İSLÂM BİLİM

I-II

Mehir Yayınları

Ali ŞERİATİ



Ali Şeriati - İslam Bilim (Cilt I - II)

Çeviren: Faruk ALPTEKiN

Bilge Adam 20

Düşünce 7

©Bilge Adam Yayınları

Özgün Adı: İslam Şinasi

Yazan: Ali ŞERiATİ

Çeviren: Faruk ALPTEKiN

Yayın Editörü: Mustafa İNCE

Yayına Hazırlık: Mehınet Fatih YOK,SUL

ISBN 978-975-8692-18-7

İç düzen: Erdal Yıldız

SonOkuma: Mehmet Ali YILDIZ Hıfsullah ALTAÇLI

Baskı Cilt: İstanbul Matbaacılık

Baskı Tarihi: Kasıın 2006

Bilge Adam Yayınlan

Aydın Talay Yer Altı Çarşısı No; 2 4 Beşyol-Van

Tel; [0432] 215 24 32 Faks; [0432] 212 10 42

İSLAMBiLiM

ALİ ŞERiATİ

Ali Şeriati 23 Kasım 1933' te Horasan ey aletine bağlı Sebzevar'ın Mezinan köyünde dünyaya gelir. 1950'de Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girer. 1952'de Meşhed'in yakınlarındaki Ahmedabad köyünde öğretmenliğe başlar. 1955 yılında Mekteb-i Vasıta'yı yazar. Ebu Zer-i Gıfari'yi tercüme eder. 1956' de Alexis Carre[' den Dua' yı tercüme eder. Üniversiteden başarıyla mezun olur.

1960' da Fransa'ya gönderilir, orada Sosyoloji ve Dinler Tarihi üzerine çalışır. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katılır. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklanır; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayınlanır. Sosyoloji ve Dinler Tarihi üzerinde doktorasım tamamlayarak 1962' de İran' a döner ve sımrda tutuklamr; aylarca hapiste kalır.

Öğretmenlik ve Meşhed Üniversitesin'de asistanlık yapar. Meşhed, Hüseyniye-i İrşad, Tahran Üniversitesi'nde asistanlık yapar. Meşhed, Hüseyniye-i İrşad, Tahran Üniversiteleri ile diğer merkezlerde konferanslar vermeye

başlar. Hüseyniye-i İrşad 1973'te Eylül'ünde kapatılır.

Savak, Şeriatfyi aramaya başlar. Kendisini bulamayınca

babasını tutuklar. Babası bir yıl kadar hapsedilir.

Şeriatı teslim olur ve on sekiz ay hücrede kalır. 1975-77

arası Savak'ın takibinden sürekli kaçarak, başkalarının evlerinde

kalarak çalışmalarına devam eder. Sabahlara kadar

süren konuşmalar yapar.

16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret eder. Otuz gün

sonra İngiliz İstihbaratı'mn yardımıyla Savak tarafından

şehid edilir. Allalı Rahmet Eylesin

Bilge Adam Yayınları

)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
..... 13

BiRiNCi VE iKiNCi DERSLER
..... 17

iT i KADI ALTYAPI VE ÜSTYAPI
..... 26

DÜNYA GÖRÜŞÜ .....
..... 27

iNSANBiLiM YA DA HÜMANiZM
..... 28

TOPLUMBiLiM
..... 29

TARiH FELSEFESi
..... 33

iDEOLOJi
..... 35

MEDiNE-i FAZILA [ÜTOPYA]
..... 36

iDEAL iNSAN
..... 37

DÜNYA GÖRÜŞÜ; TEVHiD
..... 39

iNSANBiLiM; ADEM'iN YARATillŞ! ..... ~
..... 43

TARiH FELSEFESi; HABiL-KABiL.
..... 49

TOPLUMBiLiM
..... 57

KABiLCi, EGEMEN KUTUP; MÜLK-MALiK-MELE
..... 60

HABiLCi MAHKÜM KUTUP; ALLAH-HALK
..... 61

iDEOLOJi = iSLAM
..... 62

iDEAL TOPLUM; ÜM MET ..... · ..... ·
..... 63

iDEAL iNSAN; ALLAH'IN HALiFESi

..... 64

OKUYUCUYLA
..... 67

ÜÇÜNCÜ DERS
..... 69

TEVHiDi DÜNYA GÖRÜŞÜ
..... 71

TEVHiD BiLGiSiNE GiRiŞ iÇiN BiRKAÇ KAYNAK
..... 76

ÇOK TANRIYA iNANILABiLiR AMA BUNLARIN ÇATIŞKI

VE ÇELiŞKiSiNE HAYlR Ml
..... 81

TEVHiDi DÜNYA GÖRÜŞÜNDE ÇOKLU K VE BiRLiK
..... 83

DOGRU ANLAMA ADINDA TEK BiR GÜÇ
..... 85

MEAŞ VE MEAD BiRLiGi
..... 86

KUR'AN'DA SÜNNET VE AYET
..... 87

KUR'AN'IN DiLiYLE TEVHiDE DAYALl DÜNYA GÖRÜŞÜ
..... 88

AYET NEDiR
..... 89

FENOMENLER; GÖRÜNGÜLER ..... ;
..... 90

DÖRDÜNCÜ DERS
..... 93

BiRiNCi AŞAMA
..... 93

iKiNCi AŞAMA
..... 93

TOPLUMSALALTYAPI [STRUCTURE SOCiALE]
..... 93

KÖLELiGE DAYALIÜRETiM ALTYAPlSI
..... 95

FEODALiTE DÖNEMiNDE ÜRETiM ALTYAPlSI
..... 96

BURJUVAZi DÖNEMiNDE ÜRETiM ALTYAPlSI
..... 96

Ş iRK TOPLUMBiLiMi
..... 104

BEŞiNCi DERS
..... 107

DERSiN GENEL PLANI
..... 109

TARiHSEL TEVHiD
..... 110 .

TARiHiN ANLAMI
..... 113

TARiH FELSEFESi OLARAK VAROLUŞÇULUK
..... 118

TARiH FELSEFESi; BiR DOGU EKOLÜ

..... 118

HÜMANiZM
..... 120

SKOLASTiK
..... 120

HÜMANiST ÖGRETiLER
..... 121

TOPLUMBiLiM
..... 122

iDEOLOJi OLARAK iSLAM
..... 122

KARŞlLAŞTlRMALI YA DA ÖLÇMELi iSLAM
..... 123

[ARAŞTIRMA YÖNTEMi OLARAK]
..... 123

iMAMET
..... 125
1'

HEDEFiMiZ
..... 126

FEZAYI NELER OLUŞTURUR
..... 130

AlTINCI DERS
..... 133

KALKAliM VE BiR ADlM ÖNE YÜRÜYELiM
..... 135

DÜŞÜNMEKTE SABiT BiR YÖN

..... 135

UMUTSUZLUKTAKi UMUT
..... 136

NiÇiN VARlM
..... 137

GEÇiŞ DÖNEMiNDE FlRSAT ISTIRABI
..... 138

UMUTSUZLUK KARANLIGINDA BiR IŞIK
..... 139

AYDlNlN YÜKÜMLÜLÜGÜ
..... 142

iSLAM TARiHi, iLK iSLAM'IN BiLiNÇLENDiRiCi VE
..... 145

UYANDIRlGI KAYNAGINA BiR TÜNEL
..... 145

SELEFiYE
..... 146

SEYYiD CEMAL VE ABDUH'UN YAPTlKLARI
..... , ... 148

NE YAPMALI
..... 152

YEDiNCi DERS
..... 153

TEVHiD; BiR TARiH FElSEFESi
..... 155

TARiH FELSEFESiNDE TEVHiD
..... 155

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI, ŞiRK Mi YOKSA TEVHiD Mi
..... 156

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI Ş iRK MiDiR
..... 156

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI TEVHiD MiDiR
..... 157

TANRlLARlN YARA TICISI KRON! [CHRON]
..... 161

GiRiT; ŞiRKiN GÜZERGAHI
..... 163

ZEUS; TANRlLARlN AKIN ETMELERiNiN BAŞLAMASI
..... 163

TEVHiD; TARiHiN BAŞLANGlCI
..... 164

TOTEMCiLiK; BEDEVi TEVHiD ., ... ;
..... 165

iKiCiLiK; HAYRI N VE ŞERRiN YORUMU
..... 165

ÜÇLEME
..... 165

YARATlCI DEGiL, TANRI
..... 166

SEKiZiNCi DERS
..... 173

AHlAK FELSEFESi ..... ·
..... 175

TEVHiDiN DÜNYA GÖRÜŞÜ DOGRULTUSUNDA iNSANBiLiM

..... 175

YA DA AHLAK FELSEFESi
..... 175

GENEL ALGILAYIŞTA AHLAK
..... 175

BiLiMSEL AHLAK
..... 176

GERÇEK VE DOGRU TANIMIYLAAHLAK ..... .'
..... 176

iDEAL iNSAN VE GÜNÜMÜZ iNSANI ...
..... 177

DÜNYA VE AHiRET
..... 177

KUR'AN'DA EKMEGiN YÜCELTiLiŞi
..... 178

HAYlR VE ŞER
..... 181

AHLAKI N ÜÇ TEMELi
..... 181

iSAR
.....
181

ALlŞVERiŞ ÇEŞiTLERi
..... 182

EB RAM MANTIGI
..... 184

HA YIR VE ŞERRiN TEMELi

..... 187

EMREDiCi VE ALIKOYUCU
..... 188

GÜNÜMÜZ iNSANININ BUNALlMI, AHLAK BUNALlMI
..... 188

FELSEFEDE MATERYALiST, AHLAKTA iDEALiST
..... 189

ALiNASYON
..... 192

ALiNE EDENLER
..... 194

CEHALET, ÇlKAR VE KORKU; BEŞERi SAPMANIN TEMEL ETKENLERi
..... 214

DOKUZUNCU DERS
..... 219

HAC; TEVHiD VE iSLAM'IN ÖZDE Ş CiSiMLENiŞi .....
..... 221

iSLAM'IN ALTYAPISI ANLAMlNDA TEVHiD
..... 223

TEVHiD TEMELi ÜZERiNE iSLAM ÜSTYAPISI
..... 223

A. iSLAM iDEOLOJiSiNi ELiNDE TUTAN ÜÇ KOL BULUNMAKTADlR
..... 223

B. iSLAM iDEOLOJiSi
..... 224

C. ÜM MET
..... 224

D. iDEAL iNSAN
..... 224

BEN-BiZ
..... 224

'BEN' NEDiR
..... 227

SAKINIRLIK DEGiL TAKVA
..... 229

iSLAM'DA AHLAK FELSEFESi
..... 229

YALANCI BEN
..... 230

KÜLTÜREL VE TARiHSEL KOPUKLUK
..... 231

TEFRiKA .....
..... 233

PARÇALAMA [TEB'iZ]
..... 233

DURAGANLIK VE DEViNiMSiZLiK .....
; 234

ZAMANA YABANCIlAŞMA
..... 234

HEDEFSiZLiK; iNANÇ VE AMEL ARASINDA YABANCILIK
..... 235

iKiCiLiKLER
..... 238

MATERYALilM VE iDEALiZM

..... 239

KUŞKUCU DÜNYA GÖRÜŞÜ [SCEPTiCiSME]
..... 239

SAÇMACI [ABSURDE] DÜNYA GÖRÜŞÜ ..... ;
..... 239

BENMERKEZCi DÜNYA GÖRÜŞÜ [EGOCENTRiSME]
..... 240

ONUNCU DERS
..... 243

KUR'AN VE ÖGRETiLER AÇlSlNDAN TARiH
..... 245

ON BiRiNCi DERS
..... 269

TOYNBEE'NiN TEZi VE "TARiHiN HAREKETE GEÇiRiCi ETKENi
..... 271

TARiHiN HAREKETE GEÇiRiCi ETKENi
..... 273

ÇEŞiTLi iNANlŞLARDA TARiHiN MOTORU
..... 274

PROViDENCE
..... 27 4

KARŞlLlKLI SALDIRI VE SAVUNMA DOGRULTUSUNDA TARiHiN HAREKETi 276

DiNi N YENiLENMESiNiN GEREGi
..... 279

TEHLiKE
..... 279

I,ŞIGIN HAR.E~ETi qiBi ŞAŞlRTlCI BiR HAREKET
..... 280

OLMEMEK IÇIN ACIZCE BIR SAVUNMA
..... 281

SÜREKLi DEVRiM
..... 285

. DOGANIN SERTLiG i
..... 286

MAX WEBER VE KiŞiLiK KURAMI
..... 289

ON iKiNCi DERS
..... 291

MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMiNDE MARKSiZM
..... 293

BiLiMiN GENELLEŞMESi YA DA AVAMiLEŞMESi
..... 293

DEGiŞEN iNSANIN ÜÇLÜ HAYATI
..... 294

MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMi
..... 297

BiRiNCi DÖNEM; GENÇ MARX, FiLOZOF MARX
..... 297

iKiNCi DÖNEM; TOPLUMBiLiMCi MARX
..... 297

MANTlKSAL ÇÖZÜMLEME; ÇÖZÜMLEME TÜRÜNÜN EN MANTIKSIZI!
..... 298

UYU ŞUM SERMAYEDARLIGI

..... 299

DiN KARŞITLIGI U KD ESi
..... 302

'UKDE'NiN ANLAMI
..... 302

AŞKTA KAYBETMEKTEN DOGAN UKDE VE ÖFKE
..... 303

MARX VE PROUDHON
..... 304

BiLiM DiLi, SiYASET DiLi
..... 305

iDEOLOJi DEGiL TARiHiN HAREKETiNiN BiLiMSEL YASALARININ KEŞFi 306

MARX'IN SON YÜZÜ
..... 307

MARKSiST MARX
..... 309

ON ÜÇÜNCÜ DERS
..... 311

ÖGRETilERiN AVAMlAŞMALARI
..... 313

MARKSiZMDE TARiH FELSEFESi
..... 319

ON DÖRDÜNCÜ DERS ..... ; .. ,,
..... 337

DÜŞÜNCE VE EYlEM iLiŞKiSi
..... 339

ON BEŞiNCi DERS
..... 365

ON DOKUZUNCU YÜZYILDA MARKSiZM
..... 367

PRAXiS NEDiR
..... 372

iNSANLA ESERiN YA DA iNSANLA ESERiNiN iLiŞKiSi;
..... 376

MARX'IN ÖGRETiSiNDE iNSANIN [SUJENiN] TANIMI
..... 377

FELSEFE
..... 381

ON Al TlN CI DERS
..... 385

BiLiMSEL MARKSiZM VE DEVLET MARKSiZMi
..... 387

CEBRiN TANIMI
..... 387

CEBRi N ÇEŞiTLERi
..... 387

TARiHSEL MATERYALiZM
..... 393

DiYALEKTiK DETERMiNiZM
..... 394

HEGEL'iN TARiH FELSEFESiYLE MARKSiZMiN TARiH FELSEFESi ARASINDAKi TEMEL

AYRillK

..... 397

PRAXiS
..... 398

MATERYALilM VE iDEALiZM
..... 398

ON YEDiNCi DERS
..... 405

MARKSiZM DE ALiNASYON VE iŞ-iHTiYAÇ DiYALEKTiGi
..... 407

PRAXiS
..... 411

ON DOKUZUNCU DERS
..... 431

SERMAYEDARLIK, ARTIK DEGER
..... 433

iŞ, ÜRETiM MESELESi VE iŞÇiYLE iLGiSi
..... 452

YiRMiNCi DERS
..... 459

iSlAM ÖGRETiSiNiN YETiŞTiRDiKLERi
..... 461

PEYGAMBER'iN ÖRNEK ASHABI
..... 463

YiRMi BiRiNCi DERS
..... 479

BiZ AYDINLARlN MUHATAPLARI
..... 481

YiRMi İKiNCi DERS
..... 497

TARiHSEL BELiRLEYİCiliK
..... 499

DETERMiNiZM NEDiR
..... 505

YiRMi ÜÇÜNCÜ DERS
..... 521

TOPLUMSAL DiYALEKTiK, SOSYALiZM, MÜLKiYEliN OLUMSUZLANMASI 523

YiRMi DÖRDÜNCÜ DERS
..... 543

YiRMi DÖRDÜNCÜ DERS
..... 545

UYU ŞUM SERMAYEDARLIGI
..... 548

FAŞiZM MESELESi
..... 548

YiRMi BEŞiNCi DERS
..... 561

SERMAYEDARLIGIN AKLININ BAŞINA GELMESi
..... 563

YiRMi Al TlN CI DERS
..... 581

, ENBiYA SURESi'NiN TEFSiRi
..... 583

YiRMi YEDiNCi DERS

..... 601

EGZiSTANSİYALiZM ÖGRETiSi
..... 603

EKLER
.....
625

BiRiNCİ DERSiN SORU VE CEVAPLARI
..... 627

ÜÇÜNCÜ DERSiN SORU VE CEVAPLARI
..... 644

AD EM' iN MiRASI ADLI KONUŞMANIN ÖN SÖZÜ
..... 669

EKLER 11
..... 679

DiNLER TARiHi DÖRDÜNCÜ DERSiNiN SORU VE CEVABI
..... 698

SUNUŞ

Ali Şeriatı, çağımızın aydın din düşünürleri arasında önemli bir kişilik olarak yerini almıştır. Onun önemi, verdiği düşünce savaşımından doğmaktadır.

Bir aydın olarak erdiği bilinci halkıyla paylaşma çabasıyla oradan oraya koşup durmuştur.

Kitaplarıysa bu koşuşturmanın haritası gibidir. Toplumsal eylemlerin temeli olan düşünıne eylemini her yaştan, her kesimden öğrencileriyle birlikteyaratmak, düşünmeye toplumsal boyut kazandırmak için her şeyini vermeye

hazır olmuştur hep.

Şeriatı nin söylediklerini anlayabilmek için onu bir din toplumbilimeisi olarak anlamak gereklidir. O, dine toplumsal bir ternet faal bir öğe olarak bakmaktadır. Dinin toplumdaki işlevi ilgilendirmektedir onu. Bir din düşünürü olarak hep bu dünyaya yöneliktir. İnsan ve toplum ediınierinin bu dünyadaki sonuçları önemlidir onun için. ·

Bu yüzden dini terimleri yeni bir bakış açısıyla hayata kazandırma, onların toplumsal ve toplumbilimsel anlaınlarını yeniden yaşar kılına çabasındadır.

Şeriatı, çalışma biçiini olarak Batı' dan oldukça çok şey almıştır. Onun başarısında bu olgunun etkisi göz ardı edilmemelidir. O, Batı kültürünün Doğu insanları üzerindeki yetkisine başkaldıran, onunla savaşan bir aydın olmak yanında Batı' da kullanılan bilimsel yönteınlerin aydın soruınluluk ve yükümlülüğünün de işin içinde olması koşuluyla iyi sonuçlar veren yöntemler olduğuna inanan bir düşünce adamıdır. Onun yönteme verdiği önem, çalışmalarına ayrı bir değer katınıştır.

İslan1-biliın, Ali Şeriatı'nin Hüseyniye-i İrşad Kurun1u'nda verdiği bir dizi derslerden oluşınaktadır. Şeriatl'nin, aynı adı taşıyan bir eseri daha vardır ki o da Meşhed' de verdiği derslerden oluşmaktadır. Elinizdeki İslam-bilim, Meşhed' de oluşan İslaın-bilim kitabının devaını niteliğindedir.

İkinci İslam-bilim, yirmi yedi dersi içermektedir.

Şeriati'nin ölümünden sonra oluşturulan yayın komisyonunca üç cilt olarak yayımlanan bu eserin Türkçesini okuyucuya, yararlanmada kolaylık olması açısından tek cilt olarak sunmayı uygun bulduk

Şeriatı, eserine, aınaçladığı İslam-bilimin ne olduğunu açıklamakla başlar. Söz konusu ettiği bilimle, yaygın kullanımda anlaşılan bilimin bir olmadığını, burada bilim derken daha çok tanıyış ve bilinci kastettiğini vurgular. Bunun ardından, inançların geometrik şekillerle ele alınmalarından söz eder. Bir inanç ya da ideoloji, geometrik şekil üzerinde aniatılıp açıklanabiliyorsa bu, o inanç ya da

ideolojinin doğruluk ve mantıklılığının kanıtıdır, Şeriatı'ye göre.

Bu kitapta tarih bilinci, tarih felsefesi, toplumsal tevhid ve toplumsal şirk, ideal insan, toplumbilim, tevhidi dünya görüşü, altyapı ve üstyapı, ideoloji olarak İslam, varoluşçuluk, materyalizm, alinasyon, Marksizm gibi birçok önemli konu ineelerup irdelenmiştir. Bu bakımdan kitap, bir başucu eseri niteliğindedir.

Okuyucuya aslına sadık, d uru ve anlaşılır bir çeviri sunmaya çalıştım.

Başardıysam ne mutlu.

Aralık 1991

Faruk Alptekin

BiRiNCi VE

iKiNCi DERSLER

BiRiNCi iKiNCi DERSLER

ilkin, burada tarih ve dinlerle ilgili olarak ders programı duyurulduğunda,

üç yıl içerisinde tamamlanması gereken kapsamlı bir program düşünülmüştü.

Program üç dönemden oluşuyordu; Birinci dönem, tarih ve dinlerin tanınması;

ikinci dönem, dinf toplumbilim; üçüncü dönem, İslam bilim.

Tarih ve dinlerin tanınınası 20 Ferverdin 1350 [1971] tarihinden başlayıp oldukça

daraltarak hızla geçtiğimiz dönemdi. Bunun nedeni de her on beş günde

bir toplanmamız ve bu konuyu kapsamlı olarak ele alacak yeterli fırsatımızın

bulunmayışıydı. İkinci dönem, ikinci yıldan itibaren başlanması gereken din!

toplumbilim konusuna ayrılmıştı. Üçüncü dönem [İslam-bilim] de üçüncü yılda

yer alacaktı. İki nedenden, bu programı değiştiriyoruz. Şimdi başlayıp öğrenim

yılının sonuna değin, İslam-bilim konusunu kapsayan son programı ele alıyoruz.

İkinci nedense şu ki öğrenimlerinin son yılında bulunan öğrenci hanım ve

beylerden kimileri, bana bu yıl öğrenimlerinin sona ereceğini, öğrenirnin bitişinden

sonra zorunlu olarak askere gideceklerini ya da iş arayacaklarını, dolayısıyla

her birinin bir yana gideceğini ve artık derslere katılma olanaklarının

bulunmayacağını defalarca söylediler. Bu iki nedenden! programı değiştirme

kararı aldım. Öğrenim yılının sonuna kadarki kalan sürede, başarabilirsem

İslam-bilim dersine başlayacağım, sonunda yine oldukça daraltarak Açıklanıp

yorumlanmasını size bırakıp ele almakta olduğum farklı konuşma ve derslere dönmek istiyorum. Böylece, fırsatı bulunmayan kimseler, en azından öğrenimlerinin

bir döneminde yılsonuna dek, benim ·anladığım anlamda İslam! toplumbilimi ya da İslam-bilimi ders biçiminde görmüş olacaklar. Din! toplumbilim dönemine ise olanak bulursak daha sonra başlayacağız.

İslam-bilim, yalın olarak, zihnimizde İslam-bilim [İslam-Şinasi] kitabını çağrıştırmaktadır.

İslam-Şinasi, beş yıl önce Meşhed Üniversitesi'nde verdiğim şifah! derslerden ibarettir. Halbuki bu dört ya da beş yıl içinde ben düşündüm, çalıştım; yeni konular geldi aklıma. Dolayısıyla şimdiden başlayarak İslambilim konusunda söylediklerim, İslam-Şinasi kitabının tamamlanması yönünde

olacaktır. Tamamlama derken de, İslam-Şinasi kitabında ortaya koyduklarımı daha çok açıklayacağım ya da yorumlayacağım ve böylece İslam-Şinasi kitabına yoğun bir muhalefet gösteren birtakım kimseler benim bu kitaba inancıının kalmadığı yolunda benden bir itiraf duyup mutlu olacaklar anlamında söyle. miyorum bunu. Her geçen gün, eleştiriler arttıkça, bu kitaba inancım daha bir sağlamlaşmaktadır. Şu anda başlayan dönemin ders yönü ve dershane niteliği oldukça fazladır. Şimdiye değin, kalabalık olması ve dershanede iki üç bin kişi bulunması nedeniyle gerçek anlamda ders verilemiyordu. Kaçınılmaz olarak şimdiye değin, herkesçe anlaşılabilir olması için ders ve konferans arası bir

karışım yapıyordum. Ama şimdi hem öğrenciler doğal bir biçimde seçildiler, hem de önceden ders için daha çok hazırlık yapıldı. Dolayısıyla dakik, yorucu ve yoğun bir çalışma yapılabilir. Bu yüzden, şimdiden başlayarak bizim ders ortainımız gerçekten resmi bir dershane şeklinde, dershanede var olduğunu bildiğimiz şekilde olacaktır. Sizden, derslerebu gözle bakınanızı ve onu bütünüyle

bir dershane olarak algılamanızı rica ediyorum. Ek olarak, dershanede açıklanaınayan bir şey bulunursa, burada gündeme getirilen konular çevresinde etraflıca irdeleyerek, dershanede başlı başına var olan eksikliği tamamlayınız. Çünkü dersin bitiminde tartışma ve eleştiri oturumunda, burada ders olarak anlatılanların tamamlanması için incelenmesi gereken birtakım kitapları belirteceğim.

Şimdi, kendi inancıma göre, çağının bilincinde olan İslam-bilimci bir Müslüman [aradığım niteliklerin hiçbiri rasgele değildir, çünkü biL,insan Müslüman olabilir ama İslam-bilimci olmayabilir; ya da İslam-bilimcidir ama bu ça ıgın adamı ctegılüır;taş aevrının aüamıdır.J lslam'dan yalnızca dini bir in~ç olarak aeğıl, hatta aynı durumda bir düşünsel öğreti olarak, bir ideoloji olarak taşıdığı düşünce ve inanç yapısının geometrik şeklini, inançsal-zihinsel betimlemesini

ortaya koyuyorum. Bachelard [Çağımızın büyük düşünürlerinden olup birkaç yıl önce ölmüştür. O, gazetelere, söyleşilere, fotoğrafiara ve magazine ·konu olmadığı için değeri bilinernemiş derin düşüneeli büyüklerden olup en

önemlisi de bu yüzyılın büyük simalarındandır] bütünüyle Descartes ve Eflatun benzeri düşünürler gibi, bir idenin, bir inancın, geometrik şekil kazandığında kendisinin doğru anlatımını bulduğuna inanır. Bunu bir kez daha yineliyorum; çünkü bu SÖZ oldukça derindir; Bir i . il kazandı V ında, ke disinin en iyi anlatımını ya da a dilini bulmuş olur. Bir geometrik şekil ~öetinrhrtebilen hH inanç, ırrantıllı4ve' doğru olduğunu kanıtlamış olur. Çünkü dün adaki en kesin bilimsel kavramlar, matematiksel kavramlardır. q elsefl ya da dini inanç a etJtnerrı ya da mafemamd1İiyle ai~I;itabilirsek, hem kendi inancımızı anıatmada en iyi dili bulmuş, hem de inancımızın ald!, bilimsel ve mantıklı olduğuna ilişkin en iyi dayanağı elde etmiş oluruz. Tartışmayı, cedelleşmeyi, asılsız kanıtlar ileri sürmeyi, zihin yormayı, benzetmelere girİşıneyi vs. -ki bunlar kanıtlama ve mantık bakımınAli

dan güçsüzlüğün dilidir- gerektiren felsefe ve dinlerin tersine bunların yerine bu düşünsel, felsefi ya da dini, hatta edebi ve sanatsal öğreti için anlatım dili olarak matematikten yararlanılabilirse, o zaman bir öğreti hem anlatım bakıırundan başarılı, hem mantıksal kanıtlama ve mantıklı olma açısından başarılı olacaktır. Böylelikle o öğreti, bilimsel temellerinin bulunduğunu gösterir. Bir şey daha eldernek istiyorum; Bir öğretinin anlatıldığı geometrik şekil, kendisinin doğal bir şekil olup olmadığını, normal ya da anormal bir şey olduğunu,

uyumlu ve sağlıklı ya da birbirine girmiş uyumsuz bir yapıda bulunduğunu gösterir. Bir öğretinin bu geon1etrik yapısından, o öğretinin doğallık ve sağlık ölçüsü belirlenebilir.

Tanıma ve anlama ıneselesi, bilıne meselesinden ayrı bir şeydir. Tanıma ve bilme arasındaki ayrımı bilmeyen biri, ne bir şeyi tanıyabilir, ne de bir şeyi bilebilir; isterse tanınmış bir bilgin, buyük bir allame olsun. Bir kişi, bir kitap ya da bir öğreti ile ilgili olarak pek çok şey bilen, ama ne o kişiyi, ne o öğretiyi, ne de o eseri tanıyan bir sürü insan vardır. Bu ikisi arasında ne gibi bir ayrım bulunmaktadır

Bu ikisi arasındaki ayrımı açıklayabilirseın İslam aliminin, İslaın'

ı tanıyan kimseden apayrı olduğunu açıkla ya bilirim. İslam alimlerinden kimileri, İslam'ı tanımaktadırlar. Kimileri ise İslam alimidirler -oldukça da alimdirler!- ama İslam'ı tanımıyor olabilirler. Bunun tersine kimileriyse İslaın'ı tanımakla birlikte İslam alimleri arasında yer almazlar. Öyle ki bu ayrım, edebiyat

konusunda da, bir kitap ya da bir kişi ile ilgili olarak da vardır. Bu edebiyat fakültesi içerisinde 'esatid-i gir am' dan [değerli üstatlar] [Herkesçe bilinen radyogram gibi. Çünkü 'gram', Avrupa kökenlidir, Arapçası 'kiram', Farsçası da 'girami' dir. Bu ikisi birbirine montaj edilmiş, olmuş giraın] birçok kimse bulunduğu açıktır. Bunlar, örneğin Hfijız divanından ya da Şalmame' den veya Mesnevi' den kaç bin nüsha bulunduğunu, her bir nüshanın nerede olduğunu, her nüshanın ağırlığının ne olduğunu, eni ve boyunun ne kadar olduğunu bilirler,

bunlar bilgidir. Bu kişiler, her nüshada falan gazelin ne gibi değişikliklerle kaydedildiğini, Hfijzz'ın divanında örneğin, adları geçen ve şairin memduhu olan kimselerin kimler olduklarını, nasıl yaşadıklarını, nasıl bir dönemin adamı olduklarını, durumlarının ne olduğunu bilirler. Hatta Hfijzz'ın memduhu olan falan hanın bıyığının uzunluğunun kaç milimetre olduğunu bile bilirler bu kimseler. Tüın bu özellikleri bilirler bunlar. Bunlar, Hfijzz'ın divanında kaç Farsça, kaç Arapça kelime bulunduğunu, Hiifiz'ın ayetlere, rivayetlereve tarihsel olaylara yaptığı işaretleri, bu rivayetlerin, bu tarihsel göndermelerin hangileri olduklarını bilirler. Oysa Hfijız' ı hiçbir şekilde tanımazlar, bir gazeli bile anlayamazlar. Güzel bir anlatımı, Hfijız' ın duygularının zarifliğini dpyumsayamazlar.

Hfijzz'ı tanımak ayrı bir şeydir.

Aslında bu Hfijız bilicilerin, Hfijız gibi bir tiple ruhsal ve düşünsel bir uyumları yoktur. Dolayısıyla Hiifiz'ı tanımak, Hiifiz konusunda geniş ve derin bilgiler edinmekten başka bir şeydir; kişi de böyledir. Bir düşünürü göz önüne

alın ya da büyük bir sanatçıyı; Biri gelip bu kişinin tüm vücut özelliklerini, kanındaki globülin sayısını, vücudunda bulunan üre miktarını ve vücudunun tümünü hücre hücre açıklar, fizyolojisini bilir. Bu bireyin yaşını başını, yaşamıyla

ilgili bilgileri kendinde barındırır, ama o bireyi bir düşünür ya da bir ruh olarak en küçük bir ölçüde bile duyumsamaz, tanımaz, anlamaz. Oysa başka

biri, bir görüşmeyle, bir temasla, basit ve kısa bir söyleşiyle, hatta suskun bir

bakışla, bu bireyle ilgili olarak birkaç eşek yükü bilgiyi kafasında taşıyan o

kimseden daha fazla, daha iyi ve daha derinlemesine taıur.

Qğreti de böyledir. ö.IDetiyj tanımak, öğu1iy~~llit-1.!JliitLJ[.eJJiliriılerde _ !!_tman

olan kişilere özgü bilimsel ve dakik bilgiler taşımak anlamında d~ir.

Bu öğretinin yönüni.i _ Y.~ _t!!~~l _ta_şyi_!.~ni __ g_l;JYD.!!l~~El~c.tnlamııldf!..dır.=tanunak

'[öğretiyi parça parça, tike tike, öğe öğe anlamak ya da bir parçasında uzman

olmak ve öteki parçalarını algılanıamak, anlaınamak ve görmemek değil]. Öğretiyi

tanımak, bir öğretide ya da bir dinde ya da bir ideolojide gizli bulunan

anlam ve ruhu, insanın etiyle, kemiğiyle, duyulanyla duyumsamasıdır.

Büyük yazar ve şairlerimize bir bakın. Yaşadığımız bu çağda bunlardan

hiçbirinin edebiyat fakültesi mezunu olmadığını söyleyebiliriz. Çağdaş şairlerimizin

listesine bir göz atın; N ima' dan tutun da Umid' e varıncaya değin, hatta

Umid' den sonrasına, yeni nesle varıncaya değin (ki şiirin yeni dalgası onlardan

gelmektedir] hiçbir şair edebiyat fakültesinde resmi olarak öğrenci olmamış,

bu fakülteyi bitirmeıniştir. Biri güzel sanatlar okulundan gelmiş, biri tıp fakültesinden

gelmiş, biri iktisat okumuş, biriyse kesinlikle hiçbir şey okumamıştır.

Günümüzün şiirinin ruhunu anlayanlar, edebiyatın devinim yönünü duyunlsayanlar

işte bu kimseler dir. Merhum Celal'in söyleyişiyle; Benim· büyük başarılanmdan biri, Allah' ın benim kalbirnden edebiyat fakültesinden doktora alma vesvesesini yok etmesidir. Bu yüzden, edebiyat kalbirnde diri kalmıştır.

İslam-bilim bu anlamdadır; tahsil edilmesi gereken bir kültür ve bilimler dizgesi anlamında değildir. Elbette İslam ilimleri ve İslam kültürü, oldukça değerli ve zengin olup İslaın uygarlığının övünç kaynağıdır. Ama İslam-bilim, İslam ideolojisi anlamındadır; İslanı ilimleri anlamında değil. Edebiyat fakültesinde okumamış şair ve yazarlar sanat ve edebiyatı anlarlar anlamındadır, resıni edebiyat hocalarından ders alırlar anlamında değil. Fransa' da 19. ve 20. yüzyıl edebiyat ekallerinin tümü Sorbon Üniversitesi dershanelerinde · değil, kafelerde oluşmuştur. İlkin kitle arasında, fikir gücü, duygusu, hareketi, heyecanı ve cesareti bulunan kişiler arasında ınüzikte, resim sanatında, edebiyatta ve şiirde yeni bir ekol oluşur; gruplar içinde, topluluklar arasında, sokaldc3rda, kişiler arasında var olan ilişkiler yoluyla bir ekol şekillenir. Sonra, üniversite, bu yeni akımla savaşır, bu yeni akımı bozgunculuk olarak niteler. Bunlar edebiyatı yıkınak istiyorlar, sanatı yıkmak istiyorlar, bunlar kültürel ve edebi özgürlüğün düşınanıdırlar, diyerek bu akıma karşı koyar. Kavga ve savaş başlar.

Ne var ki zaınanın ve mantığın gerekliliği, bu yeni akımı güçlü kılıp yeni manALi

tıkla silahlandırır ve eski direnişi güçsüzleştii-ip altüst eder. Sonra, birkaç yıl geçer, bu kaçak ınahkCım ekol, resmi bir kişilik kazanır. Sonundaysa üniversiteye yüklenir, üniversiteye girer. O zaman, üniversitenin resmi hocası, yeni bir kürsünün başkanlığım, yeni şiirin ya da falanca sanat ekolünün üniversitede öğretimini üstlenmekle övünç duyar. Şairimiz Nima'yı düşünün; otuz yıl boyunca bütün çocukların ve büyüklerin okiarının değişmez ve sabırlı bir rtişan tahtası olmuş, her türlü sövgü ve saldırı iğnesinin iğneliği haline gelmişti. Ne var ki dünyaya egemen olan ilahi yasa gereği, yeni bir yol [her türlü alanda] açına durumunda olan kimselerin özelliklerinden biri, Allah'ın onlara, sövgüler karşısında büyük bir dayanma gücü bağışlamasıdır. Otuz yıl boyunca bu adam, karşılaştığı herkesin sövgüsüne uğruyordu. Herkes, bir yerde kendisini göstermek istiyor; ben burada oturuyorum, bana da dikkat edin, dereesine Nima'ya bir sövgü yolluyordu. Ona yapılan sövgünün uzaması, söven kişinin eski hocalardan ve fazıllardan olmasına alametti.

Yavaş yavaş iş öyle bir yere vardı ki, şimdi aynı hocalar Bir gece rahmetli Ninıa ile bir toplantıya katıldık Orada oturup rahmetliyle sigara içtik! der oldular. Neden Çünkü onun kişiliği artık kayıtlara geçıniştir. Kendisini üniversiteye kabul ettirmiştir. Artık onun ekolü resmilik kazanınıştır. Ona saldırdıkları için övünenler, şimdi, onunla tanışıp görüştüklerini savlayarak övünmekteler

bununla. Belli oluyor ki artık onun kişiliği, çalışması, zamanın kayıtlarına

geçmiştir. Yeni akımın, yeni hareketin, yeni gücün ve yeni düşüncenin

böylece zamanda yer bulduğunu, o şekliyle zamanla savaşıp sonra onu fethettiğini

görınekteyiz. Bu yaratışlar, tüm dünyada sanat ve edebiyatın resmi duvarlarının

dışında baş göstermekte ve filizlenınektedir sürekli. Sonra da bu

resınİ oturumları, resınİ kurumları fethetmektedir.

Çıkarmak istediğim sonuç, buna göre iki tür anlaına ve bilmenin bulunduğudur.

Birincisi, birekoleya da kültüre bağlı bir bilim dalında çalışan, bir ekolün

bilim adamı olan, bilimsel ve kültürel bir dizge olarak bu ekolde uzmanlaşan,

bu alanda öğrenim görüp doktor olan kimselerin anlama ve bilmeleridir.

Öteki grupsa, özel bilimlerle ilgili ve bu ekole bağlı bilimsel uzmanlık alanlarında

uzmanlaşsın ya da uzmanlaşmasın, onu birinci gruptan önce duyumsayan

ve onlardan daha iyi tanıyan kimselerdir.

Neyi tanırlar onlar ~.u ekolün bilioıl~na.de .. JJu,~ekolıi_ulQU!Ar.Unğ.

T~e, bu ek ol ün
ruhunu,_.lııı...lıar.eketin_de1Qnim4Ji!lünii_Jcgı,ırlcıtJ2!1=~~~r ~-~~1

ekolü tanıyıp anlayanlardı!. Onlarsa, bu ekolün uzman ve bilginleridir. Islam

ıaITFurü olaral(Islam, MÜslümanların bilimleri olarak İslaın, tarih boyunca İslam

ınedeniyeti, zihin, felsefe, kelaın, lügat, tefsir ve tarih stoklarından oluşınuş

bir dizge olup hep birlikte bunlar İslam maarifini oluştururlar. Bu maarifin

özel bölümleri vardır.

Bu bilgileri edinmenin yolu; İnsan gidip talebe olmalı, bilimsel bir öğrenim görmelidir. Sizin okuduğunuz öteki bölümler gibi, o kişi de o bölümün uzmanı

olur böylece. Oysa bir ideoloji olarak İslam başka bir şekilde tanınır, başka bir şekilde anlaşılır. İslam' da ideoloji olarak bilimsel bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Tersine, öğretinin bir iman olarak duyumsanması söz konusudur; bir kültür olarak değil. İslam'ı tanıma duygusu, bilimlerden bir dizge olarak değil, bir inanç olarak söz konusudur. İslam'ın kavranması, teknik ve bilimsel bilgilerden

oluşan bir stok ve yığın olarak değil, düşünsel, tarihsel, insanı bir hareket olarak söz konusudur. Sonuç olarak, burada bir aydının zihninde bulunan bir ideoloji olarak İslam SÖZ konusudur; bir alimin zihnindeki eski din! ilimler olarak değil. Şimdi İslam-bilim, bu şekliyle okutulmalıdır. Bu iş için ilkin aslında

öğretinin ne olduğuna açıklık kazandıracak olan bütünsel ve kapsamlı bir öğreti tasviri ortaya koyuyorum.

· lam ne kültür, ne de ilimdir; İsla~ birjnanç ö -~tisidir dediğimdeneyi amaçladığım aydınlana ca tır . öylece. Soma da bir inanç ö_2.!!isi. olar~~k.!s.lam

nedir, sorusu gündeme gelmektedir. Daha sonraysa iki soru çıkmaktadır karşımıza;

Birincisi, öğreti ne demektir Doktrin nedir İkincisi, öğreti olarak İslam

nedir Sonuna değin beniın işim, bu inanç tasvirlerinin yorumlanması olacaktır. Öğretiyi öncelikle bir ide olarak açıklıyorum; soma tasvir olarak ortaya koyuyorum. Öğreti dediğimde, öğreti, felsef1 görüşten, diru inançlardan, ahiald değerlerden, bilimsel yöntemlerden oluşan uyumlu bir dizgeden ibarettir ki bunlar birbirleriyle ilintili bir iletişim içerisinde olup anlamlı ve yönlü harekete geçirici bir gövdeyi oluştururlar. Bu gövde diridir; çeşitli uzuvları bir kandan beslenmeldedir ve tek bir ruhla diridir.

Uzman bir ilim, bir öğretiye bağlı olabilir ya da olmayabilir. Öğretiye bağlı bir uzman, fizik uzmanı da olsa, onun iktisat ve sınıflar konusundaki görüşünün ne olduğunu, o söylemeden kestirebilirsiniz. iktisatçı olup da bir öğretiye bağlıysa, bu iktisatçının tabiat alemi konusundaki felsefi inancının ne olduğunu kestirebilirsiniz. Neden Çünkü bir öğretiye ba~lı bir kimsenin iktis_§,d1, to)2lumsal,. dini, felsefi görüşÜ, hatta siyasal cephe alısı, sanatsal ve edebi duyümsayışı uyumlu bir doku ve bir jl i ba i ~;rj.şjnğe .C~LJ1lrr~ Onu11 poy~_t.lsırın an .. ırını tanımakla_onun öteki dü~LZ&Y. t. .Qg._)~Jttlf!J'JnL.lI.~l!!!~~~~~-siniz.

Çünkü öğretiye bağlı bir kimsenin inançları, duyguları, arneli yaşayışı, siyasal ve toplumsal yaşayışı, aynı biçimde düşünsel, diru ve ahlaki yaşayışı, birbirinden ayrı, rasgele dağınık ve birbiriyle ilintisiz değildir. Görünüşte birbiriyle ilintisiz olan boyutlar dizgesi, tek bir ruhla yaşamaktadır ve aynı gövdede

uyumlu bir şekil taşımaktadır.

Faşist olan bir kimse öğreti sahibidir, varoluşçu olan bir kimse öğreti sahibidir; Marksist olan bir kjmse de öğreti sahibidir. Siz, fizikçi olan bir Marksist ya da bir varoluşçu veya bir faşist tanırsınız; örneğin öğretisi faşizm olan bu fizikçinin, bu d urumda ruhbilim bakımından soyperest bir ruhbilime inanç beslediğini, soyperestlerin inançlarına inandığını, toplumsal bakımdan nasyonalizm ve realizme inandığını söyleyebilirsiniz. Fizikçi de olsa, nasyonalizmle

ilgili bir tek söz bile söylememiş olsa toplumsal bakımdan ailenin ve aile eğitiminin esas olduğuna inamr; çünkü faşisttir.

Şimdiye değin bu tür sözler etmediği halde, öğretiye sahip olduğundan, kültürel inançları, siyasal inançları, iktisadi ve hatta edebi inançlan gibi hep birlikte tek bir uyuın içindedirler ki toplam olarak inanç öğretisi adını taşıyan bir gövde oluştururlar. Öğreti sahibi olmayan biri ise, büyük bir uzman, büyük bir fizik buluşçusu olabilir, ama siyasal bakımdan cephe alışının ne olduğunu kesinlikle bilemezsiniz, iktisadi bakın1dan onun bir görüşü olup olmadığını ya da bir görüşü varsa bunun ne olduğunu bilemezsiniz. Sağa mı, Sola mı ya da merkeze mi eğiliini olduğunu bilemezsiniz. Kendisine sorulmalıdır. Bu adam, her konu üzerine, her ortamda konuşur. Önce konuşınasını dinleyip görüşünün ne olduğunu öğrendikten soıu·a, görüşü şudur, diye yargıda bulunmamız

gerekecektir. Çünkü öğretisi olmadığından, her konuda özel bir cephe alabilir,

özel bir inanç taşıyabilir. O_ysa öğretisi olan insan, bütün ~§!Y!Ş,. i11anç, ~d~biygt_

şanat ve tarih kol)ularırı_çlculüşünür ve hepsLhakkında,_s_ahip_Qld!lğU_jdeol~

Jbie uyumlu ve çelismez bir yargıya varır. Örneğin, belirli bir öğretiye bağlı

bir insan görüyoruz, ama bu insan edebiyat ve sanatla ilgili görüşlerini söylememiştir.

Bununla birlikte belirli bir toplumsal öğretisi olduğundan kesin olarak

edebiyata edebiyat için, şiire şiir için, sanata sanat için ya da edebiyata kişisel

duygularm dili olarak inanmaz. Tam olarak, sanat ve edebiyatın, toplumsal

savaşın1ın hizmetinde alınası gerektiğine inanır; çünkü belirli bir toplumsal

öğretisi vardır. Öyleyse öğreti, içerisinde bireysel duyguları, topluınsal tavrı,

ahlaki özellikleri, özellikle insanın felsefi, dini ve toplumsal inançlarını baı·ındıran

bir manzumeden ibarettir. Bu öğelerinJıer-bhihıı_gii_neş~eyı~~i_rıde __ dönen

bir küre olup bunlar uyuınlu, anlamlı bir sistem oluştururlar ve top]_llca_hıı-_~öp

ve uyuma doğru deviniıniçindedirleı. Bu, devinim ortaya çıkaran, yapıcılık

oi~taya çıkaran, topluınsal güç ortaya çıkaran, insana insani yükümlülük ve

sorumluluk veren bir öğretidir. Oxsa uzmanlık ve bilimin bu tür etkileri .YQJ~

İslam, inanış öğr~eklinden kültür, bilgL.ne_fıilim1e_rd_t;11__b.ir _ _dj~e_ş_~Js_line

dönüştürüleli beri. hareketten, SOJumluluktan,. t2J2.I.Y!!l~~L!lE!!

çtenL!_Pl!!_mun

yazgısı üzerindeetkili ve izlnralqcı olmakta!!_ll_~-9~laşmış!!!· Şimdi öğreti dedigimde;

11ÖğreÜ, iitanç sahibi bir insanın yetkin düşünsel yapısıdır. Bu yapı

nedir

[Bir numaralı şekil]

24 iSLAM BiLiM

iDEAL iNSAN

iDEAL TOPLUM

DÜNYA GÖRÜŞÜ

ŞEKİL-I

l'

l

_,

,.·

ALLAH

.1

O

!ii

iii

~

·ı

~2l DOGADA

•O ALLAH'IN

~ HALiFESi o

2

~

ÜMMET

KiTAP- TE·RAZi- DE M iR

TEVHiD

D Ü N V A

ŞEKİL -II

ALi ŞERiftTi 25

26 iSLAM BiLiM

Sıradan bir görünümü olan bu betimlemeyi herhangi bir yerden almadım, ama

toplam olarak büyük bir duyarlılık gösterdiğim ideolojiler üzerindeki çalışmalanından

çıkardım. inançları, dinsel, toplumsal inanç öğretilerini vs. inceleyerek

böyle bir betimlemeyi [yalnız şekil bakımından değil ki, şekil sıradan bir

şey olup bir anlatım aracıdır, öğreti konusunda başlı başına bir kuraın olan

içeriği açısından] ortaya koydum. İnanç öğretisi adını taşıyan şeyin öğretilmesi

ve açıklanması olarak ve tam bir inanç öğretisinin [ki bir öğretinin bütün düşünsel

yapılarını kendisinde barındırır] böyle tam bir şekil ve gövdeyi içerdiğini

belirten bir kuraın olarak ortaya koydum.

iTiKADi AL TV API VE ÜSTYAPI

Altyapı dediğimde bu itikadi altyapı anlamındadır. Üstyapı dediğimde, bu inanç esasından kaynaklanan bütün inançlardan söz ediyorum demektir.l Her inanç öğretisinin temel bir altyapısı, bir yapı taşı ve tüm inançların kurulduğu bir sütunu olmalıdır. O da itikadi altyapıdan ibaret olup istisnasız her öğretinin, ister ilahi bir öğreti olsun, ister maddi bir öğreti, ister natüralizm ve materyalizm olsun, ister idealizm ve faşizm olsun, isterse Marksizm olsun bir altyapısı ya da yapı taşı olmalıdır. Her öğretinin altyapı taşı dünya görüşünden ibarettir.

Bir kimsenin dünya görüşü yoksa bütün görüş ve bilgileri bakımından o, tam olarak, bol eşya alan bir kişiye benzer. Yani o kimsenin fazlaca mobilyası vardır, oldukça fazla ev eşyası vardır, ama onları üst üste yığmıştır; salonun ortasına dökmüştür. İbrik, tarak, kitap, sandalye, korse, kazan, elbise dolabı, kömür, yağ, çerez, çöp tenekesi karman çorman rasgele yerlerde durmaktadır. Bir öğretmenim vardı; eski yeni her bilimden haberdardı. Her fenden, her sanattan, her bilimden, her edebiyattan ve kültürden, ölürrün talkınından tutun da twist dansına, sevgi ve muhabbet büyüsünden tutun da petrokimya endüstrisine

varıncaya değin bir şeyler bilirdi. Bizim yazı öğretmenimizdi ve bu farklı farklı bilgileri onun sırtına yük olmuştu, onu zahmete sokmuş, bizi de tutsak etmişti. Eğer gerçekten zihni teınizleyen bir bilim olsaydı onu rahatlatırdı. Birçok bilgiye ve farklı malumata sahip olmak, aına dünya görüşü altyapısına sahip olmamak, inşaat için gereken bütün araç ve gereçlere sahip olup ne yapacağımızla ilgili bir plan ve hedefimiz bulunmamak gibidir.

Zihninde bir yapıplam ve i!lşaat için bir hedefi olmayan bir kimsenin bu inşaat için gerekli ınalzeın~-- y~ _stoku.yo~~§ıo _ ğ;;ıJı~ !.aboe!!ir ~J.!l y~z-~ imansiz,

ama_çsız ve öz.hWnçliiz l;;ıir bHgin e tızınaru.n=SuadEn bir i[tsandan, 61rurrlmı..'

~·~ daha aşağı _o!l~ğurm _g~ı,orUJ. Saf bir köylü, özgür bir çoban, sar-ve

1 Bu iki terimi kimi aceleci [!][muzdarip] aydınlar, toplumbilimdeki yaygın anlamıyla almışlardı ki Farsçada

o anlamla sınırlı kalmıştır. Sonra bana Alimce bir eleştiri yöneltip şöyle buyurmuşlardı Altyapı,

dünya görüşü değil, iktisattır! Onların eleştiriye olan eğilimlerinin şiddeti, burada toplumsal sistemden

değil, inanç sisteminden söz edildiğini düşünmelerine olanak vermemiştir.

sıradan bir göçebe, kendini beğenmiş, kibirli, amaçsız, sorumluluk üstlenmeyen ve dermansız bir dert demek olan dertsiz bir allarneden daha katlanılabilirdir, hatta daha insandır. Budur Ebu Zer ve İbn-i Sina arasındaki fark. inançlı

mücahit ile müçtehit alim; yükümlü aydın ile araştırmacı bilgin; bilinçli, sorumlu ve amaçlı ile amaçsız, inançsız bir uzman; inanç ile bilgi, ideoloji ile kültür farkı.

İlim, sanat, edebiyat, felsefe, insan, yaşam, ahlak, hatta varlık, bir iman içerisinde yer alarak anlam kazandığında, ruha kavuştuğunda, yön bulduğunda bir öğretinin inanç sisteminde yer almış olur.

Bu durumda bunların tümü bir dünya görüşü teıneline dayanabilir ve bu temele göre açıklamp yoruınlanabilir.

DÜNYA GÖRÜŞÜ

Öğreti sahibi olan her düşünür, kendisi için böyle bir şekli çizmeli ve o zaman senin dünya görüşün nedir sorusuna cevap vermelidir. Dünya görüşü olan, cevap olarak şöyle diyebilir;

Benim dünya görüşüın materyalizm, realizm, şüphecilik [septisizm], Taoizm, şirk [politeizın], ikicilik [düalizm], tevhid, vahdet-i vücud, idealizm, tanrı tammazlık [ateizm] ya da varoluşçuluk vs. dir.

Dünya görüşü, insanın kendi varoluşuyla ilgili sahip olduğu bir algılama çeşididir. Hafiz ile Mevlana' mn farkı, dünya görüşü ayrılığındadır.

Hayyam şöyle der;

.~u dünyadan gidip de geri gel~-~ ~~ri _Ql_maq_!ğ1~~~=~-!lEY~~~-ı~ kimseli nin. haberi bulunll'l~(f_ığına [~ünya görüşü] gör~ .. yc;ı_ş_~cl~ğın anı'· ~al1ıınet say

~ ~creolöjinin dünya gÖrÜşünün iÇeri'sinden çikarilaıgın.ı~·oıi' Ikisihin

, 'birbiriyle ilişkili olduğunu görüyoruz.

Hafiz şöyle der;

Biz yokken ezeli kısıneti verdiklerine göre [yani dünyanın yaratılışında

bize ne istediğimizi sormadan herkese bir rızık verdiler.] -Hiifız'ın cebri dünya

görüşü- biraz olsun rıza uygun değilse ayıplama. [Hafiz'ın ideolojisi]2

Dolayısıyla; Dünyanın bir rabbi, bilinci, iradesi, duyuları, dakik bir hesabı

kitabı vardır ve insan, yarın bugünkü yazgısını görür, arnelinin karşılığını görür.

diye inanan dinin, bir dünya görüşü vardır ve bu dünya görüşüne daya-narak

şöyle söyler; Öyleyse hayat böyle, insan şöyle olmalı, şöyle yapılınalı,

böyle olınalı; sen böyle, ötekiler öyle olmalı, hayatın, toplumun, ahlakın, kötünün,

iyinin, gerçeğin yalanın anlamı bu olmalı vs. Buisedinin ideolojisidir.

2 Çoğunlukla felsefi rubai ve şiirler, dünya görüşünün yansımasını ortaya koyar ve temellendirir; onun

üstyapısı, mantıklı ve Hintili sonucu olan ikinci yarısı ise ideolojidir. Kur'an'da O'na yönelenden başka

her şey yok olucudur, [Kasas, 88] hükmü, ilahi bir dünya görüşünü açıklar, Sonuçta insan ve yalnızca

onun yanında yer alan ölümsüzdür. Bundan başka her şey boştur, yok olucudur. [Ayet meali yazara

aittir, Çev.]

Hegel'in idealizn1i, Marx'ın diyalektik rnateryalizrni, Heidegger'in, faspers'in

ve Sartre'ın egzistansiyalizrni, Albert Camus ve Eecket'in abesliği [absurdite], Katolik Mezhebi ya da İslam Dini, Lao Tzıı'nun Taoizrn'i, Hindu Karma ve Sarnsarası, Budha'nın çile ve nirvanası, Hallac'ın vahdet-i vücudu, Hayyam'ın, Ebu'l-Ala [Ma'arri] nın, Sclıopenhauer'in ve Maeterlinck'in kötümser şüpheciliği vs. hep dünya görüşüdür.3

iNSANBiLiM YA DA HÜMANiZM

İnsanbilim ya da hümanizm, öğreti sahibinin [dünya görüşüne göre] insan denen varlığın ne olduğu ve ne olması gerektiği konusundaki algılama biçimidir. [Burada insanbilimden amacım, bir öğretide var olan insanı tanıma biçimidir; bilinen anlamıyla insanbilim değil. Hümanizmden de genel anlarnda aına. cım bu terimin özel anlamı değil, kendi öğretimizde insanlık için inandığımız gerçeğin, yükürnlülüğün ve anlamın değeridir. Çünkü insanın aszllzğz, eski Yunan' da, Rönesans döneınİnde ve ayrıca 18. yüzyıl sonlarının ve 19. yüzyılın başlarının radikalizrni ile 20. yüzyılın egzistansiyalizrninde kullanılan bir terimdir.]

Herkesin, insanı kendi dünya görüşü esasına göre tanıdığı ve her öğretinin, insanı bir başka biçimde algıladığı açıktır. Biri, insanı maddi bir hayvan olarak görürken, öteki onu tanrısal bir hayvan olarak görür. Her öğreti ona bir nitelik vermektedir; idealist, konuşan, iktisacit üretici, özgür, seçebilen, mahiyetsiz, bekleyen, reddedici, tutucu, tanrırnsı, doğal, toplumsal, kültür yaratan, uygar, özbilinçli vs.

Burada yeniden anımsatmalıyım ki bir öğreti insandan söz ettiğinde ve insanbilirni

tanımladığında, felsefi ve itikadi algılamacia insanın anlam ve gerçeğinin

tarnınını arnaçlaınaktadır; fizyoloji, psikoloji, biyoloji, etnoloji, antropoloji

ve sosyoloji gibi bilimlerde var olan gerçekliğini değil. Kuru bilimsel gözde

değil, onun inancında, hedeflediği öğretinin ve itikadi bakış açısının gözünde

'insanın tür olarak gerçeği' dir amaçlanan.

İnsanın gerçeği, insan olgusu değil, felsefe, din ve sanatın sözünü ettiği insanın

gerçeği. Örneğin Claude Bernard'ın, Darwin'in, Freud'un değil, Budha'nın,

Konfüçyüs'ün, Sokrat'ın, Efiatun'un, Voltaire'in, Rousseau'nun, Hegel'in, Tolstoy'un,

Sartre'ın ya da İbrahim'in, İsa'nın, Muhammed' in, Ali'nin ya da Homer' in,

Goethe'nin, Hafiz'ın, Mevlana'ıun, Tagore'un, George Sand'ın, Van Gogh'un sözünü

ettiği insan.

Tarih de böyledir. Tarih felsefesinin amacı, yani filozofların ya da peygamberlerin

tarih için [anlam ve yönü bulunan tek bir gerçeklik olarak] benimse-

3 Dünya görüşü bizim, dünya ile ilgili felsefi bakış açımız ve itikadi yorumlama ve algılama biçimimizdir;

bilginierin varlık ya da doğa ile ilgili fizilsel kuramı değil. Laplece, Galileo, Kopernik, Newton,

Einstein ve Palanel'ın söyledikleri değil, Sartre ya da papanın ve Brehmen'in dünyadan anladıkları

şeydir. Dünya bilimi değil, dünya görüşü.

ALi ŞERiATi 29

dikleri algılayış, kavrayış, gerçek, hareket ve hedef budur.

Yani İbn Haldun'un, Vico'nun, Hegel'in, A1arx'ın, Emerson'un, Sartre'ın ve

Toynbee'nin anladıkları tarihtir. Heredot, Tusidid, Gibbon, Taberi ve Beyhaki gibi

tarihçilerin anladıkları değil.

Topluınbilim de böyledir. Amacım, bir öğretide bulunan toplumbilimdir;

bir ilim, bir üniversite hocasının düşündüğü şey değil.

Bu bakış açısıyla, benim inancıına göre öğretinin üç esas teınelini insan, tarih

ve toplum oluşturmaktadır.

Bu şekilde [1 nolu şekil] gösterilen, her üçü de dünya örüşünci en ka nals-

}an~n ve onun ~sal y~-n~ct~ıış~Lba vı_1ıql.uıı.an1ı.Lii __ süJgızt.~~,~~ya gğrüşü

teıneline kurulu bulunan öğreti yapısı icerisinde bulunınaktadır .

... - Gerçekte dünya görüşünden üç ağaç gibi filizlenip dallan~olojik üstyapı

bütünü onun üzerine kurulmuştur. Kendi başı ve eliyle ağır bir emanet

yükünü omuziayan bir insandır sanki.

Gerçekte de böyledir. Bilince erişiniş, insanlık yükümlülüğünü kendisinde

duyumsamış her insan, kendisini dünyaıun ağır yükünü omuzlamış ve iki

eliyle tutmuş Atlas [mitolojik Yunan tanrısı] gibi görür.

Bu tasvir, inanç öğı·etisinin tasviri olup gerçekte inanç ve savaşım insanından

başka bir şey olmayan insan gerçeğinin tasviridir.

TOPlUMBiLiM

Burada, öğretisinin esas ve gereğince, benimsediği toplum ve sisteme duyulan

insana özgü inanç an1açlanmaktadır.]ir ö)' etide toplumbilim, burada

~ to12lum ıı;örüşü'.] ~~~elik~ e_ ..t 9Rl11m_u _)Jgş_ı_Lbiı__geıçe _.. ~ .Q aıcü;.12fu!j_ğ!gk. . 9ı~_u

düşünce ve inan a ısından nasıl tanıdı V ını beJjr inle tirir. Çüııl~~-

' E2._ d t6]2lumbilim, yükün1lü .~ir bilin1d_ir, 111~s~kı. v~i_9_ladl bir toplt~n.ı-1Jll~~ir.

Sadece amaçsız ve özgür bir çözümleıne, günümüz akadeınik terimiyle toplumbilim

için toplumbilim değil.

Bir öğretide topluınbilim; yöneliş, aınaç ve öğı·etiye özgü bakışla uyum

içindedir. Bu yüzden, yargılamaya, eleştirmeye ve değerlendirmeye yönelir,

yön ve yükümlülük taşır. Hedefi yalnızca ilişki ve görüngüleri çözümleme ve

tanıma, var olan her şeyi olduğu gibi inceleme olan bağımsız akademik toplumbilimin

karşıtı bir toplumbiliındir bu.

Saint Simon, Proudhon, Marx ve Lucaks'ın toplumbiliıniyle Pm-eta, Durkheim

ve Gurvitch'in toplumbilimi arasındaki fark budur işte.

19. yüzyıl toplum.bilimi, daha çok inanç toplumbiliıni idi ve bu söyleyişle,

Avrupalıların yüküınlü topluınbilim dedikleri şeyi anıaçlıyorum. Oysa bugün,

öteki biliınlerin ideolojiden uzaklaşına ve hatta omuzları yüküınlülük yükünden

kurtarma, iyiyi kötüyü belirlemekten ve değerler konusunda yargıda bulunmaktan

[Jugement des valeurs] sakınma ediınleriyle uyun1lu olarak toplunlbilimde

yalruzca gerçeklikler konusunda yargıda bulunmaya [Jugement de realite]

yönelir. Açıkça iyi ve kötüye el atmaktan, çözüm yolu sunmaktan, yol göstericilikten,

sorumluluk kabul etmekten, toplumsal, ahlaki ve insanı yükümlülükten

ve genel olarak bir inancı kabul etmekten, uygulama ve inançta somut bir

yön ve hedef edinmekten kaçımr. Değerlendirme ve doğruya yöneltme yerine

olguları ortaya koyma, bölümleme ve çözümlerneye yönelir sadece. Bu doğrultuda

şu kuramı ortaya atmıştır; Yükümlülük, inanç ve hedef, bilime zarar verir

ve inanç çerçeveleriyle ve belirli ideolojik değerlerle sınırlar. Özel inanç, araştırmanın

dizginini kendiliğinden ele geçirir ve onu ve istediği ve inandığı mecraya

çeker. Sonuçta bilim, gerçek olan her şeyi, var olan herşeyin gerçeğini

bulmak için yansız araştırınalarda bulunma yerine inancın işine gelen belirli

sonuçları arar duruma gelir; inancın doğruluğunu karotlayan gerçeklikleri elde

eder. Çünkü bir inançlı araştırmacı [dine ya da küfre, ruha ya da maddeye,

sosyalizme ya da kapitalizme, özgürlüğe ya da diktatörlüğe vb. inanıyor olabilir],

doğal olarak bağımsız olamaz. Garazsız ve bağlantısızlığı amaçlayan bir

araştırınacıyı ise inceleme araştırma özü yönlendirir. O, ulaştığı her sonuca inanıp güvenir. Örneğin bir sosyalist, yansız ve bağııyısız bir tarih araştırmacısı olamaz. Çünkü o, tarihte yalmzca sımf çatışması arar. Sınıf çatışmasından bir iz bulduğu her yerde onu genelleştirir. Bulamadığı yerdeyse tevil edip yorumlar. Sınıf çatışmasına karşıt gerçeklikler gördüğü her yerde bu gerçeklikleri görmezden

gelir. Kimi zaman görmez, göremez bile. Çünkü onun gözünde kendisine özgü inancının rengini taşıyan gözlük bulunmaktadır.

Öyle ki bir Tanrı tanır fizisyen, bilimsel araştırmalarında her yerde Tanrı'yı bulur. Maddeci fizisyen ise hiçbir yerde bulamaz Tanrı'yı. Öyleyse, bu önceki iki bağdan bağımsız olan ve yansız bakıp düşünen bir araştırmacı, fizik dünyayı olduğu gibi tanıyabilir.

Bu kanıtlamanın ne ölçüde sağlam olduğunu ve doğru gibi göründüğünü görüyoruz. Çünkü ortaçağda bilim ve araştırmanın, sahip olduğu dini yükümlülük

nedeniyle zorunlu olarak sadece, önceden ruhanilerce sipariş verilen gerçekleri kanıtladığını, Hıristiyanlığın önceden belirlediği ve müminlerin bildiği

sonuçlara ulaştığını gördük 19. yüzyılda da bilimler, özellikle insanı bilimler, daha özele indirgeyecek olursak tarih ve toplumbilim, somut ve belirgin hizipsel inanç ve sloganların kıskacında ve sınıfsal, sınıf karşıtı, ırkçı ve ulusal ideolojilerin sınırlamalarında kalmıştı. Öyle ki bir tür yeni skoliistik ortaya çıkmıştı.

~a dine yaptığı hizmetçilikten ve uşaklıktan kurtulan bilim, yeniçağda

öğretinin hizmetine giunişti .

. Bilimin bu dar ideolojik duvarlardan ve hizipsel söylemlerin kanıtlanması

ve ırkçı, ulusal, siyasal, iktisadi ve benzeri akide üreticilerinin ve felsefe türetieilerinin

isteklerinin açıklanması yükümlülüğünden kurtulması zorunluluğu,

ustalıklı bir yanlış ile bilimi insana hizmet etmesi ve halkın bilinçlendirilip iyiye

yönlendirilmesi ödevinden uzaklaştırabilecekleri ve bilim için bilim, yansız

gerçekçilik, bağımsız araştırma, bilimsel tarafsızlık, araştırmacının taassuptan

uzaklığı, peşin kabuller [prejugement] den sakınma, olay ve gerçeği araştırmada

peşin yargı ve öncel inançlar taşımamak adına [ki son derece güvendirİcİ ve

akla uygun sloganlardır] bilimi, özellikle insani biliınleri, özellikle de tarihi,

toplumbilimi ve edebiyatı [ki dünya halk kitlelerinin aydınlahlması ve yönlendirilmesi

gücünü, bütün bilim dallarından daha çok taşımaktaydılar] inziva ve

uzlete çekebilecekleri çok uygun bir ortam oluşturdular. Bugünkü bilimin,

artık fetva verınekten, çözüm yolu sunmaktan, değerler konusunda yargıda

bulunmaktan, yön ve amaçları açıklayıp belirlemekten, inançları kanıtlamak ya

da olumsuzlamaktan, çalışına planı yapmaktan, yol göstermekten, mevcut

olguları eleştirmekten, istenilen durumu önermekten ya da öngörmekten sakındığını

ve sadece olayları araştırıp çözümlemeyi, biliinsel bilinmezleri açığa çıkarmayı ve olgular arasındaki mantıksal ve neden-sonuç ilişkisini iş edindiğini söyleyerek biliini toplum içinden ve insanların düşüncelerine ulaşmaktan uzaklaştırmışlar, mevcut durumun eleştirisine yardımcı olmaktan, hayatın güçlüklerinin giderilmesinden, gerektiği yönde toplumun yönlendirilmesinden, kara günlerin, gerilerhenin ve genel cehaletin nedenlerini ortaya çıkarmada, geçmişteki ve şu anki bahtsızlıklarının nedenlerini ve toplumlarının yazgısını tanımada, ideal yargılarını yaratmada ve kendilerini biçimlendirmede insanlara yardımcı olmaktan aciz duruma getirınişlerdir. Böylece bilimi, amaçsızlık ve yansızlık adına [inzivalarında eylemsiz kalan ve sonuçta eylemsel olarak kötülerin, yağmacıların ve halkı aldatanların ekmeğine yağ süren derviş ve zahitler gibi], hedefine ulaşınada insanı bilinçlendirme, aydınlatma, ona yol gösterip yardım etme yükümlülük ve sorumluluğundan uzaklaştırdılar. O zaman, insanın başından neler geçtiğini ve neler geçmekte olduğunu söylemeyen,

ne yapınası gerektiğinden, nasıl kurtulması gerektiğinden söz etmeyen bir toplumbiliın ve tarili ortaya çıktı. [Tarafsız tarihçi ve sorumsuz toplumbiliinci!] Bu ikisi, bilimsel ve insanı yükümlülüklerini bir yana atarak kayıtsız ve hedefsiz duruma getdtk1efirnl~fu-l)ymTC11tarmTtYCytn1Caog1,- tôPfum -zôroalarının . aracı ÖİduklarıIin -5Tül1cinae degTidirler.-Bilim;-Kal1a--liiz1i'felteri-ve-- iiisana olgunluk,

bilinç velGi~giŞlama-sorumluluğundan yan çizerse, ister istemez,

halkın düşınanlarının hizmetine girer ve insanın gerilemesi, cehaleti, düşünsel ve toplumsal tutsaklığı yolunda koşuşturmaya başlar.

Gördüğümüz gibi günümüzün tabii bilimleri, dünya gerçeğini araştırma yükümlülüğünü göz ardı etmiş ve Tanrı'yı ispat ya da inkarda bağımsız duruma gelmiştir, ama pratikte vahşilerin sermayedarlık ve zorbalık tasmasını boynuna takmıştır. Toplumbilirnde artık ortaçağdaki imanın ve yeniçağdaki ideolojinin gürültü patırtısı yoktur, ama kapısı kapalı ders ve araştırma salonlarında

hocaların ben duygularını doyurmakta ve öğrencilerin bilimsel uğraş zevklerini tatmin etmekte ya da gizli ve kara sömürü kurumlarında Batı halk kitlelerinin ve Doğu'nun yoksun uluslarının zillet, sapma ve yağmalanma yolunu yardamını gösterınekte, sermaye ve güç sisteminde ruhun kirletilip öldü32

rülmesi ve insamn gerilemesi için bilimsel planlar hazırlamakta olup bilimsel bir hal almıştır. Peşinkabulünya da inanç taassubunun bilimsel araştırmaya zarar verdiğini kabul ediyorum. Çünkü, önceden, gerçeğin ne olduğuna inanan bir bilim adamı araştırmacı olamaz. Araştırma, konuların gerçeği bulmak için incelenmesi, ayrıştırılması, çözümlerup ölçülmesi demektir çünkü. Araştırmaya başlamadan önce ruhun var ya da yok olduğuna inanan bir fizyolojist, gerçeğin hangisi olduğunu tam olarak anlayamaz. Bir kapitalist ya da komünist, tarihin gerçeği ve bilimsel devinimini ortaya çıkarmak için tarihin içine girdiğinde

her ikisi de daha önceden taraf olduğu gerçeği keşfeder sonuçta.

Şu mantıklı hadis, aynı esası henı de çok şiddetli ve aşağılayıcı bir üslupla anlatmaktadır; Kur'an'ı kendi reyince yorumlayan kişi, makatını ateşle doldurur. Burada rey, peşin kabul [prejugement]ün ta kendisidir. Önsel inanç, araştırınacıyı bilinçli ya da bilinçsiz olarak Kur' an' ı yorumlama yerine değiştirmeye ve kendi inancıyla uyumlu kılmaya zorlar. Öyle ki Sünni olsun Şii olsun, filozof olsun, sufi olsun hepsinin nasıl başlamışlarsa öylece çıktıklarım görüyoruz

Kur' an araştırmasından. İnançlarım Kur' an' dan alacakları yerde Kur' an onların inançlarının kanıtıanmasına araç olur böylelikle. Ama gülünç ve aynı zamanda da feci olan ise, inanç ve kişisel kanı demek olan rey' e akıl şeklinde anlam verilmesi ve kimsenin Kur' an' ı kendi aklıyla yorumlamaya hakkı olmadığı

şeklinde bir sonuca varılmasıdır; sanki akıl dışında, anlamak için başka araç varmış gibi.

Bunakilide akıl aracılığıyla anlıyoruz biz. Bunlar, insanların Kur'an'ı anlamadığı şeklinde bir anlam çıkardılar ya da keşişlerin, İncil ve Tevrat'ı okuyup anlamayı kendi tekellerine aldıkları ve kutsal kitabın resmi ve ruhanı makamların

yetkisi altında olması için çevrilmesini, yayımlanmasım ve başkalarının başvurmalarım engelledikleri ortaçağda olduğu gibi, bununla da Kur' an üzerinde düşünüp akletmeyi yasaklamakla Kur' an' ı, insanlar arasında sadece

cismi bulunan, ruhu ve sesi ise bilinmez kalan kutsal, mübarek, gizemli, muammalı

ve anlaşılmaz sözler, dualar ve sesler haline getirdiler. Sonuçtaysa

şimdi bu mantıklı, bilimsel ve gerçekçi hadiste söylemlenin tam tersine

Kur'an'ı akılla değil, rey ile yorumlamaktadırlar. Bilim, inancın hizmetinde

olmalıdır ya da inançtan bağımsız ve arı olmalıdır [bilim inancın hizmetinde

ya da bilim için bilim] şeklindeki iki görüşten birincisi, bilimi önceden var

olan inançların açıklanıp te'vil edilmesine araç kılarken, ikincisi bilimi etkisiz

ve değersiz kılmakta, tarafsızlık adına bir hedefe sürüklemekte, sonuçta bilimi

halka ve topluma hizmetten azietmekte ve eylem açısından ya nötr duruma

getirmekte ya da baskımn, paramn ya da aldatmacaların hizmetine sokmaktadır.

Ben, bu iki görüş arasında, hem onu köleliğe ve önceden sabit olan ya da

sabit olması gerekli görülen şeyin ispatina sürüklemeyen, hem de onu kısırlaştırmayan,

halkın yönlendirilmesi ve kurtuluşu, insamn gereksinimi, insan toplumuna

hizmet, eleştiri, çözüm yolu sunma ve doğruyu yaniışı gösterme hedeIlli

finden uzaklaştıı·mayan ve üniversite köşelerine ya da güç sahiplerinin komplo

ve çıkarlarının hizmetine sürmeyen üçüncü bir ~ol düşü~1~9~

şöyle açıklayabilirim; Bilgin, araşJgmrfaan. Önce i ~nçtan b.Elğım2g~_Qlıne.Jı_Y.e~

-ariŞİı'rmadan sonra inanca bağl~nınalıdır. Araştırı,ç~Jıc.e.den~kendinL_öns_eL

ii1ancının doğruluğunu kanıtlamayla kayıtlı kılmaınalı, tersin~raştırınacı de

·ğll,araştırma ona gerçeği göstermeli, sonra da kanıtlanmış bu gerçek, araştırıcı

!Çın inanç haline gelmelı(iır.

~rçeği tanıdıktan sonra ona inanmalı ve kendisini kendi bilimsel bilincinin

[araştırmacının, kendisi için kanıtladığı inancının] karşısında ve ayrıca halkın

ve zaınanın önünde sorumlu bilınelidir. Topluınbilimci, tarihçi ve insanbiliinci,

bu bilinecekleri kendisinin ve aynı inancı paylaşanların biliinsel olınayan,

yükleniliniş önsel inançlarını açıklamak ve ispat için araç kılınaınalıdır.

Ayrıca bu bilineceklerin kendilerini yeterli görmemeli, yani mevcut tarih, topluın

ve insanın mantıksal irdeleme ve çözümlemesiyle, bilimsel açıklaına ve

nedensel anlatımıyla da yetinmemeli, gerçeği bulduktan sonra, yansız ve taassupsuz

araştırmadan sonra olumlu ve oluınsuz neden ve etkenleri de göstermelidir.

Peygan1bercesine halka doğ.r.u yolu göstermeliJQpluınunJra da sımfııı.

ya da insan türünün sefilliğinin, bahtsızlı V ını ve erilemesi · n denlerini_-ki

· ~ra sı~ araştırınayla ulmuştur- açıklamalı, irdeleıne yolunu ve kurtuluş. çare;

si'n1 gösterınelidır. Bılıın adamı, bu J2.lda çabalayıp şu konuda mutaassıp_Dlına@

ır; Ne inans_ için bilim, i1eoeblfim iÇinW~ine, _clOğLl!Yu _i!~t11J.~J~~iç.Ln

&!çekle yüküJ;,nlü olan bilim. Araştırın(ldan ön~e_~ı~cıl11!1, biJ_Lınin~afeJLY~.b2J

kın aldatıcısıdır. Araştırmadan sonıaliinanın~; Bıiduı bilim adaınının=yii-

~ '_, .. -~

kümlülüğü ve peygaınber.çe_ıjsaleti. ----- -····· ···-

TARi H FELSEFESi

Kilnileri tarihi hiç olarak bilirler. Bunlardan biriyse -ki tarihe asla inanınazBay Napolyon' dur. Napafyon şöyle der; Tarih, herkesin ittifak ettiği yalanlardan başka bir şey değildir.

Hesapçı insanlar arasında da tarihe bir biliın olarak değil, bir sanat olarak bakanlar vardır. Imrinef, tarihin dağ, doğa, deniz ya da insan, toplum ve hayat vb. gibi özdeş bir gerçeklik değil, şiir olduğuna inanır.

Şiir, dış dünyada şairin keşfettiği bir gerçeklik değildir; şair çeşitli madde ve öğeleri kullanarak bir eser yaratır, yaratma işini gerçekleştirir. Olmayanı, yapar. Dolayısıyla tarih, tarihçinin söylediği bir şiirdir, dışarıda keşfettiği bir gerçeklik değil. Çünkü ben bir türlü söylerim, başkası başka türlü. Herkes istediği

gibi yapabilir. Böyle düşünür İmirnof. Bu sözlerin benzerini de Romain Rolrznd4 daha ciddi bir biçimde söyler;

4 Romain Rolland [1866-1944], Fransa'nın oldukça iyi yazarlarından olup biyografi alanında uzmandır.

Sözlerimin başında söylediğim gibi, iran'da biyografi yazarlığı önemsizdir. Çünkü bireyin hal şerhi bir

değer taşımaz. Biyografı yazmaktan herkes kaçınmıştır iran'da. Avrupa'daysa tersine, oldukça yaygın34

Tarih, dağlık bir araziden ibaret olup başkaları gibi ben de planını yanımda bulundurduğum binanın yapımı için orada taş yontınaya koyuluyorum. Yani geçmişe gidiyorum ve gönlüm ne istiyorsa, eğilim duyduğum şekle göre ondan bir şeyler seçip alıyorum, yontuyorum ve değiştiriyorum. Soma da bu seçilmiş ve yontulmuş parçaları tarihi bir binada -ki onun ustası ve mimarı, ayrıca şekil ve stilini planlayan benim- kullanıyorum. Örneğin Büyük Fransa Devrimi Tarihi. Bu durumda Büyük Fransa Devrimi, tarihçinin anlattığı ve keşfettiği bir gerçeklik değil, tarihçinin yarattığı bir yapıttır. Büyük Fransa Devrimi, işte o dağlık bölge olup her tarihçi, gereksinimine, amacına, beğenisine,

inancına ve yeteneğine bağlı olarak, istediği tarihi yapmak için orada taş yontınaya koyulur.

Oysa tarih felsefesi, tarihin, geçmişteki ayrı ayrı olaylardan ve kimi kişilikler, askeri güçler, kahramanlar ve fatihlerce yaratılan olgulardan oluştuğu inancında değildir. Tarihin, geçmişte depolanan ve bir düşünürün ya da bir yazarın, yetenek ve gereksinimine göre ondan bir şeyler alıp bir şeyler yaptığı ham ve şekilsiz materyallerden oluştuğuna ya da geçmişte baş gösteren rastlantılar

dizgesi olduğuna da inanmaz tarih felsefesi.

Tam tersine, tarihi, sürekli bir akım olarak görür. Bu akım, insanlık hayatının başlangıcından bu yana, bilimsel zorunluluk yasası uyarınca, yani nedensonuç yasasına göre hareket eder, olgunluk kazanır; çeşitli yol ve aşamaları

zorunlu olarak ve öngörülen belirli noktalardan geçer. En sonunda kesin ve zorunlu olarak, önceden -tarihin hareket yasaları uyarınca- belirlenebilecek bir son noktaya ulaşır.

Bu durumuyla tarih, boy atıp gelişen bir fidanı, büyüyen bir civcivi andırmaktadır

tam olarak. Bütün zaman boyunca devinim içinde olan yer küresi

gibi tarih de doğal diri bir gerçekliktir. Öyleyse, bilimsel yasaya ve nedensonuç esasına göre devinim ve değişim içinde olan tarih, onun bunun oyuncağı olmadığı gibi, rastlantısal, hedefsiz, mantıksız ve hesapsız da değildir.

Dolayısıyla, tarihin seyri bilimsel bir seyir olduğu için, bu seyrin içinde yer alan ben, tarihin hareket yasalarını tam olarak keşfedersem üç yüz yıl soma toplumumun, insanlık toplum ya da toplumlarının yazgısının nereye sürükleneceğini

tahmin edebilirim. Tıpkı tam ve kesin tahminde bulunabilen meteoroloji

gibi. İran' da, merhum Enveri zamanından sayın Dr. Genci'ye dek olan sürede,

tahminierin yanlış çıktığını görüyorsan bu, hava yasalarını iyi tanıyamadıklarından

ya da mevcut etken ve nedenlerin hepsini hesaba katmadıklarından

kaynaklanmış olmalıdır. Yoksa hava yasalarını -ki neden sonuç yasalarındır.

Çünkü şahsiyete tapma yaygındır. Her zaman bir şahsiyete ya da şahsiyetlere tapınırlar; kimi

zaman dinf şahsiyetlere kimi zaman düşünce, kimi zaman bilim şahsiyetlerine, kimi zaman milli, kimi

zaman tarihsel, kimi zaman da düşünsel şahsiyetlere tapınırlar. Kimi zaman ise kız erkek binlerce

genç; Orli havaalanında sabaha dek bütün geceyi Elvis Presley'i özlemle bekleyerek geçirir; tıpkı

putperesllerin putları karşısındaki durumları gibi.

ALi ŞERiATI 35

dan olup kesindirler- bilmekle, gelecekteki hava değişimleri, hava dalgasının alçalıp yükselişi, fırtınaıun ve bulutun ortaya çıkışı ve yağmurun yağışı önceden tahınİn edilebilir.

Tarihin hareket seyrini keşfettiğimizde, geleceğini de tahmin edebiliriz.

Bir kimse, bir tarih felsefesine, daha doğru söyleyişle, tarih bilimine inanabilir. Yine, tarihin bilimsel bir gerçeklik ve gerçekleşen değişmez bilimsel yasalara göre oluşan bir devinim olduğuna inanabilir. Dolayısıyla bu kimse, zaman boyunca insanın yaşantısının rastlantısal olmadığı, kişilerce oluşturulmadığı, onun bunun arzusuna bağlı bulunınadığı ve durağan ya da hareketli, gerileyici ya da ilerleyici olınadığı, tersine, mevcut belirleyici ve biliinsel yasalar uyarınca gerçekleşen bu hareketin tarih olduğu inancını taşıyabilir.

Buna göre tarih, kesin yasalar doğrultusunda zorunlu akış içerisinde bulunan bir sürekliliktir. Buysa, tarih felsefesine inanmak deınektir. Ama nasıl hareket etmektedir Hangi bilimsel yasalar uyarınca Ne tahminde bulunulabilir

Onun hareketinin son durağı ve yazgısının sonu nedir ve nereden nereyedir

Bunların cevabı, özel bir öğretide özel bir tarih felsefesi oluşturur. Her öğretiyse

ondan, başka türlü söz eder. Henüz tarih bilimi [herkesin görüş birliği taşıyacağı biçimde] keşfedilmediğinden, tarihi bir inanç öğretisi şeklinde söz konusu ediyor ve ona felsefe adını veriyoruz .

. iDEOLOJi

İdeoloji,s inançtan ve inancın tanınmasından ibarettir. Terim anlamındaysa insanın kendisi karşısında sınıfsal konumu, toplumsal temeli, ulusal durumu, dünyevl ve tarihsel takdiri ve bağlı olduğu toplumsal grup karşısında taşıdığı özel görüş ve bilinçtir ideoloji. .insan onu acıldar, ona dayanarak özel sorumlı.ı; luklar, cözüm yollan. yiilı belirlemel~almlar;=ama~ar-Le-y.acr.gı.lar...elde ecr;r. Sonuçta da özel bir ahlaka, davranış biçimine ve özel bir değerler sistemine inanır. Yani taşıdığın dünya görüşü esasınca ve taşıdığın toplumbilim, insanbiliın ve tarih felsefesi temellerine göre senin hayatla, kendinin kendinle, başkalarıyla ve dünyayla olan ilişkin konusundaki inancın nedir

Nasıl yaşamalı, ne yapmalı Ne tür bir toplum kurınalı, toplumsal bir düzeni ideal bir biçiinde nasıl değiştirmeli ve herkesin, birey olarak, topluma karşı ne gibi bir sorumluluğu vardır Ne tür çalışmaları, ne tür ilintileri, ne tür tutkuları, ne tür idealleri, ne tür gereksinimleri, ne tür inanç dayanakları, oluınlu ve olumsuz ne tür değerleri, ne tür toplu davranışları, ne tür hayır ve şer temeli ve topluınsal kimliği vardır

Buna göre ideoloji, insanın toplumsal, ulusal ve sınıfsal yönünü, aynı şekilde bireyin, toplumun ve insanlık hayatının değerler sistemini, yaşaın biçi-

5 iran aydınları, çoğunlukla ideolojinin sınıfsal olması gerektiğini sanırlar oysa böyle değildir. Bir ideoloji,

dini ya da ulusal olabilir. Alman ideolojisi adlı kitap, ideolojinin bir millete de dayandırılabileceğine

tanıklık etmektedir.

36 iSLAM BiliM

ınini ve ideal konumunu bütün boyutlarıyla yorumlayan, Nasılsm Ne yapıyorsım

Ne yapmalı Ve Ne olmalı sorularını cevaplayan bir inançtır.

Ama dünya görüşü, insanbiliın, toplumbilim, tarih felsefesi ve ideoloji, anlaın

ve kavram taşıdığında ve hayata ve harekete geçtiğinde bu öğreti de iki

şey belirginleşir.

MEDiNE-i FAZILA [ÜTOPYA]

Ütopya, herkesin zihninde beslediği, gönlünde arzuladığı, insan topluınunun

o şekilde biçimlenmesinin telaşında olduğu ideal bir toplumdur. Bütün

felsefeler, dinler ve insanlar, zihinlerinde mutlaka bir ütopya taşırlar. Ceımet,

birdinin zihnindeMedine-i fazıladır. Eflatun'un ütopyası, çağnun aristokrat ve

düşünür Yunanlıları için Medine-i fazıladır.

Thomas More'un 'Güneş Kenti' ve 'Tanrı Kenti' vs. birer ütopyadır. Jean

Isoulet'nin 'Temiz Kent'i de öyle. Şia'nın, ahir zaınanda gerçekleşeceğine inandığı

'evrensel adalet toplumu' da öyle.

Eski kitapların birçoğunda Cabulka ve Cabulsa gibi kentlerden söz edilınektedir.

Bu kitaplarda anlatılan kent, hayallerinde yarattıkları ve insanların, yönetiının, dinin, siyasal kurumların, toplumsal ve ahiald tabakaların, iktisadın, toplumsal temellerin, düşüncenin, kültürün, çocukların ve öğretmenierin hep gerektiği şekilde olduğu örnek bir kenttir.

Buna göre, ütopya üretmek -görünürde dediklerinin tersine- her idealist6 insanın bireysel ve kesin gereksinimidir. Yani her insan bir amaç taşıınaktadır. Buysa, üstün bir topluma sahip olma arzusunun her insanın yaratılışında, her toplumun vicdanında bulunduğunu göstermektedir. Bu da insanın yetkinlik arayış ruhunun tecellisidir.

Ama üstün toplun1, bir öğretide artık hayali bir toplum olmayıp ideal bir topluındur. Bu, bir öğretinin ilkelerine göre temellendirilmelidir. Bu öğretiye İnananlar, bu topluında yaşamayı özgür ve ideal bir insanı yaşayış olarak görürler ve onun gerçekleşınesi için uğraş verirler.

Aınaç toplum ya da üstün topluın, öğretiye inanan birey ya da topluluğun gereksinim duyduğu ve şu anki insan toplumunun o şekilde değişmesini istediği bir toplumun zihinsel ve inançsal betimlemesidir.

Aslında, hayali toplumların varlığı, insanın hep mevcut durumdan arzulanan duruma doğru devinin1 içinde olduğunun göstergesidir; ister hayali olsun,

6 Burada ideal ve idealizm, hayalperestlik ya da zihnin esas oluşuna ve düşüncenin özdeş gerçeklikten öncelikli oluşuna inanmak anlamında olmayıp hedef ve sona inanmak ve amaç

taşımak anlamındadır.

Sürekli olarak bugünden ve mevcut gerçeklikten geçerek son hedefe doğru giden bir kimse,

evrime, ilerleyen devinime, amaca ulaşmaya ya da nihai yaratmaya, nihai amaca, mutlak gerçeğe,

tarihin sonunda yüce amaçların gerçekleşeceğine ve var olan her şeyin sonu olacağına da inanmalıdır.

Böyle bir kimsenin ideali bulunmalıdır. işte bu, idealisttir. Dolayısıyla idealist, burada, amaç peşinde

olan, bulunduğu konumda duraklayıp kalmayan, olması gerekene doğru ilerleyen ve onu bulmak

ya da yaratmak telaşında olan insan demektir.

ister bilimsel olsun, ister Eflatun'un ütopyası olsun, isterse Marx'ın sınıfsız toplumu

olsun.

Fakat bir öğretideki arzulanan toplum, bilimsel ve gizil olarak özdeş ve aynı

zamanda o öğretinin ruh ve yönüyle uyuınlu, bu öğTetideki dünya görüşüne

dayalı ve son hedefe ve bu öğretiye inanan insanın hayat felsefesine uygun bir

toplumdur.

iDEAL iNSAN

İdeal insan, bir arzudur. Bulunması gereken insan, olması gereken insandır

ideal insan. Bu insanı Ariflerimiz de aramaktaydılar; o olmak ve ona ulaşmak

uğraşındaydılar.

Tasavvuf ve özellikle de felsefe ve hikınet-i işrak kitaplanınızda [son derece açık anlamda ve belirgin ve soınut özelliklerdel işaret edilen kEhnil insan, kendi insanı yükseliş ve evriminin son noktasına ulaşınış, insanı ınıracın zirvesine varmış, şehvet bağından sıyrılmış ve insana özgü uçuşa nail olınuş bir insandır.

Faşizm, Süpermen'den söz etmektedir; Nietzsche ise, Tanrı'nın varisi olan insandan.

Hegel de tarih felsefesinde kendisine özgü idealizme göre, mutlak ide- · nin kendi evriın aşaınalarmı -öz bilinçte- geçtikten sonra üstün insanda mutlak öz bilincine ulaşan ve onun deyişiyle Tanrı'nın, o insanda kendi idealini tanıdığı bir geleceği öngörmektedir. 19. yüzyıl Alman ahlaki sosyalizini [ki çoğunlukla Hegel'in toplumcu öğrencileri bu sosyalizme inanırlardı.], insanı ayıplanınış kılan, değiştiren, kendi gerçek ve yaratılışına yabancılaştıran burjuvazi ve zühtçülüğe [dünya düşkünlüğü ve ahiret düşkünlüğü] karşı savaşırken yaratılışın sağlıklı insanının, insan olan insanın, bütün yeteneklerini özgür ve sağlıklı olarak yetkinleştirmiş insanın arayışı içindeydiler. Hatta materyalizme dayanan ve aydınlarınızın anladığı kadarıyla insanı bir iktisadf hayvan olarak tanımlaması gereken Marksizm de L'hoınme total den söz etınektedir; Tani insan; gerici ve bozucu etkenler, iktisadi durum, sınıfsal düzen, insanlık dışı çalışına koşulları ve adaletsiz ve uygunsuz kurumlar aracılığıyla örselenınemiş, eksilınemiş, felç olınamış, parçalanmaınış, bozulmamış, kendisini yitirmemiş,

çarpılınamış, aline olmamış bir insandır; para kulu, tek boyutlu, sömüren,

söınürülen, efendi, köle, şehvet düşkünü, züht kulu, riyazetçi, amele, işsiz

vs. olmayan, eksik değil tam olan, dosdoğTu olan insandır.

Dolayısıyla, bütün öğretiler -ister maddi, ister irfan1 olsun- k2unil ya da tam

insan tipinden, arzulanan bir insandan, insandaki ideal bir örnekten zihinsel

7 Aiinasyon konusunda bilgi edinmek için Meşhed Edebiyat Fakültesinde verilen Medeniyet Tarihi

derslerine, Ronermend dergisinin 2. sayısında Sartre'ın Şiir Nedir başlıklı yazısının girişine, Tahran

Saiıayi Fakültesinde verdiğim Aiinasyon başlıklı konferansa, irşad'da verdiğim Ali insanı Temam

başlıklı konferansa ve sayın Dr. inayet'in Cihanı ez Had Bigane [Kendine Yabancı Bir Dünya]

adlı değerli kitabındaki ilgili makaleye bakınız.

bir tasavvur taşırlar. Yoksa toplumsal felsefe, ahlaki öğreti ve yaşama çizgisi,

bir yön taşımadığı için anlamsız olurdu.

İnsanlık örneği, yön bağışlayan, hareketimize baskı yapan ve ona doğru

adım atmamız ve o örneğe daha da yaklaşmamız için elimizi ve düşüncemizi

çalışmaya zorlayan bir örnektir. İnsan türünden, aşkın bir tipi tanımaksızın ve

ideal bir örneğe sahip olmaksızın insan bireyleri eğitilemez. Gizil insanı bilmeliyiz

ki böylece ona ileri teknik ve gelişkin yeni eğitim ve öğretim bilimiyle

yaşayan insaniilda gerçeklik kazandıralım.

Eğitim, insanın olması, yani onun o ideal tipe yaklaştırılması demektir. İnsanın olmasını -yani eğitim ve öğretimi- üstlenen kişiye Bireyden ne yaratmak istiyorsun diye sorup Bu bizimle ilgili değil. Beyninin altüst oluşuna acımak gerek. Çünkü çok sarsıldı. diye cevap alırsak, Sen, insanı şu anki durumundan başka bir duruma getirmeye çalışıyorsun. Senin için ideal olan o durum nedir O, olması gereken insan olmalı değil mi Hiç kuşkusuz. Öyleyse o nedir deriz.

Buna karşılık şunu söyler; .Biz, eğitim ve öğretim uzmanı ve sorumlusuyuz. Başkası bizimle ilgili değildir. Bu felsefedir, idealizmdir, dindir.

Öyleyse ne yapmak istiyorsun sayın yapıcı

Böyle bir eğitıın ve öğretim uzmanı, yüzlerce marangozluk gerecini, çeşit çeşit kıymetli keresteleri toplayan ve yoğun bir titizlik, dikkat ve ustalıkla işiyle ilgilenen ve ölçüp kesip yontan marangoza benzemektedir tıpkı. Bu marangoza Ne yapmak istiyorsun diye sorduğumuzda Bunu düşünmedim. Ben idealist değilim, gerçekçiyim; yani her şey olduğu gibidir. Çalışma masası yapıyorum; hem de son teknolojik buluşların ışığında, en modern teknoloji araçlarıyla. diye cevap verir. Kabul, ama bu masanın başında kimin çalışacağını ve ne iş yapacağını anlamalı değil misin

insani değerler sistemini, zihnimizdeki ideal insan -inandığımız aşkın insanın ideal tipi-belirlemektedir. Olması gereken ama bulunmayan örnek bir

insan, örnek bir model... Eğitim ve öğretim, çalışma ve çabalamaların bütün hedefi, insanlığı nesilden nesil e ona daha benzer kılmaktır.

Bu yüzden her öğreti, insan ortamında, aşkın insandan ideal bir betimleme sunmalıdır. Yoksa tüm çabaları anlamsız, hareketi hedefsiz olacaktır. Şimdi zihninize şu soru nabzımı tutmak bakımından gelebilir. Bu olan, yine de hem toplum, hem de insan için standart mıdır Yerinde bir soru; buracıkta gündeme getirilmesi gerektiği anlamında. Çünkü ideal örnek, şu anki insanın ya da toplumun korunması ve kalıplaştırılması değildir. Hatta tam tersine, hedefli, kendi yüce düşünsel ve ideal örneklerine doğru giden insan ya da toplum, kendi seyri içerisinde klişeleşmiş kuralları, değişmez kalıpları alaşağı etmekte, kırmaktadır hep. İdeal toplum ve insan, sabitleşme şeklini değil hareket yönünü belirleyen bir cazibedir.

Durağanlık etkenlerini ve alıkoyucu nedenleri ortadan kaldıran, hareket

...

etkenidir. Standartlar, insanı daha önce yapılmış boyutlar ve kalıplar içine döküp dondurarak korumakta ve böyle ol demektedir. Amaç peşinde olma ve idealcilikse onu bu biçünlerden kurtararak her dönem ve devinime atmakta ve denize, o mutlak sonsuzluğa sürmektedir. Bu yüzden sözlerimin başında, üretilmiş

ve değişmez kurallar belirlemeye inanmadığıın ölçüde, kayıtsızlığı, başıboşluğu

ve sorumsuzluğu da düşünmediğimi ve kayıtsızlık ya da kayıtlılık yerine, yönü seçmek gerektiğini; olma şeklini ya da şekilsiz olmayı değil, sürekli bir evrimsel oluşu, süreğen bir hareket ve hicreti seçmek; bir yere varınayı değil, bir yöne gitmeyi seçmek gerektiğini söyledim.

Buna göre, bir öğretinin plaıu aşağıdaki gibidir;

1- Dünya görüşü [öğretinin altyapısı],

2- İnsanbilim,

3-Tarih felsefesi,

4- Topluınbilim [üç esas temel],

5- İdeoloji,

6- Amaç toplum,

7- Amaç insan [1 numaralı şekil].

Bu esas üzerine, şimdi bu ilkeleri açıklama gereği duymaksızın kendi düşünsel şemamı, benim inanç öğretimin taın şekli ve sistemi olan şemayı çizebilirim.

DÜNYA GÖRÜŞÜ; TEVHiD

Beniıns dünya görüşüm tevhidden ibarettir. Elbette bir inanç olarak tevhid, bütün ınuvahhidlerin ittifak ettiği bir konudur; ama burada bir dünya görüşü olarak söz ediyorum tevhidden. Beniın görüşüm ve tevhidi dünya görüşünden amacım, bütün dünyanın, dünya ve ahirete, fizik ve fizikötesine, madde ve manaya, ruh ve cisme ayrılarak değil, tek vahdet olarak algılanmasıdır. Yani tüm varlığın, tek bir küll, tek irade, akıl, duygu ve hedef taşıyan, diri ve şuurlu

8 Burada ve bütün başka yerlerde ben kelimesini kullanmam, başkalarının ağzından konuşmuş

olmak istemediğimdendir. Tevhid şu anlamda, ümmetse şu anlamdadır; islam bunu söylemek istiyor,

Şiilik şunu; ya da toplum bu, sınıf şudur; ideoloji böyle, bilim şöyledir vs. dediğimde islam, şiilik, ideoloji

ve sınıf budur deme; ben diyorum, bence böyle, diye konuş ki insanlar bunun herkesin sözü değil,

bizim sözümüz değil, senin sözün olduğunu bilsinler. diye karşı çıktılar. Dedim, pekala! Ondan sonra

ben inanıyorum, benim görüşümce, burada benim kuramım vs. dedim. Baktım yine bağırmaya

başlıyorlar, neden hep ben diyorsun diye. Şimdi nasıl konuşacağımı şaşırdım. Ne beni kullanmam

mümkündü, ne de kullanmamam. Öyleyse konuşmamalıydım! Belki de amaçları budur! Her ne olursa

olsun bir anımsatmada bulunmam gerek Her ne söylüyorsam ve her ne hakkında söylüyorsam, birincisi,

kendi birikimlerimle elde ettiğim kişisel görüşümdür ve iyisiyle kötüsüyle benim malımdır. ikincisi

bu doğrudur; bundan başkaca yoktur diye inanmıyorum kesinlikle. Üçüncüsü, sözlerim benim şu

amma aittir, belki yarın düzeltir ya da değiştiririm. Dördüncüsü, vız vızlara kulağım borçlu olmadığı

oranda gözüm, doğru eleştirisiyle kusurumu bana gösterecek bir görüş sahibi beklemektedir. Birinin

hesaplı bir sözü varsa, onu sövgü ve ihanetle de karıştırmış olsa sonsuz

teşekkürle karşılarım. Saf

sövgünün, yalanın ve suçlamanın işbirliği ettiği şeyi dinlemem ...

tek bir gövde olarak algılanmasını amaçlıyorum. Çoklan inanmaktadırlar tevhide,

ama sadece bir din.l felsefi görüş olarak; Allah birdir; birden çok değildir.

Sadece bu kadar, fazlası yok Ama ben tevhidi, bir dünya görüşü olarak anlıyorum

ve İslam'ın onu bu kavramla söz konusu ettiğine inanıyoruın. Aynı biçimde,

şirke de aynı açıdan bakıyorum. Şu anlamda kişirk de bir dünya görüşüdür;

dünyaıun ayrılıklar, çelişkiler, uyumsuz kutuplar taşıyan, birbirine uymayan

devinimler, ayrı ayrı ve bağıntısız özler, eğiliınler, hesaplar, ilkeler,

hedefler ve iradelerle dolu düzensiz bir dizge olarak algılanmasıdır. Tevhid,

dünyayı bir imparatorluk olarak görür, şirkse bir feodalizm olarak

Bu algılayış ile materyalizın ya da natüralizın arasındaki fark şudur; Ben

dünyayı diri, iradeli, özbilinçli, ideal ve hedef sahibi bir varlık olarak kabul

ediyorum. Dolayısıyla varlık, hayat, irade, duygu ve an1aç taşıyan uyumlu bir

düzenle diri bir varlıktır, tıpkı mutlak büyük bir insan gibi [dünyaya benzeyen

ama eksik, küçük ve göreli' insanın tersine]. Yani irade, yaratıcılık ve hedef,

sahibi bir insanı, mutlak derecesine değin tüm boyutlannda örnek şeklinde

genişletirsek dünyaya ulaşınış oluruz. İnsan ve Tanrı ilişkisi, fizik ve fizikötesi

ilişkisi, Tanrı ve doğa ilişkisi -ki bu söyleyişleri kullanmaktan

hoşlanmıyorumaydınlığın

yanan lamba ile ilişkisidir; insan bireyinin bilinciyle gövdesinin ilişkisidir.

9 Bilinç gövdeden ayrı değildir, bilinç gövdenin bir parçası değildir,

gövdenin kendisi değildir. Gövdeye yabancı değildir ve aynı zamanda, bilinçsiz

bir gövde kokuşmuş bir leştir. Böyle değil mi Dolayısıyla ben, vahdet-i

vücud [Pantheisn1e]a, çokluk [politheisrne]a, teslis [trinite]e ve ikiciliğe

[dualisme] değil, ancak tevhide inanırım. Tevhid, dünyayla ilgili özel bir algılamadır.

Tevhidi dünya görüşü, varlıkta külli bir birliği gösterir. Birbirinden

ayrı üç temel arasında birlik; Tanrı, doğa ve insan.1o Çünkü kaynak birdir, hepsinin

tek yönü vardır ve hepsi tek bir irade ve ruhla hareket ve hayat taşımaktadır.

Bu dünya görüşünde varlık iki itibarı yöne ayrılmaktadır;

Gayb ve Şehadet; yani bugünkü söyleyişle duyumsanan ve duyumsanmayan

ya da daha açık anlamıyla, inceleme, bakma ve tecrübemizden [ve sonuçta

bilimden] uzak olan ve duyusal kavrayışımıza gizli olan şey ile ortada olan ve

görülen şey. Bu ise bir tür ikicilik ya da ikilik değil, İnsana ve onun bilgiyle

olan ilişkisine oranla göreli bir bölümlemedir. Dolayısıyla gayb ve şehadet

9 Hz. Ali'nin sözü burada ne denli derin, güzel ve aynı zamanda da açıktır Allah, eşyanın dışındadır,

ama yabancı değildir. Eşyanın içindedir, ama onunla özdeş değildir.

10 Vabdetin burada özde ve mahiyetteki vahdet olmadığını belirtmeliyim. Bu felsefi ve kelamı sözler,

zihninizi örselemesin! Hepsini atın dışarı. Çünkü inancıma göre felsefi konuların -bu tür felsefeden

evla- çözüm yolu, hepsini çözmeden zihinden dışarı atmaktır. Amaç şudur Bu üçü birbirlerine uzak,

yabancı ve karşıt değildir, aralarında sınır yoktur. Tanrı'nın, tannlara özgü dünyada metafizikte ve

aşkın dünyada bulunduğu, doğa ve maddeninse alt dünya olduğu, öte yandan da insanın tanrısının

ayrı, doğanın tanrısının ayrı olduğu, tanrının ayrı, dünyanın ayrı ve insanın ayrı olduğu öteki felsefe ve

dinlerin tersinedir durum.

şeklinde yapılan bir bölümleme, gerçekte kozmolojik [evrenbiliinsel] değil

epistemolojik bir konudur. Bu, mantıklı bir bölüınleıne olup bilim de bunu

benimseınekle kalınaz, böyle bir bölümlerneyi kullanır.

Einstein, maddenin esas oluşuna, fizik dünyanın ilk ve temel taşı olarak

inanan ve enerjiyi maddenin değişmiş ve artık şekli sanan materyalistlere ve

bunun tersine, enerjiyi esas ezeli kaynak ve maddeyi de onun değişn1iş ve sıkıştırılmış

şekli sanan erkeci [energetist]lere karşı şunu duyurmaktadır; Karanlık

oda deneyi, madde ve enerjiden hiçbirinin varlık dünyasının temel özü olınadığını

göstermektedir. Hatta bu ikisi birbirlerine öyle dönüşürler ki bu dönüşüm,

her ikisinin de taıunmaz ve görülmez bir özün birbiri ardınca gelen

görünümleri olduğunu, bu özün, kimi zaman ınadde şeklinde, kimi zaman da enerji şeklinde görünüm kazandığını, kendini bu iki şekilde gösterdiğini ve fizik biliıninin, o duyurnsanamaz varlığın sadece bu iki görünümüyle ilgisi olabileceğini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tevhidi dünya görüşünde doğa, yani şehadet alemi, ayetler ve sünnetler dizgesinden ibarettir.

Ayet kelimesinin seçimi, son derece derin ve şaşırtıcı doğal olgulan anlatmak içindir. Deniz, ağaç, gece, gündüz, yer, güneş, deprem, ölüm, hastalık, olay, yasa ve hatta insaıun kendisi birer ayettir. Aynı zaınanda ayet ve Allah, birbirinden ayrı ve uyumsuz iki temel, iki öz, iki dünya ve iki kutup değildir. Ayet, belirti ve işaret anlamındadır; tezahür demektir. Bu terirole eş anlamlı fenomen terimi, sadece fizik bilinlinde değil, öteki bilimlerde de bugün, duyular dünyasındaki her şeyi adlandırmada kullanılmaktadır; Fenomen, Farsçaya pedide ya dapedipm-n Arapçayada zalıire şeklinde çevrilmiştir.

Görüngü ya da görüngübiliın,12 genel anlamda şu esasa dayanmaktadır; Mutlak, gerçek, gerçekliğin temeli, dünyanın, doğanın ve maddenin esas özü, bizim asla ele geçireıneyeceğimiz şeylerdir. Var olan, duyumsanabilen, bilimsel olarak tanıyabileceğiıniz, deneyebileceğimiz ve araştırabileceğimiz şey, duyuınsanamayan gaybi bir asıl gerçeğin dışsal ve duyumsanabilen görünüşleri, belirtileri ve görünümleridir. Öyleyse fizik, kimya, ruhbilimi, dünya ve ruh gerçeğini sadece bu duyumsanabilen görüngü ve belirtilerini inceleyip

çözümlemekte ve sonuçta da tanıyabilmektedir. Bu durunda bilim, varlığın belirtilerinden izlerinden ve görüngülerinden söz etmektedir. Çünkü bizce duyumsanabilen doğa, bu belirti ve görüngülerin oluşturduğu dizgedir.

Bütün dini, bilimsel ve felsefi kitaplar arasında, doğadaki şeyleri ve bütün gerçeklikleri ve devinimleri ayet diye adlandıran sadece Kur' an' dır. Elbette İslam tasavvufunda ve ayrıca Doğu vahdet-i vücudunda maddi alem, Tanrı'nın ya da gerçek varlığın kendisi olan mutlak gerçekliğin uçsuz bucaksız,

11 Nemud ya da nemudar kelimelerinin Farsçada fenomen kelimesinin anlamını daha iyi karşıladığını

ve fenomenoloji felsefesine daha yakın olduğunu düşünüyorum.

12 Husserl öğretisine bakınız.

şekilsiz ve renksiz okyanusunun yüzeyinde oluşan dalgalar ve köpükler olarak kabul edilmektedir. Ya da idealizrnde ve dini, ahlaki felsefelerde, maddi doğayı Tanrı ve insana ters düşen aşağılık ve değersiz şeyler ve olaylardan oluşan bir diz ge olarak algılarnaktadırlar. Oysa Kur' an anlatımında ayetlere büyük bir bilimsel değer verilmekte, ayetler aldatmacaları ve gerçeği örten örtüler değil, tersine gerçeğin belirtileri olarak algılanrnakta olup onları görmernek ve bir yana atmarnakla değil onlar üzerinde ciddi ve bilimsel olarak düşünrnek ve onları tanımakla gerçeğe ulaşılabileceği belirtilmektedir.

Ayetleri, yani dünya görünümlerini bu tarzda algılamanın eski irfanın değil

yeni bilimin algılayışına daha yakın olduğunu görüyoruz. Sufiyane vahdet-i vücud değil, çözürnlerneli bilimsel ve 'tevhid-i vücud'dur bu. Tevhidde, çokluğun, çeşitliliğin ve çelişkinin ne varlıkta, ne tarihte, ne toplumda, hatta ne de insamn kendisinde kabul edilmesi olanaksızdır.

Tevhid budur; sonuçta tevhid, fiziğin fizik ötesiyle, insamn doğayla, insanın insanla, Tamı'nın dünya ve insanla birliğini yorumlayıp açıklamakta ve hepsini uyumlu, diri ve özbilinçli tek bir tümel kurumda betirnlernektedir.13

Tevhidi altyapının dünyada çelişki ve ayrılığı kabul edemeyeceğini söylemiştim. Dolayısıyla varlığın çelişkisi, insan ve doğamn, ruh ve cisrnin, dünya ve ahiretin, madde ve mananın çelişkisi, aym şekilde hukuksal, sınıfsal, toplumsal, siyasal ve ulusal çelişki, toprak kan ve soy sop çelişkisi, tevhidi dünya görüşünde bulunmayan nesnelerdir. Çünkü tevhid, varlığa birlik gözüyle bakmak dernektir.

Fizik ile fizikötesi, madde ile rnana, bu dünya ile öte dünya, duyulan ile duyulrnayan, ruh ile cisirn, akıl ile işrak, bilim ile din, din bilimleri ile tabii bilimler, halk için çalışma ile Allah için çalışma, siyaset ile din, mantık ile aşk, ekmek ile tapınma, takva ile yükürnlülük, geçirn ile yaratıcıya dönüş ve dünya ile ahiret çelişkisi, efendi ile raiyet, hakim ile mahkum, kara ile ak, aristokrat ile alt sınıf, ruhani olan ile olmayan, Doğulu ile Batılı, mutlu ile rnutsuz, aydınlık ile karanlık, iyilik özü ile kötülük özü, Yunanlı ile Berber, Arap ile Acern, İranlı

olanla olmayan, sermayedar ile proleter, havas ile avarn, alim ile halktan kişi vs. arasındaki çelişkide olduğu gibi şirk dünya görüşüyle, yani ikicilik [iki parça görmek], teslis [üç parça görmek] ve çok parça görmekle uyurnludur, tek parça görrnek dernek olan tevhidle değil. Bu yüzden, şirk dünya görüşü, toplumsal, sosyal ve sınıfsal şirkin alt yapısını oluşturmuştur hep. Yaratıcımn çokluğu ise, yaratılanların çokluğunun açıklayıcısı, kutsayıcısı, ezeli ve ebedi ola-

13 Nur ayeti, bu tasviri dünyaya ilişkin çizmektedir. Ayrıca Tanrı ve dünya arasındaki özel bağıntıyı bu tevhidi dünya görüşünde ortaya koymaktadır. Varlığın tamamı, bir yanan kandildir. Vahdet-i vücud ya da kesret-i vücud [varlığın birden çokluğu] değil, tevhid-i vücud deyişim bu anlamdadır.

rak göstericisi olagelmiştir şirkte.14 Tanrıların çelişkisi de insanların çelişkisini doğal ve tanrısal göstermiştir bu dünya görüşünde. Tevhid ise bütün şirkleri olumsuzlamaktadır. Tevhidde zerrelerin tümü ve varlığın bütün devinim ve görünümleri uyum içerisinde yürümekte ve tek bir yöne doğru akıp gitmektedir. O yöne yönelmeyense yok olucudur.

İnsanın bütün toplumsal güçlere olan bağımlılığının olumsuzlanması ve insanın tüm boyutlarda kendine özgü bağıntısıiun bilinçle ve varlığa egemen olan iradeyle olması, tevhidi dünya görüşünün dayanağı, tüm yön ve amacı, inancı ve gereksinim duyduğu yan ile birlikte bir odak noktası olup dünyadaki

tüm devinimler o tek mihverin çevresinde dönrnektedirler; bütün zerreler, bütün k~Unat her noktanın merkeze kadarki ışığının eşit olduğu bir dairede devinim içindedirler. Bu ise, varlığın manevi ve güçlü merkezidir; yani varlığın gövdesine egeınen olan salt irade, salt bilinç ve salt güçtür. Yer, insan, Kabe, tavaf da toplam olarak dünyanın gerçek cisimlenişi olup bu anlama gerçeklik bağışlamalda ve dünya görüşünden gerçek bir görünüm sunmaktadır.

Tevhidi dünya görüşünde insan, sadece tek bir güçten korkar, sadece tek yargıcın önünde sorumludur, sadece· bir tek kıbleye yönelir ve sadece tek bir ele ve odağa çevirir bakışını, hepsi bu. Bunun karşıt kavramıysa şudur; ondan başka her şey hiçtir, boştur; tüm farklı yönelişler ve uğraşlar, rengarenk korkular, tainahlar ve dayanaklar anlamsızdır, yararsızdır, başıboşluk demektir.

Bu yüzden tevhid, bireye bağımsızlık ve yücelik bağışlar. Sadece onun -ki varlığın hakimidir- karşısında teslim olmak, insanı korku ve açgözlülüğün alçaltıcı bağları ve yalancı güçler karşısında başkaldırıya zorlamaktadır .ls

iNSANBiliM; ADEM'İN YARATILIŞI

[Çelişki; Allah-iblis, Ruh-Balçık]

Kur'an'ın diliyle konuşuyorum. Çünkü en derin ve en ileri hümanizmi

Adem ve onun yaratılış kıssasında bulunuşumdur. Adem, İnsan türünün tezahürüdür.

İnsanın, biyolojik anlamda değil felsefi anlaında insanın türsel gerçeğidir.

Kur' an, insandan biyolojik anlamda söz ettiğinde, tam olarak tabii bilimlerin

diliyle konuşur; Nutfeden, pıhtıdan, ceninden vb. söz eder. Fakat Adem'in

yaratılışında ise anlaın, gizem ve felsefe dolu bir müteşabihin dili vardır. İnsanın

yaratılışının, yani onun manevi gerçeği ve yazgısının, türsel niteliklerinin

Adenlin yaratılışında bir formülü vardır;

Allah'ın Ruhu+Kokuşmuş Balçık=İnsan.

14 Halik [Yaratıcı], şirk dinlerinde rab [Tanrı]dan ayrıdır. Kimi zaman tanrıların kendileri, büyük bir

yaratıcının yaratığı olmakla birlikte dünyanın ya da insanın ya da hayatın sulta sahibi olarak sayılıyorlardı;

bir sınıfın ya da ulusun ve soyun özel mabudu olup beşeri şirki yoruma kavuşturuyorlardı.

15 Daha fazla açıklama için bak. islam-şinasi, Tevhid Esası, 13. Aşama; Camie sinasi'yi Şirk [Şirk

Sosyolojisi], Tahran Edebiyat ve insani Bilimler Fakültesinde verilen konferans; mi'ad-ı ibrahim

[irşad'da ve Meşhed Universitesi'nde yapılan üç konferans.]

Kokuşmuş balçık ve Allah'ın ruhu, iki remiz ve iki sembolik işarettir. İnsan,

gerçekte ne ko kuşmuş balçıktan yapılmıştır, ne de Allah' ın ruhundan.

Tersine birincisi, mutlak aşağılığı, yerinde saym.ayı ve duraklaınayı göstermektedir.

Ötekisiyse sonsuz ilerlemeyi ve bilimsiz yüceliği anlatmakta olup insan

dilinde bu anlamı tam olarak ortaya koymak için Allah'ın ruhundan daha iyi

bir bileşim bul unamaz.

Kur'an'ın sözü [İnsan, Allah'ın ruhundan ve kokuşmuş balçıktan terkip olınuştur] İki Sonsuz [Deux Infinis] adlı eserinde Pascal'ın yaptığı yoruınla aynı anlamı taşımaktadır. Pascal, orada şöyle söylemektedir; İnsan, iki sonsuz arasında

bir varlıktır; sonsuz aşağılık ve güçsüz ile sonsuz yüce ve görkemli arasında

...

Fakat her ikisi de aynı gerçeği aniatmakla birlikte Kur'an'ın söyleyişiyle Pascal'ın söyleyişi arasında oldukça büyük bir mesafe vardır; Allah ile Pascal arasındaki mesafe kadar.

insani durum [situation humaine] -varoluşçuluğun dayandığı şey- da insanın fıtratı gibi, ikili bileşimine ve yaratılışının çelişkisine dayanan başka bir açıklamadır. Kur' an' dan anlaşıldığına göre insan, iki çelişik kutup olan AllahŞeytan

.kutupları arasında bir konumda bulunan bağıınsız ve sorumlu bir ira-dedir. Bu iki çelişiğin bir araya gelmesi -ki onun hem yazgısıdır, heın sergüzeştidir- onda hareketi, evrimsel-cebri ve diyalektik bir hareketi ve insanın özünde ve yaşayışında çelişik iki kutup arasındaki sürekli savaşıını yaratır.

İkili ve çelişik Tann-Şeytan ya da ruh-balçık bileşimi [ki insan bu ikisinin toplamıdır], insanın diyalektik bir gerçeklik olduğunu söylemek ister.16 Allah ya da Allah'ın ruhu -ki ınutlak ve sonsuz teınizlik, yücelik, güzellik, görkem, güç, yaratıcılık, bilinç, görme, bilme, sevgi, rahmet, irade, özgürlük, bağımsızlık, egemenlik ve ölümsüzlüktür- insanda, onu doruğa doğru çeken,

göğün görkemine, göksel miraca, Allah'ın ahlakıyla donanınaya sürükleyen bir

yeti ve çekimdir. Oraya kadar ki insan, doğanın bütün gizlerinin bilincinde

olacak bir bilgiye ulaşır; maddi ve manevi bütün güçlerin, yerin ve göğün, güneşin

ve ayın, hatta Allah'ın meleklerinin -Allah'a en yakın melekler de dahil.,

onun karşısında teslim bayrağını çekerek yere kapandıkları, dünya saltanatma

16 Biliyorum elbette iki zıddın birleşmesi olanaksızdır. Yine Iki çelişiğin birleşmesinin ve ortadan

kaldırılmasının olanaksız olduğunu da biliyorum. Ama bu, aslında mantıkla, Aristo mantığıyla, yani

biçimsel ve zihinsel mantıkla ilgili bir olaydır. Ne var ki diyalektiğin zihinsel biçimlerle ilgisi yoktur.

Diyalektik, özdeş gerçekliklere yöneliktir, zihin ve aklı biçimlerin hareketini değil, özün ve doğal

nesnelerin hareketini anlatır. Zihin dünyasında, tek bir nesne aynı anda, sıcakken soğuk olamaz; aynı

biçimde büyük olduğu aynı anda küçük olamaz. Bunun doğada olanaksızlığı bir yana bu esas olarak

böyledir. Akıl, diri bir varlığın ayrı durumda ölü olabileceğini düşünemez. Çünkü ölüm ve hayat, birbirinin

çelişiğidir. Ama fizik dünyada aslında ölüm ve hayat yanyana ve birliktedir. Bir paranın iki yüzü

gibidir ölüm-ve hayat. Ağaç, hayvan, insan, toplumsal düzen, annelik şefkati, aşk ve benzerleri, yaşadıkları

ve olgunlaştıkları sırada aynı zamanda kendi yaşlılık ve ölümlerini de yaratırlar. Hz. Ali şöyle

der Bir insanın aldığı soluklar, onun ölüme doğru attığı adımiard ır! Hayat soluğu, ölüm adımıdır.

dayalı bir varlıktır; taıu·ımsı bir kuldur. Bilinçli, gören, yaratan, yargılayan, bilen, hikmetli, müdebbir, temiz ve yüce bir iradedir. Yeryüzünde Allah'ın emanetçisi, cennetteyse ölümsüz bir yaratık olan bir iradedir o.

Niçin Nasıl Ondan bir yarı paı·çadır; Allah'ın ruhudur. Bu ise onu yücelmeye, evrime, 'mutlak'a, Allalı'la, ilahı doğa ve yaratılışa doğru kanatlandırılan, devinim ve yücelişe doğru sürükleyen tezdir. Ne var ki birincisiyle çelişen güçlü bir etken de onu çökeltileşmeye, donuklaşmaya, duraklamaya, ölüme, aşağılığa, çirkinliğe ve kokuşmaya çekmek ister. Böylece, taıu·ısal bir ruh taşıyan ve sel gibi çağiayıp coşarak akan, önündeki pislikleri süpüren, kırıp döken ve yolunda yeşillikler, mutluluklar, bahçeler ve güzellikler filizlendiren, tüın bunları, denize, ınutlak saf ebediliğe ulaşmak. İçin yapan insanın, sel suyunun

dibine çöken, dibe oturup kalan, pekişip sertleşen, yarılan, testicilerin çaınuru gibi [salsal ke'l-fahhar] yeri kaplayan, kaynaldan tıkayan, tohumları altına alan, yeşilliklerin üzerine çöken ve üzerinde hiçbir ot bitineyen lığ gibi, deviniminden geri durmasını, durağanlaşmasını, tarla yerine balçıklık, deniz yerine bataklık olmasını, hareket yerine duraklama, hayat yerine ölüın, Allah'ın ruhu yerine kokuşınuş balçık ve taşiaşmış lığ olmasını sağlaınaya çabalar.

Bu ise, tezi reddeden, çürütmek isteyen, insanı tezin karşıtı bir yöne sürmeye

çabalayan antitez [tezin karşıtı]dir.

Bu iki çelişiğin bir araya gelmesiyle savaşnn ve deviniin ortaya çıkar. Sonuçta da evrim, bu ikisinin sonuç ve bileşimi [sentez]dir.

Allah'ın ruhu ile kokuşmuş balçık arasında iki sonsuz arasındaki kadar uzaklık vardır. İnsan ise bu ikisi arasında seçim yapması gereken bir ikircik, bir sallantı, bir özgür iradedir. Balçığın içinde, sertleşiniş lığlann altında, ruhu, Allah'ın ruhunu seçınek ne kadar da zor ve ağırdır. O yanda, üstünLin en üstünü, hayal edilebilenden daha yüce ve büyük olan sonsuz ve mutlak yetkinlik, güzellik, gerçek, güç, bilinç ve irade bulunmaktadır [ahiret]. Bu yanda da aşağının en aşağısı, mutlak ve sonsuz eksiklik, çirkinlik, yanlışlık, güçsüzlük, bilgisizlik ve tutsaklık, hayal edilebilenden daha aşağı, daha çirkin, daha bencildir [dünya].

Böyle olduğunu görüyoruz bunun. Ruhun görkemi, yücelik, güzellik, bilinç, iyilik, temizlik, inanç, fedakarlık ve yaratılış saflığı bakımından insan zihnini şaşkınlığa düşüren, hiçbir maddi ve gayb1 varlığın, ınelek ve perinin sahip olamadığı yerlere yükseln1iş insanlar tanıyoruz. Pislikte, alçaklıkta, zaafta, çirkinlikte, korkaklıkta, canilikte, hiçbir canlının, hiçbir mikrobun ve hiçbir şeytanın, tozlarına bile yetişemeyeceği insanlar görüyoruz. Çünkü pislikte, çirkinlikte ve kötülükte de insan, yetkinlik, özgürlük ve güzellikte olduğu gibi bitimsizlik sahibidir. Şu anlamda ki bir ucu Tanrı'dır, bir ucu şeytan. İki aksa [uç]

da iki n1utlak olanak. İnsan sonsuz sayıda aşağı ile sonsuz yücenin bulunabileceği

bir caddedir. Bu cadde, varlık alanında çekilmiş bir çizgidir. Her şeyin

içinden geçınektedir. İnsan ise 'sorumlu bağımsız irade' dir. O, hem seçmek

durumunda olan irade, hem de seçilmek durumunda olan muraddır. Brahmanizm'

deki söyleyişiyle; Hem yolcu, hem yol, hem de gitmektir. Kendi balçıksal

benliğinden, tanrısal benliğine doğru sürekli bir hicret içindedir insan. İnsan,

bu özlerin bir araya gelişi, diyalektik varlık ve ikilW bir acubedir. Tanrı ise burada,

yani insanın özünde, insanın hayat yolunda bir sonsuz yön anlamına

gelir. Aynı biçimde balçık ve çamur da bu anlama gelir.ıs Yoksa insanın gerçek

yapısı, onda bugün gördüğümüz ve bilimin sözünü ettiği, tanıdığı ve tanıyabildiği

şeydir.

Kur'an da onun yaratılış ve yapısını bilimsel [felsefi değil] bir anlatırola

tekrar tekrar ortaya koymuştur. Onda Allah'ın zatından hiçbir unsur yoktur;

olmayacaktır da. Allah, onda, Allah' a doğru -mutlak öze ve bitimsiz olgunluğa-

varan bir yöne gitmek için bir yetenek ve olanak anlamındadır.

Bu yüzden, şu derin anlamlar taşıyan, Biz Allah' tanız ve ona dönücüleriz.

sözünü ben yaygın tefsirlerin anlamıandırdığı gibi anlamlandırmıyorum.

Bundan ölüm ve kabir şeklinde bir anlam çıkarır söz konusu tefsirler. Sanki

kabre düştüğümüz andan başlayarak Allah'ın iradesi altında olmaktayız ve

Allah'ın memurları bizi bu dünyadan -ki bizim malıınızdır- alıp nakletmektedirler.

Ayrıca vahdet-i vücutçuların verdiği şu anlamı da vermiyorum;

İnsan, Allah'ın öz zatına hulul etmekte [geçmekte] ve denizde bulunan ve ciağıldığında

deniz haline gelen köpük gibi kendinde fani ve Allah' ta baki olmaktadır.

Bu ayette filı [onda] değil ileylı [ona] denildiğini görüyoruz. Yani onda

değil, ona doğru döneriz. İnsanın evrim yönünden, yani sonsuz olgunluktan

söz edilmektedir.

İnsan, bu diyalektik olgu, sahip olduğu çelişik ikili yapı nedeniyle zorunlu

17 islam'daki Allah-şeytan ikiciliği [dualizm] ile Zerdüştlük ve Maniheizm gibi ikici dinlerdeki TanrıŞeytan,

Aydınlık Zurvan-Karanlık Zurvan ikiciliği aynı olmayıp islam'daki Allah-Şeytan ikiliği

tevhidle de çelişmez. islam'da Ahura-Ehrimen [Tanrı-Şeytan] çatışması, savaşımı ve ikiliği dünyada

değilinsanda söz konusudur. Şeytan, antitez ya da Allah'ın karşıtı değil, Allah'ın aciz ve muti kuludur

ve insanla olan düşmanlığında Allah'tan ruhsat almıştır [Şeytan için bağımsız bir gücün varlığının

olumsuzlanması]. O, insanın tanrısal yarısının antitezidir. Aydınlık ve karanlık, Allah ve iblis çatışması,

insanların dünyasında [toplum ve birey] gerçekleşir. AIIah-iblis toplamı ise insan demektir.

Yoksa dünya, mutlak ve rakipsiz·saltanat Allah'ındır. Dünyada hep aydınlık, iyilik ve güzellik vardır.

Orada hayır ve şer çatışması yoktur. Orada Ehrimen [Şeytan]'ın yeri yoktur.

18 Görünümde ortaya çıkan benzerlikler yüzünden, kimileri, benim burada kullandığım kavram ve

terimlerin, mutasavvıfların, Hint fılozoflarının, Platonistlerin ve vahdet-i vücuda, hatta hululiyeye ve

müşebbeheye inanan kimi islam kelamcılarının sözleriyle benzer olduğunu düşünmektedirler. Bu

görünüşteki benzerlikler nedeniyle sözlerimi onlarla karıştırmamak gerek. Çünkü ben, onların, Allah'ın

zatı, sıfatlarıyla olan ilgisi, vahdet-i vücud, hadis ve kadim farklılığı, heyula, cevher, akl-ı evvel, nüfus-i

felekiye, envar-ı ispehbodiye vs. konularında yaptıkları araştırmaları anlamıyorum. Anlamak da istemiyorum.

Aslında kendileri de anlamıyorlar; Allah korusun, sizin de anlamanız gerekmiyor! Çünkü o akıl

almaz hayaller, aniaşılmak için değildir asla. Burada söylediğim şey, bütünüyle bir gizem ve işaret

anlamındadır. Söylediklerimin tümü, insanı değerler, inanç, ahlak ve eylem konuları anlamındadır.

Sürekli olarak kaçıp ürktüğüm birincil felsefe sorunlarından, kelam konularından, tasavvuftan, eski

hikmetten, malihülya lı saçmalardan, dünya ötesine ait hayallerden söz etmiyorum.

olarak hareket konumundadır; çelişme ve savaşım alanı onun kendisidir. İki güç arasındaki bu savaşım, ondaki sürekli evrimi gerçekleştirir.

Bu hareket, balçıktan Allah' a doğrudur. Allah neresidir Nereye kadardır Sonsuzluktadır. Sonuçta insan hiçbir durağa varamaz; Allah'ta yerleşmez. Bu toprak Allah mesafesi, insanın olgunluğunun evrimsel uzanımıdır. Ama ona doğru, onun yönünde evrim ve devinim halindedir sürekli. Yani sonu 'O' olan yüceliş ve yükseliş uçuşundadır insan. Ne var ki sonu olmayan bir yüceliştir bu. O ise sonsuz, sınırsız ve uçsuz bucaksızdır. Bu da insanın; sonsuz aşağılıktan sonsuz yüceliğe dek uzanan hareket ve devinim çizgisini ve aynı zamanda da onun evriminin [tekamül] nereye değin olduğunu gösterir; Allah' a değin, Allah'ın ruhuna değindir, yani sonsuza değindir, yani dur durak bilmez onun evrimi.

Sabit standartların burada ne reziliikiere düştüklerini görüyoruz. Ne değişmez standarttırlar ya Kim sabit bir standart ortaya koyabilir İnsan, bir seçimdir; savaşım, çaba ve tanımadır; bir sürekli olmadır, sonsuz bir hicrettir; kendinde hicrettir; balçıktan, Allah' a değin hicrettir [enfüsi hicret] insan.19

Balçıktan Allah' a dek çizilen yol ise mezhep [din] adını alır. Mezhebin yol anlamına geldiği açıktır. Mezhep, hedef değildir; yol ve araçtır. Dini toplumlarda görülen bahtsızlıkların tümü, mezhebin [dinin] ruh ve yön değiştirmesi ve sonuçta, sahip olduğu rolün değişmesi nedeniyledir. Bu ise dini hedef kıldıkları

için böyle oldu. Siz bir caddeyi hedef kılıp tuğla, asfalt ve süsleıneyle uğraşın; yüzlerce yıl, nesilden nesile bu cadde üzerinde çalışın; caddeperest olun, caddeye inanın, onu sevin, ona aşk besleyin; onu gördüğünüzde ya da adı kulağınıza çalındığında coşku ve heyecandan ağlamaya başlayın; ona yan bakanla savaşın; bütün zaman ve paranızı onu süslemeye, onarmaya, temizleıneye

verin, yaşamanızla ilgili işlere koşmak için onu bir an olsun terk etmeyin, hep onun üzerinde yürüyün, onda eğlenin, ondan söz edenin; toprağını yüzünüze gözünüze sürün, derdinize deva yapın. Ne olacaksınız Kayıp. Evet, sizin bu doğru, tam ve gerçek yolunuz, sizi hedeften alıkoymaktadır; sizi bir yere götürmemektedir. Yolda kaybolmak, yolu kaybetmekten kötüdür.

Duyduğunuz bu gerçek ve doğru yol, bu sırat-ı müstakim, bu düz ve kutsal yol, bundan önce binlerce kişiyi amaca ulaştırmıştır. Ama şiındi sizi, bir ömür boyunca durağan bırakmıştır. Tam olarak, yanlış yolu, kaybolmuşluk ve avarelik yolunu seçmiş kimseler gibi olmuşsunuz.

Niçin Çünkü siz, yolu gezinti yeri kıldınız. Yol yürümeyi, kutsal park, kutsal mezar ve pansiyon haline getirdiniz. Şia'ya bir bakın. İmam -yani insana kılavuzluk eden, yolu gösteren kişi- gayb1 kutsal bir kişi, sadece övülmesi, ta-

19 Benim Kur'an'da muhaceret esası ve tarihteki rolü konusundaki görüşümle ilgili bilgi için bak

Hicret ve Temeddun [Hicret ve Medeniyet], Konferans, irşad. Muhammed Hatemi Peygamberan

[Peygamberlerin Sonuncusu Muhammed] adli kitabın Ez Hicret'ta vefat [Hicretten Ölüme Değin]

başlıklı bölümü.

pımlması, aşk beslenilmesi, yüceltilmesi ve başkaca hiçbir şey yapılmaması gereken insanüstü bir şahsiyet ve asalet haline gelmiştir onun için. Din, esaslar, hükümler ve dini kişilikler hedef olmuşlardır. Bu yüzden bunlar, kimseyi hedefe ulaştırmaz. Namaz bir araçtır. Kur' an, şöyle der namaz için; Aşırılıktan ve kötülükten alıkoyma aracı. Oysa şimdi bu özel hareket ve sözlerin kendileri hedef olmuşlardır. Bu yüzden böylesine karmaşık, hassas ve teknik bir hal almıştır, ama etkisi kalmaınıştır.

Bence, İslam kültüründe çeşitli alanlarla ve türlü türlü nüanslarla din için kullanılan ad ve terimierin tümü yol anlamındadır. Din kelimesinin kendisi, hikmet, kutsal akıl gibi kullanılan anlamları dışında yol anlamını da taşır. Öteki kavramlar da bu anlamı içerirler; Silk, şer, şeriat, tarikat, sırat, mezhep ve ümınet.ıo

Dolayısıyla mezhep [din], insanı aşağılıktan, donukluktan, cehaletten, çamurca yaşayıştan, iblisçe yapıdan yüceliğe, deviniine, görmeye, ruhsal yaşayışa, tanrısal yapıya götüren bir yoldur balçıktan, Allah'a dek olan yol seni bir yere götürürse dindir; yok götürmezse ya yanlış yola gitınişsindir ya da yo.lu yanlış gitmişsindir. Her ikisi de aym kapıya çıkar. Bu yüzden Müslüman da

kafir gibi, Şia da Sünni gibi, hiçbiri bir yere varamazlar.

Şöyle diyebilirsiniz; Ama Müslüman olmayanların durumları şu anda bir oranda daha iyidir. Şiilerin durumlarıysa Şii olmayanlardan daha iyi değildir. Doğrudur. Yanlış yolda gitmiş olan biri, doğru yol yürürse, doğru yolu doğru yolda yanlış yürüyenden daha tez bulabilir. Uzakça bir yolda yürüyen, geç de olsa bir yere ulaşır. Doğru yolu yanlış yürüyenler ya da biziıngibi geri. geri gidenlerse ya aslında oturup yolun faziletlerinden söz etmektedirler ya da adımlayarak gezinti yapmaktadırlar. Başları kendilerine bağ olmaktadır. Bu yüzden her ikisi de bahtsızdır. Çünkü doğru ve hak yolda olduklarına ilişkin binbir delilleri vardır; bundan önce, bu yolun yolcularının menzile ulaştıklarına, hem de doğru söylediklerine ilişkin bin bir örnek ve belgeleri vardır, tüm bu kanıt, ayet, yakin ve güvene karşın, geri kalmışlık tüm görkemiyle durmaktadır.

Sonuçtaysa kendilerine karşı bir kuşkuları, bir şeyler yapmak, kendilerini değiştirmek, kusur ve hastalığın nerede olduğuna bakına çabaları yoktur. Bu yüzden, .ineğe tapan, Allah' a tapandan daha ileri geçer; Allah' a inanamnsa haberi bile olmaz.

Ali, binbir kanıtla Ömer' den daha iyidir; bu ise Ali şiasına, zamanı, yezidin akıbetinden daha kötü de olsa huzur, güven ve gurur verir. Bu da onun ve halkın can belası olur. Ne kimsenin sözünü dinler, ne de yaptığı işten kuşkuya düşer. Görüyoruz ki Ali vardır; Ali'nin yolu vardır; o da Ali'nin yolundadır.

20 Silk ince dağ yolu [cılga], Şeriat Suya inen ve insanların su almaları için kullanılan ırmak kıyısı

yolu. Tarik Bir ülkeden, bir kentten bir ülkeye, bir kente uzanan büyük yollar, Mezhep Sefer yolu,

Sırat Mabede giden yol, Ümmet Bir önderin ardında bir yol üzerinde hareket halinde olan bir grubun

uyum ve gidişi.

Ali ŞERiATi 49

Aına yolunu şaşıi·anlar, ondan daha ilerdedirler, hatta. Ali şiasını kendi şialan

yapınışlardır. Niçin Ali'nin yolu, Ali şiasının gezinti alanı olmuştur da ondan.

İman ise put olınuş, gezinti alanının kalbine yerleştirilmiş, altından yapılmış

kutsal bir heykel haline gelmiştir; imaın, yol üzerinde virajlan ve yönü gösteren

bir işaret değildir artık.

İnsan dizgesini tanımlamak için Adem kıssasından elde edilen unsurlar

dizgesi şu şekildedir; İnsan, sürgün edilmiş bir tannmsıdır; zıtların bir araya

gelınesidir. Diyalektik bir olgu olarak Allah-Şeytan, ruh-balçıktır; kendi yazgısını

oluşturan özgür ira d edir; soruınlu, yükümlü, Allah' ın istisnai emanetini

alan, bütün ıneleklerin tapındığı; yeryüzünde Allah'ın halifesi, Allah'a asi bile

olan, görürlüğün yasak meyvesini yiyen, ceımetten kovulan ve bu doğa çölüne

sürülen, aşk [Havva], akıl [şeytan] ve isyandan [yasak meyve] oluşan üç çehre

taşıyan. Sürüldüğü yerde [doğada] insani bir cennet yaratmakla, sürekli savaşında

balçıktan Allah' a dek yükselmekle ve bu balçık ve lığ halindeki hayvanken Allah'ın ahlak ve yapısını almakla görevli alandır.

TARiH FELSEFESi; HABiL-KABiL

Bu öğretide tarih felsefesi bir biliınsel zorunluluk esasına dayanınakta olup sürekli bir akımdır. Tıpkı insanda olduğu gibi, insanlığın başlangıcından bu yana her yerde baş göstermiş ve tarihi oluşturmuş olan ve iki düşınan ve çelişik unsur arasında süregelen bir diyalektik çelişki ve savaşım söz konusudur tarih felsefesinde de. Tarih, insan türünün zaman çizgisindeki deviniinidir.

İnsan türüyse küçük dünyadır; varlığın en yetkin görünüınü, yaratılışın tezahürüdür.

Doğa ise onda bilince ulaşmıştır; onun çizgisinde evrime, bilinçli ve kendinde olan diri bir alınaya doğru yol alır.

Başka bir deyişle insan, varlığın ınutlak irade ve bilinci olan Allah iradesinin tecellisidir. İnsan bu insanbiliininde Allah'ın dünyadaki temsilcisi, yeryüzündeki halifesidir. Dolayısıyla, insan olma serüveninden ve ınahiyetinin oluşma sürecinden ibaret olan insan tarihi, rastlantısal olamaz, olaylarca yaratılmış olamaz, maceracıların oyuncağı olamaz; bu tarihin kof, boş, anlamsız, sonuçsuz ve bilinmez olması olanaksızdır.

Kuşkusuz, tarih, dünyanın öteki gerçeklikleri gibi bir gerçekliktir; bir yerden başlayıp kaçınılmaz olarak bir yere varacaktır. Hedefi alınalıdır tarihin, bir yöne doğru yürümelidir.

Nereden başlamıştır Çelişkinin başlangıcından[!]; tıpkı insan gibi.

İnsanın kökenini insanbiliminde şu şekilde tanıdık; İnsan, balçıktan ve Allah'

ın ruhundan mürekkeptir. Adem'in öyküsüne bakın bir. Adenlin öyküsünde

insan türünden, gerçek ve felsefi anlamıyla insandan söz edilir. İnsan işte

Adem' deki bu ruh-balçık, Allah-Şeytan savaşımından başlar. Fakat tarihi nereden

tanıyoruz Nereden başlar tarih Kabil ile Habil'in savaşından.

Adenlin oğullarının her ikisi de beşerdir; doğal birer beşer. Ama birbirleriy50

iSLAM BiliM

le savaşmaktadırlar. Biri ötekini öldürür. Buradan başlar insanlık tarihi.

Adenlin savaşı özde [türde] gerçekleşen zihinsel bir savaştır. Bu ikisininkiyse

hayatta gerçekleşen özdeş savaştır. Dolayısıyla Habil ve Kabil öyküsü, tarih

felsefesini, Adenlin öyküsüyse insan felsefesini göstermektedir. Habil ile Kabil'in

savaşı tarihteki iki karşıt cephenin savaşıdır, tarihin diyalektik esasına

göre. Dolayısıyla, tarihin de insanınki gib~ diyalektik bir hareketi vardır. Bu

çelişki de Kabil'in [Bence çiftçilik düzeninin, tekelci ya da bireysel mülkiyetİn

temsilcisidir.] Habil' i [Bence avcılık çağının ve mülkiyetten önceki ilkel ortaklık

döneminin temsilcisidir.] öldürmesiyle başlar. Bundan sonra tarihin sürekli

savaşı başlar. Tarih, baştanbaşa, katil Kabil kanadıyla, maktül Habil kanadı arasında,

hakim kanatla mahkum kanat arasında olagelen savaşa sahnedir. Avcı

Habil, Malik Kabil eliyle öldürülür. Yani üretim kaynaklarının genel paylaşım dönemi [hayvancılık ve avcılık çağı] ve kardeşlik ve gerçek iman ruhu, çiftçilik döneminin ve özel mülkiyet düzeninin, dilli aldatmacanın ve başkasının hakkına tecavüz etmenin gerçekleşmesiyle ortadan kalkar, mahkum olur. O zaman Kabil, tarihte diri kalır. Hala da ölmemiştir.

Bu konuyu şuradan çıkardım; Kabil, kardeşinin güzel nişanlısına tutulmuştu. Bu yüzden ihtilafa düşmüşlerdi. İhtilafı gidermeleri için Allah' a kurban

sunmalarını önermişti. Kabil, kurbanlık olarak bir deste solgun sarı buğday getirmiştir. Habil' se kırmızı tüylü genç ve kıymetli bir deve getirir. Bu yüzden Habil'i avcıhk döneminin temsilcisi, Kabil'i de çiftçilik döneminin temsilcisi olarak görüyorum. Tarih, hayvancılık, yani avcılık döneminde [ki deve, bu öyküde bu üretim düzeninin göstergesidir] doğa, üretimin kaynağı olmuştur [Orman, deniz, ova ve ırmak]. Tüm kabilede üretim aracı olarak el ve tırnak kullanılıyordu daha çok. Kimi zaman da herkesin sahip olabileceği ve kendisinin yapabileceği araçlar vardı.

Üretim kaynaklarında [su ve toprak vs.] ya da üretim araçlarında [öküz, saban vs.], özel ve bireysel mülkiyet bulunmuyordu. Her şey, eşit olarak, herkesin kullanımındaydı. Kardeşlik ruhu [eşitlikten doğan], toplu ruhun kutsanması, toplumsal gelenek, ataya hürmet, ahlaki ödevler karşısında baş eğme, toplu yaşayışın sınırlarına mutlak ve kesin boyun eğme, yaratılıştan gelen safa ve gönül temizliği, dini vicdani, barış ruhu, sevgi, fedakarlık vb. bu düzende insanın ahlaki özelliklerindendir. Habil ise.böyle bir insanın temsilcisidir.

İnsanın çiftçilikle tanışmasıyla, insan yaşayışı, insan toplumu ve insan tipi, bence tarihin en büyük devrimi olan derin bir devrimin eline düşer. Bu, yeni insanı ortaya çıkaran, güçlü ve kötü insanı, medeniyet ve parçalanma çağını oluşturan bir devrimdir.

Çiftçilik düzeni, doğadaki üretim kaynaklarını sınırladı; üretim araçlarını geliştirip üretim ilişkilerini karmaşıklaştırdı. Tarım alanı -orman ve denizin tersine- özgürce, herkesin yetkisinde olmadığından, ilk kez olarak doğadaki bir şeyi kendine özel kılma ve başkalarını ondan yoksun bırakma gereksinimi beAli ŞERiAJi 51

lirdi; Bireysel mülkiyet.

Bundan önce, insan toplumunda birey yoktu. Kabilenin kendisi bir bireydi. Tek parça toplum -ki herkes bir aile içindeki kardeşlerdir- bölündü. Doğadaki bir toprak parçasının -ki herkesin malıydı; herkesin mülkiyeti altındaydı- bir kişinin hakkı olduğu ve ötekilerin hak sahibi olamadıklan ilk gün, henüz kanun, din, veraset vb. gibi hiçbir kural ve sisteın bulunınuyordu. Sadece güç vardı. Kabilenin güçlülerinin gücü ki ortak mülkiyet düzeninde kabilenin koruyucusu

ve daha çok toplumsal haysiyet kazamna etkeni ya da daha çok av aviama etkeniydi; bunların hepsi de kabilenin yararınaydı, şimdi sadece hakkın belirlenme kaynağı tekelci yararıanınaların koruyucusu, bireysel mülkiyelin kazanılmasının ilk etkeni olınuştu. Bu yüzden Marx'ın, Mülkiyet, güç kazanma etkenidir. şeklindeki görüşü, tarihin bu hassas aıunda, doğru anlaşılması için doğru yansıtılınalıdır. Şu anlamda ki işin başlangıcında, mülkiyeti bireye özgü kılan etken güç ve kudretli. Güç, bireysel mülkiyeti yarattı. Bireysel mülkiyetse güce süreklilik ve silah verdi; onu yasal, doğal ve meşru kıldı.

Özel rnülkiyet, tek parça topluınu ortadan ikiye böldü. Temel, sahiplenme ve bireysel mülkiyet üzerine kurulduğunda, zahitlik edecek, gerçek ve gereksiniın duyduğu kadarıyla yelinecek hiç kimse yoktur. O zaınan, bu gereksiniınİn ınıktarını kendisi belirleınelidir.

Burada, artık bir şey yapaınayacağı zaman yetinir; artık istemiyorum diye bir şey yoktur. Önceki Habil düzeninde -ya da toplu mülkiyette- herkes, gereksiniınİ olduğu ölçüde avlamrdı. Çalışmak, gereksinimin giderilmesi için bir araçtı sadece. Üretilnde kim daha çok hak etmişse daha çok kazanıyordu. Ama şimdi doğaıun açık ve bereketli sofrasından uzaklaşıp sanatın [toprak ve taı·ıın] hakir ve fakir sofrasının başına üşüşerek hırsla, açgözlülükle, aşırı istekle birbirlerinin canlanna da düştüler. Bu yeni topluınsal yaşayış ilişkisinde akbabalar, leş yiyen kuşlar [Kabil' in öyküsünde kargalar] bütün zayıf kuşların kollarını kanatıarım kırarak her birini bir yana sürdüler. Hep birlikte, tek bir sesle, çöllerin bağrında, ırınak kıyılarında, deniz sahillerinde hareket halinde olan göçınen kuşlar grubu gibi bir toplum, şimdi bu özelınülkiyet, tekelcilik leşinin başında vahşice ve kinle dolu bir durumda kah beriki ötekine pençe atmakta, kah öteki berikini gagalamaktadır.

Sonunda bu insanlık ailesi, özgürlük, barış, hoşgörü ve mutlulukla dolu bu aile, düşınan ve çelişik iki kutba dönüşür; Gereksinim ve iş gücünden fazlaca

bir toprağa sahip olan bir azınlıkla, bunun tersine açlık çeken ve kol gücü bulunan,

ama toprağı ve aracı bulunınayan çoğunluk Yeni toplumsal ilişkide

yazgı açık ve kesindir; Kölelik İçinde, 'kendi' sinden başka hiçbir şeyi bulunınayan,

ne toprağı, ne suyu, ne yüzsuyu, ne şerefi, ne soyu, ne sopu, ne ahlakı,

ne izzeti, ne düşüncesi, ne bilgisi, ne hüneri, ne değeri, ne hakkı, ne hakikati, ne

ruhu, ne anlaını, ne eğitiini, ne dini ne de dünyası bulunan bir sınıfın yer aldığı

topluınsal bir düzen.

Bunlar, hep toprağın ürünüdürler. Bahçeden ve tarladan elde edilen çiçek

ve meyveler, bu ınaddi ve ınanevi ürünlerin üretim kaynaklarının sahibi olan

smıfın, aşağı işler yapmadığından, kendini eğitip bilgi sahibi kılınak ve maneviyata,

edebiyata, bilim ve sanata yönelmek için fırsatı, olanakları ve sern1ayesi

bulunan sınıfın tekelinde olacaktır kaçınılmaz olarak. Her ikisi de, tek ruh taşıyan

elbirliği içindeki önceki toplumda birlikte yaşıyor ve tek bir ruhla, tek bir

yakınlıkla, tek bir haysiyet ve şerefle; kabile halinde hayat sürüyordu. 1-Ier ikisi

de boş ellerle yan yana ormana ve denize gidiyordu. Doğanın servetini, çevrelerindeki

hava gibi -ki onda ikisi birlikte soluk alıyordu- ve ülkelerinin gözleri

önüne serilen alanları gibi -ki ikisi birlikte oturup seyrediyordu- kabileleriyle

birlikte kullanan iki eşitti ve doğal olarak iki kardeşti her ikisi de. Her ikisi de bir Adem'in çocuklarıydı. Adcm ise tek bir topraktandı. Ama şimdi, bu iki kardeş, mülkiyet leşinin başında, birbirinden uzaklaşmış olarak karşı karşıya geçn1işti. Aralarında yargıda bulunan tek şey cana kasteden düşmanlıktı. Akrabalık bağı, kölelik bağı alınuştur artık Eşitlik, ayrılığa kurban edilmiştir; kardeşlik, kardeş katilliğine dönüşmüştür. Din, aldatma ve çıkar sağlaına aracı olmuştur; gerisi hiç. İnsanlık ruhu, barış ve sevgi ise kinci ruha, rekabete, mala kulluğa, açgözlülüğe, tekelcilik arayışlarına, aldatn1acaya, baskıya, zuln1e, bencilliğe, taş kalpliliğe, katilliğe, haldan ayaklar altına alınaya, sultacılığa, üstünlük taslaınalara, faziletçiliğe, halkı aşağılamaya, güçsüzü horlamaya, kişisel çıkar yolunda her şeyi ve herkesi ezmeye, kardeşin canına kıyınaya, babaya işkence etmeye ve hatta Allah' ı kandırmaya dönüşn1üştür.

Bu şekilde, Habil [inançlı, barışsever ve fedakar insan] tipiyle Kabil [şehvet kulu, mütecaviz, kardeş katili, inançsız ve ınaddeci insan] tipi arasındaki çelişki, ruh çözümlemesi ve biliınsel, toplumbilimsel irdeleme yoluyla derinleınesine anlaşılabilir. Bu yolla, onların çevresi ve işleri de tan1 açıklığa kavuşur. Böylelikle, her ikisi de aynı soydan, aynı anne-babadan oldukları, aynı eğitiini aldıkları ve aynı aile, çevre ve din içerisinde yetişlikleri halde -ve o çevrede, henüz, insan toplumu oluşmadığı ve çeşitli düşünsel çevreler, kültürel havalar,

toplumsal gruplar olmadığı varsayıldığında, kardeşlerden her birinin farklı din ve öğretiınierin etkisi altında kaldıklan söyleneınez- nasıl olup da birbirlerine bu denli zıt duruına geldikleri ve her birinin başka bir tipin sembolü oldukları öğrenilebilir.

Araştırınada uygulanması gereken bilimsel ve mantıksal yöntem şudur;

Her yönden birbirine benzeyen, ama bir yönden birbirinden ayrılan ve çelişen iki olgudan her birinde etkin olan bütün etkenler, neden ve koşullar dizin ha-linde

ortaya konulm.alıdır. Bu yapıldıktan sonra her ikisinde ortak ve benzer olan yanları ayıklayarak böylece çelişen ve karşıt etken ya da etkeniere ulaşılrnalıdır

.. Bu iki kardeşin öyküsünde de onların ayrılık yönünü oluşturan tek etken, her birini özel topluınsal ve iktisadi bir konum içine sokan farklı çalışına etkeni ve her ikisinin sahip olduğu çelişik üretim altyapısı ve iktisadi düzendir.

Bu kuramı açıkça pekiştiren şey, Habil tipiyle ilkel ortaklık çağı, bağıınsız üretiın ve avcılık dönenli insanın sınıfsal psikoloji ve topluınsal davranışının tam bir uyum içinde olınasıdır. Kabil tipiyse, sınıfsal topluın ve kölelik düzeni insanın toplumsal ve sınıfsal ahlakıyla, efendi psikolojisiyle uyum taşımaktadır.

İkincisi, tefsircilerin ve bilginlerin, I-Inbil ve Kabil kıssasının, Kur' an' da nefsin [insanın] öldürülmesinin kınanınası için anlatıldığı şeklinde bir yorumda bulunmaları, aslında -Fransızların deyişiyle- konuyu yüzeyselleştirn1ek ve

basit göstermekten başka bir şey değildir. Benim görüşüm, doğTu oln1asa bile, onların olayı anladıkları ölçüde basit ve az yararlı değildir en azından.

İbrahiini dinler, özellikle İslan1, bu öyküyü, insan türünün dünyadaki yaşayışının başlangıcının eşiğinde ortaya çıkan ilk büyük olay olarak söz konusu etmektedir. O zaınan bu dinlerin bütün hedeflerinin, bu sonucu [tefsircilerin vardığı sonucu] alınak istedikleri old~ğu inanılır bir şey değildir. Bu öykü, her ne olursa olsun, şu tür bir çıkarm1da bulunulan sıradan bir ahlaki öyküden daha çok derindir; Öyleyse, nefsi öldürmenin çirkin bir davranış olduğu ve biziın bu uygunsuz davranışa yaklaşmamamız ve ondan uzaklaşmanıız gerektiği açıkça anlaşılınaktadır; hele de o taraf bizim kardeşiinizse ...

Bence, Habil' in Kabil eliyle öldürülmesi, büyük bir değişiinden, tarih çizgisindeki

hızlı dönüşten, özellikle de, insanın serüveninde baş gösteren en büyük olaydan haber verınekte, onu derinlemesine açıklayıp, hakkında bilimsel, sınıfsal ve toplumbiliinsel yoruında bulunmaktadır. Bu büyük olay ve değişim,

ilkel kon1ün döneminin son bulması, insanın avianma yoluyla üretiın şeklindeki ilkel eşitlik ve kardeşlik düzeninin [I-Inbil] yok oluşu ve çiftçilik yoluyla üretimin, özel ınülkiyetin ortaya çıkışının, ilkel sınıf topluınun ve parçalanma, sömürü, mala kulluk, inançsızlık düzeninin, düşınanlığın, yarışın, aç gözlülüğün, yağmanın, köleliğin ve kardeş katlinin başlayışıdır [Kdbil]. 1-Inbil'in ölüp Kabil'in hayatta kalmasıysa tarihsel özdeş bir gerçekliktir. Ondan sonra, dinin,

hayatın, iktisadın; yönetimin ve halkın alınyazısının Kabil'in elinde olduğu

çıkarıını da ileri ve eleştirel yapısı bulunan gerçekçi bir çözümleınedir. I-In bil' in

ardında evlat bırakmadan gitınesi ve şu anki insanların hep Kabil' den geriye

kalmalan21 da Kabil düzeninde Kabiki toplum, yönetim, din, ahlak, görüş, yöneliş

ve davranışın genellik taşıdığını, her toplum ve çağa egemen olan yaşamsal

düzensizliğin, düşünce ve ahlak karışıklığının buradan geldiğini göstermel

tedir.

Bu durum, Ademoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığı [bu ikisinin kız

kardeşleriyle evlenmeleri]n ilk günün, çelişkinin, düşmanlığın ve en sonunda

21 Burada soydan değil, tip ve düzenden söz edildiğini anımsatırım.

22 Mürninlerden kimileri, insanlığı haramzadelikten kurtarmak amacıyla Habil ve Kabil'in nikahlarını

şer'i kılmak için yeni çözüm yolları yaratmışlardı, ama ne yazık ki artık geç olmuş, lş işten geçmiştir!

Fakat her ne olursa olsun, bu müminlerin hassasiyetleri, bu büyük ve hayati güçlüğü çözmede göster54

da kardeş katlinin başlangıcıyla bir arada bulunduğunu gösterir. Ayrıca bu

durum, şu bilimsel gerçeği de kanıtlar; Birincisi, yaşam, toplum ve tarih, çelişki

ve savaşım üzerine kuruludur; ikincisi, idealistlerin ·düşündüğünün tersine,

bunun teınel etkeni, din inancının gücüne, kardeşlik bağına, hak ve ahlaka

üstün gelen iktisat ve cinselliktir.

İlk ihtilaf, Habil ile nişanlı olan kız kardeşi, Kabil'in kendi payına tercih etmesi, Adem' in görüşüyle belirlenen nişanlı yı değiştirmekte diretmesi ve her ikisinin Adem' in huzurunda şikayette bulunmalarıdır. Bunun üzerine Adem, kurban sunmalarını ve kimin kurbanı kabul edilirse ötekinin ona karşı boyun eğmesini önerdi. Kabil burada da sahtekarlık yapıp solmuş buğday getirdi [Alçaklığa bak ki ihtiyacı olduğunda bile hıyanet ediyor, hem de Allah' a. Bu haliyle o, bu düzenin insan tipini göstermektedir]. Böylelikle, sunduğu kurban kabul edilmedi. Yine sahtekarlık yaptı ve hevesinin yolunda Allah'ın sözüne kulak asma dı. Habil' i [ki şikayetçi olmadığı, bir şey istemediği halde en güzel devesini, en değerli servetini rabbine sunmuştu ve doğal olarak da kurhanlığı kabul edilınişti] namertçe öldürdü.

Hatta bu ikisinin ölüm olayı sırasındaki konuşmaları düşündürücüdür. Kabil, ölümle tehdit ederken Habil, yumuşaklık, şefkat ve teslimiyet içinde şöyle der; Ama ben sana el kaldırmam.

Habil insanı, toplum ve düzeniyle birlikte, bu sadelik içerisinde, en küçük bir direniş gösterıneksizin ezildi. Kabil insanı ve düzeniyse, tekelci ve mütecaviz duruma geldi.

Burada ben, Bu öyküde cinsellik konusu iktisattan daha güçlü ve öncelikli bir etken olarak gösterilmemiş midir şeklinde bir soru işareti koymuştum

önceden. Burada Freudizm daha başarılı görünınüyor mu Bu karmaşa da ilk kelime yine kadındır. Yine aynı şekilde babaları Adenlin serüveninde her şey Havva' dan başlamamış mıydı

Ama daha derin düşünürsek konunun bu basitlikte ve doğrultuda olmadığını görürüz. Çatışmanın ilk kaynağının, Habil'in nişanlısına Kabil'in meyletmesi olduğu doğrudur; yani Freud haklıdır. Fakat Freud da ilk etkeni - seksualite- tanunadan önce başka etken ya da etken ve nedenler dizgesinin de bulunduğunu kabul ederse, burada bu öykünün cinsellik etkeninin öncelikli ve temel oluşu esasıyla çözümlenemeyeceğini kabul edecektir. Çünkü Kabil'in Habil'in

nişanlısına olan eğilimi nedeniyle anlaşmazlığı başlattığı doğru olmakla birlikte, önsel bir konuyu gündeme getiren bir soru söz konusudur bundan önce; Birincisi, bu iki kardeşten niçin Kabil gösterir bu hassasiyeti Oysa her ikisinin de benzer tepkileri, birbirine yakın ve aynı ölçüde taassup ve ayak diremeleri olmalı değil miydi [Şu esasın anımsatılması, burada önem taşımaktadır;

Her ikisinin de her bakımdan benzer veraset ve çevreleri bulunmaktaydikleri çabalar ve insanlığın ve özellikle de müslüman toplumun derdini paylaşmaları ve onlara karşı

sorumluluk duymaları takdir edilecek bir lütuftur.

dı.]23 İkincisi, böyle benzer koşullarda bilimsel bakundan iki kardeşten sadece

biri böyle bir hassasiyet taşıyor olsa bile niçin bu Kabil olınuştur Üçüncü ve öneınli bir olgu olarak, öykü metninden, bu ikisinin konuşmalarından, her birinin davranışından ve ayrıca öyküyü anlatan Kur' an' ın görüş ünden, Hıristiyanlık, özellikle de Yahudilik metinlerinden, bunun yanında tefsirlerden, tarih kitaplarından ve İslami rivayet ve hikayelerden -bu görüş oldukça öneınli ve teınel bir görüştür-Habil'in bir iyilik tipi Kabil'in ise bir kötülük tipi olarak tanındığı anlaşılmaktadır~ Karakterden değil, tipten söz ediyoruın. Örneğin, Kabil' in sadece şehvetperestlik ya da maddecilik hasleti taşıdığını, Habil' inse sadece dini ya da duygusal bir özelliği olduğunu söylemiyoruın, hayır. Biri, kötü bir insanın, ötekiyse iyi bir insanın tezahürüdür. Bu yüzden ben, Habil'in sağlıklı fıtri bir insan olduğu ve toplumsal düzenin, düzensiz ve insanlık dışı çalışına ve iktisat hayatının onu aline etınediği, bozınadığı, kirletınediği, saptırmadığı, kusurlu ve eğri hale getirınediği ve Marcuse'nin söyleyişiyle kırılınış, düğümlü ve kirli ürünler elde etınediği sonucuna vardıın. Bu yüzden, babasını seven, kardeşine şefkat duyan, Allah' a iman besleyen, hakka boyun eğen, saygılı ve takvalı bir adam olmasının ve kardeşinin tersine, cinsel eğilim için onca coşku ve şevkle yanıp tutuşmaınasının yanı sıra Habil, güzellik karşısında da tepkisiz ve duygusuz olmamıştır. Çünkü Kabil' den kaynaklanan bunca kötülükler ve sıkıntılar boyunca, hatta Kabil'in kendisini ölüınle tehdit etmesine

karşın, bir kez olsun, zahitçe bir tavırla Gel ağabey, biz hayrından vazgeçtik, önemi yok. O çirkin bacıyı al da başına çal. dememiştir. Habil bir insandır. Adem'in oğludur; ne bir eksik, ne fazla. Bu öyküyü nakleden bütün metinlerde onu böyle betimlemek istemişlerdir. Bence bu, şu nedenle olmuştur; Çelişki ve ayrılık bulunmayan bir toplumda yaşıyordu; işi de bağıınsız bir işti. Ne deveye biniyordu, ne de eşek gibi, yükün altına giriyordu. Ne raiyet sahibiydi, ne de şehriyarın kölesiydi.24 Sadece insandı o. Herkesin, hayatın bütün nimetlerinden, toplumun bütün maddi ve ınanevi olanaklarından eşit ve ortaklaşa olarak yararlandıkları ve hep birlikte [ki birbirleriyle kardeş de olacaklardır] sağlıklı, güzel, şefkatli, temiz, saf, dost ve iyi ruhun yetiştiği bir toplumdur Habil'in topluınu.

Kabil, öz olarak kötü değildir. Onun özü, Habil'in özüdür. Hiç kiınse, kötü özlü değildir. 1--Iepsinin özü, Adem'in özüdür. İnsan karşıtı toplumsal bir dü-

23 Yani örneğin, her ikisi kardeşti ama birinin sözgelimi Kum'da, ötekinin de Paris'te okumuş, birinin

Feza ve Mekteb-i islam dergilerini, ötekininse Zen-i Rüz [Günün Kadını] ve in Hefte [Bu hafta]

[Akşamcının yayın organı] dergilerini izlemiş olduğunu ya da kalıtsal bakımdan, örneğin Kabil'in büyük

annesinin seyyide olduğunu söyleyemeyiz!

24 Şair Sa'di'nin şu dörtlüğüne gönderme var [Çev.]

Ben ne deveye binerim

Ne eşek olup yük altına girerim

Ne raiyetim vardır benim

Ne şehriyara köleyim.

zende, sınıfsal bir toplumda, köleliği ve efendiliği geliştiren bireysel ınülkiyet rejiıninde, insanları ya kurt, ya tilki, ya da kuzu haline getiren bir rejiında ve bu düşınanlık, rekabet, taş yüreklilik, paraya kulluk, aşağılık, açlık, oburluk, esaret, kayıtsızlık, güç, para ve aldatmaca sahnesinde yaşam felsefesi, yağma, çıkarcılık, tutsak etınek, sultacılık ve yemek üzerine kuruludur. Söyleşınek, sövgüden, yalandan ve yağcılıktan ibarettir. Yaşamak, zaliınlik, zulıne boyun eğmek, bencillik, aristokrasi, yığıcılık [stokçuluk], boynu kalınlık ve kendini süsleıneye düşkünlüktür. Toplumsal ve insani ilişkiyse, vurınak, yemek, emrnek, emilmektir. İnsanlık felsefesi de, olabildiğince lezzet, olabildiğince servet, olabildiğince şehvet ve olabildiğince güçlenmektir. Her şey, döner dolaşır, kendine tapınn1aya geri gelir; herşeyin ve herkesin ego için, aşağılık kaba ve haris ego için kurban edilinesine çıkar bütün yollar.

O zaman, iyi, teıniz ve şefkatli Habil' in kardeşi, Adem' in öz oğlu olan Kabil, cinsel eğiliini [çok fazla güçlü ve delilik derecesinde bir aşk olınayıp, tersine geçici bir heves alınakla birlikte] uğruna rahatlıkla yalan söyleyen, rahatlıkla hıyanet eden, vicdanı sızlamadan ınanını batağa sürükleyen, hepsinden daha rahat bir biçin1de kardeşinin başını koparan bir varlık durumuna gelir. Bu işler, ondaki cinsel eğilimin her şeyden kuvvetli olmasından değil [Bay Freud], tersine

daha basit olarak, ondaki insani erdemierin oldukça güçsüzleşmesinden, güçsüz bir hevesten daha güçsüz duruma gelmesinden kaynaklanmaktadır. Sizin sözleriniz Bay Freud, eğer doğru olsaydı ve ondaki cinsel etken ona her işi yaptıracak kadar -ki yaptı- güçlü olsaydı, kurban sunulan yere kızıl tüylü en değerli deveyi götüren Habil değil, o olurdu. Freud'un dediği doğru olsaydı, babasının önerisini duyunca, avaya koşup bütün hannanlarını ateşe veriyarken görıneliydik Kabil' i.

Oysa onun, elinden kaçırdığı aşkını elde etme yolunda Allah'ın rızasını kazanmak için Allah'ın huzuruna bir demet buğday getirdiğini, hem de öyle insafsızca ki solup sararınış bir buğday demeti getirdiğini gördünüz.

Olayı bu denli ayrıntılı aniatmanun nedeni şuydu; Birincisi, öykünün ahlaki bir öğüt oluşunu oluınsuzlaınak, olayın bundan daha ciddi boyutları bulunduğunu ortaya koyınak aınacındaydım. İkincisi ise bu öykünün iki kardeş arasında geçen bir dava olınadığını, zan1an sürecinde iki kanattan, iki tarih hikayesinden, parçalanınış insanlık serüveninden ve hala bitmemiş olan bir savaşın başlangıcından söz ettiğini anlatmak istiyordum.

Habil Kanadı, güçten düşürülmüş mahkum kanattır; yani insan topluınianna egemen ınülkiyet düzeni olan Kabil düzeninin esiri ve tarihin öldürülmüş kesiıni dunnnundaki halktır. Bu savaş, Kabil'in bayrağıun nesilden nesile egeınen sınıfların ve Habil' in kanının diyet ve çağrısının da nesilden nesil e

mirasçılannın

-adalet, özgürlük ve gerçek iman yolunda savaşnn veren mahkum

halkın- eline geçtiği tarihin bilineyen savaşıdır. Bu savaş, bütün dönemlerde,

her çağda bir başka biçimde sürüp gitmektedir. Kabil kanadıun da silahı dinALi

dir, Habil kanadının da.

Bu yüzden, dinin dine karşı savaşı da tarihi bir savaştır. Toplumsal şirki,

sınıfsal farklılaşmayı yaymaya çalışan şirk diniyle, sınıfsal ve sosyal birliği

yayn1aya çalışan tevhid dininin savaşıdır bu. Habil ile Kabil, şirkle levhid, sınıfsal

ve sosyal parçalanmayla adalet ve insanı vahdet, aldatmaca, uyuşturma ve

mevcut duruınu iyi gösterme diniyle bilinç, hareket ve devrün dini arasındaki

bu tarihi savaş, ahir zamana dek hep sürecektir. Kabil ölecek, Habilci düzen

yeniden gerçekleşecektir o zaman. Bu zorunlu devriın, Kabil tarihinin sonudur.

Böylece, dünya yüzeyinde eşitlik gerçekleşir; sonunda tevhid ve insani kardeşlik

istikrar kazanınayı başarır. İstikrar, adalet demek olup, tarih zorunlu olarak

oraya varacaktır. Evrensel bir devrim, tarihsel ve sınıfsal bir öç alına biçiminde

adalet, kesin olarak insan yaşayışının her yanına yayılacak ve Allah'ın şu müjdesi

yetişecektir; Yeryüzünde çaresizlik ve güçsüzlüğe düşmüş kimseleri insanların

önderleri ve yeryüzünün varisieri kılmak istedik.

Bu, Habil ve Kabil savaşıyla başlayan ve bütün insan topluınlarında, egemen

düzen ile mahkum kesim arasında süregelen diyalektik karşıtlık esasınca gerçekleşecek olan geleceğin zorunlu devrimidir. Tarihin zorunlu yazgısı, adaletin

kıst'ın ve gerçeğin zaferi olacaktır.ıs

Her dönemde, her birey, tarih boyunca aralannda sürekli savaş bulunan bu iki kanatta yerlerini belirleme ve seyirci kalınama sorun1luluğunu taşıınaktadıı~. Bu yüzden, tarihin belirleyiciliğine inanırken, tarihin zorunluluğu içerisinde bireysel özgürlüğe ve bireyin insani sorumluluğuna da inanıyoruın; birbirine aykırı bulmuyorum bu ikisini. Çünkü tarih, bilimsel bir külli cebir esasınca hareket halindedir; tıpkı doğa gibi. Ama ben, bir insan bireyi olarak, seçmeliyiın, tarih çizgisinde hareket etmeliyim; tarihin belirleyiciliğini bilim gücüyle hızlandırmalı ve ilerleıneliyim ya da bilgisizlik, bencillik ve sınıfsal çıkarcılılda onun karşısında dunnalı ve ezilmeliyim.

TOPLUMBiLiM

Mülk-Malik-Mele =Allah-Halk

Toplumbilin1 de yine diyalektik temel üzerine kuruludur. Toplum, tarihte olduğu gibi, iki sınıftan -Habil ve Kabil sınıfından- oluşmaktadır. Çünkü tarih, toplumun zaman çizgisindeki hareketi demektir. Dolayısıyla topluında tarihteki belirli bir zaınan diliminden bir kesittir. Bir milletin tarihinden zaınanı alırsak o milletin toplumunu elde etmiş oluruz.

Bence, topluında sadece ve sadece iki alt yapı olanaklıdır; biri Kabiki alt-

25 Adalet, hak isteme ve insanların haklarını koruma anlamında olup, gruplar ve bireyler arasındaki

bireysel ve hukuki ilişkilerle sınırlıdır. Kıst ise, herkesin çalıştığı iş ve sahip olduğu hak ölçüsünde,

kanun bunu ister tanısın, ister tanımasın, herkesin payı arasındaki eşitlik anlamındadır. Adplet, yargı

kurumuyla, kıst ise toplumsal altyapıyla ilgilidir. Adaleti sağlamak için yargı kurumunu ıslah etmek, kıst

için ise iktisadi düzeni, üst yapıda değil, alt yapıda değiştirmek gerekir.

. 58 iSLAM BiLiM

yapı, öteki ise Habilci altyapı. Köleliği, serfliği, feodalizmi, burjuvaziyi ve sermayedarlığı

·altyapı olarak kabul etmiyorum; çünkü bunların hepsi üstyapıdır.

Marx, bu beş aşaınayı Asya tipi üretim tarzı olarak adlandırdığı aşaınayla birlikte

ilkel koınünal toplum ve son komünal toplum [nihai sınıfsız toplum] aşamaları

sırasında ele alarak hepsini bir kategoride saymış ve tümünü de altyapı

olarak adlandırmıştır. Köyün ağası, şehrin hacısı olup raiyeti de işçi olunca

toplumun altyapısı değişmiş mi oluyor Buna benzer olarak, üretim kaynakları

üzerindeki genel ınülkiyetin, bireysel mülkiyete dönüşlüğü ve bir grubun her

şeye sahip, bir grubun da her şeyden yoksun olduğu zaman gene altyapı değişmekte

[ını] dir Şaşırtıcıdır. İnsan toplumunda ancak iki altyapı bulunabilir.

Birinde topluın, kendi yazgısını elinde bulundurur ve herkes onun için ve onu

korumak için çalışır. İkincisi ise, bireylerin mülkiyeti ellerinde bulundurdukları,

yazgılarına sahip oldukları ve hem de toplumun yazgısını belirledikleri düzendir. Sonuçta bu altyapılardan her birinde hepsi de üstyapı olan çeşitli üretim kurumları, çeşitli ilişki biçim ve türleri, farklı üretim araç ve kaynakları bulunmaktadır. Örneğin, Habilci altyapı ya da iktisadi ortaklık, yani toplu mülkiyet altyapısında hem avcılık üretim tarzı bulunmakta, hem çobanlık yoluyla üretim tarzı [her ikisi de ilkel komünde] hem de endüstriyel üretim tarzı [sermayedarlıktan sonraki sınıfsız toplumda] bulunabilmektedir. Hatta şehir burjuvazisi, artisanal [esnaflık] dönemi üretim tarzı ve üretim kaynak ve araçları ya da feodalile aşaması çiftliği, komünal altyapıyla birlikte bulunabilir. Karşıt kutupta da Kabiki altyapıyla ya da iktisadi tekelcilikle, yani bireysel mülkiyelle birlikte çeşitli toplumsal kurumlar, sınıfsal ilişkiler, çeşitli üretim araç, kaynak ve türleri bulunabilir; Kölelik, serflik, feodalite, burjuvazi, endüstriyel sermayedarlık ve son noktasında da emperyalizm. Ama bence Marx, kendi tarih felsefesinde birkaç ilkeyi birbirine karıştırmış; toplumsal değişim aşamaları sınıflandırması birbirlerine girmiştir; Birincisi, mülkiyet şeklini, ikincisi, sınıfsal ilişkiler şeklini, üçüncüsü de üretim araçları şeklini karıştırmıştır. İşte, onun söyleyişiyle her aşamada toplum altyapısının da değiştiği tarihsel değişim aşamaları şu şekildedir;

1- İlkel komün, toplumdaki insanların toplu halde ve birlikte yaşadıkları ve avcılık yoluyla üretimin sağlandığı bir dönemdir. Bu dönemde üretim kaynakları

-ki orman ve ırmaktan ibaretti- üzerindeki n1ülkiyet aralarında ortaktı [Altyapı temeli, burada toplu durumdaki mülkiyettir].

2- Toplumun Efendi ve köle biçiminde ikiye aynidığı dönemdir kölelik dönemi. Bu dönemde iki sınıf arasındaki ilişki, mal sahibi ile mal, insan ile hayvan ilişkisi gibidir. Efendi, kendi eşyası durumundaki kölesini öldürme, dövme, satma vb. hakkına sahiptir [Altyapı temeli, burada sınıfların ilişki biçimidir].

3- Toprağa bağlı kölelik [serflik] döneminde, toprak sahibi sınıfla onların raiyeti olan öteki sınıf bulunmaktadır. Bu ikinci sınıftakiler, efendilerin köleleri

olma durumundan kurtulmuş, fakat toprağa bağlı köleler durumuna gelmişlerdir. Bunlar, toprakla birlikte alınıp satılırlar. Mülkiyeti elinde bulunduranla bunların ilişkisi köleninkinden daha üst düzeyde, köylülerden daha alt düzeydedir.

4- Feodalite ya da tirnar beyliği ve taife krallığı döneminde üretiın sistemi tarıma ve toprağa dayalıdır. Mülkiyeti elinde bulunduran kişi, sıiurlı bir bölgede, köylü kitleyi yöneten, siyasette bulunan, vergi alan, ahlak! ve özdeş ayrıcalıldan da bulunan bir beydir. Bu bey, soyluluk ve şeref sahibidir. Kalıtsal olarak taŞıdığı ve başkalarının yoksun bulunduğu bir kan ve soyu vardır.

5- Burjuvazi, kazanca, ticarete, el sanatlanna, kentsel yaşayışa ve para değişimine dayalı bir altyapıdır. Bu altyapıda, köylü ile bey, aristokrat kesimle halk kesimi [raiyyet] ortasında yer alan orta sınıf [emekçiler, esnaf, sanatkarlar,

men1urlar ve kentsel uğraş sahipleri] gelişir. Bu yeni yetme zenginler, bu dönemde,

eski, köklü, şecere sahibi ve soylu[!] aristokratların ve beylerin yerine

geçerler. Aristokrasinin raiyyetle olan ilişkisi ortadan kalkar, liberalizm ve demokrasi

yolunda bir eğiliın ortaya çıkar.

6- Burjuvazinin ve sanatın gelişmesi, serınayelerin yığılmasını, büyük üretimierin

merkezileşınesini sağlar. Dükkanlar süpermarketlere, odalar şirketlere,

küçük elişi atölyeleri büyük endüstriyel fabrikalara, tefeci büroları bankalara

dönüşür; son olarak, kervansaraylar borsalara ve tüccarlar da serınayedarlara

dönüşürler· ya da yok olurlar. Para değişiminin yeriniyse, senet, çek, pay

kredi ve benzerleri, iktisadı değişim ve işleınıerin sembolleri haline gelirler.

Köylüler tarlalardan, işçiler çarşı, atölye ve dükkanıardan fabrikalara ve sına!

üretimin belirli kutuplanna sürüklenirler; orada her geçen gün daha geriliınli,

daha güçlü duruına gelirler. Üretim ve çalışına araçları -ki artık kürek, balyoz,

testere, keser, öküz, eşek, saban vb. yoktur- kompleks durumdaki ınakinelerdir.

Bu makineler, sermayedarın elinde bulunduğu için, işçi de boş elleriyle

serınayedarın elindedir. Sadece kol gücünün ücretini alır; öncekinden daha

fazla olarak, hem tutsak edilir, hem de sömürülür. Bu yüzden işçi yerine proleter

adı verilmiştir ona.

7- Sermayedarlar, sayıca azalıp servetçe güçlendikçe, endüstri ve serınaye

geliştikçe, endüstriyel proleter sınıfı daha gerilimli, daha güçlü, daha uyanık duruma gelir. Bu iki kutup arasındaki diyalektik savaştan bu sınıf karlı çıkar. Böylece bu sınıf, düzeni içten yıkar, üretimdeki özel mülkiyeti ve sermayeyi lağvederek, onu genel mülkiyet şekline sokar. Böylece, sınıfsız toplum kurulmuş olur.

Birinci ve yedinci aşamada bir altyapının, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı aşamalarda da bir altyapının bulunduğunu açıkça görüyoruz. Dolayısıyla tarih boyunca, iki altyapıdan fazla altyapı olamaz. Örneğin, feodalite ve endüsh·iyel sermayedarlık aşamalarındaki altyapı aynı altyapıdır; Her ikisinde de üretim kaynak ve araçlan üzerindeki mülkiyet özeldir. Her ikisinde de alt60

yapı sınıfsaldır. Değişen şey, üretim araçları ve üretim biçiini, sonuçta da üretim ilişkilerin zahiri şeklidir. Aynı şekilde, bunun tersine, üretim araçları, şekli ve ilişkileri bir olup altyapı iki tane olabilirdi. Örneğin, tarımsal üretimi bulunan, araçları da değişmeıniş olan ve henüz endüstri ve serınayedarlığı koklamamış, hatta burjuva sınıfı gelişmemiş bir topluın, bir devrimle ya da bir dış savaşla veya iç darbeyle sosyalist, yani toplu mülkiyet altyapısına kavuşabilir. Önceleri kendi kabilcmden biriyle birlikte kardeş kardeş avlanmaya gidiyordu!. Topluınumuzda bir altyapı vardı. Sonraları o mal sahibi oldu; ben de bundan yoksun kaldım. O hakim oldu, ben n1ahkum. Sonunda şekil değiştirip

çalışına araçlarını ve çalışn1a biçimini değiştirdi. Aına o, yine aynı şekilde ınalikti

ve çalışınıyordu. Bense yoksundum ve çalışıyordum. Bir zaınanlar ben köleydim

o da efendi. Sonra serf olduın, o da bey oldu. Sonra köylü oldum, o da

ağa. Sonra küreği bıraktıın, o da atını bıraktı. Her ikimiz de kente geldik. O,

mülkünün parasıyla birkaç taksi aldı; ben de onun sürücüsü olduın. Şimdi

onun fabrikası var; bense onun proleteriyiını Kiınin altyapısı, ne tür bir değişim

göstermiştir Tüm bu değişenler, şekiller, adlar, işler ve araçlardı; tüm

bunlar üstyapıdır. Bu dönemlerin tümünde -ilkel eşitlik ve kardeşlik dönemi

dışında- o kendi egeınenliğinde kalmış ben de kendi mahkuınluğumda kalmıştım;

onun için koşuşturuyorduın. Altyapı, aynı köyde, aynı öküzle, aynı kazına

kürekle, ilkindeki gibi aynı toprak üzerinde her ikimiz de çalışmaya gittiğimiz

zaman değişir ancak.

Toplumun bu Kabiki ve Habilci altyapısının iki temelini iki kutba ayırmaktadırlar;

KABiLCi, EGEMEN KUTUP; MÜLK-MALiK-MELE

Toplumun ilkel ve geri kalınış aşamalarında güç kullanımında bulunan,

her üç değişik gücü de kendinde toplayan, tek çehre taşıyan ve Kabil şeklinde

görünüın kazanan bir birey ve tek güçten ibaret bu kutup, toplun1sal düzenin,

medeniyetin ve kültürün değişim ve evrim sürecinde ve toplum yaşayış boyutlarının

ve sınıfsal alt yapısının gelişiın çizgisinde üç boyut kazanır; kiını zaınan

da belirgin üç çehreye bürünür; Biri siyasetin tezahürü güç, biri iktisadın tezahürü

para, ötekisi ise dinin tezahürü züht. Kur' an' da, Firavun egemen siyasi

gücün, Karun egemen iktisadi gücün, Belarn ise egeınen resmi ruhaniliğin

sembolü olup bunlar hep birden tek Kabil'in üçlü görünümüdürler. ·

Bu üç çehre -Kur'an'ın terimleriyle mele, mutrif ve rahip-· sırasıyla, gözü

doymazlar ya da boynu kalınlar, şiş karınlılar ya da kalın kuyruklular, resmi

ruhaniler ya da hilebaz uzun sakallılardan ibaret olup sırasıyla, baskı, istismar

ve eşekleştirıne yoluyla halkı sürekli öldürınektedirler.z6

26 islam'ın Allah ile insanlar arasındaki aracıyı ortadan kaldırması, Kuran'ın sert bir tavırla bu üçüncülerden

söz etmesi ve onların aldatmacalarını ayaklar altına alması, hatta onları sert bir dille kötülernesi

ve eşek ya da köpeğe benzetmesi, islam peygamberinin, Sakalın bir tutarndan fazla olanı cehennem

HABiLCi MAHKÜM KUTUP; ALLAHMHALK

Bu üçlü [mülk-malik-mele] tabakanın karşısında halk [nas] tabakası yer

alına ktadır. Her· ikisi de, tarih boyunca, birbirlerine karşıt olarak, birbirlerinin

karşılarında bulunmaktadır. Bu sınıfsal toplumda Allah, nas safındadır. Öyle

ki Kur' an' da toplun1un söz konusu edildiği her yerde Allah ve en-nas, birbirlerinin

eş anlamlılan olarak bulunurlar.

Öyle ki bir ayetteki nas kaldırılıp yerine Allah konulabilir ve aynı şekilde

Allah kelimesi kaldırılıp yerine nas konulabilir;. bu durumda her ikisi de aynı anlaın taşıyabilir.

Örneğin Allah' a karz-ı hasen ile borç verirseniz ... !Teğabun SCıresi, 17] ayetinde Allah'tan amacın insanlar olduğu açıktır; yoksa Allah'ın karz-ı hasene ne ihtiyacı olabilir Yani burada insanlara karz-ı hasen ile borç verirseniz ... denilmektedir.

Dolayısıyla, topluınsal konularda, yani toplum kurun1unda [inanç konularında, yani dünya kuruınunda değil] en-nns ve Allah birbirlerinin yerine geçerler.

Bu esasa göre Hüküm Allah'ındır., Mal Allah'ındır.27 Din yalnız Allah'ın olur. [Enfal Süresi, 39] dediğinde, hakimiyet, kendilerini Allah'ın temsilcisi, oğlu ve makaını ya da Allah'ın yakınlarından biri olarak tanıtanların değil halkındır; serınaye, karunların değil halkınclır; din, ruhani ve kilise adındaki özel kurum ya da kişilerin tekelinde değil bütünüyle halkındır, demiş olınaktadır.

Halk en-nas keliınesinin İslaın' da derin bir anlamı, özel bir algılanış biçimi vardır. Sadece halk, Allah'ın temsilcisi ve Allah'ın ailesidir. Kur' an, Allah adıyateşindendir.

diye buyurması ve sürekli, Elbise kollarını kısa tutun, 9tekler dizden yukarda olsun

şeklinde tavsiyeleri, islam'ın, dinlerde bulunan bu resmi ruhani grupla olan savaşımının ve halkın

uyuşturulması ve gerçeğin saptırılmasındaki rollerine olan dikkatinin

göstergesidir. Önemli olan konu,

islam'da ruhanilerimizin bulunmayışıdır; bu terim Hıristiyanlığa ait olup son zamanda kullanılan bir

terimdir. Bizim din alimlerimiz vardır. Din alimleri, islam ve bilim konusunda sözünü ettiğim gibi Resmi

dayatılmış ve kalıtsal makamları tekelci güçler değildirler. Bunlar, resmi değil zorunlu olarak islam

toplumunda varlık kazanan ve etki ve güçlerini de halk.tan ve toplum bireylerinin doğal ve bağımsız

seçimiyle alan bilimsel uzman kişiliklerdir. Bunlar, sıradan bireyler olup ya talebedirler ve sıkıntı, yoksunluk

ve takva ile okumakta ya da ders veren ve araştırma yaparı alim kirnselerdir. Ona kültürsüz

unsurlar sızmışsa bu, genelin kültürsüzlüğünden ya da başka konulardan kaynaklanmıştır . Yoksa bu

elbise, resmi 'ruhaniyet elbisesi değil, ilim, içtihad ve araştırma elbisesidir.

27 Muaviye el-malu lillah [Mal Allah'ındır.] dediğinde, Ebuzer'de Ben Allah'ın temsilcisiyim; öyleyse

mal benim malımdır, diyebilmek için böyle söylüyorsun. el-malu li'n-nas [Halkın malı] deınelisin! diye

karşı çıkıyordu. Fıkhımızdaki teslit esasının çıkarıldığı en-Nas musallatun 'ala emvalihim [insanlar

malları üzerinde yetkilidirler] sözü, tam olarak, yorumlandığının tersine bir anlam vermektedir. Bu

esastan, bireysel mülkiyetlere dini bir açıklama ve özel sermayedarlığa kutsallık bağışlayıcı bir sonuç

elde ediyorlar! Halkı bireyler diye anlamlandırmaktadırlar. Oysa tam tersine burada, yasal ya da

yasal olmayan yollardan yağma, gasp ve istismarla halkın malına musallat olan bireyler karşısında

halkın mal üzerindeki mülkiyetinden söz edilmektedir! Enfusilıim [canları] kelimesini hadisin sonuna

eklemeleri, ferdiyet kavramını en-nasa daha çok yüklemek amacıyla olsa gerek!

la başlamalda ve halkın adıyla son bulmaktadır. Kabe, Allah'ın evidir ve

Kur'an ona halkın evi der; bireylerin mülkiyetinde'bulunan başka evlerin karşısında

özgür ev [Beyt-i Atik] adını verir. Burada nas'ın, teker teker bireyler dizgesi

anlamını değil, tam tersine, bireyler karşısında toplum anlamını verdiğini

görüyoruz. en-nas, çoğul anlamı veren tekil addır.

Aslında nas kelimesinin tekili yoktur. Bütün bireylerinden bağıınsız bir kişilik

olan toplum kavraınını hangi kelime bundan daha iyi anlata bilir

Ulusal, siyasi, iktisadi toplumlar, yani tarihin her döneminden her toplum

bir karşıt düzen barındırır. Karşıtlık onun içindedir; birbirine düşman iki sınıftan

oluşan sınıfsal bir toplumdur; Bir yanda ınele, mutraf ve ınolla, karşıdaysa

Allah ve halk bulunmaktadır.ıs O yanda dinler, karşıciaysa din yer almaktadır.

iDEOLOJi = iSLAM

Tek kelimeyle, bu öğretide ideoloji İslam' dır. Ama hangi İslam Burada

söylemek istediğiini anlatınak oldukça zor. Çünkü kaçınılınaz olarak, büyük

ölçüde eskimeye ve gerilerneye uğratılmış kelime ve terimlerle konuşmam gerekmektedir. Çünkü bütün esasları, ayrıntıları, ayrıntıların ayrıntılarını, terimleri, inançları, kişilikleri vb. hepsini, bizim dilli toplumumuzda gündemde olan bütün terim ve kelimeleri kabul ediyor ve buna dayanıyorum. Öte yandan hiçbirini kabul etiniyorum ve din dışı aydınların tümünden daha çok karşıyıın onlara. Bunlar ne bilir, bu inançların, bu elinin, bu tarihin, bu kişiliklerin, tüm bu yüce ve hayat bağışlayan değerlerin başına neler getirildiğini. Eşekleştirme petrokimya tekniğinin nasıl becerip de kandan uyku, kıyaından kuüd [oturına], ili ın den cehalet, adalet ve imarnet mezhebinden parçalanına ve zillet karşısında teslim kaynağı yarattığını nereden bilecek bu aydınlar

Bu yüzden her an açıklamak, belirginleştirmek, kendimi aklamak, her kelimenin daha çok ünlü ve tanınınış olan olumsuz yönünü olumsuzlayıp şöyle deınek zorundayım; İslam, Ka'bu'l-Ahbar'ın değil, Ebuzeıin İslaın'ı; hilafet, sınıf ve aristokrasİ İslam'ı değil, adalet ve rehberlik İslaın'ı; esaret, uyku ve suskunluk İslam' ı değil, özgürlük, bilinç ve hareket İslam' ı; ruhanı İslam değil, mücahid İslam. Şiilikse Safevi Şiilik değil, Alevi Şiilik; takiyye, şefaat ve bekleyiş Şiiliği değil, takva, soruınluluk ve itiraz Şiiliği.ı9 Yelayet dediğim zaman,

28 Allah, Kur'an'da rabbu'n-nas [halkın sahibi], meliku'n-nas [halkın padişahı] ve ilahun-nas [halkın tanrısı]dır, aristokratın ve toplumun seçkin, özel ve seçme azınlıklarının [elit]

malı değil. Bu üç

kavramı, Allah ve onun halkla yinelenmekte olan ilişkisini iyice inceleyiniz; özellikle her birinin karşıt

kavramlarını göz önünde bulundurunuz.

29 Bu terimlerden bugünkü toplumda yerleşen .kavramları amaçladığımı açıklamalıyım. Yoksa gerçek

anlamlarıyla bu terimler ileri ve mantıklıdır ve defalarca bundan söz ettim Fatıma Fatıma Est [Fatıma

Fatımadır], intizar, Mezheb-i itiraz [itiraz Mezhebi Bekleyiş] [Abadanlı öğrencilerle bilimsel söyleşi,

Peyarn dergisinde basıldı; irşad'da konferans olarak da verildi]; Peder, Mader, Ma Muthemim [Anne,

inananlarını baskı ve zorbalık velayetinden kurtaran velayettir amaçlanan;

Allah' a yaratılış ve kainatı idare işinde yardım eden[!] ama halkın işine yaramayan

ve izleyenlerinin aşağılayıcı yazgılarına karışma zahmetinde bulunmayan

ınollacı velayet değil.

Her halükarda, taklit, taassup ve teslim İslam' ı değil, inançsal ve toplumsal

Cihad, biliınsel ve akll içtihat islamı' dır söz konusu olan; mefatihu'l-cenan

[cennetlerin anahtarları] İslam'ı değil, Kur'an İslam'ı; tüfanu'l-buka [ağlayış

tufanı] değil, Nehcu'l-Belağa; gözyaşı Hüseyin'i değil, kan Hüseyin'i; nevha

[ağlama] Kerbelası değil, haykırış Kerbelası. .. Bırakalım; çoktur daha. Burada,

İslam'ı, anladığım ve inandığım şekilde açıklayamam. İşiınİzin güçlüğünün

büyük bir bölüınü, İslam'ın, bugün olduğu biçiında, bütün zihinlerde gündemde ve herkesin onunla tanışık bulunduğunda yatmaktadır. Bu durumda, İslaın' dan unutulmuş ve tanınınaınış ilk şeklindeki anlam, yön, ruh ve içeriğiyle söz etmek kolay iş değildir. Eğer hiç gündeme getirilmemiş olsaydı, onun çehresini muhatabın zihin ve duygusunun temiz ve beyaz perdesine resmetmek daha kolay olurdu.

Arzuladığın ve arayışında olduğum şey, bir ideoloji olarak İslaın' a dönüştür. Var olan İslam ise [avam ve avaını kandıranlar arasında gördüklerinizden başka hiçbir şey yoktur; o da keşke olmasaydı], alimlerimiz, ciddi ve bilimsel topluluklarımız arasında bir kültür olarak söz konusudur. Yani, kelam, lügat, felsefe, rical ilmi, fıkıh, usul vb. den ibarettir. Elbette bunlar kendilerine göre ilim, araştırma, tahsil ve öğretim dünyasında değerli ve azizdir.3o İslaın - ideoloji olarak-, dört temelden oluşan biliınsel, çÖzümleıneli ve karşılaştırmalı tanıma yoluyla bulunabilir;

1- Allah j 2- Kur'an3- Muhammed4- Örnek Sahabi 5- Medine.3ı

iDEAL TOPLUM; ÜMMET

Bu toplum ümn1et adını taşır. Çeşitli dil ve kültürlerde bir insan topluluğunu ya da bir topluma ad olan sosyete [societe], nasyon [nation], soy, halk, kavim, kabile, taife vb. gibi benzer kavramlar karşısında üınmet kelimesi ileri bir ruhu, dinamik, yükümlü ve ideolojik bir topluınsal görüşü anlatır.

Ümmet, yol ve uyum anlamına gelen 'uın' kökünden gelmektedir. Dolayısıyla

ümmet, ortak bir inanç ve hedef taşıyan ve ortak hedeflerine ulaşmak için

yola koyulan bir toplumdur.

Oysa benzer terimler, toprak ya da kan birliğini ya da maddi çıkar ortaklığını

insanların bir araya gelişine esas olarak almışlardır. İslam, ümmet keliine-

Baba Biz Suçluyuz] [irşad'da konferans olarak verildi], Teşeyyu-i Alevi, Teşeyyu-i Safevi [Ali Şiası,

Safevi Şiası], Ümmet ve imamet [irşad'da verilen lonferanslar].

30 Bal. Ferheng ve ideoloji [Kültür ve ideoloji], Konferans, Danişşera-yı Ali, Tahran.

31 Bak. islam-Şinasi [islam Bilim]de yer alan Simayı Muhammed [Muhammed'in Siması] ve Şinaht-ı

Muhammed [Muhammed'in Tanınması] adlı makaleler.

sini seçerek düşünsel sorumluluğu ve hareket, hedef, gidiş ve oluşa katılınayı

kendi topluınunun oluşun1 felsefesi olarak belirlemiştir.

Ün1mette altyapı iktisattır [ınaddi hayatı alınayanın manevi hayatı da yoktur].

Topluınsal düzen kıst ve adalet üzerine kuruludur. Halk mülkiyeti, Habil

düzeninin eşitlik topluınunun, sonuç olarak da insan kardeşliğinin ve sınıfsız

topluınun ihya edilmesi esastır ama Batı burjuvazisi görüşünü koruınuş olan

Batı sosyalizminin tersine, hedef değildir. Siyasi felsefe ve rejim şekli, ne başların

demokrasisidir, ne toplumsal güçlerin oyuncağı olan hedefsiz ve sorun1suz

libcralizın, ne kokuşınuş aristokrasi, ne halk karşıtı diktatörlük ve ne de tahm.i- ,

li oligarşidir. Tain tersine, rehberlik esasına dayalıdır [faşizn1 olan rehberlik değil]. Devriinci yüküinlü rehberlik; bu dünya görüşü ve ideolojiye dayalı olarak toplumun hareket ve değişim [devinim]inden soruınlu olan ve insanın, yaratılış felsefesindeki ilahi takdirinin gerçekleşmesi için çabalayan bir rehberliktir

burada söz konusu olan. İmamet, işte bu demek.

Bu ümınet [ki sorumlu ve muhacir bir inanç toplumudur ve hedefi de ideal insan yaratmaktır], Hadid Suresi'nde anlatıldığı gibi üç boyutlu bir toplumdur;

1- Kitap 1 2- Terazi 1 3- Demir.

iDEAL iNSAN; AlLAH'IN HALiFESi

O, tanrıınsı bir insan olup onda Allah'ın ruhu, 'iblis-çamur-lığ' dan oluşan öteki yansına üstün gelir. O, kendi iki sonsuzu arasındaki ikircikten ve çatışmadan

kurtulmuştur. Allah'ın ahlakıyla ahlaklanırız·. Bu, eğitim ve öğretim felsefesidir; bu standarttır. Yani konulmuş bütün standartların olumsuzlanmasıdır.

Allah'ın tabiat ve huyunu almak, mutlak amaca doğru, n1utlak olgunluğa doğru gitmek deınektir; yani kalıplaşınış biçimlerde yontulmak ve dökıne insanlar

yapına değil, bitmez tükenn1ez bir evrin1dir.

Bu insan, olması gereken ama olmayan insan, iki boyutlu bir insandır. Her iki kanadıyla da uçan bir kuştur. Ya iyi insan ya da güçlü insan yetiştiren veya temiz ve takvalı aına bilinci zayıf insanlar yetiştiren ya da parlak ve keskin

zekaları bulunan an1a kalbi kararmış, eli eteği kirlenmiş insanlar yetiştiren yahut iç aleme, güzelliklere ve ruhun sırlarına gönül verıniş, ama yoksul, geri, aşağı ve cılız bir yaşayışa tutsak olmuş -tıpkı onca maneviyatla, içsel şaşırtıcılıklarla ve güzel, yüce duygulada dolu olmasına karşın, yüz binlereesi yıllarca birkaç İngiliz albayına tutsak olup horlanan o Hint ruhanileri gibi- insanlar yetiştiren veya sanat gücüyle yeri, dağları, denizleri ve göğü yaran olanak, lezzet ve refah dolu bir hayat yaratan, ama duygu ve değerin askıya alındığı ve dünyanın ruhunu ve hayatın derinliğini kavrama ve doğadan, tarihten üstün güzellikler ve insanlar yaratan özel gücü güçsüzleşip felç olan insanlar yetiştiren dünya kültür ve uygarlıklarının insanının tersine, iki boyutlu bir insandır bu.

Bu ideal insan, doğanın kıyısından geçip halka sırtını dönerek değil, doğaALi

nın içinden geçerek Allah'ı anlar ve halkın ardınca giderek Allah'a ulaşır. Bu ideal insamn elinde Kayserin kılıcı, göğsündeyse Mesih' in yüreği vardır. Sakrat'ın beyniyle düşünür, Hallac'ın yüreğiyle aşk duyar. Alexis Can-el'in arzuladığı gibi; Heın bilimin gü zelliğini, hem de Allah' ın güzelliğini anlayan; Pascal'ın sözünü, Descartes'in sözünü dinler gibi dinleyen bir insandır.

Spartaküs gibi köle sahiplerine başkaldıran; Ebuzer gibi açlar devriminin tohumunu saçan.

İsa gibi aşk ve barış habercisi; Musa gibi cihat ve kurtuluş elçisi.

Felsefi düşüneeye dalıp halkın yazgısından gafil kalınayan, aynı zamanda da siyasete gömülüp, halkzedelik ve şöhret düşkünlüğüne düşmeyen biri. Bilim, iman lezzetini tatmaktan onu alıkoymaz. İman, ondaki akletme ve mantık gücünü felç etmez. Takva, onu hiçbir işe yaramayan arıunışlığa götürmez; çaba ve yükümlülük onun ellerini kirletmez. Cihad ve içtihat insanıdır; şiir ve kılıç, yalnızlık ve yükümlülük, duygu ve düşünce, güç ve sevgi, iman ve bilgi vb. insanı. Bütün boyutlarıyla tam bir insandır. Yaşamanın, tek boyutlu, kırık dökük ve kusurlu kılmadığı, kendinden uzaklaştırmadığı, kendine yabancılaştırmadığı

insandır. O, Allah' a kulluk yoluyla, var olan her şeyin ve herkesin kulluk bağından kurtulandır. Mutlak irade karşısında teslim oluşu, her zorlama karşısında başkaldırıya çağırmaktadır onu. Ölmekte olan bireyselliğini, insamn diri türselliğine hulul ettiren [geçiren] ve kendisini olumsuzlamakla kalıcılığa eren insandır o.

O, Allah'ın ağır emanetini kabullenmiştir; bu yüzden kendi özgürlük ve seçiıniyle sorumlu ve yükümlüdür. O kendi evriıninin, kendisiyle Allah arasında -halktan ayrı- özel bir bağ oluşturmaktabulunduğu anlayışında değildir.

O, insan türünün gelişmesi için gösterdiği çabada, halkın özgürlüğe, ekmeğe, olanaklara ve ınutluluğa kavuşması yolunda katlandığı sıkıntı, açlık, yoksunluk ve işkenceyle; düşünsel ve toplumsal savaşımın çilesinin ocağında takvaya,

olgunluğa ve yakıniaşmaya ulaşır.

Çevrenin şekillendirdiği insan değildir o; o şekillendirmiştir çevreyi. O, bütün zorlaınalardan -ki hep insanlan kendi içine sıkıştırır ve kendi biçinl.lendirici kalıplarını onlara yükler- bilim, teknik, toplumbilim, özbilinç gücüyle, iman ve bilinç zoruyla kurtulmuştur; Doğanın ve verasetin zorlamasından, tarihin zorlamasından, toplum [çevre] un zorlamasından, bilim ve tekniğin - kılavuzluğuyla özgürlüğüne kavuşur, kendisinin üç zindanına da saldırıp onlara egemen olur ve aşk gücüyle de dördüncü zindanından, kendi zindarundan kurtulur, ona saldırır, kendine egemen olur ve kendisinin kendisini yaratır.32

O, miras alınan kavmi geleneklerden, toplumsal adetlerden -ki hepsi göreli olup çevre ve zaınan eliyle türetilmiştir- ahlakı kurtarmak ve tanrısal diri değerleri

keşfetmek yoluyla Allah'ın ahlak ve huyunu alır ve mutlak ahlaka ula-

32 Bak. Çehar Zindan-ı insan" [insanın Dört Zindan ı], Konferans, Abadan Üniversitesi, 1350 [1971].

şır. O, artık iyiliği bir ödev gibi yapmaz. Ahlak, toplumsal vicdamn ona yükledikleri

zorunluluklar dizgesi değildir. Tersine, iyi olmak, 'o' olmuştur; yüce

değerler, onun özünün temel öğeleri ve onun, olmak, yaşamak, düşünmek ve

sevgi beslemek gibi özdeş boyuHardandır.

Sanata gelince; sanat, onun elinde bir oyuncak değildir, lezzet duyma, çeşitleme,

uyuşturma, şaşırtıcılık, bedende birikmiş enerjilerin harcanma aracı değildir. Cinselliğin, siyasetin ve sermayenin hizmetinde bulunan bir etken de değildir. Sanat, Allah'ın insana özel bir emanetidir. Kalem, dünyamn yaratıcısının yaratısıdır ve onu insana, kendi halifesine, başka bir dünya yaratsın, başka bir cennet kursun, başka güzellikler, başka yaşayışlar, başka düşünceler, başka ruhlar, başka risaletler, başka bir yer, başka bir gök ve başka bir zaman oluşturması için vermiştir. Allah, mutlak özgürdür, mutlak bilinçlidir, mutlak yaratıcıdır. Allah'ın emanetçisi olan ve Allah'ın kendisine benzer kıldığı insan ise, güzellik, iyilik ve akıllılık ile dolu ölümsüz bir iradedir. Doğa dünyasında sadece o erişmiştir göreli özgürlüğe, bilince ve yaratıcılığa. Çünkü Allah, onu kendi çehresine yakın olarak yaratıp, kendisine yakın kılmış ve onu şöyle uyarmıştır;

Benim ardımdan gelirsen seni kendim gibi yaparım ...

Bu, ideal insandır. Üç çehreli bir insandır bu; Gerçek, iyilik ve güzellik. Yani bilgi, ahlak ve sanat.

O, doğada Allah'ın halifesidir; bilinç, özgürlük ve yaratıcılıktan ibaret üç boyutuyla yükümlü bir iradedir.

Bütün kainata egemen, bütün meleklerce secde edilen ve aşk ve bilgiden oluşan iki sermayesiyle yeryüzü sürgününde bir tanrımsıdır o.

Dünyanın büyük isyankarı; varlığı Allah'ın iradesinin ayakları altındaki düz bir yoldur ki yaratılışa ait son plamm onda, kendi elleriyle gerçekleştirmek

için onun önünde uzanmaktadır bu yol. Çünkü o, doğa cennetinden, orada insan cem1etini yaratmak için öz bilinç ve gurbet çölüne inmiştir.

Şu anda Allah'ın halifesi olan o, kulluğun şaşırtıcı ve zor yolunda, emanetinağır yükü omuzunda, tarihin sonuna ve doğamn son sınırına varmıştır.

Orada bir kıyamet ve ön hazırlık başlar. Bu hazırlıkta Allah, insan ve aşk, başka bir dünya yaratma işine koyulurlar; yeni bir yaratış öyküsü anlatırlar.

Bu yüzden, Allah' ın, yere, göğe ve dağlara sunduğu ve onların üstlenmekten kaçındıkları emaneti sadece insan üstlendi.

İnsan, Allah'ın bu asisi,

Bir eli şeytanın elinde; akıl,

Öteki eli Havva' nın elinde; aşk,

Ağır emanet heybesi omuzunda,

Dertsizlik ve mutluluk cennetinden atıldı,

Yalrıız başına, bu dünyada garip kaldı.

'Asi' ama hep dönüş endişesinde.

Şimdi, ibadetten, kurtuluşa nasıl yol bulacağını öğrenmiştir.

'Gönüllü ce br' e teslim olarak

isyan ederek kör cebrden kurtulduktan sonra umutsuz kurtuluş sıkıntısının nasıl geçeceğini öğrenıniştir.

O -ki Allah' tan kaçınıştırYeryüzünün

çileler ocağında

-Bilinç, yalmzlık ve seçimSınav

görüp aldandıktan sonra

Şimdi Allah'a dönüş yolunu

-Onu bekleyen büyük dostuna dönüş yolunu- bilınektedir. ..

Bir yol ki;

Ona doğru o olmaktan geçer ...

OKUYUCUYLA

Bu plan, bir öğretinin görünen yüzünden, simgesel bir betimlen1edir. Aynı ölçüde de, bir kişinin bir kaç kaba çizgisinin bütün gövdesinin, davranışlarının, durumunun; niteliklerinin, ruhsal ve ahlak! erdemlerinin, düşüncelerinin, inançlarının, sevgisinin ediınlerinin, yaşayış tarzının ve toplumsal rolünün aynası olabileceğini de gösterebilir. Özellikle, onun güçlüğüne, ınüphemliğine ve kuşkul uluğuna eklenecek şey, İslam' dan ve bilinen İslaın1 terimlerden söz etınek olacaktır. Okuyucuların çoğu az çok İslam'la tanışıklar ve bu terimiere de alışıklar. Fakat dil ve söyleyişler, çoğu çıkarıınlar, aynştırına ve çözümlemeler,

şaşırtıcı bir biçimde, uzak ve yabancı görümnektedirler. Birçok yerde; Din ve elimizde olan ölçütler açısından aslında güçlükler bulunınaktadır. Bu güçlükler

yine daha çok şuradan kaynaklanmaktadır; Burada ve özellikle insan ve Allah ile ilgili olarak kullandığım kelime ve sıfatiardan kimileri, eski kelam

metinlerinde kullanılan terimlerle ve delillendirmeler, gnostik, sufiye, Batıniye, Hulüliye, müşebbehe, mücesseme vs. fırka ve mezhepleriyle kimi zaınan benzerlik

göstermektedir. Bu ise, o ınetinlere aşina olan ve öte yandan da günüınüz Batı felsefe dil ve kültürüne bütünüyle yabancı ve aynı zaınanda araştırmaya ve düşünmeye hali ve havsalası el vermeyen bir zihni -anlaına ve düşünme yerine, daha çok ithaın etmenin, dedikodu yapınanın ve ezınenin hoşnut ettiği bir zihni- yanılgıya düşürebilir. Bu yüzden, yine yılanlan aç kalan, onlara oldukça sıkıntı veren, her yerde yiyecek için koşuşturan ve genç insan beyni arayan Dahhaklar, burada çok sayıda yağlı ve yumuşak lokmalar bulacaklardır.

Açlıklarını giderecek bir yıllık yiyecek, bir öınür sessizlik ve kıyıda köşede kalınışlık hastalıklarının şifasını bulmuşlardır işte. Fakat sözümün yönü, bu tekrar ve taklit çarkında -ki bizim bu yeni sayfalanınız da aynı çizgiye düşmüştür- yeni hava arayışında ve bu nesle, bu çağa ait tip ve uğraşla tanışık bir kaygı ve ihtiyaçla söylenmiş bir sözün peşinde olan arı düşüneeli öğrencilere, talebeve aydınlara dönüktür. Bunları huzura kavuşturan şey, bir görüşü ya da kişiyi doğru, derinlemesine ve açıkça anladıklarına ilişkin kendilerine duy68

duldan güvendir.

Bunlardan, burada kullanılan kavram ve terimler üzerinde tek tek durınalarını istiyorum. Çünkü her biri, bir teze, bir esasa, bir inanca ve bir meh1e dayanılarak

seçilmiştir. Bundan başka, bu plan, toplumsal konularda özellikle tarih felsefesiyle, diyalektikle, Marksizm'le felsefi konularda Hegel idealizmiyle, Nietzsche felsefesiyle, hümanizmle, özellikle radikalizmdeki varlık ve insan konularıyla, egzistansiyalizmle, özellikle de Jaspers ve Heidegger okullarıyla, ayrıca Sartre ve Canıus' un diliyle ve öte yandan Veda ve Budha öğretilerinin varoluş, felsefe ve insanbilim kavramlarıyla tanışık olan okuyucu için açıktır ve böyle bir okuyucu onun derinliğini, ruhunu ve nelere işaret ettiğini anlayabilir. Aynı zamanda bu okuyucunun az çok İslam kültürü taşıması da zorunludur.

Aına bütün bunlarla birlikte, burada söz konusu edilen terim, inanç ve esaslardan her biri, yaygın olan anlam ve kavramından ayrı olarak, kendime özgü yorum ve algılayış doğrultusunda kullanılmıştır; bu bilininelidir. Çünkü yaygın ve bilinen anlamlarıyla -felsefe ve din adamlarının zihinlerinde bulunduğu şekliyle- alınırlarsa bir şey elde edilmemesi bir yana, benim tam olarak tersine inandığım bir kavram bile yakalanabilir. Öyle ki, ortaya koyduğum konuların çoğunda böyle ters anlamalar ortaya çıkınış ve kimi zaman, olanca taassubumla karşısında savaştığım ve tam olarak karşıtını düşündüğüm bir inanç bana nispet edilmiştir.

Bu yüzden İslaın1 konularda kullandığım ve bu planda yoruın ve açıklan1a yapmadan söz ettiğim konulardan ve hatta özel terimlerden, özel tez ve algılardan her biri için, onları ınantıklı, derin ve her yönden tanımak istiyorsanız, -

muvafık ya da muhalif olınanız önemli değil- burada gösterdiğim kaynaklara başvurunuz. Çünkü beniın İslam-bilim tezlerimin en esaslıları bu kaynaklarda ortaya atılmış ve açıklanmıştır. Bu tasvir, -bir öğreti olarak- İslam'a ve aynı durumda, dünyaya, insana, hayata, topluma ve insan sorumlulukianna ilişkin tüm düşünce ve inançlarıının dışrak şekli, simgesel planı ve genel iskeletidir. Bu betimleme, okuyucu onun açıklanmış içeriğiyle tanışık olduğu ölçüde okuyucu için aydınlık olabilir. Ne söylediğimi, ne söylemek istediğimi, düşünce ve inancıının teınel boyutlannın ne olduğunu doğru ve açık bir biçimde tan1 olarak bilmeye çabalayanların bu kaynakları okuma sıkıntısına katlanacaklarını umuyorum. O zaman, din dışı aydınların ve aydın olmayan dinlilerin taassubunun tersine bizim Müslüman olduğumuzu, ama bu çağda ve dünyanın bu noktasında Müslüman olduğumuzu göz önüne alarak beni eleştirmeye başlayacaklarını, inanç ve yükün1lülüğümün güç ve zaafını değerlendireceklerini ve ancak bu özel zamanda, bu özel ortamda yaşayan, kendi tarihsel, topluınsal ve evrensel konumunun bilincinde olan ve bu çağın Müslümanlığının düşünsel ve kültürel havasını soluyan kimselerin bu işi doğru olarak yapabileceklerini ve bu havanın sosyalizm, egzistansiyalizm ve İslam üçgeni içinde bulunan bir hava olduğunu unutmayacaklannı umuyorum.

ÜÇÜNCÜ DERS

TEVHiDi DÜNYA GÖRÜŞÜ

MUKADDiMETUN Bi RABTATUN [iLGiSiZ BiR GiRiŞ]

Arapça ve ınantık derslerirnize gelen bir hocarn vardı; akıllı, güzel anlatımı olan, güzel düşünen bir adamdı. Derse başlaınadan önce -bugün buyruk öncesi nutuk dedikleri şeyin yerine- o şöyle diyordu; Elbette dersle ilgisi olmayan bir kaç girişim var. [Bununla birlikte girişlerini ortaya koyduktan sonra onları dersiyle ilişkilendiriyordu.] Fakat şöyle bir söyleyiş kullanıyordu; Mukaddimetun bi rabtatun evvel [Birinci ilgisiz giriş], Mukaddiınetun bi rabtatuı1 saniye [İkinci ilgisiz giriş] ve yine aynı tarzla Mukaddirnetun bi rabtatun salise [Üçüncü ilgisiz giriş].

Şimdi benim de burada, cevap verrneksizin sadece söz konusu etınek istediğıın birkaç 'mukaddiınetun bi rabtatun'um var. Söz konusu etmek isternemin nedeni, bunun sürekli olarak sorulması ve arkadaşların zihnini uğraştırmasıdır. Cevap verrneınemin nedeniyse, saldırılara cevap verıneme konusunda nefsüne egemen olmaya çalışmamdır.33

33 Çevremizde, eleştiri, kusur arama anlamına geldiğinden, eleştiricinin edep ve ahlaki terbiye düzeyine bağlı olan farklılıklar taşıyan ve eserin sahibine karşı duyulan duygu ve garaz türüne bağlı olarak sertlik ve yumuşaklık bakımından çeşitlilik gösteren kusur aramalar baş gösterir. Kimi kusur aramalar edeplicedir; görünürde eleştiriye

benzemektedir. Saf insanlara tarafsız bir anlatım gibi görünür. Bu kusur aramada, eleştirmenler taklit edilerek,

kişisel görüşün işin içinde olmadığı, amacın gerçeğin ortaya konulması ve zihinlerin aydınlatılması olduğu ve

ortada bilimsel etkenlerin, inançsal bağımlılığın, halk için yanıp tutuşmanın ve yüce Hakk'ın rızasının olduğu

izlenimi verilir. Çoğunlukta bulunan ikinci grup ise, aynı ölçüde akıllı ve pişkin olmayan, aldatma yeteneğinden

yoksun aldatıcılardan başka bir şey olmayıp çaylak ve acemi olan, çoğunlukla da ilk kez kaleme el vuran, söylenileni

anlamaktan, hatta eleştirdikleri eserin Farsça metnini okumaktan aciz olan, aslında eleştirinin dışrak üslubunu

bilmeyen ve bu yüzden de kendilerini gizlerneyi bilmeyen, kişisel söyleyişlerle bezeyip örterneyen kişilerden

oluşmaktadır. Bunların deneyimsizliklerini ve cahilliklerini daha da açığa vurup daha bir rezilleştiren şey, bu tür

tipierin çoğunlukla ağzı bozuk ve edepsiz olmaları, saflığın doruğunda, uluorta, patavatsızca, hem de minbere

çıkıp katırca sövgüler, namussuzca küfürler savurmalarıdır. Örneğin, bir grup, Mefatih kitabının haşiyelerine bir

dua sevabının ölçüsü [ki örneğin yetmiş şehit sevabını okuyucusuna bağışlar!] konusundaki önerileri ve ayrıca

falanca duanın hastalığın giderilmesi, zalimin şerrinin ortadan kaldırılması, servet ve mutluluk kazanma, güvene

kavuşma ve hatta denizierin köpüklerinden çok, çöllerin kumundan artık, göğün yıldızlarından fazla sayıda

günahların bağışlanması konusunda gerçekleştirdiği mucize konusundaki

anlattıklarına dayanarak duaya ve dine

saldırmakta, bu yazılanlara dayanıp islam'la alay etmekte, duayı sadece etkisiz değil, hatta zararlı saymakta ve

düşüncenin bozulmasına, ruhun uyuşturulmasına ve insanın akıl ve bilgisinin aşağılanmasına neden olduğunu

söylemekteydi.

Ben, akli, bilimsel ve nakiT belgelere dayanarak duan ın, tersine, bireye ve topluma ruh ve hareket bağışladığını

göstermeye çalıştım. Bunun böyle olduğunun örnekleri, Kur'an'daki dualar ve yine bu Mefatih'te yer

alan belgeli ve asil dualaın metnidir. Pratikteki örnekleri ise, dua etmiş olan islam önderleri, mücahitleri,

sahabeleri ve şehitleri ile bunlara ait olan dualardır. Örnek için bilimsel kanıtı da Prof. Alexis Carrel'in araştırmalarıdır

ki onun 'Dua' adlı kitabını on iki yıl önce Avrupa'da çevirdim. Bunların tümü, duanın uyuşturucu,

bilim, akıl ve amel karşıtı olmadığını, insanın ağır toplumsal sorumlulukları yerine getirmedeki kusurlarını

telafi edici olmadığını göstermektedir. Mefatih'in zaaf noktalarına dayanarak duanın değerini ve d inin asaletini

olumsuzlamak isteyenlerin silahlarını ellerinden almak amacıyla şöyle dedim Mefatih'ten kendi görüşlerinize

dayanak olarak kullandığınız şeyler senet değildir. Hacı Şeyh Abbas'ın kesinlikle takvalı bir insan

olduğu doğrudur; bunu kendim biliyorum. Bu konuları, rivayet olarak imam'a

nispet ettiği ve imam'ın masum

olduğu da [buna inanırım] doğrudur. Ama merhum Hacı Şeyh [ki çağdaşımızdır] ile imam Sadık ve

imam Bakır arasında on üç yüzyıllık bir süre vardır. Bu sürede de cehalet, garaz, küfür, baskı, para, siyaset,

kandırmaca, islam'a, Şiiliğe ve imamiye'ye edilen hıyanet, gösterilen düşmanlık, Yahudilik, Hıristiyanlık,

zındık ve şirk odak ve kanatlarının elleri, fırka taassubu, Yunan felsefe ekolleri, Doğu sufizmi, cahili

Arap ve Acem kültür unsurları, Zerdüştlüğün, Hinduizmin, israiliyatın, hatta Babil'in, putperestliğin,

ruhperestliğin, taterneiliğin vs. inanç ve ahlak kalıntıları, ulusal, mitolojik ve dinsel gelenek ve görenekierin

artıkları işin içine karışmıştır. Bunların hepsinin çıkardığı rivayetler ortalığı kapladı. Sahte mala, aslının

markasının vurulması, en güzel, en geçerli adların ona damgalanması doğaldır. Bu yüzden bu tür rivayetlerin

çoğu imam Sadık'a nispet edilmektedir. Böylece hem uydurma rivayet daha çok geçerlik ve değer kazanmakta,

hem de bilimsel islami ekolün temelini atan ve Şia fıkhını oluşturan imam Sadık'ın bilimsel itibar

ve değerine darbe indirilmektedir. Bu yolla islam ya da Şiilik geçerliğini ve değerini yitirmiş olur. Peygamber'in

kendi sahabesi Ebu Hureyre, Peygamber döneminde -ki Müslümanlar henüz Kur'an ve hadisten

öğrendiklerinin dışında başka bir şey duymamışlar ve hadisi zaman aralığı olmaksızın Peygamber'in kendisinden

almışlardır- binlerce hadis üretip devlet kurumuna sattığı çağdaki gibi, basın yayının, kitle iletişim

araçlarının, iletişimin, haberleşmenin yaygın olduğu kitap, gazete, mikrofon, ses kaydı, telefon, telgraf vb.

çağında da yeni yayımlanmış, binlerce adedi her yere ulaştırılmış, elde edilmesi bir kutu kibrit almak kadar

kolay olan bir kitap hakkında yalanlar uydurmakta, kitapta olmayan ya da yazarın şiddetle reddettiği bir

konuyu bile kitabın yazarına nispet etmekte, kitaptaki sayfasını bile göstermekte[!], bu uydurmayı, bu tahrifi

ve suçlamayı kamunun önünde ortaya atmakta, hatta kitap ya da dergilerinde resmen ve alenen yazmakta,

genellikle de başarılı olmakta ve çoğunluğun okuma yazma bildiği, hatta hilafetçe sindirilmemiş ya da satın

alınmamış bu dönem insanların birçoklarının zihinlerinde etki bırakmaktadırlar. Dün gece binlerce gözün ve

kulağın, onlarca mikrofonun, yüzlerce ses kaydedicinin karşısında ard arda ondan fazla çeşitli konferanslardan

-her defasında da altı yedi saat bağımsız konuşma ve tartışmadan!- sonra şu sonuca vardım Şiilik,

öteki islam fırka ya da mezhepleri gibi bir fırka ya da mezhep değildir. Şi ilik, hilafeti ol umsuziayan islam'dır.

Onlarca kanıtla şunu ispat ettim Bütün dini inanç ve arnelierin kabul ve değeri velayet esasına bağlıdır.

Sonunda da islam dininin esasları üçtür Tevhid, nübüvvet ve mead; şia mezhebi esasları ise ikidir adalet

ve imamet. şeklinde bir yargı fahiş bir hata, bozuk ve yıkıcı bir inançtır. Oysa

benim inancıma göre O üç

esas, genel anlamda hak dindir. Kur'anl islam'ın özel esaslarıysa adalet ve imamettir. yargısına vardım.

Bakıyorsun, hemen bu gece, yine bu şehirde, iki sokak aşağıda ya da yukarıda Ebu Darda, binlerce gözün

ve kulağın; onlarca mikrofonun, yüzlerce ses kaydedicinin karşısına geçmiş feryat ediyor Şiilik, dün gece

elden gitti. Falancanın velayet anlayışı bozuk. Aslında Şia da değil. Fatıma'yı insanlık tarihi boyunca, insan

yaşayışındaki iki dönemin, halk önderliğinde ve yeryüzündeki büyük tanrısal ödevin yerine getirilmesindeki

iki silsilenin, yani nübüvvet ve imametin vasitatu'l-ıkdı olarak tanıtıp kadının her türlü onurdan yoksun kaldığı

bir toplumda, onu Adem'den ibrahim'e, ibrahim'den Muhammed' e değin toplanan bütün övünçlerin varisi

olarak görüp Hatice'nin ve Muhammed'in kızı, Ali'nin eşi ve Hüseyin ile Zeyneb'in anneleri olmaktan daha

büyük saydığım zaman ve Fatıma'nın kişiliğinin, Risalet ve hayatının toplumbilimsel, tarihsel, ruhbilimsel ve

insanı çözümlemesini konu alan 'Fatıma Fatımadır' adlı konferansımı, doğrudan doğruya binlerce kişi

dinlediği, yüzlerce adet çoğaltılıp binlerce adet yayınlandığı zaman, tam bu arada, ne halifenin uşağı, ne

islam düşmanı olan ne Şiiliğe kini bulunan ve ne de yahudinin ve hıristiyanın memuru olan, tersine Caferi

ahlak, din ve bilgisini tebliğ eden ve Hz. Fatıma'yı seven biri olup bendenize de olumlu bakan, fakat konuşmaya

davet konusunda Hüseyniye yönetimine ufakça kırılan biri, Fatıma haftasında tekkenin birinde

Ehl-i Beyt'e duyulan aşktan, Ehl-i Beyt'in düşmaniarına duyulan kinden ve Fatıma [a.s] nın gördüğü musibetlerin

yarasıyla dertle dolmuş ve o kitapsız pis Sünnilerden birini ele geçirmek ve Ehl-i Beyt'in gördüğü

bütün musibetlerin intikamını bir tek bu kişiden almak[!] arzusu taşıyan yaslı ve coşkulu insanların arasında

Birinci soru şu; Gerçekleri ve inançları saptıran bu düzenli ve süreğen eleştiri

ve iftiralara neden cevap vermiyorsun

Başka bir soru da şu; Niçin, farklı insanların söylediği boş sözlere -ben daha

edepli bir söyleyiş kullandım- karşı hassasiyet gösteriyorsun

Bu durumda birinci soruyu ikincisinin cevabı olarak yineliyorum. İkinci

soruyu ise birincisine cevap olarak yineliyorum. Sadece kısa bir açıklama yabağırıp

durmaktadır Ey Ahali! Sünni sömürüsüdür bu. Bütün Sünniler de Vahhabidirler. Filistin'de bulunan

ve görünürde israil'le savaşan, ama gerçekte Peygamber [s.a.v]ıtretinin kinci düşmanı olan bu Nasıbiler,

bu savaş döneminin son yıllarında -ki Ruslar iran'a da saldırdılar- destek için Kerbela'ya, Necef'e döküldüler

ve Hz. Seyyidü'ş-Şüheda [şehitlerin efendisi] aleyhisselamın ve Hz. Ebu'l Fazi el-Abbas [a.s]ın hareminin

bütün altınlarını, antikalarını, halılarını, avizelerini, kapılarını, çinilerini yağmalayıp Filistin'e götürdüler.

Bu Filistinli Nasıbi Vahhabiler ki Ömer, Ebubekir, Osman, Yezid, Şimr, Huli ve hepsi bunlardandı; islam'ın

başından bu ana değin ismet ve taharet Ehl-i Beyt'ine düşmanlıktan el çekmediler. Bunlar biz Şiiler için

israil'den binlerce kat daha kötüdürlerı israil yahudidir; Musa [a.s]'nın dinindendirler, bizim dinimizden

değil. Ehl-i kitaptırlar; Müslüman değil, Fakat Peygamber'in ailesine de düşmanlıkları yoktur. Hz.

Fatıma'nın kapısını israilli çevirmemiştir. Yahudiler Fedek'i Ehl-i Beyt'e hediye etmişlerdir. Bu pis Sünni

Vahhabi Filistinlilerdir Fedek'i Ehl-i Beyt'ten geri alan. Şimdi buracıkta Tahran'da, Hüseyniye-i irşad'da bu

Filistinliler savunulmakla ve onlar, hakları çiğnenmiş mazlum bir ulus olarak tanıtılmaktadır. Sünnilerin Hz.

Fatıma'dan aldıkları Fedek'ten söz etmiyorsunuz da Sünni Filistiniiierin haklarından söz ediyorsunuz Bu

Ali Şeriati, kitaplarında ve konuşmalarında imameti inkar etmektedir, Ali [a.s)'nin hakkına inanmamaktadır.

Sadıka-i Kubra ki, Kumguz onun evini ateşe verdi ve arkadaşları Fedek'i Fatıma'nın elinden aldılar ...

Sonra böyle bir durum ve ortamda bir de Hz. Fatıma'tüz Zehra ravzası okuyarak Ehl-i Beyt'in gördüğü

bütün musibetleri, kırık omuzu; altı aylık Muhsin'in düşüşünü, hepsini benim ve altı yıl boyunca yapılan üç

yüz küsur konuşmasından altmışı Ehl-i Bey! ve Şiilikle ilgili olan ve iran'ın da en ünlü dini kurumu olan bir kurumun

üzerine yüklüyor. Ali'nin, Hz. Fatıma'nın, Peygamber soyunun, Hüseyin b.

Ali'nin şahsiyetleri, imarnet ve

Şiilik konusundaki görüşlerim ve eserlerim, kitap, teksir ve kaset şeklinde herkese ulaşmışken ve gözü yazıyla,

kulağı sözle az çok tanışık olan herkes bunlardan bir şeyler okuyup dinlemişken, toplu iletişim araçlarının gelişmesine

tanık olduğumuz, okuma yazmanın arttığı, kitabın, basın yayının, teybin, mikrofonun, baskı işlerinin,

telefonun ve taksinin yaygınlaştığı dünyamızda, birkaç metre ötede bir haber, birkaç saat içerisinde böylesine

çarpıtılıp uydurulursa, ilk islam ile merhum Hacı Şeyh Abbas arasındaki zaman aralığının -açık ve gizli binlerce

tahrif ve uydurma rivayet türetme işiyle uğraşmaktayken- o haşiyeleri, faziletleri, eserleri ve Mefatih'e alınan kimi

duaları ne denli yıpratacağım varın siz hesaplayın. Bu yüzden, islam ya da Şiilik esaslarını veya duayı alaya

almak için, söz konusu kitaptaki bu zayıf, mantığa aykırı ve islam'ıii, özellikle de Şiiliğin olumlu, akılcı ve sorumluluk

yükleyici ruhuyla çatışan konulara dayananlara cevap olarak, bunların senet olamayacaklarını, imam'ın

masum, merhum Hacı Şeyh Abbas'ın takvalı olduğunu, ama bunakillerin doğru bir dayanakları bulunmadığını ve

dolayısıyla kanıt olarak kullanılamayacaklarını söyledim. Vaiz efendilerden biri, mescitte müminlerin huzurunda

minbere çıkarak, bendenizin görüşüne cevap olarak bilimsel ve islami bir eleştiride bulunup buyurmuşlardı Sen,

babanın oğlu olduğunu söylüyorsun; peki senedin var mı Elbette bu tür eleştiriler, sadece özel müşterileri, hem

de çoğunlukla sıcak bir yer, bir bardak dağ çayı için ravza meclisine gelen 'lümpen'leri kandırabilir. Bunlar için

islam-Şinasi'ye taraftar ya da karşıt olmanın fazla bir farkı yoktur. Fakat bir grup da vardır ki eleştiri değerleri, iyi

niyet, iman ve ihlas ölçüleri aynı düzeyde olmakla birlikte görünürde edeplice bir tavır takınırlar; eleştiri eylemleri

için kimilerini kuşkuya düşürebilecek bir biçim seçerler. Örneğin kitabın birinden seçtikleri kelimeye yanılgı sonucu

ya 'da bilerek başka bir anlam verirler ve yaygara koparırlar. Ve yahut kitaptan birkaç satır aklararak kitabın

olumlu konularını olumsuz yönde yorumlarlar. Görünürde kitabın sayfa numaralarını da doğru ve tutarlı eleştirmenler

gibi verirler. Bu durumda, kitabı okumadan eleştiriyi okuyanlar, doğru söylemiş sanırlar.

payım; Bizim, toplumumuzda, akidemizde, imanımızda, sorumluluğumuzcia

bir seyir çizgimiz vardır. Hareket ettiğimiz bu seyir çizgisinde, en azından

inandığımız bir hedefimiz vardır. Bir etken, bir olay, bir hareket, bir saldırı ya

da haklı bir söz, eğer bizi bir an için bile olsa seyir çizgimizden ve hedefiınizden

alıkoyup, kendisiyle meşgul ederse, bu hıyanettir. Şöyle bir temel esas

vardır; Bir grup, bir sınıf ya da bir dini toplum, bir hedefe doğru gitmekteyken,

bir aınacı varken, bu grubu seyir ve hedef çizgisini izlemekten alıkoymak için

çeşitli etkenler; kimi zaman yanlı savaşlar çıkarırlar, seyir çizgisine karşı çekişıneler,

kargaşalar türetirler. Böylece, hedeflerini izlemekte olan kişilerin

zihin ve dikkatlerini saptırmayı amaçlamakta, hedefe ilerleyenlerin, kendilerini aklamak ve onları ezmek adına, savaşım ya da haklılıklarını her anlam ve biçimde kanıtlamak amacıyla birkaç adım, birkaç an için bile olsa gidişlerini sürdürmekten geri kalmalarını sağlamaya çalışmaktadırlar. İnsan, eğer akıllı ve bencillikten uzaksa [bu ikisi gereklidir], tüm bu sesiere kulak asmamalı ve kendi çizgisinin dışında hareket etınemelidir. Karşıtların yaptığı işlerden biri de şudur; Bir grup, bir hedefe doğru hareket halindeyken çeşitli yönlerden ve açılardan bunlar ateş açarlar. Böylece, benlikleri zedelenen ve kişiliklerine ihanet edilenlerin kendilerini savunmak için geri dönmelerini sağlamayı amaçlamaktadırlar;

Bu kargaşacia kurban edilen ve geri kaldığımız hedef, üzerinde yürüdüğümüz yoldur.

Akıllı olmalıyız. Gittiğimiz yolda, kimi zaman düşman, haklı bir sözü ya da doğru ve mantıklı bir konuyu, bu yolun yönünün tersine, bu yolun kıyısında ortaya atar. Bu konu ve söz, doğru ya da kışkırtıcı olduğu için dikkatleri üzerine çeker. Ne olursa olsun, beli, karşıtımı iyice hırpalasam ve işimde başarılı olsaın bile o, amacına ulaşmıştır. O, kendimi savunmak niyetiyle yolumdan geri kalmak için beni suçlamış, ben de yolurodan geri kalmışımdır. Şu şiir, her ne kadar tasavvufl bir şiirse de buraya uygun düşmektedir;

Adı ister küfür olsun ister iman, değişmez,

Alıkoymuşsa seni yolundan.

İster Cabulsa, ister Cabulka olsun değişmez,

U zak düşürmüşse. dostundan.

Bizi hedefiınizden ve yolumuzdan alıkoyan her etken ister din olsun, ister dinsizlik; ister hak olsun, ister batıl, ister bilgi olsun, ister cehalet, saptırıcı bir etkendir. Dolayısıyla gün olur bir insan ya da bir grup düşmana saldırıyoluyla cihat eder, risaletini tamamlar; gün olur sabır ve suskunluk yoluyla yükümlülüğünü

yerine getirir. İkincisi daha zordur birincisinden. Çünkü muhalif, adama saldırdığında, eğer adamı geriye dönüp muhalif kişiye saldırıp onu etkisiz duruma getirirken aynı zaman da hedefi gerçekleşmiş olsa gururu da okşanmış olacaktır. Ama başını önüne eğip yoluna devam etmesi ve bütün darbelere, iftiralara ve suçlamalara katlanması gerektiğindeyse -çünkü susına sorumluluğu vardır- daha çok özveride bulunması gerekecektir. Bu ikinci yol zordur,

...

çünkü burada gururun okşanması söz konusu değildir.

Arz etmek istediğim konulardan biri de [şimdi bu konu açıldığı için bunu da söyleıneliyim] şudur; Karşıt kişiler ve gizli eller, kirnileyin derin, kirnileyin oldukça utanmaz ve alçak bir tarzda, ruhaniliği savunınak, din alimlerini savunınak

ve dini mukaddesata arka çıkmak adına iki şey yapınayı amaçlaınaktadırlar;

Birincisi, aşağılık bir tarzda Şiiliği ve ruhaniliği savunına biçimidir.

Görünürde bu hareket, Şiilik ve ruhanilik karşıtıanna karşı koyına adını taşımakla

birlikte genelin zihninde bıraktığı etki, nefret ettirici bir etkidir. Hedef

de zaten budur; Ruhaniliği savunma adına, aydınların zihninde ruhaniliği

mahkum kılabiirnek Bunlar, ruhanililte hiçbir temelleri bulunmayan kimselerdir.

İkincisiyse -ki oldukça önemli bir konudur- şudur; Türlü hilelerle, bizi, ruhaniliğe

karşı bir grup ya da birey ve bireyler olarak gösterıneye çabalamakta

ve bu ad altında saldırmaktadırlar. Hedefleri ise bize, kendimizi savunmak

amacıyla ruhaniliğe saldırmaya zorunlu kılmak ve bu saldırıyı göstererek topluında,

bu toplumun aydınlarından bir grup ya da bir kesimin ruhaniliğe

karşı olduğu şeklinde bir izienim uyandırmaktır. Bu, hedeftir. Onların oyunlarının

bozulması ve hedeflerine -düşmanın yararına bir hedef- ulaşmamaları

için, bizi yönelttikleri bütün yalancı ve sahte kışkırtma ve suçlamaları suskunlukla

karşılayalım, hatta savunmaya geçmeyelim; doğru ve sağduyulu insanların

özgür yargısına bırakalım ki böylece onlar, Bu birey ya da bireyler ruhaniliğe

karşıdır. şel~linde son derece saptırıcı bir sonuca ulaşamasınlar. Bunu

burada söylüyorum; çünkü bu sözleri söyleyen, bu tür inançlan bulunan ve

böyle düşünen birinin -ben ve benzerlerim gibi- dini tebliğin üslubuyla ilgili ya

da kimi itikat konularının çözümleme üslubuyla ilgili eleştirileri bulunabilir; bir ruhaniyle ya da ruhanililde kimi konularda anlayış olarak ihtilafa düşebilir; benim falanca din alimi -ciddi bir din alimi olan bir ruhani, dinin gerçek ruhanisi olan biri- ile birçok ihtilafım olabilir; o şiddetle bana saldırabilir, ben de şiddetle ona saldırabilirim. Fakat beniınle onun ihtilafı, bir oğulla babanın aile içindeki ihtilafıdır. Komşuya ya da yabancıya duyurulduğu zaman, biz bir aile olduğumuzdan, bu nesil ile önceki neslin ihtilafını -ki her ikisi de bir imana, bir taassuba, bir özleme, bir hedefe dayalıdır- sokağa, çarşıya, pazara taşırmamaya, genelin önünde açığa vurmamaya ve böylece, sadece bana ya da önceki nesle değil, bu ailenin tamamına düşmanlık besleyen kimselerin eline güzel fırsatlar vermeıneye çalışırım.

Bu yüzden bir an bile bırakmıyoruz eski neslin, ilmi ınakaın olarak dinin sorumlusu olan kimselerin yakasını. Eleştiriler getiriyoruz, önerilerde bulunuyoruz.

Ama yabancının yanında onların özlerine tesliıniz. Aile içinde birçok anlaşmazlık var. Ama bu çocuk çok bencil ya da çok ahınak olmalı ki sokağın kışkırtmalarını ailenin içine getirmekte ya da aile anlaşmazlıklarını sokağa götürmektedir. Her ne kadar hep saldırsalar da, gece gündüz bizi kışkırtmaya

çabalasalar da, her ne kadar kimi zihinleri bulandırsalar da böyle bir şey yapmayacağım;

yapınayacağız. Aydınlandınız mı

Geçenlerde, uzaktaki arkadaşlarımdan biri gelmiş, Her yerde gündemde olan bu konuları, bir dergide de söz konusu etmişler. Size karşı olan ve sizi şiddetle eleştİren kimseler, görüşlerini orada yazmışlar ve yazmayı da sürdürüyorlar.

Siz de kendi görüşlerinizi yazın ki ne olursa olsun, konu ortaya konulsun diyordu. Bizi de çatışmaya sokmak, bu duruında bizi, yeni şiir, eski şiirde olduğu gibi bir dükkan açmak zorunda bırakmak istiyordu. Dedim, kendilerine selamımı götür ve şunu arzet; Sensin ...

İşte bu mukaddimetun bf rabtatun evveli [birinci ilgisiz giriş]. Eğer Ali'nin takipçisiysek, kimi zaınan saldırıda bulunmak ve karşılık verınekle, kimi zaman da susmak ve katianınakla sorumluyuz.

Öncelikle şunu arz edeyim; Bu planı bu sınıfta tam bir ders ve öğTetim şeklinde bitirmeye fırsat ve mecalimiz olursa şöyle bir taınamlama programı düzenleyeceğim;

Bu anahtarı kullanarak, Kur'an'ın kendisini bir metin olarak okuyacağız. O zaman orada, bu konulara dayanarak bu şekilde bir bakış açısı kazandıktan sonra, şu anda okuduğumuz ya da okusak bile bizim için derin bir bağıntı, şekil ve anlamı bulunmayan bu metnin [Kur'an'ın] güzelliklerle, derinlik ve doğrulukla ne denli dolup taştığını, her bireyin var olan bütün bilim dallarında bu kitaba ne zaman başvursa yeni bir söz bulacağını göreceğiz.

Bu, dersin son bölüınü olup ne kadar değer ve etkisi olacağını, hem Kur' an' ı

araştırmak için nasıl bir yöntem elde edileceğini, hem de Kur' an' ı daha yeni şekliyle görmek için nasıl bir bakış kazanılacağını şiındiden kestirrnek ola-. naksızdır. Bununla birlikte, bu planın bir parçasına giriş olarak, ilkin incelemek için var olan kaynakları belirteceğim. İkinci olarak da planın bu parçasına dayanan ve bu parçayı açıklamak için uygulanacak olan yönteıni -ki bu yöntemle Kur' an araştırılınalı ve çıkarımlarda bulunulmalıdır- ele alacağım. Kültür ve eğitim bakımından hangi dal ve düzeyde olursanız olun, son derece basit ve doğal olarak bu yöntemle çalışabilirsiniz.

TEVHiD BiLGiSiNE GiRiŞ iÇiN BiRKAÇ KAYNAK

Bu öğretinin altyapısı olarak tevhid, üç başlık altında ele alınmaktadır;

Birincisi; Çok özel anlamda bir dünya görüşü olarak tevhid.

İkincisi; Bir tarih felsefesi olarak tevhid; tevhidin tarihsel cereyanı ve toplumbiliinsel

altyapısı.

Üçüncüsü; Hayır ve şer esaslarına dayalı ahlak! altyapı ve insanlık temeli olarak tevhid.

Öncelikle dünya görüşü anlamında tevhid için -ki şiındi söz konusu ediyorum- birkaç kaynak bulunduğunu belirtmeliyim. Ne yazık ki bunların çoğu basılmamış konferanslardır; umarım basılırlar.

1- Cihan-bin! [dünya görüşü], Abadan Petrol Fakültesi öğrencilerince çıkarAli ŞERiATi Tl

tılan Peyarn Dergisi'nde yayımianmış olan bir konferanstır. Bu konferansta bir felsefe olarak dünya görüşü, bu cümleden olarak tevhid dünya görüşü ele alınmıştır.

2- Sosyal biliınlerde öğrenim gören öğrencilerin daveti üzerine Tahran Edebiyat Fakültesi'nde Camie Şinasi-yi şirk [Şirk Sosyolojisi] konulu bir konferans vermiştiın. Orada şirki, tevhidi anlamanın esas ve temeli olarak ele aldım [çünkü şirk tanınmadan tevhid anlaşılmaz] ve bir toplumbilimci bakış açısıyla şirk ve tevhidi inceledim.

3- Hüseyniye-i İrşad' da üç yıl önce İbrahim i Dinlerde Tarih Felsefesi konusunu ele alırken orada İbrahim kıssasındaki şirk ve tevhidi, bir tarih felsefesi olarak açıkladıın. İslaın-Şinasi' de de İslam' ın esas temellerinden sonuncu temel e göre tevhid, sadece ahlitld bir altyapı, ahlaki bir öğreti ve yol olarak ele alınmıştır [Çünkü o zaınana kadar, daha sonra gündeme getirilen konular zihnime gelmemişti]. Bir başkası da Hüseyniye-i İrşad' da verdiğim ve Şirazlı öğrencilerin yayımladıkları Mi' ad ba İbrahim [İbrahim'le Miat] adlı konferans olup bu konferansta hac felsefesi ve bu geleneğini tarihi, tevhid d ünya görüşüne dayalı felsefi çözüınleıneye uygun olarak irdelenmektedir.

4- Veraset--i Adein ya da Hüseyn Varis-i Adem [Adem'in varisi Hüseyin] adlı konferansta, tevhid esası, heın dünya görüşü, hem toplumbilim olarak, hem şirk esasını ret, hem de tarihi süreklilik ve zincirlenme felsefesi olarak,

hepsinden

öneınlisi de diniınizde bir yükümlülük olarak ve özel anlamda Aşura'nın

ve Hüseyin'in devriminin, tarihin bu kişilerin oınzuna yüklediği yükümlülüğün

gerçekleşmesindeki rolü bakımından ele alınmıştır. Dolayısıyla tarihin

veraseti, oldukça imalı ve daraltılmış bir biçimde, tevhidi hem bir felsefe olarak,

hem bir toplumbiliıni olarak, hem bir dünya görüşü olarak, hem ahlaki bir

öğreti, özellikle de herkesin omzunda bulunan toplumsal bir ödev olarak, daha

özel anlaındaysa Aşura devrimine ilişkin yeni bir yorum ve hem de ahlak için

bir altyapı ve sağlaın bir temel olarak ele almaktadır -bugün artık altyapısı

bulunmamaktadır- ve ahiakın bastığı yer boşluğa dönüştüğü için ahlaki değerler

alt üst olmuştur. Ahlak, altyapısı ve koruyucu teıneli bulunınaması ya da

bu teınelin çürük olması nedeniyle radikalistierin ve Sartre gibi insanların çabalan

hep boşunadır, edebiyattan ibarettir.

5- Bir başka kaynak da Ez Hicret ta Vefat [Hicretten Ölüme Değin] adlı makale

olup -ki Muhammed Hatem-i Peygamberarz [Peygamberlerin Sonuncusu Muhmnmed]

adlı kitapta basılmış olup başka bir yerde bulunmamaktadır- Peygaınber'

in siretine bir ınukaddime niteliğindedir. Orada, hicret konusunun

gündeme gelmesi amaçlandığından İslam'ın hicretine ilişkin bir konu bulunınaktadır.

Ayrıca, başka bir yerde ya yeterince ele alınınayan ya da bu şekilde

söz konusu ediln1eyen dünya görüşüne ilişkin bir konu da yer almaktadır, bu makalede.

Bunlar, tevhid ve tevhidi dünya görüşü konularını daha geniş bir basaınak7fll

ta ve çeşitli kaynaklada felsefi dünya görüşü olarak, bir felsefi öğreti olarak materyalizm karşısına, idealizmin karşısına, natüralizmin-ki elbette şimdi zayıflamıştır

ama gene de biröğretidir-karşısına ve aynı şekilde tevhid dışı şeylere dayalı dinlerin karşısına yerleştiren ilkeler vermektedirler.

Tevhidin, dünya görüşü olarak ne değeri bulunduğunu anlamak için şirke dayalı dünya görüşünü ya da Materyalizme dayalı dünya görüşünü veya idealizme

dayalı dünya görüşünü ele alıp anlaınamız gerekir. Böylece bunların karşıtı olan tevhide dayalı dünya görüşünü anlaınamız olanaklı duruına gelir.

Bunların bilimsel biçimde tek tek ele alınması güç bir iş, ama ben günümüzün en esaslı felsefi öğretilerini -ki dünya gündemindedir- tevhidin yanında ele alıyorum.

Bir dünya görüşü olarak tevhid, tevhide inanan insanın zihninde dünyayı anlama türünden ibarettir. Daha sonra, tevhide dayalı bu dünya görüşünün, algılamaya, öteki felsefi konuların yoruınuna yansımaları ve aynı şekilde bu dünya görüşünün davranışlara, duygulara, düşünceye, toplumsal ilişkilere ve topluma egemen olan düzene etkisi söz konusudur.

Teslis [her anlamda üç tanrıcılık], senevilik [her anlaında iki tanrıcılık], politeizm

[her anlaında ister İran' da, Hint' te, Yunan' da ve Roma' da bulunduğu

ve mitolojisini tanıdığımız biçimde çeşitli tanrılar şeklinde olsun, ister putperestlik

sembolleri şeklinde olsun ve ister animizm, yani dünyaya ve insanlara

etki eden çeşitli görünmez güçlere inanış biçiminde olsun çok tamıcılık her ne

olursa olsun] kendine inanan kişinin zihninde bir tür dünya görüşü oluşturmaktadır.

Böylesi dünya görüşünde dünya, şirke dayalı olarak, ınüşrikin zihninde

tasavvur olunan çelişik, çatışık, farklı ve uygunsuz bu dünyasal kutuplardan,

güçlerden ve hareketlerden oluşan bir dizgeden ibarettir.

Dünyanın ve insanın yazgısına karşın çeşitli güçlerin varlığına İnanmak, bu

dünya görüşünde insanı dayanaksız, yönsüz, umutsuz ve imansız duruma

getirmektedir. Kişinin yazgısının bu tanrılardan birinin ya da bu gizli güçlerin

elinde bozulabileceğine öteki güçlerin elinde oyuncak olabileceğine ve kişinin

tanrıların ve gizli güçlerin çekişmelerinin oyuncağı olabileceğine inanmak,

insan için, korkuya dayalı, şiddete ve parçalanmaya dayalı bir hayat

felsefesi yaratır.

M.S. 70'li yıllarda Roma'nın büyük filozof ve şairi Lucretius, tanrılara

inanmakta olup çağdaş Fransız yazarı Albert Camus'un üstadıdır. Şu farkla ki

Lucretius, tannlara inanırken Albert Camus Tanrı'ya inanmaz. Fakat öğretileri,

dünyaya ve insana bakışları benzerlik taşımaktadır. Lucretius, Doğada ['De rerurn natura' olsa gerek-Çev.] adlı kitabında -ki onun başyapıtıdır- şöyle seslenmektedir;

Ey tanrılar! Siz, masum ve sığınaksız insanları kendi heves ve kinlerinize oyuncak eylediniz. Vebalı masum çocuklara işaret ederek -ki eski-. den onları, kötü ruhlara ya da tanrıların lanetine tutsak oldukları inancıyla tapınaklara getiriyorlardı- yine şöyle seslenınektedir; Ey dünyaya hakim tanALi

nlar! Bunlar sizin cinayetlerinizdir; bunlar sizin cinayet ve katı kalpliliğinizin kurbanlarıdır. Bu çocuk, sizin lanetinize uğrayacak ne suç işledi Niçin onu lanetlediniz Yoksa öteki tanrılardan öç almak için mi yaptıuz bunu

Tannlara isyan etmenin, dünyaya egemen olan düzenin, hayata ve insana egeınen olan yasanın varlığına inanmamanın, şirke dayalı bir dünya görüşüne inanmanın gereği olduğunu görüyoruz. Şirk dünya görüşünde insan, farklı yönlerdeki bir sürü atlara bağlanmış bir fayton gibidir. Bu güçlerden, bu tanrılardan

her biri, onu kendisine doğru çekmektedir. Bu güçlerin doğurduğu sonuç, yokluk, karmaşa ve insanın yok oluşudur. Bu yüzden, kendiliğinden, şirke dayalı dünya görüşünde -ister üç tam·ıcılık, ister ikicilik, ister çok tanncılık olsun- insan ile doğa ilişkisi, bir sürü şahinin, bir sürü kurdun ağzındaki serçenin doğayla olan ilişkisi gibidir. İnsanın dünyaya karşı inancını yitirdiği bundan daha büyük bir musibet, bundan daha büyük bir felsefi yeis, bundan daha

büyük bir duygu kargaşası, bundan daha büyük bir inanç bozukluğu olaınaz sanırım. Çağımızın en büyük düşünce, ahlak ve felsefe bunalımı, insanın her zamankinden daha fazla bilinçli, güçlü olmasına ve daha çok olanaklara kavuşınasına karşın dünyaya olan inancını yitirmesidir. İşte, Albert Camus gibi bir insan, her eserinde ince bir çelişkiye düşüyorsa, doğaya ve dünyaya inanınıyar olınasındandır. Bir gün toplumsal sorumluluktan, bir başka gün, bir anı ganimet bilmekten, bir başka gün her şeyin boş oluşundan, başka bir gün kutsal olan ya da olmayan her türlü şeyin, iyi ya da kötünün, hizmet ya da hıyanetin değersizliğinden söz etınektedir. Çünkü dtinya bomboş olduğunda ya da dünya bilinçsiz ve kinci güçlerin çekişme alanı durumuna geldiğinde, yazgıya ve geleceğe tek bir ruh ve yön hükmetmeyince, kendiliğinden Albert Camus meydana gelir. O zaınan, incelikli biçimde, böylesi bir dünyada insanı kurtarmaya çalışan bir insan, bunu başaramaz; kainat düzeninde her yandan boğulınuş bir insan-kainat da kurtarıcının inancına göre, cehalet, çatışma ve tefrika üzerine kuruludur- nasıl kurtarılabilir Camus'un bu sözü, bu savı, Jean Isoulet'nin deyişiyle, -gerçi Cam us' den öncedir ama buraya uygun düşmektedir- zehirle dolu bir denizden bir tas tatlı su almak demektir. Kör maddeciliğe ya da bilinçsiz doğaya dayalı bir dünya görüşündeyse [Sartre'ın deyişiyle Dünyadan Tanrı'yı kaldırdığımızda, insan doğada, doğaya yabancılaşır. İyi dikkat ediniz; bu söz çok önemlidir] Tamı'yı doğadan kaldırırsak, kaçınılınaz olarak, insan doğada,

doğaya karşı yabancılaşır. Heidegger'in -ki Sartre'ın üstadıdır- deyişiyle, insan, doğa çölüne sürülmüş bir garip durumuna gelir. İnsanın doğaya yabancılaşınası Tanrı'yı reddetmesiyle başlar; niçin Çünkü insan, anlayan, düşünen, ideali olan, seçme hakkı olan, sorumluluğu olan -ki bunlar insanın nitelikleridir- irade, bilinç ve duygu sahibi bir varlıktır. Ama Tamı'yı doğadan kaldırırsak -Natüralizmde ya da materyalizmde farklı değildir- doğa, büyükçe bir ahmak düzenek haline gelir [bu söyleyiş Sartre'a aittir]; bilinçsizleşir, bağıntısızlaşır kendine ya da kendinden başkasına, yani insana karşı duygusuz80

laşır ve leş olup çıkar. Tıpkı, annesinin karnında canlanan, kendine karşı duygusu, yaşayışı, hareketi ve çabası bulunan ve dışarı çıkmak, doğmak isteyen bir cenin gibidir, ama anne ölmüş bir leş haline gelmiş ve soğumuştur. Doğal ve mantıklı olarak, bu çocuğun ölü aıu1enin içerisindeki bu diri, duygulu ve bilinçli çocuğun annesiyle bağıntısı, başkalık, yabancılık ve inançsızlık temeline dayandırılır.

Bilinçsiz ölü bir düzende bilinçli diri bir varlık; Bu, materyalizme ya da natüralizme dayalı bir dünya görüşü olup bu dünya görüşünde insan, doğayla tam anlamıyla çatışık bir cinsiyet taşıyan bilinçli, diri ve hassas bir varlıktır. Burada insan, doğanın dışında bir umut, sığınak ve dayanak arama şansından

yoksun olarak doğada garip kalmıştır. İnsan, dünyanın bir hedef ve bilinci olmadığını,

anlamadığım, duyumsamadığını, korku ve ürküntü tanıınadığını

duyumsaclığında -ki günümüz insanım, böylesine şiddetli olarak [kendisine]

duçar eden felsefenin korku ve huzursuzluğu bu dünya görüşünden kaynaklanmaktadır-

insan, dünyanın devinimler dizgesinin bilinçsiz olduğuna, bu

çehrenin, bu göğün ve bu doganın ardında bir şuur bulunınadığına inandığında

ve yine Sartre'ın deyişiyle dünyada liinsenin olmadığına, bir haberin bulunmadığına

inandığında boş bir dünya görüşü oluşturur, dünyanın bütün

devinimlerini anlamsız bulur ve her türlü olguyu, inancı ya da inançsızlığı,

iyiliği ya da kötülüğü, çirkinliği ya da güzelliği, fedakarlığı ya da feda etmeyi

eşit görür. Çünkü siz odanızda bulunduğunuzcia orada hiç kimse yoksa ve

hiç kimse sizin hareketlerinizi görmüyorsa giysinizin, durumunuzun, biçiminizin,

duygunuzun, konuşma biçiminizin, susuşunuzun, sözlerinizin çirkin

ya da iyi olması, oturuşunuzun, giyinişinizin güzel ya da kötü olması önemli

değildir. Çünkü bir olguya anlam, yön ve değer veren şey, o olgunun anlamı,

yönü ve değeri değildir, tersine ona anlam, yön ve değer veren şey, bu olguyu

duyumsayan duygunun, bu olguyu anlayan anlayışın, bu olguyu anlatan sözün

ona bağışladığı anlaın, değer ve yöndür. Burası, son derece derin bir konudur.

Sartre Edebiyat Nedir adlı kitabında varlığın, eşyanın ve kainatın anlamı

olmadığını, tümünün bilinmez ve anlamdan yoksun bir karanlığa gömülü bulunduğunu

söyler; Yazar ya da konuşmacı, bir şeyi anlattığında, doğada bulunan

bir nesne ya da varlıktan veya bir kavramdan söz ettiğin de, o olguyu ya

da varlığı açıklarken ona belirlilik, somutluk, şekil, anlam, değer ve hedef kazandırmış

olur. Bir kimse, olguları anlatmaz, toplumsal gerçekleri açıklamazsa

o toplumsal gerçekler var almamışlar, somutlaşmamışlardır.

Şair, doğanın güzelliklerinden söz etmezse, bir kimse güzellikleri duyumsamazsa

o güzellikler yoktur ya da varsalar bile o güzellilde değildirler. Bir

bilinç, doğanın hareketlerini duyumsarsa, bir göz, bu dünyadan benim yaptığım

seçiini anlarsa, bir yargı, benim yarattığım bir değeri mantıklı ve doğru bir

biçimde değerlendirirse; bir yargı, benim ortadan kaldırdığım değeri mahküın

ederse, işte o zaman benim edimim, benim irademi, benim seçimim, benim hıALi

yanet ya da hizmetim, benim şerrim ya da haynın kesin olarak anlam kazanır.

Eğer o gören göz, dünyada ve bu bilinçsiz, ahmak ve bu kokuşınuş çatıiun

altında -ki fiziksel öğelerden oluşan bir dizgedir- bulunmazsa her hareket ve

eyleın -iyi ya da kötü, hayır ya da şer- eşittir. İster insanları kendi çıkarları için

yok et, ister kendini başkalarının iyiliği için yok et; birdir. Çünkü ayırt edebilecek,

duyuınsayabilecek, değerlendirebilecek kimse yoktur. Odada hiç kimse

yoktur; ister orada pijamayla, şalvarla uzan, ister en güzel, en alımlı giysileri giyip son derece edeplice otur, fark etınez. Anlaınada ve teşhis etınede fark bulunmaktadır. Bu yüzden, insanı reddetınek olmayacağından, onun hassas oluşu, bilinçli oluşu, anlayan bir varlık oluşu da yadsınaınaz doğal olarak. Doğadan

Tanrı'nın kaldırılması da olanaksızdır. Çünkü Tanrı'yı doğadan kaldırdığımızda, dünyanın doğası, ruhu, bilinci, kavrayışı, mantığı, ölçüsü ve hedefi olmayan, anlamayan büyük ve karınaşık bir leş durumuna gelir. Böylece, insan-doğa ilişkisi, bir yabancılaşma ilişkisine dönüşür kendiliğinden. Böyle bir dünya görüşünde dünyanın insan yaşayışıyla ilişkisi, annenin ölü gövdesinde bulunan ve etkin olan bir ceninin bu ölü gövdeyle ilişkisi gibidir. Bunun etkisiyle kof bir felsefe, boş bir felsefe, her işin anlamsız oluşu felsefesi, iyinin ve kötünün bir oluşu felsefesi, inandığın bütün değerlerin altüst ediln1esi felsefesi oluşınuştur. Bu, bugün çağa ve neslin zihnine egemen olan felsefedir. Oysa tevhid -bunun iki boyutlu ve iki yönlü bir yol olduğuna dikkat ediniz- bir yandan, bir vuruşla, ayırmaya, dağınıklığa ve dünyanın çok kutuplu oluşuna dayanan dünya görüşünü, tamıların feodalizinini, şirk mezhebini oluınsuzlaınakta,

evrene tek yönlü uyumlu bir vahdeti -ikici, çok tanı·ıcı, çok kutuplu dünya görüşü karşısında- egemen kılmaktadır. Öte yandan da ınateryalizın ya da natüralizm dünya görüşü karşısında -ki maddi dünyada, doğa dünyasında Tam·ı yoktur- tevhid, bilinçsiz ve duygusuz bir leş durumundaki doğaya bilinç,

uyanıklık, bakış, hassaslık, irade, hedef ve sonuç olarak anlam ve değer bağışlar.

ÇOK TANRIVA iNANilABiLiR AMA BUNlARIN ÇATIŞKI

VE ÇELiŞKiSiNE HAYlR Ml

-Bu olanaklıdır. Ama öncelikle, her biri bağımsız ve faallezzetler taşıyan bu tanrıların bile birbirleriyle hiç ihtilafa düşıneyecekleri bu imanı bize verecek uygulayımsal garanti nedir İkinci olarak da, bu tanrıların akıllarının, kendi çıkarlarını birlik, ortaklık ve uyumlulukta görecek düzeyde olduğunu varsayalın1;

ama var oluşta, bir ınuhatabı olmasını isteyen bir insan varlığı olarak hangi yöne yönelmeliyiz Din ve felsefenin -tanrı tanır bir felsefe ve tanrı tanırlığa dayalı bir din- ihtilaflarından biri şudur; Felsefecilerin ispat ettiği Tamı, mantık, bilim ve kanıt açısından muhkeın olan bir Tanrı, sevilebilir bir Tanrı değildir. Filozof, Tanrı'yı Max Palanele'ın 'Quantum'u keşfedişi gibi keşfetınektedir. Oysa dinin tanıttığı Tanrı, dünyaya egemen olan bir irade, yenilgi kabul etmez

ve mutlak bir görkem ve büyüklük olmasının yanı sıra, ebediyetin görkemini taşımasının, mutlak cebbar olmasının yanı sıra, bir dostun yumuşaklığıyla, bir aşkın güzelliğiyle, insanın kendi saınimiliğiyle muhatap, söyleşmeye ve gönül derdini açmaya taraf olabilir. Aynı şekilde, onca görkemiyle birlikte insanın en samimi yalnızlıklarına konuk olabilir. İşte buna dayanarak, çeşitli tannların elbirliği

ettiklerine, dünyada hiçbir zaman ayrılık ve çatışma çıkınadığına inanırsak, biz de bu durumda dünyada yönümüzü yitirmiş oluruz. Dünyanın birliğine inanırsak, ne olursa olsun, varoluştaki hedef ve muhatabımızı yitiririz. O zaman, Tanrıun bir kimse olmasının yerine bir ortaklılık söz konusu olacaktır.

Tevhidi dünya görüşünde dünya [varoluş anlamında dünyadan söz ediyorum; maddi ve manevi dünya ve ahiretten söz etmiyorum], hep birlikte yaratış adına uyumlu bir düzenden, tek bir ruhla diri, tek bir iradeyle hareketli olan ve aynı zamanda da duygulu, bilinçli, mantıklı ve hedefli bir vücuttan, muvahhid [birleyici]in zihninde şekillenen çeşitli öğeler, yasalar, görüngüler ve hareketler dizgesinden ibarettir.

Bu dünya görüşü, tevhide dayanmaktadır. Dolayısıyla dünya tek vücut olmaktadır. Dünya ve doğa, tek bir düzenin egemen olduğu tek bir gövde olmaktadır.

Onun hangi şeyine egemenlik söz konusudur Çeşitli öğelerine.

Maddi ya da manevi, ruh ya da cisim, aşağı ya da yüce olsun fark etmez. Evrendeki öğelerin tümü uyumlu bir birlik taşımaktadırlar. İster en temiz ve en yüce soyut, ınetafizik öğeler olsun, ister toprak öğesinin en aşağısı olsun, hepsi tek bir ruhtan hayat almakta, tek bir kandan beslenmektedir. Bu şekilde, tümüne, tek bir hareket, tek bir akıl, tek bir tedbir ve tek bir hedef egemendir.

Bir gövdeyi göz önüne alın; Beyin hücresi, bu gövdeyi oluŞturan en şerefli, en karmaşık ve en yüce hücredir. Bunun yanında bir tırnak parçası, bir bağırsak

lifi, değerli beyin hücresinde bulunan aynı ruhu, aynı ışığı, aynı hayat ve hareketi

taşımaktadır. Dolayısıyla bu aşağı değerdeki tırnak hücresiyle, değerli

beyin hücresi ya da omurilik veya sinir hücreleri arasında çatışma, ayrılık· ve

çelişki bulunmaması bir yana, mertebeler zincirini korumaları nedeniyle -

derece bakımından- hayat, hareket ve varlık açısından tek olduklarına da inanırız.

Bu tek ruh, tek bir bilinç ve iradeyle bu gövdenin bütününe egemendir.

İşte bu gövdede, her hücre, genç olmak ve diri kalmak için, bu gövdeye egemen

olan bu ruhla, bu ortak hayatla olan bağını ve iletişimini korumaya

çalışmaktadır. Eğer bu canlı hücre -ki kendisi, bir iş, mucize ve kompleks dünyasıdır-

bağını koruyamazsa, kolayca, hızla ve hiç beklemeksizin çürük bir parçaya

dönüşür ve bir anda yok olur. Ona yönelenden başka her şey yok olucudur.

ayeti şu anlamdadır; Dünyadaki her nesne, her şey yok olucudur. Ancak

yüzü ona dönük olan şey bunun dışındadır. Bu, dünya görüşüdür. Bir birey,

bir insan, kendisinin dünyanın manevi sistemiyle ve doğanın vücudundaki

bütün hücrelere egemen olan hayat bağışlayıcı ruhla olan bağ ve ilintisini koparırsa,

hiç duraksamadan, kainat düzeninde, çürümüş bir madde durumuna

gelir ve yok olur. Bu bağı korursa, bağını koruduğu ölçüde canlı ve diri kalır.

Çokluk, yani bu dünya görüşünde gördüklerimiz, türlü türlü olgular, farklı insanlardır. İnsan ve doğa arasında, hayvanlar arasında farklılıklar vardır. Öğeler bir değildir. Hareketler, kimi zaman çatışık ve çelişik olup insana ürküntü ve korku düşürür. Bu çoklukların altında, uyumlu, ince, akılcı ve bilinçli bir birlik bulunmaktadır. Muvahhid, bunu duyumsaınakta ve bu yüzden farklı nesnelerin tümünü tek bir ruh ve tek bir hareket olarak yoruınlamaktadır - doğru olarak anlaman1ış olsa bile- Max Pnlanck' ın dediği gibi; Kepler, dünyaya bilinçli ve haberdar bir yasanın egemen olduğuna inandığı için fizik biliininin yaratıcısı oldu. Çünkü araştırmasından önce bu iınanı taşıyordu. Fakat Kepler' den daha akıllı olmasına ve daha yeni araştırmalar yapınasına karşın, bu esasa -bütün varlığa bir iradenin egemen olduğu ve varlıktan her parçanın bu tek ve büyük hükümranlıkta kendi yükümlülüğünü·yerine getirdiği esasına- inanmadığı için, Palanck' ın onca deha ve aklı sadece cüzi araştırmalar yapmak yolunda harcandı. Örneğin, fare kuyruğundaki x ışınlarının araştırılması, araştırılmakta olan konular arasında yer alınaktadır. .

Kur' an' da tevhidi dünya görüşünün gereğince, bütün sınırlamalar ortadan kalkınaktadır. Şurası oldukça şaşırtıcıdır, ama ne yazık biz, kelamcı, filozof, tefsirci vb. olarak -felsefe, tasavvuf ve dinde- eski çoktanncı dini görüşün ya da Yunan Felsefesinin veya çatışkılı Hint düşüncesinin etkisi altında kaldığıınız ve Jelsefe, tasavvuf ve din -her üç öğreti-, dünyayı çatışık kutuplara ayırdığı [hatta birleyici dinler de bunu yapıyordu] sonra sınırlar koyduğu ve aleınde iyi ve

kötüye,· dünya ve ahirette, dünyaları birbirinden ayıran, birbiriyle çatıştıran perde ve sınırlara ve birbirleriyle çatışan -ister tasavvufl, ister felsefi, ister dini olsun- olgulara inandığı için bu düşünürlerin, kelamcıların ve alimierin beyninde bunlar egemendi. Şaşı bakıyorlardı ve Kur'an'ı bu durumda inceliyorlardı.

Yine bu şaşı bakışla, Kur'an'ın tevhidi dünya görüşünde egemen olan birliği göremiyorlar, ikiymiş gibi görüyorlardı. Oysa bir kişi, bu malumata sahip olmama erdemini taşıyıp yaratılış gözüyle, bir ümminin duyularıyla Kur' an' abakarsa o bölümlemeleri görmeyecektir.

Tevhid, tarih boyunca insanın zihninde hep buluna gelmiş olan çelişkilere birlik bağışlamaktadır. İnsan, doğa ve Tanrı [metafizik] kutupları birbirlerinden ayrı -ayrı ayrı üç dünya- olup her birinin ayrı sembolleri ve ayrı tanrıları vardı ve birbirleriyle esas olarak çelişmekteydiler.

Dinlerin çoğunda, insanı yaratan tanrının başka, doğayı yaratan tanrının da başka olduğunu görüyoruz. Prometheus insanın yaratıcısıyken, Zeus doğanın tanrısıdır. Buysa, esas olarak insan ve doğanın birbirinden farklı iki dünya olduğunu ve yine tanrıların dünyasıyla insanların dünyasının bir olmadığını

ve birbirinden uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca, alt tarafında

maddi doğa, üst tarafında da ilahi doğanın, meleklerin dünyasının, fizikötesinin, tanrıların yerinin [bizim zihnimizde de olduğu gibi] bulunduğu

bir perdenin ya da bir çatının bulunduğunu da göstermektedir. Dünyayı, gök adıyla kubbemsi bir çatısı bulunan bir hamama benzetmektedirler. Bu kubbenin altında bulunan her şey, aşağıdır, horlanmıştır, çirkindir, kokuşmuştur.

Göğün ardında bulunan her şey ise güzeldir; orada soyut varlıklar, melekler, tanrılar ve ruhlar vb. bulunmaktadır. Bu, hem tasavvufl, hem felsefi hem de dini bir coğrafyadır. Tevhid, gelip bu sınırları, bu çatıları, bu bölümleınelerin hepsini altüst etmiş ve varlığı, bir gücün, bir imparatorun,. bir hakimin ve bir tedbirin buyruğu altında, tek ve uyumlu bir imparatorluk haline getirmiştir. Bununla birlikte, bu büyük iınparatorluk ülkesinin her anında, her yanında aynı ölçüde hazır bulunan imparatorun, burada merkezi, uzaklığı, yakınlığı vs. yoktur. Tevhid gelir, bu dünyada -ki tek vücuttur- doğanın insanla ve fizik ötesiyle olan ayrılığını [fizik ve metafizik, doğa ve doğa ötesi terimleri ve maddi dünya ve gaybi dünya anlamında yer ve gök terimleri, İslami görüşte bulunınaz; daha sonraları, Müslümanların görüşünde varlık kazanınıştır] olumsuzlar ve bu birbirlerinden ayrı üç dünyayı birleştirir. Tanrı'yı, bulutların arka-

. sından, göğün öte yüzünden, gayb perdesinin ardından, muvahhiddin zihninden çıkarıp gök ve yer kandilinin, yani dünyanın içinde bulunan bir ışık gibi par la tır.

Tevhid, felsefe tarihinin en eski zamanlarından bugüne değin, Lau Tzu ve Korıfiiçyüs döneminden, Eflatun ve Aristo döneminden tutun, Bergson, Descartes,

Pascal ve Kant dönemine değin var olagelmiş çatışkı ve çelişkiyi ortadan kaldırır.

Tevhidden önce, şu iki güç hep birbiriyle savaşıp durınuştur; her birinin

kendi partizanları vardır; Düşünürler, arifler ve filozoflar arasında, gönül gücüyle

beyin gücü, akıl gücüyle aşk gücü, işrak gücüyle istidlal gücü, hep savaşa

tutuşmuşlardır. İslam kültüründe de bu ikisinin kendi akıınları bulunmakta

ve birbirleriyle savaşmaktadırlar. Mevlana, istidlalcilere ve felsefecilere saldırmal

ta, felsefeciler de işrakileri ve mutasavvıfları cahillikle suçlaınaktadırlar.

Bunlar, Tanrı' nın sadece kalp yoluyla tanınabileceğini söylerler; çünkü akıl

sadece cüz'i şeyleri anlayabilir. Onlar da, kalbin, bedene kan ulaştıran bir tulumba

olduğunu, bilimneyeni bilinir kılaıın akıl olduğunu söylerler. Pascal,

kalbin birtakım delilleri vardır ki akıl bunlara ulaşamaz, derken, Ha fiz' da

sufinin defterinde yazı ve harf yoktur [bilgi ve akılla ilgisi yoktur], onda kar

gibi ak yürekten başka bir şey yoktur der.

Meşşai felsefecileri [akılcılar] ile arifler [duyumcular, sezgiye, işraka ve duyuma

inananlar] arasındaki savaşını, Doğu' da ve Batı' da, Hint' te, Yunan' da,

geçmişte ve günümüzde hep var olınuş ve beşerin zihnini egen1enliği altına

almıştır.

Kur' an' daki tabiri er, esas olarak, bu dilin bu iki şey arasındaki ayrılığı söz konusu etinediğini ve -Tanrı'nın bile- gerçeğin keşfediln1esini tek bir güç olarak anlayışa, kavrayışa bıraktığını hissettirecek niteliktedir. Sanki insanda kalp ve beyin, akıl ve duyu ya da sezgi adında iki gücün bulunınadığına, tersine, doğru anlamak adında tek bir gücün var olduğuna inanınaltadır Kur' an. Bu, lubb [şaibelerden arınınış saf akıl] dur, akıldır, fuad [kalp, akıl] dır. Bu üç tabir, Kur' an' da eşit olarak yer almaktadır. Dolayısıyla tevhid, aşk ve akıl arasındaki birliği, Beatrice ile Vergilius arasındaki birliği, İbn Sina ile Ebu Said arasındaki birliği, Pascal ile Descaı·tes arasındaki birliği gerçekleştirınekte ve insanı aşk ve akıl, işrak ve istidlal diye iki kutba ayırmamaktadır. Çünkü tevhid, hiçbir türlü ikiliğe ve ikiciliğe -ruhta ve bireyde de olsa katlanamaz; Tevhid, ruh ve cisim arasındaki süreğen ikili ği ortadan kaldırır. Siz Kur' an' da, ci s min ruhtan ayrıldığı

ya da ahlaki, dini, tasavvufl ve felsefi temellere varacak ölçüde ruh ve cisiınden ayrı ayrı söz edildiği bir yer bulamazsınız kesinlikle.

Doğu' da ve Batı' da genellikle, ruhu cismin, cismi de ruhun karşı h olarak görürler. Ruhun tekamülünün cismi yok etmekle olacağını, gövdenin tekamülününse

ruh ve akıl etınekle olacağını öğretirler. Oysa burada yine de tek bir insan yaşan1aktadır; ruh ve cisim iki boyut, iki öz olarak ayrılarak yan yana konulmamıştır. Eğer Kur' an' da iki yerde ruh kelimesi kullanılmışsa o ruh yaygın

anlamıyla kullanılmamıştır; burada bilinen ruh ve n.efisten söz edilmemektedir. Bu, bir meleğin adıdır. Fizyoloji, psikoloji vb. ile ilgili bir konu değildir. Burada, Arap'ın zihninde bulunan ve hep sorup durduğu ve cevabı Rabbin içindendir olan son derece derin anlamı vardır. O, özel bilinç ateşidir; nübüvvet onun içinden kaynamaktadır. Varlıktaki, dünya görüşündeki tevhid, sürekli çatışan iki dünya -dünya ve ahiret-arasındaki birliği gerçekleştirir. Dünya ve ahiret, öyle parçalanıp bölümlendirilmiştir ki bilginlerden kimileri, ahiretin ayrıntılı coğrafyasını bile yazınışlardır! Kendi evinin adresini bilınez, ahiret coğrafyası yazar. Özetle, başını mezara koyduğunda ahiretin yollarının, arka sokaklarının nasıl olduğunu, aşağısının yukarısının ne tertipte bulunduğunu, yerin nice göğün nice olduğunu bilirsin işte. Menazilu'l-Ahire [Ahiretin Menzilleri]

kitaplarının ne denli dünyacı olduklarına bir bakın.

Kur' an' da, bu dünya-öte dünya, maddi dünya-manevi dünya, fizik dünyametafizik

dünya yoktur. Dünya ve ahiret -şu anlamda ki ortada bir duvar; bizim bulunduğumuz taraf dünya, onların bulunduklan tarafsa ahiret- diye bir

şey yoktur. Dünya bir sıfattır, sıfat-ı tafdilidir, coğrafya ve ınekan adı değildir,

bir yer adı değildir. Tersine, dünya en aşağı, en yakın, e~1 küçük ve en aşağılanmış

anlaınında bir sıfattır. Ahiret de özel bir coğTafi yer adı değildir. Ahiret;

dünya ötesi olan şeydir. Dar görüşlü, yüzeysel görüşlü ve bencil olan ve bütün

konuları günlük konular, ganimet anı olarak, harisçe bencilce algılayan kişinin, dünyevi görüşü vardır, hayatı dünyadır; namaz bile olsa. Bir kiınse, kişisel

çıkarlarından daha büyük, beninden ve ben' in maddi ve manevi isteklerinden daha yüce bir hedefi gözetir ve bunları daha yüce ve daha büyük hedefleri gerçekleştirmek yolunda feda ederse, bu ahirettir. Başka türlü açıklayacak olursak; Evrenin bütün nesnelerini, her şeyi-iktisattan tutun da toplumsal konulara,

hatta dini, manevi ve insanı konulara varıncaya değin her şeyi- başkalarından, ötekilerden kendime doğru çekersem, bu dünyadır. Her şeyi kendinlden alıp başkalarına verirsem, öyle duyumsarsam, bu ahirettir; ekmek bile olsa. Bu yüzden rivayetlerde, bir kimsenin halka hizmet için bir fırın açarsa, toplumuna hizmet için gidip inşaat ustalığı öğrenirse, onun ustalığının, alışverişinin,

dükkancılığının ibadet olduğunu okuyoruz. Eğer ibadeti, ekmek dükkanı haline getirirse, bu, dünyalıktır.

MEAŞ VE MEAD BiRLiGi

Meaş ve mead [maddi hayatla manevi hayat] bütün ahlaki, tasavvufl ve felsefi öğretilerde hep birbiriyle çatışma durumundadır. İktisadi işlerin ardına düşmüş ve maddi konulara dalmış biri ya manevi duygulardan yoksundur ya da bu duyguları zayıflamıştır. Dünyayı, iktisadi ve maddi konulan olumsuziayıp bir yana bırakan ve maneviyata gömülen biri ise meada sahiptir. Her yoksul,

yoksun ve horlanmış insan ve milletinmeadı sağlanmıştır. Her mutlu insanın, her ileri, uygar ve tok toplumun ise ahireti kötüdür. Öyleyse ahiret, tembellerin, asalakların ve dilencilerin malıdır. Oysa tevhidden kaynaklanan esasa göre, bu ikisi arasında bir çatışkının olmaması bir yana, meaş ve mead, dünya ve ahiret, uyuın içinde olup birbirinin neden ve sonucudur. Dünya, ahiretin tarlasıdır sözü, birbiriyle çatıştığı sanılan dünya ve ahiret arasındaki tevhidi göstermektedir. Dünyası, bahtsızlık üzerine kurulu olanın ahireti de daha bahtsız olacaktır; cennetin, dünyadaki zayıflığını ve aşağılığını düzelteceğini

ve telafi edeceğini sanmamalıdır. Burada çabalayıp elde edemediğini öte dünyada elde edeceğini de sanmamalıdır. Burada kör olan biri, orada da kördür. Burada maddi hayatı olmayanın manevi hayatı, tanrısal yazgısı da olmayacaktır. Dünya ve ahiret birbirlerinin neden ve sonucudurlar. Tohumunu bu dünya hayatında ektiğimiz bir bahçedir cennet.

Bu tevhidin dünya görüşüdür. Onda, bu şekliyle ruh ve madde, dünya ve ahiret, mana ve doğa, doğa ve insan, uyum içerisinde, tek bir yön, ·tek bir ruh, tek bir akıl, tek bir irade ve tek bir hedef taşımakta, aralarında neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Fakat Kur' an, tek dünyayı, tek varlığı, her şeye egemen olan bütünsel vahdeti bölümlendirmektedir. Bu dünya, iki ülkeye, iki kutba ayrılmaktadır; Bir dünya, bir ahiret -bizim sandığımız gibi değildir elbette-. Tek tevhidi dünya görüşüne göre, varlık gayb ve şehadet şeklinde bölünmektedir.

Gayb, duyumsanamayan ya da şu anda biziın için bilinmez ve duyumsanamaz olan veya duyumsanması aslında olanaksız olan ve hep gayb içinde bulunan her şeydir. Şehadet ise, görülebilen ve duyumsanabilen şeylerdir.

Öyleyse dünya gayb ve şehadet, yani duyumsanan ve duyumsanamayan, diye ikiye ayrılınaktadır. Bu bölümleme de bir ikicilik ve ikilik döneınini egemen kılmakta mıdır Dünyanın bu şekilde iki kutba ayrılınası tevhide ters düşmekte ve onu çürütmekte midir Niçin

Evren, dünya ve ahirete, fizik ve fizikötesine, madde ve ınanaya, ruh ve cisme ayrılmaz. Tüın varlık birlik ve uyum içinde olup tek bir gövde taşımaktadır.

Aına Kur'an'ın dünya görüşünde bütün nesneler, gayb ve şehadet nesneleri biçiininde ayrılırlar. Yine de bu bölümleme, tevhid düzeninde evrene egemen olan birliğe aykırı mıdır, değil midir Sözünü eltiğiıniz şehadet ve gayb, bunların özüne dayalı bir bölüınleme ıni yoksa insan beniyle ilişkisine dayalı bir bölümleme midir

Bu bölümleme, özsel değil adsal [itibari] bir yön taşıınaktadır. Yani, gayb, şehadetle aynı cinsten değildir ya da bu ikisi aslında iki ayrı cins ve özde olup birbirleriyle çatışıktır, demez. Seninle ilişkide d ünya, gayb [sana göre] ve şehadet [senin bakışında] şeklinde bölümlenınektedir, der. Fakat bu, Tahran'ın bölüınlere ayrılmasıdır. Elbette Tecriş Meydanı bize yakın, Tophane Meydanı'ysa

uzaktır. Fakat Tahran'ın bu şekilde Tophane ve Tecriş Meydanı diye bölünn1esi, ayrı ayrı ulaınlar [makuleler] ve ayrı ayrı cinsler olarak bölünmesi ınidir, yoksa her ikisi birlik içinde olduğu halde, burada durmakta olan ben ile olan göreli ve adsal ilişkide mi bölümlere ayrılmaktadır

Dolayısıyla şu anda gayb olan bir şey, bir vesileyle bilimin ilerlemesi, ilham, vahiy, felsefe, bilincin ya da başka şeylerin gelişınesi yoluyla yarın benim için duyumsanır olduğunda özü ve cinsi de farklılaşacak biçünde şehadet olur. Öyleyse dünyanın gayb ve şehadet şeklinde iki ulama ayrılması, dünyanın farkında olan, dünyayı gören insana dayalı adsal bir bölüınlemedir; senin görınediğin nesneler vardır, senin görebildiğİn nesneler vardır. Öyle ki, şu anda da fizik bilimi aynı bölümlen1eyi yapınaktadır; Kiını fiziksel nesneler duyumsanamazken, kimi fıziksel nesneler duyumsana bilirler. An1ipleri görmeyiz,

ama büyük hayvanları görürüz. Bu, nesneleri ve doğayla olan biliınsel ilişkimizi bölümlendirdiğiınizin işaretidir. Öyleyse, bir kelimeyle terıın olarak konuşmak İstersek, dünyanın gayb ve şehadet diye bölüınlenmesi, evrenbilim konusu değil, toplumbilimsel tanıma ya da mitoloji veya episteınoloji konusudur. Ayrıca, dünyanın gayb ve şehadet diye bölümlenmesinde, gayb de bilınıneyen ve Allah' tan başkasının bileınediği gayb ile bilinebilir olan, aına bilınediğiniz gayb olarak ikiye ayrılmaktadır. Burada tevhid, derinlik kazanınakta, doruk noktaya ulaşmaktadır. Yine, Kur'an'ın diliyle söyleyecek olursak, bütün

nesneler ve tanıdığımız şeylerin tümü iki olguya, iki gerçeğe ayrılmaktadır.

KUR'AN'DA SÜNNET VE AYET

Bütün varlık, şu iki gerçekten oluşmuştur; Biri sünnet,· ötekisi ayet. Kur' an, süımet dediğinde, bireye, hayata, dünyaya, insan tarihine, topluınıara ve do88

ğaya egemen olan bilimsel yasaları amaçlamaktadır. Sünnet, bilimsel yasalardır. Ayet nedir Ayet, toplumsal, insani ya da maddi olgulardır. Olgunun kendisidir ayet. Bir toplum, eğlenceye daldığında çöker ya da bir toplumda çöküntü belirtileri ortaya çıktığında, çökme etkenleri eğlenceye yönelir. Bu bir sünnettir, yasadır. Fakat gece, bir ayettir, sivrisinek bir ayettir, gecenin ve gündüzün gelmesi ayettir. Yağmur ayettir, ışık ayettir; yer ve gök ayettir. Ayetlerden oluşan bir liste Rum suresinin sonunda sıralanmıştır; Ve min ayatihi ... ve ınin ayatihi ... [Yine onun ayetlerindendir ...] Burada Kur' an, ayeti hangi anlamda kullandığını göstermiştir. Ayrıca Kur' an' ı açıp Keşfu'l-Kelimat' tan [Kur' an terünleri sözlüğü] yararlanarak gayb, şehadet, ayet ve sünnet keliınelerini bularak bu kelimeleri inceleyebilir ve böylece Kur'an'ın nelere ayet, nelere süıu1et dediğini anlayabilirsiniz. O zaman, Kur' an' ın nesneler arasındaki bağıntilara sünnet, nesnelerin kendisine de ayet dediğini anlamış olacaksınız. Şaşırtıcıdır ki, Kur' an da hem bir sineğe ve sivrisineğe ayet deınekte, -şuna dikkat ediniz, çünkü oldukça şaşırtıcıdır- heın büyük bir insan! gerçeğe, hem

Kur'an gibi bir gerçeğe ve heın de Musa'nın ya da İsa'nın mucizesine ayet demektedir.

Biz bunlara mucize adını verirken, Kur' an bunları ayet diye adlandırmaktadır.

Sinek ya da gece ve gündüzün gelişi, maddi olgular ve bilimsel

yasalar duruınundayken vahiy ya da İsa aracılığıyla ölürrün diriltilmesi mucizedir,

yani metafiziktir, bilimdışıdır; kısacası bilimsel yasalara ve fizik dünyaya

uymaz. Oysa Kur' an, her iki olgu için de -ki biri maddi dir, biri gayb!dir; biri

bil~mseldir, ötekisi bilimdışıdır ve bilimin ilgi alanına girmez- tek bir kelime

seçıniştir ki o da ayettir.

KUR'AN'IN DiliYLE TEVHiDE DAYAll DÜNYA GÖRÜŞÜ

Acaba Kur' an şunu söylemek istemiyor mu; Kimilerinin mucize ve gayba

ait olduğunu, kimilerinin de bilimsel ve duyumsanabilir olduğunu hayal eden

sen, aşağıdan baktığın için böyle bir bölün1leıne yapmışsın, ama eğer yukarılardan

bakarsan hepsi ayettir, hepsi tek bir anlamı vermektedir. Bizim metafizik

bir konu olduğunu düşündüğümüz vahyin gaybden gelmesi, Kur' an' da

sabah ışığının göze gelınesi gibidir; susamış bir çiçeğin ağzına düşen yağmur

gibidir. Mucizevi ve gaybı olan da bilimsel ve duyumsanabilir olan da ayettir;

Tek bir yasa, tek bir ilke, tek bir gerçek, tek bir etken her ikisine de egemendir;

her ikisi de tek bir şeyin eseridir. Oysa biz, doğada olan her şeyin aşağı olduğunu,

Tam·ı'nın doğal olgularda bulunamayacağını ve sadece ölüınden sonra

Tanrı'nın ülkesine girebileceğimizi sanmaktayız. Bu yüzden de İnnalillah ve inna ileyhi raciun [Biz Allah'tanız ve ona dönücüleriz.] dediğiniz zaman, ölümden sonra Allah' a gideceğimizi, ölüınden önce bu taraflarda Allah'ın olmadığını;

burada sadece maddi dünyanın, aşağılığın, horlanmışlığın bulunduğunu kastederiz. Oysa Kur' an' da Allah, işrakı ve irfani bir biçimde tanıtılma...

mıştır. Bu yüzden Kur'an okuyucusunun, doğayı oluınsuzlayarak Allah'a ulaşması söz konusu değildir. Ayrıca, doğa içerisinde ve zihinsel esaslarla ispatlanacak

biçimde felsefi ve İstidiali olarak da tamtılmamıştır. Tam tersine, doğaya ve doğal olgulara bütün öteki kitaplardan daha çok dayanan bu kitap, kendi okuyucusunu, içsel zihniyetinden çıkarak ve doğanın maddi olgularına bilinçli bir biçimde dalıp doğru bir buluş kazanarak Allah'ı anlamaya ve görmeye

çağırmaktadır. Bu, ne doğanın olumsuzlamnası ve Allah'ın sesini duymak için Sufice kendi içine kapamnaktır, ne de biliın gibi, insanı, içten, maddi olgular yüzeyinde hapiste tutmaktır. Tersine bu, bilinçli insanın, doğanın maddi olgulannın derinliğini açığa çıkarmaya, madde yoluyla manaya ulaşmaya, doğanın içinde gerçeği seyretmeye ve dünyadan Allah' a varmaya çağırıştır. Fiziği bilen bir kimsenin fizikötesinden söz etmeye hakkı vardır sadece. Fizikle ilgili hiçbir şey bilıneyen kişinin maddi dünyanın kötü ya da iyi olduğunu

söyleıneye hakkı yoktur. Edebiyatta da durum böyledir; Eski şiiri iyi ve ustalıldı bir biçimde tanıyan biri, yeni şiir söyleme ve kurallan yıkma hakkını elde edebilir ancak Sadece fizik bilen biri söz edebilir fizik ötesinden. Aynı şekilde doğayı tanıyan biri de doğayı gerisinde bırakabilir. Doğa biliınci, doğayı ve Kur'an'ın, üzerlerine yemin ettiği olguları aniayıp tanıınak yoluyla doğa ötesine ulaşabilınek için doğayı kat etmelidir. [Burada ınaddi ve manevi olanın birliği, fizik ve fizik ötesinin birliği belirgin ve açıktır]. Ancak, doğadan gayba açılan kapıları bulınalı ya da dünya fanusunu kırmalı ve Allah' ın kıvılcımını dünyanın kalbinde ele geçirmeli, kanını o ateşe -aşk- vurmalı ya da dünya fanusunun camlarını gözlerinin tozundan arındırmalı ve varlığının karanlık evini o ışığın parmaklarının yuınuşak vuruşlarına açmalıdır. Kur' an' da, Allah'ı bulmamn ınetodunun aslı olan doğaya bakış budur; çünkü doğa ve doğa ötesi yoktur.

AYET NEDiR

Ayet, gerçek ve hakiki zattan bir belirtidir. Ayetin özsel ve bağımsız olarak anlaını yoktur. Duyumsanamayan gaybi bir özün belirtisi ve gölgesidir ayet.

Öyleyse dünyanın tümü ayettir. Ayet, bizim için gayb olan, varlığı yaratıp şeldllendiren

bizzat gerçek öze işarettir. Bu dünyada gördüğüınüz her şey, o

gaybi varlığın sonsuz okyanusundan bağımsız, aynı ve ona yabancı bir öz değildir.

Tersine her biri, o mutlak özden bir işaret ve belirtidir. Burada, ne

Berkeley gibi maddi dünya yoktur diyen [bu mikrofon, bu cam, bu su gerçeklik taşımazlar. Onları yaratan benim zihnimdir; Mutlak idealizm] ne de materyalizm gibi sadece bu görünen şeylerin var olduklarına, her birinin varlığının kendilerinden olduğuna inanan, tersine doğadaki bütün nesnelerin var olduğunu ama işaret ve ayet olarak tıpkı su üzerindeki dalganın varlığı gibi var olduldarını ve doğrudan doğruya o mutlak varlıktan bir yansıına olduklannı

söyleyen özel bir dünya görüşü ortaya çıkmaktadır. Bugün, heın fizikte, heın ruhbilimde, hem toplumbilim konularında Husserl öğretisi adıyla egemenlik sağlayan feneınonoloji, bilimlerin temelini şu esasa oturtmuştur; Fizik bilimi, maddenin özünü aramamalı -ki maddenin özü ararulacak bir şey değildir-, sadece maddeleri -ki görünümler ve fenomenler; yani kendi kendine var olan bir gerçeğin çeşitli zahiri yüzleridirler -incelemeye tabi tutulmalıdır. Fizik, bu demektir.

Ruhbiliini, geçmişte olduğunun tersine, ruhun özünden söz etmeınelidir. Çünkü ruhun özü bilim için keşfedilebilir bir şey değildir. Tersine ruhta oluşan ve bizim için duyumsanabilir olan görünüm ve görüngülerden söz etmeli ve onları bilimsel araştırma konusu yapmalıdır. Buna göre, hem fizik, dünyayı yaratan duyurnsanamaz varlığın görüngülerini, belirtilerini ve görünüşlerini inceleyen bir bilimdir, hem de ruhbilimi bugün, ruh adını taşıyan

bilinmez ve duyuınsanmaz özün görünüş ve belirtilerini inceleyip araştırmak ve tanımaktan ibarettir. Öyleyse bütün bilimler, kendileri için gayb olan kendi gücüyle var olan varlık ve özü keşfetmekten ve araştırmaktan el çekmişlerdir; Hem insanı bilimler, hem de pozitif bilimler, görüngüleri, yani duyumsanamayan o varlıkların görünüşlerini araştırmalda ve görüngüler arasındaki ilişkiyi incelemekle sınırlandırmışlardır. Bu ise fizik bilimini, kimya bilimini, ruhbilimini,

tarih bilimini ve toplumbilimi oluşturmaktadır.

·FENOMENLER;GÖRÜNGÜLER

Fenomen, bir özden, bir varlıktan ibaret değildir; fenoınen, biziın için duyumsanabilir

gayb1 bir varlıktan olan şeydir. Bu teriın, Arapça'ya mezahir diye çevrilmiştir. Farsça'cia pedide ya dapedidar terimleri kullanılır. Batı' da fenoınen kelimesi kullanılmaktadır. Yani, görünen, göze çarpan, duyumsanabilir olan, dış görünüşü bulunan, özün kendisi değil onun belirtilerinden ve izlerinden olan şeydir. Buna göre, bizzat varlık anlan1ında olmayıp duyumsatamayan bir şeye işaret edici olan ve Kur' an' da maddi, manevi bütün o lgulara karşılık gelen ayet, bilinmez ve gayb1 varlığın duyuınsanabilen görünüşü ya da mezahir anlamına gelen fenomenin tam karşılığıdır. Dolayısıyla, Kur'an'ın ayet anlamında aldığı, [bugün fenomen anlamında alınınaktadır] her şeyin ve her varlığın kendisi anlamındadır. Sünnet ise ayetler, görüngüler ve duyumsanabilir

varlıklar arasındaki ilişkilerdir. Öyleyse tevhid1 dünya görüşünde dünya

ve varoluş, duyumsanabilen ve duyuınsanaınayan, şehadet ve gayb diye

ikiye ayrılır. Gayb ise bilinemez gayb ve bilinebilir -ki şimdi bilmemekteyizgayb

diye ikiye ayrılır. Şehadet de ayet ve sünnete ayrılır. Ayet, dünyada var

olan görüngülerden ibaret olup insanı bilimlerdeki ya da tabii bilimlerdeki

gayb1 mutlak varlıktan bir izdir. Sünnetse görüngüler ya da ayetler arasındaki

ilişkilerden ibaret olup insan dünyasına ya da doğaya egemen olan yasalar

şeklinde bilimleri oluşturur. Bu, Kur'an'ın dilinden, tevhide dayalı dünya görüşüdür.

DÖRDÜNCÜ DERS

..

DÖRDÜNCÜ DERS

Tevhidin -dünya görüşü olarak- üç yön ya da aşama taşıdığını söylemiştim;

BiRiNCi AŞAMA

Bu aşamada, tevhid, dünyaya bir bakış türü olarak söz konusudur. Tevhide

dayalı bir bakış türü ve aynı şekilde tevhidi dünya görüşü, öteki dünya görüşlerinin

karşısında yer almaktadır. Bu öteki dünya görüşleri oldukça ünlüdürler;

Materyalist ya da natüralist dünya görüşü veya nihilizın ya da şüphecilik

veya septisizın gibi.

Bu tevhid1 dünya görüşü, aynı şekilde, şirke dayalı dini dünya görüşleri

karşısında da yer almaktadır. Genel aı1lamda, şirkten amacım, dünyaya ilişkin bir tür görüş ve anlayıştan ibaret olup onda dünya, uyumsuz, çeşitli kutuplardan ve farklı özlerden oluşmuş bir dizge ya da çeşitli güçlerin ve hanedanların yer aldığı bir alan olarak algılanmaktadır. Türleri ise, ikicilik, teslis ve çoktanrıcılıktır.

Önceki oturumda fırsat olduğu ölçüde bu konulara değinmiştim.

iKiNCi AŞAMA

Tevhid, toplumbiliinsel bir altyapı olarak söz konusudur.

Burada söylediklerimi, bu zamana değin, dağınık şekilde, orada burada yaptığım konuşmalarda, üniversitede verdiğim derslerde söylemiştim. Şimdi tüınünü çok kısa bir şekilde, bir arada özetleyeceğim. Böylece, hem dersin1iz sisteni.atik olacak, hem de bu konulan duymamış olanlar dersin akışına yabancı kalmayacaklardır.

Bu soruyu [Toplumsal bir düzen anlaınında tevhid ne demektir] cevaplamadan önce bir iki tane toplumbilim tezini ele almalı ve sonra tevhid ve şirk konusunu ortaya koymalıyıın. Topluınbilimsel altyapı dediğin1iz zaman, bilimsel

bir terimden söz etmekteydim. Bunu size açıklayacağıın;

TOPlUMSAl Al TV API [STRUCTURE SOCiAlE]

Genellikle, 19. yy. toplumbilimi -ki şu anda da,. özellikle üniversite dışında, birçok takipçisi bulunınaktadır- toplumsal düzeni, özel bir biçünde tasavvur etmekte ve topluınu bir sistem ve teşkilattan ibaret görmektedir. Bu sistem ve

teşkilatta bir altyapı bulunmaktadır. Bu altyapının üzerine institution ya da

kurum adında sağlam sütunlar konulmuştur. Bu sütunlar arasında ıı·tibat halinde olan daınarlar ve sinirler şeklinde bağınhlar, yasalar, işaretler, semboller

ve biçimler denilebilecek çeşitli ilişkiler zinciri yer almaktadır. Bu duruında toplumda üç tür gövde görüyoruz; Birincisi, structure yani esas yapı ve toplumun tüm gövdesinin kurulduğp en alt yapı olan topluınsal altyapıdır. Ötekisi kurumlar; üçüncüsü de topluca üstyapı ya da super structure adı verilen yan ilişkiler ve toplumsal işaretlerdir. Bu duruında bu sütunların ve bu ilişkilerin tümü, yani toplumsal üst yapı şekil bakunından ve aynı biçimde tür olarak toplumun

altyapısının şekil ve türüne bağlıdır. Toplumda ortaya çıkan değişiklikler, kimi zaınan altyapısal değişikliklerdir. Toplumun altyapısını değiştiren değişikliklere, devrim ya da revolution adı verilir. Kimi zaman da, değişiklikler, üst yapısaldır. Bunlar, bu sütunlarda ya da bu sütunlar, bu dallar ve bu kollar arasındaki ilişkilerde oluşan değişikliklerdir ve reforın ya da ıslah [reforme, evolution] adını taşırlar. Buna göre, devrimin ya da 'revolution'un bilimsel tanımı, toplumun altyapısında olan değişiklikten ibarettir. Islah ya da reformun biliınsel tanımıysa, üst yapısal kurumlarda ya da sütunlarda olan değişiklik, biçimindedir.

Bu altyapı, sosyalizmde, toplumun üretim biçiıninden ibarettir. Bu durumda toplumun üretim biçimi o toplumun esas alt yapısını oluşturmcıktadır ve

bütün toplumsal konular ve ilişkiler üretim biçimine uygundur, yani altyapı cinsi özel bir biçim alır. Bunlara, gövde, temel ya da institution34 adı verilir. Dolayısıyla, institution, var olan, yani vaz' edilmemiş, üretilmemiş, onaylanmamış bir şeyin nitelik ya da yeni bir teınel ya da yeni bir kuruın olarak topluma eklenmediği, tersine, bireyin, toplumda gözünü açtığında gördüğü kendisinden önce var olan şeylerden oluşan bölümdür. Dolayısıyla bunlar sütun [ustuvane]lardır. Ustuvane de kök olarak 'est'ten gelınektedir. Toplumun ustuvaneleri ve değişmez organları bir düzende değişikliğe uğramazlar; aile, yönetim, dil vb. gibi. Bunlar asıl 'institution'lardır. Doğan her birey, kendinden önce toplumda dilin bulunduğunu ve kendisinin sadece öğrenmesi gerektiğini görür. Toplumsal gelenekler, institutiondurlar. Ben ve sen yokken de var olduldarı için aile, din, yönetim, öğretim, eğitim, topluınsal ve ahlaki' gelenekler, institutiondurlar. Ama bu institutionlar -din gibi ve ahlaki' gelenekler, aile ve yönetim rejimi gibi- varlıktan bir parça ve toplumun sütunları olmalarının yanında şekil olarak da toplumun üretiın altyapı türüne bağlıdırlar. O zaman,

34 lnstitution'ı, Farsçaya 'nihad' [temel] şeklinde çevirmişlerdir ki, bu yanlıştır bence. Şu iki 'st' harfi HintAvrupa [Sanskrit, Farsça, Latince vb.] dillerinin tümünde, imek, yer almak ve duruş anlamlarında bulunmaktadır ve varlık ve sübutu gösterir. Öyle ki, Farsçadaki 'est' ve 'hest' bunu göstermektedir. istaden

[durmak] ve 'istgah' [durak] da yine bu köktendir. Ayrıca [Avrupa dillerindeki] 'Est' [Farsçadaki] 'hest'tir. istasyon

ise 'lstgah'dır. Avrupa dillerinde cisimlenmiş -var olan şey- anlamına gelen 'statü' de aynı köktendir.

Farsça duruş ve sübutu bulunan beden parçası anlamını taşıyan 'ustukhan' [kemik] da bu köktendir.

Dolayısıyla institution, toplumun iskeletidir; toplumun çekirdeği ve silindiridir. Oysa 'nihad', olmayan, ancak

sonra yerleştirilen, vaz edilen bir şeydir. Nihad, Arapçadaki 'vaz' ın, Avrupa dillerindeki 'positian'un çevirisi

olmalıdır ki 'institution'un tersine bir anlam taşır.

institutionlardan ve altyapıdan başka, yasalar da bulunınakta; kararlar ve yürütme

hüküınleri, kararnameler, semboller, kurumlar ve gelenekler, elbise modelleri,

bedeni süsleyici şeyler bulunmaktadır ki bunlar sürekli değişim içindedirler,

bir nesilde birkaç kez değişirler. İnsan bireylerinin iradeleriyle ve kararlarıyla

oluşan bakanlıklar, yönetim kurumları, emeklilik ve sigorta kurumları,

bankalar vs. de değişir kimi zaman. Herkesin öınrü az ya da çok değişse

de ecelin belirli bir ınüddeti vardır. Bunlar üstyapısal yan ilişkilerdir.

Eğer biri gelip bir toplumda, sadece evlenme işini düzene soksa ya da sadece

yönetiınİn görünürdeki şeklini değiştirse veya yalnızca, topluınsal ilişkilerde

yeni yasalar koysa, üstyapıda değişiklik yapmış olur ve olasıdır ki ıslahat

yapmıştır. Ama bir eylem ya da bir hareket ve sarsıntı toplumun üretim düzenini

değiştirirse toplumda devrıın gerçekleştirilmiş olur.

KÖLELiG E DAYALI ÜRETİM AL TV APlSI

Örneğin, kölelik dönemindeki üretim altyapısını, yani bir toplumun, özel bir aşamada iktisadi üretimi için seçtiği ve toplumsal ilişkileri, sınıfsal yasaları ve bağlantıları oluşturan özel şekli alalım. Her üretim şekli, topluınu karşılıklı olarak iki üretim kutbuna ayırır. Bu kutuplar, toplumun tüın değişimlerinin, maddi ve ınanevi şekillerinin temelini oluştururlar. Örneğin kölelik alt yapısında, özel bir üretim düzeni bulunınaktadır. Bu üretim düzeninde insanlardan kimi bireyler tıpkı hayvanlar gibi öteki sınıfın ınülkiyeti altında bulunurlar ve bunlar, üretim araçları olarak iktisadi üretim işinde kullanılırlar. Burada altyapı konusu söz konusudur. Bu özel altyapıya ve onun üretiın düzenine göre, toplum da özgür ve köle ya da malik ve memluk olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Toplum, iki sınıfsal kutba ayrıldıktan sonra hukuki ilişkiler de farklılık gösterir. Efendi ve köle arasında belirgin hukuki ilişkiler oluşur. Kölelik döneınİ ahlakının kendine özgü değerleri vardır; kölelik dönemi ortadan kalktığında bu değerler de yok olup gider. Örneğin, kölelik döneıninde iyi bir köle -ki temiz ve övülesi bir insandır-, efendisine vefalı olan ve kaçma olanağı bulsa bile kaçmayan bir köledir. Kölelik toplumunda ve bu topluınun ahlaki vicdanında,

esarete vefalı olan böyle bir insan, İnsanİ değerlerin mazharıdır.

Fakat kölelik düzeni değiştiğinde, efendisine karşı vefa duygusu besleyen

kimse bir tür köpek ahlakının mazharıdır. Görüyorsunuz ya ahiald değer değişti. Toplumsal altyapı değişti çünkü.

Kölelik döneıninde, ailesel ilişkiler değişir. Çünkü bu döneında ailesel ilişkiler, tam anlamıyla, erkeğin cariye ve özgür kadın ile, köle ve özgür hizmetçiyle olan ilişkisi şeklinde bölünür. Her birinin de, özel hukuku vardır. Bu hukuk somuttur ve ahlaki bakımdan kabul edilmiştir. Bu ahlaki ölçülerden sapmak insanlığa uygun değildir. Çünkü özel bir altyapının özel bir ahiald üstyapıyı, özel institutionları, özel toplumsal ilişkileri ve sınıfsal şekli oluşturduğunu

görüyoruz.

FEODALiTE DÖNEMiNDE ÜRETiM ALTYAPISI

Feodalite dönemi, toplumsal altyapının kölelik döneminin ardından değişiın geçiren, toprağa bağlı kölelik dönemini de geçen ve bir takım aşaınalardan sonra tarım alanları üzerindeki büyük mülkiyetİn bir bireyin yetkisi altında bulunduğu ve çoğunluğun onun reayası durumunda olduğu bir yere ulaşan bir dönemdir. Burada iyenin, üretim kaynaklarının büyük bir bölümünü elinde bulundurduğu zaman siyasi güç, hukuk ve kişilik de kazandığını, halk üzerinde ahlaki güç ve nüfuz da sağladığını görüyoruz. iye, özel bir toplumsal hukuka da sahiptir. Aynı şekilde, siyasi önder olarak da algılanır. Toplumun vicdanında reaya ve efendi olmamn özsel ayrımına dayanan feodal bir ahlak

türü şekillenir. Aristokrasinin özel değerleri de genellikle bu dönemde ortaya çıkar. Aristokrasi, efendilere özgü olan ve reayanın yoksun bulunduğu öz, kan, ahlak ve insanlık üstünlüklerinden ibarettir. Reayanın kendisi de onlara boyun eğmiştir.

Bu ahlaki değerler ve toplumsal törelerin, üst yapı değişiminin altyapıyla bağıntılı olduğunu görüyoruz.

BURJUVAZi DÖNEMiNDE ÜRETiM AL TV APlSI

Sonra, feodalite dönemi, burjuvazi dönemine bırakır yerini. Yani, tann1sal üretim yerine, ticaret, kazanç, dükkancılık, parayla alışveriş, el işi ve sanat ürünlerinin satışı ve kentli hayat gündeme gelir. Bu yüzden, topluında bu efendiler

ve reayadan oluşan iki sınıf arasında yer alan esnaf ve emekçi -çoğunluğu kentli- sınıfı oluşur. Bunlar, efendiler ve reaya arasında yer alan orta sınıftır. Bu sınıf giderek gelişir ve zamanla efendi-reaya düzenini çökertir ve burjuvazi düzeni -ki ticaret, fabrika, kazanç, sanat ve para düzenidir,.. bu düzenin yerine geçer. Böylece feodal altyapı ortadan kalkar. Bu değişiklik altyapıda gerçekleştiği

zaınan ahlak da değişir; toplumsal ilişkiler ve adetler de değişir. Dinin algılanış biçimi bile değişir.

Buna göre, sınıfsal toplumbilim temelinin şu esasa inanmaya dayalı olduğunu görüyoruz; Toplumdaki temel etken ve neden, o toplumun altyapısıdır

ve üst yapısal değişiklikler, hep altyapıda değişiklikler ortay~ çıkhğı zaman

gerçekleşir. Öyleyse şu şekilde bir yasa oluşmaktadır; Toplumsal ilişkilerde ve toplumbilim düzeninde, altyapı neden, üstyapılar ise sonuçtur. Neden sonuç ilişkisi ise altyapıyla üst yapılar arasındaki alt yapıdan üstyapılara doğru olan ilişkiyi açıklar.

Öyleyse bu tür bir toplumbilimi, şu yasanın dağınasına neden olur; Toplumdaki her türlü temel değişim, altyapıdaki temel değişime bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal düzenin, toplumsal altyapının, toplumsal yasaların bütünü, hatta düşünme biçimi, kültür ve ideoloji -ki bunların tüınü üst yapıdır- hep altyapıdan yani toplumdaki iktisadi üretim biçiminden etki almışlardır. Bu,

temel bir yasadır. Buradan, şu sonucu elde ediyoruz; Topluında, düşünce, kültür ya da ideoloji ve din, hep sonuçtur ve iktisadi üretim biçimince, yani toplumsal altyapıca üretilmişlerdir.

Öyleyse kendi düşüncesi, toplumsal düzenin, yani altyapının değişiinine etki edeınez; sonuçtur, etkilenendir çünkü.

Fakat altyapı değiştiğinde ideoloji değişir, ahlak değişir, din değişir, düşünce, inanç, kültür değişir; sınıfsal düzen değişir, sınıfsal ilişkiler de değişir.

Bu, Marksizm'in sözüdür.

Ne var ki büyük Alınan toplumbilimeisi Max Weber, tam olarak Marx'ınkinin 'tersine bir inanç taşımaktadır;

İnsan toplumundaki toplumsal altyapı, o toplumun düşünme biçimi ve

dünya görüşünden ibarettir.

Düşünme biçimi toplumdaki bir neslin, bir çağın din türü, inanç niteliği, ideolojisi ve ınanı sadece öteki toplumsal institutionlara -aile, siyaset, ınoda, iş, yaşayış, harcaına gibi- doğrudan doğruya etki etmekle kalmaz, toplumun üretim altyapısına da doğrudan doğruya müdahale eder. Max Weber'in tezinin tam olarak Marx' ın tezine ters olduğunu görüyoruz. Max W eber, tezini ispatlamak için birkaç örnek vermektedir.

O, dünya coğrafyasında bütün Batı ülkelerinin -Avrupa' dan tutui1 Amerika'ya varıncaya değin- üç gruba ayrıldığına inanır;

-Çoğunluğu Katolik olan grup; İspanya ve İtalya gibi.

-Çoğunluğu Protestan olan grup; Amerika ve Almanya gibi.

-Protestan ve Katoliklerin birlikte bulundukları grup; Fransa ve İngiltere gibi.

Max Weber, şu sonuca varınaktadır; Batı toplumu coğrafyasını dine dayalı olarak üç bölgeye ayırdığımız zaman, 'Protestan olan bütün ülkelerin iktisad! bakımdan ileri endüstriyel sermayedarlık aşamasına ulaştıklarını [Almanya ve An1erika gibi], bütünüyle Katolik olan ülkelerinse sermayedarlık ve sanayi bakımından bütün Batı ülkelerinden daha geri kaldıklarını [İspanya ve İtalya gibi] ve ortadaki kanşık ülkelerin ise geri kalmış Katolik [İspanya ve İtalya] ülkeleri ile ilerlemiş Protestan [Amerika ve Alınanya] ülkeleri arasında

gidip geldiklerini [Fransa ve İngiltere gibi] görüyoruz.

İrlanda'nın durumu tam anlamıyla açıktır. Mevcut İrlanda savaşı, dini bir savaş olmasının yanında bir toplumsal altyapı savaşıdır aynı zamanda; Katolikler yoksul insanlardan, yoksun kitlelerden oluşınaktadır. Protestanlar ise varsıl ve sömürücü kesimi oluştururlar. Öyleyse oradaki Protestan-Katolik savaşı, yoksun sınıf ile bolluk içindeki sınıfın savaşıdır. Aynı zaınanda Max Weber'in görüşü de burada doğruluk taşımaktadır; İrlanda Protestanları, sermayedarlıkta ve sanayide ilerlemişlerdir. İrlanda Katolikleriyse sanayi ve sermaye [yani iktisat ve maddi uygarlık] bakımından daha geri kalınışlardır.

Max Weber bunu şu şekilde açıklamaktadır; Esas olarak, Katolik mezhebi

zühtçü dünya görüşü temeline kurulu ve Katalik ahlakıda sakınmaya, dünyadan el etek çekmeye, zevkin ve hayatın yüzüstü bırakılınasına, aşka, Tanrı'ya gönül vermeye, kendini ona vakfetıneye dayalı olduğu için, bu tür ahiretçi ahlak ve dünyayı, serveti ve çalışmayı aşağılamaya dayalı dünya görÜşü -ki Katalik dünya görüşüne bağlıdır- kendiliğinden, maddeciliğe, dünyasallığa, üretimin temel oluşuna ve lezzet felsefesine dayalı sermayedarlık ve sanayi düzenine uymaz. Katalilder arasında ileri bir maddi uygarlık ve sermayedarlık bulunınaması bu yüzdendir. Katalik mezhebinin Batı'ya mutlak egemen olduğu

Ortaçağda maddi uygarlık açısından Batı' nın her yerden daha geri olması buradan kaynaklanmaktadır. Öte yandan ProtestanİzIn -ki lezzetin teınelliğine, Tanrı'nın insanlığın hizmetine verdiği maddi bağışlarından yararlanmaya, çalışmaya, çabalamaya, yararıanınaya ve güce inanmaktadır [bu, protestanizmin dini dünya görüşüdür]- ınaddi uygarlığın ilerlemesine uygundur. Protestanların ilerleınesi bu yüzdendir. Bu, bir toplumun dünya görüşünü, bir toplumun düşünme biçimi değiştirsek toplumsal altyapıyı da değiştirıniş olacağımızı göstermektedir. Bunun, tam olarak Marx'ın görüşünün tersine olduğunu görüyoruz, Bunlar, iki çatışık kuramdır. Doğrudur, ama her ikisi de yanlıştır. Her ikisi de doğrudur. Çünkü biri düşünce, biri de çevreden [ki hem üretim düzeni, hem de üretim şekli çevreden bir parçadır] oluşan iki olgu ve iki kutup arasında; insan ile toplumsal ya da maddi çevre arasında, zihinsellik ve özdeşlik arasında karşılıklı olarak neden-sonuç, sonuç..,neden ilişkisi yer almaktadır. Bu, insanın özelliklerinden biridir. Bu anlamda Marksizm, toplumsal altyapıyı değiştirdiğimizde toplumun düşünme biçiıninin değişeceğine inanmaktadır. Oysa Max Weber, Marx'ın dediğinin tersini söylemektedir; toplumun düşünıne biçimiıi değiştirdiğimizde toplumun üretim biçimi de değişir. Yani her biri, toplumsal gerçekliğin bir yarısını anlamıştır.

Örnek olarak, siz bir köye girdiniz diyelim. Bu köyü nasıl değiştirebilirsiniz Birinci yol olarak, köy halkıyla tek laf etmeyiniz. Köy halkının birkaç koyunla, topraklarını kuyular kazarak sulamakla geçindiklerini görürseniz, siz

de gidip bir kaç derin kuyu açın, traktör getirin, mekanize tarım araçları getirin ve sonra büyük ürünler elde edin ve yeni üretimler yapın. Burada, o köydeki hayat düzeni değişir; işçi ve işveren ilişkileri değişir. Köylüler sizin işçileriniz olurlar. Yaşama durumları, harcama durumları değişir. Düşünme biçimleri de değişir. Sonra, bunların ceketli pantolonlu olduklarım, radyo sahibi olduklarını, Zen-i Ruz [İran' da sabık dönemde çıkan magazİn dergisi 'Günün Kadını'] okuduklarını ve benzeri şeyler olduğunu görürüz. Burada ne değişmiştir Üretim altyapısı değişmiş ve düşünsel üstyapı da gitgide kendiliğinden ve zorunlu olarak değişmiştir.

İkinci yol olarak da, sermayedar olarak değil de sıradan bir öğretmen ya da bir vaiz olarak köye gidelim. Bu köyün aşiretler halinde mi yoksa eski koflaşAli

mış üretim geleneklerine ya da oldukça eski ahlaki ilişkilere vetörelere göre mi yaşadıklarını araştıralım. Akıllılıkla ve onların geleneklerine dayanarak, dikkatlerini çekmek ve dillerini aniayarak onların düşünme biçimlerine kapı aralayabilir, yeni bir inanç dalgası, yeni bir iman dalgası, yeni bir bilinç dalgası oluşturabiliriz onlarda. Köyde yeni bir bilinç yarattığınızda köy kendiliğinden, yaşama biçiinini, üretim ve harcama biçimini değiştirir. Siz, köye görüş kazandırdınız; aydınca bakışı öğrettiniz. Bu aydınlık, köyün üretim düzenini değiştirir. Tain olarak Max Webe1in söylediği gibi. Marx ise İslam

Peygamberi'nin

Medine'de, Arabistan' da yaptığı işi tahmin edemez.

Bu esasa göre bu iki çatışık kuramın yarısı doğru, yarısı yanlış olduğunda şu anianı ortaya çıkınaktadır. Birey ve topluın arasındaki ilişki, altyapıyla üst yapı arasındaki ilişki, insan ve çevre ilişkisi, zihinsellik ve özdeşlik ilişkisi, subjektivite ve objektivite ilişkisi, sürekli ve karşılıklı bir neden-sonuç ilişkisi olup bir nesne, başka bir nesneye etki eder ve o yeni etki, etidieyeni etkiler.

Buysa, süreğen bir etkileme ve etkilenınedir. Bu yüzden, bir aydının, klasik Marksizm'in söylediği gibi, ahlaki değerlerde ya da ideolojide ve düşünme biçiininde değişiklik yapabilmek için üretim altyapısının değişmesini hep sabırla beldemesi gerekmez. Aynı şekilde, Max Web er' in söylediği gibi de altyapımn değişınesi için düşünıne biçiminin değişmesi değildir tek yol. Tersine, gerçekten ortaya çıkan şey, değişim yaratmak isteyen grubun, topluınu yeni bir üretiın biçiınine, yeni bir altyapıya sürüklerken düşünsel bakımdan da topluınu

yeni düşünme, düşünce ve inanç biçünlerine sürüklen1esidir; yani hem o yönden, hen1 bu yönden. Bu tezden amacım, üst yapıların da, üretim altyapısı ve topluınsal altyapı üzerinde etkili olduklarıdır. Üst yapılardan biri, ideolojik bir yön taşıyan dindir. Bir başka altyapıysa kültürdür. Bir başkası da ideoloji. Ahlaki düşünıne biçiini, ahlaki değerler de üst yapılardandır. Bunların, nedensel

etkileme ve etkilenmeleri, neden-sonuç bakımından etkileıne ve etkilenmeleri bulunınaktadır. Üstyapı değiştiğinde, ayrıca altyapıda da değişiklik yaratır. Bu, yine Marx'ın göreınediği konulardan biridir. Marx, geri kalınış ülkelerde, altyapının yani üretiının üstyapı hükmünde olduğunu ve altyapının başka bir şey olduğunu, altyapının sömürü olduğunu ayırt edememiştir. Sömürü, üretiın biçimini ve toplumun üretim altyapısım da kendisi belirler. Üretim düzeni bakımından Habil-Kabil döneminde yaşayan Afrika ülkelerine girdiğinde,

hen-ıen birkaç yıl içinde, ınodern endüstriyel üretim düzenini, endüstriyel sermayedarlığı o geri kalınış ülkelere yükleınektedir. Bu durumda, aslında bu topluında, değişiklikleri yaratacak üretim altyapısının bulunınadığını, tersine bu sömürünün, sömürüye uğraınış ülkeye bir altyapı bile yüklemiş olduğunu görüyoruz. Bunlardan biri, sömürünün yüklediği tek tarım [monoculture] üretiın sistemidir. Küba'nın tüınü şekerkamışı, Cezayir'in tümü üzüm olmalı, Mısır' ın tümü kendir olmalıdır. Dolayısıyla altyapı konusu, üre100 iSLAM BiliM

tiın düzeni olarak artık bir işe yararnamaktadır ve bu ayrı bir konudur.

Eğer bu dille konuşursak, tevhid ve şirk üstyapıdır.

Çünkü tevhid, bir tür inançtır; dünyaya bakış türüdür, düşünce biçimi, ahlald ve felsefi yöneliş tarzıdır. Şirk de böyledir. Burada, benim en önemli gördüğüm konu gündeme gelmektedir; Şirk, insanların, milletlerin, ailelerin ve

dünyanın tanrılarının ayrı ayrı olduklarına İnanmak, dünyanın, insanların ve soyların yaratıcılarının ayrı ayrı olduklarına inanmak anlamındadır. Fakat bu iki inanç bir değildir. Şirk, kimi zaman tanı·ı şirki, kimi zaman da yaratıcı şirki anlamına gelir. Şirk dinlerinin pek çoğu, tek bir yaratıcıya, ama çeşitli tannlara inanırlar.

Yunan' da bütün tanrıları Kron3s -zaman tanrısı- yaratmıştır; tam-ılarsa çeşitlidir. Kur' an' da da Allah' ın kimi zaman Rab anlamında, kimi zaman da yaratıcı anlamında kullanıldığını görüyoruz. Rab anlamına geldiği yerde yaratıcı anlamı bulunmamaktadır; bu iki konu esas olarak birbirinden ayrıdır. Rab anlamında kullanıldığı yerde yaratıcı değil, mazhar, sahip ve iye olarak söz konusudur. Fars dilinde de rab, hodavend ve hodavendigar, sahip ve iye anlamındadır. Yaratıcı anlamında ise aferinende ya da aferidegar denilmektedir.

Bu tür şirkte -taıu·ıda, rablerde ve tanrılarda şirk dünya görüşü, üstyapı şirkine ve bir toplumdaki her sınıfın ya da dünyadaki her toplumun, her ulusun, her soyun ve her bölgenin veya varlık güçlerinden her birinin özel bir yaratıcısı ya da özel bir tanrısı bulunduğuna inanmaya dayalıdır. Bu, bir tür toplumsal üstyapı olup toplumda bu inancın taşıdığı ınekanizmayı göz önünde bulundurarak- çeşitli sınıfların, çeşitli sülalelerin, çeşitli sayıların her birinin tanrılardan birinin egemenliği altında bulunduğuna ve dünyada, birbirlerine oranla aşağıda ya da yukarıda bulunan tanrılar zincirinin varlığına ve bu tanrıların

her birinin, kendi yarattıklarından, yani ailelerden, toplum gruplarından ya da toplum sınıflarından birinin sembolü olduğuna inanarak şirke inanan kiınseni;n zihninde şu inanç ortaya çıkmıştır; Tanrılar çeşitli olduklarına göre toplum sınıfları, gruplar, toplumsal katmanlar ve insan soylan, çeşitli tanrıların ve yaratıcıların ihtilafına göre oluşmuşlardır. Oysa dünya görüşü esasında söylediğiıniz yasaya göre -bu şekilde- dünya görüşü toplum görüşüne dönüştürülmektedir. Yani feodalite düzeninde yaşayan bir birey dünyayı bir türlü görürken, burjuvazi düzeninde yaşayan bir başkası dünyayı bir başka türlü, bu çağda yaşayan biri de dünyayı bir başka biçimde görür. Toplumsal düzen, dünya düzeni üzerine yansıdığı için, bu toplumsal düzende yaşayan birey, dünyayı toplumsal düzenin kurduğu biçimde görür. Bu durumda, felsefi dünya görüşünde dünya, toplumca kurulur. Felsefi dünya görüşünde dünya

35. Bence, Dehriler de buradan türemişlerdir. Belki, 'dehr' kelimesi de buradan gelmektedir. Çünkü dehr, kronla

aynı anlamı taşır. Kronoloji kelimesi de bu kökten türemiştir.

görüşü düzeni toplumbilim düzenine göre şekillenir.

Eskiden, hey' et [astronomi] bilginleri dünyanın şu şekilde olduğunu söylüyorlardı; Dünya ortadadır. Çevresinde gök tabakaları bulunmakta olup sayıları yedidir; tıpkı soğanın özü gibi.

Pelekler soğan kabuklan gibi bu çekirdeğin üzerinde bulunurlar. Yıldızlar,

bu feleklerden birinin karnma çakılı gümüş çivilerden oluşmaktadır. Sizin, gece yıldızların hareket ettiğini görmeniz yanılsamadır. Yıldızlar değil, felek hareket etmektedir. Fakat feleğin cinsi arı olduğu için görülmez. Bu yüzden sadece yıldızların hareket ettiklerini görınekteyiz. Bir yandan da, felekler, yerden adı feleku'l-eflak [f.eleklerin feleği] olan en son feleğe doğru uzaklaştıkça da öğeler daha aşağı duruma gelir. Peleklerden her birinin kendine özgü aklı bulunmaktadır;

Birinci feleğin aklı, ikinci feleğin aklı, üçüncü feleğin aklı, dördüncü feleğin aklı vb. Böylece feleku'l-eflak'ın aklına değin uzayıp gider. Bu sonuncu aklın adının ne olduğu ortadadır; Aklu'l-ukul [akılların aklı].

Bir felekte yerleşmiş olan bu akımlardan her biri, o feleğin hareketini yönetirler. Her üst felekteki akıl, kendisinden aşağıdaki aklı yönetimi altında tutar. Böylece, kendisinden aşağıda bulunan bütün akıllan yöneten ve döndüren akılların aklının ya da külli aklın bulunduğu feleklerin feleğine ulaşmış oluruz. Bu, dünya mıdır, yoksa bu şekilde betimlenen toplum mu Evet, sınıfsal ınertebeler zinciri bulunan ve aşağıdan yukarıya gidildikçe, toplumsal düzende olduğu gibi, mertebeler zinciri aşağıdan yukarıya doğru giden eski bir dünyadır. Eski toplumda ve kapalı toplumda hareket periyodiktir. Burçlar ve surları bulunan bütün köylere ve şehirlere baktığınızda dünyaya benzediklerini görürsünüz.

Yani, dünya da kaleler gibi yapılmıştır ve sınıfsal düzenin göstergesidir.

Sınıfsal düzende her sınıf bir üst sınıfın elinin altında bulunmakta ve

altındaki tabakayı da elirlin altında bulundurmaktadır; her sınıf, bir aklın buyruğu

altındadır. Aklın kendisi de bir üst sınıfın buyruğu altındadır. Böylece

hakan oğlu hakan oğlu hakan olan ve bütün felekleri yöneten, yani bütün sınıfları

buyruğu altında bulunduran akılların aklına varılır. Bu, toplumsal düzeni

göstermektedir [anlatınaldadır]. Adınaysa hey' et koymuşlardır [hey' et ise şekil

ve şernail demektir].

Görüyoruz ki toplum kapalıdır; hareket periyodiktir.

Düzen ise sınıfsaldır ve aşağıdan yukanya doğru gitınektedir. Mertebeler

zinciri aşağıdan yukarıya ilerledikçe, her sınıfın kendine özgü aklı bulunmaktadır;

en sonunda akılların akılı bütün toplumsal sınıfıara egeınendir.

İşte, yer dört unsurdan -su, hava, toprak ve ateş- yaratılmıştır. Her unsurun

kendi üstünlük alanı bulunmaktadır. Örneğin, ateşin yeri yukarıdır, toprağın

yeriyse aşağı. Siz toprağı yerinden kaldıramazsınız. Ateşi kuyunun dibine de

atsanız yine de yukarı çıkar. Çünkü kendi doğal yerinde bulunmak ister. Top102

iSLAM BiliM

rağı göğün tepesine çıkarıp bıraksanız aşağı dökülür. Çünkü kendi doğal yerinde

bulunmak ister. İşte bu, sınıfsal düzendir. Aristo' da aynı sözü söylemiştir.

Herkes hep, kendi sınıfında, doğmuş bulunduğu sınıfta kalmalıdır. Soyluyu

aşağı sınıfa ve köleyi soylu sınıfına yerleştirirserriz toplumun düzeni altüst olur. Çünkü her bireyin kendine özgü doğal sınıfsal yeri vardır. İşte bu, topı urobilimdir.

Sınıfsal topluın düzeninde, dünya görüşünün tanı anlamıyla nasıl insanın toplumsal düzeninin kopyası olduğunu görüyoruz. Bu esasa dayanarak şirk dünya görüşüyle tevhid dünya görüşünün toplumsal düzen bakımından ne ölçüye kadar hassas ve derin oldukları anlaşılabilir. Şirk dünya görüşünde - dünyada dünyayı, topluınu ve sınıfları yaratan mertebeler zinciri halinde tanrılar bulunduğu anlamında- toplumun sınıfsal düzenince yaratılan tanrılar -öyle ki bu dünya sıiufsal ve toplumsal düzence yaratılmıştır- zihin ve inanca ulaşınca toplumsal ve sınıfsal düzenierin yaratıcıları rollerini oynamaktadırlar. Yani bu soysal, grupsal ve sınıfsal mertebeler zinciri düzeni, şirk dünyasının ve şirk tanrılarının ınertebeler zincirini oluşturmaktadır. Böylece, halkın inancında [ya da halka göre] şirk tanrıları, sınıfsal düzenin ve toplumsal grupların yaratıcısıdırlar.

Öyleyse, bu dünya· görüşüne göre, toplumda, toplumsal düzen tefrikaya, yani toplumsal şirke dayalıdır; toplumsal şirk, içerisinde çeşitli grupların, çeşitli soyların, çeşitli sınıfların bulunduğu şirktir. Böyle bir düzene, toplumsal şirk ya da şirke dayalı toplumsal düzen veya toplumsal şirk düzeni adını vermekte

ve o çok tanncılığa da dinf şirk demektedirler.

Böylece, toplumsal altyapının şirk dünya görüşüyle olan ilişkisinin, gerçek

alemde altyapıdan üstyapıya doğru, zihin alemindeyse üstyapıdan altyapıya doğru olduğunu görüyoruz. Bu ise, şirkin, tarih boyunca oynadığı mekanizmadır. Birçok çağlar boyunca bütün insanlık bu ikili aldatmanın kurbanı olmuşlardır; Halkın inançlarında ve zihniyetinde, şirk tanrılarının bu düzenleri yarattığı izlenimi uyandırmak için, şirk düzenleri yaratmaktaydılar tanrıları. Niçin Çünkü sınıf, sülale, toplum, ulus ve soy şirki düzeni, toplumda dünyasal altyapı elde etmeli, mezhebi ve din! bir açıklanışa kavuşmalı ve yaratılışın derinliğinde kökleşmelidir. Oysa bundan yoksundur. Şirk, beşeri şirki, sınıfsal şirki, aristokrasİ şirkini, ulus ve soy şirkini, toplumsal gruplar şirkini ve sülale şirkini din! ve gayb1 olarak yorumlaınakta, toplumsal sınıfıara dayalı düzeni metafizik iradeden bir yansıma olarak algılaınakta ve bu şekilde, bu düzeni sadece iyi yönde açıklamakla kalmayıp, onu kutsamakta; doğal, ezeli, ebedi ve evrensel oluşu doğrultusunda yorumda bulunmaktadır. Çünkü bir aile, eski bir sınıfsal düzende, aşağı olduğuna, kendisinin yoksun bulunduğu özsel aristokratik değerleri bulunan başka bir aileden daha aşağı olduğuna inanmaktadır. Bu iki aile arasındaki soy değerleri ayrılığının bir açıklaması olmazsa, bu aile başkaldıı·abilir ya da onun değerlerini olumsuzlayabilir ve filan ailenin üstünlüğü karşısında eğilmeyebilir. Şirk, bu toplumsal rolü gerAli

çekleştirmekte ve onu yorumlamaktadır. O ailenin tanrısıyla bu ailenin tanrısı, o soyun tamısıyla bu soyun tam·ısı, o ulusun tam~ısıyla bu ulusun tanrısı değişik

ve farklıdır böylece. O ailenin tanrısı, görkemli bir tanrı olup gökte de tanrıların ınertebeler zincirinde daha, üst derecededir. Bu ailenin tanrısıysa aşağıdır; gökte de küçük ve zavallı bir tanrıdır. Bir ailenin tanrısı değersizse [bir şey değilse] ailenin kendisi ne olabilir ki

Bu yüzden, kimi Kureyş ailelerinin som altından yapılınış ve en güzel mücevherlerle

süslenıniş tanrılan vardı. Bu, onların aile olarak soylu olduklarını açıklıyordu. Bu, onların soyluluk sembolü değil, soyluluklarının nedeni ve yaratıcısıydı. Falanca aşağı aileye, Beni Kilab Kabilesi'ne [ki adı bile kendisi gibi aşağıydı ve kelb -köpek- kelimesinden türeınişti. Farsçada da hep şöyle deriz; 'İtin enikleri adam oldular.'] gelince bu kabile, zavallı bir aileydi; açtı; her türlü övünülesi şeyden yoksundu, bütün övünçlerden yoksundu. Bu ailenin, örneğin ekşimiş haınurdan tanrısı vardı; her acıkışlarında bu tam·ıyı yiyorlardı.

Şirk düzeninde de tannyla halk arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Bu yüzden, halkın yarattığı tanrılar, halkın zihninde yaratıcı rolünü oynamakta olup yaratıcılar gibi, çeşitli mertebeler zincirleri bulunmaktadır. Yaratılmış düzenin mertebeler zinciri de, gözde, kutsal, gaybl, tanrısal, ezeli ve doğaldır kendiliğinden.

Bu duruında şirk, birkaç türlüdür;

1- Soy Şirki Bu, İranlı tanı·ıyı Yunanlı tanndan bu iki tannyı da Hint tannsından, her üçünü de Çin tam·ısından ayıran şirktir. Birbirlerinden ayrı bu çeşitli

tanrılar -Vişnu [Vichnau], Ahuramazda ve Zeus gibi-36 Hint, Çin, İran ve Yunan gibi üç ayrı soyu, bunların aynlıklannı, bunlar arasındaki savaşı ve esas olarak bunlar arasındaki özsel ve öğesel anlaşmazlığı tarih içinde ve her zaınan için açıklaınaktadır.

Öyle ki, örneğin İran Yunan'la savaştığında Ahuraınazda ve Zeus da gökte çatışmaktaydılar; nasıl bir süreğen yansıması bulunduğunu görüyorsunuz. Ya da Truva taıu·ısı olan Laokoon, Athena [kentlerin koruyucusu, savaş, el sanatlan ve akıl tanrıçası] ile savaşınca onların tanrıları da birbirleriyle savaşıp çarpışırlar. Zeus ise Truva kentini ve kent halkını şiddetle lanetler. Hatta bu tanrılar, soy şirkine dini bir açıklama getirmekteydiler.

2- Sınıfsal Şirk [sımf tanrıları] Toplumsal sımflar ve 'kast'lar arasındaki ayrılığı, sınıflar arasında geçilmez duvarlar biçiminde, güzel gösteren tam~ılardır.

Böylece her sınıfın sembolü, yaratıcısı, rabbi ve tanrısı öteki sınıfınkinden ayrıdır. Bu sınıfların tam·ılan bir olmadığı için de bu tam·ılann yarattıkları da bir olamazlar; çünkü öz ve varlık bakımından ayrılıkları bulunınaktadır.

36 Vişnu Hint tanrısı, Ahuramazda iran tanrısı, Zeus Yunan tanrısı [Çev.]

3- Aile Şirki Her sınıfın, bir dizi sınıfsal tanrıları buluıunaktaydı. Ailelerin birçoğunun tanrıları evde bulunmakta ve onları korumaktaydılar. Bu tanrılar,! aile ve sınıfın kapalı oluşunu iyi göstermektedirler. Kapalı sınıf ve aile, bireyi~

oradan başka aile ve sınıfa geçemeyeceği, aile ve sınıfın, kuşatılamaz burç ve kaleler gibi saklı kaldığı sınıf ve ailedir. Bir ailenin ya da sınıfın kapalılığınt, sabitliğini ve değişmezliğini açıklayan, biçimlendiren kapalı burç ve kaleler is'e sınıf ve ailelerin kendilerine özel taıu·ılarından ibarettir.

ŞiRK TOPLUMBiliMi

Toplumsal altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiye göre, şirk toplumbilimi bu şirkin dünya görüşünü oluşturarak şirkin din! dünya görüşünün, toplun-isal şirk düzenine din! kutsallık bağışlamasını sağlayan topluınsal altyapıdan ~barettir.

Bu şekilde din, kendi ş irk türünde en büyük koruyucu ve en büyük şiraze olarak, insanlık tarihi boyunca sınıfsal düzenin, beşeri tefrikanın ve insai1lık sömürüsünün en büyük koruyucu kalesi, en büyük açıklama, yorum ve kutsama aracı olagelmiştir. Dinin, uyuşturucu bir rol oynayarak hep halkın zararına, egemen sıiufın aracı, varsıl sınıfların dayanağı olduğuna ve insanların baskı altında tutulınalarında, sömürülüp yağmalanmalarında kullanıldığına inanan On dokuzuncu yy. aydınları doğru söylüyorlardı. Ama doğru söylemedikleri

ise, tevhidin dini dünya görüşü ile şirkin dini dünya görüşü arasında ayrılığın olduğuna inanmayışları ve inanmamaları, bu ayrılığın ayırımında olamayışları ve olamamalarıdır. Oysa bu ayrılık, sıradan bir ayrılık değildir;

· tarihin savaşı, bu iki dünya görüşü arasındaki savaştır. Tarih boyunca din, çeşitli şirlder şeklinde hep toplumsal şirki açıklamıştır [ister iktisadisi olsun,

ister sosyali, isterse ahlakisi]. Yine tarih boyunca tevhid, olumsuzlayıcı, mücadeleci

ve şavaşımcı bir etken olarak, şirke dayalı dünya görüşüyle savaş halinde olmuştur. Çünkü konuşmalarının birinde söylediğiın gibi, tarihin savaşı dinin dine karşı savaşıdır. Bu şirkin, [İki tür şirk bulunmaktadır; biri açık şirk, bilinen, çeşitli put ve tanrıları bulunan şirk, ötekisiyse gizli, tevhid toplumunda ve tevhidi dinlerde gizlenmiş olan görünmez şirktir. Bu, müzının bir şirktir. Kitle, tevhid rengine bürüıunüş bu şirkin ne olduğunu, tevhidin ne tür bir toplumsal

ve tarihsel rolü bulunduğunu anlayamaz] tarihe genelde egemen din olduğunu anlarsak ve bu bizim için açıklık kazanırsa, tevhidin de tarih boyunca şirki ezen bir etken olduğu ve tevhidin toplumsal ve tarihsel rolü açıklık kazanır. Şirkin, beşeri şirk düzeninin, toplumsal şirkin, tarihe egemen din! şirkin, sürekli olarak şirk dinlerinin resmi ruhanilerinin aracı ve kesesi dolu, halkın zararına ensesi kalın kişilerin yardımcısı olduğuna, sürekli olarak aristokrasiyi, birtakım sınıfların birtakıın sınıflara, birtakım soyların birtakım soylara, birtakım ulusların birtakım uluslara üstünlüğünü açıklamada araç olduğuna ya da sürekli olarak soyların, ulusların ve sınıfların savaşını, toplurnda birtakım sınıfların özsel aşağılıklarının ve mahkum edilişlerinin ve öteki

sınıfların varsıllığının, ağalığıun, özsel ve soysal yüceliğinin açıklayıcısı olduğuna inaıursak, o zaman tevhidin, tarih boyunca insanlık içindeki

sınıf tefrikasıru, soy tefrikasım, ahlaki ve soysal değerler tefrikasını ve esas olarak genel anlaında, sınıf ve grup şirkini ezen bir hareket olduğu anlaşılır. Nasıl Şirk dünya görüşünden ibaret olan şirkin toplumsal düzeninin altyapısına [Söylediğim. gibi, şirk dünya görüşü, gerçeklik bakıınından· üstyapı, zihinsellik bakımındansa altyapıdır.] saldırınakla ... Dolayısıyla, zihinlerde ve inançlarda şirki ezınelde olan Tevhid, insan toplumlarına egemen olan sınıfsal ve soysal düzeni, ten1elinden [altyapısından] yok etmektedir. Nasıl dünya görüşlü şirk, toplumsal şirkin açıklayıcısı olabiliyorsa, dünya görüşlü tevhid de -ki en iyi evren birlikçi görüştür- beşeri birliği, sınıfsal birliği, insani· değerler birliğini, beşeri öz birliğini, ahlak birliğini, çeşitli beşeri ailelerin türlü gruplarının niteliklerinin birliğini açıklayabilir. Şirk, sitelerin ihtilafı, feodalitelerin ihtilafı, üretiınsel ve toplumsal kutupların ihtilafı ve insan soylarının ihtilafı için nasıl en iyi altyapıysa, tevhid de dünya görüşüne ait en büyük şekil olarak, feodalite [Roma İınparatorluğu'nu ve Yunan sitelerini anlatırken söylediğin1 gibi-genel anlamda feodal] kutuplarından oluşturulmuş büyük bir topluma birlik bağışlamak için vardır. Aynı şekilde ahlaki ve iktisadi altyapı bakımından, bir iktisadi düzenin inanç altyapısı ortadan kalktığında, halkın düşünme, inanç ve baş eğıne tarzı değişerek, iktisadi, siyasi, toplumsal ve ahiald mertebeler zinciri toplumda altyapısız kaldığında, k2Unat düzeninin tersine, Allah' ın sünnetinin tersine, Allah' ın, tek yaratıcının tersine ve

evrensel altyapının tersine geÇici ve dışardan yüklenmiş bir arz düzeni ortaya çıktığında, o zaman bu düzen, devamını sağlamak için, altyapısını yitirmektedir. Max Weber'in söylediği gibi, tevhidi dünya görüşünde, üstyapının altyapıya etkisi esasınca, üstyapı olan tevhid, tefrikacı müşrik üretiın altyapısına, birlik bağışlayıcı bir etki gösterir.

Başka bir konu da, tarih felsefesi olarak tevhid konusudur. Söylediğimiz, şirk toplumbilim düzeniydi. Tevhid toplumbilim düzeni ise toplumsal birliği gerçekleştiren bir düzen olarak, şirk de hep toplumsal ayrılığı, sınıfsal şirki açıklayan bir din olarak söz konusudur. Bu ikisinin savaşı, iki sistemin savaşıdır. Tarih felsefesi olarak tevhid, başka bir konu olup başka bir konuşınada buna değineceğim.

BEŞiNCi DERS

DERSiN GENEL PLANI

Program uyarınca bugün tevhid dersini sürdürmek durumundadır.

Bundan önce, İslaın öğretisinde tevhidin -altyapı olarak- dört yönü bulun.. d uğunu söylemiştim;

Birincisi; materyalizm, natüralizm, idealizm, panteizm [vahdet-i vücud] karşısında, şüphecilik ya da septisizm karşısında saçmaya yani, absurditeye dayanan dünya görüşü karşısında, felsefi bir dünya görüşü

olarak tevhid. Absurditeyi Farsçaya puçi [koflukJ diye çevirmişlerdir yanlış olarak. Bu, Batılı teriınlerle tanışık olan aydınlarınızın ne yazık ki kendi kültürümüzün terimleriyle tanışık olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu yüzden, bu terimlerden pek çoğunun felsefemizde, kültürümüzde, dinimizde ve edebiyatınızda, benzer ve hatta daha uygun ve zenginlerinin bulunduğunun ayınınında değildirler. Sonuçta bunları yeni bir düşünce diye dilimize getirmektedirler. Oysa örneğin boşluk felsefesi, boş tiyatro, boş dünya görüşü ve boş insan -ve esas olarak boşluk konusu- adıyla söz konusu edilen ve böylesine şiddetle ve süratle gündeme getirilen [ki gerçekten de hikmetten arı değildir. Aslında boşluk konusunun toplumumuzda söz konusu edilmesi boş bir konu değildir. Beyhudelik konusunun zamanımızda gündeme getirilmesi beyhude değildir.] şey, absurdite teriınidir. Bu teriın, saçma [abesJ anlamındadır, kofluk ve boşluk anlaınında değildir. Abes, Kur' an' da da bulunan bir terimdir. Kur' an, bu terimi tam olarak, söz konusu edilen anlam ve kavrarnda kullanmaktadır. Bu kavram, felsefemizdeve kültürümüzde de vardır. Abes, Beclcett gibi yazarların, yazılarında ve Albert Camus'un eserlerinde kullandıkları Batılı teründen daha uygun ve zengin bir terimdir.

Her ne olursa olsun, abes de bugün yaygın bir dünya görüşüdür; hatta çağımızın belirgin dünya görüşüdür. Tevhid ise, dünya görüşü olarak onun karşısında yer alınaktadır [önceki derste belirttiğim gibi].

Önceki derste, tevhidin ikinci boyutunu söz konusu etmiştiın; Özel bir topluınsal düzeni yorumlayan ve özel bir toplumsal altyapı yoluyla açıklanabilen,

mı iSLAM BiliM

;. tevil edilebilen ve uygulanabilen düşünsel bir sistem olarak tevhid.

Bu duruında tevhid, tam olarak, gökten yere inmekte, öğretim, tartışma, yorum, felsefe, kelam ya da ilim cedeli alanından toplumsal savaşırnlara girmekte

ve gruplar arası ilişkide söz konusu olan ve sınıflar arası ilişkiyi, bireyin cephe almasını, birey-toplum ilişkisini, çeşitli toplumsal boyutları, kitle. altyapısını,

kitle üstyapılarını, kitle kurumlarını, aileyi, siyaseti, kültürü, iktisadı, mülkiyeti, toplumsal ahlakı, toplum, birey, aile, sıiuf ilişkilerini bireyin ya da bir grubun sorumluluklarını belirginleştiren konuları gündeıne getirmektedir.

Bu sistem, toplum karşısında tevhidin düşünsel konumunu kendinde barındırmal tadır.

Genel anlaında, tevhid -bu yüzüyle- çelişkisiz ınaddi ve iktisadi altyapı [toplumsal tevhid] ve çelişkisiz düşünce ve inanç altyapısı [evrensel tevhid] üzerine kurulu tevhidi toplum yapısının ideolojik temeli ve düşünsel çimentosudur.

Burada, tevhid ve şirk konusu toplumbilimsel bir felsefedir; iktisadi bir görüştür; ahlaki bir altyapıdır -topluınsal ve biliınsel ahlak bakımından- geleneksel ve hukuki bir düzendir; toplumsal altyapıya bağlı bir ideolojidir.

Genel anlamıyla burada, topluınsal tevhidle topluınsal şirk arasındaki, sınıfsal tevhidle sınıfsal şirk arasındaki savaştan söz edilmektedir. Daha genel anlamdaysa, tevhid dünya görüşü, yani dünyadaki 'tevhid, varlıkla ilgili olarak nasıl vahdetsi bir yorumda bulunuyarsa topluında da insan toplumuyla ilgili olarak vahdetsi bir yorumda bulunmaktadır. Varlık sahnesinde, evrensel düzende tevhid, insanların, toplumların ve doğa güçleri üzerinde etkili olan ayıncı ve çatışık güçlerle, göksel tanrılarla, tür rableriyle, gaybi ve maverai güçlerle savaşıın etkeni olduğu gibi, insan toplumunda da toplumsal tevhid, yazgılara ınusallat olan, güçleri gasp eden, toplumsal düzenleri ve bireylerin ve sınıfların yaşayış biçiınini, topluınsal ilişkileri belirleyen yer tanrılarını ve genel anlamda insani şirki ortadan kaldıran bir etken olarak söz konusudur.

TARiHSEL TEVHiD

Tevhidin üçüncü boyutunda, tarihsel bir görüş olarak, tarih felsefesi olarak, tarihin hareketinde, insanlık, tarihin süregelen savaşında belirli bir cephe alış olarak söz konusudur tevhid. Tevhid, arkasından tarihin görülmesi,· çözümlenmesi, anlaşılması, değerlendirilmesi, çıkarımda bulunulması, yargıya varılması ve herkesin kendi tarihsel konumunu belirlemesi gereken bir gözlük anlamındadır.

Özellikle, hepsinden öneıniisi -lütfen bu cümleye daha çok dikkat buyurun- tarihsel, bilimsel bir görüş olarak tevhid, -hem bireye heın toplumainsan

toplumuna, ulusal topluma, sınıf ya da inanç toplumuna doğru bir tarihsel keşif ve tanıma kazandırır ve sonuçta hem bireyin, grubun, sınıfın, ulusun ve insan türünün geçmişinin tarihsel hareket ve değişim çizgisinin ve ayrıca her öğretinin, hareketin, kültürün, elinin ve medeniyetin anlaınının kaynağıALi ŞERiATi 111

nın, hedefinin ve tarihsel rolünün açıklık kazanmasına ve belirginleşmesine, hem de bireyin, grubun, sınıfın, ulusun ve insan türünün tarihsel yazgısının, yani geleceğinin önceden kestirilmesine yardım eder. Bu ikinci yön sonsuz derecede hassas, diri ve hayati olup tevhid konusunun, biziın anladığıınızın, bize anlattıklarının ve şu zaınanda söz konusu olanın tersine bir kelam konusu ya da eski ve yok olmaya yüz tutınuş bir konu veya sadece bilimsel ve felsefi bir gerçek olınadığını, tersine, çeşitli boyutlarında, insanın manevi ve maddi yaşayışının çeşitli boyutlarının tümünü -dün-yayı algılaına biçiininden tutun da başkasıyla olan ilişkisine varıncaya değin- içine alıp somutlaştırdığını ortaya koyar. Ayrıca, sadece bir tür zihinsel konu değil, amel, inanç ve karar altyapısı, insani ve ahlaki değerler esası, siyaset ve iktisat teıneli ve toplumsal yaşayış biçimidir aynı zaınanda. O, sadece mescitte, tekkede, eski ilim havzalarında, üniversitede, sadece İbn-i Sina'nın, Molla Sadra'nın yanında değil, sokakta, çarşıda, fabrikada, tarlada, bir arnelinin başında, durumunda, bir köylünün, evinde ocağında, varsılın soluğunda, tezgahında, bir yöneticinin davranışında, bir aydının, bir öğretmenin, bir yazarın, bir sanatçının, bir bilginin, özellikle de

bir ruhaninin konuşmasında, susuşunda, inancında, amelinde, bakışında, duyuşunda,

özel, toplumsal ve bilimsel yaşayışında gözle görülmeli, duyumsanmalı,

tüm bireysel, toplumsal, manevi, maddi, ahlaki, iktisadı, siyasi ve bilimsel

vs. olgularda, muvahhid toplumla müşrik toplumun toplumsal düzenleri

arasındaki fahiş ihtilafta bile duyulmalıdır.

Sadece irfani ve felsefi kitaplarda, ilahi hakimierin ve ilahiyat bilginlerinin

derin araştırınalarında değil, iki insanın karşılaşınasında, bir topluluğun sokakta

yol yürüyüş biçiminde, onların bir toplulukta oturuşlarında, bir bireyin

bir makam karşısında duruşunda ve hatta bir aile sofrasında bile tevhidin varlığı

rahatlıkla görülmelidir. İlk bakışta burada tevhid mi hüküın sürüyor yoksa

şirk mi, anlaşılmalıdır. Bu, basit bir iştir; çünkü tevhidden iz bulunmadığı her

yerde şirk hazırdır kuşkusuz.

Çünkü bu ikisi birbiriyle çatışıktır; her ikisinin bir arada bulunması ve hiçbirinin

de olmaması olanaksızdır. ·

Toplumsal tevhid, insana yönelik sorumlulukların içinde yer alır. Tarihsel

tevhid ise toplumsal sınıfların, toplumsal grupların ve insan türünün, yeryüzünde

ortaya çıkışını başlangıcından şimdiye değin nasıl bir değişim geçirdiğini

ne tür aşamalardan geçtiklerini, bu aşaınalardan geçerken ne ölçüde sapma

olduğunu açıklar. Tevhid -ki kendisi, tarihsel harekette belirgin bir seyir çizgisidir-

dakik bir ölçücü olarak, bu sapmaları gösterir. Ayrıca, bilimsel nedenlerin

-doğal olandan tutun da insani olana varıncaya değin, yani coğrafya, soy,

iktisat, düşünce, siyaset vs. etkenlerİn- bilim karşıtı, insan karşıtı, insanın doğayla

olan bilim dışı ilişkilerinin, insanın insanla olan insanlık dışı ilişkilerinin,

yani hurafenin, büyünün, yalancı dinlerin ya da gerçek dinlerin sahte yorumlarının,

toplumsal hastalıkların, toplum karşıtı güçlerin, insanlık dışı dü112

zenlerin, cehaletin, baskının, aldatmanın, sınıf, soy, kavim vs. çatışmalarının

insanlığın hareket ve değişim çizgisinde -genel türselliğinde- ve ulusal toplumlarda

-soy ya da ulus ya da toplum vahdetlerinde- ya da toplumsal sınıflarda,

ihtisas ve arz gruplarında -her ne olursa olsun her bireyin bağlı bulunduğu

özel gruplar olarak- ne ölçüde işin içinde olduklarını ve her sınıfın, her grubun,

her toplumun, her ulusun, her beşeritürün özdeki sapmasında ve tarihsel takdirinde

çeşitli rolleri bulunduğunu gösterir. Yine tevhid -somut bir insanbilimsel

öğreti, tarihsel çözümlerneye özgü bir görüş ve mantık, özel bir toplumsal

felsefe ve aynı zamanda dinin esas temeli olarak- tam anlamıyla, dinin,

sapmış ya da doğru şekliyle, insanın tarihsel serüveninde nasıl bir rol oynadığını

ve ayın şekilde yanlış ve uygunsuz olarak ne gibi etkenierin dini saptırmak

ve insan türünü bozmak yoluyla tarihe egemen olduklarını ve insanın

yenilgisinde ve zamanın tutsak edilişinde nasıl böyle büyük bir başarı elde

ettiklerini değer lendirmektedir.

Dolayısıyla tevhid, dakik bir bakış ve mantıklı, doğru ve derin bir çözümleme ve değerlendirme yöntemi olarak insanın, kendi serüvenini, yani gerçek geçmişini, yani insanın, ulusun, topluluğun, sınıfın ve hatta bireyin tarihini keşfetmesine yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde, bir bilim, bir ideoloji türü, dakik ve yükümlü bir biliinsel görüş türü olarak, yazgının önceden kestirilmesine,

geleceğe bakışa ve başka bir deyişle bireyin, ulusun, toplumun ve insan türünün 'yarınının tarihi'37nin önceden görülmesine yönelebilir. Aslında geçmişi tanımanın taşıyabileceği tek değer, geleceği tanımada insana yardım etmesidir. Tarihin yükümlülüğü, yarını keşfetmek ya da belirlemektir. Yarının tarihini yazmak içinse dünün tarihini araştırırız. Bu yüzden bugün, tarihsel araştırmalarınuzın ölüm kokusu yaydığım ve Celal Ali Ahmed'in deyişiyle çokça kabir yarılması olduğunu görüyoruz. Bu yüzden, tarihçilerimiz, şimdiki zamandan geçmişe gitmekte, orada kalmakta ve artık geriye dönmemektedirler. Hatta halkı da kendileriyle birlikte geriye götürmek istemektedirler. Oysa geleceğin seyir çizgisini tanımak için araştırılmalıdır geçmiş. Tarih, bu yüzden insanı tanıma bilimidir, insan türünün ya da bir ulusun, bir kültürün, zamanda varoluşunun bilgisidir. Yoksa var olan şey, ölülerin ardından gıybet etmek olacaktır.

Bu algılamayla, tevhid bir tarih felsefesi olarak, hem İnsan ve toplumun

geçınişini keşfetmekte, hem de insan ve topluınun yazgısına ilişkin öngörüde

bulunmaktadır.

37 Egemen toplumsal düzenlere, hasta insan, özellikle de üçüncü dünya ve ona özgü sömürge insan ve toplum

konuları ile ilgili olarak yeni ve ileri görüşleri bulunan çağdaş aydın Fransız yazarı Sayın Tibormonde'nin [özel ad

tahmini olarak yazıldı-çev.] güzel ve yerinde söyleyişi. 'Olanaklı Dünya' ve 'Korku ve Umut Arasındaki Dünya'

adlı eserlerinden birincisi Merhum Halil Meliki tarafından tam olarak Farsçaya çevrilmiştir. Tibormende'nin bir

başka kitabı da 'Regard Sur L'histoire de Demain' [Yarının Tarihine Bir Bakış] adını taşımaktadır.

TARi H iN ANLAMI

Şunu da parantez içerisinde açıklamalıyım ki tarih felsefesi dediğimizde - zihniinizde çağrıştırdığının tersine- yalnızca geçmiş değildir aınaçlanan. Tarih felsefesi anlaınında tarih, bundan önce olmuş olaylarla ilgili bilgilenrnek deınek değildir; hatta olayların keşfedilme, eleştirilme ve çözüınleme bilimi de değildir. Tarihin en doğru tanımını tek kelimeyle söyleyecek olursak; Tarih, insanın oluş tarihidir. Bu konuyla ilgili olarak, Kur' an' ın bu işi ne denli temel aldığını insanın yaratılış felsefesinde dile getireceğiın. Orada, Kur' an' ın, öteki bölüınlere oranla en büyük bölümünün [Kur' an, göksel bir kitap, kurtuluş, hidayet ve bilinçlendinne kitabı olınakla, yani hedefi ve konusu ınaneviyat ve

ahlak olmakla birlikte] tarihsel bölümü olduğunu, ortalaına olarak, Kur' an' ın yüzde ellisinden fazlasının tarihle bağıntılı olduğunu söyleyeceğiın.

Kimi zaınan -keliınenin yaygın anlamıyla- oldukça dini ruh yapıları bulunan kişilerden kimilerinin beni şöyle eleştirdiklerini gördün1; Bu sözlerin [İslaın bilimin çeşitli alanlarında söz konusu ettiğim konular amaçlamnaktadır] dini konularla ilgisi yoktur. Bunlar, toplumbilim, insanbiliın, felsefe ve daha çok da tarihle ilgilidir. Ayrıca fı1lanca [yani ben], yüzde yüz ilahi, gaybi ve kalbi yönü bulanan ve boyun eğilerek kabul edilmesi, niçini nasılı sorulmaması ve aslında aklı irdeleıne ve çözümlemeye, ınantıksal ve biliınsel yoruma kqnu edilmemesi ve nasıl ve niçini ile ilgili sorulara kapı aralanmaması gereken inanca ve dine ilişkin her türlü konuyu, toplumbiliınsel, tarihsel ve ideolojik bir konu olarak söz konusu etınekte ve kendisi için, bunları felsefi, akli ve bilimsel

neden ve hedef olmaktadır. Örneğin Kur' an' ı felsefi, edebi ve tarihsel bir kitap olarak çözümleınektedir. İınameti bir siyasal rejiın gibi, toplumsal bir önderlik gibi didik didik etmektedir. Şer' i bir hükınü, fıkhi bir emir ya da yasağı alıp, kendisi için ödev ya da cevaz veya müstehaplık ve vaciplik yontınaktadır vs. yavaş yavaş din, aklı ve bilimsel b.ir beşeri öğretiye dönüşmekte, ilahi, gaybi ve kulluk yönü unutulmaktadır. Kendisinin de resmen itiraf ettiği gibi İslam'ı bir ideoloji yapmak istemektedir. Oysa İslam, gaybi bir iman, kalbi ve işrald bir inançtır. Kaynağı da Allah' tır; dili ise vahiydir.

Bu konuların, toplum, doğa ve tarihle ilgili olduğu doğrudur, ama Kur' an da tabii ve insani bilünlerdir ve özellikle de tarihtir; insanın oluş bilimidir. Yani tüm insan bireylerinin gerçeği tek birey olup adı Adem' dir.

Milyonlarca bireyde, sonsuz bireyde, insan adında gerçek bir varlık bulunmaktadır.

Bu insan, olma halindedir. Bu, tarihin kendisi olan özel bir zamanda, belirli bir bilimsel akışta gerçekleşen bir gerçeğin insan oluşudur.

Dolayısıyla tarih bilimi, bir başka boyutuyla, bir başka yönüyle, geçmiş olayları, zamana ilişkin olayları ya da geçmiş zamanı değil, insanın kendisini tanıma bilimidir. Bu yüzden tarih, tarihte şekillenen insan adındaki gerçeğin oluşunun incelenmesidir. Bu insan oluş, geçmişten günümüze değin sürınekte ve bu114

günden sonuna değin de Allah'a doğru sürecektir. Bu süreklilik, tarihsel bir süreklilik olup onun kat edilişi, ideal insanın yaratılışını gerçekleştirir. Tarihin asil oluşu da buradandır. Burada görmekteyiz ki görünürde zihinde olan çağrışımın tersine dinli bilginierin [Müslümanlar, bu konulara fazlaca eğilmediklerinden, Hıristiyanlar, Yahudiler ve hatta bu iki tip dışındaki din düşünür ve filozofları kastedilmektedir.] Hegel'i şiddetle din karşıtı olarak mahkum etmelerinin -ben de dini i bir adam olmadığı inancındayıın- tersine He gel' in kendine özgü tarih felsefesinde ve insanı tarih idealizminde kullandığı terim ve

söyleyişleri

iyi aniayıp dakik olarak çözümler ve terimlerinin pervasızlığından, seçtiği söyleyişlerin -ki tam anlamıyla din dışıdır- kötülüğünden ve vuruculuğundan korkmazsak ve bilimsel meşrep genişliğine sahip olursak, o zaman Hegel'in bu Tanrı karşıtı, küfür dolu öğretisinin arka yüzünde Tanrıyı ve insanı tanıma felsefesinin duvar duvara komşusu olan ve dinimizde söz konusu edildiği biçimde insan ve Allah ilişkisine dair bir gerçeğin bulunduğunu anlarız.

Buna tarih felsefesinde değineceğiz.

Tevhid altyapısındaysa, ikinci yön işte bu tarih felsefesidir. Üçüncü yön, tevhid toplumbilimidir. Dördüncü yön, tevhide dayalı değerler konusu olan ahlak ve insan bilimidir.

Bu dört yön, tevhidin dört boyutudur.

Buna göre tevhid, ilkin bir dünya görüşü olarak söz konusudur daha önce belirttiğim öğretiler karşısında. İkincisi, toplumbilimsel ve sınıfsal bir altyapı olarak, üçüncüsü -ki bugün ele alınam gerekiyordu- bir tür tarihsel görüş ve felsefe olarak -zihinlerde yerleşmiş bulunan ve fakültelerde çoğunlukla ders olarak verilen3s anlamlarda değil elbette- söz konusudur. Din! geçmiş ve tarih adına bize anlattıkları39 değil, tersine -belirttiğim gibi- insanın oluş bilimi anlamında tarih, sonuç olarak da insanın keşfi, insanın geleceğine, kendi geleceğiinize, toplulukların, sınıfların, toplumun, ulusun, bölgenin ve türün geleceğine ışık tutmak anlamında tarih söz konusudur burada.

Son ders, yani tarihin dördüncü boyutu, ahlak altyapısı ve değerler sorunu

anlamında, insan tarihinde insan bireyinin eğitiminde derin rol oynayan bir

etkendir. Çünkü insanbilim felsefesinde tevhid, İslam ve İslam-bilim öğretisi

38 Bu, geçmiş olayların [istisnai kişiler bakımından böyle değildir] aktarılıp anlatılmasından ibaret olup

kahvehane hikayeciliğinden farkı şudur Bu, soğuk ve tatsız tuzsuz bir şeydir. Evet, bütün tarihsel gerçeklerin

berbat edilmesi ... Tarihsel metinlerimizin tashihi için basit ve masrafsız bir iş yapmamız gerek. Son

derece açık ve net olarak, onların olumlu fiilierinin başına bir 'nun' [olumsuzluk edatı] getirebilir ve olumsuz

fiilierin başından da bir 'nun' [olumsuzluk edatı] kaldırabiliriz. O zaman, tarih tashih edilmiş olur. Dolayısıyla

bir kalemle, bir tarih kitabını yarım saat içerisinde tashih edebilirsiniz!

39 Yukarıdaki işlem, tarihten söz eden dini metinler ya da peygamberin, imamları n, geçmişierin çehreleri ile

veya din ya da Şiilik adına geçmişte olmuş olay ve cihatlarla ilgili olarak bize anlatılanlar için de gerçekleştirilebilir.

Ama sanırım, bu kadarı yeterli olmaz. Çünkü burada oldukça iş yapılmış.

esasınca, insandan taıu·ısal bir insan yaratmaktadır. Konuşan hayvan yerine

araç-gereç üreten hayvaıu, gülen hayvaıu, idealler oluşturan, ide yaratan insanı

ve filozofların çeşitli insanbilimcilerin tanımladıklan insanı yaratır. İslam bilirnde

insanın tamını şudur; İnsan 'tanrısal hayvan' dır. Bir hayvanı sadece tanrısal bir

varlık, bir ölüın günü ötesi, yani dünya ötesi [aşağılık] bir insan kılmakla kalmaz,

aynı zan1anda her bireyden -ki toplumsal ve iktisadi düzenlerde zillete,

güçsüzlüğe, ınustazaflığa, pisliğe, çaresizliğe ve hatta tesliıne ve boyun eğmeye

düşer- bir kahraınan yaratır. .

Tevhid, havada askıda bulunan bir bireyden, bütün varlığın dayandığı duvara

dayanan bir insan yaratır. Varlılda böyle bir dayanak bulan böyle bir kimse,

hiç bir rüzgarla, hiç bir selle, hiçbir kamçıyla, hiçbir tehlikeyle, hiçbir tehditle

sarsılmaz. Hayatta, askıda bulunan ve dayanağı olmayan bir insan, boşluklara,

köksüz otlara tutunmaya çalışır. Neresi olursa tutunmak durun1unda olan

korkak, titrek ve güçsüz insandır o. Bütün varlığı sımsıkı sarınış bulunan hayat

ipine sarılmak, her yelde, her fırtınacia oynayan ve ne olursa olsun bir yere

yapışmazsa yok olması kaçınılmaz olan bir saman değil, başkalannın yaslanabileceği

bir dağ kılar insanı tevhid. Bu yüzden tevhid insani değerlerin teınelini

kurar. Bu dördüncü konuyu bağımsız olarak ele alına fırsatım olmayabilir.

İslam bilim kitabının [birinci bölüınünün] sonuncu esasında tevhidi, insanı ve

ahlaki bir etken olarak ele aldım. Tevhidle ilgili olarak şu anda ele aldığım konular

orada henüz zihnime gelmemişti ve bu boyutlara dikkat etmen1iştim. Bu

ise, herhangi bir zamanda söylediğim bir sözün bundan başkası olamaz anlaınında

algılanman1ası gerektiğinin güzel bir örneğidir.

Üç yıl öncesinde ben tevhidi sadece bir ahlak altyapısı olarak söz konusu ettiın [Bize anlattıkları anlamda ahlak, bireyle ilgili şeylere yarar]. Nasıl insan olmak, nasıl insan kalınak anlaınında, insani değerlerin ne olduğu, bunların kendiinizde nasıl yaratılacağı ve besleneceği ne yapıp da bireyin topluında kahraman, hayatta bağımsız kalınacağı, dünyada göğün alçak çatısından nasıl başını kaldırmasının sağlanabileceği anlamında ahlaktan söz ediyorum burada. Bu konuyu, çağımızın ahlak bunalıını çağı olması nedeniyle söz konusu ettin1 özellikle; Şu anki insana yüklenmiş bulunan ve insanın bozulma ve insan oluştan sapma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu bir topluınsal hayat düzeninde

bu, bundan önce söz konusu olan ölüın, katliam, kölelik, sömürü, istisınar -bunlar şimdi de eskisinden fazla olarak vardır- gibi tehlikelerden daha da ileridir. Ama. daha büyük tehlike ise, İnsanın niteliğinin bütünüyle değişınesi ve insanın baınbaşka bir hayvana dönüşmesidir. İşte burada, çeşitli düzenlerde ve topluınsal ve tarihsel değişimierin çeşitli aşaınalannda tarihte ve geçmişte sahip olduğu rolden daha seri, daha derin ve daha yapıcı bir rolü vardır tevhidin. İslam-bilim' de tevhidin sadece bu yönünü belirttim ve öteki üç yönünü [yani dünya görüşü olarak tevhidi, toplumsal düzenin topluın bilimi olarak tevhidi ve tarih felsefesi olarak tevhidi] söz konusu etmedim.

Dördüncü bölümde tevhid, insam dezaline ed,en bir etken olarak söz konusu.

İnsanın aline olma tehlikesi her zamankinden daha çok olan bir zamanda, tevhid, insanın dezaline edilmesi etkenidir; insanın insanı, sağlıklı, büyük, yüce ve tanrısal özüne döndürülme etkenidir. Siz, eğer o konuyu gözden geçirirseniz, artık ben de derslerden birini kaldırarak, başka konulara daha çabuk geçebilirim. Gelecek program şu olacaktır; Günümüz dünyasının aydınlarının zihninde-tarih felsefesinde-söz konusu olan bütün büyük ve yaşayan öğretileri -bütün öğreti ya da kuraınıarı değil- birer birer ve dakik olarak burada anlatacağım. Elbette yetkin bir şekilde değil -çünkü bu iş, başlı başına bir yıllık bir dönemi gerektirir- sadece bu öğretilerle ilgili olarak zihinde genel bir şeklin belirginleşmesi ve bu öğretileri incelemek için sonraları kendi kendinize konuyu tamamlamamza yarayacak bir tür yönteının ortaya çıkması açısından ele alacağım.

Bu öğretileri birer birer ele almalıyım ya da siz irdelemelisiniz;

1- Dünyada tarih felsefesinin ve toplumbiliminin -kelimenin bilimsel anlaınıyla- kurucusu olan İbn Haldun'un tarih felsefesi. Onun çalışn1asının tek bir kusuru vardır ve bu nedenle değerden düşmüştür. Büyük ayıbı da tümüyle bizim oluşudur. Biziın olmak, bağışlanmış ve bağışlanacak bir suç değildir asla. Oldukça açık bir örneğini biliyoruz işte Zeyneb ve Jandark. Bu ikisini karşılaştırın;

Dünyayı değiştirmiş ve Peygamber' in yanı başında savaşan kahraman ashabın ve pehlivan kılıç ustalarının, korkudan sesleri solukları çıkmaz

olup riyazet ve i badete sığındıkları, hem de bunu cihat, Kur' an, vahiy, cem1et, şehadet ve kahramanlık öğretisini peygamberin kendisinden öğrendikten sonra yaptıkları aına sonradan, 'tembelizm'e inandıkları bir döneında ortaya çıkan bir kadındır Zeynep. Bu sahabelerin ve yiğitlerin bu duruma düşüşlerinin göstergesi

ise şudur; Hüseyin, kendi toplumunda hak ve batıl savaşının en büyük temelidir4o [bunların tümü Hüseyin'in İslam demeK olduğunu biliyorlardı]. Yaptığı iş, her Müslüman'ın yapması gereken iştir. Sonra Hüseyin, duyuruda bulunur; herkes duyar bunu. İki ayda ortam hazırlamaya çabalar. Sonra her yerden gelmiş olan bütün topluluklara, bütün uluslara, bütün kanatlara ne yaptığını duyurınak için Medine'den Mekke'ye gelir. Büyük İslam toplumunun bütününden, artık imparatorluk olmuş ve baskı ve katliaınların herkesi sindirdiği toplumdan sadece 72 kişinin bir çiçek deıneti gibi bir araya geldiğini biliyoruz. O zaman Zeyneb, bu 72 kişi de gittikten ve kadın başına, sıkıntının

40 Sadece bizim açımızdan, hem de bu dönemde değil, 50-60 yılının o müslüman Arap toplumunda da ister,

Hüseyin'i islam'ın sembolü, temeli ve ölçüsü olarak bilen -çünkü kişiliğini tanımıyorlardı- bilinçli insanlar olsun,

ister bu sözleri anlamayan fakat onun Peygamber ailesinden geriye kalan ve onun ailesinin belirgin bir çehresi

olan biri olduğuna inananlar olsun -ki onlar, en azından verasete, aileye, kana ve mensubiyete inanıyorlardıbunları

anlıyorlardı.

kalbinde yalıuz kaldıktan sonra savaşımını öylesine süreğen ve kesin bir biçiinde,

korkusuzca ve bilinçlice sürdürür ve hepsinin yüküınlülüğünü omuzlar.

O zan1an böyle bir kişiyi, kardeşine ağlamaktan başka bir yükümlülüğü

bulunmayan ağlayıp sızianan güçsüz bir kadına çevirdiler. Biz ölü acizlerin

bile ağlaması gereken bir kişiye dönüştürdüler onu.

Öte yanda ise Janclark bulunmaktadır; duygulu, acılı, coşkulu ve hayalci.

Bir rüya görür [rüyada görünenierin kimler oldukları malumdur]. Rüyasında

biri şöyle der; Kalk ve Fransız saltanatının yeniden kurulması için kıyamet.

Sonra uykudan sıçrayarak velveleler koparır. O zaman, Batı'nın böyle bir yükümlülük,

bilinç, hedef, kişilik, öğreti ve ilham biçimi taşıyan birinden nasıl bir

çehre yarattığını görmelisiniz; dünya şairleri, edebiyatçıları, özgürlükçüleri,

hümanistleri ve devrimcileri -bizimkiler bile- ondan ilhaın almaktadırlar yüzyıllardır.

İbn Haldun, ilk kez olarak, toplumbiliine, toplumsal felsefeye ve tarih felsefesine,

bilimsel çözümleme biçiminde -bugün geçerli olan anlamıyla-19. yüzyıl

tarih felsefesinin ve toplumbilimin izlediği ve şekillendiği ve 20. yüzyılda da

süren aynı anlam ve yöntemle varlık kazandırdı. Değerli konumu biziın katımızda

öyle takdir edildi ki, niçin fıkh1 bakımlardan doğru olmayan şu hükmü

dile getirmiş, şer' i bakımdan vs. olan şu şeyi söylemiş diye sövgü yönelttiler ona; en küçük yanılgısını bağışlamaziarken en büyük hİzınetlerini görmezden geldiler. Birazcık insafları bulunan ve bağımsız araştırmalarında dini ve İslam karşıtı duygulara, ulusal ve Doğu karşıtı duygulara, soydan, Batı'ya taparlık · gururundan, sömürge hizmetkar lığından ve siyasi sistemlerin uşakları olmaktan gelen duygulara yol vermeyen kimi Avrupalı Doğu ve İslam bilimciler [ki sanki Doğu'nun ve İslam'ın tümü edebiyat ve tasavvuftan ibaretmiş ve Doğu'nun ve İslam'ın başka meselesine eğilinemezmiş gibi] toplumbiliinin ne Proudhon'Ia ya da Eflatun'la değil -ki Eflatun'un söyledikleri toplum ve sosyal meseleleridir, bilimsel çözümlemeler değil- İbn Haldun'la başladığını, İbn Haldım' un tarihi olayların aktarıcılığı biçiminden kurtarıp bilimsel çözümleıne ve bilimsel etkeniere dayanarak yorumladığını keşfetınişlerdir.

İbn Haldun'un görüşlerinin tümünün doğru olduğunu söylemek isteıniyorum; doğruluktan, yanlışlıktan söz etmiyoruz. Söz konusu olan, çalışınanın bilimsel yöntemidir; söz konusu olan, insan toplumunu, hareketleri bir nedenselliğe dayalı olarak açıklanabilen, yorumlanabilen, öngörülebilen ve anlaşılabilen bilimsel özsel bir görüngü biçiminde ele alan kişidir.

İbn Haldun'un dili yenidir; bakışı kuru, dakik ve biliınseldir. Onda hem toplumbilim bulunmaktadır hem tarih. Her ikisini bir tek algılar ki, gerçekten

de bir tektir; bir tek varlığın iki boyutu, iki yüzüdür. Toplum, durağan tarihtir ve tarih devingen toplumdur çünkü.

2- Vico.

3- Hegel; 19. ve 20. yüzyılların en büyük tarih felsefesi Hegel' e aittir.

4- Marx; Marx sadece Hegel'ci tarih felsefesini, toplumbilimini ve Hegel'in diyalektik konisini tersyüz etmiş, ama her şeyini korumuştur. Kendi söyleyişiyle, onun konisinin kaidesini yere oturtmuş, gökten yere çevirmiş ve yere ait kılmıştır.

Bu yolda Engels'in, Plehanov'un, George Politzer'in, Schwartz'ın ve benzerlerinin

görüşleri de birer öğreti çizgisinde yerlerini almışlardır.

5- Toynbee; Günümüzde tarih felsefesinin en büyük ve en belirgin çehresi Toynbee' dir. Kimileri -ki ben onlardan değilim- İbn Haldun' dan sonra Toynbee' den daha büyük birinin gelmediğine inanmaktadırlar. Ben, bu son iki yüzyılda oldukça tek düzeduruma gelmiş bulunan tarih felsefesi ve toplumbilim ekallerinde Toynbee'nin tarih ekolünde büyük bir devrim olduğuna inanmaktayım.

Sözlerinin nereye dek doğru, nereye dek yanlış olduğunu onun ekolünü değerlendirirken belirteceğim. Elbette Toynbee'nin idesi, toplumlarda rüşte ermiş bir felsefe biçimine girmemiştir henüz; kendisine ait olup bireysel yönü bulunan ve kendisinden başka kimsenin inanmadığı büyük bir kuramdır.

TARi H FElSEFESi OlARAK VAROlUŞÇULUK

Varoluşçuluk, Kierkegaard, Jaspers ve özellikle de hepsinden daha derin olan Heidegger ve üstat Sartre kaynaklıdır. Şu farkla ki Sartre'ın varoluşçuluğu, Heideggeı in varoluşçuluğuyla Marksizm'den oluşan bir karışıudır. Aıua Heidegge1in varoluşçuluğu katıksız bir varoluşçuluktur. Sartre, varoluşçuluğu yüzde yüz felsefi olan bir ekol biçiminden toplumsal bir ideoloji biçimine getirmiş, ona olumlu ve yapıcı bir şekil vermiştir; ama oldukça derin irfaru bir insanbilim biçiminden genel beğeni görecek sığ bir insanbilüne dönüştürmüştür.

Bu durumda, Sartre'ın varoluşçuluğu toplumsal bakımdan, Heidegger' in varoluşçul uğundan daha işe yarar cinsten dir, ama Heidegger' in felsefesinden de yüzeysel ve avaıucadır. Bu nedenle Sartre ve felsefesi böylesine coşku yaratıcı olup dünya gündemindeyk~n Heidegger- tanınmadan kalmış, ne bir dergiye adıu atmış, ne de bir söyleşiye katılmıştır; magazin adamı değildir.

TARiH FElSEFESi; BiR DOGU EKOlÜ

Avrupalıların söyleyip bizim de çevirisini yaptığımızın tersine -ki çoğunlukla iyi ve sadık çevirmenlerin yaptıklarına çeviri, çeviri yapmayı bilmeyenierin yaptıkları kötü şeylere telif ve kendilerine de müellif adını veriyorlar- tarih felsefesinin Doğulu bir düşünce olduğunu, kökeninin Doğu' da bulunduğunu söylemek istiyorum ama Avrupa' da bir şey keşfedilince, Bizde de var; önceden

bilmediğimiz falanca kitapta varmış da onlar söyleyince şimdi aklımıza geldi. diyen aydınlarınki gibi değil elbette.

Tarihi tek bir süreğen akış ve bireysel iradelerin, geçmiş kişiliklerin, kah. ramanların, olayların ve rastlantıların etkisinin dışında özsel bir gerçeklik olaAli ŞERiftTi 119

rak algılayan ve ona bir gidiş çizgisi ve yazgı bağışlayan özel bir bilimsel görüş olarak tarih felsefesi, Doğulu bir görüştür;

Hinduizm ve Budizm' in belirgin çehreleri, aslında tarih felsefesidiri er.

Zerdüşt dini de -ki dünyanın bütününü dört döneın, her dönemi de üç bin yıl olarak kabul eder; her bin yılda bir biri gelerek insanlık tarihini harekete geçirir, sonunda da Suşiyant gelerek zamana son verir ve insanın yazgısını değiştirir-

bir tarih felsefesidir. İntizar, Medeb-i İtiraz [İtiraz Öğretisi Bekleyiş] adlİ yazıda belirttiğin1 gibi, bizim İmam-ı Zaman' a inaıuşıınız da bir tür toplumsal felsefe olmak yanında tarihin açıklaıuş felsefesidir de [çünkü tarihin süreğen bir akış olduğuna inanmadan ahir zamandan söz etme olanağı yoktur]. Bunlardan

daha eski olan Babil ve Sümer tarih felsefelerini de ekleyelim. Elbette Çin ve Mısır' ı da anmalıyız ki, yetişebilirsem en azından biraz değiniriın.

Ne yazık ki hepsini gerekli zaınan bulup da ele alına olanağın bulunmadığından eksik olarak dile getirmek ve değinip geçmek durıınundayım. Bu çerçeveleri, sizin araştırınalarınız ve konunun ardını getirmeniz doldurabilecektir.

Son olarak da İslam ideolojisinde ele alınan İbrahimi tarih felsefesi buluıunaktadır.

41 Şu andan başlayarak sonuna değin, İslaın' dan söz etınekteyiın; yani

çeşitli zamanlarda, çeşitli peygamberlerin çehrelerinde, çeşitli şeriat ve kanunlarda

görünüm kazanmış bir din olarak.

Bu İslam, süre gelen bir akım alınuştur ve İbralıirrı' in çehresinde,

İbrahim adıyla soınutlaşmışhr. Bu İbrahim çehresi bu hareketin en büyük, belirgin,

belirleyici ve tanıtıcı çehresidir.

41 Tarih felsefesinin büyük çehrelerinden biri olarak bilinmekle birlikte Croce [1866-1952]nin tarih felsefesi

yoktur. Fakat o, tarihi felsefe olarak bilmektedir. Croce [italyan filozofj, toplumbilimin ve tarih felsefesinin kurucularından

ve önemli çehrelerinden biri olmakla birlikte -yaygın kanının tersine, tarih felsefesine inanmaz- burada

söz konusu ettiğim anlamda Croce, tarihin felsefeden başka bir şey olmadığına inanır. Tarihi, bilimsel öz taşıyan

ve benim de -birey olarak- onda toplumsal özsel savaşım içinde olduğum bir akım şeklinden çıkarmıştır. Tarihi

felsefe şeklinde algılar; oldukça derin bir felsefedir bu. Fakat ben, hangiderdimize yaradığının somutlaşması için

başka birtakım konulara -dinT, bilimsel konulara ve çeşitli öğretilere- eğiliyorum. Yani dinle, bilimlerle, sanatla ve

edebiyatla ilgili son derece derin, güzel ve değerli -mantıksal, bilimsel, felsefi vb. açıdan- konular bulunur da

şimdi işimize yaramaz ve bilimsel zihniyeti, aydınları ya da bilginleri ya da fazılları doyurursa, bu konuları söz

konusu etmem. Onlara karşı olduğum için değil, eylemin esas oluşuna inandığımdan. [Villiam James ve benzerleri

gibi de değil elbette.] Eylemden soyutlanmış olan her şey eylemsizlerin işine yarar; bütün konulara bu anlamda

bakıyorum. Bugün toplumumuzun derdine bir çare olmayan her şeyin yanlış olduğuna inanmıyorum elbette;

gündeme getirilmesinde aceleye gerek olmadığını düşünüyorum. Kimi zaman ayda iki üç ya da dört mektup

geliyor çeşitli yerlerden. Örneğin içme suyu bulunmadığı anlaşılan bir köyden - ki adını hiç duymamıştım- bir

mektup geldi bana. Mektubun yazarı, eğitmen ya da öğretmen olmalıydı. Mektubunda şöyle yazıyordu Bayım!

Sorun şu Adem'in bacı-kardeş olan kızları ve oğulları birbirleriyle nasıl evlendiler Sevgili bayımı Sen ki

Alemşir'de yaşıyorsun; sorunun sadece bu mu Yoksa senin huzuruna gelip Hz. Adem, kızını ve oğlunu nikahlamanı

mı istemektedir şimdi Aydınların ve bilginierin en büyük sapmalarından biri, zihinsel gereksinimierin ve

bilimsel hassasiyetleri n, onları öz gereksinimlerinden ve gerçekliklerinden gafil kılmalarıdır. Bu mesele yüzünden,

dehalar hücrelerde hapsolmakta ve kitleler kendilerinden olan bu dehalardan yoksun kalmaktadırlar. Bu açıklamayı

çalışma yöntemimiz için arz ettim.

HÜMANiZM

Hümanizm, insanbiliın olup başlangıçta Yunan hümanizmi vardır ve daha sonra da M. 12. ve 13. yüzyıllardan başlayarak Rönesansı temeliendiren insanbilim ya da hümanizm oluşur. Rönesans, skolastik felsefeye karşı olan ve hümanizme dönüşü destekleyen bir harekettir.

Rönesansın özsel gerçek risaleti, yeniçağı yaratan ve ortaçağ ile skolastik felsefeyi ortadan kaldıran bir hareket olmaktır.

SK O LASTiK

Skolastik, bir tanımda, asaleti göğe bağışlayan, yeri ve yer insanını olumsuzlayan, göğün en büyük çehresinin Tanrı olduğuna -bu kendilerinin söyleyişleridir- ve yerin en büyük çehresininse insan olduğuna inanan bilimlerdir; dini kültürden oluşan bir dizgedir.

Skolastik -ya da Katolisizm veya orta çağda var olduğu biçiıniyle din- asaleti Tanrı'ya verirken insamn tüm değerlerini, asaletlerini olumsuzlar ve Tanrı'nın yüceltilişi için insanın aşağılanmasını gerekli görür. Edebiyat, hayat, ahlak, değer, felsefe adına olan her şeyi ve tüm manevi boyut ve tecellileri, Tanrı'nın zatından kaynaklanan her şeyi asil ve değerli sayar. İnsanın türsel hakikat ve gerçekliğine ait olan her şeyi ise kokuşmuş, pis, değersiz, ölücü ve kötü olarak niteler.

Rönesans, insanın gerçeğin temeli ve asalet olduğu, aynı zamanda da değerlerin

ve güzelliğin temeli olduğu düşüncesine dönüştür.

Bu, hümanizındir; yani göğün asaleti ya da tanrıların ve tanı·ının asaleti karşısında insanın asaleti. Skolastik sanatçı, insanı kötü görür; çünkü Tanı·ı'yı güzelliğin sembolü olarak bilir. Bu yüzden Tanrı'ya ve dine mensup olan ve yüzlerinden temizliğin nurundan bir iz bulunan kişilerin resim ve heykelleri yapılır. Bu nedenle, ressamlık ve heykeltraşlık adına, kiliseleri İsa'nın, Meryem' in ve temiz kimselerin çehreleriyle süslemektedirler.

Bu, hümanistlik karşıtı bir düşüncedir; ahiretin asaleti düşüncesidir. Rönesans ise, yeni baştan, insana doğru gelir ve insanı teınel alır ve insanın gerçek saydığını gerçek sayar.

Edebiyatta insanlar arasındaki ilişkileri, onların amaçlarını, eğilimlerini, çabalarını ve gereksinimlerini işleyen romanlarda, öykülerde, tiyatrolarda, filınlerde ve olaylarda yeryüzünde soluk alan dertleri gereksiniınleri, güçleri ve güçsüzlükleri bulunan, susayan ve arzulayan sokak insanından söz eder.

Sanatta da böyledir; İnsan, güzelliğin temeli olur ve insan vücudu, oldukça güzel bir olgu olarak, resiın ve heykelin temel kaynağı durumuna gelir. Bu yüzden, resim ve heykeller yeniden çıplaklaşırlar;42 eski Yunan ve Roına' da oldu-

42 Çıplak insan -heykel ya da resim olarak- göğün asaleti karşısında insanın asaletine dönüş anlamındadır.

insan ve Tanrı arasındaki rekabet -ki sürekli bir rekabettir- hümanizm felsefesinde ve hümanizm

karşıtı dinler felsefesinde-Yunan'dan Rönesans'a değin- var olagelmiştir.

ğu gibi. Çünkü antik çağda ve Yunan'ın altın çağında hümanizm egemendir.

Hıristiyanlık geldikten soma insan oluınsuzlaıur ve Tanrı asalet kazaıur. Sanat

Tanrı'nın hizmetinde yer alır -onların söyledikleri anlamda- soıu·a da, Rönesans'la

birlikte insanın asıl oluşuna dönülür yeniden. ·

Buna göre, hün1anizm ilk olarak eski Yunan ve Roına' da vardır. Ortaçağ

ise hümanizın karşıtı bir dönemdir. Sonunda Rönesans' ta; hümanizm tecelli

ederek yirminci yüzyıla değin rüşdünü sürdürür.

HÜMANiST ÖGRETiLER

1- Radikalizm Radikalizm tarihi, tam olarak 1800 yılında belirginleşmiştir;

radikalistlerin resınİ bildirilerinin yayınlaıuş yılıdır 1800. Bunlar, ahlakı ve eğitim

öğretiıni, Tamı ve dine göre değil topluınsal akıl ve mantığı temel alarak

biçimlendirmeye çabaladılar. Fakat bu çabada çabucak yenilgiye uğradılar.

2- Batı'da Hümanizm 19. ve 20. yüzyıllarda egzistansiyalizm, Bab hümanizmine

özgü en büyük öğreti olup bugün de yaşamaktadır.

3- Doğu' da Hümanizm Nasıl tarihin batılı ve doğulu akımı bulunuyarsa

hümanizının de dağulusu ve batılısı vardır. Batılısını söylediın; şimdi sıra doğulusunda.

Kişisel biliınsel yetenek olarak, insaıun bulma ve anlaınadaki en iyi kaynaklarının

ınitlerde olduğunu görürüz; milli mitler, dini kıssalar. Uzak geçınişe

döndüğümüzdeyse milli ve dini olanın arası kapanır, her ikisi de bir olur.

Doğulu görüş, felsefe ve algılamacia insanı tanıınak için en iyi temel, Doğu dinlerinde, kültürlerinde ve mitolojilerindeki insanın yaratılış kıssasıdır. İnsanın yaratılışının nasıllığını öyküleyen bir yaratılış kıssası vardır her dinin ki ya efsane ya da öykü biçiminde veya dini bir gerçeklik biçiminde olup tarihsel ya daremizlik veya seınbolik bir gerçeklik oluşu öneınli değildir. Çünkü bir diıi.in yaratılış kıssasında insanın yaratılışının nasıllığını anlaınak değil, insanı nasıl algıladığını anlaınak istiyoruz. İşte bu kıssalarda hüınanizm mütalaa edilebilir, insan tanına bilir.

Heınen burada söyleyeyiın; dinimiz İslam'ı böylesine ınüphem ve karanlık olarak zihnimizde taşımamıza neden olan etkenlerden biri, İslaın' ın insanı nasıl anlaınlandırdığını bilmememizdir. Oysa İslam adına var olan her hüküm, inanç, buyruk ve gelenek insana ve insanın nasıl oluşuna, nasıl olmak gerektiğine dayanınaktadır. Öncelikle, İslam' ın insanı nasıl anlamlandırdığını anlamalıyız; böylece söylediğinin ne anlam taşıdığını anlamış oluruz o zaınan. Doğu' da insanı tanıyışın en büyük kaynaklardan biri mitler, felsefi, dini ve tarihi kıssalardır. Ama ne yazık ki, en küçük mitin, en aşağı edebi eserin tashih edip çözümlemesi yapılan, yüz kez felsefi, bilimsel ve dinsel yorumu yapılan Batı'nın tersine; öyle ki örneğin Yunan hüınanizınini tanımak istedin diyelim, en azından elli tane büyük ve yeni kitap bulabilirsin ki bu kitaplarda hümanizmle

ilintili olan mitolojik çelneler ve eserler birer birer açıklanıp çözüm122

lenınişken, bunun tam tersi olarak Doğu' da, tüm bunların yerine hela adabına dair eserler yazılmış olup bunları uygulayacak olursan ömrünün tümü boşaltmak için harcanınış olur. Doğu' da, mitlerin açıklanması, ilgili eserlerin tashih ve basıını yolunda bir çalışma yapılmamıştır; Kur'an'ın, insan ve adem kelimeleri üzerinde onca d urmasına rağmen İslam' da özellikle. Öteki Doğu ülkelerinde de duruın böyledir.

Ne olursa olsun, Hint' teki, Çin' deki, İran' daki ve Maveraüıu1ehr mitolojilerindeki insamn yaratılış kıssaları -ki hepsi de İbrahim! dinlerdeki Adem'in yaratılış kıssasına oldukça yakındır- Doğu hümanizmidir. En yetkin hümanizm felsefesiyse İbrahimi kültürde ve bu cüınleden olarak Kur' an' da yer alan Adem kıssasıdır. Sonra, bu konuyla ilgili olarak sonsuz tuhaf ve şaşırtıcı olan birçok rivayet bulunmaktadır metinlerde. Öyle ki dört yıldır, hümanizmi Adem kıssasından çıkarına üzerinde düşünmekte ve çalışmaktayım.

Ben, mitler üzerine çalışıyorum epeydir. Çünkü mitleri tarihten daha çok seviyoruın, hatta tarihten daha çok gerçeklik bulunduğuna inanıyorum mitlerde. Mitler, insanın zihninde oluşan hikayelerdir. Tarih ise oluşturulmuş gerçekliklerdir. Oysa mitler, nasıl oluşturulması gerekiyorsa öyle bir tarihtir. Bunlar, Doğulu öğretilerde insanbiliinin ve hümanizmin anahtarlarıdır.

Böylece varır dayanır İbrahim öğretisindeki Adenı kıssasına, Kur' an' daki ve

öteki metinlerimizdeki Adem'in yaratılış kıssasına, İslam ideolojisinde hümanizm

olarak.

Birkaç oturuınu Doğulu, Batılı ve başka öğretilerdeki hümanizme ayırmalı,

İbrahim öğretisindeki insanbilüne eğilmeliyiz. Üçüncü aşaına toplumbilimdir.

TOPLUMBiliM

Sözünü etmek istediğim toplumbilim, eski bir toplumbilimdir; Aristo ve Eflatun'un

-Batılı öncülerin söylediği anlamda- bir başkası da Saint-Siınon'un,

Proudhon'un, Marx'ın toplumbilimleri ve yirminci yüzyılın çözümlemeli toplumbilimi

olup bunları tek bir çehrede adlandırmak olanaksızdır. Sonra ise

İslam' dan elde edilen, Kur' an' dan çıkarımı yapılabilecek bir toplumbilimi tanımak

yolunda bir ortam olarak görülebilecek bir toplumbilimi ele alacağız. İslam

toplumbilimine dini bir toplumbilim de ekleyeceğim [burada son derece

hassas bir konu ortaya çıkmaktadır; Kur' an' dan tarih felsefesi, insanbilim ve

toplumbilimle ilgili olan bölümleri burada okuyabileceğimizi umuyoruın].

iDEOLOJi ÖLARAK iSLAM

Bu bölünı.de İslam öğretisini şekillendiren temel esasların ya da temel

öğelerin ilk kaynakları ele alınmaktadır. İlk kaynak -ki İslam oradan

alınmalıdır- kitaptır. Ötekisi ise Peygamber'in ashabının yaşayışı ile İslaın

öğretisinin

örnek insanlar olarak sunduğu yetişmiş örnekler ve modellerdir.

Öyleyse İslam'ı tanıınak içinAllah'ı-öğreti mabudu olarak- tanıma gerekALi

ŞERiftTi 123

sinimimiz vardır; ilk İslam metinlerinde tanıtıldığı üzere.43 Sonra, öteki kahramanlar,

peygamberler ve önderlerle karşılaştırmada peygaınberin insanı tipini

tanıma gereksiniinimiz bulunmaktadır. Ayrıca bir site, bir geçici örnek insanı

tophiın, bir ınodel, bir maket, son derece sade fakat oldukça aydınlık bir toplum

örneği olarak Medine toplum tipinin tanınmasına da. Aynı şekilde ınodel

olarak sunulan örnek insan tiplerini de tanıma gereksinimimiz vardır. Bunlar,

İslam' ın anlaşılına kaynakları dır; bunları aniayıp tanımakla İslaın' a ulaşılabilir,

eski kelamın sınıflaınalarından yararlanmalda değil. Bu sınıflaınalar, iyi alınakla

birlikte bugün için değil, geçmiş için iyidir. Ne var ki bu zan1anda artık eskimiştir

ve vahiy konumunda görülebilecek bir form değildir. Hemen burada

söyleyeyim de kimileri fırsat bularak karşıtlık suçlamasında bulunınasınlar;

tıpkı konuşmamın yarısında gelip Tanrı'yı inkar edenlerin delillerini naklettiğimi

duyarak Taıu·ı karşıtı ve dinsiz olma suçlan1asında bulunan ve kendi

inançlarımı söylediğimi sanan bay gibi. Oysa sadece birtakım sözleri aktarıyordum;

gerçeği anlaması için daha önce gelip daha çok oturması gerekiyordu

oysa. Başkaları da fazlaca oturmayıp eski olan her şeye karşı olduğumu söyleyebilirler.

Ne ki, burada onaylama ya da karşı çıkn1adan söz edilınen1ektedir;

hangi yolda ve nasıl yürümekten söz edilmektedir, en iyi sonuca ulaşmak için.

Dolayısıyla İslam' da araştırma yapmak için kaynak, Kitap ve Sünnettir.

44 Ne ki zihinlerimizde bulunduğu anlamda değil -ki kendi önsel inancımızı

kitaba yüklemekte ya da Peygamber'in sadece sözlerini, sükCıtunu,

amel ve kavillerini sünnet olarak bilmekteyiz- bunun tersine, daha öneınli,

daha ivedili, daha hassas ve daha öğretici olan. -ki hep yeni ve gündeındedirideallerinin

topluında gerçekleşmesi ve mevcut topluınsal düzenin, toplum

içinde devrim ve devinim yaratmak için değişip dönüşüine uğraması yolunda

Peygamber'in toplumsal çalışınasının yöntemi olan üçüncü boyutudur sünnetin.

KARŞlLAŞTlRMALI YA DA ÖLÇMELi iSLAM

[ARAŞTIRMA YÖNTEMi OLARAK]

Karşılaştırmalı ya da ölçmeli, bugün yanlış olarak tatbiki dediklerinin aynısıdır.

Biliınsel ınetot 'Olarak karşılaştırma, dakik bir tanıına ve değerlendirme

için, özellikle insanı biliınlerde, oldukça büyük bir yardımcı etkendir. Ali [a.s]

yi tarihten ve tarihteki rakip ve görünürde benzer olan çehrelerden soyutlayarak

sadece soyut bir olgu olarak onun üzerine konuşup onu tanıtırsak, belki

43 ilk islam metinlerinde ortaya konulup tanıtıldığı şekilde Allah'ın tipini tanımak -ki Tanrı birdir- doğrudur,

ama ondan söz eden kimdir

44 Bugün, din esasları [tevhid, nübüvvet ve mead] ve mezhep esasları [imamet ve adalet] sınıflaması

hiçbir sorunu çözmez, bu çağda islam'ın kendisini tanımak için düşünsel açlığımızı gideremez.

124 iSLAM llliliM

görkeın bakımından onu tanrılık derecesine -kimilerinin yaptıkları gibi- çıkarsak

da onu hiç anlamaınış, hiç tanımamış oluruz. Şia imamlarını tanımak için -

ki şiındi onlarla ilgili olarak sıralanış numaralarından başka bir şey bilmiyoruz;

-ölüm tarihlerini anımsarsak, ahiald ya da keraınetlik bir cümle söyleyip geçeriz,

aklımıza gelmezse o da yok- biyografllerini okumaktan başka, onlardan

geriye kalan cüınleleri aktarıp açıklamaktan başka ve soyut bir biçimde çevre

ve kişiliklerini değerlendirmekten başka karşılaştırmada bulunmaya yönelmeliyiz;

ta ki çehreleri dakik olarak değerlendirilmiş olsun ve kişiliklerine ulaşalım.

Yani onların çehrelerini çağlarındaki karşıt çehreler karşısına koymalı ve

topluma egemen olan güç sahibi çehrelerle karşılaştırarak tanımalıyız onları.

Öyleyse Şia imamlarını, kendi siyası, toplumsal ve düşünsel dönemlerinde

ve çağlarında, hatta insanlık tarihinin düşünsel ve toplumsal önderlerinin çelıreleri

arasına koyarak, onların anti tezi olan çehreleriyle karşılaştırdığınızda

tanıyacağızdır.

Onları dakik ve inkarı olanaksız bir biçimde tanıyacağız böylece.

Karşılaştırma, diyalektik bir yöntem olup Batı'nın alnına damgalanmış olmakla birlikte tam tersine, Doğulu bir düşünme tarzıdır. Defalarca söyledim,
Ali meselesi -tanınması gereken bir kişilik olarak- heın Şiiliği tanımak için, hem Ali'nin kendisini tanımak, hem de İslaın'ı tanımak ve bu insan fabrikasının yüce örneğinin teknik ve mekaniğini anlamak için gereklidir. Ali'yi tanımak için kullanılacak yöntemlerden biri karşılaştırn1adır. Bu karşılaştınna, sadece Ebubekir, Ömer, Osınan ve Muaviye çehreleriyle olan rekabetin dar ve son derece yüzeysel alanında ölçme aniarnında değildir. [Gerçi bu da dakik değildir ve doğru olarak gerçekleştiyse bile yine de oldukça sınırlı ve küçük bir alanda ölçülmüştü ve sonuç alınabilir cinsten değildi]. Tersine, bir yazarın, Ali'yi [bu mucizevi olguyu] Peygamber' den sonraki Medine'nin dar alanından alıp tarihin ve insan toplumunun Medine' sinde, içinde tarihin bütün kahramanlarının
toplandığı büyük bir salona götürmesi ve görkemini, tarihin
bütün görkemli çehreleri karşısında görmesi anlamındadır karşılaştırma.
İşte o zaman Ali'nin görkem ve değerini dakik olarak görınüş olacaktır.
Karşılaştırma, hem kişiyi ve değerini hem de bu kişiye olan inanç türünün çelişkisini ve onun düşünce ve kişiliğinin değişimini anlatır bize.
Ali'yi onun rakibi olan halHelerin karşısına, onun hakkını gasp eden ama insanı değerleri de bulunan ve haktan Batılı -kişisel güçlerine ve emellerine zarar verı11eyeni- gözeten ashabın karşısına yerleştirin. Ebubekir'in [Müslüman,

muhacir, fedakar ve İslam' da geçmişi öneeye dayanan sahabi] olumsuz bir niteliği vardır; gasp edicilik Ebu bekir' i geçip Ömer' e varıyoruz; aynı özelliklerin yanında Ebu bekir' den daha olumsuz bir niteliği vardır onun. Çünkü gasıp olmasından başka sert ve yüzeyseldir de. Ali'yi tez, Ömer'i ise antitez olarak aldığımızda Ali'nin halka olan şefkatincieki büyüklük, felsefe, Kuı·'an'ı tanıma, İslam' ı anlama ve ilimdeki derinliği daha da somutlaşır.

Sonraysa Osman gelir; Ömer'in olumsuz sıfatını o da taşıyarak, olumsuz bir sıfatı da eklemek suretiyle; aristokrat olması, ailesinin elinde oyuncak olması, topluınsal ve iktisadi cahiliyete eğilimli olması bakımından. Burada Ali'yi tanuna yolundaki hareketle yeni keşiflere ulaşırız; Ali'nin zahitliğini. keşfederiz. Çünkü antitezi zahidlikten uzak kirli biridir. Adaletini keşfederiz. Çünkü antitezi bir zaliındir, yığıcı ve ınalperesttir. Adaleti uygulaınada ayrımcı olmayışını, sertliğini, kavınının ve yakınlarının beklentilerine karşı savaşımını keşfederiz.

Çünkü antitezi adalet tanımaz ki uygulamayı düşünsün; kavmi ve kendisi üzerine titreınektedir o.

Böyle bir karşılaştırına yoluyla, hilafetin ve halifelerin grafik eğrisi düşerken, aynı ölçüde de Ali'nin yaşayışının grafik eğrisi yükselir. Tarihte halifeler, hatalı ve bencil Müslüınan bir sahabi konumundan yavaş yavaş zorba bir

zalim ve sonra kesin zulıne ve en sonunda da mutlak cehalet ve gerileıneye dönüşürler. Karşıciaysa Ali, ınutlak adalet, ilim ve isınet biçiminde tecelli eder. Diyalektik karşılaştırma ve bağıntıda antitez ve Ali'nin karşı oluınsuzlayıcı kutbu, şeytan şekline bürünür. Sonuçta da Ali, kimi mazlum kitlelerin duygularında Allah'ın simasında görünür. Ali'nin karşıtı, artık hatalı, fasit, fasık bir Müslüman, bencil bir yönetici değildir, Mütevekkil' dir, Timur' dur, Cengiz' dir, Atabekler, Timurlnlar v.b dir ki İslaıni yönetici adıyla İslam toplumunda yönetimi elinde bulundurmakta, halkın derisini yüzmekte, insan başını kadeh yapıp şarap içmelde ve sonra-Beyhaki'nin söyleyişiyle- naınaza durmakta ve namazdayken boynunu işaret ederek, esirlerin öldürülmesi emrini vermektedirler.

Osman olmasaydı, Ebuzer olmazdı; Yezid olınasaydı, insanlık tarihinin Hüseyin' i olmazdı; Muaviye olmasaydı, hürriyet, adalet, bilinç ve insanlık Ali' den yoksun olurdu. Sonuçta tarihte cinayet, zulüın ve iblislik olmasaydı, her şeyini ınaın karşılığında bağışlayan tanrısal insan, özgür ve şehid insan olmazdı. Çünkü ortaya çıkması için uygun ortam olmazdı.

Tarihin, insanın ve toplumun diyalektik çelişkisi bu demektir. İslam-bilim planında tevhidden kaynaklanan üç temel, birlik taşmaktadır. Fakat insan, tarih ve toplum temelinin her biri çelişkiye dayalıdır. Fakat bu, hikmet yönü bulunan ve mantıklı bir ilişki taşıyan bir çelişkidir. Cahiliyet mantığı, kuru

zihinsel ve biçimsel şekiller mantığı olan Arist-o ınantığı -ki biziın havzalanınızda

İslami mantık adıyla okunmaktadır- yerine diyalektik görüşümüz

olsaydı, İslaıni hayat ve hareket olarak algılardık, donuk sabit sınırlarını, biçimini,

cinsini, ınesafe ve tanımını oluşturduğuınuz ve bunların içine girerek taş

haline geldiğimiz taşlaşmış kalıplar şeklinde değil.

iMAM ET

Bir kaç yıl önce İrşad' da Camie Şinasiyi Ünımet ve İmamet [Ümmet ve İmamet

Sosyolojisi] adı altında birkaç oturumda tamaınlanan bir konuşma yapınış126

iSLAM BiliM

tım ki basılmaktadır, okursunuz. Orada, somadan zihnime gelen bir konu dışında

birçok konuyu ele aldım. Fakat asıl tez, orada söylediğiındir.

İınamın rolünden insanlığın temsilcileri [Eınerson'un söylediği gibi] olarak

söz ediyorum;4s yani ideal biçiininde insanda var olan zihinsel gerçekliğin belirginleştiricisi

ve tanımlayıcısı olarak. ·

Üınmeti -ideal toplum olarak- Marx'ın sınıfsız toplumuyla ya da J.

Isoulet'nin Temiz Kent'i ya da Ejlatun'un Ütopya'sı ve Thomas More'un Güneş

Kenti'yle ve aynı şekilde ideolojilerin oluşturduğu ideal toplumlar -ister burjuvazi

gibi çeşitli düzenler olsun, ister çeşit çeşit ideolojiler olsun, örneğin Saint

Simon' un sanayi toplumu adıyla arzuladığı gibi- ile karıştırıyorum.

Ümmetin ideal ve tarihsel toplumlarla ve mevcut topluınsal düzenleYle karşılaştırılmasından sonı·a, insanın bu tasvirinin doruğunda Tanrı'nın halifesi olduğu son aşaınaya ulaşıyoruz. Burada artık hümanizm söz konusu değildir. Olması gereken insan meselesidir bu; kendisine doğru gitmeye arzuladığınızdır. Her zaman için Tanrı'ya doğru giden bir insandır ve biz, tarihte hep o insana doğru gitmeliyiz. Ona doğru gitmek için insanın silahı öğreti, ideoloji ve imandır; fakat kalıtsal olarak donuk gelenekler biçiminde, bir tür kavimsel değerler, bir tür yüklenmiş, telkin edilmiş, boyun eğdirilnliş hükümler biçiminde bir iman değildir bu. Bilinçsiz, duygusal ve içgüdüsel bir iman da değildir ve ayrıca sadece bilimler, felsefe, uygarlık ve kültür biçiminde bir iman da alınayıp tersine, bilinç bağışlayıcı bir bilinç öğretisi biçiminde, insana sürekli gelişim hareketinde kılavuzluk eden ınandır.

HEDEFiMiZ

İslam-bilim döneminde ele almayı arzuladığım şeylerdir bunlar. Hemen belirtmeliyim ki beniın ve İrşad Kurumunun hedefi, örneğin bizim de bir dershanemizin ya da yeni, temiz, yıkanınış, süpürülmüş bir salonumuzun olması değildi ve olmayacaktır. Ya da din için çalışınama ukdesini bu şekilde kapatına ya da ahiret için bireysel sevap kazanınak ve geçmişlerimizin ruhları için bir şeyler yapma amacında değiliz. Biz ne kalıtsal ve taklitlik kalıplarda kalanlardanız; ne her şeyi geçmişten geldiği gibi benimseyenlerden ve ne de yeni olan

ve sınırların ötesinden gelen her şeyi peşin peşin kabul edenlerdeniz. Kendisine, inançlarına, topluma olan ilişkisine, çevre ve zamandaki sorumluluklarına karşı bilinci olan ve ciddi işler yapması gereken kişiyi aydın olarak biliriz. Böyle bir iş için geleneksel meclislerde ve törenlerde hazırlanılamaz ve moda yüzlerden vitriniere yaptırılan çevirileri incelemekle aydın olunamaz; geviş getirip böbürlenileınez. Öyleyse yeni işler, yeni üretiınler gerçekleştirıneli ki böylece hem o düşünsel bilincin1ize ulaşalım, hem de ınanımızı bilinçli bir ideoloji biçiinine sokalım. Eğer mü'ının isek ister avam güruhundan olalım,

45 Les Representants de L'humanite

ister bilginler ve din alimleri arasında yer alalım, dinimizin maarifini ve İslami bilgilerimizi -ki son derece değerli maddelerdir- meslek, erek ve ideoloji yapısında

kullanmalıyız, inşa etmeliyiz. İslam' ın içinden, İslam risaletinin gerçek tarihsel, toplumsal yönünü ve özünü keşiften elde ettiğimiz erek ve ideolojiyi, yani İslami bilgileri kendi İslaıni bilinç ve inancımıza araç kılınalıyız, İslaıni ilim şeklinde değil elbette. Bu konuşmalardan ve çabalardan amacımız, olukça aydınlık ve açık olan iki arzu yolundadır; Birisi, kendimizin -bu zaınanda, bu çağda ve bu sınırlı ve bilinen koşullarda, olanaklarda var olan bir grup olarakdüşünsel

ve inançsal öz biliıi.ç kazaıunası, ötekisiyse özgür ve aydın bir Müslüman olarak topluma düşünsel ve topluınsal bilinç vermen1izdir. Dolayısıyla

hedefimizin topu topu iki aşaması bulunmaktadır; birisi öz bilinç bulmaınız, kendimizin öz bilinçli olması, ötekiyse halkı bilinçlendirmek, yani emri bil ına'ruf ve nehyi anilınünker. Burada hemen belirteyim ki şu soruınluluktan kaçış anlamı taşıyan, önce kendini düzelt, sonra toplumu d üzeltıneye çalış sloganıyla yanılgıya düşülmeriıelidir; orada kendini tanı olarak düzeltinceye dek sabretmelisin ama tain düzeliş hiç bitmez, Öyleyse toplumu kendi haline bırak Gördüğünüz gibi, güzel ve aldatıcı bir cümle; oldukça korkunç ve İslaın dışı. Çünkü İslam, bize bireyin, toplumu düzeltme yolundaki çabası olınaksızın düzelmeyeceğini öğretmiştir.

Eğer görüşüınüz bulunursa ve İslam bizim için ideoloji şeklinde söz konusu olursa çözülınemiş konulardan birçoğunu -ki hiçbir yazar, bilgin ve araştırınacı açıklayıp yoruınlamamıştır-. gördüğüınüzde anlayabiliriz.

Çünkü dünya görüşü, düşüneeye bir tür aydınlık vermek, göze bir tür bakış kazandırmak deınektir. Bütün bilgileri stok ehnekle -ideoloji olmaksızın- muhterem

ve değerli bir bilgin de olsak, sadece toplumumuzda ve küçük çevreınizde değil, kalbimizde bile bir ışık bulamayacağızdır;

· İlim bir nur olup Allah onu dilediğinin kalbine yerleştirir. Allah'ın kalbe attığı ışık, tanrısal ilmin ışığıdır; ne fiziktir, ne kimyadır, ne fıkıhtır, ne kelamdır, ne usuldür, ne toplumbilimdir, ne ruhbilimdir, ne insanbiliındir [ki bunlar hep maddedir]; tersine insani öz bilinç ve bilinçlice inançtır. İnsanı fazıl ve bilgin

değil, bilinçli ve savaşımcı kılan bir ilimdir. Ebuzer'i yaratan ilimdir, İbn Sina'yı değil.

Ya süreğen geleneklik ve duyusal telkinler şekline ginniş olan ve herkesin bilinçsizce uyguladığı ya da uzmanlık bilimlerinden bir dizge şekline bürünmüş olan bu İslam, eğer bizim için ve toplumumuz için bir bilinç şekline girerse, şu anda büyük İslami bölgede bulunan ve birçok düzensizliklere boyun eğmiş durumda olan, cehaleteve zillete esir insanlarınizzet ve kurtuluşunu ve toplumun hareketini sağlayacaktır. Fakat bilimlerden oluşan bir dizge, hiç'in hizmetinde olabilir ve bir köşeye gömülebilir; bir dershanede ya da hücrede öğrencilerden, alimlerden ve fazıllardan bir grubun elinde mahsur kalabilir. Ya da avam kitle arasında bilinçsiz telkinlik duyusal ve geleneksel duygular biçi120 iSLAM BiliM

minde-din adını da taşısa-bozulabilir ya da yok olabilir; varlığını korusa bile, yazgıda hiçbir etkisi olmayabilir.

Dolayısıyla, ne bilgince İslam, ne avamca İslam; sadece bilinçlice İslan1. Ne bilgin Müslüman, ne avam Müslüman; sadece aydın Müslüman. Kültür olarak, gelenek olarak İslam değil, inanç olarak İslam.

İslam' da öz onarım ve başkasını onarım birbirlerini gereksinirler; öneeli ve soruali iki aşama değildirler. İslam; namaz kıt oruç tut, derken ayıu zamanda iyiliği emretmeyi, kötülükten alıkoymayı da yüklemektedir. Yoksa Ebuzer makamına ulaştığında iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma adında yeni bir

hüküm ve sorumluluğun oldu. demiyor; tersine tüm öz onarım hükümleriyle birlikte başkasını onarım hükümleri de ortaya konuluyor.

Anlatım üslubu ve dil şekli bakımından şunu açıklamak gerekmektedir;

Kendimi sizin -topluına bilinç aşılama sorumluluğunu omuzlarına alanlarkarşınızda hissettiğimden, kaçınılmaz olarak terimlerle konuşuyoruın ve sözlerim sizin düşüncenizin düzeyine değin yükseliyor, böylece, meseleler kendiliğinden üst düzeyde gündeme geliyor ve aşağılara inmek, aşağı düzeyde ele alınmak olanağını yitiriyor. Siz, topluma bilinç bağışlama sorumluları olarak, beniın ham tezimi olgunlaştırınız, daha yetkin kılınız ve ortak görüş ve bakış çizgimizde daha yeni konuları keşfediniz. Çünkü ortak bir bakış ve metot bulunduğunda sizlerden her biriniz kolaylıkla bir araştırmacı olabilirsiniz ve bu alanda uzman olan -ama meto ts uz- bir bilgin' in zihnin de yeri olmayan konular ortaya çıkar zihninizde.

Gördünüz ki Horsend, -o Aşura günü toplantısında Habil ve Kabil kıssasında bir sembol keşfetmişti ki mitolog olup sürekli olarak mitoslarla ve mitolojik sembollerle uğraşan ben her gün yeni bir şeyler söylediğim ve bu konuyu keşfetme uğraşında olduğum halde o sembolün farkına varman1ıştım.

Sözü edilen konu, kargalar ve onların Habil'in gömülmesindeki rolleridir.

İslami hikayelerde, Kabil, Habil'i öldürdükten sonra cesedini sırtına alıp yollarda ve çöllerde dolaşıp inler. Çünkü öz olarak insan katili, cani ve

kardeş katili değildir. Tersine, birini Kabil, ötekiniyse Habil yapan bu toplumsal düzendir; bir tür özel eğitimin ve özel bir rejimin gereğidir. Bu cinayet, düzenin gereğidir. Fakat Kabil'in insanı ve duyusal fıtratı, kardeşini öldürdükten sonra uyanır ve pişman olur, cenazeyi ne yapacağı konusunda çaresiz kalır. Bu sırada işte, bir karganın başka bir kargayla dövüştüğünü görür; biri öldürülür ve ötekisi [katilL pençeleriyle toprağı kazar
ve ölüyü toprağa gizler.

Buraya kadarı İslami ve gayri İslami hikayelerde vardır ve benim zihnimde de var. Bu, insan olma, A.dem'in oğlu olma gurur ve benine karşın
Kabil' in bir kargad an ders alışını göstermektedir.

Bu yorumu inkar etmeksizin, bu alanda fazlaca uzınan olmayan birinin, uzman olanın ve hep bu işle ilgilenenin farkına varmadığı bir keşifte

bulunduğunu görürüz kiını zaınan.

Horsend, kargayı üçüncü sembol olarak almıştı; Kabil ve Habil çatışmasında, işleri cinayeti gizlemek, zulınü örtrnek ve Kabil' in cinayetine dint felsefi ve ahlak! bir yorum getirınek olan ara güçlerin sembolü. Kabil cinayet işler ve karga bu tuhaf nakşı gözlerden gizler.

Bu sembol, üçüncü! akımdır tarihte [Fırat ve Dicle' den başka]; karga kara olduğu için, uğursuzluk sembolü olduğu, birlerce yıl yaşadığı, leş yediği ve hep pisliği, uğursuzluğu ve kötü haberi anlattığı için özellikle. Tüm bunlar,

bu hikaye de doğru bir sembolün alındığını göstermektedir ve benim için

oldukça dikkat çekicidir.

Metodun önemiyle ilgili olarak söyleyebileceğim bir başka örnek; Öğrencileriınden

kimileri -hatta Arapça bir cümleyi bile okuyaınayanlar- metod kullanarak

Kur' an' dan öylesine yeni konular elde ettiler ki tefsir uzmanları için -

kendi itiraflarına göre- de yenilik taşıyordu.

İslami öz bilinciinizi, ideolojik öğrenim gördüğümüz zaman bağışiayabiliriz

öz bilinçsiz topluma. Böyle bir öğrenim için, bu dershane -bu geniş yüzeyi

ve bu kısıtlı olanakları ile- her bakımdan o gereksinünleri karşılayamaz. Bir

başlangıç, genel bir çağrı, genel bir toplanma, oldukça genel bir ortam hazırlama

olarak belki de yararlı olmuştur ve olmaktadır. Fakat ananlmak ve ideolojik

öğreniın kazanmak için yeterli değildir. Ama olur ki, dört beş bin kişilik bu

dershane -ki bir yüzme havuzu gibidir- kanalize olur ve katılanları, dinleyicilikten,

alıcılıktan, kitap okuyuculuktan, konuşmalara kulak vericilikten çıkarıp

çeşitli uzmanlık ve öğrenim alanlarında, toplumda inançları için çalışan kimseler

durumuna getirebilir. Ancak böyle bir çevre, bilgi arayıcısına güven bağışlayabilir,

çünkü her gün, ilerlemekte, insani ve toplumsal deneyimler kazanmakla,

zihinsel pasifliği bulunan ve sapkın hayallerin tutsağı olan bir genç

durumundan çıkarıp, özdeşlik ve gerçeklikle sürekli temasta olmasını sağlamaktadır.

Onu saptırınak için bilgince çabalar gösteren güçlerin isteklerine

karşın onun sapınası olanaksızdır. Çünkü hem bilinç kazanmalda hem de yükümlü

d uruına gelmektedir. Bir kimseyi kazalardan ve tehlikelerden korumak .

için caddenin bu yamndan o yanına geçirmeye çalışırken kendiın de korunmuş

oluyorum böylece.

Riyazet bu deınektir, yani inanç ve halk için savaşıın vermek; çabalamak ve

katlanmak, olumlu sıkıntılar küresinde ananlmak ve arınmak Ve teva sav bi'l

hakk veteva sav bi' s sa br budur işte.

İnsan, iki iş yaparak inançlı, mücahit ve akide sahibi olur; Birincisi, çalışmalda;

yani düşüncen için çalıştığın sırada iman da kazanırsın. Fakat imanın

dereceleri vardır; öyle çabalamalı ve çalışmalısın ki, iman sende bulunan bir

sıfat değil, senin özünün bir parçası olsun. İman senin varlığının bir parçası

olduğunda hayatın, doruk noktasını Hüseyin [a.s]'in tanıınladığı -bizim için

tasavvur edilecek cinsten değildir- bir biçim alır; Hayat, inanç ve savaşımdır,

başka bir şey değil. Ki böyle bir tanım, arnelde son derece şaşırtıcıdır.46

inançlı olmak için ikinci iş, bir düşünsel havada yaşamak ve soluk almaktır;

bir iki dershaneyle, dört beş kitapla hava oluşturulamaz. Düşünsel hava,

her yeri tek bir ışıkla, tek bir ısıyla, tek bir oksijenle dolup taşan bir fezada soluk

alıp verdiğin1iz zaman oluşur. Yani öğrenci olan ben, İslam-bilim dershanesinden

çıkıp, bir kütüphaneye ya da bir filmi gönneye ya da bir tiyatroya gittiğirnde, bu görüş benzeri ideolojiyi esas alarak üretilmiş kitapla, filrnle ve tiyatro oyunuyla karşılaştığırn zaman, hatta yurda, bir toplantıya, dinlenrnek için bir dinlence yerine uğradığırnda kendimi bu düşüneeye benzer bir düşünce ortamı içinde bulduğumzaman düşünsel hava içerisindeyim demektir. Böylece benzer bir düşünsel hava oluşur ve insan böyle bir düşünsel havada inançlı ve bilinçli duruma gelerek onarılır, gerçekleşir.

Bu dershaneler bu şekliyle erdemli ve bilinçli kılarak bilinmesi gerekenlerden birçoğuyla donatır sizi. Ama feza oluşrnaksızın, bir inançta yetişmiş bir ruh şekline ulaştırması olanaksızdır. Fezanın oluşturulması güçtür bizim için. Geleneksel anlarnda dinli olanlar, elinin bu kadarıyla da kendilerine yettiğini düşünen ve dünya ve ahiretlerini bu kadarıyla ternin edilmiş gören kimselerin de hava ve fezaları vardır. Soluk alıp verrnek için bir yer bularnayan bizleriz sadece.

FEZA YI NELER OLUŞTURUR

Maddeler, dil, hareket, ilişki ve çalışma.

Maddeler, bana düşünsel gıda veren öğeler dizgesidir. Dil ise, o ideolojiyi çeşitli şekillerde, çeşitli söyleyişlerle, çeşitli teknik araç gereçlerle ve çeşitli metotlarla açıklayan ve sürekli bana m uhatap telkin eden araçlar dizgesidir.

Düşünsel hava ve fezayı yaratan dil ya da diller, tebliğ araçları ya da bugünkü

söyleyişle kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları bir mesajı ya da

bir düşünce ya da öğretiyi veya haberlerden, bilgilerden ve bilinmesi gerekenlerden

bir dizgeyi bir grubun hizmetine sunn1aktadır. Bu araçlara her iki grup

da sahiptir. Onların [geleneksel dinlerin] mihrapları, ıninberleri, tekkeleri,

mescitleri, minareleri hatta ceride [haç]leri -ki hepsi fezayı tebliğ, telkin ve

oluşturma araçlarıdır- vardır. Bunların, [modern tipin] ise televizyonları, radyoları,

dergileri, tiyatroları, çeşitli broşürleri, çeşitli matbuatı, hepsinden önemlisi,

çağımızın en büyük, en güçlü natıkası olan filmleri vardır ellerinde.

Buna karşılık, bizimse hiçbir şeyimiz yok; her şeyi yaratmak d urumundayız;.

Hem havaya uygun ortarn -ki bugün yoktur- hem havanın zihinsel

geçmişini -ki kesinlikle yoktur- ve hem de sonunda feza ve havanın kendisini.

İşimizin ne kadar ağır ve zor olduğunu görüyor musunuz Yeni başla-

46 Bu cümle, daha sonraki dönemin şairlerinden birine ait bir şiir dizesidir, ama mazmunu Hüseyin'in

sözündedir.

nılan, önceden üzerinde hiç yürünmemiş, ayakaltında çiğnenınemiş, düzlenmeıniş,

tanınmaınış her yol, zor yoldur.

Çevrenin bireylere yüklemediği, tersine bilinçli ve özgür bireylerin seçtikleri

ve çevreye yüklerneye çalıştıkları her iş, zor iştir.

Bilince ve seçme özgürlüğüne ulaşmak, yani tarihin, geleneğin ve zaınan belirleyiciliğinden özgür olınak isteyen, kendi bilincini, imanını ve yolunu seçen, çevresini değiştiren ve kendi toplun1unun tarihinin akışını yönlendiren olmayı amaçlayan herkes bu zorluklara göğüs germelidir.

Sabır ve hak, ağır bir yükümlülüktür.

AL TlN CI DERS

KALKALIM VE BiR ADlM ÖNE YÜRÜYELiM

Hakiki ömrümün [gerçek ömrümün değil] başlangıcından, yani bir şeyler anladığımdan, toplumsal işler yaptığımdan ve az çok inanç ve düşünce konularına yöneldiğimden bu yana, düşünce ve inanç konularından ve görüşlerinden birçoğu, sürekli olarak değişim ve dönüşüm halinde olmuş ve oln1aktadır. Fakat iki özelliğim, az bir değişim bile olmaksızın değişmeden kalmıştır [hep kalacağını, asla donup duraksamayacağını uınuyorum.] Bunlardan biri düşünce yönüın, ötekiyse her şeyden umutsuzluğum ve imana, inanca, mabuduma ve kendime karşı umuduındur.

DÜŞÜNMEKTE SABiT BiR YÖN

Başlangıçtan şu ana değin, her ne yaptıysam, her ne yazdıysam, her ne söylediysem tek bir çizgide ve tek bir yönde olmuştur. Elbette çalışma türüne,

koşullara, olanaklara ve gücüme bağlıdır bu ve çeşitli durumlarda, türlü türlü görünüınleri olmuştur. Ne ki düşünce ve inancıının yönü sürekli sabitliğini korumuştur.

Bu savı kanıtlamak için iki örnek vereyim; Birincisi, basılmış duruında bulunan ilkyazımdır [basıldığı için de belgedir.] Lisenin beşinci sınıfında okuduğum zamana rastlar; öğrenciler ve talebeler encümeninde çalışma programım, felsefi öğretilerin okutulmasıydı; o zamanki düşüncelerimin ve çevremin sınırları içinde. Dünya, iki düşünsel, siyasi ve toplumsal kutba ayrılıyordu ve tam olarak çatışık ve somut duruındaki o iki kutuptan başka bir kutup yoktu [çeşit çeşit kutupların bulunduğu ve hepsinin birbirlerine girdiği, kıblelerinse farklı olduğu günümüzün tersine]. Her kutup da üç çehre ve üç boyut taşıyordu; Birincisi, siyasi çehre ki bir yanda batı, bir yanda doğu bulunuyordu ve bu sınıflama esasınca bu ikisinin askeri bloklaşmaları vardı.

İkinci çehre, bunların toplumsal ve toplumbiliınsel çehreleriydi ki biri komünizme,

ötekisi kapitalizme dayanıyordu. Üçüncü çehre, bunların ideolojik

çehreleri -keliınenin genel anlamında- olup biri bir tür idealizme ve zihinselciliğe

dayanıyordu. [Her ne kadar Batı'da somut bir düşünsel çehre bulunma136

maldaysa da; çünkü hem Hıristiyanlık vardır ve hem rnateryalizrn, o özel anlamıyla,

hem nihilizrn, hem varoluşçuluk vardır. Ama zihinselcilik ve idealizm, belirgin ve Batı düzenini belirginleştirid bir çehre olarak bir karakter olabilir.] Ötekisiyse materyalizrne ya da diyalektik materyalizme dayanıyordu. Dolayısıyla bir yanda ınateryalizmin felsefi cephesi, komünizının toplurnsal cephesi ve Doğu'nun siyasi-askeri cephesi bulunuyordu. Öte yanda ise idealizmin felsefi cephesiyle sermayedarlığın ve kapitalizmin toplumsal düzeni ve idealizmin zihinsel ve düşünsel cephesi yer alıyordu. Ve ben, aklımın yettiği, düşünsel durumun, akll ve bilimsel koşulların izin verdiği ölçüde bu iki kutbu irdeleyip çözümlüyor, İslarn'ı felsefi bakırndan materyalizrn ve idealizm arasında bulunan vasat ve orta yolcu bir öğreti olarak [ki İslami görüşün materyalist bir alt yapısı, idealist bir üst yapısı bulunmaktadır ve toplumsal bakırndan bu ikisi arasında özel bir düzendir; siyasi ve askeri bakımdan da Afrika'nın kuzeyinden Asya'ya ve Fars körfezine dek olan yerleri yönetimi altına alan büyük bir güçtür] tanıtıyordum.

Bunlar, bir öğrenci olduğum zaınanın düşünceleriydi. Bugün de siz, düşünsel yanırnı, düşünce ve çalışma yönüınü dakik olarak biliyorsunuz; düşüncemin yönünün yirmi yıl öncekinin aynısı olduğunu görüyorsunuz. Eğer bir değişiklik olmuşsa, söyleyişte, konuları çözümleyip irdelemede ve anlatım araçlarını kullanınada ya da geliştirmede olmuştur, yönde

değil; ki asla durmadım, asla zikzak çizerek hareket etmedim ve inancıının caddesinden bir adım olsun sola ya da sağa -Farsça anlaınıyla- sapmadım.47

UMUTSUZLUKTAKiUMUT

Hemen işin başından, hiç bir gücüm ve yardıncıın olmayacağını kesin ve yakin olarak bilerek çalışmaını temellendirme durumunda olduğum gerçeği üzerine oturttum temeli. Bu yolda, bu çizgide, bu düşünce biçimiyle, ben ve fıkirdaşlarımın yalnız kalacağını bilerek, görerek; çalıştım ve sadece garazkar düşmanların, bizi ezme görevini ve sorumluluğunu üstlenen kimselerin ve sadece karşı düşünsel ve toplumsal cephede bize muhalefete kalkışanların bulunacağını değil, buna ek olarak yoldaşlarımızın, dertdaşlarımızın ve fikirdaşlarımızın da en güç, en hassas anlarda bizi yalnız bırakacakları, kural olarak, yasal olarak, ahlak olarak, toplumsal olarak ve dinsel olarak bir düşünce tarzını destekleyen, savunan ve koruyan kimseler olmaları gerekenlerin, bireysel ya da bireysel olmayan çıkarlar ya da başka masıahatlar hatırına, sen karşıtların düşmanlıklarının, suçlamalarının ·ve saldırılarının nişan tahtası olduğun anda, tam o anda, kendilerini yana çektiklerini ve ortamı uygun kıldıklarını bilerek attık hareketimizin temelini. Ta başlangıcından inandım ki mutlak sadakat ve hakikat esasınca yapılan ve

47 'Mekteb-i Vasıta' ya da 'Tarih-i Tekamui-i Felsefe' kitabı basılmıştır; inceleyebilirsiniz.

ınaslahatçılık, şunu da elde etnı.ek nabza göre şerbet vermek, siyaset oyunu, kişiliklerle oynama, yakınlaşmalar, tevessüller, boşa gitıneler, kötü gelmeler, buna sahip olup onunla temas kurmak, onu da razı etmek yollu olmayan

her işte yalnız kalmak kaçınılmazdır. Sadece ve sadece umudumuz, imanımızda, inancımızda ve mabudumuzdaysa, sadece kendimize dayanıyorsak, tek korktuğumuz da kendimizse -ki kaymayalım, umutsuz olmayalım, bencillik karışınasın, bizi güçsüzleştirmesin, türlü türlü cazibeler ve davetler bizi saptırmasın diye- bu durumda kuşkusuz, meselenin başarı ve hassasiyeti arttığı ölçüde insan daha da yalnız kalacaktır. Normal durumlarda onaylayıcı, arkadaş ve yoldaş olanlar, mesele daha büyük, daha hassas ve daha belirleyici şekle geldiğinde artık yoldaş ve arkadaş olmayacaklardır. Ve o zaman yalnız kalınz, kurban oluruz, yok oluruz ya da sesimiz kısılır.

Bunlar benim ilk inançlarımdır; yıllardır taşıdığım imanıın. Kanıtı da yaşayış tarzımdır; söylediğim sözler, gündeme getirdiğim konular ve seçtiğim dil türü; ki hiç bir sınıfa hitap edilmemektedir, o sınıfın, bu grubun, şu gücün ve şu kitlenin hoşuna gitsin, onları hoşnut etsin için de konuşulmamaktadır. Şimdi gereksinim duyulan nedir, bu toplum, bu nesil neye muhtaçtır İşte bu temele dayanır inancım.

NiÇiN VARlM

Varolmanın delilini Albert Camus' dan sorarlar. Düşünüyorum, öyleyse

varım. diyen Descartes ile Duyumsuyoruın, öyleyse varım. diyen Andre Cide' in tersine Sayın Teskabuni'nin söyleşiyle üçüncü bir cümle daha vardır ki söyleyeni çoktur; Okum var, öyleyse varım Albert Camus, şöyle der; Başkaldırıyorum, itiraz ediyorum, öyleyse varım. insanın kurban olduğu dünyaya karşı, doğaya karşı ve düzene karşı ve olmaya karşı itiraz ediyorsam, öyleyse varıın. Yine ona [Camus'a] Sen dünyada bir sorumlu tanımıyorsun, Tanrı'ya inanmıyorsun; kendin için itirazını duyacak bir karşı taraf kabul etmiyorsun ki. Öyleyse senin itiraz feryadının ne anlamı olabilir İşitınek için bir kulağın olmadığına inandığında itiraz etmeye ve ·bağırmaya etken olan nedir diye sorduklarında şöyle der;

Bir muhatap bulınak ya da bir soruıniuyu uyarmak veya serzenişte bulunmak için itiraz etmiyorum. İtiraz etmemek elimde olmadığı için itiraz ediyorum. İtiraz ediyorum, çünkü itiraz etmezseın, insana egemen olan düzeni, mevcut durumu kabul etmiş, ona boyun eğmiş ve benimsemiş oluruın. İtiraz etmekten başka -sonuçsuz da olsa- bir yol tanımıyorum.

Ben hayatımda Camus'un sözünü, bilinç, sağduyu ve inancıma karşı duyduğum küçük ve değersiz yükümlülük ve sorumluluğum uyarınca kendime örnek edindim. Bütün ömrüınce ettiğim her feıyat, gösterdiğiın her çaba ve heyecan, ıstırap, coşku, tehlike ve zararla birlikte yaptığım çalışına açıkladığım temele dayanıyordu ve kabul etmeyi ve boyun eğmeyi bilmediğim içindi.

bir umuda kapılmama, yalancı lambaların ve şimşeklerin bana umut verınemesi

ve kişisel konumlara umut beslemeıne inancını taşıdım sürekli. Sonunda,

karanlık, sükut, yalnızlık, yenilgi, ıstırap ve bitkinlik olduğuna inanınakla birlikte

yine de soluğum izin verdiği ölçüde feryat ettim, konuştuın, bir şeyler

yaptım. Tüm bunları yapmasaydım kabullenmiş ve boyun eğmiş olurdum.

Tüm bunlar bir parça huzur bağışlaınaldadır ki huzurun da akıkarası vardır.

Ak olanı, kendini başarılı ve kazançlı hisseden kimsenin huzurudur. Kara olanıysa,

mutlak umutsuzluktur; kendine ve kişisel başanlara karşı. Endişe, ıstırap,

heyecan ve korku duyulması gereken kişi, bunlardan yoksun olan, ama

sahip olma umudunu taşıyan ve başarınayı bekleyen kişidir; Gittiği yolun sonunda

bir takım sonuçlara ulaşma beklentisindedir. Ama dönüşsüz ve sonuçsuz

yolu seçen, hiç bir etkenden asla yenilgiye uğramaz, hiçbir etken onu yenemez.

GEÇiŞ DÖNEMiNDE FlRSAT ISTIRABI

Sürekli olarak, bu nesil için az bir fırsatın kaldığını, bu nesil geçerse, artık

hepsinin kalıba dökülüp yıkanacağını duyumsuyordum. Hepsi, kesilmiş, yontulmuş

ve üretilmiş olacaktı. Kitle iletişim araçları, eğitim, öğretim, dünyanın

ruhu ve dayatılmış örnekler, tam anlamıyla başarılı olacaklardı; tek tip ve

dökme insanlar yara taeaklardı böylece. Özgür olan ve seçme yetisi bulunan ve ınan kazanma ıstırabın ve yeni eaşkuyu taşıyan bir nesli, hazır kalıplara bir sıvı gibi dökmeyi başarabileceklerdi böylelikle. Kalıba döküldüklerinde, kalıbın şeklini aldıklarında iş tamamdır.

Bu dönem, geçiş dönemidir. Biri bir şeyler yapmak istiyorsa kımıldamalıdır; çünkü bir iki yüzyılın işi değildir kesinlikle. Bir şeyler yapmak isteyen için ne kadar fırsat vardır Yoksa Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyan için, yarın ölecekmiş gibi ahiretin için çalış. rivayeti şu anlam da değil midir; Toplumsal soruınluluk, insan, halk, zaman ve inanç meselen söz konusu olduğunda sanki yarın ölecekmişsin gibi ve bundan başka bir parça fırsatın olınayacakmış gibi düşünınelisin. Kişisel ve bireysel sorunların söz konusu olduğundaysa çok fırsat varmış gibi hissetmelisin. Gerçekten de böyledir. Çünkü bu elli, altmış, yetmiş yıllık örnrün tamamı bireysel hayatını, işini ve kişisel kazançlarını düşünmek için bir fırsattır. Bu yolda bir engel ve alıkoyucunun -bulunmaınası bir yana bütün koşullar, destekleyip yardım edeceklerdir, başını ve bakışıu uzak ufuklardan ve dış dünyadan kendi yemliğine indiresin ve geviş getirıneye koyulasın diye. Toplum, yükümlülük ve sorumluluk konusu açıldığında birisi çıkıp da erken olduğunu söylerse, ya zamanın geçişinin ve konunun hassasiyetinin farkında değildir ve zamanı ve dünyayı tanımamaktadır ya da kaçınak,

pisliğe bulaşınamak ve kendi bölgesel ve genel haysiyetini korumak için şereflke[!]

yorumlara giriş ir. Yoksa her şey için geç bile kalınmıştır. Bu işlere en

azından Seyyid Cemaleddin Afgani'nin zamanından başlamalıydık; böylece buAli

gün yüz yıl önde olurduk

UMUTSUZLUK KARANUGINDA BiR IŞIK

Nasıl oldu bilmiyorum, umutsuzluğun doruğunda, mutlak boşlukta, yoksullukta, yoksunlukta ve gerekmeyişte, emir ve yasakların, güçlüklerin ve engellerin mutlak alanında, ellerimizi boş bırakan, bağlayan koşulların doruğunda, sizin varlığınızda bir ışık parlamaya başladı ansızın ve bana umut bağışladı, umutsuzluğum -ki dinim olmak üzereydi- ilk kez yaralandı. Kurumun çağrısına ve dersime olan akınınız bana umut verdi biraz olsun. Ve bu, yitıne ya da toplumda yalnız kalma kompleksi olmayan benim için [çünkü hep değerimden çok not aldım, onaylandım ve bende bir ukde oluşmadı] öğrenmeye olan aşkınızı güçlendiren ve dertdaş olduğunuzu ortaya koyan bir sadakati anlatmaktadır. Bütün bunlarla birlikte, bir süre sonra kalıcılar elenip kalırlar, gidicilerse -ki çoğunlukturlar kesin- giderler diye bir korku vardı yine de. Ama böyle olmadı ve umut daha bir güçlendi. Yine bunun yetkin bir umut bağışlainayacağını

gördüm. Çünkü benim haliınİ kuşatan lütuf ve sevgidir; bu bakımından

çok müteşekkirim. Ben olmazsam ders de olmayacak; tüm bunlardan sadece, zihinlerde kalan anılar olacak, başka bir şey değil.

Hep inanmışımdır; eğer on kişi olsa, bir yükümlülük, bir hedef ve iınan doğru! tusunda, ne istediklerini, ne yaptıklarını bilseler ve kendi inançları ve düşünsel bağımsızlıkları temeline göre hareket etseler, bu düşünce tarzına, bu öğretiye, bu imana, bu kültüre ve tarihe inanabilir, güvenebilir ve umut besleyebilirim.

Eğer bu şekle girmezse, bir topluluk yığınının beniın ruhumda hiçbir yankısı olmayacak, düşüncemde en küçük bir kıvılcım yaratmayacaktır. Ama bu hafta gerçekleşen, tanrısal bir işti ve tanrısal bir umut bağışladı.

Biz, ·bir bütçemiz ve olanaklarımız olmaksızın, hiçbir desteğimiz, yaslanmakiçin bir duvarımız, elimizde tutacak bir silahımız, giderlerimizi karşılayacak dolu bir cebimiz ve hatta sadıkça, hiçbir kayıt ve şart olmadan inanç ve toplum sorumlulukları üzere yardımcı olacak dehaların, yeteneklerin, fazılların ve alimierin yardımları olmaksızın bir işe el attık ve birtakım prograınları uygulamaya giriştik Bunları bir yönetim ve devlet kurumu uygulamak istese, birkaç bin görevliye, birkaç kat binaya, büyük bir örgüte ve birkaç milyonluk bir bütçeye gereksinim duyardı.

Biz, tüm bunlar olmadan, en azından görsel ve işitsel bir konuşma derecesinde ilerleyelim. Böylece, Hiçbir iş yapmadan hep konuşuyor, hep konuşma

yapıyor, ders veriyor. diyenler için bir cevap -tam anlamıyla doyurucu alınasa da- bulmuş olalıın, dedik.

Bir şeyler yapmak isteyen ve mevcut, önerilen ve geçmişi bulunan işlerden hoşlanmayan, bunların meyve vereceklerine umut besleıneyen ve yeni yapılacak işin de nasıl olacağından haberleri olmayan, dinlerine ve topluıniarına hangi yolla hizmet edeceklerini bilmeyen kimseler için ya da çalışmaya hazır

olanlar ve sadakat, inanç, coşku, hararet, kan ve yakin sahibi olan öğrenciler için en azından bir araştırma, bilim ve din kurumu sınırları içinde, bu kurumda -toplum ve dünya düzeyinde değil- taşıdığımız sorumluluklar çerçevesinde planlar sunalım, yani şu işler yapılabilir, diye ortaya koyalım istedik. Eğer yardıma gelmedilerse, karşılamadılarsa, himmet göstermedilerse, biri çıkıp da kademiyle, kalemiyle, parasıyla, gücüyle, umut vermesiyle, önerisiyle, eleştirisiyle, yükümlülüğüyle bu emanet ve yükümlülük yüküne omuz vermediyse ve bir şey yapmak mümkün olmadıysa, en azından aklım~n yettiği şeyi söylemiş olurdum; bu kurumun bu nesil için şu şu işleri yapmayı arzuladığını duyurmuş olurdum, böylece.

Bir görevi gerçekleştirme İsteğim oldu sadece; arzularının gerçekleşeceği yolunda bir umut taşımadan. Fakat gördüm ki, hiçbir aracımızın olmamasına, olanca engellerin karşımızda durmasına karşın, hatta daha çok yardım, destek

ve dayanışma bekleyip de göremediğimiz ya da beklediğimiz ve zamanın gerektirdiği

ölçüde destek vermeyen kimselere larşın, bu mutlak boşalma ve

do lma da, bir iman, bit coşku, bir mesaj, bir ilham. Bilmiyorum bir şey, tü ın

göğüslerden, tüm boğazlardan bir ses, bir ahenk, bir hareket ve bir ruh, sadece

sıradan bir cevap değil, ciddi, bilinçli ve yükümlü bir cevap olarak yükseldi.

Bu, sizin sesinizdi, ömrümün tüm umutsuzluğunu alt edip bana umut bağışlayan.

Hiçbir kaldıracı, hiçbir etkeni kendini destekleyici olarak görmeyen gelecek,

yol ve düşüncenin size özgü inanç ve bilinç sermayesi ve araciyla başladığına~

şekillendiğine, program şeklini aldığına, bu zamana oranla piştiğine,

düşüncesi, inancı ve toplumu için bir işe başlamak isteyen herkes için umut

verici duruma geldiğine, Ne yapmak gerek e aydınlık bir forın bağışladığına

'inandım böylece. Bunların her ikisi de geçmişte olmayan şeylerdi.

Bu yüzden, benim bu yılki son dersim olan bu ders, hayatıının sonderside

olsa ümitvar kalacağım eğer kalırsam; ümitvar öleceğim eğer ölürsem.

Temel bir konudan söz etmek istiyoruın. Başka bir şeyle ilgili olarak konuşamadığım,

olanağı olmadığı için, burada birkaç hususu bu yılın son dersi olarak

-ki üzerinden bir yıl geçmektedir; ideal biçimde değilse de, çünkü olamazdı,

sadece imanımızda, inancımızda ve yükümlülüğümüzde bulunan bir geleceği

aydınlatmak için bir ortamı olan bir yıldı- ele almak istiyorum, konulardan

birçoğu konuşulmamış ve müphem kalmasın için. Sürekli olarak bir bahane

ardında dolaşan bir grup için meselelerden birçoğu bahane olabilir. Bu bahanelerden

birinin grafiğini çizersek oldukça ilginç olacaktır; Önce ınesele,

bizim dinsiz oluşumuzdu [elbette suçlanan bendim]. Sonra yavaş yavaş, Şiiliğimiz

güçlük çıkardı, ama bunun [Şiiliğimizin] inkarı güçtü. Doğru bir Şiiliğe

· sahip olmak için ölçütlerimiz yanlış oldu. Git gide daha yeni meseleler ortaya

atıldı. O ölçütlere de laf söyleyemeyeceklerini gördüler. Şimdi artık bu bahaneler

çok ince ve acemice olmuştur.

Tıpkı, Şiiliğin başkentinde [Tahran' da] ve mescitte Ebuzer-i Gıfari'ye söven

o vaiz efendi gibi. O sövgü ve suçlamaların ateşi bizim eteğimizi tQtuştursun

için yapmaktadır bunu. Heın de Mervan'ın ve Abdurrahman b. Avf'ın bile

Ebuzeı-'e yöneltmediği sövgüler. Onu, EI-Ezher Üniversitesi'nin; Ebuzer kitabını,

yayınlandıktan soma yargılayıp ınahkCtm etmesi gibi muhakeme etti. Bunlar

Osman ve Muaviye düzeninin sadece topluma değil, biziın içimize ve düşüncelerimize

de etki edip yerleştiğini, hatta musaHat olduğunu göstermektedir.

Çünkü burada ve El-Ezher'de Ebuzer'i, bireysel içtihat yönü olduğu için ve

inançları İslam ölçütlerine sığmadığı için mahkum etmektedirler. 1360 yıl soma

buranın ve oranın Müslüman'ı Ebuzer'i ve Ebuzer'in İslaın yolunu ve anlayışını

mahkum etinektedir.

Beylerden biri, bu yargılamanın Faruk zamanında olduğunu ve ElEzher'in,

El-Ezher' den ihraç edilen en cesur İslaın düşünüderinden birini -Şeyh

Muhammed Halid' i- geri aldığını söylemişlerdir. Doğru buyurmaktadırlar, ama o zaman Ebuzer'i yargılayanlar, Muhammed Halid'le birlikte hala durmaktadırlar. Yani El-Ezher' de iki kanat; aydın ve bilinçli ile gerici ve eski; iki çelişik kutup, yan yana ilerlemektedir.

Ne yazık ki ya da ne mutlu ki bu tür eleştiriler, hep iki çelişik kutuptan yöneltilınektedir

doğru yoldaki insana. Gerçeğin ve hak yolun anlaını ve özelliklerinden

biri işte budur. Ali'ye bir bakınız; Hariciler ve Beni Ümeyye ona saldırmaktadırlar.

Onlar, o mutaassıp muttakiler, onun eski dostlarından olup

Beni Ümeyye'nin sürekli düşmanlarındandırlar, Bunlar yani Beni Ümeyye, fasid, zalim, gerici ve kirli insanlardır. Bu iki kesim, bir doğru yolu ezmek için bilinçsizce elbirliği ederler. Bu doğaldır; bu saldırılar, bu eleştiriler. Yeni umutlar uyandırıldıkça, bir grubun bu yola olan inancı ve imanı arttıkça, bir grup da çıkıp bilerek bilmeyerek onlara karşı eleştiri ve saldırılarını artırır. Bunlar hep doğaldır; her şey doğaldır. Esas olarak, toplun1sal konularda, baş gösteren her şeyin bir açıklaması vardır. Bu yüzden insan öfkelenip sinirlenmemelidir,

zıvanadan çıkmamalıdır. Her şeyin kökeni tanınırsa her şey beklenilir.

Her şeyi bekleyen kimse ise hiçbir şeyden sarsılmaz.

Burada, başka bir konuya da değinmeliyim, sürekli bu çalışınalar çevresinde koparılan yaygaralara cevap olarak. Derler ki; Dine dayalı böylesi işler, her

şekliyle, zihnin toplumsal konulardan ve insani sorumluluklardan bir tür uyuşturulması, saptınlması ve gafil kılınmasıdır. Bu, yirnii otuz yıl boyunca söylenilen bir sözdür.

Bizim yaptığımızı uyuşturma olarak görenler, ya bizim konuşma ve çalışına türümüzü duymamış, görmemiş, tanımamış ve aslında farkında olmayan ve sadece kıyasta bulunan kimselerdir ya da sorumluluk yükü altına girmemek, sorumluluk yükü altından omzunu kurtarmak, sahneden kaçınak ve evlerinde ar namus tertemiz oturınak için, sahnede olup bitenleri suçlayan kimselerdir.

İşimize gücümüze daldık, fırsatımız yok Çünkü kanmıza, çocuğumuza, senetiere geri kalmış rütbelerimize yetişrnek istiyoruz. diyecekleri

yerde Bu işlerin yararı yok demektedirler. Biri çıkıp demiyor ki Peki sen niçin yararlı bir iş yapmıyorsun

Yedi sekiz kişiyle bir yerde oturup portakal soyarken ona buna saldıran bir kanat vardı. Eli kalem tutanları, bir adım yürüyenleri, bir şeyler yapanları ezdilden,

birbirine kattıktan ve mahkCım ettikten sonra kendisinin ak pak ve herkesten alacaklı olduğunu görüyor ve o zaman kalkıp evine gidiyordu,

ta ki başka bir yıl, başka mecliste herkesi tekrar ezip kendisini yeni baştan arandırıncaya dek.

Kesin olan, bunca eleştirilerin çalışan insanlara yöneltilmesidir. Yoksa kağıda

katlanmış ve başını yemliğine sokmuş olan asla yanılmaz. O konuşmaz alimin, zayıf bir kuraın sunması ya da ters bir söz söylemesi olanaksızdır. Kendi uğraş ve sınıfının çıkarlarının kabuğundan bir adıın dışarı çıkmayan o aydının bir adım olsun kayması olanaksızdır. Bunlar, hep ar namus tertemiz vaziyette, hiç bir suçlamaya uğramaksızın yaşayıp giderler. Ancak eli işte ayağı yolda olan kimsenin eli ayağı kirlenir. Eleştirilebilir olanlar da bunlardır.

Fakat kötü niyetleri olmayanlar gelirler, görürler, tanırlar, konuları değerlendirirler,

karşılaştırırlar ve zihni uyuşturma ve iğfal etme suçlamasının hangi gırtlaklardan çıktığını ve niçin çıktığını ya da en azından ne derece doğru olduğunu anlarlar.

İkinci mesele, kışkırtma ıneselesidir. Bu da tekerleğin arasına çubuk sokmak amacından başka felsefesi alınayan bir sözdür.

Ne kışkırtma, ne de uyuşturma, tersine sadece bilinç kazandırmak ve bilinç kazanmak [ki her ikisi de birdir]; aydının yüküınlülüğü işte bp_dur.

AYDlNlN YÜKÜMLÜLÜGÜ

Bilinçsiz ve geri toplumda, dinin donukluğa uğradığı ve dini geleneklerin bedevi, yöresel ve kavimsel geleneklerle karıştığı ve en yüce ve en uyandırıcı kültürel etkenierin ya meçhul kaldığı ya da bozulduğu veya unutulduğu ye da gereğinin tersine kullanıldığı, tarihin bozulduğu, edebiyatın bir uyuş-turucu ve zehirleyici ınadde halinde şırınga edildiği, toplumun geri bir avam

toplumu, kırsal ve bedevi bir topluma dönüşmekte olduğu bir toplumda, böyle bir zamanda, aydının yükümlülüğü toplumu bilinçlendirmek ve uyandırmak, kendi topluınunun kültür ve tarihine.bağlanmaktır.

Dünyaya egemen olan düzen karşısında ve bir İslam toplumuna dayatılmış değerler ye da İslam dışı kalıtsal gelenekler karşısında boyun bükmüş, baş eğmiş olanı ayağa kaldırmak aydının işidir; Başucunda bağırmalı, onu uyandırmalı

ve kültürel, ruhsal ve insanı bağımsızlığını bağışlamalıdır ona. Hayat bağışlayıcı olan, ama uyuşturucu ve olumsuz değerler biçiminde telkin ve şırınga edilen değerleri tanıtmalıdır.

Bu şekilde aydın, kendi aydınca özel yükünlülüğünden ayrılmadan, toplumsal harekette en büyük paya sahip olabilir. Böylelikle işte, kelime harekete

dönüşür. Bir sanatçı -ressam, şair, oyuncu, filmci, yazar, çevirınen, bir konuşmacı,

bir öğretmen- toplumun ve toplumun en saınimi insani ve bilinçli öğelerinin hareket ettiği yönde hareket edebilir, topluınuyla aynı yolu adırolayıp aynı yolda yürüyerek silahını eline alabilir böylece.

· Bir yolda ve bir hedefte, ressam fırç~sını yazar kalemini ve şair kelimeyi düşünsel ve toplumsal savaşın silahı haline getirebilir. Bu yüzden, bir çağda ve toplumda oluşan bir harekette herkesin tek bir işi yapmak zorunda olması ve bu işi yapınayaıun mahkum edilmesi bir yanlıştır. Tersine, herkes yeteneğine,

uzmanlığına ve değerine göre bir iş yapabilmelidir. Dolayısıyla bir toplumun bireyleri için seçmesi ve ilerlemesi gereken yüzlerce iş türü, binlerce çeşit olanak bulunmaktadır. Hatta sebze doğramakta, aşçılıkta, yol yapımında, ustalıkta ve her işte, bir çağın büyük hareketinde ve bir soyun, bir toplumun ve insan türünün idealinin gerçekleşmesinde yükümlülüğünü en iyi konumda yerine getirebilir böylelikle. Aslında yükümlülüğü de işte budur.

İslam Peygamberi'ne bir bakın; Medine'den Mekke'ye doğru bir cephe hazırlamıştır.

Mücahitler, Kabe'yi kurtarmak için gitmektedirler; ilk kez olarak putları kırmak için.

Hassan bin Sabit bir şairdir. İnsanlar ve binekler hareket halindeyken Hassan, uyandırıcı ve heyecan verici bir hamasi şiir mırıldanmaktadır. Haınasenin coşkusundan, gazelin sesinden aşk dolu olarak mücahitlerin ve Muhacirlerin ve Ensarın daınarlarındaki kanı coşturur. Ezgisi, ağızdan ağza dolaşır ve sonra koro halinde bir şarkı olarak bütün Müslümanları kaplar.

Şairlere sert ve acımasız ilk darbelerini -vahiy diliyle- vuran ve onları toplum karşıtı en pis öğeler olarak ezen Peygamber'in işte o zaman Hasan'ı en büyük övgülerle gönderdiğini, onu hayatının en özel nimetlerine ortak ettiğini ve hatta kendi hırkasını ona giydirdiğini görüyoruz.

Bu, bir şairin de, topluınsal sorumluluğu içinde şair ise, kendi büyük yükümlülüğünü yerine getirmiş olduğunu göstermektedir. 'Mekteb-i Vasıta'nın

girişinde -ki birinci cildi basılmış olup daha çok bu girişin aynısıydı- şunu söylediın;

Dünyadaki her hareket, tarihteki her toplumsal devinim -ister geçmişte olsun, ister bugün- eğer ciddi, etkili, pişkin ve toplumsal ve düşünsel düzenleri gerçekten değiştirici olmuşsa, onda düşünsel bir mayalanma ortamı olmuş ve ideolojik bir dayanağı bulunmuştur. Aydınların, yazarların, bilginierin ve sanatçıların bilinçli çalışına ve çabaları bu ham koşulların ve öğelerin pişmesini gerçekleştirmiş ve halka bir tür bilinç, uyanıklık, bilimsel ınaya ve kültürel sermaye vermiştir. Sorıra da toplumda bir düşünce, uyanış ve bilinç hareketi ortaya çıkmış ve toplumun uykulu, geri ve donuk vücudu, toplum bireylerinin karanlık ve felç olınuş, zehirlenıniş vicdanları sorumlu aydınların aydınca, düzeltici ve bilinçlendirici çabaları yoluyla harekete geçmiş, yunmuş, aydınlanmış ve uyanınış, sorıra ise yine bu kelimeler, kalemler boyalar ve aydınların kullandığı tüm araçlar -bilim tarih ve toplumbilimden tutun da şiir, resim,

edebiyat ve inanç esaslarına varıncaya değin- yoluyla uyumlu bir çabada toplumun içine hareket bağışlamış ve bir Rönesans yaratmıştır, Eğer geri bir din varsa olumsuzlamış ve zayıflatmıştır; eğer toplum karşıtı etkenler yoluyla gerilemiş, donmuş ve kendi çizgisi dışında kullanılmış bir din ise, aydınlar ileri dini, ilk yoluna, diline verisaletine tekrar yerleştirmişlerdir. O zaman, köklü,

ciddi, derin ve olanaklı bir toplumsal hareket ve değişim gerçekleşmiştir tarihte. Hemen burada, Yeniden Çarmıha Gerilmiş Mesih adlı kitabı okuınanızı ve bilinçli bir aydının Katalik Hıristiyanlığın yüzsuyunu nasıl yok ettiğini ve Mesih'in Hıristiyanlığına nasıl yüzsuyu bağışladığını görmenizi istiyorum. Hem de I-Iıristiyanlığın, başından beri Bizans Sezarlarının ve Yunan aristokrasisinin elinde, kitleleri uyuşturmak için araç olduğu o Yunan dini toplumunda ki aslında bu Katolik mezhebi, bizim inandığımız Hıristiyanlık değildir. Katolik Mezhebi -Yunan' daki şekliyle- başlangıcından beri, Kayser karşısında boyun eğmenin ve köleliğin yorumlanışı ve hayatın, dünya ve toplum yazgısının olumsuzlanışıdır ve bu yer sofrasının, bu maddi lokmaların -ki acıdır, tükür, dünya malıdır!- parıltısına, başka birinin keşiş efendinin işbirliğiyle el atmasına davettir.

Bundan başka Mesih ve ilk Hıristiyanlık, toplumsal savaşım dilli alınayıp sevgi, aşk ve barış dinidir. Dolayısıyla, bu kültürün, bu duyguların ve bu yükümlülüğün, bu dünyasal hareket ve toplumsal uyanış etkenine dönüşüne olanağı yoktur. Fakat oldukça ileri bir aydın -dünya çapında- Kazancakis gibi, geri, durgun, halk dışı, ruhu uyuşturucu, iradeyi felç edici, zihinleri ve bu dünya hayatından umutsuz ve bizar kılıcı bir etken olan Hıristiyanlık karşısında ve iki bin yıllık kayserlik yükümlülüğünü omuziayan Hıristiyanlık karşısında yeniden bu tarihi, bu kültürü ve bu dini Mesihin çehresinde diriltir, onun ve gerçek Hıristiyanlığın dilinden, uyuşturucu Hıristiyanlığa karşı, inanan

halkla konuşur. Mesih dini adına halkı uyutmakta ve zehiriernekte olan gerileme nedenlerini ve uyku verici etkenleri anlatarak toplumu Hıristiyanlık aracılığıyla uyandırır, düşmanı ezerek silahtan arındırır. Dine karşı din, işte budur.

O zaman nasıl olur da İslam topluınu Seyyid Cemal'i tanımaz, dilini anlamaz Ki bu topluınun iç gerilemeyle ve dış sömürüyle boğuştuğu bu iki yüzyılda eğer İslam kültürü, İslam ideleri ve bu Kur'an'ın kendisi -ki toplum, toplumun içi ve gerici dinin kurbanı olmuş halk da ona inanmaktadır- samimice, sadıkça ve aydınca [tahrif etmeksizin, araç ve oyuncak kılmaksızın] gündeme getirilseydi ve eğer bilinç verici, insanlık bağışlayıcı bağımsızlık getirici ve izzet bağışlayıcı olan güç, hareket, uyanıklık, kültürel ve manevi zenginlik ve sermaye, tarihsel öz bilinç veren ve aptal aydınların çepeçevre oturup kendilerini, dinlerini ve tarihlerini alaya aldıkları, Batı'nın bütün kültürel değerlerini tezahüratçı bir tarzda övdükleri ve Batılıları aniatmada birbirleriyle yarıştıkları bu aşağılanmış soylara güç ve görkem bağışlayan tarih -gerçek olduğu ·gibi- ve Kur' an -taşıdığı gerçeklik olarak- gündeme getirilseydi ... Fakert

her kelimesi bir taşı parçalayan Kur'an'ın kendisi ve Ali'nin, Ebuzer'in sözleri gibi bu uyandırıcı ve bilinçlendirici kaynakları öyle bir şekle soktular ki ya esas olarak dinden, ilimden ve dini meclislerden uzaklaşmışlardır ve onlardan, çalışmalarından

ve savaşırnlarından hiç söz edilemez alınuştur ya da öyle bir şekil alınıştır ki, tarih boyunca Şia olına savında olan ve bugün Ehl-i Beyt' in, Şiiliğin ve Ali'nin ashabının ülkesi olmakla övünen bu topluında resıni Şiilik elbisesini, resmi vaiz elbisesini giyerek İslam dinini tebliğ için var olan mescitte ve tekkede, bir adam, baştan ayağa Ali'ye, takipçilerine ve Şiiliğe karşı aşk ve sevgiyle dolu bir halka dönüp Ebuzer'e-ki Ali'nin en saıniını, en sadık takipçisi ve İslam tarihinde Şii düşüncesinin kurucularından biri olup sonraları Ali'yi takip etme ve onu sevme yolunda kurban olınuştur- sövınekte ve onun aleyhinde ınınbere çıkmaktadır. Bunlar hep bilinçlice yapılmıştır.

iSLAM TARiHi, iLK iSLAM'IN BiliNÇLENDiRiCi VE UYANDIRlGI KA YNAGINA BiR TÜNEL

Bu, sapına şeklinde İslam' a girmiş bulunan tüm öğelerden bizi haber li kıla bilen ve bizimle hayat bağışlayıcı İslam arasında düşınanların elleriyle çekilıniş olan bu hepten boş [ya da dolu] kara çağların duvarlarından, tepelerinden, çukurlarından ve on üç on dört gibi [hurafe] engellerinden geçirebilen ve bilinç ve uyanıklık veren o ilk kaynağa doğrudan doğruya ulaştıran İslam tarihidir. Bizim dini kurumlarınızda, hatta dini bilimsel kurumlarınızda tarihin gündemde olmaınası bir yana, tarih hepten terkedilıniştir. Aslında ne olduğunu ve ne işe yaradığını bilmemektedirler. Oysa gerçek İslam' ı bize gösteren bu tarihtir, bu bilinçli tarih bilgisidir. Biz bu tarihi tanınadığınız için de yüz yıl önce ortaya çıkmış olan gelenek ve törenlerden birçoğunu İmaın Sadık

[a.s]'a ya da Peygamber'in kendisine nispet etinektedirler ve biz de bunları kabullenmekteyiz. Çünkü onların ldınden geldiklerinden, nasıl olduklarından ve kaynaklanndan haberimiz yok Birkaç yıl önce, Meşhed' de İınam'ın hareininin çevresine feleke yapmak istediler; dairemsİ bir cadde. Fakat eski ya da dini okullardan, mescitlerden ve yapılardan birçoğu yıkılacağı için izin vermiyorlardı.

O zaman İınam-ı Zaınan' a ait olduğu söylenilen bir rivayet peydahlandı; Ceddinin kabri çevresine feleke adında dairemsİ bir çarşı bina edilir. O zaınan, feleke yapımına karşı çıkanların tümü, bu öngörünün gerçekleştirilmesinde daha çok sevap kazanabilınek için çırpınınaya başladılar.

Bunlar, tarihi tanımazken bu inançların, bu geleneklerin ve bu şecere yazılarının kimlik kartının nerede bulunduğunu, hangisinin gerçek, hangisinin sahte olduğunu nasıl anlarlar Düzeltici ve uyandırıcı olan, halkın cehaletinin karanlığında parlayan aydınlık ve parıltılı çehrelerden birçoğunun rezilliğini açığa çıkaran ve halkın bilmezlik karanlığında unutulup gidenlerden birçoğuna yüzsuyu veren işte bu tarihtir.

Biliyorsunuz Kur' an, Peygamber zamanında, taşın yüreğinden nice coşku1ill6

ları, nice dehaları, ne büyük değerleri ve ölümsüz ahlakı filizlendirdi. Yine biliyorsunuz, sömürüye karşı Asya' da ve özellikle de Afrika' da savaşların verildiği son iki yüzyılda bu kitaba dönüş -Ferhat Abbas'ın deyişiyle- İslam

toplumunda uyanışın, söınürü karşıtı savaşın ve sömürü karşıtı ciddi bir hareketin

başlangıcı oldu. Bugün bilinçli ve ınetodik olarak bu kitap üzerinde çalışan kimseler, her gün, tasavvur edilemez bir şaşırtıcılık yakalıyorlar ki biz inananlar için de şaşırtıcıdır.

Fransız General Sustel'in söyleyişiyle dini kitap olmayan ve onun Bu, geri, esir ve aşağı topluınun[!] bireylerine gurur veren ve harekete sürükleyen bu kitaptır. dediği -ki bence Kur' an' a yapılan en büyük övgüdür bu- bu kitap, nasıl oluyor da başka bir yeri değil de sadece ve sadece ölün1 ve mezarlığı çağrıştırıyor

kulaklarımızda Bugün Kur' an incelenen bir kitap değildir, hatta kişisel bir uzmanlığı olmasının ve kendi arzusuyla Kuı·'an'ı araştırma yoluna gitmesinin dışında din alimi için bile böyledir. Yoksa Kur' an ne programdadır, ne de gündemdedir. Öyle ki Kur'an'a hiç dokunmadan gidip müctehid olup gelebilirim. Öyleyse Tahran Üniversitesi' nin, yüksek okulların ve benzerlerinin Kur' an merkezi olmasını mı bekliyorsunuz Modernistlerin, yeni tahsiliiierin ve Batı'dan dönmüşlerin Kur'an'ı tarutınalarını ını bekliyorsunuz Peki, neresidir Kur'an'ın yeri Yoksulluk aracı olmaktan başka ne rolü vardır toplumumuzda Ölümden başka neyi çağrıştırınaktadır zihnimizde Üniversite

öğrencileri niçin salavat getirmeyip de alkışlıyorlar, diye itiraz edene derim ki; Gençlerin salavat getirmemeleri sizin günahınızdır. Kendin de biliyorsun salavatı ne hale soktuğunu ve ona nice kullanım alanları icat ettiğini. Bunlardan

birisi şu ki, kelli-felli bir kişi girdiğinde bir yere, salavat getirirsin. Başka bir

kullanım alanı da diriler arasındatabutun ve cenazenin hareketidir. Başka kullanım

alanları da var; Bir konuşmacının yuhalanması, bir minberin devrilınesi,

biriyle alay edilmesi gibi. Bunlar, senin, salavat için oluşturduğun kullanım

alanlarıdır. Bu yüzden öğrenci kesiıni, duygularını dile getirmede

salavatı ciddiye alamaz. Çünkü sen salavatı o hale soktun ki yuhalamaya, alay

etmeye ve gerilik çağrıştırmaya yarıyor. Sen, el öpmeye itiraz etmedin ki şimdi

kalkıp da el çırpmaya itiraz edesin

Şimdi biz, kendimizi -ki ya yok etmişlerdir ya da solgun, çürüınüş ve geri

bir cenaze olarak göstermişlerdir- keliınenin gerçek anlamıyla tanımak istiyoruz.

İşte bu tanuna için geçmişe dönüyoruz.

SELEFiYE

Seyyid Cemal' in başlattığı hareket, Selefi ye hareketiydi; fakat eskicilik, geçmişçilik,

geriye hareket ve gerici hareket anlamında değil elbette. Geçmişe

kaçmak da değil, tersine geçmişi tanımaktır.

Frantz Fanon ve Ahne Cesaire Avrupa'ya cevap vermek için -ki siyahları

geçmişten, kültürden, medeniyet ve tarihten yoksun sanıyorlardı- siyahları,

kültür, toplum, medeniyet ve tarih sahibi olduklarını kanıtlamak için geçinişe

çağırırlar. Bu yüzden Fanon ve Cesaire için her hareket, her renk, her şiir ve

her mitos, siyahın kültür yaratıcılığının kanıtlayıcısı olup saygıdeğerdir. Bizim büyük aydınlarımızdan birçokları -ki tüm varlığımla saygı duyuyoruın onlara, kutsuyoruın ve bu günün en aziz düşünür çehreleri olarak tanıyorum- Afrika'nın büyük düşüneeli ve ileri aydınlarının şiarını, şiarıınız olarak ilan etmişlerdir ki son derece ileri bir davranıştır, ama küçük bir düzeltmeye gereksinimi bulunmaktadır; Avrupalılar, bizim geçmişiınizi, kültürüınüzü, ınedeniyetimizi, dinimizi ve ahlaki değerlerünizi yok saymadılar, tersine onlara bizden daha çok dayandılar. Öyle ki bakarsanız, bizim eski metinlerimizin ve yazınalarımızın birçoğunun İngiltere' de, Leiden' de, Paris' te ve Brüksel' de basıldığıu

görürsünüz. Böyle bir iş, onların gözünde öylesine iyi ve sevaplıdır ki Profesör Gibb, nüshalarımızın basımı için bir vakıf kurmuştur. Öyleyse, geçmişimiz,

Batılılarca olumsuzlanınamıştır; tersine, geçmişimize o kadar çok değer verdiler ve dikkatlerimizi geçmişe yönelttiler ki yüzüınüz geçmişe döndü ve gelecek ense tarafımızda kaldı. Öyle ki keşfedilmiş eski eserleriinizin adilee paylaşılmasında[!] altın işlemeli levhalardan, ınücevherlerle işlenmiş heybelerden,

değerlerinin belirlenınesi olanaksız kitap ve belgelerden ne varsa hepsi onların olmuş ve Paris ve Londra müzelerine vb. gitmiştir. Kırılmış tabut, paslanmış

kılıç, çivi ve maşa cinsinden ne varsa bize kalmıştır. Manevi bakımdan da bize gene böyle adilee davranıyorlar! Öyle ki onlarca tashih edilmiş ve

basılınış

nüshalar mecmuasına -ki onuncu baskısı yapılmış- baktığımda İslaın, kafaında, zihniyetçi, zahitçe, bireysel, vehimsel bir din, soyut dünyaya boğuluş dini olarak betimlenınektedir. Sonra da Sigfried gibi bir bay, şöyle diyor; Sizin beyniniz yönetsel ve mekanik değil. Ve ben inanıyoruın.

Dolayısıyla, kendimizi tanımak için eski kaynaklanınıza yönelmeliyiz, ama müsteşrikçe, fazılca ve filozofça araştırınalar yapmak için değil, yükünlü bir aydın olarak geçinişi araştırmak için. Geçinişi samirnice tanın1ış olalıın, tarihin lığ ve çamuruna göınülüp kaybolmuş değerli öğeleri bulup çıkaralıın, çağımızda ele alalıın, kendin1ize düşünsel, insanı, ahiald gıda ve inanç bağımsızlığı vereliın böylece. Tarih adına, bilim adına, din adına, ahlak adına, edebiyat adına, irfan adına, sanat adına vs. toplumumuzun kafasına sokulan ve topluınumuzu geriletip zehirleyen, felç eden ve uyutan bütün sapmalan böylece düzelterek toplumuınuzu uyaralım. Böylece ona, sağlıklı, zengin gıdalar, tarihsel süreklilik, birlik ve insanlık bağışlayalım.

Biz, Kur' an' daki bismillahın be' sinin zihniınizde neyi çağrıştırdığını araştırmak isteıniyoruz; tarihte öylesine hareket yaratan ve yaratınakta olan bu mesajın ne olduğunu görınek istiyoruz.

Mü' min, Kur' an' ı kapatıp öper ve rafa kaldırır, Kitab-ı mukaddes bir nesne haline getirir. Fakat aydın, dini bir kitap olduğu için onu olumsuzlar. Bu arada da, Kur' an gibi bir kitabı bir nesneye dönüştüren, onun karşısına geçip ona

kurşun abp saldırandan daha haindir.

İslam' ın beynini ve İslam tarihini doğrudan doğruya tanıyabilınek, İslam adını taşıyan kişiliğin biyografisini anlayabilmek, dinin gerçek yüzünü üç yüz yıl boyunca -ya da daha fazla- zihinleriınİzin betimlediği sahte yüzler arasından bulup çıkarabilmek, bu maskeleri kırarak maskesiz gerçek İslam'ı yeniden tanıyabilmek için Kur' an' a dönmeliyiz. Tüm bunlar içinse bilince, yükümlülüğe ve imana gereksinimimiz vardır.

SEYYiD CEMAl VE ABDUH'UN YAPTlKlARI

Seyyid Cemal ve Abdul1'un işi, kültürüroüze hayat bağışlamak yönünde, hayatını

kaybetmiş ve sömürü ve değerleri karşısında boyun eğıniş bulunan sömürü vurgununu yeıniş İslam toplumuna ruh vermek için yapılan bir işti.

Ama bence onların çalışma üslubu tam değildi [Benim Seyyid Cemal ve Abd ıı' a

olan duygularımı siz biliyorsunuz. Çünlü onlardan epey söz ettim. Onları sadece çağdaş İslam topluınunda yeni düşünsel özgürlüğün önderleri olarak görmekle kalmıyor, hatta dünyadaki kültürel sömürü karşıtı tüm hareketlerin önderi, yaratıcısı ve başlatıcısı olarak görüyorum.] Bununla birlikte, onların tam başarılı olamamalarının nedeni olan yöntem eksikliği şuydu; Seyyid Cemal, siyaset adamlarıyla birlik olma ve yönetimlerle ve kişiliklerle bağıntılı olarak hareketi gerçekleştirmek istedi [kendisi, halkın uyandırılınası gerektiğini

söylemiştir

ama pratikte ise halkın dışından başlamıştır]. Sonuç olarak da İslam ülkelerinin sarayları, sultanlar ve İslam halifeleri onu bir top gibi birbirlerine pas olarak atıyorlardı, o büyük tufanın, o dehanın layık olduğu ölçüde toplum içinde yankılanınasını önleınek için. Sonra da kolayca, nesilden nesile, bütünüyle felç etmek için onu arka arkaya bombaladılar. Bugün de bununla uğraştıklarını görüyoruz.

Muhammed Abdu1' a gelince; O, Seyyid Cemal'in yolundan -Onun öğrencisi ve müridi olmakla birlikte- gidilemeyeceğini anladı. Bir kişiye eleştiride bulunmak ona inanmamaktan başka bir şeydir. Avam kafası ise birini eleştirdiyse onu bütünüyle mahkum eder.

Abduh, siyasetçileri bir yana bıraktı; ruhaıı-ilere ve büyük İslam ~Uimlerine dayanarak ve resmi toplantılarda bilimsel araştırmalar yoluyla çalışınasını başlattı. Çalışması' ve yenili ği, oldukça etkili olduysa da yine de Kur' an, toplumların içinde hayat ve hareket kaynağı olarak tecelli etmedi ve Müslüman kitleleri uyanıklığa ve deviniine çağırmadı; avam gene avam olarak kaldı ve sadece seçkinler arasında birtakım aydınlar ortaya çıktılar.

Seyyid Cemal ve Abduh' un hareketleri meyve veremedi, onların yüce hedefleri, yetkin düşünceleri tam anlamıyla gerçekleşemedi. Nedeniyse; Hem siyaset

adamları hem de ruhaniyet adamları egemen sınıfın birer parçası olup güç ve resmiyetleri bulunmaktadır. Genellikle, sahip olanlar her zaman muhafazakardırlar.

Düşüncede ileri ve hoşnutsuz, duyguda gerçekçi olsalar da pratikte

muhafazakar ve ınaslahatçı olacaklardır. Çünkü mevcut durumda, karlı ve maddi toplumsal ya da manevi resmi güç sahibi olan biri riske girmez ve durumun

değişmesinden, farkında olınaksızın koı·kar. Sahip olduğu şeyi yitirmekten korkar çünkü. Schandel' in deyişiyle; Parası ya da makamı olan aydınlar düşüncede devrimci ve solcudurlar. Pratikteyse ınuhafazakar ve sağcıdırlar. Bu kişilik izdivacı birçoklarında görülebilir.

Ali Büveyh, Abbasi halifelerini kendilerinin oyuncağı kılan, onları getirip .götürdükleri eğlenceli oyuncaklar haline getiren ilk coşkulu Şiilerdir. İlk kez olarak onlar, İslaın ülkelerindeaşura törenini gerçekleştirmişlerdiL Pratikteyse, mertlur halifeye biat etmeyi, Alevi imama biata yeğlediler. Çünkü Şii rejim resmileşseydi, Ali Büveyh, artık siyaset oynayamazdı.

Mesih'in ya da Muhammed [s.a.v]'in bi'setinde, nübüvvetle herkesten daha çok tanışık olan ve halkı Peygamber' in ve Mesih' in gelişini bekleıneye yöneiten resmi Yahudi ruhanilerinin kendilerinin, bu iki devriinci kurtarıcının gelişine herkesten daha çok karşı çıktıklarını, nübüvvete bile inanmayan n1üşriklerinse yeni çağrıyı daha çabuk kabul ettiklerini görüyoruz. Öyleyse bu genel bir

kuraldır;

her hareket karşısında, makam ya da güç ve servetleri bulunan kin1seler, daha çok direnmektedirler. Çünkü durumun değişmesiyle, sahip olduklan şeyi yitirmektedirler. İşte Abduh da Seyyid Cemal'in yaptığı gibi, harekete kural olarak işin sonunda harekete geçen bir yerden başladı. Bu yer, koruınası. gereken bir şeyleri bulunan ve kaçınılmaz olarak muhafazakar olan, bundai1 başka da ruhu ve görüşü sağlam geleneksel kalıplar içinde donınuş, akll ve düşünsel kişiliği eski ilimler içinde şekillenıniş bulunan bir sınıf ya da gruptur. Bu yüzden, İslam ülkelerinin siyaset adaınlan ve resınİ yöneticileri nasıl Seyyid Cemal ile gelınemişler, hatta onu felç etınişlerse, Irak'taki, İran' daki, Mısır'

daki, Cezayir' deki, Tunus' ta ki, Marakeş' teki, Lübnan' daki Suriye' deki vs. ruhaniler ve şeriat hakimleri de Abduh'la hareket e tınediler. Çünkü heın ruhları durmuştu, hem de konuınıarı sağlamdı. Mevcut çevreye, konuma, zeınine, zamana ve düzene bağlı oldukları için hicret yenilikleri yoktu ve her değişikliği -haklı olduğunu bilseler de- uygun görmüyorlardı. Çünkü ınakaın sahibi biri azledilıne tehdidiyle karşı karşıyadır; parası olan biri tedbirsizlik ederse zarara uğrar, bir yeri bulunan, bilimsel, ruhanı ve toplumsal resmi bir makamı bulunan biri, avaının beğenisinin tersine konuşursa haysiyetine zarar gelir. 'Fatıma Fatımadır' da söyledim ya, Peygamber'in sünneti Peygamber'in söz ve fiili değildir sadece; her ikisinden de öneınlisi, risaletini yerine gelinnede

Peygamber'in düşünsel ve sosyal savaşım metodu ve stratejisi olup buna dayanılmalıdır. Burada, Peygamber'in ne 'mele'den, ne 'mutrif'ten, ne de 'rahip'ten başlaınayıp; tam tersine bunların karşısında, 'nas' tan ve ümm1 kitleden başladığını görüyoruz.

Çünkü El ınuflisu fi emanillah [Müflis, Allah'ın güvencesindedir.] ki onu ne kimse alabilir, ne de korkutabilir.

Bütün gerilemeler, şu iki kelimeden, 'isteınek ve sahiplik'ten dolayıdır. Ad, haysiyet, ünvan, kanun, para, mülk, makam, yer rütbe vb. şeyler isternek ve bunlara sahip olmak, bunların korunması ve istediğiiniz şeyi elde edip korumak için koşulları, konumları ve durumları korumaktır gerilernelerin kaynağı.

Seyyid Cemal ve Abduh'un yanhşları, sahip olanlardan başlamak istemeleriydi ve bu olanak dışıdır. Yoksunluk nimetini ellerinde bulunduran insanlardan başlanınalıdır; yitirmekten korkacaklan bir şeyleri bulunmayan ve bir şey elde etme peşinde olmayan, tümüyle iman ve inançla yoğrulmuş bulunan ve yükümlülükleri gerektirdiğinde, hiçbir kayıt ve şart olınaksızın neleri varsa feda eden insanlardan.

Asil bir savaşıma başlamak için halka, özellikle de genç nesle ve aydınlara kelimenin tam anlamıyla- umut bağlanmalıdır. Çünkü bunlar inanç ve iman kazanırlarsa çekinmeden her şeylerini feda edecekler, hızla, faal ve savaşımcı

öğeler haline gelerek varlıklarını, hayatlarını çekinmeden gözden çıkaran insanlar

olacaklardır.

Devrim, düşünce ve ıslah deneyimleri, her türlü fesadın canında, kemiğinde

kök saldığ1 ve tüm zahirci aydınların milletin ve ülkenin geleceğinden

umutlarını kestikleri bozuk bir toplumda ansızın bilinçli bir inanç ve düşünce

coşkusuyla bütün pisliklerip temizlendiğini ve bütünüyle insanların kirli giysilerden

sıyrıldıklarını göstermiştir.

Ben kendim, Avrupa' da tanık oldum; en pis öğelerden olup en kirli işlerle

uğraşan Afrikalılar, inanç ve imana ulaşır ulaşmaz fedakar ve samimi mücahitler

haline gelmekte ve birkaç ay içerisinde öyle kişilik kazanmaktaydılar ki

heykelleri özgürlük yoluna dikilse yeriydi.

Batı'nın kumarhaneleri ve fuhuş yuvaları halini almış, özgür Fransa' da bile

yasak olan ayyaşlıklar diyarı olınuş ve kadını erkeği, dünya ayyaşlarının kötü· çırakları haline gelıniş olan üçüncü dünya ülkelerinin insanları, ruhlarındaki

bir kıvılcımla ve inanç bilinçliliğine, uyanıklığa ve ortak hedefe ulaşmakla, öyle

değişınekteydiler ki, dünya insanlarının zihinlerinde bilinçli ileri, yüküınlü ve

insan bir topluınun ve halkın seınbolü olarak tanınmaktaydılar.

Düşünce ve iman hareketi, ortak bir yön ve hedef kazanmak mucize yaratır.

Donuklaşmış bir toplum öğütle, makalelerle, ahlak yazgılarıyla, sıradan ana

baba vaazlarıyla değiştirilemez. Tersine, bir düşünsel kalkışla, bir bilimle, iman

sıcaklığı ve yükümlülük duygusu ..yükümsüz ve laubali birhalkta-yaratmakla ve çeşitli grupların ve çeşitli kesimlerin tümünden ortak bir hedef edinmekle gerçekleşebilir böyle bir mucize. Bu ise, her ınucize gibi seri, öngörülmez ve tasavvur edilemez bir mucizedir.

Hem bilinçli olan ve hem de değerli insanı sermayeleri bulunan biz Müslünlanlar,

özellikle de Şiiler, Şii mezhep ve kültüründe el değmemiş islamı kaynaklarda, İslam tarihini ve İslam'ı dünyada gerçekleştiren kişiliklerde ve

olaylarda bulunan ve hayat bağışlayıcı, en hareket bağışlayıcı veenizzet bağışlayıcı

olan ve hem bu insanı boşluğu daldurmakta [ki istedikleri şeyle doldurmak için her şeyin içini boşalttılar], hem de bilinç aşılaınak, soruınluluk ve hayat bağışlaınakta kullanılabilecek inanç ve din öğelerimizi ınodern bilimsel ve teknik araçların varlığındaki bütün insanı değerleri yok etmek yolunda çalışan genç nesillerde insani değerlerin yaratılması için yükümlülüğümüzü duymalı ve Kur' an' a dönmek, İslan1 tarihini tanımak, kültürel ve insanı benliğimizin bilincine ennek, tüm gerileme etkenleriyle savaşmak ve tarih boyunca belirli kutupların yararına, bu pak ve hayat bağışlayıcı akıntının, iman, inanç ve İslam saf suyunun içine çamur akıtan kokuşmuş suları keşfedip ayıklamak ve tarihte, toplumda ve zihinde kalmış bütün gerileme etkenlerini saptamak için de dünya düzleminde büyük bir bilinç taşımalıyız. Çünkü yöresel ve bölgesel olarak

kalırsak ve çevrenin, dönemlerin, kavimlerin, mahallemizin ve kentiınİzin dışına taşmazsak hiç bir iş yapmaya gücümüz olmaz. Ayrıca çalışınamızın metot ve biçimini, İmanımızı aniatma araçlarını da zaınana uygun olarak kullanınalıyız;

yani bizim her şeyiınizi yok etmek, bozmak ve ayaklar altına alınak için hep düşmanın elinde bulunan o güçlü araçları. Çünkü doğayı tanımak için nasıl bilimsel, bilinçli ve etkili metodumuz varsa inanç, iman ve kültür kaynaklarını

tanımak için de bir metot vardır ki bu ınetotla, bize ulaşan her şeyi yeniden gözden geçirmeliyiz.

Nasıl, kimi besin maddelerinin içinde birtakım zehirli besin maddeleri bulunma olasılığı olduğunda, toplumun selameti için bütün besin ınaddelerini iyice konh·ol ediyorsak, din, kültür, tarih, edebiyat ve sanat adı altında, yememiz için önümüze sürülen o sofraların tümünü de aynı şekilde gözden geçirmeliyiz, çünkü hepsi zehirlidir. Bu iş içinse metoduınuz, coşkumuz, özverimiz ve imanımız olmalıdır; hayatımızdan, huzurumuzdan, geleceğimizden ve olanaklarımızdan

bol bol harcamada bulunmalıyız. Ne talihsizliktir ki bizim sade ve teıniz insanlarımız akılsız; zeki ve akıllı insanlarınızsa bozukturlar genellikle. Yeni kültürle, yeni zamanla ve yeni gereksinimlerle tanışık olanlar, zaınanı, nesillerin hareketini ve her şeyin elden gittiğini anlayanlar ve duyuınsayanlar, çoğunlukla kültürümüzü, İmanımızı, azıklarımızı, olanaklanmızı ve

sennayeleriınizi tanımamaktadırlar. Kültürel azıklanmızla ve dinimizle tanışık

olaniarsa 'göçebelik çağı'nda yaşamaktadırlar.

Bu yüzden resmiliği, işi, büyük olanakları, gücü, haysiyeti ve- yüzsuyu bulunanlara

umut beslemeli, kendin -her kimsen- çabalamalısın. Çünkü iman ve

yol soınutlaştığında o harekette ancak Bilal-i Babeşi'nin bir rolü olabilir; bu rol,

hiçbir güçte, hiçbir sınıfta ve hiçbir ilim havzasında, Yunan ve Bizans akademilerinde

bile olınaınıştır. İman, böyle bir insanı coşku yu, böyle bir beşeri bi' seti

ve böyle bir gücü su yüzüne çıkarandır.

NE YAPMALI

Bu az fırsatta, ne her şeyi söyleme olanağı ve ne de herkese söyleme gereği

vardır ki zamanı, durumu, dünya koşullarını, dini, imanı, kültürü, bütün sorunları

ve de ilişkilerini duyumsadığımız ölçüde yüküınlülük duyarız; Ne

yapmalı diye sorduran yükümJülüğü. Aynı ölçüde de bizde bilinç oluşınuştur.

Şimdi elimizin işte olına zamanıdır; hiç kimsenin, kendi kendisinin kafiri

olmaması şartıyla -bu kişiliksizliği büyük bilimsel ve parasal sermaye yatırımlarıyla

yarattılar bizde- herkes kendisine imansız olmuş, kendi eliyle düşmanına

kurban etmiştir kendisini.

Bu yüzden durum ne olursa olsun, aklımızın ve olanaklarımızın izin verdiği

yere dek, bir program hazırladık ki bu onun ilk planıdır; I-lam ve tamamlanabilir olmak. Eleştiride bulunan, yeni öneriler sunan, bu programı yetkinleştirme düşüncesinde olan herkesi davet ediyoruz; zayıf gördüğü her şeyi [prograından] çıkarsın ve deneyimleriyle, özgürce ve samirnice görüş bildirmeleriyle bu programların ve planların sürmesine, gün geçtikçe yetkinlik kazanmasına yardımcı olsun. Bu yolda ve çalışmada hiçbir taassup yoktur ki iki büyük nimet ve sermayeyle donanımlısınız; Biri yoksun olmak nimeti, ötekisiyse rehbersiz olmak nimeti. Bu iki nimetle, bir murad peşindeki müritlere dönüşınediniz ve dönüşmeyeceksiniz. Hiç kimse, eylem ve inançlarınızın temeli ve ölçüsü olmayacaktır. Size akletmeyi ve düşünmeyi yasaklayacak bir kişilik bulunmamaktadır. Herkes -ister buraya gelip konuşsun, ister orada oturup dinlesin- bir sınıftan, bir tür değerden, bir makamdan ve bir çağrıdandır. Sizinle bizim ortak yönümüz -hep birlikte bizim- ve bağıntıınız ise iman, inanç, ortak davet ve şu ortak soı·udur;

Çalışınak gerektiğinden başka bir şey yoktur; öyleyse ne yapınalı

Burada, bu işte, kimse olmanın, kişilik taşımanın bir grubu kendine çekebileceği ne bir kişilik yer almaktadır, ne bir isim, ne bir resim, ne bir makaın, ne bir cazibe ve azarnet -bilimsel ya da toplumsal ya da bireysel bakımlardanbulunmaktadır.

Mürid ve murad ilişkisi, eski dönemlerin sınıfsal ilişkisidir. El

öpmek, şirkin ve köleliğin sembolüdür. Birinin müridi olan biri, bir kimse olmak

öz bilincini taşıyamayacaktır. Öyleyse mürid ve murad ilişkisi olmadan, el öpmek

olmadan kollan sıvayıp çalışmak gerek

Ebu Sa'id Ebi'l-Hayr, va' zetrnek üzere bir mescide davet edilmişti. Gelenler,

mescide sığmıyordu. Dinleyiciler öyle oturmuşlardı ki, yeni gelenlere yer

yoktu. Biri, yer açmak için seslendi;

Allah bağışlasın, kalkıp bir adım öne yürü yeni. Konuşınasına başlamak

üzere ıninbere daha yeni oturmuş bulunan Ebu Said şöyle dedi;

Söylenecekler, bu adamın söylediğidir.

YEDiNCi DERS

TEVHiD; BiR TARi H FELSEFESi

TARiH FELSEFESiNDE TEVHiD

Bitmez tevhid konusu, kaçınılmaz olarak bitınek durumunda. Çünkü ele

alınması gereken başka önemli konular kaldı geriye. Fakat tevhid son bulası

değil. Siz kendiniz insanbilim, tarih felsefesi ve toplumbilünden oluşan üç sütuna

ulaştığımızda, tevhid içerisinde ele alınan konulardan birçoğunun yeni

baştan gündeme geldiğini göreceksiniz. İnsanbiliın, toplumbilim ve tarih felsefesinden

oluşan üç sütun, tevhid altyapısının metninden her birini ele alırken

tevhid de ele alınınalıdır. Yoksa tevhid ile bu üç sütunun birbirlerinden ayrı oldukları

sanılır.

Böylece, tevhid konusunu tamamlamakla tevhid sona ermeyecektir. O üç sütundan her birine ulaştıkça toplum, insan ve tarihi tevhidl görüşte ele almamız gerekınektedir. ideolojiyi de, hepsi tevhidle anlam kazanan ve temel tevhidl yapılar üzerine kurulu bulunan inançlar ve arneller dizgesi olarak ele almalıyız. Sonra, ideal toplumda ümmet, tevhidden özel bir zarf, özel bir anlahtn ve özel bir tecelli olınaktadır. Ayrıca, ideal insan konusunda, tevhid -en teınel anlam ve yön olarak- ele alınmalıdır. Dolayısıyla bundan önce dile getirilen şey, üç sütunda, ideoloji, ümmet ve tanrı benzeri ya da tanrı gibi insanda [kiini kelamcıların dilindeki anlamıyla değil, Allah' ın halifes i anlaınında] yeniden dile getirilmektedir. Buysa, tekrar anlamında alınayıp tevhidin, bir konu, bir inanç ve bir temel alınasının yanı sıra her şey olduğu anlan1ındadır ve her konuyu bu düşünce ve anlam bağlamında çözümlernek gerekınektedir. Eğer böyle yapınazsak, bunun anlaını, tek bir ruhu bulunan tek bir vücuttan, tevhidden söz etmeyip tersine, bölümleri birbirinden ayrı ve dağınık olan bilimsel

bir kitap ya da dergiden söz etmektedir. Söyleıniştiın ya, tevhid, imamet, mead vb. gibi bölüınlemeler yanlıştır. Çünkü sadece tek bir temel vardır; Tevhid. Geri kalaniarsa tevhidin parçalarıdır.

Bir temel olarak tevhidin tarihsel bir görünüşü vardır ve özel bir tarihsel

görüş türünü gösterınekte ve tarihin hareketinin içinde esas ve belirleyici derinlikli

bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, bir temel olarak tevhid, aynı belirleyici

güçle ve en büyük hedef, dayanak, dört dörtlük etken ve insan oluştaki, bireyin

a~lak1 niteliğincieki değerleri gösteren, marreviyat adını almakta ve davranışı,

yarayış biçimini ve bir insan olma hedefini göstermekte olan sistem dizgesindeki

etkenierin etkeni -toplam olarak hayır ve şer felsefesi ya da ahlak felsefesi

ve ahlak öğretisi adıyla felsefelerde ve dinlerde söz konusu olmaktadır- olarak

taşımaktadır aynı rolü. Burada tevhidin tarihsel rolünü ele almak isterim.

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI, ŞiRK Mi YOKSA TEVHiD Mi

Şirki anlamadan tevhidi anlamanın olanaksız olduğunu söyleıniştim. Aydınlarımız

arasında yaygın olanın tersine, diyalektik görüş, Batı'ya değil, Doğu'ya

özgüdür. Donuk alınakla biz suçlanınaktaysak da tam tersine, donuk bir

görüş olan, Aristo ınantığıdır. Felsefenin ortaya çıkışından ve Yunan Felsefesi

metinlerinin çevirisinden sonra bu mantık İslam' a girip yerleşerek, İslaın1 olınadan

İslami bir şekil almışsa da ... Doğu'ya özgü olan mantık ve felsefe diyalektik

olanıdır ve çelişki ve hareket esas ve temeli dini ve felsefi doğu görüşü

ve çıkarımında -bu cümleden olarak İslam' da- gizlidir.

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI ŞiRK MiDiR

Dinler tarihinde şu özel ve önemli tartışma gündemdedir; Dini düşüncenin ba9langıcı tevhid mi yoksa şirk midir Toplumbilimciler ve din bilimci bilginler -dindarlar değil; çünkü din bilimciler, dini ve değişimini biliinsel açıdan inceleyen kiinselerdir- dini görüşün başlangıcının şirk olduğuna inanınaktadırlar. Yani din1 ruh, tasavvur ve zilu1iyet, insan toplumunda ilk başta ortaya çıktığında şirk biçiminde görünüm kazanmıştır; düşüncenin evrimi, ruhun arındırılması ve insanlık kültürünün gelişmesi -ki dini görüş ve algılayış da gelişmiştir- sürecinde din de şirk biçiminden tevhid biçimine dönüşmüştür. Dolayısıyla dinin tarihsel gelişim biçimi şirkten tevhide doğrudur. Konuları tarihçiler ve din bilimciler gibi ele alan din adamlarından birçoğu da, peygamberlerin,

ilkel ve geri şekliyle müşrik olan, dini sapkın olan ve tapınınasi şirk biçiminde görünüm kazanan insanlığın tevhide ve tevhid öğretisine doğru yol gösterip onları yönlendirmek için geldiklerine inanmaktadırlar.

Öyleyse, dinin ilk şeklinin şirk olduğu ve dini duygunun peygamberlerin, büyük düşünürlerin, filozofların, marreviyat ve din önderlerinin kılavuzluğuyla tarihte evrim geçirdiği, şirkin yavaş yavaş zayıfladığı ve tevhidin gerçekleştiği biçiminde bir tez söz konusudur.

Bu tez için bir akll, bir de nakil delil getireyim; Tarih, geçmiş dinlerin şirk dinleri olduğuna ilişkin nakil delillerle doludur. Geriye gittikçe putperestlik,

türlü türlü tanrılara, doğa güçlerine, gizli gayb1 güçlere tapınma dönemlerine ulaşmaktayız ki bunlar şirkin çeşitli biçimleridir. İleriye doğru geldikçe de mabudlar azalmakta ve tevhid düşüncesinin tecellisi olan bire ulaşmaktadır.

Bu, nakli delildir.

Ali ŞERiATI 157

Akli delil ise şudur; Esas olarak, tevhidi anlaınak ve tevhid düşüncesine ulaşmak için gelişıniş bir görüş, bir değişim, bir uygarlık ve bir düşünce dönemi, ruhun güzelleştirilmesi ve aklın yüceltilınesi gereklidir. Duyumsanabilenlerde tutuklu bulunan, çevresinde olup bitenin dışında başka bir şey anlamayan, sorunların nedenlerini saptamaktan -neden sonuç esasınca sorunları çözüınleınekten- aciz olan ilkel insan, tevhidi -ki dış dünyanın çeşitli neden ve sonuçlarının ardında görünüm durumundaki tek nedenler nedenidir- nasıl keşfedebilir Olanaksızdır; çünkü esas olarak, nedensel mantığı bulunan ve neden-sonuç ilişkisini zihninde yerleştiren biri dünyada tek Tanrı'yı kavrayabilir. Milyonlarca nesnenin ınilyonlarca nedeni bulunduğunu, her birinin birbirinden ayrı ve birbiriyle çelişik olduğunu, nedenlerinin de birbirinden uzak, birbiriyle karşıt ve çatışık olduğunu, tüm bunlarla birlikte bu nesnelerin bir nedenden -ki nedenler nedenidir- kaynaklandıklarını anlayamazsa hastalık ve sağlığı, kutlama ve yası, ölüın ve hayatı, bahar ve güzü, bela ve bereketi tek bir nedene bağlayamaz, tek bir nedenle açıklayaınaz.

Zihninde böyle bir bağıntıyı kurmaktan aciz olan ve çeşitli etkenlerle karşı

karşıya olunca kaçınılmaz olarak çeşit çeşit etkeniere inanmak duruınunda kalan bedevi beyni, kendiliğinden müşriktir. Bu böyledir; mantık gelişip karmaşık ve zihinden uzak neden ve sonuçlar algılanabilir oluncaya değin. Sonunda sorunları çözümleme alışkanlığını edinir mantık. Sonra onda zihin, kültür, felsefe, anlayış ve akletme o denli gelişir ki makulaUan mahsusata ulaşabilir, zihin görünenden gizli olana geçebilir, delillendirmede bulunabilir ve çeşitli belirtilerden temel etkeneve tam etkene ulaşabilir. Böyle bir gelişmişlik duruınunda, tüın bu çeşitli ve çelişik ınabudların ve güçlerin ardında tek bir gücün, tek bir neden ve kudretin varlığını anlayabilir. İşte orada tevhid görünüm kazanır. Bu, insanın bedevilik döneminde olınaz; ancak büyük medeniyetlerin ve çok ilerlemiş kültürlerden sonra olabilir. Bu, David Huıne'un 'Dinin Doğal Tarihi'ndeki ünlü kuramıdır.

DiNi GÖRÜŞÜN BAŞLANGlCI TEVHiD MiDiR

İslam -İbrahimi zincirin peygaınberlerinin tek ınesajını getirdikleri bir din olarak- önceki te zin tersine, tevhidin ve tek tanrıya tapınmanın din1· görüşün başlangıcı ve şirkin insan topluıniarında ortaya çıkan bir sapma olduğuna inanır. Bu sapmanın nedeni de, yavaş yavaş tarihteki ilk tevhid düşüncesini güçsüzleştirerek şirke kurban eden ve sonra da şirkin yaygınlaşmasını sağlayan cehalet, zulüm, fesat ve gerçek karşıtı, insan karşıtı ellerdir. Dolayısıyla bu tezde önceki tezin-ki şirk tarihle ve ilk insanla birlikte dağınuştur ve tevhid zihnin

ve düşüncenin evrıınidir, der- tersine tarih tevhidle başlamalda ve şirk bir bozulma yönü taşımaktadır.

Burada benim iki görüşüm var; Eğer bu önceki ilkel şekliyle -ki bütün tarihçiler ve dinler tarihi bilginleri bakmaktadırlar- dinler ve dinlerin değişim

tarihlerine bakarsak, bedevi dinlerin şekillerini, orta dönem dinlerine ve ileri diniere doğru izlersek, önce şirkin saptanması ve sonra git gide mabudların, yaratıcıların ve tanrıların sayılarının azalması ve böylece sonunda tek bir tanrıya ulaşınamız doğrudur. Fakat daha fazla dikkat göstererek konu üzerinde kılı kırk yararcasına düşünür ve daha dakik çözümleıneler yaparsak ve bilginierin genel yargılarının etkisi altında -ki daha çok 18. yy.dan başlayarak yaygınlaşmıştır-

kalmayarak korkusuzca içtihatta bulunursak bütün şirk dinlerinin altında, tevhidin gizli bulunduğunu görürüz. Buysa tevhidin ilk düşünce olduğunu ve şirkin sonraki ve ikincil bir görünüm ve olgu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, şirk biçimindeki bu sonraki görünümlerin kendilerini, tek tanrının ya da tevhid düşüncesinin oluşturduğu temel görünüme yaınamaya çaba harcadıkları

da görülmektedir. Çünkü eski dini görüşte tevhid ve şirk, birbiriyle ınaniatu'l-cem [bir araya gelmeye engel] değildir.

Bu inancı kanıtlamak için, bir sürü örnekler ve deliller verilebilirsedefırsat olmadığı için bedevi dinlerle ileri dinlerden birkaç örnek vermekle

yetiniyorum.

Dünü dünlük bir görüşle, bugünü de bugünlük bir görüşle tanımak gerekir. Şunu defalarca söyledim; Geçmişle ilgili, başka hava ve çevreye ait konuları bugünün gözüyle görmemeliyiz; tersine her şeyi kendi çevre ve havasında ve zaınanının gözüyle görüp çözümlemeliyiz.

İslam-Şinasi' de söyledim; Bugünün gözüyle çok eşliliğe, peygamberlerin çok evliliğine bakarsak ve bugünün iktisadi ve topluınsal düzeninde, bugünün medeniyetinde -ki asalet toplumundur, kadın ve erkek hakları, iktisadi ve toplumsal eşitlik söz konusudur, birey iktisadi bağımsızlığa ulaşmaktadır- ele alırsak, kadının aşağılanışı olarak görünür, ahlaki ve insanı sapma sayılır. Fakat aynı olgu [çok eşlilik] başka bir topluınsal düzende, başka bir tarihsel aşamada başka bir anlam taşımaktadır ve tam anlamıyla, bireydeki ahlaki yönelişin ve insanı duygunun tecellisidir. Bugün kadının aşağılanması biçiininde söz konusu olan aynı etken, geçmişte kadıun en büyük korunuşu olarak görünüm kazanınıştır [bak İslam-Şinasi, Peygamber' in Gözünde ve Gönlünde Kadın Konusu].

Tek bir olgu, çeşitli zamanlarda, mekanlarda ve tarihsel aşaınalarda farklı anlamlar almaktadır. Örneğin sakal tıraş etmek, kırk elli yıl önce -mü'minler arasındabugün de- günah sayılıyordu. Bugünse sakal bırakmak olağan dışılık ve sapma olarak görülür. Yine şimdi, Kuzey Aınerika' da sakal bırakan biri,

Vietnam Savaşı'na, sermayedarlığa, burjuvazi hayatına ve sermayedarlığın

yeni ınedeniyetine karşı olduğunu ilan etmektedir bu yolla. Bunun anlamı,

ınanevi ve insani bir eğilim taşıınasıdır [sapma olup olınadığını bir yana bırakalım].

Oysa aynı sakal bırakma işi, başka bir çevrede başka bir anlam taşıınaktadır.

Toplumsal ilişkilerin, toplumsal ahlak geleneklerinin de -ölüınsüz ahlak!

değerlerin değil-göreceli olduklarını ve bunları anlamak için, değer kazanmanın

ve toplumsal düzenin temelini anlamak -ki olgular o düzende ortaya çıkmışlardır-

ve buna dayanarak çözümleme yapmak gerektiğini biliyorsunuz.

Bugünün görüşüne dayanarak dünün meselesini anlamak olanaksızdır.

Tevhidin, şirkin çatışığı olduğu yolundaki yeni görüşü İslam bize verıniştir.

Fakat bu inanç da genelin zihninde değil, İslam mantık ve tevhidine karşı

aydın bir bilinç taşıyan ve İslam'ın tevhid1 görüşündeşirk ve tevhidin birbirlerinin

çatışığı olduğunu ve bir araya gelemeyeceklerini bilen kimselerin zihninde

bulunmaktadır. Eğer ben şu nesnede özsel, gizeınli ve gayb1 bir etki bulunduğuna

ve bana olumlu ya da olumsuz etkisi olduğuna ya da kişilerden

kiınilerinde benim yazgıma olumlu ya da olumsuz etkisi bulunan maddi ya

da manevi bir güç bulunduğuna veya nesnelerden, kiınilerinde insanlara iyi ya

da kötü etkide bulunan ve kimilerini kutsayıp kimilerini yok eden ya da

uğursuzluğa

düşüren gizemli özel ruhlar ve güçler bulunduğuna inanırsam müşrik olurum. Çünkü manacılık şirktir. Hatta bir kişiyle ilgili en küçük övgü - tapuuna değil- şirktir. Tevhid meselesi bu kadar hassastır. Bu yüzden şirkle bir araya gelmesi olanaksızdır.

Fakat sıradan insanın zihninde şirk ve tevhidi montaj olmuştur ve bir dizge durumuna gelmiştir ki Allah ya da tevhidi düşünce, güneş biçiininde bu diz-

. genin merkezini oluşturur; şirk ya da tapınılabilir çeşitli tanrılar, güçler ve kişiler,

bu güneşin çevresinde yıldızlar ve uydular biçimde dönmektedirler. Müslümanlar

ve gayrimüslimler arasında şirk ve tevhidi birbirine kanştınnış ve karıştırmalda olan birçok kimse bulunmaktadır. Hatta büyük müneccitnler ve filozoflar -asil İslam! görüş ve algıları bulunanlar hariç- her felekte bir güç, bir yıldız ve bir akıl bulunduğuna ve bunların bizde ve dünyamn idaresinde etkileri bulunduğuna, uzaklaşıp yakınlaşmalannda birey olarak bizlerin yazgısında neden-sonuç etkisi yarattıklarına inanmaktaydılar. Bugün de nesneleri ve kişilerle bir tür şirke bulanmış ilişkiyle -ki İslaıni tevhid bakımından anlaşılır değildir, ama onlar için tevhidle bir çelişkisi yoktur- tam olarak manacı ya da puta tapar ya da kişiye tapar gibi davranan çok liinse bulunmaktadır. Son derece yüceltme, saygı ve kutsamayla onlardan bereket, güç, şifa, kudret, izzet, afiyet, gelecek, cennet, servet beklemekte ve kötülüğü defedip iyiliği

getirmelerini

dileınektedirler. Bunların dillerinden düşmeyen vird ise La havle

vela kuvvete illa billahtır. Ve bilmiyorlar, dillerine doladıkları şeyin ne ilginç

bir devrim sloganı olduğunu. Bilmiyoruz, bizim en büyük, en güçlü, en

devrimci İslaını ve Şii düşünce ve sloganlarımız nasıl oldu da mezarlığa yollandılar,

şehirden kabristana göç ettiler Kur' an, ınezarlığa götürüldü, dua

kitabı eve getirildi. Bugün değerli olan her şeyi kabristanlardan toplamalıyız;

İlla ilellahil ınasir ve İnna lilah ve inna ileyhi raciun. Bunlardan olup her

ikisini de kabristanda öğrendik, ama hayatta, insanların davranışlarında, top160

iSLAM BiLiM

lumuınuzun toplumsal, iktisadi ve siyasi ilişkilerinde bir anlamları yoktur,

sadece ölüm dünyasına özgüdür. La havle ... diyenlerse havle ve kuvvete her

kişi ve her nesne için inanmaktadırlar. Çünlü herkes ve her şey için bir övgü

okuınaktadırlar. Tıpkı, bütün ömründe bir kaside yazıp ınemduhun yerini boş

bırakan ve kim gelirse boş yeri onun adıyla dolduran ve ister devlet adamı

olsun, ister iktisat adamı, ister ruhani olsun herkesi memduhu yapan hemşerimiz

gibi. Toplum erbabına hamd-u senada bulunmak onun mesleğiydi ve

elhaındülillahi rabbil aleının ise dilinin virdiydi. Buna gerçekten inanıyordu.

Bunun tevhidin şiarı, onunsa şirk işi olduğunu bilmiyordu. Şirk ve tevhidi

montaj edenler de böyledirler. Şu fc;ı,rkla ki bunlardan avam olanların yorumlama

güçleri yoktur ve her olgu için bir tanrı olduğunu söylerler ve tevhide de inanırlar. Avam olmayanlanysa Şirki, tevhidi olarak yorumlarlar. Her şeyin Allah'ın elinde olduğunu, ama her biri özel bir alanda uzman olan ve bir bakıına işin içinde olan daha ufak tanrıların bulunduğunu söylerler. Fakat her iki grup da müşriktir. Şu farkla ki şirk dinlerinin altında tevhid gizlidir ve bu dinlerin

tevhidinin altındaysa şirk

Burada, din toplumbiliininden söz etmekte olduğumu ve tevhidden muradımın tarih ve toplumdaki tevhid olduğunu, kitapta ve gerçekte var olan

tevhid olınadığını, Kur'an'ın, Muhammed'in ve Ali'nin sözünü ettiği tevhidin burada konumuzun dışında olduğunu söylemeliyim. Şu anda benim için tevhid, toplumda ve tarihtedir ki önemlidir ve hep önemli olmuştur. Açıktır ki Gandhi, Tagor ve Radha Krişnan gibi insanlar, sadece ineğe tapar olmayıp dini, öyle bir yücelikte anlamaktadırlar -Radha Krişnan gibi- ki Allah' a kulluk eden ben bile o makama erişemem. Budha heykeline tapınan büyük Budist hakimler,

onun asaleti olmadığını ve vürud amacıyla değil, reca amacıyla ona seede ettiklerini bilmektedirler. Gandhi de ineğin kutsanmasını, insan ile hayvan arasındaki kutsal bağın ve barışın remzi ve insanla doğanın akrabalığının göstergesi diye yorumlamaktadır. Ama Budha heykelirli karşılarına koyan, ona secde eden ve ineği kutsayan Hindistan insanlan putperesttirler. Onların putperest olmaları, Budha mezhebini velayetlerinde bulunduran ve

yükümlülükleri

halkın düşüncelerini aydınlatmak olan kimselerin günahıdır. Avam hiçbir

şeyin sorumlusu değildir. A vamı ezen kişi, kendisini temize çıkarmak istemektedir.

Yoksa ya halka söylemeınİştir ya da söylemişse bile gerçek yükümlülük

ve sorumluluğun gerektirdiği gibi arka çıkmamış, her şeyiyle hurafe ve

batıila savaşmamış, cehalet! e iyi geçinmiş ve hurafelere dini açıklamalar, şer' i

yorumlar getirmiştir.

Tevhidin bütün şirk dinlerinin içinde bulunduğunu söylemiştim. Bu inancın

ispatında Avesta, son derece dakik bir örnektir. Avesta'nın en eski bölü.,.

münün Gatalar olduğunu ve geri kalan bölümlerin, Eşkaniler ve Sasaniler döneminde

derlenıniş ve derleyicilerin katıştınnalanndan da nasipsiz kalrnaAli

ŞERiRTi 161

n1ış olan virdlerden, zikirlerden, dualardan, efsanelerden, çevirilerden ve

tefsirlerden oluştuklarını biliyoruz.

Avesta'yı incelediğimizde Gatalar [ya da Gathalar] da, Avesta'nın en eski

ve en asil bölüınünde Ahuramazda tek tanrı olup Ehrimen [Şeytan] in, kötülük

ve iyiliğin, geceyle gündüzün, hastalık ve sağlığın, ölüm ve hayatın yaratıcısıdır

ve bütün mevsimleri, soğuk ve sıcak rüzgarları verendir.

Gatalarda Ahuraınazda tek tanrıdır; Zerdüşt ise bir muvahhiddir. Fakat

Gatalar'dan ayrıldıkça, Zerdüşt'ün zamanından uzaklaştıkça ve Avesta'yı sayfa

sayfa çevirdikçe tevhid zayıflamakta, Ahuraınazda'nın güçleri azalmakta, böylece yavaş yavaş Ehrimen, Ahuramazda'nın yanında yerleşmekte ve bağıınsız bir zat, asil bir cevher gibi, Ahuraınazda'nın dengi olarak onun rakibi haline gelmektedir.

Avesta'nın en eski bölümü olan Gatalarda şirlten bir haberin bulunınadığını, Ahuramazda'nın tek tanrı olduğunu, ama sonraki bölümlerde -ki yüzyıllarca sonra oluşmuşlardır- şirkin belirdiğini, sonra tanrıların hesabını çeteleyle yapmamız gereken bir yere ulaştığımızı görüyoruz.

En eski dini Hint ınetinlerinde -Upanişadlar, Veda, Rig Veda gibi en eski Hint efsanelerinde- Krişna, tek taıu·ıdır ve şöyle söyler; Dünyanın her yerinde herhangi bir insan her kiıne tapındıysa bana tapınmıştır; tanrısına ne ad verirse versin beni çağırınıştır.

İlk Hint dinini tanrıyı ne ölçüde tek bildiğini ve tevhidi nasıl bir varlık düzeyinde ve geniş bir dünya görüşünde nasıl bir mutlak sırurda algıladığını görüyoruz. Fakat zamanın geçmesiyle -bin, bin beş yüz yıl sonra- Budha'nın en büyük devrimsel yükümlülüğü, birçok tanrıyla savaşım olmaktadır. O, şöyle haykırmaktadır; İnsanlar, yeri ve göğü tıka basa doldurınuş bulunan bunca taunların baskı yükü altında kurban oldular. Hint şairlerinden biri de şöyle der; Tanrıların sayısı, insanların sayısını geçti. Sonra iş öyle bir yere varır ki doğubilimcilerden biri -ki tanınmış bir Hindulogdur- bir kitap hazırlar, tanı·ı adları dizini olarak; öyle ki eğer Hint ileri gelenlerinin, bilginlerinin ve

tarihçilerinin

adlarını kapsayan bir dizin hazırlasak o kitabın onda biri bile olmaz.

TANRlLARlN YARATICISI KRON! [CHRON]

Yunan' da -ki en ileri şirk yuvasıdır- Zeus tanrılar tanrısıdır ve çevresinde öteki tanrılar, tür Rableri bulunmakta olup her biri dünyadaki bir gücün ve gerçekliğin sembolüdür.

Örneğin, Proınete, bilinç ve insan severlik tanrısıdır. Venüs, güzellik tanrısı, Herkül ise güç ve cesaret tanrısıdır.

Burada, ilkönce Zeus'un bulunduğunu ve sonra öteki tanrıların işin içine girdiklerini değil, tüm bunların, destaniara ve mitoslara az girıniş ve az vasfedilmiş bir tanrıdan doğmuş olduklarını söylemek istiyorum. Hoıner, destanının

başlarında onu anmakta ama sonra unutmaktadır. Bu tanrının adı

Kron' dur. Yunan mitolojisinde yapılan az bir betimlemeye göre neyin nesi olduğu, nasıl geldiği, ne delille ilk onun olduğu, sonra ötekilerin geldiği ve önce tevhidin, sonraysa şirkin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Kron, Zeus'un anası ve Zeus ile öteki tanrıların yaratıcısıdır. Yani tanrılar tanrısı Zeus da Kron'un çocuğudur.

Kron [Chron], çeşitli dillerde ve telaffuzlarda farklılık gösterir. Fransızcacia Kron şeklinde, İtalyancacia Çron şeklinde telaffuz edilir. Eski İran dilindeyse

Heran ya da Harin' dir. Arapçası da aynı olup daha sonra Dehr olmuştur.

Nehcü'l Belağa'da Dehr, bir ilah adı denilmektedir.

Yunan Mitolojisi kitabında -ki bir dilbilimci tarafından yazılmış olup son

derece değerlidir- Yunan tanrılarının kelime kökleri verilmiştir. İşte orada tanrılar

tanrısı Zeus' u Kron'un oğlu olarak kabul etmekte. Kron' dan önce hiçbir

şeyin olmadığını, olamayacağını ve Kron'un zaman olduğunu söylemektedir.

Yunan, Hint ve Çin vb. efsanelerinde o derece bir felsefe ve gerçek gizlidir

ki birçok felsefi ve edebi kitaplardan Veda, Avesta, Tevrat, İncil-öyle ki bugün

de bizimelimizdedir-gibi dünyanın kimi dini kitaplarında bile bu denli güçlü

değildir. Bu durum, bunların başka kaynaklardan kaynaklanmış olmaları gerektiğini,

yoksa dört bin, beş bin yıl öncesinin bedevi insanının bu dereceye

değin Fromete'yi ya da şu Kron felsefesini yaratamayacağını göstermektedir.

Arap dili ve edebiyatında dehr [ve onun etkisiyle de Fars dili ve edebiyatında

rüzgar -zaman-] zaman tanrısı Kron'un (Chron'un çeşitli telaffuzlarıyla]

verdiği anlamı vermektedir. Edebiyatımızda 'dehr' e bunca saldırıldığını ve

felsefeınİzin her şeyi zamanın boynuna yüklediğini görüyoruz; zamandan kastımızın

işte bu Kron olduğu ortadadır. Yoksa şu anda zihnimizde bulunan zaman

kavramıyla ilgisi yoktur. Tanrı'ya söyleıneye utandıklarını 'dehr' e söylemekteydiler;

dehr burada tanrı anlamındadır.

Tüm bunlar, sayısız Yunan tanrılarnun -ki Zeus onların en büyüğüdür ve hepsini tasallutu altına alıp yönetmektedir- Fanteon'unun ötesinde [Fanteon, bütün tanrıların bir araya geldiği tapınaktır.] Zeus'un, Fromete'nin [Zeus'un düşmanı] Ahuramazda'nın, Krişna'nın, Agamennon'un ve Laokon'un yaratıcısı olan bir yaratıcının bulunduğunu ve Kron adıyla anıldığını göstermektedir.

Bu tasavvurdan ve tasvirden, ilk önce Kron'un bulunduğu ve sonra da öteki tanrıların ondan doğdukları anlaşılmaktadır. Yunanlıların akll tasavvurlarında ve dini inançlarında da böyledir. Yani önce Kron vardı ve başkası yoktu. Sonradan tarihte öteki tanrılar ortaya çıktılar. ·

Zeus -ki dünyanın ve bütün doğanın tanrısıdır ve bütün tanrılaı·a ve doğaya egemendir- Yunan efsanelerine ve Homer'in rivayetlerine göre Girit Adası'ndan Yunan'a gelmiştir. Zalimdi ve insan karşıtıydı; Yunan'ın ve Yunan görkeminin düşn1anıydı ve oldukça kötü, gaddar ve cabbardı. İşte bu dönemde Fromete -insanların ve Yunanlıların dostu- yi zincire vurmuştu. Zeus'un yapALi

tıklarından dolayı Yunan tam·ılarının kalpleri kan ağlamıştı. Fakat yavaş yavaş yumuşar ve Zeus halkla uyuşur, insanla dost olur ve Fromete'yi -ki insaıun sembolüdür- bağışlar.

Bu, Zeus'un sonradan olmuş bir görüngü olduğunu göstermektedir. Varlık kazanan bir yokluktur. Zeus'un Yunan'da olmadığı dönemde insanların onsuz

rahat, mutluluk ve huzur içinde yaşadıkları görülmektedir. Yunanlıların uğradığı bir bahtsızlık ve uğursuzluk nedeniyle, bir dış güç, Zeus' u bir fatih adıyla Girit adasından Yunan' a getirmiş ve Yunan halkına musaHat etmiştir.

GiRiT; ŞiRKİN GÜZERGAHI

Girit, Yunanistan ile Maveraünnehr arasında bir adadadır. Bu ada, güç ve medeniyeti Maveraüm1ehr' den, üç bin yıl önce ya da dört bin yıl önce Yunan' a sokan bir araç konumundadır. Yani Maveraünnehr'de bulunan tanrılar, güçler, medeniyet, eserler, toplumsal ve iktisadi düzen Girit adasına gelir; Giritlilerle temasları bulunan Yunan halkı da bu eserleri iktibas eder. Böylece Yunan, Maveraünnehr'in egemen düzen ve gücünün tasallutu altına girer.

Bu duruında, Zeus'un Girit'ten Yunan'a hareketi, Zeus'tan önce Yunanlıların huzur ve güven içinde yaşıyor olmaları, Zeus'un dışardan, bu ada [Girit] dan Yunan'a gelen bir yabancı olınası, önceleri Fromete'nin -Yunan halkının ve insanın seınbolü- düşmanı olması, onu zincire vurması, fakat yavaş yavaş halka alışması ve halkın ona alışması, yönetimine boyun eğmesi ve Froınete'nin Zeus'un rahmet ve lütfuyla kurtulması vs. tüm bunlar, göstermektedir

ki, birincisi; Şirkin tezahürü olarak Zeus, dışandan gelmiştir ve

tarih olarak sonraları ortaya çıkmıştır. İkincisi; Kron, eski tanrıdır ve Zeus, ondan

sonra gelmiştir. Üçüncüsü; Şirkten önce, Zeus fenoıneninden önce halk

huzur, güven ve eşitlik içinde yaşamaktaydılar. Sonralan mutsuzluğa,

uğursuzluğa,

savaşa ve kasavete düştüler. Dördüncüsü; Kron'un dini, insanların diniydi; Zeus'un diniyse halk karşıtı, insan karşıtı bir dindi ve herkes bu dinden dolayı sıkıntı içinde yaşıyordu. Son olarak; Yeni egemen düzen, Zeus adına, Yunan halkına bindirilir ve Yunan halkı yavaş yavaş, onca pisliğine, kasavetine, egemenliğine ve tahakkümüne karşın bu düzenle uyuşur, uyuınlu duruına gelir ve yeni kalıba girer.

ZEUS; TANRilARlN AKIN ETMELERİNiN BAŞLAMASI

Zeus, şirkin tezahürüdür. Onunla birlikte tanrılar yığını Yunan' a doluşur. Şems, Ba'l, Iştar vs. Maveraünnehr tanrılarıdır.

Maveraünnehr' de de nasıl şirkin gelip tevhidi yuttuğunu gösteren ilginç hikayeler vardır. Sonra bu hikaye, bütün milletierin efsanelerinde yinelenir. Maveraüm1ehr' de Ba'l, Babil'in büyük tanrısıdır. Şems, dünyanın büyük tanrısı olup güneşte oturmaktadır. ArapçaCıa güneşe şems denilmesi mazrufun zarfa itlakıdır; yani tanrının adının tanrının mekaıuna itlakıdır. Çeşitli yıldızlarda

başka tanrılar [Zühal, müşteri vb.] bu yıldızlarda yaşayan ve Şems'in -büyük tanrının- etkisi altındaki tanrılar idi.

Bu, Mevaraünnehr'in şirk düzenidir. Buradan, tevhidin şirke dönüştüğü dönemin, toplumsal tevhid düzeninin, toplumsal şirk düzenine dönüştüğü dönem olduğu anlaşılmaktadır. Bütün dinlerin, kendi efsanelerinde söyledikleri

gibi toplumsal tevhidi düzen dönemi, insanların huzur ve mutluluk içinde yaşadıkları dönemdir. Sonra ise insanlar, bahtsızlığa, uğursuzluğa ve perişanlığa uğraınaktadırlar.

Uzak geçmişte mutluluktan mutsuzluğa geçiş dönemi ve Dehr' den Zeus'un dinine geçiş dönemi, tevhidin şirke dönüşümünün insanlık tarihinde eşitlik düzeninin eşitsizlik, parçalanma ve fırkalaşma düzenine dönüşümü olduğunu göstermektedir. Tarihte insanlar arasında tahakküm, aldatma, tefrika ve zıtların yorumlanışına dayanma yoluyla toplumsal düzen bu şekle gelirse, tevhid de dinde böyle bir şekil alır.

TEVHiD; TARiHiN BAŞlANGlCI

Tarihte de böyledir, yani önce sınıfsal tevhid vardır, sonra da sınıfsal şirk. Durkheim, geçmiş tarihte, ilkel toplumların, tek bir gövde halinde bulunduğunu, her kabilenin, her toplumun bir birey olduğunu, bir ruh taşıdığını söylemektedir. İlkel toplumlarda [eski kabilelerde ve taifelerde] 'ben' yoktu, 'biz' vardı. Bugün de uzak noktalarda bir köyde bulunan eski tip ailelerde, bir aile tek bir kişidir ortak vicdanı bulunmaktadır.

Dini düzeni, fikri ve itikadi dünya görüşünü de toplumsal düzene ve toplum görüşüne bağımlı tasavvur edersek şu sonuca ulaşırız; Toplumbilimsel çözümleme esasınca da, geçmiş toplumsal ruh ve toplumsal düzenle uyumlu olan tevhiddir; bedevi ve vahşi kabileler düzeninde tevhid totem biçimine dönüşür.

Totemcilik, bir tür bozulmuş tevhid olup çekimde ve duyguda tevhid olmakla birlikte dış görünüşte ve özsel seçimde oldukça geri bir putperestliktir. Şu ikisini de birbirinden ayırmak gerek; Totemi ölçüt olarak almıştır ama kabilesinin tek tateminde tapındığı kavram tek tanrıdır. Durkheim, buna sosyalizm

adını vermektedir. [Sosyalizmin, zihnimizde taşıdığı, üretimin ve üretim araçlarının bireyin değil, toplumun elinde olduğu şeklindeki kavramın tersine]. O şöyle demektedir; Eski toplumda -ister aile olsun ister köy, ister kabile ve il olsun- toplu ruh esastır; aile ve topluma individüalizmin [bireyin asaleti, bireycilik ve bireysellik] egemen olduğu, her ailede beş bireyin, örneğin beş ben'in bulunduğu ve her birinin hepsinden ayrı olduğu, mutlulukların, programların, ilgilerin, düşüncelerin ve inançların ayrılık ve bağımsızlık taşıdıkları ve hiçbirinin kendisini bir başkasının kopyası olarak görmediği bugünün tersine. Fakat eski ailede topluında ve kabilede tek 'ben' bulunmaldadır ki toplumun kendisidir. Bu sosyalizm demektir, o ise individüalizm.

Niçin toplu ruhun vahdeti İlkel toplumlarda bireysel mülkiyet, sınıf, soy ve aile ayrılığı bulunmadığından ve iktisadi eşitlik söz konusu olduğundan, herkes bir olduğundan, bireyler 'biz' toplu ruhunda eridiklerinden, totem şeklinde görünüm kazanan tek ruh bulunuyordu.

Mabud'un tek olduğu totem bedevi tevhid açıkça görülınektedir. Durkheim ve Muller, şöyle demektedirler; Bütün vahşi. ve bedevi dinlerin ilk şekli totemciliktir.

Ben de bu inancı benimsiyorum. Bu nedenle bedevi şekil ve görünümlü tevhidin, dinin ve tek tanncılığın ilk şekli olduğunu, mabudunun hayvan ya da bitki veya bir nesne alınasının onun bedeviliğiyle ve düşünsel geriliğiyle ilgili olduğunu söylüyorum. Tevhidi anlamak için filozofvari bir zihin taşımak ve ınantık bakunından ileri bir alim olmak gerekir. diyen Huıne gibi kimselerin tersine, bedevi insanın, özgür ilkel yaratılışında, yaratılışsal ve doğal biçimde tevhidi eğilim taşıdığını söylüyorum. Sonra, zaınanın geçmesiyle toplumun biz'i birkaç ben' e dönüşür ve toplum birkaç sınıfa, sınıf birkaç kesime ve kesim de birkaç bölüme ve gruba ayrılırlar. Tek tanrıysa birkaç tanrıya dönüşür. Her bir tanrının buyruğu altında birkaç tanrıça bulunur. Gökte, dünyada, fizik ötesinde ve insanın zihninde bir Panteon oluşur, tanrılar bir ınanzuıne haline gelirler; büyük tanrı ortadadır, küçük tanrılarsa onun çevresinde dönüp dururlar. İşte bu çok tanrılı dünya görüşü, tain olarak, sonraki bozulmuş toplumsal düzenden kopya edilmiştir.

iKiCiLiK; HAYRI N VE ŞERRiN YORUMU

Yeryüzünde 'biz', hakim ve mahkum, efendi ve köle, ağa ve uşak, aşağı ve üstün, varsıl ve yoksul, patron ve serf diye bölünürken gökte de tek Tanrı, hayır ve şer tanrısı olmak üzere ikiye bölünür. Toplumda ortaya çıkan hayrın ve

şerrin yorumlanışında ikicilik ve seneviyet varlık kazanmıştır.

ÜÇLEME

Sonra egemen sınıf, tarih boyunca, tek malik, tek efendi olan, parası ve gücü bulunan tek güç durumundayken halkın gelişmesi, biliinin gelişmesi, anlatırnın gelişınesi, aldatmanın gelişmesi, nifakın gelişmesi, üçkağıtçılığın gelişmesi, tekniğin gelişınesi, gerileme ve uyuşturma dininin gelişmesi nedeniyle üç boyutlu oldu ve efendi olan, elinde kırbacı bulunan ve başka bir şeyi olmayan egemen güç, gelişerek üç çehre altında halkı alt etti; Bir çehre, iktisadi gücün tezahürü oldu; bir çehre siyasi gücün tezahürü haline geldi; başka bir çehre dini gücün tezahürü şeklini aldı. İnsanların yaratılışsal duyguları tanrıya tapımnaktı. Üniforına, özel ayrıcalıklar ve özsel yorum kazanmış olan aracılar üniforma buldu kendine. Bu aracılar, öz, hukuk, konum ve rol bakımından halktan ayrılarak halka egemenliği Tanrının temsilcisi sıfatıyla elde ettiler.

ratılışsal ve insanı bir sürükleniş biçiminde sürekli olarak güneşe yönelen bir zerre gibi Tanrı'ya doğru sürüklenen ve aşk besleyen halk, bu aracılara tutsak oldu. Sadece kırbaçlama diliyle köleyle konuşan kişi, konuşmasını ve davranışını geliştirdi. Din ise -ki toplum ve bireyin yaratılışında, vicdanında ve derinliğinde büyük bir toplumsal güçtü- bu sınıftan bir grubun elinde bir yorum aracı durumuna geldi.

Bundan önce kırbaç vuran kişi, eğitme işini de üzerine aldı ve soysuz, vahşi ve yabani köleleri, soylu, uysal ve ınedeni yapmaya koyuldu. Böylece üç işi bir arada yapıyordu. Yavaş yavaş her şeyin gelişmesiyle tek sınıf, üçlü tek sınıf şeklini aldı. Sonra ise, iki boyutlu, iki sınıflı düzenin açıklayıcısı durumunda bulunan şirk tanrısı, üçlü biçimde görünüm kazandı ve üç çehreli oldu.

YARATlCI DEGil, TAN RI

Sayıları birden çok olan bu tanrılar, yaratıcı değildirler. Bu inancı sabit kılan en sağlam delillerden biri şudur; Başlangıçta tek yaratıcı bulunmakta olup, sonradan tanrılar ortaya çıkmışlardır. Bu ayrı ayrı, sayılı tanrılar ve mabudlara rab adı verilmektedir; Farsçacia da Hodavendigar, Yaratıcı'ya yani Halik' a gelince; o, dünyanın insanın ve varlıkların yaratıcısı dır. Tarihte tanrılık savında bulunan ve Kur'an ve İslam'ın müşrik bildiği kimseler ise yaratıcılık savında bulunınadılar ve biz yaratıcıyız, insanı yarattık, demediler. Firavun bizden çok daha dindardı. Musa ortaya çıktığında halkı şöyle korkuttu; Musa dininizi elinizden alıyor, sizi dinsiz yapıyor. Tanrılar bize ve size gazaplanacaklar;

Mısır yok Olacak Bugün bile, Firavun' un tarihi, dini, mezhebi, tapınma sı ve mabudları birer birer ve dakik olarak dinler tarihinde belirgindirler. Firavun hikayesi söyledikleri gibi sadece bir efsane değildir. Tarih onu tanımakta ve ondan söz. etmektedir; o, dindardı, tapıcıydı. Fizik ötesine inanıyordu,

tannlara tapınıyordu. Fakat tanrılık savında bulunurken şöyle demiştir;

'Ene Rabbikum illa ala'. Yoksa 'E ne halikakum illa ala' demeıniştir. Yani demiştir

ki ben sizin büyük efendinizim; efendilerinizin efendisiyim ve hayatınızın

ve halklarınızın yazgısı benim elimdedir.

Dolayısıyla şirk, yaratma ve yaratıcılıkta değil, rububiyette gelişmiştir [bu konu önemlidir].Tanrılar, hiçbir zaman yaratıcı olarak çoğalmamışlardır büyük yaratıcının yanı başında. Tersine, rab, rabbu'l-erbab rabbu'l-envas ve rabbu'nnas olarak büyük yaratıcının çevresinde çoğalmışlardır. Çünkü tarihte tanri, yeryüzü tanrıları ve halk tanrıları oluşmakta, çoğalmakla ve çeşitlenmektedirler. Gökte de, rab ve tanrı biçiminde çoğalmaktadırlar.

Şirk tanrılarından hiçbirinin adı, yaratıcı anlamına gelmez; hepsi baba, sahip, sultan, üstün, müstebit, mütekebbir, egemen, muktedir, mazhar vb. anlamlarına gelir. Bu, şirk tanrılarının şirk rablerinin tecellisi olduklarını göstermektedir. Onlar gökte, yeryüzünde ve halkla ilişkide bu vesileyle çoğalıp, yorum kazanan yeryüzü tanrılarının birer ışığı ve yansımasıdırlar. İşte burada

İbrahim'in tevhid1 anlamını bulmaktadır. Çünkü eğer İbrahim baltayı eline alıp putları kırıyorsa bu, cahil bir grubun yanlış yere mabud olarak benimsediideri birkaç heykeli kırıyor anlaınında değildir. Tersine, gürzüyle insana, maneviyata, ruha, tarihe, insanlığa ve kitleye egemen olan topluınsal altyapıyı yıkmak istemektedir. Bunlar -putlar- o düzenin sembol ve göstergeleridirler. Bu

gürz ise diridir, varis istemektedir; tarihsel bir olay olarak değil, toplumsal bir gerçek olarak hep sürmektedir ve sürecektir.

Tek 'biz' toplumunun hakim ve mahkum diye iki sınıfa ayrıldığı ve tek insanın [Adem] aşağı ve üstün, efendi ve köle [ben ve sen] diye ikiye ayrıldığı tarihin başında ikicilik ya da hayır ve şer tanrılarının oluşturduğu iki tanncılık ortaya çıktı. Bu dinde tek bir güç olan egemen sınıf [Kabil], ilerleınenin etkisiyle,

üç boyutlu duruına geldi; Güç, para ve ruh; sermayedarlardan, yöneticilerden ve ruhanilerden oluşan üç sınıf. Tek tanrı da üç çehre kazandı; Baba, oğul ve ku ts al ruh.

İlginçtir ki Kur'an küçük bir sureyle son bulınaktadır; Hem de istiaz [Allah'a sığınma] suresi adıyla. Heın de Peygamber'in Allah emriyle sığınması; Kur'an'ın sonunda. Anlatıın biçimi oldukça anlaınlıdır; Allah, Nas [Halk kitlesi] ile tamlaına oluşturmuştur ve bu üç kez yinelenıniştir. Her defasında Allah, kendi zatına özgü bir sıfat ve güçle nitelenmiştir.

Kul e'uzu bi rabbi'n-nas, meliki'n-nas, ilahi'n-nas. Birinci ayette; Halkın efei1dileri sınıfından halk kitlesine egemen olan efendi gücü oluınsuzlanmaktadır.

İkinci ayette; Halkın yöneticisi olan sınıfın mülukiyet [malik alına] gücü,

üçüncü ayette; İslam dışı mezhepte ilahı bir öz, ınaverai ve görsel bir yapı taşıyan

ruhaniler sınıfının uluhiyet gücü oluınsuzlanmaktadır. Bu üç gücün Allah'

a özgü kılınması, halka egeınen olan üç sınıfın ya da bireylerin böylesi güçlere sahip olduklarını ileri sürmelerinin tanı·ılık iddiası olduğu ve bunu kabul etınenin de Allah'tan başkasına tapınmak olduğu anlamındadır. İslam, sürekli olarak Hükün1 ancak Allah'ındır Din tümüyle Allah'ın olur. ve 1Mal Allah'ındır diye yinelemekle İbrahim! tevhidin baltasını halka egeınen olan sınıf

şirkine ve üçlemeye, yani siyasi istibdada, iktisadi istisınara ve dini eşeldeştirmeye

indinneye çalışmaktadır. İnsanların dini hidayetinin de yalnızca Allah'ın elinde olduğunu, Peygamber'in bile bu işte bir rolü olmadığını, onun işinin sadece ınesajı bildirmek olduğunu yinelemesi, kimi zaınan Peygamber'in ınanevi hidayete, halkı doğru yola, kulluğa ve dine inanınaya yöneltmek için kendini zorluğa atınasını, sıkıntı çekmesini ve bitkinleşmesini, sen başkalarının küfründen, dininden, sapıklığından ve hidayetinden sorumlu değilsin; Allah kiıni dilerse yola getirir, kimi dilerse sapıklıkta bırakır, Bil ki sen sadece bir uyarıcısın. [İnnema ente ınüzekkir] diye eleştirmektedir. Peygamber'in işi sadece tebliğdir [Ma ale'r-Resul ille'l-belağ]. Burada· İslam, insanlık tarihinde Tanrı'nın ya da tanrıların temsilcisi sıfatıyla ve din, ahlak ve halkın hidayeti adına ·kendilerine özel haklar, seçkin toplumsalınekan kazandırÇln, kendilerini

hatta insanüstü bir kişilik ve soy, ilahi bir ruh ve nur taşıyıcısı durumuna getiren, ilahi bir doğaları bulunduğunu sayan, halkın hidayetinin sorumlusu, yerle

göğün iletişimini sağlayıcı, Tanrı ve insanlar arasında bir aracı olduklarını ileri süren ve bu yolla halkın duygu, düşünce ve iradesine zincir vuran; hepsini dinf istibdat4B rejimine tutsak kılan, dinin gerçeğini çıkarları doğrultusund~ saptıran, kendi sanılarını Allah' ın kitabına [Kur' an' a] nispet eden, halkı kendilerine tapınmaya,

kendi buyruklarını körü körüne taklit etmeye zorlayan ve çoğunlukla üst seviyedeki iki komşusuyla, kendilerini meliki'n-nas ve rabbi'n-nas olarak bilen baskı ve sermaye sınıfıyla birlik olan sınıfsal rolü ortadan kaldırmaya

çabalamaktadır.

Tanrıyla kul arasında doğrudan ve aralıksız bir ilişkiyi gerçekleştirmekle, böylesi egemen güçlerin sınıfsal resmiyetini olumsuzlayan ve halkın gerçek anlamda bilinçlenmesinin, özgürlüğünün, seçıne yeteneğinin ve hidayetinin yolu üzerindeki bu büyük engelleri ortadan kaldıran İslam'ın yaptığı sadece din aleminde değil, kültür, bilim ve düşünce tarihinde de en büyük devrimci eylemdir. Akıl ve bilgi üzerinde egeınen bir güç, hareketin, ilerlemenin gerçeği bulmamn ayağında tutsaklık bağı durumundaki ruhani yerine alim'i oturtmaktadır;

İslam-Şinasi' de söylediğim gibi bu, toplum için zorunlu, bilinç verici ve uyandırıcı gereksinimdir; dini görüşün yetkinleşmesinde, İslam bilgisinin yayılmasında

önemli bir etkendir. Yola ışık tutan, hakikatin ınüçtehidini arayan, cehalet ve sapınayı yerle bir eden bir gereksinimdir.

Bu küçük surede bunca tekrar niçindir Kul e' uzu bi rabbin-nas yeterli değil miydi acaba Hayır, yeterli değildir. Çünkü halkın efendileri o ilahi'nnas tır; bizse rabbi'n-nasız; onun benim ve sizin rabbiniz olduğunu kabul ediyorum, ama ben sizin rabbinizim, diyebilirlerdi. Allah, 'nas'ın sadece bir rabbi bulunduğunu, onun da Allah olduğunu; tek mabuddan başkasının bulunmadığını,

onun da Allah olduğunu belirginleştirmektedir. Tarihte insanın özgürlük etkeni olan tevhidde ubudiyetin anlamı işte budur.

Dolayısıyla, tarih felsefesi olarak, sözlerimin özeti şudur; Toplumbilim bakıınından,

ilkel komün topluınunda sınıf birliği egemen olduğundan ve aynı şekilde Durkheim' in dediği gibi, ilkel toplumda -göçebe sosyalizmde- tek ruh, insan topluıniarına egemen ruh durumunda olduğundan, sadece ve sadece, toplumbilim ve tarih felsefesi çözümlemesine göre, dinin doğal tezahür ve tecellisi, tevhid olınalıdır.

Ayrıca, tarih, tüm bu şirklerin ardında tevhidin gizli olduğunu göstermektedir. İşte bu yüzden, tanrılardan söz eden tüm efsaneler içinde hem tek tanrı bulunmakta, hem de başka tanrılar sonsal olarak yer almaktadırlar. Bu yüzden, genellikle tek tanrı, yaratıcıyken sonsal tanrılar rab ve efendidirler. Bu yüzden,

48 Terim, merhum Naini'ye aittir. O, meşrutiyet döneminin seçkin alimi olup son dönemin bilgin ve

merciierinden birçoğu onun öğrencileridirler. Tenbihu'I-Umme ve Tenzihu'I-Mille adlı değerli kitabında

[Ayetullah Talegani, bu kitaba önsöz ve açıklamalar yazmıştır] kullanmıştır bu terimi.

Ali ŞERiATi 169

tarih boyunca insan toplumunun değişimi, hep ortak katılımdan, birlikten,

ilkel iktisadi, sosyal, sınıfsal eşitlikten kölelik, çatışma, sınıf, sömürü, aldatma

düzenine doğru olınuştur. Tüm dinlerde, geçiniş altın çağa bir özlem v~ zulüm;

bahtsızlık, bozgunculuk ve sapma dönemine geçiş bulunmaktadır [İslam

kültüründe Nuh hikayesinde, Sümer hikayelerindeki Nuh hikayesinde, hatta

bir Kızılderili efsanesinde[!] bunu görebiliriz]. Dini tevhide dayalı o genel eşitlikten,

toplumsal çatışmaya dayalı dini şirk dönemine geçiş söz konusudur.

Tarih boyunca, önce tevhid bulunmuştur. Beşeri vahdetle uyumlu olarak da

ilahi tevhid vardır [Radha Krişna'nın söylediği gibi]. Daha sonra tarihte soy,

sınıf, aile, grup ve değer ayrılığı oluşınuştur; bu ayrılılda uyumlu olarak da,

ilahi ayrılık, yani şirk vardır. Şirk, sınıf ve soy düzeninin toplumda iyiye yoruluşu

olup sonradan ortaya çıkmış bir düzendir. Tevhid ise, tarihin ilk döneminden

başlayan bir düşünıne tarzıdır; çünkü insanlık tarihinin başlangıcındaki

sınıfsal tevhidle uyumludur. Sonra tarih boyunca halk kitleleri, dini ve

toplumsal şirkin kurbanı olmuşlardır. Bu nedenle de toplumsal ve tarihsel şirkin

kurbanı olınuşlardır. Bu nedenle de toplumsal ve tarihsel tevhidi sağlamak

ve gerçekleştirmek, sınıflara, soylara ve insanlığa birlik bağışlamak arzusundadırlar.

Bu yüzden tevhidin şiar ve görüşü, şirklerin kurbanı olan halk kitlesinin yönelişleriyle, çıkarlanyla, arzularıyla ve görüşüyle uyum içindedir. İslaın'ın, sadece ona tap mak, sadece onu övmek, ondan başkasından yardım alınamak, ondan başkasından korkmamak, ondan başkasına yönelmemek, onun dışında hiçbir şeydeki, hiçbir topraktaki, hiçbir kişideki hiçbir güce, hiçbir güçlülüğe inanmamak gerektiği şiarı, insanları parça parça eden şebekeden -yani şirkten- bağımsızlığa kavuşma ve kurtulmacia insanlarla birlik olma, onlara kılavuzluk etme anlamında tevhidin yüklendiği tarihi rolden ibarettir.

Ayrıca tevhid peygaınberlerinin, seçkinler arasından değil, halkın içinden, ümıniler arasından çıkmaları rastlantı değildir. Çünkü seçkinler, ya ruhanilerdendirler,

ya da tarihin aristokratlarından ve sermayedarlarından veya tarihteki şehzadelerden ve üst kademe insanlardandırlar. Her üç grup [ruhaniler, aristokratlar ve yöneticiler] da insanlık tarihinde ve dinde tanrısal üçlemenin üç tezalıürünü oluşturan tanrıların tezahürüydü.

Dolayısıyla tevhid, hem bir vuruşta, insan toplumunun iki çatışık kutbunu ve ortaya atılan sahte Ahura ve Ehrimen savaşıu yerle bir etmek ve kitleleri bağımsızlıklarına kavuşturmak, hem de bu vuruşla, sürekli olarak kitlelerin kurban edildiği sınıfsal teslisi, yani birbirine bağlı sapkın 'din, para ve zor' dan oluşan üç gücün rabbaniliği, uluhiyeti, mülkiyeti ve malikiyeti bir kılmak yoluyla

ortadan kaldırmak, varlılta tevhidi bildirerek tevhid düzenini hayatta

yerleştirınek ve dünyanın ve dünya görüşünün altyapısı durumuna getirmek istemektedir. Dolayısıyla tevhid, kitlelerin hidayeti, halkın özgürlüğe, dini sapma, iktisadi sömürü, siyasi istibdat kurbanlarının bağıınsızlığa kavuşturulması rolünü, aynı şekilde halkın son arzusuna ulaşma -tarihe ve insanlığa

birlik bağışlamak, insanlığı düşünsel, iktisadi ve toplumsal kulluğa ve köleliğe sürüklemekte olan tüm güçleri olumsuzlayarak insanı bağımsızlaştırmak arzusuna ulaşma- rolünü üstlenmiştir. Devrimci tevhid düzeninin önderlerinin tümünün, yoksun kesim -yani bu üç egemen boyuta kurban edilenlerin en kurbanları- içinden seçilmiş çobanlar, işçiler ve zanaatkarların olmaları rastlantı değildir.

İşte burada, Allah'ın, tevhidin dünya görüşü esasınca kitlenin kurtuluşu için, insanı bağımsızlığa -bu ayrılıktan, şirkten ve parçalanmadan bağımsızlığa- kavuşturma önderlerini halkın kendi içinden, kitlenin kendi içinden, işte bu ümmiler arasından seçtiğini görüyoruz. Çünkü önderler, açlığı, kıı·bacı, sıkıntıyı, zulmü, köleliği ve insani aşağılanmayı duyumsamış, canlarında ve tenlerinde yaşamış olmalıdırlar; aristokrasiyi, zorbaların egemenliğini, savaşanların yağmacılıklarını, insan aklının düşmanlarını, ilahi mesajı ve dinin gerçeğini bozan ahbar ve ruhbanın uyuşturma, taklit, taassup ve donukluk

yolundaki büyücülüğünü, tanımış olmalıdırlar. İnsanlığın gövdesini parça parça eden ve doğanın, hayatın, ilmin, güzelliğin, sanatın ve gücün maddi ve manevi bütün değerlerini ve hatta ahlaki ve dini erdemleri tarihin göz nuru olan ağalara bağışlayan ve insanların çoğunluğunu çileye, yoksunluğa, çalışmaya,

açlığa, cehaleteve türlü türlü köleliklere düşüren ırk rejiınlerini, kavmiyeti, ırkçılığı, sultacılığı ve tarihe egemen olan sınıfsal parçalanınayı derinlemesine anlamış ve insanın tüm sıkıntılarını, kitlenin dertlerini, insanlığın düşmanlarını, tüm çağların, yeryüzündeki tüm nesillerin insanının arzularını sadece anlaına ve bilme yetisiyle değil, tüm vücutlarıyla, ateşin deriyi ve eti yakışını olduğu gibi duymalıdırlar. Hakikat, Allah, yarın, kulluk, hidayet, erdeın, ahlak -Eflaturı, Aristo, Konfüçyüs, Lao Tzu ve Budha'nın söz ettikleri gibikonularına,

bilginlere, filozoflara, zahitlere, ariflere özgü ve medreselerde ele alınan konulara dalarak ümmi halka, kitle hayatına ve mahkum kesime yabancı kalmamalı, tarihin lanetlenmişi ve yeryüzünün cehennemlikleri olınamalıdırlar. Tersine, temsilcileri, seçkinler ve ruhaniler dışında kimsenin yol bulamadığı, hepsi de egeınen sınıftan olan ruhanilerin beyinleri, ilimleri ve dini bilgileri dışında halk içinden hiçbir ruhun ve duygunun ulaşaınadığı Tanrı, gökten ve melekuti alandan sokağa gelmeli, benim ve senin yoksulluk sofrana oturınalı, arş-ı kibriyadaki makamı, yetiının yanağında zulüınle akıtılan selden sarsılınalı, bir mazlumun boynuna zulüm çizgileri çizen bir kırbaçtan gazaba

gelmeli, tarih boyunca yeryüzünün varisi olan ve insana, tanrılık tahtına, tanrılığa,

büyük tanrıyla yakınlığa egemen olan yeryüzünün tüm galiplerini bir

yana fırlatınalıdır. Elçisi ise, insanın kurtuluşunu, tutsak yığınların özgürlüğünü, zillete boyun eğmiş olanların ve parçalanmanın kurbanlarının izzetini sağlaına yükümlülüğünü üstlenmeli, hanlık sarayının kapısında eğilmemeli, insanın Allah' a kulluktaki aşk ve fıtratını, baskı gücünün ve paranın ayaklarına sermemelidir.

Ali ŞERiATi 171

Tevhid risaleti, özgürlük ve eşitlik risaletidir; tarihe ve insanın yazgısına egemen olan çatışma ve ayrılmaya birlik bağışlama risaletidir. Tevhid risaleti, tutsak yığınların kurtuluş risaletidir; yeryüzünün süreğen lanetlilerine veraset bağışlama ve zamanın mustazaflarına izzet bağışlama risaletidir. Bu yüzden, tevhid Tanrısı, ümmiler arasından elçisini seçmektedir; kitle arasından, tarihin en yoksun kurbanları arasından. Çünkü elçi, onların yanı başında olmalıdır, onların cinsinden olmalıdır. Aristokratların, yöneticilerin, filozofların, ariflerin ve toplumun seçkinlerinin diliyle değil, kitlenin diliyle, halkın diliyle konuşınalıdır. Çünlü ·onun muhatabı halktır. Çünkü onu gönderen, halkın Tanrısıdır, halkın Rabbidir, halkın melikidir, halkın dostudur.

Şirkin -tüm şekilleriyle; putperestlik, tür tanrıianna tapınınak, çok tanrıcılık, üçleme [üç tanrıcılık] ve ikicilik [iki tanrıcılık]- tarihsel şirlten [yani insanlık

tarihinde çok soyluluğun, çok özlülüğün, çok sınıflılığın dini, felsefi ve metafiziksel

yorumlanışından] bir yansıma olduğu esası göz önüne alınırsa, şirk

karşıtı, şirkin inanç alt yapısını olumsuzlayıcı olan tevh~din, güçlü, köklü ve

devrimci bir tarihsel rolü bulunan, insanın serüvenindeki tarihsel birliği, soysal,

özsel ve sınıfsal birliği açıklayan bir etken olduğunu, tarihsel parçalanına

ve ayrılmadan kaynaklanan tüm güçlere karşın, insanın tarihinde insanı birliği

ya da tarihsel tevhidi gerçekleştirmeye çabalayan nihai ve evrimsel tarih hareketini,

tüm sınırları, tüm kısıtlamaları, tüm ınesafeleri, tüm dereceleri, tüm

çatışmaları yok etme yönünde hızlandırmaya çalışan ve sonuçta tarihi yazgıda

ve insanın nihai takdirinde her yönüyle tekliği gerçekleştirıneyi muştulayan

bir etken olduğunu görürüz.

SEKiZiNCi DERS

AHLAK FELSEFESi

TEVHiDiN DÜNYA GÖRÜŞÜ DOGRUL TU SU NDA iNSANBiliM YA DA AHLAK FELSEFESi

Bu konu, tarihte, kültürde, felsefede ve dinde hep gündemde olmuştur;

bugün de her zamankinden daha çok gündemdedir; Bir insan nasıl yaşamalıdır

Nasıl bir tavır takınmalıdır Bu iki sorudan önce de daha hassas bir soru

cevap bekleınektedir; Ne durumda bulunmalıdır yani Nasıl olınalıdır

Topluca ahiakın ya da insanbilimin söz konusu olduğu bu temel sorularda şu konuyu ele almak istiyorum;

Bir inanç olarak, özellikle de bir dünya görüşü olarak tevhidin nasıl bir rolü bulunmaktadır Tevhide inananlar -ki çoğunlukla inanmaktadırlar- için, özellikle büyük, faal ve geniş zihinlerinde tevhidin bir dünya görüşü biçiininde söz konusu olduğu kimseler için, ahlak sorunu, hayır ve şer sorunu, özveri sorunu, değerler sorunu, sonuç olarak toplumsal davranışın niteliği ya da insanı ve bireysel yaşayışın niteliği bir başkasıyla ve başkalarıyla olan ilişkide nasıl olmaktadır Tevhide inanmak yeterli değildir çünkü tevhidi tanımak bu etkileri taşıyabilir ancak Yoksa tevhide inanmanın kendisi, her başka öğretiye, her başka dine, her başka çağa ve her başka kişiye olan inanç gibi tanımayla iç içe olmazsa etki ve yarardan uzaktır. Bizde eksik olan; inanç değil, tanımadır. Bu konu, sadece tevhidde değil tüm dilli konularımızda da söz konusudur. İşte bu taıuma eksikliğimiz yüzünden, bütün inançlarımız kısır ve sonuçsuz kalmış, olumlu inançlarımız bile olumsuz sonuçlar vermiştir.

GENEL AlGilA YI ŞTA AHlAK

Ahlak kelimesinden sonra hemen insanın nasıl oluşu felsefesini ya da insanbilim felsefesini ekliyorsak bu, ahlak kelimesinin dilimizde ve zihnimizde son derece içeriksiz, ayağa düşmüş, yoksul ve cazibesiz bir kelime olmasındandır.

Bugün, dilimizde ahlak, geçmişten gelen ve yaşlıların ve çoğunluğun onayladığı · bir dizi geleneklere, adetlere ve davraıuşlara boyun eğmek anlamında176

dır. Ahlaklı insan ise, bu geleneklere, bu ilişkilere ve davranışlara boyun eğmiş kimsedir. Dolayısıyla mantıksal çözümlemede ahlaklı insan, geleneksel insan biçimine girmektedir. Yani toplumun ittifak ettiği geleneksel törenlere, adetlere ve inançlara inanıp bu yönde davranan kimse, ahlaki temelleri kendinde taşıyan bir insandır; tüın bunları benimsemeyen ya da bu geleneklerden biri karşısında başkaldıran insan ise sapkın ya da fasit bir insandır.

BiLiMSEL AHLAK

Bu sözünü ettiğimiz, genel algılayıştaki ahlaktır. Bir başka ahlakımız daha bulunınaktadır ki bilimsel bir biçimde tedris edilmektedir. Bu ahlak, gerçeklik ötesi ve pratikte gerçek insanların gerçek yaşayışında bir etkisi bulunmayan soyut dini konuları içermektedir. Bizim kültürüroüzde de bir bakıma, felsefeyle ve tasavvuf ruhuyla karışık kelam ilmi, toplam olarak, bizim ahlak dersimizi ya da ilmiınizi oluşturmaktadır ki bu çoğunlukla bireysel ahlaktır ve daha çok tasavvufl görüşle, içrekçilik [Batınilik], züht ve tezkiye ile bir karışım oluşturur ve dinle yorumlanır. Bu nedenle bu konuların yanında ya da arasında imamlara mensup bir miktar rivayet de bulunmaktadır, fakat bunların varlığı, bu konuların İslam' ca onaylandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü çeşitli bilginlerin, çeşitli düşüncelerle, hatta düşünce ve inanç bakımından çelişik yönlerle,

Kur' an ayetlerini ve imaıniarın sözlerini kullanarak kendilerini açıkladıklarını görüyoruz. Ce br' e inanan, bir dizi ayet ve rivayeti, düşünce ve inancının ve savunduğu konunun yanı başına yerleştirirken, mutlak özgürlüğe inanan biri de aynı yola başvurmakta, hiçbir şeye inanmayan biri de yine aynı araçları kullanmaktadır. Pisliğe ve zillete tutsak olmuş biri de zilletinin karşısında boyun eğmesini de yine ayet, sünnet ve hadis aracılığıyla açıklamaktadır. Öyleyse, bir kitapta ya da bir konferansta ya da bir hutbede ve bilimsel bir konuda kimi ayet ve rivayetlerin bulunması, o konuların, o konuşmaların İslami oluşuna delil değildir; isterse bu rivayet ve hadislerin tüınü yüzde yüz doğru ve asil olsun, bir şey değişmez. Eğer bunların asilliğinde de kuşku varsa, ödevleri açıktır.

GERÇEK VE DOGRU TANIMIYLA AHLAK

Gerçek ve doğru tanımında ahlak, ideal insanın kişiliğinin temel boyutlarının çizilmesi anlamındadır. Ahlaki konu ise, değerler [valeurs] sorununu açıklayan konudur. Değer ise, yararlı, ters, kimi zaman da çelişik özel kavramlar ya da ölçütlerdir. Zihnimizde 'değer'in sahip olduğu kavram, iktisadi anlam taşımaktadır

ya da değer ve eder anlamındadır; değerin insanın bir şeyle, bir bireyle ya da özel bir davranışla olan özel ilişkisinden ibarettir ki onda yarar ve çıkar yoktur, tersine yarar ve çıkarın olumsuzlanması ve zarar söz konusudur. Buna göre, değerin kendisi, insanı, biri yararcılık ve çıkarcılık açısından, ötekisi

de değereilik ve değere önem verme açısından dikkate değer olan iki olgu ya

da davramş karşısında, değeri seçmeye, kendi çıkar ve yararını elinin tersiyle itmeye zorlamaktadır.

Bir birey için bir çıkarın bulunduğu herhangi bir yerde kişi, bir şey için çıkarı bir yana ittiyse, elinin tersiyle onu ittiyse, onun, bir değer karşısında bulunduğu anlaşılmaktadır. Hayatta kalmak ve yaşamak insan için bir yarardır.

Fakat kendi canını -ki can bütün çıkarlar için en iyi ölçüttür, en büyük çıkardırverdiğinde,

çıkarlarının ve yararlarının, hayatta kalmanın ve alınanın üzerinde

bir değerin karşısında bulunduğu ve bu değeri seçtiği anlaşılmaktadır. Böyle bir kişi şehittir. Bu aşama, değerlerin büyüklüğünün doruğa ulaştığı aşamadır.

Daha alt aşamada, en alt aşamada bir yer vardır ki örneğin bir kahvede arkadaşlannızın

parasını ödemek ya da bir yolda giderken birkaç yolcuya hiçbir

çıkarı göz önünde bulundurmadan yardım etmeniz bu gruba girer. Orada sizin için bu iş asil olmuştur, çıkar karşısında bir değeri seçmişsinizdir. Yani değeri korumak düşüncesiyle zararı kabullenmişsinizdir.

Değer ve çıkar konusunu bu dershanedeki otururnlardan birinde ele alınışbın. Orada bir köylü vatandaşımızınşöyle bir atasözü söylediğini belirtmiştim;

Sen gül bahçesinde gül derersin, o ise ocakta tezek. Ve ben O'nu hafife aldığını ve seni övdüğünü sanıyordum. Fakat gördüm ki tam tersine, tezek toplayam

övmüştür; çünkü yararlı bir iş yapmaktadır. Gül dereni ise yenniştir; çünkü yararsız bir işe el atınıştır.49

Bu, çıkarın esas oluşu ve değerlerin oluınsuzlamasıdır; günümüzün ınaddi ınedeniyetinin ve insanlığın yürüdüğü yoldur. Utilitarisın [yararcılık ve değerlerin esas oluşunun olumsuzlanması] günüınüz insanının hayat felsefesidir; zihinsel, düşünsel ve ahlaki hareket çizgisi. Değer ve çıkar konusu, ahiakın en teınel konularındandır.

iDEAl iNSAN VE GÜNÜMÜZ iNSANI

Mevcut insan, daha çok yarar ve çıkara eğiliınli olan insandır. Arzu edilen ve ideal insan ise, olınası gereken, bütün öğı·etilerin, bütün sanatların ve bütün dinlerin övdükleri ve en azından yaratma savında oldukları insandır. O, çıkarcı ve yararcı alınaktan değersel insana dönüşmüş insandır. Mevcut insan, değeri çıkara feda etmektedir çoğu kez. İdeal ve arzulanan insan ise tam tersine, çıkan kolayca kurban etmektedir değere.

DÜNYA VE AHiRET

Dünya ve ahiret konusu, dinimizde, yeni insanbilimdeki ve günümüz ahlakındaki yarar ve değer arasındaki çatışma konusunu anlatmaktadır.

49 Gül bahçesinde gül deren adam yararsız, boş bir adamdır. Ötekisi ise yararlı bir insandır Bu, sonunda bir ocak yakıp yemek ve ekmek pişirir; bu işe yarar. Ama ötekisi, gülleri derer; gülün bir yararı yoktur ki! Bizim bu

bireyle, değer ve yarar konusundaki ihtilafımızın ne derecede olduğunu görüyoruz. Çünkü o övme ve yermeyi,

yarar elde etme esasınca yapmakta, bizse onun yermesini değer esasınca anlamaktaydık.

Genelin zihninde bulunanın tersine, dünya ve ahiret adıyla özel ve somut

coğrafik mekanlar yoktur. Dünya bir sıfattır. Ahiret ise bir tür aşama, görüş,

algılama ve çıkarımdır. Yani bu tek şey, benimle bir tür özel ilişkide dünyevi

bir olgudur ve bunun tersi olan bir ilişkideyse ahiretlik bir olgudur. Hz. Ali

[a.s.] nin Asım b. Ziyad Harisi'ye yaptığı tavsiye bu konuyu ortaya koymaktadır;

Eğer bu büyük evi, bu serveti -ki yüzde yüz maddi bir şeydir- halka hizmet

yolunda, büyük bir iş yapma uğrunda harcadıysan, bu ahiretlik bir olay olur.

Eğer aynı şeyi, kişisel çıkarların için, özel hayatın için ayırdıysan, zulıne, günaha,

sapmaya ve dünyazedeliğe düşmüşsen, bu dünyevi bir olaydır. Oysa bizim

zihnimizde, soyut, zihinsel ve gayb1 olan ne varsa, ölümden sonrasıyla, fizik

ötesiyle ilgilidir, ahiretliktir. Doğal, maddi ve duyulur olan ne varsa, o da dünyevidir.

Fakat fizik ve fizik ötesi konusu, soyut ve somut konusu, aynı, duyumsanan

ve gerçek [objektif] bir olgu dan, zihinsel, ruhani ve ideal bir olgudan

söz etmek ayrı bir konu, dünya ve ahiret konusuysa ayrı bir konudur.

Bunların birbirleriyle eş anlamlı oldukları sanılmıştır.

Para, ekmek, servet vb. maddidir, concrete'tir [somut] doğaldır, bu dünyasaldır.

Aına benle olan bir tür ilişkide ahiretlik olınaktadırlar; bir başka tür ilişkide de dünyevi. Bu yüzden, kimi zaman, din! bir edim, zihinsel bir görüngü, fizik ötesi bir iman dünyevi olmaktadır. Kıını zaman da yüzde yüz iktisadi ve maddi bir görüngü, cisimle, servetle ve refahla ilgili bir görüngü, teknik ve maddi olanaklarla ilgili bir şey, ahiretlik olmaktadır. Fakat bu çelişki, hepimiz de bulunan böyle bir metafiziksel görüşle çözülemez.

KUR'AN'DA EKMEGiN YÜCEL TiLiŞi

İslam, yoksulluğu mahkum etmekte, ekmek ve serveti yüceltmektedir. Kur' an' da nerede fazlıtllah sözü geçmekteyse, orada maddi servet anlamı vardır, iman ve bilgi değil. Ve şu üç terim; her üçü de Kur' an' da ve hadiste maddi servet anlamına gelen maruf, hayr ve Allah'ın fazlı, Kur'an'ın maddi ve fizik hayata, maddi ve duyumsanır doğaya ne denli önem verdiğinin göstergesidir. öyle ki Allah'ın Kur' an' da ettiği yeminlerden birçoğu maddi, duyumsanabilir ve doğal nesne ve olgularadır. Kur' an surelerinden pek çoğunun adı maddi, gözle görülür, toplumsal ve gerçek beşeri olgulardan alınmadır. so

50 Hemen belirteyim ki bana Niçin Kur'an ayetlerini istediğin gibi yorumlayıp tevil ediyorsun Örneğin balçık,

Adem kıstasında senin sandığın anlamda değildir. diye eleştiride bulundular. Bu kavramların remiz ya da özel

gerçeklikler olduğuyla gerçektir ki Adem'in yaratılışında, Kur'an Hamain mesnun [Kur'an, 1526] ve Salsalin

Kelfahhar [Kur'an, 5514] [Kokuşmuş çamur-sertleşmiş, lığ haline gelmiş toprak] deyişlerini kullanmakla insanın

olumsuz yarısını, yani fesata olan eğilimini ve lığlaşmaya olan eğilimini anlatmak istemektedir, yaratılış gününde

Adem'in cismini oluşturan madde unsuru değil. Şaşırtıcıdır ki Kur'an üzerinde akletme ve Kur'an'dan yeni

anlamsal çıkarımlar yapma iznini bana vermeyenler, 'bismillah' ın 'b'sinden tuhaf şeyler çıkarmaya, atom bombasını,

Apollo 13'ü Kur'an'da keşfetmeye, kendilerini haklı ve yetkili görüyorlar. Ve'ş-şemsten kasıt Peygamber'dir,

kamer ise Hz. Ali'dir. Gece ki karanlık ve zülmanidir; yolu kaybettiricidir -Beni Ümeyye yönetimidir.-

Oysa Allah'ın yemin etmekte olduğuna dikkat etmemişler ya da unutmuşlardır bunu. Yani Allah Beni Ümeyye

Ali ŞERiATi 179

Ahlak konusu, hem eski din bilginleri arasında, hem günümüz felsefe öğretilerinde;

materyalizmde, diyalektik materyalizında, sosyalizmde ve egzistansiyalizmde

bile gündemdedir. Ahlak konusu, sosyalizmde sadece gündemde

alınakla kalmamış, bu öğretinin en temel konusunu oluşturmuştur.

Ahlakı ağabey ve büyük baba öğütleriyle bir tutinamak gerek Ahlak konusunda,

velilerin[!] çoğunun ve vaizlerin ve de öğretmenierin düşündükleri ve

düşünmekte olduklan gibi düşünmemek gerek

Bir gün bir kız okulunun öğretmenler kurulunda, zavallı bir öğrenciyi öğretmenlerden

bir kaçının önergesi üzerine süresiz ya da insaflı öğretmenierin

isteği üzerine on beş gün okuldan uzaklaştırmak istiyorlardı. Nedeniyse,

öğrenciye,

niçin eteğin kısa dediklerinde, herkesin önünde sınıfta bu öğrencinin,

Peki siz niçin misafirliklerde o kadar dar giyiniyorsunuz öğretmen hanım

diye cevap vermesiydi. Daha büyük bir suçuysa gidip kütüphanede kitap

okuması, birtakım konular bulması, öğretmenierin işlediği konuların sağlıklı

olup olmadığından, yeni ya da es~i oluşundan söz etmesi, eleştİrmesi ve bunlara

karşı çıkmasıydı. Beniın görüşümü sordular; dedim; Haklı olarak okuldan

çıkarma söz konusuysa, güçsüz öğretmeni kadir-i mutlak sanan, dikte

edilen her şeyi yazan kuzu öğrencilerin tümünün okuldan ilişiğini kesrnek ve

davranışlan sizin gözünüzde ahlak dışı olan öğrenciyi alıkoymak gerekir.
Davranış,

ahlak ve uyum notları yirmi üzerinden yirmi olan o necip öğrencileri

toptan Behişt- i Zehra'ya sürmek gerekir. Tarihin her döneminde din, felsefe,

ınaneviyat, ınilliyet, toplum, insaniyet vb. adına, ahlak adı altında bir tür
psikoloji,

nitelik ve davranış tebliğ edilmiş olup bu, halk yığınının, egemen güçlerin

sultası önünde baş eğmesinin felsefesidir. Bu egeınen güç büyük bir
ınparatorlukta

bir imparator olabilir; birkaç reaya önünde bir bey ya da bir hacıağa

olabilir; bir beyzade, bir vergi memuru, birkaç fabrika işçisi olabilir. Ayrıca bir

ailede çocuk karşısında bir baba da olabilir. Bu yüzden Hıristiyanlık
ahlakınıkilisenin

oluşturduğu biçimiyle- Bizans sömürüsünün elinin altında bulunan

köleler ve horlanınış kavimler için imparatorluk rejimi ve Roma'nın sultacı

ruhu yararına üretilıniş bir ahlak olarak görmektedirler.

Genellikle, tümden barış, herkesi sevmek, öç alma ve tepki ruhunun olumsuzlanması,

sessiz kalma, katlanma, tahamınül ve soyluluk ruhu ınaddiyatın

aşağılanması, hayat ötesi konulara ilgi ve içe kapanmak ve dışarıdan habersiz

olmak tüm bunlar, dünyadan nasiplenen ve onu yağmalayan güçlerin saldırılarına,

tecavüzlerine, sınırsız, engelsiz ve tehlikesiz olarak yayıimalarına yol

açınada ve halkı kendi kendiyle ya da başka yerlerle meşgul etmede görevlidirler.

Tasavvufun aristokraside rüşd etmesi, ahiakın bozulmasından ve günüınüz

dünyasında genç kuşağın isyanından korkulması, tarihin tüın soysuzlarının

soyluluğun övgücüsü olmaları ve soylu insanları sevrneleri 'soylu'nun

yönetimine de mi yemin etmektedir- Benim ise, Kur'an'ın en sağlam ve aydınlık kavramlarını kullanma hakkım

yok

iyi atın sıfatı olması, iyi atın, binmeye elverişli olan, ınakul, mantıklı ve gerçekten

beğenilir bir ahlak ve tavrı bulunan at olması rastlantısal değildir.

Dolayısıyla ahiakın biri, bir kavmin ya da tarihsel bir aşamanın tarih ve

kültürünün toplumsal, sınıfsal ve iktisadi düzeninden kaynaklanan toplumsal

geleneklerden, belirtilerden, özelliklerden, davranışlardan ve göstergelerden

oluşmuş bir dizge anlamındadır. Bu dizge öğeleri, göreceli ve değişken olup

öteki toplumsal olgular gibi doğarlar, gelişirler, ölürler ve yerlerini yeni geleneksel

olgulara ve yeni toplumsal ahlaka bırakırlar.

Ahiakın ötekisi ise, geçerli geleneksel ve toplumsal düzenierin çoğunda bulunan

ortak ahlaki ruh olup boyun eğme felsefesidir; içsel bağlara ve kayıtlara

baş eğmektir. Ya da özel siyasal, sınıfsal ve iktisadi düzenin istikrar ve egemenliğinin

uzun sürecinde, ruhta, vicdanda, tavırcia ve görüşteki değişmez

toplumsal yapıda, genel anlamda ise bir toplumun ruhsal gidişinde ve manevi

değeri algılayışında yerleşen ve şekillenen olumsuz adetler ve özellikler dizgesidir.

Örneğin karşılıklı ilişkilerde aşırılık, konuşma edebinde aşırılık, toplumsal

davranışların son derece saygılı ve olağandışı ince oln1ası basit bir hal hatır

sormada bile öğrenmek için uzun süre alıştırınalar yapılmaktadır. Tüm bunlar,

bizim toplumsal ilişkilerimize yansımıştır. Örneğin; Dün sizi görmek için evinize

geldim, yoktunuz demek istediğinde Saygıdeğer yüce hazretin ayaklarını

öpıne şerefini elde etmek için bir fırsat gözlemekteydim hep. Beyefendinin

değerli vakitlerini işgal eylememek için, devletli kapınızın herkese açık bulunduğu

bir zamanı kolluyordum. Ben de böylece öteki konuklarla birlikte dergahınızın

müritleri ve yakınları arasına katılabilmeyi, eşiğinizi öpüp azim feyizler

alabilmeyi umuyordum. Bu arzuyla dün mübarek kabulünüzle şeref-yab

olabilmek için yüce hanenize geldim. Majestenin bir adamı, mübarek vücudunuzun

dinlenmek niyetiyle uykuyu şereflendirmekte olduğunu söyledi. Bundan

mütevellit, yüce kıblegahını ziyaret etmenin yüce nimeti şamil-i hal olmadı...

demektedir. [Bu edebinle ve edebiyatınla birlikte Allah canını alsın.]

Bu ahlak ve edep, sınıflarm birbirlerinden uzak, değişmez ve aşılmaz bir mesafe taşıdığı bir düzenin ürünüdür. Bu yüzden, birbirleriyle ilişkide insanlar, uygulanması gereken birtakım karmaşık ve yerleştirilmiş protokollere, adab ve kurallara uymak zorundadırlar. Eski sınıfsal düzenlerde, aristokrasİ ahlakı ya da saray adet ve kuralları [courtoisie], kitlenin egemen ve aristokrat sınıf karşısındaki saraylılar ve ruhaniler karşısındaki konumunu belirlemektedir. Hatta sınıfsal ilişkiler değiştiğinde bile bu ahiakın izleri genelin davranışlarında, sözlerinde, edebiyatında, maneviyatında, eğitim ve öğretiminde varlığını koruınakta, gerçek toplumsal n1akam ve güç ortadan kalkıp bir makamdan boş bir kabuk geriye kaldığında bile sanlara, ünvanlara ve sözlü protokole daha çok ve daha aşırı bağlanılmaktadır.

Öyle ki İslam tarihinde Hüccet'ül-İslam sanı büyük Giizzali'ye, Sikat'ülİslaın sanı ise Şia'nın bilimsel önderi Şeyh Tusi'ye özeldir. Fakat bugün, ev

meclislerinde ravza okuyan birine bu sanların ikisini birden de versen, ruhaniyet

makamına ihanet etme suçundan kelleni koparır.

HAYIRVEŞER

Eski ve yeni ahlakta, Aristo'nun aniattıklarından tutun da Sartre'ınkilere değin hayır ve şerden söz edile gelmiştir. Yani ahlak, hayr' a çağıran ve şer' den alıkoyan bir ilimdir. Dolayısıyla, gerçek dünyadan söz eden bir ilmin gerçek dünyası doğa olursa o ilim, fizik olur; ınaddi öğelerden ve bunların ilişki ve bileşme eğilimlerinden söz ederse kimya olur. Eğer insanı esas alırsa insanbilim; yeri esas alırsa yerbilim, ağacı, bitkiyi esas alırsa biyoloji olur. Ama hayır ve şerden söz ederse ahlak ilmi olur.

Ahiakın gerçekleşınesi için, belirleme boyutlarından biri hayır ve şerdir, fakat ahlakın, hayır ve şerrin aniaşılmasıyla bitmemesi bir yana, bu haliyle bir hiçtir ahlak· Çünkü ahlak yalnızca hayır ve şer konusu olsa, bir zihin, kelam ve felsefe bilgisi biçimini alır ve ancak derslerde işe yarar. Böylesi ahlakın, toplumsal ve bireysel hayatta zerre kadar bir etkisi olınayacaktır. Dolayısıyla alılakın sorunu, hayır ve şerrin belirlenmesi sorunu değil, insanın kendi sorunudur; hayır ve şer karşısında durmakta olan insanın. Bu sorun, hayır ve şerri ayrıştıranın, işleri hayır ve şer diye bölümleyenin değil, hayır ve şerri seçenin sorunudur.

AHLAKIN ÜÇ TEMELi

Bir insanın nasıl yaşaınasını ve nasıl olmasını konu olan ahlak -beniın düşündüğüm

gibi- üç temel üzerine yerleşmiştir [tek teınele, hayır ve şer üzerine değil]. Ve her bir öğreti -ister din1 olsun, ister dindışı olsun, manevi ya da maddi, idealist ya da gerçekçi- bu üç temeli ele almalı ve açıklığa kavuşturmalıdır.

Eğer ele alınmazsa, belirsiz kalır ve böylece ahlak yerleşmez ve gerçekleşme olanağı bulamaz. Bu üç temele ya da esasa gelince;

i SAR

İnsan olmak ya da ahlak çadırının temel direği, tek kelimeyle 'isar'dır. Tek başına ve bu denli kısa olduğu halde bunca anlamı kendinde barındıran böylesi bir kelime yoktur hiçbir dilde. İsar, kendi yarar ve çıkarlarına, başkalarının yarar ve çıkarlarını yeğlemek demektir. İsar, ahiakın doruğa ulaştığı bir edimdir. Bir kimse iki yolla -birinci yol kendi çıkarına, güvenine, var olmasına çıkarken, ikinci yol, tüın bunları, başkalarının yararına, onların mutluluğu uğruna terk etıneyi gerçekleştirir- karşı karşıya kaldığında, ikinci yolu, yani başkalarını seçerse 'isar' da bulunmuş olur. Bu, kendi çıkarlarını yaşayışını sağlarken bireyin, bir yandan da başkalannın iyiliğini de düşünmesi ve başkalarının yaşayışlarını da sağlaması yolundan apayrı bir yoldur. Böyle olursa bu isar olmaz, ihsan olur.

İsar, oldukça büyük bir konudur. Ama ediının kendisinden de önemli olan -ki birey kendi çıkarlarını, gerçekten cöınertçe, saınimice, hiçbir şey

beklemeksizin

başka birine ve başkalarına bağışlar; kendisini yoksun ve mahkum bırakır-
bu edimin mantıksal ve akll açıklamasıdır. Böyle bir edimi, bireyin, kendisine başkasını yeğlediği ve hiçbir karşılık -ne manevi, ne maddi- istemediği bir edimi akılcı olarak açıklayabilecek, yorumlayabilecek ve çözümleyebilecek, mantıksal olarak ortaya koyabilecek hiçbir toplumbiliinsel ve insancıl felsefe ve öğreti bulunmamaktadır.

AllŞVERiŞ ÇEŞiTLERi

Üç çeşit edimimiz vardır bizim; Birinci çeşit, hepiınizin bildiği ve sabahtan akşama değin boğuşup durduğumuz bir edimdir. Bir şeyler verir, bir şeyler alırız. Maddi bir iş yaparız ve maddi bir karşılık alırız. Kimi zaman da manevi . bir iş yapıp maddi karşılık alırız; her iki durumda da değişen bir şey yoktur. Yumurta verip şeker alınam ya da bir miktar ücret karşılığında işimi falanca fabrikada satınarn veya manevi mal -klasik ezberler ya da diru ve dini olmayan öğüt ve konuşınalar gibi- verip karşılığında ücret almam; para ya da ün veya makam ve güç [ne fark eder] Her ne olursa olsun alışveriş yapmış olurum. Bir şeyler verip -manevi ya da maddi- bir şeyler -manevi ya da maddialmışımdır s1.

İkinci çeşit; Bu türde, sofra, cep ve yaşayış masraflarından artanları bağışlayan kimseleri görınekteyiz. Bu bağışlamanın, onların hayatlarında az da olsa bir etkisi bulumnaz. Bu kişiler de ikiye ayrılırlar; Niteliği niceliğe feda edenlerle

niceliği niteliğe feda edenler. Birinci türde, yüz liralık bir yardımda bulunduklarında,

gazete ve dergi sayfalarının kendi adıyla doldurulmasını ve bütün

dillerin, insan-sever bağışının tellallığını yapmasını isteyenleri görüyoruz.

İkinci türdeyse, bağışları karşısında adlarının, radyoda, televizyon da duyurulmasını,

gazete ve dergilerde basılmasını ve dile dolanmasını istemeyen kişileri

görüyoruz. Bunların böyle yapmalarının nedeni, bu şekilde daha çok zevk

almaları, gururlarının daha çok okşanmasıdır. Çünkü adları gazete ve dergilerde

basılsa, adlar yığını arasında kaybolup gider; birtakım insanlar onun adını

ve bağışladığı miktarı okuyup ne cömert adam derler, o da mutluluk duyar

ve gururlamr, bu benim diye. Oysa bu adam ilginç bir yolla tatmin olup

gururlanır; Yardımda bulunduğu birkaç kişinin övgüleriyle, övgü dolu şaşkınlıklarıyla

gururu okşanır onun. Yardımda bulunduğu kişilere, bu parayı şu

harcama için benden alın, fakat rica ederim benden söz etmeyin diye ricada

bulunur. Buna dayanarak onu böylesine cömert olarak tanıyan bu birkaç kişi,

51 Birisi örneğin dünyanın önemsizliğinden, her şeyin değersizliğinden söz eder. Paranın ve hayatın bir yararı

olmadığını ve insanın, maddiyata bu kadar dayanmaması gerektiğini anlatır. Sonra Beş yüz tümen [para birimi]

den fazla almam. der! Bu da bir tür alışveriştir! Okulda ve üniversitede ahlak ve dinler tarihi dersi verir, mutlak

maneviyat dersi verir. Güzel, ama ücret vermezlerse bir yararı olmaz!

n1eçhul bir adı radyodan duyan ve beyefendinin nazenin varlığının ayırımında alınayan binlerce kişiden daha hoşnut edicidir onun için. O, niceliği niteliğe feda etmiştir alışverişte.

Dolayısıyla, bağışlayanın hayatına hiçbir darbesi olmayan, yoksulluk ve sıkıntı getirmeyen ve sadece fazlalıklardan yapılan bağış, açıklamayı gerektirecek bir şey değildir. Çünkü ahlaki ve insani eğitiın ve toplumsal akıl, insanları bu işe zorlaınak için yeterlidir. Her insanın gönlü, içgüdüsel olarak, vicdanını okşayacak işler yapınak ister. Fakat günümüzün akıl, biliın ve mantık yapısında -ınaddi dünya görüşünde, scientist dünya görüşünde, mantıksal dünya görüşünde, diyalektik dünya görüşünde, Marksist ve egzistansiyalist dünya görüşlerinde- dikkate değer olmayan şey, bireyin başkalarına, kendisine hıyanet olacak bir hizınette bulunması, bireyin kendisini tutsaklığa atacak şekilde başkalarının kurtuluşu için çalışması, kendi ölümü karşılığında başkalarnun yaşamasını istemesi, kendi ekmeğini yakma karşılığında başkalarına ekmek aran1ası, sınıf ve toplumun kurtuluşu için kendisinin ölmesine boyun eğınesi ve bütün yiyeceği açlığını giderecek kadarken, hepsini -yarısını ya da bir lokmasını

da olabilir- bir başkasına bağışlamasıdır. Mantıksal olarak açıklanamayan işte budur ve adı da 'isar' dır.

Nietzsche, 19. yüzyılda yaşamış bir filozof olup insanlığın övüncü büyük bir

deha, büyük bir yazar ve bilgindir. Ve insanın o manevi sermayelerinden biridir aynı zamanda [ona katılmp.k ya da karşı olınak ayrı bir konudur]. Başlangıçta, sadece 'güç' ü doğru olarak bilecek kadar sert olan bu filozof, öınrünün sonlarında kendi insanlığına döndü. Arabayla birlikte dereye düşmüş zayıf bir at gördü bir gün. Atın kalkmaya gücü yoktu. Arabacı ise kamçının verdiği acıyla atın kalkması için onu cellatça bir acımasızlılda kamçılıyordu. Nietzsche dayanarnayıp arabacıya müdahale etti. Filozof Nietzsche; bir atı -sadece ınazlum bir attı; Nietzsche' nin bile değildi- koruınak için arabacıya saldırdı. Bir yandan bir filozofun, öte yandan da arahacının bulunduğu böyle bir savaşta kiınin muzaffer olacağı ınalumdur. Niet-zsche, arahacıdan yediği tekmeyle kendini

yerde buldu ve öldü.

Nietzsche' in bu davranışı bir olaydır ve bir gerçeklik ve tüm dünyada benzeri vardır. Onca büyüklüğüyle Nietzsche'nin bir atın -at türünün değil tek bir atın- yazgısını düşündüğünü, kendi canını tehlikeye atacak, canını feda edecek kadar duyarlılık gösterdiğini duyunca Nietzsclıe'ye övgüler yağdınrız; davranışını,

hayatında yaptığı en büyük ve en görkeınli davranış olarak görürüz; belki de hayatında yarattığı en büyük yapıt olarak kabul ederiz. Oysa böyle bir davranış

n1addi felsefe bakımından, mantıksal açıdan açıklanabilir değildir. Çünkü kar ve davranış arasında neden ve sonuç ilişkisinin bulunduğu ve sermaye

yatınmıyla sonucun uyumlu olduğu davranış açıklanabilir bir şeydir ancak

İnsan bir işe sennaye yatınrsa kar umuduyla yapar bunu. Büyük bir sermayeyi,

ufak bir kar elde etmek için telef ederse, yaptığı şey akıl bakımından

mahkCımdur; delice bir şeydir. Çünkü akıl ancak şunu anlayabilir; Bir işte harcanan

şeyin tamamı toplanır ve sonra bu toplam, bu işten ele geçen şeyle ölçülür.

Ele geçen şey, bu iş için harcanandan fazla ve üstün olmazsa akıldışı ve

kötü bir iş yapılmış demektir.

EBRAM MANTIGI

Ebram adında bir aile dostuınuz var. Ara sıra bize gelir; onunla bizim aramızda

ne gibi bir benzerlik var da onun ilgisine konu oluyoruz, henüz bilemiyorum.

Onun özelliklerinden biri terkip gücü olmaması, parça bölük düşünmesidir,

'Ana, Baba! Biz Suçluyuz' konferansını okuyup sadece ilk bölümünü

alarak yargılaınaya koyulan şu beyler gibi. Oysa bu konferans iki bölüme ayrılmakta

ve birinci bölümde din karşıtı ve dinden hoşnut olmayan kız ve erkek

evladın sözleri aktarılmaktadır. İkinci bölümde ise ben kendim eleştirilere din

adına cevap vermekte ve saldırıları reddetmekteyim. Birinci bölüında din karşıtı

kız ve erkeğin dilinden İslam' a saldırı, ikinci bölümde de dinin ve gerçek

din kavramlarının benim dilirole savunulması yer almaktadır. Ama bunlar din

karşıtı kuşağın sözlerini, benim sözlerim sann1ışlar ve buna saldırmaya, yazılar

yayımlamaya başlamışlardır; Falanca, yaptığı dini konuşmada Allah' ı, yarını ve dini resmen reddetmiş, Kur' an' ı, namazı, dua yı ve her şeyi alaya almış ve tüm bunlara karşı birer birer bilimsel deliller getirmiştir[!]; hem de Hüseyniye-i İrşad' da ve de 23 Raınazan gecesinde, hem de binlerce dindarın karşısında. Din esaslarının temelini kökünden vurmuştur. Bir grup da, dindar anne ve babasına seslenen din karşıtı kız ve erkeğin dilinden aktardığım delilleri, beniın kendi inancımmış gibi birer birer ayet ve belgeyle reddetmeye gelınişlerdir.

Konuşmanın birinci yarısı, din karşıtı genç kuşağın, kendilerini suçlayan anne ve babalarına yönelttiği saldırı ve suçlaınalardan oluŞmaktadır, adı da 'Anne Baba Biz Suçluyuz'dur. Yani bu kuşak karşısında genç kuşağın yönelttiği suçlamaları, bu kuşağın temsilcisi gibi dile getirmekteyim.

Konuşmanın ikinci bölümünde, kendi imanım olan dini temsil ederek bu suçlamaları birer birer reddedip teınelden yıkmaktayım ve sizin anne ve babanızcia yerle bir ettiğiniz şeyin din olınadığını, sizin de dini anne ve babanızın algıladığı gibi algıladığınızı ortaya koymaktayım. Allah, Kur' an, dua, şefaat, ıınam, ahiret, adalet, velayet, bekleyiş, Şiilik vb.ni onlar nasıl algılıyorsa sizler de öyle algılıyorsunuz, diyorum onlara. Bu eleştirici grup, tek bir konuşmanın bu iki yarısını birleştirmeli ve bu iki bölümün birleşim ve terkibinden elde edilen sonucu yargıya temel almalıydılar. Fakat zihinlerinin terkip ve çıkarımda bulunma gücü yoktur; olguları ayrı ayrı anlamaktadırlar [elbette anladıkları

kadarını] ve bunlar arasında neden-sonuç ilgisi kuramamaktadırlar.

Parça bölük anlamanın ve kesik kesik düşünmenin kahramanı olan bu

Ebram, bir gün bana şöyle dedi; Ben hamam için cuma günleri Kum' a gidiyoALi

ŞERiftTi 185

rum; çünkü Tahran' da hamam ücreti 15 Kıran [Riyal], Kum'daysa 3,5 Kıran.

İşte bu yüzden ben haınama gitmek için Kum'a gidiyorum. İyi de kardeşim

dedim, sen gitmek için 30 Riyat geliş için de yine 30 Riyal otobüs parası veriyorsun.

İtiraz etti; Bu yol parası. Otobüs parasının hamam parasıyla ne ilgisi

var ki

O, otobüs parasıyla haınam ücreti arasında bir ilgi kuraınıyar ve sonuçta

Kuın' da yaptığı haınamın, dört adet Tahran hamamına ve bir de Pepsiye denk

olduğunu hesap edemiyordu.

Terkip güçleri bulunmayan ve parça bölük düşünen bu kimseler, Nietzsche'nin

davranışını anlayaınamakta ve şöyle deınektedirler; Bir kimse yüz

bin tüınenlik sermaye yatırır ve yaptığı işin randımanı beş tüınen olursa, yaptığı

iş, ahmakça bir iştir, kötüdür. Eşsiz bir filozof ve Alınan toplumunun -ve

dünyanın- en büyük sermayesi olan Nietzsche, bu işte feda olmuştur, karşılığındaysa

bir araba atı kalınıştır. Bu durumda bu, Ebramca bir davranıştır. Dikkate

değer bir davranış olmayıp kötü ve olumsuzdur.

Yüreğimi, duygularımı ve insanlığıını coşturan bir işin, ınantıksal ve bilimsel delillendirmede, önemsiz ve mantık dışı olduğunu goruyorum;

Nietzschevari bir iş, Ebramvari bir işe tevil oluyor böylece. Nietzsche'nin görkeınli hayatının sonunda kar ve değer konusu tam anlamıyla açıklık kazanmaktadır. Burada, Nietzsche'yi bir araba atma harcadığı için insanlık zarar etmiştir. Fakat insanlık, insanın ne dereceye değin sorumluluk duyabileceğini ve başkalarının yazgısına karşı -hatta hayvanların yazgısına karşı, hatta yanından geçen değersiz zaliince bir olaya karşı- ne derece duyarlı olabileceğini gösteren bir değer kazanmıştır. Şu günümüzde bir köşeye oturup bütün öınürlerini lügat kitaplarına ve konularına haşiye yazmaya, hayali ve mekan dışı maneviyata harcayan fakat yoksulluk, açlık, söınürü, zillet ve bahtsızlık yüzünden, yanı başlarında ölen insanların -hatta Müslümanların- varlıklarını duyuınsamayan, Züleyha adının hiçbir kitapta bulunmayışını keşfetmenin, Hafiz'in filanca beytinin bu anlama değil de şu anlama geldiğini belirlemenin hazzıyla coşkunluğa boğulan insanlarla bu ne kadar da farklıdır. Nietzsche'nin yarattığıcanının karşılığında- akıl ötesi değer, hakkı savunmanın -dili bağlı bir atın hakkı da olsa- insani bir davramş olduğu ve zulınü önleınenin -bir hayvana yapılan bir zulüm de olsa- insani bir sorumluluk olduğudur. Nietzsche, hakkı savunmak ve zulınü önleınek için kendi hayatını ve varlığını feda edecek bir

makaına ulaştığını ortaya koymuştur.

Nietzsche'nin davranışı, akıldışı ve açıklanamaz bir davranıştır. Ne ki 'isar' dır, hem de can isarı. Heın de bir atın hakkını korumak yolunda. Ne maddi olanı verip maddi olanı almak, ne maddi olanı verip ınanevi olanı almak, ne manevi olanı verip n1addi olanı almak, ne de zamanından, boğazından ve servetinden artanla hayatında bile etki yaratmayacak şekilde yaptığı iyilik ve yardım söz konusudur burada.

İsar, her şeyi bağışlamak ve hiçbir şey alınamak için bir buyruktur. Yani;

Ey birey! Öl de başkaları yaşasınlar.

Tutsaldığı kabul et, ta ki başkaları özgürlüğe kavuşsunlar. Hayatını halka hizmette sıkıntı, mutsuzluk, yoksunluk içinde, her türlü taddan uzak olarak geçir; her türlü bahtsızlığa göğüs ger, katlan. Böylece acılı, yaralı ve yoksun yaşa, ta ki sonraki kuşaklar iyi yaşayabilsinler.

An1a neden Hiçbir cevap yok. Sadece şiirle, sanatla, müzilde ve psikolojik telkin yoluyla maddi insan böyle bir işe yöneltilebilir; böylece sonuç ve ürün alma umudu taşımaksızın kendilerini, başkalannın yararı için olumsuzlayabilirler s2.

Böyle bir dünya görüşü [sosyalist ve insan-perest bir dünya görüşü de olsa] bireyciliğe neden oh.ır. Böyle bir dünya görüşünde insan bilinçli, akıllı, mantıklı,

akılcı ve uyanık olursa kendi isarının, tüm ömrünün yarar ve lezzetlerinin sermaye ve olanaklarımn feda edilmesinin, daha sonra kendine hiçbir etkisi olmayacak olan başkalan için telkinlerden geçip gelen boş ve ahmakça bir iş olduğunu anlar; başkalarnun bireyin ahmak alınasını istediğini, bu toplumun ve 'toplu ruh'un bireyin özverisine gereksinim duyduğunun -ki o toplu ruh edirnde bulunan ve düşünen bir kişiliktir- onun çıkarlarını kendi çıkarlarına yeğleyecek, canlarını bile cömertçe ona bağışlayacak bireyler aradığımn, çünkü toplumun çıkarlarının, bireylerin bencil olmamalanm, çıkariarım ona feda etmelerini istediğinin farkına varır.

Öyleyse toplum ve toplu ruh, bireyin ve çıkarlarımn, çabalarının, sıkıntılarımn, olanaklarının, yeteneklerinin ve kendisinin bile kendi hizmetinde değil, toplumun hizmetinde olmasına hep gereksiniin duymuştur. Ahlak üretilmiştir; böylece din, nasyonalizm, sosyalizm, türe-taparlık, insanlık vb. -ki tümü de toplu ruhun tecellileridir-bireyi toplum yolunda özveriye çağırmış olmaktadır. İyi ve kötü için böyle bir ölçüt -kendisini topluma feda eden herkes değerli ve iyidir. Kendisine dönen, sadece kendi kişisel çıkariarım ve bireysel yaşantısını ganimet bilen herkes bozuk ve değersiz bir insandır- toplumun ölçütüdür. Değerleri yaratan ve bireylere telkin eden bu toplumdur. Yoksa akılcı mantık, Niçin kendiinİ ve hayatımı topluma feda edeyim; hangi etken, hangi güç beni bu işe zorlayabilir sorusuna cevap veremez. Bu telkinlere, bu kahramanlık

oyunlarına, ya da duygulara ve benzerlerine kapılan, ahlak! öğütlerle, ruhsal ve düşünsel tebliğlerle bu işe zorlanan duygusal insanlar dışında bunun bir açıklaınası yoktur. Öyleyse ahiakın doruk noktası isardır; Başkaları için malın isan, huzurun isan ve sonunda canın isan. Bir felsefe, bir öğreti ve din, isan açıklayamazsa ya da bir din, bir dünya görüşü, bir felsefe ya da bir öğreti - maddi ya da maddi olmayan- birey delil istediğinde, bireyin bu delile dayana-

52 Elbette böylesi, bu duygularla, şiirle, sanatla, müzikle ve hiçbir güç ve telkinle harekete geçirilmeyen 'dinli insanlar'ın övünmelerine neden olmaktadır. Çünkü dinli, geri olduğu zaman dinli olmayan bilinçli ve uygar birinden çok daha geridir.

rak başkalarının kurtuluşu için kendisini ateşe atmasım anlamlı kılabilecek şekilde düşüncesi, eylemi ve görüşü için dışardan bir neden, ilgi ve kefil sunamadığı

için, bireye Toplum için kendini feda et ve kendini başkalarının bekası için kurban et. diyemezse temelsizdir, ahlakının bir temeli yoktur. Çünkü halk yolunda özveride bulunmak, hedef için can vermek, özveri ve kahramanlık güdüsünün insanda tecellisi -kendisini ölüme sunan bal ansında ve petek kraliçesinde olduğu gibi- bulunsa, toplum için son derece yararlı da olsa o zaman özveri değerini yitirir.

HA YIR VE ŞERRiN TEMELi

Bana göre, din dışı ve TaıTiı karşıtı felsefelerde yapılan en yüce ahlaki çözümleme, Sartre'ın ahl~lda ilgili yaptığı çözümlemedir. Marksizm'in ahlaki olarak açıklayaınadığı şeyi Sartre telafi etmeye çalışmıştır. İşte buradan yola çıkarak, egzistansiyalizmin, maneviyata ve insaniyete, yani hüınanizme Marksizm' den daha çok yöneliş kazandığını söylüyoruın.

Kişi, başkalarımn da yapmalarını istediği bir edirnde bulunduğunda, edimi 'hayır' dır. Hiç kimsenin yapmasım istemediği ve sadece kendisinin söz konusu olmasım istediği bir edirnde bulunduğundaysa, edimi 'şer' dir. Sartre, böyle bir yorumda bulunmaktadır; Dünya boş ve koftur, varlılda Tamı, hedef, hesap ve gözetme yoktur. Hayır ve şer etkeninin anlamı olmadığı için ve edimlerimizi açıklığa kavuşturacağımız ve düzene sokacağımız bir kayıt bulunmadığı için, bu durumda, hayır ve şerrin temeli, kişisel yargı ve duyguya dayalı içsel bir

teıneldir. diyerek.

Bu, işin gevşekliğinin belirtisidir. Öyle ki cahiliye dönemi Arabistan' ında her Arap, çocuğunu sevme yönündeki beşeri güdülerinin ve duygularının tersine, kız çocuğunu diri diri gömüyordu; yüreği sızlıyordu, ağlıyordu; fakat büyük bir beşeri özveri duygusu taşıyordu. Kafasındaki utancı ve zilleti önlemek için böyle bir şeyi yapıyordu. Her adamın böyle bir yiğitliği taşımasını, bireysel ve kişisel duygulaı·a kapılmamasını ve ailesini utanca düşünnemesini istiyordu. Sartre'ın gözünde bu edim, hayırlı bir edimdir. Çünkü herkesin ölçü alarak edimlerini değiştirebileceği, hayır ve şer diye ayırabileceği başka bir kayıt bulunmamaldadır.

Varsayım olarak, ediınierin hayır ve şer diye ayrıldıklarını, edimin hayır ve şer olduğu konusunda tanıda bulunması benim kendime kaldığını, yaptığım ve başkalarının da yapmalarını istediğim her şeyin hayır olduğunu ve benim yaptığın ama başkalannın yapınalarını istemediğim her şeyin de şer olduğunu; örneğin kasapsam ve kedi ve köpek etini şiş kebaplık et diye satarsam şer bir iş yapnuş olurum, çünkü başkalarının da böyle bir işi bana yapmalarını istemeın. Eğer iyi eti normalden daha ucuza satarsam, hayırlı bir iş yapmış olurum, çünkü herkesin, her meslek erbabının böyle bir şey yapmasını isterim, kabul edelim; Sartre'ın deyişiyle kendimizden, istek ve tanımızdan başka kayıt

ve ölçütün olmadığını da kabul edelim. Fakat bundan sonra, cevabını Sartre'ın

düşünmediği bir soru ortaya çıkmaktadır.

Sm-tre, buraya dek doğru gelmiştir, ama seçen sadece bensem, benim istek ve teşhisimin dışında başka bir ölçüt yoksa ve ben herkesin yerine seçim yapıp edirnde bulunuyorsam -ve buna göre her birey, genelden sorumludur- yararlı olan şerri reddedip zararlı ve tehlikeli hayrı seçmeye beni zorlayan etkenin ne olduğu konusunu düşünıtıemiştir.

Eğer hayrın, şerrin, seçimin ve ahiakın temeli benim kendiruse kimsenin benden yakınma, bana öğüt verme ve beni ınahkum etn1e hakkı yoktur. Benim davranışıının hayır ve şer olduğunu ölçen her hangi bir dış etken yoksa hangi etken ve ölçüt mahkum etmektedir beni Bunun hayır, onun şer oluşunu bilerek şerri seçiyorsam Öyleyse hayır ve şer esasından, amir [emredici] ve nahi [alıkoyu cu] esasları, yani ahlalcf seçim de dış uygulayıının garantörü gündeme

gelmektedir.

EMREDiCi VE ALIKOYUCU

Ahiakın üçüncü temeli, emredici ve alıkoyucu etkendir. Ölçüt sadece bensem ve benim dışımda böyle bir güç bulunmuyorsa, o zaman, benim için tehlikeli, zararlı ve öldürücü olan hayrı hiçbir zaman seçmem ve çıkarırnın ve huzurumun bulunduğu şerri de kesinlikle olumsuzlamam.

Öyleyse ahlak, isar esasınca, hayrın ve şerrin bilinmesi ve seçiın anında bireyi yöneiten ya da alıkoyan bireyüstü etkenin belirlenmesidir.

GÜNÜMÜZ iNSANININ BUNAllMI, AHLAK BUNAllMI

Söylediğim gibi, Sartre bu aşamaya kadar ilerleınişken onun ahlak felsefesi sonunda topallamıştır. Fakat Marx, ahlak konusunda Sartre'den daha önce çıkınaza girmiştir. Çünkü topluınsal ve sınıfsal görüşte Marksizm, Sartre'ın egzistansiyalizminden daha öndeyken, yani daha realistken, ahlakta Marksizm daha geridir; öyle ki son zamanda, Marksizm' de ahlak konusu şiddetle söz konusu edilmiştir. Çünkü günümüz insanının bunalımı ahlak bunalımıdır. Sınıf çatışınasının, iktisat ve sömürü konusunun var olduğu doğrudur, ama bu, dünya yüzeyindedir. Bununla birlikte günümüz medeniyetinde ve çağdaş insan kültüründe en temel tehlikeyi oluşturan ve bütün düşünürlerin üzerinde düşündüğü en önemli konu olan şey, ahlak bunalımı konusu ve bütün insani ve ahlaki değerlerin alt üst edilmesidir. Hem de burjuvazinin ya da sermayedarlık düzeninin rolü -ki maneviyatı, tüm değerlere olan inancı ve manevi olan her şeyi insandan uzaklaştırmalda ve bununla savaşınaktadırlarnedeniyle değil, aslında ahlaki değerlere ve isar esasına inanınanın, günümüzün akılcı insanı ve Dekartçı mantığı için dikkate değer olamaması, yeni felsefelerin, dünya görüşüne uygun, insani değerlerle uyuınlu ve günümüz insanı için açıklayıcı bir ahlak yaratıp dinin yerine oturtamamaları nedeniyle olALi

muştur bu. Çünkü ahiakın altyapısı hep din olmuştur ve şiındi dini bir yana

bırakınca bütün ahlak temelleri yıkılmıştır. Çünkü ahlak, dinin üstyapısıdır.

J. Isoulet'nin deyişiyle, felsefe tarihinin başlangıcından, yani Aristo' dan - ondan önce de Sokmt'tan- bu yana, bütün çabalar, Tamının yer almadığı bir öğreti geliştirme, ahlakı dini altyapıdan ve temelden ayırma ve bu öğretiyi ahiakın kendisine dayandırına yolunda olmuştur. Fakat bütün çabalar sonuçsuz kalmıştır. Ahlakı, her zamanki altyapısından ayırınayı her istediklerinde ahlak çökmüştür 53.

FELSEFEDE MATERYALiST, AHLAKTA iDEALiST

Günümüz insanının felsefi, düşünsel ve kültürel bunalıını, ahlak bunalımıdır. Çünkü isar, açıklanabilir değildir ve maddi ahlak ta, bireyi kendi rağmına, hayrı seçmeye zorlayacak bir dış etken bulunınamaktadır.

Burada Marksizm çelişkiye düşmüştür; bir yandan n1ateryalizme dayanırken, insanlınaddiliğin teınel olduğuna ve insan hayatında iktisadın temel oluşuna inanırken, öte yandan, bir inanç yükümlülüğüne, toplun1sal amaca dayandığı için, toplumsal düzende ve kendi çağında bilinçli ve aydınca, bireysel ve insani yükümlülüğe, sınıfsal ve toplumsal sorumluluğa inanınaktadır.

Onun diyalektik materyalizıni bir yandan maddenin ve iktisadın temel oluşu dışında bir şey anlayamazken ve bunu muhayyilesine sığdıraınazken, öte yandan,

Feuerbach' ın felseflınateryalizminden ya da Epicurus' un Epikürizının-den ayrı bir materyalizm olups4 toplumsal önderliği, genel adalet ve eşitliği yaratınak

ve tebliğ etınek istediği için doğal olarak, hedefin gerçekleşmesi için sorumluluk,

savaşım ve bütün bilinçli insanların ve tek tek bütün kötüye kullanılmış

sınıfın özverisini gündeme getirmekte ve kötüye kullanımla savaşım

yükünlülüğünü söz konusu etmektedir. Öyleyse Marksizm'in ınaddiliği, sadece

biliınsel bir konu değildir. Çünkü böyle olsaydı çelişki baş göstermezdi ve

Marksizm için bireyin toplumsal sorumluluğu söz konusu olınazdı.

Marksizm, insanlar için, bu öğretiye inanan bireyin kendisini uğrunda feda

edeceği ınan, amaç ve yüce kutsal değerler oluşturmak istemektedir. Dolayısıyla

Marksizm, bir yandan mutlak maddi altyapıyı ortaya koyarken öte yandan

bir din ve bir iman olarak bir konu ve öğretiyi gündeme getirınektedir.

insanlarla konuşurken ahiald ve dini bir dil takınmaktadır; Adaletin gerçekleşmesi

için savaşım, devrim için kendinizi ateşe atın, kendi yükümlülüğünüzün

gerçekleşmesi, başkalarının ekıneğinin, eşitliğinin ve kültürünün sağlanması

için bütün çıkarlarını sağlamada, gerektiğinde canınızı bile vennekten

çekinmeyin ... Ve bu ikisi birbiriyle çelişmektedir. Çünkü ideolojisi ve toplumsal

yükümlülüğü bulunan biri için toplum yolunda kendini feda etme ve özve-

53 Jean lsoulet La sainte cite, C.1, Sonuç [Conclusion]

54 Bu kayıtlar, şu anki ahlaki bunalımdaki iktisadi, sınıfsal ve siyasal etkenleri - ki güç etkenlerdir bunlar- görmezden

gelmemem içindir.

ri esası açıklanabilir olamaz.

Bir bireyin ya da grubun [aydın, bilgin, işçi] yükümlülüğü, halkın ideallerinin gerçekleşmesi yolunda bütün ideallerini ve çıkarlarını, hatta kendi hayatını feda etinesiyle -bir tür ınanevi asalet, bir tür irfan1 ya da dini görüş doğrultusunda ve kendi hayatının, kendi çıkarının üstünde bir esasa inamnak doğrultusunda yüce bir yükümlülükse- ve öğretisi ise maddenin, iktisadın, gözle görülür gerçekçiliğin temel oluşuna dayalıysa, insan için bu dünyaya ait maddi çıkarlar dışında bir şey söz konusu değilse, bu öğreti ve yükümlülük birbiriyle çelişir.

Çünkü zorunlu ve kaçınılınaz olan, materyalizmin sürekli olarak, hiç beklemeksizin individualizme neden oluşudur. Her ne varsa budur, insan ve hayatı da birkaç yıl ve birkaç kalem ihtiyaçtan ibarettir inancı, şu ahlak ve davranışı da ardından getirmektedir; Öyleyse ne varsa ben ve lezzetlerimdir. Çünkü maddi realist bir kişi kendi maddi çıkarlarını, başkalarının maddi çıkarları için terk ettiyse, realist olmayan bir davranış sergiiemiş olur. Çünkü başkalarının ekmeği yolunda canımı verdiğimde bu ekmek benim için artık bir iktisadf gerçeklik değildir; insanı, manevi, madde üstü, iktisat ötesi bir konudur bu. Materyalizmi kaçınılmaz olarak çelişkiye düşüren şey, maddi bir olayın manevi bir olaya dönüştüğü ve iktisadi ve gerçekçi bir gerçekliğin iktisat karşıtı

ve idealist bir gerçek biçimini aldığı durumlardır.

Uhrevi bir sevap ya da Tanrı'nın rızasını kazanmak veya dini bir görevi yerine

getirmek için değil, sadece ve sadece işçilerin ücretinin artması yolunda

savaşım uğruna kendi ücretini feda eden ve hatta kendi canını vermekten

çekinmeyen bir işçi, maddi bir edirnde bulunmamıştır. Onun için ücret konusu

-ki bir miktar para; mutlak maddiyat dünyasının sembolü- mutlak bir idealizmdir;

iktisat dışı bir davranıştır [kendi ücretini elden çıkarınaya neden olan

bir davranış]. Allah için riyazet çeken ya da canını Allah yolunda feda eden

Allah-perest bir arif ya da dinli bir mücahit gibi tıpkı. Bu iki davranış arasındaki

ayrılık, hedefte ve sonuçtadır ki iki tanedir. Benim sözlerim ise davranışın

açıklanması ve davranışın özü üzerinedir ki ikisi birden iktisadın temelliği

ya da dünyanın, maddf hayatın ve maddf insanın temelliği çerçevesine sığamazlar.

Çünkü felsefi materyalizm, ahlaki individüalizme neden olmaktadır, yani

Epikürizme. Felsefi bakımdan mutlak maddiliğe, kör, sağır ve hesapsız duyumsuz

dünyaya inanan herkes pratik hayat ve ahlaki davranış açısından,

kendiliğinden, ahlaki bireyselliğe, yani bencilliğe ve anı ganimet saymaya sürüklenir.

En güzel örneği, Cam us' un Veba adlı kitabının kahramanı

Paneloux' tur;

Oran kentini veba kaplamış, insanlar bölük bölük ölmektedirler. Kentin

ruhanisi, halkın içinde, tehlikeli hastalıkla savaşım verınekte, ölümü karşılamaktadır;

ilahi ve dilli görevi onu böyle bir sorumluluğa çağırmaktadır. Bir

kimse karşısıı1da dünyada sorumludur; ama o, kendi kendine düşünür; Böyle

biri olmadığında, dünyada benim ve bizim yaptıklarımızı gören hiçbir etken

olmadığında buna göre, bu kimsesiz ve hesapsız boşluk ülkesinde hizmet ve

hıyanetimaynı kapıya çıkar. Çünkü işin içinde bilinç, değerlendirıne, ölçüt ve

yargı bulunmazsa, hayrın ve şerrin ne anlamı olabilir Körler mahallesinde

ister giyinip soylular gibi çık dışarı, ister çırılçıplak ve utanmazca çık, birdir.

Sağırlar mahallesinde ister bağır çağır, ister övgüler yağdır, her ikisi de birdir;

yani her ikisi de hiçtir, boştur. Çirkin ya da güzel, bir göz olınadığında, konuşmak

ya da susmak, bir kulak olmadığında birdir.

Öyleyse, bütün işler eşit olduğunda, herkesin seçtiği en akıllıca iş, ona !ezzet

veren iştir. En akıl dışı ve en kötü seçim ise bir kimsenin, böyle bir dünyada

başkalarının hayatını veba tuzağından kurtarmak için kendi hayatını vebanın

ağzına vermesidir. Hiçbir şey olmayan şu anda kesin ve olumsuzlanamaz gerçeklik

şudur; Ben varım ve benim şu birkaç yıllık yaşantım var, ötesi ve sonrası

hiç. Ve ben bu şeylerden lezzet alırım Sonuç

Hayyam, şöyle bir sonuç almıştır;

Buğday özünden bir ekmek çıkarsa,

Şaraptan da artakalır bir tOJ'tıt.

O zaman senle ben bir eyvanda oturup eğleniriz,

Her sultanın layık olamadığı bir eğlencedir bu.

George Politzer -ki Marksistler arasında tanınmış birisi olup Paris yakınlarında bir işçi üniversitesi kurmuştur- bu çelişkinin farkına varmış, Felsefenin ilkesel Esasları adlı kitabında [ki felsefesi de işçilik türündendir] bu konuyu ele almış ve bir çözüm yolu bulmuştur. Orada Palit-zer şöyle demektedir; Biz, hayatta,

toplumda ve felsefede materyalistiz; aına ahlakta idealistiz.

Fakat bu montaj nasıl olmaktadır Bütün hayat boyunca materyalist olup birden bire idealist olmak nasıl olabilmektedir Nasıl ve hangi yoldan, materyalizmden

mutlak idealizme geçilebilmektedir Bunun yolunu Politzer bulmamıştır, çünkü böyle bir yol yoktur.

Felsefede materyalist, ahlaktaysa idealist olmak, sorumluluk ile maddilik arasında, Marksizm'in kaçamadığı bir çelişkinin bulunduğunu göstermektedir. Çünkü Marksizın bunların hiçbirisinden vazgeçeınemişlerdir. Çünkü aslında isar, materyalizmde açıklanası bir şey değildir ve özveriyi ınaddi akıl anlayamaz. Kaçınılmaz olarak da bireyi başkaları için ya da amacın gerçekleşmesi için özveriye -ki hayatın ve maddi çıkarların üstündedir- çağıramamaktadır. Ancak her dil ve düşünceden daha çok idealistçe, hayalperestçe ve zihinsel olan ad,

san, kahramanlık ve gurur gibi kavrarnlara dayanmaktadır. Öte yandan, caıunı veren, fakat inancının yapısı mutlak maddi olan özverili bireyin davranışı ancak şu şekilde yorumlanabilir; Başkaları yolunda ya da inanç yolunda ortaya konulan özveri, insanda öze bir güdü ve toplumsal bir taassuptur ... Bir davranışın güdüsel olması, bu davranışın değerden yoksun oluşu durumunu ortaya çıkarır. Çünkü her bir değer, özgür bilinç ve seçimden kaynaklanır. Bu yüzden,

sadece insan, değeri [valrur] yaratır, denilmektedir. Yaratılışsal, güdüsel ve doğal olan, oldukça değerli, yararlı, iyi, yüce ve saf güzellik olabilir ama değer olamaz.

AliNASYON

Alinasyon konusunu burada ele almış ve edebiyat fakültesinde İnsan-ı Bfhad (özbilinçsiz insan] başlığıyla bağımsız bir konferans olarak sunmuştum; Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerince de basılmıştı. Şimdi burada sadece değinip geçeceğim. Bu konuyla ilgili her temelden dizine benzer tanımlar vereceğim. Böylelikle ahlak ve insanı tevhidin söz konusu edilmesine ortam hazırlanmış olacak

Alinasyon, aline [ali{mer] kökünden gelmekte olup insana cinin hulul etmesi [girmesi] anlamına gelmektedir. İşte bu anlamda, eskiden, deliren biri için, kendinden uzaklaştı, kendini tanımıyor, aklını yitirmiş, kendinde değil, bir

başkası oldu derlerdi. Yanidivaneve mecnun olmuş; cin [div] ona hulul etmiş [aline olmuş] ve aklını, duygusunu ve kişiliğini yiyerek onun insanı kimliğinin ve bireysel kişiliğinin yerine geçmiştir; o kendisini duymamaktadır, cini kendisi sanmaktadır.

Arapça' da mecnun [cine çarpılınış anlamında], Farsça' da divane [cine çarpılmış]

ve Avrupa dillerinde aline [cine çarpılmış], hepsi de aynı anlama gelmektedir, yani cinin, insan kişiliğine geçmesi, cin ya da dfv [şeytan]in insanın

'öz' ünün yerine geçınesi anlamın~ gelmektedir her üçü de. Buysa, eskiden her yerde delilik ya da cenun hastalığının bu şekilde nedene bağlandığını göstermektedir.

İlk kez olarak Hegel, bu terimi on dokuzuncu yüzyılda felsefesine sokmuştur. Ondan sonra öğrencisi Marx, bunu toplumbilirnde ve insan ve iş ilişkisinde kullanmıştır. Bugün bu terim, ruhbilirnde ve insanbilirnde oldukça yaygınlık kazanmıştır.

Alinasyon -sözlük anlamı bakımından ne olursa olsun- şu esası ortaya koymaktadır; Birtakım koşullarda insan, kendisini kaybedecek ölçüde hastalanır; böylelikle, kendisinin gerçek ve doğal kişiliğini ve kimliğini tanıınaz ve kendi gerçek ve yaratılışsal varlığını yitirir. Bu durum -ki insanın bozulmasıdır- insan dışı bir kişilik ya da kimliğin insana girmesinin ve geçmesinin sonucudur. Sonuçta, insanın insan dışı bir varlığa dönüşmesi ya da insan bireyinin

cin ya da şeytan biçimini alarak bozulması ortaya çıkar. Bu durumda, hasta

insan,

kendisinin esas, gerçek ve sağlıklı 'öz'ü yerine cin ya da şeytanı duymaktadır.

Bunun örneği, Gav [inek] filminde Meşhedi Hasan' ın, kendisini Meşhedi

Hasan'ın ineği olarak algılaması, ahırda ot yemesi ve sahibi Meşhedi Hasan'ın

dönınesini beklernesidir [İran' da üretilen en insanı film, bu inek filınidir]. Bugün

bilim için, deliliğin nedeni, insan kişiliğine girmesi ve onun kiınliğini

bozmaya etken olınası olmadığı açıklık kazanmıştır; o eski anlamıyla

alinasyon, bir gerçeklik taşımamaktadır. Fakat bilimcinin bu işte suçsuz olduğunu

duyurup uzun geçmişi bulunan bu suçlaınadan onu aklarnakla birlikte,

onun yerine, cinin yaptığını yapan, insana hulul edip onun gerçek ve yaratılışsal

kişiliğini yok eden ve insanın gövdesinde insan özünün yerini alan başka

etkenler keşfetmiştir. Bu insanımsı -ki, şimdi bir insan kalıbıdır- artık kendisini

duyınaz; hatta her şeyi o kendisi olmayana -ki ona hulul etıniştir- nispet eder

ve onu kendisi, kendisiniyse o olarak algılar; sonuçta, bozulınuş, 'öz' s üz insan

olup çıkar.

Cin ya da şeytan gibi insanı, özellikle günüınüz insanını delirten ve illecnun

kılan bu etkenler nelerdir

İnanç öğretileri [ideolojiler] ve de bilim, çeşitli etkenlerden.söz ederler. Ben

burada tüınüne değineceğim ve ayrıca bugüne değin değiştirilmemiş olan ya

da bu başlık altında değinilmiş de benim görınediğim başka konulara da değineceğim.

Fakat alinasyon hastalığının ve ayrıca insanlık tarihinde ve insanların

maddi, düşünsel ve ruhsal hayatında gündemde bulunan birçok bozulma durumlarının

ve bozulına etkenlerinin tanınması esasına göre insanı aline eden ya

da bozan etkenler arasında sayıldıklanna ve insanı kendine yabancılaştırdıklarına

inanıyorum.

Burada, bütün tehlike etkenlerini -insanı özünün insandakalmasıyla tehdit

eden tehlike etkenlerini- tevhidin rolünün en geniş alanıyla görülmesi bakımından

zihinlerde gündeme getirmek için bütün etkeniere -anladığım ve hatırladığılll

kadarıyla- fihristvari bir değinmede bulunacağım. Bu etkenler, cin

yerine, makine ya da aygıt olabilir, toplumsal düzen ve yaşama şekli olabilir;

bunlar insanı herhangi bir biçimde bozabilirlerss; Bir defasında söylediğim gibi,

psikolog dostlarımdan biri -ki ruh hastalıkları uzmanıdır- şöyle diyordu; Bu

sinir hastalıklan hastanesinde kimi zaman hastalık doruk noktaya çıkar ve

delilik halini alır; resınİ delilik Örneğin, toplu olarak, öğle yemeği için yemek

salonuna giderler. Yolun ortasında biri durur. Kardeş, niçin durdun diye

sorduğumda, Benzinim bitti. diye cevap verir. Çaresiz, ona bir bisküvi, su,

ya da bir bardak süt vb. şeyler getiririz. Yürüıneye başlar ve şöyle der; Güzel,

bu oraya kadar ulaştırır. [Bir nesne aracılığıyla alinasyonun uç noktası].

Onun yıllarca taksi sürücülüğü yaptığını ve yavaş yavaş ınakine aracılığıyla

aline olduğunu ve kendisini makine olarak algıladığını görüyoruz. Bu,

insanın, tüın boyutlanın nasıl alaşağı ettiğini ve nasıl dışsal bir nesnenin boyutları

durumuna geldiğini göstermektedir. Bu aline olmaktır ve bu konuyu Marx

55 Alinasyonu çağdaş bilginler ve çevirmenler, son olarak, Ez hod bigeneği [kendine yabancılaşma] diye çevirmişlerdir

ve uzun bir terim olamkatna [!] başka, gerçekte sonuna mastar eki getirilmiş bir cümledir ve aslında

Farsça bir söyleyiş değildir. Farsça bilenler için anlaşılır değildir. Batılı filozofların ve toplumbilimcilerin bu konuda

yaptıkları -mi felsefi ya da bilimsel bir konuyu anlatmak için amiyane ve hatta hurafelik bir terimi hal dilinden

almaktadırlar-bizim için ders olmalıdır. Özellikle de bu terim halk dilimizde ve mesh [bozulma] terimi de kültürümüzde

vardır.

yetkin insan konusunda, Herbert Marcuse ise 'Tek Boyutlu İnsan' da ele almaktadır.

Marx, bütün toplumsal düzenlerde, tarih boyunca doğal insamn olgusal

gerçeğinin olumsuzlanıp inkar edildiğine ve aslında insanın olgusal gerçeğinin

gereksinim -yani doğaya teslim- olduğuna ve onun çalışma etkenini doğa karşıtı

olma ve doğaya egemen olma duygusunun bağışladığına inanmaktadır.

Çünkü gerçekte çalışmak, doğa karşıtı bir etkendir. Oysa insan yüzde yüz doğal

bir olgudur ve doğaya uyumludur.

Herbert Marcuse ise, günümüz toplumsal düzeninde insanın tüm boyutlarının olumsuzlandığını ve onun için sadece kuru bir mantıksal bir boyut kaldığını, birkaç boyutlu olan varlığının gerçeğinin tek boyutlu bir varlık biçimine [Unidimensionnel] dönüşüp bozulduğunu söylemektedir.

Alinasyon konusunu Marx, başlangıçta, ahlaki sosyalistler grubunda Hegel'in toplumbilimci ve toplurucu öğrencilerinden biri olduğu döneınden başlayarak almıştır. Ahlaki sosyalistler Marx'tan önce, burjuvazi düzeninde ve de ortaçağ kilisesinin din düzeninde, insanın alinasyonu konusunu gündeme getirmişlerdir. Çünkü bunlar, her iki topluınsal düzene, hem eski [kilise ruhaniliği]

ve hem de yeni [maddi burjuvazi] düzene karşıydılar. Çünkü hem sosyalisttiler, hem de ahlakçı; ayrıca insanın hem züht, hem de para yoluyla aline

olduğuna -yani tam olarak çelişik iki şey yoluyla; ne kadar da doğru söylediklerini

görüyoruz- inanınaktaydılar. Yani meslekten bir zahit olarak bir

köşeye çekilenler tam ve yetkin insan değildirler ve hem de paraya tapanlar ve faiz yiyenler, insani benliklerini duyumsayamamaktadırlar. Bütün boyutları alt üst olmuştur, ters yüz olmuş ve bir nesne haline gelmişler, kendilerini para olarak algılar olmuşlardır. İşte burada, İslam'ın hem ruhbanlığa ve hem de dünyazedeliğe şiddetli karşı çıkışı tam olarak aydınlanmaktadır. Ayrıca burada, ruhhanlığın ya da ahiretzedeliğin [insan olgunluğunun göstergesi olan

ahiretçilik değil] bilimsel ve gerçek kavramı ve de alçakça maddi bencillik ya da burjuvazi ruhu veya para düşkünlüğü demek olan dünya anlaşılabilir.

AliNE EDENLER

1- Hurafelik ya da Bozulmuş Dinler Tarih boyunca, bütün hurafelik dinler, insam aline etmişlerdir. İnsanı güçleri ve insanda bulunan gerçek değerleri ve asaletleri olumsuzladıkları, her şeyi ruhlara, cinnllere, gaybi güçlere ve görüngülerin,

yıldızların uzaklaşmalarına bağladıkları için insanı kendinden uzaklaştırıyorlar, bahtsız, zavallı bir duruma sokuyorlar ve gözle görülmeyen güçlerin

ve doğa ötesi sayısız etkenierin oyuncağı kılıyorlardı. Geçmişteki insana bir bakımz; onun gecesi gündüzü, cinleri, devleri, perileri, uğursuz yelleri, tüm

bu yıldızlar arasından iki yıldızın birbirine yaklaşıp uzaklaşmasının uğursuzluğunu,

kötü ve şer li ruhları kendisinden ·nasıl, uzaklaştıracağım düşünmekle geçınektedir. O, kendi karnını doyuracak güçte değildir, ama tanrılar [alihe] sürüsünü, ruhları ve yazgısında etki ve rolleri bulunan her şeyi hoşnut tutmaALi ŞERiftTi 195

lıdır. Hatta çocuğunu onlara kurban etmelidir. Kiıni tapınaklarda, kendisinden el çekmeleri için yeni damat, karısını evliliğin ilk gecesinde onlara ve aracılarına vermelidir.

Bunlar hep insanın, tüm bu gaybi güçler, ruhlar ve cinler yoluyla aline olmasıdır. Ona, yazgısına, yaşayışına, düşüncesine ve ruhuna musaHat olan onca

etkenierin sayısı, teınsilcilerinin işleri daha bir yoluna girsin diye yıldan yıla artmakta ve etkileri günden güne çoğalmaktadır. Ve bahtı kara insan, sürekli olarak, yerde, gökte, denizde, ormanda, dağda, ovada, hatta haınaının hazinelerinde dalgalanan karaltıların, vehimlerin, gök tanrıları sürüsünün, sayısız ruhların ve irili ufaklı cinlerin gölgesi altında yaşamak zorunda alınaktan başka, her doğa olayından, doğadaki her renkten, her şekil ve duruından korkmak ve onu başka bir bahtsızlığın, başka bir lanetin göstergesi sayınak, hatta kimi nesnelerde gizemli güçler, gaybi ve tuhaf özellikler ve esrarlı güçler görmek durumundadır; hepsini kendi üzerinde, her hareketi ve durumu üzerinde etkili olarak bilınek, onlarla ilgili olarak, yine büyücülerden, üfürükçülerden, muskacılardan, falcılardan, müneccimlerden, rahiplerden, cincilerden, ruhçulardan, acayip ve garayip işlerin aracılarından ve uzmanlarından, din mütevellilerinden, tapınakların danışınanlanndan bir sürü kimseyi canına, malına, namusuna, toplumuna, hayatına, düşüncesine, aklına, özgürlüğüne ve insani kişiliğine musaHat kılmak, ayrıca çalışma ve çilesinin ürününü bu sınıfa -ki bu sınıftakiler, ruhveriyazet ehli olup başka bir alemin işlerine dalmış kiınselerdir ve sonuçta çalışına ve zahmetle bir ilgileri yoktur- haraç olarak vermek, onca korkudan, her yanından tehlike ve korku yağan ve hayatı ona vahşet evi olarak gösteren bir dünyadan, çaresiz, sadece şirk tapınaklarına, kiliselere ve bu

rahiplerin, kahinierin ve ahbarın vs. sıcak ve güven verici sığınaklanna kaçmak, onların ellerini ayaklarını öpmek, kurbanlar sunmak, adaklar adamak, hatta kızını vakfetmek, oğlunu kurban etmek durumundadır [ki başlangıçta orospuluk, bu tür tapınaklarda yaygın bir dini gelenek olup kadınları aşağıl~k maddi hayattan, bencillikten ve evlilik dünyasından, evden ve aileden uzaklaşmaya, kendilerini tannlara adaınaya, tapınaklarda taıu·ı kullarına, tapınakların ziyaretçilerine, ibadetçilerine ve mütevellilerine genel vakıf ınalı olmaya teşvik ediyorlardı.].

İşte burada tevhidin anlamı açıklık kazanmaktadır. Bu şirki anlaınadan tevhid anlaşılamaz. Tanrı'nın çok değil bir oluşu, konunun görkemliliğini göstermez.

Çünkü tevhid, tüm bunları hiç duruınuna getiren bir darbedir. Bütün varlıkta, bu alemin tüınünde, bu dünyada ve o dünyada, hiç kiınsede, hiçbir şeyde, hiçbir yerde ve hiçbir zaman, hiçbir gücü, kudreti, etkiyi, etkeni, nedeni, rolü ve iradeyi yerinde bırakmaz ve bütün yalancı güçleri, mevhuın korkulan, tehlike noktalarını ve etki nedenlerini yok eder ve insanı aline eden bütün güçleri ve etkenl~ri oluınsuzlar; tevhidin başlangıcı, insanın imanında ve dünya görüşünde tevhide ortaın hazırlayıcı keskin 'la' kılıcı, göksel tanrıları ve onla196

rın yersel temsilcilerini dünyada etkisiz duruma getirir.

Şirk dininde kargaşa, çelişki ve parçalanmayla dolu böyle bir dünyayı

gördüğümüzde

ve insanı, masuın, aldatılmış ve aciz bir kuş gibi şahinlerin, leş

kargalarının, devlerin, şeytanların, korkunç gölge ve karaltıların, aldatma tuzaklarının,

tutsaklık kapanlarının ve yağma tasmalarının elinde ve ağzında

gördüğümüzde La havle vela kuvvete illa billah şiarının -ki şimdi sadece

ölümle ilgili olarak kullanılır, ölümü çağrıştırır- ne geniş arılaını -tüm varlığın

genişliğince- olduğunu, ne denli derin -insan ruhunun ve insanlık tarihinin

kültürünün derinliğince- olduğunu ve nasıl bir gücü -devriinci güç- bulunduğunu

anlayabiliriz.

2- Büyü Büyü de hurafelik dinler gibi, insaıu tüm hareketlerinde ve davranışlarında

cinlerin ve kötü ruhların oyuncağı olarak görür, onu sağar ve insanı

düşünsel olarak kötüye kullanır. Öyle ki cinlerin, insana hulül etıneye, zarar

vermeye hazır olduğunu sanır. Bu bakımdan, sürekli olarak cinlere yakarışta

ve övgüde bulumna, onlardan korkup kaçma ve onlara sığınma durumundadır.

Bu yüzden büyü ve büyücülük düzeninde insan, kendisini bağıınsız olarak

algılayamaz.

3- ŞirJcs6 Dinler tarihinde dinlerin değişim ve evriminin bu aşamasında insan,

efsaneler [mitoloji] aşamasından, çeşitli tür tanrılarına, doğa güçlerine

tapımnaya, ruha tapıcılığa [aniınisme], fetişizıne ve mutlak büyücülüğe yükselmiştir.

[Bununla birlikte her üst ve gelişkin aşamada daha bedevi aşaınaların.
din ve inançlarının kalıntıları yerinde kalmaktadır. Öyle ki büyücülük ve yıldızlara tapıcılık, tarihin, evrim bakımından en son ve en yetkin aşamasında, yeni İslam tarihinde bile, İslam' ın bu ikisiyle yaptığı şiddetli ve açık savaşa karşın varolmuş ve olmaktadır. Geçmişte Müslüman topluınıarın halife ve sultanlarının saraylarında bile, cihad için de yıldızların uğurlu ve uğursuzluğu göz önüne alınırdı ve türlü büyülerle, gizli ya da açık ilgileniyordu. Hatta kiini dini kitaplarımıza da bunun kalıntıları yansımıştır] Şirkte, dini toplum Tanrı'ya -onun açık ve evrensel kavramıyla ve ayrıca Taıu·ı'nın yüce ve ınavera.i sıfatlarıyla- tapıcılıkta belirli bir aşamaya varmıştır. Fakat Tanrı, dünyada birkaç kutupta, değişik ya da çelişik güç ve yönlerde tecelli etmekte ya da varlık alenlinde var olan rütbe, güç, sorumluluk ve işlerden oluşan çeşitli ınertebeler zincirinden oluşmuş bir manzume ve örgüt biçiminde bulunınaktadır bu aşamada.

Şirk, insanı, birkaç ya da bir sürü ayrı ve çeşitli güçlerce yaratılmış, zorunlu, onlara bağırnlı, onlardan etkilenen bir varlık olarak parçalamaktadır. İnsan, alemin ve insanın bir sürü mabudun, yaratıcının, taıuının, işin içinde bulunan akıl ve gücün ürünü ve oyuncağı olduğuna inandığında, onun bütün hayatı ve

anlamda şirkin [alemdeki yüce Tanrı'nın yaratma gücüne, tedbir ve etkisine bir başkasının ortak olması] gereği,

çevresinde etken ya da etkenierin de bir işte etkili olduğu sanılan tanrı ya, hatta büyük tanrıya inanmaktır.

insanlığı, varlık olarak mabudlar arasında bölünmesine, ilişkisinin bu çeşitli ve hatta çelişik kutuplar arasında tanzim edilmesine harcanmış olur ve yolunu şaşınnış bir yalnız gibi hisseder kendisini; her biri bir başka yöne giden bir sürü ayak izinin bulunduğu, her yönden ayrı bir ses ve çağrının duyulduğu bir çölde bulur kendisini. Hurafelik dinler geneldir. Şirk ise bir tür özel hurafelik din olup insanı tanı·ıların sayısınca parçalar ve gövdesini kendisinin özünden arındırır. Aleın parça parça olduğunda ve güçte, tedbirde, özde, felsefede ve aınaçta vs. çelişki ve ayrılık dizgesinin yaratılışı gerçekleştiğinde insan da kendisini

somut bir kimlik ve cevher, belirli ve bilinen bir varlık olarak göremez,

hayatını ve yazgısını da kesin ve gerçek bir felsefe ve anlaın taşır bulamaz. Varlık

alemindeki şirk, kesintisiz olarak, aleının varlığındaki şirki, ardından da ademin varlığındaki şirki arkasından getirir; buysa korkunç ve delirtici bir sıkıntıdır; Kendi özünde kuşku ve şirk.

4- Züht Züht diyorum ama sakınma ve arınma anlamında, özellikle de İslaın'ın söylediği yüce, ileri ve olumlu anlamıyla, takva anlamıyla kullanınıyoruın. Tersine, insan bireyindeki en temel doğal güdülerle savaşım, bunların olumsuzlanıp dışlanınası ve öldürülmesi anlamına alıyoruın zühdü. Bu güdüler,

bir insanın oluş boyutlarından birer parçadırlar. Gerçek insan, tüm bu güdüleri varlığında bulunduran insandır. Züht -güdülerden biri olarak ya da bir hedef olarak- bireyin kendi eliyle gerçek insanın asil ve gerçek yönelişlerinin ldınilerini ya da birçoğunu yerle bir eder ve ortadan kaldırır. Böylece insan, eksilmiş, yetersizleşiniş ve nakışlaşmış olur.

Çünkü gerçek insan, doğa ve yaratılış insanıdır, yani yaratıldığı şekliyle varlığını sürdüren insandır. Allah, bu insanı çeşitli boyutlarıyla yaratmış ve övmüştür. [insanı en güzel biçimde yarattık]. Onun yaratılışsal ve doğal özelliklerinden birinde en küçük saf dışı etıne ve değiştirme ortaya çıkaran her etken, insanı gerçek kiınliğine yabancılaştırmıştır. İslan1' da doğal ve hatta dışsal şekildeki en küçük değişikliğin yaratılışın bozulınası olarak algılanıp şiddetle yasaklanması buradan kaynaklanmaktadır.

Bir köşeye çekilıne ve inziva isteğinin burada zühtten ayrı olduğunu belirtıneliyiın.

Zulüm ve baskı düzeninde bir grup, ınevcut durumla ve kirli insanlarla birlik olur. Anlıklarını korumak isteyenler, temiz kalmak isteyen bilginler, zeki insanlar ve büyük kişilikler, bir köşeye çekilip ınünzevi olurlar. Bu ise egemen düzen karşısında bir tepkidir. diye inananların tersine ben, bunların zalimlerin saldırıları için en güzel yol açıcılar ve engelleri ortadan kaldıranlar olduklarına inanıyorum. Büyük bir insan inzivaya çekildiğinde, kendi eliyle, zulıne engel olan büyük bir kişiliği zalimin ayakları önünde

kurban etmektedir. Böyle biri, n1aktulü kendisi olan bir katildir. O, eli iyi adın arınmışlık kanına bulaşn1asın diye, cinayetler işieyenin çıkarı doğrultusunda bedavadan cinayet işlemiştir. Bunlar, kendi kendilerini satanlardan daha kötüdürler.

Çünkü kendi kendilerini satanlar, sadece kendilerini satınakta ve böy198

lecekendilerini alçaltmaktadırlar, yani kendilerini halka gösterip sonra da zalime satmakta, başlarını halifenin sarayının penceresinden sokmakta ve kimseyi aldatmamaktadırlar. Fakat sahneden kaybolan, halkı kara yazgısıyla baş başa bırakan, kendi kurtuluşlarını ve cennetlerini sağlama derdine düşen, bir köşeye kıvrılan, başlarını Tanrı tapınağının deliğinden içeri sokan ikinci gruptakiler,

çoklarını sahneden uzaklaştırmaktadırlar.

Ali [a.s], ne zaman inzivaya çekilmiş tir Ali' nin susmas ı, inzivaya çekilmek anlamına gelmemektedir. Oluşturulan koşullarda Ali, hak isterneyi sürdürseydi ve yönetiinİ ele geçirmek için diretseydi yeni toplumun birlik ve varlığı ve genç İslam hareketi sarsılırdı. Ali, güç kazanma üzerindeki bu iç siyaset kargaşasında

suskun kaldı. Ya toplumsal hayatta Asla! Savaş [Bizans, İran ve iç savaş] sırasında dış düşman karşısında merkezi gücü ve düşünce birliğini korumak

amacıyla iç anlaşmazlıklara ve bireysel haksızlıklara katianmanın anlamı, tam tersine, siyasi sorumluluğu, toplumsal gelişme sorumluluğunu üstlenmek

ve iman için ve halk yolunda, hareket ve güç yolunda, halkın başarısını garantileme uğrunda en büyük görevi yerine getirmek demektir. Takva, bu anlamdadır. Yoksa bireyin, toplumsal hayatında insanı bir boyutunu geliştirmek için başka bir boyutunu öldürmesi demek değildir takva. Züht ise riyazet [sıkıntı] çekmek ve başka bir boyutu ve başka boyutları olumsuzlamak anlamındadır.

Eğer riyazetçi zahitlerle temasınız olursa, onların eksik oluşlarını tam olarak anlayabilirsiniz; onların bir boyutta oldukça geliştiklerini, fakat insanı boyutlarda normal insan olmadıklarını pek çok şeyi anlamadıklarını ve çoğunlukla, öldürülmüş güdünün güç, yöneliş ve eğiliminin başka bir güdüye aktarılmış olduğunu anlayabilirsiniz. Örneğin İran'ın tanınmış siyasetçilerinden birinin [Meşrutiyet devriminin başında birçok mertebede şehit olmuştu meşrutiyet içinde yine de diri kalmak için] kardeşi, son derece zahit ve takva bir adamdı. Yani her türlü insanı ve gayri insanı davranıştan kaçınıyordu, bir tatsızlık olmasın diye. Yetmiş, seksen, doksan yıl yaşadı [bu gibiler amma da yaşıyorlar] ve bunca yıl boyunca dünyada sadece tek bir şeye önem veriyordu; o da yemek idi.

Meşhur bir söz vardır; Eğlenirken kumandanlada eğlenin, ama yemeğinizi zahitl~rle yiyin. Bu söz, zahitleri ve riyazetçileri ne güzel tanımlamaktadır. Sözünü ettiğim bu zahit kişiye sormuşlardı; Siz ki doksan yıl yaşadınız;

gençliğinizde cinsel güdüyle neler yaptınız

Sürekli olarak evradla, zikirle ya da dua okumakla meşgul olan ve Allah'ı zikretmekten geri kalınamak için kiınseyle konuşmayan ve gece gündüz sadece sofra kurulduğu zaman önündeki dua kitabını ya da Kur'an'ı toplayan ve ancak dua ile yemek arasında bulabildiği küçük bir fırsatta kendisiyle konuşulabilen

bu zahit kişi şöyle cevap verir;

O günlerde genellikle, yağ daha bo ldu bugünkünün tersine ve daha saAli

rıydı. Koyun yağı boldu. Her yemek tabağında yarım parmak kalınlığında yağ olurdu. Herkes eliyle yemek yerdi. Şimdiki gibi değildi. Şimdi yemeği elinle tatmak bile ınümkün değil. Elimi yemek tabağına, özellikle tavuklu fisincan yemeği sıcak, yuınuşak ve yağlı olduğunda, çıplak parmakların1ı hafifçe ve yavaşça daldırırdım ... Sonra ... Bir hal değişimi olurdu ... Bağışlayın ... Suya ihtiyacım

olurdu.

5- Makinizm Makineleşine, insanın, sanayi toplumunda sınıf ve sömürü işlerinde aline olmasına neden olmaktadır. Böylesi bir sisteınde zaınan tam anlamıyla programlanrnakta, insan çalışması teknik ve mekanik bir biçim kazanmakta, bireyin çalışması tek boyutlu olmaktadır. Her birey sadece küçük

bir hareketle bir iş yapmakta -bir aracın tümünün üretimini gerçekleştirmemekte- ve insan öımü boyunca, bu sınırlı ve anlamsız hareket dışında başka

bir iş yaprnaınaktadır. Bunun en güzel örneği Charlie Chaplin'in Asrf Zamanlar - filmi dir.

6- Teknoktasi ve Bürokrasi Teknokrasi ve bürokrasi, günüınüz dünyasına egemen iki sisteın olup hatta sosyalist ülkeler de -ki ilerleyip teknokrasi ve bürokrasi aşamasına girmişlerdir- bundan güvencede değildirler. Bu iki sistem insana bindirilmiş olan iki özel çalışma biçimidir. Bu yönetim ya da teknik ınekanizrnada insan, bir vida, bir cıvata, bir conta vs. -iş makinesinin gerektirdiği

her neyse- durumuna girmektedir; çeşitli boyutları ve seçme özgürlüğü bulunan bir insan durumuna değil. Ve ömrünün sonuna değin, işin bütününü değil, özel bir işleınİ gerçekleştirmektedir.

İşçi insan, makine ve bürokrasi düzeninde, gerçekleştirdiği ediıne karşı özbilinç duygusu taşımamaktadır [aline olması, kendisini tanımaınası ve ne yaptığını anlarnaınası işte burada anlaşılınaktadır].

Birey, banka ya da borsa kurumları gibi büyük bir kuruında ya da örneğin havacılık kuruınunda çalışmaktadır, ama uçağın havaalanından kalkıp inişini sağlayan hareketler dizgesini-ki tek bir iş ya da işlemdir- yaprnarnakta, sadece bu esas işin bir parçasından sorumludur. Sadece şu vicialan sıkmalda ya da şu kağıtları imzalamaktadır -Reis Bey' dir- ya da sadece Reis Bey'in durumunu, mizacını, ilgilerini ve huzurunu gözetmektedir -rner'us [memur] beydir- veya sadece para saymaktadır veya bir bölümden gelip bir bölüıne giden şeritin

yanında bu bölümde durup bir cıvatayı somuna geçirip sıkrnaktadır. Bunların hiçbiri iş değildir, bir işi -anlaını bulunan bir işi- oluşturan yüzlerce devinimden biridir. Otuz yıldır anlamsız ayrıntıya ilişkin bir deviniinİ yineleyen kişi, kendi davranışının bilincinde değildir. O, kendi yönetiminde, birbiriyle uyumlu olarak bir eyleme ya da bir mala dönüşen devinimler dizgesinden habersizdir. Anlamlı işi yapan, şirket ya da fabrika sist~midir; insan anlamsız devinimleri yineleyip durmaktadır. Dolayısıyla o, anlamsız soyut -kendisi açısındanbir deviniinİ örnrünün sonuna değin gerçekleştirip durmaktadır. Gerçek insan eylemde bulunan, iş yapan, buna karşı bilinçli olan, eyleminin sonuç ve hede200 iSLAM BiliM

finden haberli olan ve bu hedef yolunda, bu sonucu kazanmak ve yaratmak yolunda eyleıni şekillendiren, onu öncülerini planlayan, seçen, araçları ve çalışma

biçimini yaratan bir varlıktır; bu ise bunların hiçbirini yapmamaktadır. Tohumu ek€m, hasat eden, harmanda taneyi sarnandan ayırıp değirrnene götüren, un yapan ve sonra da ekmeğini yiyen çiftçininkinin tam tersidir durum. Çiftçi, yaptığı işin bilincindedir. Eylemini kendisi seçmiştir, eyleıni ereksel nedeninin sonucudur; aline olmamıştır. Bürokrasi ya da teknokrasi sistemindeki birey ise etken olmayan ve bir parça ya da bir şube durumuna gelmiş olan insandır. İş sahibi değil hizrnetlidir. İş sahibi -gerçek anlamıyla- bireyi istihdam eden yani kullanan, sonra da çaptan düştüğü için emekliye ayıran,

sakata çıkaran bir idare ya da fabrikadır.

Ernekliye ayrılınca yıkılanları hiç görmediniz mi Bu gibi kimseler, varlık felsefelerini yitirıniştirler. Kendisinde değildir kendisi. Yerleştiği ve yapıştığı yerden [makam] dışarıda hiçbir şey değildir. O, orada resmi görevlilerin yönetiini

bölümünün dördüncü dairesinin sayın başkanı olarak bulunmuştur. Görüldüğü gibi, koyunun kırkbayın gibi çektikçe gelen şu upuzun cümlenin tümünde tek kelime insan adı yoktur. Sadece konum ya da ınakam adı bulunınaldadır ve bu birey, bu cümleyi kendi adı olarak algılıyordu ve konum ya da makarn yoluyla aline olmuştu. Yani kendi gerçek benliği ve gerçek kişiliği yerine

onu algılıyordu [kendine yabancılaşma, kendisi olmayanın, kendisine hulül etmesi]. Bınekli olup eve geldiği ve artık resmilik taşımadığı şu anda aslında adının bulunınadığını görmektedir. Şimdi zorla, kendisine, çevresindekilere ve hatta karısına, otuz kırk yıl önce adının, Hacı Hüseyin'in oğlu Hasan Bey olduğunu anımsatmalıdır. Kendisi bile böyle temiz bir kişiliğe yabancıdır. Çalışan insan, çalışma sırasında çalışma şekline egeınendi hep ve çalışına şeklini kendisi belirliyordu. Ama şimdi ona egemen olan çalışma şeklidir, iş rnakinesidir, iş aracıdır. O ise, büyük bürokrasi binasında bir tuğla gibi ya da bu makine binasında bir civata gibi tutturulınuştur. Asrf Zamanlar filıninde, işçinin saatinin kolundan çözülüp çarkın dişlileri arasına girdiğini, kendisinin de saatini çıkarmak için makinenin içine girdiğini ve büyük makinenin

onu yuttuğunu, çarkın içinde ve türlü dişliler arasında tutsak ve ezilmiş olarak

kaldığını, bağırmaya bile gücünün yetrnediğini, çünkü bir halkanın, boynunu

şiddetle sıktığını görüyoruz. Bu, günümüz insanın ınakine aracılığıyla, yani

bürokrasi ve teknokrasiyi doğuran Makinizrns7 aracılığıyla alinasyonun sernbo-

57 Maşinder Esaret-i Maşinism [Makinizmin Esaretindeki Makine] adıyla Tahran Üniversitesinde verdiğim

konferansta söylemiştim. Benim makinizme getirdiğim eleştiriye, kimi kıyasçı ve aceleci aydınlar benim makineye

olan inancımın zayıflığına yarmuşlar ve sonuç olarak örneğin yolculuk için jetin eşekten daha iyi olduğunu

bana kanıtlamışlardır! Oysa makinizim makine değildir; scientism nasıl bilim değilse ve natüralizm nasıl doğa

değilse makinizm de makine değildir. Makinizm, makineye ve de insana yüklenilen .sınai rekabet sermayedarlığı

sistemidir. Makinenin kurtuluşu için makinizmi yıkmak gerekmektedir. Görüyoruz ki hüküm, fetva, mahküm etme

ve eleştiride gösterilen uygunsuz, yüzeysel, aceleci ve özensiz yargılar, okumuşlar arasında da kimi zaman

avam ve onun mütevelli ve gözeticileri arasında olduğu gibi seyretmektedir! Görüyoruz ki hüküm, fetva, mahküm

lik cisiınlenişidir.

7 ~ Sınıfsal Düzen Sınıflandırıcı her etken insanı aline eder. Sınıfsal düzen,

insanı, söınüren ve sömürülene, efendi ve köleye dönüştürmektedir ki hiçbirisi

de taın insan değildir bunların. Ya Ionesco' nun deyişiyle gergedandırlar, ya da

Kafka'nın değişiyle dönüşüm geçirmişlerdir. Sınıfsal düzende, sınıfsal çelişki etkeni toplumdadır; bu etken, tek bir insanı, bir özü, bu insanlık dışı kutuplara ayırınaktadır.

İnsan, sınıfsal düzende aline olmaktadır. Çünkü insan, sömürülmüş sınıfta yer aldığında kendini ve kendi olanaklarını sağlıklı insandan daha az duyuınsamaktadır,

sömüren sınıfta yer aldığındaysa konum ve sınıfının kendisine verdiği güçleri kendi özsel güçlerinden saymakta ve özelliklerini ve olanaklarını, bir insan bireyi olarak kendi gerçek olanaklanndan daha çok duyuınsamaktadır.

Küçük ama derinlikli olan 'Sömürenin Portresi' hakkında bir önsözle birlikte 'Sömürülenin Portresi' kitabının yazarı Albert Meınını'nin deyişiyle sömürü, sadece söınürgeleştirilmiş dünya insanım başkalaştırmakla kalmamış, Avrupalı insanı da söınüren insanlık dışı bir çehreye dönüştürmüştür.

Söylediğim gibi işte bu sınıfsal etken, insanı parçalamakta, mazluın, mahruın ve mahkum bir varlık ya da katil, zalim, hakim ve gasıp bir varlık haline getirmektedir;

insan Habil ve Kabil' e dönüşmektedir. Kabiki düzenin sünnesi, nüfuzu ve gücü, tekelci egemenlik ve mülkiyet, sonuçta da sınıfsal düzen, tek insanı [Ademoğlunu] insanlık dışı dört tipe ayırmaktadır ki bu dört tipin her biri, hayvanı bir tipin özelliklerini kendi insanı gerçek, yaratılışsal ve uyumlu özelliği yerine algılamakta ve kendilerine hulfil ettirmektedirler; Kurt, tilki, fare ve koyun gibi.

8- Aşk ve İman Aşk da bir tür aline edicidir. İster insanı aşk olsun, ister tanrısal aşk olsun fark etmez. Vahdet-i vücuddaki sufiyane şekline en büyük örnek Hallac'tır. O, şöyle diyordu; Cübbemin içinde Allah'tan başka kimse yok.

Bu, insanın aline oluşunun en güzel itirafıdır. Hallac' ın bu duyguyu taşıdığının gerçekliğinde kuşku yok, ama Hallac'taki bu duygu gerçek değildir. Avam ve avaının temsilcileri, bu ikisi arasındaki farkı -duyguda insanın sadık oluşunu ve insanda duygunun sadık oluşunu- anlamadılar ya da anladılar da, anladık demeyi uygun görmediler.

Hallac'ın seçtiği ölümden, duygusunda sadık olduğu anlaşılmaktadır; söylediğini gerçekten bulınaktadır. Fakat bulmuş olduğu şey, bir hastalıktı, kendisini gerçekten o duruında duyuınsamıyordu ve Allah'ı kendi yerinde görüyordu.

etme ve eleştiride gösterilen uygunsuz, yüzeysel, aceleci ve özensiz yargılar, okumuşlar arasında da kimi zaman

avam ve onun mütevelli ve gözeticileri arasında olduğu gibi seyretmektedir! Çoğunlukla bir yazıyı yüzlerce kez

reddetmek, suçlamak, ona saldırmak ve sövmek yerine o yazı bir kez daha okunursa güçlük giderilmiş olur.

Hatta kimi konularda tek bir kere okunsaydı bir güçlülük giderilmiş olur. Hatta kimi konularda tek bir kere

okunsaydı bir güçlük ortaya çıkmazdı.

Cüneyd-i Bağdadi şöyle diyordu; Benim boğazırndan ve dilirnden, yıllardır sadece Allah konuşrnaktadır. Tıpkı kendisinin taksi olduğunu sanan adam

gibi o da kendisinin Allah olduğunu sanıyordu. Ya da şu dervişin hikayesini duymuşsunuzdur; Veda etmek ve Mekke'ye gitrnek üzere yola çıkmak için tarikat pirinin yanına gelip şöyle der derviş; Mekke'ye gitrnek istiyorum, Allah' a ısrnarladık derneye geldim. Hazret, çubuğun u yere koyup şöyle der;

Uzak yola gitme, gel beni tavaf et. [Efendiye bakın, kendisini Kabe yerine koyuyor] Kabe Allah'ın evi demektir, fakir de Allah'ın hakiki ikarnet yeridir. Ka be' den daha iyi. Kabe, sudan topraktan yapılmış, buysa candan yürekten ... İşte bu güzelim sözlerden bir kısmı.

Başkalaşmış insan, işte bu.

Yerel aşklardan ise, bir başkası delicesine sevilir ya da bir rnürit olarak kendinden geçrnişçesine birine bağlanılır, şuursuzlar ve cahiller bile kerarnet sahibi olarak görülür. Denir ki; Bizim efendi, sıradan konuları anlayan kimselerden

daha büyüktür. Onlar, sadece biz sıradan kişilerin anlaınadıkları konuları anlarlar. Böylesi kişiler, şeyhi karşısında sadece akletme ve ayırt etme gücünü yitirmekle kalmaz, dinini, hatta duygularını da oluınsuzlar.

Derler ki takvasıyla, dünyevi işlere bulaşrnarnasıyla rnutaassıp ve inançlı birkaç rnüridin gözünde tanınmış ve bilinmiş bir şeyh vardı. Şehrin rintleri, bu şeyhin dünya işlerinden o kadar da habersiz olmadığını, kısacası buluğa errnerniş

çocuklara karşı özel bir dünyevi ilgisi bulunduğunu keşfettileri

Ortalığı karıştırıcı böyle bir buluşun sevinciyle hemen mürillerin yanına

gittiler. Bu faciayı şeyhin bağlılarına iyice anlatınak için büyük bir özen ve çaba gösteriyorlardı. Müritler, birden onların hayallerini suya düşürdüler; Bu kadarcık şey için bunca rnuarnrna nedir Bizim yıllarca bildiklerimizin yanında bu bir şey değil bile.

Onlar büyük bir şaşkınlıkla sordular; Sizin kutsal şeyhiniz için, livata nasıl önemsiz sayılabilir

Müriller açıkladılar; Hayır siz bilmiyorsunuz. Biz onunla yakından temasımız olduğu için biliyoruz. Onun bu arnelden kastı, Allah etmesin, nefsine kulluk değildir. Bu iş onun rnizacına yerleşmiş.

Ne olursa olsun, seçme, bilinç, beğeni, kabul, değerlendirme, tad alma, şeyhin, sevgilinin ve rnaşukun güzelliklerini ve erdemlerini yüceitme ve övrne sınırı aştığında ve delilik ve çıldırrna aşamasına geldiğinde aşk ve bağlılık, bireyi başka bir birey aracılığıyla aline eder.

Bu olgu, dört şekilde sornutlaştırılabilir;

a- Suftyane ya da ilahf alinasyon; tasavvufl vahdet-i vücudda ve Hululiye fırkasında

görüldüğü gibi. Bayezid-i Bistarni şöyle der; Ben, kabuğundan· sıynlan yılan gibi Bayezidlikten sıyrılıp hepten o oldum. Belki de Cüneyd'in şu sözü, böyle bir dönüşüme neden olan ortarn ve koşulların anlaşılmasında okuyucu

zihninde yardırncı olacaktır;

Ben ışığa baktım ve ışığa bakmayı otuz yıl sürdürdüm, böylece ışık oldum.

Hallac, sufiyane alinasyonun, yani etkeni ruhani bir aşk olan ve cezbe,

tapınma ve dini sevgiden dönüşmüş bir durumdan kaynaklanan mabud aracılığıyla

aline alınanın anlaşılmasında en büyük örnektir. Elbette bununla cezbenin

doru k noktasına ulaşarak, coşkulu bir ihlasla Allah' a kulluk ta bulunınak

ve Allah'ın eelali ve gücü karşısında hayrete kapılınak-ki Ali' de daha da belirgindir-

arasında fark olduğunu anlatmaya gerek yok Çünkü bu durum -güçlü

ve yoğun olmakla birlikte- insamn özbilincinden ve Allah bilincinden kaynaklanınaktadır.

Hayret, bir mutlak küçülmenin bir ınutlak büyüklüğün karşısında

bulunınasından kaynaklanan doğal bir durumdur. Bu mesafeyi bu

mutlak büyüklüğü ve bu mutlak küçülmeyi, hakir bir ruh ve düşünce anlayamaz

hiç kuşkusuz. Aline olmuş birinin ruh ve düşüncesi de böyledir; böyle bir

kişide bu ikisi de felç olmuştur.

b- Kutsal ve ruhanf alinasyon; Kimi zaman, kimi tipierin yüzünde bir tür ruh

durumu ya da çekim hissedilmektedir ki belirli bir adı, belirli bir kavramı yoktur

bu durumun, ama kalpleri mıknatıs gibi çekmektedir. Bu çekiın, ne bilimsel,

ne düşünsel, ne sanatsal, ne toplumsal, ne siyasal, ne de ailesel bir erdemdir;

hiçbir şey değildir, ama yine de bir şeydir. Bence bir insanın yaratılışının

ve dini duygusunun derinliğinden su yüzüne çıkan bu çekim, daha çok din!

çevrelerde ve insanlar arasındaki dini ilişkide belirgindir. Bu, yaygın söyleyişle ruhanilik ya da kutsallık adı verilen şeydir ve dinlerde resıni ruhanilik sınıfı kurumunu ortaya çıkaran ilişkinin ta kendisidir. Sadece İslaın, bunun yerine hikmeti ya da bilgiyi ya da fıkhı veya zikriss yerleştirmiştir. Tüm bu terimler, anlam olarak benzer terimlerdir ve özel bir inanç bilinci, derin bir İslam! tanıyış kazanmak ve hidayet bilgisi elde etmek amacıyladır. Bu yüzden, bugün de dini merci, dini lider ya da şer' i hakim en iyi bilen olmalıdır. Oysa hiçbir dinde en iyi bilmek şart değildir. Din alimi, din uzmanı, din öğretmeni ve din araştırmacısı başkadır, ruhani liderlik başkas9. Bağımlılık [iradet] da denilebilecek

58 Bu kelimeler, eski islam kültür ve bilimlerimizde belirgin terimsel anlamlar kazanmışlarsa da [hikmet=felsefe, ilim=insani, doğal ve dini uzmanlık alanlarında özel bilgiler, fıkıh=hukuk, kanunlar, bilimsel ve yan hükümler, zikir=Kerbela faciasını yada bir derdi anmak ...] bunlar temel anlamlar değildir. Hikmetten amaç, düşünceyi aydınlatan, insani özbilinç ve tanrısal bilinçtir. Fıkıh ise, islam' ı tanımak ve dini anlamaktır. Zikir, her şeyden daha derin olarak, yaratılışın ilahi cevherini ve ruhu anmak ve hatırlamak, maverai zatın hazinesinin derinliklerine göz açmak, Allah'ın ruhunun, Allah'ın özel öğretimlerinin, AIIah'ın özel emanetinin taşıyıcısı olan ve bunu canlılarla birlikte bulunduğu doğada unutan insanın Allah'ın halifesi oluşunu anımsamaktadır!

59 Birkaç kez çeşitli şekillerde değindiğim bu konuyu [ilk kez islam-Şinasi

kitabında -ders notlarında değil- ele

almıştım] açıklarken ruhani kelimesinin Hıristiyanlığa ait bir terim olduğunu, bizden sonradan kullanılmaya başlandığın

ı, islam'da onun yerine alimin bulunduğunu, din önderleriyle halk arasındaki ilişkinin cismani-ruhani

ilişkisi, karanlık-aydınlık ilişkisi ve fizik-metafizik ilişkisi olmayıp son derece basit ve mantıklı bir biçimde öğretmen-

öğrenci ilişkisi olduğunu belirtmiştim. Fıkıhla ilgili arneli taklit, islam'da, halk ile din alimleri toplumunun

bilimsel gücü ve bilimsel uzman arasındaki ilişki zorunlu -yani toplumun doğal gereksinimi- olarak ortaya

çıkmıştır, tıpkı tıp bilginleri topluluğu ya da makine mühendisleri veya toplum bilimleri hocaları gibi. Fakat öteki

bu tür, dinlerde, Kur'an'ın deyişiyle rahip ve ahbara kulluk biçiminde ortaya

çıkmaktadır. Doğu tasavvufundaysa daha çok veliye kulluk biçiminde, mürşide,

kutba ve delile [kılavuza] tam bir itaat ve mutlak bir yöneliş olarak, somut

bir şekilde görünüm kazanmaktadır.

c- Kahraman övücülükten doğan alinasyon; Milli ve siyasi kahramanlara delidinlerdeki

ruhaninin gücü, resmi olarak -yani topluma egemen olan yasal bir hüküm ve resmi bir gelenek olarak-

söz konusudur. islam'da halkın seçimi söz konusuyken, ötekisindeyse halkın başı üzerinde duran bir kanun

sopasıdır. işte bu konuyu resmilerden bir gurup, her yerde, benim ruhaniliğe bütünüyle karşı olduğum biçiminde

yorumlamıştır. Birkaç yönlü çıkar elde etmek için ortaya attıkları bu şayiayı işbirliği edip programlar düzenleyerek

tevatür haline getirdiler. Kimileri içinse tevatür" -burada ve bu şekilde bile- bir belgelilik ve haberde

doğruluk kaynağıdır! Hangi bilinçli, uyanık, insafıı, dikkatli, yargılamada ihtiyatlı, araştırıcı ve bir kitabı kendisi

okuyup kendisi değerlendirecek ve aniayacak kadar bağımsız insan bu saplantıya düşmez ki [Çünkü kimilerini

gördüm; bu tür suçlamalarla, uydurmalarla ve saptırmalarla zihni bulanmış bir durumda gidip söz konusu kitabı

açmış, oturup incelemiştir. Şaşırtıcıdır ki gözleri gene bu uydurma, saptırmalarla zihni bulanmış bir durumda

gidip söz konusu kitabı açmış, oturup incelemiştir. Şaşırtıcıdır ki gözleri gene bu uydurma, saptırma ve yalan

yargıları kitapta okumuştur! Ya da daha önce nasıl aniatıldıysa kitabı okuyunca yine öyle anlamıştır]. Oysa ben,

ruhani toplumuna değil ruhani kelimesine karşıyım. Karşı olmamın nedeniyse, gerçek islam alimlerinin şanını,

ruhanilik sıfatı verilmesinden daha yüce görmemdir. ilim havzasını, alimleri, araştırmacıları, islam müçtehitlerini

savunmak amacıyla bu konuları ortaya attım. Yoksa ilim havzasının asaletini, kişiliğini ve büyük değerlerini içte

ve dışta her zaman övmekte olan ben, bu konunun gündemde olduğu sıralarda dini ilim toplumumuzun batının

kültürel sömürü saldırısı karşısında bağımsızlığını koruyan, kuşatılmayan ve hala ruh, düşünce ve hareket

yaratıcı gücü bulunan tek sistem olduğunu söylemiştim. Onun

dokunulmazlığının bekçiliğini yapmak sadece din

adamlarının değil, doğuda, batı kültürünün sürekli saldırıları karşısında durmaya çalışan bütün aydınların görevi

olduğunu, bu durum karşısındaki her kalem ya da her dilin veya her cephe almanın, doğrudan doğruya sömürürün

uşaklığını yapmak anlamına geleceğini belirtmiştim. Ayrıca, talebenin fikir proleteri olduğunu ve günümüz

dünyasında varlığını sürdüremeyeceğini, öğrenci olan ayda otuz ila kırk tümen geliri bulunan ve gelecekten

yoksun bir hiç olduğunu[!] ama aynı zamanda çevrenin baskısına karşı onca direniş gösteren, aşk ve iman

taşıyan bir gence, bu derece yaşamaya ihtiyaç d uyarak yaşayan bir öğeye kimsenin bir şey yapamayacağını dile

getirmiştim. Fakat ne olursa olsun, görevleri şayia çıkarmak olanlar, durum ve koşulların gerektiğine göre ve

sipariş edilenler doğrultusunda işlerini görmektedirler; sözün gerçeğinin ve davranış ın gerçekliğinin gerektirdiğine

göre değil. Bu yüzden, kimse Filistin'den, batı ve Siyonizm karşısında dışarıdaki Müslümanlarla birlik olmanın

zorunluluğundan söz etmeye cesaret bulamasın diye, ansızın her yerde, Sünniliğe ve velayet sahibi olmayışa

[velayetten amaçları israil soyunun on iki oluşunun kanıtlanmasıdır!] saldırmaktadırlar.

Dolayısıyla böyle bir suçlama şu anda gereklidir. Suçlanan kişi, bütün eserlerinde, düşüncelerinde ve hayatın

peygamber soyunun aşığı da olsa, bütün insanlık tarihini Şia bakışıyla da görse ve Alevi Şiiliğe herkesten daha

çok dayansa da bir şey değişmez! Ya da ruhani ve aydın hep birbirinden ayrı iki alanda bulunmalı ve aralarında

kötümserliğin kara bulutları dolaşmalıdır ... Öyleyse aydınlar arasında itibarı bulunan falan kişi ya da kurum,

ruhaniliğe karşı olmakla suçlanmal ıdır; özel kişiler" den bir grup da onlara karşı suçlama üretmekle uğraşmalıdır.

Sonra da acemice savunmalar gelir ardından. iki toplumsal yüzde görünüm kazanan tek iman, tek -ruh ve tem

amaç, birbirine düşman iki kutup şeklinde gösterilmelidir. Suçlanan kurum ve böyle bir kargaşaya kurban giden

bir birey, ilim havzasına, aydın ve değerli alimiere en ciddi inançları taşısa ve bu inancını defalarca gösterse-de

bir şey değişmez! Konunun onunla bununla ilgisi yoktur. Tüm bu girişler ve ortam hazırlamalarla birlikte, kuşkusuz

bugün, bizim ilim havzamız, bu mikropların tarlası olmayacak kadar uyanıktır. Bizim gerçek ve büyük alimlerimiz,

bu kirli elierin onların yüksek dokunulmazlık binalarma ulaşmayacakları kadar bağımsızdırlar. Ayrıca bizim

bugünkü aydınlarımız ve okumuşlarımız da bu maceraların anlamını bilecek ve her sesin hangi gırtlaktan çıktığını

aniayacak kadar bilinçlidirler. Sonuç olarak halk da artık mal değildir. Her aileye, kitap, risale, kaset girmiştir.

Kitap bir kapıdan girdiğinde yalan, pencereden çıkmakta ve yuvasına dönmektedir. Bugün kitap, her evin kapısını

çalmakta sürekli aldatmacanın yemi olmuş en ufak, en karanlık zaviyeleri fethetmektedir. Kitap, kendisine

yalan yakıştırılmayacak tek konuşmacıdır; yalancılar her ne kadar sayıca fazla,

çok güçlü ve oldukça korkmaz da

olsalar!

Ali ŞERiATi 205

cesine tapınmaktan, öndere faşistçe taparlıktan, hatta spor şampiyonlarına, pehlivanlara ve sinema yıldızıanna tapınmaktan kaynaklanan alİnasyondur bu ...

d- Aşıkane alinasyon; Aşık edebiyatında, mitolojide, hikayelerde, şiirde ve sanatta, aşıkın maşukunu bulduğu ya da kendisinin hangisi olduğunu bilmez olduğu çokça yinelenmiştir. Aline anlamına gelen Mecnun şöyle demektedir;

Ey kan alıcı, eğer kanımı alırsan

Korkarım neşteri Leyla'nın damarına vurınandan.

9- Bilgi hastalığı, kitap hastalığı; Başka bir tür alinasyon da aydın ve okumuşun bilgi hastalığı ve kitap hastalığı yoluyla alinasyonu -ki biz de şu anda buna yakalanmış duruındayız- olup son derece korkunç aına yüz ağartıcı bir alinasyondur; çünkü ne halk anlamaktadır, ne de aline olan taraf. Kitap hastalığında

insan, bir kitap kurdu olup çıkmakta ve dünyası hep kütüphanedir. Kitap ciltleri arasında öylesine kendinden geçmektedir ki dünyanın ve hayatın tüm gerçekliklerini yazma ya da basma kitaplarda görmektediL Akll bir konu ortaya atsan ya da duygusal bir gerçeklikten söz etsen şöyle der; Ben, bunu hiçbir kitapta görmedim. Şu anlaında ki görmediği için onun dünyada bulunmadığını

ve kimsenin de ondan söz etmeye hakkı olmadığını sanmaktadır.

Kitap için, insana ve kendisine verınediği değeri vermektedir. Daha doğru söyleyişle, aslında kendisi yoktur; kitaplar ondadırlar, kitaplar onda düşünınekte, konuşınakta, duygularını dile getinnekte, onaylamakta ya da olumsuzlamaktadırlar.

O, insan gövdeli bir kütüphanedir. Kitap hastalığıyla bilgi hastalığı, bir tür zihinsel hastalık yaratmakta ve duyumsanabilıne gerçekliklerinden uzak sözel, mantıksal, zihinsel kavramlarda boğulma durumunu ortaya çıkarn1aktadır. Topluınlardan, uygarlıklardan ve kültürlerden birçoğunun yok oluşu, alimierin ve bilginierin bilimin, bilimsel zihinselliklerin ve sözel ya da zihinsel konuların kendileri aracılığıyla aline olmalanndan doğada, hayatta ve toplumda araınaları gereken bilgiyi kitaplarda aramalarından kaynaklanmaktadır.

İnsanların hayatı, toplumun ve zamanın yazgısı, kulaklannın dibindeydi ama anlaınıyordu, duymuyordu, görmüyordu. Bunun yerine, en büyük hassaslıklar, onu boğup tutsak eden hassaslıklardı. Bunlar, duyumsanabilen, dokunulabilen gerçeklikleri doğrudan doğruya görmemekte, anlamamaktadırlar; hatta duyınamaktadırlar. Onların tanımını kitaplarda aramaktadırlar. Kitapların sustuğu yerde onlarda sağırlaşmaktadırlar. Bu, felsefe, tasavvuf, hatta scientisn1, biliın, sanat, sanat için sanat oyunu vb. biçiminde ortaya çıkan kitap hastalığıdır. Sanat için sanat, yazarlık için yazarlık, aline olmaktır; çünkü yazar

ve şair muhatap ve ınuhataplar tanımaz, yazarlık için yazıp durur. Onun için esas olan ediınİn kendisidir. Öyleyse, kelime yoluyla, yazınak yoluyla, şiir söyleınek

yoluyla, oyun yoluyla, sanat yoluyla, inceleme yoluyla, hükümler çıkarma yoluyla, tarihsel araştırmalar yoluyla, felsefi kavramlar yoluyla, irfani

duygular yoluyla vs. aline olduğu ge~çekleri dışsal gerçeklikten değil, sadece zihinselliğinden çıkardığı anlaşılmaktadır. Felsefe, soyut zihinsellik yoluyla insanın aline olmasıdır. Tasavvuf, soyut duygular yoluyla insanın aline olmasıdır. Son yüzyıllara ait edebi, düşünsel, felsefi ve dini eserlerimiz arasında toplumsal gerçekliklere, hayata ve insanların yazgılarına olan yabancılığın, bu düşünce hazinelerinden, bu latif duyguların aynalarından hiçbirinde toplumun çehresinden en küçük bir çizgi bile bulunmayacak ölçüde olduğunu görüyoruz.

10- Para; Para, insanların aline olmalarının en büyük etkenidir [para ve zühdü, ilk kez söz konusu eden ahlakçı sosyalistlerden aktarıyorum]. Züht - maddi hayattan yüz çevirişin sembolü- insanı nasıl aline ederse, para da - maddi ve bu dünyasal olan bu hayata yönelmenin sembolü- insanı aline eder.

Paralı insan, paraya bağlı olan -kendinden kaynaklı değil- değer ve olanakları kendisine bağlaınaktadır. Toplum da böyle bir duygu taşımakta ve paranın değerlerini ona bağlamaktadır. Hem kendisi, hem aile ve hem de toplum, onun

saygınlığına ve kişiliğine inanmaktadır. Oysa saygınlık ve kişilik, onun paralarının

malıdır, kendisinin değil. Düne değin her şeyden yoksun olan, evinize

geldiğinde eşikte oturarak yiyip gitmesi için az bir yemek verdiğiniz kişiyi,

bugün başköşede oturtuyorsunuz, o gelince, ateşte sıçrayan üzerlik tohuınu

gibi yerinizden sıçrıyorsunuz. Çünkü kazanç elde etmeye başlayıp ya da kaçakçılık

yapıp mal mülk ·elde edince ve para biriktirince, para ona saygınlık ve

kişilik bağışlamıştır.

Bölgenin saygınların,ın, büyüklerinin, makam sahiplerinin, mutemetlerinin

bir listesini yapın, bunca lakapların onların insan oluşlarıyla ya da paralı oluşlarıyla

ilgili olduğunu göreceksiniz. Meclislerde kişilere gösterilen saygının

hangisinin kendisiyle, hangisinin parasıyla ilgili olduğuna bir bakınız.

Paranın toplumda birtakım güçleri vardır. Parayı taşıyan dışsal bir güç, o

güçleri kendisinden sanmalda ve kendisini para olarak algılamaktadır. Öyle ki

kendisini gelir listesi karşısında, gelir çizelgesi karşısında, aynanın karşısında

oluşundan daha iyi görmekte ve duymaktadır. Kendisini orada, buradakinden

daha çabuk bulmaktadır. Bir faiz yiyiciyi göz önüne getirin; bütün insanı, dini,

ahlaki ve hatta akrabalık duyguları, özellikler, onun için para sesi vermektedir

ve altın rengini taşımaktadır. Kur' an, şeytanın çarptığı [Bakara Suresi, 275]

deınektedir. Para hastası insanın alinasyonu ya da ona para şeytanının ya da

cininin girmesi derken -ki bu, ahlakçı sosyalistlerin söyleyişidir- faiz yiyici hakkındaki bu ayetin çevirisi yapılmıştır sanki.

11- Uygarlık; Uygarlık herri şehirlilik anlamında, hem de uygarlık olarak adlandırdığımız anlamda insanın güçlü ve üstün bir aline edicisidir. Toplumsal sistem ve şehirlilik ileriediği ölçüde, insan bireyinin olanak ve yeteneklerini -ki Allah, doğada insana bağışlamıştır- üzerine almaktadır. Bundan önce, çoALi

cuğumu eğitıneyi, aileınİ ve kişiliğiınİ koruınayı kendin1 üstlenmem gerekiyordu.

Fakat şiındi tüm bunları toplum üstlenmiştir ve bu yeteneklere beni gereksinimsiz kılmıştır. Artık, olanaklarını kendimde duyamaz olmuşurodur ve bu yeteneklerden yoksunumdur.

Köy sisteıninde birey, tehlike karşısında kendisine yönelmektedir ve kendisini soruınlu, savunmacı olarak duymakta ve anlamaktadır. Oysa şehir sistemlerinde birey kendisini savunmaya kalkışmaz hiç. Çünkü savunmayı ve bütün öteki işleri topluma bırakmıştır. Bir öğretmense öğrencisini okulun müdürüne şikayet etmektedir. Öteki çeşitli yetilerin durumu da böyledir.

12- Hedef; Direksiyonun başına oturup sürücülük yapan biri olarak ben, kendimi duyınam, sadece ve sadece tehlikeyi, kazayı, yol işaretlerini, freni, dişlileri, gazı ve direksiyonu anlanm, işime ve hedefime boğulup giderim, kendiınden geçerim. Ya da bir konuşmacı olarak konuşma yaptığım şu anda

kelimeleri tek tek seçerim, birbirine eklerim. Hedefim, konferansıının size özel bir anlamı ulaştırınaktır. Fakat ortaya koyduğum edimlerimin hiçbirine karşı bir duygu taşımam, öz bilinçten yoksunlaşırım. Kendimi hedefte yok etmişimdir ve şu anda hedefi kendim sanmaktayımdır. Gerçek varlığım, şu anda bu kelimelerin üreticisidir, ama şimdi kendi varlığım olarak algıladığım şey, sadece görüşün1, inancım ve konuşmadaki hedefiındir; şu anda ben yok olmuşumdur. Heidegger'in söyleyişlyle, Her işin, her zihinsel ediının, her bilimsel düşüncenin ya da her sanatsal ve edebi yaratının veya her maddi ve teknolojik üretimin veya her toplumsal ve siyasal eylemin ardında insan kurban edilıniştir. Yani uygarlık, insanların özbilinçlerinin değerli ve son derece yoğun anlarının feda edilmesi pahasına gerçekleşmiştir. Çünkü uygarlık, insanların çalışmalarından, manevi ve maddi üretimlerinden oluşan bir dizgedir. İnsanlar ise bu ürünleri, bu maddi ve manevi nesneleri yaratırken özbilinç taşımamaktadırlar. Bir kişi, bir işe girdiğinde artık kendisi değildir, çalışma ve hedeftir. Sm-tre, bu konuda, susayan ve bardağı almak isteyen güzel bir kızı örnek vermektedir. Yumuşak ve uyumlu hareketlerle elini uzatır, bardağı alır, parmaldan arasında sıkar, su doldurur, ağzına yaklaştınp içer. Fakat susuzluk ve su gereksinimi dışında, bu edimlerin hiçbirinin bilincinde değildir. Oysa bu devinimlerin her biri, ona susamış olan ve onun güzellik ve çirkinliklerini düşünen

bir şair ya da fotoğrafçı için incelenmeye değerdir. Fotoğrafçı tüm bunları duymaktadır, ama kızcağız duymamaktadır. O devinimleri ve güzellikleri gerçekten gerçekleştiren olmakla birlikte bu 'gerçek kendi' sine karşı öz bilinç ten yoksun olup sadece ve sadece susuzluğu ve su İçıneyi duymaktadır.

13- Toplum; Bence, bundan 26 yüzyıl önceki Çin' in dini filozofu olan La oTse, inanın herkesten çok söz etmiştir alinasyonundan; bilgi ve toplum yoluyla alinasyondan.

Toplumsal Yardımlaşma Yüksek Okulu'nda ele aldığım bir konuda insanın dört zindan içerisinde bulunduğunu söylemiştim; Birinci zindan, doğadır ve

insanlar, ilkel ve uygarlıktan uzak oldukları ölçüde ilk zindan olan doğa zindanına

düşmekte ve yağışın belalarına, iyiliklerine ve bereketlerine, kuraklığa

ve iklim koşullarına tutsak olmaktadırlar.

İnsanın, yani seçerken, üretirken ve düşünürken özgür olamn özgürlüğünü kısıtlayan her etken, insanı olumsuzlayıcıdır. İnsanı aline eden, yani yetenek ve olanakları insanın elinde olan doğa etkenleridir. İkincisi, tarihtir; ben İslam, Şiilik ve İran tarihinin sonunda yer almasaydım, örneğin Safevilerden sonraki dönemden sonra gelmeseydim ya da Rönesans tarihinin, Büyük Fransa Devrimi'nin,

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının bitiminden sonra doğmamış olsaydım, başka bir insan olurdum. Bu ikilik, iki tarihin bulunmuş olmasından

ve bunların benden iki tür insan oluşturmuş olmalarından dolayıdır. Birçok milletierin dinlerini tarih seçmiştir. Kendi dinlerini kendileri seçenler oldukça azdır. Hiçbirimiz, kendi dilimizi seçmemişizdir, geçmiş değişimierin ve olayların tarihidir Fars dilini bizim dilimiz olarak yükleyen. Bunlar, dışardan yüklemedir; doğan bir insanın yolu üzerinde egemen bulunan öncede11 oluşmuş etkenlerİn, engellerin ve zorunlulukların [les contraints] yükleınesidir. Dolayısıyla tarih bizim yerimize oturmuştur ve tarihsel kişiliğimiz ve tarihsel varlığımız olan şeyi gerçek varlığımız ve gerçek kişiliğimiz yerine algılamaktayız; bu tarihsel alinasyondur. Ya da feodalite sisteminden şehre gelen ve işçi olan bir köylü başka bir şekle girınektedir; burjuvazi, kapitalizm, sosyalizm ve örneğin toprağa bağlı kölelik sisteminde, toplumsal sisteminin gerektirdiği şekle girmektedir.

İşte böylece, topluınun yarattığı ve bana aktardığı niteliklerin, özelliklerin, değerlerin ve olanakların tümünü özsel özelliklerim ve kendi insanı bireyim olarak algılamakta ve kendime bağlamaktayım. İşte böylece tarihin değişimi, yani tarih, cin olmuştur, ben de onun mecnunu olmuşumdur. Ben kendi tarihsel kişiliğiınİ kendi insanı kişiliğim olarak bulmuş olurum.

Dördüncü zindan, 'ben' zindanıdır, kişinin kendi zindanıdır. Yine Heidegger'in burada bir sözü vardır. Her kişinin iki ben' i, iki varlığı bulunmaktadır der;

Biri şu anda duyumsadığımız mecazi varlıktır. Ötekiyse bu görünen varlığın altında gömülü ve bilinmez kalan gerçek varlık [existence authentique]tır.
Bu varlık, lezzetleri bulunan, arınmış, yıkanmış, bağımsız, tam ve birkaç boYl! tlu varlıktır. Onu Allah yaratmış, doğa besleıniştir ve şimdi yalancı, yüklenmiş ve yabancı kişiliğin kabuğu altında gizlenmiş, gömülmüş ve kurban edilmiştir.
Dolayısıyla, tarihsel, coğrafi ve iklimsel özümüz olan mecazi özümüz yoluyla bu çeşitli sistemler ve olgularla aline olmuş özümüz, eksilmiş, bozulmuş, saprnış ve çarpılmıştır. Bu mecazi öz, dördüncü zindanımız olup bizim insan oluşumuzun gerçek beni onun içinde tutsaktır.
Öyleyse toplum, iklin1, coğrafya ve tarih, insanı aline etmektedir. İnsan olALi

mak, iklimsel, tarihsel ve coğrafibeşer oluşun zindanındadır hep.
14- Materyalizm; İnsanın dünyayı, insanı ve hayatı algılayışı, inancı ve bakış biçimi, insanı aline edebilir.
Materyalizm de insanı aline etn1ektedir. Dünyayı bilinçsiz maddi bir leş olarak kabul ettiğinden kaçınılmaz olarak da insanı bilinçsiz maddi dünya cinsinden bir maddi nesne olarak ta savvur etmektedir. Oysa gerçek insan, özbilinçli, iradeli, özgür ve maddi dünyadan gizil olarak bağımsız bir varlıktır. Maddi dünyaca doğrulmuş olmayıp aynı zamanda maddi dünyayı doğuran, değiştiren ve ona egemen alandır. Bu yüzden materyalizm, kendiliğinden

insanı aline etmekte, onu maddi bir nesne olarak tanıtmakta -oysa insan, fizik ötesi birnesnedir-ve onun fizik ötesi gerçek değerlerini ve insanı olanaklarını oluınsuzlamaktadır. Dolayısıyla materyalizm bir tür maddi zühttür ya da maddi yolla insan özünün öldürülmesidir. İrfan! züht nefsin maddi boyutlarını öldürürken buysa aşkın [muteali] boyutlarını öldürmeltedir. Nefse yemin eden sadece Kur' an' dır.

15- İdealizm de din! ve din dışı çeşitli şekilleriyle insanı aline etıneltedir. Çünkü insan, fizik ötesi arzular ve özsel değerler, boyutlar ve yetenekler taşırken aynı zamanda onun gerçek yapısı topraktandır. Varlığının bir ucu varlık ötesindeyken, bir ucu da toprağın, balçığın, maddi olgunun, hayvanİ güdülerin ve tadın, çilenin, eğiliinin ve kaçışın kaynaklandığı hayat gerçekliklerinin derinliğindedir.

Ama felsefi ve ahiald idealizm, tasavvuf, din ve felsefe olarak, nihilizmin ya da Heidegger ve Jaspers'in [Sartre'ın değil] egzistansiyalizminin boyutlarından biri olarak, herhangi bir biçimde gerçek insanı ya da insan gerçeldiğini oluınsuzlamakta, insanı sadece gerçek ötesinde, fizik ötesinde söz konusu etınekte ve yarım insanı, tam insan olarak insanın kendisine telkin etmektedir.

İdealizın, insanı ikinci yarısında aline etmekteyken, ınateryalizm de birinci yarısında aline etmektedir. Marx'ın deyişiyle felsefi materyalizın, fizik dünyayı insandan ve idealizınden, insanı da fizik dünyasından soyutlaınaktadır.

Dolayısıyla

her ikisi de felsefedir, hiçbiri gerçek değildir.

Yeni felsefi, toplumsal ve ideolojik öğretilerin her biri, bir şekilde, kendilerine göre bir şiddet ve zaaf derecesinde insanı aline etınekte ve ayrıca aslında aline olınuş insanı gerçek insan ya da insan gerçeği olarak algılamaktadır. Şu anlamda ki her toplumsal, ahlaki ve itikad! öğreti, ne olursa olsun, insanla ilgili özel bir tanıma temeline dayandığı ve insanın türsel varlığını kendince bir biçiinde

yorumladığı için, doğal olarak, felsef1, siyasi ya da ahiald öğreti olarak taşıdığı her türlü düşünsel, eylemsel ve toplumsal yön belirlemeler, bu yorumlamadan

kaynaklanmaktadır. Çünkü ne olursa olsun, her ideoloji ya da her felsefe veya her ahlak ya da her toplumsal iktisadi sistem ve hatta her sanat ve edebiyat hareketi insana yöneliktir, konusu insandır ve kendine özgü çözüm yolları, çağrılar, eleştiriler, amaç gütmeler, geleceğe bakış barındırmalda ve en

sonunda da gereksiniinlere cevap vermeyi, uygunsuzlukları gidermeyi kendi içinde taşımaktadır. Tüm bu konular her öğreti ya da harekette gerçek insanın gerçekliğine getirdiği yorum ve onu algılayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Felsefi toplumsal ve ahlak! öğretilerin ve hatta bugün yaygın olan çeşitli bilimsel kurarn ve felsefelerin, çoğunlukla, aline olmuş insanı, gerçek ve yaratılışsal insanın yüzünde tanıdıklarını ve kendi düşünsel yapılarını insanın mecazi

varlığı ve gerçek dışı ve doğa dışı gerçekliği üzerine kurduklarını söylerken şurası aydınlanmaktadır; Bu öğreti ve felsefeler, insanı aline eden etkenlerden sayılırlarken, aynı zamanda insanın aline oluşundan kaynaklanan bu öğretiler, nasıl olup da insanı aline edişte en fazla rolü üstlenmektedirler Sosyalizm ve individualizm, bu türden olup Durkheim' e özgü söyleyişle şöyle denilmektedir; Eski topluıniarda birey [individu] yoktu, her toplum tek, ayrılmaz ve asil bir kişilik olup kendi elemanlarını bir gövdenin omurgası gibi kendisine çekmişti [sosyalizm], toplu ruh ve toplu vicdan [Conscience collective] herkese egeınendi ve her birinin vücudunda toplu ruh ve vicdan [kabile, kavim, millet,
sülale ve hatta bir şehir, köy toplumu, bir il ve aile] hayat ve hareket taşımakta, toplumun uzvu olan her gövdenin gerçek varlık ve kişiliğini oluşturmaktaydı; bireysel ve ondan bağımsız bir kişilik yoktu.

Bu, Durkheim'in sosyalizmidir, yani tek toplu varlığın esas oluşu ve topImndaki bireysel varlığın olumsuzlanışı.

Bu ruh da, insanı aline edici bir etkendir.

Bu konu çok derindir. Başlangıçta pek aniaşılamaz ve hatta hayal bile edilemezse
de biraz dikkat gösterildiğinde insanın böyle bir sistemde nasıl aline olduğu aniaşılıp aydınlanır.

İnsan üç tür varlık taşımaktadır;

Birincisi; Tümel insan [tümel anlamıyla insan]; mantıksal ve felsefi anlamıyla

tümel, tek ve ortak bir varlık olup tüm birey ve tikelleri eşit olarak ona sahiptirler. Aynı zamanda da bütün birey ve tikellerin dışında bir kavramdır tümel. Örneğin ağaç, bir tümel olup dut ağacı, ceviz ağacı, elma ağacı ya da gül [ki tümelin tikelidirler], hepsi eşit olarak ağaçtırlar ve aynı zamanda da mevcut ağaçlar milyarlarca kez artsalar ya da hepsi ansızın yok olur da sadece biri kalırsa, hatta kalan teki de ortadan kalkarsa yine de ağacın tümelliği yani tümel ağaç hiçbir etki almaz. Bu durumda tikeli bulunmayan bir tümel olacaktır. Tıpkı deve gibi tümel bir hayvan olup tikeli buluıunayan bir golyabani gibi. Ya da sadece bir tümel olan ve sadece bir tikeli bulunan güneş gibi. Bu durumda insan, bütün bireylerinin, yani geçmişte, günümüzde ve gelecekteki tüm insanların

üstünde, gerçek anlamıyla tümeldir.

Tümel varlığın, gerçek bir varlık olmayıp akll ve zihinsel bir kavram olduğunu, yani felsefe etkisindeki insan zihninin, mantıksal ve tümelci aklının ti~

kellerinden ürettiği bir şey olduğunu söylemek istiyorum. Eğer bu akıl olmasaydı

insan da olmazdı, sadece insanlar olurdu.

İkincisi; İnsan toplumu bir toplam anlamında, bir toplu varlık ya da insan toplumunun varlığı anlamında insan; milli, sosyal, türsel toplum gibi, ne olursa olsun 'biz' im varlığımız.

Kuşkusuz, toplum gerçek bir varlıktır, belki de bireyin varlığından daha da

gerçek Kimilerinin, bireyselliği, bireyin esas oluşunu, topluınun itibar ve asaletini

-ki bugün özel bir kurarndır- savunduğuınu sanınamalan için bunu söylüyorum. Çünkü ben şahsen bu düşünce kutbuna şiddetle karşıyıın. Hem kurarnlarına -hümanist ve bilimsel bir kuraın olarak- ve hem de daha çok kendilerine -bir güç, bir kutup ve özellikle toplumsal bir yöneliş ve rol, yani toplum karşıtı bir hareket olarak- karşıyım. Ruhbilim, genetik, deınokrasi, özgürlük vb. bilimsel konulara girmekle birlikte bu bilimsel ya da biliıniınsi perdeler ardında onların cahili kıyafetlerini tanıyorum. Çünkü topluınun asaletini ve egemenliğini kabul etıneyen bu kimseler, doğrudan doğruya kendilerini, kişiye kulluğun, bireye kulluğun ve hatta benliğe kulluğun kulağına atmakta ya da individualizm hastalığının büyümesine ortam hazırlaınaktadırlar.

Fakat burada ele aldığım şey, toplumbilimsel, ruhbilimsel, siyasi ve hukuk! anlamda toplumun ya da bireyin asaleti konusu değildir; tersine insanın varlığı ve gerçek kimliği konusudur.

Toplumun, bireye· dayalı bir kişiliği bulunduğuna ve gerçeklik taşıdığına inanmaktayıın. Heidegger'in dakik söyleyişiyle insan adıyla anladığıınız existence authentique, bireyler de özdeş olarak gerçekleşir, bu bireylerinGo bir araya gelişinden oluşan toplu kişilikte değil. Çünkü kendisini oluşturan insan bireyleri dizgesinden bağımsız ve onlara mutlak olarak egemendir ve onların insanı varlıklarını ortadan kaldırmaktadır.

İnsan toplumu, özdeş bir varlıktır, dışsal bir gerçekliktir; kendi başınadır ve bireylerden bağımsızdır. Bununla birlikte, insanlardan oluşan adsal [itibari] bir varlıktır. Yani ne zihinsel bir varlıktır [tüınel insan gibi] ve ne de gerçek bir varlıktır [insanlar gibi].

Örneğin, kültür bakanlığı kendi başına, bağıınsız ve kalıcı bir özdeş varlıktır. Onun tüm organları değişken, ölümlü ve gelip gidicidir; ama kendi başına [bizzat] olmasının yanı sıra adsal varlıktır. Nasıl olup da hem kendi başına, hem de adsal olınaktadır Aslında onun var oluşsal cinsi, kültürlerinin -ki bu topluınu oluşturmaktadırlar- varoluşsal cinsiyle bir değildir.

Üçüncüsü; İnsamn gerçek hakikati -adı insan olan o varlığın gerçek hakikati- insanlarda bulunmaktadır, var olmayan tümel insanda ve var olan ama insa ·n olmayan toplun1da değil. Dolayısıyla 'ben' -o~tak insan hakikati anlamında, aına tümel değil gerçek hakikat- Durkheim sosyalizıninde, sosyolojizmde

60 Birey değil, bireyler diye kaydetmem, toplumun asaleti karşısında bireyin asaletinden -meşhur anlamıylasöz etmediğini göstermek, yani bireyin toplamı ya da bütün bireyler veya tek tek insanlar veya tüm insanlar anlamında insan olduğunu belirtmek amacıyladır. Birey, toplum ve hepsi arasında fark vardır. Ben hepsi nden söz ediyorum, insanların hepsinden Halktan.

[toplumbilimin asaleti] ve de felsefi hümanizmde olumsuzlanmaktadır. İnsanlar

arasındaki ilişkiden doğmuş olan 'toplu ruh'u tüm insanların ruhlannın yerine oturtursak [kolektivizm, sosyolojizm ve sosyalizm] insan, insani özünü, kendi gerçek özünü ve varoluşsal kimliğini yitirir ve topluınun mutlak varlığı, toplu ruhu ortak konum ve bağıntısal varlığı -yani toplumu- kendisi yerine algılar. Bu ise, insanın başkası aracılığıyla aline oluşunun en güçlü biçiınidir. Belki de günümüz insanının -toplu hayat toplumsal bağıntı ve toplumun adsal varlığı daha bir ağırlaşıp karmaşıklaştığı, güçlüleştiği ve baskınlaştığı ölçüdevaroluşsal yitikliğe düşmesi bundandır.

Hüınanizm felsefesi -çeşitli anlaın ve öğı·etileriyle- felsefe olduğu ve her felsefe de insanı aline ettiği için [çünkü felsefe, tümellerden ve soyut şeylerden söz etmekte, gerçeklikleri zihinsel biçimlere, mantıksal ve akll bağıntılara dökmekte, olguyu doğrudan duymaınakta, gerçeklikle karşı karşıya bir bağıntı içinde bulunmamalda ve onunla ilgili gözle görülür ve doğı·udan bir bilgi taşıınamaktadır] ve ayrıca zihinsel varlık olan ve yeryüzünde değil, filozofun aklı ve soyut tasavvurunda bulunan tümel insan varlığından söz ettiği için insanı aline etmektedir. Soluk alan, eti derisi bulunan, yaşamakta olan, gereksinünleri ve zaafları kendisinde güç ve erdeınıeri ölçüsünde bulunan ve onun gerçek hakikatinden sayılan bir hakikattir insan. Mantıksal, akli ve tümel tanımlanyla -felsefenin söz ettiği ve filozofun aklında anlam kazandığı biçimiyleaşk,

evlilik ve aile ile bir aşıkın kalbinde duyduğu ve onu heyecana, kararsızlığa ve coşkuya sürükleyen şey arasında ya da on adalı bir evde veya iki adalı bir dairede yaşayan ve hatta adamın idari rütbesinin ya da kadının yeınek yapışının etkili olduğu bir kadınla bir erkeğin durumu arasında fark vardır. İnsan, hayat ya da mutlulukla ilgili mantıksal ve felsefi tanırnlara göre insanlardan söz eden, yaşayan ve mutluluğu yorumlayan filozofların, bu üç gerçekliğe yabancı oluşları ortadadır. Kimi zaman, düşünmeyen ama yaşayan sıradan bir köylünün, hayatın anlam.ını Schopenhauer' dan daha iyi anladığı açıkça görülmektedir. Charles Peguy Çocukluk günlerine dönelim diye feryat ederken, Andre Gide ise, Tarla arabasında Ciceron dönemine ait büyük görkemli bir iş gizlidir derken aynı şeyi söylemek isterler. Genç sevgilisi karşısında platonik bir aşkla göksel miraca çıkan, ilahi cemali onda gören, aşka saygı için ayrılık derdini arayan ve bela köyünü arzulayan filozof yapılı irfani düşüneeli şair kuşkusuz heın maşukunu, hem de mabudunu anlamamıştır. O, hayallerin oyuncağı olup kelimelere boğularak yeryüzünden sökülüp göğü meldn tutınuş, güzel vehiınlerin berzahında çırpınıp durmaktadır ve mutludur. Bu yüzden hiçbir hayat, filozofça yaşamak isteıniş büyük düşünürlerin hayatlarından daha ters değildir hayata. Felsefenin sözünü ettiği insan, son derece doğru ve yüce olabilen bir insandır, aına ben ve bizi temsil ettiği insana oldukça yabancıdır. Kendim yerine bu insana inansaydım, kendiine

yabancılaşırdun;

felsefi alinasyon bu demektir.

ALi ŞERiftTi 213

Bireyleri bütünüyle olumsuzlayan ve tümünü topluınun tecelli ettiği sosyolojizında

-toplumun varoluşsal asaleti- ya da Durkheim sosyalizıninde -

gerçek varlığın toplun1a dayandırılmasında- ise insan yine aline olınaktadır.

Çünkü 'ben', hep birlikte 'kendim' olarak bulduğum insani bir kimlik, ahiald

bir kişilik ve somut olanaklar, yetenekler ve istekler durumundaki gerçek varlığını

inkar etmiş, hepsini kendimden aşkın, üstün ve dışarda bir varlığa nispet

etmiş ve kaçınılmaz olarak da 'ben toplumdur' duygusunu kazanmış olurum.

Bu söz [ben topluındur] ise -ki yanlış olmakla birlikte sosyolojizmde doğrudur-

alinasyon ya da insanın kendisine yabancilaşması olgusunu açıkça haber

verınektedir. Çünkü insan mutlak olarak topluından doğınuş olduğunda,

kendisinden başkası olan toplumu kendisi saymaktadır. Dolayısıyla insan, kendisine

yabancılaşmış olmakta ve sonuçta bütün duygularını, bütün eğilimlerini,

bütün isteklerini ve inançlarını kendi ötesindeki varlıktan bilınektedir. Dolayısıyla

kendisini, topluınun bir şey yaptığı bir hiç olarak duyumsamaktadır.

Benim ınutlak olarak oluınsuzlandığım ve özümü yitirdiğiın böyle bir duyguda,

her duygu ve davranışıma karşı sorumluluk duyınaın da anlaıusızdır.

Çünkü insana, Sen, toplumunun suyunda ve toprağında yetişen ve rengini, tadını, kokunu ve hatta varlığını tohumundan değil tüınüyle çevrenden almış bir meyvesin. dersen, onun, kendisini bu niteliklerinden hiçbirinde ortak ve hak sahibi olarak görmemesi ve soruınlu saymaınası doğaldır. Çünkü insan için toplum içinde hakiki varlığın mutlak olarak olumsuzlanıuası, toplumsal gerçeklikle insan hakikati arasında, tek yönlü bir neden sonuç ilişkisi bulunduğuna ve ıuutlak zorunluluk ve tam egeıuenlik söz konusu olduğuna inanınak, insanı üstün bir zorunluluğun [cebrin] uşağı, yok edici bir iradenin, insan iradesinin dışında bir kaza ve kaderin tutsağı kılar ve insan Ben, Rüstem'in yiğit olduğuyum. diyecek duruma gelir. Böylece bilinçli, özgür iradeli, seçici ve yaratıcı olan insan bir zorunlu olmayana bağlı, kendi dışındakinin ıuutlak ürünü olan bir nesneye bırakır yerini ve insani öze yabancılaşır. Çünkü gerçek insan, dışsal özdeşliği bulunan, doğanın iradesi karşısında bir iradenin kaynağı olan, öz bilince ulaşan, doğanın, tarihin ve topluıuun zorlaması karşısında başkaldırabilen, yıkabilen, yapabilen, değiştirebilen, yaratabilen, doğanın seçimi karşısında kendisi başka bir seçimde bulunan, günah işleyen, herşeyi kendine feda eden, kendini herkese feda eden, kendisi dünyada bir tanrımsı olup dünya cinsinden değil ona egemen bulunan bir varlık olan insan 'ben' de gerçek varlık taşunaktadır.

Şaşırtıcıdır ki individualizm ya da bireysekilik de insanı aline edicidir.

İndividualizın, bireyi insan ile eş anlaınlı sann1aktadır, ben'i, gövde ile bir saymaktadır.

Bireysekilik bireye asalet verdiği ölçüde insani itibarı eksiltir.

İndividulizm, hepsinin birey olduğunu, ama hepsinin insan olıuadığını anlayaınaz,

kimi zaman birey, insanın karşıtıdır. İndividualizıu, n1ecazi varlık ile

hakiki varlık arasında fark bulunduğunu göreınez. İnsan olmak bir sıfattır, bir

derecedir. Oysa birey olmak, bir varlıktır, bir tekliktir. Herkes aynı ölçüde bireydir,

ama herkes ayrı ölçülerde insandır. 'Ben' beşer türünün varoluşsal birimlerinden

kimisinde gerçekleşmiştir. Bu söz konusu birim, tamısal öz, bilinç,

özgürlük, seçme ve yaratıcılık olgusundan ibarettir; bu dört boyut, Allah' a özel

boyutlardan olup Allah'ta mutlak, ben' deyse -insan varlığında- görelidir. Bu

yüzden, fizik dünyasının bütününde sorumluluk taşıyan sadece insandır.

Çünkü günah işieyebilen sadece odur. İnsan varlığından bu boyutları alan

her etken ya da inanç, onu aline etmiştir. İndividualizm de sosyolojizm, natüralizm,

rriateryalizm, Historizm [insanın tam bir etkeni ve yaratıcısı olarak

tarihin asaleti] ve Biyolojizm [biyolojinin ve yaşamsal etken, öğe ve yasaların

insan kişiliğini belirleyici olarak asaleti] gibi insanı -toplumda insanın öyle

büyük bir sorumluluğu vardır ki dünyada Allah'ın halifeliğine kadar uzanıriçe

kapanışın, kendine direnişin aşağılık, değersiz ve ölgün darboğazında, İslam'ın

söyleyişiyle dünyaya kulluğun, toplumdan soyutlanmanın, insani bağın oluınsuzlanmasının, sorumluluk ve yükümlülüğün yok edilmesinin, insanın yaratılışının omuzunda bulunan emanet yükünden kaçmanın, insanın yaratılışında yapılan anlaşmaya olan bağı koparınanın yarattığı zindanda tutsak etmekte ve onu ya her anı ganimet saymak demek olan Epikürcülüğe sürüklemekle ya da burjuva özgürlüklerine veya bireysel hakların, ticari liberalizmin esas olduğu düşüncesine, bugünkü Batı kültürünün duygusuz ve yararcı hesapçı egoistliğine, zevk almayı, harcamayı temel alan felsefeye ve sonuç olarak da bireysel özgürlük düşüncesine itmektedir. Bireysel özgürlük düşüncesinde, sadece gücü olan bireyler tüm özgürlüklerden, hatta yağma, ticaret, bozgunculuk, çarpma, çırpma, halka ve halkın yazgısına musallat olma özgürlüklerinden yararlanabilmektedirler. Bunların güçleri ve paraları, sadece kanun kitapları arasında ve siyasi bildirilerde özgürlükleri bulunan, ama bundan yararlanmak için kelimelerden başka kaynakları bulunmayan kitle yaşamının uçsuz bucaksız alanında rahatlıkla işlemektedir.

CEHALET, ÇlKAR VE KORKU; BEŞERi SAPMANIN TEMEl ETKENLERi

Beniın inancımda bütün beşeri sapmaların -ahlaki bakımdan ya da psikolojik ve insani teşhisler bakımından- kökleri bu üç etkende bulunmaktadır. Eğer dördüncü bir etken daha bulursanız bana bildirin. Bu etkenler hem insan bireyini bozmakla, hem de toplumu pisliklere, düşünsel sapmalara ve ahiald bozukluğa

düşürınektedir.

Bireyin ve toplumun bozulması, ikisi de birdir. Çünkü hıyanet eden kimse sadece toplumu ınutsuz etınekle kalmaz, kendisini de hain durumuna getirir. Albert Memmi'nin dilinden şöyle demiştim; Sömürgeci, sadece Doğu ülkelerini ileri ve uygar insan haline getirmekle kalınamış, kendisini de insan şeklinden sömürgeci şekline sokmuştur. Bir malı çalan bir hırsız, kendisinin çok daha değerli bir servetini yilinniştir ki bu insani sadakattir.

Ali ŞERiATi 215

Toplumsal etken bakıınından, sınıf çatışmasını, tekelci düzeni ve söınürü düzenini sapmaların etkeni olarak aldım ve söyledim. Aına burada konuyu ahlaki ve bireysel etken olarak ele alıyorum. Aynı sınıfsal düzende sömürülen sınıfında yer alan ve adaletsizliğe karşı savaşım yerine boyun eğip dua ettiğini gördüğümüz bireyin davranışı korkudandır, korku ise tehlikeden. Onun boyun eğmesi ve hoşnutluğu, onun duruınunun açıklaınası değildir. Öyle ki yoksul, ırgat, köylü ve işçi sınıfının, örneğin derebeylik ya da serınayedarlık d üzeninde sömürüldüğü yolundaki eleştiriye ve işçiye Bu ay işimiz var ama günlük olarak beş tüınene razı mısın değil misin denilmesine, başka bir yol bilemediği için işçinin de kabul etmesine karşı din! düşünürlerden biri şöyle cevap verınektedir; O, sermayedarın teklifini kabul ettiğinde, sömürü söz konusu olamaz; zorlaına yoktur, seçim vardır. Her iki taraf da hoşnutsa şer! bakıından da bir sorun yoktur, çünkü bu sömürü değildir. Bir baskı olmadığı

için burada kimseye zulmedilmemiştir! Kimse çıkıp da, hoşnutluk adaletse, öyleyse bütün fesat ınekanları, güven meldnlarıdır, çünkü tarafların hoşnutluğu söz konusudur. Eğer bu ırgat, bu öneri karşısında boyun eğerse, onun boyun eğip hoşnut olmasına neden olan şey korkudur. O, öneriyi kabul etınezse elindekileri de yitirmekten korkınaktadır. Bu 'baş eğn1e ve zoraki hoşnutluk düzeni'ni değiştirmek isterse her şeyini yitirecektir.

Sömürücü sınıftaysa, sömürücüyü başkasından yararianınaya iten etken çıkardır; bir duygu, kişisel ve ahlak! bir eğilim ve insanı bir sürükleniş olarak söylüyorum bunu. Bireysel ve toplumsal etken ayrılınaz olmakla birlikte, burada amaçladığıın bireysel etkendir. Çünkü burada insanbilimsel bir konudan söz edilmektedir, tarihten değil; ruhbilimden söz edilmektedir, zihinsellikten [Subjectivite] söz edilmektedir, özdeşlikten [objektivite] değil. Söylediğim gibi, insan ve çevre arasında [bilinç, insan iradesi, tarihsel ve topluınsal etken] karşılıklı

neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Yani her hareketteki tam etken, çevre baskısıyla insanın seçme özgürlüğü arasındaki ilişkide ortaya çıkan ediın ve etkilenmeden ibarettir.

Burada öğretiın yöntemi açısından, insandan -bir etken olarak- söz ediyorum ve insan etkenini bağımsız olarak algılıyorum; her ne kadar bilimsel açıdan insan, neden alınakla birlikte aynı zamanda sonuç ve ·tam tersi olsa da. Koruma ve kazanmaya da sahip olma ve isteme biçiminde görünüm kazanan

korku ve çıkar etkeni [ki bir insan gerçekliğinin oluınlu ve olumsuz iki yönüdür], insanları sınıfsal, ruhsal ve ahlak! bakundan dört tipe [temel] ayırmaktadır [İslam-Şinasi' de üç tip deınıştıın]; Kurt, tilki, fare ve koyun. Fare kimdir Halkın azık ambarına doluşup yeıneye koyulan, doyunca çalınaya, gizleıneye, depolaınaya [hazine oluşturmaya] girişen ve para yığınaya başlayan -oysa yığıp gizledikleri ne yemeye yarar, ne da başka bir işlerine- ve gereksinimlerinden ve kapasitelerinden fazla şeyi toplayıp depolayan kimselerdir fareler. Sermayedar ve sömürücü dünyalıkçı faredir; paranın kuludur, dişlerinin fazla

gelişınemesi için sürekli olarak kemirmelidir, eğer kemirmezse, dişleri olağan üstü uzayıp onu incitir. Bu yüzden herşeyi, halıyı, tahtayı, kitabı kemirip un ufak eder. Hem de gereksinimini karşılamak ve aç lığını gidermek için değil, hastalığını yatıştırınak için; çünkü dişleri anormal ve hastalık şeklinde gelişmektedir.

Fare, parayla aline olanların ve eşekizmin şerrine tutulanların sembolüdür. Faiz yiyici tip hakkında Kur' an' ın şeytan m çarptı ğı şeklindeki tabiri, insanın para yoluyla alİnasyonunun tam anlaınını verınekte olup sözel bakundan ve söyleyiş olarak da ahlakçı sosyalistlerin burjuvalar ve para tutsakları hakkında söylediklerini anlatmakta dır. Oysa uzun uzun anlattıklarını Kur' an iki kelimeyle dakik olarak ortaya koymaktadır.

Bu yüzden, bilinç ve sorumluluk konusunun gündeme geldiği insanı bakımdan -ahlak, ruhbilim ve insanbilim konusunda- ınülkiyet düzeninin, sınıflarda ve sonuçta da bireyi yöneten ya da yönetilen, sömüren ya da sömürülen sınıfa yerleştiren topluınsal çevre zorlaınasında etken olduğu doğrudur. Toplum, bireyi ırgat ya da faizci, işçi ya da sermayedar kılmıştır. Yoksulluğu, yoksulun seçiininin değil, sınıfsal düzenin yarattığı doğrudur, ama ben yoksulluk üzerine değil, yoksul üzerine, zulüm üzerine değil, mazlum üzerine konuşuyorum

burada. Yoksulluğa nıçın katlanmaktadır Niçin zulmü kabullenınektedir

Niçin reddetmemektedir

Ya bilıneınektedir; Cehalet.

Ya da korkınaktadır; Korku.

Ya da bireysel bir ayrıcalık -sınıfının yazgısından ayrı olarak- kazanına uınuduyla uyum göstermektedir; Çıkar. Bu yüzden söz konusudur sorumluluk.

Ben'in insanı asaletine inanıln1adan sorumluluğun bir anlamı olamaz.

Cehalet ise -ki kimi zaman sapmaetkenidir ve kitlede çoğu zaman bu etken işbaşındadır- bilimlerin, fizik, hukuk ya da fıkıh gibi maddi ya da insanı veya dini biliınlerin olumsuzlanması anlamına gelmez. Tersine insanın onunla tanıınlandığı

özel bir bilinçtir bilimlerin olumsuzlanması. Bir aydıncia gözlemlediğimiz özel bilinç, gerçeklikleri bilmekten ya da zihinde bir şeyin şeklinin belirınesinden ibaret olmayıp hidayet ilmidir; olma bilgisidir; aydın görüşlülük,

aydın düşüncelilik, hakkı bulmak ve yönü teşhis etınektir bu bilinç. Bu, insanı ve toplumsal sorumluluğun yarattığı bilinçtir. Bu bilinç, tahsille, öğreniinle, kitapla veincelemeyle kazanılmaz; her ne kadar onu güçlendirmede etkiliyse de ... Bu bilinç, dünya görüşünden kaynaklanır.

Bütün düşünürlerin ve ayrıca peygamberlerin sözünü ettikleri şey, bu bilincin varlığıdır. Yunan'da sophia, Zerdüşt dininde men ve Veda mezheplerinde vidya, Kur' an' da [İslami kitaplarda değil] ise hikmet budur.

Bu, günüınüzde Avrupalı düşünürlerin Prometheusçu bilgi dedikleri şeyin aynısıdır. Bu, Prometheus'un gökten getirip insana bağışladığı tanrısal bir ateş; ateş gibi ısı [hareket] ve ışık [görüş] doğuran bir bilgidir.

Ali ŞERiATi 211

Peygaınberler insana hikmet vermek için gelmişlerdir. İlk İslaın'ın dilinde [Kur' an ve hadis] ilimden söz edildiği her yerde bu bilgi aınaçlanmaktadır. Işığa benzetilen bu bilgidir; yoksa fizik, toplumbilim, fıkıh ve usul bilimdir, görüş ve aydınlık değil. İliın, çok öğretınek ve öğrenmekle elde edilen bir şey değil, Allah'ın dilediğinin kalbine düşürdüğü ışıktır.

Bu, bir bilginde bulunmayabilen insani özbilinçdir; okuına yazınası alınayan biri de ona mazhar olabilir. Bedevi Ebuzer'de varken akademisyen olan İbn Sina' da oln1ayan, bu bilinçtir.

İşte bu bilinç, bir ateş gibi, cehalet gecesinde uykuya dalınış uyuşuk kitleye düşüp hepsine yön bağışlar, hepsini harekete geçirir, herkese topluınsal

sorumluluk

duygusu kazandırır ve bireye -bilgili ya da bilgisiz bireye- kendi

çağında, kendi halkı içinde peygamberce bir yüküınlülük verir.

Peygaınberler, tarihte aynı şeyi yüklenınişlerdi ve bugün de, peygamberlerin

varisieri olan aydınlar yüklenmektedirler. Bu ilmin -ışık, ısı, ateş
ilınininolumsuzlanması

cehalettir, mutsuzluklardan ve boyun eğmelerden büyük bir

bölüınünün nedenidir.

Tevhid ise evrensel bir düşünce birliği ve bir dünya görüşü anlaınında bu

ilmin alevieniş ınerkezi olabilir;

Ki mübarek bir zeytin ağacından yakılır ki o ağaç ne güneşin doğusundadır,

ne de batısındadır. O ağacın yağı, ateş dokunmaksızın neredeyse aydınlık

verecektir. Nur üstüne nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder. Allah,

insanlar için misaller getirir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir. [Nur Suresi, 35]

DOKUZUNCU DERS

HAC; TEVHiD VE iSLAM'IN ÖZDEŞ CiSiMLENiŞi

Önceki konularda çeşitli bakış açılarıyla tevhidi gördük ve dört boyutunu

inceledik; Birinci boyut ınaddi, fiziksel, irfani ve genel söyleyişle materyalist ve

idealist dünya görüşü karşısında bir dünya görüşü olarak tevhiddir. İkincisi,

insan türünün zaınanla izlediği hayat yolu üzerinde tarih felsefesi ve tarihsel rol olarak ve ayrıca, insanlığın başlangıcından bugüne ve son zaınana değin şirke -çeşitli şekilleriyle- dayalı tarih felsefesi karşısında verdiği ve vereceği tarihsel savaşırndaki yükümlülük ve mesaj olarak tevhiddir. Üçüncüsü, insanların bir topluında ayrılığa düşınelerine, parçalanmalanna, bölük pörçük olmalarına yol açan sistemleri açıklayarak savunınayı üstlenen soy, sınıf, kavin1 ve aile temellerine dayalı sınıfsal ve aristokratik kültürler karşısında, insan topluınu sisteıninin toplumsal görüş türü ve düşünsel altyapı türü olarak tevhiddir. Dördüncüsü de, materyalizm, egzistansiyalizm, hüınanizm, radikalizın ve çeşitli boyutlarıyla ınistisizm [irfan, ta sa vvuf ve ınezhep ler] bir ahlaki altyapı olarak ya da insanı şekillendiren ya da insanı besleyen bir felsefe olarak tevhiddir. Konu, kuramsal, felsefi ve ruhsal yön taşıdığı ve kavranılıp anlaşılması güç olduğu için, özellikle de bizim arınmaınış zihinleriinizde oldukça geri, cahilce, avamca ve kasıtlı olarak sokuşturuln1uş öğelerle karışmış olduğundan din, İslam, tevhid ve din-ahlak duygusu gibi konuların gerçek anlamlarıyla tariınınası, bu konulardan hiç haberi oln1ayanlannkinden daha güç olduğu için tevhidi bir bakışla, tevhidin çeşitli boyutlarının cisimlenişi olan özel bir İslaını geleneği [sünneti] çözümlernek istedim. Sözünü ettiğim gelenek hac dır.

Hac, bir kelimeyle öteki gelenekler arasında bir gelenek olmayıp tevhid gibi

-ki tevhidin, bütün inançların altyapısı olduğunu, inançlan tevhidin yanı

başında değil, tevhidin üzerine kurmak ve genişleınesine değil uzunlamasına

bir sınıflaına yapınak [benim İslam-Şinasi' de yaptığın ve bugün sınıflama şeklini

düzeitıneın gerektiği gibi] gerektiğini söylemiştim- öteki dini gelenelderin

ve anı.ellerin yanı başında herhangi bir amel ya da bir gelenek olarak algılanmaınalıdır;

çünkü hac, bütün boyutlarıyla İslam adını taşıyan bir dizgenin

sembolik, özdeş ve remzi cisimlenişidir. Şu anlamda ki İslam -sunduğum tasviriyle-

altyapısından -ki tevhiddir- son yönüne varıncaya dek -ki Allah' a değin

varmaktadır- toplam olarak, tek bir ruh, tek bir yön ve tek bir sesle, birçok

uygulayımsal, düşünsel ve duyumsal parçaları kendinde barındırmakta olup

tüm bunlar, hacda gösteri metni olarak yer almıştır; her birey onu kendi devinim,

sembol veremizleriyle hacda gösterime koyınaktadır. Her birey, ömründe

bir kez, İslam metnini, bu soyut kavramların cisimleniş gösterisini, bu sahnede

gösterime koymalıdır. İşte inanç ve duyguların devinimlerle anlatımı.

İtikadi ya da felsefi ya da duyumsal kavrarnlara cisiınleniş kazandırmak

oldukça büyük bir sanat işi ve aşkın bir sanattır; aşkın sanatın [sanatın en zor

türüdür, özellikle yüküınlü de olursa] en güçlü işi, soyut kavramları [ideleri]

özdeş cisimleniş hareketleri şeklinde anlatmaktır. Bu sahnede tevhid, dört boyutuyla

-ki felsefi ve itikadi öğretidir-ve İslam bütün boyutlarıyla -ki duyumlardan, inançlardan ve arnellerden oluşan bir dizgedir- cisimlenişin reınzi gösterimini kazanır. Bu sahne eserinde bütün insanlar, oyuncu olarak katılmak sorumluluğunu taşımaktadırlar. Fakat milyonlarca bireyin bir metni oynadığı bu gösteride roller paylaşılmamıştır, başrol ve yardımcı rol oyunculan yoktur. Tam tersine herkes başrol oyuncusudur ve gösterinin kahramanı rolünü oynamaktadır

ki çoğunlukla bu kahraman İbrahim' dir.

Bu sahnede, kahraman ve kahramanın karşıtı, madde ve mana, uşak ve bey, köle ve efendi, kadın ve erkek rolleri yoktur. Her insan bireyi bu rollerin toplamını kendisi yüklenmiştir. Bu durum, İslam' da her bireyin değer, nelik ve gerçeklik olarak bütün insanlarla eşit olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden İslam' da, biri bir insanı öldürmüşse, herkesi öldürmüş gibidir. Biri, bir insanı manevi ve insani olarak diriltirse bütün insanları diriltıniş gibidir. Ve insanbilimin ilk dersi işte burada verilmektedir; Hepiniz çobansınız ve hepiniz bir sürüden sorumlusunuz. Her birey eşit olduğundan sonuç olarak insanlığın önderliği sorumluluğu kimi bireylerin üzerlerinde değil, tek tek her bireyin üzerindedir.

Şimdi tevhidde ele aldığın konulardan61 sonuca varmak aınacıyla kelaml, zihinsel ve kanıtsal kavrarnlara girmek, felsefeye, duyumlara, içe doğuşa, mana,

bilimlere, topluınsal ve insani konulara yapışmak yerine, nasıl İslaın hacda ideolojisini özdeş bir gösteri biçiminde anlatmışsa ve bu gösteride inançları gerçekleştirme ve cisimlendirme sorumluluğunu tüm bireylere bağışlamışsa ben de haccı özdeş bir örnek olarak çözümlernek istiyorum. Bu konudan çıkan sonuç olarak söylemem gereken şey, açıklaınayı gerekli saydığın bu geleneğin ayrıştırma ve çözümlemesinde bulunmaktadır. Böylece hem felsefi, soyut ve

61 Önceki derste tevhidin, ahlakta uygulayımsal bir etken, güç ve garantör olduğunu ve tarih felsefesinde, toplumsal

düzende, insanın ve dünyanın tanınmasında bir tür öğreti, ruh ve görüş olduğunu belirterek bir insanı

insan olmaktan uzaklaştıran tüm şeylerden -tüm gereksinimlerden, dertlerden, hastalıklardan, insanlığa sıkıntı

veren yokluklardan- kurtaran tek güçlü ve büyük etken olduğunu dile getirmiştim.

bilimsel konular, zihinsellikler dokunulabilir, görülebilir özdeşlikler biçiminde açıklanınış olacaktır, hem de İslam-Şinasi' de bir öğreti biçiminde ele aldığım şeyi, burada bir gösterinin ayrıştırılıp çözüınlenişi biçiminde incelemiş olacağım. Ayrıca bu yolla, hac, asaleten tamnmış olacaktır. Ne olursa olsun bu gelenekle inançsal ve toplumsal teması bulunanlar, yeni bir betimleınede, bu çok eski geleneği -ki öğretimizde, toplumumuzda ve inancımızda söz konusu olan en temel konulardandır- taıumış olacaklardır böylelikle.

Bu arada kaçıulmaz olarak yineliyorum; Bunun ardından gelen -her zamanki

gibi- deneyim [experience] olarak bu törene katılmakla ve bu töreni incelemekle kazandığımız duygu ve düşünceyi söylen1ek istiyorum; beğenip beğenmemekte, tümünü kabul etmekte ya da reddetmelde ya da Kur' an' ı Müslüman'ın yaptığı gibi dinleyip en iyisine uymakta özgürsünüz.

İşe başlaınak için, ilk başta, öğreti olarak söz konusu ettiğim konuları numaralandırıp dizin haline getireceğim. Böylece konular özbilinçli zihninizde gündeme gelmiş olacak. Soıu·a da haccın tevhidi irdeleme ve çözümlen1esine ulaşmış olacağız.

Konunun şekli şudur; Hac, İslam-bilim adıyla biliınsel ve ideolojik anlatıınla dile getirdiğim şeyin bütününün remzi özdeş cisiınlenişidir.

iSLAM'IN AL TV APlSI ANLAMlNDA TEVHiD

İslam'ın birden çok temeli yoktur ki temel kesinlikle birdir ve birkaç temelin olması olanaksız ve anlamsızdır, çünkü temel, yani ağacın gövdesi, ağacın binlerce dalı da olsa, birden çok değildir. İslam'ın temeli, altyapı olan tevhiddir.

Tevhidin dışındaki herşey üstyapıdır. Dolayısıyla birkaç dünya görüşü taşınamaz.

İslaın' ın dünya görüşü tektir; İnsanı dört boyutuyla ilahi dünya görüşü.

Birincisi; Özel anlaında dünya görüşü, yani tevhidin bakış açısıyla varlığı algılayış niteliği. İkincisi; Tevhid1 ri'salette tarihin niteliği, yani hareketi ya da

açıklaıuşı. Üçüncüsü; Toplumsal düzen ya da tevhid1 görüşte beşer1 toplum.

Dördüncüsü; Tevhid öğretisinde ahlak ya da insaıun nasıllığı ya da insanı değerlerin

açıklanışı. Bu tevhid İslam'ın altyapısı anlamındadır.

TEVHiD TEMELi ÜZERiNE iSLAM ÜSTYAPISI

A. iSLAM iDEOLOJiSiNi ELiNDE TUTAN ÜÇ KOL BULUNMAKTADlR

1- İnsanbilim İnsanı biz nasıl adlandırmaktayız, yani İslam nasıl adlandırmaktadır

2- Tarih felsefesi Yani İslam, tarih felsefesini nasıl ele almıştır Yani insanlığın

başlangıcından beri akıp gelen ve süreğen karşıt bir akımla çatışma içindeki

bir hareketin gerçeğinden sürekli bir akım olan devinimi nasıl ele almıştır

İslam Bu devinim bu ana değin sürmüş, bugün de sürmektedir ve gelecekte

de sürecektir; tarihin başındaki biçimiyle. İnsanlığın geleceğinde devrimci belirleyici

bir özel nokta olana değin.

3- Toplum felsefesi Bu öğretide toplumu toplumbilimci edasıyla algılama biçimi.

B. iSLAM iDEOLOJiSi

Bu üç kol üzerinde İslam ideolojisi yer almaktadır [İslam' ın sunduğu ve tek

kelimeyle Peygamber'in risaleti olan inançlardan, hükümlerden ve çözüın yollarından

oluşan bir dizge].

C. ÜMMET

Sonra; Ümmet [yani bu ideolojiye dayanan ideal beşeri toplum].

D. iDEAL iNSAN

Sonundaysa ideal insan [İslam' ın bu öğreti esasınca ve ideal insan için inandığı özel değerlerle yaratmak istediği insan].

Bireylerin tüm yükümlülüğü ve aynı şekilde, bu ideolojiye inanan toplumların yükümlülüğü olmaktır, yani değişrnek ve özdeş insanların ve toplumların o değerlerle donanmış o ideal insana doğru sürekli gidişleri ve hicretleridir. Bu ümmet; ideal toplum olup adalet ve önderlik temeline, hikmet ve kıst' a dayalıdır.

O ideal insan, doğada Allah'ın halifesidir, Allah'ın özellikleriyle yaratılmıştır; Allah'ın şekliyledir, denİlınesi bu anlamdadır. Yani Allah'ın tabiatıyla ya da ilahi tabiatla yaratılmıştır ve Allah'ın halifesi odur. O dört boyutuyla tevhid, aynı şekilde İslam ideoloji dizgesi, aynı şekilde ideal insan, aynı şekilde ideal toplum; İslam'ın yaratmak istediği. Yani Müslümanlar, o ideal toplumu yaratma sorumluluğunu taşımaktadırlar. Tüm bunlar, hacda remzi bir biçimde, düzenli, bilinçli ve dakik hareketlerle gösterilmiştir.

Sanat konularından ve tiyatrodan haber li olan kimseler, özellikle yeni ekollerde, büyük sanatçıların, soyut ideleri özdeş hareketler şeklinde göstermek yolunda nasıl çabaladıklarını bildiklerinden haccın nasıl bir kavram ve felsefesi bulunduğunu ve ne denli bilinçlice sahneye konulup yönetildiğini daha iyi aniaya bilirler.

Üzerinde sürekli olarak, her yıl.insanlığın, bütün inançlarıu, ideallerini,

çıkarımlarıu,

görüşlerini, değerlerini ve aınaçlarını sergiledikleri ve inanç öğretilerinin tümünü bu hareketlerle yorumladıkları bir sahnedir bu. ·

BEN-BiZ

Tevhidin şu konularla yüz yüze çatışma içinde olduğunu, sürekli olarak savaşım içinde bulunduğunu söylemiştim; bu konulardan biri ben'in temel alınışı, ötekiyse 'ben ve biz' konusudur. Bunlar, çeşitli felsefi, dini ve ahlaki öğreti ve ideolojilerin sahip oldukları iki bakış ve iki yönelişi oluşturmaktadır. 'Ben ve biz' konusu, hem toplumbiliınsel, hem ruhbilimsel, hem felsefi, hem

ahlaki ve hem de dini bir konudur. Bunların tümünü burada ele alınam olanaksız ama ne olursa olsun, şu anlan1da özetleyebiliriın; İster dini, ister felsefi, ister ahlaki olsun; ister bireysel yaşayış biçiminde, ister evrensel ve felsefi görüş biçiininde olsun iki tür yöneliş bulunmaktadır. Birincisi, ben' in teınel alınmasıdır.

Bu yönelişte birey, ahlaki olarak -ahlaki individualizm olarak adlandırılabilir- yaşamakta, kendisi ve birey için bütün hareketlerin ve bütün insanı ilişkilerin yönünü başkasından ve başkalarından kendisine doğru çevirmektedir. Bu, bireyin temel alınışı ahlaki individualizmdir. Felsefi individualizm ise şu anlamdadır; Felsefi individualizm, gerçek olan ve gerçeklik taşıyan şeyin birey olduğunu, topluınun gerçek olmayıp adsal bir varlık olduğunu, toplumun

bireylerden oluşan bir dizge olduğunu, kendisinin tek başına hiçbir şey olmadığını söyler.

Örneğin, bir milyon tuğlayı üst üste yığsanız hiçbir yeni şey oluşmamıştır, tuğla dışında başka bir gerçeklik bulunmamaktadır. Bir milyonu ikiyle çarpsan iki ınilyon eder, başka bir şey etmez. Dolayısıyla, insan dediğiınizde nerede yer alınaktadır insan Bireyde. Toplum, bireyden bağımsız özdeş bir gerçeklik değildir. Tersine toplum, bireyler demektir, başka birşey değil. Bu, 19. yüzyıldan bu güne oldukça yaygın toplumbilimsel ve aynı şekilde felsefi ve ideolojik bir konudur. Bu konu 19. yüzyılda, Birey mi esastır yoksa toplum ınu şeklinde söz konusuydu. Toplum mu esastır yoksa birey ını Bugün aynı konu gündemdedir, oysa şu anda bu konu eskimiştir. Bununla birlikte bizim aydınlarınız arasında hala tartışılmaktadır. Avrupa' day sa bilirnde şu anda böyle bir konu yoktur. Artık onun yerine, ruhbilim ve topluınbilimin temel oluşu konusu gündemdedir. Yani gerçekten ruhbilim mi esastır, yoksa toplumbilim mi Bu iki bilim, şimdi birbirleriyle savaşmaktadırlar. Elbette gün geçtikçe toplumbilim ruhbilimin elinden fırsatları, aynı şekilde olanakları ve yeni alanları almaktadır. Öyle ki bugün, ruhbilimin elinde güdü, hafıza ve heyecan gibi oldukça mutlu konular dışında birşey kalmamıştır. Ahlaki, irfan1 ve dini konularda da başka bir biçimde 'ben ve biz' konusu gündemdedir. Doğu İrfanında vahdet-i vücud biçiminde ya da vahdet-i vücud dışındaki idealist tasavvuflar

ve ınezhepler biçiininde söz konusu olan şey, bireyin [ben] mahkum edilmiş kirli bir varlık oluşudur. Burada aınaç, ben'in gerçek mutlak varlığa kurban edilınesidir. Çünkü 'ben' göreli mecaz! bir varlıktır; bu yüzden, ınabud ve taıu·ı olan ınutlak ölümsüz üstün varlıkta, mutlak kemalde yok edilmelidir. Dolayısıyla bireyin ilahızatta yok oluşu, riyazet biçiminde, nefsi öldürme yani ·kendini öldürme biçiminde, bireye lezzet, doyum ve hoşnutluk veren herşeyle savaşım biçiininde ve duymak, düşünmek ve çalışmak biçiminde -kendisi için değil hepsi onun için, Allah'ın zatında yok olmak içindir- ortaya çıkmaktadır. Özün Allah'ta yok oluşu ve Allah'ta beka bulına, bu yönelişin temel kavraınları olup bizim öğreti ve kültürümüzde de çokça gündeme gelınektedir.

Buna göre, burada birey, mutlak zatta bütünüyle yok edilınektedir. Faşizm ve

hatta sosyalizm -felsefi, toplumsal ve insanı anlamlarında- gibi toplumsal sistemlerde

de -ki din! değil, felsefi konudur- bireyin gerçekliği ve varlığı bulunmamaktadır. Gerçek ve esas varlığı bulunan ve kendi gerçek varlığını gövdeler

de sergileyen, toplumdur.

Dolayısıyla her birey, insanı kişiliği kendinden olmayan bir gövdedir. Duyan -ya da yalan yere kendisine bağladığı- kişilik, bireyin toplumdan aldığı toplumun insanı kişiliğidir.

Nasyonalizm, faşizm, nazizm -nasyonal sosyalizm- sosyalizm ve sosyolojizm

şöyle demektedir; Toplum temel olduğuna göre hak, değer, çıkar ve maslahat adını alan herşey toplum adını taşıyan toplu varlığın ve toplaının tekelinde olmalıdır. Bireyin ise, toplum karşısında hiçbir hakkı ve maslahatı bulunmamaktadır;

çünkü yoktur. Sahip olamaz, iradesi ve etkisi bulunamaz;

çünkü yoktur. Ona yönelmiş çıkarlar söz konusu değildir. Öyleyse birey, topluma açıkça kurban olmakta ve varlığı açıkça yok edilmektedir.

Bu yüzden faşizm, bireyleri toplumun çıkarı olarak, dolayısıyla da kendi çıkarı olarak gördüğü şeye kurban etmekte, gerçek ve esas varlığı bulunan toplumun ayakta kalabilmesi için bireylerin toptan öldürülebileceğini itiraf etmektedir. Peki, toplum -esas varlık- nerede cisimlenip görünüm kazanmaktadır Devlet ve yönetimde. Yönetim ve devletin gerçek gücü ve varlığı kimde görünüm kazanmaktadır Önder bireyde. Önderetapmak işte bu anlamdadır; bireye taparlık değil, topluma taparlık anlamında. Çünkü önder, birey değildir. Gerçek varlıktır, tüm toplum ölçüsünde vardır. Tüm bireyler rahatlıkla ona kurban edilmektedirler. Çünkü o, toplumun esas gerçek varlığına kendi varlığında

görünüm kazandırmaktadır. 62

Bu iki çatışık tez karşısında, yani bireyin temel oluşu [individualizme] ya da toplumun temel oluşu [nationalisme, socialisme] teziyle Tamı'nın temel oluşu [theisme] ya da insanın temel oluşu [humanisme] tezi -ki hep çatışık iki kutup ve birbirine ters iki yön biçiminde dinde, felsefede ve siyasette gündemde

bulunmaktadır- karşısında İslam'ın üçüncü bir kuramı bulunmaktadır. Eğer bireyi temel alırsak, toplum karşıtı bireyselciliği ve bencilliği din, felsefe, irfan ve ahlak adına ortaya atmış oluruz. Eğer toplumu temel alırsak, artık bireylerin insanı haklarının altyapısı ve açıklaması olmaz, katliamlara felsefi, ahlaki ve siyasi açıklamalar getirilmiş olur. Artık ne birey kendisi için bir değer bulunduğuna inanır, ne de toplum kimseye değer verir. Her iki durumda da gerçek insan, toplumsal çevre ya da bireysel varlık -var olduğu biçimiyle- yoluyla aline olur.

Eğer dinde, insanı Allah -üstün zat- karşısında -Yunan görüşündeki gibi. temel olarak alırsak evrensel şirki yaratmış oluruz. [Temel bir zatı -Allah'ı-,

62 Hegel bile bu tür saçmalıkları söylemektedir, işte burada, karşılaştırma yapılıp bütün öğretiler aydınlığa çıkartıldığında, islam'ın insanı değerlerinin ne olduğu da anlaşılmış olur, Bu yüzden Hüseyniye'de Budha dersi de verilmelidir!

daha küçük bir temel zat -insan- karşısında yerleştirmiş oluruz.] Eğer Doğu'nun sufiyane görüşündeki gibi, insanın temel oluşuna değil, Allah'ın tekelci temel oluşuna, üstün ve aşkın zatın tek temel oluşuna -insan karşısında- inanırsak, insanı değerleri ınetafiziğe kurban etmiş ve bir tür zahitçe riyazet ve intiharla insanlığın tür oluşunu reddetmiş oluruz. O zaman vehimciliği ve insanı

bozulmayı, insanın ruhanı miracı biçiminde kendimize ve insanlığa yutturınuş, bütün insanları, fani zat [insan] ile baki zat [Allah] arasında aracı olan birkaç bireye kurban etmiş oluruz.

Öyleyse individualizmle, ahlakta bireye kulluğa, toplumsal düzende toplumun temel oluşunun olumsuzlanınasına, bireyin temel sayılınasına ve egoizme, felsefedeyse evrensel teınel olmaksızın insan bireyinin esas oluşuna varınış oluruz.

Toplumun teınel oluşu ya da Allah'ın teınel oluşu -vahdet-i vücud anlamında- ile de insanlığın, insan gerçekliğinin ve insanın gerçek varlığının ve temel cevherinin olumsuzlanmasına varmış oluruz. Bu durumda, tüm çabalar, insanın yetiştirilmesi yerine, insanın Allah karşısında yok edilip olumsuzlanışına harcanmalıdır [Doğu tasavvufunda ve dininde bulunan kavraını ve bu terimaltında tanınan şeyin genel anlamını söylüyorum].

Burada, İslam'ın özel ve özgün görüşünün ne olduğunun anlaşılınası için konuyu bir başka türlü ele almak gerekmektedir.

Güçlük, 'ben' gerçeğinin aydınlanmamasında dır. İşte bu yüzden, bireyin ve individualizmin olumsuzlanışına yöneldiğimizde insanlığı ve insanı cevher ve gerçekliği olumsuzlamaya düşmüş oluyoruz; bireyin kanıtlanmasına, bireyin gerçek oluşuna yöneldiğimizdeyse dünya görüşünü, toplumu, toplumsal gerçekliği ve sosyalizmi -Durkheiın'in sosyalizmi anlamında- oluınsuzlamaya varmış oluyoruz.

İslam-Şinasi' de, özellilde de Kevir' de -'Ben Hangisiyim' makalesindeben' in anlamını aydınlatmaya çalışmıştım63.

'BEN' NEDiR

'Ben', açık bir gerçektir, bir varlıktır. İnsan mahiyetinin, birey mahiyetinin bir oluşundan kimse kuşku duyınamıştır -herkes bir bireydir ve bir de kimlik kartı vardır herkesin- tersine onun var oluşundan kuşku duyulmuştur. Yeni felsefede Düşünüyorum, öyleyse varım diyen ilk kişidir Descartes. Andre Gide ise Hissediyorum, öyleyse varım.'r der. Albert Camus de Başkaldırıyorum ve itiraz ediyorum, öyleyse varım. der. İkbal ne der Gidiyorsam dalgayım, gitmiyorsam değilim. [Yani eğer bu su kıyıya, kıyının taşlarına çarparsa

63 Bu yüzden, kimi eleştiridier Kendisinden ne kadar çok söz ediyor, hep ben, ben diyor! diye suçlam ışiardı

beni!

dalgadır, yoksa değildir.] Hareket etmeyen dalga yoktur. İşte burada hareket varlıkla örtüşür. Gerçek varlığın böyle olduğunu görüyoruz. Bizim zihnimizle, boy ve ağırlığıınızia birlikte bulunan şey, filozofun değil, kantarcının anlatması gereken ağırlık varlığıdır.

'Ben Hangisiyim' de şaşırtıcı bir çelişki, ayrılık ve dağınıklık duygusuna kapıldıın; 'oluşta kuşku'ya, bundan da kötüsü 'hangisi oluşta kuşku'ya -Allah hiçbirinize vermesin, çok kötü bir derttir bu- ve insanın ne'liğinin kendisinin

türlü varlıklarında yitmesi duygusuna kaptırdım kendimi.

Bu ruh durumu, geleneksel ve miras alınmış din döneminden, seçilmiş ve özbilinçli din dönemine ulaşınaya çalıştığım bunalım dönemlerine aittir. Bu, herkesin herhangi bir şekilde geçirmiş olduğu bunalımlı bir dönemdir. Gençlerin bunalun çağlan, iyi yönlendirilirse en büyük özsel devriine -içlerinde- ve sıçrayış ve gelişiın etkeni -varlıklarında- biçimine, iyi yönlendirilınezse en büyük

düşüşe dönüşür. Ve ne yazık ki iyi yönlendirilmemektedir. Çünkü bugün bu kuşak, eskiden olduğu gibi, ıniras alınmış geleneksel kalıplarda tutulamaz. Bugünün kuşağı, kendi kendine dağmalda ve kendini yeni baştan doğurınaktadır. Bu yüzden, varoluşsal ve düşünsel bir ınana bulunmazsa bozuk ve kötü bir dağuma dönüşür ki, miras olarak aldığı önceki varlıktan bile kötü bir varlığa doğınak işten bile değildir.

Heidegger'in deyişiyle, her bireyin bir 'mecaz! ben' i, bir de 'gerçek ben' i [otantik] bulunmaktadır. Benim inancıma göre bu, tek bir gerçekliği ve değişınez bir cevheri bulunan, tarih boyunca yaşayan, çeşitli bedenlerde var olan ve yalancı ben'lerin altında gömülü bulunan insanın ta kendisidir. Her birey, insanı kendi içinde gömülü olarak tutan bir mezar gibidir. Her kişi, Allah'ın ruhunu içinde gizleyen kokuşmuş çamurdur. Her kişi, insan oluş tohumunu içinde saklayan bir tarladır. Kişi, eğer onun bilincinde olur, ona su ve güneş verirse, yetiştirip çiçeklendirirse, insan oluş ağacı mecazf ben mezarlığından

kurtulup gelişir; Kökü toprağın derinliğinde [madde], başı gökte [Allah] olan

teıniz bir ağaç. [İbrahim Süresi, 24] Bu böyle bir gerçektir. Bu insan oluş tohumunu

varlığının mezarlığında çimlendirip filiziendiren kişi, zafere ve kurtuluşa

erişir. Onu toprağın altında gizleyense umutsuz kalmış ve bir yarar elde

edememiştir. Onu temizleyen kişi, felah bulmuştur. Onu örten kimse de muhakkak

ziyana uğramıştır. [Şems Suresi, 9-10] Dolayısıyla her felsefe, her din

ve her toplum, kültür ve eğitim sistemi, temel dediğinde, birey, toplum, insan

ya da Tanrı' dan hangi ben' i temel aldığını açıklığa kavuşturmalıdır.

İslam' da 'ben' feda edilmekte, olumsuzlanmakta ve kurban edilınektedir.

Aına bu, ne Allah'ta yok oluş olarak, ne de toplumda mutlak yitiş olarak -ki hiç

olmaktır- değil, bireysel ben'in olumsuzlanması ve yalancı, göstermelik mecaz!

benin, varlığın ayağının dibinde ya da gerçek insani ve aşkın bende yok oluşu

olarak söz konusudur.

Acaba yine bir tür individualizme varmadık mı Acaba gene şuna ulaşmı

yor muyuz; 'Ben', varlık kazanan ve karşısında da bireysel bir benin olumsuzlandığı

bir bireydir. Yine toplumun temel oluşuna, insanın temel oluşuna,

'biz'in temel oluşuna ve ilahi zatın, mutlak zatın temel oluşuna ulaşmıyor ınuyuz

Acaba bu egoizm -sonunda aşkın egoizm- değil midir

SAKINIRLIK DEGiL TAKV A

Gerçek ben'le ilgili olarak Gerçek ben, her bireyde gömülüdür ve insanla

eşittir. Adı insan ve ademdir şeklinde yaptığın ilksel tanında, göstermelik

yalancı ben, aşkın insani ben' e feda olduğunda egoizm ve individualizm [bireycilik]

öğretisi gerçekleşiniş olmaz. Tam tersine theisine [tanncılık], hümanizm

ve bizeilik öğretisi bu şekilde gerçekleşmiştir. Çünkü mahkum ve mecaz!

bireysel ben feda edilip aşkın gerçek ben bireyde rüşde erip filizlendiğinde, o

aşkın ben, bireyde ve bende var olan insani ben'imizdir. O, bireysel ben' de yer

alınış olan ilahi bendir. Dolayısıyla bu anlamda, insani ben' e, aşkın ben' e dayanmak,

kendiliğinden, insanı bize, toplumsal bize, mutlak zata ve mutlak

ben' e -Allah' a- dayanmak demektir. Allah'ın ruhu olan, adem ve insan adını

taşıyan ve artık bireylerden ayrı bir birey olmayan bu ben, bir kişilik değildir.

Bütün renkler, boyutlar, süsler ve birey olarak öteki bireylerden ayırıp belirginleştiren

bütün göstergeler saf dışı bırakılınaktadır. Bireyin belirginleşmesi

oluınsuzlandığında ortak insanı kişilik gerçeklenıniş olur. Bu özelliklerden

yoksun gerçek varlık, insani türsel varlığın, göreli bireysel bende mutlak görünüm

kazanışın ta kendisidir. İşte böylelikle her nefis, herkesle eşit olmaktadır.

Bu yüzden, İslaın' da nefsin öldürülıneınesine çalışılmaktadır. Nefsin katli, her

iki anlama da gelmektedir. [Nefsin öldürülmesi, İslaıni değil tasavvufl ve doğulu

bir teriındir.] Nefis, beslenmelidir, temiz ilahi su ve havada, vahyin, bi~incin

ve olgunluğun ışığı altında, güneşin gülümseyişinde, ayın parlayışında,

günün görünüşünde, gecenin gizlenişinde göğün yükselişinde ve yerin yayılışında

yetiştirilip filizlendirilmeli64, temizlenıneli ve bütün belalardan, hastalıklardan,

zaaflardan -ki bu insan ağacının olgunlaşmadan yoksun kalışına etkendir-

korunınalıdır. Bu takvadır, oluınlu, bilinçli ve bilimsel bir iştir; oluınsuz

bir iş olan sakınmak değil.

iSLAM'DA AHLAK FELSEFESi

İslam' da ahlak felsefesi, bir anlaında ben'in olumsuzlanınası ve ölüm yoluyla

beslenip canlandınlmasıdır. Ama nasıl yalancı ben saf dışı bırakılıp gerçek

ben canlandınlabilir Acaba bir köşeye çekilip hayali kılıçlarla, duygusal ve

farazi kırbaçlada o göstermelik, yalancı ve ikiyüzlü beni ortadan kaldırıp o

64 Güneş ve aydınlığı hakkı için, arkasından geldiği zaman ay [hakkı için], ona parlaklık verdiği zaman gündüz

[hakkı için], örtüp kapladığı zaman gece [hakkı için], sema ve onu bina eden, yeri ve onu döşeyen, her bir nefis

ve onu düzenleyen, sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham eden [hakkı için] Onu temizleyen kişi

muhakkak felah bulmuştur, onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır. [Kur'an 911-10]

'ilah! ben' i kendimizde keşfedebilir miyiz

Hayır, bu bir tür sapkın hayaleilik ve aldatıcı bencilliktir. Budha'nın dediği

gibi bu, yalancı bene bir tür dönüştür, bir tür din! gurur, ruhanı bencilliktir;

riyazet, ibadet, ruhbanlık, inziva vs. adlarıyla.

Öyleyse yalancı ben, nerede ve nasıl yok edilebilir 'Büyük ben' nasıl canlandırılabilir

İnsan toplumunda mı, ilah! zatta mı

İslam' da bu ikisi çahşmazlar, birbirlerine ters düşmezler. Tersine birbirlerine

gerek duyarlar. 'Ben', 'biz' de yok edilmektedir. Allah'a ulaşması için.

Ben' in 'biz' yönünde ortadan kaldırılması, bireyin ilah! beninin Allah' a doğru

yöneltilmesidir. Dolayısıyla İslam' da 'ben', ne Allah' ın zatında, ne toplumsal

çıkarlarda ortadan kaldırılmakta ve ne de Allah'ın ve topluınsal çıkarların karşısında

gerçeklenmektedir. Tersine, insanı ben'in -bütün insanlarla eşit beningerçeklenmesi,

beslenmesi, gelişip olgunlaşması için ortadan kaldırılmaktadır

yalancı ben. Öyleyse yalancı ben' imi biz' e kurban etmişsem, Allah karşısında ve

Allah için de kendimi ortadan kaldırmışımdır; aynı zamanda da kendi gerçek

ben' ime asalet verıniş, ona dayanmışımdır.

YALANClBEN

Bir varlığı ya da insanı varlıklardan bir dizgeyi ya da insan varlığından bir

tipi parça parça eden, her parçayı öteki parçaların karşısına yerleştiren, özsel

bir bütünlüğü bulunan insanlığı, kavmı özelliklere, sınırlara ve renklere ayırıp

parçalayan ve insanlıktan bir parça 'ben oluş' kazandıran özelliklerin tümü

birkaç türlüdür

1- Sosyal ben Buna göre 'biz beyazlar', 'o siyahlar' karşısında bir tür bireyselliktir;

toplu değil nisb1 bireyselliktir.

2- Kavmi ve milli ben

3- Sınıfsal ben Uşak karşısında efendi ben, efendi karşısında uşak ben, yönetilen karşısında yöneten ben, köle karşısında sahip ben, yoksul karşısında varsıl ben, işveren karşısında işçi ben; bunlar insan birimini parça parça eden duvarlardır.

Burada 'sınıfsal ben', 'bireysel ben' e de dönüşif!.ektedir; iki kişi yan yana oturduklarında, özellikleriyle, giyimiyle, işgal ettiği yer ve konumla, ötekisinden -ki o da bireydir- ayrıdır. Bu ikisi hem iki bireydirler, hem de iki sınıftırlar. Onlardan herbiri kendi sınıfıyla eşittir, onların ilişkileri iki ben'in ilişkisi değil, iki sınıfın ilişkisidir. Dolayısıyla 'sınıfsal ben' de, her sınıf milyonlarca insanı içinde barındırsa da her birey, sınıfının milyonlarca bireyiyle eşittir. -

4- Ailesel ben Aristokraside özellik, haysiyet, övünç, övünçsüzlük ve benzerleri birbirlerinden ayrılmaktadır ve aileye -ailenin tek tek her bireyine- bireysellik vermektedir.

5- Mesleki ben Çırak karşısında usta, mürit karşısında mürşit, memur karşısında amir, esnaf, üniversiteli, asker vs. git gel.

Şu anda sayma fırsatını bulamadığım başka ben'ler vardır.

Her bireyin bir sürü 'yalancı ben'i bulunmaktadır. Yani bir soya bağlı oluşuyla bir anda bir kavme, bir sınıfa, bir aileye ve mesleğe de bağlıdır. Hatta dinler de iminaniarına öteki ben'lerden ayrı olan bir 'ben oluş' vermektedirler. Bu yüzden dinler yalancı, din gerçektir. İslam, dünyada dinleri değil, sadece

bir dini kabul etmektedir; gerçekliği bulunan ve bir yönde gerçek olan dinlere; Adem' den tutun da ahir zamana varıncaya değin, ister İslam Peygamberi'nden önce olsun, ister sonra -yani onun öğretisine İnananlar- İslam adını vermektedir. Dolayısıyla Müslümanlar hem İslaın Peygamberi'nden önce var olmuşlardır, hem de İslaın Peygamberi'nden sonra. Çünkü İslam bir dindir, bir varlığın gerçekliğidir, bir akıındır; bir hareketi vardır İslaın' ın. Ve bir insanın varlığı da bir zat, bir varlık, bir insandır; aynıdır, bir soydur. Çeşitli ben'ler, hep yalancıdırlar,

çeşit çeşit soysal, kavın1, sınıfsal, ailesel, meslek! ve hatta itikad1 kiŞilikler yoluyla görünüm kazanmaktadırlar. Ki eğer onları yontup ortadan kaldırırsak, tüm boyaları silersek, boyasız, beyaz ve aydınlık bir öz kalır ve hepsinde aynı olan bir ışık doğar içerden. Bir inanç, bir duygu, beşer1 bir özdür. 'Gerçek ben' ise, her bireyin kendini ortadan kaldırarak ulaştırdığı 'o' d ur. Bu 'o' hem ilahı varlıktır, hem de aşkın insanı cevherdir. Bu yüzden İslam, bireyi, Allah' a ulaşmak için Allah' ın halkında yok olmaya çağırmaktadırGs.

KÜLTÜREL VE TARİHSEL KOPUKLUK

insanlığı hep tehlikeli bir hastalık tehdit etmektedir; sürekli olarak büyük olaylar, fetihler, katliamlar, yıkımlar, doğal etken,ler ve belalar, kültür devrimleri,

vuruşmalar, dış dinlerin ve kültürlerin saldırıları, bir kuşağın geçmişle olan bağını koparmışlardır, bir kavmin, bir insan toplumunun tarihini birbirinden ayırmışlardır. Şu andaysa bilinçli etkenler, tarihsel zincirin oluşmaması

için, özellikle tarihsel bağları, sürekli ve görkemli kültürel savaşımıarı ve büyük

insan üretim sermayeleri bulunan Doğu' da, iş başındadır.

Tarihsel ·bağların kopması, geriye, durmadan tekrar tekrar geriye dönüş

deınek olan cahili bir uzaklaşmaya neden olur. Toplum, Sisyphos'un66 yazgısı-

65 Ben, Mevlana'ya saygı ve inanç duymakla -ki onu insanlık tarihinde büyük sanatçılar, bilginler, duyumlar ve

ruhlar arasında beş altı kişiden biri olarak görüyorum- birlikte onun toplum için zararlı olduğunu düşünüyorum.

Hep Aynu'l Kudat ya da Mevlana gibi büyük arif ve işrakilerin yetenekli ve vetalı öğrencisi olmak istemişimdir.

Upanişad ve Budha -ve benzerleri· gibi büyük ruhlarla olmak istemişimdir. Bunlar, ahlak, eğitim arınma ve

tezkiye öğretmeni olarak ruhu beslemektedirler. Fakat toplumun böyle bir yöneliş içinde olmasından hep kork·

muşumdur. Çünkü kimi öğeler, toplum için zararlı, birey için yararlıdır; kimi zaman da birey için zararlı olan,

toplum için yararlı olabilmektedir. islam, her iki boyutun -toplum ve bireyin çıkarları- çelişkisini ortadan kaldırdığı

için benim için değer taşımaktadır. Büyük i rtan -ki ruhu onarmaktadır- ile güçlü aklı -ki toplum ve uygarlığı kurarbirbirine

katıp öyle yoğurmuştur ki sonradan çıkmış olan filozof ve kelamcılar olmasa bu iki boyutun birbirinden

ayrılması olanaksızdır.

66 Sisyphos Yunan mitolojisinde kurnazlığın simgesi olan Korinthes kralı. Hadep'teki dev bir kayayı iterek

tepenin doruğuna çıkarmakla cezalandırılır. Ne var ki, kaya tam doruğa

vardığında yeniden aşağı yuvarlanır.

Aynı olay, sonsuza dek sürüp gider. [Çev.]

na tutsak olur.

Kültürde, ruhun gelişiminde, insanlıkta, uygarlıkta, biliınsel deneylerde, ahlaki deneylerde, ahlakı ve toplumsal ilişkilerde bir yolu kat ederek doruğa ulaşır ve orada tarihsel bir kesiklik 't' bir anda oluveren bir kopuklukla başladığı noktaya geri döner. Şimdi yeniden cahiliyetten başlamalıdır.

İkinci ve üçüncü yüzyıllarda cahilliği Endülüs'te kökünden kazımıştır. Gerileme ve Emevi yönetimi dönemi olmasına karşın İspanya İslaın topluınunda okuma-yazma bilmeyen tek kişi bile yoktur. Kültür öylesine güçlüdür ki kötü öğelerin, zulüın yönetiınlerinin ortasında olmasına karşın insanı hayat ve hareketini

sürdürınüştür. Fakat çok zaman sonra, İslam ilimlerinin ınerkezi olan özel bir bölgede okuma-yazma bilen kadın sayısı sadece 48' dir. Üstüne üstlük, bu topluınun tüm çabası, bu kırk sekiz lekeyi[!] silmek ve başka bir yere sürınektir.

Çünkü Peygamber'in şöyle dediğini duymuşlardır; Kadınlara sadece iki şey öğretin; İp eğirmek ve Nur Suresi'ni. Oysa Mekke'de sadece 11 ila 17 kişinin okuma yazma bildiği Peygamber döneminde, Peygaınber' in hanımları Aişe ve Hafsa, her ikisi okuma-yazma bilınektedirler. Yüzyıllardan ve doruğa ulaştıktan som·a, toplumu yeniden cahiliyet döneınine döndüren tarihsel

kesintidir

bu. Yunanistan'a bir bakımz; İki bin beş yüz yıl boyunca felsefenin beşiği, sanat, felsefe ve demokrasinin parladığı bir merkezdi. Şimdi ise Amerika'nın da kabul etmediği kimselerin merkezidir. Ya da onları kabul ettiğini itiraftan utanınaktadır. Küçük Asya [Anadolu]; Bizans ınparatorluğunun en büyük merkezi -tarihimizde Bizans'tan ve uygarlığından ne duyuyorsak hepsi burasının uygarlığıdır, İtalya' mn değil- sonra da İslam uygarlığının merkezi olınuştur. İki yUz, üç yüz yıl öncesine değin, büyük dehalar, büyük kültür ınerkezleri, dünya uygarlığı buradaydı. Toplumsal düzenin ve kültürün değişınesiyle; aşırı taklitçi modernleşme çabalarıyla, kültürel değerlere ve yabancı kültürsüzlüğe saldırmalda geleneksel ve kültürel bir toplumda kopukluk yaratıldı; boş, cılız, yoksul ve kültürsüz bir kuşak ortaya çıktı. Bu kuşağın, geçınişiyle, eski kültür ve uygarlığıyla hiçbir bağlantısı kalınamıştır.

Buna göre tarihsel ve kültürel kopukluk ve yabancılaşına, beşeri bir bela olup bugün de İslan1 topluınu -özel anlamda- ve Doğu -genel anlamda- ondan ızdırap duymaktadır. Toplum, tüm insanı ınıras ve övünçlerinden, manevi öğe ve serınayelerinden ayrılmış, kökleri topraktan çıkmış ve ölümcül bir zehirlenmeyle karşı karşıyakalınış bir ağaca dönmüştür. Tarihsel kopukluk yoluyla, bir kuşak, önceki kuşaklardan ayrı düşmekte, tüm başarılarını, değerlerini ve stoklarını yitirmektedir. O zaınan, örneğin dört bin yıl önce köleliğe karşı, Karun

ve Firavun düzenine, şirk düzenine karşı, en büyük başarılan elde etıniş ve İbrahimlerle, Musalarla, en büyük, en derin düşünsel ve insanı öğTetilere sahip olmuş bulunan İslam' ın süreğenliği kopmalta ve İbrahim' in hareket ve kültüründen

kopan kuşak, Peygamber' den önceki putperest Arap cahillerine dönmektedir. Hatta Peygamber'in kendi kıyamı, çeşitli ülkelerde ve İslaın'ın ruh,

uygarlık ve tarihindeki onca büyük İslaın1 başarılar, birkaç yüzyıldan som·a bütünüyle durınakta ve bu kültürden, hareket ve akımdan, mevhum ve kırık betiınlemeler dışında birşey bilmeyen bir kuşak oluşmaktadır.

Tarih felsefesi anlaınıyla tevhid, olaylar, hareketler ve erekler makasıiun kestiği şeyi bitiştirıneye çabalamaktadır. Tevhid, tüın insanlık tarihine kesintisiz, süreğen ve devingen bir birlik kazandırmalda ve tarih boyunca sadece tek bir din, tek bir cihad, tek bir gerçeklik ve tek bir insan bulunduğuna inanınakla her kuşağı, bu akıma çağlar, yüzyıllar ve çeşitli ülkeler boyunca bağlaınaktadır. İşte bu şekilde, tarihsel birlik ve bütünlük ve Adem' den son zamana değin tek ve süreğen bir akımın olduğuna İnanmak, her kuşağı, bir zincir halkası gibi ona bağlamakta, her bireyi sanki bütün insanlarla, bütün çağlarda yaşamış hale getirmektedir.

TEFRiKA

İnsanlar, tarih boyunca sürekli olarak, iktisadi, siyasi ve sınıfsal etkenler ile,

ırkçılık, kavimcilik ve aynı şekilde bireysel egoizmler yoluyla birbirlerinden ayrılmışlar ve ayrılmaktadırlar; insan süreğen bir biçünde tarihte parça parça olmaktadır. Dolayısıyla beşeri tefrika, yaygın ve işler şekilde, çeşitli biçimler, bahaneler ve adlar -kavıniyet, mezhep, soy, sınır, doğa, iş, sınıf ve aile- altında insanlık tarihinde ve hayatında süregelmiştir. Tefrika ve parçalanma, tek insan gövdesinin parça parça olması demektir.

PARÇALAMA [TEB'iZ]

Parçalama da tefrika anlamına gelınektedir, fakat insan karşıtı tefrika insanın insanla ve bir insan küınesinin başka bir insan kümesiyle olan ilişkisini zulüm ve tecavüze -yasal ve şer'i biçimde ya da hiçbir biçim olınaksızın- göre belirler.

Parçalama ise sürekli bütünsel iki şekilde, iktisadi bakıından, sınıfın sınıfı, ulusun ulusu söınürmesi biçiınindedir; ulus ulusu, sınıf sınıfı söınürmektedir ...

Siyasal bakımdan da zulmün bir ulusa egeınen olma [istibdat] ve uluslara egemen

olma [emperyalizın =imparatorluk] çabasıdır.

Bu [parçalama] da insanlığın her zaman süren hastalığıdır, tarihe sürekli egemen olan sistemdir; adalet, özgürlükçülük, İslam, tevhid öğretisi ve İbrahim' in yolu, insanlık tarihi boyunca sürekli bir hareket biçiıninde, egemen sistem karşısında yer almıştır.

Peygaınber başını toprağa koyunca [vefat edince], kendisinin Kara gecenin

parçaları birbiri ardınca gelirler. şeklinde tahmin ettiği gibi olur durum.

Kölelerin kurtarıcısı Musa susunca Harun düzeni -onun varisleri- gelir ve

Firavun' un ve Bel' aın' ın varisi olur.

Aynı şekilde, aşk, barış ve sevgi peygamberi İsa ölünce varisieri -kesişleryeniden

Sezar ve Kayser düzenini -olandan dalia kötüsünü- onun adına sürdü234

rürler ve sadece adlar değişir; Sezar'ın adı Papa, senatörün adı Kardinal olur

vb ...

Her peygamber ve önder ölünce, düşmanları, onun veliahtları olarak,

düşmanlarımn düzenini sürdürürler. Bu, tarihe egemen olan' düzen' dir, ötekisi

ise tarihin hep mahkum 'hareket' i dir.

DURAGANUK VE DEViNiMSiZLiK

Bu konuyu tam olarak anlamak için' Muhammed Hatem-i Peyamben1n' adlı

kitapta yer alan 'Ez Hicret ta Vefat' [Hicretten Ölüme Dek] başlıklı makaleye

başvurmalısınız. Orada, toplumların sürekli olarak, tarihte toprakla bütünleştiklerini,

insan bir yerde kaldığı sürece kabile, kavim, toplum ve hatta imparatorluk

biçiminde durağanlaştığını, geleneksel çerçevelerde, kalıtsal tasma ve

zincirlerde ve kalıplaşmış toplumsal sistemlerde donuklaştığını, hareketin öldüğünü,

bu durumun ansız bir devriinİn gelip onu harekete geçirinceye değin

sürdüğünü toplumbilimsel açıdan ortaya koymuştum.

İnsanlık tarihinde, hicret kırbacı, geri, durağan ve devinimsiz kavimleri zaman çizgisinde, yeryüzünde ve donuklaşmış uykulu içierde harekete geçirmiştir.

Dolayısıyla donukluk ve durağanlık her yerde görülen sürekli bir hastalık olup büyük toplumları ve uygarlıkları yok etmekte ya da bataklık gibi lığlaştırıp kokuşturmaktadır. Yunan [uygarlığı], ülke-şehirlerin [cite-etat] çerçevesi ve bunların sınırlı ve kapalı surları içinde donduğu için yok oldu ve Roma için kolay bir lokma durumuna geldi. Roma da ülkeler alma ve fetihler grafiğinin ardından gücü ve sistemi sabitleşerek donuklaştı, durağanlaştı ve öldü.

ZAMANA YABANCILAŞMA

Belirli bir zamanın, büyük bir insani devinimin, kurtuluş bağışlayıcı beşeri öğretinin gereksinimi olan bir hareket, çeşit çeşit iktisadi, siyasal ve düşünsel etkenler aracılığıyla gelenek haline gelmiş ve durağanlaşmıştır. Zaman devingen, ama geleneğin durağan olduğunu biliyoruz. Kalıtsal, olduğu yerde sayan ve tek düze bir toplumsal gelenek haline gelen ve mutaassıp ve donuk biçimlerde donuklaşmış durumda kalan bir dinin, zorunlu olarak zaınanla arası açılır. Çünkü zaman, sürekli devinimdir; oysa gelenek, degişmez ve tek düze donuk bir şekildir. Bu yüzden, bölgesel ve kalıtsal gelenekler şekline gelmiş şeyin maskesini kendimiz kırmazsak, dinin ruhunu, hedefini ve hareketini bu donmuş kalıpların içinden kurtarmazsak; zaman kalıp, içerik, hak, batıl tanımaz, kükreyen bir sel gibi dur durak bilmeden duran, donmuş, yere yapışmış

ne varsa kırıp yok edip geçer.

Bizse bu donuk kalıpların içinde, insam şekillendiren en değerli öğeleri, gelişimiınizi,

ınan serınayelerin1izi yok ederek geçn1işe yollayacağız; zaınan da

bunların üzerinden geçip gidecektir. Bugün, zamamn İslam kültüründen,

inançlarından ve onun en önemli değerlerinden nasıl hızla uzaklaştığını görüyoruz

ve biz hiçbir şey yapmıyoruz. Zamanın hareketiyle tanışık olan biz, bu

ayrılığa, imanımızın geri kalışına ve zamanımızın ileri gidişine her gün tanık

olmaktayız. Zamanda hareket ediyoruz zorla; ileriye yöneliyoruz zorla, ama

karanlıkta. Çünkü kervandan geriye kalan bir ateş gibi bıraktık İslam'ı, kalsın

biz geçelim diye. Zamandaki bugünkü hareket böyledir. Yolun lambasını arkada,

önceki duraklarda bıraktık ve gece vakti bilinmeze doğru hareket halindeyiz.

Zamandan ayrılış ve zamanın hareketi zorunluluğu, bütün dinlerin,

uygarlıkların, öğretilerin, devrimierin ve hareketlerin hastalığıdır. Toplumdaki

her öğreti, her hareket, her devinim ve her devrim, işte böylece ölmektedir;

zamandan ayrılınakla, zamanla birlikte gelmemekle.

Allah'ın İslam'ı koruduğu ve İslam'ın bize gereksiniinİ olmadığı doğrudur;

çünkü bize gereksinimi olan bir İslam'ın ancak kendine yararı olur ama İslaın'a

gereksiniinİ olan biziz. Şu ne aptalca kaygısızlıktır ki İslam her elden gittiğinde

huzur içinde ve hiç üzüntü duymadan şöyle denilmektedir; Üzülme; Allah,

İslam'ı kendisinin koruyacağını vadetmiştir. Kim dedi, İslam için tasalanalım diye -Biz Müslümanlar için tasalanalım. Senin bu kaygısızlığın şuna benzemektedir;

Neyii1 varsa hırsız alıp götürür, yoksut aç, muhtaç kalırsın. Ben de senin gönlünü alınm, paralara üzülme, hiç üzülme, para kaybolmaz, karşılığı merkez bankasında saklıdır diye.

HEDEFSiZLiK; iNANÇ VE AMEL ARASINDA YABANCILIK

Bu, bize ve toplumumuza özgü istisnai bir hastalık değildir, değişik oranlarda her yerde görülınektedir, ama kimi şeylerde biz birinciyiz. Aınel ve inançların uyuınsuzluğu, belirtilerini açıkça gördüğümüz tuhaf bir hastalıktır. Biri gelip bir işe el atar, sadece hayırlı bir iş yapmak için. Ne ki zamanla uyumlu olup olınadığına hiç bakınaz. Oysa Tahran' da bugün su deposu yapmak, hayırlı bir iş olmaınası bir yana, hedefsiz ve anlamsız bir iştir. Dini işlerde de sadece bir iş dini bir gelenek olduğu için yapılmaktadır ve kişi için sadece yapılış

şekli söz konusudur. Bu yüzden Müslüman ya da Müslüman olmayan bireylerin arneller dizgesinde tuhaf bir tutarsızlık ve uyumsuzluk görülmektedir. Onların aınellerinden kimileri büyük ve insanı bir hedefi gösterirken, öteki amelleriyse bu arnelierin karşıt noktasını göstermektedir. Örneğin Hüseyin'i anma toplantısına katılır, ağlar, orada Hüseyin'i yüceltir, ama zulmün elinde araç olur kolayca. Ya da dini şiaı·lara inanır ve sıkı sıkıya sarılırken aynı zamanda,

söz ve kaleıniyle topluınu sapmaya ve gerileıneye sürükler. Ali'ye inanır; herşeyini yitirme pahasına batıla evet demeyen adaına inanır, ama hareketiyle, vücuduyla ve ameliyle, her aşağılığa, her alçaklığa ve her cinayete evet der, boyun eğiş, onun fizyolojisinde bile göze çarpmaktadır; herşey karşısında - önemsiz ve aşağılık da olsa- otomatik olarak eğilir. Onlar, namazı kılarlar, zekatı verirler ve rükua varırlar ayetini Ali [a.s.] hakkında tefsir etmektedirler,

O, Allah huzurunda rükCia varırken, halka bağışta bulunmaktadır. Bunlar ise, efendinin huzurunda rükCia varırken, halktan almaktadırlar. Onlar, inanç ve amel arasındaki bu çelişki ve uyumsuzluğu duyamazlar. Kur' an' a inanır, onu ciltlemeyi, süslemeyi ve yüceltıneyi hiç ihmal etmez, inançsal bakımlardan Kur'an'ı dua kitabından üstün bilir. Ama amelde, bir kez bile okumamıştır, okurnamaktadır Kur'an'ı. Dua kitabı onun için Kur'an [okunacak] dır. Kur'an, onun için sadece yazı-tura atmakta ve istiharede kullamlan kutsal birşeydir.

Eşitliğin ve insanlığın doruk noktada sergilendiği yer olan hacda, aşağılık bireysel hayatı için dalkavukluk ve meddalılık etmektedir. Parası olmadığı için alçalmakta ve kendinden daha aşağı aına paralı olan birine saygıda kusur etmemekte ve onun önünde eğilmektedir. Bunların hiçbiri, ona göre, bir uyumsuzluk taşımamaktadır, Hacer ve İbrahim'in sünnetine katılmakla birlikte.

Bu insan, 'Ana, Baba! Biz Suçluyuz' da söylediğim gibi hacda bin kez sorar

Nasıl diye. Aına bir kez olsun Niçin diye sormaz. Yüz kez gidip dönmüş ve hep şunu sormuştur; Efendim, benim bu plastik terliğimin üzerinde bitişme izi var -elbette kalıptan ileri gelmektedir- bunun günahı var mıdır; biliyorsunuz, ayakkabı dikişli olmamalıdır Ama bir kez olsun, aslında hacca niçin geldiğini sormaınış 've düşünmemiş tir.

Çelişkiyi anlamaz. Onun zihni donmuştur, durağanlaşınıştır. Kendisini insan bireyi olarak kabul edemez, Allah yerine -Kur'an'ın dediği gibi- ahbara, ruhbana, güçlülere ve para babalarına tapar, fakat taptığım bilmez. Çünkü ruhani ya da servet sahibi veya güç ve makam sahibi kimse aracılığıyla aline olmuştur. Dine ve insana bağlı olan insani saygınlıkları, ilahi değerleri, makama ya da paraya bağlı olan güçleri, bunlara bağlı ve ınensup olan bireylere ait görür ve onların karşılarında basitçe bir düşünmeye bile gücü yoktur.

Bilinçli ve düşünür din alimlerinden biri olan bir dostuın -yeni yetişen seçkin aydınlar arasında benzerini az gördüğüm bir Alevi Şiiliği alimi-67 şöyle

67 Şaşırtıcıdır ki islam'da hem en güçlü uyuşturma ve geriletme etkenleri ve hem de en güçlü tahrik ve ayağa kaldırma öğeleri ayın din alimleri topluluğunda bir arada bulunmuşlardır. islam tarihine bir bakın. Hilafet döneminde herkesten çok [Sünnilikte] ve Safeviler döneminde her zamankinden çok [şiilikte], toplumu uyuşturmaya neden olan ve halkın zihinsel kavramlarla, duygularla, zararsız ve tehlikesiz kin ve tehlikelerle güç sahiplerinin, hilafetin ya da içinde bulunulan zaman kendilerinin malı olan herkesin çıkarına

oyalanmasına yol açan etkenler

de yine aynı grup ve· toplumdandırlar. Çünkü din her güçten daha güçlüydü ve .halkının düşünce ve inanışına

her şeyden çok egemendi. Öte yandan, uyanış, hareket ve topluma bağımsızlık bağışlama etkeni, dıştan gelen

düşünsel, kültürel, iktisadi ve siyasal saldın karşısında direniş etkeni, kitleye hayat ve hareket bağışlama etkeni,

bu din görünümlü tüm sapmalara karşı duruş ve direniş etkeni olan çehrelerin çoğunluğu, yine bu toplum ve grup

içinden çıkmıştır. Paris'teydim. Bizim grup başkanımız olan -elbette çoğu kez başkansız meskenlere başkanlık

ediyordu- bir bey, öğrenciler encümeni adı altında bir toplantı düzenlemişti. insanı komplekse sürükleyen o çok

aydın öğrencilerden biri laf üfürmekle meşguldü, müslüman duymasın, kafir görmesin türünden jest ve tavırIarial

Konu, iran'ın tanınmasının ve sevgili vatanın sorunlarının araştırılmasının zorunluluğu idi; özdeş, bilimsel

ve beş bin kilometre öteden direkt bir biçimde. Paris'in aristokrat kafelerinden birinde iran'ın köylü kitlesiyle

temas kurulmalıydı [tıpkı Süveyş gölü kıyısında, iran'ın halk kültürünü ve mahalli dillerini derleyip araştıran Sayın

Cemalzade gibi!]. Ruhaniliğin ve dinin iran'da ya da islam toplumlarında toplumun gerilemesinin ve duraklamasının

en büyük etkeni olduğundan söz ediliyordu [sekiz-dokuz yıl öncesine aittir]. Sonra saldırmaya başladılar Din

diyordu; Mescitte, kılığıma bakarak bir hanım, kendisi için istiharede bulunmarnı

istedi [ki ne yazık ki avam, aynı tür giysiyi giyen kiınseleri aynı gözle

görür ve yükümlülüklerini bu sınırlar içinde sanır]. Tartışmanın yeri olmadığını

gördüğümden bir istiharede bulunmak için tesbihi alıp kıbleye döndüm.

Dua ve kendiınİ hazırlamakla meşgulken si parişçi hanım, Efendi! Lütfen niyetini

de siz kendiniz dileyin. demez mi

Hedefsizliğin nereye vardığına bir bakın Bu hanım ne için gelmiştir, hangi

ihtiyacını gidermek istemiştir

Hac' da kendiın, insanın aniayıp duyumsayabileceği en güzel değerlere tanık

olduın. Yine orada, insanın anlan1ayacağı en geri çirkin cehaletlere de tanık

olduın. Örneğin bir grup, niyet okuma [!] yapmak için oturmuştu. Niyet etme

teknolojisi öylesine karmaşık ve güçlü ki niyet etınenin aslını unutmuşlardı ve

tüm çabaları harf ve kelimeleri tıpkı Araplar -hem de mevcut Araplar değil,

mevhuın Araplar- gibi telaffuz etmeye harcanıyordu. Bu, hedefin ve arnellerle

inançlar arasındaki uyurnun yok olmasıdır; Örneğin İslam gibi, bir hedefi bulunan

ve amelleri, ibadetleri, hükümleri, iktisat, siyaset ve kullukla ilgili konuları

bütünüyle ınantıksal bir uyum, sağlaın ve bilinçli bir doku içerisinde olan

neden-sonuç ilişkisi, birbiriyle bileşim ve uyuşum taşıyan ve herkesin görevi

hedefe ulaşmak için bir giriş olan bir harekette şimdi İslam'ın varlık felsefesi,

vahiy ve mesaj olan o hedef ortadan kalkmaktadır. Bu dizgenin darmadağın

toplumu geriletti, düşünme ve akletmenin gelişmesini toplumun elinden aldı. Din genel olarak özdeş gerçeklerden,

evrimden; hareketten ve uygarlıktan uzaklaştır maktadır. Başladılar iki yüz yıllık standart laflan söylemeye.

Ben iran'dan yeni gelmiştim, kalkıp arz ettim Ben sizin kadar aydın değilim, yeni geldim. Ben bu bilimsel ve

oldukça felsefi konulan bilemem, fakat ben şu son yüz, yüz yirmi yıla bakıyorum, tarihe bakıyorum başından bu

yana batıyla bütün askeri, siyasi ve iktisadi antlaşmalarda, hep doktorların, mühendislerin, Avrupa'da okumuşların,

yani 'bizler'in imzası bulunmaktadır, hiçbirinin altında hiçbir din adamının imzası bulunmamaktadır. Tümü

Necefe değil, Avrupa'ya gidenlerce imzalanmıştır! Bu bir yana, direnişçi çehreler olarak, ta başından beri, batının

saldırıları karşısında, aslında sömürünün girişini sağlayan, saptırıcı yenileşme olgularına karşı savaşan ve

hatta siyasal sistem, iktisadi sistem, üretim, pazar, hayat, toplumsal etiket, inanç, ideoloji, aydınlık adı altında ve

bu deccal eşeğine yol açan çeşitli bahanelerle ortaya sürülen bütün iktisadi ve hatta ahlaki ve toplumsal semboller

karşısında direnen kimselerin hepsi bu din adamları topluluğundan çıkmıştır. ilk başkaldırı, Tömbeki başkaldırısıdır.

ilk başkaldıran çehre ise Mirza Hasan-ı Şiraz'dır ki o da bunlar arasından çıkmıştır. iran'a giren ilk sömürü

ayağı bankaydı. Bankanın iran'a gelmesini öneren ilk kişiyse din karşıtı, yenilikçi bir aydındı -Mirza Mülküm Hanve

buna karşı duran ilk kişi de yine din adamları arasından çıkan Seyyid Cemaleddin Afgani'ydi. .. Bu yüzden

aynı toplumdan hem bozuk din yayılmış ve gerçek islam'ı yok etmek ve halkı uyuşturnıak için islam tarihi boyunca,

hilafet döneminden tutun da sömürü dönemine varıncaya değin, aynı yerden destek alınmıştır. Sapma,

kirlenme, zulüm ve dış tecavüz karşısında uyanış, sorumluluk, karşı duruş ve direniş etkenleri de yine bu merkezden

baş göstermiştir. Öyle ki islam toplumunda gerçekleşen devrimler ve toplumsal hareketlerin her birinde

iki olgunun yinelendiğini görürsünüz Biri özgür, bilinçli ve sorumlu alim çehrelerinin çıkışı, ötekiyse bu değişimierin

asıl merkezi olarak 'mescid'in faal merkeziliği, toplumcu ve halkçı yükümlülüğüdür. Bu yüzden islam, halk ve

zaman üçgeninde düşünen ben ve benim gibilerin hem buraya olan umut ve imanları, hem de umutsuzluk ve

inançsızlıkları aratmaktadır! Bu yüzden ayırmak gerektiğine inanıyorum Alim mi, ruhani mi Alevi Şiiliğinde mi,

Safevi Şiiliğinde mi Bu farkı koymazsak hem gerçekliğe zulmetmiş, hem de yanlış karşısında akılsızlığa düşmüş

oluruz. Bizse ne zalim ve haksız olmak istiyoruz, ne de ayırt etme yetisi olmayan ahmaklardan olmak istiyoruz!

olmuş parçaları, birbirleriyle bağıntılı olmaksızın ve o hedef ve amaç göz

önünde bul und urulmaksızın gerçekleştirilmektedir.

Amel ve inanç, hayat ve düşünce, davranış ve iman arasındaki bağlantının

kopması, aracın hedefe dönüşmesi, yolun amaç olması, dinin şiarlara sıkıştırılması

imanın törenlere, inancın işaretiere [hatta bedensel işaretiere] indirgenmesi,

tapınmak ama tanırnamak, inanmak ama anlarnarnak, sonuçta da bütün

mantıklı ve bilinçli ilişkilerin altüst olması ve birbirinden koprnası, bütün değerlerin

dağılması, insanı yiyip yutan ve biçimini değiştiren korkunç hastalıklardandır.

iKiCiLiKLER

İki görüşlük, felsefi ve insanbilimsel şaşılık, iki ayrı şeye kulluk, iki ayrı

yönde İnanmak, insandaki ve doğa ile doğa ötesi arasındaki çelişki; tüm bunlar

ikicilik [dualisrne] anlamına gelir. Tevhid ise tüm bunlara uyum ve birlik kazandırır.

Sürekli olarak, maddeyle rnana arasında -ki İslam ekmeği ve namazı bir

uyum, bir bakış ve görüş içerisinde algılar- dünya ile ahiret arasında -ki tevhid,

bu ikisi arasındaki süreğen çelişkiyi gidermekle kalmaz onlar arasında bir neden-

sonuç ilişkisi oluşturarak aralarında tarım ve ürün arasında olduğu gibi

bir uyum olduğunu öngörür- akıl ve aşk arasında -ki felsefe tarihi boyunca birbirlerinin

yanı başında, birbirlerine uzak ve birbirleriyle savaşım içinde olmuşlardır-

ayrılık ve savaş olagelmiştir.

Konfüçyüs ve La o Tzu' dan tutun da Aris to ve Ejlatım' a, İbn Sina ve Ebu

Said Ebulhayr' dan tu tu n da Descm·tes ve Pascal' a varıncaya değin felsefe, ahlak

ve ruhbilirnde akılcı insanlar, duyumcu insanlardan ayrıdırlar. İşrak, duyum ve ilham bir yanda, akıl, mantık ve delillendirme öte yandadır. Pascal'ın deyişiyle;

Aklın anlamadığı kanıtları vardır kalbin. Allah'ın varlığına akıl değil, kalp tanıktır.

Tarihte, dini duygu, bireyi toplumdan Tanrı'ya doğru sürükleıniştir hep. Topluınsal, iktisadi ve siyasi düzen ise bireyi Tanrı' dan ve fizik ötesinden gündelik maddi toplumsal yaşayışa sürüklemiştir.

Çaba ve tevekkül de hep karşı karşıya bulunrnuşlardır. Çünkü çaba, hedefe ve başanya ulaşmak için özdeş yeteneklere ve maddi çalışmaya dayanan insanı bir görüştür. Tevekkülse, her türlü başarıyı ve hedefe ulaşmayı Allah' a dayanmada görmekte ve kendi bireysel çaba, irade ve seçimini yazgısında, mutluluğunda ve mutsuzluğunda etkisiz olarak bilınekte olan insanı bir duygu ve inanıştır. Çaba, maddi insan görüşünün tezahürüyken, tevekkül, ilahi ve madde karşıtı insanın manevi, irfan1 ve ruhanı duygusunun tezahürüdür. Hesapçı akıldar{ kaynaklanan maddi çabayla, hesapsız aşktan kaynaklanan tevekkül, dinlerde ve felsefi öğretilerde biri ötekine feda olmaksızın ya da ötekinin yan birimi veya ötekinin karşısında değersiz ve önemsiz olmaksızın iki temel olaAli

rak ya da iki esas neden ve etken olarak birleştirilemezler.

Dünya ve ahiret ikiliği, zahitlik ve varsıllık ikiliği, ruh ve cisim ikiliği, gerçek

ve güç ikiliği, ruhanilik ve maddilik ikiliği, bireysellik ve toplumsallık ikiliği, daha derin anlamıyla; kulluk ve rablik, isyan ve baş eğme, gurur ve huşu, kılıç ve namaz, arifin halveti ve mücahidin savaşı, Budha' nın huzuru ve Sartre'ın huzursuzluğu, mutlak zihinsellik ve mutlak özdeşlik, savaşmak ve aşk beslemek. Halk için, Allah için ve kendisi için ... İkiliği bu türdendir.

MATERYALilM VE iDEALiZM

Tüm öğretiler ya tek gözlüdürler [Materyalizm, Berkeley'in felsefi idealizmi v.s.] ya da şaşıdırlar ve iki görüşlüdürler [Budha, Veda, Zerdüşt ve Mani dinleri v.s.]. Oysa tevhid, doğa gibi, insana tek bakışlı iki göz vermektedir. Nasıl yani Yani heın yeri görmektedir, hem göğü; hem ekmeği, hem namazı; hem dışta olanı hem içte olanı, ama her ikisini uyumlu, aynı yönlü ve kaynaklı olarak görmektedir. İki karşıt yüzü de görmektedir, ama tek bir madalyon üzerinde. Onun için varlık, çatışıklardan oluşan bir varlıktır bir oranda. Mutlak bütünsellikteyse tek ruhu ve aklı bulunan tek bir gövdedir.

KUŞKUCU DÜNYA GÖRÜŞÜ [SCEPTiCiSME]

Kuşkucu dünya görüşünde dünya bilinmez üzerine kuruludur ve insan da kuşkuya dayalıdır. O dünyada, nelerin olup bittiği ve yaratılış hedefinin ne olduğu bilinmemektedir. İnsan, kuşkulu bir dünyada anlaşılmaz bir yazgı ve bilinınez bir dayanak karşısında, yönsüz ve ikircilikdir, kendinden geçmek dışında atıatılamayacak bir huzursuzluk duymaktadır. Kuşkulu dünyada insan, maddi ve günlük hayatında bile belirli bir yol seçemez asla. Varoluş kuşkulu

olduğunda, her düşünce, seçim ve araştırma da kuşkulu olur. Çünkü doğru, güzel ve çirkin için bir ölçütün bulunması olanaksızdır.

SAÇMACI [ABSURDE] DÜNYA GÖRÜŞÜ

Dünya ve dünyadaki işler sadece bir hiçtir. Bu dünya görüŞü, eskiden var olmuş ve bugün de oldukça yaygınlık kazanmıştır. Dünyayı saçma gören insan, kendisini, hayatı, kendisinin başkalarıyla olan ilişkisini ve başka her şeyi, ciddi, anlamlı ve hedefli olarak algılayamaz. Varlığa inanmayan bir insan, insana iman duyamaz. Saçmacı dünya görüşü, hayata ve bütün insanı görünürnIere etki eder. Öyle ki bugün saçmacı sanat, saçmacı tiyatro, saçmacı edebiyat ve saçmacı roman, resmilik kazanmıştır.

Bu doğaldır. İnsan, doğanın ardındadır ve dünyanın ayrılmaz parçasıdır. Dünyaya baktıkça kendisini çaresiz görmektedir. Varoluş saçma üzerine kurulduğunda, her iş mecazdır. Çünkü herşey boş ve anlamsız olduğundan iyiden ya da kötüden, çirkinlik ya da güzellikten, hizmet ya da hıyanetten, cellatlık ya da şehitlikten söz etmenin bir anlamı yoktur; hepsi de birdir. Çünkü hiç

biri de hiçbir şey değildir.

Burada, bu dünya görüşünün ilk ve en büyük kurbanının insan olduğunu görüyoruz. Saçma insan, insanlığı ortadan kaldıran insandır.

BENMERKEZCi DÜNYA GÖRÜŞÜ [EGOCENTRiSME]

Yunan sofistleri, yeni hümanistler ve bu cümleden olarak egzistansiyalizm,

insanı varlık okyanusuncia bir başına bir ada olarak görürler. Yeni egzistansiyalizmin

ve Camus öğretisinin gereği, Tanrı'nın ve gayb dünyasının yok sayılmasıdır.

Bu öğreti, Lucrece6s öğretisinin devamıdır. Bu öğretide tamı, tamılar

ve fizik ötesi vardır, ama bizim yazgımızda etkisi yoktur. Biz kendimiz için

varız, hayat ve hedefimizi fizik ötesine ve iradesine göre belirlememeliyiz. Bizim

kendi irademiz var ve bağımsız olarak kendi hayatımızdan sorumluyuz.

Lucrece şöyle diyordu; Tamılar vardır, ama kendi aşklarıyla, kinleriyle ve savaşlarıyla

meşguldür ler, onların insanlarla işleri yoktur.

Bu tür bir dünya görüşü şirktir. Bir tür varoluşsal ikicilik [dualisme] olup

tanrıya, hesaba, kitaba inanmakta, evrende bilinç ve hedefin bulunduğunu

kabul etmekte, ama evrende birbirleriyle bağlantıları olmayan bir sürü çelişik

gücün, zatın, buyurganlığın, yön ve hareketin bulunduğuna inanmaktadırlar.

Burada insan, dünyada bir garip olarak algılanmaktadır; doğada temeli olmayan,

fırtınalı bir okyanusta başıboş dolaşan bir gemi olarak. Şirk dünya görüşünde

birey, parça bölük olmuştur. Tarih ise, tarihsel şirk dünya görüşünde,

birbirinden kopuk bir akım, birbiriyle hiçbir bağıntısı olmayan olay ve oluşlar

dizgesidir. Hepsi aynı yolu yürümezler, tarihin nereye ulaşacağı bilinmez.

Çünkü önderlerin, siyasetçilerin, askerlerin ve fatihlerin oyuncağıdır. Fakat

tevhid, tarihi uyumlu tek bir hareket olarak, kesintisiz süreğen bir akımda insanlığı

kesin başlangıç noktasından alıp somut bitiş noktasına değin götüren

bir hedefli ve bilinçli bir hareket olarak görmektedir.

Tevhid, tefrikayı, ırkçılığı, sınıfları, kümeleri, sülaleleri, insani mertebeler

zincirini toplumda açıklayan tüm öğretilere indirilıniş bir darbedir. Tevhid,

tüın bunları yok etmekte ve beşeri toplumsal düzene birlikçi bir görüş kazandırmaktadır.

Çünkü sınıfıara ve tefrikaya dayalı bir toplinnun açıklanışı,

tevhidle değil, şirk dünya görüşüyle uyumludur.

Bundan önce ayrıntılı olarak söylediğim gibi tevhid, bireyi ve toplumu yıkıntıya

çeviren üç etkeni, yani cehaleti, korkuyu ve çıkarı yok etmektedir. Bu

etkenlere, daha önce işaret ettiğimiz türlü alİnasyonları da eklerseniz, insanın

kendisi oluşunda, şaşırtıcı, hassas, gelişkin, karmaşık ve aşkın bir varlık olduğu

kadar tehditle, bozulma, koflaşma, saçmalaşma, hayvanlaşma ve hatta nes-

68 Lucrece, isa'nın ölümünden sonra 70 yılına dek yaşadı. Albert Camus ve Sartre -Camus'dan daha az olarakgörüş

ve öğretilerini ondan aldılar. [Lucrece ve öğrencisi olarak Albert Camus'un öğreti ve eserlerinin felsefi ve

toplumbilimsel çözümlemesi için Meşhed Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim Tarih Bölümü dördüncü yıl Medeniyet

tarihi derslerinin Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örgütü'nce çoğaltılmış teksirierine bakılabilir.]

ne ve eşya olına tehdidiyle karşı karşıya olduğu da açığa çıkacaktır.

Yükümlülüğü, Allah' a doğru olmak, Allah'ın benzeri olınak69 olan insanı doğa, tarih, topluın, hatta kendisi, hayat, duygu, bağ, gereksinim, inanç, konum, koşullar, kültür, uygarlık, dinler, küfürler, felsefeler, sanatlar ve hatta iyilikler, güzellikler ve değerler aline edebilirler. Her ınelek, şeytan olabilir; bir cin onu deli edebilir, çarpabilir.

İnsan, gerçek kendisini ve kendi aşkını nasıl besieyebilir ve onun varoluşsal takdirinde ve yaratılışının mucizevi olanaklarında bulunan kendi yaratılışının ilahi planını kendisinde nasıl gerçekleştirebilir

O zaınan, dört yandan onu gizli ve açık darbeleri altına alan ve gün geçtikçe daha bir güçlü, daha bir fazla ve daha bir üstün olan ve insan yükseldikçe onu düşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bu insan karşıtı amansız saldırılar karşısında kendisini nasıl koruyabilir Kendi insanı özünü unutmaz ını Yitirınez mi Elinden kaçırmaz mı Yapısı değişınez ını İnsanlığın bugünkü tehlikesi, sel, veba, kıtlık ve çiçek hastalığı değildir. Sayısız insanın ölümü tehlikesi değildir. Bugünkü insanlığın tehlikesi insanlık tehlikesidir. İnsanın özünün ve aşkın insanlığının türselliğinin değişmesidir. İnsanlık, insanlar olmakla değil nesne olmakla, yok olmakla karşı karşıyadır. İnsanlık, nüfusun değil nefsin ölümü tehlikesiyle yüz yüzedir.

En sonunda, bu kendinin yabancısı paranın, gücün, makinenin, şirkin, vehmin, sınıfın, soyun, baskının, düzenin ve hayatın çarptığı, bu kurt ya da tilki

olınuş kişi, bu sıçan ya da koyun olmuş kişi, dünya ya da ahiret yoluyla aline olmuş bu kiınse; bu -her nasıl ve her ne şekilde olursa olsun- insan olmaktan çıkmış ve ona karşı garipleşmiş kimse, kendisini yeniden nasıl keşfedebilir, kendi yaratılışsal özüne nasıl dönebilir, nasıl kendisi olabilir

Söylemek istiyorum; Tevhidle.

Aına bu kelimede -tüm varlığı ölçüsünde ağır, zengin ve varsıl bir kelimedir- bulunan anlaın yükünün ağırlığı, bu keliınedeki şaşırtıcılığı da aşan öte şaşırtıcılıklar, onun yükünü çekmekten aciz bırakınaldadır kelimeleri. Dil -onu eksik, yüzeysel ve oldukça yoksul kılmaksızın- ondan söz edebilecek güçte değildir.

Belki de bu yüzden vahiy dili de -beşer1 kelimelerle konuşınası gerektiğinden- onu tüın temel kavramlarıyla -ki her birinin yüzlerce boyutu bulunan görünümü vardır, her biri her bilinç ve duygu ışığının parladığı, bitmek bilmez çeşit çeşit görünüınler kazanan bir prizmadır- sözler yoluyla değil, hareketler yoluyla aniatınayı yeğleıniştir.

Her birinin bir sembolü olan hareketler, her birinin anlatundan daha çok anlam taşıma, duyına, dile getirme ve ilham etme kapasitesi bulunan sembol-

69 Bu konunun sonunda konu zincirinin mantıksal uyum ve bağıntı içerisinde olmadığını, ortaya atılan konuların

birinin Halep'ten, birinin Şam'dan olduğunu söyleyebilirsiniz. Doğrudur. Ama bu gerçeğin suçudur, insanın dünyadaki

zor yazgısının, karmaşık, fırtınalı ve tehlike dolu konumunun gerçeğinin!

ler ...

Büyük bir sahnede, doğanın içinden, dağ, dere, düzlük ve ovanın yer aldığı sade ama düzenli, birbirine bağlı ve zamanla bağıntılı görkemli bir gösteriyle tevhid, dünya görüşü, tarih, toplum ve insandan oluşan dört boyutuyla, ideolojik üst yapısıyla ve ayrıca son yönüyle -ki yaratılışın namusunu, varlığın uyumunu, insanın ereksel takdirini anlatmaktadır- açıklanmıştır, özdeş bir cisimlenişe kavuşmuştur. Öğrenci, onu anlamak için, onu tüm ruhuyla, bedeniyle,

davranışıyla, etinde, derisinde, duygu ve düşüncesinde tecrübe etmektedir.

Nerede

Hac da.

ONUNCU DERS

KUR'AN VE ÖGRETiLER AÇlSlNDAN TARiH

Bugün, İslam-bilim plamnın ikinci bölüınüne, yani ideolojiyi koruyan ve tevhidin dünya görüşü üzerine kurulu o üç sütunun açıklaınasına geçiyoruz. Bu üç sütun, şekilde ·şöyle gösterilıniştir; Ortadaki sütun insandan ibarettir. Sağdaki sütunu tarih, soldaki sütunuysa toplum oluşturmaktadır.

Kural olarak insandan başlamaınız gerekiyordu. Çünkü öncelikle insanın kim olduğunu, bu büyük düşünce tasvirinde, bu öğretide nasıl algılandığını

bilmek, onun öz ve gerçeğinin nasıl çözüınlenip anlatıldığını kavramak duruınundayız.

Daha som·a da insam tarihte ve toplurnda tammalıyız.

Bu üç sütunda, ortadaki sütun olan insan, felsefi yönüyle, yani bu öğretinin kendisine özgü görüşündeki insanın hakikati, özü ve gerçek anlamı olarak tanınmaktadır. Bu sütunda insan, soyut bir gerçek olarak, tüınel ve zihinsel bir cevher biçiininde ortaya çıkmaktadır. Tarih felsefesinde insan, zamanda, zamansal hareket durumunda; sol sütunciaysa insan, toplumsal sistem içerisinde ya da toplumsal şekliyle betimlenmiştir.

Dolayısıyla, insanbilimde, soyut insandan söz edilınektedir. Her iki yanındaki iki sütunciaysa insan, özdeş, gerçek, dışsal olarak ve zamanda ya da topluında gerçeklik kazanınış durumuyla açıklanınaktadır. Kural olarak, öncelikle, insanın tümel anlaında ne olduğunu bilınek durumundayız. Daha sonra da insanın tarihsel yüzünü bir sütunda, ardından toplumsal yüzünü başka bir sütunda açıklarnalıyız. Bu, inceleme, araştırma ya da öğretimin mantıklı kuralıdır.

Ama hangi ınantıktan söz ediyoruz Bizim şu anda beniinsediğiiniz mantıktan; benim açıkladığıın, bütün zihinlerin beklediği mantıktan; zihinlerin alışılagelmiş ınantık yönteminden söz ediyoruz. Mantık yönteıni ya da mantık, ya da mantıksal bakış veya -Avrupalılann deyişiyle- Descm·tes ınantığı dediğimizde ister Doğu' da -özellikle bugünkü İslam uygar lığında- ister Batı' da olsun,

biçimsel [fonnel] mantık ve soyut aklın mantığı olan Aristo ınantığı aınaçlanınaktadır.

Ne ki biliın, özellikle de insan bilimleri, yeni yönteminde Aristo mantığı kalıplanndan

kurtulmaya çalışmaktadır. Şu anlamda ki önce insan tümel olarak

tanınmalı, sonra da özdeş biçimiyle tanınmalıdır; önce insanın soyut gerçeği

ortaya konulmalı, sonra da zamansal, mekansat toplumsal ya da bireysel veya

tarihsel gerçekliği ortaya konulmalıdır diye dile getirilen o mantıksal gereğin

tersine yeni biliinsel görüş, insanın ya da başka bir fenomenin ve başka bir

bilimsel konunun soyut gerçeğine varmak için tümelden başlanmalı ve başlangıçta

soruna soyut, genel ve tümel felsefi şekliyle girilmemelidir. Önce özsel

gerçekliği tanıyıp sonra da tikelleri ve özdeşleri ele alma zorunluluğu yoktur.

Tersine, deneysel yöntem olan genel bilimsel araştırma ve inceleme yöntemi,

Aristo mantığının tersine, tikel ve özdeş gerçekliklerden başlamamızı zorunlu

görmektedir. Yani örnek olarak, insanı tanımak istediğimizde, önce insan gerçeğinin

tümel bir tanımını -insan şöyle bir varlıktır, şöyle bir hayvandır, diyevermeye

çalışan geçmiş alimierin yaptıklarının tersine, bugün, var olan insanı,

soluk alan özdeş insanı, yürüyen insanı, yaşayan insanı dakik, somut, deneysel

ve özdeş olarak incelemeli, sonra da nokta nokta tanımalı ve ondan çıkardığımız

gerçekliğe, hakikate, yasalara ve bağıntilara dayanarak tümel ve gerçek

anlamda adı insan olan o şeye ulaşmalıyız. Dışsal gerçekliği bulunan bu insanı nerede bulalım İki yerde; Biri tarihte, ötekisi de toplumda.

Şunu apaçık akll değil apaçık bilimsel bir ilke olarak kabul etmeliyiz; Toplumun dışında, tarihin dışında insan yoktur ya da varsa bile biz tanımıyoruz ve şimdiye dek insan adıyla tarihten soyut olarak, toplumun dışında böyle bir yarlığı tanımadık, görmedik. Bu yüzden, eski ve yeni felsefede şimdiye değin insanın ne'liği ve nasıllığı konusunda yapılan ve insanın tarih ve toplum ötesi soyut gerçeğini incelerneyi amaçlayan bütün tartışmalar, temelsiz ve gerçeklikten uzak tartışınalar olup tümü felsefi tahayyüller ve zihinsel kurgular biçimini almıştır ve hiçbir düğümü çözmemiş, hiçbir bilinmezi açığa çıkarmamıştır.

Hatta bugün, bu gerçeklikten başlama görüşünün, hem dilbilgisi öğreniminde, hem de çocukların eğitim ve öğretiminde yaygın olduğunu görüyoruz.

Şimdi hala akıllarımıza egemen olan eski mantık [yani Aristo mantığı] şunu söylüyordu; Önce, anlatım yapısının temel taşı, söyleyiş ve cümlenin temeli olan kelimenin gerçeğini tanımalı, sonra kelimenin mantıklı bir tanımını vermeli, daha sonra da çeşitli türlere -ad, eylem, harf, zarf, sıfat vb. diye- ayırmalıyız.

Sınıflandırmayı yaptıktan sonraysa her bir kelimeyi ayrı olarak, soyut biçimde, yani cümle dışında, metin dışında, anlatım dışında ve kullanım dışında anlamlandırınalıyız; tıpkı 'dictionary'lerde ve sözlüklerde adlandırıldığı

gibi [sözlüklerde kelimeler, soyut biçimde anlamlandırılırlar]. Çocuk bunları tanıdıktan sonra Söz grubu ya da cümle kur ya da Söz grubunu ya da cümleyi ayrıştırıp çözümle diyoruz. Oysa bilimsel yöntem, öğrenciye öncelikle cüınleyi öğretmeyi gerektirmektedir. Çünkü cümle dışında kelime yoktur, cümle dışında kelimenin anlamı yoktur;· bizim varsaydığımız hayali zihinsel bir görevdedir kelime. Gerçek ve somut varlık taşıyan kelime, cümle adı verilen gövde içerisinde varlık, anlam ve ruh kazanır, anlamı aktarır. Bu yüzden,

öncelikle cümle tanınmalıdır ve algılanan cümle, ayrışhrılıp çözümlenınelidir. Bir kişinin gözünü ya da bir kişinin beyninden bir hücreyi çıkarıp alırsak, bu gözün ya da hücrenin bir anlamı olmaz. Bunlar, ancak gövde içerisinde anlam kazanırlar ve niteliklerini ortaya koyarlar. Bütün topluınsal konularda ve bütün insanı bilimlerde duruın böyledir ...

Bu yüzden önce olgusal insandan başlamalıyız, var olan insanı tanımalıyız. Sonra da felsefi soyut biçimiyle insanın genel tanıınına varmalıyız. İşte bu yüzden

tarihten başlaınalıyız işe. Ne ki burada, insanın, özdeş biçimiyle, tarihte ve toplumda olmak üzere iki yerde var olduğunu söylediğiıniz halde niçin toplumdan

başlamadığımız sorusu gündeme gelmektedir. Fakat bu ders boyunca, olgusal insanın topluında değil tarihte tanınabileceğini ortaya koyacağız. Çünkü tarihsiz toplum, sonsuz yönünde akış durumunda olan gerçekliğin bir kesiti

ve parçasıdır sadece. Şu anlamda ki biz, onca kilometrelerce uzunlukta çeşitli yataklarda, çeşitli topraklarda akmakta olan bir ırınağı bir noktada durağan olarak algılarsak bu, eksik bir algılamadır ve insanın bir yanıdır. İnsan, tam gerçek anlamıyla toplum değildir; topluında da değildir. Tersine, sonsuzluktan geçip şu ana dek akıp gelen zaman boyunca akan bir ırmaktır ve onu tanımak içinse bu dizgenin gidiş çizgisini izlemek, doğuşunun başlangıcından başlayıp çeşitli gidiş çizgileri boyunca, çeşitli iniş çıkışları, aldığı değişik biçiınleri şu ana dek adım adım takip etınek, onunla birlikte gelerek özdeş gerçek insanın boyutlar dizgesini tanımak gerekir.

Dolayısıyla, konuları bilimsel yöntemle incelemek İstersek, önce insanı tarihte tanıınalı, sonra da topluında tanımalıyız. İşte o zaman, soyut felsefi biçimiyle insanın genel gerçeğine ermiş oluruz. Burada benim işim, araştırma değil öğretiın olmakla, yani anladığımı aktarmak olmakla birlikte öğretim işini sürdürürken kullandığıın ve kendisinden yararlanarak bu sonuçlara ulaştığıın araştırma yöntemini öğretünde de yansıtmayı arzuluyor, böylece sizin, hangi yöntemle, hangi araştırma biçiıniyle bu sonuçlara ulaştığıını bilmenizi istiyorum.

Konferansların -neredeydi bilmiyorum- birinde belirttiğim sözel bir gLiçlüğüınüz

bulunmaktadır. Bu güçlüğü burada yeniden dile getireceğiın. Çünkü

tarihe ilişkin tedrisimiz süresince, bu söyleyiş ikircilliği açık anlatımı engelleınesi

ve yanlış yoruma ve anlamaya yol açınası olasıdır, hatta kesindir. Bu güçlük,

heın bizim dilimizdeki, heın de Avrupa dillerindeki tarih kelimesinde var olan ikircillikten ortaya çıkmaktadır.

Avrupalılar history ya da histoire dediklerinde, bizse tarih dediğiınizde birbirinden ayrı olan iki anlam dile getirilmiş olur. Bu iki anlam birbirinden ayrı olduğu için kimi zaman bir yazar ya da konuşmacı tarih ya da histoil·e derken başka bir anlamı aınaçlamışken, dinleyici ya da okuyucu öteki anlamı aklına getirmiş olabilir veya bunun tersi de olabilir.

Bu yüzden, güçlüğe .düşmeınek için, tarihin hangi anlamlan taşıdığına,

ikircilliğin nereden kaynaklandığına şimdiden açıklık getirmeliyiz. Bu konuyu ben ilk kez Gurvitch'ten duydum. Daha sonra, Raymond Aran'un Tarihsel Vicdanın Boyutları -ki çok kapsamlı ve ineelemneye değer birkitaptır-adlı oldukça önemli kitabının girişinde bu konuyu kendine mal ederek dile getirdiğini ve bunun başkasına ait olduğunu söylemediğini gördüm [Anlaşılıyor ki orada da bu tür şeyler yapıla geliyor]. Ben, bizim dilimizde de aynı güçlüğün bulunduğunu,

yani tarih için kullandığımız keliınede de onların dile getirdikleri güçlüğün tıpkısının söz konusu olduğunu gördüm. Bir bilirnde bir kelimeyi, bir teriini kullandığınızda, kimi zaman bu terim, bilimin konusunu, kimi zaman da bilimin kendisini anlatmaktadır. Bilimse, bilimin konusund~n apayrı birşeydir.

Biliın, dışsal bir şeyin ve dışsal bir gerçekliğin benim [insan] kafaındaki zihinsel betimlenişinden ibarettir. Bu, bilimdir ve o dışsal şey ve dışsal gerçeklik bu bilimin konusudur. Örneğin gördüğümüz binalar bir bilimin konusudur. Oysa miınari ya da arehiteeture, fennin ve biliının kendisidir. Biliının konusunun ya da bir tekniğin konusunun bilimin kendisinden, tekniğin kendisinden farklı olduğunu ve ayrı adlar taşıdıklarını görüyoruz. Tıp dediğiınizde bilimin adını anmış oluruz. Bu bilimin konusu ise insan hastalıklarıdır. Coğrafya dediğimizde biliının adını belirtmiş oluruz. Konusu ise yer ya da güneş sistemidir; sözlükte yer amaçlanınış, sonradan anlam genişlemiştir. Fizik bilimdir; doğa ise konusudur. Kiınya, bilimin kendisidir; öğelerse onun konusudur.

Tarihte böyle değildir. Oysa öteki insani bilünlerde böyledir; Örneğin, toplumbiliın

bir bilim olup konusu toplumdur. Ama tarih dediğimizde, ister Avrupa dillerinde, ister Arapça, Farsçacia [ve Türkçede] olsun heın biliının kendisi, heın de biliının konusu anlaşılır. Bu güçlüğün ortaya çıkmaması için tarihi, konusu anlamında kullanıyoruz burada. Dolayısıyla tarih dediğimizde amacnn, insanın şu ana kadarki geçınişi ve zaman boyunca, beşeri yazgıda ve seyirde akıp giden gerçekliği amaçlıyorum ki bu gerçeklik, tarih ilminin konusudur. Bizim, bu akışla, bu dışsal gerçeklikle, bu konuyla ve bu gerçekle ilgili edindiğimiz algı, bilgi ve zihinsel betimlemeyi anlatınak istediğimde tarih ilmi ya da tarih felsefesi diyeceğim. Öyleyse burada birlikte şu antlaşmayı yapıyoruz;

Soyut anlamda tarihten söz ettiğiınizde tarih ilmini, tarih felsefesini,

tarih sanatını, tarihin şiirini değil, tarihin konusunu söylüyoruz [tıpkı yeri konu

edinen ve biliın adı olan yerbilim gibi], tarih ilminin konusunu kastediyoruz.

Tarih ilınının kendisinden söz etmek istediğimdeyse, l'arih ilmi ya da tarih

felsefesi diye belirtiyorum.

Fakat tarihte büyük bir devrim gerçekleşıniştir. Elbette burada tarihten

amacım tarih ilmi ve tarih felsefesidir. Bu devriın, tarihin -yani tarih ilınininintavrında,

gidişinde ve adetinde ortaya çıkmıştır; Tarihin aristokratik doğası,

devrimci bir biçimde halkçı bir doğaya ve tavra dönüşmüştür. Aynı şekilde

günümüz insanının görüşü de değerlerde ortaya çıkan oldukça büyük ve görkemli

bir değişiınİ kendisinde barındırmaktadır; ne yazık ki biz olaylar ve

dünyaya q;emen olan güçler konusunda yargıda bulunurken hep içinde bulunduğuınuz

çağa karşı kötümserliğe kapılmaktayız. Oysa ben, kitleleri hesaba

katarsak, insanlığın, adaletin, özgürlüğün ve hakpen~stliğin, bugün dünyada

olduğu ölçüde asla taraftarı ve bağlısı olmadığına inanınaktayım.

Tarihe bir bakınız; Her birkaç yüzyılda bir kimi zaınan bir yerde bir peygaınberin

çıktığını, birkaç yıl için, küçük bir grubun yüreklerinde insanlık,

özgürlük, beşer1 şeref ve kokuşmuşlukla savaşım duygusunu dirilttiğini, sonra

da garip, mahkCıın ve suskun bir biçünde yok olduğunu görüyoruz. Mesajının evrensel bir yankısı yoktur. Daha som·a mesajı evrensel yanlı bulduğunda bu, Peygan1ber'in kendi düşmanları aracılığıyla, bu dinin ruhanileri ya da halifeleri ya da varisieri adıyla gerçekleşmiştir. Ama bugün bu anlaınlar, oldukça geniş ve güçlü bir biçimde insan kitlelerinin vicdanlarının derinliklerinde ufuklarda, ülkelerde, soylarda ve düzenlerde yayılınakta ve dünyanın bütün güçlerini tehdit etınektedir. Şu anda dünyada güç karşısında savaşan ınan vardır. Dünyada güç ve baskı cephesi bugünkü gibi olınamıştır; aına öte yandan hak ve adalet cephesi bugünkü kadar bilinçli aziınli ve güçlü olmamıştır. Sadece bugün insan, dünyadaki hak-zulüm savaşında kesinlikle hakkın üstün geleceğine iman etmiştir. Dünyadaki zulüm kutbuna karşın sermaye, ınakine, bilimler, hileler, sanatlar ve tüın olanaklar bu kutbun elinde olınasına, ınan kutbu hala silahsızlandırılmış olmasına karşın yine de ınan öylesine güçlü ve bilinçlidir ve özveri ve isar' a eğilim öylesine aziınle coşn1aktadır ve insan, başarılı olacağına kesinlikle inanmaktadır. Sadece bu çağda insan, dünyada adalet cephesinin kesin üstün geleceğine inanmaktadır. Tarihte böyle bir duygu asla ele geçmeınişti.

Adalet ve insanlığın yeniçağlarda dünya çapında elde ettiği en büyük zaferlerden biri tarihin gidişinin değişmesi olup bu değişim, insanların bakışlarının değişmesinden kaynaklanmıştır. Böylelikle temelde aristokratik değerler

ve egeınen değerler yıkılınış, eskilneye yüz tutınuş ve değerler -güçler değilse de değerler- halkın tekeline geçmiştir. Dün, halk içinden çıkmış bireyler bile kendilerini yalan yere egeınen ve aristokratik değerlere bağlıyorlardı. Çünkü prestijlerini bu yolla sağlıyorlardı ve değerler onların tekelindeydi. Yönetilense değerden yoksundu. Ama bugün tam tersine, dünyada aristokı·asiye ve egeınen kesiıne ınensup olan kiınselerin kendilerini doğru ya da yanlış olarak halkın ve kitlenin değerlerine bağladıklanıu görüyoruz. Bu yüzden, Batı' da serınayedarlığın kurucusu ve koruyucusu olan en sağcı tutucu partiler bile, bir sosyal, bir deınokrat, bir liberal ve bir popüler adının ardına düşn1üşlerdir. Tüm bu yalanlar, her ne olursa olsun halka ait olan bütün nitelik ve değerlerin öneın taşıınalarından dolayıdır. Böyle alınasaydı onları aldatma örtüsü olarak yüzlerine çekmezlerdi. En faşist sistemler bile -ne olursa olsun- sahte olarak kendilerini halka bağlarlar ve halkçı görünürler.

Bu bakış değişikliğinin etkilerinden biri de tarihin gidişinin değişmesidir.

Tarih, tarih ilmi, geçmiş tarihi bize anlatan ve aktaran o kaleın, büyük olayların aktancısı olmaktan ve aynı biçimde güç odaklarının ve aristokrasinin hikayecisi olmaktan başka birşey değildi. Sıradan bir bireyden ve sadece bireyden değil, milletten ve halk kitlesinden söz etmek, onun için anlamsız ve hatta utanç vericiydi. Şahname'nin altmış bin beytine bir bakınız -ki Şahnaıne bizim tarihsel belgemizdir- altınış bin beyt, İran tarihinin başından başlayıp Sasanilerin

sonuna dek olanları anlatmıştır. Tek bir yerde bile, İran halk kitlesinin nasıl

yaşadığından ve bu sistemlerde, bu çağlarda onlara ne olduğundan söz edilmemiştir.

Siz şimdi, tarih kitapları adıyla elinizde bulunan kitapların topunu -

evet hepsini- buraya toplayınız ve bu on bin sayfalık toplamdan, hatta bu tarih

kitaplarının nüshalarından halkın geçinişte nasıl yaşadığına ilişkin on sayfalık

bir bilgi toplamaya çalışınız; sonuca ulaşamazsınız. Çünkü tarihin kalemi, sokağa

bir uğrayıp, kayıp yüzlerden ve sıradan insanlardan söz etmeye utanmıştır.

Halkın sözünü kimse dinlemezdi. Aslında bu tür insanlar destanları ve

hayatları anlatılacak değerde değildiler. Bay İhvan Umid'in, şiir kitabında Eski

KürJc7o adlı oldukça değerli bir eseri vardır. Farsçacia hiçbir eser, tarihi, bu güzellikte

didik didik etınemiştir; Atalarından söz edip Benden ve aileınden söz

etınek isteyen tarih sadece babamın kürküdür diyor. Çünkü;

Bu akılsız, ahmak ve kalpsiz öğretmen; tarih,

Zaman zaman süslü defterini

Atalarımın perişan sergüzeştiyle ıslamale isteyince

Titremeye başlıyordu elleri

Titrek parmaklarında titriyordu kalem

Çünkü adil emirin sesi gök gürültüsünil andırıyordu;

Hey! Nerdesin, sevgili amca Yaz

Yeni ayı dün gece yarısı kullarımızla birlikte gördük.

Kırmızı yeleli kısrağımız sabaha dek tam üç kez doğurdu.

Hangi devirde olmuştur böylesi ya da öylesi; yaz.

Bay Tarih bunları yazmış olmalıydı. Tarih konusunda bizim övünç duyduğuınuz eserlerden biri olan Tarih-i Beyhaki'ye bir bakın; Tarih-i Beyhaki'nin içinde örneğin; çok yediği için Sultan Mes'ud'un sağlığının kaç kez bozulduğunu tespit edebilirsiniz, ama tüm Selçuklular döneminde ınilletiınizin ne günler geçirdiğine ilişkin tek bir bilgi bile bulamazsınız. İşte bu yüzden şimdi de tarihçileriıniz yine bu büyük ve tarihi araştırmalara [!] kendilerini kaptırınışlardır.

Sayın Dr. Rıza Daveri'nin, Edebiyat Fakültesi öğrenci dergisinde yayımladığı bir makalesini gördüm [O dergide birkaç konuşmayı yayımlamışlardı, biri de onun konuşmasıydı]. Bu makalede Daveri, Reşiduddin Fazlullah hakkında birşeyler yazmak istediğini, Edebiyat Fakültesi hocalarının son araştırınalarından birine baktığını, acayip zahmetler çektiklerini gör-

70 Şiirin gerçek adı Mirastır [Bak. Ahir'i Şehname, M. Umid]. Şiiri aktarırken, konuşmadaki metinden değil, asıl metinden yararlandık [Farsça yayın kurulu].

düğünü, Reşiduddin Fazlullah'ın -örneğin- falan yılın Rebiülevvel ayımn üçüncü gününde -ki bütün tarihçiler bunda müttefiktirler- öldüğünü, gece mi

yoksa gündüz mü öldüğünü araştırınak için bütün eski kaynakları elden geçirdiklerini,

ama elbette bir sonuca ulaşamadıklarını yazıyordu. İşte bunlar,

tarihtir!

Bütün destanlar, övünçler, dahilikler, görkemlilikler ve yiğitlikler hep bir

dönemin başta gelen kişisine, güçlü ve resmi adamına mal olmuştur. Ya da

halk içinden çıkmış kalıraınan ve pehlivanlar bil ek güçleri Keykavus' un hizmetinde

olmuştur. Artık başka hiçbir şeye yönelmez bu destanlar, başka bir haber

yoktur onlarda. Halkçılık görüşünün, halk kitlesine yöneliş görüşünün dünyada

ortaya çıkışı ve aristokratik değerleri alaşağı edişi, asıl Büyük Fransa Devrimi'nden

sonra olınuştur. Halka olan bu yöneliş, aynı şekilde, edebiyatta yazarlık

üslubunun değişmesine yol açmıştır. Halkın konuştuğu dilden bir kelimeyi

kıymetli edebi eserlerinde kullanmaya utanan yazarlar, sade yazmaya

yönelmişler ve sade yazına üslubu övünülesi bir üslup olmuştur. Sade yazmak,

aristokrasinin ve sarayın konuşmasını bırakıp yazarın kitle diline yönelmesi ve

kendi edebi üslubu için halkın konuştuğu dili seçmesi demektir. İran' da da

Meşrutiyet devriminden bu yana yazarlarımızın halkın diliyle, halkın kullandığı

kelimelerle birşeyler yazmaya cesaret ettiklerini görüyorsunuz. Oysa daha

önce, münşiliğin -ki yazarlığın ta kendisiydi- tumturaklı sözler kullanmaktan

başka bir şey olmadığını görüyoruz. Hatta kelimeler sınıfıara ayrılmıştı, kelimeler

de sınıflandırılınıştı; Birtakım kelimeler yöneten sınıfiara aitti, kimi kelimelerse yönetilen sınıfiara aitti. Bilinçli bir münşi [yazar], yönetilen sınıfın kullandığı bir keliıneyi alıp güzel bir edeb1 ınetinde kullanaınaz. Bu yüzden, bir yerden bir yere bir mektup gittiğinde üç sayfasını okuduğunuz halde anlamının ne olduğunu anlarnamanız gerekmektedir. Bu ise onun görkeınli oluşunun göstergesidir. Çünkü anlatım ve yazarlık üslubu edebi, değerli ve ustalıklı olduğunda avam ona ulaşamaz. Çünkü avaının anlayabileceği şeyin önemi ve değeri yoktur!

Sanatta da bu böyledir; Aristo'nun Poetika' daki söyleyişiyle, halk kitlesi sadece komedide kişi ve kalıraman olabilirdi. Sanat ve üstün tiyatro olan trajedideyse tanrılar, prensler, aristokratlar, büyükler ve ruhaniler oynamalıydılar. Halktan hiç kimse trajediye girmemeliydi. Çünkü girerse, gülünmesine yol açar, yüzünde komik ve sıradan bir ifade oluşur ve trajedinin görkemini yok eder. Sonra, Büyük Fransa Devrimi'nde edebiyat öyle bir biçim alır ki, Bourgeois Gentilhomme [Soylu burjuva] oluştuğunu görürüz. Sonra da bu Gentilhomme, bu aristokrat, komedi kahramanı olur. Fars dilinde oldukça güzel edebi bir eser olup son günlerde yayımianmış bulunan Şazde İhticab, İran üslubunda aristokrat bir soylu tipini incelemekte ve geçmişte trajediye özgü olan kahramanların şimdi komedilere girdiğini, bunun tersine olarak da sıradan

tipierin de tı·ajediye girdiklerini, bu çağın büyük destanlarını onların yarattık252

larını göstermektedir. Bunun nedeni, tarihin de böyle olınasıdır. Geçmişte destan yaratanlar Rüstemlerdi, Zallardı, Zerirlerdi. Oysa bugün, kendilerinden bir haber bile bulunınayan adı bilimnez kitleler destan yaratmaktalar. Kahramanlar da başkalaşmışlardır. Tarih de ister isteınez saraydan kulübeye, kasırdan sokağa inmiştir. Bugün, halkçı bir yapı kazandığım, geçmişi, eski doğa ve yapısını

unuttuğunu görüyoruz. Ancak, kiıni yerlerde bulunan fazıllar, edipler ve kadimler gibi oldukça eski ve geri birtakıın gruplar bulunmaktadır hala; ne ki bunların sonu gelıniştir. ·

Fakat Büyük Fransa Devrimi'nden önce dünya çapında tarihin aristokrasİ ve kahtaınanların ya da yönetenlerin hikayelerini aktarma huyunu bırakıp yoksun, bilinmez, garip, köle ve toplumsal, soysal övünçlerden uzak çehrelerden söz etme huyunu edinınesi İslaın' da oluşmuştur. İslaın tarihine baktığımızda, Peygamber' den soıu-a, Peygamber' e dayanan tarihin -yani biyografiler, rical ilmi- hiç bekleıneden ashaba yöneldiğini görürüz. Ashabın kişiliği, İslam tarihinde görüldüğü gibi, kendi insani değerleri doğrultusunda ortaya konulınuştur,

soy değerleri doğrultusunda değil. Bu yüzden bir ara, İran' da tarihin sadece ve sadece Şapur-i Zu'l İktaf' tan71 söz ettiği sırada -tam bu sırada- bu köşede neyi naklettiğini görüyoruz dersiniz Neresi Yoksul bir bedevinin

çadırının dibine geldi. Tarihin hep soyuyla ve hatta kabilesiyle ilgili tek bir kelime bile anınaya ar ettiği Cundub b. Cunade'nin çadırının yanına oturup o hırs ve dikkatiyle onların en küçük hareketlerini ve sözlerini not ediyordu; Yoksul bir köle olan Bilal'i, yabancı bir avare olup Yahudi kölesiyken azat edilen Selman'ı, oraya nasıl düştüğü bilinıneyen Yunanlı bir adam olan Suheyb'i, Huzeyfe'nin karısının kölesi olan Saliın'i... Bunlar, İslam'ın en parlak çehreleri olan kişiliklerdir. Bunlar, tarihimizin büyük senetlerinin ve görkeınli başyapıtlarının

birey olarak sadece kendilerinden değil, sınıflarından bile asla söz etmedikleri kiınselerdir. İşte bu, tarihin doğasındaki düşünsel devrimdir.

Bugün de bütün öykülerin, büyük sanat ve edebiyat eserleriniri ve zamanın gerçeklerini yazan bütün kalemlerin yine sıradan insanların ve sıradan çehrelerin ardına düştüklerini ve tümünün onlara bakışlarını çevirdiklerini görüyoruz. Kahramanların coşmaları, dehaların ansızın açılmaları, karanlığı gidermek için ansızın şimşeklerin çakması için bütün gözler halk kitlesine, ümmetin içine dikilmiştir. Bu, tarihsel görüş, topluınbiliınsel ·görüş ve ınodern ideolojilerin görüşü ve temelde çağdaş insani görüş olup bu derecede üınını olmuştur.

Dünya çapında, Büyük Fransa Devriini'nden başlayarak tarih böylesine yön

71 17-18 yaşında -bu denli küçükken!- sarayının penceresinin ardında oturmuştu. Gürültü yükseldiğini gördü.

Ne oluyor Dediler Kalabalık. Dedi Niçin Dediler lrmağın üzerinde bir köprü var. Bu köprünün üstünden

gelenler gidenler oluyor. Bu yüzden izdiham oluyor ve bu nedenle de gürültü oluyor. Bu yaşta bir deha kıvılcımı

parladı onda! Dedi Öyleyse iki köprü yapın! Birinden gelenler, ötekinden gidenler geçsin! Böylece, bu ırmağın

üzerine iki köprü yapılıp birinden gidenlerin, ötekinden de gelenlerin geçmesinin tek bir köprünün bulunmasından

daha iyi olacağını anladılar! O zamana dekiran bilginleri olayın farkında değildiler!

değiştirmektedir. Doğu kültüründeyse İslam' dan başlamıştır ki bu bir gerçektir.

Kur'an ise tarihe önem vermekte olup şu ana dek biz Kur'an'ın tarihe bunca

dayaıuşını fark etmedik Şunu Kur' an' a ilişkin bir açıklaına ya da bir parantez

olarak belirtıneliyim; Kur' an itikad1 bir kitap tır, bir hidayet kitabıdır, insan

yetiştiren bir kitaptır. İnsanı bilinçli kılmak, uyandırmak, kendine getirmek,

kişiliidi duruına getinnek, ona uyanış ve sorumluluk duygusu vermek için gelmiştir.

Kur' an bunun için gelmiştir, risaleti budur. Elbette bu esas büyük

risaleti [nihai hedefi] içinde konuşur ve çeşitli konulardan söz açar. Kendiliğinden

doğayla ilgili konulara, doğaya ilişkin biliınlere de değinir, ama bir esas

olarak, bir bilinmezin keşfi olarak ya da bir doğa yasasını açıklamak için değil,

bir hatırlatma, bir örnek verme ya da dikkat çekme, düşünine olarak değinir;

bilimsel bir kitap olarak, bir fizik ve kimya kitabı olarak değil. Ya· da bu arada,

bilimsel hükümleri ortaya koyup açıklaınaya da yönelmiştir. Yine Kur'an'ın

nihai risaleti insanların toplumsal ilişkilerin hukuksal ve yasal açıdan açıklayıp düzenlen1ek olduğu için değil, Kur' an hayali bir ideoloji ol,arak kaln1ak istemediğinden ve düşünce ve öğreti biçimine dayanarak bir toplumsal sistem kunnak, bir hayat biçimi sunmak, bir uygarlık yaratınak istediğinden kaçınılmaz olarak, topluınsal hayatta pratik yönle de ilgilenmesi gerektiği içindir bu. Bu ilgilenişi içinde de birtakım yasa ve hüküınlerle de ilgilenmektedir. Nihai risaletiyse, hikmeti öğretmek, yani insanlara ilahi insani bilinç vennek, insana kendi fıtrat çizgisinde ve idealinin sonuna varmak yolunda aydınlık ve hareket bağışlamak, uyanıklık ve gelişme bağışlamak -bu onun risaletidir- ve hep peygamberlerin gönderilişinden sonra yinelediği kıst ve adaleti sağlaınal tır. İnsanı bu öğretisi doğrultusunda eğitip yetiştinnek için kimi zaman da tabii bilimiere bir işarette bulunur. Örneğin, yerden söz eder, gökten söz eder, buluttan söz eder, güneşten, gök gürlemesinden, şimşekten, geceden ve yıldızdan söz eder; ayrıca insani bilimiere dayanır, toplumlardan söz eder, üınmetlerden söz eder, tarihten söz eder, geçıniş olaylardan söz eder, tarihsel kişilerden ve kişiliklerden söz eder, kavimlerin yazgısından söz eder, toplumsal sisteınıerde doğru bulunan yasalara değinir. Dolayısıyla Kur' an, aydınlatınak ve hidayet olan idealinin, asıl hedef ve risaletinin gerçekleşmesi süresince hem tabii bilimiere dayanır, değinir, hem de toplumbilim, tarih, ruhbilim ve insanbilim gibi insani bilimiere dayanır, değinir. Fakat böyle edebi, fikri, itikad1,

insani bir kitap ve tek kelimeyle bir hidayet ve ideoloji kitabı, daha çok insani bilimlere, yani ruhbiliıne, insanbilime, iktisada, topluınbilime ve tarih felsefesine dayanır. Bunlar, doğrudan doğruya onun risaletiyle duvar duvara koınşu ve akrabadırlar. Öyle ki toplumun bir düşünce önderi, kimyaya, fiziğe, apolloya .ve jete olduğundan çok toplumbilime, tarih felsefesine, iktisada ve tarihe gereksiniın duyar.

Fakat ruhbiliın, topluınbilim ve tarih felsefesi gibi insanı bilimler, yeni bi254

limler olduklarından ve eskiden var olmadıklarından ya da var olsalar bile bilimsel olmayan ve bölük pörçük, dağınık sözler biçiminde başka eserlerin içinde bulunduklarından, ancak eski alimlerimiz eski uygarlıkların ve başka uygarlıkların ya da kendi dönemlerinin bilimlerinin etkisi altında tabii' bilimlerden az çok haberli olduklarından [çünkü tabii bilimler, bin yıllık, iki bin yıllık, üç bin yıllık geçmişi bulunan eski bilimler olup bizim kimi alimlerimiz ve müfessirlerimiz bu bilimleri biliyorlardı] tabii yönler ve aynı biçimde Kur'an'ın dakik bilimlerdeki -tabii bilimler, fizik, kimya vb.- bilimsel boyutları aydınlanmıştı. Hukuk ilmi, eskiden geçerli olan bir ilim olduğundan, Kur'an'ın hukuki ve fıkh1 yönü de oldukça belirgindi. Ne ki Kur'an'ın en temel ve aynı biçimde en derinlikli, en dolu boyutu, risaletini aniatmada Kur'an'ın içeriğini oluşturan en sermayeli boyutu, yani tarih, toplumsal bilimler, insanı bilimler,

insanbilim, toplumbilim, ruhbilim, budunbilim [etı1oloji], yeni bilimler olduklarından

ve eski tefsircilerimiz ve Kur' an uzmanlarımız bu bilimlerle tanışık olmadıklarından bütünüyle bilinmez olarak bir köşede kalmıştır. İşte bugün de kimileri, Kur' an üzerinde bilinçli ve bilgince, bugünün bakışıyla, bugünün kültürüyle çalışmışlar ve oldukça büyük ve değerli işler yapmışlardır. Kimileri de gazetelerden ve kimi ders kitaplarından yararlaıup heınencecik yeni bilimlerle ilgili birşeyler öğrenmişler ve yalan yanlış sözlerden kimilerini rastgele bir araya getirip sonra da zorla Kur' an ayetlerine montaj ediyorlar, bu yüzden de yanılgıya düşüyorlar.

Einstein'in bağıntılılık kuramını, jeti, fiziği, hidrojen bombasını, mikrobu ve Avrupalıların buldukları bütün şeyleri yeni baştan Kur'an'dan bulmaktadır.

Bu, bir tür komplekstir. Böylelikle, kendi öğretisinin, kendi Kur' an' ının, kitabının

ve kültürünün eskimediğini göstermek, ortaya koymak istemektedir. Tıpkı koınpleksi bulunan ve Batılılaşmaya, Batıcılığa, kendisini bu çağa n1al etmek, bu çağa yaraşır olmak ve var olmak için aşırı ilgi gösteren doğulu gibidir. Oysa keşfedip dayandığında Batılıdan daha çok haysiyetli olabileceği asaletleri ve değerleri vardır onun. Hatta Batılıların gözünde de bu böyledir. Apollo'yu Kur'an'ın içerisinden bulup çıkarmaya gerek yoktur. Ondan insanı bulup çıkarmalı

asıl. Apollo'yu kendileri bulabilirler; Kur' an' a kesinlikle ihtiyaç yoktur

bu konuda, Allah' a dal Şu anda tanrısızların Apollo'yu icat .ettiklerini görüyoruz.

İnsan olmak, bu kitaba ve Tanrı'ya gereksinimlidir. Önemli olan insanın ortaya çıkarılmasıdır. Bu gerçekleşmediğinde, neyi ortaya çıkartırsan çıkart, bir yararı yoktur. Bu, şu anda büyük bir musibet alınuştur ve oldukça ürkütücüdür. Hatta bilimsel açıdan Kur'an üzerinde oldukça büyük çalışmalar yapmış kiınselerin çalışınalarını da genelin gözünde mahvetmektedir. Kur' an ayetlerini yeni buluşlara ve kurarnlara yarnamada şiddetli bir aşırılığa kaçılınıştır. Hem de bu buluş ve kurarnları örneğin İttilaat ve Keyhan gazetelerinden okuyorlar. Ayrıca bunların muhabirin malı mı yoksa başka bir yerden mi alınmış olduğu da bilinmiyor. Oralardan alıp birbirine yamıyorlar. Bu buALi

luşların ve kuraınıarın ne olduğunu da tam olarak bilmiyorlar.

Bir kitap görınüştüm. Orada, Hz. Peygamber'in ya da Hz. Ali'nin arpa ekmeğini kepeği alınmadan yediklerini yazıyordu. Bu, bizim kitaplarımızda, ahlak kitaplarımızda, özellikle deSiret kitaplarımızda vardır ve biz bunların ne deınek olduğunu çok açıkça anlıyoruz. Kesinlikle bu konuda biliine gereksinmemiz yok. Onun insanı anlamını biliyoruz. Şimdi tutmuş onun anlaınını bozmak istiyor. Bunun anlamının ne olduğunu biz biliyoruz. Bunun anlamı, İran ve Anadolu eyaletlerinin bir parçası olan Ali gibi büyük bir halife ve imparatorun

işte böyle yiyeceklerle idare ettiğidir. Bizim için bunun değeri oldukça açıktır. Ya da biz bundan, dünyanın büyük güçlerine diz çöktüren İslam Peygamberi'nin yaşayışıun nasıl olduğunu anlıyoruz. Sonradan, bilginlerden birinin bu konuyu bugün gıda rejiminde yapılan buluşlara uyguladığını gördüler. Çünkü bu buğday ve özellikle de arpa kepeğinin çokça vitamin içerdiği keşfediliniştir ve bugün Avrupa' da bu oldukça aristokratik fırıncılar, kepeği alınmamış arpa ekmeği satmaktadırlar~ hem de oldukça pahalı fiyata. Öyleyse bunlar rejimdeler, biz niçin bilinçsizce onların derdini çekelim Vücutlarının güzelliği için yiyorlardı. Ondan iki satır soma Hz. Ali'nin kendisi, Eğer ben isteseydim en iyi baldan ve buğday özünden kendime ekmek ve yiyecek hazırlayabilirdim.

diyor. Arzusunun o olduğu ve yapısıiun bunu gerektirdiği anlaşılmaktadır. Ama bunu gözardı etseydi, bize başka bir şey öğretmek için yapardı bunu. Şimdiyse onu böyle bilimsel kıldıklarından bu şekli almaktadır.

Yeni bilimlerden bu şekilde söz etmek, hem de yeni bilimlerden bu denli deneyimsizce,

ikinci, üçüncü elden, kısıtlı haber kaynakları yoluyla haberli olan kiınseler aracılığıyla bunu yapmak, İslam' a çok zarar verir. Nasıl zarar verir Temelde İslam'ın ve Kur'an'ın risaletinin esasını olumsuzlayıp bozar. Elbette dünyadan doğru ve teknik olarak bilimsel birikimleri bulunanlar ve bilimleri tanıyanların böyle birşey yapmaya hakları vardır. Çünkü Kur' an bilimsel

açılardan konuşmasa da, doğal olaylara, doğal görüngülere değinirken bilimsel açıdan yanlış olmamalıdır. Dolayısıyla yeni bilimlerde uzman olan alimler ve bilginler, ulaştıkları bu ayetlere doğru bir biçimde ve bilimsel olarak eğildiklerinde biz büyük bilgilere ulaşırız. Fakat bu Kur' an' ın risaleti biçiminde değil, Kur'an'ın kendi alanı dışındaki şeylere değinirken biln1eden ve yanlış olarak değil, doğru ve bilimsel olarak değindiği biçiminde alınmalıdır. Örneğin Sad!, Gülistan'ını fizik, kimya ve tıp alanında değil, hidayet ve ahlak amacıyla yazan bir kişidir. Fakat kimi zaman, bu eserde yanlışların bulunduğunu görüyoruz.

Bu onun için kusur olamaz. Çünkü Gülistan'ın misyonu başka birşeydir. Fakat tabip olmadığı için, zamanın geçerli bilimine göre tıbbi şeylere değinmiş olup bunlar bugün yanlıştır. Örneğin İnsan sürekli değildir; hayat kalıcı değildir, geçicidir. Ansızın çöker. Birbirine çarpınca herşeyin ortadan kalkacağı tesadüfi ya da geçici bir dengeye bağlıdır demek istediğinde, bu misyonu içinde yer aldığı için edebi, güzel bir biçimde, bir edebiyat başyapıtı256 iSLAM BiLiM na yaraşır biçünde anlatır. Fakat zamanının geçerli ilminin -ki bugün yanlışa çıkmıştır- diliyle konuşmak istediğinde şöyle der;

Birbirinin karşıtı dört isyankar nefis
Birbirleriyle ancak dört gün geçinebilirler.
Dördünden biri üstün gelince

Tatlı can çıkıp gider bedenden.

Bu, dört mizaçtır. Bugün biz, kesinlikle böyle olmadığını biliyoruz. Tatlı canın bedenden ayrılması bu dört mizaç yüzünden değil başka şeyler yüzündendir.

Bunu anlamadığı anlaşılıyor. Önemi yok Çünkü Sadi tıp bilmez. O, eski tıbba göre konuşmuştur. Fakat Kur' an, bir örnek verirken ta bil bilimlerden söz ederse, örneği bilimsel açıdan yanlış olmamalıdır. İşte bu yüzden uzman, bilinçli ve teknik bilginler, bu konuda, bu boyut ve açıdan Kur' an üzerinde çalışabilirler. Öyle ki uzman olup çalışma da yapan kiınselerin çalışmaları, oldukça üstün, parlak ve gerçekten şaşırtıcı olmuştur. Fakat olayın bilincinde olmayan, bu konuda bir bilgileri bulunmayan yöresel ve oldukça yüzeysel ve yabancı bir dünya görüşü içerisinde, kısıtlı bir alanda bulunan ve biliınle bilimsel yaratı, bilimsel kurarnlar ve bilimsel fantaziler arasındaki farkı bile bilıneyen -tüm bunları birbirine katan- tipler, hem bilimi, hem de Kur' an' ı mahvederler. Bunlar kesinlikle bu işe el sürmemelidirler. Ne yazık ki bugün bu öyle yaygın duruına gelmiştir ki her kitabın sayfalarını açtığımızda, birinin zavallı Einstein'ı uzattığını, bir başkasının zavallı Daıwin'i hemen reddettiğini arka arkaya on beş kanıt getirdiğini görüyoruz. Biri Apollo' dan söz ediyor, öteki başka birşeyden. Sonra da tarafın üslubundan bayın kesinlikle olayın farkında olmadığının ortaya çıktığını, bir çeviri üzerinden cacık gibi bir şey söylediğini görüyoruz.

Dün birkaç arkadaşla sohbet ediyorduın ve bunların işlerinin arkadaşlardan birinin örneğine benzediğini söylüyordum; Köyün birinden yapma uydudan, Apollo' dan vb. söz ediliyordu. Biri diyor; Efendi, bu Apollo'yu, jeti vs. bırak yere, bunlar hiçbir şey değil. Şu paketi al, paket paket! Ne içinde ınakine var, ne benzin içer, hiçbir şey. On kuruş verirsin bir attara, alırsın onu. Üstüne de 'kendi gider' diye yazarsın. Harika! Yeni bilünlerden bu şekilde konuşmanın ne yararı var Üstüne yazarsın; kendisi gider.

Kur' an' ın, taşıdığı risalet ve hidayet açısından temel yönü, insani risalet, aydınca sorumluluk ve insanlığın manevi önderliğidir; kişiyi, tarihi, toplumu ve hayatı harekete geçirmektir; insana anlam kazandırınak ve bilinçsiz insanlara sorumluluk bağışlamaktır. Bu, bir ideolojinin söyleyip vermek istediği hedeftir. Bu, insanı bilimiere doğrudan bağlantı sağlamak isteyen bir risalettir;

Kur'an da insanı bilimiere dayanır. Ama ne yazık ki insanı bilimler biziın din.l kültürüroüzde henüz gündeme gelmediğinden, Kur' an' ın bu temel yönü meç-

72 Bugün köylülerin bir araya gelip geçmişte olduğunun tersine, Apollo'dan, jetten, yeni buluşlardan oldukça çok

konuştuklarını -kompleks artık- görüyoruz.

hul kalmıştır ve ne yazık ki insani biliınlerde, özellikle tarih felsefesi, toplumsal bilimler, toplumsal psikoloji ve iktisat vs. alanında çalışanlar, genellikle İslam kültüründen yoksundurlar. Bugün, gördüğümüz gibi, adı sanı yitmiş ya da

ünlü aına kıymetleri bilinınez kişiler dışında bu bilimler, öteki cephelerin, öteki hedeflerin tekelindedir. Kur' an' daki surelerin adiarına bakınız; insani bilimiere ilişkin olanlardan yüzde ellisinin tarihe ilişkin olduğunu görüyoruz; Kıssalara yönelik olanlar, bireylere yönelik olanlar, peygamberlerin öyküleridir, zalimlerin öyküleridir, Ad, Semud, Ashab-ı Uhdud ve benzerlerinin öyküleridir. Tüm bunlar tarihe ilişkin olup Kur' an, ya bir işaret biçiminde onlardan söz eder ve kiıni zaınan birçok kez yineler ya da ayrıntılı olarak onları açıklar. Aslında kimi zaman, biziın bunlardan tarihsel belge açısından sahip olduğun1uz en fazla bilgi Kur' an' ın kendisidir.

Kur' an' da tarihe dayanış, sadece edi m olarak değil, kuraın olarak ve açıklıkla ortaya konulınuş ve hatta kimi zaınan inkar ve şaşırtıcılık içeren bir soruyla ifade edilıniştir; Yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı [Yusuf Süresi, 109] ya da Yeryüzünde gezip dolaşın [En' am Süresi, 11] ve Yeryüzünde dolaşmak [Bakara Süresi, 273]. Bunlar, hep tarihin ve tarihe yönelişin değerini yineleıne isteyen çeşitli söyleyişlerdir. Bu tür ayetler, on beş ya da on altı tarzda Kur' an' da birçok kez çeşitli söyleyişlerle -soru şeklinde, emir şeklinde, haber cünlesi şeklinde- yinelenmiştir; Kendilerinden öncekilerin nasıl bir sona uğradıklarını görınek için yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar ını ya da Yalanlayanların sonu nice oldu görün [Al-i İmran Suresi, 137]. Heın de tarih üzerinde zihinsel düşünmek değil, özdeş düşünmek, kalkıp yola düşmek,

geçmişierin izlerini görmek, yani şiındiye dek insani, felsefi bir konu olan tarih konusuna özdeş bir yöntem kazandırınak gündeme gelmektedir. DolayısıylaKur' an' a bir bakış olarak- Kur' an, insani bilimiere hepsinden daha çok dayanır. Deneysel biliınlerde, daha çok doğadaki maddi görüngülere dayanılır. insani bilimlerdeyse daha çok tarihe dayanılır. Kur' an' a içerik ve aynı şekilde sure adları açısından yüzeysel de olsa bakan herkes için, Kur' an' ın tarihe ne denli öneın verdiği, insanı tarihe nasıl kavuşturdu ğu ve takipçilerini İbrahim' in öyküsüne,

Adem'in öyküsüne, Musa'nın öyküsüne ve İsa'nın öyküsüne tarihsel bir birlik, tarihsel bir bütünlük kazandırdığı tain olarak somutlaşır. Kur' an, yüzlerce ibareyle, onca çözüm ve yol yardam göstermeyle, günüinüz kuşağını, kendi öğretisini, risaletini, bireyini, kitabını, düşünce açısından, inanç açısından, zaman açısından, din açısından önceki hareketlere, önceki peygaınberlere, önceki ümmetiere bağlar. Buysa ne ölçüde hem tarihin değer ve öneinine, hem de takipçilerİnİn dini zihinsel eğitimlerinde, dini bakımdan bilinçleninelerinde tarihin rolüne önem verdiğini gösterir. Böylelikle bu genel bir olay durumuna gelmektedir.

Kur' an, bir açık tarihi göstermektedir73. İslam' da tarihin çeşitli boyutları üzerinde ortaya koyduğum tartışmalarda ilk dönein İslam' ının tarihsel sürekliliğe

ve verasete olan şiddetli ilgisini açıklamıştım. Aynı şekilde, İslam Peygamberi'

nin İslam kelimesini kendi risaletine özgü bir ad olarak görmediğini,

Müslim ve İslam'ı tek bir din anlamına ve tarih boyunca hayatı ve hareketi olan ve her çağda değişik şeriatı bulunan, aynı şekilde değişik peygamberi ve kitabı bulunan bireye özgü bir din olarak algıladığını, kendisini İslam'ı getiren olarak görmediğini söylemiştik İslam' ı getiren Adem' di; insan oldukça İslam da olmuştur. Kültürlerin ve beşeri yetkinleşmenin çizgisi üzerinde İslam da yetkinleşmiş ve hatemiyetle sona ermiştir. Dolayısıyla o, geçmişte hep var olan dinin tamamlayıcısıdır. Peygamber, İslam' ı ve kendi risaletini İsa ve Musa' dan giderek İbrahim' e vardınrken İbrahim' den Nuh' a, ondan da Adem' e götürmektedir.

Bu ise açık tarihin anlamı olup tarih ilminde teknik bir terimdir, tıpkı açık dünya görüşü gibi74.

Açık tarihte tarih, bugünden sonsuza dek giden bir geçıniştir. Bu sonsuz ise ınatematiksel bir sonsuz değil, bilimsel bir sonsuzdur. Yani sonu bizim için açık olmayan, belirlenebilir olmayan yer. Açık tarihte tarihin asla -den' i yoktur.

Kapalı tarihi de bulunan kapalı dünya görüşündeyse tarihin başlangıcı bilinrnektedir,

belirgindir; herkes de bilmektedir, en küçük kuşkusu bulunan kimse yoktur, tarihin küçük ayrıntıları bile bilinmektedir. Bizim bu eskilerin kitaplarında,

tarihçinin sahip olduğu tek tarihsel-zihinsel sıçrama Adem' dir. Adem, insanlığın başlangıcıdır, ama sahip olduğu en büyük düşünsel sıçraması yedi bin

yıllıktır. Adem, yedi bin yıl önce yeryüzüne inmiştir. Bu, aslında zihninin üretebildiği

en büyük sayıdır. Aslında zihni bundan fazlasını üretemez. Kapalı

dünya görüşünde değerlerin de büyüklüğü, küçüklüğü tam anlamıyla değişir;

Küçük beyin, küçük değerleri büyük anlar, sayıları da büyük anlar7s. Tarih, o

73 Veraset konusunda söyledim, ibrahim'in kıssası konusunda söyledim, ibrahimi dinlerde tarih felsefesi üzerine

burada bir konferans verdim. Bunlara ilişkin çeşitli boyutlarda ve çeşitli ortamlarda konuştum. Bunları artık tekrar

etmeyeceğim. Bunların yayımlanacaklarını, burada daha yeni konuları ele alabilmemiz için bunları inceleyeceğinizi

umuyorum.

74 Açık dünya görüşü, sınırlı ve kapalı olmayan dünya görüşüdür. Bu yanda, Kulzum denizi, dünyanın sonudur.

O tarafta Kafdağı vardır, diyen eski tarih kitaplarımızın dediklerinin tam tersi. Ondan sonra ne var, diye sorulduğunda

aklı almayıp karanlık var diyordu. Öyleyse karanlık ne demek Karanlık, karanlık demektir. Karanlık

aslında nerededir Benim bilmediğim, benim için karanlık olan, görmediğim, gözlerimin kararttığı aslında karanlık

olmayan yer. Bu sınırlı bir şeydi. Ortaçağda aslında bütün dünya bir hamam biçimindeydi Kubbemsi bir tavanı

vardı, dört tane de duvarı vardı, hepsi bu! Ortasında da bunlar vardı. Şimdi de avamın gözünde ya da oldukça

eski kafalarda dünya bir kümbet olup ufkun duvarları üzerine bir çadır gibi inmiş durumdadır. Bu, kapalı dünya

görüşüdür. Gizi ve içi bilinmektedir, her şeyi bilinmektedir, her şeyi belirgindir. Ölçüleri belirgindir, resmi çekilebilir!

Açık dünya görüşü, bireyin durduğu her noktada yine boyutların, mesafelerin, ufukların uzaklaşıp yaklaşmadıkları

dünya görüşüdür. Açık dünya görüşünde birey, sonsuzu duyurnsadığı için zihni ve duygusu asla varlık

duvarına çarpmaz. Açık tarihte de böyledir. Kapalı tarihteyse tersi geçerlidir.

75 Hastalanan bir adamı ziyarete gitmişler, sormuşlar, nasıl oldu, soğuk mu aldınız Rahatsız mısınız Gıda

zehirlenmesi mi Dedi, hayır. Dediler, öyleyse ne Dedi, hiçbir şey, biz farkında değildik, evde sohbet ediyordu k;

elhamdülillah, şu anda iki yüz seksen tümenimiz var, iki üç hafta bir güçlük çıkmazsa işimiz iş, diyorduk. Bizim

denli kapalılaşmaktadır ki insanlığın başlangıcı yedi bin yıl önce olınuştur.

Sonra öyle bir biçim almaktadır ki bütün.ayrıntıları açıktadır. Öyle ki, Hz.

Adenı' in, Habil' e ağıt olarak söylediği şiiri bile Arapça olarak Nasihu' t

Tevarih'te bulabilirsiniz. Şiir diliyle okunınuş, metni de ortada olan bir ağıt.

Adem ve Havva'mn nereye indiiderine ilişkin bütün ayrıntılar bilinmektedir;

Havva' nın önce nereye girdiği, Adenı' in nereye indiği, sonra birbirlerini nasıl

bulup tanıdıkları, neler konuştukları bütün ayrıntılarıyla apaçık ortadadır.

Kapalı tarihin dünya görüşünde herşeyin bir başlangıcı vardır; yakın ve aydınlık

bir başlangıcı. Bunlar kapalı tarihin özellikleridir. Oysa Kur' an' ın İslam' a

başlangıç ya da insana başlangıç ya da tevhid hareketine başlangıç olarak

tamttığını

hayal ettiğiiniz her yerin arkasını göstermektedir Kur' an; İbrahim, ne bilerin babası, tevhidin kurucusu ve gönderilen büyük peygamberlerin büyük atasıdır. Biz, İslam'ın tarihsel dünya görüşünün İbrahim' den başladığını hayal ederiz. Oysa hemeninde, İbrahim' den önce yine konuların tarih şeklinde -kıssa, efsane ve mitos biçiminde değil- İbrahim' den sonrasının ortaya konulduğuyla özdeş tarzda ortaya konulduklarını görüyoruz. Ondan öncesinde Adenı' e gider, insanlık türünün başlangıcı olarak. Bütün tarihi oraya götürür. Bir dönemin başlangıcı namına bir olay belirlemez. Bu, açık tarihtir. Kapalı tarih görecelidir de. Şöyle ki kapalı tarih, sadece kimi zaman Adem' den başlamakla kalmaz; tersine kiıni zaman tarih bilgimiz sımrlı durumdadır.

Çoğunlukla biziın tarih bilgimizin başlangıcı İslam' dır. İslam' dan öncesini artık hiç tanımıyoruz. Zihnimizde karanlık vardır. Öyleki ortaçağ Hıristiyanlığı da Mesih'in doğumunu Allah'ın yeryüzünde doğuşu olarak bilirdi. Dolayısıyla Hıristiyanlıktan önce dünyada düşünmeye ve tammaya değecek bir şey bulunmamaktaydı.

Mesih'ten önceki herşey, zihninde değersiz bir mutlak belirsiziilde dönüp durmaktaydı. Soma, avam dünya görüşünün tarihsel açıdan daha da küçüldüğünü, tarihin daha da daraldığım görüyoruz. Öyleki bizim halk yığınlarımızın İslam tarihleri Peygamber döneminden de başlamaz, Aşura' dan başlar. Ondan öncesini kesinlikle kimse bilmez. Zihinde, çehrelerin,

olayların ve maceraların onun için tam anlaınıyla belirgin olmadığı genel öncüller

biçimindeki şeyler dışında hiç bir şey yoktur kesinlikle. Bu yüzden hep

küçülmekte; böylece öyle bir yere varmalda ki köylü avamın, tarihi aktarmak

isteyince olaylara göre aktardığını görmekteyiz. Çünkü yılları tanımazlar, hangi

yıl olduğunu söyleyemezler. Derler ki, Bir batınanın bir lira olduğu yıl

Bu onun için insanlık tarihinin başlangıcıdır. Bir batınanın bir lira olduğu

yıl, ekmeğin bir batmanının ilk kez bir lira olduğu yıl demektir. Buradan insanlık

tarihi başlar. KabHelerin çoğunun kapalı tarihe sahip olduğunu görüyoruz.

Kabile düzeninde bütün insanlık tarihi şu şekildedir; Dünyaya gelen ilk insahaberimiz

yoktu, biri bizi arkadan dinliyordu. Bizim dikkatsizce söylediğimiz sözleri hep duymuştu, bize nazar

etti. Şimdi bunun için hasta oldum. iki yüz seksen tümen için! Onun aklı bundan fazlasını anlayamaz, bu sayının

ölçüsünü değerlendiremez.

noğlu [Allah'ın yarattığı ilk insan] o kabilenin atasıdır. Bu kabileyse onun çocuklarıdır.

Dolayısıyla bütün tarih, var olan bütün bireylerin büyük atalarının

ilk insanoğlu olması şeklindedir. Tarih bu şekilde küçülür. Kapalı sistemlerde

tarih de kapalıdır. Öyleyse iki tür tarih vardır; Açık tarih, kapalı tarih.

Tarih tanımlarına gelince; Tarihe ilişkin yapılan tanımların tümünü burada

belirtmeın olanaksız. Çünkü teknik bir konu olup ayrıca fazladır da. Tarih konusunun

hangi ortamda gündemde olduğuna açıklık getirmek amacıyla sadece

birkaç örnek vereceğim.76

Tarihin bir grup düşmanı vardır ki bunlar tarihi inkar ederler ve tarih boştur, anlamsızdır ve ondan söz etmek ölünün ardından gıybet etmektir, derler.

Şu anda okutulan, düzenlenip tebliğ edilen tarih de onun gibidir; doğrudur da. İnsanın vaktini telef etmesi ne kötü. Kahvehanelerde hikayeler anlatmak, laf ebeliği yapınak ondan daha iyi. Tarih karşıtlarından olan Napoleon şöyle der; Tarih birtakım yalanlar dizgesi olup öteki yalanlardan ayrılan yanı, bu yalanları herkesin kabul etmesidir. Öyleyse tarih, üzerinde müttefik olunan yalan demektir.

Tam tersine Emerson' a Tarih nedir diye sorduklarında o da cevap olarak sorar; Ne tarih değil ki Emerson, tarihi öyle genişletir ki insanlık, zaınan ve insan hayatı konusundan daha kapsamlı kılar ve aslında her varlık bir zaman sürecinde oluştuğuna ve varlık kazanıp şekillendiğine göre her varlık - cansızlar, bitkiler, hayvanlar ya da insanlar- tarihin çocuğu ve tarihin sonucudur, der. Dolayısıyla her nesne, yaşadıklarının konuşan dili olınaktan başka birşey değildir. Dolayısıyla da her varlık, kendi ömrünün tarih kitabıdır. Çünkü her varlık bir zaman sürecinde varlık bulmuş ve bugünkü yapısını ve kimliğini kazanmıştır. Öyleyse tarih, Emerson'un deyişiyle bütün görüngülerin

yaratıcısından ibarettir. Bunun için de Emerson'un bu sözü Kronizm mezhebine yakındır. Tevhid1 konu olan oturumda bu mezhepten söz etmiştim. Dilimizdeki 'dehr'in karşılığı olan Kron [Khronos] Yunan'da, her şeyi yaratan bir tanrıiun adıdır. Aynı şekilde anlamı zaınandır. Dehr'de kimilerinin sandıkları gibi doğa anlamına değil, zaman anlamına gelir. Dehriler doğacılar değildirler. Dehriler, zaınanın asaletine ve uluhiyetine inananlardır. Burada tarihin kron biçimini aldığını görüyoruz. Her bir nesne zamanda varlık bulduğu için her nesneyi zaman var etmektedir. Öyleyse zaman, her şeyin yaratanıdır. Şimdi de dilimizde vardır; Zaman her şeyi yok ediyor, zaman her şeyi değiştiriyor, zaman her şeyi yapıyor, öldürüyor, doğuruyor, deriz. Burada, tarihsel asaletin

76 Bugünkü dersim sonuca ulaşmıyor. Bu nedenle, tarihe ve tarih felsefesine açıklık getirmek için ardarda üç

oturumda ders vermeliyim. Dördüncü oturumdaysa dinimizdeki tarih felsefesinden söz etmeliyim. Dolayısıyla bu

oturumda tarihin kendisini inceliyorum. Sonraki oturumda çeşitli öğretilerde tarihi, tarihsel hareket etkeninin ne

olduğu temeline [çeşitli ideolojilerde ve çeşitli toplumsal öğretilerde tarihin oturduğu temele] dayanarak, üçüncü

oturumdaysa tarihi, tarih felsefesi ve çeşitli tarih ekolleri anlamında inceleyeceğim. Son oturumda da islam'dan

kaynaklanan, somut ve yetkin biçimini Şia felsefesinde bulan tarih felsefesini ele alacağım.

ortaya konulduğunu, zamanın, yani tarihin tanrılığının ve ulCıhiyetinin

belirtildiğini

görüyoruz.

Burada, büyük bilginlerin, tarih adında apaçık bir gerçek karşısındaki sözlerinin ne denli birbirinden uzak olduğunu görüyoruz. Roma in Rollan d' ın başka bir kuramı vardır; O, bu iki kişi arasında üçüncü bir kurarn açıklar ve şöyle der [bu tamm oldukça hassastır]; Tarih, zaman boyunca geçmiş, olaylar ve olgular biçiininde şekilsiz ve hedefsiz olarak üst üste yığılınış öğeler dizgesinden ibarettir.

İşte tarihçi, bir bilgin gibi değil, bir sanatçı gibi [tarihçi bilgin değildir, çünkü tarih bilim değildir] tarih dağında, kendisinin planını ürettiği binayı yapmak için taş yontınaya koyulur. Dolayısıyla Romain Rolland, ne tarihi inkar eder, ne de tarihin biliinsel bir gerçek olduğuna inanır. O, tarihin geçınİşte üst üste yığılınış şekilsiz materyaller olduğunu söyler. Örneğin, içinde şekilsiz taşlar bulunan bir maden var ve adı da Büyük Fransa Devrimi. Ben, şu anda sizin için, bu kuşak için, dershane için, Fransız Devrimi konulu bir kitap yazmak istiyorum, diyeliın. Solcu, sağcı, orta yolcu, dinci, din karşıtı, deınokrat, ınuhafazakar, devrimci ya da sahtekar -her ne olursam olayım- olsaın da bu olanaklıdır ve tarihçiliğin ustaca kazmasıyla, içinde Büyük Fransız Devrimi öğelerinin şekilsiz maden danlarları gibi yığıldıklan dağa gidebilirim. Şu anki inancıma, şu anda taşıdığın hedef ve yapıya, Büyük Fransa Devriinİ kitabını yazınada izlediğim çıkarım türüne, amaç ve felsefeye göre kafaında bu kitaba

ilişkin bir plan ve inanç bulunınakta olup onun oluşturulması için, araç gereç toplayıp bu planın yapısına gerçeklik kazandırmak için Büyük Fransa Devrimi öğelerinden oluşan o maden damarlarında taşları yontarım. Yani, Büyük Fransa Devriini'ne şekil veren benim, tarihçi ben. Nasıl bir şekil Kendi istediğim bir şekil; tıpkı bir şair gibi. Kimdir şair Bir fizikçiyle şair arasındaki ayırım şudur; Fizikçi, güneşin batışını sizin için olduğu gibi betiınlemelidir. Yanılı·sa fizikçi değildir. Şair ise bir sanatçıdır; güneşin batışını yaratan, guruba kendi istediği rengi, şekli, anlamı, ruhu ve hedefi kazandıran bir sanatçıdır. Bu yüzden bir şair, gurubu üzünçlü ve kaygılı bir gülüş olarak betiınlerken, başka bir şair -ya da aynı şair- duygularına göre, taşıdığı amaç ve anlatıma göre aynı gurubu aynı şekil ve renk içerisinde derin bir filozofça gülüş, huzurlu bir mutluluk,

oldukça büyük, güzel ve coşkulu bir bekleyiş ya da gelecek olarak gösterebilir. Her ikisi de olabilir.

Çünkü sanatçı, kendisi nasıl isterse öyle yaratır. Dış gerçekler, sanatçının duygularının kalıbında sanatçının duygularının şeklini alırlar. Bilgin ise ldşiftir, dış gerçeğin fotoğrafçısıdır; ona en küçük bir ınüdahalede bulunınaya bile hakkı yoktur onun. Bu yüzden, tarihin bilim olduğunu söyleyen biri, Büyük Fransa Devrimi'nin somut bir gerçeklik taşıdığını, soınut bir şekil taşıdığını, soınut

bir ruh, anlaın, olaylar ve deviniinler dizgesi taşıdığını, kendisinin de somut olduğunu; özdeş olduğunu, bir manzara gibi olduğunu, tarihçinin gidip

onu parça parça keşfetmesi gerektiğini, gerçek betimleme ve simanın aynısını

kaydetrnesi gerektiğini, bir yerde yanlış varsa yanıldığının anlaşılmış olacağını söylüyor deınektir.

Romairı Rolland ise tarihçinin sanatçı olduğunu söyler. Ona göre tarih, şekilsiz nesneler dizgesi olup sanatçı onu yaratır. Yoksulluk, karanlık, gece, sabah, yağmur, bulutun gülümseyişi, güneş, mum, kış, kar vs. nesneleri gibi dışsal olgular, dışsal gerçeklikler vardır, ama tüm nesneler, şairin gözetimi ve duyguları altında bambaşka bir şekil alırlar. Hangi şekli Şairin dayattığı şekli. Dolayısıyla şair, sabahı, göğü ve bulutu bile üretir ve yaratır. Robbe Grillet'nin söyleyişiyle, bir şair ya da ressam attan söz ediyorsa, bu yeryüzünde bulunan at değildir. Bu, zihinde, duygucia ya da atın tümel türselliğinde bulunan attır. Dolayısıyla tarih, ne tarihçinin keşfetmesi gereken kesin bir gerçekliktir ve ne de tarihçinin, içinde birşey bulamadığı ve boş atıp dolu tuttuğu mutlak bir kofluktur. Bu durumda tarih, sanatçıların elinde, insanın hizmetine sunacakları ya da insanlara hıyanet amacıyla kullanacakları bir sermayedir.

Elbette şimdi de böyledir. Çünkü henüz tarih biliıni keşfedilmemiştir. Bu yüzden tarih, henüz sanat aşamasındadır ve herkes başka türlü oluşturur onu; Biri tarihi yeis ve kötülüğe doğru götürürken, bir başkası tarihi insanın bilinci, aydınlığı ve üstünlüğü yönüne sürükler. Daha önce Hiçbir zaman gerçek ve insanlığın, dünyada bugünkü gibi yandaşı ve inananı bulunmamıştır derken

ortaya koyduğum konuda tarihi bu şekilde anlatmaktayım. Hiçbir zaman insanlık, gerçek ve beşeriyet bugünkü kadar garip ve kiınsesiz olınamıştır diyen biri ise o türlü söylemektedir. Elbette onun tüm bunlardan amaçladığı kendi çaresizliğidir. Ya oldukça dar bir çerçevede düşünmekte ve bunu bütün zamanlara genelleştirmektedir ya da ölçütleri yanlış almış ve her zaman olduğu gibi ınevcut güçleri, mevcut zamanın ve gerçeğin ölçütü olarak almıştır [ölçütleri karıştırmış olabilir]. Ne olursa olsun bugün herkesin bir başka açıklama

getirdiğini görüyoruz. Çünkü henüz bilim olmamıştır. Eğer bilim durumuna gelirse artık herkesin bir başka türlü konuşması doğru olmaz. Bu yüzden İmirnof, sadece, tarihin sanat olduğunu söylemekle kalmıyor, şiir olduğunu da söylüyor. Tarih, tarihçinin söylediği şiirdir. Nasıl şair üzgü ya da mutluluk üstüne, kavuşma ya da ayrılık üstüne, iman ya da küfür üstüne gazel ya da kaside ya da mesnevi veya rubai söylerse, tarihçi de şiir gibi tarih söyler. Dolayısıyla

tarih, tarihçinin duygularından başka bir şey değildir.

Çeşitli tarih tanımlarını esas temellerine göre sınıflandıracağım [hepsini sıralaınayacağım;

ilgili kitaplarda bunlar yazılıdır]; Tarih kitaplarında, tarih felsefesi kitaplarında -bunların sayıları oldukça fazladır, bugün Farsça' da da epeyce yayımlandı- olayları temel alan bir tanım türüne rastlıyoruz. Tarihe ilişkin ikinci tür tanım ve çıkarınıarsa toplumu temel alanlardır. Aynı şekilde

soyu temel alan, kültürü temel alan tanımlar da vardır.

Olaylan teınel alan tarih, şu anda bize aktarıp durdukları, bizim için yazdıkları ve bizim de okuduğumuz [şu anda mevcut olan] tarihtir. Geçmiş olayALi

ları, nasıl olınuşlarsa, nasıl sona ermişlerse, nasıl işbaşma gelmişler, nasıl işbaşından

uzaklaşmışlarsa, nasıl hasta olmuşlar, nasıl yataktan kalkınışiarsa öyle olduğu gibi anlatır. Bu, olayların tanımlarına dayalı tarihtir. Öyleyse bu tanımda tarih, bir kavimde ya da insan türünde [ulusal tarih ve insanlık tarihi] geçınişte ortaya çıkan olay ve oluşların anlatılışından, sisteme sokuluşundan ve açıklanışından ibarettir.

Son olarak toplumbiliınciler, tarih felsefesini yirıninci yüzyılda bir yana bırakınışlardır.

Bugün yirminci yüzyıl, toplumbilimin heın tarih felsefesine ve hem ruhbilime ınutlak egemen olduğu çağdır ve toplumbilim artık bütün insani biliınler, hatta tarih felsefesi üzerinde yetki sağlamaktadır ve tarih felsefesini bütünüyle olumsuzlamaktadır.

Topluınbiliının temel olması, sosyoloji değil sosyolojizın, yani toplumun varlığının teınel ve her şeyden öncelikli oluşuna dayanan ve tarihin, zaınan sürecinde toplumların değişimlerinin, evrimlerinin, doğumlarının, yaşayışlarının ve ölüınıerinin öyküsünden ibaret olduğuna inanan öğreti demektir. Öyleyse tarih, zaınan içerisinde devingen topluından ibarettir~ Bu, toplumcuların

yaptıkları tanımdır.

Bir başka tanırnsa soya dayalı alandır; Tarih, zaınan süreci içerisinde insan soylarının olgunluk kazanmalarından, evrimlerinden, çatışınalarından ve hayat kavgalarından, tarihi oluşturan soyların çatışınalarında en güzel ve en uygun beka temelinin gerçekleşmesinden ibarettir. Bu sözler faşistlere aittir. Şu anlaında ki Darwin'in, yaşayan varlık türleri, yaşaınak için birbirleriyle sürekli savaş içindedirler. Yaşamak için yapılan bu süreğen savaşta, güçsüz ve kalmaya layık olmayanlar ortadan yok olurlar, güçsüzleşirler ve kalmak için daha güçlü, daha layık olan ve kendilerini çevreye uyduran güçlülere yem olurlar77, dediği gibi insanlık tarihi de sosyal değerler savaşından, soysal yeterlikler savaşından,

soyların kalmak için yaptıklan savaştan başka birşey değildir. Bu yüzden tarihin kendisi, üstün soyun görünüın kazandığı yerdir. Böylelikle, tarihi oluşturan soyların çatışması sürecinde doğal seçim, layık ve güçlü soyu gösterıniş, onun özdeş ve eylemsel gerçekleşınesini sağlamıştır. Bu durumda tarih, üstün soyun olgunlaşıp yayılmasından, sürekli ve süreğen egemenliğinden, güçlenişinden ve evriminden, buna karşılık ortadan yitmekte olan Kızılderililer gibi yok olmaları gereken ya da Cermen soyunun egemenliği altında olması gereken Asyalıların ve kesinlikle yok olması gereken Sami soyunun durumuna benzer olarak, üstün soyun egemenliği altına girmeleri gereken aşağı soyların olumsuzlanınasından, güçsüzleşınesinden, dışlanmasından ve

77 Böylelikle, canlı varlıklar arasında süregelen bu savaşta güçsüzler gittikçe yok olurken ve hayatta kalma ve

çevreye uyma gücü bulunmayanlar yitip hayat alanından uzaklaşırken, kalmaya yaraşanlar hayatta kalırlar.

Dolayısıyla kalma çatışmasının çizgisi, varlıkların evrimine neden olur. Buna göre, bu süreğen savaşta daha iyi

olan türler kaldıkları için, varlıklar arasındaki çatışma, kapışma ve savaşın tarihi, doğal bir seçime, daha üstün

soyun, daha üstün varlığın seçimine neden olur.

yok olmasından ibarettir. Bu da beylerin buyurduldan süslü yalanlardan biridir.

Dolayısıyla rasizm, faşizm ve çeşitli faşist öğretilerin tümü, tarih felsefesini

ırkçılık teıneli üzerine kurmaktadırlar.

Son olarak tarihte culturalism adında yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. Buna

göre, aslında tarihi oluşturan ne toplumdur, ne soydur, ne de olaylardır. Tarih,

kültürlerin ve uygarlıkların oluşum serüveninden ibarettir. Bu bölümün bilginlerinden

çoğu An1erikalıdırlar ve bu tez Amerikan toplumbilimci ve tarihçiierin

tezi olup bu konuya fazlaca dayanırlar. Bu nedenle de Will Durant'ın büyük

bir çalışması olup şu anda dünyada gerçekleşmekte olan uygarlık tarihinin

Amerika kaynallı olduğunu görüyoruz. Nedeni de elbette bilinmektedir. Esas

olarak, çeşitli kültürler, uygarlıklar ve soylar üzerinde çalışma yapmak, dünya

çapında bütçeyi, gücü, etkenliği ve olanakları gerektirmektedir ve bu olanakların

tümü kesinlikle onların bilginlerinin ellerindedir çünkü. Bu yüzden

kültüralizm, bugün son tarihsel ekol ve görüşte son tanım olarak ortaya konulmuştur.

Tarih felsefesi olarak söz konusu edilebilir olan son tanıın Toynbee'nin tezidir.

Bu tanıın şudur; Tarih, içinde, yaratıcı Tanrı'nın düşüncesinde geçtiği şekilde

insanın yaratılışının son planının gerçekleştiği 'kap' tan ibarettir. [Bu cümle

oldukça çok değer taşımaktadır.] Dolayısıyla tarih, dünyanın ve insanın yaratılışının

ilahi ereksel planının uygulama sorumlusudur. Ne demek bu Yani

Allah'ın, dünyayı yaratırken bir hedefi mi vardı Evet. Allah, dünyayı yaratmaya

başladığında dünyanın son şeklini de ona verdi mi Asla. Kerteli olarak

yarattı ve dünya kerteli olarak yetkinleşmektedir. Yaratılış hala evrim içerisindedir.

İnsan, bir yaratıcının yaratığı olarak boş bir görüngü müdür Hayır.

İnsanı yaratırken Allah'ın zihninde bir hedefi vardı7s. İnsan, Allah'ın yaratığı

olarak saçına değildir ve Allah' ın yaratığı olarak yaratılışından bu yana hedefli

alınuştur ve alınayı sürdürmektedir. Allah, insan adında bir varlığı yaratırken

ona, aınaçlanan en yetkin şeklini vermiş midir Hayır. Ona ilkel göçebe şeklini

venniştir. İdeal insanın son şekli henüz gerçekleşmemiştir. Öyleyse dünyanın

ve insanın yaratılışında Allah'ın zihninde iki şey vardı; Biri, dünya ve insanın

son şekil ve planı, ötekisi de dünya ve insanın yaratılışına ilişkin son ya da

ereksel hedef. Dünya ne henüz son şeklini almış, ne de yaratılış hedefine ulaşmıştır.

İnsan da ne son şeklini taşıınaktadır, ne de Allah' ın, yaratılışında aınaçladığı yaratılış felsefesi ve hedefine göre eğitilmiş ve gerçekleşıniştir. Dünyayı varlığının son şeklinde, insanı da yaratılışının [varlığının] son şeklinde ve varlık felsefesindeki ideal aşamada kim gerçekleştirmelidir Tarih. Öyleyse tarih, varlığın ve dünyanın yaratılış planına ilişkin Allah'ın zihninde bulunan hedeflerin ve son şeklin gerçekleştirilmesinden sorumludur. Bu yüzden tarihin yükümlülüğü, yaratılışa ilişkin ilahi planın gerçekleştirilmesi yükümlülüğüdür.

78 Bu, onun kendi söyleyişidir. Buna şeri güçlükler bulmayın artık, [örneğin] Allah'ın zihni ne demek, diye! Bilmiyorum, Allah' ın eli denilir de neden AIIah'ın zihni denilemez Oysa zihin elden daha iyidir!

Bu, tarihin büyük filozofu olup henüz hayatta bulunan [1975'te ölmüştür-Çev.] çağdaş Toynbee'nin yaptığı tanımdır.

Egzistansiyalistlerin fazlaca eğilimli oldukları en büyük tanıın -bunun üzerinde sonraki derslerde çokça duracağım ve şimdi sadece iki türünü belirteceğim- şudur; Tarih, ne olaylar bilimidir, ne toplumların değişim biliınidir [bu, topluınun tarihidir, tarih değil] ne kültürleri temel alan bilimdir [bu, kültürler tarihidir; tarih başka bir şeydir] ve ne de insan ırklarının hayatta kalma çatışmalarının biliınidir [ki bu, vahşilikler tarihidir, insan tarihi değil]. Öyleyse tarih

nedir Tarih, tek kelimeyle insanın oluş bilimidir. Tarih, insanın oluş biliinidir. İnsamn, şu anda olduğu şekliyle nasıl ve hangi etkenlerİn, koşulların, aşaınaların ve nedenlerin etkisiyle böyle olduğunu anlayabilmemiz için özel bir bilime gereksinmeıniz vardır. İnsan türünün ilk aşamalarından başlayıp şu ana kadar onun oluşu, tarih biliminin konusudur. Bu yüzden tarihin, özdeş ve çözümleıneli antı·opolojiye ve insan türünün zamanda varlık kazanışının incelenınesine -kesin olarak- yol açtığını görüyoruz. Öyleyse şu anda biziın karşımızda bulunan,

bizde bulunan ve bizim olduğuınuz insan, zaınan sürecinde çeşitli aşaınalar, nedenler ve koşullar altında varlık böyle varlık kazanmış, kimlik ve nitelik bulmuştur. Bu aşaınaları izleyen ve insanın oluşunu irdeleyip çözümleyen bilimin adı tarihtir. Öyleyse tarih, insanın tanınışıdır. Historizın, yani tarihi teınel alış kendine özgü bir öğretidir. Egzistansiyalistler, historisttirler, yani tarih peresttider ve tarihin esas oluşuna temel etken, teınel belirleyici ve tam etken olarak bakarlar. Toynbee historisttir, yani tarihin esas olduğuna inanır. Hegel historisttir ve tarihin esas olduğuna inanır. Aslında Hegel şöyle der; Tanrı, tarihte ilahi bilincine erer. [Öyleyse niçin onun adını Tanrı, bunun adını da tarih koyuyorsun De ki; Tarih Tam·ıdır.] O hatta tarihe gereksiniinİ olanın Tanrı olduğunu söyler. O zaman tüm bunlar ne için Cerınen ırkının Tanrı'nın tecellisinin en yüce örneği, Tanrı'nın tecellisinin mazharı olarak tarih kalesinde yeşermesi bundandır ve Cerınen ırkının tecellisinin mazharı, yaratılışın en üstün

örneği olarak önder hazretleridir, devlettir. Kimi dehalar işte böyle harcanıyor!

79.

79 Gerçekten büyük dehalardan olan bir dostumuz vardı. Kendi değerini bilseydi, insanlık ondan yararlanabilirdi.

[Himmet bilinç ve dehadan apayrı bir şeydir. Ben, oldukça fazla şuurları, oldukça büyük bilgi ve bilinçleri ve

oldukça üstün yetenekleri bulunan, ama himmetleri çok düşük düzeyde bulunanlar için hep üzülmekteyim. Onlar

adına üzülmek gerek!]. O, öyle akıllıydı ki on-on beş gün içinde, bir örgüt kurabilirdil insanları, ileri gelenleri ve

çeşitli kişileri -hepsini- bir araya getirir, yönlendirir ve kesinlikle şehri bambaşka bir duruma getirirdi. Bu şehrimizde,

zekiliğiyle, girişkenliğiyle, tatlı dilliliğiyle ve halk üzerindeki şaşırtıcı etkisiyle hiç yoktan bir hareket yaratabilirdi.

Bu deha ürünlerinin tümüyle -ki böyle bir işi yapmak için bir milyonluk bütçesi olmalıydı, onunsa on kuruşu bile

yoktu ve boş ellerle toplumda böyle bir hareketi gerçekleştiriyordu yaptığı bütün işleri şunu düşünerek yapmıştı

Güzel, böyle bir örgüt sonraları dağılır, herkes kendi işinin peşine düşer; böylece bu çalışma masası, bu daktilo,

bu teksir makinesi, bu büro vs. bana kalır! Buna razıydı! Üç dört örgüt kurdu ve sonuncusundan köy halkının

örgütlerinin terekesinden eline yirmi bin Tümen para geçti! Himmet! işte bundan dolayı, Allah insanı yarattığı

zaman onun boyuna posuna bakar ve şöyle der Fetebarekallahü ahsenü'lhalikin [Kur' an, 2314] [Böyle bir şeyi

yarattığırndan yaratıcıların en güzeli olan ben ne yüceyim]. Sonra da öfke ve kızgınlıkla şöyle der innehü kane

Historizm, tek kelimeyle şu anlamdadır [bu cümle historizmin anlamını bir kitaptan daha çok aydınlatan en iyi cümledir]; 'Ben'so, sıkıştırılmış tarihtir. Tıpkı Marx'ın eşyaya ilişkin tanımlamasında olduğu gibi. Marx der ki eşya [bu bardak bir eşyadır, bu tepsi bir eşyadır, bu hoparlör, bu mikrofon bir eşyadır, teknik bir eşyadır; eşyanın tanımında iktisatçılar görüş ayrılığına düşmüşlerdir] sıkıştırılmış ve dondurulmuş iştir. 'Ben' senin bireysel insani kişiliğin, kimliğin ve ne'liğin demektir ki bunu duyumsaclığında kendini yeniden tanıınış olursun. O 'ben' nedir Bir birey ve kişilik şeklinde özdeş olarak tecelli etmiş bulunan sıkıştırılmış tarihten başka birşey değildir. Bu yüzden her birey, kendi tarihinin kitabıdır. Bir bireyin tarihi, onun hayatı değildir, biyografisi değildir, ömrü değildir. Her bireyin ömrü, otuz yılda, kırk yılda, elli yılda oluşmaz. Öyleyse ömür nedir Ömür, tarihe verilmiş süre ve mühlettir. Böylece birkaç bin yıllık tarih, bir kişiye girebilir ve kendisini bir insan kişiliği şeklinde ona bağışlayabilir. Öyleyse benim ömrüm, bana varlık kazandıran yıllar değildir. Bütün tarih, bende yer almakta ve kendisinin bütün özelliklerini boyamak,

şekillendirmek ve planlamak için çalışmaktadır. Mühlet istemektedir.

Ne kadar Her bireyin ömrü kadar. Öyleyse her birey, kendi tarihi sürecinde oluşınuştur ve her bireyin, herkesin tarihi ölçüsünde gerçek ömrü vardır.

Tarihin belirleyiciliği ve insanın özgürlüğüne gelince; Historizm, kendi kendine tarihin belirleyiciliğine neden olur. Yani ben, bilinçli insani irade olarak hiçbir türlü seçim gücüm yoktur, sorumluluğum yoktur, özgürlüğüm yoktur. Ben, tarihin ürettiği, tarihin gerektirdiği bir şeyim. Öyleyse historizm'de ve tarihin belirleyiciliği öğretisinde tarih, Cebriyundaki ilahi meşiyyet şekline ya da maddiyundaki 'tabii cebir'e dönüşür; İnsan oyuncaktır. Öyleyse beniın, özelliklerime hiçbir müdalıalem yoktur, olaınaz. Tarih tarafından yaratıldığım, tarih ise benim iradem doğrultusunda değil, cebri yasalar doğrultusunda hareket ettiği için, bu durumda benim iradem, tarihin iradesince yaratılmıştır. Öyleyse insan bir hiçtir,

Fakat burada başka bir konudan söz etmektedir; İnsan iradesi, mutlak özgürlüktür.

İnsan, o derece özgürdür ki kendi ne'liğini oluşturabilir, yazgısını belirleyebilir ve çevrenin, toplumun ve doğanın belirleyiciliğinin tersine, kendisi, istediği gibi oluşturabilir kendisini. Bu yüzden, insan insanca, çevrece yaratılmamıştır. Hayvan ve bitkidir çevrece yaratılan. İnsan yaratır çevreyi. Burada -insan özgürlüğüneinançta-insanın tarihe dayatıldığını, tarihin belirleyizaiOmen cehOia [Kur' an, 3372] [Bu ne kadar da kendisine zulmeder! Ne kadar da cahildir!] -bunu söylemektedir- o çünkü ilahi yapı ve fıtrat, ilahi ruh ve ilahi emanet senin omuzundadır ve böyleyken bu aşağılığa, bu alçaklığa,

ku la kulluğa ulaşıyorsun, himmetin o denli aşağı ve düşük ve çamur emen, zevk ve aşkla dolan bir sülük

düzeyine inersin.

80 Özür dilerim; bu ben, yazı ve konuşmalarımda oldukça fazla yer alır. Kimileri, bu ne kadar da ben, ben

diyor, hep kendinden söz ediyor diye eleştirdiler. Bayım, bu ben, bendeniz anlamında değildir! Bu ben

bilimsel bir terimdir. Şu cümle de olduğu gibi Ben, iki bin üç yüz yıldır bu tünelde yaşıyordum. Benim bu kadar

ömrüm yok bayım!

ciliği görüşündeyse tarihin insana dayatıldığını görüyoruz. İnsan özgürlüğüne dayanırsak, bir gerçek olup bizim üzerimizde etkisi bulunan ve bilimsel yasaları da olan tarihi inkar etmiş olur ve bir tür zihinsel ve idealist hayalperestliğe düşmüş oluruz. Buysa oldukça önemli bir sorundur. Şu an söz konusu olan ideolojik sorunların temeli budur. Tarihin bilimsel belirleyiciliğine dayandıysak, orada, insan özgürlüğü, yani insanın özü ve insanın anlamı olumsuzlanınış ve insan, tarihin belirleyiciliğinin ve tarihsel dış etkenierin oyuncağı durumuna gelmiştir. Nereye dayanalım öyleyse Zorlayıcılık [belirleyicilik] ve seçme özgürlüğü bir araya getirileınezler, çatışırlar. Her ne olursa olsun cebri ya da ihtiyari olunmalıdır. Oysa bana göre böyle değildir;

Zorlayıcılık ve özgürlüğün, ister tarih felsefesinde, ister Kur'an'ın söylediği şekilde, ister İslaın' da olduğu şekilde, ister rivayetlerde ve mezheplerde yer

aldığı şekilde olsun, birbirleriyle çatışınamaları ve her ikisinin kabul edilebilmesi bir yana, birinin öteki olmadan anlam taşımadığına, aslında özgürlüğü oluşturanın zorlayıcılık olduğuıı.a inanıyorum. Nasıl Çok açık Bu, duyumsanılacak bir şeydir. Bilinçsiz kelam ve felsefe tartışması insanlığın bütün vaktini almıştır. Bu, çok özdeş birşeydir, işe de yaramaktadır, hayatın işine yaraınaktadır. Habil ve Kabil'in evlenmelerine ilişkin birşey yok Şu anda teknik ne demektir Teknik, zorlayıcılıkla özgürlüğün uyumlu kılınınasıdır.
Makine, zorlayıcılığa özgürlüğün eldenınesi demektir. Yani Yani örneğin, insan olarak ben, uzaya gitınek istiyorum, insan olarak üretimi beş yüz katına çıkarmak istiyorum, özgürüm. Bu özgüdüğüm bu seçme hakkım var, aına bu özgürlüğümü gerçekleştirebilir miyiın Asla! Şu çorak çöl toprağına sadece kiınyon, arpa, buğday ekilmelidir. Fakat ben pancar ekmek istiyorum. Pancar olınaz. Fakat kendi tarlamda, burada olmayan meyveleri yaratmak için insani özgüdüğüm ve seçme hakkım vardır. Bu özgüdüğüm ve seçme hakkım vardır, ama bu özgürlük ve seçme özgürlüğü gerçekleşir mi, eyleme geçer mi Evet.
Eyleme geçmesi için ne yapmak gerek Çevrenin bilimsel belirleyiciliğini tanımak,
ona dayanmak ve senin özgürlüğün ve seçim hakkın özdeş ve dışsal olarak gerçekleşmesi için o belirleyiciliği izleınek gerekir. Yabani bir bahçede, o bölgede bulunmayan en güzellezzetli ıneyveleri yetiştiren ve oranın doğasına dayatan ziraat ınühendisi kimdir Bu, botaniğin, suyun, havanın, jeolojinin ve

toprağın belirleyici yasalarını tam olarak keşfetmiş, tam olarak izleıniş, bu bilimsel

yasaların belirleyiciliğine uyınuş ve bilimsel belirleyiciliğe dayandığı

ölçüde doğanın belirleyiciliğinden kurtulabiimiş ve doğada bulunmayan meyveleri

doğaya karşın dayatıp yaratmış mühendistir. Doğanın belirleyici yasalarını

bilmeyen bir köylüyse küçük bir afette, bir hava değişiminde, beklenmedik

sağanak bir yağınurda bütün ürününü yitirir. Bu, seçme özgürlüğü bulunınayan

insandır.

Çünkü yasaların bilimsel belirleyiciliğini tanımaz ve dolayısıyla onu izleyeınez.

Bu yüzden, ağacı aşıladığı halde, botaniğin bilimsel belirleyiciliğini

bilmediği için, yasaya ve belirleyiciliğe zarar verir. Tanımadığı, zarar verdiği,

onu izleyemediği için bilimsel belirleyicilik, onu nakşeder, özgürlüğünü yok

eder ve seçme hakkım ortadan kaldırır. O da, ulaşmak istediği hedefe ulaşamaz.

Ziraat mühendisi ise özgürlüğe ve seçme hakkına ulaşmak için o yasaları

keşfedip tam olarak uygular ve belirleyiciliğe uyar. Kabile, tarihini taıumadığı

için geçmişte hangi olayların, yazgısıiu doğurduğunu ve böylece buraya vardığını

bilmez. Geri kalmış toplum, bugünkü yazgısıiun durumunun, geçmişteki

hangi tarihsel etkenlerİn, şu andaki hangi topluınsal ve iktisadi sistem ve

etkenierin sonucu olduğunu bilmez, taıumaz. Taıumadığı için de mevcut durumda

zorunlu, tutsak ve özgürlüğünden yoksun kalmış duruma gelir. Bu

insan, tarihin oyuncağıdır. Tarihin belirleyiciliği vardır ve ona dayatılmıştır.

Kalemle, felsefeyle, egzistansiyalizmle, Sartre oyunlarıyla ve Doğu idealizmleriyle,

bunun insan olduğu, özgür olduğu, iradeli olduğu, sorumlu olduğu söylenemez.

Hayır. Bilinçli olmayan insan sorumlu değildir. Çünkü insan değildir.

İnsan, -sadece- bilinçli demektir. Ancak bilinçten sonra sorumluluk oluşur,

doğaya yüklenme oluşur, yaratıcılık, yapıcılık oluşur, değerler yaratılmış olur,

her şey, herşey. Ondan önce hiçbir şey yoktur; Sadece boy, ağırlık, bir kiınlik

kartı, birkaç evrak ve muhterem şahsiyet. Bunlar olabilir ama sözünü ettiğiın

şey yoktur.

Dolayısıyla tarihin belirleyiciliğinde insan tarihin zorlamasıyla da vardir,

zorunludur ve tarih ona yüklenmiştir. Ama tarihin belirleyiciliğini bilirse, biliınsel-

tarihsel bilince ererse, onun yazgısında, zamaıunın ve toplumunun yazgısında

belirleyici etkisi bulunan tarihsel etkenleri keşfeder ve onu ve toplumunu

şu anki durumuna sokan tarihsel nedenleri aniarsa tarihin belirleyiciliğinin

yasalarına dayanarak ·tarihin belirleyiciliğinden kurtulabilir;

tıpkı bir doğabilimcinin, doğanın bilimsel belirleyiciliğine göre ve bu belirleyiciliğe

dayanarak doğa etkenlerinin belirleyiciliğinden ve bağından kurtulmakta

oluşu gibi ve tıpkı tekniğin, fiziğin belirleyiciliğini bilimsel olarak izlemekte

insana seçme hakkı ve özgürlük kazanma olanağı veren araçlardan ibaret oluşu gibi. Bu yüzden. belirleyicilik, seçıne özgürlüğüne neden olur ve seçme özgürlüğü,

aslında bilimsel belirleyiciliğin doğurduğu bir olgudur.

ON BiRiNCi DERS

TOYNBEE'NiN TEZi VE TARiHiN HAREKETE GEÇiRiCi ETKENi

Bütün Kusurlar ve Gecikmeler için Bir Özür Dileği81

Benim kusurlarının ve gecikmelerimin birkaç nedeni var. Biri, özel yetişme tarzım; bir başkası zihinsel ve ruhsal özelliğiın ve başka nedenler ... Fakat ne olursa olsun bu sorun var ve eksiklik ve kusur varlığını koruyor. Açıklamasını yapaınamam bir yana, bunu itiraf ediyorum ve tutuınumu, bütün eleştirenierden daha çok ayıplıyoruro ki siz bu gecikmelerin ve düzensizliklerin bir bölümüyle karşı karşıya kalıp rahatsız olurken bu gecikmeler ve düzensizliklerle birlikte yaşayan ben elbette daha çok sıkıntı çekiyorum ve kötü ve olumsuz etkilerine katlanıyorum. Bundan başka da çarem yok Çünkü bu düzensizlikierin en büyüğü, başlangıçtan bu yana var olan düşünce ve ruh yapım olup gün geçtikçe daha da şiddetlenip güçlenınektedir ve ben onun karşısında giderek güçsüzleşmekteyim. Bu durum, beniın gibi tiplerde çokça görülınektedir, ancak bu ruh duruınu bende daha şiddetlidir.

Bir dost derdi ki; Falanca zorunlu olarak ve bilinçsizce ruh duruınunun etkisinde

kalmakta. Oysa sağlıklı insanlarda, ruh hali onların etkisi altındadır.

Kimilerinde -yani sağlam vücutlarında sağlaın kafaları bulunan sağlıklı insanların

çoğunda- duygular, sevgiler ve çeşitli ruhsal ve içsel durumların, onların

düşünce ve iradelerinin etkisi altında kalması, hatta bu insanlarca düzenlenip

kontrol edilmesi, ortadan kaldırılması doğaldır.

Bu durumlan için program düzenleyen bir büyüğü tanıyorum.

Örneğin ruhsal bir rahatsızlığı olduğunda takvimine bakıp not alır;

Pazartesi günü saat üç buçukla dört buçuk arası üzülme zamanı Harika.

Sonra da başka işleri vardı.

Mantık, akıl ve irade açısından oldukça güçlü olan böyle tipler, büyük bir

mutluluk içindedirler -bu, birçok şeyde olduğu gibi Allah' ın, onlara verdiği ve

bize vermediği gerçek bir nimettir- hangi işte olurlarsa olsunlar [mühendis,

doktor, genel müdür ya da iktisat ve sanayi adamı] çalışma biçimi tam olarak

mantıklı ve kuru olarak hazırlandığı için kendiliğinden, onları kontrol ve dü-

81 Pek çok kimsenin dilinden oldukça eleştirel bir tavırla dersin başında kalabalığın içinde siz, niçin derse

düzensiz olarak ve genellikle de geç geliyorsunuz diye soran öğrencilerden birine cevap ...

zenleme altına alır. Ama insanın kendisi, kendi duygularına kapıldığında ve

düşünsel havanın ve çevrenin değişmesiyle, olaylarla ve koşullarla karşılaşmak

yoluyla bütünüyle değişir ve kendi duygularının tutsağı ve kurbanı olur. İşi de duygu ve eğilimleriyle uyumlu olduğunda bu duygu ve eğilimler karşısında daha çok güçsüzlük duyar.

Ben de böyle bir duruına kavuştum. Çünkü şu birkaç yılda konuşmalar yaptım -oysa ne konuşmacıydım ve ne de konuşmama uygundum- çünkü elimden başka bir iş gelmiyordu, şimdi de gelmiyor. Bu yüzden doğal yapımı, oturup yazdığımda biliyorum. Çünkü kendimi daha çok yazar olarak tanıyorum -elbette kendiçapımda-ve bu yapım, tam anlamıyla duygusal ve atıfl bir yapıdır.

Elbette, örneğin gazeteler ve dergiler için yazı ya da radyo ve televizyon için program metni yazan ve mantıklı, akılçı ve planlı bir iş yapan yazarlar da vardır. Fakat kendileri için yazanlar vardır. Yazmak onların ruhlarının bir tür konuşınasıdır; dertleri deşelemek, tutkuları ve iç sıkıntılarını açığa çıkarmak ve aslında soluk alıp vermek ve yaşamak deınektir. Hatta onların yazdıklarını kimse okumayabilir, görmeyebilir; onların yazıları yayımlanmayabilir [çoğunluk da böyle olur]. Esas olan yazma eyleminin kendisidir; kim için ve ne için yazıldığı değil. İnsan yazmadan yapamadığı için yazmak. O zaman burada, duygusal olan plancı akıldan yoksun bulunan ve sonı·a da tek iş, uğraş ve yaşaına vesilesi, tek doğal yapısı yazmak olan bir insan için yeni bir etken daha eklenmektedir ki bu etken acizliktir. Çünkü idealini, düşüncesini, derdini ve

sıkıntısını kelimelere dökmek, kağıtlara aktarmak dışında hiçbir anlatım, açıklama

ve eyleme dökme aracı bulamaz.

İşte burada yazmak, insanın yaratılışının derinliklerinden kopup gelen ve

insanın elinde olmayan zorunlu bir inleyişe dönüşür. Bu yüzden, başkalarının

değil, kendi yazılanından birkaçını tashih için okumak istediğiinde bir cümleyi,

bir parçayı okumak için kimi zaınan bende kendine özgü bir ruh yapısı oluşur.

Ya da yaşama ve düşünme biçimi, yazgı ve çevre, herşey beni etkiler ve

canıma bir nutfe yerleşir, bir anlama gebe kalırım ve dert gövdemden seslenir;

Sanibof' un söyleyişiyle;

Bir anlam, şair ya da yazarın içinde bir nutfe gibi şekillenir, gelişir ve cenine

dönüşür. Sonra insan, o anlama gebe kalır ve doğurmak ya da doğurtmak

derdini duyar. Kaçınılmaz olarak o derdin hastasıdır, başka bir iş yapamaz.

Kaçınılmaz olarak o bağışlanmalıdır.sı

82 Dün öğleden sonra saat birden yediye sekize dek buradaydım. Sonra bir köşeye gidip yere oturdum ve ne

dersle ilgisi olan, ne konuşmayla ilgisi olan ve ne de makaleyle ilgisi olan -hiçbir şey değildi- bir şey yazdım.

Sonra başımı kaldırıp baktığımda saatin bugünün dört çeyreğine geldiğini gördüm. Artık beni bağışlayacağınızı

umarım.

Ali ŞERiftTi 213

TARiHiN HAREKETE GEÇiRiCi ETKENi

Tarihin hareketi, insanın ve insan topluınunun hareketi gibi zaman sürecindedir; hem cevheri harekettir -yani insanın türde, cinsteve özde hareketi- ve hem de devimsel [intikali] harekettir. Bu iki hareketle, zaman boyunca ve çeşitli döneınler süresince insan, göçebe, geri ve yabani şekilden, şu anda yeryüzünde gördüğüınüz ve eskiden taşımadığı özellikleri taşıyan bir insana dönüşınüştür.

Cevheri hareket -Molla Sadra'nın kullandığı bilinen terim- özde olan bir harekettir. Örneğin, başlangıçta ham olan, bir süre yan olgun duruma gelen, sonra da olgunlaşan, ardından yeşil rengi sarıya dönüşen ve en sonunda da kızaran meyvenin, cevheri bir hareketi vardır.

Çünkü mekanda hareket etmemiş, tersine özü değişıniş ve ilk olduğu yerde bir duruından başka bir duruına geçmiştir. Öyleyse cevheri hareket, bir özden başka bir öze geçiştir ya da bu özde cevherin hareketidir. Her ne olursa olsun, insanın ilkel durumdan şu anki duruma geçişi bir harekettir ve insanınbirey

ya da toplum olarak- toplumsal değişimler tarihini, değişiklikler tarihini, kültür ve uygarlık farklılaşmalarını, askeri ve siyasi olaylar zincirini oluşturan ve tarih [tarih ilmi değil, tarihin konusu] adını alan zaınandaki hareketidir.

Şu anda, tarih, insanın -birey ya da toplum olarak- zaınan sürecindeki hareketi olduğuna göre kendiliğinden, harekete geçiricinin ne olduğu yolunda bir soru gündeıne gelir. İnsanı bireysel şekilde, toplumsal şekilde, özsel ve cevheri biçimde ya da içsel ve dışsal biçimde değiştiren, harekete geçiren ve

dönem döneın ileri iten etken nedir Tarih felsefesindeki yaygın söyleyişiyle tarihin motoru nedir

Bu soruya cevap olarak ayrıntılara girmeyi bir yana bırakıyorum. Çünkü bize bu kadarı gerekıniyor; asıl dersiınizden geri kalıyoruz. Ayrıca bunlar, İslaın öğretisinde, İslaın İdeolojisinde yer alan tarih felsefesi ve tarihten oluşan asıl konunun ele alınması için bir giriş duruınundadır [İslaın öğretisinde tarihten amaçlanan, bilim, felsefe, sanat, edebiyat ya da şiir olarak tarih değil, İslam ideolojisinde, İslam inançlan içinde ve Kur'an'ın kendisinde söz konusu olan tarihtir]. Bu yüzden en temel konulardan söz ediyoruın ve aınacım, bugün de dünyada gündeınde olan bu ünlü öğretiyi aydınlatınaktır sadece.

Bu ölçüde de örneğin, He gel' in tarih felsefesinin, Marx' ın tarih felsefesinin, Sartre'nin tarih felsefesinin vs. ne olduğunu açıkça ve inceden ineeye aniayalım yeter. Metnin kendisini burada bağımsız bir ders ınetni gibi ele almak doğru olmaz. Bu biziın işimiz değil. [Sosyal Bilimler ve Yeni Felsefi ve Toplumsal Öğretiler

konulu bir ders verecek olan Dr. Tevessuli Bey'in, bu öğretileri bağımsız olarak ele alıp okutaeağını umuyorum.] Bu öğretilere yapacağım işaretler, bu konuların okutulınası değil, sadece kendi dersime bir giriş niteliğindedir.

ÇEŞiTLi iNANlŞLARDA TARi H iN MOTORU

Toynbee, saldırı ve savunma esasını, tarihin motoru olarak görür. Coğrafya

gerekircil eri, coğrafyayı ve doğanın değişken sertliğini temel etken' sayarken, İbn Haldun -tarih felsefesinin ve toplumbilimin kurucusu- ise coğrafyanın temel oluşundan yola çıkarak iklimi temel etken olarak görür. İbn Haldun, şehir ve kırsal bölge arasındaki iklim çelişmesini, tarihin hareketinin, döneınıerinin oluşmasının ve kendi tarih felsefesinin -ki dönem teıneline dayalıdır- etkeni olarak algılar. Bütün rasist [ırkçı] ler ya da faşistler -özel anlamda ırk ve kan temeline inanan herkes- ırkı -öz ve asıl olarak- tarihin hareket etkeni olarak görürler. Öyle ki uygarlığa ilişkin de şöyle derler; Irk, uygarlık oluşturucusudur. Schiller şöyle der; Aşk ve açlık, tarihin hareket etkenleridir. Ekonomistler -iktisada tapanlar- insan ve tarih felsefesine ilişkin konularda iktisadın temel olduğuna inanırlar. Marx da -ve hatta esas olarak kapitalist ideolojileri bulunan Marx karşıtları da- iktisadı tarihi harekete geçiren motor ve etken olarak görürler.

Fakat Marx'ı ele alınamızın nedeni, onun bunların hepsinden daha ünlü olması ve ayrıca bu esasa göre kendisinin ünlü tarih felsefesini ortaya koymasıdır.

Faşist olmayan bilgin ve düşünürlerin çoğu, taşıdıkları insan sever yüzleriyle birlikte, tıpkı faşistler gibi, kişiliği ya da kahramanı tarihin hareketine etken olarak görür. Bir başyapıt olan Kahramanlar adlı kitabın sahibi tanınınış İngiliz yazar Carlyle, bu kitabında büyük kişiliklerin biyografilerini yazmış olup onun inancına göre tarih bu kişiliklerin ellerinden çıkmıştır. Bu cümleden olarak, tarihi yaratan kahramanlar arasında İslam Peygamberi de anılnuştır.

Emerson da şöyle der; Bir kişinin kişiliğini ve biyografisini bana verin, onun çağının tarihini size ezbere yazayım. Çünkü tarih, büyük kahraınanların irade ettiklerinden başka bir şey değildir [eğer kahramanlar yenilip yok olmuşlarsa bu, yeni kahramanların ortaya çıkıp onları yenıniş ve yok etmiş olmalarındandır].

Öteki insanlar ise kahramanların ellerinde araç durumundadırlar.

PROViDENCE

Katoliklerin inancına göre tarihin hareketinin temel etkeni meşiyyet [ilahi irade] ya da 'providence' dır. İlahi irade, takdir ve önceden planlanmış olan şey -Allah' ın, yaratıştan önce kendi ezeli bilgisinde taşıdığı plana göre ya da iradesi doğrultusunda- tarihi harekete geçirir. Kişiler, kişilikler, uluslar ve sınıflar, tümüyle ilahi iradenin iradesiz araçları durumundadırlar.

Gördüğünüz gibi, buradakinin tersine, bilim ve araştırmanın gerçek anlamına kavuştuğu, bilgin ve araştırmacının alıcı ve verici değil, arayıcı ve bulucu olduğu orada Marx'ın, maddeci olan ve olmayan, eski ve yeni öğretilerin yanı başında providence ya da meşiyyet de ele alınabilir; nitekim ele almaktadırlar. Burada ise, bir kuramı benimsemediğimiz ve ona inanmadığımız zaman, onu

ele alrnaınarnız bir yana, bilimsel bir kuraın olarak bile kabul etmeyip bütünüyle görmezden gelmekteyiz. Örneğin kiınileri aydındırlar ve İran' da toplumbilim alanında, ya da sosyal psikoloji alanında veya yeni şiir ve edebiyat alanında çalışırlar ve modern edebiyatı bilen birinin düşüncelerinin, inançlarının ve tipinin de aynı olınası gerektiğine inanırlar. Örneğin öğleden sonraları kesinlikle şu takılına yerlerinden birinde görmeliyiz onu. Yoksa nasıl yeni şiir ya da modern edebiyat savında olabilir Hayal bile edilemez. Ya da topluınbilimden anlayan biri, ya Marksist olmalıdır ya da Durkheim' e inanrnalıdır.

Üçüncü, dördüncü seçenek yoktur. Var olaniarsa derli toplu değildirler ve yönsüz konuşurlar; bu yüzden bunlar ele alınmaya değrnezler.

Bir fakülteye geçmemden söz ediliyordu. Ben de kabul etmiştiın. Sonra biri beniın kusurlarımı keşfetrniş ve bir bir saymıştı. Önce şöyle demişti; Falancanın -yani benim- büyük bir kusuru var ki bu haliyle işe yaramıyor. Bu kusur, konuları, dersleri, öğretileri anlattıktan -doğru ve taassupsuz anlattıktan- sonı·a kendi inancını da anlatrnasıdır. İkinci ve daha kötü kusur ise şuydu; Avrupa'ya gidip Avrupalı olmuşsa da belirli ve değişmez bir inancı vardır. Belirli ve değişmez inançları bulunan biri bilimsel ders veremez. Çünlü bütün öğretiler ve bilimsel dersler, onun inançlannın etkisi altında kalır ve ona bilim adamı denilernez. Doğrudur, bilim adamı, sahte markalı ses kaydedicidir. Çünkü 16

ya da 30 tümen eden gerçek ses kaydedici, yanlış yapırı.az, bozulmaz. Masrafı da yoktur. Aylık da almaz, poz da vermez. Dakik olarak kaydeder. Ne günde iki yüz üç yüz Tümen harcaınası vardır, ne de yanlış yapar!

Bunların inançlarına göre, bir profesör ya da bir öğretınen, bilimler konusunda -özellikle insani bilimlerde- kendi inancı bulunan biriyse işe yaramaz biridir ve mahkum edilir. Artık onun kabul edilmesi olanaksızdır. Tıpkı bir koyun ölüsü gibi; koyun etinin üzerinde belediye mührü varsa, dini esaslara göre kıbleye çevrilerek boğazlanmış demektir. Mühür yoksa işin içinde sahtekarlık vardır. Sen de belediyenin mührünü taşıyan bu geçerli öğretilerden birine inanırsan, günün rnodası olduğundan prestijin artar; hem de Marx ve Sartre gibi bizden olmayan kişilere değil sokakta, Paris' in arka sokaklarında sürten ve lay lay lay diyerek dolaşan pinti birine de inansan yeter. Fakat eğer biziinle ilgili olan ve bizim kokumuzu veren bir dine ya da bir görüşe ve öğretiye bağlı olursa kabul edilebilir değilsindir, sana katlanarnazlar. Onlar için ayırdedilir değildir; çünkü ayırd etmek için kendisinden birşeyleri olmalıdır, ayırdetme gücü olınalıdır. Fakat yoktur ve kavrayamaz. Çünkü uluslararası numarası ve değeri bilinmediği için bu yüzden kabul etmez.

Oysa Avrupa' da, toplumbilim öğretilerinden söz eden her kitapta -yazarı aşırı materyalist, Marksist ya da mutaassıp faşist bile olsa- Katalik keşişlerin ya da kiliseye bağlı kişiliklerin görüşleri -gerçek anlamda biliinsel olmasa da- bütün

öbür öğretilerin yanında ele alınıp dikkatle incelenir ve tam anlamıyla öğretilir. Dini düşüncenin de orada yaşama, topluınsal bilirnlerle ilgili dershane276

lerde ve maddi belgelerle, öteki düşünceler karşısında ele alınma hakkı vardır. Bilim ve düşünceler böyle ilerler. Böylelikledir ki Batı'ya egemen o paracı ve serınayedarlığa dayalı kirli sistemine ve kodamanıarına karşın yine de burnuınuza

insan kokusu gelir ve yine de düşünce ve duygu vardır. Halkın, düşünürlerin ve yazarların olduğu, gücün ve siyasetin alınadığı ölçüde insanı gelenekler ve akll gelenekler de vardır ve tartışılmaktadır. İşte bu yüzden, bizim İran üniversitelerinde ele alamayacağınız providence gibi konuyu, orada resmi olarak okutmakta ve tarih felsefesine ilişkin konuları işleyen her kitapta 'providence' ı da işlemektedir ler.

Hemen burada bu ilahf meşiyyete inanış tabirini küçümsemernek ve o kadar da zayıf sanmamak gerektiğini belirteyim. Çünkü bu, incelenmeye değer bir konudur. Bir Fransız keşişi olan Milisky, bence son iki yüzyılda Avrupa' da yazılmış olan en iyi, en yeni ve en bağımsız eser olan 'Çağdaş Felsefe Tarihi'ni yazmıştır. Yazar, keşiş alınasına ve resınİ ruharn elbisesi giymesine karşın, bütün filozoflara ve bütün öğretilere -dini, din dışı, hatta din karşıtı filozof ve öğretilere- karşı tam anlamıyla bilimsel ve aynı zamanda dakik ve irdeleyici bir tarafsızlığa uymuştur. Onun Çağdaş Batı Felsefesi Tarihi'ni, Bertrand Russel'ın

Batı Felsefesi Tarihi ile karşılaştırdığımızda, yazarları tanımıyorsak Russel'ın kitabını mutaassıpça, bu keşişin kitabınıysa taassupsuz, inanç yükümlülüğünden yoksun ve tam anlamıyla scientist bir insanın eseri olarak görürüz. Ne olursa olsun bu, ilahi meşiyyete inanan bir kişidir. Toynbee ise, kilise mensubu ve resmi bir din adamı olmamasına ve tam anlamıyla biliinsel ve akademik bir tip alınasına karşın tarih felsefesini insanın yaratılışının ilahi planının tecellisi olarak görür ki bu, bir tür ilahi ıneşiyyete inanmak demektir.

KARŞillKLI SALDIRI VE SAVUNMA DOGRULTUSUNDA TARiHiN HAREKETi

Toynbee, bütün tarihin saldırı ve savunma duygusuna göre hareket ettiğine inanır. Bu saldırı ve savunma -ki kesintisiz bir belirleyicilik yapısı da vardırbir tür kültür, uygarlık ve toplumun oluşmasına, olgunlaşmasına, güçsüzleşmesine, yaşlanmasına, başka bir kültür, toplum ya da uygarlık karşısında yok olmasına, sonra da yeni toplum ve kültürün yine olgunlaşma, yetkinlik, yaşlılık ve ölüm yönündeki gidişini gerçekleştirmesine ve yine genç ve yeni bir güçle karşı karşıya kalmasına neden olur.

Bu saldırı ve savunma, tarihin hem nedenini, hem etkenini gösterir; bunun yanısıra da kendiliğinden tarihin hareket şeklini, şu anda kafanızda canlandıra bileceğiniz şekilde belirginleştirir.

Ali ŞERiATi 2.11

Saldırının doruğu, Saldırının doruğu, Saldırının doruğu

Başlangıç Başlangıç Başlangıç

Bu grafik, hem din hakkında, hem öğreti ve ideal hakkında, hem hareket hakkında, hem de devriin, uygarlık, toplum, ulus, soy ya da kültür hakkında geçerlidir.

Hangisini ele alırsanız alın, tümü de tıpkı kuşaklar ve insan bireyleri gibi, toplumlar, kültürler ve dinler gelirler ve giderler. Şu anlarnda ki bir insan olgunluğa doğru yol alır; böylece grafiğin doruğuna erişir. Grafiğin doruğu, gençliğin uç noktasıdır. İnsan oradan, güçsüzleşrneye doğru gider. Bu, doruğa ulaşıp ondan soıua da yokluğa doğru inişe geçtiğinde, ötekisi başlangıç noktasındadır.

Bir insan doruğa, uca ulaşırken, bu insanın doruğa ulaşrnasıyla eş zaınanlı olarak yeni bir grafik gelişir ve sürer. Burada yükselen grafik saldırıdır ve bunlar bütünüyle saldırı durumudur. Doruk ise saldırının sonudur. Doruktan inişe geçtiğindeyse savumna duruınuna geçer.

Bir bireyde de böyledir. Bir çocuk, otuz, otuz beş, kırk yaşına dek -ki bu kırk yaşı akli olgunluk yaşıdır; Drmte'nin İlahi Koınedi' deki söyleyişiyle hayatın yarısı, bizim inancıınıza göreyse akll olgunluk yaşı ve peygamberlerin çoğunun bi' set yaşı dır- saldırı durumu içindedir. Mutlak, ve öz olarak saldin duruınu içindedir; özel birine ve özel birşeye karşı değildir bu saldırı. Yani hareket şekli, duruşu, zihinsel, akll ve mantık! duygulan saldırı durumu içindedir. Bu, korkusuzluğun, saldırganlığın, ilerlemenin ve sahiplemnenin güçlü olduğu bir durumdur. Bu yüzden, on iki on üç yaşındaki çocuğun, fazla enerjisini

harcaınak

için yumruğunu duvara vurduğunu görüyoruz. Kırk yaşından daha

yukarda bulunan kişi ise fazla enerji arar, sürekli takviye aınpulü kullanır,

kendisini bakıına alır ve savunma durumuna geçer.

Psikolojik açıdan da bu durum söz konusudur. Çok ihtiyatlı duruına gelin278

iSLAM BiLiM

ce, ızdıraplı ve kaygılı yaşlı insanlar görmüşsünüzdürs3. Böyle kişiler, tehlikedeki

insanlar gibi, hep yitme ve yitirme tedirginliği içindedirler ve sürekli olarak

dünyadan korkarlar. Kendileri savunma duruınunda oldukları için; herşeyi

ve herkesi saldırı durumunda görürler. Bu içselızdırap ve tedirginlik, içe kapanma,

kendi içinde kalma, zihinsel, düşünsel ve ruhsal bakımdan kendini

hapsetme durumu kazanmalarına onları zorlar.

Piyasada ve iktisadi işlerde de bu durumu görüyoruz. Saldırı durumunda

olan şey, daha çok riske girer ve ayrıntılar üzerinde daha az düşünür, hedefleri,

programları, projeleri, işlemleri, daha çok kendi gücü açısından göz önüne

alır ve ınaddi olanaklarını, bu çarpışma ve savaşlarda kullanır. Bankadaki varlığını,

kendisinde gördüğü ruhsal gücünün itibarıyla bir araya getirdiği neden,

bilinçsiz olarak, alım gücünü, mülk edinme gücünü daha çok kendisinin özdeş

iktisad1 varlığında duyumsar. Fakat, ayn!kişi, doruğu aşıp hayatın inişine doğru

yöneldiğinde iki üç bin lira için eli titrer. Çünkü savunma durumu, onun ruhsal güçsüzlüğünü daha da güçsüz kılar.

Zaaf ve ruh durumunun, özsel ve iktisadi konular üzerinde ne derece etkili olduğunu ve matematiksel sayılar gibi birbirleriyle bir araya getirilebilir olduğunu görüyorsunuz.

Bu örnekler, Toynbee'nin kültür, uygarlık ve din üzerine ileri sürdüğü teze açıklık getirmektedir. Toynbee'nin tezi biraz karınaşık olup anlaşılınası zordur. Ama her öğretinin söylediğinin özünü kavrarsak yeterlidir. Çıkarımımız ve tanıyışımızla o öğretinin ayrıntı durumundaki konularını sonradan inceleyebiliriz.

Toynbee'nin söylediği, sonraki kuşağın saldırgan durumunun, önceki kuşağın savunrnacı durumunu -ki tam anlamıyla bireysel ve doğal bir durumdurgüçlendirdiğidir.

Örneğin kırk yaş doruğuna ulaşıp inişe geçmiş olan ama evladı bulunmayan ve özdeş ve dışsal bir etkenin, kendisini savunma darboğazında bırakmadığı bir kişi, sinirsel gerilimini çok az duyumsayabilir ve çok geç savunma durumuna geçer. Fakat eviadı vetorunu olan aym yaştaki başka bir insan, iki kez saldırıya uğradığı için, kendi inişini çok erken anlamış ve savunma durumuna geçmiştirS4.

83 Tren kompartımanında karşımda yaşlı bir adam oturuyordu. Sıklıkla bavullarını açıp bakıyor, kontrol ediyordu.

Sonra paketlerinde çeşitli kağıtlardan başka bir şey olmadığını anladım. Bir avuç

kağıt için bunca ihtiyat!

84 Ben lise ikinci sınıftayken bir sınıf arkadaşım vardı -oldukça ibret verici bir durum; benim ele aldığım konudan

başka ibreti ve ahlaki sonucu vardır-. O, Horasan Dolayiarından bir köydendi ve lise ikinci sınıfta olmakla birlikte

evlenmişti. Oldukça kötü bir insandı. itici bir tipti. Bütün çocuklar ondan nefret ediyorlardı. Oldukça ağzı bozuk,

kinci, tatsız, kötü sözlü, kötü yapılı, kötü niyetli ve kötü düşüneeli biriydi. Bütün kötülüklerin koleksiyonunu yapıyordu

sanki. Çok şiddetli sigara tiryakisiydi ve ayrıca keldi. Ona saldırıyorduk ve sen hem kelsin, hem sigara

tiryakisisin, hem de evlisin diyorduk. On-on iki yıl sonra onu yolda gördüm ve karşılıklı hal hatır sorduk. Ona daha

önce söylediklerimin hepsinin tam olarak bende belirdiğini gördüm. Hem kelim, hem sigara içiyorum, hem de

evliyim! Bu savunma durumu, dış etkenin saldırısına uğrarsa şiddetle geriler. Yine bu yüzden de kimileri örneğin

kızının ya da oğlunun oldukça büyüdüğünü görünce, şaka yoluyla onların kardeşleri ya da bacıları olduklarını

söylerler! Kendisini -bu şekilde- onun yaşça saldırısına uğramak istemediğinden, kendiliğinden bu büyümüş

Toynbee'nin kitabının bir cildi bu konudadır. Oldukça bilinen ve açık örneklerle,

bir dinin, bir ideolojinin ve bir toplumun ve ulusun devrin1 hareketinin

de saldırı ve savunma durumu içinde olduğunu dile getirir. Saldırı, coşku,

gelişme ve yükselrne durumundaki bir öğreti, her yeri kırıp dökebileceğini, ele

geçirebileceğini düşünen saldırgan bir genç gibidir tıpkı. Asla kendisinden

korkmaz, içine kapanınaz, kendisini her çatışma alanma atınak, kendisini herkese

göstermek ister ve kendisine inanır ve dayanır.

Din de ilk dönemde böyle bir durun1dadır. Dine inananlar da aynı durumu

kazanırlar. Öteki din ve öğretilerin karşısına çıkarlar. Tartışına oturumları yapılsın

da kendileri dinlerini anlatsınlar, diyeceklerini desinler, tebliğlerini yapsmlar

isterler. Çünkü küçük bir olanak ele geçirirler, ayaklarını bir yere koyarlar,

elleriyle bir yerden tutarlarsa, çevreyi egemenlikleri altına alabileceklerini

bilirler. Bu yüzden bütün kaynakları, kitapları ve sözleri açık ve anlaşılırdır.

İkinci duruındaysa, hep kendilerini gizlemek, saklamak isteyen, tanınn1az durumda

kalmak isteyen, çünkü dışarı çıkınca kendisini yere çarpacaklarını, sopa

yiyeceğini, herkesin onun kusurunu aniayacağını hisseden ve bu yüzden hep

kaçış ve sakınma içinde olan yenik bir adamın duruınuna düşerler.

DiNiN YENiLENMESiNiN GEREGi

Öğreti ve ideoloji de böyle durumdadır. İslam'ın ilk yıllarındaki Müslümanlar

da böyleydiler. İslam'ın kendisi bir öğreti ve bir inançlar dizgesi olarak

zaınan içinde değişime uğramaz. Bir din olarak İslam, topluınıann geleneksel

çerçevelerinde, uygarlık ve kültürlerin gövdesinde yer almakta olup özdeş

dışsal bir cisim kazanır ve bu şekilde tarihin değişimlerinin çizgisinde cılızlaşır,

yenileşmeye, şeklini, kılığını, ilişkilerini ve dilini değiştİnneye gereksinim duyar. Yanlış anlaşılınasın, -gerçi çoğunluk için yanlış anlaşılına söz konusu değildir- yenileşmed en amaç, İslam' m kendisi olan değişın ez gerçeğin yenileşmesi değildir. Birtakın kimselerin, dini düşüncemizde görüşümüzü yenilemeliyiz, dini görüşüınüz yenilenmelidir, din bu çağın diliyle, bu kuşağa uygun ve yaraşır olarak tebliğ edilmelidir şeklindeki sözleri, dinin değişmesi anlamına gelmez. Çünkü inanan kimse, kimi yerlerinde müdahaleye gerek vardır diyemez; inanınıyorsa zaten böyle bir konudan söz etmez. Dini düşüncenin yenilenınesi şu anlamdadır; Değişmez gerçek, gelenek, soy, toplum, kültür, inanç, birey, felsefe ve ruh kaplan içinde yer aldığında bir süre sonra toplumsal ve tarihsel koşulların ürünü olan ve değişebilen kapları değiştirınek gerekir. Çünkü bu kutsal gerçeğin kabını değiştirip yenilemezsek, kabın içindeki yitip gider.

TEHLiKE

Tehlike budur. Sürekli sözünü ettiğimiz tehlike şudur; Ölüınsüz bir gerçeği çocuk karşısında pozisyon alır, onu tam anlamıyla savunma durumunda bırakır. Saldırıya uğramadığındaysa özgurdür.

eskiyebilen değişken bir kabın içine yerleştirdiğimizde, bu anlam, hep bu kalıpla birlikte olduğu için birkaç kuşağın geçmesiyle geleneksel ve kalıtsal bir şekle dönüşür ve sonraki kuşaklar içeriğin [ideoloji, öğreti ve iman] hangisi,

kabın [dit anlatım, ınantık, bilimler, gelenek ve delillendirme] hangisi olduğunu ayırt edemezler. Kaçınılmaz olarak da bu ikisini, yanlış yere birbirlerini gereksindiklerini sanırlar. Bu kaplar bütün zamanlarda kalamayacağı ve zorunlu olarak yok olacağı için geriler. Kendi kendine kalma ve edirnde bulunma yeteneği yoktur bu durumda. Bilinçli, inanmış ve bu içerik -İslam ve din- ile tanışık bir kuşak, bunu çıkartıp diriltmez ve çağıyla uyumlu anlatım, açıklama ve bilim zarfları içinde yeniden ortaya koyınazsa, kap ve içerik hep birlikte yok olup gider. Örneğin Peygamber Mescidi'nin o üç basaınaldı minberiyle yetinirsek,

bütün seslerin, bütün söylenenlerin, bütün müziklerin ve bütün konuşmaların, uzun ve kısa dalgalar yoluyla dünyanın her yanına yayılınasından ve yerkürenin geniş bir bölgesinin radyoyla, televizyonla, basınla, hoporlörlerle ve filmlerle düşünsel kılığa bürünmesinden soıu·a, en yüce, en kurtarıcı ve en gerçek sözleri de söylesek özel bir toplantının kısıtlı alanı içinde kalacak, ölecek ve dünyanın kulağına ulaşmayacaktır.

IŞIGIN HAREKETi GiBi ŞAŞlRTlCI BiR HAREKET

Din, saldırı durumu kazanınca, kendisini hızla değiştirir. Bir güçlük çıktığı yerde bu güçlüğü hızla çözebilir ve kendisini hızla koşullara uydurabilir [dini güç kastedilınektedir] ve çözüın yolu gösterebilir. Düşman karşısında korkmaması,

kaçmaması ve kanısını gizlernemesi bir yana ileri çıkar ve onu aviayıp kontrol altına alır; onun ağzına geın vurur, topluınun koruyucularını kendisinin

düşünce, akıl ve hüküın buyruğunun dizgini altına alır ve zaman binitine biner. Toplumda baş gösteren her hareket onun yetkisi altındadır. Her yerde hazır bulunur. Ahlak, aile, siyaset ve iktisat sorunlarını hiç kimse dinden daha çabuk cevaplayamaz.

Böylelikle, İslam'ın coşkun gençlik döneminde İslaın1 bir grubun, tarihte ışığın hareketi gibi şaşırtıcı bir hızla ileri atıldığını, 18. yılından 21. yılına dek İran' ın fethedildiğini ve bu büyük insanlık hareketinin önderinin ömrünün sonuna dek -ki on, onbir yıldan fazla değildir- bir köy durumundaki Medine'nin bin kılıçlı savaşçıyla, dünya çapında devrimci bir etken, dünyanın en büyük imparatorluklanna karşı saldırıya geçmiş bir güç şekline dönüştüğünü görüyoruz. Bir yüzyıl içinde İslami amaçlar ve itikad1 düşünceler, sadece birkaç yazılı kaynağı bulunan üının1 bedevi toplumda, Batı ve Doğu uygarlıklar cephesini kendi görüşüne ve ruhunun yönelimine göre değiştirir. İki yüzyıl sonraysa en büyük üniversiteler, kütüphaneler, düşünsel, kültürel ve bilimsel yaratı ve gelişıneler, farklı, çelişkili ve çeşitli boyutlarıyla oluşur. Yaklaşık iki yüzyıl, İslaın toplumlarının her yaıunda, bugün de adları insanlık dehası tarihinin ölümsüz yüzleri arasında yer alan nice dehalar kendini gösterir.

Şii ınaın mescitte oturuyorken dehri bir şair ya da casilik biri -ki sanıldığının tersine casilik bir kişi adı değil, Katolik deınektir- içeri girer. Mescide saldırı ve eleştiri için geldiği ortadadır, ama din, o konuşunca herkesin sapıtacağından

korkınaz. Bu yüzden onun konuşmasına ve cevabını almasına engel olmaz.

Oysa bugün Müslünı.an zayıflaınıştır, korkmaktadır; dehriden değil, İbn Ebi'l

Avca' dan değil, Ebi'I-Ala Ma' arri' den değil de beniın gibi adaınıardan korkmaldadır

heın de.

Arkadaşlardan biri diyordu ki, sana -yani benim- koyu ınuhalif olanlardan

birine senin konuşmalarını hiç dinleyip dinlemediğini sorduk. Dedi, hayır.

Dedik, hiç kitabını ya da yazısını okudun mu Dedi, hayır. Dedik, öyleyse nereden

aniadın kötü bir adam olduğunu Dedi, bilnı.iyoruın; falanca söyledi.

Dedik, sen de insansın, öğreniın görmüş birisin; hem de yüksek öğrenim görmüşsün;

şu kitaplardan birini al, oku. Alıp gitti. Bir süre soma, okuyup okumadığını

sorduk. Dedi, Korktum; onu okuyunca sapıtabileceğimi gördüın.

Acizliği görüyor ınusunuz Tıpkı hasta adamlar gibi, midesi artık birşey hazmedemiyor.

Kanı, algılama ve tatma yeteneği yok. Herşeyden korkuyor. Doktor

ne söylerse onu yiyor; söyleınediğini de yeıniyor. Kendiliğinden birşey

yerse yanlış yapıyor. Dinleme ve anlama cesareti yok Aniayabilir ama -anlamak

başka birkategoridir-cesareti yok

ÖLMEMEK iÇiN ACiZCE BİR SAVUNMA

Dördüncü ve beşinci yüzyıl Hıristiyanlığı, saldırına durumu içerisindedir.

Hıristiyan, Sezar dönemi tapınakianna -ki dünya güç ve vahşiliğinin ınerkeziydi-

gelip yalnız başına putların karşısına dikilir, onlara saldırıp söver, delillerini ortaya koyar, soma da kendisini yok eder.

Dördüncü, beşinci ve altıncı yüzyıl Hıristiyanlannın gösterdikleri özveri ve kahramanlıklar, sadece Hıristiyanlık tarihinde değil, insanlık tarihinde de şaşkınlık vericidir; bu nasıl bir varlıktır, nereye dek özverili olabilir ve ölümden zevk alabilir Oysa daha sonra, artık dinin o duyarlılıklan taşıınadığı, dünyada bir siyasi etken olarak, bir yönetiın sistenı.i olarak bir rol oynaınadığı yinninci yüzyılda, duyarlılıkların başka konular üzerinde yoğunlaştığı çağda, İslaın ülkelerinden sadece bir iskeletİn kaldığı, dinin eski topluınun bir parçası olduğu ve geriye İslam! dönemden, İslam! imandan, o büyüklüklerden, görkemierden ve insanlardan sadece bir anı kaldığı bu günlerde ve artık kimsenin mescitten korkınadığı ve mescidin varlığının bir yere zarar vermediği şu dönemde İslam ülkeleri, Roına' da mescit yapmayı öneriyorlar; Batı' da yapılmış olan tüm mescitler gibi görkemli, kalabalık, düzenli, ama kof ve boş bir mescit. Yedi yüz bin kişi uyum içerisinde namaz kılıyorlar, insan tuhaf bir heyecan duyuyor ve İslam'ın ilk dönemi insanın kafasında canlanıyor, aına sonunda, sonuna kadar bildiğiniz bir hutbe okurlar. Klişeleşmiş ve tekrarlanıp duran -ölüler için okunan hutbeler gibi- birşeydir ki artık ezberleınişlerdir

okuya okuya. Bununla birlikte dünyanın en büyük sömürü gücünü, en büyük iktisadi gücü, yandaşlarıyla birlikte elinde bulunduran Papa, böyle bir mescidin yapılmasına izin vermez. Korkup izin vermez. Bugün yirmi yıldır İslam ülkeleri her yıl bu isteklerini yinelerler. Devletlerarasında bir tür siyasi nezaket ve diplomatik hoşgörü bulunmasına karşın mescit yapma izni çıkmamıştır. Oysa Doğu'nun en büyük kiliselerinin İslam ülkeleri içinde, İslam halifesinin, imparatorunun kulağıun dibinde onarılıp korunmaları bir yana, hatta inşa edilmiştir. Daha önemlisi ve şaşırtıcı olanıysa İslam'ın beytülmal bütçesinden kiJiselerin ve Yahudi tapınaklarının onarımına resmi ödenek ayrılmasıdır. Bu, bugün de vardır ve bu geleneğe göre şimdi de ödenek ayrılır. Daha da şaşırtıcısı, Madam Limpton'un deyişiyle şuydu; Müslümanlar kiliselerin ya da Yahudi tapınaklarının onarılınası için kendi mülklerini vakfederlerdi. Olgunluğu, görüş açıklığını ve korkusuzluğu görüyor musunuz O, öteki diniere böyle davranır; çünkü kendisini o denli güçlü görür ki bunları kendi düşünsel uyrukları olarak algılar. Yaptığı iş, büyüklerin küçükleri sevip akşaması gibidir. Tutumu·, öğrenci karşısında öğretmenin tutumu gibidir. Kültürsüz öğretmenin, iyi ve kültürlü öğrencisini aşağılayıp yalancı çıkardığını, böylece onun çalışkan ve kültürlü olduğu yolundaki ününü lekelemek istediğini, buna karşılık, kültürlü ve büyük öğretmenin ise, öğrencisini olduğundan daha büyük gösterdiğini hep görmüşüzdür. Çünkü kültürlü öğretmen kendisini başkalannın büyüklük ve üstünlüklerine zarar vereıneyecek kadar büyük ve üstün görür.

Akıllı ve bilgili öğrenciyse bilgili öğretmeninin egosunu tatmin eder. Bütün insanı ilişkilerde bu genel bir yasadır; kendilerini bu insani fıtri belirleyicilikten kurtarıp başka bir makama ulaşan insanlar bu geneliernenin dışında tutula bilir.

Dolayısıyla, kiliseler her ne kadar görkemli ve süslü olsalar ve birçok toplantılar düzenleseler, bir sürü hutbeler okusalar ve bir yığın kitap yayımıasalar da bunun karşısında Müslüman' ın mantığı, gücü, dayanağı ve görüşü daha çok gündemdedir ve kendisini daha çok gösterir.

Bir kahraman, hep savaşacak birini arar, güçlü bir savaşçı arayışındadır.

Güçsüz ve etkisiz insanlar onun gururunu kamçılamazlar. Uygarlıklar da böyledir.

Burada kişisel bir örnek geldi aklıma. Bu örnek, bu konularda yazılınış tüm kitaplardan daha değerli, daha aydınlatıcıdır ve benim inancıma göre, çağımızda baş gösteren en büyük olay olup nicelik açısındansa oldukça küçüktür.

Ne yazık ki tarih iri olanı -büyük olanı değil- görür ve iri insanları not eder. Zayıf ve küçük olan her şeyi anlamaz, görmez. Ben, ömrümde bana o denli üstünlük ve başarı verebilecek buna benzer başka bir duruınu duyumsamadım.

Doğu ile Batı ilişkisini -bana göreyse tarihi- bütünüyle değiştiren küçük bir olaydı bu. Sanki Avrupa, Afrika'ya gelmiş, Afrika ise Avrupa'ya gitmiş, yer değiştirınişlerdi.

Avrupa tarihinde Paris şehrinin, kendine özgü bir büyüklüğü ve gururu

vardır. Paris, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki dünyada ortaya çıkan bütün devrünlerin anasıdır. Buysa, onun övünçlerinden biridir. Bütün devrimciler, oranın katelerinde büyümüş, olgunlaşmış ve birbirlerini görmüşlerdir. Rusya, Alınanya, İngiltere ve Amerika devrimcileri, hep Paris'ten esinlendiler. Esas olarak Paris, bütün özgürlük arayanların, devrimcilerin, Doğu ve Batı liderlerinin sığınağı olmuştur. Bütün eski kafelerin, apartınanların ve otelierin duvarlarına baktığınızda, burada falan devrimci lider kalıyordu, burada falanca devriınİn plam yapılınıştı, burası falan devrimcilerin takılına yeriydi, diye yazılmış olduğunu görürsünüz. ·

1917 Rusya devriminin merkezi Paris' tir. Devriınci gazetelerse önce Paris'te yayımlanmışlar ve kuzey İran yoluyla Rusya'ya sokulmuşlardır. Aınerika'ya İngilizlere ve İspanyollara karşı bağımsızlık kazandıran devrim planı, devrim tohumları ve devrim önderleri Paris kafelerinde ortaya çıkmıştır. Lenin, Marx, Engels gibi tipler Paris'ten değildir, ama yerleri burasıydı ve Paris'in övünç kaynaklarından sayılıyorlardı. Faşizinin merkezi burasıdır. Hitler' den önce Count de Gobineau faşizmi Paris'te oluşturmuştur. Şimdi de bir caddenin yukarısında cuınhuriyetçilerin merkezi, aşağısındaysa saltanatçılar bulunmaktadır

ki bu saltanatçılar, Büyük Fransa Devrimi'ne karşıdırlar ve Luilerin dönemine

dönmek gerektiğine inanırlar; hala partileri, çeşitli yayın ve toplantıları sürmektedir, birçok kitap yayımlamaktadırlar. Daha aşağıda faşistler, daha aşağıda Siyonistlerin kütüphaneleri, yine orada Kuzey Afrikalı öğrencilerin - Cezayir ve çeşitli Afrika ülkelerinden gelen öğrencilerin-merkezi, yine orada Rusya yanlısı, Çin yanlısı koınünist partileri, Troçki'nin Enternasyonali-ki başka hiçbir yerde partisi yoktur- daha aşağı gelince hava kesinlikle değişir, orada bambaşka bir örgüt, baınbaşka bir durum vardır. Kimdir bunlar Buradaki Mazdaizın' dir. Mazdaizın nedir Hint' e dönüştür; Burada etyemezler, yoga vs. yaparlar, çalışırlar, tefekküre [hulse] dalarlar, birtakım maddeleri kullanır, Tanrı'yı içlerinde görürler. Fransa ile Çin arasında siyasi ilişkilerin henüz bulunmadığı

bir sırada Enfonnation de Pekin gazetesi -yani Çin gazetesi- Paris'te basılıyordu [dağıtılınıyordu, basılıyordu]. Tüm bunlar, düşünce, irade, ruh, deınokrasi ve özgürlük gücünü göstermektedir. Paris, O kadar güçlüyüın ki tüın bu akıınları içimde eritebilirim, hepsini egemenliğim altında tutarım. Öğretim,

düşüncem ve kültürüm tüm bu çelişik ve çatışık akımlardan daha güçlüdür ve bunlardan hiç biri beni içten tehdit edemezler, yıkamazlar demek isteınektedir.

Paris, tüm bunları ileri sürmektedir ve savlarıyla övünınektedir. Fakat anıınsıyoruın, o günlerde Paris'te [4 Kasım 1961] Revolution Africa [Afrika Devriini]

dergisini alıyordum. Bu, devriinci bir dergi olup Cezayir'in bağımsızlığa kavuşmasından sonra Zuhra Dureyf, Cemile Büheri, Cemile Bilpaşa ve bir grup genç Afrikalı yazarın yazılarıyla çıkıyordu. Seçkin bir dergiydi ve Afrika' da ve Doğu topluınıarında oluşmakta olan ve düşünsel açılardan söyleye284 iSLAM BiliM

cek yeni şeyleri bulunan yeni kuşağa yönelikti.

Her ne olursa olsun, bu derginin tiryakisiydiın ve yayımlandığı günü kollardıın. Tam olarak anıınsaınıyoruın, 4 Kasım günü, dergiyi almak için gazete bayiine gittim. Gelinediğini söyledi. Ertesi gün, daha ertesi gün gittim, gene gelmedi, dedi. Ne olmuş dedim. Gazete satıcısının söylediğini önce anlaınadıın, etkilenıniştiın. Sonra kendiine geldim ve dediğini duydum;

Revolution Africa, Fransa İçişleri Bakanlığınca kapatıldı. Aına niçin Fransa Komünist Partisi başkanı Sn. Morris Tores şöyle diyor; Cezayir ulusu yoktur, henüz yeni oluşmaktadır. Yani bir koınünist, bin yıl önce, uygarlığı bulunan ve İspanyalıları uygarlaştıran Kuzey Afrika ulusunu, yeni oluşınakta olan bir ulus olarak görüyor; hem de dünya işçilerinin bağımsızlığını destekleyen, bu sözleri sarf eden ve villası Nice' de Brigitte Bardot'un villasıyla yarışan Morris Toı·es. Ve böyle fetvalar verip Cezayir'in hala Fransa serınayedarlığıun

söınürüsü altında kalınası gerektiğine inanıyor. Serınayedarlık

düşınanının ağzından sermayedarlık sloganı. Ona göre Afrika'nın ulusu bulunmadığından,

oraya giden Fransızlardan ve Belçikalılardan elbise giymeyi,
yemek yeıneyi, uygarlığı, okuma yı, yazınayı öğrenen bir avuç köleydi onlar. Aydınları, birkaç günlüğüne Avrupa' ya, Paris' e, Aınsterdaın' a gelip gezen, insanoğlunun yaşayışını öğrenen kiınselerdi. Eski alimleri ve kültür adamlarıysa, oldukça eski bir grup din adamlarından oluşur ki bunlar ezbere birkaç metin ve dua bilirler, biliınden, kültürden ve bilimsel sahadan haberleri yoktur. Bunlar konuşmaya cesaret edeınezler. Konuşurlarsa, bizim burada ağızlarına verdiğimiz ve onların orada bulgur yaptıkları Şeyleri konuşurlar.

Şimdi, ulusları ve toprakları bir değer taşımayan birkaç kız ve erkek Fransa' da dergi çıkarır lar. Dünyanın bütün devrimci akıınlarına özgürce katlanan, korkınayan ve kendisini herkese egemen gören Fransız devleti, bu dergi karşısında
korkuya kapılır ve sakın ha bu düşünce ve güç Paris toplumunda etkili olmasın, aydın, genç, okumuş ve entelektüel kuşağı saptırmasın diye ürkıneye başlar.

İşte orada Paris devinin, köle Afrikalıdan -ki soyu uygarlık oluşturan bir soy olarak oluınsuzlanınıştır- korktuğunu ve karşısında savunma durumuna geçtiğini gördüın.

Fransa gibi bir ülkede, özgürlüğün, demokrasinin, büyük devriinin ve övünçlerin vs. hepsinin gerçek olduğunu, aına sermayeye zarar vermediği sürece gerçek olduğunu ·görüyoruz. Çıkarları tehlikeye düşünce, Cezayir'in

doruktaki savaşçılarına ulaşaınayan özgürlükçü Fransa, vereınlilerin yattıkları hastaneye girer ve göğüslerine güneş kızgınlığının çöktüğü vereınli Müslüınan Arapları, insan sever liberal demokrasileri [!] zarar görmesin diye zincire vurur. Fransa gibi güçlü bir sistemin, kültürün, tarihin ve ulusun ve Fransız halkının, Afrikalı bir derginin yayımıanınasına katlanaınadıklarını ve ondan korkAli

tuklarını gorunce Afrika'nın, Doğu'nun ve İslaın toplumunun saldırı duruUlunda olduğunu ve büyük Batı uygarlığının savunmaya geçtiğini anladım.

Eğer bu grafik sabit olursa -onlar kırk yaşında, biz bir yaşımızda olsak da- yarının

tarihinin cebri yazgısı ve gidişi bellidir. Bu, bir uygarlığın, saldırı durumundan savunma durumuna nasıl geçtiğini, özellikle nasıl yeni bir kuşağın

yeni saldırısı karşısında yer aldığını gösteren en büyük örnektir.

SÜREKLi DEVRiM

Bir toplum hep saldırı durumunu koruınayı ve savunına inişine geçmemeyi başarabilir mi sorusuna Toynbee bir cevap vermemiş ve bunu ele almaınıştır. Tersine, bu durumun tarihsel gerekirlik olduğunu belirtmiştir. Yani,

birey savunına durumundan nasıl kaçamıyorsa toplum da kaçaınaz, ama bunu erteleyebilir, savunına durumunu güçlendirebilir ve ani düşüşe ve yok oluşa düşn1eyebilir. İslam inancındaysa üç temel üzerine dayanılarak devrim süreklileştirilebilir.

1- İçtihat; Grafiğin sürekli yükselişi olanaksızdır, bu tarihin gerekirliğidir.

Kur'an'da yer alan Her ümmetin bir eceli vardır. [Araf Suresi, 34] hükmü, belki de Her ümınet ve ınilletin belirli bir döneınİ vardır anlaınındadır. Her bireyin, her toplumun ve her öğretinin bir ömrü vardır ve hiçbir olgu ölümsüz ve ebedi değildir. Fakat buna benzer birtakım konularda sürekli devrim adı verilen bir tez vardır ki zorunlu olarak savunına ve durgunluk durumuna düşınüş bulunan bir toplumun nasıl yönlendirilerek sürekli devrim içinde tutulabileceğini ve ardarda devrimler biçiminde onun hayatının nasıl sürekli yenilebileceğini göstermektedir İşte böylelikle, toplumun savunma eğTisinin düşüşü önlenebilir. Bence, ideoloji olarak İslam' da, toplumun biliınsel bakundan sürekli kendisine saldırı durumu kazandırabileceğini gösteren en büyük etken içtihat konusudur. İçtihat, ideoloji açısından düşünsel yenileıne işlevi görür. İçtihat, asla durınaksızın zaman boyunca süren düşünsel bir devriındir. Bugün, bilmiyorum neden içtihat, sadece yan hükümlerin belirlenmesiyle sınırlandırılmıştır

Oysa Kur' an' ın anlaşılmasında ve inançlarınızın çözün1lenmesinde, tanınmasında, incelenınesinde, bir tür çıkarım ve irdeleıne yapılınasında da sürekli içtihat içinde olmamız gerektiğine inanıyoruın. Bu tür içtihat, daha önemli ve daha güçlü bir içtihattır. Özellikle fıkıh konuları uzmanlık konuları olup onlarla ilgilenmek farz-ı kifaye olduğundan herkesin uğraşınasını gerektirmez.

Oysa itikatla ilgili konular farz-ı ayn olup her birey, kendi akaidinde

kişisel olarak içtihat etmelidir; çünkü kimse -alim ya da avam- itikatla ilgili konularda taklitte bulunamaz. Dolayısıyla ben, araştırmaya ve tamınaya koyulduğuında fikretınekle ve düşünmekle görevliyim, mantıklı ve akılcı düşünüp seçıneliyim demektir. Aslında itikat konularında içtihat, gerçeklerin değiştirilmesi değil, inançları algılayış biçiminin değiştirilmesi anlamına gelir. Yani her gün daha iyi anlamak, daha yetkin çıkarımda bulunmak, her gün yeni

bir iç anlam keşfetmek ve yeni bir devinliğe gitmek demektir. Bu anlamda içtihat, ideolojide sürekli bir düşünce devrimidir.

2- Marufu Emretmek, Münkerden Alıkoymak; İkincisi, ilk dönem İslam terminolojisinde ve Peygaınber'in ve Ali'nin söyledikleri, Hüseyin'in yaptığı, Müslümanların anladıkları şekliyle var olan marufu emretmek, münkerden alıkoymaktır. Bugün olduğu gibi fantazi bir yönü yoktur bunun. İmaın Hüseyin'in kendisi, geriye bıraktığı vasiyetinde, hareketinin dayanağını açıklar [bugün Hüseyin' in hareketinin dayanağını anlamak için, değersiz ve yanlış felsefe oyunları. na başvurmanız gerekmez]; Ben başka birşey için değil, marufu emretmek, münkerden alıkoymak için gidiyorum. Hüseyin'in yaptığı, marufu emredip münkerden alıkoymanın. anlamı dır. Bu ise bütün bireylerin özdeş görev ve yükümlülüğüdür. İslam toplumunda sadece alimler ve resmi siyası kişiler değil,

bütün bireyler -halktan kimseler, seçkinler, aydınlar, esnaf ve herkes- marufu emredip, münkerden alıkoymaktan sorumludurlar. Buysa kendiliğinden İslam toplumunu sürekli devrim hareketine, süreğen yapıp yıkmaya yöneltir. İslam topluınunda hiç kimse, hayatında değişmezlik ve yansızlık durumu içinde olamaz, çünkü sorumludur. Dolayısıyla toplumsal konularda, toplumsal sistemde ve marufu emredip münkerden alıkoymacia içtihadın, dini hem düşünce ve akıl çıkarımı şeklinde, hem de toplumsal sistem şeklinde sürekli devrim durumu içinde tuttuğunu görmekteyiz. Bu sürekli devriinse Troçki'nin dediği gibi her birkaç dönemde bir kez ve ardarda olan birşey değildir. Tam tersine her birey, bulunduğu her düzeyde sürekli, her gün ve hayatının her anında, toplumsal ve düşünsel sistemde bir devrimci eylem içindedir. Bakınız, konular ne denli değişiyor. Şimdi bizim için hiçbir anlam ve içeriği bulunmayan eski teriinierin üzerindeki tozları, toprakları, renkleri ve dış kirlilikleri yıkayıp temizlersek gerçek anlamını anlarız ve ne denli içerikli olduğunu kavrarız.

3- Mulıaceret; İçtihat, ideoloji konusundadır. Maruftt emredip, nıünkerden alıkoymak ise toplumsal sistem ve ilişkilerdedir. Hicı·et ise kavim, millet ya da sınıf yazgısında toplu ya da bireysel olarak ortaya çıkan bir olaydır. Muhaceret, iki şekilde olur; Biri içsel ve özsel muhaceret, biriyse dışsal ve nesnel muhacerettirss.

DOGANIN SERTLiGi

Doğanın sertliği, basit bir tezdir. Geografizm öğretisi, sert, yumuşak ve orta olmak üzere üç doğaya inanır. Sert iklimli topraklarda iş ve üretim olanaklı değildir. Bu tür topraklarda su, kanal ve ırmak yoktur ve buralar tarıma, uygarlığa ve şehirleşmeye elverişli değildir. Bu toplumda yaşama ve hareket oluşınadığından, -burada birtakım kimseler yaşasalar da tarih oluşmaz- gör-

85 Hicret ve Muhaceret konusunu daha fazla tanıyıp incelemek için yine irşadda yaptığım iki konuşmaya bakılabilir.

dünüz ve görınektesiniz ki hala ilkel biçimde yaşayan birtakım kabileler vardır ve bunlar Çin'le, Fransa'yla, bizimle ve bütün irisanlıkla yaşıtolmakla birlikte, durgunluk ve yerinde sayma durumunda kalınışlar ve hiç kıınıldamamışlardır; öteki toplumlar ise devinim içinde olmuşlardır. Dolayısıyla bin yıllık geçmişi bulunmak tarihi buluıunanın kanılı değildir; tarihsel geçmişten amaç tarihin hareketi dir.

Öte yandan, nimet bolluğunun, beslenmek, barınmak ve giyinmek için insanların tedbir almalarına, çabalamalarma ve savaşımda bulunmalarına gerek bırakmayacak ölçüde olduğu bir yerde, doğal olarak, düşünme, teknik, örgüt sisteıni, iş bölüınü ve uzınanlık oluşmaz; böyle bir yerde tarihin hareketi de yoktur. Öyleyse tarih nerede oluşur Doğanın insan karşısında ne açık bir sofra, ne de korkunç ve yaşanılamaz bir mezarlık olduğu yerlerde. Bu yüzden

Suudi Arabistan' da, Afrika Çölü'nde ve Kuzey Kutbu'nda uygarlık oluşmaz. İran' a baktığımızda da sahip olduğumuz büyük uygarlıkların, doğanın insanı savaşıma çağırdığı yerlerde oluştuğunu anlıyoruz; Akamenitler, İran'ın merkezi bölümündedirler. Persler [Eşkaniler], Horasan'ın kuzeydoğusunda, Sasaniler ise Fars'ta, yani Huzistan Çölü'nün altında uygarlık oluşturmuşlardır. İnsan düşüncesinin doğayla savaşarak olgunlaştığı yerde, yaratı, buluş, düşüıune ve deneyim, özellikle de toplumsal ilişkiler, yönetim örgütü, iş bölümü ve teknik uzmanlık varlık kazanır. Dolayısıyla tarihte hareket etkeni vasat yapılı doğayla savaştır.

Max Weber, duygu ve imanı, tarihin hareket etkeni olarak görür. Marx ise iktisadi ve maddi-iktisadi gereksinimi etken olarak görürken Schiller her ikisini de kabul edip şöyle der; Aşk ve açlık tarihin hareketine etkendir. Ben, Schiller'in çıkarın biçiminden çok hoşlanıyorum. Onunla aynı görüşü paylaştığım anlamına gelmez bu. Tersine, iki boyutlu düşündüğü için seviyorum bu biçimi. Birçok insanlar tek boyutludurlar, bilginierin çoğu tek etkene yönelmişlerdir.

Oysa insanı konular için tek bir etkeni göz önüne almamızı gerektiren hiçbir delil yoktur; çünkü birçok delil bulunabilir. Tek boyutlu düşünmek ve tek etkeni göz önüne almak, eski zihinsel mantığın, Aristo ınantığının aynısı olup hala çağımızda bilginierin çoğunun kafasında ve bilimsel zihinde varlığını sürdürmektedir. Sadece yirininci yüzyılda değil, on dokuzuncu yüzyılda da

herkes, konuları tek bir etkenle sınıriandırmaya çaba gösterir. Çünkü, bir nedenin,

bir sonuçtan başkasını doğurmayacağına inanılırs6. Bunlar, formel mantığa

bağlı şeylerdir. Bizim bütün hayatımızı ve uygarlığımızı yıkan, bu formel

mantık, bu Aristo ınantığıdır. Onun eteğinden kolayca kaçıp kurtulunamaz. İşte

bu nedenle insanlar iki bin yıldır bu hastalığa yakalanmışlardır. Yeni yeni,

iki yüz, üç yüz yıldır ona ilişkin kuşkular oluşmuştur.

Formel mantığın kusuru, özdeş gerçeklikleri, reddedilmeleri olanaksız ve

86 O Meşhedli alim şöyle diyordu Kim, birden ancak bir çıkar, diyebilir Oysa eşek bir birimdir; ama hem anırır

hem de aynı zamanda yellenir!

tain anlaınıyla açık görünen, aına duyulamaz, dakunulamaz olan, sadece zihinde

var olan, pratikte var olmayan ve bir işe yaramayan soyut ve zihinsel

biçime dönüştürmektir. Oysa diyalektik, insanın soyut zihinselliğindeki bağımlılığını

ortadan kaldırmak, gerçekliğe doğrudan doğruya dokunmak, gerçeği

görüp bulmak ister. Schiller, aşk ve açlığı hareket etkeni olarak görür ve

insaiun hareket etkeninin, tarihin hareket etkeniyle aynı olduğuna inanır. Çünkü

tarihin hareketi, insan bireylerinin hareketlerinin sonucudur. Tarih, toplumun

hareketidir, toplurnsa aslında insan bireylerinin ve insan türünün tecellisidir.

İnsan türünü harekete geçirense aşk ve açlıktır. Schiller'in açlıktan amacı,

maddi ve iktisadi içgüdüyü dindirrnek için var olan bütün maddi gereksinimler ve eğilimlerdir. Aşktan amacıysa insandaki bütün manevi ve ruhani eğilimlerdir; din, sanat, sevmek, ırk, din, ulus ve madde taassubu hep aşkın içindedir. Dolayısıyla, insanı harekete geçiren ınanevi yönelişler ve maddi gereksinimler, tarihe de hareket kazandırırlar. İnsandaki hareket, yetersizliği gidermek amacıyla olduğundan ve insan hep iktisadi yetersizliği, açlığı ve aşkı hissettiğinden, yetersizliği hissettiği her an ona doğru gider ve hareket böylece oluşur.

Schiller, bu açıklaınayla Max Weber'in güçlüğünü ve Marx'ın çelişkisini gidermek

istemiştir. Çünkü tarihte tecavüze ve yağmaya yönelik yüzde yüz iktisadi

birtakıın hareketler görüyoruz; bu hareketler dilli ve itikad1 konularla -

Max Weberin dediği şekilde- hiçbir biçimde açıklanaınazlar. Ya da iktisadi kökeni

bulunmaınası, bireysel ve ırki gururlar türünden konular ya da dini taassuplar için gerçekleşmemesi bir yana birçok ınaddi çıkarlarını da böylesi davranışlara, ınaceracılıklara ve öç alma arayışlarına feda eden birtakım hareketler

vardır. Örneğin Nadir Afşar ve Gazneli Mahmud, Hindistan' a ordu göndermiştir. Fakat Mahmud, Hindistan'ın servetini ve hazinelerini umarak gidip

başarılı olmuş, büyük servetle dönmüş, servet arzusunu dini yayına ve tebliğ etme sloganı altında gizlemiş ve her yıl saldırısını yinelemiştir. Bahanesiyse yeni La ilahe illallah diyenierin dinden dönme olasılığıydı. Oysa Nadir, büyük bir ordu hazırladı, köyleri boşalttı ve ülkenin üretiınini durdurdu; sırf Biz

buyuz diyebilınek için... Olabildiğince eksiksiz ve masraflı bir görkem ve debdebeyle yola düşüp doğru ya da yanlış, sadece yağma ve tecavüz etmekle kalmadı, onların ekmeklerini de yedi ve zaferden sonra da yenilgiye uğrayanın tacını başına yeniden koyarak geri döndü. Böyle bir aşk vurmuştu başına; öyleyse

iktisat hani İktisat işin içinde olsaydı, Mahmud gibi yağınalayıp alınası, bunun adını da din koyması gerekirdi. Sultan Mahmud, İslam' ı ve tevhidi tebliğ, Sumenat'ı yıkmak, putları kırmak ve mescit yapınak adına gitti, ama iktisadi yağma için gittiği ortadaydı. Nadir ise bunun tersine kesinlikle din ve marreviyat konusunu gündeme getirmedi ve kendisini İslam mücahidi olarak adlandırınadı; çünkü karşı taraf da Müslüman' dı.

Ali ŞERiftti 289

MAX WEBER VE KiŞiLiK KURAMI

Düşünmek ve düşünce insani bir özelliktir. Sadece insan düşünebilir. Sadece insan girişten sonuca ulaşabilir. İnsan, çevresini tanımakla çevre üzerinde tasarrufta bulunabilir ve koşulları değiştirebilir. Var olduğu halde gerekmeyen birşeyi saf dışı bırakabilir; olmadığı halde istediği birşeyi de yaratabilir. Dolayısıyla

insandaki düşünme yeteneğinin kendisi, insanın tarihteki hareket etkenidir. İnsanın hayatında her otuz kırk yılda bir evlerin stili değişmiştir. Oysa karıı1ea, bundan on beş yıl önce yaptığı yuvanın aynısını bugün de yapınaktadır. Hayvan, kendi türünün bütün ömründe, hayat şekline, barınağına ve çalışmasına

en küçük bir değişiklik vermemiştir. İnsan ise bireysel ömründe bunları birçok kez değiştırıniştir. Bunun nedeni sadece ve sade·ce düşünme etkenidir, başka birşey değil. Çünkü gereksinim etkenidir desek, hayvanların da gereksinimleri vardır. Üretkenlik etkenidir desek, hayvanlar da üretir. Kurt da, karınca da, arı da üretir, ama hep değişmez ve tekdüze biçimde. Değiştiren, sadece insandır. Kimi zaman, yaptığı değişiklikler maddi gereksinimini gidermek için değildir. Sadece değişiklik etkenidir. Yeni bir moda bulamaz ve aklına birşey gelmezse bile ceketini değişik biçimde giyer ve giyiininde değişiklik oluşturur. Bu, mantıklı bir gereksiniin değildir; insana ait olan özel bir yeteneğin kendisidir. Ne çevredir, ne de gereksinimdir; çünkü hayvanlarda da çevre ve gereksinim vardır. Hatta araç gereç yapımı ve çevrede değişim de değildir; çünkü öteki hayvanlarda da vardır. Çevreyi değiştiren ve kendini değişik kılan akıl ve düşüncedir; bu değişimse hareket demektir. Dolayısıyla tarihin etkeni, değişimi bireyde, toplumda ve tarihte oluşturan etkendirs7.

87 Öbür hafta öteki çeşitli öğretiler arasından, tarih felsefesinin oldukça ünlü üç öğretisini -Hegel, Marx ve Egzistansiyalizm- size arz edeceğim. Biri de ilahi meşiyyet olup artık açıklamama gerek yok; çünkü ne olduğunu anlıyoruz! Toplumda hep gündemde olan, ama tam anlamıyla açık olmayan diyalektiği tam olarak bağımsız bir konu olarak ele alacağım. Şu anlamda ki hem tarihi, hem toplumsal sistemleri, hem de insan ilişkilerini -

hissettiğimiz- diyalektik mantığı kullanıp formel mantıkla karşılaştırarak çözümleyebiliriz böylece. Bense diyalektik

mantığa çokça dayanırım.

ON iKiNCi DERS

MARX'IN HA V ATlNlN ÜÇ DÖNEMiNDE MARKSiZM

BiliMiN GENELLEŞMESi YA DA AVAMiLEŞMESi

Tarih felsefesinin ve tarihsel çözüınleıne yönteminin en ünlü öğretisinden

söz ederken, dünyadaki topluınsal, iktisadi ve siyasi nedenler doğrultusunda

halk içine öteki öğretilerden daha çok giren ve daha çok genellik kazanan bir

öğretiyle karşı karşıyayız. Bugün dünyanın her yanında, öğreniın gönnüşlerin

ve aydınların çoğu onunla tanışıktır; bu tanışıklığın, yüzeyde genişlerken derinlikten

yoksun kalınası ayrı bir konu.

Bir bakıma, yüzeyde genişleyip derinlikten yoksun kalma, uzınanlaşmış ve

kendine özgü alanda öğrenim görmüş grubun dışına çıkarak genelleşen ve

siyasetle, topluınsal ve sınıfsal konularla ve günün sorunlarıyla birlikte yürüyen

bilin1in değişınez yazgısıdır. Bilimin bu yeni rolü, insanlık için ya da bir

ulus veya bir sınıf için yapıcı ve olumlu bir rol olsa da bilimin avamileşınesi gibi

bir zarar görür bilim.

Genellikle kiıni biliın ve fenler, özel toplumsal ve tarihsel koşullara ya da

özsel özelliğine ve içinde taşıdığı kökenin, yükümlülüğün ve amacın gereğine göre uzmanların sınırlanmış alanından ve üniversitenin dört duvarından çıkıp genelleşirler. Buysa bilimin genelleşmesi ya da avaınileşmesi olup çağımızın özelliklerinden biridir.

Bu hastalık ya da sapınada kimi bilimlerin istisna ve özel sayılabilecek duruınları

vardır. Somut bir ilkeleri, temelleri ve kuralları bulunınadığından,

herkes bu bilünleri bildiğini kolayca ileri sürebilir. Ben bunlara sahipsiz biliınler adını verdim.

Bu girişle amacın, bilimin genelleşınesine karşı çıkınak alınayıp biliinin

genelleşmekle kendine aldığı yazgıyı açıklaınaktır. Çünkü ben, yazı ve konuşmalarında

insanların hizınetinde bulunınayan bilimi, toplumsal sorumluluk

taşunayan bilgini şiddetle eleştirmişimdir hep. Bilim için bilimden, sanat için

sanattan, güzellik için güzellikten, edebiyat için edebiyattan, bilimsel tarafsızlıktan,

bilgin' in tarafsızlığından ve bilimsel araştırma özgürlüğünden büyük

bir facia, insanlık karşıtı bir aldatmaca diye söz etmişimdir hep. Bilimin tarafsızlığı

ve biliinin ideolojilere ve inançlara hizmet etmekten kurtulması

sloganını -ki bugün şiddetlegündemdedir-dünyada gücü ellerinde bulunduranların

-ki hep insan yığınlarını yoksun bırakınakla bilimi para ve güç için bir

araç kılmaya çabalamaktalar- ortaya attıkları bir slogan olarak görüyorum.

Onlar, bu sloganı halk için öyle aldatıcı bir biçimde boyamışlardır ki saf inançlı

bilginierin ağızlarından bile bu slogan duyulmaktadır. Örneğin bilgin ve görüşsüz

bir üniversite hocası da kendi kişisel inancı olarak, bilimin inançla, dinle,

din karşıtlığıyla, ideolojiyle, toplumsal kuramlarla ve genel olarak eylemle

· bağlantı içinde olmasını eleştirmekte ve bilimin tüm bunlardan bağımsız kılınması

ve özel bir eylemi gerçekleştirme yükümlülüğünün bilime ve bilimsel

araştırmaya yüklenmemesi gerektiğine inanmaktadır.

Tüm bunları hep söyledim ve söylemekteyim; şiddetle eleştirdİm ve eleştirmekteyim.

Fakat şu da var ki bilim, toplumsal yükümlülük almak, yükümlülüğünü

yerine getirme amacıyla uzmanların çerçevesinden çıkmak, genelin

hizmetinde olmak ve herkesin düşünce ve inanç silahı durumuna gelmek istediğinde

zarar görür, avamileşit ve bilimsel derinlik ve değerini azaltır.

Marx ve Marksizm'in de böyle bir yazgısı vardır.

DEGiŞEN iNSANIN ÜÇLÜ HAYATI

Kişilikleri mutlak bir düşünür ve birey olarak görmek ve onlardan bir kişi

olarak söz etmek; yaygın yanılgılardandır. Derler ki Ha fiz' ın inancı şöyle şöyledir;

Ebu'I-Ala Ma'arri'nin ise dine, dünyaya ve felsefeye bakışı şöyledir;

Hayyam'ın şiir, inanç ve felsefe öğretisi şudur. Marx böyle inanır, Proudhon şöyle;

St. Simon ise başka türlü inanır ...

Bunlar, büyük kişileri kültürde, bilimde, edebiyatta, felsefede, tarihte vb.

kendileriyle ve tanıdıkları sıradan kişilerle karşılaştırmazlar ve hepsini hayatlarının

tüm dönemlerinde aynı olan ve hiçbir değişikliğe uğramamış değişmez

soyut öğeler olarak görürler. Bu yüzden bir şairin ya da bir düşünürün bütün

şiirlerini, bütün gazellerini, bütün sözlerini ve görüşlerini bir öğretiye bağlarlar.

Oysa bu şiirin şairi, bu öğretinin sahibi, hayatı boyunca çeşit çeşit dönemler

görmüş, çeşitli düşünsel ve ruhsal değişimler geçirmiş ve kuşkusuz bir

düşünür olarak, ağzını açıp konuşmaya ve söylemeye başladığı andan ömrünün

sonuna, son nefesine dek aynı ve tekdüze alamayacak, olgunlaşma ve

değişimden uzak kalamayacak bir insandır. Donuk ve taklitçi olmayan -eğer

donuk ve taklitçi olursa değişmeden kalır ve her zaman aynı şeyleri söylerdüşünce,

araştırma ve özgür düşünüş adamı olan her canlı insan, her zaman

kendi geçınİşini eleştirip düzeltir, çalışmasını, dilini, zevkini ve hatta yönünü

değiştirir ve kimi zaman da devrimci biçimde değişir.

Ancak bu yolla insan hareket ve evrim kazanır. Seçkin birdehaları bulunan

düşünür ve bilginlerin, sıradan kişilerden -ki kimi zaman öylesine donulturlar

ve taassupların, kalıtsal ya da taklitlik kalıpların içinde öyle kalırlar ki doğdukları.

gibi ölürler- daha çok çeşitli dönemleri vardır ve çeşitli bunalımlarda yönAli

lerini ve düşüncelerini değiştirirler; hatta taşıdıkları inanç öğretilerinin bütününde

değişiklik oluşur. Bilim ve edebiyat büyüklerinin hayatlarını araştırmada

bulunan güçlük, onların hayatlarının çeşitli ve hatta değişik dönemlerinin

göz önüne alınınamasıdır. Örneğin Ebu'I-Ala Ma' ard'nin hayatını ve eserlerini

araştırırken bir yerde en temiz ve aşkın dini duyguyu görürken, bir başka

yerde en kötümser ve karanlık felsefi yeisi, daha başka bir yerde en sarsıntılı

felsefi kuşkuyu, başka bir yerde de insanlık karşıtı nı.utlak karamsarlığı bulabilirsin.

O şöyle der;

Allah' a şükürler olsun ki beni kör ederek bu insanları görmememi ve gözümün

bu pis varlıkların hiçbiriyle kirlenınemesini sağladı.

Kıyamette görmeye başlayıp, başkalarını görme azabına uğrayacağımdan

korkuyoruın.

Başka bir yerde de şöyle der;

Dünya insanları iki türlüdür; ya akıllı olup dinsizdirler, ya da dinli olup

akılsızdır lar.

Aynı din karşıtını bir başka yerde, Ali'ye ve Hüseyin'e olan imanı, hatta

iman şiddetini ve aşkı anlatan en latif kelimelerle konuşurken görürsün;
Zamanın yüzünde her zaman, Ali ve oğlundan iki yadigar bulunmaktadır;
Sabahleyin tan yerinin kızıllığı, akşaınleyin gurubun kızıllığı.
Zaman, her gün Ali ve Hüseyin'in kanının bir parçasını insanlığa gösterir.
Araştırnı.acı, sözlerdeki bunca çelişki karşısında şaşkınlığa düşer; kalıplaşınış ve değişmez insana inandığı ve insanın değişmesi ve gelişmesi kavramını anlaınadığı için bu konuları tevil etmeye ve oluınlu yönde açıklamaya çalışır. Oysa Ebu'I-Ala'nın her zaman aynı olmadığını bilmelidir; yirmi yaşındaki Ebu'I-Ala'nın elli yaşında da aynı olamayacağını bilınelidir. Çünkü çeşitli aşamalardan geçmiş, her aşamada farklı düşünsel sisteme sahip olmuştur. Bu aşamalar -genellikle üç aşaına- herkes için geçerlidir; Birinci aşama, başkalarının mirasında bocalama aşamasıdır. İkinci aşama, yüklenen şeye başkaldırı; üçüncü aşama, kendini yeniden buluş ve gerçek değerleri tanıyıp kabul ediş aşamasıdır. Ebu'I-Ala'nın hayatında da -örneğin- bu üç aşamayı görüyoruz. Birinci aşamada, kalıtsal ve geleneksel dini taşımakta olup ne söylenmişse onu söyleınekte, başkaları ne yapınışiarsa o da onu yapmakta ve öğrenmektedir. Söyler ve yaparken söz ve davranışları üzerinde hiç düşünmez. Sonunda bir anda zihninde deha parlar ve düşünme, ayırdetıne, değerlendirme ve seçıne gücü kazanır. İşte burada kalıtsal ve herşeye egemen olan yargılara karşı başkaldırır
ve bunalıın, isyan, itiraz ve olumsuzlama dönemine ulaşır ve toplum

onu tekfir eder. Bu tekfir, bu ınü'min insanın gelişmesinin belirtilerinden biridir. Çünkü bilinçli küfürün, cahilce dinden daha üstün bir makamı vardır. Ben, İslam açısından Ebu'I-Ala Ma'arri ile İbn Ebi'l Avca'nın değerinin haricilerden daha çok olduğunu düşünüyorum. Çünkü dinleri yoksa da bilinçleri vardır. Böylelikle, büyük bir Şii alimi, Ebu'I-Ala ile görüşüp söyleştikten sonra

şöyle demektedir;

Onunla görüştüm ve insanlığın tümünü tek bir kişide gördüm, bütün1 zamanı ve ebediliği tek bir saatte, yerin genişliğini odamda buldum.

Böyle bir insanın değeri, Zeyneb' e ya da İmam Zeynelabidin' e şunları söyleyen kutsal mü' minden çok çok üstündür;

Sizi öldürdüyseler bunun İslam'la ve Peygamber ailesiyle ne ilgisi var

Sınıfta, öğrencilerimden birinin din karşıtı bir taassubu vardı ve ben ne söylersem, kavgacı bir tavırla reddetmek için tetikte duruyordu. Ele aldığım İslam tarihi konusunda Sakife olayına gelindiğinde v.e ümmet ve imameti bir siyasi felsefe ve siyasi toplumbilim olarak ele almaya başladığımda, bilimselmaddi

toplumbilim öğretisi yanlısı olan, bir ideolojisi, bir öğretisi bulunan ve yükümlü, bilinçli olup dine ve doğal olarak bana karşı bulunan bu öğrenci şöyle dedi;

Ben ne dindarım, ne de Allah' a ve İslaın' a inandıın. Ama İmaınetin insan

toplumunun kılavuzluğunda en üstün toplumsal sistem olduğuna inandım.ss.

Duyduğu bir gerçeğe inandığını görüyoruz. Oysa benim yirmi üç yıl öğreti

için cihad, yirmi beş yıl vahdet için tahammül, beş yıl adalet için savaş başlıklı konferansımı

dinleyip okuyan bir dindar, bana yazdığı mektupta şunları söylemişti;

Biz çok dindar kişileriz. Senin konuşmanı dinleyince senin bu iki gruptan

birine bağlı olduğunu, ya cennet için Ali'ye karşı çıkan Hariciler -kendi nefsini

kıyas edip İslam' ın, Peygamber'in ve herkesin huri arzusunda olmasını istiyorgibi

bilgisiz ve cahil insanlara ya da Ali'nin haklı olduğunu bilen ve hakkı yok

etınek isteyen bilinçli düşmanıara bağlı olduğunu anladık Çünkü yirmi beş yıl

birlik için taha1mniil ve suskunluk diyorsun. Oysa vahdet için değil tefrikayı önlemek

içindi.[!]

Bu mü'minle o dinsizi nasıl değerlendirirsiniz Allah'ın kıyametteki değerlendirmesi

nasıl olacaktır. Dinin ölçütleri fizyolojik belirtilerde ınidir;

mü' minin özel bir mührü, imzası ve belirtisi mi vardır

Kimileri bu düşünsel bunalım ve kalıtsal inançlara başkaldırı dönemine

ulaştıktan sonra durağanlaşmakta ve ömürlerinin sonuna dek din karşıtı insanlar

olarak tanınmaktadırlar. Fakat bu aşamayı aşan ve yeniden dine ulaşan

insanlar da vardır; Sıradan kişilerin ve seçkinlerin ötesinde bir dindir onların

ulaştıkları. Avaın gözüyle gördükleri ve bilince erince saldırdıkları dine, şiındi

kendi bilinçli bakışlarıyla bakmalda ve bu dinin ne ölçüde iman beslenmeye ve

övülıneye layık olduğunu anlamaktadırlar.

Bu üç aşama, mürtet, zındık, İslam karşıtı ve İslam düşmanı olarak bilinen

birçok büyük düşünürün eserlerinde tespit edilip sınıflandırılabilir. Örneğin

Hayyam'ın düşünsel gidişini şiirinde kolaylıkla görmek ve incelemek olanaklı-

88 Burada kutsal bir zat oturmuş, benim imam Hüseyin konusundaki üç saatlik konferansımı dinlemiş ve sonra

da yanındakinin sırtına hafifçe vurarak şöyle demişti Bak, önce Zeyneb, sonra imam Hüseyin diyor! Önce bacı

diyor, sonra kardeş, diyor. Söylenenlerin hepsinin doğru olduğu anlaşılıyor!

1

All ŞERiAli 297

dır. Hayyanı'ın düşüncesinin çeşitli aşamalarının ayırımında olmazsak, Hayyanı'

dan mutlak bir kişi oluşturan ve bu ın utlak kalıba uymayan her ruhaiyi

Hayymn'ın sayınayan kişilerin durumuna düşeriz.

Ya da Celal Ali Ahmed' in hayatnun dönemlerini bilmezsek ve 'Has! Der

Mikat' ta ki Celiil Ali Ahmed'le 1946-47 yıllarının Celfil Ali Ahmed' ini karşılaştırırsak,

Celiil Ali Alımed'in Hac seyahatnamesinin yazarı olamayacağını söyleriz.

Marx da her büyük kişilik gibi bu üç aşamadan geçmiştir. Fakat doğrudan

ve dalaylı olarak onun öğretisinden ve görüşlerinden etkilenen kişiler, buldukları her şeyi bütünsel Marx başlığı altında ele almakta, ortaya çıkan çelişkiler karşısında şaşırınakta ve tevile koyulmaktadırlar. Yapabilseler -ki yapamazlar- kimi sözlerin ve yazıların Marx' a ait olduğunu yalanlayacaklardır.

Oysa onun hayatının üç dönemine dikkat etseler, Marx'ın bir görüşünün bir başka görüşüne ters düşmesinin, bu görüşlerden birinin on beş yaşındaki Marx' a, birininse elli yaşındaki Marx' a ait oluşundan kaynaklandığını anlarlar. Çünkü değişken ve devingen insan, bunca yıl hareketsiz kalmamış, gelişme çizgisinde evrim geçirip değişmiştir.

MARX'IN HAYATININ ÜÇ DÖNEMi

İnsanın hayatının çeşitli dönemlerini araştırmada birinin hayatı, başkasının hayatı için ölçüt kılınamaz ve genel mantıksal kural duruınuna getirilemez. Çünkü insan, sadece fidandan ağaç olmaya dek olan yolu kateden bir ağaç olmayıp kiını zaman hiçten herşeye ulaşan, kimi zaman herşeyden hiçe düşen ve hayatı iniş ve çıkışlarla dolu olan bir varlıktır.

Bu yüzden her bireyi, genel ve mantıksal fonnlarla değil, ayrı ve doğrudan araştırıp incelemek gerekir. Marx da bu kuralın dışında kalamaz.

BiRiNCi DÖNEM; GENÇ MARX, FiLOZOF MARX

Marx, bu dönemde Hegel'in öğrencileri arasında yer alan bir öğrencidir. Soyut görüşlü ve soyut düşünen idealist bir filozof olup, hayat, gerçeklikler, toplumsal sistem, sınıflar, ulusların yazgıları konusunda ve yeryüzünde ve insanlığın

hayat gerçekliğinde olup biten üzerinde düşünmez. O, soyut ve mutlak bir idealisttir. Bu dönemde ona Filozof Marx adı verihnektedir.

iKiNCi DÖNEM; TOPLUMBiLiMCi MARX

Buradan başlayarak Hegel'in takipçilerinde parçalanma ortaya çıkar. Bir grup, üstadın araştırmalarında onunla aynı çizgide yer alırken, başka bir grup da üstattan ayrılarak bağımsız ve yeni değerler elde ederler. 19. yüzyılın ilk yarısında Almanya, İngiltere ve Fransa' da topluınsal savaşırnların başlaması, 1860-1870 yılları arasında işçi savaşımlarının doru k noktaya ulaşması, He gel' in öğrencilerinden bir grubu kendisine çeken birtakım çekimler oluştu. Marx ise bunlardan biri olup yavaş yavaş soyut zihinsel felsefi düşüncelerinden kurtulmalda ve topluınsal konulara ve halkın hayatına ilgi göstermektedir. Hegel

öğretisinden aldığı bilim ve felsefe temeline dayanarak iktisadi, toplumsal ve sınıfsal -şiddetle gündeındedir- konuları çözümlerneye koyulmaktadır. Bu aşamada Marx, St. Simon ve Proudhon gibi yükümlü bir toplumbilimci olup aynı zamanda Proudhon' un yandaşı ve çağdaş ıdır; fakat birkaç yıl ihtilaf içinde olmuşlardır. Proudhon, Fransa -gerçekteyse Almanya, Fransa ve İngiltere- işçilerinin öndediğini üstlendiği sırada Marx, tanınmamış bir gençtir ve hatta Proudhon'un karşısında yer almış olup herkesten daha geç olarak komünizme

inanmıştır.

MANTlKSAL ÇÖZÜMlEME; ÇÖZÜMlEME TÜRÜNÜN EN MANTIKSIZI!

Proudhon, mülkiyet ve sömürüye karşı en büyük sınıf, işçi ve devrim şiarlarını ortaya koymaktadır. Öyle ki bugün Marx'a nispet edilen sözlerin çoğu Proudhon'a aittir. Proudhon'un adı, Marx adının görünüşü altında yitip gittiği için onun bütün toplumsal ve bilimsel çalışma ve hİzınetleri fatihe ait olmaktadır.

Başlangıçta, Proudhon, işçilerin önderi, kahramanı ve putu, işçi ve proleterya devrüninin seınbolüdür. Marx ise topluınsal konulara yeni yönelmiş ve yavaş yavaş komünizme inanınaya başlamış filozof yapılı bir gençtir. Bu yeni inancın filizlenmesinden önce Marx, uzun süre Proudhon'la savaşımda bulunmuş ve bireysel, politik, hatta diplomatik çekişmeye girmiştir.

Burada, toplumsal, mantıksal ve psikolojik konularda bireysel önemi göz ardı etmemek -bütün araştırmacıların yaptıkları gibi- ve mantıksal çözüınleıneye girişınemek gerekir. Çünkü tarihsel ve toplumsal gerçeklikler ve bireysel hayat, her zaman aklın ve mantığın ilkeleriyle uyuınlu değildir ve insanlar sürekli olarak dakik mantıksal muhasebeyle davranmazlar. Örneğin kimi ashab konusunda derler ki adalette şöyle, İslam' a hizmette böyle olan ve İslam' a girişle garip İslam' ı güçlendiren ve yirmi üç yıl boyunca Peygamber' e hizmette vefalı kalmış olan kimseler nasıl olup da Peygamber' in görüşünün tersine Ali'yi kenara itmişler, seçim girişimi ve darbesiyle kendi bantlarını güçlendirmişler

ve Ali' yi kendi kesin hakkından yoksun bırakmışlardır

Bir dostum diyordu ki birisi falaneayı övüyor ve kusurlarını -geç gelmek ve sigara içmek gibi- görmezden geliyordu. Çünkü böyle bir düşüncesi bulunan bir kimsenin kusurlu olduğunu kabul edeıniyordu. Kusurları bulunduğunu kabul eden bir başkası da onun erdemlerini inkar ediyordu. Çünkü erdemliyken kusurlu olmak, kusurluyken erdemli olmak olanaksızdır. Bir kişi, kendi selametini

ayırt edemezse, nasıl olup da toplumun selameti için çalışabilir

[Mantıklı sonuç; Öyleyse bütün sözleri boştur.] Mantıksal çözümlemeyle çözümleınenin

en mantıksız türüne ulaşınış old1,1ğumuzu görüyorsunuz. Öyleyse

neyle araştıralım Ortaya çıkmış ve var olan olgularla. Kişiler konusunda da böyle. Çünkü insan, tuhaf bir varlıktır ve mantıksal çözümlenmesi olanaksızdır.

Çünkü kendisi, ınantıksal kıyasa sığınayacak ölçüde mantıktan daha karmaşıktır. İnsan, iki öncülle bir sonuçtan oluşmaz. Onda sonsuz etkenler etkilidir

ki sayılaınaz ve her edimi, sonsuz nedenlerin sonucudur, bu nedenlerin incelenmesi günümüz insanbilimcisinin araştırıcı düşüncelerinin üstesinden gelemeyeceği bir olaydır. Örneğin Marx'ın kendisi, tarih için bir yazgı öngörür, ama doğru çıkınaz bu; Der ki önce Almanya komünist devriine ulaşır, sonra İngiltere, sonra Fransa, sonra Amerika ve hepsinden sonra da Rusya. Doğru olarak bakarsak ters dönmüş bir gerçek olduğunu görürüz; Hepsinden önce

komünist devrimin gerçekleşmesi gereken Almanya' da faşizm güç kazanır ve her yerde olduğundan daha fazla, proletarya ve sosyalizm hareketini yok eder. Bunun yerine Marksist devrim, Afrikalı kabilelerde ve bedevi topluınıarda oluşur.

Öyleyse Marx, bilimsel yasaya göre tarihin değedendirilip çözüınlenmesinde yanılınış ve kayma durumunda kalmış mıdır Hayır. Öngörüsü doğru çıkmamışsa bu, toplumsal ve sımfsal konuların değişiininde, sadece elde bulunan

tanınmış nedenleri öngörüsüne temel olarak almasındandır. O, bu etkenlere göre ve bu diyalektik yasaya uygun olarak doğru bir öngörüde bulunmuştur, ama öngörülemeyen etkenler, ansızın ortaya çıkan ya da bilinerneyen olgular, insan iradesinde, bir nesil ve sımf içerisinde oluşarak bilimsel ve mantıklı bütün hesapları altüst eder.

Bu yüzden Marksizm -ki günümüzün sorunlarıyla ve tarihsel değişimi bütün toplumbilimsel öğretilerden daha çok tanımakta ve bilmektedir- 20. yüzyılda ortaya çıkan konulan aniayıp çözümlernekten bile acizdir. Ben Marksizın'i -öteki öğretilere oranla- iyi okudum; bu öğretide ortaya konan ve benim okumadığım çok az büyük eser vardır. Fakat hiçbir zaman, tarihin diyalektik çözümlenmesi yoluyla ve topluınbilimsel Marksist görüşe dayanarak, sanayi, düşünce ve kültür bakımından ilerlemiş Almanya' da 1933' te faşizmin ortaya çıkışını çözümleyen ve ne olduğunu, niçin olduğunu söyleyen bir makale veya

konferans bile görmedim. O kadar ki Gurvitch gibi toplumbilimcilerden duyduğum

yargı, irdeleme ve çözüınlemeler, büyük bir Marksist düşünürünkinden

daha mantıklı ve yaklaşık olarak daha kabul edilebilirdi.S9

UYU ŞUM SERMA YEDARLIGI

Uyuşum sermayedarlığı, 19. Yüzyıl Marksistinin tanımadığı, öngörmediği

ve sözünü bile edeınediği bir sermayedarlıktır.

20.yy. devrimi için, 19. yy. Marksistlerince öngörülen etkenlerden biri,

sermayedarların, dünya çapında sermayedarlığın çöküşüne neden olabilen

rekabetleridir. Çünkü rekabet, malın ederini azaltmaya sermayedan zorunlu

89 Burada Schweitzer'in Marksizm Düşüncesinin Yeniden Gözden Geçirilmesi adlı makalesiyle Henry

Letebure'in -20. yüzyılın evrensel Marksizm'inin kabul ettiği ve Marksizm'in fikir ve ideoloji mercii olan Marksist

Faşizm ve uyuşum sermayedarlığı konularını ele aldığı kitabına sizi havale ediyorum.

kılmaktar bir yandan da hammadde harcaması belirli ölçüde yükseldiği için

sermayedar, personel giderlerini azaltarak, makine ve hammaddeyi kısarak bu

artışın belini kırmaya çalışmaktadır. Malın kıymetini düşürmezse pazarı yitirir

ve rakibe kaptırır. Üçüncü yol, üretim düzeyini artırarak, daha ucuza satış yapabilınek

için üretim giderini azaltmaktır. Bu durumda da enflasyon baş gösterir

ve iş, kimi ünlü enflasyon bunalımlarında tanık olduğumuz ve milyarlarca dolarlık sanayi malının denize döküldüğünü ya da yakıldığını gördüğüınüz duruma dek ilerler.

Bu çatışmada, sermayedarlık şiddetli bir baskı altında kalır ve hayatta kalabilmek için, işçiyi s.ömürmeyi yoğunlaştırır. İşçi de geliştiği ve düşüncesi genişlediği ölçüde sınıfsal sıkışıklığı artar. Burjuvazinin ve harcama alanının gelişmesi, onun harcama ve gereksinimini artırır ve her gün daha çok ücret ister. Rekabete düşmüş olan sermayedarsa işçinin ücretini azaltmak zorundadır. İşte bu son çatışma, devrime neden olur. Öngörünün doğru olduğunu ve sermayedarlığın kalbinde kaynayan devrimin kesin olduğunu biliyoruz; ·rekabet sermayedarlığı söz konusuysa tabii ki. Fakat sermayedarlık, şekil değiştirir ve kendisini tehdit eden tehlike karşısında uyuşum sermayedarlığı hisariarı içine sığınarak devrimin saldırısından korunur.

Öyleyse rekabetin -ki Kabil' den bugüne dek tüm dönemlerde sermayedarlığın belirgin durumuydu- ortadan kalkması ve sermayedarlıkların uyuşum içine girmeleri ile 19. yy. Marksizm'inin öngörüsü etkisiz kaldı. Çünkü Marksizm'in toplumbilimcilerir devrimi öngörürlerse -ki öngörmektedirler- serınayedarlığın toplumbilimeisi de devrimi önlerneyi sağlar ve uyuşum sermayedarlığını oluşturur. Bu yeni sermayedarlık, işçileri galeyana getirmek ve proletarya devrimini gerçekleştirınek yerine, Avrupalı ve Aınerikalı işçiyi işe alarak

üçüncü dünyanın sömürülmesine onu ortak kılar. Marx'ın öngörüsünün doğru iken yanlış çıktığını görüyoruz. Çünkü insanı bilinç etkeninin işin içine girmesi, bilimselmantıksal öngörüyü engeller. Bu, tam olarak şuna benzer; Meteoroloji, falan yerde kar yağacağını, güneşin doğup karın erimesiyle şehri sel götüreceğini öngörür, ama böyle olmaz. Fakat bu, bilimin yanıldığının kanıtı olamaz, çünkü her şey doğru olmuştur.

Bununla birlikte sel ve yıkım gerçekleşmemiştir. Çünkü insanın irade ve bilinci işin içine girmiş, kendi bilgisiyle havayı farklılaştirmış, yeni nedenleri kullanarak neden sonuç zincirini değiştirmiştir. Buysa, öngörülmesi olanaksız bir şeydir.

Yapılan 'İki Bin Kongresi'nde, 2000 yılında, durumumuzun [doğulu̇ların durumunun] şu ankinden otuz kat daha kötü olacağını ve Batınınsa daha iyi olacağını öngörmüşlerdir. Böyle bir öngörüde bulunurken en dakik iktisadi kayıtlara dayanmışlar, şu anki üretimi, insanın çalışma ölçüsünü, iktisadi kayıt ve ilişkileri teknik düzeyi, sanatı, bilimi, çalışma gücünü, mevcut yönetimi, ol~sılıkları ve bütürı. gizli güçleri dikkate almışlardır. Hesapları öyle dakiktir ki

elektronik hesap makinesiyle da kontrol etseniz onların aldıkları sonucu alıı·sınız.

Fakat bu hesapta unutulan ve öngörülemez olan şey, insan faktörüdür. Bu, üçüncü dünyada, dakik iktisat, bilim ve teknik kayıtlara karşın bilinç ve imana

ulaşabilecek, iman ve bilinçten kaynayan ınucizevi enerjiyle -bu fizik, iktisat, topluınbilim ve tarih felsefesi için anlaşılamaz, hesaplanamaz ve öngörülemez bir şeydir- onca hesabı altüst edecek ve bütün nedenleri yok ederek üçüncü dünyanın yüzünü ve yazgısını değiştirecek bir insandır.

Örnek olarak, dünün ve bugünün tarih ve coğrafyasında, uzun süreler, gerilemenin ve geri kalmışlığın timsali olan ve büyük karanın kumarhanesi ve fuhuş yuvası durumunda bulunan ülkelere ve uluslara bakıyoruz. O zaman, toplumsal bilinç, sorumluluk ve iman adındaki güç, bu geri öğelerden ve bozuk bireylerden, dünyanın yazgısına egemen güçlerin bellerini büken ve Batılı topluınbiliincilerin ve iktisatçıların grafiklerini işe yaramaz duruma getiren nice kahramanlar ortaya çıkarmış, nice güçler yaratınıştır.

Sen, ınantık ve topluınbiliın diyorsun; buysa gerçeğin ta kendisi.

Her tarihten daha çok tanışık olduğumuz İslam tarihinde hicretin ikinci yılında, en görkeınli ve en büyük İslam savaşında [Bedir' de] İslaın ordusunun bir avuç ınedeniyetsiz ve kültürsüz Arap'la, savaş aracı olarak sadece kılıçlan olduğu halde, kendisini hem de sadece bin kişiyle nasıl ortaya koyduğunu görüyoruz. Hicretin üçüncü yılındaUhud Savaşı'nda, Abdullah Ubeyd üçyüz adamını götürünce, aynı İslam ordusunun üçte birinin heba olduğunu görüyoruz. Aynı ordu, hicretin on birinci yılında [Peygamber'in ölümünden bir yıl sonra] yani Uhud Savaşı'ndan dokuz yıl sonra, öyle bir güce ulaşmıştır ki

korkunç

-coğrafya bakımından- Arabistan çölünü bir tufan gibi dolaşır; bir yandan

Roına'ya, öte yandan İran' a saldırır ve her ikisine de beş yıl boyunca diz çöktürür.

Bu ise, Theadar ya da Heraldeus'un Arabistan adalarının kuzey kesiınindeki

Araplar arasında, Arabistan' da Roına yanlılarına bağlı olan ve Bizans uygarlığını

yakından tanıyan yüz bin kılıçlı adaını bulunduğu bir sırada gerçekleşmiştir.

Yine aynı dönemde bir uyuşma ordusu -Bizanslı ve Arap- iki yüz bin

silahlı kişiyle Müslümanlara saldınyorlardı.

Hangi toplumbilim, iktisat ve tarih felsefesi hesabı, bütün bilginleriyle ve

bilgisayarlarıyla, uygarlıktan yoksun ve teknikten, bilimden nasipsiz böyle bir

halkın, birkaç yıl içinde -beş, on ya da on iki yıl içinde- hem bilime sahip bulunan;

hen1 bilgini, filozofu, tarihi, uygarlığı, tekniği, kaleleri çökerten ınodern

silahları [mancınık vs.] olan bu iki büyük devi devirebileceğini söyleyebilir

Bu, hesap edilemez bir şeydir. Çünkü bunun etkeni, bir neslin ya da grubun

irade ve kararı olup bu irade ve karar bir anda kullanılırsa, tarihin yazgısını

değiştirir, bilin1sel dakik öngörüleri çürütür. İrade alınazsa ve karar alınmazsa,

tarih bilgini de -mevcut ölçü ve ölçülere göre hesapladığından- daha

geride kalacaktır. Bunun örneğiyse, birçok kez Bizans ordusunu· yenen, ama

İslam ordusu karşısında kardan aslan gibi eriyen güçlü İran ordusudur. Bu

ordunun Rüstem' i, tarihimizin ünlü kahramanı olqıasını sağlayan görkemiyle,

düşmanla henüz karşılaşmadan ağlayıp sızıarnaya başlar ve kardeşine, mahvolduğunu,

usturlaba bakıp durumun çok kötü olduğunu gördüğünü anlatan

acıklı bir mektup yazar.

Ne onu, ne bunu -hiçbirini- toplumbilim, iktisat ve tarih felsefesi anlamaz.

Marx da anlayamadı, öngöremedi. Bu gerçeği anlamamak ve ona inanmamak,

insanlığın sıkıntı ve mutsuzluk çektiği bütün bilgisizlik ve cehaletlerden daha

sıkıntı verici ve mutsuz kılıcıdır.

Çünkü bu, tarih belirleyiciliği ve tarih felsefesi esasınca, insana inanmamaktır.

Bu sözleri söyleyen benim, tarih felsefesine, tarihin belirleyiciliğine, toplumbilimsel

ve tarihsel çözümlemelerin bilimsel oluşuna vakıf olduğumu ve

inandığımı görüyorsunuz.

DiN KARŞITUGI UKDESİ

Marx' ın felsefesini anlamak için, onun özel ve kişisel yaşayışının iki dönemini

göz önüne almanın gerekli olduğunu söylemiştim. Çünkü kişisel biyografinin

bu iki döneminin onun toplumsal rolünde, hatta ideolojisinde etkili olduğuna

inanıyorum. Bu iki dönemden biri, genç Marx dönemidir. Bu dönemde

genç ve filozof yapılı Marx, kendi başına aşktan uzak kalamaz. O, bir kıza şiddetle

aşık olur ve yakıcı şiirler yazar. Şu anda Almanca şiirlerinin toplandığı kitap mevcuttur ve bunun bir bölümü de Fransızcaya çevrilmiştir. Mantıksal irdeleıne ve çözüınlemeye başvurmak İstersek böylesine yakıcı şiirlerin Marx' a değil [14. yy. İran şairi] Selman-ı Saved'ye ait olduğunu söylememiz gerekir.

19. yüzyılın din karşıtı Alman toplumunun9o ruhanileri, din karşıtı Marx'ın91 bir mü'min kızıyla evlenmesine şiddetle karşı çıkarlar. Bu ise Marx için, onun bu dönemde yazdığı eserlerinde -hatta toplumbilimcilik döneminde de- açıkça görülen ve dine karşı cephe alışında etkili olan bir ukde olur.

'UKDE'NiN ANLAMI

Kasaptan eve gelinceye dek, etin sarılı bulunduğu gazeteyi okuyan ve örneğin Freud uzmanı olan ayak üstücü dahilerin, konuyu dinlemeye fırsatları alınadığı için 'ukde'nin basit bir tanımını yapmak zorundayım.

Kasaptan -örneğin- alınmış gazete parçasında yapılan tanımın tersine ukde, aşkta kaybetmeden doğan, cinsel bir hastalık92 olmayıp ukde sahibi insan da hasta değildir. Tersine, ukdesiz bu insan, insanlıktan sadece boy pos olarak

90 iki dünya savaşından sonra Almanya, bildiğimiz şekle girer. Yoksa 19. yüzyılda Almanya, Avrupa'nın en dindar toplumudur. Fransa ve Lehistan ikinci, üçüncü sırada yer alır.

91 Kimilerinin düşündüklerinin tersine, idealistlik din li olmayı gerektirmez; din karşıtı birçok idealist vardır.

92 Bu mürninlerden biri, bir yerden bana şöyle yazmıştı Siz, kitaplarınızda, ukdenizin bulunduğunu yazmışsınız.

işte bu yüzden kimilerine saldırıyorsunuz. Ukdenin cinsel hastalık ve yenilgiyle ilgili olduğunu duydu ya! Benim

öyle bir ukdem varsa niçin sana saldırayım

All ŞERiATi 303

nasibini almıştır, gelir gider, onun varlığından ldıusenin haberi olmaz.

Ukdeleri ve gereksinimleri bulunan insanlar, bir hareket oluşturamamışlar,

bir şey ele geçirememişler, kıramamışlar ve yapamamışlar.93

İnsanİ ukdeler, inançtan, yükümlülükten ve sorumluluktan kaynaklanıyor.

Ukde ve dert sahipleri inanç sahipleridir.

Gece yarısı, evinden -Kufe' de- çıkıp şehirden uzaklaşan ve şehrin çevresindeki hurmalıkların sessizliğinde ağlayıp inleyen, kendi insanı dertlerini, ukdeden anlamayan aşağı insanların utanmaz gözlerinden, kulaklarından uzak tutınak, aslanın inleyişini tilkilere duyurmamak için başını kuyulara sarkıtan kişidir dertli olan.

Kufe ınınberinde, konuşması sırasında zamanın derdinin şiddeti yüzüne vuran kişidir dertli olan. Yoksa kurumlanarak minbere gelenlerin ne derdi olabilir Ha fiz' ın deyişiyle;

Benim takvam tamdır. Şehrin güzellerine minberde cakas atmam.

AŞKTA KA VB ETMEKTEN DOGAN UKDE VE ÖFKE

Marx ve öteki Hegel öğrencileri ahlaki sosyalizm döneıninde, insanın düşmanı ve aline edicisi diye, burjuvaziye şiddetle saldırırlar. Onların fikirdaşı ve

hizipdaşı olan, burjuvazinin insanlık karşıtı bir facia olduğuna inanan ve her

yazısında ve konuşmasında ona saldırmaktan geri durmayan Marx, her şeyden

çok iki konuya dayanır; Biri para -ki ahiald sosyalizmdeki ve komünizme

ulaşmadan önceki fikirdaşlanyla bunda ortaktır- ötekisi de insanın züht ve

takva yoluyla alinasyonu; daha çok buna dayanır ve bu onun uzmanlık alanıdır.

Züht ve takvanın da burjuvazi ve paracılık gibi insanı aline ettiğine, olumsuzladığına,

bozduğuna ve kendine yabancılaştırdığına inanır.

Ruhanilerin ve zahitlerin karşı çıkmaları nedeniyle sevgilisine kavuşmaktan

yoksun kalan Marx, aşk özgürlüğünü ve cinsel özgürlüğü savunurken,

züht konusunu burjuvazi konusunun yanı başında ele alır. Oysa onların savaşımlan,

sınıf karşıtı bir savaştır ve halk kitlesi yararına, bir sınıfta savaşmaları,

felsefi ve psikolojik tartışmaya girişmemeleri gerekir.

93 Oldukça kültürlü ve bilgili olan; ama taş devrinde yaşıyormuş izlenimi veren bir insan görürüz! Kimi zaman bir

şeylere üzülür; insan onun üzülüşünden, bu tasaların huzur ve tasasızlıktan olduğunu anlar. Arkadaşlardan biri

anlatırdı Bir toplantıya gittim. Birinin konuştuğunu, bir bakana saldırdığını gördüm. Hem de ne saldırı! Ben, bu

pervasızlı k yapıyor dedim. Bu ne biçim memleket; kimleri bakan yapıyorlar Böyle bir posta kurumunu ne biçim

adamlara veriyorlar Memlekette adam mı kalmadı diye veryansın ediyor. Gazetede, bu adamın bir memleketin

bakarn olduğunu okuyorum. Eleştiri diyor. Oysa eleştiri yerini bulmamış! Bu kişinin üzüntüsünden, oldukça

huzurlu olduğu anlaşılıyor! O, bir başka dünyada yaşıyor. Sıkıntıları nasıl algılıyor! Tıpkı, bildirisinde şunları yazan

Maliye Bakanlığı gibi içteki üreticiler karşısında istismar edilmemeleri ve baskı altında kalmamaları gereken

iranlı tüketidierin durumuna uygun davranmak amacıyla, iran'da benzerleri üretilemeyen birtakım malın ithalini

serbest bıraktık ve genel ihtiyaca göre bunları belirledik iran halkının sıkıntısını çektiği şeylerden biri suni tırnaktır!

Mari Antuant'ın yanına gitmişlerdi de o sormuştu Bu devrimciler ne diyorlar Bunlar, ekmek istiyoruz,

diyorlar. demişlerdi. O da iyi, istesinler. demişti. Demişlerdi ki Kıtlık oldu; siz de bütün buğdayı Avusturya'ya

sattınız. Bunların ekmekleri yok. O da iyi, öyleyse çikolata yesinler[!] Toplumsal rahatsızlıklar böyle saptanıyor!

Zühdün alinasyonunun, sınıfların iktisadı konusuyla hiçbir ilgisi yokken

Marx, her şeyden çok ona dayanır ve tuhaf bir hassaslık ve hasretle, şaşırtıcı bir

kindarlılda ele alır ki bence zühdün alinasyonu onun şiir kitabının ikinci cildidir.

MARX VE PROUDHON

Marx ile Proudhon ilişkisini açıklarken zorunlu olarak, bir giriş yapmak durumundayız.

Bu daha çok dosta ve düşmana, yandaşa ve karşıtabir öneri niteliğindedir;

Bir öğretiye İnanmak, hayatımızia ve toplumumuzla ilgili konularda etkili

olmak, kaymamak, yazgımıza, imanımıza ve yükümlülüğümüze zarar verecek

yanlış değerlendirmelere kapılmamak istiyorsak, öncelikle gerçeklikleri yansızca,

dakik ve mantıksal olarak tanımalı, sonra da inanmalıyız. Çünkü önceden

inanırsak tanıma şansını yitirmiş oluruz. Mürit, muradı [şeyhi] tanımaya

güç yetiremez. ·Çünkü ona yansız olarak bakıp yargıda bulunamaz. Ne yazık ki

çoğu, ya halkın işine değil, üniversitenin işine yarayan bilgin ve inançsız kimseler

oluyorlar ya da ne halkın işine, ne de üniversitenin işine yarayan bilgisiz

inanan kimseler oluyorlar.

Önce bilginin ardına düşen, inancı bulamıyor, bilgin, araştırmacı.ve allame

oluyor bir yarar elde etmeksizin. Tanıma yolunda bir çaba göstermeden inanansa

bilme ve tanıma şansını yitiriyor; daha sonra inceleyip araştırmaya çabalasa

da mantıklı bir bilinçli değil, sadece bilgiyle dolu bir mutaassıp oluyor.

Sadece çok bilen ve kendi özel inanç ve taassubu doğrultusunda bilgisini öbekleştiren

bir mutaassıp. Ne yazık ki hiçbiri, yolunu arayan, toplumsal gerçekliklerini

doğru tanımak ve çözümlernek isteyen insanlara yararlı olamıyor.

Marx, bir toplumbilimci olarak Proudhon'un yanında, daha sonra da

Proudhon' un karşısında yer alıncaya dek, birbirleriyle olan onca çelişkiye karşın,

Proudhon'un Mülkiyet Nedir adlı kitabına en büyük övgülerle değer vermektedir.

Proudhon, kitabının başlangıcında Mülkiyet hırsızlıktır cümlesini

kullanmasının ve bireysel mülkiyeti olumsuzlamasının yanındakomünizmide bir tür devlet mülkiyeti ve devletperestlik olarak nitelemiş ve olumsuzlamıştır. Bu bakımdan da Marx'ın karşısında yer almıştır. Ama Proudhon'un kitabına bilimsel bir eser olarak bakan toplumbilimci ve bilgin Marx, en büyük övgüleri ona az görür ve 19. yüzyılda -Marx'tan önce- endüstriyel devrimci proleteryanın kurucusu, önderi ve en büyük lideri ve aynı zamanda komüİUst karşıtı Proudhon' u över.

Marx, bir bilgin olarak kitabı değerlendirmelde ve onun inandıklarına karşı olmakla birlikte bilimsel açıdan onu değerli bulduğu için şöyle der; Bu kitap, işçi sınıfı için çok öğretici tespitler içermektedir. Bu bilimsel insaf, bilgin ve toplumbilimci olduğu sürecedir. Sonra~i döneme, Proudhon'la savaş ve çatışma dönemine varıp işçi sınıfının öndediğini sahiplenerek onu kenaraitince yargısını değiştirir ve en güzel övgülerini bağışladığı kitabın arka kapağına şöyle

yazar94; Proudhon, Fransa' da seçkin bir iktisatçı, İngiltere' deyse büyük bir toplumbilimcidir.

Buysa, kimsenin iktisat bilmediği Fransa' da iktisat uzmanı, toplumbilüne yabancı olan İngiltere' de topluınbilim uzmanıdır demektir. Bu duruında, bilimsel değil siyasal bir aşağılama ve savaşım demektir bu.9s

Bilim adamı olduğu sürece Proudhon'un kitabını işçiler için aydınlatıcı bir kitap olarak gören Marx, siyasi savaşuna girince, onun yerine geçmek aınacıyla en şiddetli saldınlarını başlatır. Kendisini filozof ve topluınbilimci olarak nitelerken

Pmudhon'u ne sınıfsal, ne itikadi ve ne de ideolojik bir makaını bulunan geveze bir edip olarak niteler.

Böyle bir saldırıda bulunmak doğaldır. Çünkü siyasi savaşımda işçi sınıfını kendine çekmek, düşınanı yenmek, kendini öne çıkarmak ve işçilerin genel önderliğini ele geçirmek için rakibinden daha hızlı, daha uygun -mevcut duruma göre- daha çok gereksinim duyulan, öfkeli, kesinliği, açıklığı, kuşku duyulmazlığı

ve yön değiştirmezliği daha fazla olan hedefleri bulunan kişi üstünlük sağlar.

İşte burada bilim diliyle siyaset dili birbirinden ayrılır. Çünkü bilim adamı, bilimsel bir toplantıda örneğin şöyle diyebilir; Bu, benim bilim, akıl, düşünce, deneyim ve yaş bakımından başarabiline gücüm doğrultusunda sahip olduğum inanç ve ideolojimdir ve tüm bunların yüzde yüz doğru olduklarını, bunlara sürekli inanacağımı garantileyemem. Buna koşut olarak, her sınıfta ve toplantıda konuştum ve konuşmaktayım, yazdım ve yazmaktayım, ama zaınan geçtikçe dilimin değiştiğini, güvensiz duruma geldiğimi ve hep görüş yenilediğimden

emin olabilirsiniz. Şimdi görüşüm şu, inancnn şudur; bakalım başkaları

ne diyorlar, ne tür bir eleştiri getiriyorlar, ne cevap veriyorlar. Daha doğru

bir yol gösterirlerse tüm görüşlerimi düzelteceğim, gerekli olanları değiştireceğim

...

Fakat hangi siyaset adamı, halk kitlesinin karşısına geçip Bunlar benim

inançlanm, bu da benim partim. Bizim yanımızda başka partiler de var. Eğer

daha hoşnut edici ideolojileri varsa ve bizden daha doğru bir yaklaşım içindeletse

onlara katılırız diyebilir .Bir siyasetçi böyle derse, insanları kendisine

94 Proudhon'un Mülkiyet Nedir adlı kitabının şu anda ingiltere 'British Museum'da saklı bulunan bir nüshasının

arka kapağında yazılıdır bu cümle. ·

95 Lisede bir öğretmenim vardı. Eski ilim havzasından gelen öğrencilerden ve fazıllardan bir grup hazır bulunduğunda

o, lise ikinci sınıfta okutulan Fransızca şiirlerden birkaçını -örneğin Victor Hugo'nun şiirlerini-okuyup sonra

da gönlü istediği gibi, oradaki meclise uygun olarak anlamını açıklıyordu. Bunun tersine, Arapçadan anlamayan

yenilikçiler ve batıcılar -ve benzerleri- geldiğinde üçüncü sınıf Arapça kitabından, hiç yeri değilken okumaya

başlıyor ve o anki konuya göre açıklıyordu. Böylece o, Arapça bilenlerin yanında Fransızca bilir, batıcıların

yanında da Arapça bilir biri oluyordu. Proudhon da Fransızların yanında iktisatçı, ingilizierin yanında toplumbilimci

oluyordu.

çekme ve taraftariarına sahip çıkma yerine hepsini dağıtıp kendisinden uzaklaştırır.

Öyleyse Troçki gibi haykırmalıdır;. İşçiler! Biz, zafere ulaşınaya kararlıyız.

Güneş, bizim istediğimiz gibi olmazsa onu bile dize getiririz ... 'Yaşasın!

Kahrolsun! sloganları işte bu tür konuşma biçiminden sonra atılır.

Bu yüzden toplumbilimci Marx, Marksizm'i ortaya atıp işçilerin ve aydınların

ilerici kanadının öndediğini üstlenmesine karşın şöyle der;

Benim ideolajim yok. Marksizm' i ideoloji olarak gören herkes, sadece beni

değil, hedefimi de olumsuzlamış, sözlerimi anlamamış, olmadığım ve taşımadığım

şeyle beni itharn etmiş demektir. Çünkü yolumun ve öğretimin tümü,

ideolojinin olumsuzlanmasıdır. Marksizm, her ideolojinin aldatmaca olduğunu

ortaya koymak demektir. Durumu açıklamak için gerçek olmayan bir gerçek

üreten öğreti kurucuları ve düşünürler vardır çünkü. Marksizm, her türlü

ideolojiyi, egemen sisteme bağlı bulunan ideologlarca ortaya atılan ve egemen

sınıfın hizmetinde olan bir araç olarak tamınaktadır.

Marksizm ne inançtır, ne idealdir, ne yol göstermektir, ne de bir konuyu

ortaya atıp öneri getirmektir. Tam tersine Marksizm, tarihi keşfetme tekniğidir.

Ne varki bunca bilimsel alçakgönüllülük, değişken hayatının ikinci döneıninde

yaşadığı ve henüz özel bir sınıfı güce eriştirrnek için savaşıma başlamadığı

zamanlardaki Marx'ın sözlerinde ve yazılarında göze çarpmaktadır.

iDEOLOJi DEGiL TARiHiN HAREKETiNiN BiLiMSEL YASALARININ KEŞFi

Bu, Marx'ın kendi söylediği sözdür; Bizim işimiz, tarihin hareketinin bilimsel yasalarını keşfetmektir. Öyleyse Marksizm, aydınlara İdeoloji yapmayın, çünkü ideoloji yapmak, ütopist sosyalistlerin, diniiierin ve filozofların işidir. Bizim işimiz [Marksistlerin işi] keşiftir. demek için gelmiştir.

Marksizm, tarihin hangi nedenlere ve etkeniere göre ve hangi bilimsel yasaya uygun olarak hareket ettiğini gösterir sadece.

Marksizm, tarih ilmidir. İdeolojiyse tarih ve toplum binasının tekniğidir.

Tarih ve toplumu bireyler yaratmazlar, onlara hareket vermezler. Tersine tarih ve toplum, doğal-cebri ilim esasınca hareket eder, doğar, ölür; kurulur, yıkılır. Öyleyse tarih ve toplumu bireyler ve kişiler temeli üzerine kurmak gerektiğine inanan ideolojiler yaparlar ideolojiyi.

Marksizm'in inanışında tarih bilimdir. Tıpkı, bitkilerin hayatını ve hareketini konu alan ve bitkiyi tohumdan ağaca ve meyveye doğru geliştiren botanik gibi.

Botanik, nasıl yaratmaktan ve nasıl yapmaktan söz etmez. Meyvenin iyi ve kötü oluşuyla ilgilenmez. Çünkü bilimdir. Bilim ise düşünen insanın el atamadığı özdeş gerçeklik içindedir. Akıllı insan sadece bilimsel yasaları keşfedebilir. Bilgin, var olan ve kendisinin iradesi dışında bulunan yasaları keşfeder. Yaratıcı ise, yok olan şeyi yaratır. Kendisi yaratır ve yönetir. ideologlar, toplumu

ve tarihi yarattıklarını savlarlar. Oysa Marx'ın inanışına göre, tarih ve topAll

lum, cebri, ınaddi, doğal ve insan iradesinin dışında bir olgudur ve savda bulunan

düşünceyle ideoloji de tarih ve toplumca doğrulmuş olup tarih ve toplumun

nedeni olamaz.

Dolayısıyla Marx'ın inanışına göre, yaratışa el atılmamalı ve ideoloji yapılmamalı;

ancak keşifte bulunulmalıdır. Çünkü tarih, ıneteoroloji gibi bir bilimdir.

Nasıl ki bir meteorolog bulut, rüzgar ve güneş yasalarını keşfederek havanın geçmişteki hareketini ve gelecekteki atmosfer değişimlerini öngörebilirse, tarih bilgini de biliınsel yasaları keşfederek geçmişteki ve gelecekteki tarihsel ve toplumsal değişimleri keşfedip öngörebilir ve Marksist yasalar uyarınca, toplumun bu aşamadan hangi aşamaya gitmekte olduğundan ve hangi aşamayı geçtiğinden söz edebilir. Buysa gaybden haber verınek değil, bilimsel önsezi ve öngörüd ür.

Öyleyse, diyalektik materyalizm esasınca tarih ve toplum, bitki gibi, hayvan gibi, insan bireyi gibi, değişmeyen neden sonuç yasaları doğrultusunda hareket eden bir görüngüdür. Toplumsal sistemin sürekli değişiini, değişmeyen bilimsel yasalara göre olmaktadır. Bu nedenle diyalektik materyalizm esasınca her toplumun gelecekte yaşayacağı değişimler öngörülebilir.

Görüyorsunuz ki toplumbilim dönemi Marksizın'i, yani olgun Marx'ın öğretisi

-ateş üzerindeki suyu ve bu ikisine egemen olan yasaları göz önüne alarak suyun birkaç dakika sonra, kendisi suya müdahale etmeden kaynama noktasına geleceğini dakik olarak öngörebilen bir fizik ve kimya bilgini gibi- işçi sınıfının sermayedar sınıfına saldırması, devrim yoluyla başanya ulaşması, gücü ele alması gerektiğini söylemez; tain tersine, toplumun tarihte hareketinin cebr! yasaları uyarınca, proleterya sınıfının serınayedar sınıfına karşı kesinlikle devriın gerçekleştirdiğini ve cebri olarak bu sınıfı alt etmek ve toplumsal düzene egemenlik sağlaınak yoluyla sınıfsız toplumu oluşturarak önderliği ele geçirdiğini söyler.

Görüyorsunuz ya bu, haber cümleleriyle anlatmaktadır. O ise istek kipiyle konuşmuştur. istek kipiyle anlatım ideolojinin, haber cümleleriyle anlatıın ise bilimin işidir.

MARX'IN SON YÜZÜ

Toplumbilim döneminden sonra Marx, hayatının üçüncü aşaınasına girerek herkes için daha çok tanıdık olan bir çehre kazanır. Çünkü son mesajı, sorumluluğu,

sözleri ve yazıları -onun gerçek düşünceleri olarak- bu dönemde

ortaya konınuştur ve bu aşamanın sonunda sınıfsal siyasi çabalannın doruğundayken

bitmiş ve ölınüştür.

Son zamanlarda Marx'ın çeşitli eserleri -1850' den özellikle de 1860' dan başlayarak

ortaya koyduğu eserler- üzerinde yapılan araştırmalarda iki konu soınu tlaşmıştır;

Birinci olarak, Marx'ın Proudlıon'la -sadece rakip olarak- karşılaşması ve iki

siyasi önder arasında diplomatik savaşımda rekabet dolu ilişkinin oluşması, Marx'ın bilimsel yüzünü değiştirir ve ona diplomatik bir çehre kazandırır.

İkinci olarak, siyasi olayların cebri hareket çizgisi, sınıfsal savaşım, proleterya ile sanayi sermayedar lı ğı arasındaki çatışmanın şiddeti, sömürünün doruk noktaya varması, işçi grevlerinin yaygınlaşınası ve hatta sınıf savaşlarının -sınıf savaşımı değil- başlaması, 1860' dan bu yana Marx' ı akademik toplumbilimci, ınantıklı ve bilimsel bir düşünür olmaktan çıkarıp onu bir siyaset, hizip ve sınıf önderi kılar ve yükümlü bir siyaset liderine dönüştürür.

İşte burada Marx'ın tavrı değişir. Toplumbilim döneminde üretim sistemini% toplumun altyapısı olarak gören ve bu dönemde insanın da kendi düşünsel bilinciyle, toplumunda altyapı rolü üstlenebileceğine ve bir etken ya da neden biçiminde toplumsal harekete müdahalede bulunabileceğine inanınakla -bu şiddette- insanı öne çıkaran97 bir kişi, buraya ulaşıp işçilerin önderliğini üstlendiğinde

ve onları egemen sınıfla olan şiddetli savaşırnlarında zafere ulaşhrınak için onların kesin ve kuşku duyulamayacak bir imana gereksinimleri olduğunu gördüğünde tavrını değiştirmek zorundadır. Çünkü bireylerin zihinlerinin,

bilgilerinin, bilinçlerinin ve iradelerinin de topluınun hareketinde

etkili olabileceğini söylerse, işçi ikircikli duruına gelebilir ve bilgiyi, zihni, bilinci,

iradeyi, tekniği ve toplumbilimi egemen sınıfın hizmetinde görünce onların.

işçinin zaferini yok edebilecekleri ya da geciktirebilecekleri sanısına kapılabilir.

Tanrı'yı ve dini bütünüyle olumsuzlamazsa, hala işçiler arasında nüfuzları

bulunan birçok ruhaninin engelleyici ve ikircik yaratıcı bir rol üstlenebileceklerini

ve işçilerin kesin sınıfsal savaşıınıarına bir halel getirebileceklerini görmektedir.

Bütün etkenleri olumsuzlaınaz ve hiçbir rastlantının ya da hiçbir değişikliğin

bulunmadığını ve zaferlerinin tarihin cebri ve değişınez gidişinin sonucu

olduğunu söylemezse, işçiyi bütün cephelerde savaşa sürükleyemeyeceğini

bilmektedir.

Bu yüzden en güzel şiarı seçerek şöyle der; Ey işçi! Sen1n sınıfının zaferi

yarınki güneşin doğuşu gibi cebri ve değişmez olup hiçbir gecikme olmadan

baş gösterecektir. Onun doğuşunda benim, senin ve başkalarının bir etkisi yoktur.

Öyleyse senin gücün onların güçlerinin bin de biri kadar da olsa ve yüz

cephede de yenilip zaferlerini görsen ve kendinin daha güçsüz, onların daha

güçlü duruma geldiklerini hissetsen de kesin zaferden kuşku duymamalısın;

çünkü proleteryanın zaferi, ne senin iradende, ne de onların iradelerindedir.

Tersine, iki sınıf arasındaki diyalektik cebri çarpışmadadır. Bu iki sınıf, karşıt

iki kutup gibi yan yana kıvılcım saçacaklar ve devrim ortaya çıkacaktır.

96 Sınıfsal ilişkiler, üretim araçları, üretim. Biçimi ve üretim kaynaklan hep birlikte, üretim sistemi adı verilen bir

şekli oluştururlar.

97 Ele aldığı ve kendisine ait olan Entelektüel Alinasyon adlı ünlü tartışmasında Marx, aydının risaletini, olumlu

ve olumsuz belirleyici Risalet olarak ele almaktadır.

i

1

Burada işçi sınıfının imanının insani bir imana değil, bilimsel bir in1ana , dönüştüğünü görüyoruz. Çünkü insani ınan hep ikirdk doğurucudur; bilimsel iman9B ise kesinlik doludur.

Dolayısıyla son dönemde, hakikat Marksizm'i masiahat Marksizın'ine; biliınsel şiar siyasi şiara dönüşür. Toplumbilim dönemi Marksizm'ini, siyasi dönem Marksizm'iyle karşılaştırırsak, benim inancıma göre, Marksizm üçüncü döneme yaklaştıkça bilin1sel derinliğini yitirir ve daha güçlü bir biliınsel rol üstlenir. Gerçeği arayıcı, gerçeği görücü çehresinden uzaklaştıkça da maslahatçı bir yüz takınır.

Ayrıca Marx'ın hayatının son aşamasındaki Marksizın, tarihin -ya da tarih felsefesinin- mantıksal cebrinin keşif ilmi olmaktan çıkar ve bir hizip oluşturan bir ideolojiye dönüşerek üniversitede yitirdiği itibarını fabrikalarda, tarlalarda

ele geçirir.

MARKSiST MARX

Marx'ın kendi zaınanındaki felsefesi, eksik taşkın düşüncelerde bambaşka bir şekil alır. O kadar ki onu Ben Marx'ım, Marksist değiliın diye bağırtır. Çünkü onun kendi söylediğini, başka bir biçimde yine ona aktarmak isterler [Sm·tre' nin başına getirdikleri belanın aynısı]. Buysa onun için kabul edilebilir bir şey olamaz.

Özetleyeyiın; Marx'ın dine saldırdığı ve tek dayanağının saldırı olduğu birinci dönemde bir Alman kızcağızının sevgilisinin izi görülınektedir. Şiddetli saldırılara yöneldiği ve günün sınıfsal savaşım şiarlarını siyasi olarak tek yönlü biçimde ve kesinlikle desteklediği son dönemdeyse Proudhon'un varlığı etkilidir. Yani Marx, Proudlıon -ki kendisinden öncelikli biridir- gibi güçlü bir rakibi karşısında görıneseydi, bütün öğretisine karşıt olarak gündelik sloganlar üretmez,

siyasi çalışmalar yapınaz ve tarih keşfini ve biliinsel topluınbiliinini bir hizip ideolojisi ve işçi sınıfının silahı durumuna getirınezdi belki de. Bunun yamnda Proudhon'un varlığından başka olayların seyrine, bir topluınbilimcinin şiar belirleyici bir siyasi lidere dönüşme zorunluluğuna da bakınak ve bu ikisinin [Proudhon ve zamanın gereğinin] üçüncü dönem Marx'ını şekillendirdiğini kabul etmek gerekir.

Bu sözlerin sonunda Marx'ın hayatının üç aşamasından bu konuda sadece

ikinci aşaınaya, toplumbilimci Marx' a ya da beniın söyleyişimle Kaınil Marx' a

yöneliyorum. Çünkü ne felsefe dersi, ne de siyaset dersi vern1ek istiyorum.

Ancak tarih felsefesini öğretmekle uğraşıyorum ve burada Marx'ın tarih felsefesini

ele alacağım. Şu anda Marksizm'i, sonraki konuşmalarda gerekli gördüğümü

ve başarabildiğimi anlatıp açıklamak için titre ediyoruın.

1- Materyalizm Feuerbach' tan

98 Bilimsel imandan amacım, gücün dışında, benimle ve seninle bağlantısız olarak cebri bir bilimsel kural

olarak, kuşkuya fırsat vermeyecek biçimde bir olgunun ele alınmasıdır.

2- Diyalektik j Hegel' den

3- Felsefe

4- Toplumbilim ·

5- Şiddetli sınıfsal görüş99 1 Saint Simon' dan

6- Bir tür ekonomizm, iktisadın temel oluşu 1 Proudhon' dan

99 Bak. Ekler bölümü.

ON ÜÇÜNCÜ DERS

ÖGRETiLERiN AVAMLAŞMALARI

Öncelikle size arz etnıek istediğiın bir konu var. O da şu; Konunun

akışı, tarih felsefesine, özellikle çağıınızda ünlü olan tarih felsefesine,

yani Marksizm' in tarih felsefesine doğru uzanmıştır. Bu konu, bugün dünyada şiddetle ve yaygın bir biçimde gündeındedir. Ancak bu, bilimsel ve akademik tartışınalar çerçevesinde sınırlı kalan bir konu olmayıp toplum hayatı alanına ve dünya çapındaki cephe alışiara kadar girmiş, n1evcut büyük toplun1sal ve sınıfsal gruplaşn1alarda ve eylem alanında gündeıne gelmiş bir konudur. Bu konu, belki de bugünkü dünya aydınlarının üzerinde düşündükleri, hassas bir inanç ve felsefi, siyasi, toplumsal ve biliınsel bir inanç öğretisi olarak algıladıkları en hassas konudur.
Bu ilişkide, ister düşınan, ister bağın1lı, ister şartlı yandaş, ister şartlı karşıt biçin1inde olsun düşünsel ve biliınsel cephe alışlar -hen1en hepsi- bu düşünce kanadı karşısında ödevlerini belirleınektedirler. Kendiliğinden bu, bizim kafan1ızda gündeme gelmektedir; özellikle çoğunluğu öğrencilerden, genel anlaında okuınuşlardan, gençlerden, aydınlardan, yani entelektüellerden oluşan kesimiinize [ki ben, kendi toplumumuzda ve bizimkine benzeyen toplumlarda -özellikle bu bölgede- enteleldüel kesim' yerine entelektüel sınıf deıneyi seviyorun1 ve bu ayrı bir konudur] günden1dedir. Burada tarih felsefesi adına ele aldığım şeyıoo, Marx'ın -genel anlaında ise Marksizm'in- tarih felsefesi konusudur. Fakat bu yeterli değildir. Marksizın'in tarih felsefesi, toplun1biliınden, iktisadi, felsefi ve diyalektik boyutlarından ve özellikle siyasi çehresinden ayrı değildir. Bunlar ise benim ele aldığım konunun akışında yer almamaktadır.

Çünkü ben burada topluınsal öğretileri ele 'almak istiyoruın. İslambilin1deki

tarih felsefesine özgü bu sütunda ihtisas olarak tarih felsefesinden

söz ederken ulaştığıın her öğretinin sadece tarih felsefesini dersinlin

ten1el konusu olarak irdeleınek istiyoruın. Bununla birlikte, Mark-

100 Benim konuşma ve dersimin asıl konusu, çeşitli, öğretilerde tarih felsefesi ve onun, Doğu dinlerinin,

özellikle ibrahimi dinlerin, özellikle de islam'ın, belki daha somut ve hassas olarak Şiiliğin tarih

felsefesi olarak gördüğüm şeyle karşılaştırılmasıdır ki Şiiliğin, oldukça dakik ve aydınlık bir tarih felsefesi

vardır ve aslında Şiilik, kendisine özgü geleceğe bakışı açısından bir tarih felsefesi temeline dayanmaktadır.

sizm' deki tarih felsefesi, Marksizm'in toplumbilimi ve felsefesinden ayrı

olmadığı için konunun soyut olarak anlaşılması, bu alanlarda uzman

olmayan çoğunluk için hem belirsiz, hem güç olmakta, hem de birtakım

sorular doğurmaktadır. Her ne olursa olsun bu durumda bütün inanç ve

toplum konularıyla çarpışına ortaya çıkınaktadır. Bu konuları burada

birbirinden bağınısız olarak ele almanı.ak olmaz. Bu yüzden, bütün dinleyenlerin,

hatta benim bütün derslerimi izleyen öğrencilerin kafasında

zihinsel çarpışma ortaya çıknı.akta ve bunlar olduğu gibi belirsiz kalınaldadır.

Bu konuların belirsizliği, tarih felsefesinin belirsizliğine de yol

açnı.aktadır. Bu nedenle ben ne yapmam gerektiğini bilmiyorum. Marx'ın tarih felsefesinin dakik olarak tanınnı.asına ortam hazırlamak için Marksizm'i geniş biçünde toplumbilimsel boyutuyla -ki bu boyut Marksizın1 in teınel boyutu ve hatta omurgasıdır- materyalizmden oluşan dünya görüşü boyutuyla ve iktisadi boyutuylaım ele almak isterseın, dersinı.izin çizgisinden sapmasak bile en azından fazlaca oyalanınış ve başka konuların ele alınmasını geciktirmiş oluruz.

Bir yandan Marksizm'in kendine özgü bir konunı.u vardır; Ben, burada Hegeri ya da örneğin Pareta'yu anlatırsam oldukça sade biçünde bu öğretiyi ele alabilir ve sade biçimde bitirebilirim. Çünkü dinleyicinin kafasında böyle bir geçiniş yoktur ya da oldukça azdır. Fakat Marksizm, kitap okuyanlarınızın çoğunun kafasında gündemdedir ve onlar herhangi bir biçimde Marksizm'i tanımaktadırlar. Fakat bu tanıyışlar, çoğunlukla yüzeyset gündelik ve günübirlik-politik tanıyışlar olup genelavamca deınek isteınezsek- çıkarım ve görüş yoluyla ortaya çıkan yaygın sloganlar çevresinde oluşınuşlardır. Ya da konu, yüzde yüz suçlayıcı ve saptırıcı konular ve kavraınlar biçiminde gündeme gelnıiştir. Bu yüzden, bu öğretinin öğretilınesi,. karşıt ya da yandaş olınak istemeyip sadece ve sadece gerçeği tanuna ve bu öğretiyi doğru bir biçını.de değerlendirme anı.acı taşıyan öğretmeninişini zorlaştırmaktadır. Aynı zorluk bizdeki dini konularda da söz konusudur. Herkesin bildiği, genel bir

tanıyışın bulunduğu bir şeyi toplumuınuzda yeni baştan dakik ve ınantıklı olarak tanıtmak, zihinlerde hiçbir İslami ve Şii tanıyışın bulunınadığı bir çevrede kişilikleri ilk kez olarak anlatıp tanıtmaktan daha zordur. Söylediğim gibi örneğin Sorbon Üniversitesi'nde ya da De France Kolejrnde bir grup öğrenciye Şiilikten söz etnı.ek ve Kerbela devrimini anlatmak, bir İran üniversitesinde -örneğin Tahran Üniversitesi'nde- anlatınaktan, Talu·an Üniversitesi'nde anlatnı.aksa yine Tahran' da dini bir

101 Aslında Marksizm, bir ideoloji olarak ele alınırsa iktisadi bir ideolojidir. Marx'ın en büyük eseri de hem hacim, hem de içerik olarak büyük olan Kapital' dir. Esas olarak, Marksist ya da anti-Marksist olan yansız insanlar, Marx' ı dünyada iktisatçı bir düşünürolarak kabul etmek isterler.

toplantıda anlatmaktan, yine Tahran' da anlatmak da oldukça dindar bir İran şehrinde anlatmaktan daha kolaydır.

Bu yüzden, bu öğreti dünya düzeyinde ortaya konulduğu, kafalarda az çok etkisi olduğu ve ondan zihinsel şekiller bulunduğu için, bu öğretinin tanınmasında bakış yenileınek zorunluluk kazanmaktadır. N e olursa olsun, onun tanınması bence, zamanımızdaki bütün aydınlar için zorunludur. I-Ierkes için zorunludur. Çünkü bu öğreti, dünya düşünceler çizgisinin ve hatta dünya olaylar çizgisinin boyutlanndan biri olup bu öğretinin, her ne olursa olsun Müslüman olarak biziın inanç yazgımızla,

bu toplumda ve çağda bir öğe olarak bizim toplum yazgımızla doğrudan ilişkisi bulunnı.aktadır. Ben burada size şunu sormak istiyorum; En azından bir oturum boyunca başından sonuna dek, ihtisas olarak Marksizm'i topluınbiliininde, diyalektik boyutunda, felsefi dünya görüşünde, itikadi kökenlerinde, düşüncelerinin bilını.sel eleştirisi boyutunda ve Marx'tan sonra, özellikle bugün revizyonizın [yani Marksizrn' e yeniden bakış] adıyla Marksistler arasında ortaya çıkan boyutta tanıınaya koyulabileceğiınize inanıyor musunuz, ya da sadece onun tarih felsefesini ınümkün olduğu ölçüde anlatıp geçmeınİ mi uygun buluyorsun uz

Konuınuzun bu akışını sürdürmemiz ve her ikisi de sadece doğrudan tarih felsefesiyle ilintili alınakla kalmayan, öğretilerinin temeli tarih felsefesi olan ve bütün öteki konulan hatta felsefeleri, dünya görüşleri ve topluınsal cephe alışları kendilerine özgü tarih felsefesine dayalı olan iki öğretiyi incelemeıniz gerektiğine inanınıyar nı.usunuz Çünkü henı. Marksizm henı. de egzistansiyalizm temel olarak tarih felsefesidir; gerisiyse ayrıntılardır [bir tür historizmdir]. Her ikisi de günümüz dünyasında şiddetle gündemdedir ve her ikisinin de karşısında oldukça geniş ve şiddetli cephe alışlar bulunmaktadır; Egzistansiyalizm, yirminci yüzyılın en büyük ve en güçlü ideolojisi ve yirminci yüzyılın düşünsel tezahürü [en azından Batı'da] olarak adlandırılmıştır. On dokuzuncu

yüzyıla Marksizm yüzyılı dersek, yirminci yüzyıla da egzistansiyalizm yüzyılı dememiz gerekir.

Dolayısıyla biz, bilinçli Müslüman olarak, kafalaı·a egemen olan bütün öğretileri, alimce, mantıklıca ve dakik olarak tanımalı ve onları tanımak için daha çok çaba ve direnç göstermeliyiz. Ortaya konulanlar [yazılarda konuşmalarda vb.] ile yetinmemeliyiz. Çünkü biz, inanç ve yargılanınızın alışılmış kalıplara ve düşünce üretim makinelerine bağlı kalmaması için kendimize dikkat etmeliyiz. Çünkü gelişmekte olan bir nesil, kendiliğinden onun üzerine gelen su, hava, yağmur ve ışınlarla gelişir. Zihne ve düşüneeye egemen olan modanın etkisinde kalmamayı başarabilenler, kendilerini bu ışınların altından kurtaran ve fikri,

manevi özgürlüğe sığınarak kalıplara dökülmekten kendilerini uzak tutan kimselerdir. İşte böylece konuşabilirler. Konuşmak, oldukça önemli bir konudur. Çünkü sahte şekliyle herkes konuşınaktadır. Gerçek anlamdaysa, dünyada konuşan sadece bir kısım insanlar bulunmalda, geriye kalaniarsa sadece ağızlarını hareket ettirmektedirler. Sadece konuşan, bir ana verici istasyondur; geriye kalanlar radyo ya da televizyona aynı sözü aktaran milyonlarca aktarıcıdır. Çoğunluk, eski ya da yeni vericilerin aktarıcı istasyonlarıdır. Bir aktarıcı gibi şekillendirilmiş bir bireyin, kendisini teknik açıdan bir ana vericiye dönüştürmesi

çok güç bir iştir. Bu, basit bir iş değildir. Belirttiğim bu konuyu göz önünde bulundurup onu değerlendirmek, insanın, sonuna dek hiç unutmaması gereken ilk adımdır. Bu, benin1 şu anda gördüğüın, üzerinde düşündüğürn, yargıda bulunduğuın, hayır, evet demem, bana empoze edilen ve benin1 de aktardığım bir şey midir, yoksa ben bu 'hayır', 'evet'in, 'böyle' ve 'böyle değilsin'in yaratıcısı mıyıın şeklinde düşünmemdir. Bu, insanın önwünün sonuna dek uzak kalmaması gereken bir düşüncedir. Bir an gafil kalırsa onu başkaları yaratır. Bugün, insan üretiın ve insan döküın atölyeleri, sanayi malı üreten atölyelerden daha güçlü duruına gelmiştir.

Bu yüzden şiındi İslan1'la eski yönteıne göre savaşn1ıyorlar. Ben, şunu büyük bir toplun1sal olgu olarak arz ediyorum; Bizden önceki nesilde -hatta yii·ını, otuz yıl öncesine dek- dinle ve İslam'la savaşım, felsefi bir savaşım biçını.indeydi. Biri geliyor, yazıyor ve şöyle diyordu; Bu delillere göre Tanrı yoktur. Fizik böyle söylüyor, kiınya böyle söylüyor, astrononı. i böyle söylüyor, materyalizın böyle söylüyor, enerjitizın böyle söylüyor. Tüm bunlar, Tanrı'nın olmadığına ilişkin delillerdir. Ayrıca vahyin bilin1le çatıştığına, nübüvvetin bulunmadığına ilişkin deliller vardır. Bilimle, felsefeyle ve kendi zihinsel, ınantıksal delillendirn1eleriyle mantıksal, akılcı ve bilimsel açıklamalar getiriyorlardı Buysa Müslümanlar için oldukça iyiydi. Çünkü hem ne tür kişilerle karşı karşıya

bulunduklarını, hem de kendi dinlerine ve dünya görüşlerine yöneltilen eleştirilerin ne olduğunu ve bunun karşısında nasıl bir cephe alınaları gerektiğini biliyorlardı; doğru ya da yanlış cephe alışlarıysa ayrı bir konudur. Ama bugün dinle, hiçbir biçimde bu şekilde, yanlışla savaşım biçhninde ve gerçekçilik mantığının yardın1ıyla mücadele edilınemektedir. Bugün şu şekilde savaşılmaktadır; Biz, gerçekliği çözümlüyoruz.

Ona karşı değiliz, ona karşı çıkmıyoruz, onu inkar etmiyoruz, karşısında cephe almıyoruz, ancak gerçekliklerin -toplumsal gerçekliklerin, ruhsal gerçekliklerin, insani gerçekliklerin ve tarihi gerçekliklerin- nasıl ortaya çıktıklarını, nasıl olgunlaştıklarını, nasıl ortadan kalktıklarını irdeliyoruz.

Ali ŞERiATi 317

Siz bu kitapla ya da bu nı_antıkla karşı karşıya kaldığınızcia bu nı_antığın din karşıtı olduğunu hissetıniyorsunuz; tersine onunla toplunı_biliınsel, insanbilinı_sel, ruhbiliınsel bir çözünı_leıne ya da psikanaliznı_ ya da tarih felsefesi veya sınıfsal çözüınleme vb. olarak karşı karşıya geliyorsunuz. Bu yüzden bugün dinle savaşıın, felsefe ve bilinı_in elinden alınınış, toplurnbiliine ve ruhbilin1e teslin1 edilıniştir. Toplunı_biliın ve ruhbiliın de Din yalandır, Tam·ı yoktur. denı_iyor, tain tersine dinin esaslığına, onun değer ve öneınine ve dinin tarihteki rolüne norn1al

dindarlardan daha çok dayanıyor ve dini, topluınbiliınsel ya da ruhbilını_ sel veya insanbilimsel bir tez biçıininde biliınsel çözüınleıneye tabi tutarak onuıi. nasıl ortaya çıktığını, nasıl olgunlaştığını, nasıl bir rolü ve zorunluluğu bulunduğunu ve insanların toplurnsal hayatlarında ne gibi büyük ve olurnlu etkileri bulunduğunu irdeliyor. Fakat sonunda çözümlemede olgunun kökenine inerken Tanrı'nın yerine toplumsal sisteınİ koyduğunu ya da gaybi etken yerine maddi bir etkeni oturttuğunu, bir risalet yerine tarihsel bir gerçekliği geçirdiğini görüyoruz. Örneğin Durkheim'in, Bütün biliınler, bütün teknikler, bütün sanatlar ve ayrıca nı_antık, teknik ve sanat, dinin doğurduğu şeylerdir. İnsanlık tarihinde ortaya çıkıp da dinden kaynaklanı-nayan hiçbir şey yoktur.

dediğini, böylece fizik bilını_inin, ınateınatik bilını_inin, astrononı_inin, jeolojinin, element bilgisinin, ldıuyanın nasıl dinden doğduğunu gerçekten ortaya koyduğunu görüyoruz. O, dinden nasıl kaynaklandıklarını belirlenıek için hepsini dakik olarak inceliyor. Sonra da dini -onca şaşırtıcı araştırma ve övgüden sonra- inceliyor ve dini, toplu ruhun özdeş ve dışsal cisiınlenişi olarak görüyor.

Dine karşı bir cephe alınaksızın böyle bir çözüınlemede bulunuyor. Böylelikle bugün, genel biçimiyle dini duyguyla ya da bir ölçüt olarak İslam'la savaşıında materyalizının, natüralizmin ve küfrün yüküınlülüğü, fizikten, kimyadan ve felsefeden alınıp toplumbilime, ruhbilime ve tarih felsefesine verilmiştir.

Bu yüzden, bu çizgide yer alan bir öğrenci, Tanrı vardır, Tanrı yoktur, din yoktur, din hurafedir, din falan kişilerce üretilmiştir gibi bilinçli bir dinciarın kolaylıkla cevaplayabileceği yargıları söyleıneksizin ya da işitıneksizin, savaşuna gerek kalınadan dinin, kafasından silindiğini ve yok olduğunu görüyor. Buysa, her ne olursa olsun, toplumsal konular ve aynı şekilde imanlan üzerinde, düşünmeye değer bir konu olarak düşünen ve ona karşı ınantıksal ve zamansal bilinç taşıınası gereken kirilselerin dikkat etınek durumunda olduklan bir olgudur. Bu hatırlatmadan sonra siz araştınp bulabilirsiniz. Biz, dünyada bize karşı cephe alıştaki bu esas ve köklü değişikliği göreınezsek çok geç olacaktır.

Dolayısıyla şu soruyu sorınak istiyordum; Egzistansiyalizın -ki Marksİzın' den sonra onu anlatacağıın- ve Marksizm için, dersten sonra aşağı salonda serbest bir tartışma ve eleştiri oturumu düzenlesek yeterli olmaz mı

Egzistansiyalizm ve Marksizm' i, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda gündemde olan iki tarih felsefesi olarak bağımsız bir derste ele alacağım. Elbette bu, doğal biçimde programla gerçekleştirilmesi gereken bir ders değil [çünkü bunun bir yıllık işi var], bağımsız bir ders konusu olarak; bu iki öğretinin kapsadığı konulardan birini ele almak için değil, hem tarih felsefesinin tanınması, hem de bu iki öğretinin iyi tanınması için gerçekleştirilecek. Bu iki konuyu

ele alırken Marksist ya da egzistansiyalist olmadığımı, ayrıca anti Marksist ya da anti-egzistansiyalist de olmadığımı, ancak Marksizın'i ve egzistansiyalizmi anlatan bir öğretmen olduğumu ve kendi çapıında, öteki dinleri ve öğretileri incelediğim gibi bu iki öğretiyi de inceleyen bir araştırmacı olduğumu belirtmek isterim. Araştırma ve öğretme görevi doğrultusunda her ikisinin olumlu ve olumsuz yanlarını, bugün dünyada söylendiği ve bilimsel çevrelerde ortaya konulduğu gibi ve kendi çapımda zihnime geldiği şekliyle, her iki yönünü de ele alınak durumundayım. Ancak karşıt öğretileri bile doğru tanıyan bir kimse kendi din! yükümlülüğünü yerine getirebileceği için, bunların doğru tanınması gerektiğini söylüyorum. Çünkü bir kimse sadece başka dinlere karşı ortaya konulan reddiyeleri okumuşsakendi inancının yükümlülüğünü yerine getiremez. Zira bütün bildikleri, o öğretilerin olumsuz yönlerine ilişkindir. Bu durumda da hem yargıları bilimsel açıdan değersizdir, hem de dinleyici onu ciddiye almaz. Çünkü başka öğretilere ilişkin yargılarının taassupla dolu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, reddettiği şey, onun dinleyicileri olan bizler için inandırıcı değildir. Çünkü red d etmeyi önceden kafasına koyduğu şeyi reddetmelde olduğunu hissederiz [dolayısıyla bize inandırıcı gelmez]. Ya da böyle yapmayıp gerçekten araştırma yoluna gitmiştir, ama daha çok reddiyeleri okumuştur. Reddiyelerde -bütünüyle doğru olsa da- gerçeğin yarısı yansıdığı için bu durumda gerçeği tam anlamıyla tanıyamaz ve dolayısıyla reddetıneye hakkı yoktur. Bu yüzden öncelikle, gerçeklikleri ya da

öğretileri veya dinleri tarafsız olarak taruma kaygısı taşınmalı, sonra da onun karşısında cephe alış sorumluluğu duyulmalıdır.

Bir öğretmenin bu işi yaptığı, bir araştırmacının bu işi yaptığı gibi bugün İslam tebliğeisi de -ki İslam dinine göre herkes tebliğci olınalıdır- din dışı, hatta din karşıtı konuları mutaassıpça değil, araştırmacı ve bilimsel olarak ele almalıdır.

Dünyada yaygın olarak, bir hizbe ya da bir dine veya bir düşünce kanadına bağlı sözcüler, suçlama, dışlama ve olumsuzlama dışında karşıtı hakkında bir şey söylemez. İslam tebliğeisi böyle bir yolu izleyemez. Bu yol, tebliğ ve propaganda açısından yararlı olabilirse de bu yarar, çabuk, geçici ve yüzeysel bir yarardır. Siz, bu tür tebligat yoluyla, örneğin düşünsel ya da dilli taraftar ve hatta kendi dinlerinin şiddetli taraftarı olan, fakat din karşıtı bir ınakaleyle, bir kitapla ya da bir konferansla sahip olduklarını bütünüyle yitiren kimseler görmüşsünüzdür. Propagandacı tebliğ aracılığıyla direniş gücü oluşmaz. İnanç ve iman karşıtı düşünceler karşısında istikamet gücü, direniş gücü ancak dakik

bilimsel tanımayla oluşur. Bu tecrübe, Batı'ya gitmiş kişilerde çok daha somuttur.

Herkes bunun özdeş örneklerini görebilir. Oldukça mukaddes kişilerden kimileri kimi zaman Avrupa'ya gitmişler, ama bir ay bile dayanamamışlardır. Fakat sıradan insanlar olan ya da bu tür işlerde o kadar başarılı bulunmayan, ama din konusunda daha mantıklı ve daha dakik bir tanıyışları bulunan kişiler,

kimi kurumların, örgütlerin ve bireylerin etkisi altında kitap okuınuşlardır, din1-biliinsel kitap okumuşlardır ya da onların araştırınalan daha aydınca ve daha bilimsel olmuştur. Onların, din konusunda bir tür bilimsel tanıyışlan vardır. Bunlar, o kadar da taassuplan olmadığı, kutsallıkla o kadar ünlü alınadıkları

halde oraya gitmişler ve orada kalmalarına ek olarak, daha güçlü bir inançla dönmüşlerdir. Bu tecrübe oldukça çok yaşamnıştır ve bunun oldukça az istisnası vardır.

Dolayısıyla bugün Marksizm' de tarih felsefesini anlatacağım. Öğretinin kendisini ve toplumbilimini başka bir fırsatta anlatmaya çalışacağım.

MARKSiZMDE TARiH FELSEFESi

Öncelikle, geçen hafta biraz değindiğim, ama tam olarak ortaya koyamadığım bir konuyu arz etmek istiyorum; Kimi bilimler, inançlar ve düşünceler [kurumlar], avamsılaşmanın 'kötü şanslılık şansı'nı elde ederler. Kötü şanslılık şansı, şunun içindir; Bir düşünce ya da bir inanç veya bir bilim, uzmanların kuşattığı alanlardan çıkıp topluında ve kitleler arasında gündeme geldiğinde bir bakıma onun için bir şans ve başarı söz konusudur; toplumda büyük bir rol üstlenebilir. Ne ki bu yazgıyla birlikte bir de hastalık bulunmaktadır onu tehdit eden. Bu hastalığa yakalanmak zorunda olduğunu söylemiyorum, ama bu hastalık onu şiddetle tehdit etmektedir ve şiındiye dek çoğu düşünceler bu hastalığa yakalanmışlardır.

Bunla~, sahipsiz bilimler adıyla dört bölümdürler;

Bunlardan biri toplumbilimdir, biri sanat, biri siyaset, siyasi ideolojiler ve toplumsal konular, biri de hepsinden daha çok sahipsiz durumdaki dindir. Kimilerinin, özellikle bizim dilimizle tanışık olmayanların yanılgıya düşebileceklerini söyleyeyim. Örneğin kimi zaınan İslam' dan ya da dinden söz ederken, konuşma tarzımdan, bir öğreti olarak dinden ya da bir din olarak dinin gerçeğinden veya toplum ve tarihteki dinden söz ettiğim anlaşılır. Bu ikisi tam anlamıyla birbirinden ayrıdır. İslam, siyaset tarihinde, toplumsal sistemler tarihinde, din! yönetim sistemleri tarihinde, yığınları, büyük düşünceleri, halka hizmet eden büyük kişilikleri bütün tarihi güçlerden daha çok kurban etmiştir. dediğimde İslam' dan bir din olarak söz etmediğim bellidir. Bu d uruında İslam' dan tarihte boy göstermiş olan bir gerçeklik olarak söz ediyorum demektir. Çünkü aynı yerde, tarih İslam'ırun kurban ettiği en büyük ve ilk çehrenin Ali olduğunu, İslam [tarih İslam'ının] eliyle yıkılan ilk evin Peygamber'in evi olduğunu söylediğimde bunu gösteriyorum demektir. Fakat yine de bir din320

leyici yanlış anlayarak, Siz İslam aleyhine konuştunuz. diyebilir. Artık onun için bir şey yapılamaz. Evet, İslam aleyhine konuşuyorum, ama Ali'yi kurban eden, Ali'nin evini yıkan İslam aleyhine, din adına boy gösteren ve başka adı bulunmayan sistem aleyhine konuşuyorum. Emevi ve

Abbasi hilafeti, tarihte İslami -dilli bir rejim- dir. Bize bakmayın; biz bu sistemin içinde bulunduğu sapmanın farkındayız ve onu İslam ve Kur'an adına kabul etmiyoruz. İnsanlık tarihi ise bu sisteme İslam sistemi diyor; tıpkı ortaçağda, onca cinayetler işleyen papalık ve kilise sistemine Hıristiyanlık sistenı.i dediği gibi. Bu, gerçeklik olarak dindir, oysa gerçek din başka bir şeydir. Gerçek olarak İslam, adı Ali olandır, Fatma olandır, Hüseyin olandır. Gerçeklik olarak İslam'ın ise ilk dönemden nasıl bir tuhaf çizgiye doğru uzandığını ve o ilk nesilde ne denli yalnız olduğunu ve gerçek İslam'ın gerçeklik102 İslam'ına kurban olduğunu görüyoruz.

Avrupa' da kimi öğrencilere ne okudukları sorulurdu. Onlar da cevap verirlerdi; Fizik. Harika; ne okuduğu anlaşılıyor. Bir başkası derdi; Kimya. Üçüncüsü derdi; Tıp. Dördüncüsü Cerrahi, bir başkası da İktisat derdi. Ne okudukları belliydi. Kimileri, konusu bilim dallarından hiçbirine girmeyen tezler almışlardı. Bu kendine özgü bir tez konusudur. Hangi dala ait olduğu hiç belli değildi. Örneğin, İslam' da ciına. Sonradan bunun toplumbilimin konusu olduğu anlaşılıyordu. Bir başkası, örneğin İran' da sünnet törenlerine ilişkin bir tez yazıyordu. Bilimsel, toplumsal vs. açısından ne yaptıklarına. ilişkin yazıyordu. Peki, bu hangi bilimle ilgili Sünnetoloji adlı bir bilim dalımız yok. Bu nasıl bir bilim Toplumbiliın olduğunu söylüyorlardı. Toplumun bunlarla ne gibi bir ilişkisi bulunduğu belli değildir_1ü3 Kimi konuların -ki bunlara tez diyor-

102 Bu özel bir terimdir Gerçeklik, dışta olan ve özsel-dışsal gerçekleşmesi bulunan şeydir. Fakat bu

şey yanlış olabilir. Gerçek ise olması gereken, mantık açısından doğru olan, ama var olm'amış olabilen,

yok olabilen, azınlıkta olabilen, mahkum olabilen bir şeydir. Kerbela'da gerçeklik budur. Bunlar çok

tuhaf şeylerdir. Ne kadar yüzeyseldir. Ne kadar da lafzl konulara kapılmışız. Her ikisi de aynı toplumda

oldukları, her ikisi de tek bir Risalet ve iman taşıdıkları, halkı da tek bir hedefe çağırdıkları halde neden

islam Peygamberi başarılı oldu da Ali başarısız oldu Sonra bu soruya cevap verecekleri yerde bir

grup karşı çıktı ve Ali'nin asla yenilmediğini söylediler. Kimi, Ali yenildi diyebilir. Pek güzel! Bağışlayın.

Kerbela'da Hüseyin üstün geldi, onlar yenildiler. Şimdi bunun anlamı nedir diyorlar. Hayır,

anlam ve hakikatte imam Hüseyin ve Hz. Ali üstün geldi. Oysa burada gerçek ve yanlıştan değil, toplumsal

ve tarihsel gerçeklikten söz ediyoruz. Bu ikisini kafasında ayırt edemiyor. Zihinler oldukça aciz

kaldılar. Bu dört bölümün avamsılaşması nedeniyle, insanın vaktini hep dipnotlarla harcamasına yol

açan açıklamalar yapmak gerekiyor.

103 Meşhed'de bir heyet kurulmuştu. [Şu, sine döven dini heyetlerden hani]. Meşhed'de ben ondan

söz ettiğim sırada 117-118 tane dini h!9yet vardı. Hepsinin ayrı adı vardı. Fakat bizim imamlarımız on

iki kişidir, iki tane de eklenir bunlara. Boylece masumlar gittikçe on dörde çıkar. Dolayısıyla tamı tamına

on dört kişidirler. Ayrıca imamzadeleri ve onların çevresinde bulunan ve bizim için aziz, kutsal ve

büyük olan kişileri de göz önüne alırsak yirmiye, otuza, kırka, elliye, altmışa dek çıkıyor. Ne olursa

olsun yüzü geçmez. Bu heyet, kendisine ad koymak istiyordu. Nasıl bir ad kayacağını bilemiyordu.

Kendisine bir ad koyduğunda bakıyordu ki aynı adda başka bir heyet daha var. Hatta kimi zaman kimi

şahsiyetlere ilişkin üç dört heyet vardı. Bu yüzden ad koymada çaresiz kalmıştı. Sonunda şöyle yazmıştı

Sair Şehitlere Erişme Heyeti

All ŞERiATi 321

lar- neyle ilişkili olduğu bellidir. Örneğin şu tez fizikle, kimyayla, tıpla,

cerrahiyle, sanatla, sanatsızlıkla ilgilidir, deriz. Her halükarda hangi konuyla

ilgili olduğu bellidir. Kinıi konular da çeşitli bölümlerle ilgilidir.

Ne olduğu belli olmayan, hiçbir kayıt altına alınamayan ve bilimlerden

hiçbirinin parçası alınayan bu çeşitli konuları, sığmadığı halde toplumbiliın

içine yerleştiriyorlar.

Biri de sanattır; Sanat, hiç kiınsenin onunla ilgili bir bilgisi olmadığını

söyleyen kimsenin bulunmadığı bir alandır. Hatta olaydan kesinlikle

uzak olan biri bile en büyük sanat uzmanının karşısında kesin görüş belirtir

ve bu görüşünde de diretir. Bu yüzden, bu tür sanatların hiç geçmişi

bulunmadığı, bunun için hiçbir okulun açılmadığı, hiçbir eğitimin yapılmadığı İran' da, beş altı yıl içinde bir anda sanat dallarında binden fazla uzınan türedi. Baba Tahir Uryan'ın104 yöntemiyle; Kürt yattım, Arap kalktım. Hazineye girdi, çıktı ve alim oldu. Bu yöntem sanatın malıdır ve bunlardan her birinin yakasından tutup Bayım nerede öğreniın gördünüz Hacanız kimdi Hangi okula gittiniz Nerede araştırmalar yaptınız desek hep olumsuz cevap verdiğini görürüz. Ancak rastlantı sonucu yüz kişi içinden iki üç kişi buluyoruz tahsilli olarak. Ona da rastlamıyoruz.

Çünkü bu tür sanat uzmanlarını genellikle kimse tanımaz; ünlü değildirler. Fakat ünlüler bir anda kaynayıverir. Çünkü sanatın belirli bir s nun yoktur.

Bir başkasıysa, ideolojik ve siyası konulardır. Bu konuda görüş belirtirken, ya da ona inanırken, hatta şiddetle onu destekierken veya o ideolojinin karşıtıanna karşı çıkarken, kimse bu konu beni aşıyor deınez. Bu durum genel olarak ideolojilerde özellikle siyasi ideolojilerde kişinin tanıyışı, inancı ve iddiası, o kişinin o ideolojinin temel kitaplarından en azından birini okumasını gerektirmez. Dün gece İran dergilerinden birinde bir makale [Bu ınakalenin yazarı kesinlikle olayı kavramamıştır; örneğin sadece Fransızca bilmektedir ve Marksizm'le ya da egzistansiyalizmle ilgili bir makaleyi çevirmiştir. Bu, Farsça bildiğimiz için gidip Avrupa' da İbn Sina'yı anlatmamıza benzer.] okuyup bugün ona inanan kiınseler gördüm. Oysa burada herkes, benim işimin bu olduğunu bilir.

Ya da eğer bir alanda uzmansam, uzmanlığım bu konuda ve bu alandadır. On yıldır ders veriyorum; yirmi yıldır da çalışıyorum, araştırıyorum. Tıpkı bir öğrenci gibi çalıştım. Sonra bir görüşü -kişisel görüş belirtmekle ilgisi yok bunun; çünkü böyle olsa, senin görüşün yanlış, benimki doğru denilebilir- örneğin, Sartre bu inancı taşunaktadır ve kitabında şunu söylüyor, diye anlatırım. Bu, artık bir bilgi meselesidir, karşıtlık

ve yandaşlıkla ilgisi kalmamıştır bunun. Sonra biri gelip, Hayır diyor. Soruyorum; Neye dayanarak hayır Ben bunu L'etre et le neant [varlık ve yokluk]'ın kendisinden aktardım. Sen ne diyorsun, neye daya-

104 Baba Tahir Uryan i ran lı büyük mutasavvıf şair [çeviren]

narak hayır Diyor ki; Haftalarca önce bir dergi yayımiandı ve orada Sartre'ın mektuplarından birinin çevirisi vardı. Onu okudunuz mu Orada konu böyle değil. Beni gazeteye havale ediyor, hem de benim söylediklerimi olumsuzlamak adına. Bu, artık çok tuhaf ve garip bir şey. Sonra da, o makaleyi okuduğu için, kendisini bu işin hocalığım yapan benden daha otoriter sayıyor. Bu artık gerçekten yüzsüzlük.

Biri de dindir. Dinin yazgısı, bunların hepsinden -bu açıdan- daha kötüdür. Çünkü din fıtr!dir, uzmanlıkla ilgili bir konu değildir ve doğrudan doğruya insanın duygu ve ruhuyla ilişkilidir. Her insan bu duyguyu taşır; ister bedevi biçimde, ister medeni biçimde, ister sapmış biçimiyle, ister doğru biçimiyle, fark etmez. Bu, Adem'in insan oluşunun derinliğinden kopup gelen ve her zaman varlığını koruyan bir duygudur. İnsan varlığı dünyada var olmaya başladığından beri bu duygu izlerinin var olduğunu görüyoruz. Tarih de insanın başının üzerinde çatısı olmadığı, yani henüz evi bulunmadığı zamanda bile dininin olduğunu, yani mihrap ve tapınağın insanlık tarihinde evden önce oluşturulduğunu göstermektedir.

Evden önce tapınağın yapılmış olması ve çok daha sonra tapınaktan birkaç bin, belki de on binlerce yıl sonra evin ortaya çıkması konusu çok önemli bir konudur. Yani tapınak, dünyada mimariden önce varlık kazanmıştır. Din, kimi zaman özel bir din olarak söz konusudur. Dinden iki anlamda söz ediyorum; Kiıni zaman dinden, onun bir tür fıtri duygu olan genel kavram ve anlamı olarak söz ediyorum. Kimi zaman da din!, özel bir din öğretisi adıyla ele alıyorum ki burada şirki de tarihsel açıdan din kısmından saymak gerekir. Ayrıca küfür dediğimiz şey de dinlerden biridir; kısacası sapmış ve batıl dinler küfür dinini oluşturur. 105 Duygudaki din genel bir konu olduğu için, kendiliğinden uzmanların ve birikim sahiplerinin tekelinden çıkar ve doğal olarak halkın arasına girerek genelleşir. Buysa dinin en büyük ayrıcalıklarından biridir [bu konu çok dakik bir konudur].

Bu yüzden ben, dinden söz etme hakkım, dinle ilgili formasyonları ve uzmanlıkları olanların taşıyabileceklerini söyleyenierin yanında yer almak istemiyorum. Dinin bilimsel yönlerinin bilim adamlarının ellerinde olması gerektiğine elbette inanıyorum. Ben gelip burada fıkıhla ilgili konuşsam, benim orta halli bir akıl sahibinden ve orta halli bir uzmandan daha aşağı bir derecede olmam doğaldır. Ben bunu yapmıyorum, kimse de bunu yapmamalıdır. Ben fıkıh alaronda uzman olsam ve dinin yönlerinden biri konusunda, örneğin İslam tarihi konusunda konuşmak istesem,

benim söylediklerimin bir değeri olmaz. Çünkü alan farklıdır. İslam tarihi konusunda, bu alanda hiç bilgisi olmayan sıradan bir insanın konuşma hakkı olmadığı gibi kelamcı olan birinin de, fıkıhçı olan birinin de İslam tarihinden söz etme hakkı yoktur. İslam felsefesi okumuş bir filozo-

105 Bir din öğretisi, özel inançlardan, belirli bir dünya görüşünden ve aynı şekilde ister okula giderek,

ister genel biçimde -genel kültür olarak- öğrenilmesi gereken belirli hükümlerden oluşan bir dizgedir.

fun da İslam tarihinden söz etme hakkı yoktur. Buna koşut olarak, İslam tarihçisinin de İslam felsefesine ilişkin konuşma hakkı yoktur. Bunlar, dinin uzmanlığa giren konularıdır. Fakat bir ideoloji olarak -ki bundan söz ettim- bir inanç, bir iman, bir düşünüş, düşünce temeli, düşünce esası olarak din, uzınanlıkla ilgili değildir. Bunun uzmanlılda ilgili olduğunu söyleyen herkes, konuya İslam'ın kendi görüşünün tersine bakınakta ve tebliğ etmektedir. İnanç esasları -adını bugünün diliyle ideoloji koyduklarım- içtihat esasları olup her birey kendisi içtihat etmek durumundadır.

Her kişi, sıradan bir işçi de olsa, farz-ı ayn olarak kendi beyin ve bilgi kapasitesince kendisi, bir seçime, bir tür düşünsel kesinliğe ulaşmak duruınundadır.

Öyle ki Ben bu konuyu, hoca söylediği için ya da başkan söylediği için veya aliın söylediği için değil, bu düşünceyi mantıklı bulduğuın,

doğru olduğunu hissettiğim için kabul ediyorum; kim söyleıniş olursa olsun son seçim beniındir. diye hissetmelidir. Bu durumda dinin, heın her insanınınalı olan dilli bir duygu olduğunu, hem de bir öğrenim geçmişleri bulunınası gereken ve bir alanda eğitim görınüş olmalan gereken uzmanların malı olan bir tür dini uzmanlık olduğunu ve ayrıca dinin, bir tür bilinç [dini, fıtri ve içgüdüsel bir duygu gibi değil] olan dini bir ideoloji olduğunu görüyoruz. Fakat bu bilinç, uzınanlıkla ilgili bilimsel bir bilgi değil, genel akll bilgidir. Bu, dini duygu ve içgüdü anlamındaki dinle dini uzmanlık alanlan anlamındaki din arasında bir ulaindır;

Dini bilinç, dilli şuur ya da dini tanıyış. Bir İslam-bilimci, ne İslam alimleri arasında yer alır ne de dini imanlan bulunan mü'ınininler [genel anlamda] arasında yer alır. Müslüman olan herkes İslam biliinci olmak duruınundadır. Bunlar uzmanlık değildir; her Müslüman İslam' ı bilmek durumundadır. Eğer böyle değilse gerçek anlamda Müslüınan değildir. Taklidi ve içgüdüsel değil bilinçli İslam-bilimciden söz ediyorum. Diningenel olarak içgüdüsel ve duygusal bir yönü bulunduğu için, dini bilinçle ve hatta dini ilirrilerle [ki bu iliınler bir tür doğrudan tanıyışı gerektirir; ister uzmanlık tanıyışı olsun ister genel tanıyış olsun, her duruında da inceleyip araştırınayı gerektirir] kanştırılır ve herkes, özel bir din konusunda, en küçük bir bilgisi bulunınaksızın -çünkü o dine inanınaktadır- sadece görüş belirtmekle, hüküm vermekle kalmaz, hem bilinç açısından, heın

tanıyış açısından ve hem de bilimsel birikim açısından kendisinden yüz kat üstün olsa da herkes hakkında kuşku duymadan yargıda bulunma, herkesi mahkum etme ve hatta gücü yeterse bütünüyle yok etme hakkını kendisinde görür; bu konuda kuşku duymaz.

Burada yanılgının nedeni, bu ikisinin birbirine benzemesi ve insanın bunları birbirine karıştırınasıdır. Birincisi, içgüdüsel yön taşıdığı ve heınen genelleştiği için, genelleşince de avamcılaşma hastalığına yakalandığı için, ikincisi de halk şu iki olguyu birbirinden ayıraınadığı için bu yanılgı ortaya çıkar; Bu iki olgudan biri, dini coşku, ötekisi de dini bilinçtir.

Bu ikisinin birbiriyle Hintisi yoktur; bunlar iki ayrı alandır. Fakat bu ikisi

kafalarda karıştırılmaktadır. Dini coşkusu bulunan kimse, dini bilincinin de bulunduğunu sanmaktadır. Dineya da dini kişiliklere, dini sloganıara ve dini gelenekiere şiddetle inandığı için, bunları tanıyışına ilişkin yalancı bir duygu ve tasavvura erişir. Tanıyışla ilgili yalancı duygu, bireysel konularda da vardır. Örneğin bir kimsenin bir bireye, bir yazara, bir düşünüre, bir şaire ya da başka bir kişiye ilişkin konuştuğunu, ama bu konuşan kişinin ne şiir bildiğini, ne bir şey okuyabilecek güçte olduğunu ve ne de yargıda bulunabilecek biri olduğunu görüyoruz. O, hiçbir iş de yapmamaktadır.

Aına filan yazara karşı olduğunu ya da onu desteklediğini

söyleyen birinin karşısında görüş belirtmektedir. O, neyi temel alarak

görüş belirtmiştir Bir yazıyı anlayamadan, hiç şiir tanımadan bir düşünüre

ya da bir yazara veya bir şaire ilişkin kesin görüş belirtme hakkını

ona veren şey nedir Koınşusunun şair olması dışında hiçbir şey yoktur

ona bu hakkı veren; Biz, otuz yıldır beyefendiyle komşuyuz.

Bir zaman, benim öğrencilerimden olan bir kaç arkadaş, Meşhed Kütüphanesi'nde

yani Astane Kütüphanesi'nde bulunuyorlardı; başka kişiler

de vardı orada. Bunlar benim hakkımda konuşuyorlardı; örneğin şu

konuda şöyle diyor, şu konudaysa şunları söylüyor vs. şeklinde tartışıyorlardı.

Bir kişi de orada oturmuş çalışıyordu. Kesinlikle bu tipten değildi.

Yaşlı ve muhtereın bir kişiydi. Bir süre kulak misafiri oluyor, bakıyor

ki beniın adım geçiyor, bunların bir tür coşkuyla tekrar edip durduklarını

ve oldukça ciddi konuştuklarını görüyor; bu kişi dönüp, Siz kim

hakkında konuşuyorsunuz diye soruyor. Falanca hakkında diyorlar.

Şu Meşhed' deki Ali Şeriatİ hakkında ını konuşuyorsun uz diyor.

Evet. diyorlar. Cevap veriyor; Biz, kiın hakkında konuştuğunuzu anladık.

Bunun görüşü şöyledir, Massignon'un görüşü şudur, Jean Paul

Sartre şöyle der, Ali Şeriati şunu söyler. Bir süre önce evlerine gittiğimizde

bize çay getiriyordu.l06

106 [Asıl konudan uzaklaşıldığını düşünerek Şeriati'yi eleştiren bir dinleyiciye cevap olarak] Bunlar

gereklidir ve gerekli oldukları sonradan anlaşılır. Şunu bir keresinde de söylemiştim Ben, resmi olan

üniversite dershanesinde bile derslerin şu zaman dilimi içerisinden, sınavların da şu zamanda yapılmasını

planlayan programlara uymazdım. Şimdi burada artıközgürüz. Hem siz özgürsünüz ve dönem

sonunda bir yere gelme yükümlülüğünüz yok, hem de ben özgürüm. Çünkü ne dönemimiz var ne de

başka bir şeyimiz. Aslında ne istiyorum Hemen ilk baştan, taşıdığım inanç için, benim öğrencim ya da

örneğin fıkirdaşım ve yoldaşım durumundaki kişileri bu yola çekmek isterneyişim -hedefimin bu olma~

yışı- bir yana, aynı şekilde, kafamda bulunan ve kitaplardan devşirdiğim bilgileri en kısa zamanda sizin

kafanıza aktarmak da istemiyorum. Bu benim işim, ama hedefim değil. Kendim, hayat tecrübem, öğretmenler

konusundaki yargım, onlardan kimilerinden övünç duymam nedeniyle ve o öğretmenin

benim düşüncemdeki risaleti, taşıdığı rol ve kendi dönemimde, bir öğretmen olarak taşıdığım ayrı

duygu ve rol doğrultusunda bir hedef taşıyorum.

Ben, bana bir sürü bilgi aktaran öğretmenlerden çokça övgüyle söz etmem. Çünkü bu bilgileri kitaplardan

ya da başka öğretmenlerden de edinebilirdim. Fakat hafızamda değil varlığımda, bilgilerimda değil

kişiliğimda değişiklik ortaya çıkaran; başka bir deyişle bana düşünmeyi öğreten kimseler benim övdüklerim,

kendilerine borçlu olduklarımdır. Onlar düşünceleri beynime aktarmış değildirler; onlar düşünmeyi

öğretmişlerdir. Bana, görme sanatını öğretmişlerdir [öğrendiğim kadarıyla öğretmişlerdir]. Yoksa

Bu dört bölüında yer alan ikinci konuysa şudur; Bunlar, avam içine

girince107 avaınlaşma hastalığına tutulurlar ve bu ideolojilere inanmak ya

da ınan beslenı.ek veya bunlara ilgi göstermek ve yakınlık ile bunları

tanımak birbirine karıştınlır. Şu anda bizinı. en büyük tutsaklığımız aliın

değil, cahil mü'mine aittir. [Topluınun aydıu bu hastalığın farkına varınazsa

iş işten geçebilir.] Bu hastalık, Şiiliğe ya da İslaın' a iman beslemekle

gerçeklikleri, tarihi ve hakikati taıumayı birbirine kanştıran ve

soıu·a da direnen, zarar veren ve düşınanın aracı durunı.una gelen cahil

mü' minin hastalığıdır.

Bu gerçeklikler, tanınınası gereken en acil gerçekliklerdir. Düş ınan,

cahil mürninden imanı yok etmek için hep yararlanmaktadır. Herkes onu

tanıdığı ve onun karşısında herkes elbirliği ettiği için kendisi sahneye

çıkaınadığından bu yolla işini yürütmektedir ve bu duruında da heın

daha etkili heın de daha nı.asrafsız olınaktadır. Böylece bu tür müminler,

onlar kendi gördüklerini bana aktarıp tanıtmış değildirler. Şu bir iki saatte, şu üç dört ayda, bu derslere

başladığım bir yıl içinde bilgilerinizin oldukça arttığını hissediyorsanız, işimde başarılı olamamışım

demektir. Yok, eğer biri, bu bir yıl içinde, bu derslerin olmadığı geçen yıla göre, kafasında çıkarım,

bakış, konuları değerlendirme, olgulara bakış biçiminin değiştiğini hissediyorsa, işimde başarılı olmuşum

demektir. Dolayısıyla siz beni, gelip bir metni okutan ya da birtakım öğretileri size tanıtan bir

öğretmen olarak algılarsanız, ben başarısız olmuşumdur. Ama ben, bu öğretileri A'dan Z'ye dek tam

anlamıyla ortaya koymamakla birlikte bilgilerde değil akletme biçiminde, okunacaklarda değil okuma

biçiminde, her durumda da hissetmede, ince düşünüşte, kılı kırk yarmada, yeni bir söyleyiş bulmada,

kafalarda bulunan orijinal konular dizgesinde yeni bir konu 'avlama'da -bu güçlülükle- etkili olmuş bir

kişi olarak beni algılarsanız, bu etki az da olsa ben bu ölçüde başarılı olmuşumdur.

Kimi yazılarımda, öğrenci-öğretmen ilişkim olmayan, ama mürit-murat ilişkisi bulunan kimi hocalardan

övgüyle söz etmekteyim. Ben, müritliğe karşıyım, ama böyle bir ilişki vardır ve hayatımda, var oluşumda

ve akletmemde kendilerine borçluluk hissettiklerim bulunmaktadır. Onun ayak izini ve işini aklımın

üzerinde görüyorum. Hafızamda yoklar, ama akletmemde varlar [bu ilişkidir]. Ben bu yolda bir iş yapacağımı

umuyorum. Şunu yapmak gerek Bir kimse iki ay, üç ay, dört ay ya da bir yıl içinde bu programı

görse [şimdi konu ne olursa olsun], ideolojik bir kitaba [Marks'tan, Sartre'dan,

Pareta'dan ya da başkalarından]

ya. da örneğin dini bir kitap, islami bir kitap, Şii bir kitap ya da din karşıtı bir kitaba baktığında,

kitabın nasıl başladığını, nasıl çözümlemede bulunduğunu, nasıl sonuca ulaştığını, ne tür bir direniş

gösterdiğini, nasıl kabul ettiğini ayırt edip kitabı kuşattığını duyacaktır. Böylece iki üç sayfa geçmeden

kitap ona egemen olmayacaktır. Ben işimde başarılı oldum. Ancak bu öğretilerin tümünü başından

sonuna dek yıkanmış, süpürülmüş ve tertemiz biçimde, sınıflarda verilen dersler yoluyla öğretmek

benim için bir değer taşımaz. Örneğin Karl Marx, filan yerde, şu tarihte doğdu, şuraya gitti, şöyle şöyle

oldu, kitaplarını şöyle yazdı, neler söyledi, sonra bunun değerlendirilmesi; ardından başka bir öğreti,

sonra yine başka bir öğreti. Bu yolla yetmiş öğretiyi anlatırlar. Biz de öğreniriz, tam not bile alırız. Fakat

yetmiş birinci öğretiye varınca da gene aciz durumdayız, onu okumamışızdır, yine karşısında bir avam

gibi düşünmekteyiz. Fakat öğretileri bize tanıtaeakları yerde, öğretiyi tanıma yöntemini bize öğretseler

biz öğretileri doğru tanıyacağız. Tıpkı Rousseau'nun söylediği gibi insanlara yolu, planı öğretmeyin,

onlara görme sanatını öğretin; kendileri yolu öğreneceklerdir.

107 Bu konu, bir kitapta yazılmış bir konu değildir. Bu, kitaplarda bir ideolojiye ilişkin bin yaygın görüşten

alınmıştır. Değeri fazladır. Çünkü görünüşte, muhterem bir bilim adamının oldukça bilimsel ve ünlü

görüşü değilse de bizim şu anki toplumsal gerçeklerimizle, ideolojimizle, inançlarımızla, aydınlarımızla,

karanlık kafalarımızia savaşa tutuşan bir konudur. Bunlar, toplumsal gerçekliklerdir. Bu konuları göz

önünde bulundurmak açık görüşlülük ve aydınlık adını taşır; sonra ne öğrenirsek bilgin olmaktır. Aydın

olmak, bilgin olmaktan apayrı bir şeydir.

dilli coşkuyla din! bilinci birbirine karıştırmaktadırlar.

Başka alanlarda da böyledir. Sanat konularıyla ilgilenen ve örnegın

sinemaya çok giden biri, sinema ya da film konusundagörüş belirtmede,

kendisinden daha az sineınaya giden kişiden daha hak sahibi sanır kendisini.

Bunları birbiriyle karıştırır. Başka bir konu da -bu da başka bir

gerçekliktir- çoğunlukla bu öğretilerin, bu dört alanın, dostların kurbanı

olması ve ardından da düşmanları memnun etmesidir. Ne söylemek istediğime

dikkat ediniz; Bu ideolojilerden kimileri avami olunca partizana

kavuşur. Einstein'ın bağıntılılık kuramının bilginierin arasında karşıtları

ve destekçileri vardır ama artık savaşımı yoktur. Artık birinin gelip, savaşım

vermesi ve Einstein'ın bağıntililı ğı ya da Darwin' in kuramı için hayatını

feda etmesi söz konusu değildir. Fakat bu ideolojilerde genel cepheleşme

iki safta ortaya çıkar; Saflardan birinin genel partizanı vardır. Bu

partizanlar genel oldukları için genellikle onların öğretilerine ve ideolojilerine ilişkin algıları dakik bir tanıyışı içinde barındırmaz. Bunlar bu ideolojiyi ya da bu ideoloji sahibini savunma adına bu öğretiye ve bu öğreti sahibine en büyük darbeyi indirmektedirler. Bir gerçek ve bir güç için en büyük tehlike, bu öğretiyi yanlış ve cahilce savunmaktır. Sırtımız ve duygumuz üzerinde bundan daha canlı ve ağır bir gerçeklik daha var ınıdır Şu anda boğuşup durduğuınuz konuların, Şiiliği, imameti, velayeti ya da Hz. Ali'yi ve ruhanilik makamını savunınak adına başka bireylere, başka kurumlara ve başka düşünce cephelerine şiddetle saldırıldığını, kimi belirli kişilerce yazılmış bu kitaplarda, bir takım bireylere sövüldüğünü, suçlamalar yöneitHdiğini -din en basit düzeyde var olsa bunu yapana had vurulması gerekir- ve sadece kaynağının belirtildiğini görüyoruz. Adıyla sanıyla gerçek anlamda küfür, hırsızlık, faizcilik ve hıyanet suçlamaları yöneltiliyor. Bu tutumun edepsizliğini ortaya koymak için insanın Müslüınan olması gerekmez. Hayvandan üstün bir varlık böyle bir şeyi yapmaz. Çoğunlukla örneğin baştan sona dek bir kuruma ya da bir takım kişilere veya bir yazara sövgüye hasrediimiş filan kitabın o kuruma ya da bireylere düşmanlığının olduğunu ya da onları hırpalamak istediğini sanırlar. Oysa bunun tersine daha çok ve bundan öncelikli olarak, inandıkları öğretiyi savunmak için kalemlerini kullanan kişileri, grubu, dini ya da görüşü çökertınek istediklerine ve onu halkın,

aydınların ve gençlerin kafasında mahvetıneyi amaçladıklarına inanıyorum. Bu, sadece isim olarak filan aydının ve bireyin ya da filan kitabın veya filan kurumun yahut filan kurumların çökertilmesidir. Çünkü herkes bu kitabı okuyup baştan sona kötü düşünce, kin, yalan, iftira ve sövgüler ile dolu olduğunu görmektedir. Onun yazısından, eleştirdiği kitabı yeterince okumadığı ve dinin ya da kültürün ya da mezhebin ve bir grubun dili olduğu, bunları savunma adına filan yazara, filan kitaba ya da filan düşünce grubuna saldırdığı anlaşılmaktadır. Bu okuyucu, o grubu mahkum etmeden önce, savunulan grubu mahküın olarak görmektedir.

Konuyla ilgili yeterli bilgisi bulunmayan, aslında bu grubun savunucusu olınayan, kesinlikle bu işi yapma hakkını taşımayan, resmiyeti bulunmayan, işi ve ilgi alanı başka olan ve şimdi de başka olan bir okuyucu, bu kişinin aslında bir meslek adamı olduğunu bilmeyen bir öğrenci, bir kitabı okuyup, bu kitabının onca sayfasının -örneğin yüz, beş yüz, yedi yüz sayfasının- ne olursa olsun bir oranda bu toplumda bir aydın grubunun ya da bir katım kuruluşların ilgisini kazanmış kişilere ya da kuruluşlara sövgüyle dolu olduğunu ya da topluınun en azından bir yazar ve bir kültür adaını olarak kabul ettiği birine sövgüye hasredildiğini görmektedir. Bu kişileri ya da bu kitapları din adına algılayan ve dinin aydın çevrede gündeme getirilebilir olduğunu, gündeıne getirildiğini gören aydınlar,

böyle bir insanın, din adına topluında herkesçe kabul edilıniş bu grubu savunduğunu görmektedirler.

Marksizm' i, egzistansiyalizını ya da günümüz dünyasının ideolojilerini bilen, Romain Rolland'ın, örneğin Büyük Fransa Devrimi'ne ilişkin kitaplarını ve seçkin eserlerini okuyan ve o düzeyde düşünen bir aydın, velayet, imarnet ya da ruhanilik adına veya İslaın Dini adına ya da Şiilik adına böyle bir mantığın, böyle bir tavrın, böyle bir bilincin, böyle bir edep ve terbiyenin savunulduğunu ve bunun, bunların mantık ve dayanakları olduğunu, bunun bu grubun ya da bu dinin kaleın sahibi olduğunu görünce bu dini mahkCıın etınektedir. Aslında bu savunınalar, çoğunlukla, kazandığı bu şekliyle, kendilerine karşı bu kitapların yazıldığı kişileri çökertınek için oluşmamıştır. Onları savunmak adına bu şekliyle savunulan kişileri rezil ve mahkum etmek için ortaya konulmuştur. Bizim gibi, Şiilik mantığının bu olmadığını bilmeyen herkes, yayımlanan bir bildirinin din! bir tavır taşıdığını ve biziın grubuınuz gibi bir gruba karşı kaleme alındığını görmektedir. Bu bildirinin ardında birinin kaleIniyle bize şu şekilde sövülınektedir; Niçin şunları söylemedin Öyleyse Şii değilsin. Niçin şu konuları yazmadın Bu sövgüleri niçin bize yöneltiyorlar Şu bir gerçek ki örneğin, bana sövmesi beni çökertmek için değildir. Ben kiıniın ki çökertileyiın Benim ya da bir kuruluşun çökertilınesinin ne değeri, ne etkisi olabilir Toplum üzerinde ne etkisi olur Bu çökertilmenin

nedeni, Şiilik mantığının dünyada rüsva olmasıdır. Çünkü
Batı sömürü dünyası, avami İslam karşısında bilinçli İslam' dan ve Sünnilik karşısındaki bilinçli Şiilikten korkınaktadır. Çünkü Sünnilik, başlangıçta devlet İslam' ıydı. Şiilikse Safeviler dönemine dek halk İslam' ı olarak kalmıştır. Bu yüzden, dünyada yazılan ve İslam'ı konu alan en büyük ansiklopedi olan İslam Ansiklopedisi'nde [Blachere'in deyişiyle Hıristiyanlığın, kendisi hakkında henüz böyle bir ansildopedi yoktur] Şiilik maddesini Hıristiyan Lammens' a veriyorlar; doğubilimciliğin ıneydana geldiği şu birkaç yüzyıl boyunca Şiiliğe karşı ne Doğu' da, ne Batı' da, ne geçinişte, ne de şimdi ondan daha kinci biri yoktur. Lammens, Muaviyeci bir kişidir. Hiçbir Vahhabi bile Ali'ye İmam Cafer Sadık'a, Şiiliğe ve İma328

mete düşmanlıkta bu kişiden daha mutaassıp ve kinci değildir. Bu ansiklopedinin Şiilik maddesinin. yazılması işini bu kişiye veriyorlar. Niçin böyledir Çünkü Müslümanlar arasında Şiiliği savunmak adına Şiiliğin mantığının şu olduğunu göstermek istiyor; Suçlama, sövgü, lanet, nefret, hiçbir mantıksal dayanak ve belge olmadan karalaına. Her aydın için şu çağda kabul edilmesi, bulunduğumuz çağın ideolojilerini kabul etmekten daha kolay olan ileri bir görüş değil bu. Bu düşünceyi ya da bu grubu savunmak; ruhanilik adına bu gücü aydınların ve aydın karşıtlarının huzurunda tanıtmayı, okumuş kimseleri bu güç karşısında cephe· almaya

zorlamayı ve onunla karşı karşıya bırakınayı amaçlamaktadır.

Düşmanın yıllardır yanında taşıdığı, sıradan insanların ve sıradan okuyucunun

da bunun ruhanilikle hiçbir ilgisinin bulunmadığını, resmiyet taşımadığını

bilmediği bir plandır bu. Oysa bizim Şia ruhaniliğimiz, ortaya çıktığı tarih boyunca,

karşıınızda duran şu coğrafya içinde, öteki mezheplere oranla en bağımsız resml

mezhebi gruptur. En bağımsız kelimesini üstüne basa basa söylüyorum. Bağımsız,

her yere musaHat olmak isteyen, herkes üzerinde mutlak düşünce, kültür ve

insani değer saltanatını ve önderliğini ele geçirmeyi amaçlayan Batı kültürü karşısında

tek direniş noktası olan tek kültürdür. Yine de bu bizim hiç eleştirilemeyeceğimiz

anlamına gelmez. Hayır, bunu söylemek istemiyorum; bunu ancak

körü körüne mürit olanlar benimser. Böyle bir şeyi kimse beklemez. Yine 'İtiraz

Mezhebi Bekleyiş' te yazdığım gibi, eğitim sisteminde ve şu anki toplumsal ve

kültürel gruplarda Ali gibi çehreler olacaksa yine bu gruptan çıkacaktır ve yine

kapısı Batı hayat tarzının, Batı ideolojisinin ve Batı kültürünün yüzüne kapalı olan

tek yer de burasıdır. Böyle bir güç ortadan kalkınalıdır, topluında güçsüz kılınmalıdır.

O nasıl güçsüzleştirilebilir Kisrevi gibi kişiler yeniden ortaya çıkıp

ruhaniliğe saldırsalar ya da resmen ruhaniliği çökertseler, bu gücün daha da güçlendiğini

tecrübe göstermiştir. Çünkü burada iman ve düşünce ıneselesi vardır.

İman ve düşüneeye baskı ortamında varlık kazanır ve kitle içinde hepsinden ve her

zamankinden daha fazla nüfuz kazanır. Ayrıca Şia ruhaniliğinin özelliklerinden

biri, onun halkın içinde, halkın arasında olması, iktisadi ve sınıfsal kökeninin ve

toplumsal makamının kitle içinde olmasıdır. O, daha çok bu derinlikte köklenmektedir.

Öyleyse en güzel yol, ona saldırmamak, tam tersine onu savunmaktır. [Savunan

kişiyi artık oluınsuzlamak olmaz, kendi canını, hayatını savunmuştur] En

kötü mantıkla, en uygunsuz dayanakla, en çirkin anlatırola o savunulmalıdır ve

aydınlara bunların her yararlı işe, her etkili eyleme, her yeniliğe, dinin yararına da

olsa karşı olduklarını göstermelidir. Bu, aydın neslimizde, çarşı aydınlarımızda,

üniversite aydınlarınızda, bu güce karşı oluşması gereken en iyi yargıdır. Böylece

her ikisi birlikte güçsüzleşmiş ve birbiriyle savaşınla uğraşmış olacaklardır. Böylece,

gelenekset kalıtsal ve Safevi şekliyle geri olduğu kadar Alevi ve bilinçli şekliyle

-bence- en aydın, en harekete geçirici, en yeni ve en ileri ideoloji olan Şiilik, zayıfAli

lamış olacaktır. 10B Böylelikle dinler ve kişilikler, bu tür savunuşların, cahil dostun

savunuşunun ya da dost toplumdaki akıllı düşmanın münafıkça savunuşunun

kurbanı olurlar. İdeolojiler de böyledir.

Schweitzer'ın söyleyişiyle sosyalizmin Batı'da yediği en büyük darbe [oysa

sosyalizm Batı' da ortaya çıkmış ve hızla, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında büyük

bir kılığa bürünmüştü, hatta merkezi de İspanya olmuştu], toplumun en geri

kanatlarının, sosyalizm lakabını adiarına eklemeleri ve sosyalizmi yanlış bir şekilde

savunmalarıydı. Böylece sosyalizm bu denli güçsüzleşti. Sosyalizmi yanlış savunarak

o şekle soktular ki, hem en geri kanatlar bu aldatıcı güzel perdelerin ardında

gizlendiler ve halk onları tanıyamadı ve arkalanndan bile gitti, hem de bu

kanadı, onların rol ve eylemlerini bilenler, onların tutumlannı, faşizmin pisliğini,

sapkınlığını ve cinayetini sosyalizm diye algıladılar; böylece sosyalizm kafalarda

çöktü. Onlar için her ikisi de yararlıdır. Hitler gibi bir adaının da hizbinin adını

nasyonal-sosyalizın koyduğunu görüyoruz. Bunların başka bir şansları daha vardır.

Bu şans, ele geçirdikleri büyük başandan ibarettir. Bu şans ve başarı, sahip olduldan

düşmanlannın ürünüdür. Geri dost bunlara şiddetle darbe inciirirken aşağı

düşınan da bunlara karşı düşınanlıkta bunları ortaya çıkarınakta, bunlara varlık

kazandınnakta ve bunların haklılıklannın delili ve belgesi olmaktadır. Bu, çoğunlukla

tanımadıkları bir nimettir ve hepsi nimeti sadece dost ve yandaş olarak algılarlar.

Oysa kimi zaman Allah, en büyük nimetlerini oldukça hakir ve kötü düşınanlar

biçiminde gönderir ve Allah, hiç kimseyi bu nimetten yoksun kılmasın.

Üstad Emin, Pakistan' dan döndüğünde onun hizmetinde olabileceğimizi

umuyoruz. Burada bir konferans vermesi kararlaştınlınıştı. Hem biz, onu dinlemeyi

özleıniştik, hem de kendileri anlatıınına çok özen gösterirdi. Çünkü tam anlamıyla

bilinçli ve aydın bir insandır. Özellikle şöyle diyordu; Ben, öğrencilerin

buraya gelmelerinden çok mutluluk duyuyorum ve bu konferansı onlar için verıneyi

çok istiyorum. Bir keresinde onunla bir yerde oturınuştuk ve ben başkalarıyla

konuşuyor ve arada ona tercüme ediyordum. Fakat bir an gördüm ki olağan dışı

bir tavır takınarak bana karşı olağanüstü bir yakınlık ve büyüklük gösterdi. Orada,

l~ardeş ve Şii olma sorumluluğu konusu üzerine konuşuyorduın. Peygamber ailesinin

asaletinin ne olduğu konusunu ortaya koydum. Bu asaletin Peygamber' e

intisaptan kaynaklanınadığını, bu asaletin kendilerine intisaptan kaynaklandığını

anlattım. Örneğin, Kuzey kutbunda İslam Peygamberi'nden on bin yıl önce, bir

noktada, bir ev olsaydı ve bu dört ya da beş kişi orada yaşasaydılar, yine de Ehl-i

Beyt olurlardı. dedim. Sonra kendileri bu şekilde duygularını belirterek şöyle

dedi; Şimdiye dek rahatsız oluşumun nedeni, senin inançlannın kesinlikle Şiaya

aykırı olduğunu duymuş olmamdı. Şimdiyse, hiçbir Şiinin bile Şianın inanç temellerine

ilişkin böyle sözler söylemediğini anlıyorum. Sonra yeniden üzgün bir tavırla

şöyle dedi; Ali'nin bütün düşmanlarından daha çok, tarihte ve özellikle son

yüzyıllarda Ali' nin dostları adıyla tanınan kimseler Ali' nin hakkını zayi ettiler.

108 islam'da Sınıf Savaşı adlı bir makale yakında yayımlanacaktır. Ben sizi bu makaleyi incelemeye

çağırıyorum, Bu alanda yaptığım yeni bir çalışmadır. Bu makalede Şiiliğin sınıfsal kökeni ve rolü tam

anlamıyla aydınlanmakta olup bu konu bizim şu anki konumuzia da ilgilidir.

330 iSLAM BiliM

Ali'nin hakkı, sadece kendi zamanının hükümeti, Fedek vs. değildir. Ali'nin hakkı,

Ali'nin bir gerçeğin tezahürü olarak kendisinin gerçek oluşudur. O hep yaşamaktadır.

Her zaman onu tanıma, onu koruma ve bu gerçeği geleceğe aktarma peşinde

olmak gerek Onu savunma adına ona darbe indirdiler. Onu yüceitme adına onu

aşağıladılar. Ali'nin derdi adına halka başka bir şey tanıttılar. Oysa Ali'nin derdi

başka bir şeydir. Ali'nin fazileti adına başka şeyleri halka tanıttılar. Oysa Ali'nin

fazileti başka bir şeydir. Bu yüzden Ali'nin kötü bir tanınışı [genel anlamda] vardı

ve bu da, güçlerin, siyasetlerin ya da bireylerin ona inanış adına, ama cahili geri

taassuplara dayalı savunuşlarından kaynaklanıyordu. Sonuçta onun hakkını - Üstat

Emin'in söyleyişiyle- zayi ettiler. Şunu da ekleyeyim; En büyük nimetlerden, en

büyük noktalardan ve Ali'nin hakkını teyit eden şeylerden biri onun düşmanlarıdır.

Babamla konuşurken kendilerine şunu arz ediyordum; Ali'nin kendisinin,

ailesinin ve yanındakilerin faziletlerinin örnek olması, ailesinin dört dörtlük olması,

-hiçbir peygamberin böyle bir ailesi olmamıştır- tüm üyeleri semboldür bu ailenin.

Kızı, oğlu, karısı, kocası [ailenin sadece bu dört boyutu vardır] dördü de mazhar

ve örnektir. Ali'nin düşmanları ve ona karşı gösterilen düşmanlıklar da dört

dörtlüktür, örnek ve mutlak biçimdedir. Kendisi düşmanı olan cephelerin adlarını

koymuştur; Nakis1n-ınank1n-kasıt1n. Kasıtın, açık düşınan olan karşıdaki zaliınlerdir.

Onların mantığı zulümdür ve resmen düşmandırlar. Nakıs1n kimlerdir İş

başında olanlardır, geçmişi iyi olanlardır, bir ve beraber olanlardır. Fakat bunlar,

kişisel sorunları, bireysel çıkarları ve bencillikleri yüzünden içerden hıyanet ederler.

Bunun adını da hakikatçilik ve adaletçilik koyarlar. İyi geçmişleri bulunduğu

için de onların hıyanetleri bir kutsallık çehresi içerisinde halka dayatılır ve herkes

aldanır; Nakıs1n. Farsçacia kullanılan nakes [yani bir kimse olamayan] kelimesinin

belki de bu nakis kelimesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Çünkü genellikle

yüz yüze bulunulan düşmana değil de arkadan hançerleyen arkadaşa, nakes

[Türkçede 'beş para etmez'] derler. Mankin ise haricilerdir. Nakis1n, Talha ve Zübeyir'

den ve onun grubundan ibarettir. Kasıt1n ise Emevilerdir. Marık1n, cahil,

ınutaassıp ve bilinçsiz, ama coşkulu, gayretli, savaştan ve inançları için feda olmaktan

çekinmeyen avamdı. Gece sabaha dek uyanık kalıp dua, ağlama, inleıne ve

namaz vb. ile meşgul olurlardı. Fakat cahil oldukları için Ali' nin karşısında Kur' an

ayetini yoruınlayıp ona; Senin söylediğin doğru değil, böylesi doğrudur diyorlardı.

Taşıdığı o yüzeysel ve avamca bakış açısıyla -ki bilen birinden taklit edecek

bir ınukallit olmadığı gibi iyi aniayabilecek şuuru da yoktur- gururlanınaktadır.

Gururuysa imanından kaynaklanmaktadır. Dine şiddetle iman beslediği için bilgisinin

de olduğunu sanır. Ali'nin ve herkesin kabul ettiği, Kur'an'da yer alan ve

İslam'ın bakış açısının ve orijinalitesinin bir parçası olan Hüküm ancak Allah'

ındır hükmünü Ali için anlaınlandırır; Allah' ın hükümetinden başka hükümet

yoktur ve sadece o hakimdir. Sonuçta senin hakim olduğunu söyleme hakkın yok.

Hükümete kesinlikle ihtiyaç yok. Sonra Hz. Ali'nin kendisi diyor; Bunlar, emirlik

de gerekmez, yani devlet ve rehberlik gerekmez. diyorlar. Hiç bir şey gerekmez,

sadece Allah kabine başkanıdır [böyle anlam veriyorlardı]. Sonuçta ben halifeyiın,

ınaınıın, rehberiın diyen herkes bu esasa karşı gelıniş demektir. Sonra da bunun

kuyruğunu bir şiar olarak yakalayıp bütün hayatlarını din adına ve gerçekte din

için savaşıınla geçirdiler. Fakat dinin kendisini ilk adıında kurban ettiler. Böylece

Eınevilerin en büyük düşmanları Ali'yi çökertınek için Eınevilerin en iyi araçları

oldular. Bunlar 'ınarıldn' dirler.

Kafamızda ve hayalimizde bir gerçek [mutlak gerçek] için her çağda ve zamanda,

düşmanın cephe alışlarını ve düşınan çeşitlerini tasavvur edersek, şu üç

türden fazlasının akıl açısından var olamayacağını görürüz; Yüz yüze açık düşınan,

anlamadığı için düşmanlık eden cahil mutaassıp, ortadaysa kişisel çıkarları

için hıyanet eden ve eylemde düşmanın hizmetinde yer alan dost. Bu yüzden, toplumda

genel biçimde ortaya çıkan öğretiler ya da dinler genelleştikleri zaman,

onların kitlesel savunulması adıyla bir kötü tanıyış ve ahınakça ya da kötü düşmanlık

adıyla bir iyi tanıyış var olur. Bu, bütün öğretiler ve büyük kişilikler için

söz konusudur. Einstein, bu düşmanlık ve dostluklada karşılaşmazken Sosyalizm

bu durumla karşılaşır. Bu yüzden, ben bunu gündeme getirdiğünde bu, bir yazara

ya da düşünüre yüzde yüz inandığım anlamına gelmez. Ancak on dokuzuncu

yüzyıldan başlayarak oluşan sosyalizmin ve tarihin be.lirleyiciliği felsefesinin başarılarının

en büyük nedenlerinden birinin düşmanlıklar ve bu öğretiye, bu düşünce

tarzına ve bu kişilere karşı savaşmak için düşmanın cephe alışı olduğunu söylemek

istiyorum.

Bu düşmanlıklar, özgürlükçü ve aydın insanların çoğunun kafasında bu düşünürlerin

ve bu öğretilerin haklılığının açığa çıkmasına bir kanıt olarak algılandı.

Öyle ki dünyada, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak hem sermayedarlık,

sömürü ve sınıf çelişkisi, hem de sosyalizm ona karşıt olarak doruk noktaya

ulaştı. Sosyalizmle ve özellikle Marksizm'le savaşmak için sermayedarlık bir yanda,

faşizm bir başka cephede, kiliseyse üçüncü cephede onun karşısına dikildiler

ve bütün düşünce, bilim, iletişim, toplum ve sanat olanaklarını bu düşüneeye karşı

seferber ettiler. Serınayedarlık, bütün dünya aydınlarının, özellikle Batı aydınlarının

gözünde mahkum bir sistem olduğu, faşizm özellikle Batı' da bütün özgürlükçülerin

gözünde en büyük insanlık karşıtı facia olarak algılandığı ve kilise ise dinin

tezahürü olarak Batı' da en geri egemen sistemleri, en feci ve en kanlı insanlık tarihlerini,

en geri kalmış bilim dışı görüşü akla getiren bir etken olarak anlaşıldığı için

kilisenin, faşizmin ve sermayedarlığın bu düşünce tarzına, bu öğretiye ve bu kişiliklere

karşı ortaya koyduğu kapsamlı savaşım, bu düşünürler ve bu öğreti için en

büyük açıklanış ve başarı etkeni oldu. Ne demek istediğim tam olarak açıklık kazandı

ını Bunu, bu kişiliklerin ya da bu öğretinin günümüzdeki başarılarını iyice

tanımamız için söylemek istiyorum. Bunlardan biri, bu üç mahkum, çirkin ve geri

çehrenin düşınanlıklarıydı. Bu kanatla savaşmaya neden olan şey, daha çok cehalet

veya siyası, iktisadi ve sınıfsal çıkarlardı. [Gerçekte işin içinde bu üç çehre yoktu]

Marksizm' in başarısının ikinci etkeni olarak, şiddetli sınıf sömürüsüyle sınıf ayrımının

fazla olduğunu, bugüne doğru gelindikçe de azaldığını sanınaktadırlar.

Oysa bunun tersine, makine gelince üretime katılan ve randıman artıran bir etken

olarak makine işçisinin hizmetine değil, egemen sınıfın, sermayedarın hizmetine

girdi. Geçmişte işçi 30 lira üretip 5 lira alıyordu; sonuçta 2Ş lira sömürülüyordu.

Makine gelince günde 500 lira üretip 15 lira alıyor; sonuçta da günde 485 lira sömürülmüş

oluyor.

Bu yüzden sanayi sermayedarlığı dönemindeki sömürü düzeni, on dokuzuncu

yüzyılda feci bir duruma gelir. Yirminci yüzyılda şekil değişir. [Daha sonra toplumbilim

konusunda ne olduğunu ortaya koyacağım rasyonalize olma meselesi

söz konusudur burada] Böylelikle on dokuzuncu yüzyılda sanayi sermayedarlığının

doruğa çıkması, enflasyon sorunu ve aşırı sınıfsal sömürü sonucu ortaya

çıkan şiddetli sınıf çelişkisi, bu ideolojinin gelişip başanya ulaşmasına da ortam

hazırlamıştır. Bu nedenle, İslam konusunda söylediğim gibi, genelin gözünde bir ideolojinin üstünlük ve başarısı, bir sınıfta ya da bir ulusta ya da bir çağda daha çok, özdeş ve toplumsal gereksinimlere, bilimsel gerçekliklereve bu sınıfın ya da bu neslin ya da bu ırkın ya da bu çağın gereksinimiere cevap vericiliğine göredir; din ya da ideolojinin ispatında getirdikleri felsefi ve bilimsel sağlam kanıtiara göre değil. İslam' ın üstünlüğünü araştırmada Kur' an' ın -Kur' an öteki diniere göre üstündür ve öteki seınavi kitaplara göre örneğin din! kıssaları ya da bilimsel konuları daha tam anlatır- fesahat ve belagatını anlamıyordu.

Bedevi Arap da anlamaınıştır. Bir anda insanların dine akın etmeleri, fevc fevc Allah'ın dinine girmeleri ve o ilk asırcia sadece sınıf ve grupların değil, milletierin de arka arkaya İslaın'a gelmeleri; İslam'ın Hıristiyanlığa, Zerdüştlüğe vb. üstün gelmesi, bu ilmi, kelaıni, felsefi ve edebi kanıtlar nedeniyle değil, İslam'ın şiarları ve İslam'ın özdeş gerçekliklere dayanınası nedeniyledir ki İslam'ın yokluğu bu sınıflar ve bu uluslar için en büyük sıkıntı yı doğurur ve İslam' da bu sıkıntının cevabı bulunur. Söylediğim gibi, İslam, fesahat ve belagat yüzünden değil, gaybi ayetler ve tevhid konusundaki, Allah'ın ispatı konusundaki güçlü deliller yüzünden değil iki esas yüzünden evrensel başarı kazanır; Biri insani ve arı özgür önderlik [ki dünyayı ınuhatap alır] anlamındaki ınaınet, biri de sınıfsal eşitlik

anlamındaki

adalet. Ulusların Doğu' da ve Batı' da imparatorluk rejimlerinde siyası istibdat

ve aristokrasİ rejiini yüzünden sıkıntı çektikleri yedinci ve sekizinci yüzyıllarda, bu

iki şiar bu iki gereksinüne cevaptı. Sonralarıysa kültür gelmekte, bilim adamları

gelmekte, felşefl ve kelaıni konular ortaya atılınakta [üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda]

ve sonra da bilginler, filozoflar vb. ortaya çıkınaktadırlar.

Dolayısıyla Marksizm'de ortaya konan ve Marksizm'in şiddetli ve açık başarısına

neden olan konulardan biri, on sekizinci yüzyılda gerçekleşen Büyük Fransa

Devrimi ile İngiltere Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan sanayi sermayedarlığı

çelişkisidir. On dokuzuncu yüzyılda doruğa ulaşan sınıf çelişkisinin bu denli

köklü olduğunu görüyoruz.

Marksizm' in başarısının ikinci etkeni, kendisinin karşıtı duruınundaki kilise,

sermayedarlık ve faşizmden -ki faşizm bir tür cahilce nasyonalist dayanak olduğundan

onu sanayi sermayedarlığından bağımsız olarak belirttiın- oluşan üç cephedir.

Üçüncü etken; Marksizm'in şiddetli bir biçimde ilerlemesinin üçüncü nedeni,

felsefi açıdan materyalizıne dayanınasıdır. On dokuzuncu yüzyılda, kilisenin değil

bilimin dine doğru yeni bir yöneliş içinde olduğu yirminci yüzyılın tersine din

kötü bir durumdaydı. On dokuzuncu yüzyıl, kilise karşıtı özgürlükçülerin başarılarının

doruk noktası olup bu hareketi ta on beşinci yüzyıldan başlatmışlardı. On

altıncı ve on yedinci yüzyıllar aydınların çağıydı. On sekizinci yüzyıl büyük felsefelerin

çözümlenıne çağı, on dokuzuncu yüzyıl ise dinin yerine geçen ideolojiierin

çağıdır. On dokuzuncu yüzyılda bütün aydınlar ve düşünürler, dinin -ki kilisece

tebliğ edilmektedir- yerine geçebilecek bir ideolojik felsefe arayışı içindeydiler

doğal olarak Bu yüzden ben, Marx'ın, sosyalizmin alt yapısı olarak materyalizmi

seçmesinin nedenlerinden birinin materyalizmin, dinin olumsuzlanmasının ve

kilise karşısında cephe alışın, aydınlar ve sanayi proletaryası arasında sahip olduğu

kabul ve uygun ortam olduğuna inanıyorum. Aydınlar arasında biliniyordu;

çünkü on beşinci yüzyıldan başlayarak kiliseyle, ortaçağla ve dinle savaşanlar aydınlardı.

Öyle ki on dokuzuncu yüzyılda bilim, kilise karşısında başarısının doruğuna

ulaşır. On dokuzuncu yüzyıldan başlayarak da scientism [ilimperestlik] esası

resmi ve eylemsel olarak, ruhaniliğin ve dinin esas oluşunun bekçisi durumundaki

kilisenin yerine geçer. Peki ya işçiler Halktan olup tahsilsiz durumda bulunan ve

Rönesans ve scientism hareketinde yer almayan işçiler, kilisenin sermayedarlık ve

sömürüyle omuz omuza olması yüzünden kilise tarafından da ezilmişlerdir.

Kilise, bir yandan Avrupa' dan sömürünün ve sınıfsal İstisınarın öncü birliği

ünvanıyla, bir yandan da orta çağda feodal aristokrasİ düzeninin, yeniçağda da

sanayi sermayedarlığı düzeninin en büyük destekçisi, düşünsel ve ideolojik dayanağı,

önderi ve koruyucusu ünvanıyla kendisini iki şekilde ortaya koyuyordu; Birinci

şekli, teşkilat ve bütçe açısından eylemsel olarak dolaylı bir biçimde yeni sanayi

sermayedarlığı sınıfına bağlı olan, kuramsal açıdan da on yedinci ve on sekizinci

yüzyıllarda, eski aristokrasİ değerlerini yüceltip güçlendinnekten, onların

deyişiyle ahlak ve soyluluktan [soyluluğa ve aristokrasiye dayalı ahlak] ibaret olan

Hıristiyanlık ahlakı yanlısı durumunda bulunan Katolik kilisesidir. Ötekisiyse

kiliseden ayrılmış olan yeni Hıristiyanlık mezhebi protestanizmdir. Yeni sloganlar

ortaya attı; sonra da yeni bir mantıksal hareket oluşturdu ve genel anlamda kilisenin

eski ve ölgün düzeninden de ayrılarak düşünce özgürlüğü müjdesini verdi.

Fakat çok geçmeden, bu akımın önderlerinin, hatta Calvin'in, Avrupa'nın yazgısına

işçilerin egemen olmaması için gerekirse geniş katHamiara başvurulmasının

zorunlu olduğunu söylediği görüldü. Bu akımın ilk önderi böyle fetva vermektedir.

Sonra, Max Weber'in tezi konusunda değindiğim gibi W eber, ProtestanİzIn ve

Katolisizmin sanayi sermayedarlığı ve feodaliteyle olan ilişkisinin niteliğini açıklamakta

ve protestanizmin mevcut durumu tevil eden bir din olduğunu, Katolik

mezhebiyle Hıristiyanlıkta reform olduğunu ama bunun sınıfsal üretim sistemindeki

refonnla uyumlu bir reform olduğunu söylemektedir; Feodalite gitti, kapitalizm

geldi; katolizm gitti, onun yerine protestanİzın geldi. İşçi sınıfıysa yine eskisi

gibi sıkıntıdaydı; Orta çağda reaya, serf ve köylü sınıfının, çağa egemen olan sistem

durumundaki feodal aristokrasinin kırbacı ve sömürüsü altında çektiği sıkıntının

aynısı. O zaman kilise, din adına onu sakinleştirip uyuşturuyordu.

Bugün de feodalite aristokrasisinin ortadan kalktığı, burjuvazinin iş başına

geldiği Büyük Fransa Devrimi'nden [çünkü Büyük Fransa Devrimi yüzde yüz burjuvazi

devrimiydi] sonra, ardından İngiltere Sanayi Devrimi'nde, genel olarak da

eski feodalite ve aristokrasİ sınıfını yok edip onun yerine geçen sanayi sermayedarlığı

düzeninin iş başına gelmesiyle, adı proleter olan sanayi işçisi, yeni sermayedarlığın,

fabrikatörlerin, şirketlerin ve Afrika' da, Asya' daki sömürge sermayedarlarının

kırbacı altında inlemekte ve ProtestanİzIn mezhebiyle teskin edilmektedir.

Bu yüzden işçi, orta çağdan bu yana sistemlerin değiştiğini, köhnelerin, eskilerin,

orta çağ ruhaniliğinin bir yana bırakıldığını, ama dinin her zaman efendilerle

duvar duvara komşu olmayı sürdürdüğünü görüyor. ProtestanİzIn mezhebinde

işçiler ve yoksun yığınlar da umutlanmışlar ve kilise karşısında yüz yüze savaşta

en büyük gücü oluşturmuşlardı. Çünkü onlara Mesih'in özgürlük bağışlayıcı olduğu,

Mesih'in eşitliği tebliğ ettiği, havarilerin elde ettikleri her .şeyi eşit olarak

paylaştıkları vs. anlatılmıştı. Bugün de sayıları kabarık olan bu Hıristiyan sosyalistler

aynı sözleri etmektedirler. Sistem ve şekil değiştikten sonra, onca özverinin,

işçilere yüldenen onca sloganın ardından onlar aracılığıyla Luther'leri, Calvin'leri

vb. işbaşma getirdikten ve kiliseyi çökerttikten sonra yine din, yeni ileri yüzüyle

yeni düzenin açıklayıcısı oldu; dolayısıyla genelin yargısı, durumun orta çağdan

daha kötü olduğu yolundaydı.

ProtestanİzIn konusu, aydınların gözünde oldukça ileri bir şeydir ki onu kimi

zaman ileri bir düzen olarak savunduğumu gördünüz. Fakat sömürülmekte olan

işçi ve yoksunlar sınıfı için o, dünyayı açıklamada dinin yeni bir aldatmacasıdır.

Yani dünyaya sahip çıkanlar, dün köylü sınıfına karşı, bugünse proletarya sınıfına

karşı dini kullanmışlardır. Hedefi sınıf sömürüsünü ortadan kaldırmak ve sosyalizm

olan Marx [onun bu hedefi toplumsal bir hedeftir], niçin kendisi için inanç ve

felsefe alt yapısı oluşturmaktadır [Oysa bir kişi sosyalist olabilir ama felsefi inanç

taşımayabilir)1°9 Bu, cebri ve mutlak bir inanca göre değildir [çünkü kendisi materyalist

olabilir, ama her sosyalist önce materyalist olmalı ve felsefi altyapı olarak

toplumsal tezini onun üzerine oturtmaiıdır diyemez], ancak aslında din karşıtı

tezin, on dokuzuncu yüzyılda, hem aydınlar arasında, hem de işçiler arasında taraftarı

bulunduğu içindir; aydınlar arasında scientism yüzünden, ,proletarya arasında

da dinin sömürülen sınıfa karşı cephe alışı yüzünden bu tez taraftar bulmuştur.

Bu din karşıtı tez, dönem ve çağın vicdanının kabulüne konu olan moda bir

tezdi. Özellikle işçilerden çok aydınlar arasında ilgi görüyordu. Çünkü aydınlar,

din ve kiliseyle birkaç yüzyıl boğuştuktan sonra bugün özgür olmuşlardı ya da

özgür olduklarını hissediyorlardı; bilim de dine karşı başarısının doruğuna ulaşınıştı

[Bilim derken scientisını kastediyoruın, din derken de kiliseyi kastediyorum;

109 Öyle ki bugün -aydınlardan başka- Müslüman ve Müslüman olmayan ülkelerin her yerinde söz

konusu olan şudur Sen, örneğin Allah'a inanıyorsan ya da metafiziğe veya öte dünyaya inanıyorsan

sosyalist olamazsın. Önce inanç sorunları, ardından da sınıf sorunları çözülmelidir. Bu çok tuhaf bir

şey ve bunun olayla bir ilgisi yok. Eşitlik ve adalet, tarih boyunca hep tanrı tanırların şiarı olmuştur ve

bugün bu şiar neden tanrıtanımazların tekelinde olmak zorundadır Tuhaftır ki tanrı tanır, Sen Tanrı'ya

ve yarına inanmadığına göre adaletçi olamazsın. demiyor da o, Sen Tanrı'ya inandığın için

adaletçi olamazsın. diyor. Şu daha da tuhaf; artık yavaş yavaş taassup, dindarlardan dinsizlere sirayet

ediyor ve yine, yeni ve daha kötü bir taassuba düşülüyor.

başka açıklama gerekmez]. Bu yüzden, diyalektik materyalizm, sosyalizmin altyapısı

olunca entelektüel kesim ve işçi sınıfı içinde oldukça sevimli bir slogan olarak

gündeme gelmiştir. Sosyalizm ise, on dokuzuncu yüzyılda her zamankinden daha

çok, hatta yirminci yüzyıldan ve tarihteki bütün çağlardan daha fazla sömürülen

sınıf için bir şiar olarak başarı elde etmiştir.

Dolayısıyla başarı nedenlerinden birincisi kilise, faşizm ve sermayedarlık ya da

kapitalizm düşmanlığı, ikincisi on dokuzuncu yüzyıldaki yeni sanayi sermayedarlığı

düzeninde sömürü ve sınıfın sınıftan, bireyin, bireyden yararlanma grafiğinin

yükselmesi nedeniyle sınıf çelişkisinin doruğa ulaşması, üçüncüsü de on dokuzuncu

yüzyılda işçiler ve aydınlarca en büyük felsefi şiar olarak karşılanan ve

insanların sosyalizme çağrılmasına bir engel olmamak bir yana, kiliseden kaçan,

sürülen ya da bu faciadan korkan düşünceleri çağırınada olumlu bir etken olan

materyalizmdir. Böylelikle materyalizm, sosyalizmin hizmetinde yer almış oldu.

Ne yazık ki vakit geçti, ama bu konular bizim zamanımızı oluşturan, bu öğretiden

daha üst düzeyde söz konusu olan ve her durumda bu ideolojiyi tanımak için

de gerekli bulunan temel konulardır. Ertes{ hafta ayrı bir zaman daha istemezsek,

tarih felsefesine doğrudan doğruya girmediğim için konuyu böyle ele almak

durumundayım.

Önce Marx'ın toplumbilimini [yani Marksizm'i] sonra da doğal olarak

Marx' ın tarih felsefesini ele alacağım. Bu yüzden gelecek hafta bu alanda bulabildiğiniz

her şeyi inceleyip gözden geçirm·enizi rica ediyorum. Böylelikle hem tam

anlamıyla diri bir zihinsel geçmişle söylediklerimi dinlemiş, hem de şu anda aydınların

kafalarında gündemde olan konulara [benim, ister ayrı bir forında, isterse hiç

ele alınmamış konular olarak söz konusu ettiğim konulara ve aynı şekilde bu ideolojiden

çıkardığım ve hiçbir şekilde Marksizm öğretisi adına burada geçmişi bulunmayan

sonuçlara] karşı dikkatiniz ·daha bilinçlice yönelmiş olur. Yine, konunun

iyice olgunlaşması için gelecek haftaya dek, fırsatımız az da olsa hazırlanma sırasında

kafamza takılan temel soruları kaydetmenizi rica ediyorum. Bundan sonra

bu soruları kaydedeceğimizi ve dersin ardından dersin eki olarak yayımlayacağımızı

umuyoruz. Dolayısıyla soru ve cevaplarıınız olacaktır. Sorular bu alanlarda

olmalıdır; yoksa yüzeysel olarak birtakım bireylerin kafasına takılan ve daha ciddi

sorulara da zaman bırakmayan basit sorular olmamalıdır. Bu yüzden gelecek haftaya

dek bu konuyla ilgili elinize ne geçerse inceleyiniz, tartışınız, sorunuz ki böylelikle

daha güçlü bir ortama katılasımz. Sorular da bu konuyla ilgili her alanda özgür sorular olmalıdır.

ON DÖRDÜNCÜ DERS

DÜŞÜNCE VE EYLEM iLiŞKiSi

Kardeşlerim!

İnsanın hayatında kimi zan1an kişinin hareket halinde olduğu çizgide, uğraştığı işte ansızın durarak kendisi üzerinde, işi üzerinde, seçtiği hareket çizgisi üzerinde, hayatının felsefesi üzerinde, düşüncelerinin ve inançlarının anlaını üzerinde, varoluşunun nedeni üzerinde düşündüğü anlar olur. Sadece bir sonraki adıını atmayı, işini sürdürmeyi ve ayrıntılar üzerinde sadece güçlükleri ve çözüın yollarını düşündüğü hayatı ve işine ilişkin söz konusu olan gündelik ve sıradan konularlçı uğraştığı nonrıal anların tersine bu anlarda ansızın bütün varlığını, bütün çevresini yeniden gözden geçirir ve kendisinin varoluş felsefesini değerlendinneye koyulur.

Bu anlar, oldukça hassas ve değerli anlardır. Ne yazık ki bu anların herkes için taşıdığı değerlerin farkında olmayız.

Büyüklerimizin, geçmişte, onların çoklarının hayat hikayelerinde gördüğüm kadarıyla kendileri üzerinde düşünme programları vardı. Belirli

zamanlarda, tıpkı bir çalışma progran1ı gibi olağan hayattan sıyrılarak teemınüle koyulurlardı.

Teemmül, düşünıne kelimesinden daha çok anlam yüklü olup güçlükler ve sorunlar üzerinde düşünn1ekten daha geniştir. Teemınül aslında sözünü ettiğiın bu tür bir duraklamadır; kendi üzerinde ve kendisinin zaman ve çevreyle ilişkisi üzerinde durup düşünmek, tıpkı gittiği yol üzerinde belirli aralıklarla durup ardına, önüne ve vardığı yerde her iki yana bakan, durun1 değerlendirmesi yapan, durumu yeniden gözden geçiren ve yeni bir güven elde edince de yoluna devam eden bir yolcu gibi. Bu şekilde davranan bir yolcu, kayınaldan ve yanlış yola sapn1aktan büyük ölçüde korunur.

Hayat da bir yolculuktur; birey düşünıneye başlayışından ölüınüne dek çeşitli aşamaları, türlü türlü menzilleri aşar. Her nefes, Hz. Ali'nin deyişiyle kişinin, ölün1üne doğru attığı bir adıındır. [Kişinin nefesi, onun ölüme doğru attığı adın1lardır.] Bu yolculukta da belirli aralıklarla

durınalıyız -birey olarak söylüyorunı- ve kendiınizi, yargılarınızı, özellik ve boyutlarımızı, ilişkilerimizi, duyarlıklarımızı ve eğiliınleriınizi yeniden gözden geçinneye koyulmalı, sonra da emin olunca yolumuza devam etmeliyiz. Ne yazık ki bu anlar hayatınızdan alınmıştır. Çeşitli etkenlerle seçtiğiıniz ya da biziın için seçilen yolda -ki çoğunlukla başkalan

bizinı için bu yolu seçer- başıınızı eğip gidiyoruz; ya hiç farkında olnı.uyoruz ya da farkında olsak bile artık yolu yenilemek, yolculuğu yenilernek ve hedefi değiştirmek için fırsat kalmıyor.

Bu etkenlerden biri uzmaniaşına konusudur. Belirttiğiıniz bu konu daha çok aydınlara yöneliktir. Aydın, özgürce seçen ya da seçmesi gereken veya seçebilen kişidir ve dolayısıyla hayatında böyle gözden geçirmelereve böyle teemınüllere yönelınelidir. Uzmanlaşma, bireyin hayatında gerçeklikleı-e sadece tek boyuttan bakmasına, bu boyutu ve kendisinin bu bilgi ve uzmanlık alanını gerçekliklerin tüınüne genelleştirmesine yol açmakta ve sapmaya, yanlış düşünmeye, yanlış görmeye, gerçeklikleri değerlendirnı.ede yanılnı.aya neden olmaktadır.

Bir başka etken de duyarlık konusudur. Duyarlık, insana güç verdiği, bireyi daha çok çalışnı.aya ittiği ölçüde insanda bireyi özel bir noktaya çeken ve hareket ve gidişin gerçek çizgisinden alıkoyan saptırıcı bir cazibe biçimine de dönüşebilen oldukça büyük bir etkendir. Duyarlık, bireyin, kendisinin düşünce ve çalışma çevresinde ya da inanç ve duygu çevresinde bir işte uğraşırken bu alanda gündenı.e gelen konulara karşı olağan dışı bir duyarlık göstermesi ve bu duyarlığın temelde çeşitli boyutlara bakışındaki genişliği ortadan kaldırması anlamındadır.

Duyarlık. .. Ben kendim kimi zaman bu tür duyarlıklara düştüğümü gönnüşünı.dür. Bu düşünce sapınasının [bu tür sapmalara bütün aydınlar,

bütün düşünürler ve bütün büyük okuyucular düşebilir; normal ve zayıf aşanı.ada bulunanların durumuysa belli] bilincinde olduğum halde kiıni zaınan oldukça hassas olağan konularda bu tür duyarlıklara düş-tüğünı. olmuştur. Örneğin, her zanı.an yazınak ve okumakla uğraştığıın için, hedef ve anlaını ortaya koymada, bir mesajı başkalanna iletnı.ede bir araç durumundaki yazarlığa, düzyazı ya da şiir şeklinde olabilen bu araca karşı duyarlık kazanmışımdır. Öyle ki bu giriş üzerinde, kiıni zaman hedef üzerinde düşündüğüınden daha çok düşünüyor, ona fazla değer veriyor ve karşısında duyarlı davranıyordum. Kimi zaman bir kelinı.e beni sevince, coşkuya ve sarhoşluğa öylesine sürüklüyordu ki bir ınetnin ınantıklı bir değerlendinnesini yapaınıyorduın. Bu keliine, bir zihin ve duygu büyücüsü gibi, beni kendisine tutsak ediyor ve dolayısıyla bir okuyucu olarak bu mehı.i mantıklı değerlendirme gücünü elimden alıyordu.

Bu konularda çok tecrübem vardır. An olurdu, Avrupa' da uğraşım,

topluın konulan, eğitıın ve bilinı. konuları üzerinde olduğu ve bu ikisinin kendiliğinden beni yanlış duyarlıklara düşürebileceğini, insanda yetişip gelişnı.esi gereken öteki duygu ve boyutlardan alıkoyabileceğini düşündüğüm ve çevre de nı.antıksal kuru bir çevre olduğu için, bir bireyin oradaki bilirnsel ya da toplumsal çevrede içine düştüğü duygu, iç aydınlanına

ve nı.aneviyat eksikliğiyle savaşını. için çevreye karşı, tıpkı bir krenı. gibi, bir senın1 gibi, Batıcılık ınikrobundan korunınak için her yönden kullanabileceğirn ve aynı şekilde ald! değerlerin saldırılan karşısında güçlü olmanı.ı sağlayacak güçlü bir etken seçıniştinı.; Seçtiğiın Mesnevi'ydi; burada Mesnevi'nin pek gerekli olınadığını, arna orada bir ınıktar gerekli olduğunu düşünüyoruın. Sonra da Mesnevi'nin kendisi, anlatıını, şiirsel fonnu ve seçtiği söyleyişler, bende başka bir duyarlık oluşturnı.uştu. Mesnevi'nin insan ruhunda yarattığı tufanda boğulrnuş hissediyorduın kendiini; karşısında bir kitap bulunan ve o kitabı inceleyip değerlendirmeye girişen bir okuyucu gibi değildiın. Bu, bir açıdan oluınlu olurken, başka açıdan da oluınsuz olabilir. Çünkü şını.di artık benim için ınakul bir kitap değil. Aşk duyulan bir olgu olan bu kitap, hakkında kişiyi doğru bir değerlendinne yapınaktan alıkoynı.aktadır.

Aynı şekilde burada boğulmak, beni çevremde bulunan öteki gerçekliklerden habersiz kılmaktadır. Bu, boğulmaktır.

Bir ara, büyülü bir düzyazısı bulunan Andre Gide'in keliıneleri, cümleleri ve deyişieri beni öyle tutsak ediyordu ki bu cümlelerin anlaınlannın değerini dakik olarak değerlendiremiyordum. Anlatıın güzelliği beni öylesine kuşatıyordu ki şeyhinin karşısında duran bir mürit olup çıkıyordum. Zaınan geçtikçe, benim için bunca etkili olan bir cümlenin bu etkisinin taşıdığı anlamdan değil, yazı ve anlatırnın ınucizevi güzel.,.

liğinden kaynaklandığını anlıyordum. Bunlar, bireyin çalıştığı alanda edindiği duyarlıklardır. Bu duyarlıklar, insanın öteki mantıksal duyarlıklarını bütünüyle yok etmektedir; bu bir başka düşünsel sapmadır.

Bu, insanın tek boyutlu oluşuna, tek açıdan bakışına, toplumsal konular üzerinde tek alanda düşünmesine neden olur. Bu duruında birey, bir yönden seçkin olabilir, ama toplumda sorumluluk taşıyan bir aydın olarak eksik bir bireydir. İnsan büyük bir arif, büyük bir yazar, büyük bir sanatçı olabilir, ama toplumda sorumlu bir insan olarak bu birey eksik olabilir. Benim, bir tipin ve bir düşüncenin doğru olup alınadığına ilişkin ölçütüın, kelaın, felsefe ve mantık tartışmalan değil, bu düşüncenin bir nesil ve çağ için yararlı oluşudur. Aynı şekilde bu düşüncenin, bir aydının çevresinde insani soruınluluğunu yerine getirmedeki eylemsel değeri de bu ölçütün bir parçasıdır. Bu, bir düşüncenin sağlık ve hastalığının, güçsüzlük ve güçlülüğünün ölçütüdür. Bir düşüncenin mahkCnn oluşu bu bakımdandır. İnsan, bir alanla ilgilenirken o denli

duyarlık kazanır ki işinin taşıdığı değerleri gerçekte olduğundan daha fazla görür. Kendisiyle ilişkili olan şeyi gözünde büyütme ve kendisinin ilgi alanı dışındaki şeyleri gözünde küçültme ortaya çıkar ki bunların ikisi de sapmadır.

ŞehrıınİzIn fazıllarından olan beylerden biri, bir ara belirttiğıın gibi

cuma geceleri yaptıkları merasimden sonra birkaç kişi için sohbetler yapıyordu. Ahlaki, dini ve benzeri sohbetler. Daha sonra o sohbetleri yayımladılar. Bu sohbet kitapçıklarının dokuz sayısı, Tezekkuraat-ı Mezhebi [Dini Hatırlatmalar] adıyla basılmış olup hitap, telkin, hatırlatina ve ahlak yönleri taşımaktaydı. Sonradan, halkı uyandırmak ve insanların dini hidayeti için çalışma konusunda oldukça coşkulu olan beylerden biri, bu işte öncü bulunan o kişiye; Halk için bir iş yapınız. Niçin köşeye çekildiniz Sorun1luluğunuzun niçin farkında değilsiniz Vakit geçiyor; siz bizden daha çok soruınlusunuz. Siz daha çok hizmet edebilirsiniz. diyerek bir çağrı yapmıştı. O şöyle demişti; Efendim, bir yararı yok. Ben denedim. Siz gençsiniz, farkında değilsiniz. Bu topluında hiçbir iş yapılamaz. Ben dokuz adet D inf .Hatırla tmalar yayımladım. Topluın ise, bu hatırlatmalardan sonra da bunlar yayımianmadan önceki gibiydi ve toplumda bir değişiklik olmadı.

Bu tür değerlendirmeler ve bu örnek insanın uğraş verdiği işe, gerçekte olduğundan ne denli fazla değer verdiğini ve ardından onun çalışma alanı dışında bul unanlara ve çalışmalarına bir değer vermediğini tan1 olarak görüyoruz. I-Iiçbir etki ve değer görmez onlarda. Bu, yargıda sapınadır. Yargıdaki bu sapma da bu şekliyle [kendini büyük, başkalarını küçük görmek] insanın, toplumsal sorumluluğunu da sapmaya düşeı·ek yerine getirmesine, iman ve irade bakımından istese de topluma

hizmet etmek istese de gerçekliklere ve değerlendirmelere karşı taşıdığı yanlış bilinci açısından, hedefini gerçekleştirebilecek bir insan olamaz. Buysa herkesin, kendi düşünce çizgisi üzerinde karşılaşabileceği belalardan biridir. Özellikle, her ne olursa olsun tahsilli durumda olan ve düşünce, zihin, inanç, bilim ve toplum konularının özel bir bölümünde uzmanlaşan bizler, açıkça bu tür sapmalara düşmekteyiz. Bu yüzden, kendimiz için, bir program yapmak zorundayız.

Bu program şudur; Arada bir kendimizi ölüm gününün pençesinden kurtarıp özgür kılalım ve kendimiz üzerinde düşünelim, dakik olarak değerlendirelim ve yargımızı, eğilimlerimizi, cephe alışlarımızdaki zaaflarımızı -tüm bunları- yeniden gözden geçirelim. Bu durumda, kendimizin yargıcı olduğumuz, kendi kendimizin sanığı olduğumuz ve başka kimse işin içinde bulunmadığı için biz son derece adil ve dikkatli bir yargıç olacağız. Bu anlar, bir insanın büyük anlarıdır. İşte bu anlarda kimi zaman kişilikler değişir, bireylerde büyük bir içsel dalgalanma

ortaya çıkar, hatta insan ansızın nitelik değiştirir. Tarih, ansızın kendisinin üstüne yürüyüp zamana saidırabilecek ve tarihte yeni bir bakış yaratabilecek büyük bir insan haline gelen birçok kimseyi hatırlamaktadır.

Bu durumu ve bu sözleri şunun için söylüyorum; Ben kendim arada bir, birkaç yılda bir kez, kendi kendiine böyle bir ruh durumuna düşerim

ve kendimi yeniden gözden geçiririm. Bu anlarda büyük tecrübe ve birikimler edinmekteyim. Ben, bu anlardan son derece yararlanmışım ve bu anlar olmasaydı, ansızın içine düştüğüm, kendimi karşıma oturtup seyrettiğim ve dakik olarak değerlendirdiğıın bu anlar olmasaydı, yollarımdan, düşüncelerimden, inançlanından ve ediınleriinden birçoğunu oldukları gibi bilinçsizce sürdürüp gidecektim ve fırsatları ve güçleri boşu boşuna harcayacaktım, diye hissetmişiındir. Bu, öğretmen olarak size anlattığım en büyük derstir. [Bunu şu anda söz konusu etmem, bu günlerde böyle bir ruh durumu içinde bulunmamdan ve bugün ya konuşınaınalıyım ya da düşündüğüm şey üzerinde konuşmalıyım, diye düşünmemden kaynaklanmaktadır.] Bu yüzden, bunu dinlemek sizin için yorucu olsa da ya da ders nı.etninin konusuna ve öteki konulara daha çok ilgi duysanız da, özellikle belki de kişisel yönü bulunan bu konuları dinleıneye hazır olmasanız ya da güçlükle hazır olsanız da beni bağışlayınız. Fakat her ne olursa olsun bu konuların kişisel konular olmadıklarını düşünüyorum. Çünkü beniın kişisel bir hayatıın olmadığından kendiın için d üşünsem bile bu, bireysel ve kişisel konularla ilgili olmaz. Hayatıın ve varlığıın, kişisel hayat, düşünsel ve topluınsal hayat diye hiç bölünmemiştir, böyle bir bölümlemeın yoktur. Kesinlikle kişisel hayatıın yok. Dolayısıyla kendimle ilgili olanlar, beninı. le fikirdaş, sınıfdaş olan ya da ne olursa olsun benimle düşünce,

inanç ve toplum alanında ilişki ve çatışmaları bulunan bütün herkesle doğrudan bağlantısı bulunan konulardır. Dolayısıyla bu konulardan söz etmek, zamaıun temel konularından söz etnı.ek deınektir. Söylediğim bu konu, yeniden kendimizi gözden geçirmemiz, gerçekten ve adil bir biçimde zaaf noktamızın olup olmadığını, şu anda seçtiğimiz çalışına yolunun zararlı ve boş mu, yoksa yararlı mı olduğunu; ya da bundan daha yararlı bir iş yapıp yapamayacağımızı, bunun iyi ya da kötü sonuçlarının olabileceğini düşünmemiz gerektiğinden ibarettir. Bunları birlikte değerlendirelim ve ölçüp değerlendirelim, sonra da bu gidişin, bu sözlerin yanlış bir sonuç verebileceğine bakalım. Kişi bilinçli olarak çalışırsa doğru, yapıcı sonuca ulaşabilir. I-ler durumda da biz bu değerlendirmeyi yapıp çalışabiliriz. Benim de çalışmamda bir zaaf varsa, çalışmarnın yararlı değil zararlı olduğunu hissedersem, sadece kendi nefsim önünde itiraf etmekle kalmaz, size de söyleyebilirim.

Çünkü bir şey kaybetmiyorum; kaybedecek bir şeyim· yok çünkü.

Ben, Avrupa' da kaldığım son zamanlardan başlayarak bütün uğraşlarım, inançlarım, kararlarım, toplumsal, felsefi ve dini cephe ve tavır alışlarım üzerinde yaptığım temel değerlendirmeler -bu dünyada kendi yükümlülüğünü, kendi yön ve niteliklerini belirlemek, değerlendirmek ve iyisini kötüsünü ayırt etmek isteyen bir kişi olarak- sonucu,

sizin şu an gördüğünüz ve herkesten daha çok ilişkili ve tanışık olduğunuz bu düşünce çizgisine düştüğümü düşünmekteyim. Bunun, Kevir adlı kitapta, özellikleMabed makalesinde belirttiğim düşünsel ve felsefi bir boyutu vardır. Orada vicdanıının derinliğinde şekillenen, içsel bir devrim mayası oluşturan, sonra da varlığıının tüm yüzeyini kaplayan ilk derin değişimi ve ardından nasıl bir akım ortaya çıktığını, nerelerden hareket ettiğini, ne anlamı olduğunu, hangi yolu, yönü izlediğini, başka yollar ve yönler karşısında nasıl bir konumda olduğunu, bunların tümünü anlattım; isteyen oraya bakabilir. O konuları ben hiçbir zaman genel biçimde söz konusu etmem. Çünkü genel biçimde üzerinde durduğuın konular yüzde yüz toplun1sal konular olınalıdır. Soyut zihinsel konuları, soyut felsefi konuları, soyut duygusal ve irfanl konuları toplulllsal biçimde gündeme getirınek, benim inancıına göre çok iyi bir şey değildir. Bu yüzden, benim inançlarıın arasında yer alan, üzerlerinde önen1le durduğun1, hatta şiddetle inandığım konuların birçoğunu yalnız başıma değerlendiririın, ama toplumsal soruınluluğumda onları kesinlikle ortaya getirmem. Bu nedenle insan, topluınsal bir iş olarak söz konusu ettiği şeyi, kişisel inanç ve duyarlıklara göre değil, toplumun ihtiyaç ve yetersizliklerine göre seçmelidir.

Ben, paralll olup da Avrupa'ya öğrenim görmeye gitseydim kesinlikle ya felsefe okurdun1 ya da eleştiri alanında öğreniın görürdüın diye

hep arzu duymuşuındur. Bu iki bölüm benin1 düşünsel ve zihinsel idealimdi. Fakat paraın olmadığı, halkın parasını aldığım ve halkın bursiyeri olduğum için zorunluluk dolayısıyla, aşk duyduğum şeyi seçineyip ondan vazgeçtin1. Beni okutanların işlerine yarayacak bir şey okuyayım, dedin1. Beni buraya gönderip benim harcamalarımı, babam değil onlar karşılıyorlardıuo. Bu yüzden belki bu bölüın onların işlerine yarar diye düşündüm. İşin başında bu alana bir ilgi ve aşk duymazken bir görev, yükümlülük ve sorumluluk olarak okudum. Buysa, hepinizin üzerinde düşünllleniz gereken bir şeydir.

Kendi üzerinizde bu teemınülü yapmak ve kendinizi deşelemek için oluınludan değil olumsuzdan başlayınız. Bu değerlendirn1enin yararını-

110 Aile ödeneğimin olmadığını söylerken bunu yaygın söyleyiş olarak kullanıyorum. Ancak, okumaları için babalarının para gönderdiği kimseler de halktan para almış olmaktadırlar. Böylece hepimiz halkın bursiyeriyiz.

za sonuçlannı.asını istiyorsanız oluınlulardan başlayın; oldukça iyi olan, genellikle iyi sonuçları bulunan ve sonunda puan getiren şeylerden. Kesinlikle herkesin olumlu değerleri ve erdeınieri vardır. Bunlara dayanınak ve bunlardan söz etınek, genellikle, kişinin ben duygusunu tatnı.in etmek deınektir. Oysa bunlar insanların taşıınaları gereken şeylerdir.

İnsan hep kendisinin oluınlu noktalarını düşünıneli değil, olumsuz ve yanlış yönlerinin kaygısında olnı.alıdır. Hep oluınlu yönler üzerinde durulacaksa herkes kendisinden hoşnut olacaktır. Dolayısıyla, ortaya attığım ve dost olarak tanıdığım herkese önernı.ek istediğim sorular, size bir suçlaına biçiininde yöneHilebilecek konulardır; Yargı ve mahkeıne konusu, savcı ve sanığın kendiniz olduğu mahkeme konusu. Savcı hep sanığın suçlanacak noktalarına dayanır. Sanık da hep bu noktalan savunrnak durunı.undadır, olunı.lu noktaları değil. Bu yüzden insan kendisini acnnasızca suçlanı.alıdır, kendisini düşnı.anlarının, bilinçli düşmanlarının -aslında ne olduğunu anlanı.ayan ve savunulınası, çürütülnı. esi çok kolay olan ahmakça yersiz suçlamalar yöneiten düşınanlarının değil- hatta oldukça akıllı ve zeki varsayımsal düşınanlarının yerine oturtınalı ve onların dilinden kendisini suçlamalı, ardından da cevap verınelidir. Burada bu olanakların tümü bulunmaktadır. Ben bu süre içinde hep bu sorular üzerinde düşünüyorunı.. Bu sorular, şu anda yapınalta olduğuın işle ilgili olduğu için sizinle de doğrudan ilgilidir. Bu yüzden ben bu konuyu, birlikte düşündüğünı.üz, düşünce ve inançlarını. ızın yazgısını bir yerde bir araya getirdiğiniz -hiçbir etkenin bizi ayıı·amayacağını ve işin sonuna dek birlikte olacağımızı uınuyorunı.- herkesle bağlantısı bulunan en acil, konu olarak görüyoruınln; Konulardan biri, bizini. düşünce ve inanç konularına çokça dayanınaınızın bizi eylernden

alıkoyup koynı.ayacağıdır. Gece gündüz düşünmek, yazınak,

okumak, dayanaklar bulınak, tartışnı.ak, öğretmek, öğrennı.ek insana,

çevreye, başkalarına, bir gruba, bir kesiıne zihinsel gelişıne kazandırdığı

kadar, bu kişileri eylernden alıkoyacak ölçüde, yoğun zihinsel uğraş yaratınaz

ını Her inancın, her ideolojinin, her tür düşüncenin ve eylenı.in

değeri ancak eyleın aşaınasında belli olur. Eylemden önce, belirttiğıın

gibi yanlış ya da doğru düşünce, hak ya da batıl din, İslarn ya da küfür,

tevhid ya da şirk, Şiilik ya da Sünnilik, hepsi eşittir. Şiiliğin kendi ikrar

ve açıklamasına göre anı.el, dinin tanımının bir parçasıdır.

Şiilikte -bir ara burada söylediğim gibi- aınel, dinin tanıınının bir

111 Bu konuyu, hem eleştiri ve saldırısını, hem de benim kendi düşüncemi aklamak, şu anda hepimizin

yolu olan, çoğunluğumuzun inancı olan yolu açıklamak için ortaya koyduğum cevabı, son derece hassas

ve dakik olarak algılamanızı rica ediyorum. Aynı şekilde, bu savunma ve açıklama sizin için kabul edilebilir

değilse kabul etmeyin, siz de suçlayıp eleştirin; mantıklı cevap veremediğimi gördüğünüz şeyi bana hatırlatın

ve -bilerek ya da bilmeyerek- geçmeme engel olun.

parçasıdır. Bu konu bugün sadece toplumbilimsel bir konu değildir. Egzistansiyalizmin

söylemiş olabileceği bir konu değildir. Şiilik, bizim açımızdan

zihinsel, içsel ve kalbi bir konu olan iınam konusunu üç boyutta tanımlan1aktadır; Biri zihinset biri anlatımsat biri de eyleınsel iman konusudur; kalple ikrar ve itirat dille ikrar ve rükünlerine göre amel. Yani in1an benim kalbiinde tam anlan1ıyla aydınlık olsa, inancım yüzde yüz olsa, hatta hep dilimle bunu söylesem, aına bununla birlikte bunu eyleme dökmesem, Şiiliğin yaptığı tanın1a göre benim imanun gerçekleşmiş olmaz.

Mutezile ve Şia arasındaki ihtilaflardan biri, onların, hepiınizin yaptığı gibi, din ve küfrü zihinsel bir temele göre sınıflandırmak gerektiğine inanınalarıdır. Bugün de sadece bu konuya dayanmakla kalmıyoruz, herkes böyle inanıyor. Bizim açımızdan sınıflandırma şöyledir; Kafir dediğiıniz zaman, metafiziğe inanmayan, ruha ve ölümden sonraki dünyaya inanmayan kimse gelir aklıınıza. Bu, kafir ve dinsizdir. Mü'minse bunlara inanan kimsedir.

Oysa Kur' an' da kiifrün nasıl taıumlandığına bakınız; Küfürle din, hep arnele göre tanımlanınaktadır, zihinselliğe göre değil; Dini yalanlayanı gördün ınü [Maün Suresi, 1] Dini kesinlikle yalanlayan, yani dini olumsuzlayan kişiyi gördün mü Peki, dini yalanlayan kimdir Metafiziği olumsuzlayan kişi midir Bu kişi, Allah' ı yok mu saymaktadır Ruhu yok mu saymaktadır Kıyameti yok mu saymaktadır Bunları yalanlamakta mıdır Bunlara inanmakta mıdır I-Iayır. Bu surede yapılan

tanım, bütünüyle arnele göredir; İşte o, öksüzü iter, kakar.
[Maün Suresi, 2] [Bu kişi, öksüzü itip kakan kimsedir.] Bu, dinsizin ve materyalistin tanıınıdır. Yoksulu doyurmaya önayak olmaz. [Maün Suresi, 3] [Yoksula yiyecek vermeyen ya da az veren değil, süreğen bir coşku, hırs ve ciddiyetle açlığa karşı savaşmak için çaba harcamayan].
Bu, dini olmayan kişidir. Bu, dinin tanımıdır, her yerde böyledir; Kur'an'ın her yerinde bu şekildedir. Küfürden söz ederken -bizim yaptığımızın tersine- zihin konusu ortada yoktur.
Dolayısıyla bir dinin, bir düşüncenin, bir inancın, bir öğretinin ve bir ideolojinin hak üzere olmakla birlikte aydının toplumda ve kendi zamanıyla ve halkıyla olan ilişkisinde yükümlülüğünü yerine getirme çizgisinde [topluınsal yükümlülüklerini yerine getirmek açısından ki hedef de budur] doğrudan yapıcı bir rolü bulunmaması olanaksızdır.
Bu ten1eldir; yani amel ve aınet yani toplun1sal an1elle toplun1sci.l amet yani aydının yükün1lülüğüyle aydının yükümlülüğü, yani toplumuna özbilinç vermesi, n1uhatabına, karşılannda bilinçli bir insanın sorumluluk taşıdığı kimselere insani, toplumsal ve sınıfsal bilinç vermesi. İşte onun yükümlülüğü budur; düşünsel ve toplun1sal hidayet yüküınlüAU

lüğü. Bu, aydının yüküınlülüğüdür; bu aydının amelidir. Dolayısıyla her öğretinin ya da dinin ya da dini veya din dışı her ideolojinin -her

duruında da- hak ve batıl oluş temeli, onun toplumsal rolüdür.

Dinin, peygaınberin aınelinin, İslaın'ın ve aslında İslaın Peygan1beri'nin ortaya koyduğu ve ilan ettiği şeyin adı risalettir. Bu terim rastgele seçilınemiştir. Risalet, biziın şu anda bu kelin1eden anladığımız bütün anlan1 yükünü taşımaktadır. Risalet ve aynı şekilde emanet, Allah'ın özel olarak insanların on1uzuna yükle di ği ve her d urun1da da her bireyin yüklendiği emanet, anlaını ne olursa olsun hayat yokuluğunu aynı şekilde sürdürınektedir. Oınuzlar boş değildir. Omuzuncia hiçbir yükün bulunmadığını hisseden herkesin, sırtında harnal yükü vardır.

Sürekli olarak düşünce konularına dayanmakla ve yazına, ders verme, konuşına, araştırına, kitap hazırlama ve yayıınlaına işleriyle sınırlanmak, başlı başına, zorla ve doğal olarak düşünceyi teınel almak eylemden sapmaya neden olınaz ını Her durumda da düşünüşü, eylemi doğurması gereken -çünkü sadece filozof ve bilgin bir bilinçli değil, aydındır- aydını halkla olan ilişkide eylemsel risaletinden alıkoymaz ını

I-Iep düşünce konularına dayanan böyle bir aydının ınuhatabı, onunla düşünce teınasında bulunan başkalarını da kendisi gibi eylen1den alıkoyup kenara itınez rni, topluma hizıneti ve çalışmayı unutturmaz ını

Bu sorunun cevabı hem evet, hem hayır, heın de tersine eylen1in gereği, düşüneeye dayanma olabilir. Buna göre üç cevap vardır; Birincisi 'evet', sadece düşüneeye dayanmak, o düşünce ne olursa olsun -dini ya

da ideolojik ya da eylemsel ya da tarihsel ya da topluınsal ya da toplumbilimsel-eyleınden alıkor ve eyleın görevi duygusuna engel olur.

İkincisi 'hayır', aslında düşünsel uğraş, eyleme ve eylem duygusuna zarar vern1ez, burada nötrdür. Üçüncüsü de şudur; Bir grupta eylen1 duygusu oluşınadan önce o grup içinde düşüneeye dayanma bulunmaınası olanaksızdır. Birinci soru hepiniz için oldukça açıktır; Aydının eylem açısından yabancılaşınasına neden olan düşünce konularına dayanınak. Sad i' nin deyişiyle;

İş, akıllının kiirı olmasa da,
Akıllıdan başkasına iş buyurma.

Doğrudur. Tek kelimeyle, eyleıne engel olacak biçiinde düşüneeye dayanış, birinci olarak, dayanılan düşüncenin türüyle bağlantılıdır. İkinci olarak düşüneeye dayanışın şekliyle bağlantılıdır. Kendi gereği olarak kendisine dayanan bireyin eylemden uzaklaşn1asına neden olan düşünce, özdeşlik karşıtı, biliın dışı, hayali, duygusal, zihinsel, soyut, mutlak felsefi ve içe dönük bir cinsiyeti bulunan düşüncedir. Bu düşüncenin adının tasavvuf olınası, züht olınası, riyaset olınası ya da n1ateryalizn1 ohnası bir şeyi değiştirınez. Zihinsel n1ateryalizn1 de vardır;

Feuerbach'ın materyalizmi zihinsel materyalizmdir. Bu düşüncenin adı idealizm de olabilir; Berkeley'in idealizmi, hatta Hegel'in idealizıni ve

Chateaubriand'ın idealizmi. Ya da egzistansiyalizm olabilir; Şimdi zihinsel bir içebakışçılık biçiminde yaygındır. Ya da maneviyatçılık olabilir; Şiındi Batı' da ortaya çıktığı biçimiyle. Tüm bunlar çelişik düşüncelerdeki değişik yönlerdir. Fakat hepsi bir şeyde ortaktırlar. Bu ortaklık yönü, eylenı. karşıtı olnı.ak ve özdeş yüküınlülüğü yerine getirnı.eye yabancılık taşıınaktır. Bunlara dayanmak, -her biri birbirlerinin karşıt kutupları olnı.alarına karşın- kendilerine dayanan kişiyi zihniyetçi, içebakışçı, hayalci, ütopist, idealist, soyut bakışçı bir aydın durumuna getirir.

Adı din ya da tasavvuf ya da felsefe veya sanat olsun, değişmez.

Şiındi sanat için sanat tartışması bunca şiddet ve hızla gündeme gelnı. ektedir. Artık günün modası olup çıkmaktadır. Bunu kabul etmeyen ldıusenin sanattan anlamadığı anlaşılır. Bu, böylelikle güzel ve hayald bir zihinsellikte boğulan bir nesil için uyuşturucu ve felç edici bir etkendir. Bunun adı sanattır, aına sonucuysa aydının sanatsızlığı, onun işe yaraınazlığı ve aslında toplunı.sal yüküınlülük ve topluınsal eylenı.le, bu aydın sanatçının karşı karşıya gelmenı.esidir. Bilim için bilim de budur. Din için dinde budur. Namaz için nanı.az da budur. ibadet için ibadet, aynı şekilde felsefe için felsefe, nı.ateryalizrn için ınateryalizm, sanat için sanat, güzellik için güzellik de budur. Kendini asıl sayan her şey, artık bir hedefe ulaşınada ve ulaştırmacia bir başlangıç ve yol olmaktan çıkar. Bu, ne denli kutsal olursa olsun, kendisine yöneldiğinde artık eylenı.sel

değerini yitirir. Dinde bütün eyleınsel ve düşünsel inanç sonuçlarının ölünı_ öncesinden ölünı_ sonrasına geçnı.esi, dinin hareket, olgunluk, gelişme, bilinç ve eylem için bir başlangıç olma biçiminden inançlar, duygular ve aslında eylenı.le ilgisi alınayan ve zihinsel şekliyle kalan hareket ve ediınler dizgesine dönüşmesidir. Bu yüzden çoğunlukla beniın gibileri, örneğin İslam' da filan arnelin ya da filan inancın şöyle bir toplunı. sal sonucu, şöyle bir eylemsel sonucu, şöyle felsefesi bulunduğunu, şu anlaını taşıdığını söylediği için eleştirilmiştir. Bu din! konuları akll olarak açıklanı.anı.ak gerektiği, bunları sadece Allah söylediği için yapmak gerektiği, 'şunun için' ya da 'bunun için', 'nedeni şudur', 'nedeni budur' şeklinde şeyler söylemenin anlaını alınadığı yolunda eleştiriler getirilıniştir. Oysa Allah, bir hükmü anlatırken nedenini de anlatır, sonucunu da anlatır. Ayrıca büyük Şia alimlerinı.iz, hüküm ve anı_ellerin nedenleri konusunda müstakil kitaplar bile yazmışlardır. İlelii'ş-Şerayi herkesin bulup inceleyebileceği bir kitap olup müstakil olarak bu alanda yazılmıştır. Orada yazılanların hepsinin ya da başkalarının, bir inancın nedeni veya hükmün nedeni, yani ereksel sonuç olarak belirttikleri her şeyin doğru olduğunu söylemiyorunı..

Ancak, aslında alin1leriınizin kafalarında da, tün1 bunların nedenlerinin ve aıneli sonuçlarının bulunduğu ve bu ereksel nedeni bilinekle şu

inanç ve hükının, insanı şu hedefe ulaştıran bir giriş ve araç duruınuna getirdiği konusunun tain anlarnıyla doğal ve biliinsel bir şey olarak gündeinde bulunduğunu söyleınek istiyorum. Fakat aynı din, din için din duruınuna geldiğinde artık erek nedeni ve hüküın koyn1a nedeniyle olan bağlantısını kopanr ve kendi başına kalarak soyutlaşır. Bu yüzden an1elle ten1as durun1undan uzaklaşır. Bu duruında bu şekliyle bu dine dayanınak, aydın ya da dindar bireyi eyleınden alıkoyar. Düşünür bu konuya ne denli çok dayanırsa, eylem ve eyleınsel yüküınlülüğü yerine getirn1e şansını da o denli yitirir.

Kin1i zaman din ya da bu düşünce olun1lu ve yapıcı olup aslında eyleın çizgisindedir ve eyleıne neden olur, aına bizin1 ona dayanış şekliiniz biliın dışı, zihinsel ve soyuttur. Bu yüzden kiıni zaınan, aslında eylen1in özü olan, en büyük eylem örneği ve düşüncenin özdeş cisiınlenişi duruınundaki teınellere, hükümlere, olgu ve olaylara dayandığıınızı, ama bu dayanışın zihinsel bir şekle dönüştüğünü görüyoruz. Bu, artık oldukça şaşırtıcı bir olaydır. Bu, bizin1 tarihiınizdeki ahmaklık diyalektiğidir. Tarihiınizde ıınaının en büyük anlaınlarından biri, eyleınsel oluşu, özdeşlik gösterınesi ve düşüneeye özdeş cisimleniş sağlamasıdır. Ali, Ben konuşan Kur' an'ıın. diyorsa, burada Kur' an, zihinsel bir görün gü d ür; Ali ise bu zihinselliğin özdeşliğe dönüşümüdür. İslan1 bir plandır; bir binanın

bir kağıt üzerine çizilmiş planıdır ve bina edilmesi gereken bir nesnedir, bir gerçekliktir. İınam kapalıdır, bu zihinselliğin özdeş örneğiyse bir insan şeklinde cisin1lenn1iştir. Dolayısıyla iınaının rolü, bir düşüncenin eylemsel rolüdür. Bu yüzden ben, bir Şii ya da bir Müslüman olarak Kur'an üzerine, hüküınler üzerine, sünnet, hadisler ve tarih üzerine ve bir ideoloji ya da dinin zihinsel konuları üzerine düşerken söz konusu olan hep inanç ve zihin konularıdır. Şiındi ben Ali derken, I-Iüseyin derken ya da Aşura derken [yani bir düşüncenin eylen1sel, somut ve özdeş cisimlenişi] bunlar benim için, bir araya gelıniş, ete kemiğe bürünmüş, daınarlarına kan yürümüş ve imanın adını almış düşünce ve zihinden ibarettir. Fakat eylemin ta kendisi olan dayanma şekil ve biçiini, aslında zihinselliği ve eyleınden soyutlanmayı doğuracak biçimdedir ve temelde eyleın soruınluluğunu yok etn1ekte ve görev duygusunu, yani eyleın duygusunu ortadan kaldırmaktadır.

Bu yüzden, eyleme dayanış, eyleının ortadan kalkınasına etken olınaktadır. Zihinsellikten· özdeşliğe gitınek anlaınına gelen 'imamı tanıyış'ın kendisi bir tür zihinsel, hayali ve içebakışçı ilişkiye dönüşür. Sonunda imaının tanınması, tıpkı Cebrail' in tanınması gibi olur; toplumsal hayatta onun bir rolü yoktur ve onun tanınn1ası sadece itikadi bir

zorunluluktur ki Müslüman olan herkes inanrnalıdır; şu anda, inanmakta

olan benle, inanmayan arasında eylemde bir fark yoktur. Bu yüzden burada aydın şuna dikkat etmelidir; Bir öğreti ya da din adıyla bir düşüneeye dayanışın, kendisini eylemden uzaklaştırdığını görürse yargıda -dakik ve insaflı olmak istiyorsa- eylemin ortadan kaldırılmasına etken olan şeyiıı. düşüncenin cinsiyle mi ilgili olduğunu [ki bu düşünce zihinsel bir düşünce olabilir, bir tür vedaizm, budhaizm, mistisizm, sufizm, tasavvuf vb. olabilir ya da zihinsel bir varoluşçuluk ve Hegelizm olabilir] yoksa öğreti eylem öğretisi olduğu halde ona dayanış şeklinin mi eylemden uzaklaşmaya neden olduğunu, iyi ayırt etmelidir. Hangisini suçlayıp hangisini mahkum etmektesiniz Bunları birbirinden ayırmak gerekir.

İkinci konu, aslında olumlu ya da olumsuz şekliyle düşüneeye ciayanmanın eylemle bir ilgisinin olmamasıdır. Dolayısıyla düşüneeye dayanma, ne eyleme engel olmakta, ne de eylemi güdülemektedir. Örneğin bilimsel konulara bilimsel bir tanıyış olarak dayanmak Onları tanıma ya da tanımanı.anın eylemle ilgisi yoktur. Peygaınber bir yerden geçiyordu [bu, edebiyat bölümü için oldukça iyidir]. Orada oturınuş tuhaf bir şiddetle konuşan ve kıssa anlatan bir kişiyi gördü.nı Peygamber sordu; Ne olup bitiyor, bu kimdir Dediler; Bu ediptir. Şimdi soruya bir bakın; Peygamber -peygamberliği bir yana, Arap olduğu için ve çevrede büyüdüğü için kim olduğunu kesin biliyordu- şöyle diyor; Edip

nedir [Arapçası da zayıf alınadığı halde edip kimdir demiyor.] Cevap veriyorlar; Falanca işle uğraşandır. Sonra Peygamber şöyle diyor; Bu ne bilinmesi yarar getiren, ne de bilinmemesi zarar veren bir ilme dayanmaktır. [Ona dayanınak, ne arnele zarar verir, ne de amel için bir değer taşır. Bu kendi halinde bir şeydir.]

Üçüncü konu; Aydının seçtiği öğreti, eylemin ilk adını olmalı ve bu ideoloji ya da öğretinin yazgısı eyleıne dönüşebiidiğini göstermiş olmalıdır. Öğreti eyleme dönüştüğünde en azından iki somut örnek taşır;

Birincisi, bu öğreti tarihte olay yaratır [olay, hareket, olgu; ister toplunı.sal bir olay biçiminde, ister toplumsal bir devrim biçiminde, ister bir uygarlık ve kültür biçiminde]. Böylece onun eyleme dönüşebilen bir düşünce olduğu anlaşılıı·. Aristo, ilk öğretmen olduğu ve bu süre boyunca ve bu alan genişliği içinde onun kadar hiç kiınse zihinlere egemenlik sağlayamadığı halde tarihte hiçbir hareket yaratamaınıştır. Şiındi bile ınantık ve felsefe üstünlüğü Aristo'nun elindedir, hatta bugün de trajedi ve tiyatro için, Aristo'nun 2300 yıl önce yaptığı tanıın kabul edilınekte-

112 Bunlara 'kassas' derlerdi. Kassas, kıssacılara ve ediplere denirdi. Bunlara hem edip, hem de kassas derlerdi. Çünkü edipler, o zamanlar henüz bu aşikane, hamasl, efsanevi, milli vs. hikayeleri bilen ve insanlara aktaran kimselerdi.

dir; ona ne bir şey eklemişler, ne de ondan bir şey eksiltınişlerdir. Oysa Aristo zamanında tiyatro, tek başına bir adamın oyunundan ve çevresine insanların oturup onu seyretmelerinden ibq.retti. Kendisi Poetica kitabında şöyle yazmıştır; Son zamanlarda iki kişi oldular ve birbirleriyle konuşup oynuyorlar. Elbette çok ilerlemişti. Böyle bir durumda o, trajedi, komedi ve drama ilişkin -bugün bile, tiyatro bunca gelişnı.ekle birlikte- nı.antıklı olan tanımlar vernı.ektedir. Fakat bu adanı. eylem açısından hiçbir hareket yaratmamıştır. Hiçbir hareket. Kütüphanelerde, dershanelerde ve bilinı.sel topluluklarda hep egemen olmuşsa da halkın içinde, tarihte ve kentte -Atina' da bile- kimse onun varlığını d uymamıştır. Aslında düşünce türü eyleme dönüşecek gibi değildir.

Fakat tarihinde hareket yarattığını [kitle içinde hareket dediğim zaman bu tarihsel hareketi kastediyorum] ve aynı şekilde insani örnek ortaya koyduğunu gösteren bir ideolojiyi seçmişsek bu, bir ideolojinin ya da bir dinin eylem yönü bulunduğunun göstergesidir. Onun gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmekte olduğu insan, somut değerleriyle dünyaya sunulabilir ve bunun bu öğretice gerçekleştirildiği söylenebilir. Gerçekleştirilıniş insan, bu ideolojiden aldığı özel tiple, özel temelle, kendine özgü yönleriyle ortaya çıkan insan denı.ektir. Öyleyse bu öğretinin ütopya biçiininde, zihinsellikler dizgisi biçiininde olınadığı, insan yarattığı, yani eylemsel olduğu, ütopik değil pratik olduğu anlaşılır. Dolayısıyla

bu düşünceyi bir ideoloji ya da bir öğreti veya bir din biçiminde seçmişsek, ardından da ona körü körüne, yanlış ve taklitçi bir biçimde değil bilinçli ve özbilinçlice dayanmışsak, işte burada, aslında eylem düşüncesinin eylemsel düşünce ve yaratıcılık düşüncesinin kendisi olan düşüneeye yapılan düşünsel dayanışın sadece eyleıni destekleyip onaylaınakla kalmadığını, eylemin gerçekleşmesinin ve ayrıca bir eylemin doğruluk ölçütünun de -hem varoluş ve ortaya çıkışının, hem de doğruluğunun- eylemin bu önsel düşünce bilincine dayanmasını gerektirdiğini söyleyebiliriz. Eylemin düşünce altyapısı ya da tenı.eli yoksa o eylem ya gerçekleşmez ya da bilinçli biçiınde gerçekleşmez. Bu yüzden tarih boyunca her yerde, nerede hareket ve yapıcılık varsa, ardında bir görüşün, bir düşünce bilincinin, uyandırıcı ve aydınlatıcı bir inanç kültürünün, aynı şekilde söz ve eylemden oluşan eleştirel bir açıklamanın var olduğunu görmekteyiz. Bu, istisnası bulunmayan, kesin, cebri bir şeydir. Tarihte var olan aına kökeni gaybi olan [yani hareket etkeni toplumun içsel çelişkisi değil, nedeni gaybde bulunan bir yükümlülük olan] ve Allah'ın bir kişiyi hareket oluşturmakla görevlendirdiği hareketlerde bile, düşünce kökeni gaybde bulunan bu birey, bu insan, bu elçi dünyada sahip olduğu böyle bir dayanakla toplumunu, öğretisini ve yükümlülüğünü, önce düşünsel bilinç, düşünsel ve inançsal dayanış, sonra

da eylem olan bir şekle dönüştürür hatta bu birey, gaybi kökeni ve etkeni bulunan bir ideoloji karşısında ideolojik bir risalet taşımaktadır.
Dolayısıyla biz ya da ben, ister bireysel, ister toplu olarak; Topluınsal yükümlülük türünüzü düşüneeye sürekli dayanma yoluyla belirleyen siz, eylem olarak, toplum ve zamandaki eylem yükümlülüğünüzü yerine getirmekten geri kalmıyor musunuz ve düşünmeye çağırmak, eylemsizliğe çağırınayı gerektirmez mi diye suçlanırsak şunu söyleyebiliriz; Bu olanağın var olduğunu, düşüncenin ve düşüneeye dayanışın en büyük aldatmaca ve kötüye kullanma aracı olduğunu biliyoruz.
Şunu da belirtıneliyim ki tarihte ve bütün toplumlarda en büyük kötüye kullanına etkeni, düşüneeye dayanışın ve düşünceyi şiddetle dayanak alışın-o düşünce iyi de olsa- eylemden gafil kalmaya araç ve etken olnlasıdır.
Birkaç yıl önce burada konuşmalarının birinde söylediğim gibi, yazar ve düşünürlerimizin birçoğunun -Şii görüşü taşımakla Şii olmak ayrı şeylerdir- Abbasiler zamanında uygarlığın, düşüncenin gelişmesinden, felsefe, sanat ve benzerlerinin yaygınlaşmasından övgüyle söz ettiklerini görüyoruz [Abbasilerin iyi de başarılı olduklarını ve düşmanın kafasına bile kendisini dayattığını görüyoruz]. Aslında onların felsefe, edebiyat, sanat ve hatta kelam, tefsir gibi konulara dayanmaları, aydınlarda zihinsel duyarlık oluşturacak biçimdeydi. Böylelikle, Bıneviler döneminde duyarlıkları hep gasp, hak meselesi, adalet, zulüm,

imam, imamet, vesayet, 'kim haklıdır', 'kim zulüm üzeredir', beyt'ül mal, kişi hakları vs. üzerinde yoğunlaşan bilinçli ve aydın Müslüman toplum bu duyarlığı bir yana bırakmış oluyordu. Küçük bir toplumsal sorun ortaya çıktığında ister koyun otlatan çoban olsun, ister öğretmen olsun, isterse Kur' an okuyucu olsun bütün halkın mescide dökülmesini sağlayan bir duyarlık vardı. Küçük bir sorun ortaya çıkınca bu sorun onların hepsini ilgilendiriyordu. Pekala; insanlar böyle toplumsal duyarlıklar taşıdıklarında bir iş yapılamaz.

Öyleyse ne yapalım Bu konuları düşünmek yerine onları~ kafalarını daha büyük konularla meşgul edelim. Bu gündelik maddi, siyasi vb. konular nedir Basittir. Şu andanazil olan Kur'an kelimelerinin Allah'ın zatımn mı yoksa Allah'ın sıfatının mı parçaları olduğu üzerine düşünmek, bunun getirdiği ödevi açığa çıkarmak. İşte bu tür şeyler. Ya da ilk mahiyetin ve ilk heyulanın ne olduğunu tartışmak. Zihinleri bu tür konuların ardından sürüklemişlerdi. Hala bunların hiçbiri çözülmemiştir; hala bunlarla uğraşmaktalar. Ne ortadan kalktı O konular ortadan kalktı. Bıneviler döneminde her yerde imarnet konusunun, adalet konusunun, beyt'ül mal konusunun, fetih konusunun, ganimetler konusunun, haraç konusunun, daru'l hilafe konusunun konuşulduğunu, Ali'nin hakkından, Ömer'in hakkından, Ebuzer'in hakkından, Ebuzer'in

düşmanının hakkından söz edildiğini, cepheleşınenin, muhalefetin ve bu tür karınaşaların söz konusu olduğunu görüyoruz.

Abbasiler zaınanında bu tür konular yoktur, bilimsel konular vardır. Dışardan çeviri yaparsan bir çeviri için onun ağırlığınca altın veririm, der. Bizimki gelip eşek postu üzerine çevirisini yazıyor. Gelip bakıyoruz üç sayfa çeviri yapmış, tam beş kilo geliyor. Hadi ver, diyor! O bana külah giydirdiğini sanıyor, oysa ona külahı giydiren beniıTL Düşünce konularına bu şekilde yaklaşışın, İslam topluınunun dinini eylenıden uzaklaştırınak yani depolitize etınek amacını taşıdığını görüyoruz. Yine görüyoruz ki böylelikle Abbasiler altı yüzyıldan fazla bir süre yönetİnlİ ellerinde bulundurn1uşlardır. Oysa Emeviler sadece bir yüzyıl egen1en olınuşlardır. Onların kısa ömürleri, bunlarınsa uzun ömürleri toplumun şekliyle bağıntılıdır. Fakat haberli olsaydık Peygamber'in on üç yıl boyunca düşünceye, sadece düşüneeye dayandığını, bilince ulaştırdıktan sonra da eyleıne girdiğini görürdük. Bu, bütün toplumlarda böyle olduğunu, eylen1in ardında düşüncenin ve düşünsel dayanağın gizli bulunduğunu, eylemin yanı başında da düşünınenin ve düşüneeye dayanmanın gizli bulunduğunu, eylemin sonunda da düşünmenin ve düşüneeye dayanınanın yer aldığını ortaya koymaktadır. Düşüncenin eylemden her uzaklaşışında eyleın kısır çabalara dönüşür, düşünceyse zihinsel hayaller biçimini alır; kısacası her ikisi de anlaınsızlaşır. Bu yüzden önce

bilinçli dayanış, sonra da eyleme ve harekete dönüşebileceğini göstermiş bir öğretiye dayanış gereklidir. Eylemin oluşmasının en büyük etkeni ve aynı biçimde en büyük hidayet, yön bulma ve doğru tavır alma ışığı da eyleında bulunınaktadır. __Toplum düşünn1üyorsa, düşünmemişse, bilince erınemişse hiçbir şey yapamaz, hiçbir şey.

İran Meşrutiyeti'ni Büyük Fransa Devrimi'yle karşılaştırdığınızda, kopya ettikleri şeyle karşılaştırmada biri o şekle dönüşmekte, öteki de bu şekle. Bu yüzden meşrutiyetin birkaç ferman ve fetvayla başladığını görüyoruz. Oysa Büyük Fransa Devrimi bir yüzyıl düşünmekle, yeni bakışla, ileri, bilinçli ve aydınca düşünme hareketiyle başlamıştır. Bu yüzden, eylem yönü bulunan düşüneeye düşünsel dayanışta bulunmalıyız. Aynı şekilde hem eylemi göz ardı ettirecek, hem çalışma ve düşüncemizi zihinsel soyutlamalara dönüştürecek, hem de bizi eyleın gerçekliklerinden, aynı şekilde zihin gerçekliklerinden uzaklaştıracak, som·a da içe dönük kılacak, güzel ve çekici sözlerle meşgul edecek, ardından da bizde ruhsal, zihinsel ve içsel duyarlıklar oluşturup bizi düşünceleri, inançları ve zihinsel taassupları içinde boğulınuş, ama gerçeklik ve özdeşlik açısından kof, felç olmuş zihinsel kişiler kılacak biçimde dayanıştan kaçınma bilincini taşıınalıyız. Tüm bunların bilincinde olmak durumundayız.

Aslında aydın, eylem yükümlülüğünü yerine getirmek için bilinçli

bir düşünsel dayanış ve dayanak sahibi olmalıdır. Aydının topluma verdiği şey, ilahi ateştir. Dininden ve peygamberlerinden aldığı ateştir o.

Aydın -herkes ve her biri- o ateşi alan ve toplumuna veren bir 'promethe' dir. Ateş nedir Bilinci ve hidayeti, ışığı ve aynı şekilde hareketi, harareti ve ısıyı oluşturan düşüncedir ateş. Bu düşüncenin eylemle çatışmaması bir yana eylem bu düşünceden beslenir. Bunlar, insanın hep kendi kendisine düşündüğü ve çokluklada aşırı korkulara, aşırı kuşkulara ve aşırı ruhsal işkencelere düştüğü konulardır.

Başka bir konu dine dayanma konusudur. Dine dayanmak, insanı bir tür irade olumsuzlaınasına, fizik ötesi güçler karşısında insamn özgürlüğünün yok sayılmasına, . fatalizme ve ce bre sürüklemez mi İnsanın, kendi takdirini, kendi elinde, kendi bileğinde görmek yerine gaybi bir meşiyyette görmesi, hayatı bu dünyada kurmak yerine ahirete bırakması, ihtiyaçları bulunan insanlar için cenneti yeryüzünde oluşturup bina etmek yerine ahirette etmesi nasıl açıklanabilir Bu gönderme ve eleştiriler bize yapılmaktadır. Bu eleştiriler söylediğiniz gibi olabileceği gibi, bunun tersi de olabilir.

Hangi din ve hangi dine dayanış Bugün artık birinin 'ben dine karşıyım' demesi ya da 'ben dine inanıyorum' demesi yeterli değildir. Bu iki söz de anlamsızdır. Bundan sonra hangi dine inandığını belirtmelidir. Ebuzer'in diniyle Mervan'ın dini; ikisi de İslam' dır. Fakat Ebuzer'in

İslam'ıyla Mervan'ın İslam'ı arasında Lat ve Allah arasındaki kadar fark vardır. Bu ölçüde fark vardır. Peki, İslam'a inamyorsun, ama hangi İslam'a inanıyorsun Osman'ın sarayında halkın beyt'ül malını yağma eden İslam' a mı, yoksa Re beze' de yalnız ve suskun bir biçimde sürgünde ölen İslam'a mı Hangisine Yükümlülüğünü belirlemelisin.

Çünkü doğru yargıda bulunamıyorsun. Çünkü her ikisi hakkında yargın doğru olsaydı, içine hem Ali'yi hem de Muaviye'yi sığdıracak açık, bilinçli ve adil bir yargıda bulunamazdın. Çünkü bu ikisinin ortak yönü yoktur. Biri öldürülür, biri katil olarak kalır. Sen hangisine inanıyorsun Din, yoksulluğun güzel gösterilmesinin aracıdır. dersen doğru söylediğini görürüz. Osman, aynı sözü söyler. Ka'bu'l Ahbar' da dini fetva verir, doğrudur. Fakat İslam'ın yoksulluğu şirin göstermeınesi bir yana adaleti, eşitliği ve açlıkla savaşımı savunduğu olgusu uğruna -bunun için, bu söz hatırına- İslam'ın ilk elden yetiştirdiideri kendilerini kurban etmişlerdir. Peki, şimdi hangisine inanıyorsun Sen, bir insan vicdanı olarak, dini, insan iradesinin zaafına etken olarak görıneye utanınıyor musun Bütün dini sorumluluklarının Tanrı'ya ya da fizikötesi güçlere teslim edilmesinin ve kendinin birey olarak burada, artık sorumluluk taşımamamn etkeni olarak mı görüyorsun dini Birey,

fizikötesi güçler karşısında, kendisi için hiçbir irade ve güç hissetmeyen

aşağılık bir insana dönüşür böylelikle.

Bütün yargıların yine metafizik takdire bağlı bulunduğu ve hiç kimsenin kendisinin ve başkalarının yazgısında etkisinin olmadığı ve dolayısıyla herkesin Tanrı'nın istediği şekilde olduğu bir dini yücelikten mi söz ediyorsun Bunları söyleyebilirsin ve İslam'ın kendisinden özdeş örnekler de bulabilirsin, ama karşısında Ali'yi görünce utanmaz mısın Böyleyse O, yoksulluğu güzel göstermelidir, güçsüzlüğün ınazharı olmalıdır, toplumda sorumluluk duymayan bireyin mazharı olmalıdır.

İnsan toplumunda, Ali kadar -ki bir insandır, bir mitoloji kahraınanı ve tür taıu·ısı değildir- insanı soruınluluk duyan ve ıztırap duyan hangi özgürlükçü, hatta hangi insan severlik ve özgürlük taıu-ısı vardır Düşman -Ali'nin kendi memurlarından değil, dış düşman- yani Emevi askerleri Ali'yle savaşırlar, Ali'nin hükümranlık ülkesine saldırırlar, bir Yahudi kadını döverler ya da ona tecavüz ederler. Ali öyle ukde taşır ki konuşurken, öyle acılı konuşur, öyle huzursuzdur ki öfke ve bağırıp çağırma yerine öyle incelikli konuşur ki; Kişi bu derde ve utanca katlanamayıp öldüğünde o kınanamaz. Kendi kendine pişmanlık duyup kendini açıklamak ister sanki. Katlanamamışsa bu, onun kulluğunun belirtisidir.

Hangisine dayanış Dolayısıyla sözün doğrudur. Ben de din içinde yer almış bulunan Ali, Ebuzer ve benzerleri için, senin dine karşı söylediklerini

doğrudan doğruya reddetmeye gelmiyorum, hayır. Özdeş gerçekliklei-L değerlendirmeye temel almalıyız; heın dinli, heın dinsiz [bilinçli ve insaflılarsa] her ikisi de itiraf etmelidir. Hangi din, Tanrı'yla hangi ilişki, hangi kulluk Yer taıu-ılarına kulluğu açıklama etkeni olarak mı kulluk Evet, olmuştur. İslam adıyla da olmuştur. Ya da hayatta insanın kafasında, insanın kalbinde ve insanın yazgısında bulunan bütün kullukları olumsuzlaınaıun en büyük etkeni olarak mı kulluk O da var olan bir kulluktur; dışta özdeş gerçek örnekleri vardır ve görmek için insanın mutaassıp ve inanmış olması gerekınez. Görmek için gözü olmalıdır. Dolayısıyla hangi dine dayanış, aydının toplumsal yükümlülüğünü yerine getirmede zayıf bir cephe alıştır Hangi din

Başka bir eleştiri de sömürüye karşı oluşturulan dünya çapındaki cephenin parçalanabileceği yolundadır. Bu, benimle Frantz Fanon arasında üç mektupta gündeme gelen bir konuydu. Ben onun Cezayir Devriminin Beşinci Yılı adlı kitabını çevirirken, kendisinden bir giriş yazmasını isteıniş, birtakım konulardan söz etmiştim kendisine. O da bana bir mektup yazdı. Onun bu konuya -dine dayanış konusuna- ilişkin eleştirileri vardı ve bu eleştiriler bütün aydınların tüm düşünce cephelerinin tek bir kutupta, bir tek bakış açısıyla ve bir tek düşünce çizgisinde

yer alması gerekli olan sömürü karşıtı dünyada [çünkü sömürüyü ortadan

kaldırmaktan ibaret olan tek ve ortak savaşımiarı dünya düzeyinde alınalıdır] dine dayanışın bu büyük birliği fırka ve din parçalanmasına dönüştürdüğüne inanan büyük ve yükümlü aydınların çoğunun eleştirileri gibiydi.

Ben burada İslam' a dayanırsam bir başkası Budizn ı.' e dayanır, bir başkası Veda'ya dayanır; öteki Konfüçyüs' e, öteki başka bir şeye, örneğin Hıristiyanlığa dayanır. Ortak düşman karşısında ortak dertleri, ortak yazgıları ve dolayısıyla ortak yükümlülükleri bulunan kimselerin çeşitli ve birbirinden ayrı cephelerde çaba gösterdiklerini görüyoruz. Dolayısıyla, çeşitli dinlerin takipçilerİnİn çoğunun tek bir yazgı taşıdıkları ve bütün aydınların bu tek yazgıyı korumaları hatta çeşitli safların birleştirİlınesine çalışmaları gerektiği şu anki fiili dünya ortamında dine dayamş zararlı olmaktadır. Bu, onun bana yazdığı son nı.ektuptur. Bu son mektup, bir bölümünü İslam-Şinasi [Meşhed Dersleri] kitabında aktardığım mektuptur. Ona vermek istediğim cevabı kendileri başka bir söyleyişle vernı.işlerdir. Yani bir bakıma kabul etmişlerdir ki Doğu' da ya da üçüncü dünyada dine dayanırsak, bizi birbirimizden ayıran bu dayanış ayrı dinlerin özel çerçevelerine girmek anlamını taşıınak yanında -aynı zamanda bu durum- dünyada insani yakınlaşma bağının oluşmasına ve sömürü karşıtı cephede birlik temelinin atılmasına etkendir [Bu konular birlikte yayımlanırlarsa, güzel ve okunabilir bir yazı oluşacağından

urnutluyunı.]. Fanon, şu şekilde söz konusu etmektedir bu konuyu;

Üçüncü dünya toplumları için dünya sömürüsüyle savaşını.da söz konusu olan mesele siyasi ve iktisadi bir rnesele olmaktan önce insani ve kültürel bir meseledir. Aslında sömürü, iktisadi ve siyasi aşamasını ortaya koynı.adan önce bütün asil insani değerleri süpürüp yok etme çabasında olmuş, zeınini tümüyle temizlemiş, ardından da kendi girişini başlatmıştır. Dolayısıyla Heidegger'in söyleyişiyle; Üçüncü dünyada insani tahliye gerçekleştirilmiştir. İnsani tahliye. Ülkeler ve madenler boşaltılmadan önce içler, zihinler ve duygular boşaltılmış ve insanlar koflaşmışlardır. Çünkü bu insanlar kof olmadıkça, kofiaşmadıkça taassupsuz, yükümlülüksüz, bilinçsiz insani değer ve bağıınsızlıktan yoksun kalmadıkça, içine düştükleri aşağılık ve geri yazgı karşısında bu insanların boş boş gülümsemeleri, hatta övgücü bir tavır takınmaları olacak şey değildi.

Dolayısıyla sömürü karşıtı savaşımda da bu şekilde davramlmalıdır. Yani önce sömürülmüş dünyada [üçüncü dünyada] insani tahliyeye tabi tutulmuş toplumların çabaları, insani dönüş, insani değerleri yüceltiş ve insani özellikleri diriltiş yönünden olmalıdır; böylece bu içeriksiz kof şekiller, kültürel içeriği, bilinci, yüce ahlakı, manevi ve

insani değerleri bulunan bir insana dönüşebilecektir. Bu insan, 'ben'

diyebilmelidir; 'ben ayırt edebiliyorum', 'ben seçiyoruın', 'ben duruyorum', 'ben taassup besliyorum', 'ben destekliyorum', 'ben yükümlüyüm' diyebilınelidir. Bunun için de Müslüman, dine dayanmalıdır. O, mantık açısından, dine dönüşün en büyük şiarım bilinçli bir şekil, bir strateji, eylemsel bir başlangıç olarak açıklamaktadır. Ben de onun gibi bir strateji şeklinde ve de bir iman olarak ortaya koyuyorum.

Dolayısıyla burada dine dönüş, şu anda dini çevrelerde bulunan geleneklere işlerlik kılmak ve onları bütün yüzeye yaymak anlamında değildir. Tersine, İslam' a gitmenin, her aydının katılması gereken en büyük rol ve hedefi, insanı beslenıneyi, gelişmeyi, bilinçlenmeyi ve yağınalayıp yok etmekte oldukları insani değer, zenginlik ve sernıayeyi aramaktır. Bu takviye ve gelişrne için, bu üçüncü dünyada dine döndüğümüzde İslanı' a bilinçlice dönüş ün ve ona dayanışın söınürü karşısındaki cephenin parçalanınasına neden oln1adığı bir yana, dünya çapında sömürü karşıtı tek cepheye şekil bağışlamak için zorlu ve kaçınılmaz gereklilik olduğunu görürüz. Bu nedenle bir kişi, sön1ürü karşıtı alınadan önce insan oln1alı, bilinçli olınalı, anlam ve düşünce sern1ayedarı olmalıdır. İşte bu yüzden, kendi kültürün1üze; bilinci, bağıınsızlığı, ayırt etme gücünü, değerlendirıne, karar, yükümlülük ve cihat gücünü oluşturan bu öğelerle dolu yere dönmeliyiz.

Günürnüz aydınının dine dayanışı, değişn1ez ve belirlenıniş faaliyetler

içinde duraklaınak anlamına gelınez mi Düşünn1ek, ayırt etmek, çözümlemek, seçmek ve toplumsal ve tarihsel sistemdeki değişiklikler doğrultusunda değişken bir ideoloji bulmak durumunda olan aydınların dine dayanmaları, onların dine çağrılmaları ve dine inanınaları, onların zihinlerinin belirli değişn1ez dini kalıplarda kalmasına neden olmaz ını Ben inanıyoruın ki bunlar olabilir; hatta bununla da kalmaz, din eğer yaygın olduğu biçin1iyle dini telkinler şeklinde olursa böyle bir sonucun çıktığını ve bu kör taassubun bu yargı ve düşünrne özgürlüğünü onların ellerinden aldığını görürüz. Dine bilinçli olarak dönersek, seçn1e ve ayırt etıne yetimizle dini ve İslam' ı seçerek, zihnimizin değişmez ve donuk kalıplarda kalınarnası şöyle dursun, hatta bu, zihne hareket kazandırma ve tanıma etkeni olur. Bireyin seçıne aşamasına'ulaşmasının en büyük belirtisi düşüncedir. İslam, bu fonnda ve bu şekille, bir bakış açısı, bir yüküınlülük, bir insan tipi, özel bir soy, özel bir görüş, içte yeni bir iman, hararet ve hareket, bugünün kokuşmuş cenazelerinde insanı doğuşun yenilenişi, aynı şekilde insanı bir İsrafil surunun zamanın donuk ve durağan mezarlığına üflenişi olarak, bütün donuk geleneldere ve değişmez kalıplaı·a karşı insani ayaklanış ve devrim olarak -ki sen beni onunla suçluyorsun- kendi rolünü yerine getirecek358

tir [aydın onu bilinçlice seçerse tabii]. Burada aydın, İslam'a ilimler dizgesi

olarak ya da avaının toplumsal geleneklerinden oluşan bir dizge olarak [ne toplumsal gelenek anlamında gelenek, ne de İslam kültürü] değil, İslam'a ideoloji olarak dönmektedir. Bu durumuyla İslam, donuk ve kokuşmuş, tarihsel, toplumsal ve kavmi gelenekleri ve zihinsel kalıplaşmaları alaşağı etmektedir.

Bu taassup, kör ve cahilce taassubun olumsuzlanıp yok edilmesinin etkenidir. Sapkın taassubu -bunlar çok temel konulardır- kayıtsız ve yükümlülüksüz bir aydın ortadan kaldıramaz. Kör taassubu, bilinçli taassup ortadan kaldırır. Aydın, taassuba ulaşırsa yükümlü aydın olur.

Taassup, yükümlülük demektir. Aslında yükümlülüğün çevirisidir.

Taassup, asabilikten gelmez; köken olarak, grup anlamındaki 'us be' den gelmektedir. Bu odak ve bir araya geliş anlamındadır. Taassup, bu gruba bağlanmak ve onun yükümlülüğünü duymaktır. Adı taassup olan bu bağlılık, bilinçli insan için, geleneksel ve kalıtsal kör taassup gibi olmayıp bunun da ötesinde bu taassup kör taassubun en büyük oluınsuzlanma etkenidir. Öyle ki geri ve mevcut İslam'ın en büyük olumsuzlanma etkeni, ilk dönemin ileri ve hakiki islamı' dır. Dolayısıyla ideoloji olarak İslam, donuk, kavını ve geleneksel kalıplardan oluşan bir dizge olmayıp ruhsal doğuşun bir yenilenmesi, düşünce Rönesansı ve bir sıçrayıştır. Ayrıca geçmişe dönmek de olmayıp geçmişin bugünde ihyasıdır.

Bu ikisi bir değildir.

Fakat dine dayanmakla, aydınları dine çağırmakla, her dinin fizik ötesi bir kökeni, gaybi bir temeli ve irfani bir kökeni bulunması nedeniyle, sadece toplumsal sistem, somut ve maddi gerçeklikler karşısında yükümlü olınası gereken aydınları gayble, fizik ötesi soyutluklada ve ahiretle bağlantıyaya da irfani içe bakışçılığa çağırmış olmaz mıyız Tek kelimeyle -burada açıklamak istemiyorun1- bu içe bakışçılık, bu züht, takva, ibadet ve tapınına, uyuşukluğa, güçsüzlüğe, zihinsel sapmaya, bilinçsizliğe, toplumsal cehalete, bireyin soyutlanmasına, bireyin çevresiyle bağının kopmasına ve onun hayaller içinde boğulmasına etken olduğu kadar, eğer doğru ve bilinçli olarak, aydın tarafından toplumsal sorumluluk içinde gerçekleştirilirse, olumsuzlayıcı olınak şöyle dursun, tam tersine yüküınlü insan için en büyük devrimci eğitim olup çıkar. Maaşını, giyimini, evini, titreyerek ya da aşkla veya kuruntuyla düşünen aşağı gündelik insanı; bu irfanı duygunun onun içinde gelişınesi, bu takva ve dine dayanış, bu tapınma, bu aşk, besleyiş, bağımsız bir iklime, bütün olaylar fırtınası karşısında gururlu bir dağ zirvesine dönüştürür. Sufiyane züht ile Ali'nin devrimci zühdü arasındaki fark budur. Evet; Ali'nin takvası, onu tek cepheden uzaklaştırmaması, ona zarar verme~ esi bir yana, Ali'nin birlikteki görünümünün hepsinden daha çok olAll

duğunu görüyorsak bu, onun yalmzlığında, çilesinde ve aşkında hepsinden

daha güçlü olmasından kaynaklanır.

Bizim Şiiliğe dayanmamız, yine geleneksel şiarlara, yine uyuşukluğa, yine gerici etkenlerİn güçlenmesine, yine her şeyin tekrar etmesine, bugün her aydının yükümlülüğüne sunulan şeyden yine gafil kalmaya dönüş değil ınidir Şu anda dayanıldığı gibi dayanırsak evet, yine durağanlığa, tekrarlaınaya ve gafil kalmaya çağırmak söz konusu olur.

Ama şunu yine belirtmek istiyorum; Hangi Şiiliğe dayanış Hangi Şiilik Safevi Şiiliği ise bu hükümet rejiminin, millet ile tasavvufu ekleyerek oluşturduğu macundur. Bu, onun kimyasal formülüdür. Bu üç unsur birbiriyle karışmış, üzerine de Şiilik adıyla aldatıcı bir örtü çekilmiştir. Bütün kavramlar, terimler, Şiilik şahsiyetleri bu üç boyutlu üçlü görüş şeklinde açıklanmıştır. Bu, aydının irade ve bilinci için en büyük olumsuzlama ve gerileme etkenidir. Ayrıca aydının düşmanı ve onun iradesinin, bilincinin ve yükümlülüğünün olumsuzlayıcısı olmaktar1 daha fazla Ali Şiiliğinin en büyük düşınanı ve en büyük olumsuzlayıcısıdır. İnsanlık tarihinde hiçbir mezhep, hiçbir etken, hiçbir düşünce, hiçbir inanç, Ali'yi olumsuzlamak için, Ali'nin ailesini olumsuzlamak için, Hüseyin'in risaletini oluınsuzlamak için, Şiiliğin ruh ve kültürünü olumsuzlamak için Safevı Şiiliğinden ve çoğunluğumuzun zihnine egemen olan Şiilikten daha fazla liyakat göstermemiş, başarı elde edemeıniştir. Her din ve mezhebin başka din ve mezheplerle bir ihtilaf ve

bir de ortaklık yönü vardır. Sadece iki mezhebin birbiri arasında ortaklık yönü bulunmaınası bir yana hatta ihtilaf yönü de bulunmamaktadır.
Her ikisi de birbiriyle çelişik ve çatışıktır. Bu iki mezhep Safevi Şiiliğiyle Alevi Şiiliğidir [O tarafta da Emevi Sünniliği, Muhammedi Sünnilik karşısında yer almaktadır; Ehl-i Sünnet topluınıarında avaının ve yaygın çoğunluğun zihnine -insaflı ve bilinçli aydınlar hariç- egemen olan şey Sünniliktir ama Emevi Sünniliğidir].
Alevi Şiiliğine dayanmak, aydının kendi yükümlülüğü olarak savaşa tutuştuğu en ileri, en diri, en fiili değerlere ve öğelere dayanmak demektir. Bu Şiiliğe dayanınak, bu Ş iili ği tanıınak, bu Şiilikten cehalet, zulüm, sapma ve aldatmaca yararına yararlandıkları ve yararlanmakta oldukları sahte etkenleri silahtan arındırmak demektir. Aynı şekilde, bizim ınanımız olan bu Şiiliğe dayanmak, sahte Şiilik aracılığıyla iğfal edilen Şii halka bilinç bağışlamak demektir. Aydın, gerçek Ali Şiiliğini teınel alarak, bu aileye aşık toplum ve kitlenin mevcut imanına dayana-

Burada, Hüseyniye-i irşad'da dinleyici öğrencilerden bir Bayan, Şeriati'nin sözünü kesip şöyle der Hocam

izin verir misiniz Bugün artık kıyam etmemiz gereken gündür, hareketsiz oturma günü değildir.

Bugün çaba göstermek zorundayız. Söz konusu bayanın söyledikleri, yarım yamalak dinleyicilerin şiddetli

alkışına benziyor. [Farsça yayıncı]

rak bu yoldan, aynı dille ve bu kişiliklerin gerçek tasvirlerini sunmakla onları uyandırabilir, onlara bilinç ve sorumluluk duygusu kazandırabilir. Bu Şiiliğe dayanmak, aydını kitleyle hemcins kılar, onun yabancılaşmasına ve bir kast biçimini almasına engel olur ve aydınla halk arasında bir köprü oluşturur. İçinde yaşadığımız toplumun gerçeğini tanımak anlamında Şiiliği tanımak [her aydının ilk yükümlülüğü toplumunu tanımaktır] aydın için çevrenin gerçekliklerini tanıyıp çözümlemede en büyük etken olarak ortada durmaktadır. Bu Şiiliğe dayanmak, Şia olarak, adaletçi olarak, aydın olarak ve insan olarak her birimizin omuzlarında ağırlığını duyuran yükümlülükleri, iradeleri, insanları, kül türü ve tarihi kazanmak demektir.

Da' bel' e bir bakınız; Diyor ki; Elli yıldır darağacıını sırtımda taşıyorum. O, onun şairidir; mücahidi şöyle dursun! Bu yüzden herkes bir çizgide, bir yolda ve hedefte kendi işini yapmalıdır, ama kendi işini yaparken ortak ve kutsal bir. ideale ulaşmak ve onu gerçekleştirmek için ortak bir yönde ve ortak bir hedefte yer almalıdır. Bir şair diyor; Ben elli yıldır darağacıını sırtımda taşıyorum.'i Niçin Çünkü sultanlar halifeler ve emirler efsanevi gece meclislerine, kendileri için oldukça duygusal, irfanı, şehvani vs. şiirler söylemeleri amacıyla şairler ve rakkaseler getiriyorlardı. Bu durumdayken, bir keresinde bir rakkasenin

kan kokusu veren bir şiir söylemeye başladığını gördüler. Sonra durum anlaşıldı; Bu yabancı bir cariyeydi. Şia şairleri gelip hilafet kurumuna karşı, adaletçileri destekleyen ve hep savaş cephesinde bulunan ve hiç propaganda aracı bulunmayan Şia cephesini destekleyen şiirler yazıyariardı -şu anda bizde de yaygın olduğu şekliyle- ve şarkıcı olarak gelen bu cariyelere veriyorlardı. Bu cariyeleri bu eğlence meclislerine, bin bir gece eğlencelerine götürdüklerinde sarhoşluk ve eğlence dorul;tayken, en gizli haremlerde onlara okumalan söylenince, ansızın, her kelimesi bir kılıç gibi olan bu şiirler ve ezgiler halifenin kalbine oturuyordu. Bu onun şairidir. Bu, dine dayanmaktır. İbn Sukeyt bir öğretmendir ve toplumsal bir yükünı.lülüğü yoktur. Anlamaz; malumata ve edebiyata boğulmuş sıradan bir öğretmendir. O, kara, seçkin bir ediptir ki Mütevekkil onu, çocuklarına d~rs vermesi için çağırır. Ders verirken ufak ufak düşünceyi zihne sokar [Düşünce doğru kıvılcım saçarsa, kuru odun yığınına düşen bir ateş gibidir], ve yavaş yavaş, edebiyat dersi verirken yükümlülüğünü bir öğretmen olarak yerine getirir. Herkes yükümlülüğünü yerine getirir, ama bu tek bir yolda, tek bir hedefte ve tek bir nı.ezhepte olmalıdır.

Dolayısıyla bir süre sonra halife, çocuklarının Şii eğilim kazanmaya başladıklarını görür. Araştırır ve bunun öğretinenierinden olabileceği sonucuna varır. Ansızın çocuklarının ders gördükleri odaya girer ve şöyAll

le der; İbn Sukeyt, çocuklarım Mueyyed ve Mu' tez nasıllar İbn Sukeyt cevaplar; Çok iyiler halife, çok iyi. Aslında bunlar özel çocuklar! Sonra halife; Bunlar iyi de dersler nasıl peki der. Çok çok iyi, gerçekten de akıllılar. diye cevaplar. Halife; Peki der, Sen bunlardan umutlu ınusun Gerçekten çok uınutluyum. der. Halife; Peki, doğru söyle bu çocukları seviyor musun der. Evet, çok; tıpkı kendi çocuklarım gibi. Halife sorar; Şimdi senin gözünde bunlar mı daha azizdirler yoksa Ali'nin oğulları Hasan'la Hüseyin mi Burada artık takiyye bizlerin işidir. Ali Şiiliğinin artık sınırı vardır. Takiyyesinin bir sınırı vardır. O, savaşçı değildi, karışıklık adamı değildi; fakat iman, her ne olursa olsun yükümlülük yaratır. O, artık olınadığını, seçim yapmanın zamanı geldiğini görür ve şöyle der; Bunu bilmem, ama şu kadarını biliyorum ki Kanber'in pabucunun değeri, bu iki beyzadeden ve nı.uhterem babasından daha fazladır. Heınen orada onun dilini kesmelerini emreder. Bu Şiilik, h uru 'l-ıyn için vird okuma Şiiliği değildir. Bu Şiilik, ceza günü için sevap becelleme Şiiliği değildir. Bu Şiilik, sevapiarı burada toplayan, kurtuluşu burada, şefaati burada, cennetini burada bu en büyük önderlerinin yardımlarıyla, önderlikleriyle ve yol göstericilikleriyle gerçekleştiren Şiiliktir.

Bu yeterliğe ve bu olgunluğa ulaşmış bir kişinin bu durumda ölümden

sonraki yazgısının ne olduğu açıkça bellidir ve mantığa ve akla uygundur. Yazgı burada oluşturulmaktadır. Burada oluşturduğunu orada görmektedir; O gün kişi, iki elinin önden yolladığına bakacaktır. [Nebe Suresi, 40] Burada, yarınki yazgımızı kendi ellerimizle tuğla tuğla inşa ederiz. Dolayısıyla örneğe ve öndere ihtiyaç duyarız. Bu ideallere ihtiyaç duyarız. Şia adıyla tarihiınizde, kültürüroüzde ortaya çıkan bu kişilere ihtiyaç duyarız. Şia, Ebuzer'den bunlara varıncaya dek bu çizgide hareket edegelmiş, hep doğru bir öndere, insanlar arasında adalete dayanagelmiştir. Bu, dünyadaki bütün aydınların sahiplendiği iki şiardır; ancak onlar kendi ideolojileri doğrultusunda, bizse kendi ideolojimiz ve Şiiliğimiz doğrultusunda. Dolayısıyla, geçmişe dayanırsak, geçmiş kabirierin yarılması, kokuşmuşluklar, eskilerin keınikleri, ataya taparlık olarak .anlaşılmaınalıdır. Eskilerin efsanelerine tapınınak Kur' an' da mahkuın edilmiştir. Bu, cahil! bir dönüş olmadığı gibi, geçmişe dönüş de değildir. Geçmişi bugünde diriltmek, bugüne getirmektir. Geçmişten amacım, insani sermayeden yoksun kalmamız için Batı'nın yağmaladığı insani değerlerdir. Bunun anlamı budur. Düşünce konularına dayanırsak, bu dayamş eyleın konularından ve eylemden gafil kalmamız ya da gafil olmamız anlamını taşımaz. Bu dayanış, toplumda düşünsel bilincin, kültürel, tarihsel ideolojik ve itildidi özbilincin yaratılması gerektiği anlamındadır. Aydının yükümlülüğü

işte budur. Bu, onun doğrudan, acil ve hayatı olan en büyük yüküınlülüğüdür. Bu, her binanın temel taşıdır ve aslında bundan başka kişinin eylemi, gücüdür. Bir yazarın eylemi doğruyu yazmaktır. Bir konuşmacının eylemi [toplumsal eylemi] hak söz söyleınektir. İlahi kelimeyi doınuzların ayaklarına atınamak, dili ve kalemi rızık dilenrnek aracı kılmamak; rabbimizin, üzerlerine yemin ettiği bu kutsal sembollere hıyanet etmemek, bunları cehalet ve zulmü şirin gösterme aracı kılınaınak, doğruluğa ve hakka vefalı kalmak, hak ve gerçeği yazıp söylemek; bu yazarın ve şairin eylemidir. Da'bel'in eyleminin bu olduğunu, İbn Sukeyt'in eyleminin de, bir şairin eyleıninin de bu olduğunu söyledim. Dolayısıyla herkes taşıdığı insani güce göre insani sorumluluğunu seçmelidir. Fakat hedef, ideal ve amaç, şekil olarak hepsinin imanında ortak olmalı; herkes kendi yolunda yürümeli, ama sonunda birbirlerine ulaşınalıdırlar. Böylelikle esas olarak bir uygarlık oluşur, bir kültür oluşur, yeni bir dönem ve aşama, hareketli bir tarih oluşur; zaman hareket eder. Böylelikle aydın, yükümlülüğünü yerine getirebilir. Dolayısıyla düşüneeye dayanınak, eylemden uzak kalınaya neden olabilir. Bunun yanında eylem için gerekli ve hayati bir başlangıç da düşüneeye dayanmak olabilir. Bir şartla ki, eylemsel bir düşünce olmalı, dayanış da bilinçli olmalıdır. Bizim dine dayanınamız, mevcut, bozuk ve kuşkulu

kalıtsal gelenekleri yaygınlaştıı·mak adına olmayıp tam tersine bizim dine dayanış ve dönüşümüz, tarihte örnek olarak heın hareket yaratan, hem insan yaratan, hem toplum yaratan, hem de en büyük insani değerler ve şiarlar olan beşer1 adaleti, önderliği, hareketi ve eşitliği yaratıp yaygınlaştıran o büyük dini, o yaratıcı hayat verici ruhu, o hareketli ve ilerici yönü tanımak ve aramak adınadır. Ayrıca bu İslaın'a dayanış, kötüye kullanmanın, cehaletin, sapmamn ve gaflete düşürmenin aracı durumundaki İslaın'la, İslam tarihi boyunca savaşabilecek en büyük etken olarak İslam' a dayanış demektir.

Şiilik karşıtı Safevi Şiiliği'nin geri sembol ve kalıplarıyla savaşmak için kültüre, kişiliklere, ·kaynaklara, değerlere, Peygamber ailesinin öğretisine, ıtrete, Ali'ye, onun şiasına ve onun yoluna dayanınaktayız. Bu, son iki üç yüzyıl boyunca söz konusu olan cehaletin, geriliğin ve mevcut durumu şirin göstermenin en büyük etkenini yok edebilecek en büyük etkendir. Orada aydın, ·aydımn toplumsal yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en büyük sermayeleri, insan tarihinde bulunan en büyük olanakları bulabilir.

Bu neslin boş kalıplarım ve nesiller boyunca insanı içerikten ve in1andan yoksun bırakılan -böylece istediklerini rahatça yerleştirebilirlerdi- bu susuz ama boş yetenekleri doldurmak için, büyük ve değerli

kültür ve din kaynaklarımızı ortaya çıkarıp keşfetıneye ve arıtmaya koyuluruz; böylece, cihatlarla, şehadetlerle, bilinçlerle, görüşlerle, ilahi ateşin ve vahyin ışığıyla birikmiş ve bize miras kalmış olan o değerleri, kendimizi doldurnı.ak için en güzel ruhlar, kaynaklar ve serınayeler duruınuna getirebiliriz. Böylelikle niteliğimizi yitirmemiş oluruz. Bu yüzden hem büyük bir etken olarak, büyük bir masiahat olarak, topluınu

aydınlatnı.a yükünı.lülüğünü yerine getirınek için hem de bir iman, bir aşk ve mutlak bir hakikat olarak ona döneriz. Bu yüzden bu yolda didınıneli, çaba göstermeli, özveride bulunmalı, herkesi bu yolda çalışınaya çağırmalı, bütün gücümüzü bu yolda seferber etmeli. Böylece tanıyabilir, tanıtabilir, bağırnsız bilince ulaşabilir, topluına ve kitleye bilinç ve uyanıklık kazandırabiliriz; saptırılan ya da bilınınez kılınan gerçeklere ulaşabilir, onları keşfedebilir, toplunı.a sunabilir, insanları bilinçlendirebilir, bu düşünce ve iman kurumuşluğunda, bu kuru odun yığınında, bize eınanet edilen vahyin ilah! kıvılcıınını tutuşturabiliriz. Buysa eylemden başkası değildir.

ON BEŞiNCi DERS

ON DOKUZUNCU YÜZYILDA MARKSiZM

Bu oturuında ve gelecek oturu;nlarda, On Dokuzuncu Yüzyılda Marksizm adıyla söz konusu olan konunun en teınel düşünce ve eylem kaynakları üzerinde duracağım. Sizden hem rica ediyor, hem de özür diliyoruın. Ricaın, anlatım için seçtiğim her kelime üzerinde durınanız, kavram ve söyleyişlere yüzeysel biçimde yaklaşıp geçınemenizdir. Örnek olarak andığım başlıkta on dokuzuncu yüzyılda deyişini kullanmaının nedeni

sadece bir tarihi belirtmek değil, yirminci yüzyıl Marksizm' i yle on dokuzuncu yüzyıl Marksizınİ arasında fark bulunmasıdır. Özür dilernem de Marksizm konusuna ayrılacak oturumların oldukça yorucu olacaklarından dolayıdır. Çünkü Marksizm'le ilgili olarak genelde Marksizm'le tanışık olanların kafalarında bile geçmişi bulunmayan bir takım yeni konuları ele alacağıın. Ya da bu yeni konular, Marksizm inançlarının birçoğuyla ilgili olarak zihinlerde bulunan şeylerden başka konulardır. Marksizm'in inanç kaynaklarıyla ilgili burada söz konusu edilecek olan yeni konu ve kavramlar, bugün Marksizm adıyla tanışan hemen hemen bütün okurların az çok tanıdıkları şeyin tam tersidir. Buysa, doğal olarak itiraza, kuşkuya, enine boyuna tartmaya ve geç inanmaya neden olacaktır. Ayrıca bu durum nedeniyle dini kavraınların, özellikle Şia kavramlarının tam anlamıyla ayrı iki çehrede ele alınması sonucu o kanatta ortaya çıkan tepkinin aynısı bu kanatta da ortaya çıkacaktır.

Bu bakınıdan ben, zorunlu olarak konferans şeklini ve konuşma tarzını bir yana bıraknıak, ders vermekle kalmayıp, seçtiğim her keliınenin önce senedini göstermek, sonra da senetli olarak sözümü aktarmak durumundayım.

Bu yüzden, bu öğreti adı altında söylediklerim hiç kiınseyi kuşkuya düşürmemeli ve kendi kişisel çıkarımımı söylediğim ya da kendilerinden aktarmada bulunduğum çeşitli aracıların varlığı nedeniyle

sapmaların ortaya çıktığı veya bu öğretiye nispet ettiğimin kendi kişisel görüşüm olduğu sanısına kapılınmamalıdır. Bu yüzden keli368

me kelime metni aktarıp kaynağı gösteriyorum. Kaynak da birinci elden kaynaktır; başkalarının bu konuda yaptıkları çalışmalardan örnek ya da değinme dışında aktarma yapmıyorum. Bu ders verme şekli, yorucu olsa da güvenilirdir. Bu yüzden olağan olanın tersine, söyleyişleri ve görüşleri dile getiriyorum. Bu dayanak ve belgelere dayanarak yargıda bulunabilmeniz ya da bu konuda araştırma yapabilmeniz için sizin de bunları not alınanızı rica ediyorum.

Önceki oturumda, Marx'ın hayatının çeşitli aşarnalarına bakarak üç Marx'ın bulunduğunu söylemiştim.113 Çünkü Marx'ın hayatının birbirinden bütünüyle ayrı belirgin üç dönemi vardı; Genç Marx, olgun Marx ve yaşlı Marx. Aynı şekilde, genç Marx'ın Hegel'in çömezi durumundaki bir filozof, olgunluk dönemi Marx'ının bir toplumbilimci ve solcu bir toplumcu düşünür, yaşlı Marx'ın da hizipçi ve sınıfsal bir siyaset savaşımının önderi olduğunu da belirtmiştim.

Şimdiyse üç ayrı Marksizm bulunmaktadır; Amiyane Marksizm, resmi devlet Marksizmi ve bilimsel Marksizm.

Amiyane Marksizm' den amacım, yeni sözlerle az çok tanışık olan kimselerin tanıdıkları ve herkesin yerel gazetelerinden mahalli ve ulusal

aydınların kalemlerinden bir ya da iki makale okumakla dünyada savlarını reddetme ya da ispatlama amacıyla haklarında kitaplar yazılan Marksizm uzmanı haline geldiği Marksizm' dir.

İkincisi, resmi Marksizm ya da devlet Marksizmi; egemen hizbin tekelinde bir doktrin, felsefe ve mezhep şeklinde olup bir toplumda egemen durumdaki bir siyasi rejim ve siyasi güç için bir inanç alt yapısı ve haklılık açıklaması durumunda bulunan Marksizm' dir. Bu gücün elindeki Marksizm, dini ve teokratik yönetimlerin elinde bir mezhep biçiminde savaşım için ya da haklı görünmek için bir silah durumunu almıştır.

Üçüncüsü, Marx'ın kendi Marksizmi ya da bilimsel Marksizm' dir. Yani bilimin sözünü ettiği ya da bilimsel bakışla bakılan Marksizm' dir. Benim asıl konum, bu üçüncüsü, yani bilimsel Marksizm'dir. Marksizm' in temel konularını ele alırken, Marksizm adıyla genelin zihninde bulunan sapmalara ya da Marksizm ideolojisine dayalı resmi siyasi

113 Genellikle Marx ile büyük ve düşünür kişilikler konusunda bu tür bir sınıflandırma yapılmamıştır.

insanlar, her düşünürü ya da sanatçıyı soyut ve değişmez bir varlık olarak tasavvur etmeyi alışkanlık

edinmişlerdir. Oysa her sanatçı ya da düşünür veya filozof bir insandır ve insan, değişim içerisinde

bulunan bir varlıktır. insan, hayatın çeşitli aşamalarını aşmaktadır onun için hayatın her aşamasında bir

başka görüş, bir başka çıkarım bulunmaktadır. Bu yüzden, Şu şiir Hafız'ındır. dediğimizde insanların

Hangi Hafız'ın Ne zamanın Hafız'ının diye sorma alışkanlıkları yoktur. Genç Hafız mı, yaşlılık ya da

olgunluk dönemindeki Hafız mı Gazali'nin ise, hangi Gazali'nin Resmi bir müderris olan Gazali'nin mi,

bunalım, kuşku ve değişim döneminde yaşayan Gazali'nin mi, yoksa öğretisinin üst aşamasına ulaşıp

şekil kazanan Gazali'nin mi Ebu'I-Ala Ma'arri için de durum aynı.

kurumlarda oluşturulan sapınalara değineceğim.

Resmi Marksizm' de esas olarak, devletin çeşitli bakanlıklarının bulunması

gibi, uygulama bakımından resmi bir komite vardı; bu komite

üyeleri resmen seçilip istihdam edilirler, makamları vardır ve ınaaş alırlar.

Bunlar egeınen devletin memurları ve hizbin ideolojik şahsiyetleridir.

Marksizm ise bu komitenin önerip belirlediği görüşlerden ve açıklaınalardan

ibarettir ve Marksizm' e inanınakta resınİ konı_itenin görüşüne

karşı olmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Bir yazar ya da şair, bir

yönetmen ya da düşünür Marksist olmakla birlikte Marksizm' den algıladığı

ve anladığı, devletin resmi koınitesinin görüşünden farklı olursa

o yazar, şair, yönetmen ya da düşünür suçludur. Burada Marksizm'in

bir kilisesi, bir resmi ruhanilik kurumu ve egeınen resmi bir merkeziyeti

bulunduğunu görüyoruz. Bu merkez, kominfonn ve komintern gibi adlarla

egeınen rejiıne bağlı kurumlardan biri olan ideoloji koınitesidir.

Marksizm, devlete bağlı bir kuruın şekline dönüşüp yönetim de bu

düşünce tarzı doğrultusunda oluşturulunca Marksist hareket, 'Marksist

institution' a dönüşür.n4

Öncelikle Marksizm'in anlaşılınasının esas anahtarıarına değiniyor,

onların anlamlarını ortaya çıkarıyoruz. İşte burada, açık olduklarını

sandığıınız kimi terimierin ve kesin olduklarını düşündüğümüz yargıların

bizim için tüınüyle değiştiklerini görüyoruz. Bu yüzden ben, bu

öğreti üzerinde ne zaman incelemede bulunsaın, bu kısa süre içinde

kavramların ne ölçüde ters yüz olduklarını, bütünüyle aslından uzaklaştığını

ve sapmaya uğradığını görüp tuhaf bir şaşkınlığa düşüyoruın.

114 Dinle ilgili ya da ilgisiz başka konularda da [etraflı olarak 'Ali Şiiliği, Safevi Şiiliği'nin girişinde] söylemiştim

Bir mezhep, bir devrim, ya da bir düşünce hareketi önce saldırı ve devinim durumundadır. iş

başına gelince güçlenir, ama hareketini yitirir ve kuruma ve egemen güce dönüşür ve bu yüzden muktedir

olur ama gerçekten yoksun duruma gelir. Ardından da açıklayıcı araç durumunu alır. Saldıran bir

silahken devrimci şeklini birden yitirir ve muhafazakar bir şekil alır. Muhafazakar makam ya da mevki

veya servet sahibi olduğu için zorunlu olarak hep bu sahip olduğu şeyi koruma düşüncesindedir. Egemen

gücü elinde bulunduran kimsenin devrimci bir ideolojisi de olsa o devrimci

ideolojisi, ele geçirdiği

şeyin muhafazakarca açıklanmasına araç olur. Bu, tarihte hep yinelene gelen genel bir yasadır; bunun

değişmez ve istisnasız cebri bir yasa olduğunu söylemek istemiyorum ama genel bir yasadır bu. Elimam

Ali Savtu'I-Adaleti'l-insaniyye [insani Adaletin Sesi imam Ali] adlı oldukça büyük bir eserin yazarı

olan Dr. Core Curdak şöyle der Bütün devrimciler, iş başına geldiklerinde muhafazakar olurlar; sadece

Ali bunun dışındadır. ister evine çekildiği zaman, ister bir azınlık, mücahit ve savaşımcı olduğu zaman,

ister yönetimin resmen eline geçtiği zaman; hepsinde de devrimci olarak kalmıştır O.

Ali'den başka, her zaman, ister bir tek birey [üniversite öğrenimi gören, sonra da hekim, genel müdür,

muhterem üstat vs. olan bir aydın], ister bir hizip olsun [gerici yönetimle ya da sömürü sultasıyla savaşıp,

sonra da yönetimi ele geçirince], çoğunlukla halkçı, kesin ve yetkin devrimci durumundan muhafazakar,

maslahatçı, uzlaşmacı ve donuk duruma dönüşür. Çağımızda bu dönüşümün en iyi örneklerini Amerika'dan

tutun da Uzak Doğu'ya varıncaya dek gözlerimizle görüyoruz ve tesadüfen üç üst örneği de

Marksizm'le ilgilidir.

Topluınsal ilişkiler adında bir terim vardır. Bu terim kelime olarak

her yerde vardır. Bu terimin toplumbilime özel olduğunu ve özellikle Marx'ın felsefesinde temel bir terim olduğunu hepimiz biliyoruz. Toplumsal ilişkiler, toplumun altyapısını oluşturan gövdenin uyumlu, organik, diri ve yapıcı öğelerini içeren bir dizgedir. I-Ierkesin kafasında tümüyle ters anlaında yaygın bulunan çok temel terimlerden biri strüktür [structure] terimidir. Marx'ın toplumbiliminde, üçüncü Marksizm' de değil, toplumbilimci Marx'ta toplumun toplumsal altyapısını toplumsal ilişkiler oluşturur. Toplumsal altyapı, yani sosyal strüktür [structure social e], bir ara açıkladığım 'st' kökünden, hareketli ve değişken öğeleri karşısında değişmez temel gövdeden türeıniştir.ns

Toplumsal ilişkiler, toplumun değişmez parçalarıdırlar. O büyük n1eyvenin çekirdeği toplumdur.

Buna göre meşhur Marx'ta değil, Marksizm'in toplumbiliminde toplumun tümel tasviri şöyledir;

Bir temel [base]n6 vardır ve bu üretim güçleriyle işin paylaştırılmasından ibarettir.

Amiyane Marksizm baz' ı, altyapı ve strüktür olarak görmesine karşın bu altyapı değildir; altyapı, sonsuz sayıda ilişkilerdir. Hepsi karmaşık bir biçiınde, her biri, karşılıklı ilişkide yer alan ve sonsuz sinirlerden oluşan bir doku durumunda bulunan bu ilişkilerin adı strüktürdür. Bu strüktür ya da toplumsal ilişkiler üzerinde, kurun1lar [institütion] dan-ı17

ideolojilerden ibaret olan üstyapılar yer almaktadır. Kurumlar iki türlüdürler;

1- Temel Kurumlar; Yaygın anlamıyla, toplumun esas teınellerinden

ve sütunlarından ibarettir. Birey doğunca, bu sütunların karşısında bulunduklarını

ve kendisinden önce var olduklarını görür.

Örneğin, dil kurumdur; aile, hükümet, din, gelenek, bunların hepsi

değişmezdirler, kurumdurlar. Aynı şekilde ideolojiler, inançlar, din ya

da dinler, edebiyat, bilimler, felsefeler, kültür-sanatlar, tüm bunlar toplumun

üstyapılarından bir parçadır. Bütündeyse toplum, böyle karmaşık

bir şekil barındırır;

1- Baz

2- Altyapı [toplumsal ilişkiler-strüktür]

3- Üstyapı [kurumlar, ideolojiler]

115 Farsçadave Hint-Avrupa dillerinde 'St' kökünden türeyen bütün kelimeler değişmezliğe ve yerleşikliğe

karşılık gelirler. Örnek olarak Farsçada 'istaden' [durmak] ve 'ustuhan' [kemik] gibi kelimeler vardır.

Avrupa dillerindeyse 'station, est, institut, structure' gibi kelimelerin hepsi yerleşikliğe ve durağanlığa

delalet eder.

116 Baz [base], yapı taşından, temel ve esastan ibarettir.

117 Bunu derslerden birinde açıklamıştım.

Buna göre, yaygın Marksist görüşte üstyapı olarak algılanan hukuk ve yargı ilişkileri ile nı.ülkiyete ait ilişkiler, bilimsel Marksizn.ı.' de topluınsal ilişkilerin yani strüktürün içinde yer alır. Aıniyane Marksizm'in tasvirinde toplum şu şekildedir;

Üstyapılar =kurumlar

Altyapı= üretinı. biçimi

Dolayısıyla düşünce Marx'ın toplumla ilgili olarak ortaya koyduğu o çok karışık şeklin, yavaş yavaş bu çok sade, tek yönlü ve amiyane şekle dönüştüğünü, böylelikle bütün toplumun iktisadi bakımdan üretim biçimine dayandığını, aile, din, mezhep, felsefe, kültür, sanat ve sanayi gibi bütün kuruınıann da üretim biçimine göre şekil aldıklarını görüyoruz. Fakat toplumun bilimsel tasvirinde strüktür altyapıdan ayrıdır. Ben de altyapı yerine zorunlu olarak temel dediın. Ancak Marksizm, zihinlerde böyle amiyane bir biçimde söz konusu olmasaydı sırasıyla şöyle söylerdim; Altyapı, iskelet [strüktür], kurum [üstyapı]. Dolayısıyla strüktür olan altyapı değildir; toplumun asıl çekirdeği ve kalbidir.ı1s Marksist toplumdan değil Marx'ın toplumbiliminden söz edildiğine dikkat edilmelidir. Hangi toplum Herhangi bir toplum; Feodal, burjuvazi, kapitalist, sosyalist vb.

Burada Marksizm' in teınel bir konusuna ya da en temel konusuna geliyoruz;

Amiyane Marksizm' de altyapı [üretim biçimi] değişince üstyapı

[institution] da değişir. Dolayısıyla toplumun bütün değişikliklerinin

nedeni altyapıdır [üretim biçimi]. Fakat bilimsel Marksizm' de, toplumdaki

değişikliğin temel neden ve etkeni, -iyice dikkat ediniz- iktisat,

üretim araçları, üretime özgü ilişkiler, tüketim mallannın durumu

gibi şeylerden hiçbiri değildir. Öyleyse nedir 'Praxis' dir. Bu kelime

Metinde kendisine işaret edilen şekil, ders sırasında tahtaya çizildiği ve bu nedenle de elimizde bulunmadığından

kendimiz, sade ve yaklaştırmalı bir şekil çizdik. Okuyucular da kendi çıkarımiarına uygun

olarak böyle bir şekli çizebilirler ya datasavvur edebilirler. [Farsça yayıncı]

118 Sizin için anlaşılmaz bir yer karşınıza çıkarsa ve daha fazla açıklamaya ve delillendirmeye gerek

varsa sorabilirsiniz.

bütün kavramların ve bilimsel Marksizm'in anlaşılmasının anahtarıdır.

PRAXiS NEDiR

Praxis, toplumsal ilişkilerin -o dokunun- içinde doğal yaşayış türünden

ve mevcut uyumlu, uyumsuz ilişkilerden oluşan özel bir

edimdir. Dolayısıyla praxis, nedeni toplumsal ilişkiler ve alt yapı [baz

değil] olan bir edimdir;.bilimsel Marksizm' de toplumsal ilişkiler dizgesi

bir toplumdur, kendisi eylemde bulunur, kendisinin üretme yeteneği

vardır, enerji üretıne yeteneği vardır, maddi ya da manevi nesneye şekil vern1e yeteneği vardır; kendisi yıkar, yapar, değiştirir, devrim yaratır, ıslah eder.

Dolayısıyla an1iyane Marksizm' de temel faktör ya da taın etken veya etkenler etkeni olarak bilinen şey, altyapıda ve temelde yer alan üretinl biçiminden ibarettir. Fakat bilimsel Marksizn1' de etkenler etkeni, toplumsal ilişkilere özgü üretim ya da edim olan praxisten ibarettir. Bu terin1i iyi açıklaınalı, Marx'ın bundan ne amaçladığını açıkça ortaya koymalıyıın. Çünkü bu, Marxologların eserlerinde de tartışmalı terimlerden biridir. Bu yüzden bunun sadece bizim için çok belirsiz olduğunu sanmayınız. Aslında bu, çok karn1aşık ve tartışn1alı bir konudur. Özellikle bugün devlet Marksizmi, praxisten oldukça donuk ve geri bir felsefe üretn1iş ve praxis kavramını çok belirsiz ele alınıştır. Bu yüzden Marksizınİ tanın1ak için 1917'den önceki Marksist eserleri kaynak almak gerekir; çünkü bu tarihten sonra çeşitli konular karışmıştır.

Konuyu insan vücudu üzerinde örnekleyelim; İnsan vücudu akyuvar ve alyuvar üretir. Yürümek, durmak, savaşım, enerji, nabız, çarpıntı; tüm bunlar insanın vücudunda ortaya çıkan olaylardır. Şimdi tüm bu edin1 ve hareketlerle insan vücudunda oluşan bütün olaylar beynin ürünü n1üdür Bunun ten1el nedeni beyin midir, yoksa kalp ını Burada hiçbiri oln1adığını, bu olayların temel nedeninin ve yaratıcısının bütün

uzuvlar arasındaki diyalektik ilişkilerle şekillenen vücut olduğunu söyler. Yüzlerce çeşit sinir mineraller ve yüzlerce tür hücre, tümü bir araya gelmişlerdir. Benim yaptığım hareket ya da konuşuşum, üretilen hücrenin ya da alyuvar veya akyuvarların ürettiği bir şey değildir [özeİ bir uzvun ya da özel bir bezin salgısı olmakla birlikte yine de o bezin oluşturduğu bir şey değildir]. Tam tersine, bu uzuvlar, sinirlerde, damarlarda, minerallerde uyumlu organik ilişkilerle birlikte diri bir gövde oluşturmuşlardır ve toplu olarak bu tek gövde, bütün hareketlerin, değişikliklerin ve yaratıların nedenidir. Dolayısıyla üretim biçimi, üretıın aracı, bilin1sel ve teknik birikimler, ınal türü, harcama biçin1i, malın dağıtınlı, sınıf türlerinin, toplum gruplarının, topluın kesimlerinin, egemen sistemin şeklinin ve kurumların aynı cinsten oluşlarının -yönetim,

dil, edebiyat, gelenek- tüınü asıl neden değildir. Tersine bunların toplanu tek bir bileşiını, yeni bir gövdeyi oluştururlar ki tüın bu uzuvlar arasındaki ilişkilerden, topluınun vücudundaki bütün değişını.lerin taın nedeni ortaya çıkar. Bu kavraın, konuyu bütünüyle değiştirir.

Canlı bir gövdedeki hayati bir ediın ya da eylemin, uzuv -hayati edim ya da eyleme kaynak olan uzuv değil- bağlantılarının toplamından kaynaklandığını söylediğimizde şunu kastediyoruz; Şu anda ben bir şey yazarken parınağıının hareketinin yazma etkeni olduğu doğrudur,

ama bu yüzeysel bir bakışladır. Çünkü beniın gövdeının bütününden ayrı parn1aklarıın, ölü ve leş durumundaki uzuvlardır. Bu duruında yazan kiındir Beyin ınidir Hayır. Çünkü beyin insan gövdesinin bütününden ayrılırsa böyle bir iş yapamaz. Kalp de değildir. Çünkü Prof. Barnard onu alıp başka bir yere koyarsa başka bir şey olur. Öyleyse yazma etkeni nedir Bu gövdenin bileşkesi, tüm bu uzuvlar arasındaki özel ilişki, temel etkendir, praxisin failidir.

Öyleyse din, kültür, edebiyat, ınakine, süs ve tüketim malları, şiir, roman, devrimler, reformlar, toplumda duraklama, hareketler vb;.hepsi praxisin işidir. Praxis, toplumsal ilişkilerin yani topluın strüktürünün eylemidir [toplum strüktürüyse toplumsal baz [base] ya da temel ile üstyapılar arasındadır]. Şiındi, toplumsal ilişkilerin oluşum kaynağının ne olduğu sorusu karşıınıza çıkar. Bu soruyu cevaplamak için Marx'ın Kapital'inden ve ayıu şekilde, Marx'ın Fueurbach'a karşı yazdığı Manuscrits' ten aldığım bir tanın1ı yazdıracağım. Çünkü oldukça esastır; Sınıflar ve gruplann119 tarihi savaşları yoluyla oluşan ve gelişen egemen akıl [ki amiyane Marksizın' de üretim biçimi adını taşır] yaygınlaşarak toplumun bütün uzuvlarım ve boyutlarını kapiayabilir ve onları yetkesi altına alabilir.12o

119 Toplumsal gruplar, 'Grouspes Sociaux'un çevirisi olup bunun toplumbilimsel anlamıyla Farsça anlamı

birbirinden farklıdır. Çoğunlukla, toplumsal sınıfın daha büyük olduğu, grubunsa özel bölükler olup

birkaçının bir sınıfı oluşturduğu düşünülür. Oysa toplumbilirnde toplumsal grup, toplumsal sınıftan daha

genel olup mutlak biçimde bir toplumsal-insani birim dizgesi oluşturur. Dolayısıyla bir ulus ya da yönetim,

toplumsal grup olabilir. Ulus ya da ulusal yönetimin, bilimsel anlamıyla ['halkın malı olan yönetim' durumundaki

edebi anlamıyla değil] özel bir ırkın, bir soyun ve bir kabilenin temsilcisi olduğu yerde o ulus ve

yönetim toplumsal bir gruba dönüşür. Bir sınıfta, örnek olarak sermayedar sınıfında ya da işçi sınıfında

yine küçük gruplar vardır ki bunlara sınıfsal fraksiyon adı verilir. Sınıfsal fraksiyonlar, sınıfsal bölükler

olup daha yaygın olan terimiyle grup diye adlandırılır ve her ne olursa olsun toplumsal bir birimdirler.

120 Yani sadece, toplumdaki sınıfsal, ırkçı ve ulusal savaştan kaynaklanan bir etken ve eğilim, hayat

kazanıp gelişir ve bu nedenle bu olay, bu eğilimle bütün toplumun eğilimi olur. Örnek olarak, iki sınıfın

savaşında özel bir ideoloji, özel bir şiar ve özel bir eğilim bulunmaktadır ve sonra bu eğilim yavaş yavaş

bir ideoloji biçimini alır, bir din ve mezhebe dönüşür, ardından da bütün toplumun imanı haline gelir.

Hatta bu sınıf savaşında yer almayan kişilerin imanları haline gelir. Bu yüzden [bu cümleyi bir ara

edebiyat için söylemiştim, ama buraya da uygun düşmektedir]

Çileler ortaya çıkınca, belirtileri bellidir ve çilekeşiere özgüdür. Fakat ortaya çıktıktan sonra ilk temelinden

ve ilk kaynağından bağımsızlaşır ve bir çağın, bir toplumun tarihinin çilesi durumuna gelir. Bu

Burada, Marksizm'le tanışık olanların şaşırdıklarını goruyoruz.

Çünkü yaygın Marksizm' de sadece sınıf savaşı vardı. Oysa Kapital' de toplumsal sınıf ve grupların savaşı hep yinelenmektedir. Dolayısıyla savaşın, sınıflar, kitleler ve güçler arasındaki ilişkilerde de bulunduğunu söyler ve etken olarak sadece sınıf savaşım görmez. Oysa yaşlı Marx sadece sınıf savaşı üzerinde durur. Çünkü onun, Proudhon' dan sonra devrimci proletaryanın önderliğini üstlendiği bu dönemde sınıf savaşı doruk noktaya ulaşınıştır. Alman, Fransız ve İngiliz savaşı ulusal savaş değildir. Bu savaş, Fransa, İngiltere ve Almanya' da tek bir sınıf oluşturan ve her üç ülkede bir sınıfı ya da bir ulusu oluşturan egemen sınıfa karşı savaşan işçi sınıfının savaşıdır. Dolayısıyla tarihsel açıklamada yaşlı Marx sadece sınıf savaşına dayanır. Oysa bütün eserlerinde sınıf savaşının yanında toplumsal grupların savaşlarını da ortaya getirir.

Bir başkası da, başka bir oturumda aniatacağım toplumsal sınıftır.

Örnek olarak siyası iktisadın eleştirisine yapılan bir girişte ve Kapi- · tal'in kendisinde Marx, bir topluında altı yedi sınıftan söz eder. Oysa ömrünün sonlarında sadece iki sınıf üzerinde durur ve bu, büyük bir

ihtilafa neden olmuştur; kimileri yedi sınıf derken, kimileri ise iki sınıf demektedirler. İki grup da bu konuda Marx'ın yazılarına dayanmalda ve her iki grup da doğru söylemektedir. Fakat onlar, o yazıların Marx'ın hayatının dönemlerinden hai~gisine ait olduğunu bilmemektedirler. Kitapların basılış tarihi oldukça önemlidir.

... Fakat praxis bu aklın sınırlan içinde kalmaz [burada oldukça temel konular vardı ve o başka bir insandır] ve sıiuf çelişkisinin ve topluın gruplan arasındaki savaşın üstünde bir eylem içindedir. Praxisi bütün uzantılarıyla anlayabilmemiz için yabancı ve insanın dışındaki güçlerin işin içine soktukları etkiyi de praxiste hesaba katmalıyız. Toplumsal praxiste etkili olan insan dışı etkiler, alinasyon güçlerinden [bu terimi az çok biliyorsunuz] ve aynı şekilde aline olmuş akıldan ibarettir. Aline olmuş akıl ise ideolojilerden ibarettir.121 Praxiste iki etken yüzden kimi zaman yoksulluk ya da çelişki veya sömürünün, sömürülen ve yoksulluk içinde bulunan sınıfa ait birtakım çileler doğurduğunu görürüz. Fakat bu çileler ortaya çıkınca artık bütün insanların çileleri olur. Burjuvaziye bağlı bulunan bir yazarın, müreffeh sınıfa bağlı bir düşünürün ya da bir dine inanmış kimsenin bu çileyi çektiğini görüyoruz. Bu yüzden kimi zaman insanlar, kendi sınıflarından kopmakta ve kendi sınıflarının karşısında yer alan sınıfa girmektedirler. Bu çözümleme, Sadık Hidayet'i

çok iyi açıklamaltadır; özellikle bütün dergilerde onunla ilgili yazılar yazmanın moda olduğu şu

günlerde.

121 Marx'ın ideolojiye nasıl düşman olduğunu, şimdiyse Marksizm'in en belirgin ideolojiye dönüştüğünü

görüyoruz. Gurvitch derdi ki, ben hatırladığım kadarıyla elli küsur yıldır strüktüralizm öğretisiyle

savaşım veriyorum. Dün Larousse'un son baskısını gördüm; fotoğrafımı basıp şöyle yazmış Toplumbilirnde

strüktüralizmin kurucusu. Çok teşekkür ederim. Orda da burada olduğu gibi işte. Fakat orada

daha fazladır. Çünkü fotoğrafını verip ayrıntılı olarak yazıyorlar. Buradaysa artık onlar üzerine bir şey

yazmak olmuyor, oturumlarda vb. anlatıyorlar.

görınezden gelinmemelidir. Biri, makul olmayan ya da akıl dışı, bilinçsiz,

mantık dışı etken olup topluma egeınen olan, akla üstün gelerek

onu kuşatabilen yaratıcı güçler de buna dahildir. Bu akıl, kapsadığı özel

konular ve taşıdığı olanaklar ile, topluınsal praxis içindeki öteki etkenlerden

daha az etkin değildir. Akla sığnıaz etken, rastlantı biçiminde,

öngörüleınez koşulların bir araya gelmesi biçiminde ve toplunıbilimcinin

ınantıksal ve bilimsel çözümleıne yoluyla önceden kestireıneyeceği

gelecekteki olaylar biçiminde olabilen etkenlerden ibarettir. Bunlar, topluınsal

praxis içinde yer alan ve toplumsal harekette rolleri bulunan

mantık dışı ve akla sığınaz etkenlerdir.

Topluına egemen durumdaki aklı ansızın kuşatan akıl, istisnai bir akıl olup ansızın bir birey ya da gruptan kaynaklanır. Bu aklı bilinısel ve akll olarak açıklayıp çözümleınek olanaksızdır. Bu akıl, ortaya çıkışının ardından, bu toplunıun üzerinde hareket halinde olduğu nıantıklı ve akll cereyandan ayrılan ve toplunıu kendi yanına sürükleyen yeni bir cereyan yaratır. Dolayısıyla, kendi diyalektik aklıyla, kendi tarihsel aklıyla hareket halinde olan topluın, çeşitli menzillerden geçınek durumunda olup ansızın baskın bir başka akıl, devrimci bir coşku ve bir sıçraına biçiminde ortaya çıkar ve toplunıu yönlendirıne dizginini elinde bulunduran ve öngörülebilen egemen aklı kendi kontrolü altına alıp tarihi değiştirir; buysa öngörüleınez bir şeydir.122

122 Konunun, herkesin on beş saniye içinde aniayabilmesini ve ardından da tartışmaya girip kimseyi dinlememesini sağlamak amacıyla Marksizm'in 4x6 şeklinde ortaya konulması kadar basit bir konu olmadığını görüyoruz. Olayı basite indirgemek, islam-Şinasi'ye karşı yazılmış BerresT'yi Çend Mes'ele-i ictimal [Birkaç Toplumsal Konunun incelenmesi] adlı kitabın işidir. Kitabın yazarı, çok aydın ve gerçekten bilinçli arkadaşlardan biridir; eleştiride bulunan başkaları gibi değildir. Ebette bu kitap onun şahsiyetini temsil etmez. Kendisi düşünce bakımından çok daha değerlidir. Bu kitabı incelerseniz,

onun Marx'ın görüşünden, bilimsel felsefesinden, özellikle de tarih felsefesinden aldıkları tam

anlamıyla belirgindir. Diyorum islam Peygamberi nasıl ortaya çıktı Zerre kadar tereddüt etmiyor ve

hiç durmuyor. Oysa şimdiye dek bu soru üzerinde düşünmemiştir. Hiç beklemeden cevabını yazıyor

Çünkü islam Peygamberi'nin ortaya çıkışından birkaç yıl önce, uzak bir yerde bulunan Mekke, kervan

yolu kıyısında bulunuyordu ve ticaret kervanları oraya geliyorlardı. Sonuçtaysa burjuvazi oluştu. Feodaliteye

karşı devrimci bir durumu bulunan burjuvazi [bu burjuvazi devrimi] islam devrimi şeklinde görünüm

kazandı ve Peygamber ortaya çıktı. Dedim Pekala. Öyleyse bizim Mezinan Köyü'nün yanından ticaret

kervanlarının gelip geçeceği bir yol açsalar oradan hemen bir peygamber çıkacak mıdır Böyleyse, bütün

ticaret mallarının hareket yeri olan Medayin'de peygamber şöyle dursun neden bir duacı bile çıkmamıştır

Birkaç devenin sırtında oradan geçen mallar yüzünden mi bir şehirde böyle şaşırtıcı bir devrim ortaya

çıkmıştır

O, 'Mektebha-yı Felsefi der Yunan' [Yunan'da Felsefi Öğretiler] adlı bir kitap daha yazmıştır. Orada,

Sokrat, Eflatun, Aristo gibi büyük şahsiyetlerin Yunan'da bir anda aynı çağda ve aynı şehirde ortaya çıkıp

bütün dünyayı etkilemelerinin nedeninin, milattan önce üçüncü, dördüncü yüzyıllarda Yunan'ın iktisadi

gerilerneye düşmesi, yoksulluğun ansızın ülkenin yakasına yapışması ve bu yoksulluk ve güçsüzlüğü

açıklamak için ahlaki açıklamaya ihtiyaç duyulması olduğu, bu yüzden, maneviyatçılık ve ahlak felsefesi

öğretilerinin oluştuğu yazılmıştır.

376 iSLAM BiliM

Marksizını., ınantıkb değerlendirmelerin ve bilinç dahilindeki bilimsel

maddi yasaların dışında kalan olayları bile praxis içinde dile getirmektedir.

123

iNSANLA ESERiN YA DA iNSANLA ESERiNiN iLiŞKiSi;

Bu, ruhbiliinin, insanbilimin ve aynı zamanda toplumbilimin önemli

konularından biridir. Bu konu, çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır;

İnsan Çevre [Çevre-İnsan]

Ruhbilimf Toplumbilim [Toplum-Birey]

Zihinsellik [Subjectivite] Özdeşlik [Objektivite]

Suje [İç Zat] [Özne] Obje [Dış Zat]ıı4[Nesne]

Ben Başkası [Benden başkası, ben olmayan anlamında]

Soru; [Çözülenı.emiştir. Farsça yayıncı]

Cevap; Toplum üzerinde etki eden etkenler hep toplumsal ilişkilerden

kaynaklanmaktadır. Söylediğim gibi, toplumsal ilişkiler, onu oluşturan

maddi öğelerden ortaya çıkar. Dolayısıyla, toplumsal ilişkilerin

eylemi olan bu praxis, kimi zaınan, bizim burada tanıdığımız madde

dışı nedenlerin sonucu olabilir. Yani ikinci dereceden bir olay, bir üst yapı, strüktürden bütünüyle uzak bir olay, strüktür içinde öngörüleınez bir etken rolü oynar. Hatta bir bireyin ya da toplunı.sal bir olayın, örneğin diyalektik aklın böyle bir rolü olabilir. Marx, feodalite toplumu doruğa ulaşınca iç çelişkinin onu infilak ettirdiğini söyler. Fakat kimin yararına Buıjuvazinin yararına. Bu, praxistir. Yani toplumsal ilişkilerin içinde çelişki, infilak ve inkılap ukdesi her zaman oluşur ve bu doğaldır. Fakat kiıni zanı.an bir dış olay, örneğin yabancı bir ülkenin saldırısı ya da bilinçli bir aydın grubunun kararı veya o toplumda devrimci bir mezhebin beniınsenmesi praxisin doğal yazgısını -ki o anda burjuvazi devrimi için ortam hazırlamaktadır- bozar ve feodalite çerçevesi içinde başka bir devrün oluşturur; bu artık praxisten kaynakl~nan etkenierin işi değildir.

Soru; [Çözülememiştir. Farsça yayıncı]

Dedim Eğer böyleyse üstatların, Sakrat'ın ve Eflatun'un yoksullar evinden çıkması gerekir. Öyleyse

Sokrat'ın, Eflatun'un ortaya çıkmadığı yerlerin durumları çok iyi olmalıdır. Bu, bir düşüncenin 'simplifie'

edilmesi, avamlaştırılması, basitleştirilmesi ve çocuklaştırılmasıdır. Bunun gelişmesi fazla oluyor, herkes

öğreniyor ve çok da çabuk anlıyor, ama işe yaramıyor [Arkadaşlardan birinin deyişiyle Filanca ilim bakımından

deryadır ama derinliği ancak bir parmak boğumu kadardır].

123 Bu benim okuduğum Marx'ın kendi yazdığı metindir. Arkadaşlardan biri birkaç gün önce bana şöyle

diyordu Sen, Marx hakkında bunları söylüyorsun; peki Cihan Dergisi'nde çevirisi yayımlanan mektubu

okudun mu Onu oku da sonra ne olduğuna bak.

124 FuruğT'nin tercümesi.

Cevap; Çok açık. Kimileri, Marx'ın, tarihselınateryalizminde irdeleyip

çözüınlediğinin dışında bir takım etkenierin bulunabileceğini öngörememesi

yüzünden böyle bir şeyin olduğunu söylerler. Oysa böyle

değildir. O, öngörülenı_ez etkenierin olabileceğini ve praxisin eylem yönüne

karşın toplunı_un hareket yönünü değiştirebileceğini öngörür. Fakat

bu öngörülenı_ez etkenlerİn tam olarak ne olduklarını belirleyenı_ez.

Dolayısıyla iki konu vardır; Birincisi, hepsinin bu rolü oynayan tek etken

olduğunu söyleınesidir. Sonra 1933' de başka bir etkenin işe karıştığını

görüyoruz. Bir zaman da, akıl dışı, makul alınayan ve aline olınuş

etkili bir başka etkenin de bulunabileceğini, aına bunun nasıl olduğunun

öngörüleıneyeceğini söyler. Öyleyse Marx'ın öngörınediği şey,

kendi sınıfsal çözümlemesi dışında böyle bir olayın oluşabileceği değildir.

Bunu belirtir. Ancak, gelecekte. ortaya çıkabilecek olayın kendisini

çözünıleyemez ve zaten çözüleınemiştir.

Söz konusu olan, aıniyane Marksiznı_' de bu ikisi arasında, toplum ile

birey, zihinsellik ile özdeşlik arasında vs. ilişkinin tam olarak belirlendiğidir. Çevre ınaddidir ve topluın, insan benine göre, beniın ruhunı_a, zihnime, idenı_e ve duyguına [ben sujeyim] göre ınaddidir. Özdeşlik, dışsal ve ınaddi şeydir; ayrıca obje de dışsal bir şey, dışsal bir özdeşliktir; sujenin ve benin dışındadır. Öteki, yani benden başkası, ben dışındaki her etkendir. Dolayısıyla aınıyane Marksizm, materyalizrn üzerine kuruludur. Oysa burada belirttiğim Marksiznı_ ınateryalizm üzerine kurulu değildir. Bu da ilginç konulardan biridir. Bu sadece beniın çıkarunun alınakla kalınıyor, kendisi hep haykırıyor; idealistler ve dinIiierin hırpalamalarından daha çok hırpalıyor ınateryalistleri. Ardından da kendisi en belirgin ınateryalist öğreti olup çıkıyor.

Şinı_di yaygın olan ınateryalist Marksiznı_' de ilişkiler bellidir; toplunı_, çevre ve doğa etkendir, birey ve insan ise etkilenendir. İnsan aynadır, başka bir şey değil. Özün karşısında dış dünya, doğal güçler, iktisadi güçler ve maddi hayat yer alır ve ondan etkilenir. Dolayısıyla insan, suje ve ide, özdeşliğin, nı_addenin, doğanın ve dış etkenierin ocağında şekilleıecek olan haın bir cisiındir. Öyleyse bu ikisi arasında [tek taraflı] neden-sonuç ilişkisi vardır. Bu, aınıyane Marksizm' dir. Fakat Marx'ın kendi yazılarında12s sujeyle obje, nesneyle özne ve insanla gerçekleştirdiği dışsal eser ya da ona etki eden dış etki arasındaki ilişki nedir

MARX'IN ÖGRETiSiNDE iNSANIN [SUJENiN] TANIMI

Suje ya da insan, topluınsal insandan ibarettir. Tünı_el insan sadece filozofun ziluı_inde doğar. Filozof olrnazsa tüınel insan da olmaz. Denile-

125 Bu konuyu Anti During'te daha kapsamlı olarak yapmıştır, ama 1843 'El Yazıları'nda daha derin fakat

daha özet olarak yazmıştır. [Anti During, Engels'in eseridir; Farsça yayıncı].

bilir ki biz insanı toplumdan çıkarıp ıssız bir çölde onu büyütüyoruz; bu duruında o kimdir O, doğadaki insandır. Biz onu tanıınıyoruz, o da bizi tanımıyor. O yoktur. Birini siz oluşturdunuz. Tıpkı biz insanı, iki ayağı üstünde yürüyen varlık diye tanırolarken sizin gelip amuda kalkmanız ve iki elinizin üstünde yürüıneniz gibi. Bunu siz yaptınız. Böyle bir insan yoktur, zihinseldir. Eski felsefede de örneğin derlerdi ki iki başlı yılan bir tümeldir. Onun tümeli vardır, ama tikeli yoktur. Yani nesnel karşılığı yoktur. İnsan da bir tüıneldir. Onun nesnel karşılığı yoktur. Onun nesnel karşılığı toplumdaki insandır. Dolayısıyla Hegel'in ya da radikalistlerin tanımındaki 'ben', sadece 'toplumdaki ben' den söz edebilir. Çünkü o vardır. Suje, ben ya da zihin, topluınsal insandır. 'Toplumsal insan' ise 'gruplarla, sınıflada ve toplunı.un tünı.üyle özdeş ilişkideki birey' den ibarettir.

Öyleyse soyut şekilde ben yokuın. Şimdi var olan ve çevreden etkilenen ben, henı. İran toplunı.unun bütününde, henı. toplumsal gruplarla,

uluslarla, kitlelerle, ırklarla olan ilişkide ve hem de kendi sınıfımda varını.. Bunlar, 'topluınsal ben'in varoluş boyutlarının parçasıdır.

Obje, özne, çevre, benden başkası, benim dışındaki ve 'non ınoi' nedir Bunlar, duyuiabilen şeyler ve özlerdir ve şunlardan ibarettir; İnsanın ürettiği bütün ürünler ve mamüller, insanın yarattığı eserler ister halı dokuyucusunun dokuduğu halı, ister Firdevsi'nin söylediği şiir- ve bu cünı.leden olarak teknik, insanın tıpkı nı.akine üretir gibi ürettiği ideoloji, ayrıca kurunı.lar, dil, kültür, aile, yönetim, sanat, felsefe ve edebiyat eserleri. Bu duruında o taraftan ve bu taraftan neyin amaçlandığı açıklık kazandı. İnsan ve eser ne demek Şiındi onun ilişkisi nedir Burası çok karmaşıktır [kendileri için, çevrenin insanı etkilediği ve insanı böyle yaptığı çok açık olan kimselerin tersine. Açık olan, önceden de bildiğimiz.]. İnsanın, eyleminden ortaya çıkanla, yani yarattığıyla olan ilişkisinde, ister ınaddi ister manevi olsun iki yönlü bir olgu vardır. Bu ilişkinin kendisi iki yönlü ilişkidir. İnsan varlığı, bir şeyi var ederken kendisi de olur. Eser de üretilirken üretir. Firdevsl, Şahname adlı eserin yaratıcısıdır. [Şahname, Firdevs!'nin eseridir]. Ama Şahnaıne yaratılırken, Firdevsl'yi de Firdevsi yapar. Dolayısıyla Şahname, Firdevs!'nin yaratısıdır ve aynı şekilde Firdevsi'yi bizim tanıdığını.ız Firdevsı haline getiren de Şahname' dir. Ayrıca evlatla baba ilişkisi de böyledir. Çocukla anne ilişkisi de böyledir. Baba çocuğu meydana getirir, ama baba kılan

çocuktur. Bu baba olına özelliğini, sonuç, nedene vermiştir. Diyalektik ilişki budur. Aristo mantığı bunu anlayamaz, çünkü çelişkidir. Aristo'cu ilişkide sonuç nedene etki edemez, çünkü sonuç nedenden sonra gelir. Fakat diyalektik beyinde aslında nedensel etkinin kendisi sonuçsal etkidir. Sanatçı insan, kendi sanat eserinde ölüp olunı.suzlanır. DolayısıyAli

la bir eserin ispatı, eserin sahibinin inkarıdır. Eser gerçekleştikten sonra sahibini yeniden gerçekleştirir. Ebu'l-Kasını. Firdevsl, Şaluı.ame'yi söylemeden önce Tus' un Baj Köyü' nde yaşayan bir toprak ağasından başka bir şey değildi; tıpkı öteki ağalar gibiydi. Şahnaıne' de Tus' un Baj Köyü' n ün ağası öldü, vücudunu parça parça keliıneye dönüştürdü, kendisini oluınsuzladı ve ardından Şahname parça parça olunca haınase şairi Ebu'I-Kasım Firdevsl de parça parça olınuştu. Dolayısıyla insanla eser arasındaki ilişki, sürekli ve karşılıklı bir neden sonuç ilişkisi ve suje yani insan ile eser yani sanatçının dış özü arasında sürekli bir etkileıne ve etkilenme bulunınaktadır. Bu durunı.da asıl etkenin ınadde olduğunu, zihnin de nı.adde tarafından yaratıldığını söyleyen nı.ateryalist görüşün tersine topluınbiliınde tek yönlü ınaddi ilişki olmayıp bunun tersine, diyalektik bir ilişki vardır. Yaratılan, nedeninin yaratıcısı olmakta, neden de sonuç tarafından yaratılınaktadır.126

Soru; [Çözümleıneıniştir. Farsça yayıncı]

Cevap; Hayır. Biziın inandığıınız biçini.de Tanrı kavranı.ına uygulanamaz. Çünkü mutlak, etki kabul edemez. İslam' da bizim, Tanrı'yla ilgili algılayış ve tanıyışıınızda yaratıcıyla Tanrı arasında karşılıklı ilişki olamaz. Çünkü o mutlaktır. Mutlak, etkilennı.eye konu olanı.az. Bunu akll açılardan söylüyorum. Böyle bir ilişkiyi Tanrı ve yaratık için kabul edebilmenı.iz olanaksızdır. Çünkü o mutlaktır ve ınutlak olan etkilenmez, değişınez. Yaratanla yaratılan arasında böyle bir ilişkiyi üretici ile ürettiği arasındaki ilişkiye benzetirsek bu benzetine kesinlikle mümkün olmayabilir. Biz başka bir ilişkiyi anlayan1ayız. İnsan bir eseri yarattığında, kimi zaman bu yolla bir cebr'i yaratır ki bu cebir, insanı kendisiyle götürür ve bu tarihtir. Dolayısıyla bu öğretide tarih felsefesi açısından tarihin belirleyiciliğinin insan tarafından üretildiğini, ama aynı zan1anda insanın da tarihin belirleyiciliğine boyun eğdiğini görüyoruz. Bu duruında tarihin belirleyiciliğini insana doğa yüklememiştir; tersine, insanın içine düştüğü şey, kendi oluşturduğu şeydir. Kimi zaınan insanın ürettiği, üreticisinden uzak ve bağıınsız bir şekil alır ve onu kendine tutsak eder; bu yönetim ve siyaset felsefesidir. O birincisi tarih, o ikincisi yönetim ve siyasettir. Kimi zaman insan, kendisini kendisinden uzaklaştıran ve bozan bir şeyi yaratır. Bunun adı ideolojidir. Kiıni zaman insan, iki eliyle bir şey yaratır; somut ya da soyut bir şeyi [ınal ya da

 Toplumsal ilişkinin de bu şekilde olduğunu görüyoruz. Ben, bir toplantıda

bir şiir okurum; o toplantıdakiler

coşkuya kapılır. Ardından onların coşkusu benim şiir okuyuşumu etkiler. Benim topluluktan aldığım

coşku, okuyuşumu etkiler ve okuyuş tarzıma yeni bir coşku verir. Şiiri okuyan ben ile dinleyen siz arasında

bu ilişki olduğu sürece, hep diyalektik ilişki vardır. Bu yüzden öğretmen iyi bir öğretici olduğu ölçüde

öğrencisinin iyi öğrencisidir. iyi öğretmen öğrencilerinin en iyi öğrencisidir, sınıfın birinci öğrencisidir. Bu,

insani ilişkidir.

parayı]127 yaratır. Onun yarattığı bu nesne, yaratıcısı olan insanı eşyaya

dönüştürüp onu alınıp satılan bir mal durumuna getirir. Bu, mal ve

para yoluyla alinasyondur.12s İnsan malı ve parayı üretir; ardından mal

ve para, insanı eşya kılar. Ardından insan, parayı kendisi için satmaz

da kendisini para için kolayca satar. Kendisini eşya için satar. Kendisi,

eşya için tüketim eşyası olur. Burada yine diyalektik ilişki vardır. Ben

bu eşyayı ürettim, o eşya da beni eşyaya dönüştürdü. Bu, suje ve obje

arasındaki diyalektik ilişkidir.

Marksizm Öğretisinde Üç Temel Hareket

1- Gerçek,

2- Olumsuzlama, tard,

3- Des alienation, yani alinasyon karşıtı, alİnasyondan kurtuluş.

Marksizın'in iki yönü bulunmaktadır; Birisi tanıma, ötekisi eleştiri [Conscience & Critigue].

Sadece tanıma olsa bu bilgidir; öğretilen akademik bilgidir. Burada kritik ve eleştiri bulunmaz. Sonuçta savaşım da yoktur. Fakat tanıma, eleştiri ve irdelemeyle birlikte olursa yüküınlü ve toplumsal olur. Hem, 'La' [hayır], hem de 'illa' [ancak] vardır. Bir düşünce savaşım yaratmazsa, onun düşünce değil hava cıva olduğu anlaşılır.

Marx'ın ilk eleştirisi, dinin eleştirisidir. Dine ilişkin söylediklerini olduğu gibi aktanyorum; Her eleştirinin temel şartı olan din eleştirisi şudur; Din insanı değil, insan dini oluşturur; niçin Çünkü din, insamn aline olmasında en büyük etkendir. Çünkü din, insanı kendisinden, doğayı doğa ötesinden, kutsalı maddi olandan ayırır. Dinde kimi şeyler kutsallık taşırlar, kimileri ise sıradandır. Kimisi örfi, kimisi şer'i, kimisi gaybi; kiınisi dünyevidir, kimisi tabiidir, kimisi ilahidir. Bu onun sınıflandırmasıdır.

Bu yüzden gerçeğin özünü araınakta olan din, bu arayışta gerçeği küçültmekte ve gözden düşürmektedir. Gerçeği bu küçültüş, kendi insaniliğini de küçültür. Çünkü kendini koyuvermiş ve özsel ve zati bir gerçeğin ardına düşmüştür. Sonra onu da bulamaz. Sonuçta kendini de yitirıniş, gerçeği de bulamamıştır. Bu, insanın din yoluyla aline olmasıdır.129 Din insanın hareket ve edimindeki birliğini özne ve

nesne, nı.anevi ve maddi, ruhani ve cismani diye iki kutba ayırır.13o

127 Mal bir eşyadır, para ise soyut ve sembolik bir şeydir. Şu on lira eşya değildir; insanın oluşturduğu

soyut bir şeydir; ama özdeşliği, hazinede bulunan altın ya da piyasadaki alım gücü kadardır.

128 irşad'da verilen alinasyon konferansına bakılabilir.

129 Dine yönelttiği eleştirinin iyice anlaşılması için bwnu çeşitli yerlerden toplamıştır.

130 Bu son cümle 'Hegel Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Bir Giriş'ten alınmıştır.

Ali ŞERiATi un

FELSEFE

Felsefe dünya gerçeğini anlan1aya çabalar.B1 Bu işi de bir dereceye

değin başarır. Felsefe, çözümleme ve mantık teıneline dayanınayan

inançların kulluk duygusuyla kabulünden ibaret olan dini oluınsuzlar.

Felsefe öz olarak Proınetheci [Proınethe'ye ınensup]dir ve tarihin hakikatini

ve Proınetheci toplumların evrimini izler. Felsefe efsaneler dünyasından,

büyüden ve inançtan ibaret olan dinin felsefe dışı dünyasından

ayrıldığı halde kendisi, karşısında yine felsefe dışı bir dünya oluşturur.

Filozof, tüınel kavraınlar ve teınel esaslar yani teori oluşturduğu için

volontarizn1eB2 sürüklenir. Çünkü dış gerçeklerden zihinsel kavramlar

ve şekiller üretir ve ardından da alen1i bu zihinsel felsefi kavraınlar ve

kendisinin oluşturduğu teorik yasalar üzerine yükler. Öyleyse burada

filozofun, dış dünyayı ve gerçekliği ararken aynı zaınanda dış dünya ve gerçeklik yoluyla, dış dünyadan bağın1sız zihinsel bir şekil yarattığını, ardından da dış dünyayı kendi zihinsel şekline tabi kıldığını ve tabiat ve ınadde dünyasını, pratikte kendi felsefi zihninin n1antıksal ve biçin1sel kalıplarına ya da felsefi faraziye ve teorilerine göre irdeleyip çözümlediğini, sonra da bu kalıplaı·a yerleştirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla filozof pratikte, kendisini dış gerçekliklere tabi görürken dış gerçekliği kendisine tabi kılar. Bu yüzden filozof, dine karşı, dış dünyanın nesnel çözümleınesi ardında olduğu halde, kendisi pratikte dıştan, felsefe dışı, yani mantık dışı, gerçek dışı bir dünya, zihinsel, içsel ve hayali bir dünya oluşturur.

Soru; [Soru çözülen1edi. Farsça yayıncı]

Cevap; Felsefe, aklldir; tıpkı materyalizm ve idealizm gibidir, felsefede ve topluında ütopya yaratınaktır. O, doğa, varlık felsefesi ve biliın konusunda da aynı şeyi söyler.

Filozof bir yandan, tümel kavran1lar, zihinsel biçünler ve esas teıneller; yani teori oluşturduğu için volontarizıne sürüklenir. Volontarizın, ölüın gününden tutun da siyasete varıncaya dek toplumun özdeş edimlerini bir yana iterek kendi içinde ve özünde bulunan güçten etkili bir enerji ve ilksel etkeni yaratır. İşte burada felsefe gerçekleştinnek ister. Şu anlaındaki volontarizın, dış dünyayı kendi zihinsel-felsefi dünyasıyla

uyumlu kıln1ak ister. Öte yandan felsefenin öteki eğilin1ini olumsuz-

131 Din, gerçeği anlamak istemez. Çünkü anlama ve akletmeyle ilgisinin bulunmadığını, hatta onun ilgisinin

duyguyla olduğunu söyler. Onun işi bulmaktır, ama bulamaz. Fakat felsefe kendisi akletmeye çabalar

ve mantıksal irdeleme ve çözümleme yoluyla akletmeye çabalar ve mantıksal irdeleme ve çözümleme

yoluyla kabul eder edeceğini; bu onun felsefesidir.

132 Volantarizm, irade, istek ve niyet anlamındaki 'volonte'den gelmektedir. Volantarizm, iradenin, zihnin,

insan isteğinin ve onun doğaya ve dış yasalara öncelikli oluşunun esaslığına, insan sujesinin, yani iradesinin,

zihninin ve aklının bütün hareketlerde ilk etken neden ve harekete geçirici olduğuna inanan bir

öğretidir.

lar ve ilk ve önsel teınel ve etken olarak insanların hayatını ve bir toplumun

ihtiyaç ve arzularını görür. İşte burada volantarizm, felsefeyi

ortadan kaldırmaya çabalar. Böylelikle zihinsel kavramları ve kurumların

esaslarını bir yana atar ve kendisini toplumun mevcut ihtiyaçlarına

özdeş ve maddi amaç ve isteklerine ve karmaşasına teslıın eder.

Bu iki eğilim, aslında hareketi durdurur. Çünkü filozof bir yandan

halkının gündelik gerçekliklerine tabi olmak isterken, öte yandan dış

dünyayı ve halkını kendi zihinsel kavramiarına tabi kılmak ister. Bu ikisi

birbirini olumsuzlar ve sonuçta hareket oluşınaz. Filozof, felsefeyi dışlamaksızın ona gerçeklik kazandıracağını sanır; felsefenin gerçekleşmesinin tek yolunun, insanın felsefeyi onca görkeın ve debdebesiyle -özü, kapsamı, temeli, biçimi, yenilikleri vb- bir yana itmesi olduğunu söylemek ister. Bu konular öylesine karmaşık ki çözmek olanaksızdır. Tek çözüm yolu, peşini bırakınaktır. Siz, felsefeyi gerçekleştirmeden hazfedemezsiniz. Yani, dış gerçeklik ve hakikat gerçekleşince felsefe kendiliğinden ortadan kalkar; bu ana dek ortadan kalkmaz. Çünkü felsefe, zihni ıneşgul eder. Felsefe, zihni ve akll şekiller biçimine dönüşmüş dinden başka bir şey değildir.ı33 Dinin içgüdüsel ve yaratılıştan gelen bir eğilim duygusu olduğunu, fakat felsefenin aynı şeyi zihinde akli ve zihni şekilIere dönüştürdüğünü ve bunun, insanın alİnasyonunun bir başka şekli ve biçimi olduğunu söylemek ister. Din, insanı içgüdüsel ve bilinç dışı eğilimlerde kendisinden ayırır. Felsefe ise insanı zihni ve aklf şekillerde kendisinden ayırır. Felsefi ruh, aline bir dünyanın, kendinden geçmiş dünyanın ruhundan başka birşey değildir. Aline olınuş bir kişinin zihninde dünya görüşü, aline dünyadır. Filozof, kendisini aline dünyanın teıneli olarak alan kişidir. Felsefe, egemen gücün açıklaması olmuştur hep. Mahkum ve mahrum insanlardan söz eden felsefeler oldukça az ve güçsüzdür. Kuşkusuz, her yönetim sisteıni, her siyasi ve toplumsal yönetim kurumu, kendisini ve kendi gücünün ınertebeler zincirini açıklayacak bir tanıma

sisteınini de gerekli görür. Felseflınateryalizını., kuruıniaşmış burjuvazi

topluınunun teıneliyle ilgili bir deyiş olup burjuvazi uğraş ve ilişkilerini,

buıjuvazi ruh ve görüşünü materyalist bir felsefe biçiminde açıklar.

l34

133 Bu konu, Marx'ın doktora tezi olan 'Demokrasi ve Epikür' adlı son derece derinlikli kitabından alınmıştır.

Bu kitap, onun felsefi eğilim dönemine aittir ve burada bir filozof gibi konuştuğunu görüyoruz.

Metnin aynısını okuyorum.

134 Dinler tarihinin birinci dersinde şu konuyu ele almıştım Son yüzyıllarda esas olarak, dinden dönüş ve

dinin yana çekilmesi, aydınların ve hatta bugünkü bilimin işi olmayıp burjuvazi sınıfının gelişmesinin

sonucuydu [ki bu gelişme, feodalizme dayanan ve feodalizmi koruyan dinden dönüş biçiminde ortaya çıkmıştır].

Dolayısıyla materyalizmin bir felsefe olarak gelişmesi, bilim yüzünden değil, burjuvazi yüzünden

olmuştur.

All ŞERiATI 383

Dolayısıyla materyalizm felsefesi, burjuvazi sınıfının dinidir. Öyle ki

onun deyişiyle din! feodalite sınıfının açıklanışıdır, ama nı.aneviyatçılık,

tasavvuf ve züht, daha çok siyası bürokrasi kurumunun işine yarar ve

onunla uyumludur. Fakat her zaman, perdeler, girişünler ve tevriyeler

vardır orada. İnsan dış görünüşe bakarak bu düşünce sisteminin, bu

felsefi öğretinin, bu ideolojinin ya da bu ahiald-ınanevi eğilim türünün hangi siyası sistemle, hangi iktisadi ve sınıfsal sistemle uyumlu olduğunu belirleyemez. Çoğunlukla, bir yana itilmesi gereken somut açıklamalar, belirgin perdeler ve süslemeler vardır. Bunlar bir yana itilince gerçekliğin ne tür felsefi, ya da ahlak! ya da itikadı ya da sınıfsal ya da iktisadi sisteınle uyumlu olduğu anlaşılır. Söz konusu bu sistemler, o ideolojileri ya da öğretileri açıklamak için oluşmuşlardır. Şu, onun son cümlesidir; Felsefenin gerçeği, yönetiın tarihinde gizlidir ve toplumsal savaşların ve toplumsal ihtiyaçların özsuyu, felsefe biçiminde tecelli eder. Bu yüzden, egemen olan toplumsal ve tarihsel gerçeklik sarsıldığı zanı.an, onun felsefesi bağımsız ve temelsiz olur. O zaman, o toplumsal ve tarihsel gerçeklik, varlık felsefesini ve beka bahanesini yitirir ve bu çok fazla belirgin dir. Örneğin, ce bir felsefesi sistemi, tıpkı Eş' ari felsefesi ve Mürcie anlayış ve görüşü gibi Bıneviler ve Abbasiler döneminde gelişir, ama hilafetin ortadan kaldırılmasıyla bu felsefe temelsiz kalır. Siyası ya da iktisadi sistemler -ki bu felsefelerin alt yapılarıdır ve onları açıklamak için oluşmuşlardır- ortadan kalkınca artık kendisi de aydınların zihinlerinde kalamaz ve yavaş yavaş ortadan kalkar. Bu yüzden, egeınen gücün oluştuğu her iktisadi ya da siyası dönemde, onun yanı başında bir felsefi sistem de filizlenip gelişir. Alt yapısı ortadan kalkınca da onun felsefesi, olduğu gibi bir felsefe tarihi kitabı haline

gelir ve artık coşku ve haraı·eti bulunmaz.

Ne yazık ki vakit yok ve başka konuları sonraya bırakıyorum. İhtilaf yaratan bu konulardan biri iktisadi cebir, ötekisiyse resıni Marksizm konusudur.

Konunun sonunda yapmak istediğim hatırlatma şudur; Marx'ın dine ilişkin söylediklerine değin iki konuyu belirtmek istiyoruın; bu konuları daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağıın; Marx' ın dine ve dinin felsefeyle karşılaştırılınasına ilişkin söyledikleri kendisine ait olmayıp, bütünüyle Hegel'in sözlerinin kopyasıdır. Hegel, esas olarak dinin öncelikle yarı bilinçlilik döneminde oluştuğunu, ardından insan tam bilince erişince felsefenin olgunlaştığını ve dinin yana çekildiğini söyler. Ona göre, bu yüzden, felsefenin bulunmadığı, aklın gelişınediği ilkel kavimlerde din ve her işi yapan ikinci dereceden insanlar -yani doğulular,
Sami ırkı, sarı ırk ve bizler- egemenliği elinde bulunduruyordu. Akll bilinç oluşup geliştikten -ki üstün ırkla, yani Cermen ırkıyla ilgilidir38'

sonra din yana çekilir; ardından da dini ırk [doğulular] geriler ve belirginlik kazanmış şekli Alman ırkı ve tezahürü Alman devleti olan Cermen ırkımn ve felsefesinin egemenliği başlar. Almanya' da felsefe ve bilinç gelişmiştir; dolayısıyla Marx'ın, dini, bilinçsiz bir duygu diye açıklaması ve ardından da felsefeyi akılcı ve bilinçli bir bürünüş olarak

ele alması, bütünüyle Hegel'in ırkçı felsefesinin taklididir. Özellikle - söylediğim gibi- bu cümleyi Marx'ın doktora tezinden aldım ve bu dönem onun henüz He gel' ci bir öğrenci ve aynı görüş doğrultusunda filozofumsu bir genç olduğu dönemdir.

Başka bir konuysa, fizikle fizik ötesi, nesnel olanla öznel olan, somutla soyut ve duyumsananla duyuınsanınayan arasındaki ayrımdır.

Dinlerde bulunan özdeş ayrımı, vakııyyettir ama hakikat değildir. Şu anlamda ki tarihte cereyanı bulunan ve hüküm süren vakı1 din, Marx'ın söylediği gibidir. Fakat tarihte hareket ya da hareketler şeklinde başlayan ve ardından, egemen cebir sistemleri aracılığıyla bozulan ve kurban edilen din böyle olmamıştır. O dini, ~akikat olarak, tarihte var olagelen dini devakıl din olarak alırsak, birkaç kez söylediğim gibi, aslında fizikle fizik ötesi, dünyayla ahiret ve maddeyle mana ayrımı, İslami bir görüş değil, Müslümanların Aris to' cu görüşleridir. Kur' an' da duyumsanan görüş, kelime ve diliyle kendine özgü olup böyle bir ayrımı kesinlikle kabul etmez. Bu ayrırnlar, Kur'an'ın ne dilinde ne de hükmünde görülür. Tam tersine Kur'an'ın algısına ve dünya görüşüne bir vahdet egemendir. İslam'ın evrensel altyapısı olan tevhid, İslamŞinasi' de söylediğim gibi sadece gaybi ve Allah'ın zatına ait bir konu olmayıp dünya görüşünde, fizik görüşünde, bireysel hayatta ve objektiviteyle subjektivite arasındaki ilişkide de yankıları bulunmaktadır.

Marx'ın saldırısının kaynağını oluşturan dinin bu sınıflandırması, şirk dinlerinin sınıflandırmasıdır. İslam' da ysa sınıflandırma, gayb ve şehadete göre olup insanın algısındaki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Bu, fizikle fizik ötesi, cisimle ruh, uhreviyle dünyevi ayrımından başka bir ayrımdır.

ON AL TlN CI DERS

BiLiMSEL MARKSiZM VE DEVLET MARKSiZMi

Marx ve Marksizm konusunda yandaşları arasında bir esas olarak algılanan ve karşıtları arasında da bir eleştiri ve saldırı konusu olan en tenı.el yanlış yargılardan biri Marksizm'in iktisadi cebir esasıdır. Şu anlamda ki, Marksizm'le ilgili olarak yapılan dakik inceleme [şu anda zihinlerde gündemde olduğu gibi] insanı Marksizın'in aslında iktisadi cebir olduğuna inandırır.

CEBRiN TANIMI

Cebir, insan iradesinin seçme yeteneği olarak olumsuzlandığı bir tür inançtan ibaret olup insan, kendi iradesinin dışındaki nedenlerin cebri sonucu biçiminde algılanıı. İnsan,. özgür ve s eçici irade olarak kendisi edirnde bulunur ınu, kendisi etken midir, kendisi olumsuzlayabilir ya da kanıtlayabilir mi, kendisi kabul ya da reddedebilir mi Bu seçebilen özgür iradeyi, insanın ulaşamadığı etken ve nedenlerin oyuncağı durumuna

getiren her düşünce, cebre inanınıştır. İnsam oluşturan bu etkenlerİn niteliklerine göre çeşitli cebir şekilleri oluşur.

CEBRiN ÇEŞiTLERi

1- Dinf Cebir [İlalıf Cebir, providence] Bu cebir türü hepsinden ünlü ve eskidir. İlahi cebir, insan iradesinin, 'nı.eşiyyet'in cebri ürünü olduğuna inanır. Meşiyyet terim olarak, ilahi irade anlamına gelir ve insan iradesinin meşiyyetini, yani insanın seçıne gücünü olumsuzlayan bir dini inanç türünden ibaret olup insanın seçtiği her şeyde Tanrı ve onun nı.eşiyyetinin onu bu seçime ittiğine, dolayısıyla bütün seçimlerin yalan olduğuna inanmak tır. Buna göre, insan, irade gösterip seçenin kendisi olduğunu sanır. Oysa bu, yalancı bir duygudur. Çünkü filan yolun seçiininde rol oynayan bu iradenin kendisini insanda ilahi meşiyyet gerçekleştinniştir. Bu durunı.da insanlar, bağımsız ve seçme özgürlüğü bulunan bireyler olmayıp ilahi meşiyyetin elinde bez bebekler gibidir. Bu, Müslümanlar arasında da bir grubun inana geldiği cebirdir. İslam

felsefesi ve kelaını tarihindeki çok derinlikli ve uzun savaşlardan biri de Cebriyyun [Eşari] ve İhtiyariyyun [Mutezile] arasındaki savaştır. Her halükarda 'ilahi meşiyyet'in insanın hayatını elinde bulundurduğuna ve insanın kendi yazgı ve yaşantısında bir rolünün bulunmadığına inanmak ilahi ce birdir.

2-Maddi Cebir [Materyalizm] Bu cebir türü, ilahi cebhn karşıtı olmakla birlikte cebir kavramında ortaktır. Materyalizm, doğadaki bütün öteki nesneler gibi doğadaki maddi güçlerin ürünü olduğu için insanın doğanın istediği biçünde davrandığına, onu oluşturan maddi öğelerin gerektirdiği gibi irade gösterdiğine inanır. Dolayısıyla insanın bir şeyi kabul edip etmeınekteki, seçip seçınemekteki iradesi, maddi bir nesnenin özsel sıfatı gibi cebridir. Seçmişse, seçmeıne seçeneği olmadığı için seçmiştir. Seçıneınişse, seçıne seçeneği olmadığı için seçıneniştir. Çünkü maddilik, zorla cebre sürüklenir. Materyalizınde nı.addi güçlerin ötesinde bir olgu olarak insan anlaşılır değildir ve kaçınılmaz olarak insan cebri bir olgudur. Burada cebir etkeni maddi yasalardır. Oysa birinci türde cebir etkeni ilahi nı.eşiyyettir.

3- Doğa Cebri [Natüralizmi Bu tür cebir, daha yenidir ve daha çok 18. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyılın başlarına dek yaygın durumda olmuştur. Bu dönemde tabii biliınler, büyük bir görkenı. ve önem kazanınış ve J. Locke, Darwin ve benzeri sıınalar, bütün insani ve tabii bilını.lerde ve beşeri hayattaki yetkelerini yaygınlaştırmışlardır. Dolayısıyla insan burada da doğanın ürünü olup doğa yasalarının oyuncağı haline gelmiştir.

4- Toplumu Temel Alan Cebir [Sosyolojizm]135 Sosyolojizm, insan iradesini olumsuzlayan etken olarak, toplunı.un kendisini gören kendine özgü bir cebirdir. Yani irade sahibi insan durunı.undaki benim irademi

toplum vermektedir bana; öyleyse irade eden ben değilını., bende irade eden toplumdur. Herkes hangi toplumda ve topluınsal çevrede yetişmişse ona göre iradesi fark eder; bu durumda irade onun değildir, toplumundur. Burada cebir etkeni topluındur. Toplumu teınel alış, topluınsal etkenin insani etkenin önüne geçmesi anlamındadır. Sosyolojizın, 19. yüzyılda doruk noktasına vardı ve natüralizını.le materyalizmin üstüne çıktı. Bu üstünlük, 20. yüzyılın başlarına dek sürdü.

5- Ruhbilimi Temel Alan Cebir [Psikolojizm]136 İnsan, kendi ruhunun edimlerinin ve güçlerinin ürünüdür. Yani, nasıl ki bileşik bir ınadde,

135 Sosyolojizm [sociologisme] ile sosyoloji arasında fark vardır. Sosyolojizm, toplumun temel alınışı ya da bir din biçiminde topluma taparlık anlamında olup insanın toplumsal çevrenin ürünü olduğuna inanır. Oysa sosyoloji, yani toplumbilim, toplumsal yasaları tanıma ilminden ibarettir.

136 Ruhbilimi temel alan din durumundaki psikolojizm [psychologişme] ile nefislerin yasalarını tanıma ilmi anlamındaki psikoloji arasında fark vardır.

bileşkeyi oluşturan maddelerden kaynaklanan özel bir nitelik kazanırsa, in.sanın ruhsal ve iç gü d üsel güçleri de insanın iradesine kendi rengini veren, onu harekete geçiren ve iradenin yönünü belirleyen duygulan, ukdeleri, inançlar dizgesini ve etkenleri insanda yaratır. Bu yüzden

herkes kendi nefsani güçlerinin tutsağıdır. Nefisten aınaç 'psyche' [psişe] dir.

6- Tarihsel Cebir [Historizm] Herkes kendisinin tarihsel hareketinin cebri yasalannın ürünüdür. Tarihsel hareket, kendi cebri etkenlerinin etkisiyle zaman boyunca sürer. Her insan bireyi ya da grubu, tarihin hangi ınenzilinde bulunuyarsa ona göre tarihsel cebrin ürettiği kendine özgü ruhsal özellikler, nitelik, inanç ve seçime kavuşur. Öyleyse insan, tarih cebrinin tutsağından başka bir şey değildir.

7- Biyolojik Cebir [Biyolojizm] Bio [bios], hayat ve yaşamak anlamındadır. Biyoloji ise hayatı konu alan biliın, yani dirimbiliın anlamındadır. Biyolojizın de insanın -seçici irade anlamında insanın- hayatı oluşturan öğelerden oluşan cebri bir dizge ve biyolojinin edimlerinin ve bilimsel yasalannın bir sonucu olduğuna inanan inanç öğretisinden ibarettir.

Gördüğümüz gibi bu öğretilerin tümünde kurban edilen hep insandır. Çünkü insanın iradesi yoksa insan değildir. Ne yazık ki en bilimsel yerıi öğretiler, insanı olumsuzlamaktadırlar. Dolayısıyla seçici irade olarak insan olumsuzlandığında oluınsuzlayan ister metafizik ya da gayb1 irade olsun, ister maddi, tarihi, biyolojik ya da sosyolojik etken olsun, değişen bir şey olmaz. Çünkü bunların hepsinin sonucu, seçıne iradesini kendinde barındıranlar olarak biz insanların hiçbir etkimizin

bulunmadığı, sadece tarihsel biter hayvan, topluınsal birer hayvan, maddi birer hayvan ya da birer biyolojik hayvan olduğumuzdur. Örneğin, biyolojide şöyle bir çıkanmda bulunulmaktadır; Tirait bezinin salgısını artırdığımızda insanın ruh durumu değişir, inanç ve duyguları değişir. Kana filan maddeyi katarsak ya da kanda azaltırsak kişinin duyguları, inançları ve kişiliği değişir. Öyleyse inançlar, duygular, kişilik ve de seçme iradesi, hepsi, insan bederlinin biyolojik bileşimlerinin yansımasıdır.

8- İktisadi Cebir [Ekonomizm] Doğa, tarih, toplum, ruhbilim ve biyoloji cebirlerinin güçsüz olduklarına; insanı oluşturan tam ya da güçlü etkeniniktisadi etkenler ya da genel anlamda iktisadi etken olduğuna inanan bir öğretidir. Dolayısıyla insan iradesi, topluınun iktisadi edimlerinin ve ilişkilerinin üretip beslediği bir şeydir. Cebrin bu türü, amiyane Marksistlerin tasavvurlarında ve aynı şekilde devlet Marksizm'irıin algılayışında gündeınde olan şeyin aynısıdır. İktisadi cebir ·yüzünden Marksizm' e saldıran kimseler, amiyane Marksizm' e ya da

devlet Marksizm'ine dayanarak yaparlar bu saldırıyı.

Aslında cebre yönelen bir ideoloji, yönetimin dayanağı olabilir. Çünkü egemen güç, inançtan hep zor kullanarak yararlanır ve insan iradesinin özgürlüğüne inanmaktan ürker.137 Bu yüzden 20. yüzyılda

devlet Marksizm' i, iktisadi cebre doğru yönelir.

İktisadi cebre inanan Marksistlerin, Marx'ın eserlerinden, bir belge olarak gösterdikleri, Kapital' dir. Belki de Marx'ın en büyük eseri olan bu kitap, sermayeyi ve sermayedarlığı irdeleyip çözümlenıe esasınca yazıln1ıştır. Bu kitapta sermaye ve iktisadi etkenler üzerinde çokça durulur. Marx, Kapital' de aslında bir iktisatçı ve ekonoınisttir. Buysa, Marksizm' in iktisadın esaslığına [ekonomizme] ve iktisadi etkenierin insani etkenlerden öncelikli olduğuna inandığı düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bu, iktisadi cebrin ta kendisidir. Fakat zihnin1izi, hem amiyane Marksizm' den, hem de Marksist yönetim kurumuna bağlı Marksist kültür dizgesinden kurtarabilirsek, ardından da araştırır ve bilinçli bir zihin olarak Kapital'i incelersek şaşırtıcı bir sonuca ulaşırız. Ulaşacağımız sonuç, Kapital' de Marx'ın iktisatperest, yani ekonoinist olmaması ve iktisadi cebre inanmaması bir yana, tam tersine Marx'ın kapitalizm sisteminde insan iradesini kendine bağıınlı kılan ve iktisadi etkeni, etkenler etkeni olarak gören tüm iktisat etkenini eleştiri ve saldırıya hedef aln1asıdır. Burada ince bir yanılgı bu şayiaya neden olmuştur. Yanılgı şudur; O, sermayedarlık düzeninde -ki 19. yüzyılda batı dünyasında egemendir- tan1 etkenin, toplumun motorunun ve hareket etkeninin sadece ve sadece sermaye olduğunu ortaya koymak ister. Buradan yola çıkılarak Marx'ın, iktisadı, etkenler etkeni ve en güçlü etken

olarak gördüğünü, sonuç olarak da insamn, iktisadi etkenierin oyuncağı olduğunu düşündüğünü sanmışlar ya da kasıtlı olarak böyle algılamışlardır. Oysa Marx, tam etkenin iktisat olduğu sermayedarlık sistemini, böyle olması gereken bilimsel bir gerçeklik olarak değil, bir sapış sistemi, insanlık karşıtı bozuk bir sistem olarak irdeler. Başka bir deyişle Kapital, yazarının, toplumsal gerçeği değil, toplumsal gerçekliği açıkladığı bir kitaptır. Sermayedarlık sisteminde toplumsal gerçeklik, tam etkenin sermaye olınasıdır. Bu Marx'ın insanda taın etkenin sermaye oln1ası gerektiğine ve insanın iktisadi bir hayvan olduğuna inandığı anlamına gelmez.

Stalinizın döneminde Marksizm' in iktisadi yanı, şiddetle genişledi ve güçlendi. Bunun nedeni de, bu dönemde Stalin' in bütün sapmaları, zaafları ve hatta kendi cinayetlerini ekonoınizm yoluyla ve tam etken

137 Emevilerin, yönetimi ele geçirince islam'da cebir düşüncesini yaratmaları, islam dışı mezheplerden alıntılar yapmaları, bu düşünceleri genişletmeleri ve kendi düşünce etkenleri aracılığıyla cebri islam'la açıklamaları rastlantı değildir.

olarak iktisat aracılığıyla güzel göstermek istenı.esidir. Şu anlaında ki, Marksizmı. sisteıninde hedefi iktisat olarak algılamak istemiş; böylelikle de aşırı iktisadi programlaınalada ve bütün insani ve toplumsal güçleri

olabildiğince çok iktisadi üretiıne dayandırnı.akla egemen düzenin iktisadi başarılarını, en üstün toplumsal başarılar olarak halka yuttunnaya ve bu yolla, bu düzendeki eksiklikleri, zayıf noktaları ve insanlık karşıtı tünı. sapmaları, topluına öneınsiz ve ikinci dereceden etkenler olarak gösterıneye çabalamıştır.J3S Bu yüzden stalinizni.in ekononı.izni.e ciayanınası ve aslında; Marksizm'in iktisadi bir cebir olduğuna inanması, egemen Marksist sistenı.den, halkın sadece iktisadi başarılar bekleınesini sağlaınak amacıyladır. Buysa stalinizının halk için gerçekleştirebildiği tek beklentiydi.

Marx, Kapital' de burjuva yı, egeınen olduğunda her şeyi tek bir şeyde, yani ınalda özetleyen bir sınıf olarak açıklar. O, bu şekilde, buıjuva-. nın iktisadi varlığa yönelişi nedeniyle onlara saldıı·ır. Ardından kendisi de iktisadi varlığın esas oluşunu savunınakla suçlanır ve dünyada iktisadicebre inanan bir filozof olarak tanınır.139 Oysa Marx, Ben, topluınsal gerçeldikte sadece tarih ilmini iliın olarak görüyorunı.. der. Bu cünı.leden, Marksizni.' de iktisadi ce bir yerine tarihi cebrin bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Marksizın'in iktisadi cebir olnı.adığını gösteren kanıtlardan biri, Marx'ın Siyasf İktisadın Eleştirisine Giriş adlı nı.üstakil kitabıdır. Bu kitabı Marx, Londra' da sürgündeyken yokluk ve açlık içerisinde yazmış ve basılnı.ası için Alnı.anya'ya göndermiştir. Bir dostuna, bu kitabın telif hakkıyla belki yoksulluk ve açlığımı biraz olsun dindirebilirün,

diye yazını.ıştır. Dolayısıyla Siyasf İktisadın Eleştirisine Giriş, Marx'ın

düşünce açısından olgunlaştığı dönemin eserlerinden biridir.

Siyasi iktisat [econoınie politique] nedir Siyasi iktisat; burjuva sınıfının

ve bu sınıfa bağlı topluınbiliincilerle iktisatçıların kendileri tarafından

bir ilini. haline getirildiğini ileri sürdükleri iktisattır. Öyleyse siyasi

iktisat, burjuva sınıfına bağlı bulunan ve iktisattan bir din oluşturınaya

ve aynı zanı.anda iktisadi ilişkilerden de iliın yaratınaya çalışan

düşünürlerin aldatnı.alarından başka bir şey değildir. İşte bu dinin ve ilmin

adı siyasi iktisattır. İktisadı iliın haline getirmek ne deınektir Bur-

138 Faşizmde de aynı şey olmaktadır. Faşizm aslında Alman ulusunun zaferini, gücünü, övüncünü ve

ilerleyişini, olabildiğince fazla güce dayandırdı. Böylece faşizm sistemi -ki insanlık karşıtı bir sistemdir

ve bütün insani değerleri ve özgürlükleri işlevsiz kılar- sadece olabildiğince fazla güç oluşturmakta elde

ettiği başarılarla kamuoyunu, kendisine çekebiidi ve faşizmi başarılı bir sistem olarak topluma benimsetti.

139 Bugün yargıda bulunmak, geçmiştekinden çok daha zordur. Bugün büyük düzenekler, iktisadi

üretimler gerçekleştirdikleri, kumaş, halı, inşaat kalıpları ve makine ürettikleri gibi yargı ve görüş de

üretirler, ayrıca duygu, inanç ve hüküm de üretirler. Bu üretilenleri, olanca güçlerini kullanarak yemesi

için herkesin önüne sürerler. Bu hazır yargıların ve prefabrik inançların cebrinden ancak güçlü ağızlar

kurtulabilir ve bağımsızlığını korur. Buysa çok zor bir iştir.

juvazi, bu konuyu gündeme getirmekle ne yapmak istiyor140 İktisadın ilim olduğunu söylemekle ne demek istiyor İktisatla oynayanın insan olmadığını, tersine insanın iktisadın oyuncağı olduğunu söylemek istiyor. Çünkü ilim, insana musaHat olan ve insan iradesinin erişemeyeceği değişmez gerçeklikler, ilişkiler ve yasalar dizgesinden ibarettir. Bu durumda ilmi insan oluşturmaz, insan ilnı.i keşfeder, ama ona tabi olur; öyleyse ilim insanı oluşturur. Dolayısıyla iktisadi yasalar~ tıpkı doğal, tarihsel, biyolojik ve fizyolojik yasalar ve madde yasaları gibi insana musaHat bilinı.sel yasalar dizgesi olup insanı o yasaların gerektirdiği şekle sokmak ta dır.

Dolayısıyla burjuvazi, iktisadı tam etken olarak, insanı da onun oyuncağı olarak göstermek, aynı şekilde insanın yaşama felsefesiniyse iktisadi üretime tapınılan bir din durumuna getirmek ve iktisat felsefesinden bir tür dünya görüşü felsefesi oluşturmak ister; şu anlaında ki iktisat insanı yaratan etkenden başka bir şey değildir. Aynı şekilde iktisattan, bir ahlak ve din oluşturur; şu anlamda ki insan, iktisadi putlara tapınan varlıktır. İktisadi putlar ise iktisadi üretimin ürünleridir; yani tek kelimeyle 'mal' dır. Sonra burjuvazinin bu siyası iktisadı, in~ sanın esaslığının yerine, son tahlil de tüketimin esaslığını oturtur .141

Dolayısıyla, siyası iktisat konusunu ve İktisat, yaratı değil ilimdir, insanın ürünü değil insana egeınendir sloganını, dünyaya egemen felsefe olarak gören, burjuvazidir.

Acaba sermayedarlığın iktisadi sisteminde sermaye tam etken midir; bütün değerlerin temeli, etkenler etkeni, hareket nedeni, hayatın ruhu ve insanın oluş hedefi midir Değildir, diyen herkes bir hayale ve romantizme düşmüştür. Ama böyle olması gerektiği anlamında değildir.

Bu iki konu bütünüyle birbirinden ayrıdır. Marx'ın Kapital' de sermayeyi sermayedarlık sisteminde tam etken olarak görmesi, böyle olması gerektiği anlamında değildir. Çünkü Marksizm'in bütün çabası, cebir türleri [iktisadi, maddi, bilimsel, metafizik] yerine tarihsel determinizmi oturtmaya dönüktür. Şu anlamda ki O, iktisadı, değil tarihi, topluınsal gerçeklik olarak ilim saydığını, iktisadın biziın ürettiğimiz bir şey olduğunu açıklar.

Devlet Marksizm' i ya da resmi Marksizm ile mektepli ya da bilimsel Marksizin arasındaki en büyük ayrılıklardan biri tarihselınateryalizmle tarihsel deterininizın ayrılığıdır. Şu anlamda ki devlet Marksizınİ tarih-

140 Konuların nereye gelip çattığına iyi dikkat edin. Hatta hiç kokusu bulunmadığını sandığımız konular bile kötü kokular yaymaktadır.

141 Şimdi birey olarak hayatımızda ahlakın, aşkın duygunun, dinin, maneviyatın ve değerin esaslığından

nasıl cebri olarak tüketimin esaslığına sürüklendiğimizi, hepimizin tüketimlerimizi karşılamak için

nasıl koşuşturduğumuzu ve bu faciadan kimsenin muaf olmadığını görüyoruz.

All ŞERiATi 393

sel ınateryalizme dayanırken bilimsel Marksizm tarihsel determinizme

dayanır. Stalin'in kitaplarından birinin adının Tarihsel Materyalizm olması

rastlantı değildir. Oysa Marx, böyle bir teriınİ kullanınayıp daha

çok tarihsel determinizm142 teriınini kullanır.

Tarihsel materyalizm -Marksist yönetiınİn Marksizm adıyla sunduğu

şekliyle- insanın, tarihin maddi etkenlerinin cebri ve bilinçsiz ürünü

olduğu anlamına gelir. İnsan, tarihsel nıaddiliğin oyuncağıdır. Tarih ise

insanları kendi isteğine göre oluşturan ınaddi ve materyalist etkenler

dizgesidir. Bilimsel Marksizn1, devlet Marksizın'inin tersine tarihsel

materyalizmi kabul etınez. Marx'ın eserlerinde, özellikle Engels'in müdahalesinin

bulunınadığı eserlerinde daha çok kullanılan terim tarihsel

deterininizmle diyalektik deterininizmdir. Dolayısıyla Marksizm' de

materyalizın yoktur, tersine diyalektik vardır ve bu ikisi arasında fark

vardır.

Tarihsel ınateryalizında, öteki cebir türlerinde [ilahi meşiyyet -

Katalilderin dayandıkları ilahi n1eşiyyet- materyalizm, natüralizm, sosyolojizm

ve I-Iistorizın] olduğu gibi insan özgür irade olarak olumsuzlanınakta

ve kendi dışındaki etkenin, yani tarihsel ınateryalizmin oyuncağı olınaktadır; tıpkı öteki cebir çeşitlerinde doğal, maddi ya da gaybi etkenlerİn oyuncağı olduğu gibi. Oysa tarihin diyalektik determinizn1inde böyle değildir.ı43

TARiHSEL MATERYALilM

Resmi Marksizm, insanın kendi dışındaki maddi etkenlerİn cebri ve bilinçsiz ürünü olduğuna inanır. Bu maddi etkenler, insan bilinç ve iradesine musaHat olan ve değişmez cebri yasalara dayalı bulunan insanüstü bir hareket olarak açıklar tarihi. Dolayısıyla resmi ve devletçi Marksizn1' de tarihsel materyalizm, taın olarak aynı anlamda natüralizının, sosyalizn1in, ınateryalizn1in ve ilahi cebrin ya da gaybi cebrin yerine geçer.

142 'Determinisme Historique' dilimize 'tarihsel cebir' diye çevrilmiştir ki tam olarak doğru değildir. Çünkü cebir şiddetlidir. Oysa determinizm, o ölçüde şiddetli değildir. Determinizmin kökü, belirgin ve belirli anlamındaki 'Determine'dir. Dolayısıyla determinizm, belirleyicilik, belirli olmak demektir. Buna göre tarihsel cebir değil, tarihsel belirleyicilik denilmelidir.

143 ilginç konu, Marx'ın dostu ve hamisi olan Engels'in Marx'ın düşüncelerinin niteliğindeki rolüdür.

Engels, Marx'ın ve Marksizm'in eserlerini genelleştirmiş, kesinleştirmiş ve kitleselleştirmiştir. Bunun için

de Marx'ın eserlerinin yüzeysel başarısında Engels'in esaslı bir rolü vardır. Oysa Marx, Engels olmadan

bir şeyler yazdığında, çok bilimsel, derinlikli, bilimsel açıdan insaflı ve düşünsel ihtimaliere açık şeyler

yazar. Tanınmış Fransız toplumbilimeisi Gurvitch diyordu ki [elbette ben onu derken görmedim] diyalektik

materyalizm, Marx'ın değil Engels'in ürettiği bir terimdir. Marx diyalektik determinizme inanır, materyalizme

değil. Bu yüzden Marx hep materyalizmden korkmaktaydı. Çünkü materyalizm, onun öğretisini bir

felsefeye dönüştürmekteydi. Marx, ideolojiden hep ürkmekteydi. Her ikisine de yakasını kaptırdığını

gördük. Şimdi dünyadaki maddi ideoloji Marksizm'in ta kendisi. ·

DiYALEKTiK DETERMiNiZM

Biliinsel Marksizın, tarihin zaman içerisinde toplumsal gerçeklikle

insan gerçeğinin belirli hareketinden ibarettir. Bu hareket, insanüstü

maddi etken ve yasalar doğrultusunda değil, toplumsal gerçekliğin

içindeki çelişkinin varlığının ürünü olan diyalektik tarih hareketi doğrultusunda

olup praxisin kalbinden doğar, kendi yolunda belirli aşamaları

geçer ve belirgin bir yöne doğru yönelir. Diyalektik çelişki doğrultusunda

cereyan eden tarihsel hareket ve toplumsal praxisin ürünü olan

bu harekette insan iradesinin de öteki etkenler gibi praxisin kalbinde

yeri olduğu için tarihin diyalektik seyrinde rolü olabilir.

Burada insanın olumsuzlanınadığını görüyoruz. Şöyle ki; Tarihin, maddi etkenler doğrultusunda değil, toplumsal praxis eyleıni ve diyalektik hareket doğrultusunda; ayrıca kör ve değişınez maddilik doğrultusunda değil, eylemin özü doğrultusunda belirli bir hareketi vardır. Bu belirli hareket, praxisiniçinde bulunan etkenierin ürünüdür. Topluınsal praxis içinde bilinç, bilgi, teknik ve insan iradesi de vardır. Çünkü bilinçli bir irade olarak ben, özgür iradeler olarak sizlerle temas ve çatışma içinde olduğumda diyalektik bir hareket oluşum kazanır; bu oluşum sırasında maddi etken olmayabilir de. Bu diyalektik hareketin tarihte rolü vardır. Dolayısıyla benimle sizin ve çatışnıa ya da temasımızında tarihin hareketinde rolü bulunabilir. Bu durumda tarihin determinizminde iradeli özgür insanın yer aldığını görüyoruz. Oysa tarihsel materyalizmde insan hiçbir yerde bulunmaz. Stalin'in kullandığı cümle çok hoştur. Der ki; İnsanlar, hatta kahramanlar, ırmağın yatağındaki taş parçaları olup ırmağın cebri akışı ve hareketi, onları tesadüfi olarak, kendisi nereye isterse oraya sürükler; bir kimsenin bu ırmağın akmasında ya da durmasında bir rolü varsa bu bilinçsiz bir roldür. Öyle ki bir bölük taş, ırmağın önünü tıkar ve bir süre ırmağı hareketten alıkoyar, sadece bir süre. Ama hiçbir zaman taş ya da taş bölüğü, ırmağın yönünü sürekli olarak değiştiremez; ayrıca bu rolde taşın bir iradesi yoktur. Bu yüzden hiçbir kahraınan, hiçbir kişilik, hiçbir bilim, hiçbir

bilinç ve hiçbir insan iradesi, birey, grup ya da topluluk olarak tarihin cebrinde yer almaz. Hatta bütün iradelerin yaratıcısı ve bütün kişiliklere renk veren, tarihin cebridir. Oysa tarihin diyalektik determinizminde insan orada yer alır. Bu nasıl bir yer alıştır insanla ürettiği [eser] arasındaki diyalektikteki yer alıştır.144 insanla çevre arasında, insan iradesiyle dış etkenler arasında, üretici insanla, ürettiği ürün arasında, subjektiviteyle objektivite arasında, zihinsellikle özdeşlik arasında karşılıklı diyalektik bir ilişkinin bulunduğunu söylemiştim.

144 'On Beşinci Ders' e bakınız.

Bu diyalektiktir ama materyalizm değildir. Materyalizm, insanı maddenin yanı başına yerleştiremez ve onlar arasında diyalektik bir ilişki oluşturamaz. Materyalizm, böyle birşeyi anlayamaz. Fakat diyalektik, insanla ınadde arasında karşılıklı ilişkiyi oluşturur. Bu yüzden, diyalektilde kaçınılmaz olarak Marksizm' in iki özü ve iki nedeni ya da etkeni, maddi, özdeş, dışsal etkenle insanı etkeni, zihinsel ve ideal etkeni yan yana yerleştirdiğini görüyoruz. Bu ikisi arasındaki ilişki diyalektik ilişkidir. Tarihin diyalektik determinizmi, insanın ya da maddenin esaslığına değil, bu karşılıklı diyalektik ilişkiye dayanır. Bu yüzden bilimsel Marksizm ne idealizmdir, ne de materyalizm.

Bu konu, tartışmalı konuların en esaslılarından olup genel yargıların

karşısındadır. Bu yüzden anlatım yönteınimin tersine aktarmalara

ve alıntılara dayanarak konuyu işleme durumundayım. Her halükarda

bu işi böyle yapmak zorundayım. Bu cümleleri kısaca aktanp hızla

geçmek olmuyor. Cümleler, açık yargılan belirlemekte ve değiştirmektedir.

Henri Lefebvre, özgür Marksistlerden biridir; ne amiyane Marksist'tir,

ne de resıni Marksist'tir. O şöyle der; Bugün olgucu toplumbilim14s

[sociologie positiviste], tıpkı sosyolojizm146 gibi kendisini Marx' a

yamar147 ve tutucu reformizme doğru eğilim gösterir. Marksizm'in

145 Olgucu toplumbilim, dıştaki özdeş maddi gerçekliklere dayanan toplumbilimdir. Bu, Auguste

Comte'un, peşinde olduğu toplumbilimdir. Bugün iran'da, Auguste Comte'un olgucu toplumbilimini ve

pozitivizmini ders olarak okuturlarken sanki yeni bir şeyler keşfedip öğrencilere sunuyorlarmış gibi davrandıklarını

görüyoruz. Oysa bu, üniversitede yeni inançlar tarihi şeklinde okutulan en sıradan öğretidir.

146 Sosyolojizm, insan için tam etken olarak toplumbilimin bir algılanış biçimi olup insanın toplumsal

çevrenin bilinçsiz bir yaratığı olduğuna inanmaktır.

Sosyolojizmin ya da topluma taparlığın mazharı Durkheim'dir. O, her şeyin toplumun ürünü olduğuna

inanır. Hatta cinsel güdüleri de insanın yapısı doğurmaz, toplum doğurur. Çünkü cinsel düşüncenin var

olabilmesi için bir başkasıyla temas, çatışma ve ilişki olmalıdır. Öyleyse cinsel duygu da toplumun ürünüdür!

147 Bu öğretilerde oldukça derinleşmiş bulunan beylerden biri; toplumsal konuların fizik ve kimyayla ilgili

konular gibi formüllü olmadığını, bu yüzden de yüzde yüz şöyle veya böyle olduklarını söyleyemeyeceğimi,

bunların nazari konular olduğunu, toplumbilimin henüz bilim haline gelmediğini ve bilim olması için

çabalar bulunduğunu söylediğimde -bu ideolojileri ve toplumbilimleri kulaktan dolma olarak öğrenen

[metinle bir alıp veremedikleri bulunmayan ve daha çok inançları bulunan kimselerden öğrenen] kişilerden

olduğu için bu bey- Hayır! diyordu. Toplumbilim bugün tıpkı matematik gibidir. Bir olay bilinir duruma

geldiğinde bütün bilinmezler öngörülebilir. Dedim ki Öngörülebilir, ama bu öngörü doğru çıkmayabilir.

Dedi Örnek olarak islam Peygamberi'nin ya da Mesih'in iki bin yıl önce ya da bin üç yüz, bin

dört yüz yıl önce ortaya çıkışının nedenlerini bir toplumbilimci araştırabilir ve şunlardır diyebilir. Dedim

Bu bilgilerden bütün dünya habersiz ne yazık ki. Bunun için toplumbilirnde hiç kimsenin böyle bir iddiası

yoktur.

Amiyane toplumbilim, her amiyane ilim gibi oldukça kibirlidir. Merhum Gurvitch'in deyişiyle bilim yükseldikçe

daha bir mütevazileşir. 19. yüzyılda toplumbilim 198 toplumsal yasa keşfettiği halde 20. yüzyılda

bilinçli bir toplum bilimci, toplumbilirnde ~esin bir tek yasanın bulunduğunu bile ileri süremez. Elbette bu,

toplumbilimden söz etmenin boş olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, o yasalara ulaşmak için toplumbilimden

söz etmemiz, bütün görüşleri incelememiz, deneyip araştırmamız gerekir.

temeli diyalektik üzerine kuruludur ve diyalektik, çelişki ve zıtlığa dayanır. Bununla birlikte bugün resmi Marksizm'in, tezle antitez arasında

bir tür barışa doğru ilerlediğini görüyoruz. Bu konunun bilimsel açıdan nasıl açıklanabileceğini bilmiyorum. Birinin varlığı ötekinin olumsuzlanması olan tezle antitez ve süreğen cebri bir çelişki ve çatışma olan

diyalektik ilişki heın fizikte, hem toplumda, hem sınıfsal ilişkilerde, hem de bölgesel ilişkilerde ve evrensel kutuplarda toplumsal konularda ılımlılığa ve uyuşuma dönüşmekte. Oysa toplumun bir bütün olarak algılanması14s sınıf savaşı ve diyalektik çelişki esasını olumsuzlamakta [örtbas

etmekte] ve diyalektik toplumu nasyonalist bir yönteme ya da tek

bir millete dönüştürmektedir. Olgucu sosyolojizm, Feuerbach ve Saint Simon aracılığıyla roınantizmin sol kanadıyla ilişkisi vardır ve tanıma ile eleştiri esasını birbirinden ayırmaz. Tanıma nedir, eleştiri nedir Eleştiri,

bir düşüncenin, karşı karşıya bulunduğu toplumsal gerçeklik karşısındaki olumsuzlayıcı yönüdür. Tanımaysa bu düşüncenin, dış gerçekliği keşfedip anlamada ve tasavvurdaki yansız ve etkilenici yönüdür.149 Olgucu sosyolojizmde tanıma ve eleştiri birbirinden ayrılmaz. Çünkü

esas olarak toplumu bir bütün olarak gördüğümüzde onun iç çelişkisini eleştiremeyiz. Çünkü bir bütün olarak toplum, iç çelişkiyi örtbas eder. Sosyolojizme inanan biri, doğal olarak, eleştiremez. Tersine onun yapabildiği, uyum içinde olmak, karşıdakini yağlamak, hazımlı davranmak, uzlaşmak ve saçma ilişkiler oluşturmaktır. Çünkü bunlar tek bir bütünü oluşturmada onun işine yarar. Bu yüzden ikinci dünya savaşında Stalin; Rus milleti kendi bağımsızlığını savunuyor. diyordu. 'Rus milleti' sözünde hem eşref ve soylular vardı, hem de proleter vardır. Burada eleştiri ortadan kalkınış, her ikisi de eşit olarak muhatap alınmıştır. Soylularla proleter -ki bilimsef Marksizm proletere dayanırarasındaki diyalektik çelişki örtbas edilmiştir.

Günümüz Marksizm' inin çilesini çektiği bir başka temel sorun da çokluk ve birlik arasındaki çelişkiyi çözememesidir. 20. yüzyıl, özellikle ikinci dünya savaşından sonra birlik ve çokluk çağıdır. Birlik ve çokluk ne demektir Yani yenidünyayı birliğe doğru götürür. Günümüz dün-

148 Sosyolojizm, toplumu bir bütün olarak algılar ve bu toplum tek ve değişmez bir gövde ve gerçekliktir

der. Oysa Marksizm, toplumu bir bütün olarak .almaz; zıtların birliği ve çatışık, çelişik ve zıt durumdaki iki

kutbun yanyana bulunması olarak görür. Sosyolojizm, aynı canı taşıyan uyumlu bir gövde olarak algılar.

Bu yüzden bugün Marksizm, bir sosyolojizme dönüşmüştür. Çünkü ortaya getirilmesi resmi Marksizm'in

çıkarına uygun düşmeyen sınıfsal ve içsel çelişki, tümel topluma bir dayan ış biçimini alır ve ardından da

bir tür nasyonalizme yönelir. Çünkü nasyonalizm, toplumu uyumlu bir bütün olarak göz önüne alırken

Marksizm, toplumu iki çelişik kutup olarak algılar.

149 Bir kimse eleştirdiği zaman yansız olamaz. Böyle olmamalı ya da şöyle olmalıydı, der. Tanımaysa

'böyledir' der ve iyiyle kötüyle ilgilenmez.

All ŞERiAJi 397

yasının neresine giderseniz gidin, aynı şekilde giyinine, aynı şekilde

yaşama, aynı şekilde toplumsal ilişkilerde bulunma, aynı siyaset, idare

ve hükümet forınu, aynı tüketim biçimi yönüne doğru gidildiğini görürsünüz.

Niçin Çünkü hayat teknolojik durunı.a gelınektedir. Teknolojinin

özelliği, aslında bütün milletleri, kökleri ve türleri tek tip yapmaktır.

ıso Üretim araçları altyapısı birlik oluşturur. O da teknolojidir.

Sanayi heın sosyalist sisteınde, heın de kapitalist sistemde birdir. Marx,

üretim araçları değişince toplumsal sistemin de değiştiğini söylüyordu.

Şimdi Marksistler, üretin1 sisteminin tek tip, aına topluınsal sisten1in

çelişik olduğunu görüyorlar. Yani sosyalist ya da koınünist bir yönetin1de

ve emperyalizm aşamasındaki yüzde yüz kapitalist bir yönetiınde,

her ikisinde de üretıın araçlan aynıdır. Bu, açıklanabilir birşey değildir.

Çünkü Marx' a göre üretin1 araçlan üstyapının değişme nedeniydi.

Şimdiyse üstyapı -yani toplumsal sisten1- çelişik olduğu halde, üretim araçlanndan ibaret olan altyapı aynıdır.

Şaşırtıcı olan, savaştan önce ve aynı şekilde 19. yüzyıl sonlarında dünyanın tek kutuplu olmasıdır; sadece sömürü kutbu vardı ve geriye kalanlar, ikinci dereceden kiınselerdi_1sı Teknoloji, dünyaya tek tip üretiın araçlarını dayattıktan ve birliğe doğru gidildiiden sonra üç dünyaınızın olduğunu görüyoruz; Birinci dünya, ikinci dünya ve üçüncü dünya [Tiers Monde]. Bugünse beş dünyamız var ve dünyanın üç kutupluluğu yavaş yavaş efsane oln1akta ve dünya beş kutuplu hale gelmektedir.

Belki de birkaç yıl soıu·a çok kutuplu olacak ve ardından da tıpkı her kabilenin birkaç putu olduğu gibi dünya da toplumsal bir şirke dönüşecektir. Bu, toplun1sal sistemler -ki Marks, dünya adına onlara dayanmaktadır- çokluğa doğru giderken, üretiın araçlarının birliğe doğru gittiğini göstermektedir. Bu, Marksizm'le çözülınesi olanaksız bir çelişkidir.

HEGEL'iN TARiH FELSEFESiYLE MARKSiZMiN TARiH FELSEFESi ARASINDAKiTEMEL

AYRILIK ,

Hegelizın; Hegel-Marksizın'in temellerinin kurucusu ve üstadı- öğretisi, dayanak olarak orta sınıfaıs2 dayanınaktan, hedef ve amaç olarak yeni devlete ve n1odern yönetime inanmaktan ve felsefi bir görüşe değil

150 Falan siyasetçi öyle zeki ki Eskimalara buzdolabı satıyor! özdeyişindeki gibi gerçekten de sermayedarlık,

Eskima'ya buzdolabı satar. Bir ara belirttiğim gibi, Afrika'nın ortasında, doğru dürüst bir caddenin

bile bulunmadığı ormanda yaşayan vahşi kabile reisine en güzel cadillakları, her yanı otomatik ve

altın kapılı Renault arabalarını satıyor. O da arabayı kullanamadığı için kalesinin kapısına bağlar.

151 Onun kendi deyişiyle geriye kalanlar, ikinci. sınıf insanlardı; insan değillerdi 'indigenat'lardı ya da

bedevilerdi.

152 Çünkü orta sınıf aristokrasiye ve proletere karşıdır ve dünyayı kaplamaktadır.

felsefi bir sistemeıs3 sahip olmaktan ibarettir. Bu durunıda Hegel öğretisi,

gelişmekte olan orta sınıfa dayanan toplunı.sal görüşlerden, modern ve

yeni devlete ideal devlet ve tarihin son amacı olarak inanmaktan ve felsefi

bir inanç sistemine sahip olmaktan oluşur. Toplanı. olarak bunlar,

Hegel'in tarih felsefesini insanlık tarihinin hareketinin ilk menzili biçiminde

oluşturur. Şu anlamda ki tarih nereye gidiyor Orta sınıfın, topluıniarı

oluşturacağı, somut bir felsefi sistemi bulunan modern bir devlete

kavuşacağı yere gidiyor tarih; işte orası tarihin sonudur. Bu, Hegel'in

tarih felsefesidir. Marx'ın tarih felsefesi ise orta sınıf yerine işçi sınıfına

dayanır. Ayrıca, bütün siyasi ve toplumsal sistenı.ler ve kurumlar, tarihin

değişken hareketinde ve diyalektik varoluşla yok oluşta yok olup giderler. Hatta yönetiın adında bir kurun-ı da kalmaz. Hegel'in tarih felsefesinde tarih, mutlak ve aşkın yönetimin gerçekleşmesine neden olurken, Marksizm' de yönetim adlı kurumun olumsuzlanmasına neden olur. Çünkü tarihin sonunda sınıflar ortadan kalkacaktır ve Marx oraya varmak zorundadır. Çünkü onun inancına göre, tarihin sonunda sınıfsız topluın oluşur ve yönetim kendiliğinden olumsuzlanır. Zira Marksizm öğretisinde yönetiın; malıkılm toplumdaki sınıfsal yönetimin otıtJ·tulmasında egemen sınıjınıs4 aracı diye tanımlanır. Dolayısıyla, sınıflar ortadan kalkınca yönetin-ıin varoluş felsefesi de ortadan kalkar.ıss

PRAXiS

Daha önce belirtildiği gibi Marksizm, ne idealizmdir, ne de materyalizm. Hatta biliinsel Marksizm materyalizıne idealizınden daha çok saldırır.

MATERYALilM VE iDEALiZM

Zihinle çevre, mana ile madde, düşünceyle dış etken ve üretici insanla üretilmiş eser arasındaki ilişkide idealizın, zihne, manaya, düşüneeye ve üreten insana, çevreyi, maddeyi, dış etkeni ve üretilmiş eseri oluşturan esas olarak bakar. Materyalizm ise tam tersine bu etkenierin yani çevrenin, maddenin, dış etkenin ve üretilmiş eserin esas oluşuna dayanır ve bunları zihnin, mananın, düşüncenin ve üretici insanın oluşturucusu olarak görür.

153 Felsefi sistem, tıpkı bir otomobil düzeneği gibi çerçevesi belli ve somut felsefedir.

154 Egemen sınıf, egemen yönetim ve rejimden başkadır. Bir başkasını kendi mal ya da haysiyet gücüne

bağımlı kılabilecek bir miktar olanağı elinde bulunduran her 'birey, egemen sınıfın bir parçasıdır;

isterse siyaset adamı olmasın. Fakat yönetim [gouvernement] ya da devlet, sınıfsal yönetimin kurulmasında

egemen sınıfın aracı olmaktadır.

155 Resmi Marksizm'de yine şu şekilde açıklanmıştır Kendileri doğru buyurmuşlardır, ama şimdi sadece

yönetimi değil, diktatörlük yönetimini de gerekli görüyoruz. Proletaryanın diktatörlüğü tezi, Marksizm

karşıtı bir tezdir ve Stalinizmin ürünüdür.

All ŞERiAii 399

Marksizm bunların her ikisine de saldırır. Dolayısıyla Marksizm,

materyalizmin şiddetle karşısında yer alır. Bu konu şu metinde iyice

belirgindir; Vicdan yani içsel ide, idealizn-tİn öncelikli, asıl ve tam etken

olarak gördüğü şey ınetafizik ve doğa dışı bir görüş ya da yöntern biçiminde

insan varlığını doğadan ayıran o özel insani ruhtur. idealizm bu

işi yapmaktadır. Benim zihnim doğayı değiştirir, benim iradem çevreyi

değiştirir; önce insan, sonra doğa gelir, dediği zaman, o idealist görüşün,

zihni, vicdanı, ruhu ve insanı doğadan ayırdığı ve doğadan başka ve

doğanın dışında bir olgu olarak algıladığı anlaşılır. Öyleyse idealizm,

kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak, doğa ve maddenin ayrı olduğu, insanın da onun yanında bulunan bir nesne olduğu yargısına neden olur.

Bu durumda vicdan iki etkene inanır.

Madde nedir Madde, metafizik görüş ve yöntemle bir gerçeklik olarak insandan ayrı algılanan doğadır.

Materyalizmı.de ise vicdanın karşıtı, yani cevher madde, maddi öz ve maddi gerçeklik söz konusudur. idealizmı insanın maddi doğadan ayrı olduğunu, insanın nı.addi doğaya ilksel etken olarak etki edebileceğini söyleyerek insanı doğadan nasıl ayınnaktaysa materyalizm de aynı şeyi yapınaktadır. Şöyle ki iradesi, bilinci ve seçme özgürlüğü bulunan insanı maddi gerçeklik ve maddi cevher olarak gördüğü zaman onu maddeden ayırır. Bu nı.addi cevheri de metafizik bir görüş biçiininde bilinçli ve iradeli insandan yine ayırır. Bu yüzden materyalizm de ilk felsefeye [felsefe-i üla] neden olur. Öze, cevhere ve ınaddeye ilişkin, şekilsiz bir belirleyiş olduğu biçiminde yapılan tanımlada enerji ya da atama ilişkin,

maddi alenı.in, ilk özü olduğu biçiminde yapılan tanımlar hep ilk felsefedir. Bunlar, materyalizmin de içine düşerek doğayı insandan ayrı olarak algıladığı metafizik görüştür. idealizm, insanı doğadan ayrı olarak algıladığına göre materyalizm, idealizmin fotokopisidir.

Her ikisi de duyumsanabilen gerçek hareketin bilincinde değildir ve maddeyi ya da insan gerçeğini soyut ve zihinsel kavramlar şeklinde

çözümlemektedir.

Bu durumda bu ikisinin karşısında devrimci praxis yer

alır; Devrimci praxis1s6, hem materyalizmi, hem de idealizmi çökertir;

çünkü bu ikiliğe inanmaz. Maddi bir cephe alışa yönelmez yani praxisin

ınateryalist bir maddi olgu olduğunu söyleınez. Tam tersine orada maddi

ya da zihinsel, materyalist ya da idealist felsefi şekil değil, ey lernin özü

ilk temeldir; ne ınadde, ne maddi yasa, ne doğa etkeni ve ne de toplum

etkeni değil, eylemin özüdür tarihte varlık kazanan tek temel; Marksizın

de bu ilk tuğla üzerinde yükselir ve bu, maddi olmayan bir olgudur ...

156 Bir tür yumuşak ve tatlı solculuk durumuna gelen ve aydınların tıpkı bir 'poşet' gibi üzerlerine astıkları

ve bir yere zararı olmayan, daha solda ve temiz bir Marksizm olan 'tutucu, reformatör praxis' değil

burada söz konusu olan.

Materyalizm, feodalite düzeninde eski yoksun sınıfın yararına devrimci

bir felsefeydi.ıs7 Yani 18.yüzyılın devrimci burjuvazisidir burada söz

konusu olan. 18. yüzyıl burjuvazisi ne yapmış, hangi başyapıtı ortaya

koymuştur Büyük Fransa Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. ·Büyük Fransa

Devrimi, feodaliteye ve kiliseye dayalı aristokrasinin karşısında yer alan

bir burjuvazi devrimiydi. Çünkü orta çağda kilisenin öğütlediği anlamda

din, orta çağın egemen feodalite düzenine özgü bir inanç sisteıniydi. 18.

yüzyılda burjuvazi, devrimci bir sınıf olarak iş başına gelince feodalite düzenini ve feodal aristokrasiyi çökerttiği gibi onun düşünce sistemini yani kilise dinini de çökertmiştir. Aristokrasİ ve feodalite sistemini çökertmek için, cumhuriyet ilan etmiş, feodalitenin inanç sistemini yani orta çağın kilise dinini çökertmek için de materyalizmi gündeme getirmiştir. Bu durumda materyalizm, 18. yüzyılda devrimci burjuvazi sınıfının elindeki bir felsefedir ve kilise dini adını taşıyan feodaliteye özgü felsefeyi çökertmek için Büyük Fransa Devrimi şeklinde tecelli etmiştir. Çoğunlukla sanıldığının tersine materyalizmin dinle orta çağdaki savaşı, yeni felsefenin eski duygu ve inançlada savaşı değildir. Bunlar, soyutlanmış, gerçeklikten uzak ve dikteci aydınların sözleridir. Materyalizmle din arasındaki savaş, akıl ve bilginin duygu ve hurafeyle savaşı değil, burjuvazinin feodaliteyle savaşıdır; iki tanıyış sisteminin -biri yeni devrimci sınıfa öteki eski egemen düzene aitti- savaşıdır. Bu yüzden, devrimci bir sınıf olan 18. yüzyıl burjuvazisinin tersine egemen sınıf durumundaki 19. yüzyıl burjuvazi sınıfının materyalist felsefe sistemi artık devrimci bir felsefe değildir. Hatta bugün Batı' da egemenliği elinde bulunduran materyalizmin rolü, orta çağda egemen feodalite düzeninde kilisenin rolünün aynısıdır; Zihnin uyuşturulması ve mevcut durumun güzel gösterilmesi, orta çağda adı din olan ahlaki aristokrasİ yoluyla gerçekleştirilirken

yeniçağda,. akılla ve biliınle değil siyası iktisatla ve tüketimin

esas alınışıyla ilgili olan akılcılık ve bilimcilik yoluyla gerçekleştirilir.

Şimdi burjuvazi, tam olarak 18. yüzyıl feodalitesinin rolünü üstlenmiştir.

İşçi [proleter] sınıfıysa, burjuvazi sınıfının 18. yüzyıldaki rolünü

üstlenmiştir. Diyalektik çelişki şimdi değişmiştir. Yeni diyalektikteki felsefe

ya da düşünce sisteminin ne olduğuna bakmak gerekir.

Yeni işçi sınıfının rolüyle 19. yüzyıl burjuvazisinin rolü bütünüyle

farklıdır. Çünkü o, şiındi, sanayiye dayalı topluma aittir. Oysa feodalite

tanıma dayalıydı. Sanayi, insana eylem gücü duygusu verir. Oysa üreticiyle

tüketici arasında bir aracı durumunda olan burjuvanın esas olarak

157 Yoksun sınıf mutlak bir durum değildir ve çeşitli toplumsal sistemlere ve dönemlere göre değişir.

Feodalitede burjuva yoksun sınıftı. Ağası bulunan bir köyde, dükkan sahibi kimse yoksun sınıftandır.

Burjuvazi olunca, ağa, dükkan sahibine borçlanır. Görülüyor ki burjuvazi iş başına gelince ağa aşağı

düşer.

eylemi yoktur, praxis yoktur; onun sisteıni [ınateryaliznı] eylen1sel felsefe

sistemi değil, zihinsel felsefe sisten1idir. Buıjuva, eyleınden yoksun

olan ve felsefi sisten1i -kilise dini- nin de duygu ve aristokrasİ olduğunu

gördüğüınüz feodal gibidir tıpkı. İşte bu nedenle burjuva, eylemde bulunınadığı

için, eylemle ilgisi bulunmayan ve bir tür zihinsel tasavvur ve düşünüş olan felsefeciliğe dayanmalıdır. Burjuvazinin kilise dini yerine felsefi materyalizmi almasının nedeni de felsefe olması bakın1ından materyalizmin, kendisinin eylemsizlik olan sınıfsal rolüyle uyuınlu olmasıdır. Ayrıca maddenin esas oluşuna dayandığı için esas olarak paranın esas oluşuna ve paracılığa dayanan burjuvanın hayat felsefesiyle de uyumludur. Materyalizm, burjuva için en güzel felsefi kılıf olarak algılanabilir. Çünkü duyun1sanabilen ınadde dışında başka bir şey üzerinde düşünınez. Buıjuva da hayatı maddi ve gözle görülür üretimden ve tüketünden başka birşey anlamaz. Bu ikisi birbiriyle uyum içindedir. Fakat yeni düzende -19. ve 20. yüzyılda- proleter1ss, gelip devrimci burjuvazinin yerine geçer. Şöyle ki fabrikalar ortaya çıkınış, sermayedarlık gelişıniştir. İşçileri fabrikalara çekmişler, fabrikada proletere, fabrikada çalışmayıp amelelik, ırgatlık ve çiftçilik yapan işçilerden daha fazla ücret vennişlerdir. ·

Fabrikada çalışan ve uzmanlığı da bulunan kişinin üretiın araçgered yoktur. Fabrika, sermayedann elinde bulunınaktadır. Oysa elinde küreği bulunan köylünün kendi malıdır kürek. Aınelenin balyozu vardır ve balyoz kendi malıdır. Öyleyse üretim aracı işçinin n1alı olunca, daha aşağı aşamada da olsa kendi çapında bağıınsızdır. Aynı şekilde işi de, araç-gered de bellidir.

Proleter ise ister günde yüz lira alsın, ister iki yüz lira alsın, kol gücünden başka satacak birşeyi bulunmayan insan demektir. Bu yüzden sermayedarlığın iktisat sisteminde işçiler proleter haline gelmektedir. Hayat durun1lan biraz daha iyi olsa da bağımsızlıklan ortadan kalkmakta ve işveren nerede isterse proleter orada çalışm~k zorundadır.

Burada önemli bir konu gündeıne gelmektedir; Proleter, en güzel yeni anlamıyla sanayi işçisi aslında makinenin ve sanayinin çarkını döndüren sınıftır. Makineye dayalı olarak gerçekleşen üretiın ve iktisadi hayat proleterin elindedir. Dolayısıyla proleter çalışma sınıfıdır. Oysa bunun taın tersine burjuva, çalışma aracıdır, çenesini kullanır; sern1ayesi çenesidir, aklıyla, zekasıyla ve geleceği öngörmesiyle yeri gelir satın alır,

158 Proleterle işçi arasında fark vardır. işçi, iş yapan herkestir; tıpkı amele, ırgat ve daha üst aşamada çalışanlar gibi. Proleter, sözlükte, iş araç gereci olmayan, caddelerde koşuşturan, güneşte oturan ve Kuyudan su çekerim, bahçe bellerim, hamama bohça götürürüm. diyerek kapı kapı dolaşarak hizmete sunduğu kol gücünden başka bir şeyi olmayan kişi anlamına gelir. Bunun adı proleterdir. Her yerde vardır. Elbette başka bir sınıf daha var ki 'Sous-proletaire' [ast proleter] adını taşır.

yeri gelir bekleyip stok yapar, yeri gelir satar.

Her halükarda sadece düşünmek durumunda olduğunu, çalışmayla ilgisinin bulunmadığını görüyoruz. O, mal üretmez, sadece para üretir. Fakat proleter aslında eylem adaınıdır. Çünkü bir felsefe [idealizm] olarak zihinselliğin esas oluşuna -orta çağda feodalitenin yaptığı gibi- dayanamaz. Ayrıca proleter, materyalist felsefenin kavrarncılığına da dayananıaz çünkü düşünce adamı değil, eylem adamıdır. Elbette doğal olarak, praxisin esas oluşuna dayanacaktır.

Praxis, materyalizm ve idealizm karşısında, sanayi düzeninde eylem sınıfına özgü bir felsefe olup düşünen ama eyleınsiz duran sınıfın yerine geçer ve kilisenin ya da yeni materyalizmin temsil ettiği eylenısiz düşünürlerin felsefesinin yerine devrimci praxise ya da eylemin kendisine dayanır. Praxisi felsefe ve düşünsel dayanak olarak benimser ve praxisin özsel cevherinin kimliğinin maddi ya da madde dışı olduğu görüşünde değildir. Cevher eylemdir ve ona dayanır. Çünkü sadece eyleın adamıdır. Bunun nedeni, onun, insana eylem gücü duygusunu veren sanayiye dayalı bir topluma ait olmasıdır. Burjuva sadece düşünürdü, feodalite sadece hissederdi ve kalıtsal değerlere dayanırdı. Fakat proleter, tezgahın başına geçer ve bu vidayı bileğiyle çevirip sıkarsa bu malın kesinlikle üretileceğini bilir. Rolünün başındayken, onun edinıi aracılığıyla cebri olarak hareketin oluşacağını bilir. Proleter, makineyle çalıştığı için, kendi bilek gücüne dayanmakla güç ve bağımsızlık duygusuna kapılır. Oysa

çiftçi böyle değildir. Çiftçinin üretını araçlarının 110'u, tohum saçan, toprağı süren ve suvaran [sulayan] eliydi. Geriye kalan 910'luk kısım ise onun eliyle ilgisi olmayan su, hava, iklim, yağış, afetler gibi şeylerden oluşınaktaydı. Dolayısıyla bir çiftçi tohum ektiğinde kendisinin üretimdeki katkısı sadece 110 idi. Onun gücünün dışındaki etkenler üründe ve üretimde etkiliydi. Oysa işçi, makinenin başına geçince 1010 işin içindedir. Yaptığı işin beklenilen nıaddi sonucu vermediğini görünce bir aksaklığın olduğunu bilir, aksaklığı giderme gücünü kendisinde bulur ve kendi iradesi üzerinde kesin bir yetkeye kavuşur. Edimin esas oluşu buradan kaynaklanır. Praxiste edimin esas oluşunun pragmatizmden başka bii- şey olduğu unutulmamalıdır.

Marksizını, maddeci felsefe değildir, çünkü felsefe değildir. Materyalizm felsefedir, idealizm de felsefe değildir. Peki nedir Tarihseldir. Tarihsel ne demektir 'İktisadi-toplumsal gerçek' adını taşıyan bir olgunun ve gerçeğin şekillenmesi anlamında tarihseldir. Tarihte ya da tarihsel belirleyicilikte [determinizme historique] insan varlığının iktisaditopluınsal şekillenişi, tarih içinde topluınsal olguların iktisadi-topluınsal gerçeğinin şekillenmesinden ibarettir. Felsefe, dünyayı düşünür ve açıklar ama değiştirmez. Materyalizm, sadece, maddede bulunan gerçeklikAli ŞERiATI 403

lere dayalı bir felsefedir. Dolayısıyla değişim yaratnıaz. Oysa tarih, esas

olarak değişim eylemi tenı.eline dayanır. Çünkü insan değişınez bir gerçeklik değildir. İnsan, idealizmin özelliklerini saydığı, materyalizmin de cevherini tanımladığı gibi değildir. İnsanın kesinlikle özsel cevheri yoktur. Tanı. tersine o, tarih için olan bir olgudur. Cevheri, ne ınaddidir, ne de zihinseldir; gerçeklik kazanan bir görüngüdür. Ne duyunı.sanabilir ne de duyunı.sanaınazdır. İnsan düşüncesinin özdeş gerçeği aniayıp anlayanı. ayacağı konusu, teorik değil pratik bir konudur. Çünkü insan praxiste keşfeder gerçeği.

Oturup maddenin gerçeğini düşünen ınateryalist her ne kadar ınateryalist adını taşısa da zihinselliğe yakalannı.ıştır. Eylemin içinde gerçeğin keşfi, insanın duygu ve algılayışının eylenı. içinde gerçeği yakalaınasıdır. Praxiste insan gerçeği keşfeder, yani gerçekliği ayırt eder. Bilinı.sel gerçekliğin düşünülnı.esinin, tanınmasının ve algılannı.asının olanaklı olup olnı.adığı konusuıs9, praxisten ayrı, skolastik bir ko.nu olup kelaınla, kiliseyle ve cedelleşınekle ilgilidir. Adı materyalizno. ya da bilinı.cilik olsa da gerçekçi bakıştan uzaktır. Materyalizın, insanın özünü ve kiınliğini doğal ve maddi olarak görürken praxis, insanın özünü ve kiınliğini özel bir toplumsal olgu olarak görür, ınaddi ya da zihinsel bir olgu olarak değil. Topluınun özü ve kiınliği praxistir. İnsanın da topluınsal bir özü vardır.

Resınİ Marksizın1 6°, yani devlet Marksizm' i, deneysel ve nı.addi bir

felsefe ve sahte praxisten doğan -praxis kesinlikle eylenı.in esas oluşu değildir- bir pragmatizmı.dir.ıGı Resmi.i Marksizmı., biliinin -özellikle ınaddi, tabii ve teknik biliinlerin- aldatıcı örtüsü altına bir pragmatizm gizlemiştir. Bilinı.in esas oluşu da Marksizmı. karşıtı çok büyük bir aldatınaca olup bugünkü Marksizın aşırı ölçüde buna dayanır ve insani bilimlerden çok ınaddi bilimiere dayanınakla toplumsal, insani ve iktisadi konuları, fizik ve kiınya gibi açıklamak ister. Edebiyatı, ahLikı ve ruhbiliini içine alan insani biliinlere dayanmaya yanaşmaz. Bu yüzden bu devlet Marksizm'i altında Marksizın ideoloji haline gelıniş ve

159 Söylenmek istenen, dış gerçekliği düşünce yoluyla olduğu gibi anlaması ya da olduğu gibi anlayamayıp onda bir takım değişiklikler yapması, ardından da birtakım kuşkulu ve dogmatik oluşumların gerçekleşmesi konusunun bütünüyle zihinsellikle ilgili olduğudur.

160 Bizim açık bir biçimde Marksizm sandığımız şeyin bozuk bir devlet Marksizmiyle ilgili olduğuna iyi dikkat ediniz.

161 Pragmatizm, eylemi esas alan bir felsefe olup esas olarak görüşü, çıkarımı ve hatta kokusu Amerikalıdır.

Amerikan kokusunun ne olduğunu biliyor musunuz Resmi Marksizm şimdi William James'in pragmatizmine dayanmaktadır. Ne hakkabazlık ve üçkağıtçılık ama. Praxisle pragmatizm arasındaki kavram benzerliğinin yakınlığından yola çıkarak -ki praxis eylem, pragmatizmse

eylemin esas oluşudurpragmatist

bir felsefe üretmiş ve bütün dünya aydınlarına yutturmuştur.

teknokratif praxis adıyla bozuk bir düşünce şeklinde açıklanır olmuştur. Devlet Marksizm'inde praxis -belirttiğim gibi- insanı değil maddi bilimler ve teknik yoluyla açıklanan pragınatizıne dönüşür. Sonra bu şekille kurum ideolojisi olup çıkan bir Marksizm oluşur. Şimdi, adı Marksizm olan bu kurum ideolojisi teknokratif praxisi oluşturabilmek için praxisi nasıl yorumlar

Marx, karmaşık toplumsal ilişkilerde oluşan praxisi irdeler. Fakat devlet Marksizm'inin ürettiği şey, maddi ve duyumsanabilir pragmatizmdir; yani adı praxis olan teknik edim, teknik üretimin esaslığı ve sına! üretimin esaslığı anlamındaki teknokratik praxistir. Bu yüzden Marksist yazarlar da iki gruba ayrılırlar; Kimi yazarlar devlet Marksİzın'ine bağlıdırlar. Örneğin bir roman yazıp on bin tümen alıyorlar, bir de villa alıyorlar. Bu villa kimin malıdır Bir şairin ınalı; şiirinden dolayı villa alan şair. Belli ki şiiri villa işine yarıyor. Şairler ve yazarlar, devlet Marksizın'inin ideoloji üretim komitesinin gözetimi altında çalışıyor, ideleri siyasetçiler söylüyor yazarlar da yazmak durumunda oluyor. Tıpkı Culte du Ciment, yani Ciment'a Tapınış adlı roınanda olduğu gibi. Bu romanda yazar, 20. yüzyılda aşikare tapınış için bir nı.ihrap

oluştunuuştur Ciment' dan. Çünkü iktisadın esas oluşuna dayalı pragmatizm toplumunu yaratan Ciment' dır, böyle bir topluınu koruyan, birlik içinde tutan Ciment' dır. Dolayısıyla Cını.ent' a tapınılmalıdır. Marksizm, Cimentperestliğe dönüşür. Granı.sci'nin formülleştirdiği gibi praxis felsefesi, belirli seçilmiş ve a tanınış praxislerin açıklanması biçiminde yani pragmatizm eylemi olarak yorumlanır. Pragmatizm, hangi praxisle ilgilidir Toplumsal praxisle değil, belirlenıniş ve seçilmiş praxisle ilgilidir; buysa resmi hiziptir. Yine Graınsci'nin deyişiyle resmi Marksizm' de hizip, yeni aristokrasideki yeni beyzadedir. Praxis, sonunda, hizbin genelgelerinde yer alan buyruklar yoluyla belirlenmiş bir siyası pragmatizme dönüşerek egemen sistemin düşünce aracı olup çıkar.

ON YEDiNCi DERS

MARKSiZMDE ALiNASYON VE iŞ-iHTiYAÇ DiYALEKTiGi

İki ilgisiz giriş' ıın vardı; onları arz edip derse geçeyinı. Öncelikle şunu hatırlatnı.alıyıın; Bu bir iki oturumdan yorgunluk duyarsanız, bu yorgunluğun sizin için bezdirici olınadığını ve her ne olursa olsun pişınanlık duynı.adığınızı düşünüyornın ve bundan enı.ininı.. Çünkü dershanenı. iz, ne ınutlu ki öyle bir düzeyde ki benden konuşnı.adan çok, ders anlatınaın istenıniştir ve basit konulardan çok, zor konular talep edilnı.

iştir. Buysa büyük bir unı.uttur; özellikle şu anda işlediğimiz ınetinde. Bundan sonra, tarih felsefesi olarak egzistansiyalizme başlayacağım. Onun da doğru anlaşılınası için onun öğretisini anlatacağını.; elbette ayrıntılı değil. Bu dönenı.de biraz medrese talebesi gibi çalışınamız gerekecek. Bugün ideolojilerin avanı.i aydınların kafasında bütün dünyada eksik olduğunu, bu yüzden de jurnalist bir biçiınde ortaya konulduğunu, propaganda [tebliğ] ve ınoda olarak ele alındığını ve biliinsel ve teknik yönünü yitirdiğini görüyoruz.

Başka gruplardan çok bu sınıfın, ideolojik konulan. gündelik ve tebliğe dönük konular ve düşünce modaları şeklinde değil ele bir ders şeklinele inceleyip araştırnı.aya ve öğrennı.eye ihtiyacı vardır. Bu yüzden bu iki oturuınun ardından bir oturnın daha olacak. Şimdi artık yavaş yavaş Marksizm'in bilını.sel diline aşina olduk ve bu yüzden, sonraki dersler daha kolay olacak Çünkü, esas olarak bu yüzyılın ideolojik konularını anlaınanın anahtarıiu tanıdığıınız zaman bütün ideolojiler, kendilerini benzer bir dil ve görüşle anlatırlar. Dolayısıyla biliinsel Marksizn.'in başlangıcında içinde bulunduğumuz güçlük artık alınayacak Sonraki oturumda Marksizm' de sınıf ve ideoloji konusunu ele alacağnn. Daha sonraki oturını.daysa onun tarih felsefesini anlatacağım. Bugün praxisin -daha önce tanını.ını yapınıştıın- en temel konularını ve aynı şekilde diyalektiğin oldukça kısa bir tanını.ını -ki diyalektik yeni rnantığın en

önenı.li teıneli ve Marksizni.'le egzistansiyalizni.in anlaşılnı.asının en esas teınelidir- ele alacağıın. Arz etnı.ek istediğini. iki girişten biri bu sınıfın yazın ne olacağına ilişkindir; öteki sınıfların bu hafta toplanıp yazın devanı. etmeye ya da tatile karar vermeleri, ne kadar ve ne zanı.an tatilin başiayacağını ya da hiç tatil yapmamaya karar verıneleri gerekiyordu.

Dolayısıyla kurumun, tatile gidilip gidilmemekle ilgisi yoktur. Fakat bu sımfa devam edenlere bu sınıfın yazın da sürmesini ını yoksa bir, iki ya da üç ay tatil yapılınasını mı yeğleyeceklerini sormak istiyorduın. Şimdi çoğunluğun yazın geleceği anlaşılmıştır, aına ben tam olarak açıklık kazansın diye soruyorum.

Elbette yazın bir bölümünüz .zorunlu olarak memleketlerine gidecek ama şu da var ki bir bölümünüzde yazın daha çok çalışmaya hazırlandı. Öğrencilerin ders çalışmaları bakımından çok sıkışık oldukları bir dönemde bizim derslerimize geldiklerine göre, yaz gelince daha fazla ilgiyle geleceklerdir diye bana birkaç kez hatırlattılar. Bu arada ben Ordikehişt ve Hordad aylarında o sınav telaşında bile buraya geldiğiniz için size teşekkür ederim. Sınavlardan daha bunalımlı ve heyecanlı olan Pele ve futbol günlerinde de cesaret ve zevksizlik edip buraya geldiğiniz için de müteşekkirim. Bir bakıma da üzgünüm; çünkü her zamanişim öğretmenlik olduğu halde, sınıf için tatil gerekiyorsa bunun yazın değil

de sınav günlerinde alınası gerektiğini unuttum. Bu yaptığınız bir yanlıştı ve aklımıza gelınedi. Hiçbiriniz de bana hatırlatmadı. Bu yüzden üzgün ve nıüteşekkirim. Fakat tam olarak belirginleşmesi için ben bu sınıfın soruınlusu olan arkadaşlardan rica ediyoruın -çok kolay bir işbir düzenleme yapsınlar, hanımlar ve beyler şu koridordayada burada toplanıp tercihlerini kağıt parçalarına yazsınlar. İsim ve numaralarını yazmalarına gerek yok yazın devam etmek istiyorlarsa artı işareti, devanı_ edeıneyeceklerse ya da tatil alınasını istiyorlaı·sa eksi işareti koysunlar. Böylece oylamanın sonucuna göre karar verilecektir. Kağıt parçası üzerine sadece artı ya da eksi işareti koyup kağıtları, toplayacak olan arkadaşlarımıza veriniz. Bu birinci ricamız.

İkincisi, kendim için büyük bir nıüjde olan ve sürekli arzuladığım şeylerden biri olan konudur. Ne mutlu ki uınutsuzluğa ve olanaksızlıklara rağınen bu başarı bize nasip oldu ['biz' derken aynı düşünen bütün insanları kastediyoruın]. Birkaç kez belirttiğim gibi, sanatın inanç yolunda istihdam edilmesi esasını hep dayanak almışıındır. Bu esastır ve şiardır. Herkesin bir başka türlü açıklayıp yoruınlamak istemesi adil değildir. Sözün esası, sanatın inanç yolunda istihdamıdır. Bu, beninı_ ürettiğini yeni bir esas değildir. Bu, tarih boyunca var olagelmiş, beşer tarihinde varlığını sürdüren bir esastır. İslam' dan önce, büyük dinlerden ve din duygusunun ilk başlamasından önce din ile sanat, komşu, dert

ortağı ve yoldaştı. Sanat imanla inancın hizmetinde olmuştur. Üçkardeş birlikte yaşıyariardı ve her birinin hayatının en güzel günleriydi o günler. Felsefe, din ve sanat. Ne yazık ki ailenin bu üç üyesini birbirinden

Dinleyenler Sınıf devam etsin. diye cevap verirler. Şeriati de Siz varsınız ya da sadece devam etmek

var. şeklinde konuşur [Farsça yayıncı].

ayırdılar. Her biri, ötekiler olnıadan topluınsal bakınıdan ve etki açısından yetersizliğe ve güçsüzlüğe düştü. Sanattan ve dinden uzak felsefe kof, soyut ve kuru kavrarncılığa yöneldi; ne duyguyla ilişkisi vardı ne de hayatın gerçekliğiyle. Felsefeden ve ınandan uzak sanat ise heın derinliğini ve nıesajını, heın de duygu ve eğiliinini yitirdi. Oysa aşkın sanat, henı. acısı olan, hem de söyleyecek sözü olan sanattır. Sonrasında doğal olarak absürd sanat geldi. Dinin, felsefeden ve sanattan uzakta yoluna devaın ettiğinde fiili olarak duygusal ve içgüdüsel gelenekler biçiınini aldığını görüyoruz.

Şunu belirteyiın ki felsefe dediğiın zaman, okumuşlann, özellikle eski tahsiliiierin kafasındaki felsefeyi aınaçlamıyoruın. Onu savunınak istenı.iyorunı. Hatta o felsefe İs lanı.' ın ruhunu, İslaın' ın sağlıklı nıizacını hasta eden büyük bir kanser uruydu. Bu kanser, İsiarn'ın doğru ve gerçekçi görüşünü Yunan'ın soyut kavraıncılığı yönünde bozdu. Belki de

başlangıçta bunu takviye eden etkenler, esas olarak gerçek İslam öğretisi yanında kafalara bozuk bir öğreti sokmak ve İslaın toplumunda Batılı [o dönemdeki söyleyişle Helenist, yani Yunanlılaşınış] bir aydın katmanı oluşturmak amacıyla böyle bir takviyede bulunmuşlardır. Aınacım bu felsefe değil. Amacım, güçlü bir ald! görüş ve düşünüştür. Yine amacım, Aristo mantığındaki teriınsel akıl değildir. Her halükarda sanatın felsefe ve dinden ayrıldığı bugün, özellikle en yüce ve en güzel sanat eserleriınizi din! eserlerin, din! ınİinarinin ve İslam kültür ve uygarlığının kalıntılarının oluşturduğunu gördüğümüz dinimizdene yazık ki bizim sanata karşı yaklaşımımız, bakışımız öyle bir yere varmıştır ki artık sanat bir bidat haline gelıniş, kimilerinin korkup ürktüğü, dayanılamaz devrimci bir edim olarak algıladığı birşey olup çıkmıştır. Bu, çok şaşırtıcıdır. Oysa bu konu çok açıktır. Hatta kendi dinimizde bulunan ve özellikle mevcut İslam mezhepleri arasında Şianın dayanak aldığı ve öteki mezheplerden daha çok üzerinde durduğu resiın, gösteri ve tiyatro bugün eski formülleri içinde etkili olamaınaktadır. Gelişmek zorundadır, bu günün zevk ve bakış açısıyla uyuınlu olmak durumundadır. Buysa bizim yapmayı arzuladığımız bir iştir. Yani önceden olmuş, herkesçe onaylanmış ve etkili olmuş bir işi yapınak istiyoruz. Şunu size arz edeyim ki şu son iki üç asırda Şiilik duygusunun, Şia tarihine özgü trajedilerin duyarlığının, çilelerin, dertlerin, zulümlerin,

ınasuınlukların, ınazluınlukların, faciaların ve Şia tarihini oluşturan kanların, bu duygulann, bu yönelişlerin süregelmesinde tarih, kelam, hadis vs. tartışmaianna konu olmamış ücra İran köylerinde en büyük etkileyici ve geçişi sağlayıcı etkenler sanatsal fornı.lar olınuştur. Bu şebihlerin, taziyelerin, hatta hikaye anlatıcılığın vs. kitle içinde büyük etkisi olnı.uştur.

Çünkü Sünnilik esas olarak ta başından beri İslam tarihi boyunca bir devlet İslamı olduğu için~ kendiliğinden avam kitle kaçımlmaz olarak toplumda resmi tebligatın etkisi altında kalıyordu. Çünkü onlar araştırıcı ve müçtehit değildiler. Fakat bizim kitlemizin~ İslam~ın tebliğ kurumlarının bütünüyle hilafetin ve hilafet İslam~ının elinde olduğu [yani devlet İslam'ının tebliğ edildiği] bin yıl boyunca bu şiddette bir Şii eğilim duygusu kazandığım görüyoruz. Vesile ve tebliğ şekli bakımından bu biçimlerin ve bu orijinalliklerin, yani yeniliklerin oldukça büyük etkisi olmuştur.

Bugün de sanat en büyük anlatıın dilidir. Eğer gerçekleri ve ahLild, insan! ve İslanı.i kavramları anlamanın hizınetinde olursa~ hayatımızın, dirilmesine bağlı bulunduğu o ruhun dirilmesi için çok büyük ve devrimci bir olay olur Hepsinden önemlisi~ -ne yazık ki kendim sanatçı olmayışıma ve sanattan anlanı.ayışıma karşın~ sanatın değer ve etkisinin

benim bu yolda yaptığım işten daha fazla olduğunu biliyorum- sinemayı~ gösteri sanatını ve tiyatroyu daha üst düzeyde~ daha gelişkin bir biçimde, daha yüce olarak -aşağı bir biçiında değil- yüce insani değerlerin~ kültürün diriltilmesinde~ fikri ve manevi değerlerin yayılmasında~ toplumun çeşitli kesimlerinde İslami bir ruh hareketinin~ İslanı.i bir düşünce hareketinin oluşmasında hizmete sokabiliriz.

Kendını.e ve sizin hepinize -ki benim gibi düşünüyorsunuz- vereceğim bir müjdem var; Yolculuğa çıkmak isterseniz~ araştırmacıların ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu sanat grubunun inşallah hazırlayıp sunacakları ilk programı görün. Ben~ duruınu bildiğim için bunu sizin~ hepiıniz için çok büyük bir başarı olarak algılayacağınıza enı.inim. Bu~ bir sanat programım görmekten ve din toplumundaki sanatsal bir başarıdan çok üstün birşeydir. Hatta bu prograının sanat açısından bir asaleti olup~ başlı başına bir değeri vardır. Özellikle~ tiyatronun düşünce ve ını.anın hizni.etinde ne gibi bir rolünün bulunacağını gösteren örneklerin en güzellerinden biridir. Bu~ bizim şu anki olanaklarla elde edebileceğını.iz en güzel başarılardan biridir. Bu hafta içinde~ yani yedi gün~ sekiz gün~ on gün içinde bu programı hazırlayacağımızı umuyorum. Ben bir kez~ yani birkaç kez görmeme karşın~ bu gösteriyi görmeyi sabırsızlıkla bekliyorum. İlk kez gördüğümde öyle etkilenmiştiın ki Ebuzer rolünü oynayan Ebuzer'imize dedim ki; uşiındi ölsem de gam

değil. Her halükarda bu başarının gerçekleşeceğini umuyorum. Çünkü sanatın ya da tiyatronun din hizınetinde alınasının ne demek olduğunu bileceğiz böylece. Çünkü bin konferans versek~ binlerce belgeli yazılar yazsak~ gerçek ve örnek kadar etkili olmaz; özellikle~ geç anlayan ya da geç aniayacak olan kiınseler için. Ayrıca çabuk anlayanlar için de aynı şey geçerli. Görmenin etkisi~ anlaınanın etkisinden farklıdır. Ayrıca bu~

yetenekli gençlere ve aydınlara bir davet olacaktır; Ciddi, düşünen ve dürüst insanlar olarak kalmak istiyorsanız, sanatsal yeteneklerinizi her

zamanki gibi öldürnıeyiniz, alçaltmayınız.

Çünkü bugün bütün sanatçıların ve sanatsal yetenekleri bulunan kimselerin yazgısı bu ikisidir. İman ve düşünce yolunda kalmak isterlerse sanat duygularını ve sanat yeteneklerini öldürıneleri gerektiğini, bu yeteneğe teslin1 olmak, onu geliştirınek ve bu yolda yürüınek isterlerse bayağılığa düşıneleri gerektiğini, hiçbir şeyin hizınetinde olınan1aları ya da hiçten daha kötü ve çirkin bir konumda alınaları gerektiğini biliyorlar. İşte bu örnekler bu yeteneklere başlıbaşına bir çağrıdır. İnsan ruhuna Allah' ın bağışladığı en güzel vergilerden ve nimetlerden biri olan ve insan ruhunun maverai tecellisi duruınundaki sanatı ve sanat yeteneğini en yüce insani ideallerin, insani dertlerin, halkın ihtiyaçlarının, aynı şekilde kendi düşünce ve imanınızın ihyasının hizınetine sokunuz, diye çağırmaktadır sizi. Yeteneğinizi geliştiriniz; düşünce risaletinizin yerine getirilmesinde büyük bir araç durumuna getirin. Şu anda yazarların, şairlerin ve bilginierin tekelinde olan risaleti, sanatınızla siz de taşıyın. Ayrıca, bu alanda kendileri birşey yapaınayan, arna öncelikle bu imanı -ki bu imanın öldürülınesi için bütün etkenler seferber olmuştur- canlandırnıak için yeni birşey yapınak gerektiği bilincini taşıyan kimselere de bir çağrıdır bu. Yeni bir şey işte budur. Sizse herkessiniz. Kültürün, sınıfın, iktisadın, işin, yaşın neresinde olursanız

olun bu neslin ve bu grubundinin ve yüce kültür ve iman gerçeklerinin canlandırılınası yolundaki çabalarına ve bu yolda gösterilen yeni çabalara ortak olabilirsiniz; sizin için n1ümkün olan her yoldan. Her halükarda, bu yedi, sekiz, on gün içinde bu gösterinin gerçekleşeceğini un1uyor, acil programınız da olsa bu gösteriyi görmek için ertelemeye değeceğini size arz ediyoruın.

PRAXiS

Birinci gün, praxisin ne olduğunu söyledim. Praxisi tam olarak anlayan herkes, Marx diye ortaya konulan bu sahte ya da yan doğru Marxlar arasından meçhul Marx'ı keşfedebilir. Keşfedilecek olan, biliinsel Marksizm' dir. O, olgunluk döneminin -gençlik ve yaşlılık döneminin değil- Marx' ıdır. Bu nedenle hatırlatn1ada bulunarak basit bir planı yineleyeceğim. Bu, üçüncü Marksizm' de ya da siyasi Marksizm' de veya amiyane Marksizm' de yahut devlet MarksİzIn'inde toplumun toplumsal düzeni olup şu şekildedir;

Üstyapılar = Enstitüsyanlar

Altyapı= Üretim Biçimi

Üst tarafta enstitüsyon'lar [institution] bulunmaktadır. Bütün enstitüsyanlar bir altyapı üzerinde yer almıştır. Amiyane Marksizm açısından bu [alt kısım], altyapı ya da strüktürdür. Üst kısımdakilerse

bütünüyle üstyapı ya da süper-strüktür [super-structure]dür. Üstyapı olan, üstyapı olmakla birlikte değişmez olan enstitüsyonlardır. Enstitüsyanlar iki türlüdür; Esas enstitüsyanlar ya da kurumlarla yan kurumlar. Esas olanları toplumun kendisi oluşturur ve insan doğduğu zaman bunları çevresinde görür. Bunlar, yönetim, din ve dildir. Bunlar, bireyden önce var olan toplumsal geleneklerdir. Toplumun kendisi bunları oluşturur. Bunlar altyapı değişmedikçe değişmezler. Esas enstitüsyonlardan başka yan enstitüsyanlar da vardır. Bunlar, grupların iradelerini ve seçme haklarını kullanarak oluşturdukları sütunlardır; millet meclisinde onaylanan yasalar ya da bir devletin veya bir bakanlığın hazırladığı tüzükler gibi. Bir bakanlık da yan kurumlardandır.

Esas kurum olan bir hükümet vardır, fakat yan kurumlar durumunda bulunan bakanlıklar ve bir kabine vardır. Postane, emekli sandığı, sigorta vb., bir bireyin ya da bireylerin veya bir grubun oluşturduğu, türettiği ve kurduğu yan kurumlardır.162

Strüktür altyapı, üretin1 tarzından ibarettir. Üretim derken iktisadi üretimden söz ediyoruz. Bu durumda, iktisadi üretim tarzı, bütün şe-

162 Kimileri enstitüsyonu Farsçaya tesis ve toplumsal tesis şeklinde anlamlandırmışlardır. Kirpileri de 'konum' şeklinde çevirmişlerdir ki hiçbiri doğru değildir. Toplumsal tesis, müesseseyle karıştırılmaktadır.

Çünkü daha çok yan enstitüsyanların işine yaramaktadır. Esas olan, tesis olamaz.

Örnek olarak, her ne

kadar enstitüsyon ise de dine kuruluş demek olmaz. Dile de bir müessese ya da toplumsal kuruluş adını

vermek doğru değildir. Çünkü konum, önceden olmadığı halde sonradan benim buraya koyduğum bir

şey demektir. Bu pozisyonun çevirisidir, enstitüsyanun değil. Yani kurmak, yerleştirmek, konumlandırmak

bu anlamdadır. Oysa enstitüsyon, konumlandırdığımız değil, kendisi önceden var olan şeydir.

Örneğin, yeryüzünde bir enstitüsyon olan doğa, bir konumdur diyemeyiz, konulmuştur diyemeyiz. Fakat

Eyfel Kulesi bir konumdur, konulmuştur. Bu bina bir konumdur. Fakat şu tepe konum değildir,

enstitüsyondur. Toplumda da bütün enstitüsyanlar konum değil, toplumun çekirdeği, toplumun sütunu ve

toplumun iskeletidir.

Ali ŞERiATi 413

killere, bütün konumlara, bütün enstitüsyanlara ve bütün toplumsal

ilişkilere kendisinin taşıdığı şekli veren altyapıdan oluşur. Bütün bu

kurumlar ve bütün bu süper strüktürler [üstyapılar], toplunıda üretiın

tarzı değişmedikçe değişmez. Öyleyse Marksist toplumbilimi amiyane

ya da resıni Marksizm' de oldukça basittir. Üretiın tarzı tam etken olup

esas altyapıdır ve bütün hareketlerin belirleyicisi ve herşeyin baş etkenidir.

Her şey; kültür, düşünce, ideoloji, tarih, din, hükümet, bireylerin

ınan ve iradesi sırf altyapının [yani iktisadi üretimin] ürünüdür. Bu değişken, öteldsi bağımlıdır. Bilimsel Marksizını'in toplumbilimindeyse oldukça karınaşıktır.

Esas olarak genel bir yasa vardır; Bir ideolojinin, bir öğretinin, bir düşünıne tarzının genelleşnı.esini istiyorsak [genelleşınesi derken, bütün topluınu şiddetle ve hızla galeyana getirmesini kastediyoruz] birincisi, kesin ve dobra dobra konuşmak, karşı inancın doğruluğu konusunda en küçük olasılığa, en küçük tereddüde katlanınanı.ak, Hitler gibi kesin konuşnı.ak gereklidir. Hitler şöyle diyordu; Güneş bizini. istediğiınize göre dönınezse Güneş'i dize getiririz. Bir kini.se böyle konuşursa kitlesel ınaıi oluşturur. Bunlar propaganda yasalarındandır. Propaganda bir yasa olınuştur. 'Ne biliyoruın'lar, propaganda [tebliğ] ilıni konusunda yazılrnış kitaplardandır. Farsçaya çevrilip çevrilnı.ediğini bilıniyorum. İkincisi, biliınsel kavranı.lar oldukça açık ve kesin sloganlara dönüştürülnı.elidir. Bu bakıından, biliın ve araştırınaya dayanan çok yönlü ve derinlikli cünı.lelerin pek değeri ve etkisi olınaz. Bilını.sel anlatım, kısa, açık, kesin, sağlanı. ve keskin duruma gelmelidir. Üçüncüsü, düşünce ve inanç yüzeyselleştirilnı.elidir. Burada örnek verdiğim zaman bu ikisinin ne olduğu taın olarak açıklık kazanacaktır.

Biliınsel Marksizm'in toplumbilını.inde bu [alt kısıın] altyapıdır; buysa [üst kısını.] enstitüsyonlardır.163 Güzel, bunlar gruplar, katnı.anlar

ve sınıflar [işçi sınıfı, köylü sınıfı, tüccar sınıfı, çiftçi sınıfı ve burjuva sınıfı gibi sınıflar] arasındaki ilişkilerdir. Köy, şehir gibi gruplara tikel gruplar derken, bu sınıflandırına bakını.ından değildir. Köyde ve şehirde, heın işçi sınıfı, henı. işveren sınıfı, heın sermayedar, heın proleter, hem mülk sahibi, henı. büyük toprak sahibi vardır; bunlar tikel ve sınırlanınış gruplardır [başka bir şekilde de şınıflandırılır]. Sonra pazar, fabrika vs. bütün sınıflar, gruplar, kuruluşlar, yan enstitüsyonlar, esas enstitüsyonlar, kurunı.lar ve ınüesseseler, bir toplunı.un yan ya da esas parçalarını oluşturur. Bunlar arasında da birtakını. ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin adı -iyi dikkat ediniz, en hassas kısnı.ı burasıdır- toplumsal

163 Bunların Farsçasını söylemeyişimin nedeni, Farsça karşılıklarının bir yerde başka anlama, başka bir yerde de başka anlama gelmesindendir ne yazık ki. Böylece hepsi birbirine karışıyor. Bu işin belirsizliği işte bu yüzdendi. Şimdi bu nedenle bir daha yineliyorum.

ilişkiler olup bunlar, toplumun bütününü oluşturan parçalardan meydana gelen dizgeyle her parça arasındaki sürekli ve karşılıklı nedensonuç ilişkileri dizgesi biçimindedir. Toplumsal ilişkileri, şu anda belirttiğim o bilinen düzeyde algılamayınız lütfen.

Ne söyleyeceğime iyi bakınız; Bu salonda iki aynayı yan yana koyarsanız, bir aynaya yansıyan tasvirler dizgesi öteki aynaya da yansır.

Üçüncü bir ayna daha koyarsak bu tasvirler üç katı olmaz. Çünkü bu ayna, tasvirleri dışarıdan alır. Ardından da o aynamn dışardan aldığı tasvirler de bu aynaya yansır. O iki aynanın da dışarıdan aldığı tasvirlerle kendi aldıkları tasvirler yine bu üçüncü aynaya yansır. Bu durumda bu aynanın o toplamdan A,B,C aynalarından aldığı tasvirlerle C aynasının A,B aynalarından ve dışardan, ayrıca kendisinden öteki aynalara yansıyan tasvirlerden -ki iki kez kendisine geri dönmüştür- aldığı tasvirler bu aynada yansır. Yine, bu aynada yansıyan bu tasvirler dizgesi, toplam olarak öteki aynalaı·a yansır ve sürekli olarak dört beş ayna arasındaki ilişkiler, sü.reğen ve sonsuz etkileşim ilişkileri haline gelir ki bu ilişkilerin sayısımn belirlenmesi olanaksızdır. O zaman, toplumun bütün parçalarımn her birinin, her şeyi etkilerken [hepsinin onu etkilernemesi önemli değildir] başkalarından da her alanda etkilendiğini, aldığı bu etkiyi yeniden ötekilere aktardığını, bu yeni aktardığı şeyin tekrar ona döndüğünü düşünün. Bu çeşitli kutuplar arasındaki karşılıklı ilişki, her yönden sonsuz yöne gider. Tasavvur edebilirseniz, karşılıklı ilişki olurken iki vicdan ve iki tarih arasında bile kolayca sonsuz yöne gittiğini görürsünüz. Sonsuz yön derken sayılamayacak kadar çok yönden söz ediyoruın.

Bu yüzden toplumsal psikolojide karşılıklı vicdan yansımaları konusu vardır. Bu psişe [psythe], dışardan etkilenen vicdandır. Bu şekilde

[tablo üzerine çizilen şekle işaret ediliyor] her birey bir 'psişe' dir. Bu birey, karşısındaki her nesneden, her şeyden ve her bireyden etkilenir. Herşeyden ve herkesten aldığı etki, onda bir değişiklik yaratmış olup bu yeni değişikliği yeniden başkalarına geri verir. Bu durum, hatta iki psişe-arasında sonsuza doğru gider. Hatta tek bir tebeşiri iki ayna arasına yerleştirsek, ama bu aynalar karşılıklı etkileşimi gösterecek nitelikte olursa sonsuza doğı·u gider. Yani bu A aynasına yansır, A, bu yansımayı B aynasına iletir. B aynası da bu tebeşiri doğrudan doğruya kendinden gösterir. Bu görünen tebeşirle A aynasından yansıyan tebeşir, üçüncü bir yansıma olup A'ya yeniden döner. A, yeni bir etki altına girer ve aldığı etkiyi B' ye yeniden gönderir. B' de yeniden bunu alıp A'ya gönderir vs. Bu aynalar karşı karşıya olduğu sürece etkileşiın sürüp gider. Ayna yerine insan varlığını oturtursak ki her bir ruh, sonsuz karmaşık etki ve etkilenıneye katlanır ve bir taraftır, o zaman toplumAli ŞERiftTi 415
sal vicdan konusu, tasavvur edileınez bir ukde haline gelir. Karşılıklı ilişkiler adım taşıyan ilişkilerin düğümünü çözüp onu anlar ve niteliklerini keşfederse, toplumbilimi ilim haline getirmiş olur. Bunu yapmayan herkesin o amiyane toplumbilimle -ki o toplumbilirnde bütün sorunlar çözülmüştür-arası iyidir demektir; 19. yüzyılda 198 yasa üreten adam gibi tıpkı!

Topluınsal ilişkiler konusu şu anlamdadır; Toplumsal ilişkiler, sonsuz sayıda karmaşık yansımalardan oluşan bir dizgedir. Etkileıneyle etkilenme, neden ve sonuç sürekil olarak içiçe ve karşılıklıdır. Bu ilişkide yüzlerce, binlerce, sonsuzca boyut cereyan halindedir. Topluınsal ilişkiler, bütün hareketlerin, bütün etkilerin, bütün durumların anası olan bir düğün1ü yarahneaya dek sürer bu. Gizli vicdanı, insanı özellikler dizgesini kendinde gizleyen bir birey gibi tıpkı; herşey, bilinçli ve bilinçsiz olarak onun gizli vicdanının yansıınasıdır. Toplumun bütün hareket ve durumları da bu gizli vicdanın bu etkilen1e ve etkilenıneyi kendinde barındıran 'iç'in ve toplumsal ilişkilerin ürünü olup adı da strüktürdür. Buysa toplumsal edin1in nedenidir. Burada strüktüre -ne yazık ki herkesin yaptığı gibi- altyapı anlamını veriyorum. Bu doğru olmakla birlikte altyapı olarak anlamlandırmamalıyız. Çünkü burada altyapı değildir. Altyapı budur [şekle işaret edilınektedir]. Hukuki ilişkiler, mülkiyet ve iş araçları gibi, baz' dır [b as e]. İş ve üretim araçları ve üretim ilişkileri bazdır, altyapıdır. Ama strüktür altyapı değildir. Yani toplum gövdesinin kalbi ve omurgası, toplumun çivisi ve toplumun bütün enerjilerinin, bütün üreticiliklerinin ve yaratıcılıklarının merkezidir. Dolayısıyla altyapı budur. Strüktür, toplumsal ilişkilerdir. Bu toplun1sal ilişkiler, herşeyi hatta altyapıyı ve 'baz'ı değiştirir. Tan1 etken, işte bu toplumsal ilişkilerdir ki kendisi sonsuz etkenden yapılınıştır, ne

maddedir, ne iktisattır, ne de iktisadi üretimdir; tersine onun eylen1i praxis tir.

Praxis, Marksizm'in anlaşılına anahtarı anlamındadır. Yine devlet Marksizmi, bundan bir tür teknolojik ve siyasi bir hizip pragmatizmi ya da iktisadi bir pragmatizm yaratınaktadır. Oysa pragmatizm praxisten yerden göğe kadar farklıdır. Praxis nedir Bu, aym toplumsal ilişkilerin ve aynı vicdanın ürettiği praxistir. Belirttiğim gibi, bilimsel MarksİzIn' in, idealizmi yıkmaya çalıştığı kadar, hatta bundan da şiddetli olarak materyalizmi de yıkınaya çalıştığını görüyoruz. Bilimsel Marksizm, her ideolojiyi dışladığı gibi her felsefeyi de dışlar; felsefenin ya da ideolojinin veya bir felsefe anlamında materyalizmin kullanılmasından ürker, tıpkı idealizmden ürktüğü gibi. Söylediğim gibi aıniyane Marksizm'iyle devlet Marksizm'inde praxis, bir iktisadi etkenin toplumsal edimi olarak gösterilir. Bu yüzden bugün Marksizmi bir ekonomizm

haline getirmişler ve insanı Marksizm öğretisinde insaru iktisadi bir hayvan yapıp çıkarmışlardır. Bunun, rejiminin bütün yetersizliklerini, bütün düzensizliklerini iktisadi başarıları aracılığıyla gidtrınek isteyen Stalin döneminde olduğunu, dolayısıyla Marksizmi iktisadın esas oluşuna dayalı bir öğreti durumuna getirdiğini söylemiştim. Bu durumda kaçınılmaz olarak insan da iktisadi bir hayvan olmaktadır. Ardından,

ideologlar da [ki aylık maaş alıyorlardı ve beyefendi ne buyurursa hemen yapıyorlardı] bunu yorumlamaya başladılar.164

Strüktürün ürünü olan toplumun eylemi [topluınun praxisi] soyut olmadığı gibi maddi de değildir; metafizik olmadığı gibi fizik de değildir. Doğa dışı olmadığı gibi doğal da değildir. Öyleyse nedir Eylemsel-duyumsanır birim olgudur, 'pratico-sensible' dır Eylemselduyumsanır olan olgu, toplumun strüktüründen çıkmış toplumsal bir olgu ve toplumsal bir yaratıdır. Şiir, nıatiere ve madde değildir, ama eylemsel-duyumsanır [pratico-sensible] dır, demek istiyor. Neden duyumsanırdır Çünkü şiirin yapıcı unsuru sözdür, söz ise duyumsanırdır; onu duyarız. imajlar ve tasvirler açısından da duyumsanırdır. Her şiir, bir şekli, bir formu, bir görüngüyü anlatır ki bu duyumsanır ve aynı zamanda eylemseldir. Nasıl ki bir işçi duvar örer ya da teknik bir ürünü üretirse ve bu onun eyleminin yaratılış gücü ve yaratına edimiyse aynı şekilde şair de bu şiir parçasını yaratır. Bu şiir parçası, Marksizm öğretisinin temel öğesidir. Bu ürün, bu öğretinin temel öğesidir. Proton, molekül, atom, cevher, öz ve çekirdek yoktur.

Bunlar felsefeye [materyalizm ya da idealizm felsefesine] ilişkin şeylerdir. Söylediği, bir olguya dayalıdır ki bu olgu onun dünya görüşünün ve sosyolojisinin ilk tuğlasıdır. Buysa ne iktisadi bir üründür, ne bir enerjidir, ne maddedir ne de metafizik bir olgudur; tam tersine topluınsal

ediının yarattığı duyumsanır bir gerçekliktir. Bir işçi bir fabrikada otomobilin son viciasını sıktığında, bu işçi bu makineyi çıkanneaya dek binlerce kişi çalışmıştır. Hatta bir düğme diken biri bile bir toplumsal edirnde bulunmuştur. Bu edimi bu bireyin gerçekleştirdiği doğrudur, ama bu, pratico-sensible ve toplumsal-duyumsal bir eylemdir. Duyumsaldan amaç bellidir, ama neden toplumsal Çünkü bu birey işi yaparken ve bu edinıle uğraşırken onun yüzlerce, binlerce -sayılamayacak kadar- ihtiyacını toplum karşılamaktadır. Topluın onu yetiştirmiş, onun öğrenim görmesini sağlamış, dikim tekniğini toplum yaratmış, o bu tek-

164 Tıpkı italyalı faşist Mussolini gibi. O şöyle demişti On beş günde özel bir felsefe oluşturun da çocuklar bana inansınlar. Peki dediler, ama on beş gün yetmez. Dedi Hayır! Zaman yok. On beş güne dek seçimleri yapmak istiyoruz. Herkes bu ideolojiye inanmalı. Sonra, tüzük hazırlayan özel, bir komisyon ve heyet oluşturulup bu tüzük doğrultusunda ideoloji üretilir.

Şeriati'nin toplu eserler serisinden 10. kitabın ekler bölümüne bakınız [Farsça Yayın Kurulu].

niği toplumdan almıştır. Dolayısıyla bu eyleıni birey eliyle gerçekleştiren, toplumun kendisidir. Bu kişi, topluında olmazsa hiçbir toplun-ısal edimi, hiçbir insanı eylemi gerçekleştiremez, ancak hayvanı eylemde bul unabilir.

Dolayısıyla burada, iş açısından insanla hayvan arasındaki farkı belirteyin-ı; Bir bakıma hayvan iş yapmaz; iş yapan sadece insandır. Daha açık bir söyleyişle insan, sadece toplumsal iş yapar, bireysel iş yapamaz hiç. Peki, yemek yiyip bunu sindiren ve dışkı üreten insan toplumsal bir iş mi yapmış oluyor Hayır, bu bireysel bir iştir. Toplum olmasaydı yine bu işi yapardı insan. İnek de aynısını yapar. Fakat bu insani bir ediın değildir. Kesinlikle topluınsal edim olan insani edirnden söz ediyoruz; isterse bu eğitiıni birey gerçekleştirsin ve biz bunu birey yapıyor sanaInn. Oysa hayvan bireysel ediinde bulunur. Dolayısıyla Marksizm, materyalizn-ıdeki madde yerine ve idealizmdeki ide yerine duyumsanırbilimsel adı verilen gerçekliği oturtur. Şin-ı di ona, İnsanı-toplumsal edimin ürünü olan ve adını pratico-sensible koyduğun bu duyumsanır olgu metafizik mi yoksa fizik bir olgu mudur diye sorabiliriz. Sonuç olarak, ınaddeden ya da enerjiden ya da bir düşünceden, bir zihinden ve soyut metafizik bir olgudan mı üretildiğini sorabiliriz. Bu soruların felsefi sorular olduğunu söyler.

Bunun cevabı, filozofun yetkisindedir; ben filozof değilim, bu felsefe öğretisi değildir, der. İş burada bitmiştir. Buradan itibaren toplumbilin-ı başlar. Ondan öncesi kelaın1, felsefi, fiziksel ve metafiziksel irdelemeler, çözün-ılerneler ve ilk felsefe vardır. Buradan yola çıkarak Marksizm'in ınateryalizm olınadığını söylüyorum. Praxisin ve toplumsal ilişkilerin ya

da toplumun strüktürünün oluşturduğu pratico-sensible ve esas olgu in-san-doğa, duygusal-zihinsel, doğa-bilgi birliğinden ve maddi dünyayla insani dünya birliğinden ibarettir ki bunlar birdir. Hangi anla_mda birdir Şu anlaında ki eğer doğanın, duyumsananın ve maddi dünyanın kültüre, zihinselliğe ve insana bağımlı olduğunu söylerse idealist ve filozof olmuştur; bunun tersini söylerse n-ıateryalist olmuş, Feuerbach olmuştur.

Oysa hiçbiri olmak istemeıniştir. Sadece şu kadar ki doğa, insan, zihinsellik, duyun-ısanabilir özdeşlik, soyut olan ve olmayan, kültür ve tabiat birdir. Aralarında çelişki yoktur, birbirlerinden ayrı değildirler. Bu kadar; bitmiştir. İdealistlerin yaptığı gibi insanı doğadan ayrı olarak göz önüne alırsak; ayrıca materyalistlerin yaptığı gibi, doğayı insandan ayrı olarak göz önüne alırsak her iki durumda da yakayı felsefeye kaptırmış oluruz. Bu, belki de daha önce söylediğim bir cün-ıledirıGs; İnsan dünyası,

165 Bu 1844 Elyazmalarından aktardığım bir metindir. Kitabın adı 'Manuscrits' ya da 'El Yazmaları'dır ve

olgun Marx dönemi ve Marx'ın olgunlaşma dönemi olan 1844'te bu yazıların yazıldığını biliyorsunuz.

insanların yarattığı dünyadır.166 [Bu terimler sizin için anlaşılır mı Burada insanın yarattığı derken ide'nin, içebakışçılığın, özdeşliğe öncelikli zihinselliğin, toplumbilime öncelikli ruhbilimin, topluma öncelikli bireyin, çevreye öncelikli insanın yarattığı kastedilmektedir. Burada hepsinin

adı insandır]. Öyleyse bunun materyalizm olamayacağı anlaşılır. Çünkü materyalizm, insan dünyası maddenin ürünüdür. Natüralizm olsaydı, insan dünyasının doğal, fiziksel ve natüralist bir olgu olduğunu söylerdi. Bu, insanların ürünü olduğunu söylüyor. Niçin böyledir ve niçin değildir diyor

İnsan dünyası insanların ürünü olup tarih boyunca oluşmuştur.ı67

Bu dünya [burada çeviri yaparak aktardığım için fiilieri atabilirim; siz yerine koyarsınız.] esas bir ilk tabiatı içerir. Fakat bu tabiat [cevher, gerçeklik ve gerçek kastediliyor] ya da esas ve ilk gerçek, bizim elimizdeki çeşitli etkenlerİn [iş araçları, dil, zihinsel kavramlar, imleçler] katkısı olmaksızın değişmişse bize asla göstermez.

Kısa bir açıklama yapacağım; İnsan dünyası, ne ide'nin ürünüdür, ne de maddenin ürünüdür. İnsan dünyası, insanların ürünüdür. Ne zaman üretmişlerdir Tarih boyunca insan dünyasını kurma eylemi içindeyiz. Fakat bu insan dünyasının ilk gerçek ve ilk gerçeklik adını taşıyan bir gerçeği ve gerçekliği yok muydu da sonradan biz onu şu anki şekilde oluşturduk, diye bakmak istiyoruz. Niçin; o nasıldır Onun ilk gerçeği, bizim elimizde bulunan etkenler ve araçlar -bunlar üretim araçları, dil, edebiyat, felsefe, akletme, zevk, seçme, irade ve hatta toplumsal seınbol ve adetlerdir- aracılığıyla şekil dünyasının, adı insan türü ve insan gerçeği olan şeyin, ilk gerçeğinin madde mi yoksa mana

mı olduğunu, fizik mi yoksa metafizik mi olduğunu bilmediğini, bunun kendileri~in işi olmadığını, konunun felsefeyle ilgili olduğunu söylemek ister. Fakat ilk gerçekliği ister metafizik olsun ister fizik olsun; ne olursa olsun hatta biziın hiç anlaınadığımız birşey olsun şu an mevcut olan, insanların kendilerini tarih boyunca oluşturdukları ve şu anki şekline getirdikleri insan dünyasıdır.

Öyleyse tarihi insanlar yapar. İnsan türünü de cebri doğa yasaları ya da kör madde yasaları veya fiziksel öğeler değil, insanın kendisi oluşturur.

Bu yüzden materyalist ve natüralist değildir. Bu yüzden filozof de-

166 Burası tam olarak Marx karşıtıdır; dünyada meşhur olan Marx'ın karşıtı. Bu cümle onun karşısında- .

dır. Burada tam anlamıyla -belirttiğim gibi- Max Weber'e benzemektedir. Orada Marx' ı hep Max Weber'in karşısında ele alıyordum. Çünkü orada tanınmayan, ünlü olmayan bir Marx'tan söz edemezdim. Orada bütün kafalarda bulunan Marx'tan söz ediyordum ve Marx bunu söylüyor, Max Weber bunun tersini söylüyor, diyordum. Ben, üçüncü bir tezi savunmak istiyorum ki bu bana ait bir tez değildir. Bu, meşhur bir tezdir. Bu, Max W eber tezidir. Üçüncü bir şahıs vardır ki adı Max W eber' dir; ne Max W eber' dir, ne de Marx'tır. Sadece Max Weber, Marx'ın karşıtı olan kişi vardır.

167 Tam şekil kazanmış anlamında değil elbette. Şu an var olan tarih boyunca 'olmuş'tur.

ğildir. Dolayısıyla burada yine insana ve tarihe dayanıldığını görüyoruz. Çünkü daha önce söylediğiın gibi, kabul etiği ilim, tabiat ilmi ya da fizik ilmi veya ınetafizik ilnıi değil, sadece tarih ilınidir. Tarih boyunca insan dünyasını insanların kendileri, dil, edebiyat, düşünce, iş, ınaddi ve zihinsel üretin1 gibi elinde bulundurduğu araçlarla yaratır; insanların kendileri yaratmıştır insan dünyasını. Bu insan dünyası, ne maddidir ne de n1anevidir. Öyleyse nedir 'Eyleınsel duyumsanır' dır. Tarih boyunca insan dünyası duyun1sanırdır ve insan elinin ürünüdür. Dolayısıyla bir edin1dir, bir cevher ya da bir öz değildir ve bu yüzden ınaddi ya da ınanevi olduğunu söyleyemeyiz. Bu bir praxistir.

İnsanınuhtaç bir varlıktır. Praxisin boyutlarından biri ihtiyaçtır. Şu anda fazlaca avaınlleşen, hen1 de oldukça çirkin bir şekilde avaınlleşen Marksist esaslardan biri ihtiyaçtır; bütün yaratılar, buluşlar ve bütün ilerleıneler ihtiyacın ürünüdür. Bunu an1iyane bir Marksist söylüyor. Çünkü Marksizm' de ihtiyaç esası da gündeındedir. Fakat o böyle söylerse de ihtiyaç duyanın insan olduğunu bir türlü anlamaz. Ağacın üzerinde kuşu görüp onu yernek isteyen ve buna ihtiyacı olan bir tilki neden çıkıp o güvereine yetişebileceği, yuvasındaki yumurtaları ya da yavruları yakalayabileceği bir ınerdiven yapmaz Onun ihtiyacı vardı; öyleyse neden merdiveni icat etmedi İhtiyaç, icadı doğuruyorsa, insanların

dışındaki bütün hayvanların da ihtiyacı ve ihtiyaç duygusu olduğuna göre neden hayvanlar araç gereç yapn1azlar Neden katlar ortaya koyınazlar

Peki, ihtiyaç neden her şeyin etkeni olarak görüldü ve hep ona dayandı Çünkü bu düşünce siyasi sınıfsal bir slogan olarak savaşta değer taşıyordu. İnsanla ihtiyaç ve iş arasındaki diyalektik ilişkiye ve üçlü diyalektik ilişkinin nasıl olduğuna dair tartışına, işçinin işine yaramaz beyim. N edir bu laflar Sözü, işe yarayacak biçimde kesin ve açık bir şekle sokmak gerek. Bu durumda bilimsel bakımdan altyapısı olmaz. Bilünden bize ne Burada ihtiyaçtan söz ediyoruz; esas olan ihtiyaçtır. Bu, hen1 insanın yaratıcılık temeli, heın de insanın insanlığının temelidir; dolayısıyla hakkın temelidir. Burada ihtiyacın, serınayedarlık karşısında sınıf karşıtı bir slogan olduğunu görüyoruz. Bu sınıfın ihtiyacı var çünkü. Dolayısıyla ölçülü bir biçimde herkesin ihtiyacını karşılamak gerekir. Çünkü ihtiyaç, insanın, yaratının, tekniğin, icadın ve her şeyin üreticisidir. Her ne kadar yüzeyselleşmiş ve avamlleşmişse de bu sloganın, savaşıında siyasi bir etken olarak kullanılabileceğini görüyoruz.

Fakat 'ihtiyaç tezi'nin aslı şudur; İnsan ınuhtaç varlıktır ya da ihtiyaç varlığıdır veya ihtiyaç duyan varlıktır. Dolayısıyla ihtiyacı insanla doğa ilişkisinde ele almak gerekir.

Çünkü insan, doğadan ve her şeyden soyutlanınış olarak ihtiyaç duyar. Ne demek bu İhtiyaç aslında bir şeyle başka bir şey, başka bir kimse ve başka kimseler arasındaki ilişkidir. Aslında ihtiyaç iki başlıdır. Dolayısıyla soyut olarak ele alınamaz. Sürekli olarak, bir kimseye, bir şeye, bir yere, bir topluma ve hayata ihtiyaç, yani insanın başka bir şeyle bağlantısı söz konusudur. Buna göre ihtiyacın iki başı vardı. İnsan için çevre ve doğada ihtiyaç konusunu ele aldığınuz zaman bizim için iki esas söz konusudur; Birincisi birlik, ikincisi savaş. Birlik ve savaş arasındaki ilişki diyalektik bir ilişkidir. ihtiyacın, beniın doğadaki ilişkiini birlik ve savaşa dönüştürmesi ne den1ektir Bir çiftçiyi göz önüne alınız; İhtiyaç, onu tarlada ve doğada çalışmaya zorlar. Dolayısıyla doğaya olan ihtiyaç onun ihtiyacının karşılann1ası için onunla doğa arasında bir birlik oluşturur. Doğal engeller vardır. ihtiyacını giderebiln1ek için doğal engellerle savaşır. ihtiyacın bir yandan doğayla birleşip birlik oluşturduğunu, bir yandan da savaş ve çelişki oluşturduğunu görüyoruz. Bu, insanla doğa arasında diyalektik ihtiyaç ilişkisidir.

Aslında budunbiliın [etnoloji] ve insanbiliın, genel anlan1da ve hepsinin üstünde -elbette Marksizm' in deyişiyle- ihtiyaç esasına dayalı olarak insanla doğa arasındaki birlik-çelişki ilişkisinin incelenmesinden ibarettir. İnsanbilinlin [antropolojinin] tanımı, ihtiyaç esasına göre, insanla doğa arasındaki birlik ve çelişki ya da bağlantı ve savaş diyalektik ilişkisinin

incelenmesinden ibarettir. İnsanın doğaya ihtiyacı olmasa, insan yalnız ve soyuttur; ne onunla ilişkisi vardır, ne onunla savaşır ve ne de onunla birleşir. Şimdi bunun insanbilimle ne ilgisi var, diye şaşırdınız. İhtiyaç bizi doğanın ardına düşürür ve dolayısıyla onunla bağlantı kurarız. Doğal engelleri ihtiyacımızın yolu üzerinden kaldırnı.ak içinse onunla savaşırız. Fakat insanbilim, niçin böyle bir diyalektik ilişkinin incelenmesi olsun Marksizn1 yine felsefe olmadığı için insan _şöyle bir varlıktır ya da konuşan hayvandır veya düşünen, metafiziksel, fiziksel ve maddi vb. bir varlık ya da hayvandır demez. Aynı şekilde doğanın, bilinçsiz, bilinçli, rastlantıya dayalı, yasaya dayalı, maddenin ilk öğelerine dayalı, atoma kuantuma dayalı vb. bir varlık olduğunu da söylen1ez. Bunlar felsefedir. Hepsinden önemlisi, Marksizn1'in ürktüğü şey [şu anda sadece inanışlarından biri olarak değil bu düşüncenin seçkin öğesi olarak ortaya atılan şey] varlık felsefesi ve varoluş felsefesidir. Marksizn1 bundan korkmaktadır. Varoluş felsefesi nedir Felsefe ne der Felsefe ve bilim, tıpkı materyalizın ya da idealizm veya egzistansiyalizm vb. gibi, insan şöyledir, doğa böyledir. der. Kısacası, materyalizm böyledir dediği zan1an, idealizın öyle değil böyledir der.

Marksizm' se insan, tarih ve doğa konusunda 'ınek' ten söz etmenin anlaınsız olduğunu, felsefe yapmak olduğunu, çünkü gerçekliği buluAli

nanın 'olınak' olduğunu söyler. İnsanın her yaptığı 'olmak' tır, 'ını.ek' değildir. Böylelikle insan tarihe girer. Çünkü 'olınak' tarih deınek, tarih de 'olnı.ak' denı.ektir. Buradan başka birşey daha ortaya çıkmaktadır; Felsefe; bilinı., materyalizmı. ya da idealizm ile tarih arasındaki fark, felsefe, ınateryalizın ya da idealizın 'böyledir' den, nı.evcut varlıktan söz ederken; tarihin 'varlık'tan değil, 'olınak'tan söz etmesidir. Dünya var değildir, topluın var değildir, aynı şekilde insan dünyası var değildir; tanı. tersine hepsi olmaktır. Olnı.ak olduğu için de değişmedir. Değişnı.e olduğu için de zaınandır. Zaman olduğu için de tarihtir. 'İınek', son ve durmak denı.ektir. Onda ne dış hareket, ne de özsel ve cevheri hareket vardır. Ancak olına halindeki şey henüz 'irnek' e kavuşmanuş saf bir 'olnı.ak' tır. Dolayısıyla insan, sadece tarihte taıunır ve anlaşılır; hem değişınez nıaddi ya da nı.anev1 bir cevher olarak değil, bir oluş, bir 'devenir' (oluşuın hali) ve bir olınak olarak

ihtiyaçta nicelik, çeşitlilik [burada oldukça hassas bir yere, zaman zaınan değindiğiın alinasyon konusuna varmaktadır], dönüşüin ve ihtiyacın eşyadan kişilere aktarılnı.ası söz konusudur; İnsanın ınaddi eşyaya ihtiyacı. Sonra bu ihtiyaç insan bireylerine yayılır. Buradan, yalnız insan topluma girer. I-Iayvanın doğaya ve eşyaya ihtiyacı vardır, anı.a insanın ihtiyaç alanı büyür ve nitelik açısından da genişler. Ardından da insan, insana ihtiyaç duyar. Bundan böyle insan başlar.16s İnsanın

hayvandan farkı, birincisi araç gereç yapını.ında, ikincisi çalışmadadır. ihtiyacı tanıınlayayım; İhtiyaç, doğayla, başkalarıyla ve eşyayla olan karınaşık ilişki, çalışnı.a çabasından oluşan karınaşık bir dizgedir. Bunun adı toplu olarak ihtiyaçtır. Çalışmanın kendisi, araç olmaksızın ihtiyaç olnı.aktadır. Çalışmalda [burada Marksizm' e özgü alinasyon konusu gündeıne gelınektedir] insan doğaya galip gelir ve onu kendi göreli ve cüz'1 mülkiyeti altına alır. Şimdi ben size soruyoruın; İhtiyaçla çalışına arasındaki ilişki nedir Yani ihtiyacın anlamıyla çalışınadan anladığını. ız anlaın arasında ne gibi bir ilişki vardır Taın olarak birbirlerinin karşıtıdırlar. İhtiyaç, insan aczinin belirtisi, çalışmaysa insan güc-Qnün göstergesidir. Doğru mu Dolayısıyla ihtiyaç, insanı doğanın ayağına düşürür [onun arayışına iter], çalışnı.aysa insanı doğadan özgür kılar ve doğayı insana tutsak eder. Bu ikisi arasında çatışık ilişki vardır. Bu duruında ihtiyaç insanı doğaya tutsak ederken, çalışnı.a doğayı insana tut-

168 Belki de şu tanım -şu an aklıma geldi- doğrudur. Her insanın değeri, onun insana ya da eşyaya veya bir nesneye ne kadar ihtiyacı olduğuna bağlıdır. Belki de bu sınıflandırmada, değerlendirme açısından, yine daha aşkın bir aşama vardır. Bu aşama ihtiyaç düzeyinin insani olanlardan insanüstü olanlara yükselmesinin değeridir. Elbette bu, Marksizm'le ilgili değildir. Bu, başka bir konudur.

sak eder. Öyleyse çalışma, doğa karşıtı bir etkendir.169 Esas olarak çalışma, doğa karşıtı bir olgudur. Oysa çalışma kimsenin kafasında böyle canlanmaz. Çünkü çalışma, tam olarak doğal ve maddi bir olgudur. Materyalizm tartışmaları, çalışmanın doğa karşıtı bir olgu olduğu ibaresini kullanmaz. Doğa karşıtı nedir Yoksa natüralizm ve materyalizmde doğa karşıtı bir olgu bulunabilir mi Yoksa dünyada, çalışmanın doğa karşıtı, sadece doğadan ayrı bir gerçek olduğunu söylememizi sağlayacak başka bir etken mi vardır

İhtiyaç, insanın gerçek aczinin göstergesi, çalışmaysa güçlülüğün ve istenileni elde etmenin belirtisidir. Sonuçta [alinasyon buradadır] ihtiyaç aşamasında doğal bir varlık olan ve doğayla ve ihtiyaç yeriyle bir ve akraba olan insan [öteki her hayvan ve her bitki gibi; bu bitkinin bütün kökleri toprağı emmeyi sürdürdükçe ve bütün yaprakları -muhtaç eller gibi- yağınura ve güneşe muhtaç oldukça doğayla birdir ve aynı cinstendir ve maddi doğal bir olgudur] çalışına aşamasında doğaya karşı bir bütünlüğe [burada, ideal insanda belirttiğim tam insan ortaya çıkar] ve ilk halinden apayrı ve doğaya yabancı bir varlığa dönüşür. Orada doğayla aynıydı, şimdi doğaya yabancıdır. Şınıdi insanın alinasyonu gerçekleşmektedir .17o

169 insan zihni, anlamları bir balta gibi yarsa, zihnimizdeki son derece basit kavram ve kelimelerden

birçok sözler ve ideler çıkarabilir.

170 Niçin alinasyon Alinasyon nasıl olmuştur Hatırlayan var mı

Ayağa kalkınız. Alinasyon neydi [...] Çalışma değil. Çalışmadan söz etmiyoruz. Şimdi insanın

elinasyonunu tanımlayınız. [...] Hay çok yaşayasınız; mikrofon hemen yanı başınızda. Lütfen tekrar edin.

Galiba sizin bataryanız çok güçlü; bu yüzden mikrofonu yaktı. Çok doğru ve bütün bir söyleyiş. [...] Evet.

Örneğin insan-para ilişkisinde [lütfen oturmayın] para yoluyla aline olan kişi ne olmuştur [...]Hayır, neyin

oyuncağı olduğunu bilmiyoruz. Dakik bir söyleyiş bulun. [...]Paraya çarpılmıştır. Yani ne olmuştur Kendi

kendisini yitirmiştir. Peki, öyleyse kendisi ne olmuş, kendisinin yerine ne geçmiştir Kendisinin yerine para

geçmiştir, değil mi insanın taşıdığı bütün değerleri, olanakları ve güçleri kime mensup kılmaktadır

Paraya. Sonunda insan, paranın, kendisi için var olduğu değil kendisinin para için var olduğu bir varlığa

dönüşür. Bu durumda gerçek varlık para olduğu için, o insan değildir. O, artık gerçek bir varlık taşımamaktadır.

iyice anlaşıldı mı Çok teşekkür ederim. Çok doğru buyurdunuz. Burada ne olmuştur Burada

çalışma, insanı aline etmiştir. Niçin aline etmiştir Çalışma aşamasında niçin insan aline olmaktadır [...]

Yoksa kendisi işsiz miydi, yoksa çalışmıyor muydu Çalışmak insanın parçası değil midir Sadece ihtiyaç

mı onun parçasıdır[...] insan çalışınca niçin iş yoluyla aline olur[...] iş için olursa evet. Fakat iş, ihtiyacı

gidermek için olursa bu, insanın doğal durumu değil midir [...] Peki, nasıl oraya varmamıştır [...]Hayır,

olur diyor. Çalışma, hastalık haline gelirse aline olur. Ama o, öz olarak, iş başladıktan sonra iş kavramının

insanın zihninde oluştuğunu söylüyor. insan ne olmuştur Aline olmuştur. Elbette bu lafı Hegel'den almıştır.

[...] Peki, işsiz güçsüz insanın değeri yoktur. Öyleyse bu, iyi bir insandır. Ben, iş aşamasını tanımlarken

aslında alinasyonu anlattım [okuyunuz]. Diyorum, insan muhtaç bir varlıktır ve ne ile birlik içindedir

Kendi bakış açımıza göre anlatmayalım; şimdi hangi bakış açısından söz ediyoruz Marksist bakış

açısından. Orta yerinden dönmeyişim, tersine ortaya koymayışım ve başka şeyler söylemeyişim nedendir

Çünkü Marksizm öğretisini anlattığım sırada, Marx konuyu nasıl ele almışsa öyle ele almak, o nasıl

anlamışsa biz de öyle anlayabilmek istiyorum. Öğretim aşamasından kurtulunca Marksizm'in irdelenip

çözümlenmesine ve eleştirilmesine el atacağım. Şimdi onun bakışıyla konuyu ele almak istiyorum. O

görüşe göre esasın ne olduğunu söylemek istiyorum. insanın doğayla birliği esastır. Söylemiş miydim

İnsan, doğayla ilişki içinde bulunan ve doğayla bağlantısı olan bir

varlıktır. insanla doğa arasında birlik vardır. İnsan doğadan bir parça olduğu için doğaya nıuhtaçtır; bütünlerine ınuhtaç olan tüın parçalar gibi. Kendi başlarına var olanıazlar. İş, bana ne gibi bir duygu vernıektedir Doğadan ayrılık, doğaya yabancılık, . doğaya tasallut duygusu.

Doğanın bir parçası olan ben, bir dakika soluk alınazsanı boğuluruın. Doğaya bu denli nıuhtacıın. Çalışına, bana sanki doğanın yaratıcısıyınışını, sanki doğa yuınuşak bir rnum gibi, yaratıcı pençelerirn arasında istediğını şekle girecekıniş duygusu veriyor. Doğanın bütün nesneleri sanki beniın, yani çalışan benin oyuncağı olmuştur. Böyle bir duyguyu, böyle bir bencilliği, böyle bir benliği kinı ya da hangi etken verınektedir Çalışma. Öyleyse çalışına ve hatta çalışına duygusu insanı aline etnıektedir, yani insana yalancı ya da -varsayalını- insanı olmayan gerçek bir duygu verir.

Bir ara para beni nerdeyse aline ediyordu. Şu anlamda ki insani değerleri insana bağlayacağıın yerde paraya bağlıyorduın. Ya da paraya özgü olan değerleri kendiine bağlıyordurn. Çünkü paranın kişiliğiyle beninı kişiliğini birbirine karışınıştı ya da paranın kişiliği bütünüyle beniın kişiliğiinin yerine geçnıişti, başkalan açısından da böyledir. Pekala, burada yalan vardır, yalancı duygu vardır ve gerçekte insanı duygular ve değerler paraya asla geçnıez; parasal duygular ve değerler de insana geçınez. Fakat çalışma, kinıi konularda yalancı olabilir ve gerçekte çalışına

beniın için doğaya tasallut sağlamaz. Ancak kinıi zaman, çalışnıa bana doğaya tasallut duygusu verir; gerçekten doğa olgularını ve yasalarını beniın bilinç, teknik ve iradeınle kuşatır. Burada, gerçekten böyle olmakla aline oldunı ınu, alınadını ınım Alinasyonun çeşitli dereceleri vardır.

Biz, olgunun dereceleri üzerinde değil, olgu ve varlığı üzerinde konuşuyoruz. Çalışnıa, beni yerçekiminin tutsağı ve ınuhtacı olmaktan, suyun, havanın ve ikiimin ınuhtacı olınaktan, soğuğun, sıcağın, depreının, selin, açlığın ve hastalığın tutsağı ve kölesi olmaktan; bu tutsaklıktan gerçekten kurtardıysa ve bütün bunları benim ilmiının, tekniğiinin, çabaının ve bilincimin oyuncağı kıldıysa, ben ona egemenlik duygusuna kapılırım. Ben yerçekiınini yendim ve Merih' e gittim. Oysa her zaınan neydim Bu yerçekiıninin tutsağıydım. Bir metre bile uçaınazdıın. Bu işler gerçeklik kazandı, gerçekten oldu ve gerçekleşti. Acaba yine insan

[Parantezin içinde üç noktayla gösterilen yerler, Şeriati'nin sorduğu sorulara cevap veren dinleyicinin sözlerini göstermekte olup banttan anlaşılmamıştır.]

171 Burada, dinleyenlerden biri, Şeriati'nin sorusuna cevap veriyor ama banttan anlaşılmıyor [Farsça Yayın Kurulu].

aline oldu mu-ın

Her halükarda konu buraya uzandı; İnsan doğaya tutsak ve muhtaçtır. Çalışma ise insanı doğaya karşı ihtiyaç ve tutsaklıktan gerçekten kurtarır, özgür kılar. İnsan, doğa diye bir varlığın olmadığını, artıkdoğanın sütüyle beslenmediğini, artık elinin doğanın eli olmadığını, artık doğanın kucağında büyümediğini, tersine doğayı bir araç gibi ve binalarda kullanılan kendi ürünü gereçler gibi kullandığını hisseder. Bu, o insan değildir; bir insanüstüdür. Aline olmuş ve doğal özünü yitirmiş ve hissetmez olmuştur. Çünkü işi vardı. İş nedir Doğanın zıddıdır. Ben, çalışıyorken doğa karşıtı bir iş yapıyorum demektir ve doğal bir nesnenin doğa karşıtı bir iş yapması olanaksızdır. Öyleyse ben, iş yoluyla doğaüstü bir varlık oldum. Oysa doğanın eli altındaydım. Bu, tam olarak açık mı Sonra bunun alanımn öteki felsefelerde ne denli genişlediğini görüyoruz.

Alinasyon söylemini bir yana bırakırsak, Marksist görüşün tersine -görüşünü bir yana bırakalım- işi aynı açıdan, aynı mecrada ve aynı bakış açısından ele alarak, aslında çeşitli boyutlarında işin insanı, doğanın ürünü olan maddi bir nesne alınaktan doğa ötesi bir nesneye dönüştürdüğünü, bu şekilde insanın, büyük bir insanı yetenek olan yaratıcılığı eliyle kendisini maddi doğanın kıskacından kurtardığını söyleyebiliriz. Kendisinin önceki varlığına oranla -ki topraktandı- bir bakıma aline alınakla birlikte insan bu durumda aline olınamıştır.

İslambiliminin, insanbiliminde ihtiyacın bu terimlerle ortaya konulmadığını,

çok duru ve doğru olduğunu görüyoruz. İnsan topraktandır.
Hangi insan Topraktan ve balçıktan olan ilk insan, muhtaç insan. Sonra bu insan, toprak ötesi bir boyutta, yani fizik ötesinde bir evrim geçirerek doğada Allah'ın halifesi olur. Bu, aline oln1uştur, aına hangi varlığa göre Balçıktan varlığa göre. Bozularak ya da saparak değil, ama nasıl bir biçimde aline olmuştur Aşkın bir boyuta dönüşmüştür. Yani halihazırdaki toprak insandan bir sıçraınayla ya da kerteli bir evrimle balçık ötesi, toprak ötesi bir insana, ruh! insana, ilah! insana -öteki boyutunda- dönüşmüştür. Burada alinasyonu kullanmamıza gerek yoktur. Fakat Marx, alinasyon keliınesini kullanmak zorundadır. Bu söz ne denli tuhaftır. İş konusu gündeme gelince Marx bütünüyle, insan adlı metafizik bir olgu karşısında bulur kendisini. Metafiziği, felsefi anlamında kullanmıyorum. Tersine, gördüğümüz maddi doğadan daha yukanda Marx, görmüş, duyumsamış ve insanın, çalışmada, iş onda aşkınlık kazandığı ölçüde doğa karşıtı bir edimle bulunduğunu ve dolayısıyla olgunun maddi ve doğal olmadığım anlamıştır. Fakat din! bir söyleyiş elde etmekten korktuğu için metafizik bir dil kullanamaz. Çaresiz, insanı yücelişi alinasyon ve insanı
172 Burada, dinleyenlerden biri soruya cevap vermektedir Harika!

hastalık ya da insani sapma olarak niteler. Oysa anladım gerçeklik nedir Çok aşkın bir gerçekliktir. Fakat seçtiği dünya görüşü bu keşfiyle

örtüşrnez.

Aynı çıkınaza Sartre'da düşmüştür; Bir yandan, başkaları için ortaya konulan bunca özverinin egzistansiyalizınle nasıl bağdaştığını sormaktadırlar. Sen gerçekten egzistansiyalist olsaydın, Albert Camus'un yaptığı gibi anı ganimet sayma peşine düşerdin; o aydınca lafları ederdin, ama eylem zaınanı gelince, dünyada hiçbir haber olmadığına göre içi boşluk en güzel haberdir, diye felsefe yapardın.

1954 yılında, Albert Camus'u davet ettiler; felsefenin kapısını çaldı. Oysa ondan bir haber bulunmadığı sıralarda onun gürültü patırtısı Sm-tre' dan daha fazlay dı. Sonra, Albert Cam us' un yakasına yapışacakları yerde Sartre'ın yakasına yapıştılar. 'Veba' daki anı ganiınet sayma olgusunun doğru olduğunu, felsefesinin buna dayalı olduğunu söylerler. Ama sen neden hayatını, seninle bir bağlantısİ olmayan başka bir milletin kurtuluşu için feda ediyorsun Diyor ki [şu cümle çok ilginçtir];

uJ el ne releve gue de Strogoff et de Parveillan, qui ne relevent que d u Die u, tandis que je ne crois pas en Dieu.

Cümle, aslında benim için, edebi ve felsefi değerinin üstünde bir değer taşır. Açıklamaya bakın; Ben, ancak Strogoff ve Parveillan tarafından yetiştirildim [sadece ve sadece bu iki kişi beni eğitip yetiştirdiler ve başka hiç kını.se b,eninı. ruh, ahlak ve davranışıının ve insani kişiliğimin gelişınesinde etkili olmamıştır] ki onlar -Fransa' nın iki büyük dini

kişiliği durumundaki bu iki kişi- ancak Tanrı tarafından eğitilip yetiştirilinişlerdir [yani onlar, sadece ve sadece dini ve ilahl bir eğitimden geçmişlerdi ve bunun dışında siyasi, edebi, toplumsal ve ideolojik vb. bir eğitim asla görmeınişlerdi; onlar sadece iki ruhanı idiler]. Oysa ben Tanrı'ya hiç inanmam. Bakın, ne diyor

Dairesel ASP [Cezayir'in bağımsızlığına karşı çıknı.ak için Dögol' e ' karşı ayaklanan askeri grup] boınba koydu ve komşusuyla tarunu [birkaç yaşındaki küçük bir çocuk] kör oldu. Sonra o, bütün hayatıını bu yolda veririnı. diye ilan etti. Hatta onların silah dolu valizlerini istedikleri yere götürıneye hazır olduğunu söyledi. Din, ırk, milliyet, toplunı. ve herşey açısından Cezayiriiierden ayrı olmakla birlikte, onların kurtuluşu için Fransızlara karşı bile çalıştı. Çünkü insani özgürlük söz konusuydu. Bu yüzden ona valizci diyerek alay ediyorlardı. Sonra, son zamanlarda, Ben nerde uyuyacağım Çünkü evim çok tehlikede. Otele gittinı. orayı havaya uçurdular. Başkalarının evine gittinı. aynı şekilde saldırıya uğradık Şiın~i nereye gideceğimi bilmiyorum. diyordu. O zaınan, bunun egzistansiyalizmle nasıl bağdaştığını sorarlar. Egzistan426 iSLAM BiliM siyalizmin hayır ve şer olduğunu, sadece kişinin kendi seçimiyle iyiliğin ve kötülüğün temelinin oluşturulabileceğini, dışarda iyilik ve kötülük bulumnadığını söylerken, buna göre, sen seçiminde bu hayrı şer olarak

şerri de hayır olarak algılamışsan gerçekten yine de fark etmez. Öyleyse insan kendisi için lezzetli olan ve en azından böyle bilinen yararlı birşeyi teınel olarak seçmez. Başka bir etken olmadığına göre artık zorunluluk da yoktur, bir yaptının da yoktur. Burada şu cevabı [Doğrudur, bu egzistansiyalizıne sığmaz. Kendilerine karşı bir yükümlülük taşıınadığım insanlar için kendimi yakışım, onların ateşten kurtulınaları içindir, anlamında] verir; Ben, sadece ve sadece Strogoff ye Parveillan tarafındanı73, yüzde yüz onlar tarafından yetiştirildim. Bu ikisi ise yüzde yüz Tanrı tarafından yetiştirilmişlerdir. Gerçi ben Tanrı'ya inanmıyorunı.. Ama ne demek bu Yani ruhsal ve duygusal yetişme açısından dalaylı olarak dinin ınaneviyatçılığına bağlıyım. Her ne kadar inanç, zihin ve akıl bakımından dine inanmasam da benim bu yaptığım, eğitiın açısından; inandığım mantık ve felsefeyle uyumlu olmasa da içinde yetiştiğim duyguyla uyuınludur. Egzistansiyalizmde aşk açıklanabilir değilse de orada açıklanabilir bir olgudur.

Fazla zaman geçti ve son cümleye gelenı.edinı., özür dilerim. Sadece şu paragrafı yazınız. İki üç dakika geçmeden konu bir yere varır ve açıklamaya da gerek kalnı.az. Ön bilgilerden hareketle sizin için şurası açıktır; Doğu' daki ve aynı şekilde büyük doğu inı.paratorluklarındaki Asya tipi üretiındeı74 şehirler köylerin asalağıydılar. Burada her

praxisin [toplumsal edimin, toplumun gerçekleştirdiği edimin] iki teıneli belirgindir; Biri duyuınsanan [iş konusunda söylemiştim], biri de yaratıcı çalışma. Öyleyse her bir praxis, duyumsananla yaratıcı çalışına üzerine kuruludur. Bu tam olgu, ihtiyaç, iş ve duyumsanan şeyden duyunısanılır yararlanma [materyalizm ve ekonomizın olmaması ve olmuş şeylerin alınaması için maddi, doğal ve iktisadi demiyor da duyumsanan, diyor] bütün yüzeylerde vardır, üretici iştir. Neyin üretici-

173 Bunu 'Kelimeler' adlı kitabında söyler. 'Kelimeler' her yerde bulunabilir.

174 Asya tipi üretim derken, aslında Avrupa'da var olan sistemlerle [önce ilkel komün, sonra kölelik, sonra serflik, sonra feodalite, sonra burjuvazi ve ardından da kapitalizm] tarih felsefesinde farklı olan ve onlarla uyuşmayan kendine özgü bir sistem söz konusudur. Bunlar, Batı'da tarihin çeşitli değişimleridir ve Marx'ın kendisi, Asya'da ve Doğu'da -ki kimi Marksist aydınlar bilinçsizce, bu yedi aşamayı zorla yürütmek isterler- bu Avrupa'ya özgü sistemlerin yürütülemeyeceğini söyler. Doğu'dakinin adını tam olarak anlayamaz ama Doğu'da tarihin değişiminin, Batı'daki tarih felsefesi değişiminin yedi aşamasıyla bir olmadığını bilir.

Bunu anlar, fakat uzman olmadığı için, belirsiz bir adlandırmada bulunur; hiçbir anlamı yoktur bu adın.

Fakat her halükarda onu Batı'daki kendi tarih felsefesindeki iktisadi değişimler dizisinden ayırır. Çünkü o tarih felsefesi Doğu'ya uymaz. Ona Asya üretim tarzı ya da şekli adını verir. Bu

sistem, ne serfliktir, ne

feodalitedir. Feodalite oranın malıdır. Burada üretim adı onun kendi malıdır. Onun bu konuyla ilgili bir

makalesi vardır.

All ŞERiftTi 427

si Eşyayı, iş araçlarını ve de yeni ihtiyaçları üretir. Buradan başlayarak,

sizin için sapma haline geldiğini söylediğiniz konu gündeme gelir.

Bu cümlede, işin yeni ihtiyaçları da ürettiğini söyler. Bu, ihtiyacı gidennekten

başka birşeydir. İşin kendisi yine yeni ihtiyaç doğurur. Burada

burjuvazi dönen1inde 'sapma ya uğramış iş söz konusudur.

Birincisi, üretiındeki ihtiyaçlar, üretimde giderilen ihtiyaçlardır.

İkincisi, üretim işine olan ihtiyaç da bir ihtiyaçtır. Tarihi, ihtiyaçların

genişlemesi ve çeşitlenmesine göre [yani nitelik hem nicelik açısından

genişlemesine göre] ele alabiliriz; İnsanı ihtiyaçların gelişmesine göre

tarih. Sürekli genişleyen bu çeşitlilik [ihtiyaçların çeşitliliği], kimi zaman

tehlikeli olınaktadır. Eğilim ve talepteki güçlülük, güçlülüğe eğilime

dönüşür; bunun farkında olmayız. ihtiyacı gidermek için hep güç

arayışı vardır. ihtiyacı gidermek ve doğada üretimde bulunmak için

güç isteriz. Fakat şimdi yavaş yavaş güç üretıneye çabalarız. Burada,

güce olan ihtiyacın esas hale geldiğini görüyoruz [oysa güç araçtır];

Güç için güç, çalışmak için değil, göstermek için güç ve Sadi'nin deyişiyle

'yemek için yaşaınak' [elbette bu onun fikri değildir]. Burada hedef, teknik aracılığıyla işin ortadan kaldırılmasıdır. Fakat yavaş yavaş, işin kendisi insanda bir ihtiyaç haline gelir. Çalışınakla feragat arasındaki karşıtlıkı7s [bu çok dakiktir], bir yandan insanı çabayla, doğaya egenı.en olmaya ilişkin araçlar ve aynı şekilde bu çaba ve çalışmanın ortadan kaldırıhnasını sağlan1aya yönelik araçlar arasındaki karşıtlık, örneğin tekrıikle makine arasındaki karşıtlık, en dürtücü etkenlerdendir. Neler birbiriyle karşıttır İş, iş aracıyla karşıttır. Bu, çok önemli bir konudur. İnsan aynı olduğunu sanıyor, oysa bunlar birbirlerinin karşıtıdır. Örneğin iş, benirn şu kibriti yapmak için gösterdiğim çabalar dizgesidir. İş aracı nedir İş aracı, benim kibrit yapmadaki çabaını azaltmak ya da ortadan kaldınnak için üretilmiş araçtır. İş aracı, işin karşıtıdır. Her zaınan buradan arkadaşıının evine giderek onunla konuşınan1 gerekiyordu. Şiındi telefon adında bir araç var; gitmeden, uğraşn1adan iş bitiriliyor. Dolayısıyla bu araç işi ortadan kaldırınıştır. Bu duruında teknik, işin karşıtıdır, makine işin karşıtıdır. İş ile iş aracı arasındaki bu çelişki, en büyük harekete geçirici etkenlerden biridir. İnsanlar çalışmamak için hep araç yapmaya çalışıyorlar.ı76

İnsan türü, hayvanı feragat [hayvanlar gibi boş ve umarsız olınak] aşaınasından, iş aracının gücünden kaynaklanan fer'agata doğru ilerlemektedir. Bu yüzden hayvanı aşan1ada hayvan üretim işi yapınaz. Sonra

175 Feragat, işsizlikten başka bir şeydir. Feragat, çalışmaya ihtiyaç duymamaktır, iş bulamamak değil.

176 Akılsızlığın dönüp duruşuna bakın. 'Şazede-i KOçulu [Küçük Şehzade] Olayı'. Şazade-i KOçuiO, yarısı

boş yarısı dolu iki içki koleksiyonu bulunan birine sorar Niçin bu kadar çok içki içiyorsun Cevap verir

Üzüntümden O da sorar Neden bu kadar üzüntülüsün Der Çünkü bu kadar içiyorum.

teknik ve araç yapma aşamasına ulaşır. Fakat bu, hayvani yaşayıştan

değit iş aracından kaynaklanan feragattir. Otomatik ve elektronik makineyle

çalışan kişt çalışmıyor, sadece nezaret ediyor demektir. Böylece o,

feragate kavuşmuştur, fakat bu feragat güçlülükten kaynaklanır. Bu, iş

yapmayan hayvanın feragatinden başka birşeydir. İnsan, teknik yoluyla

maddeye egemen olmakta -bu cümle çok ilginçtir- ama bu geçiş [yani bu

aşamadan o aşamaya geçiş], bir yandan insan kitlelerinin çetin ve güç

koşullardaki çalışmalarını, bir yandan da bu kitlelerin ınüreffeh bireylerinin

feragatlerini mecrasında bulundurur. Bu son aşaınada insan, bu

feragati kitlelerin zorlu çalışma ve uğraşları -araç gereç yapımı'-yoluyla

elde eder. İhtiyaç, çalışına ve refah, birbiri ardınca gelen üç aşanı.adır.

İhtiyaç, çalışına ve refah [ihtiyacı giderme] tarihi bir diyalektik hareket

taşır. Önce insanın ihtiyacı vardır. Sonra çalışır. Ardından da refaha ve

feragate ulaşır. Dolayısıyla bu, bir tarihtir, diyalektik bir harekettir. Bu

harekette işin kendisi, tarihte şekillenmiştir; işin şu anda tarih içinde taşıdığı şekildir bu. Sonra, bu ihtiyaç, iş ve refah hareketinde işin paylaşılması ortaya çıkar; Hayatf paylaşım [Biyoloji; Biri ırgattır, biri yazardır; birinin el işi, birinin beyin işi vardır. Bunlar, biyoloji ve gövdeyle ilişkilidir] ve teknik paylaşım [Araç-gerecin etkisi altında her teknik araç bir çalışma şeklini oluştunuuştur ve iş bölüınü teknolojiye göredirt aynı şekilde toplumsal paylaşım. Dolayısıyla ediroleri ve rolleri -her işin rolünü- belirleyen bir bedeni ve insani paylaşım, bir toplumsal paylaşım ve bir de teknik paylaşım söz konusudur bizıin için.

Düşünsel iş ve ınaddi iş; sonuçta, köy ve şehrin ayrılması. Şehir, teknik işe doğru ilerler. Köy ise ınadd! işe doğru ilerler. Asya tipi üretilnde şehirler, köylerin asalaklarıdır. Eski şehirlerin, piyasanın ve bizim büyük şehirlerimizin -ki hepsi köylerin kanını emen bir sülüktür- işleri üretim dışı olmuştur. Buralar, askerlerin, memurların, siyasetçilerin, soyluların, aristokratların, düşünürlerin, sanatçıların ve ruhanilerin yeridir [ki hepsi üretim dışındadırlar]. Köylerde maddi üretim vardı; bunlarsa zihni ve manevi üretim yapmaktaydılar. Şehre özgü bu roller - hükümet de bunlardandır- kendilerinin varoluş felsefelerini -ki bunlar tüketiciydiler ama üretici değildiler- tevil etınek için halka büyük eserler ve binalar, şehirler, törenler, kutlamalar, protokoller ve hepsinden önemlisi ideoloji üretmeye koyulmaktaydılar.ı77 ideolojiler, önce dinlerin

sahipleri ve ruhanileri aracılığıyla, sonra da özel entelektüeller, şairler, filozoflar, bilginler, yazarlar ve sanatçılar aracılığıyla üretilmekteydiler. Dolayısıyla ideolojiler tüketici, ama üretici olnı.ayan şehirli asalak grupların zihinlerinin ürünüdürler. Kendi varoluş rollerini açıklamak

177 ideolojinin rolünü nasıl kökten anlattığını ve sonunda kendisinin de bir ideolog olarak değerlendirildiğini

görüyorsunuz.

Ali ŞERiATi 429

için -tarihte askerlerin savaş çıkarmaları, başka şehirli grupların da felsefe, sanat, toplumsal ve geleneksel törenler ve gelenekler adı verilen zihinselliklere yönelmeleri gibi- bunlar ideoloji üretmekteydiler ki giderek ideolojinin uğursuz rolü, kendilerinin açıklanamaz varlıklarını açıklamaktan başka, mevcut sistemin açıklanması ve kendilerinin üretim dışı ve asalak durumdayken elde ettikleri sınıfsal başarının gözler önüne serİlınesi olınuştur. Bu yüzden, esas olarak ideoloji, şehirli grupların üretici köylüler karşısındaki tecellisinden ve üretici olmayan tüketici beyin sızıntılarından ibarettir.

ON DOKUZUNCU DERS

Orijinal yayında 'On Sekizinci Ders' yer almamıştır [Çeviren].

SERMA YEDARUK, ARTIK DEGER

Bilginiz olması açısından size arzetmek istediğim bir kaç husus vardır.

Biri, özel bir konuydu; Ebuzer sanat grubunda çalışan arkadaşlara, oturumdan sonra Mukaddem Bey'i görmelerini söylememi istediler. Mukaddem Bey, kendilerine çalışma için buraya ne zaman gelmeleri gerektiğini söyleyecekmiş. Belirtmek istediğim ikinci konuysa, kadına özgü -bir insan ve toplumsal bir etken olarak, ayrıca insani bir rol olarak- toplumsal, fıkhi ve ilmi konulara ve kadın çevresinde gündeme gelen konuların İslami yönüne ilişkin bir yuvarlak masa toplantısı programıdır. Program, dün gece başladı ve ilanlarda duyurulduğunun tersine bir değişikliğe uğradı.

Bu değişiklik, hanımların ve beyleringenel istekleri doğrultusunda oldu.

Çünkü dün gece konu yarım kalmıştı; konunun sürmesi önerildi. Konunun yarım kalmasının nedeni, birinci olarak ilk oturum olduğu için asıl konunun zamaıuıu daraltan kimi tali konuların gündeme gelmesi, ikinci olarak da konunun çok kapsamlı olmasıdır. Dr. Sami Bey, üzerinde konuştuğu konunun uzmanıdır. Memleketin1izde konuşan kişinin, üzerinde konuştuğu konuda uzman olması neredeyse istisnai ve ilginç bir olaydır.

Bu fırsattan ve hem tabip, hem psikolog olan ve özellikle şu sıralar bu konu üzerinde bilimsel ve toplumsal araştırma çalışmaları yapmakta olan birinden yararlanmak gerek.

Kendileri, özellikle sahip oldukları İslami görüş ve bilinçle, bilimsel ve

toplumsal konular adıyla ortaya konulan konuları burada bizim için almakta ·ve bizim görüşümüzle bu konuyu irdeleyip eleştirn1ektedirler.
Kendilerinin ele alacakları en önemli konular arasında cinsellik konusu, freudizm ve ayrıca doğum kontrolü ve kürtaj konusu -ki şu sıralar hem teorik olarak, hem kanuni, bilimsel ve pratik olarak gündemdedir- yer almakta olup bu konuyu hem bilimsel açıdan, hem de İslami açıdan burada ele almaktadır. Bu oturun1a katılan kimseler, konuya ilişkin taşıdıkları İslami ya da topluınsal yaklaşımlarıyla kendilerine yardım etmeliler ki böylece bu alanda ele alınan en temel konular burada kendi bakış açıınızla ele alınabilsin ve konu yarım kalmasın. Dolayısıyla bu akşam da Dr. Sami konuşacak. Yani program onun ele aldığı konulara ayrılmış olacak Böylelikle~ bütün konuları yarım yamalak ele almaktansa en azından te43411

mel bir konuyu yaklaşık olarak ve gücümüz yettiğince tam olarak ele almış ve başka konuları başka zamanlara bırakmış olacağız. Bu bakımdan, bence o oturuma da katılırsanız yararsız olmayacaktır. ,
Ben, bu tür konulara ve programlara, konunun bilimsel ya da fıklli veya insanı yönünden -ki bilimsel tarzda dinleyene bir uzmanlık birikimi aktarılır; birinin gelip vaaz şeklinde ya da bilimsel bir konuşma şeklinde, konuyu baştan sona dek tek yönlü olarak ele alması bundan iyidirdaha çok önem veriyorum. Bu konu, bilimsel ve değerli bir konu olmaktan

başka ikincil bir konu olarak ele alınan, ama daha esas olan bir konudur ki o da 'düşünmeye alışmak' tır. Düşünmeye alışmak, toplumumuzun en büyük ihtiyacıdır. Çünkü her toplumsal ya da kültürel ya da iktisadi ya da siyası veya din1,itikad1 ve ahlak! her iş -her ne olursa olsun- ancak bir millet düşünmeye alışmışsa ve düşünmeyi öğrenip bilmişse değer taşır, imkan verir, pratik sonuca varır. Ne yazık ki uzun süredir, düşünme gücü toplumumuzun elinden alınmıştır. Toplumumuzun imanı vardır ama düşüncesi yoktur. Düşüncesiz iman ise kör taassuptan başka birşey değildir. O iman gerçeği, apaçık bir gerçek olsa da kafası donmuş birinin kafasına girince donacaktır, ölecektir. Bu yüzden toplumumuz, özellikle din! toplumumuz düşünmeye çok muhtaçtır, düşünmenin özüne muhtaçtır, Niçin diye sormaya alışmaya muhtaçtır. Düşündüğü her şeye karşı çıkabilmeli, soru sorabilmeli, eleştiri ve değerlendirmede bulunabilmeli ve iyiyi kötüden ayırabilmelidir. Bir görüş ileri sürene şunu diyebilmelidir; Delilini getir, belgeni göster; görüş ve inancının mantığını bana açıkla. Bu aşamaya ulaşılırsa, sınıftakHer Niçin diyebilir; toplum Niçin diyebilir duruma gelirse büyük bir aşamaya, [toplumun kurtuluşunu sağlayan ve tazmin eden bir aşamaya] gelinmiş demektir. Voltaire'in deyişiyle; Bir millet düşünmeye başlarsa onun zaferini hiçbir güç engelleyemez. Dolayısıyla tersinin de ne olduğu ortada. Bu yüzden bir milletin zaferinin

engellenmesi için ve hatta uygun zamanlarda kendisi için birşey yapabilmesinin önüne geçilmesi için, düşünme gücü onun elinden alınır. Bu tür konular ortaya konulduğunda düşünmeye alışma imkarumız olabilir. Hiç olmazsa beş altı kişinin kendilerine özgü düşünüşleri olabilir, ihtilafa düşerler ve hatta özel bir konuyla ilgili olarak düşünsel anlaşınazlık içinde olabilirler ki genellikle bizim dinleyicimiz, sadece burada değil, bütün toplumumuz bir meselenin cevabı olarak, yunınuş yıkanmış, temizlenmiş ve paketlenmiş bir şeyi elinde bulundurmaya alışmıştır. Bu tür tartışmalarda kimileri, biri şöyle dedi, öteki şöyle dedi, sonuçta ne yapılması gerektiği anlaşılınadı diye itiraz ederler. Genellikle herkes, ıneselenin cevabı olarak ortaya açık ve net bir şey konulmasını, insanın ağzına hazır lokmanın konulmasını bekler. Bu, o toplumda

düşünmenin olınadığının, herkesin bir azınlığın üretip sunduğu düşünce ürünlerine acizce teslim olduğunun göstergesidir. Böyle bir topluında insanlar, kendi, inanç ve imanlarına karışaınazlar. Buysa, bütün ınilletler için büyük bir eksikliktir. Müslüınanlar içinse, sadece bir eksiklik olsa iyi, hatta bir küfürdür.

Çünkü biz nasıl ki oruç, hac ve namaz için şer' i bir görev, özsel bir ödev taşıyorsak aynı şekilde birey birey her birını.iz, inançlarını.ızı çözüınlenı. ek, mantık ölçülerine vurmak, akıl süzgecinden geçirmek ve

düşünsel bir seçını.e tabi tutmak yükünllülüğünü de taşıyoruz. İnançlarımızı taklit yoluyla başkalanndan ya da başkasından alırsak esas olarak akait usulünde kafir ve ınünharif oluruz ve ınanımız kabul edilmez. ikincil konularda bir kiınse yanlışa düşse ve ikincil bir eınri yerine getirınese hatalı bir Müslünı.an' dır, oysa bir kişinin esas konularda inançları doğru olmazsa o asla Müslünı.an değildir. Bu yüzden bizirn her birimizin birey olarak görevi, itikadıınızın esasları üzerinde düşünmeıniz ve kültürüınüz, bilincimiz, zihnimiz ve bilını.sel olanaklanmız ölçüsünde kendi kendimize mantıksal bir açıklanı.aınızın olmasıdır. Ardından ını.anı getiren akll konular, İslam'ın, üzerinde hepimizin düşünnı. esi gereken esas konularıdır.

Bundan sonra dini çevrelerde yuvarlak nı.asa şeklinde böyle oturuınların başlayıp gelenek haline gelmesinii düşünsel çatışnı.aların, zihinsel alışverişlerin, inançların, düşüncelerin, anlayışların ve uzınanlık alanlannın genel oturuınlarda ve kaınuoyunun huzurunda kendini göstermesini umuyoruın. Bu işin başlanı.ası, dini toplunı. içerisinde, özellikle dini konularda düşünmenin oluşınasına başlangıç için büyük bir adıındır. Böylelikle, kalıtsal ve geleneksel İslaın, ınantıksal ve biliınsel öz bilinçli İslam' a dönüşür. Böylelikle biz, sapmadan, hurafeden ve gerilernekten kurtulabiliriz. Dolayısıyla bu tür prograınların en büyük değeri,

düşünce ve inançların karşı karşıya gelınelerinden, çeşitli bilimsel konuların çeşitli görüşler, bakışlar ve ağızlar açısından ve çeşitli uzmanlık alanları bakunından ele alınınasından öte, aslında konuların zihinde düşünsel konular olarak, bir şiar olarak, bir eleştiri olarak, zihinsel bir alışveriş olarak gündeme gelinesidir.

Dinleyici buradan gidince, ahirette işine yarayacak bir miktar sevap elde ettiğini hayal edeceği ve biliınsel toplantıdan ve dini programdan sadece bunu bekleyeceği yerde düşünüşünün, din ufkunun değiştiğini ve bu toplantıdan tam anlaınıyla rahat ve sorumluluksuz bir vicdan olarak değil, içinde düşünıne, araştırma ve irdeleıne duygusunun harekete geçtiği ve kafasında cevap aradığı yüzlerce sorunun bulunduğu bir insan olarak ayrıldığını hisseder. Yapılan oturuından sonra, beş on kişinin bir araya gelerek burada ele alınan konuları irdelediklerini ve tartış
tıklarıu görürüz. Bu, bir prograni.ın başarı sının, kafalarda düşünmenin başladığının göstergesidir. Bu programa ya da programda ele alınan konulara karşı [elbette bir programın ideal olması olanaksızdır; bu bizim itirafıınızdır. Eğer itiraf etınezsek katılaşmaya ve kalıplaşmaya başladığımız ortaya çıkar. Bu nedenle her gün daha iyi ve daha ileri düzeyde çalışmayı umuyoruz.] eleştirileriniz olabilir. Gördüğünüz bu eleştirilesi yerleri ve kusurları, bir başlangıç, yeni bir iş ve yararlı bir

çalışma olduğundan hareketle, tartışmaya kapı araladığından, yeni konuları gündeme getirdiğinden, akll ve İslaınl konular üzerinde düşünmeye ve akletmeye sevk ettiğinden yola çıkarak bağışlanı.alı ve hoş görmelisiniz.

Her halükarda bu üç gecelik programın bir gecesi geçti ve son iki gece şu şekilde değişti; Bu alanda ortaya konulan ve bu yuvarlak masa toplantısındaki beyler tarafından birkaç boyuttan ya da değişik yönlerden ele alınacak olan bilimsel ve teorik konuların bilimsel yönünün irdeleıunesi söz konusu olacaktır. Öneınli olan konunun ortaya konulınasıdır; her şeye sadece formülünı.sü cevaplar vermek ve ancak ve ancak budur kalıbını ortaya sürmek değil. Gelecek hafta Ebuzer prograınınıki haberini önceden verıniştik- nı.evcut koşullar altında ve başka türlü sunabileceğimizi umuyoruz. Meşhed Üniversitesi'nde icra edilen esas programda müzik vardı, buradaysa usta yönetmen arkadaşımız aracılığıyla, bu programın sunuluş ve icrasında temel bir rolü bulunmakla birlikte müziği çıkararak bir program oluşturuldu. Çünkü müziğe oranla, programın kendisine daha şiddetli ihtiyaç vardı. Yönehnenlikte ve ayru şekilde oyunculukta sahip olduğu kendine özgü ustalık ve yaratısı sayesinde yönetmen arkadaşımız, müziğin çıkarılınasından doğan boşluğu giderebildL Böylelikle program müziksiz olarak icra edilecektir. Bundan başka arzetmek istediğını. bir konu da şu;

Ebuzer programının metni ve orada ortaya konulan konular, toplumun Ebuzer'le ilgili olarak sahip bulunduğu tanıyış ve bilgiye göre -ki bunlar önemsizdir- oluşturulmamıştır; tersine burada bir yıldır vermekte olduğum İslam-bilim derslerinden bir parçadır. Tiyatro, o konulara, o dile, o kültüre, o özel terını.lere ve özel imgelere göre hazırlanmıştır; bu dersler ise onun dayanağıdır.

Yani bu dersleri, İslam-bilim dersleri dönemini görmemiş biri bu programdan bir şey anlamaz ve ondan hiçbir şekilde yararlanmaz. Çünkü bunun realist bir sanat programı ve tarihsel bir tiyatro olmadığını göreceksiniz. Taın tersine bu, oyun ve aniatıının sembolik ve remz! bir formudur. Sembolik ve remz! olarak oynaınak ya da konuşmak, onun sadece, bu sembollere ve remizlere işaret edilen konularla önceden tanışık olan dinleyicilerin işine yarayacağı anlamına gelir. Bu önsel

tanışıklıl.tan yoksun olan ve o dile ve terimiere aşina olmayan biri, bundan hiçbir çıkarında bulunaınaz; üstelik bu progranun sonucu onun için sıfırdır. Ancak, böyle bir kişi için bir vehin1 ve belirsizlik ortaya çıkabilir bunun sonunda ve zaınan zaınan o dili ve terin1leri, gördüğü ve kendisi için anlan1 taşıyan yaygın şekline ters olarak algılar ve kendisi için bir yanlış anlan1a söz konusu olur. Bu yüzden, özel ve derse özgü bir konudur tan1 olarak. İslaın-biliinin bir tür okutulınası, tüınüyle

belirgin bir Şii bakış açısıyla İslan1 kültürünün, görüşünün ve İslan1 tarihinin ortaya konulmasıdır. Bu ise bizim ekolüınüzdür ve I-Iüseyniye-i İrşad'ın başlangıçtan bugüne ten1el tarzıdır. Sembolik olduğu için de genel için yararlanılabilir alınayıp sadece bu dershanede derse katılanların ve bu özel kültürü bu bir yıl içinde bu dersler ve notlar aracılığıyla edinenierin işine yarar. Gelecekte tiyatro ve dini gösteri grubumuzun hazırlayıp sunacakları prograınlar genele hitap eder düzeyde olacağından, kullanılan dil genelin dili olacağından ve çalışma yönteıni de seınbolik olınayacağından, olsa bile genel kitleye dönük bir anlatın1 ve aktarıın gücünü taşıyacağından un1utluyuın. Şu anda benim verdiğin1 dersönceden bu yapıdaki dersleri takip etmiş olanların dışındakiler için yararlanılabilir değildir- gibi, Ebuzer programı da özel çerçeveli bir program olacaktır. Bu yüzden siz gelecek hafta [cuma], kısa sünne ya da anlatıın bakıınından Ebuzer'i gönnek ve anlan1ak için bir düşünce ortaını hazırlaınaya yönelik olma ihtimali bulunan dersimden sonra bu prograını izleyebilirsiniz, diye umuyoruın. Çünkü bu program, içerik ve forrn açısından oldukça üst düzeydedir ve genel düzeyde değildir. Bunun benzerini başka yerlerde gönnek olanaksızdır. I-Iatta başka yerlerde tiyatro adıyla gördüklerimiz bununla taban tabana zıttır. Bu tür gösteri ve sanatın sunulması, ahlak karşıtı, insanlık karşıtı, bozuk, bozucu ve aşağılık sanatla savaşmanın en büyük ve tek eylemsel yolu

durumundadır.

Çünkü bir yasa vardır; Kimileri, bir sanat ya da bir araç veya bir konu, düşmanın kötüye kullanınasında vesile olunca, onunla savaşmak için bu konuyu esas olarak hiç gündeıne getirınemek gerektiğini sanmaktadırlar. Oysa tain tersine onun karşısında suskun kalıp meseleyi gündeme getirmediğİrniz zan1an alanı bütünüyle düşınanın öncülüğüne ve zaferine terk etmiş oluruz. Bu konulara verilen saptırıcı rolle savaşım ve sanatı ya da edebiyatı ya da şiiri veya insanın elinde bulunan herhangi bir aracı kötüye kullanmaya karşı savaşım için bu insani araçları doğru şekliyle gecikmeden ve daha ciddi bir biçiinde ortaya getirmek gerekir. Bu yolla, söz konusu kötüye kullann1aya ve bu araçlara verilen saptırıcı role karşı savaşın1 verilebilir. Bu yüzden İslam Peygamberi, fesat çıkarıcı, ahlak dışı, düşünce ve bilinç karşıtı ve

insanlık karşıtı cahiliye şiiriyle savaşmak için, kimsenin şiir söylememesini ve İslam'ın şiir adında son derece etkili bir anlatım aracından yoksun kalmasını emretmemiştir. Cahililer, aristokratlar ve kanada bağlı şairler şiiri fesat aracı kıldıkları için, bizim de şiir söylememiz onları meşru duruma getirip yaygınlaştırmamızı sağlar, denilemez. Hatta tam tersidir. Biz şiir söylemezsek şiiri en güzel anlatım aracı ve duyguları harekete geçirici etken olarak düşmanın tekeline vermiş,

olayı kabullenmiş oluruz. Fasit şiirle savaşım için ıslah edici şiir söylemek gerekir.

Ahlaki, ruhi ve hatta fikri ve dini sapmaya yol açan ve din.l-insani duyguların, eğilim ve gelişimierin saf dışı kalmasını sağlayan tiyatroyla savaşım için toplumda sanat gücünün, en üst düzeyinde aşkın bir diniinsanı tiyatronun gerçekleştirilmesi ve böylece düşmanın bizi bozguna uğratmak için seçtiği silahla bozguna uğratılınası gerekir. Bu, genel bir yasadır. Bu yüzden, her şeyi yitirdiğimizden beri -ve şu anda hiçbir şey yapamadığımızı görüyoruz- ve her şeyi düŞman ya da düşman olmasa da yabancı ·kendi tekeline aldığından beri, bu araç, onun tekelinde olduğu için bize kirli görünmektedir. Kirli göründüğü için de cesaret edip onu alarak yıkayıp temizlemekten ve doğru yolda seçip kullanmaktan korkmuşuzdur. Hatta bu konunun bilincinde olan kıınseler de kendi genel ve toplumsal haysiyetlerini ve prestijlerini korumak yüzünden, topluınsal haysiyetleri yitmemesi için böyle bir cesareti göstermeye korkınuşlardır. Fakat biz ve siz -ki elhamdülillah bu tür haysiyetlerimiz yokbu işi yapmalıyız.

Bugün vereceğim ders özel bir derstir. Yani bugün dünyada moda olan ideolojik konularla tanışıklığı bulunan aydınlar ve kitap okurları arasında oldukça yaygın olan bir konu olup az çok bilinmektedir. Yani ideolojinin en ünlü ve en tanınmış yüzü; okumuşlar arasında on dokuzuncu

yüzyılın tarih felsefesi ve sosyalizmi. Öyle ki her okumuş kimseortalama olarak- Marksizın ideolojisini ya da sosyalizmi vb. bildiğini ortaya koymak istediğinde yedi sekiz keliıneden fazla birşey bilmez. Sadece o yedi sekiz kelimesi vardır ve artık sonunu getiremez. Bu, bu derecede genel ve belirgindir ve az çok herkesin kafasında vardır. Ben, yine bu konuyu ele alınak istiyorum. Çünkü ne yazık ki hem dersimizin esas konusudur, hem de bu ideolojinin esas konusudur. Bu konu, on dokuzuncu yüzyıl ideolojisinde toplumbilimin bilimsel felsefesi adını taşıyan tarih felsefesidir.

Fakat şunu belirtmek istiyordum; Herkesin az çok tanışık olduğu bu bilinen dersi ele alırken bu konuyla genel olarak tanışık olan sizin için yararlı olabilecek üç yeni konuyu da ele alabilirim; Birincisi, konuyu ele alma biçiıni ve yargıyı delillendirme yönteınidir. Çünkü çoğunlukla bu

konu bilınınektedir, aına bu konunun diyalektik çözümleme türü çoğunlukla dakik ve bilin1sel olarak bilinmeınektedir; bilinenler ancak genel ve yüzeyseldir. İkincisi, bu fonnun [tarih felsefesinin soınut formunun] eleştirisidir. Üçüncü konuysa son olarak dünyada günden1e gelen ve tarih felsefesi konusunu bütünüyle değiştiren yeni ve yanlı konulan kapsarnaktadır. Şu anlamda ki kin1ileri bugün -yirn1inci yüzyılda- aslında tarih felsefesinin anlaınsız birşey olduğuna inann1aktadırlar

ve yirıninci yüzyıl toplun1biliıncileri, çoğunlukla, tarih felsefesini bilin1sel ve akademik çerçeveden çıkarına, bir yana bırakma ve geçediği kalmaınış tarihsel bir öğreti olarak algılama eğilimindedirler. Onlara göre tarih felsefesi, olsa olsa henüz gusül suyu ve kefeni kurumuş; seksen ya da yüz yıl öncesininınalı olan tarihsel bir öğretidir ve düşünsel bir cenaze biçiininde ve klasik meseleler olarak algılanrnalıdır. Kirnileri de bu ideolojiye hala vefalıdırlar [ki bunlar üniversite hocaları olmayıp daha çok hiziplerde yer alan ve özgür aydınlar olarak ortaya çıkan kiınselerdir] ve daha çok on dokuzuncu yüzyıl tarih felsefesini esaslı olarak yeniden gözden geçinne eğiliınindedirler. Bu konuları ders içerisinde ele alacağın1, elbette çok seri olarak Çünkü ders usulünü siz biliyorsunuz ve ben de derslerin arasında belirttim. Ders notlanından birinde [şimdi hangisi olduğunu bilıniyorun1; sanırım tevhid konusundaydı; toplun1biliınsel altyapı olarak tevhid] tevhidi altyapı olarak ele almak isterken bu aşan1aları [ilkel koınün, serflik, kölelik vb. aşarnalannı] ele aldım. Dolayısıyla siz onları okuduğunuz için yeni yayın1lanınış olsa da artık tekrara ihtiyaç duyınazsınız. Fakat burada konunun zihinsel olarak ortaya· konulınası bakıınından, dersime başlamak için bunun planını ınaddeler halinde sıralayıp ardından olayın diyalektik açıklaınasına geçiyorum.

Öncelikle belirtıneliyim ki Marksizrn' in tarih felsefesi dediğim zaman,

söylemek istediğim, genelin ve aydınların kafasında var olan şeyden başka bir şeydir. Ben bu yanlış anlaınayla hep karşılaştıın ve savaş içinde oldun1. Ne yazık ki kin1i ınutaassıp din adarnlarımız arasında bulunan aynı ;ruh duruınu, din karşıtı mutaassıplarıınız arasında da vardır. Çünkü taassup tek bir cinstir; ister dini sıfatlı olsun, ister din karşıtı sıfatlı olsun ne fark eder Taassubun esası, kalıplaşn1ış biçünde düşünrnekten, taşlaşn1ış biçin1de düşünınekten, ınuhalifin inancına katlanan1aınaktan, kişisel tavrı akait yerine, itikadi gerçekler yerine geçirn1ekten, mukallit oln1aktan, l~endi itikadi esaslarını bir nebze olsun yeniden ele alma olanağına sahip oln1aınaktan ve kin1seye inancını açıklaına fırsatı verınemelden ibarettir. Örneğin kiınileri, bir kişinin tipine bakıp onu çok da ınukaddes vs. bir kişi olarak göremeyince, İslan1i konularda görüş belirtme hakkını ona verınezler ve ona günden1e gelen

her türlü dini konuyu bize sor da sana anlatalım, sen git onlara anlat, derler. Bunu diyenierin hiçbir bilgilerinin bulunmaması önemli değildir. Dış görünüşleri, bütün boyutlarıyla İslam iddiasında bulunmak için yeterlidir, okumasa da birşey değişınez.

Ben, Adem kıssası ve onun felsefesi konusundaki 'yasak meyve'yi [ki karmaşıktır ve yedinci derste buna seri olarak değinmiştim] ilim diye değerlendirdim. Son zamanda bir dergide biri, Falanca, yasak meyveyi

ilim ya da basiret olarak tanımlamış, siz ne diyorsunuz diye sormuş. Sonra onlar da tuhaf yaygaralar koparmışlar ve saldırılar başlamıştır; Bu konuları uzınanlarıyla, yani bizlerle ele alsaydınız yasak meyveye basiret deme yaniışına düşmezdiniz ve Kur' an ayetini Tevrat gibi tefsir etmezdiniz. Yasak nı.eyvenin basiret olduğunu söyleyenler, ilim ve hasirete karşı olan ve bu yolla ilmin yasak olduğunu söyleyen ortaçağ keşişleridir. O, biz ortaçağ dediğimiz zaman on ikinci, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci yüzyılları kastettiğimizi, Tevrat dediğimiz zarhanda Hz. Musa zamanına ait Tevrat'ı kastettiğimizi anlayanı.amış. Bu ikisinin esas olarak birbiriyle bağlantısı yoktur. Tevrat'ta -hatta tahrif edilmiş Tevrat' ta- söz konusu olan yasak meyve tefsiri, I-Iz. İsa' dan önceki Yahudilerle ilgilidir. Belirttiğin1iz ortaçağ ise İsa' dan sonraki onuncu, on birinci, on ikinci yüzyıllardır. Güzel; bu ikisini birbiriyle karıştırdılar, önemli değil. Oldukça önenı.li olan ınesele, tuhaf bir şiddet ve kesinlikle, yasak meyveyi basiret olarak değerlendiren herkesin, bütün İslam'ın tersine ve kaynakların ve ölçütlerin tersine konuşınuş olduğunu söylemesidir. Yasak meyve, iliın ve basiret değil, heva ve hevestir. Neden dolayı Yasak olduğundan dolayı. Sonra o, akll delil bakını. ından -çünkü ıneyvenin yasak olduğunu söylenı.iştim- yasak olan şeyin kesinlikle kötü olduğunu düşünmüştür [Mesela biri Haceru'lEsved'i yerinden alıp eve götürmek yasaktır dese, bu durumda I-Iaceru'l-

Esved'in kötü bir şey olduğu anlaşılır; Çünkü bu amel yasaklanmıştır].
Yemek yasaklanınıştır, meyve kötü olduğundan değildir bu.
Ayrıca, yasaklanınış, ne anlama gelir Bunları kendi zihnimizle kıyaslamamız ve yetersiz aklımıza dayanmamamız gerekir; tersine ölçütlere göre konuşmamız gerekir. Ben, ölçütlere göre konuşmak gerektiğini söyleyince yaygara kopmuştur; Böyle bir söz sarfeden kişi, İslam'ın tüm kaynaklarının, İslam esaslarının, Ehl-i Beyt'in, İslami tefsirlerin ve Kur'an ınetninin tersine konuşmuştur; Adam gel~p Kur'an'ını.ızı Tevrat'a bakarak açıklamış ve ona ortaçağ kafasıyla anlaın vermiştir, denilmiştir. Ben gerçekten çok memnun oldum [Beyazid-i Bistaıni'nin deyişiyle, ne mutlu o millete ki gayrını.üslimi ben olayım]. Onlar ve o der-

Dinler tarihinin yedinci dersi kastedilmektedir. Toplu eserler, no 14.

gi beni bir ortaçağ insanı olarak ve ortaçağ keşişlerinin ve ortaçağ ruhanilik kurumunun ithaınıyla ithaın edilıniş biri olarak saldırısına hedef alnı.ıştır. Elhaındülillah çok menı.nun oldum. Çünkü beyını.izin kafasında aydın olınak, bilinçlilik, ilerilik ve modernizm o denli ilerlemiş ki yeni tahsiliiierden biri olan ben, geri kalmışlıkla, kalıplaşmışlıkla, din! taassupla, ortaçağlı olnı.akla suçlanıyorum. Bu, toplum için elbette büyük bir ınüjdedir! Fakat mesele şu; Bütün tefsirlere baktığımızda istisnasız olarak [Şii ve Sünni tefsirler, özellikle Şii tefsirler, hepsinden çok

da herkesin elinin altında bulunan Tefsir-i Safi] hasiret ve ilim olarak anlaın vermişlerdir. Bundan da öte bütün Ehl-i Beyt imamları yasak meyveye basıı·et, iliın ve ilham anlaınını vermişlerdir. Tefsir-i Safi şöyle yazar; Bazı tevil ehli bunun haset ve heva olduğunu söyleınişlerdir. [Tevil ehli bu şekilde işkembeden atan ve akıllarına geldiği gibi anlaın veren kimselerdir. Onlardan bazıları yasak meyvenin haset ve heva olduğunu söyleınişlerdir] Fakat istisnasız bütün Şia ınamları -Safi Tefsiri' nde var- yasak meyvenin bilinç ve basiret, hayır ve şerrin bilgisi, hatta ilah! bilgi ve hatta Muhammed! nur olduğunu söylemişlerdir ki bunlar, bu meyvenin çeşitli anlamlandır. Niçin yasaklandığı ve bu yasaklanışla anlaınlann nasıl uyuştuğu üzerinde oturup düşünınek, çözmek ve anlamak gerekir. Yine anlayamazsak, anlamadığınızı söylemeli ve gidip anlaınalıyız.

Bu, başka bir konudur. Olayın ne hale geldiği görülüyor; Bir kişi, sadece dış görünüşü ve resmi tipi hatırına hiçbir tefsire bakmadan, tek bir kitaba bile başvunnadan, resınen bütün İslam'ın ağzından, saygın bir ilmi topluluğun ağzından beni ya da benim gibi birini hırpalaınaktadır. Hem de bütün İslam! bilgi ve bilimlerin, Ehl-i Beyt'in ve Ehl-i Beyt kültürünün adını kullanarak, bunları bilıneden konuştuın diye beni suçlamaktadır. Oysa tam tersine ben, bütün Şii rivayetlereve genel anlamda bütün Şia ve İslam kaynaklanna dayanarak konuştum. Bunları

yazan biri, herkesin elinin altında bulunan bir tefsire baknı.amış, hiç kuşku duynı.adan, kesin bir yargıyla bana saldırmıştır. Tip ve fornı. meselesi. Pekala. Belirttiğinı. konu, kitaba ilişkin konudur. Derginin eleştirisini inceleyiniz, tefsirlerden birine de bakınız [Farsça ya da Arapça fark etınez]. Sonra ne söylemekte olduğunı.u anlarsınız. Bunlar nazar! vs. bir tartışnı.a değil.

İnsan, tain olarak ayın duruinu din karşıtı aydının taassubunda da görür. Adaının biri gelir, örneğin üç tane Farsça ınakale -bilnı.eın kimin tercünı.esi- okur. Beninı_ uzmanlık alanıının bu olduğunu, yıllardır ders verdiğiini, bu alanda tahsil gördüğüinü, araştırmalar yaptığımı, bu kontılar içinde büyüdüğüinü, liseden beri bu konuların içinde olduğumu ve hülasa bu konuyu artık ezberlediğimi, som·a da bilimsel ve resnı.! ola442

rak gidip medrese talebesi gibi öğrenimini gördüğümü bildiği halde kendisi daha yeni yeni birkaç makale okumuşken, sırf ben dindar olduğuın, tipim dinli bir tip olduğu, kendisi ise dindar bir tip olmadığı için, ben Marksist olmadığım, kendisi ise inanç bakımından kendisini Marksist olarak gördüğü için bu ideolojiyle ilgili olarak görüş belirtme hakkını bana vermemektedir. Oysa ben, doğrudan doğruya asıl kaynaklardan yararlanırken, kendisi son zanıanlarda yayımlanan Farsça bir dergide yer alan üçüncü el bir tercün1eye dayanınaktadır. Fakat o Marksist olduğu,

bense Marksist olmadığım için, anlan1adan, bilinçsiz olarak, kaynaklara başvurınadan [zaten başvuramaz] o ideolojinin ağzından ve ona bağlı konuların adını kullanarak bana karşı kesin hükümler çıkarn1a hakkını kendisine vermektedir. Sonra da bana ve benzerlerime, sırf inanç bakımından Marksist almadığımız ve o öğreti dizgesine ve on dokuzuncu yüzyıl Marksizm' ine inanmadığınız için, sorgusuz sualsiz, sırf bu yüzden [özellikle dindar olma gibi daha kötü bir suçun1uz da olduğu için!] görüş belirtn1e hakkı vermemektedir. Oysa resını bakımdan ben, bu işin uzınanıyın1, o ise bu işi inceleyecek durumda bile değil. İşte bu aynı taassuptur. Bir şeye inanınakla o şeyi tanımayı birbirine karıştınyorlar. Sanıyorlar ki bir şeye inanan herkes, dolayısıyla o şeyi iyi tanıyabilir; O gruba, o toplun1a ve o millete ınensup olduğu için de dolayısıyla onun uzınanıdır.ı7s Taassubun özelliklerinden biri bir öğretiye inandığın zan1an, ona karşı olan en küçük bir görüşü bile duyn1a iznini kendime vermeınemdir. Ne yazık ki bu iki mutaassıp kutup arasında orta grup henüz şekillenn1emiştir ve henüz değişın ve hareket halindedir. Kendisini hızla gösterıneye başlamış, özgür ve gerçeği arayan bir düşünceyi, dayatıln1ış kalıplardan kurtulup doğruluğu ve gerçeği seçınek isteyen düşünceyi oluşturınak ve konular üzerinde düşünüp akletme ve onları irdeleyip çözümleme yeteneğii1i, kendisini doğru aniayıp düzeltıne yeteneğini gerçekleştirn1ek için gerekli belirtileri sergilen1eye başlamışsa

da bütün biliinsel konular, taşlaşmış durumdaki yeni ya da eski

kalıplar haline gelrniş ve bozulınuştur.

Çünkü hem Marksizm ideolojisinde tarih felsefesi temel bir konudur

178 Hatta kimi üniversitelerimiz de bu yanlışları yapmaktadırlar.

Amerika'dan ya da ingiltere'den ya da Fransa'dan gelmiş herkesin, oradayken manav bile olsa burada

üniversite hocalığı yapabileceğini, Fransız ya da ingiliz edebiyatı dersleri verebileceğini sanmaktadırlar.

Sonra üniversitede, uzmanlığı sadece ve sadece orada doğmak ve bir iranlının karısı olmak olan, başkaca

hiçbir şey bilmeyen bir hanım, Fransızca ya da ingilizce dersi vermektedir. Shakespare'in, Anatale

France'ın, Pascal'ın ve Descartes'ın yazılarını irdeleyip çözümlemesi için ona vermektedirler. Bu zavallının

kulağına bunlardan hiçbiri daha önce çalınmamıştır. Bu, hepimizin yapmakta olduğu bir yanlıştır. Bir yerin

halkından olmak ya da bir gruba müntesip olmak veya bir öğretiye inanıyor olmak bilimsel uzmanlıkla

karıştırılmaktadır. Genellikle herkes -hem dini taassubu bulunan kimse, hem de din karşıtı taassubu bulunan

kimse- bu ikisine karşı vehme kapılmaktadır.

All ŞERiATi Q413

[söylediğin1 gibi Marx'ın kendisi ideolojisinin olmadığına, öğretisinin

toplumbiliın olmadığına, insanbiliın olmadığına, ideoloji olmadığına,

felsefe olınadığına, din olınadığına, din karşıtlığı olmadığına, ancak öğretisinin

bir tarih felsefesi olduğuna inanır] hem de esas olarak İslam-bilim alanındaki dersİlniz tarih felsefesine gelip dayanınıştır ve ben, aslında İslam'ın kendisinin, özellikle Şii boyutunda bir tür belirgin tarih felsefesinin bulunduğuna, yani İslaın'la ilgili Şii çıkarın ve görüşünün tam anlaınıyla forın kazanınış, taın anlaınıyla dakik ve belirgin -ki resmedilebilir- bir tarih felsefesinin bulunduğuna inanıyoruın. Aslında Şianın inanç temeli, kendine özgü bir tarih felsefesi ve belirgin, cebri ve kaçınılınaz bir tarihsel gidiştir. Buradan yola çıkarak esas tarih felsefesi öğretilerini ele almalıyız. Hem tarih felsefesi, daha önce belirttiğiın gibi, genelin zihninde yüzeysel de olsa gündemde olduğundan, heın de yeni toplum-bilimin tarih felsefesini neredeyse kesin olarak akadeınik eğitiın-öğretiın sahnesinden uzaklaştırınakta olduğundan, aynı şekilde, üniversitelerde gücünü yitirmesine karşın, tarih felsefesinin hala Doğu ve Batı' daki topluınsal çalışına ve savaşıiniarda teınel, canlı ve fiili rolünün bulunduğundan hareketle tarih felsefesinin, özellikle diyalektik bakış ve ınetotla dakik, doğru ve açık olarak ele alınması zorunludur. Ben bunu, daha çok, diyalektik bir bakış ve çıkarıının tarihi nasıl irdeleyip çözümlediğini göstermek aınacıyla ortaya koyuyorum. Bu yüzden siz daha çok, topluınsal ya da tarihsel konuları diyalektik olarak irdeleyip çözüınlemenin ne olduğuna dikkat etmelisiniz aslında. Bu başlıbaşına bir derstir ve asıl dersten daha genel ve daha yaygın olup başka konular için de kullanılabilir durumdadır.

Belirttiğirn gibi yarı aydın taassubundald inançlardan biri -ki bu büyük ve genel bir yanılgı olup ben hep bu işle boğuşınaktayın1, ama o bunu kabul edeınez; çünkü ben Marksist değiliın, o ise Marksist- şudur; Ben, Siz daha aydın ve daha doğrusunuz, aına şu kitapta onun kendisi ve kalemi şu cümleyi yazn1ış ve sen benin1 karşıında değilsin ki kendinin anladığını, beniinse anlan1adığın1ı söyleyesin. Çünkü ben n1etnin kendisinden naklediyornın ve kaynağı gösteriyoruın. Böylece senin yanlışını düzeltiyorum. Kendi aklın1a ve ideolojiine değil, senin aklına ve ideolojine dayanıyoruın. Bu yanlış, biliinsel bir yanlıştır, teorik bir yanlış değildir. dediğimde o, bu ikisini birbiriyle kanştınr .

Kin1ileri derler ki örneğin nasıl oluyor da onca büyüklüğüne karşın falanca üstat ya da falanca bilim adamı anlaınıyor da sen anlıyorsun Öncelikle ınesele, Sen anladın. ıneselesi değildir. Bir konuyu sıradan bir insanın anlaınası ve bir dehanın anlaınaması ınümkündür. Bu son1ut birşeydir. Böyle alınazsa insanlardan hiçbirinin hakkı olınaz ve bütün insanlar dünyada birkaç dahinin mukallidi olmak ve akıllarını bir yana

bırakmak durumunda kalırlar.

İkincisi, bu konu fizyolojiyle ilgili bir konudur. Örneğin kalbin, duygularda ve eğilını.lerde hiçbir rolünün bulunmadığını söyleyen bir tabip var diyeliın [I--Ienı. de tabip, hem de bu Tahran Üniversitesi'nden ınezun

olup resmen doktor olmuştur.] Bense bu alanda bir hiç olan ve tedaviden de anianıayan biri olarak diyoruın ki hayır bayıın -örneğin- yeni bir görüş var; kalbin herşeyin merkezi olduğunu söyleyen eski görüş değil, yeni görüş. Bu görüş, kalbin insani duygularda rolünün bulunduğunu söylüyor. Bundan sonra bir dinleyici diyor ki; Nasıl oluyor da bir doktor olan bu kişi böyle bir laf edebiliyor da bir doktor olmadığın halde sen onun söylediklerini kabul etmiyor, görüşünü reddediyorsun Diyorum ki; Ben burada aktarıcıyım. Ben onun karşısında kendi görüşümü söylersem bu yanlıştır; çünkü bu iş bilimsel ve teknik bir iştir ve kişisel görüş belirtip, 'Benim anlayışuna uyınadı.' [Senin anlayışın yanılıyor] demek olmaz. Burada ben görüş belirtirken karşıındakinden büyük bir tabip olan birine dayanıyorum. Örneğin bu -diyelim ki J. Lock- kalbin duygular üzerinde hiçöir rolünün bulunmadığını söylediğinde, ben diyorum ki, 'Tıp alanında iki Nobel ödülü almış bulunan ve fizyoloji de bilen Alexis Carrel, kalbin rolü bulunduğunu yazıyor.' O, kabul etınek zorundadır. Beniın bu sözü söyleme hakkıın var. Bu sözü ben söylenıiyorum, Carrel söylüyor; ben ondan aktanyorun1. Bu şekilde başka bir dehaya ve bilirnsel bir uz-111ana dayanarak başka bir uzmanı olun1suzlayıp eleştirmeye, kendisi uzn1an alınasa da, herkesin hakkı vardır. Bu, kişisel görüş belirtn1ekten başka birşeydir ve ikisini birbirinden ayırmak gerekir.

Tarih felsefesi dediği zaman, önce ilkel komün, sorıra kölelik, toprağa

bağlı kölelik, feodalizın, burjuvazi dönemlerinin bulunuşu anlamında, topluca Marksİzın'in tarih felsefesini oluşturan çeşitli aşamalardaki tarihin bu hareketinin dünyanın ve insanlığın tarih felsefesi olduğunu sanmaktadır. Oysa yazann kendisi ve bu tarih felsefesinin kurucusu, bunun Batı' daki topluınsal değişimierin tarih felsefesi olduğuna inanmaktadır. Bu tamamlayıcılar Engels' in kendisine ait olup mutlak tarih felsefesi değildir. Tanı. tersine Batı toplunıunun başlangıçtan bugüne dek olan toplumsal değişünlerinin tarih felsefesidir. Doğu'ya vardığında Engels, Doğu toplumunun seyrini ortaya koymak için yeni bir inceleıne ve araştırmaya ihtiyaç bulunduğunu belirtir. Çünkü Doğu toplunıu, Batı'nın uğradığı topluınsal değişimlerde geçtiği aşamalardan geçmemiştir.

Ben, ideolojiye inanan aydınlarca ortaya konulmuş gülünesi çabalar gördüm; Söz konusu aydınlar, insanlık tarihinin felsefesinin kalıbını oluşturduğunu, bütün toplurnlara egemen olduğunu ve uyduğunu sandıklan Marksizrn'in tarih felsefesi kalıbını alıp kendi toplurnlannı zaman içerisinde, başka değişını.lere ait bu hazır kalıplara dökn1eye çaAli ŞERiATi 445

balanuşlardır. Bayun, istediğin kadar çabalasan da, ölesiye uğraşsan da bu bölgede sertlik yoktur. dediınse de o yine de türetınek istedi.

Tarih felsefesinde olduğu şekliyle burada feodalilenin tanıını yoktur ve söz konusu tarih felsefesine uyarlanır gibi değildir. Burada başka bir ad

verilnıesi gereken kendine özgü bir üretiın biçimi ve kendine özgü bir toplumsal sisteın vardır. Hatta dışsal biçinı açısından da [içerikten, psikolojiden ve kültürden ayrı olarak] farklıdır. Batı burjuvazisiyle İran burjuvazisi -örneğin- Türkiye ya da İslaın ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri burjuvası arasında fark olup iki ayrı burjuva sınıfı söz konusudur ve şekil olarak benzer olsa da içerik olarak bu iki sınıf birbirinden farklıdır. İdeolojik, düşünsel ve kültürel içeriği, dili ve topluınsal davranışı farklıdır. Feodalitede, serflikte ve hatta kölelikte Batı'nın topluınsal sistenıiyle Doğu'nunki arasında fark vardır. Bu yüzden bir aydın gerçekten bilimsel anlaında Marksist ise kendi doğulu toplunınnun değişimi için, diyalektik bir bakışla yeni bir tarih felsefesi keşfetınelidir. Onun diyalektik bakış açısıyla Batı topluınunun değişinı seyrini başlangıcından kendi çağına dek araştınp o aşaınalan, kendi deyişiyle düzenlemesinden ya da keşfetınesinden hareketle, gerçekten bilinısel bir Marksist ve diyalektisyen olan Doğulu aydın aynı nüshaları ve aynı kalıpları kendi topluınunda uygulanıakla başarılı olamaz ve gerçeklikleri inceltip kalınlaştırarak, bozup yontarak ve çoğaltıp azaltarak bu kalıplara dökemez ve onları saptıraınaz. Bunu yapan, doğru bir taklitçi değil, kör bir taklitçidir. Basiretli ve biliinsel taklitçi, onun metodunu alıp Doğu toplunınnun altyapıda ve üstyapıda geçirdiği toplumsal değişinıleri, diyalektik çelişki, tarihin diyalektik hareketi ve tarihin belirleyiciliği esaslarına

göre yeniden ortaya koyan ve sonuç olarak Marx'ın sunduğu tarih felsefesinden farklı olan bir tarih felsefesine ulaşan kişidir. Ancak bunu yaparken onun yöntemi bilinısel açıdan Marksist bir yönteındir. Fakat Batı'yı nasıl taklit ediyorsak, aynı şekilde biziın aydınlarınıızin da Batı' da bulunan ideolojileri -sol ya da sağ fark etnıez- olduğu gibi taklit ettiklerini, yani tavır olarak, yöntem olarak, bilimsel nıetot ve bakış olarak değil de şekil bakımından taklit ettiklerini görüyoruz. Bu yüzden, şekil olarak taklit ettiğimizde henı üretirnde, heın de düşüncede hep tüketici olarak kalırız. Fakat yöntem olarak taklit ettiğiiniz zanıan, kısa bir süre sonra, taklit düzeyinden, taklit ve tüketİnı aşaınasından kurtulur ve kendimiz düşünce ve iktisat bakunından üretici durumuna geliriz. Marksizm'in tarih felsefesinin Batı acısından ortaya koyduğu aşamaların birincisi ilkel komün aşaması, ikincisi kölelik aşaması, üçün446

cüsü serflik aşaması, dördüncüsü feodalite yada feodalizm aşaması, beşincisi burjuvazi aşaması, altıncısı ise kapitalizm aşamasıdır.

Burada küçük bir açıklama yapayım; Burjuvaziyle kapitalizm arasında dakik bir sınır yoktur. Burjuvazi, paranın mübadele edildiği, paranın kullanılmaya başlandığı ve feodalite döneminde egemen olan malın mal ile mübadelesinin, malın parayla mübadelesine dönüştüğü aşamadan başlar. Dolayısıyla bu, para gelince burjuvazi de geldi, demektir.

Bunun dışsal biçimiyse şehir hayatının başlaması ve aynı şekilde tarım ürünleri karşısında el ürünlerinin pazarda yer almasıdır. Feodalite ürünlerinin sembolü olan buğdayın üretilip satılması karşısında, biri çıkıp halı dokuyup sattığı zaman burjuvazi başlamıştır. Burada burjuvazi başlar. Sonra klasik burjuvazi vardır bir de. Klasik burjuvazi, pazar burjuvazisidir. Para dediğimiz zaman, ister tarım ürünlerinin şehre getirilip şekil değişikliğine uğratılarak satıldığı ve ticaret yapıldığı pazar olsun, ister malların ve temel maddelerinsatıldığı pazar olsun fark etmez. Burjuvazi, her iki şekilde de pazar burjuvazisidir ve buna klasik burjuvazi adı verilir. Bizim de şimdi, çok eski çağlardan beri klasik burjuvazimiz vardır. Modern burjuvaziyse sanayi burjuvazisidir, yani el işinin yavaş yavaş iktisadi hayattan çekilip yerini makine işine bıraktığı burjuvazidir.

Elbette her sanatta ve zanaatte hem elin hem de araç gerecin işin içinde olduğunu görüyoruz. Ancak makine ne zaman başlamıştır oluşmaya Üretimde araç gerecin rolü elin rolünden daha fazla olmaya başlayınca burada makine işin içine girer ve artık araç gerecin adı makinedir. Kürek ele bağlıdır, balyoz ele bağlıdır; aynı şekilde el değirmeni ya da orak ele bağlıdır. Fakat değirn-ıen ortaya çıktığında, değirmende ve özellikle el değirmeninde el işin içinde olmakla birlikte buğdayın un haline getirİlınesinde araç gerecin rolü değirınencinin eli-nin

rolünden daha fazladır. Burada ilkel ınakine işe karışmıştır. Bu makine geliştikçe esas olarak el bir yana itilir ve işçi, el olarak değil bakış olarak söz konusudur artık İşte burada işçi, makinenin yanında, işçi değil, kontrol edicidir. Yani gözü elinden daha çok çalışmaktadır. Burada bütün işi n-ıakinenin yaptığını görüyoruz. Makine buluş bile yapmaktadır. Yani insan zihninin yapmakta olduğu işlerden birçoğunu şimdi makine yapmaktadır ve insan makineden dışlann-ıakta ve gün geçtikçe makine insana ihtiyaç duymaz duruma gelmektedir. Böylece insan, çok uzaktan kontrol edici bir hal almaktadır. Böylelikle makinenin insana ihtiyacı kalınamakta ve sonunda makine tam anlamıyla otoınasyon dönemi olan bir döneme doğru gitmektedir. Otoınasyon dönemi, makinenin kendi kendine çalıştığı, insanın üretilnde hiçbir rolünün kalmadığı ve makinenin son derece ileriediği dönen~dir. Bunun üst

aşaması elektroniktir.179 Bu, n1akinenin doruk noktada olduğu dönemdir. Fakat burjuvazi ile kapitalizının ayrılış dönemi o kadar belirgin olınayıp kiınileri kapitalizm ile burjuvaziyi tek dönem olarak görmektedirler; yani kapitaliznü burjuvazi düzeninin tekaınül etıniş dönemi olarak kabul etmektedirler ama kimileri de aradaki farkı belirginleştirmek istemektedirler [beniın görüşüınce de belirgindir]. Ben de bu ikinci görüşe inanmaktayım. Bu ikinci görüş şudur; Klasik şekliyle burjuvazi,

şehir hayatına ve el emeğine dayalıdır. Öyleyse bu dönemde buıjuvazinin tanımı şöyledir; Burjuva, para alış verişi esasına dayalı ve el eıneğiyle üretim altyapısına sahip olup şehirde ya da şehir benzeri yerlerde yaşayan orta sınıftır. Bu sınıfın toplumsal rolü, üretim ve tüketim arasında aracılık rolüdür. Oysa modern burjuvada, burjuvanın aracılık rolü değiştirİCİ roldür. Şu anlamda ki klasik buıjuvazi, bir yerden malı üreticinin elinden alıp, hiç müdahalede bulunmadan onu tüketiciye ulaştırır. Meyveyi bahçeden getirir, pazarda satar; ona hiç müdahale etmez. Buğdayı alıp halka verir, meyveyi alıp halka verir, insanlar için kumaş getirir. Tacirdir ve tacirin mala bir müdahalesi yoktur. Bu, klasik burjuvazidir. Modern burjuvazide burjuva, üreticiden alıp tüketiciye sunduğu mala müdahalede bulunur. Şöyle ki, ınodern burjuva, tüketim maddesini, hammadde halinden kullanılabilir madde haline dönüştürür. Böylece yün ya da boyayı alıcıya ve tüketiciye vermek için satın almaz; tersineyünü ve boyayı alıp halı fabrikasına getirir ve orada bunları halı haline dönüştürür, ardından da tüketiciye sunar. Dolayısıyla halı, haınmadde üretimiyle üretilmiş malın tüketimi arasında yer alan basamakta buıiuvazi şekil değişimine uğratılmış yün ve boyadan ibarettir. Buna göre, klasik burjuvazinin bir ticaret burjuvazisi, modern buıiuvazinin ise bir üretim burjuvazisi olduğunu söyleyebiliriz. Mal üzerinde değişiklik yaptığı, değişiklik yapmak için de araç gerecinin

bulunduğu ve değişiklik yapmayı istediği için bu üretim burju-

179 Bu, bazı filozofların ve iranlı Sadık Hidayet gibi karamsar kimselerin deyişiyle insanlığın nihaT bedbahtlık

dönemidir. Sadık Hidayet'in, öteki yazılarının tersine, oldukça olumlu bir yazısı vardır. NihaT olarak onun

şiddetli bir tarihsel karamsarlığı bulunmakla birlikte, makinenin tehlikesini, daha bu tür konular gündemde

değilken iyi tahmin etmesi bakımından olumludur. Onun bu yazısı, 'Sin Lam Kat Lam' adını taşımakta olup

çok ünlü bir yazı olduğu ve sofranıza getirilen 'Arabistanlı Lawrence' filminde [onunla savaşmanın en güzel

yolu asla ondan söz etmememizdir. insanın filmin adını ve bunları anması hiç iyi değil.] Lawrence'ın, bir

bedevi kabile reisi rolünü oynayan Antony Quin'e şöyle dediğini görüyoruz Siz hepiniz Osmanlılar karşısında

birlik almalısınız. Neden Osmanlılar size egemen olsunlar Siz gelin, bizim elimizin altında özgür

olun. Bütün Arap birlik olmalıdır. Kabile reisi der Kim Cevap verir Bütür.ı Arap. Der ki Bizde Arap

yok. Beni Teym orada, BenT Gıfar'ı biliriz, BenT Gatfan'ı biliriz, Beni Hazlan'ı biliriz. Benim kendim de BenT

Kuba'danım. Fakat Arabın kim olduğunu bilmiyorum. Burada hiç Arap yok. Ben, bu ülkenin her yanını,

bütün kabileleri tanırım, ama onlarda Arap yok. Anlaşılıyor ki Arap kabileleri var, ama Arap milleti yok.

vazisinin iki şeye ihtiyacı vardır; Sermaye ve teknik. Oysa ticaret burjuvazisinin bunlara ihtiyacı yoktu; onun tek ihtiyacı itibardı.1so

Üretici burjuvazinin sermaye ve tekniğe ihtiyacı vardır. Çünkü üretici, hammaddeyi satın almalıdır. Ham madde, ilk şeklinden ve cinsinden değişime uğrar. Haınmadde, örneğin, taş veren maden ocağından ibarettir. O, bu maddenin imtiyazını almalıdır ve taşı satın almalıdır. Sonra bu taşı işleyip tüketiciye bir traş makinesi, bir tükenmez kalem ve bir otomobil olarak vermelidir. Böylece hammaddeyi apayrı bir hale sokmuştur. Burada onun tekniğe ve sermayeye ihtiyacı vardır.

Şimdi burjuvazinin, kapitalizme dönüşüm seyrine bakınız; Burjuvanın değiştirici rolü [ki bu iki kutbun ortasındadır] karmaşıklaştıkça, esasiaştıkça ve derinleştikçe daha çok sermaye ve tekniğe ihtiyacı olmaktadır ve aynı şekilde de toplumsal rolü de daha çok güçlenmektedir.

Önce ne iş yapıyordu Önce, karpuzları şuraya getiriyordu ve örneğin iyilerini orta hallilerinden ve kötülerinden ayırıyordu.

Bu, onun iş üzerindeki tek rolü ve müdahalesiydi. Fakat şimdi maden taşını bir otomobil şeklinde ya da bir radyo şeklinde tüketiciye sunmaktadır. Rolü, temel bir rol olup hammadde üreticisinin rolünden de daha fazladır. Dolayısıyla daha güçlü duruma gelmekte ve toplum onun çevresinde dönmektedir. O, toplumun üretim sisteminin temel bir kutbu olmaktadır; Hem tüketicinin kutbu, hem üreticinin kutbu. İki

yan kutup bu ana kutba bağlıdır. İşte burada, burjuvazi muzaffer olmuş,

işte burada bı.Jrjuvazi düzeni oluşmuştur.

Hemen şu açıklamayı yapayım; Bir toplumda burjuvazi düzeninin

oluştuğunu söylediğimizde, bir toplumun burjuvazi olduğunu söylediğimizde

ve burjuva sınıfının ortaya çıktığını söylediğimizde, bu, burjuvanın varlık kazandığı

anlamına gelmez. Çünkü feodalitenin en geri aşamalarında ve hatta

kölelik döneıninde bile burjuva vardı, ama burjuvazi yoktu. Öyle ki hala oldukça

geri bir feodalite aşamasında yaşayan [burjuvazi aşamasına bile erişmemişler,

nereden erişsin sanayi aşamasına] en geri kalmış ülkelerde sanayi

proleteri vardır, ama proleter sımfı henüz yoktur. Bu iki gerçekliği birbirinden

ayırmamak, üçüncü dünya ülkelerinde, aydınların rollerinde birçok yanlış

hareketleri ve sapmaları doğurmuştur. Bu yüzden, işçiyi sanayi işçisi gibi gösterdikleri

her yerde sanayi sınıfının, sanayi aşamasının, sermayedarlık aşamas~

nın ve sanayi proleterya sınıfının oluştuğunu hayal ettiler ve toplumda, bir

180 itibar da, onun mukaddes ve mürnin bir insan olduğunu, sonuçta da Tanrı adamı olduğunu insanların

anlamalarından ibarettir. O, hep cemaatin ön safında namaza durur, onu herkes görür. Öyleyse onun

karşılıksız çekinin bile karşılığı vardır! O, itibar aramaktadır, velev ki sermayesi olmasın. O kadar ki üretici

ve hammadde sahibi, ona yüz bin tümenlik ürününü verebilir ve o da satın almaksızın, orada ya da uzak bir

yerde bulunan -fark etmez- tüketici kutbuna bu ürünü verir. Böylelikle ticaret yapmış malı tüketiciye satmış olur.

Sadece bir ticaret hakkı alır. Genellikle % 500, % 700 ve % 800 satış hakkı alır!

All ŞERiATi 449

aydının sermayedarlık düzeninde, ileri bir sanayi toplumunda -ki orada sanayi işçisi sınıfı ortaya çıkmıştır- aynaması gereken rolü oynamaya başladılar. Bu yüzden yanılgıya düşmüş ve başarılı olamamışlardır. Bir topluınun doğru tahlil ve tecziyesi, doğru toplumu tahlil etmeıniz anlamına gelir, yoksa başka toplumların

aydınlarının doğru tahlillerini burada taklit etınemiz anlamına gelmez.

Şu anlaında ki çok geri kalmış bir ülkede -örneğin- bir maden ocağının, bir kaynağın ortaya çıkınası, bir sanayi noktasının, tam anlamıyla modern ve çok ileri bir sanayi grubunun dünyanın en modern sanayisi düzeyinde, o geri kalmış çölde baş göstermesi ve kendi kendine orada bir sanayi işçisi grubunun da oluşması mümkündür. Bu durumda işçi grubu oluşmuş, işçi sınıfı henüz oluşmamıştır. Sınıf, kendi varlığını, toplum gövdesinin bütününü kaplayan bir katınan şeklinde duyurduğurıda ortaya çıkınış olur. Aynı şekilde, toplun1 da kendisine özgü kültür ve dilini oluşturduğu zaman sınıf ortaya çıkınış olur. Yine, sınıf duygusu kendisinde oluştuğu zaınan sınıf ortaya çıkn1ış deınektir. Bu üçü, sınıfın varlığının ipuçlarıdır. Fakat grup her zaman vardır. Toplumsal sınıf, bireylerden ve gruptan ayrı birşeydir ya da kendine özgü bir olgudur. Sınıfın oluşınası için ilk önce

toplumun bütün gövdesini kaplamış olması ve kendi varlığını, t9plumun her yanında belirgin bir katman olarak duyurmuş olması gerekir.

İkinci olarak, kendisine özgü dilini, kültürünü, toplumsal tavrını, ahlakını, değerlerini, beğenisini, estetik anlayışını, eğiliınlerini, duygularını, bakışını, dünya görüşünü ve ruhunu toplum bütününde ortaya koyınalıdır.

Üçüncü olarak da sınıf duygusunu kazandığı zaınan ortaya çıkar sınıf. Bu tanımı millet için de kabul edebiliriz.

Millet, bir topluınun bireylerinden bir bölümünün ortak kültüre, dile ve tarihe sahip olduklan zaman değil, bu bölümde milli duygu oluştuğu zaman vücut bulınuştur. Bu yüzden, Profesör Berk, Arap n1illetinin [elbette geçmişte değil, son dönemlerde] İsrail'in oluşmasıyla vücut bulduğunu söyler. Dışardan ve Arap milletini ve bu milletin hakkını yok sayan düşman tarafından gelen bu darbe, ona aleınde n1evcut olan bir. gerçeklik olarak kendi varlığını fark ettirdi ve dolayısıyla millet oluştu; yoksa Araplar her zaınan vardılar.ıs1

181 Oldukça başarılı ve çok garazkar bir film olup sömürünün ve siyonizmin en kirli rolünün en ustalıklı dille ve en üstün anlatım ve teknikle sunulduğu ve soframıza getirilen 'Arabistanlı Lawrence' filminde [onunla savaşmanın en güzel yolu asla ondan söz etmememizdir. insanın filmin adını ve bunları anması hiç iyi değil.] Lawrence'ın, bir bedevi kabile reisi rolünü oynayan Antony Quin'e şöyle dediğini görüyoruz Siz hepiniz Osmanlılar

karşısında birlik olmalısınız. Neden Osmanlılar size egemen olsunlar Siz gelin, bizim elimizin altında özgür

olun. Bütün Arap birlik olmalıdır Kabile reisi der Kim Cevap verir Bütün Arap. Der ki Bizde Arap yok. Beni

Teym orada, Beni Gıfar'ı biliriz, Beni Gatfan'ı biliriz, Beni Hazlan'ı biliriz. Benim kendim de Beni Kuba'danım.

Fakat Arabın kim olduğunu bilmiyorum. Burada hiç Arap yok. Ben, bu ülkenin her yanını, bütün kabileleri tanırım,

ama onlarda Arap yok. Anlaşılıyor ki Arap kabileleri var, ama Arap milleti yok.

Özbilinç duygusu oluştuğu zaman millet oluşur. Bu yüzden, İslanı,

belirttiğim gibi İran' a hamle yaptığı zaman, karşısında hiçbir şekilde

direniş söz konusu olmamıştır. Hatta sen gel diyerek buyur eder İslçım'ı.

Yoksa İran İslam'ı buyur etmeseydi, Halid b. Velid'in ya da örneğin

Sa' d b. Ebi Vakkas'ın ordusu o büyüklükteki bir milleti o kadar hızla

yenilgiye uğratamazdı. Bunun kanıtı şudur ki, sonraları direniş başladığı

zaman, Buhara'yı yüz yıldan fazla bir süre birçok kez katliama uğratıp

ezerlerse de Buhara yine direnir. Kendisinde direniş [özbilinç] duygusu

oluşur çünkü. Sonradan, Ümeyyeoğulları gelip İslam hilafeti yerine

Arap hilafeti geçince ve İranlı dışlanınca, orada İran milliyeti oluşur.

Yani dış etken karşısında, dış yok sayıcı karşısında ve antitezi karşısında

milli bilinç duygusu ortaya çıkar. Bu yüzden Şuübiye meydana gelir. Bu

yüzden Ebu Müslim'in hareketleri meydana gelir. Bu yüzden burada

her zaman, en azından belirgin olarak iki asırda kargaşanın sürüp gittiğini görürüz. Bu bakımdan özbilinç duygusu, sınıfın varlığının değit sınıfın şekiilenişinin belirtilerinden biridir. Hatta sımfın özbilinç duygusu, toplumsal sınıfın oluşumuna etkendir.

Burjuvazi döneminde, burjuvanın iki kesim arasında değiştirici rolünü yerine getirmede araç olarak kullandığı makinenin sürekli gelişip ilerlediğini ve daha da güçlendiğini görüyoruz. Burjuvanın değiştirici rolü artınca daha çok teknik ve sermayeye gereksinim duyar. Bu rolün daha fazla ve daha güçlü olarak yerine getirilebilmesi için sermayeler daha çok mütemerkiz olınalı, teknik daha çok ilerlemelidir. Bu bakımdan dünyada iki büyük olay ortaya çıkar [Bu iki büyük olay meselesi çok önemli bir meseledir; kitaplarda vs. yazıldığı gibi değildir. Ancak, açık ve seçik bir gerçekliktir, ama hiçbir yerde yazılmamıştır. Ben bu olaylar üzerinde çok durmayacağım. Çünkü bunlardan çok söz ettim, biliyorsunuz. Şimdi yeri gelmişken biraz değineyim]; Birincisi, tekniğin sanatkar avamların tecrübe ellerinden uzman bilginierin ellerine geçmesidir. Yani şimdi örneğin köy, kasaba ve hatta şu bizim şehir toplumunda1s2 teknik araçların birçoğunu, hiç okuma yazması olmayan, katıksız avam olan sanatkarlar yapmaktadırlar. Onların tekniklerinin bilgili olmakla ilgisi yoktur. Bir kesim köylü ve bir kısım azınlık da sanatkardır, ama alim sanatkar değildirler. Bir köyde birkaç kutup görürsünüz; Biri, okur-yazar olmayan ve tarımsal üretimi gerçekleştiren çiftçi

kutbu. Biriyse zihinsel kutup [yani aydın değil, entelektüel] olup köyün okuryazarlarının,

mollalarının ve entelektüellerin oluşturduğu kutuptur. Bu kutup

geçmişte de vardı. Şehirde de bu entelektüel ya da intelligence, yani toplumun

beyni, ruhaniliğimiz olup sadece din1 rolleri olmayıp din1 konular ve dini ilim-

182 Doğallıkla biz şimdi toplumbilimsel konuları Batılılardan daha iyi anlıyoruz. Çünkü bu konular, Batılılar için

gündemden kalkmış konulardır; hiç tanımazlar. Fakat şu anda bizim toplumumuzda örneği vardır ve örnek

verebiliriz. Bu konuları hepimiz biliriz ve bizim için bir gerçeklik olup somut bir şeydir.

All ŞERiATi 451

ler üzerinde çalışınayıp bütün ilim alanlarıyla ilgileniyorlardı. Aynı şekilde felsefe,

edebiyat ve genel olarak kültür, ilmi havzanın tekelindeydi ve halkın gerisi

avaının birer parçasıydı.

Orada, okur-yazar olan, okuyup yazabilen bir kişi ya da iki kişi veya üç kişi

entelektüeldi [bir, iki ya da üç kişi, fark etmez]. Bu, intelligence kutbudur.

Üçüncü bir kutup daha vardır ki sanatçı adamlar bu kutbu oluştururlar. Yular

yapan biri, kürek, balyoz yapan biri, at nalı yapan biri, eşeğe palan, ata eyer

yapan biri, kapı yapan biri, inşaat ustası olup ev yapan biri, bunların hepsi

sanatkar adamlardır. Bem1alar, mimarlar, sanatkarlar, demirciler, köşgerler,

seınerciler, nalbantlar, zincirler, hatta dokumacılar, çarkçılar, tarım araçlan

yapanlar, elbise dokuyanlar, halı ve kiliın dokuyanlar vs. bu tarıma dayalı köy toplumunda sanatkar kutbu oluştururlar. Fakat bunlar, kültür bakunından zihinsel ve bilimsel kutupta yer alınazlar [bu önemlidir] ve aslında bilimsel bilinç taşıınazlar; tıpkı çiftçi köylüler gibidirler. Öyleyse burada onlar için teknik neydi Genellikle babadan oğula geçen el tecrübelerinden oluşan bir dizgeydi. Sanatkar, yaptığı bu teknik iş konusunda en küçük fenni ve ilmi açıklamaya bile vakıf değildi. Eski sanatkar düşünmezdi; onun ilmi ve fennl bilgisi yoktu fakat fem1i yaratısı, feımi rolü vardı. Sanayi burjuvası döneminde, işi fenni araç-gereç yapınak olan sanatkar kenara çekilir. Makine şeklinde tekaınül eden femu araçlar, onların elinden çıkıp zihinsel kutbun eline geçer [sözünü ettiğim önceki dönemde kişi mütefekkirdi, mollaydı, okumuş-bilmişti, tahsilliydi,
ama hiçbir fenni işi bilınezdi, ceketinden düşen. bir düğmeyi bile dikemezdi. İlim ehliydi, aına fen ve sanat adamı değildi].

Bu modern döneında sanat, sanatkarın elinden çıkar ve bu aliının, beyin işi yapan kişinin eline geçer. Dolayısıyla sanatın tarih boyunca fenni kollarda olduğu,
yeni dönemdeyse bilgin kişinin beyninde yerini aldığı söylenilebilir.

Makine üreticisi, sanat ve fen sahibi haline gelen o ilim adamı ve bilgindir. İyi anlaşıldı ını Öyleyse makine, sanatkarların atölyelerinden değil, üniversiteden çıkınaktadır, iliın, fikir, zihin ve kültür havzasından çıkınaktadır. İkinci iş, sermaye meselesidir. Burjuvazi döneminde sern1ayeler çok küçük kutuplar [ki

kutup sayılmazlar] şeklinde dağılmışlardır. Burjuvazinin kapitalizme dönüşüm seyri, serınayenin artışa eğiliınli olduğu, aına sermayedarın azalmaya yüz tuttuğu ikili bir seyirdir. Öyleyse ki siz, Sebzevar gibi küçük bir şehre girip orada kaç tacirin bulunduğunu sord uğunuzda, burada yedi-sekiz yüz tacir var, derler. Washington'a gitseniz ve burada kaç serınayedar var, diye sorsanız, iki üç kadar; fazla yok, derler. Çünkü nı.akinenin değiştiricilik rolüne soyunması bakıiıı.ından, bilim adanı.ının ınakine fabrikası için hazırladığı proje için büyük sernı.ayelere ihtiyaç vardır. Kiıni zanı.an, uznı.anın bir üretinı. işi için, ya da bir ınakine için sipariş verdiği bir laınbanın -ki filan özellikleri taşımalıdır- tutarı beş milyon tüınendir. Bir ınakine ya da bir fabrika, başka formüllerle,

başka mühendislerle vs. yapılmalıdır. Fakat özel bir deney için sadece bir lambanın üretilmesine ihtiyaç vardır; harcamaya yol açacak birkaç lan1ba üretimine ihtiyaç yoktur. Bir deney için bu lambanın masrafı birkaç ınilyon tüınen' dir. Bu deneyin sonuca ulaşınarnası da olasıdır. Bu, kat kat serınayeye muhtaçtır. Bu yüzden bu yeni değişirnde serınayeler parça parça olmaktan çıkıp birbiri üzerine yığılırlar ve birkaç kutuplu olurlar. Dolayısıyla sermayedar sayısı azalır, sermaye artar. Serınayedarın sayıca azahnasının nedeni belirttiğim gibi sermayenin bir araya gelinesinin gerekmesidir. Çünkü şeker ya da otomobil fabrikası için,

burada demirin oton1obile dönüşüp tüketiciye ulaşınası için milyarları bulan sermaye bulunınalıdır. Burada artık buğdayı ekn1ek yapıp insanlara sunmaktan ya da unu tatlı yapıp insanlara sunmaktan veya kumaşı ceket, pantolon yapıp insanlara sunn1aktan apayrı bir durum söz konusudur. Artık küçük sermayeye değil, büyük serınayeye ihtiyaç vardır.

Toplumda sennayenin neden arttığına gelince [bu konu çok önemlidir]; Örneğin, topluında yüz milyar dolar serınaye var. Burjuvazi döneminde on bin tüccar bu paraya sahipti. Şimdi örnek olarak beş yüz serınayedar bu sern1ayenin tamamına sahip olmak duruınundadır. Önceden on bin kutupta toplanmışken şimdi beş yüz kutupta toplanmıştır.

Fakat neden bu on milyon dolar, yüz milyon dolar, örneğin elli altmış yıl içinde yüz katına çıkınıştır Sermayenin bu yığılışı, ınakine işi için büyük sermayelerin zorunlu olmasından dolayıdır. Fakat sermayenin kapitalizm döneminde yükselerek artınası niye Bu, makinenin rolü dolayısıyladır. Bu rol, fazla [surplus] üretim adıyla makinede bulunan bir rol olup sanayi serınayedarlığının sosyolojisinin anlaşılmasının en ten1el anahtarıdır. Fazla üretim meselesi, biziın sözünü ettiğimiz şeyin tan1 tersi bir meseledir .ıs3

iŞ, ÜRETiM MESELESi VE İŞÇiYLE iLGiSi

V arsayalırn, on tane tuğla yı [ya da vazoyu] oradan alıp buraya güzelce

dizrnek istiyoruz. Birine diyoruz, şu vazoları oradan -ki 200 metrelik

bir yol bulunduğunu varsayın- getirip buraya yerleştirmen için sana

şu kadar para veririz. Adam gidip vazonun birini oradan alarak buraya

getirip bırakır. Dönüp ikincisini alır ve buraya getirip bırakır. Yine dö-

183 iyi dikkat ediniz, konu çok karmaşık. Eğer bundan söz edersem dersimi bitiririm ve başka konuları bir dahaki

sefere bırakırım. Ebuzer programı yakın olduğu için, bu konular, onu, söylemini tanımak için çok uygundur.

Ebuzer, dünyada islam devriminin iktisadi adalet çehresidir. Yine bu nedenledir ki bütün dünya tarih boyunca,

Ebuzer'in tanınmasından korkmuştur. Elbette çözümlemeler vs. mesele değil. Ama onun ne dediğinden, olayın

ne olduğundan söz edersek olmaz. O Ebuzer'i islam, Rebeze'de gömülmeli, Osman'ın onu susturduğu yerde

susturulmalıdır. Velev Osman'a muhalif olan ama Osman'la çıkar ortaklığı bulunan kimseler ya da Osman'ın

düşmanları eliyle de olsa.

ner ve üçüncüsünü getirir ... Bu işin yerine getirilınesi için sekiz saatlik

bir zamanın gerektiğini varsayın. Pekala, diyoruz, senin çalışmanın karşılığı

gerçekten ne kadardır Diyor, yirmi tün1en. Diyoruz, bu yirmi tümeni

sana veririz. Varsayın, elli vazoyu onar onar alıp yerleştirmeleri için

beş işçi tutuyoruz. Sekiz saat çalışarak bu elli vazoyu alıp buraya getirip

dizmeleri için bu beş işçinin her birine yirn1i tümen veriyoruz. Bu işçilere

soruyoruz, sekiz saat çalışınanızın gerçek karşılığı ne kadardır Diyorlar, yirmi tün1en. Yirmi tüıneni onlara veriyoruz. Ama çalışma şeklinin nasıl olacağı bize bağlıdır [onun için de fark etınez].

Varsayın, bu iş için beş işçiye ihtiyacım yok İki ya da üç işçi alıyorum.

İyi. Beş işçiyi üç işçiye düşürdüğüm ve her birine sekiz saat için yirıni tümen verdiğim zaman istismar ıneydana gelmemiş olur. Sonuç olarak, ihtiyaç duymadığıın iki işçiye, gitmelerini söyledim. Fakat bu üç işçiye -ki sekiz saatten fazla çalışman1alarını söyledim- yeni formda yirmi tüınen veriyorun1 ve onların hakkı da yirmi tümendir. Fakat bu kez işi bireysel olmaktan çıkarıp kümesel hale getirdiın. Şöyle ki ayrı ayrı duran vazoları bir kişinin buraya dizınesini söylüyorum; işi sadece budur. İkincisinin işiyse varolanı oradan alıp buraya koymak olsun. Üçüncüsü de burada sonuna dek durup vazoları şu sekinin üzerine dizsin. Görüyoruz ki bu sekiz saatlik çalışma süresinde, bireysel biçimde beş kişinin yaptığı işi, şimdi iş bölümü yoluyla üç kişi yapınaktadır. Çünkü iş bölümü sayesinde iş tekran önlenıniş olur. İyi anlaşıldı mı Her bireyin ayrı ayrı başından sonuna dek yaptığı bir takım işlerin tekran önlenmiş oldu. İş bölümü yapıldığında

tekrarlanan işler ortadan kaldırılmış olur. Dolayısıyla sabit bir

işi yerine getirmek için daha az iş gücü gereklidir. İşçi ye verdiğim bu yeni şekille, ona baskı oluşturdum ınu Hayır. Hakkını az ını verdim

Hayır. Aynı yirmi tüıneni verdim ona. Çalışma süresini artırdım mı

Hiçbir şekilde. Sekiz saat çalışmasını söyledim. Fakat tek tek çalışma yerine iş bölüınünü getirdiğim için, beş kişinin yaptığı işi yeni buluşumda üç kişi yapınaktadır. Dolayısıyla iş bölümüne göre yapılan çalışma, benim beş tane yirmi tümen yani yüz tüınen vermek yerine, yapılan aynı iş için [üretim aynıdır; şu vazolar buraya dizildi, bir iş üretiıni gerçekleşti. Yani yeni bir iş ve şekil söz konusudur. Üretim hep madde ve mal şeklinde değildir, çok yeni bir forın şeklinde de olabilir] üç tane yirmi tümen yani altn1ış tüınen vermekteyim. Öyleyse belirli bir çalışma saati içerisinde sabit ücretle ve yeni fonnda bir iş benim için altmış tümene taınamlarunış oldu. Oysa eski forında tam yüz tüınene taınaınlanıyordu. Bu kırk türnen kiınindir [Duygularınızı dikkate almayın. Sadece dakik, mantık-

Burada Dr. Şeriati, öğrencileri için bir soru ortaya atıyor. Sonuçta sınıf soru-cevap tavrını takınıyor. Öğrencilerce

verilen cevaplar, bantta belirsiz ve anlaşılmaz durumda olup çoğunlukla Şeriati tarafından yinele454

lı, kuru ve akılcı düşünün. Sermayedarın lehine de karar vermiş olsanız sorun değil. Çünkü şiındi bir külfeti yok; ders yapıyoruz.]

[Öğrencilerden biri] diyor ki; İşçinindir. Şimdi söyleyin bakalım niçin

[...] Pekala; işçinin olmadığını söylemeye kim cüret edebilir Evet, iş bölümü yoluyla yapılan iş hak sahibi değildir. İş bölümü, bilimsel bir

buluştur. O kırk tümen, gerçekten kimin parasıdır

Kendileri [öğrencilerden biri] diyorlar ki; İş vermediğimiz o iki kişinindir.

Hayır, bu, hayır işlerine girer. [...] Evet. Kendileri [başka bir

öğrenci] diyorlar ki; Buluş sahibinin hakkıdır. Buluş sahibi kimdir

Buluşçu, ya sermayedarın kendisidir ki böyle birşey aklına gelnı.iştir ya

da bu 'teknik'i kullanan bilim adamıdır. Çünkü bu bilim adamı, işçi

istismar edilmeden, baskıya maruz kalmadan, çalışına saati artmadan

bu değişikliği gerçekleştirmiş ve üretimi artırmıştır. Yani işçi yine eskiden

olduğu gibi sekiz saat çalışmakta ve aynı parayı alınaktadır. İşi değişmemiş,

zorluğu ve çalışma saati artmamıştır ki ona fazla para verelim.
Sadece mantıksal olarak düşününüz. Evet. [...] Ne hakla bu kırk tümen onun olabilir Söylemek istediğim şey şu ki -bu esası genel esas olarak kabul edin- üretilen her şey, meydana gelen her şey, onu meydana getiren kişinin ya da şeyin malıdır [bunu kabul ediyor musunuz].
Yani bir değerin oluşmasına neden olan her etken [kişi ya da şey] o değerin sahibidir ve bir başkası bizim malını.ızdır diyeınez [bu esası kabul ediyor musunuz]. Şimdi, gerçek oluşturucunun kim ya da ne olduğunu söylemek istiyoruz. Bu örneğe açıklık kazandırnı.ak istiyoruz.
Bu açıklık kazanmalıdır. Evet, kimindir Buluşçunun malı mıdır Buna göre, bütün artı üretimler bilim adamlarının ınalı mıdır O biliın adamına dediler ki; Sayın bilim adamı, siz sabahtan akşama dek buraya teşrif edin ve bizim için sekiz saat fikir işi yapın; plan-proje hazırlayın ve ayda beş on bin tümen alın. O, beş yıl boyunca sürekli buraya gelip plan çizer, planı da işe yaramaz. Fakat ayda beş bin tümenini de alır.
Şimdi [bunca süreden sonra] bir kez üretim olmuş. Beş yıl boyunca düşünüp planlar çizdiği, hiçbir üretim gerçekleştiremediği ve hep yediği halde şimdi bir kez üretiın gerçekleştirince, onun bu yeni buluşuna göre ürettiğimiz ya da işçinin ürettiği herşeyi ona mı verelim Bir fikir işi yapıp onun bu fikir işi artık değer sonucuna ulaşırsaparasını ona vereceğiz,

diye anlaşmadık ki onunla. Oysa biz yirmi yıl çalışıp hiçbir artık

değer yaratmasa da biz ona parasını verdik; işe yarayıp yaramaclığına

bakmadık Şimdi onun yeni buluşundan kırk tümen artık değer geldi.

Bu artık değer onun ınah mıdır Kimin malıdır İlim ve aınel bunu

ıneydana getirdi, ama bu kimindir Bu kırk tünı.en şimdi kaldı; yirmi

niyor. Öğrencilerin cevaplarını -ki Dr. Şeriati yineliyor- tırnak işaretleri arasına aldık. Yinelenmeyen cevapları

ise ... şeklinde gösterdik. (Yayıncı]

tüıneni birine, yirmi tümeni ötekine, yirmi tümeni de üçüncüsüne verdik.

Geriye kalan bu kırk tüıneni kiıne verelim, siz ne dersiniz

Öyleyse, şirndi birkaç görüş var. Ben, genellikle sizin görüşlerinizden

çıkardığını ya da ortaya konulanı arz edeyin1ıs4; Bir kişi şöyle diyor;

Mühendis Bey, yoksa bir değeri oluşturanın o değerin sahibi olduğunu

söylemiyor musunuz Diyor, niçin Diyor, sen avan1dan biriydin

ve evinde oturuyordun. Babanın sermayesi ya da filan burs seni

tahsilli kıldı. Öyleyse senin ınühendisliğin bursun nıalıdır. Burs alınasaydıı.

ınühendis olamazdın ve gidip aınele olurdun. Şiındiyse mühendis

oldun; kin1se senin projeni uygulaınazsa, yürürlüğe koyınazsa,

senin projen beş para etınez. Çünkü biliın, teknik haline geldiğinde özsel

değer kazanır. Kağıt üzerinde kaldıkça, yazarın kitabında kaldıkça

sadece zihinsel bir değerdir. Kırk tüınenin zihinsel değerle ilgisi yoktur. Kırk tüınen özsel bir değer olduğuna göre özsel bir gerçekle ilintili olınalıdır. Taın olarak açıklık kazandı mı Ben şu anda öyle bir proje ortaya koyuyorum ki bu proje, hem karada, hem denizde gidebilen, henı. de uçabilen bir otomobil üretilmesini amaçlıyor mesela. Fakat bu makine yapılmazsa, benim bu projeının, sabahleyin bir çocuğun herhangi bir kağıdı karalamasından farkı kalır mı Hayır, hiç farkı kalınaz. Öyleyse, kırk tümeni yaratan şey, mühendis beyin projesi değildir. Nedir Mühendis beyin projesinin hayata geçirilmesidit. Bu durumda, kırk tüıneni yaratan, gerçekten senin projen alınayıp senin projenin gerçekleştirilmesidir. Şunu öncelikle belirteyiın ki iş bölüınü demek makine demektir. Tan1 olarak belirgin mi Bu iş bölüınü sistemi, çok karmaşık duruına geldiğinde, makine adı verilen bir düzeneğe dönüşür. Makine, ütfirada çalışmayı oldukça karmaşık bir şubeli çalışmaya dönüştüren şeydir. Buna göre, ancak makinemiz olduğunda, kırk tümen gibi bir artık üretimimiz [artık değerimiz] olur. Tam anlaşıldı mı Kırk tümeni ortaya çıkaran, artık değeri meydana getiren, senin projen değil n1akinedir. Makineyi sen yapn1adın ki. Parası olan ben yaptım ınakineyi. Benim serınayem olmasaydı, senin projen karalanmış kağıttan başka birşey olmazdı [Paket kağıdı diye ınanava götürsen sana beş para bile vermezdi.]. Ben ki serınayedarın; üç işçiye dedim, şu makineyle çalışın, sekiz saatinizi verin bana, günde yirmi

tümen alın. Sermaye oln1asaydı, üç işçi böyle bir araya gelmezdi. Ben.ıın

serınayem alınasaydı üç işçi bu makineyle böyle çalışmazdı. Yine benim

184 Biz bir esası kabul ediyoruz Ben, işçi ya da sermayedar veya mühendisim. Her üçümüz -mühendis, işçi ve

sermayedar- şu tanımı kabul ediyoruz Bir değeri icat eden o değerin sahibidir. Ve bu kırk tümeni n kimin olduğunu

sormak istiyoruz. Bu kırk tümen, dünyaya egemen olan toplumsal düzenin tümü -mesele bu kadar önemlidir;

kırk tümenin kimin malı olduğunu bir anlasak- ve dünyada var olan bir ideolojinin kaynağıdır. Bugün dünyada

gündemde olan en temel mesele, bu kırk tümenin kimin olduğu meselesidir.

Öğrencilerden biri bir soru soruyor, Dr. Şeriati de cevaplıyor Açıklamamı tamamlamadım. Oraya da

varacağım. Şu anda konuşan sermayedardır.

456 iSLAM llliLiM

sermayem ve ödediğim ücret olmasaydı, işçi, mühendis ve makine toplanıp bu

kırk tümeni yaratamazdı. Öyleyse, mühendisin soyut projesini soınut projeye

dönüştüren ve işçinin bölük pörçük ve atıl gücünü üretici bir güç durumuna

getiren bu sermayedir. Öyleyse kırk tümen kimindir Sermayenindir. Sermaye

ise sermayedar demektir. Bu, sermayedarın mantığıdır. Bu, sermayedarınakıl

yürütmesidir. Bir sermayedar, bundan daha iyi ve daha mantıklı açıklayabilir

mi Dolayısıyla ben, sermayedarlığın bilimsel mantığını açıklamada en küçük

bir gevşetme yapmadım.

Entelektüel kimse şöyle der; Makinenin pratikte gerçekleşınesi doğrudur, ama makinenin gerçeklik kazanması, mühendisin yarattığı mahiyete vücut verrnekten ibarettir. Makine, zihnin ayni çehresi ve bilimsel zuhurdur. İlerleme, üretim, hareket ve sanayi, hep insan düşüncesinin sonucudur. Bunun kanıtı şudur ki bütün sermayeleri bir koyun sürüsünün ortasına döksek, asla ınakineye ve artık değere dönüşrnez. Sermayenin kendisi de düşüncenin ürünüdüriyi dikkat edin- ve doğa düzeninde, doğal ürünlerde ve tarım ürünlerinde yaptığı değişiklikle sermayeyi oluşturan düşüncedir. Aslında sermaye düşüncenin çocuğudur. Öyleyse bu kırk Tümen de benim rnalırndır; çünkü ben onun mühendisiyim.

Bu, entelektüelin yorumudur. Teknokratların ve bürokratların çoğu neye inanır Bu yoruma inanır.

Bürokrasi ve teknokrasi, beynin asıllığı üzerine kuruludur. Teknokrasinin, bürokrasinin, intelligentsianın [ya da aydınlığın ve düşüncenin esas oluşu görüşünün]

ve sernı.ayeyi esas alışın [kapitalizmin] ınuhalifi olan, şöyle der; Bu kırk tümenin ne olduğunu açıklayalını. ını Kırk tümen yanlıştır. Aslında kırk tümen nedir Senin kırk tüınen diye adını koyduğun şey,· göreli ve soyut bir kavramdır. Aslında kırk tümen meydana gelıneıniştir. Çünkü kırk tümen, burjuvazinin bu alışveriş ilişkisinde piyasadan aldığı paradır. Gerçekten üretilrniş olan, bu ınaldır. Bu, yirıni beş riyal eder; yirıni beş Riyal kinı.indir Ben, yirnı.i beş Riyal nedir bilmeın.

ve burjuvazi sistemindedir ki bunu satarsın; o para verir. Bu paralaı·a değer koyduk, değerin sembolünü altın yaptık, ardından da ona alım gücü ve itibarı verdik vs. Sen hala neye dayanıyorsun Yirmi beş Riyal. Öyle bir şey yok ki. O, senin kendi türettiğin birşeydir. Somut gerçeklik taşıyan nedir Maldır. Bu kimin malıdır. Planını yapanın mı yoksa fabrikasını kurup planı uygulayan ve bunu üreten sermayedarın ını yoksa işçinin mi Üçüncü görüşü taşıyan kişi, bunun ne olduğunu tanıınlamamız gerektiğini söyler. Bu şekli bu mala veren sermaye ınidir yoksa mühendis ınidir Yoksa ona bu şekli işçi nı.i vermiştir

Mal, bir hedef için şekillenen sıkıştırılmış bir iştir. Mal, sıkıştırılmış, yani şekillennı.iş iş dizgesi [Farsçada sıkıştırılmış iş derler] olup kullanıın ya da tüketinı. adıiu taşıyan bir hedef için bir şekil taşını.aktadır. Tarnam mı Bu şekli kıın belirlemiş tir Bu şekli tüketim belirlemiş tir. Tüketim

felsefesi, ona bu şekli vermiştir. Öyleyse bir şekil vardır, bir de madde. Bu şekli taşıyan maddenin kendisi [tüketim şekli], sıkıştırılmış iştir; bu, işçinin gerçekleştirdiği ve bir nesne haline getirdiği sekiz saatlik çalışma dizgesidir. İş, nesne haline gelıniş ve bu nesne, tüketiın değeri kazanınıştır. Tüketin1 değeri, işçinin malıdır. Çünkü o, işi gerçekleştirendir.

Bu iş ise bir kapsül ve bir nesne şeklini kazanınıştır [süt gibi, sıkıştırılınış

gaz gibi, bu da sıkıştırılmış iştir]. Tam olarak anlaşıldı mı Öyleyse işçinin ınalıdır ve bu yüz tüıneni üç kişi arasında böl üştürn1eıniz ve her birine otuz üç küsur tümen vermemiz gerekir. Benim, her üçünün de doğru delil olduğunu söylememe gelince; Gerçekten sermayedarın malı değildir. Çünkü sermayenin kendisi bu insanı çalışınanın üreticisi değildir. Bu çalışma ldının çalışmasıdır insanidir ve insanı olmayan bir itibara n1ensup olan1az. Birşey, insanı bir görüngünün üreticisi olamaz. İnsanı bir görüngü olınakla birlikte insanın fikrinden ya da eyleminden de doğmuş değildir. Çünkü fikrin ürünü olsa, bu iş şekli icat ediln1ediği zaman bu kağıt ve fikir beş para bile etınez. Taın anlaşılıyor n1u Sadece eylem olsa, bu üç kişinin beş kişi olınası durumunda onların daha az iş yaptıklarını gördük. Fakat üç kişiyken şimdi daha çok işi yapnıaktalar. Oysa işleri aynıdır ve işçinin işinin kıymeti ve saati de artınamıştır. Öyleyse bu fazla üretim, işçinin malı da değildir. Burada, yoksa işçiden başka, fikir adaınından başka, sermayedardan başka bir dördüncüsü mü var Dördüncüsü kiındir Üç işçi toplamından başka birşey olan üç işçinin oluşturduğu gruptur. Hak işte budur. Bu üç işçi, beş işçi, elli işçi,- bireysel olarak çalışn1aktayken toplum yoktu. Ne vardı Elli tane birey vardı ve hakları da yirıni tümendi. Şimdi ellisini grup şekline [elli kişilik bir birim şekline] dönüştürdük. Bu grup bir birimdir, bir kişiliktir. Yeni bir kişi olmuştur ve adı elli tane şahsiyettir. Elli birey değildir,

tek bireydir. O elli bireyin hepsinden farklı olan yeni bir kişidir artık. Bu elli birey, ayrı ayrı çalışırken bu bin tümeni üretiyorlardı. Fakat elbirliği ederek çalışınca beş bin tümen fazla üretmektedirler. Bu fazladan beş bin tümen, ne tek tek bu elli bireyin malıdır, ne zihnin malıdır, ne de dışsal birşeyin malıdır. Fazla üretim kimin malıdır Toplumun. Dolayısıyla, bireysel şekildeki üretim, doğrudan doğruya işçinin malıdır; bu üretimde bireysel rol oynayan kimsenin malıdır. Toplu çalışma sonucu ortaya çıkan fazla üretiruse iş güçlerinin bir araya gelmesi adını taşıyan yeni bir olgunun, yeni bir etkenin, yani toplumun kendisinin ve toplun1 adlı kişinin malıdır, topluınu oluşturan bireylerin değil. Fazla üretimin ne demek olduğu tam olarak bellidir. İşte bu fazla üretiın, serınayedarlık sisteminde ne düşünürün malıdır, ne tek tek işçinin ınalıdır, ne de toplumun malıdır. Kimin malıdır Sadece ve sadece sermayedarın malıdır.

YiRMiNCi DERS

iSLAM ÖGRETiSiNiN YETiŞTiRDiKLERi

Bugün, kararlaştırıldığı üzere prograının soru-cevap şeklinde olması gerekiyordu. Bundan önce arz edeceğim konulardan som·a, bu kısıtlı sürede cevaplandırılabilecek, acil olduğunu düşündükleri soruları bulunan hanunlar ve beyler sorularını sorabilirler. Ancak, iki hususu bilgi

olması açısından size arz etn1ek istiyordum; Biri, Ebuzer programıyla ilgilidir. Bugün, öğrencileriıniz için bu progran1ın gerçeldeştirilınesi kararlaştırılnnştı, an1a pazartesi gününe ertelendi. Tek tek hepinizden çok özür dilerim. Çünkü bu progran1lar için kendi programlarınızı iptal ettiniz. Ayrıca ınen1leketlerine gitmiş olan kimi öğrencilerin uzak yollardan geldiklerini duyduın. Her halükarda bu gece programın gerçekleşn1esine olanak yoktu, ınecburen pazartesiyi salıya bağlayan geceye ertelendi. Sınıfa kayıtlı olan hanunlardan ve beylerden ınümkünse pazartesi günü teşrif etinelerini rica ediyorum. [Prograın saatini afişte belirttiler. Bilgi edinebilirsiniz ya da şu anda bize bildirebilirler.]. Arz etınek istediğiın ikinci konu şu; Uygulaınaya göre, yaz günlerinde Hüseyniye-i İrşad yaz tatiline girınektedir ve beniın sınıfnn da mordad ayında tatildir. Burada, bu ınevsiında İslam-bilim adıyla son dersiını verınekteyiın şu anda. Gelecek dersi geleceğe bırakıyoruın. Şu anda sınıfıınızın öğrencilerinin çoğu burada toplanmış olduğu ve çoğu da Ebuzer programına geldiği için -benim ricam üzerine ve bu tür prograınların gerek ve öneınine inandığınız için- daha çok Ebuzer üzerine ve Ebuzer programı hakkında düşünınekteyiz.

Aynı şekilde, son ders olduğu için, bir kaç hususu arz etmeme izin vermenizi istiyoruın; bu hususlar ders akışının ve soru-cevap progran1ının dışında olsa da dile getirmeyi gerekli görüyoruın. Pazartesi günü

öğleden sonra saat 6' da Ebuzer genel prograını başlıyor. Prograının yaklaşık dörtte biri Ebuzer'in hayatı ve şahsiyetiyle ilgili; başka bir deyişle Ebuzer'in hayat hikayesi. Ardından Yeniden Ebuzer progran1ı gerçekleştiriliyoL Siz, Ebuzer prograınına ne denli ciddiyet ve öneınle baktığını hissetrnişsinizdir. Bu iki mesele yüzündendir ki biri özel bir meseledir,

cüz'idir; biİiyse genel meseledir. Her ikisini de bilmek sizin için gereklidir. Biz, bu topluında aynı düşünen, benzer ve ortak sorun1luluk duygusu taşıyan ve birlikte bu dönemde, bu zamanda, her ne olursa olsun, bir yıl boyunca birlikte oturup görüş alış-verişinde bulunına, birlikte düşünıne başarısını, heın öz bilinçli bir dini bilgiye ve imana ve aynı şekil-de topluınsal soruınluluğa ulaşabilmeye, hem de her birimizin toplumumuz, zamanımız ve imanımız karşısında taşıdığımız sorumluluğa dayanarak toplumuınuza bir yol açabilmeye çabalama başansını gösterdik Bu iki hususun bilinmesi beniın fikirdaşlanm olarak sizin için gereklidir. Kişisel ve tam anlamıyla bireysel meseleden başka Ebuzer programında var olan ve arzetmek istediğim özel mesele, Ebuzer'in aslında en iyi çehrelerden, en seçkin çehrelerden biri -Peygaınber'in şahsının tasdikiyle- alınasıdır ki ben gerçek ömrün1ün tamamında Ebuzer'le teınas halinde oldum. Öğrencilik, döneıniından bugüne dek, düşüncelerin, zihinsel şekillerin, duyarlılıklann, bilgilerin ve birikimlerin çoğu değişime

uğradı, gidip geldi; ama kafamda ve kalbirnde hep değişmeden

kalan tek çehı·e Ebuzer'in çehresidir. Bu yüzden, hepimizin ortak olarak

saygınlığına, yüceliğine, insani ve dini azametine inandığımız bir adama

karşı ruhi ve kalbi bir bağlılığa eriştim.ıss

185 Defalarca söylediğim gibi, Şia'nın Peygamber'in halifeleri olarak ve hayatın, imanın, inancın ve

islam'ı anlamanın sürekli örnekleri diye bildiği islam imamları, bu imamların her biri, Şia imamları diye

tanıyıp adlandırdığımız bu çehrelerden her biri, yaşadıkları zamanın durumu bakımından, kendi çevrelerindeki

meseleler karşısında- takındıkları tavır bakımından, düşman ve muhalif cepheye karşı seçtikleri

savaşın biçimi bakımından [ki durumların her biri şartlara, durumlara göre başka türlüdür] ve yüklendikleri

sorumluluk esasınca her biri, bir özellik taşımaktadır ve tarihte seçkin ve kendine özgü bir kişilik sergilemiştiL

Hepsi tek bir yolda, tek bir cephede bulunmakla, hepsi tek bir hedefe doğru gitmekle ve hepsi

tek bir ışık olmakla birlikte zamanlarının şartları, düşmanların tavırları ve çağlarındaki olay ve konuların

zorlamaları, her birinin kendisine özgü bir tavır takınmasına, yaşamak için, düşünmek için, savaşım için,

yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirmek için kendisine özgü bir yol çizmesine neden olmuştur.

Her biri, zamanı için bir örnek olmuşlar, her biri tarihte bir asra ve bir nesle -ki insanların içinde bulundukları

tarihi, siyasi, toplumsal ve kültürel şartları, bu imamlardan birinin içinde bulunduğu siyasi, kültürel ve

toplumsal şartlarıyla uyumlu olmuştur- kılavuz, yol gösterici ve çözüm yolu gösterici olarak ortaya çıkmışlardır.

Aynı şekilde islam Peygamberi'nin yetiştirdiği örnek ve yüce kişiler olan büyük ashabın, yani islam'ın

toplumda, zamanda ve mekanda ayni olarak gerçekleşip istikrar bulmasını kılıçlarıyla, bilekleriyle, takvalarıyla,

sabırlarıyla, zekalarıyla, imanlarıyla ve ihlaslarıyla omuzlayanların her birinin kendisine özgü

kişiliği vardır; hepsi tek bir cephede, tek bir imanda, tek bir hedefte ve tek bir yolda olsa da. imarnet

konusunda söylediğim gibi, örnek olarak imam Hasan, tarihte bir milletin karşısına çıkan özel savaşım

şartlarının bir türünde izlenecek en iyi örnek olabilmektedir. Başka özel şartlardaysa imam Hüseyin takip

edilebilecek aşkın bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir zamanda da imam Seccad, olumsuz

şartlarda ve her türlü olanaktan yoksun kalındığı bir dönemde bir ferdin sorumluluğunu, hatta yalnız bir

kişinin sorumluluğunun nasıl olduğunu, nasıl olabileceğini göstermektedir. Başka toplumsal şartlarda ve

belirli bir nesle ve özel bir ömre özgü ihtiyaca göre imam Sadık da bir Müslümanın kendi çağında sorumluluğunu

yerine getirmek için bir tür cephe alış örneği sergilemektedir.

Aynı şekilde bu ashabın her biri de zaman bakımından, toplumsal açıdan bir dönem, bir nesil ve kendine

özgü şartlar için örnek olabilirler ve kendi kişilikleri oranında, gerçek islam'ı, Kur'an'ı ve sünneti

All ŞERiATi 463

PEYGAMBER'iN ÖRNEK ASHABI

Siyası ve toplunısal cephe alışların, fikr1 boyutun oluşnıasının, Allah'ın hizbinde parçalanma ve ihtilafın ortaya çıkmasının, iç kutuplaşmaların baş göstermesinin ve her halükarda İslam ümmetinin -ki İslarn Peygaınberi'nin önderliği altında oluşmuştu-birliğinde tefrikanın ıneydana gelmesinin ardından, gizli cepheler, gizli kanatlar kendini gösterdi. Aristokratik, kabilevi ve cahil! bağlar yeniden tam anlaınıyla dirildi ve kaçınılmaz olarak saflar karşı karşıya geldi ve bütün saflar Ali'nin karşısında yer aldı. Peygamber'in büyük ashabıls6 içinden, genellikle haınmadde olan ve İslaın' a girerken herşeylerini İslaın' dan alan şahsiyetler, alnıası gerektiği gibi, istisnasız olarak tıpkı Ali'nin kendisi gibi, Ali'nin cephesinde yer aldılar ne mutlu ki. Hepsi ona vefalı kaldılar. Bunlar, tarihte ve İslam tarihinin ya da tarihteki İslaın'ın başlangıcında ilk Ali Şiası grubunu oluşturdular. Gerçek Şiayı tanıınak isteyen, Safevi ye' den önceki Şiayı tanısın; bu değişikliklerden, bu kargaşadan ve bu alt üst oluşlardan önceki arı duru Şiayı tanısın. Buradan başlamalıdır; bu grubu tanınıalıdır. Bu grup hem nasıl Şia olınak gerektiğinin en güzel örneğini, en emin örneğini bize vermektedir heın de nasıl Müslüınan

olınak gerektiğinin en güzel örneğini, hem İslam Peygamberi'ni,

hem Kur'an'ın aslını -ilklerin anladığı şekilde ki şu anda Kur'an'ın nıetni

sabittir- bize göstermektedir. Bunlar, İslam Peygamberi'nin yetiştirdiklerinin

en i yil eri, Ali' nin en iyi dostları ve takipçileridir ve Şiilik ile

İslam'ın eş anlanılı iki keliine olduğunu göstermektedirler.

Bunlardan biri Selman'dır. Selman'ın İran'da oldukça büyük bir

şahsiyet olduğu doğrudur, aına kaybettiği bir ınesajın, fıtratında hissetbize

öğretecek öğretmenler olabilirler. Çünkü onlar, islam'ı doğrudan doğruya ilk ve aracısız berrak

kaynağından alan ve her şeylerini, öğretmenliğini, sahipliğini ve eğitimciliğini Peygamber'in yaptığı

islam mektebinden öğrendiler; orada olgunlaştılar, orada Müslüman oldular. Dolayısıyla islam'ı tanımak

ve bu iman ve inancın gerçek çehresini kavramak için en büyük ve en emin yol olarak imamları

tanıdıktan sonra Peygamber'in ashabın ı tanımak da gereklidir.

186 Büyük sahabeler iki tiptirler Kimileri, toplumsal bir şahsiyeti bulunduğu, geçmişleri, soyları vs.

itibari ı olduğu için büyüktürler. Bunlar, islam dinine girdikten sonra, islamlıkları pek üstün olmasa da ve

bu mektepte tam ve derin bir eğitimleri bulunmasa da kendileri toplumsal, aristokratik, iktisadi, sınıfsal

ve kabilevi bakımdan saygın ve önemli kişilerdi ve bu şahsiyetlerini, önem ve büyüklüklerini beraberlerinde

getirdiler ve tarihte büyük sahabeler arasında sayıldılar. Ne yazık ki islam

Peygamber'i için

bunlar kelimenin tam anlamıyla büyük sahabe oldular. Peygamber zamanında ön sırada yer alan ikinci

tip ise büyük sahabeler arasında yer alan, ama büyüklüklerini islam devriminin başlamasından alan ve

bütün övünçlerini gaza sahnelerinde, islami cihadlarda elde eden ve bütün ilgilerini, bilinçlerini, tavırlarını

ve bütün insani değerlerini doğrudan doğruya ve bütünüyle islam inkılabından, hareketinden,

inancından ve tarihinden sağlayan kimselerdir. Bunlar, kendilerini tanımaya çok ihtiyaç duyduğumuz

kimselerdir. islam adıyla ortaya konulan bu insan üretim fabrikasının dışarıya ve tarih ve insanlık

piyasasına verdiği ilk ve en iyi örneklerinin ve sembol şahsiyetlerinin hangileri olduklarını, kimler olduklarını,

nasıl olduklarını anlamamız gerek. Bunlar, yüzde yüz bu mektepte yetişenlerdir.

tiği ama ne olduğunu bilmediği -fakat var olduğunu biliyordu- bir yitiğin

ve yeni bir yolun ve imanın arayışındaydı. O sıralar Selman gibilerinin

kafalarına sunulan Zerdüştlük, Hıristiyanlık, Yahudilik, Mazdek

ve Mani dinleri gibi dinler onu tatmin etmedi. Hepsini araştırdı; hepsini

bilinçli ve inceden inceye, ama taassuba düşmeden, tekfir etmeden araştırdı.

Hepsini inceleyip irdeledi. Bu dinlerin metinlerini ciddi olarak ele

aldı; inceleyip geçti, bir dinden öbür dine. Sonunda ulaştığı yer bir hiçti.

Bu hiçlikte ve bu boşlukta kalmak istemediği için [ınaymun iştahlı bir aydın değildi ki zihni ve ruhi açlığını giderme uğruna bir ideoloji ardınca gitsin] kalktı; o dönem İran'ının şehzadelik hayatını, medeniyetini, özgürlüğünü ve nimetini bırakarak tek başına çöllere düştü. Orada bir kervana esir oldu. Yazgısı onu Medine'ye götürdü. Medine'de onu bir Yahudi'ye sattılar ve bir Yahudi'nin kölesi olarak bir bahçede -ki şu anda Medine' dedir- işçi oldu.

Kısacası Selman Medine'de İslam' a girerken bir Yahudi ailenin kölesiydi. Bu yüzden Selman olunca, Selman oluşunun her şeyini İslaın' dan almıştır, diyoruz. Eski İran' dan yanında hiçbir şey yoktur. Hepsini döküp yıkamış ve temiz gelmiştir. Fıtratı, tıpkı beyaz bir kağıt gibi, İslam Peygamberi' nin ve yeni insan oluşturan bu yeni inkılabın elinin altında yer alır. Bir köle olan, o sırada Acem olan ve Arapların gözünde aşağılanan, değersiz görülen bir ırktan, Acem' den gelen Selman, sonraları öyle bir makama erişti ki Ensar ve Muhacirler arasında, Se lman' ın Ensar' dan mı yoksa Muhacirlerden ını olduğu konusunda tartışma çıktı. Dediler ki Muhacir ise Mekke' den Medine'ye gelmiş olmalıdır ki Mekke' den gelmemiştir. Ensar' dan olsa Medineli olmalıdır ki Selman Medine'li değildir. İslam Peygan1beri güçlüğü giderdi. Peygamber; Selman bizim ailemizde_ndir.'~ dedi. Selman bizim ailemizdendir. demesi, edebi bir iltifat değildi, bir kampliman değildi, ahlaki bir tanımlama değildi. Selman'ın

gerçekten Peygamber ailesinin üyesi olarak algılandığı anlamındaydı ve gerçekten onun adı Selman-ı Muhammed! oldu. Gerçekten de Ömer'in, beyt'ül maldan maaş bağlamak amacıyla büyük Müslümanların listesini yazdığı dönemde Muhacirler bir listede, Ensar başka listede, Bedir gazileri bir başka listede yer alıyordu. Selman ise Peygamber ailesinin listesine yazılmıştı ve Peygaınber ailesinin [Elıl-i Beyt'in] aldığı maaşı alıyordu.

Bu, Selman'ın kölelikten, adsızlıktan ve yabancılıktan, İslam' da Muhammed'in şahsına akraba olmaya kadar yol aldığım göstermektedir.

Bu, Sakife seçimlerinden sonra acıyla; Yaptınız ve yapmadınız. diyen adaındı. Bu, ne derin bir cün1leydi; tarihin yorumunu yaptığı önen1li bir cümleydi. Tarihin yorumlaması için söylediği bu sözü, sizin yaptığınız sonraları anlaşılacaktır, der gibi söylemişti; Yaptınız. Bu seçimleri böyAli ŞERiATi 465

le yaptık, şöyle seçtik, dediklerinde dedi; Yaptınız ve yapmadınız.

Sorıra da umutsuzca, bu inkılap merkezini, bu uınut merkezini, onca coşkunun, onca hayatın ve onca hareketin yaşandığı bu nı.erkezi bırakarak Medayin' e [asıl vatanına] geldi ve orada öldü. O, İran' da Ali' nin ve Peygamber'in ailesinin sevgisinin tohuınunu ilk eken kimsedir.

Muhammed' in aziz çehrelerinden ve Ali' nin saıniini şahsiyetlerinden biri Meysem Teınmar adlı bir hurma satıcısıdır [Ali'nin grubunu tanıtmak

istiyorum]. Bir hurma tabağı vardı. Ona hurına döküp sokak kenarına oturuyor ve hurma sahyordu.

Bir başkası, Rumi diye anılan -çünkü Müslüınanlar Yunanlıları da Runı.1 diye biliyorlardı- Yunanlı Suhayb' dır. Yabancı ve Aceın olan ve soy, aile, toprak ve kan bakımından Arap topluınundan hiçbir dayanağı bulunmayan biriydi.

Bir başkası da Bilal Habeşi' dir. Herşeyden çok cahili değerler bakımından menfur birisidir ve herşeyden çok İslami değerler bakımından aziz ve sevilen birisi olmuştur. Çünkü o, Habeşli ve kara derilidir. Araplar, en üstün ırk olarak Araplardan Kureyş'i, en aşağı ırk olarak da kara derililerden Babeşlileri örnek veriyorlardı. Bilal, siyah idi, hem de Habeşli bir siyahl. Ayrıca, Kabe'yi yıkmaya gelen Habeşli Ebrehe'nin ordusundan geri kalanlardan geliyordu. O, anne tarafından o nesildendir.

Bu ise onu Arap cahiliye değerleri bakımından ve soy sop açısından daha çok nefret edilir kılmıştı. İslam ise on yıl içerisinde ınucizev1 bir şekilde bir kavmin ınahiyetini ve köklü ve eski gelenekleri değiştirir1s7 . Öyle ki kara derili, yabancı Habeşli, Kabe'yi yıkınaya gelen Arap düşmanı Ebrehe'nin kalıntılarından olan [ailesinin böyle menfur bir sabıkası vardı] ve Ünı.eyye bin Halef'in kölesi olup Arapçayı da doğru dürüst bilıneyen, kıraatİ düzgün olmayan Bilal, o sırada İslam Peygamberi'nin resmi sözcüsü olınaktadır. İslam Peyganı.beri onu seçtikten sonra artık

ömrü boyunca onu değiştirmedi. İslam'ın haykırışı olan, İslam'ın sloganı olan, İslam'ın sözü olan ezan -ki belirli zamanlarda dünyaya ilan edilmektedir- sonuna dek Bilal'in gırtlağından yükseldi [değerler değişti]. O, Osman gibi, Abdurrahınan Avf gibi, Talha gibi, Zübeyr gibi, cahiliye döneminde sülale şahsiyetleri bulunan ve İslam' a geldiklerinde bu şahsiyetlerini de yeni şahsiyetleriyle karıştıran, toplumun da bunu ayırt edemediği kişilerden başkaydı.

187 Bugün Avrupa, üç yüz dört yüz yıl süren insan severlik ve özgürlük savaşından sonra ırkçılığı ortadan kaldıramamış, hatta yeni medeniyelin kalbinde hafifletmeyi bile başaramamıştır. Orada ırk duygusu o derecededir ki Hıristiyan Katalik beyazlar kara derili altı yedi yaşlarındaki kırk kız çocuğunu, kendi kiliselerine dua için gelen bu kırk çocuğu -ki bu siyahlar da Hıristiyan'dır- bombalamak suretiyle öldürmektedirler.

466 iSLAM BiliM

Bir başkası da Ebuzer' dir. Ebuzer de salıradan gelmiş bedevi bir Arap'tır. Ne kitap okumuş, ne defter görmüş, ne bir yazı yazmış, ne okul, ne hoca, ne medeniyet, ne dünya, ne öğretmen, ne pir, ne de mürşit görmüş; hiç! Kafası ve ruhu hiçbir şeye, o sıralarda Hıristiyanlık, ruhbanlık, Zerdüştlük vs. adlarıyla yarımadada fesat yaratan bu ilimlerin, bu bilgilerin, bu yönlendirmelerin ve bu dinlerin hiçbirine bulaşmaınıştı;

Pak, temiz; yaşadığı çöl gibi. Sonra İslam' a girdi ve Ebuzer Gıfari oldu. Bedevi ve sahralı Cundub bin Cunade' den birkaç yıl içinde Ebuzer Gıfari'ye dönüştü. İslam Peygamberi, kendisine özgü tabiriyle onu en büyük yüceltmelerle övdü [gerçi sonra bu değerlerin hepsi yıkıldı ve cahil! değerler taşıyan grubun -ki cahil! idiler- değerleri sabit kaldı, baki kaldı]. Ebuzer o hale gelmiştir ki İslam Peygamberi şöyle söylüyordu; Cebrail, Ebuzer' e selam eder; o, göklerde yerdekinden daha meşhurdur. Ebuzer'in utanma ve takvası Meryem oğlu İsa'nınki gibidir.

E buz er' in bir kabı vardı; ilimle o denli d old ur d u ki taştı. Bunlar ilmi yüceltmelerdir, sadece ahlaki, insanı ve ruhi değil. İslam Peygaınberi, onu ilmi bir makam olarak tanıtınaktaydı. Sonradan o, tarihte Ali Şiası adıyla, inkılab1 İslam hareketi adıyla İslam hilafeti aleyhine, Emevi Sünniliği ..ki Muhamıned1 Sünnilik adıyla İslam' a egemen olmuştur- aleyhine tecelli eden bir hareketin esas kurucularından biri olmuştur. Resmen, yalmz başına da olsa, sapması o zamanda doruğa çıkan, sonraları daha da çoğalan ve korkunç bir tehlike haline gelen -ki İslam bütünüyle mahiyet değişikliğine uğradı- bu rejime karşı tehlike duyurusunda bulundu ve bu yolda canını verdilss.

Arz etmek istediğim şu; Ebuzer ve Selman, her ikisi, İslam'ın yetiştirdiği örneklerin en iyileri ve Ali Şiasının başlangıçtaki en iyi çehreleridir. Fakat bunlardan her biri, belirli bir zaman için, bir dönemde, bir nesilde

ve bir çağda daha çok önem ve hassasiyet kazanır. Ya da bir grup ve bir

188 Arz etmek istediğim konu şu ki hep, Neden filan kitabı eleştirdin, neden filan yazarı eleştirdin, neden

daha saygılı. diye nasihat etmekteler. insan siyasetçi olmayıp gerçekçi olursa, maslahatçı olmayıp onu

bunu görmez ve gerçekten bu şahsiyetlere karşı, bu değerlere karşı, bu düşüncelere karşı duygular

besler; sonra da şu iran'da, dünyanın tek Şii toplumu olan ve bu ashabın takipçisi olduğunu, bu mektebin

takipçisi olduğunu, bunlara mensup olduğunu, islam'ı bunların gözüyle gördüğünü, bunların -tarihte Şiiliğin

ilk kurucularının, tarihin ve zamanın Ali'ye karşı koyduğu bir dönemde Ali'yi himaye edenlerin ve islam

öğretisinin tam ve bütün olarak insanda cisimlenişi olan bu kimselerin- bakışlarıyla islam'ı anladığını ileri

süren şu toplumumuzda bunlarla ilgili olarak, bir üniversite öğrencisinin okuyacağı, sıradan birisinin okuyacağı

bir tek kitapçık bile bulamaz. En azından, bunlarla ilgili, bunların kim olduklarını, ne olduklarını, değerlerinin

gerçekten ne olduğunu, ne söylediklerini anlatan yüzeysel bir biyografı bile bulamaz. Zihinlerde

kırık ve belirsiz birkaç simadan başka bir şey yoktur. Oldukça eksik ve çoğunlukla hurafe dolu hem de

mevhum ve müphem -o da bir grubun nazarında- bir miktar bilgi dışında bunlardan bir haber yok. Değerleri

belli değil. Son derece üzücüdür ki son zamanlarda birtakım kalemler, onların şahsiyetlerini, hatıralarını

bu nesil için ihya etmek amacıyla bu kişiler üzerine yönelmişlerse de bu kalemler bu sülaleyi, bu

hareketi ve bu mezhebi özel olarak takip ve tanıma iddiasında değildirler Ya islam'a yabancıdırlar ya da

Şiiliğe yabancıdırlar.

tip için onların öğreticilikleri, başkalarının öğreticiliklerinden daha hayatıdır.

Rivayetten anlaşıldığı gibi, Selınan ilmi açıdan Ebuzer'den çok

üstündür; ister İslaın'ın ilıni olarak anlaşılınasındaki derinlik bakımından,

ister Müslümanların ve Peygamber'in kendisinin ilmi bakımdan

Selnı.an hakkındaki algılan bakımından olsun durum budur. Müslümanların

ve Peygaınber'in ilıni bakımdan Selman hakkındaki düşünceleri,

Ebuzer hakkındaki algılarından -ki bu harekette denktiler- daha

fazladır. E buz er' in şahsiyeti, topluınsal ve aınell bir şahsiyet olarak,

Selınan'ın şahsiyetiyse fikri ve ilın'i bir şahsiyet olarak söz konusudur.

İslam-Şinasi' de yazdığıın gibi; Bugün Batı için bir Spartaküs' ün -

kölelerin özgürlüğü hareketinin, kendisi de bir köle olan rehberi- değeri

yüzlerce Descartes'ten, Kant'tan, Aristo'dan, Platon'dan ve Sakrat'tan

daha fazladır. Doğu için, özellikle şu anki İslam topluınu için, bir

Ebu zer' in değeri, yüzlerce Molla Sadra' dan ve İbn Sina' dan daha önemli

ve daha hayatıdır. Nasıl itiraz etmeyelim, nasıl sorınayalım; Bütün

bu fikirler, paralar, zihinler, dehalar, kalemler, yetenekler ve bu toplumun

görüş ve beyni, bütün bu Molla Sadralara, İbn Sinalara, Gazzalilere, Mir Fendereskilere ve Mir Damadiara vakfedilnı.ektedir de -değerlidirler elbette; değerli olduklarına bir diyeceğim yok- niçin orta dereceli kaleınierin hiçbiri, topluınumuzun yan ölü vücudunun, ruhlarına ve iradelerine daha çok ihtiyaç duyduğu bu simaları tasvir etmeye yönelmemektedir Bu gafletin basit bir gaflet olduğu ya da gerçekten bir gaflet olduğu nasıl söylenebilir Söylenir de nasıl karamsar olunmaz, nasıl düşünülmez Dünyada Avrupa, Batı, bizim hassasiyetleriınizi başka konulara, başka şahsiyetlere, kültürel, zihinsel, lafzi ve kelam'i konulara vs. çekmek için örnek İslaın olan, cisimlenmiş İslam olan, ayni İslam olan, Peygamber' in şahsının mührünü taşıyan yüzde yüz İslaın olan birincil ve birinci grup şahsiyetlerin topluında gündenı.e gelıneınesi, tanınınaması için ne kadar da çalıştı.

Onları tanımak sanki bir suçtu. Bu şahsiyetler gündeme getirildiği zaman toplum genelde huzursuzluk duyar, rahatsızlıklar ortaya çıkar.

N eden O zamanlar Ali' nin yanı başında, İslam Peygamberi' nin yanı başında bulunan, hem İslam' ın, heın Şiiliğin ilk kurucuları olan ve bütün dünyaya ayni ve cisimleşiniş İslaın'ı gösteren en güzel ve en belirgin örnekler duruınundaki [çünkü onların cisiınlenişi, fırkasal, özel ve yerel bir cisirnleniş değildi] birinci derece Şia şahsiyetlerinden yedi sekiz tanesi hakkında nasıl olur da insan bu Şii toplumunda sessiz kalabilir Öyle bir

İslam ki onun Ebu zer' ini tanıdığımız zaman, İslam' ı, doruğunda, heın bir filozofa, heın bir arife, henı. bir zahide, heın okuryazar birine, heın de okuryazar alınayan birine gösteririz. Bir Müslüınan çocuğu da İslaın'ı o sadeliğiyle, o istikaınetiyle, o doğruluğuyla, sağlamlığıyla ve aydınlığıyla

tanır. Neden bu aracılardan, bu cedel kitaplarından, mücadelelerden ve benzeri laflardan, İslam'ı yüzlerce, binlerce aracıyla alalım Bu fabrikanın örneği olduktan ve kolayca tanıyabildikten sonra neden kalemler bunları tanıtmaya yönelmezler, neden Bunları tanımak için başka bir yol var mı yoksa Bu n es lin, Ebuzerleri yeniden her bakımdan tanıması, hem topluınsal bilinçleri, zaman bilinçleri, sorumlulukları, insanı ve ahlaki değerlerinin gelişip olgunlaşması için hem de şu bin üçyüz bin dört yüz yıl içinde zihinleriınizde tasvirini bozmak için binlerce çabanın harcandığı o Şiiliği ve o İslam'ı doğru dürüst tanımalan için yoksa bundan daha hassas bir sorumluluk var mı Neden bunların ardına düşmezler Biz, durmadan Niçin gitmezler, Niçin yapmazlar diyenlerden, hep nutuk atanlardan değiliz. Gerçi mağrur değiliz ve bizden daha layık olanların bu yolda alınaları gerektiğini biliyoruz, ama daha çok liyakatli olanlar sorumluluklarını yerine getirmiyorlar. Bu, daha az liyakatli olanların soruınluluklarıu ortadan kaldırmıyor. Söylediğim gibi, soruınluluğu ıınkanlar doğurınaz, soruınluluğu kudret doğurmaz. Sorumluluk,

muktedirliğin ürünü bir duygu değildir.

Soruınluluk, gücün değil, doğrudan doğruya bilincin doğurduğu, bilginin doğurduğu bir gerçektir, bir haldir. Herkes, yapabildiği kadar sorumlu olduğunu bilir. Dolayısıyla siz öğrenci de olsanız, öğretmen de olsanız, tıp, fizik, teknik, teknoloji vs. alanında da olsanız, bu kültürle bu alanda işinizin bir ilgisi alınadığı için sizin sorunı.luluğunuz ortadan kalkmaz. Hissettiğiniz gibi, bu nesil için Ebuzer'i tanıtınak, yeniden tanıtınak, Ebuzerleri, Bilalleri, Aınınar bin Yasirieri yeniden anlatmak büyük bir yükümlülüktür. Bu topluınu bilinçlendirnı.ek için, gerçeği, İslanı.'ın gerçek ruhunu ihya etmek için yola düşüp yükümlülüğünüzü yerine getirin; Yapabildiğiniz her şekilde, yürütebildiğiniz kadarıyla bu düşünceyi araştırarak, yazarak, yayarak, açıklayarak, takviye ederek, gündeme getirerek. Bu, şu anın doğrudan sorumluluğudur; tebliğ ve konuşına meselesi değildir. Bir acil çalışma programı meselesidir. Arkadaşlar, her zaman bu şekilde çalışına imkanı bulaınayabiliriz. Her zanı.an buiınkanlar olnı.ayabilir. Hastalık var, zaaf var vs. Fakat bugün buradan gittiğinizde, tekrar dönnı.e imkanı olınadığında, bu sınıfın tekrar oluşturulma ve böyle sürıne ınkanı -·varsayalıın- olmadığında sadece bir anı olarak kalnı.aması için kendinize söz verin. Tanı. tersine bu yaptıklarını.ız şu şekle dönüşmelidir ki her birini.iz, toplum içinde taşıdığını. ız fikri, zihnl, ilmi ve ruhi aydınlığımızda -her türlüaydınlıkta-bu

fikrin sözcüsü, bu yolun uygulayıcısı ve bu yönün yolcusu olalun; olabiliriz. Ciddi sorunı.luluk duyan herkes, ıınkan ve gücü de bulacaktır. Yeter ki kendiınize ınanannnız olsun ki başarabilelim. Aynı şekilde bu işi yapAli ŞERiAJi 469

ması gerekenin biz olduğumuza inanalıın yeter ki. Bir tıp öğrencisinin, bir fizik profesörünün ve sanat alanında yer alan birinin vb. kendi alanları olmadığı halde en güzel piyesleri, en güzel edebi, felsefi ve ideolojik eserleri Avrupa' dan tercünıe ettiklerini ya da kendilerinin nıakale olarak, piyes olarak ya da başka türlerde yazdıkları; ya da araştırdıklarını, sonuç olarak konuyu inandıklan yolda ortaya koyduklarını gördüğüınüze göre, biz neden yapaınayalım Özellikle kültürümüzün zengin ve derin birikimi elin1izin altında olan bizler, bu kaynaklan ortaya çıkaran mühendisler olınalıyız. Biz bunu yapmazsak başka hiç kimse yapınayacaktır. Bu nesil yapınazsa gelecek nesiller hiçbir şekilde yapınayacaklardır. Gelecek nesilleri o hale getireceklerdir ki artık onlar hangi gerçeğin ortadan kallacağı kaygısını taşımayacaklardır.

Ben şunu arz etmek istiyordun1; Ebuzer, bugün Peygaınber'in ashabının tün1ünden, hatta Ali'nin çevresinde bulunan bütün ashaptan ve hatta İslam Peygamberi'nin ihni bakıından kendisini Ebuzet' e tercih ettiği Selman'dan daha çok acillik, zorunluluk ve hassasiyet taşımaktadır. Ebuzer'in rolü, şahsiyeti ve düşünme tarzı, bu çağda -sadece bizim

topluınumuz bazında değil, bu zaman bazında ve bu çağda gündemde olan konular bazında- hepsinden daha çok önemlidir ve onu çeşitli şekillerde topluına tanıtmak gerekir. Çocuklar için bir kitapçık şeklinde, yüksek öğrenim görıneıniş olanlar için, romanlar şeklinde, sanatçılar için piyesler şeklinde, genç nesil için tiyatro şeklinde, araştırınacılar için kitap şeklinde, bilin1sel araştırmacılar ve tarihçiler için inceleınearaştırına şeklinde, her türlü şekilde, her biçimde, her dilde ve bütün tebliğ araçlarını kullanarak onu, öğretisini, yaptıklarının asıl yönünü ve onun İslam'ını taıutmak gerekmektedir. Bu yolda hem biz İslami sorumluluğuınuzu yerine getirmiş oluruz, hem de İslam! soruınluluğumuzu yerine getirıne yolunda gerçek Şiiliği keşfedip anlamak için en güzel yolu bulınuş, ortadan kalkmakta olan iman karşısında en büyük sorumluluğumuzu gerçekleştirıniş ve aynı şekilde toplumsal yüküınlülüğümüzü de bu yolla yerine getirmiş oluruz.

Şunu söylemek istiyordum; Zamanımızın, toplumumuzun, aydınlarımızın, okumuşlarıınızın din karşıtı ideolojilere yönelmesi -bunu tecrübe olarak söylüyorum, bir öğretmen olarak söylüyorum- dinden sapma, bu neslin. dinden ve dini inançlardan uzaklaşması fiziksel ve kimyasal konular yüzünden, felsefi ve kelami tartışınalar yüzünden değildir. Biz eğer İslaın' dan birkaç bilimsel keşifte bulunabilirsek ve

birkaç bilimsel mucizeyi ortaya koyabilirsek ya da İslaın'ı savunmak için dilimizi yeni biliinsel terimlerle silahlandırabilirsek bu nesil ve bu ruh İslam' a döner, diyemeyiz. Bu neslin dinden uzaklaşmasının nedeninin ne olduğunu görmeli, o nedeni aramalı ve o ihtiyaca, o eğilime da470 iSLAM BiLiM
yanmalı ve İslam' dan söz etmeliyiz. Bugün ben burada bir filozof olarak, bir fizikçi olarak ve Einstein'ın nisbiyet teorisini, Darwin'in evrimini ve bütün yeni bilimleri bilen birisi olarak dursaın, İslaın' dan söz etseın, bir rivayet bulup bu rivayetten elli tane yeni bilimsel keşif ortaya koysam, söylediklerim doğru da olsa, bu duygunun, bu ruhun İslam' a dönüşünde en küçük bir etkisi olmayacaktır. Çünkü bu ruhu İslam' dan uzaklaştıran, kaçıran şey, bu neslin insanı bilince erişmiş bir nesil olması meselesidir.1s9 Bunun derdi, geri kalmışlık derdidir. Bunun derdi, ınansızlık derdidir. Yeni bir imanı, yeni bir inancı arama ihtiyacındadır. En büyük kaygı ve ızdırabı, halkıyla bir bağ kurma arayışıdır. Omuzlarında hissettiği en büyük yükümlülük, halkı için birşeyler yapabilmektir. Bütün çabası, çağına karşı insanı soruınluluğunu yerine getirme yolunda ona yardımcı olacak bir ideolojiye, bir imana, bir çözüm yoluna ve bir hedefe ulaşınak içindir. Bir ideoloji zafere ulaşıyorsa, bu onun ne felsefesinden kaynaklanır, ne ilıninden kaynaklanır, ne de dünya görüşünün altyapısından vb. kaynaklanır. Onun zaferi şuradan kaynaklanır; Bu ideoloji öyle tebliğ

edilir ki bu genç, kendisinin topluma karşı sorumluluğunu, aynı şekilde kendisinin çağa karşı yükümlülüğünü ve özellikle halkının toplumsal hayatında cevabını arayıp bulamadığı sorularının cevaplarını bu ideolojide -doğru ya da yanlış- bulur. Böyle hissedip ona yönelir.

Dinden uzaklaştığını ya da dine karşıt hale geldiğini veya ondan sessizce uzaklaştığını ve haber de etmediğini görüyorsak bunun nedeni, onun dini toplumdaki şekliyle görmesidir. Dindarların bugün dini bu hale getirdiklerini görüyor çünkü. Böylece o artık dinle dindarlar arasında gerçek İslam'la mevcut İslam arasında bir fark görmez. O, başka alanlarda öğrenim gören bir öğrencidir ve bu ayrılıkları anlayamaz; bu alanda uzman değildir. O, çağın meselelerine karşı, istismara karşı, dünyadaki sömürüye karşı, insan ilişkilerine karşı, mülkiyete karşı, paylaşuna karşı, zamanın artık üretiminin kötüye kullanılmasına karşı, teknolojiye karşı, günün1üz insanının vicdanı bunalnnına karşı, insanın toplumsal haklarına karşı, doğuya karşı, Batı'ya karşı, üçüncü dünyanın

189 Elli yıl önce, kırk yıl önce, otuz yıl önce, fizik, kimya, formül vs. okuyan yeni üniversite öğrencisinin beynine rüzgar, Allah'ın olmadığını, ruhun olmadığını, fizik ötesinin olmadığını, yeni bilimin ne söylediğini, yeni atomun keşfedildiğini üfürüyordu. Bu laflar, 19. yüzyılın malı olup rüzgarı bize yirminci yüzyılda ulaşmıştı. Şimdi bu yel de gitti bu çocukların başlarından. Şimdi bu yeni bilimsel tartışmalar, yeni nesilden

daha çok eski nesil için hassastır. On yedi, on sekiz, on dokuz, yirmi, yirmi beş yaşındaki bu öğrencinin,

islam'dan uzaklaşıp başka ideolojiye yönelmesi felsefi tartışmalar yüzünden değildir. Fizik, kimya ve yeni

bilimler alanındaki tartışmaların, onun imanı üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. O, yeni bilimlerle,

yeni buluşlara ve teknolojiye nasıl bakıyorsa din konusuna da öyle bakmaktadır. Dini bir kitap -kendi

zannımca- yayıniayan ve Apollo 15 hakkında on beş sayfa yazan kişi hayli kör okumuş. Kendisi de

yazmış, Bizim gerici olduğumuzu sanmasınlar ve Apollo hakkında ne kadar çok şey bildiğimizi görsünler.

diye. Bunun hiçbir etkisi yoktur. Mesele başka bir şeydir.

dertlerine karşı, ınahrum kesinıe karşı, şu anda mevcut sınıfsal değişimlere

karşı, günüınüz biliıninin insan üzerinde canice üstlendiği role karşı,

teknolojinin insan kiınliği üzerinde yapmakta olduğu etkilere karşı,

kendisinin, nesiinin ve milletinin, çağa egeınen olan güç ve cebir karşısında

kurban oluşuna karşı ve aynı şekilde adaletli bir iktisat sistemi

arayışına karşı -ki günüınüz insanının en büyük çilesi, iktisadi güç sahiplerinin

insanlara çektirdiği çilelerdir- dert duyar, ihtiyaç duyar, cevap

arar, çözüm yolu arayışındadır; bunlar nedir diye sorduğu zaınan

ona bu duyguları taşıdığını, bu şiarları taşıdığını, bu teınele dayandığını

gösteren çözüın yolu sunan, böyle bir dille konuşan bir din, bir öğreti

arayışındadır. Fakat o -ki bu dertlerle inlenıektedir- dini, bu şekliyle görünce, yani anasının, babasının ya da avamdan birinin sahip olduğu dini -ki onların korkuları başkadır, ihtiyaçları başkadır; böyle bir zamanda o, yanarak yakılarak hılru'l-iyn isteınektedir, geç kalrrnş gibigörünce, konuları bu kadarından fazla değerlendireınez, gerçek İslaın' ı, tarihi ve bu tür şeyleri tanıyamaz; bu kadarını görür ve görünce de kenara çekilir.

Bu zamanda, dünya çapındaki genel bir plan uyarınca, İslaın gündeıne getirihneınelidir. Çünkü uluslararası forınül şudur; A vaın din içerisinde tutulınalı, aydınlarsa dinden soğutulınalıdır. Bu, ilk kez Le Bon'un Cezayir için ortaya koyduğu ve sonradan bütün ülkeler için, özellikle İslaın ülkeleri için genelleştirilen bir plan dır. Avaının dini taassubu güçlendirilmeli, an1a aydınlar ve okumuşlar dinden uzaklaştırılınalıdır. Böylelikle din avama münhasır kalmakta, eski nesle ınünhasır kalınakta, taassubun dar kalıplarına hapsediln1ekte ve topluınun beyninden ve ilmi bakışından uzak kalmaktadır. Sonunda savunulınası olanaksız taassup dolu bilinçsiz kalıtıınsal geleneldere dönüşınektedir din. Sonra, düşünen, yarın topluına egemen olacak olan, bu toplumun beynini oluşturan, zaınanın öndediğini üstlenen aydın, dinden bizar olur ve ardından toplun1dan da ayrılır.

Çünkü bu, dinsiz yetiştirilmiştir, o ise bir şekilde dindardır. Bu, aydın

seçkinlerle avam kitle arasında derin bir ayrılığın, korkunç bir uçuruınun ta kendisidir. İşte Batı'nın göz aydınlığı; Doğu toplumlarının parçalanması. Bu planla savaşn1ak istiyorsanız, yani bu çağda İslan1' ı aydınlar arasında gündeme getirn1ek ve aydınları İslaın' a yöneltmek istiyorsanız, artık klasik tebliğ araçlarıyla bu n1ün1kün değildir. Düşınanın, bu nesli İslam' dan, dinden uzaklaştınnak için donandığı araçlarla donann1alısınız. Düşmanla savaşmak için yapılacak tek iş, en acil iş ve en kaçınılınaz iş, düşınanın silahıyla silahlanmaktır. Bu iş için, içerik olarak, dil olarak, görüş olarak İslaın' ın değişınez gerçeğini, İslarn' ın değişmez şiarlarım, İslaın adına, vahiy aracılığıyla, Kur' an ve Sünnet

aracılığıyla, Peygamber'in ailesi aracılığıyla -toplam olarak İslam öğretisi adıyla- tarihin ve bizinı. elimizde bulunan şeyi savunmak zorundayız; her çağda, her şartta kendine özgü dille, şekille ve şartla. Bu bakıından, gelen peygamberlerin her birinin mucize türleri farklıdır. Oysa hepsinin nübüvvet ve risaleti, ilahi nübüvvet ve risalettir, dinleri de tevhid dinidir. Fakat gösterdikleri mucizeler neden farklıdır Zamanla uyumludur, zamanın hassasiyeti söz konusudur da ondan. Musa zamanında büyücülük din halini alnı.ıştır ve Musa'nın düşmanı esas olarak büyücülerdir. Musa'nın mucize şekliyse, büyücülerin, bunun büyü olmadığını, şeklinin ve türünün böyle olduğunu daha iyi ve daha çabuk aniayacakları

bir tarzda dır. Hastalığın yoğun olduğu, tıbbın ve Filistin' deki, İsrail' deki yöresel hastalıkların tedavisinin önenı. taşıdığı İsa zanı.anındaysa şifanın esas alındığını görüyoruz. İslaın Peygaınberi -ki ınesajını sunmak istemektedir- zamanında çevrenin hassasiyeti, fesahat, belağat, şiir, güzellik, söz ve kelime üzerinde toplanmıştır. Bu yüzden, mucizenin, anlatıında, ahenkte, kelime seçiminde ve söyleyişte güzelliği, fesahati, belağatı ve icazı gözetıne şeklinde olduğunu görüyoruz. Bunlar, bir düşünceyi kanıtlamak için, bir öğretiyi yaymak için, çeşitli zamanlarda, çevrenin hassasiyetlerine ve ihtiyaçlarına göre çalışma şeklini, tebliğ şeklini ve ayrıca değişınez gerçeklerin anlatılış dilini şartlara uygun olarak seçmek gerektiğini göstermektedir.

Dolayısıyla bugün bu topluında, bu nesilde ve şu anda içinde bulunduğuınuz zamanda İslam'ı gündeme getirebilecek ve zafere ulaştırabilecek hareket [İslam kesin zafere ulaşacaktır; çünkü bu ihtiyacı duyuyoruz. Bu toplantının kendisi, böyle bir gerçeğe ihtiyaç duyulduğunun örneklerinden biridir] toplumsal hassasiyeti içinde, pratik yönüyle, bu dünyadaki fiili boyutlarıyla, toplumsal, insani, iktisadi ve sınıfsal güçlükleri çözümlernek için ortaya konulnı.uş çözünı. yollarında, İslam'ın Kur'an'da, düşünce şeklinde ve Peygamber'in sünnetinde amel ve nı.etot şeklinde bulunan esas rolü içinde -ki bu rol, toplumun önderliğinin arneli risaletidir- ve toplumsal uyumsuzluklarla, beşerin ve mahrum

kesimlerin hissettiği ilnı.i sıkıntılarla savaşarak İslam' ı gündeıne getiren hareket olacaktır. Bu zaınanın hassas konularından biri, halkın sınıfsal ayrılıklar yüzünden çektiği sıkıntı, biri de siyasi baskıdan ve istibdattan çektiği sıkıntıdır. Bunun içindir ki İslam, yedinci ve sekizinci yüzyıllarda adalet ve inı.amet adında iki esasa dayanmaktadır. İslam Peygamberi'nin sahip olduğu İslam, İbrahim'in İslam'ıdır, Musa'nın İslam'ıdır, İsa'nın İslam'ıdır. Aına neden son peyganı.berin İslam'ı bu iki şiara, öteki peygamberin çağındaki tevhidi ve ilahi dinlerden daha çok dayanmakta, adalet ve imarnet üzerinde daha çok durnı.aktadır İnı.aınet dili, adalet dili; imarnet ve adalet konusundaki hassasiyet, imarnet

ve adalet şian. Neden zulüm, sınıf aynlığı, istibdat ve toplumsal baskı cephelerine karşı İslaın, topluınsal savaş üzerinde durnı.akta ve savaşının keskin ağzını bu iki safa yöneltmektedir Çünkü zanı.an böyle gerektirınektedir; İslaın, zaınanına özgü şartlarda tevhidi yaymak için, halkının sonıut ve gerçek sıkıntısına, somut ve gerçek ihtiyacına dayanınaktadır. Halkın sıkıntı duyduğu soınut ıneseleler yerine, çözüm yolu sunmak, adalet ve imameti gerçekleştirıne yolunda savaşmak yerine kelam, cedel, mantık, ilk felsefe konularına yönelmez. Halkın sıkıntısı bunlardan kaynaklanmaktadır.

Bugün, hassasiyet gördüğümüz gibi dünyada sınıfsal İstisınar ve

sömürü üzerindedir; Dünya bazında, üçüncü dünya, ikinci dünya, birinci dünya, makine meselesi, kapitalizın meselesi, istismar meselesi surplus ıneselesi, artık değer meselesi, artık üretim meselesi, tüketim ıneselesi, üretim ıneselesi, üretim-tüketim uyumsuzluğu, bütün insanların, bütün kültürlerin, hatta imanların ve insanı değerlerin Batı'yı üreten devasa makinelerin ayakları önünde kurban edilişleri ıneselesi; işte bunlar bizim teınel meselelerimizdir. Taze olaylar bunlardır. İslam müctehidinin, Şia ınüctehidinin, yani Şiayı, İslam' ı bilen çalışkan ve hür düşüneeli araştırmacının yönelmesi gereken, kılavuzluk yapınası gereken yeni olgular bunlardır. Fakat ne mutlu ki, ya da ne yazık ki - çünkü sorumluluk büyük bir bahtsızlıktır ve aynı zamanda büyük bir mutluluktur; zira insan olınak, sorumlu olmak demektir- İslaın' da ve Şiilikte bu hayatı soruınlulukları yerine getirmek, asla özel bir sınıfa, resınİ bir gruba, resını bir kıyafete yüklenmemiş, geriye kalan insanlar sorumluluktan ınuaf tutulmamışlardır; l-Iepiniz çobansınız ve hepiniz bir sürüden sorumlusunuz.

Buradaki 'hepiniz' kelimesi, bu toplumda bu imanı taşıyan her birey demek olup bu her birey soruınluluk taşımaktadır. Birey, ben bu konuyla ilgili değilin1, diyorsa, ya cehalet kurbanıdır, ya da düzenbazdır. I-Ierkes bu işi yapınak zorundadır, sorurnluluk taşımaktadır. Ne sorun1luluğu Milletinin çobanlığı ve kılavuzluğu sorumluluğu. Bu tıpkı

Sartre'ın sözü gibidir; Herkes, yaptığı seçiınle, sanki bütün insanlığın izleınesi için bir kural ortaya koyn1aktadır. Dolayısıyla bugün hepimizin taşıdığı bu sorumluluk esasınca [çünkü inanç esasları vardır, görüş vardır, düşünn1e tarzı vardır. İnanç esasları, bize öğretilen o beşli forınülden ibaret değildir sadece; inanç esasları bizin1 İslan1i görüşümüzün, algılayışımızın, dünya görüşüınüzün ve inancımızın toplarnıdır. Bunlar bir içtihattır. Bu yolda her birey ınüçtehittir ve ınüçtehit olınalıdır. Yoksa dini yoktur ve yanlıştır.] heın görevliyiz, hem de bizim için bu görevi yerine getirmek olanaklıdır. Bu nedenle de soruınluyuzdur. Yapamasaydık, soruınlu olmazdık Bu iş için tecrübe olarak, top474

lumsal bir gerçeklik olarak, aynı şekilde somutluğunu hissettiğimiz şey olarak, toplumsal eğiliın içinde, somut ve elle tutulur konuların ele alınmasında, gerçek sıkıntılar, ihtiyaçlar ve yetersizlikleri göz önüne alarak -ki bunları şu anda hissetmekteyiz- ve karşı karşıya olduğumuz meseleler içinde, bu yönde İslaın' ı gündeme. getireli m. Bu yön, İslam' ın temel ve ilk yönüdür. Bu yönlenişin mazharı, hepimizin bildiği gibi Ali' dir.

Bu mektebin en kesin, en samimi, en sadık ve en tek boyutlu öğrencisi ve mücahidi Ebuzer' dir. Ebuzeii İslam, İçine ve kendine ulaşıp kendini yok etmelisin. demeyen İslam' dır. Hayır, bir kiınse kendini

yok etn1ek isterse yok olur, aına nereden başını çıkaracağı bilinınez [Edebi nezaket bunu söylememe izin vermiyor]. Ebuzer ve onun İslam'ıdır ki, Zillete ve zulme sabretınek ve yoksulluk sevaptır. diyen İslam'ın tersine şöyle söyler; Yoksulluk bir kapıdan girdiği zaınan küfür orada yuva yapmıştır ve ınan öteki kapıdan uçup gitmiştir. [Böyle konuşmaktadır, Proudlıon' ca konuşmaktadır] Yine şöyle söyler; Evlerinde ekmek bulan1ayan ve kılıcını çekip bütün insanlara saidırmayan halka şaşarım. Bu Ebuzer İslam' ıdır.

Görüş ve soruınluluk İslan1'ına bakınız. O kadar ki günümüzün son derece ileri toplun1cu aydını bile meseleyi bu genişlikte hazıneden1ez. Çünkü kendine özgü fırkasal, kalıtsal ve yöresel bir n1esele değildir. Mesele, zamanın en üst meseleleri düzeyinde, günün1üz insanının sıkıntıları, dertleri ve teınel ve önemli ihtiyaçlarını göz önüne alarak ortaya konulınuş en yüksek meselelerin doruğunda yer alan bir meseledir.

Bu, Ebuzer'i İslam' dır. Önderlikteki sapma meselesinin, ümmetin kılavuzluğunda ve ümınetin oluşınasındaki sapına meselesinin ortaya çıktığı sırada o, adalet ve özgürlük isteğiyle İslan1' a gelen bu İslam toplumunun ve bu halkın yarın içine düşeceği perişanlıkların ve çaresizliklerin -bütün bunların- bu ilk sapmanın ürünü olduğunu söyleyen ilk kiınsedir.J9o Bütün bunlar, bir etkenden dağınaktadır ki bu etken kelaın

tartışınaları değildir, varoluş tartışmaları değildir, ilk felsefe tartışmaları

değildir, tasavvuf tartışınaları değildir. Hatta bireysel ve riyazetçi ahlaki

tartışmalar da değildir. Bu etken, tek kelimeyle 'kenz' dir; Mal

becellemek, hazine oluşturmak ve Allah yolunda, yani halk yolunda

infakı91 etmemek. Mallarını stok eden [Ebuzer'in seçtiği bu şiar,

190 Biz hala yirminci yüzyılda, Batı'yla savaşta nereyi tutmaları gerektiğini, düşmanla savaşmak için,

Batı'daki karmaşanın ve mutsuzluğun nedenleriyle savaşmak için hangi cephede yer almaları gerektiğini

bilmeyen önderler ve aydınlar görmekteyiz. Her gün bir şeye takıyorlar. Her şeyin nedeninin Farsça

alfabesi olduğunu yeni keşfettiler; aydınlar yüz, yüz elli yıl çalıştıktan sonra vara vara buraya vardılar!

191 infak, yedirmek, on kuruş birine, on kuruş ötekine vermek, Allah'ı ve bütün Müslümanları minnet

altında bırakmak, rahat vicdanla uyumak ve bütün imamları tebrik. babında n rüyasında görmek demek

Kur' an' dan seçilıniş bir şiar olup, onu seçen, doğrudan doğruya İslam'ın

kucağında ve vahiy ışığının altında yetişen Ebuzer' dir. Bu yüzden seçerken

ne bir saprıı.aya düşınektedir, ne de seçtiği şeyden kuşku duyulabilir.

Bu şiar, Ali'nin ınücadelesi ve önderliği yolunda Ebuzer'in seçtiği bir

ayettir.] ve Allah yolunda infakta bulunnıayan, sınıf farklılığıyla, topluınsal

uçurunıJa savaşınayan kını.seleri acıklı bir azapla ınüjdele. Fakat

bu, sadece zihinsel, konferanslık ve hutbelik -bizim yaptığımız gibi- bir müjdeleme ve bir ayet değildir.

Bütün hayatını, bu şiann gerçekleşnı.esi vernal stoklayıp İslanı.i zekat verınekle sınıfsal söınürüyü ve halkın posasını çıkarnıayı güzel gösterıneye çalışan kiınselerle savaşını yolunda çabalamakla geçirir. Oysa Osman, mukaddes ibadetlerin yerine getirİlınesine dayanarak; Herkes İslami zekatını verdi. Eğer bir tuğlası altından, bir tuğlası da günüşten bir saray ya da köşk yaptırsa, Allah'ın, bizim ve halkın hoşnutluğunu kazanır. diyordu. Sonradan Ebuzer, bu 'kenz' [hazine] ayetini okuyup, bunun zekat rneselesi olınadığını, nıeselenin para vernıek ıneselesi olınadığını, asıl ıneselenin sermayedarlık ıneselesi olduğunu, çünkü burada, neden servetin bir yerde yığılıphalk yolunda harcanmadığı konusunun gündenıe getirildiğini söyler. Bu uçuruınun oluşnıasının engellenmesi -ruhlar için sevap toplamak değil- somut birşey, gerçekten aıneli birşey, toplumsal düzeyde ve büyük bir şey olmalıdır; bireysel şeyler, bireysel hayır işleri değil. Bununla birlikte Osman, ayetin anlamını sorar [rejıın değişıniştir]. Kimden sorar Ka'bu'l-Ahbar' dan sorar.

Ka'bu'l-Ahbar, adından da anlaşıldığı gibi Yahudilerin ruhanilerinin lakabıdır. Ömer zaınanında Müslüman olnıuştur. Yahudililde iş kalmayınca tarnamen bu tarafa döner ve Biziın için fark etnıez, biz de sizin ruhaniniz oluruz. der. Gelip Osman'ın yanı başında yerini alır ve ilk

kez hilafet kurumunda resmi bir İslaıni-ilıni nıakam ortaya çıkar]. Sonra Osınan ona sorar; Öyle değil ını O da der; Evet, sizin buyurduğunuz gibi. Ebuzer' e bir bakın. O, sadece bir kişidir. Öteki ashab, ya kendilerini sattılar, ya gittiler, ya da ellerini eteklerini çektiler veya duruınlanna uygun açıklamalar buldular. O, yapayalnız, tek başına kaldı. Fakat bu yalnız kalış [keliınenin gerçek anlaınıyla yalnız kalış] içinde ve tek kişi kalış içinde savaşınak gerektiğini göstermektedir o. Osnıan rejiininde savaşıın çok zordur. O, .Muaviye' den farklıdır, Mütevekkil' den farklıdır, Sultan Mahınud' dan farklıdır, Enıir Timur' dan farklıdır. Osınan, Peygaınber'in iki kez danıadıdır, eskilerdendir, Kur'an'ı derleyendir [şu anda Kur'an'ı derlenıektedir], Allah yolunda cihad etınektedir, onun ordusu, İslanı için heın Rum'u, henı İran'ı fethetnıektedir.

değildir. infak, uçurum ve fasıla anlamına gelen 'nfk' kökünden gelir ve bu uçurumu ve fasılayı yok etmek

ve bu fasılayla savaşmak demektir.

Böyle bir sima ile savaşınak zor bir iştir. Osman'a karşı olan kimdir Ebuzer. Henüz İran ve Basra gibi inkılaplardan bir haber yoktur ki Ebuzer, bu en büyük sapmaya ve İslam inkılabına karşı aristokrasinin nı.utlak galibiyetine karşı ilk feryadı yükseltmiştir. Örneği, seçıniş olduğu savaşım şeklidir.

Şiarının doğru olduğunu, somut olduğunu, nı.antıklı olduğunu, toplumun iktisadi kökenine göre olduğunu, sınıf çelişkisi ve istismarına göre olduğunu görüyoruz. Hangi dönemde Sermayedarlıktan sonraki, burjuvaziden sonraki, sanayi sömürüsünden sonraki, kapitalizmden sonra emperyalizm aşanı.asına ulaşıldığı döneında vs. değildir. O dönenı. dedir. Savaştaki cephesini öyle seçnı.ektedir; kelam ve felsefe konuları söz konusu değildir. Somut ve gerçek konular söz konusudur. Seçtiği şiar Kur' an' dadır; anı.a zihni, fikri ve lafzi boyutta kalnı.az. Çünkü Müslüman' dır, çünkü Ebuzer'dir ve heın Kayser'in 'kılıcını, hem Mesih' in maskesini kendinde barındıran, böyle bir sistemle tek başına savaşa tutuşur ve bu akıllıca toplunı.sal cephe alışıyla ve Kur' an' dan elde ettiği bu akıllı, sağlanı., aydınlık ve bilinçli şiarla başlatır savaşını. Yalnız başına. Hiçbir silahı yoktur; ama savaşmalıdır.

Ebuzer, Muhammed'in yetiştirdiği, bir mücahidin savaşmak için sahip · olabileceği tek silah olarak -bunlar hep silahtan arındırılmalıdır- bir deve kenı.iğini alıp Osman'ın huzurunda Ka'b' a -sermayedarlık lehine Kur'an'dan ilk İslam karşıtı fetvayı ortaya atan Yahudi'ye- vurur. O, Osınan'ın arkasına sığırur. Ne güzel manzara! Olay, Abdurrahman b. Avf'ı savunına olayıdır [o üç kişi yine Ebuzer'in karşısında, buradadır.] ki Abdurrahınan b. Avf'ın servet ve mirasını getirip ortaya döktüklerinde mescidde bir dağ oluştu! Altın eriyiklerini getirip baltayla parçalıyorlardı.

Bu sırada Osınan, şöyle dedi; Allah Abdurrahman b. Avf' a nı.ağfiret etmiştir ki o, ne kadar iyi yaşamış ve bunca serveti de bir araya getirmiştir. I-Iepsi ona hayır duada bulundu. Ebuzer1 i öfkelendiren budur. İşte bu nedenle deve kemiğini sokaktan alıp Ka'b'ı ve Osman'ı bulur ve der; Bu verınekte olduğunuz fetva nasıl fetvadır Bunun başı açılır ve o zaman başı açılırsaneler ortaya çıkar İşte o ortaya çıkan şeyler çıkar ortaya. Sonra ona saldırır. Abdurı·ahınan savunulmaktadır; onca altın ve sermaye için. Kim savunmaktadır İslam açısından fetva veren çehresiyle Ka'bu'l-Ahbar. [Fetvasını] uygulayan kimdir Osman; gücün ve zorun mazharı. Karşısında Ebuzer; daha İslam' ın ilk döneminde, yalnız İslanı., silahtan arındırılmış İslaın. Bir deve kemiğiyle ona saldırır. Osman'ın arkasına kaçar Ka'b [bu üç çehre tanı. anlamıyla belirgindir; Abdurrahman, Osman ve Ka'b]. Fakat Ebuzer'in cesareti bu kutsal görünümlü çehrelerden korkacak ya da bu güçler karşısında titTeyecek kadar az değildir. Ona, Osınan'ın korunı.asında olduğu halde

saldırır. Deve kenı.iğini Ka'b'ın başına öyle vurur ki başı yarılır; yalnız başına Rebeze'ye gitıne pahasına. Orada açlıktan ölür; aynı şekilde kızı da, oğlu da. O, yalnız başına ölür. İslanı. Peygamberi'nin, Tebük Savaşı'nda, onun yalnız başına çölden dönmelde olduğunu görünce, öngörüde bulunup dediği gibi; Allah, Ebuzer'i bağışlasın. Yalnız yürür

[Dünyada, bu toplumda yalnız yürüyor; öyle bir yol seçıniş ki bu yolda yalnızdır], yalnız yaşar, yalnız ölür ve yalnız haşrolunur. Yani kıyanı.et çölünün ve kıyaınet mahşerinin gerçekleşeceği yarında insanlar, hep birlikte, ınezarlık nı.ezarlık dirilip ınahşer alanına gelirler sonra sadece bir kişi, tek başına o çöl köşesinden kalkıp kıyaınet sahnesine girer. Aynı zaınanda nı.ecazi bir yorumda yapılabilir, diye düşünüyoruın. O da şu ki yalnız haşrolunınası, çağdaşı olan ve kendisinden önce ya da sonra ölüp giden yüzlerce, binlerce çehre arasından, sadece bu Ebuzer' dir, bu Ebuzer'in gövdesidir, susturulan, sürülen ve Rebeze' de ölen [Osman ve o uğursuz üçlü eliyle]. Her zaınan ve her nesilde yine ortaya çıknı.aktadır o. Yine Ebuzer'in yalnız başına ortaya çıkınası gerekınekte bizint nesliinizde. Çünkü çağını.ız, her zaınankinden daha çok ihtiyaç duyrnaktadır Ebuzer' e, Ebuzer'in İslaın'ına, Ebuzeı-'in Şiiliğine, Ebuzer'in savaşına susturulnı.akta olan, boğulan, kaybolan, tarihe gömülnı.esine çalışılan Ebuzerlerin, İslanı.ların, kültürlerin ve gerçeklerin bu nesilde, bu çağda dirilınesi, ayağa kalknı.ası, sahneye gelınesi, bize hayat, hareket, kan, can, bilinç ve ışık verınesi için aliınce, cesurca, bütün bahtsızlıklara, zorluklara, bütün sıkıntılara ve bütün dışlanmalara katlanarak çalışmalıyız. Çalışmalıyız ki bugün başkalannın elinde olan en güzel, en değerli ve en güçlü tebliğ, fikir, iliın, araştırnı.a ve düşünce yayına aracını, ruhlara, imanlara ve kalplere etki etme aracını kullanabileliın ve bu

kahraınanlann diriltilmesinde, bu hayat veren ınekteplerin canlandırılmasında bunlardan yararlanabilelinı.. Biz yapmazsak yapınayacaklardır.

Bu çağda olnı.azsa, başka çağlarda olnı.ayacaktır.

Bugün bu en büyük tebliğ aracını görınektesiniz. En büyük tebliğ aracı, bizim hiçbir şekilde ihtiyarıınıza alanı.adığıırnz ve kendisinden yoksun bulunduğumuz, aına kurbanı olduğuınuz araçtır. Bu araç, tiyatrodur, filındir. Bir gün [ben açıkça arz edeyiın] gelecek günlerde, gelecek yıllarda değil, çok kısa zanıanda, bu nesil, aydın, bilinçli, soruınlu ve Müslünı.an kesinı.in bu ülkede sanat düzeyi bakunından en güzel filnı.leri, en yüce gerçeklerin, değerlerin, ruhların, gerçeklikleı-in ve geçınişteki tarihe, kültüre, ınana ve İslaın' a ilişkin olayların hizni.etine soktuğunu, en güzel filnı.leri yarattığını görınelidirler. Bu 1!Iüslünı.an gençler arasında, İslanı.' da yer alan en zor şahsiyetleri kendi yapıları ve kişilikleri içerisinde bir filnı. oyuncusunda canlandınp halka sunabilen ve böylece, tarihte unutulan -bizirn gündeıne getirnı.enı.eıniz, bizinı. liya478

katsizliğimiz, bizinı gafletimiz, bizinı sapışımız nedeniyle onlardan kimse söz etmemektedir; eğer biri söz etmekteyse, yabancı ve kuşkulu biri söz etmektedir- bu kişileri, bu tasvirleri, bu çehreleri, bu değeriert bu gerçekleri, günümüzün en güzel ve en güçlü dilleriyle ortaya koyabileri en güzel sanatçılar çıkmalıdıt. Açıkça söylüyorum, filıni, tiyatroyu bu

çağa getirmek ve Ebuzerleri, tarihte suskunluk içinde ölüp giden, Rebezelerde açlıktan dolayı sessizce ortadan kaybolan ya da Mercu'lAzralarda zulüm ve baskıyla susturulup şehid edilen -ki takipçileri ve inananları, olan bizler bile onları tanımıyoruz- başka yalnızlan yeniden hayata getirmeli. Getirn1eli ki yeniden İslam, Şillik, bu büyük vücutlar, bu kahranıanlar [kelimenin insani anlamıyla, bize varlıklarıyla, düşünceleriyle ders, hayat, kan ve hararet veren ve öğretenler] dirilsin. Dirilsin ki biz de fedakarlık ve akıllılık gösterebilelim; zorluklara, sövgülere, aşağılarnalara ve yıpratmalara katlanabilelim; dinimizin yolunda sadece paramızdan, sadece canımızdan değil, haysiyetimizden bile geçebilelim ki bu fedakarlığın son aşan1asıdır. Böylece geç olmadan, bu nesil varken, bu Müslüman kesim, bu topluında, İran çapında, İslam toplumu çapında, dünya çapında, tiyatro ve film türünden en üstün sanat eserlerinin yaratıcısı olabilsinler ve bunları en yüce insanı kavramların, kurtuluş ve özgürlük kazandırıcı en büyük ve en aydınlatıcı gerçeklerin hizmetine sunabilsinler. Biz yapınalıyız; başka hiç kimse yok.

YiRMi BiRiNCi DERS

ı'

ı

BiZ AYDINLARlN MUHATAPLARI

Allah'ın adıyla ve işiıniz güçleşip sıkılaştıkça sorumluluk duyguları

artan soruınlu fikirdaşlarımın himmeti umuduyla İslam-bilim dersine başlıyoruın. Bugünkü ders, program uyarınca, tarih felsefesidir. İslambilimin birinci ve ikinci derslerinde söylediğim gibi, buradaki şekliyle ortaya konulan İslam-bilim, okuyucunun ya da dinleyicinin anladığı şey söyleyenin niyetiyle aynı olduğu zaman doğru anlaşılmış olur. Bunun için de konuşmacı ya da yazar, özel bir kültüre sahip olmalı, bu dille tanışık olnı.alı, ayrıca bu çağın ve bugünkü şartların sorumlu aydınlarına özgü fikri bir şekilde bu kesimin, bu okuyucunun ya da dinleyicinin kendine özgü dertleriyle, ihtiyaçlarıyla ve sorumluluklarıyla donanmış olmalıdır. Çoğunlukla, yanlış anlamalar [yanlış anlama ilimle, dinle, dersle, konuyla ilgisi bulunınayan konular ve etkenler; gerçekten bir yanlış anlaınanın bulunduğu yerler] bu dille ve kültürle tanışık olmamaldan doğmaktadır. Öte yandan iyiye yormak da [yani bu dersin, ders verenin değerinden daha üstün bir şekilde aydınlar tarafından karşılanması] yine bu dersin özel değerinden kaynaklanmamaktadır; çünkü bu dersin özel bir değeri yoktur, altı üstü bir derstir. Tam tersine, İslambilim konularının bu neslin kültürel diliyle gündeme getirilmesiyle ilişkilidir daha çok. Genellikle, bu yeni neslin, aydınların, üniversite öğrencilerinin bu yayınlara ve derslere verdikleri değer -ki gerçek değerinden daha fazladır- dersin kendisinden kaynaklanmamaktadır, ancak onların zihinlerinde, çağlarında, imanlarında ve düşüncelerinde söz konusu

olan dille, sorumluluklarla, kaygılarla, ihtiyaçlarla, dertlerle, güçlüklerle ve sorunlarla olan uyumdan kaynaklanmaktadır.

Burada İslam-bilim adıyla ele ahnan konuların bu konularla doğrudan bağlantısı vardır. Anlatılan İslam, bugünün diliyle, bu kesimin diliyle anlatılmaktadır. Başlıbaşına gelecek, dersin ve ders verenin değerinden daha fazla değer taşımaktadır. Hatırlatmalıyım ki İslam-bilimin birinci ve ikinci dersleri -yani İslam-Şinasi derslerinin başlangıcı- bu derslerin sonraki basımiarına göre pekiyi basılmadığı ve aynı şekilde sayıca da çok az basıldığı için çoklarına ulaşmadı. Bu dersi okumayanların çoğu, birinci ve ikinci derslerin, derslerden bir ders olduklarını san482 iSLAM BiLiM

mışlardır. Oysa İslam-bilim 1 ve 2, derslerden bir ders değil, derslerin hepsidir.J92 Yani İslam-bilimi şu şekilde tasarladım; Önce, İslam a~ını taşıyan öğretinin genel tasviri, bütün uzuvları ve boyutlarıyla ortaya konuldu. Sonra her hafta sırasıyla her ·programda bu boyutlar birer birer ele alınmaya başlandı. Dolayısıyla İslam-bilimin birinci ve ikinci dersleri, benim sonuna dek aniatacağım İslam-bilimin tamamıdır. Bu iki ders, zihinsel bakımdan, tevhidi, toplumbilimini, tarih felsefesini, dünya görüşünü, insan bilimini, ahlakı, hatta Şia'ya özgü konuları -imamet ve adalet gibi- ve felsefe ve insan bilimle ilgili en temel konuları [ideal insan, insanın hayat felsefesi ve varlığın amacı gibi] içermektedir. Bu konuların

tamamı, adı öğreti olan genel bir doku içerisinde birinci ve ikinci derslerde bulunmaktadır.

Bu yüzden, eğer biri, birinci ve ikinci dersleri tam olarak dikkatle incelerse, burada İslam-bilim adı altında ele aldığım ve ele alacağım şeylerin tamamından özet ve mübhem fakat kamil olarak genel bir tasvir bulacaktır. Ne yazık ki arz ettiğim bu özel mesele, böyle algılanmadı. Bu yüzden bu birinci ve ikinci dersler, yine tam olarak incelenip okunınazsa sonraki dersler de -ki şu ana dek otuz beş ders oldu- belirsiz kalacaktır. Yani her biri, soyut bir şey olarak, gövdesinden ayrılmış bir parça olarak algılanmakta ve İslam' ın düşünce ve öğreti gövdesinin uyumlu genel dokusunun tanınması demek olan İslam-bilimin asıl hedefi ne yazık ki gerçekleşmemektedir. Bu bakımdan yeniden rica ediyorum, ilk iki ders, bu şekilde irrcelenmelidir -ister yeni gelenler olsun, ister bütün dersleri takip edenler olsun- ve böylece bu dersleri sürekli kafanızda tutmalısınız. Ders olarak ele aldığım her konuyu, orada çizilen gövde üzerine yerleştirip konuya genel şekliyle bakımz ki böylece mesele, bilimsel ye akademik bir mesele olarak değil de bütün boyutlarıyla ve canlı, hareketli, anlamlı ve hedefli bir varlık olarak tecelli etmiş olsun.

Bugün kural olarak tarih felsefesine başlıyordum. Arz ettiğim gibi, ders içinde Marksizm' e değinmemin ve egzistansiyalizm ·gibi başka öğretilere [egzistansiyalizmi bağımsız olarak ele alacağım] ve bugün

dünyada ve aydınların, bu cümleden olarak sizlerin kafalarında bulunan etki ölçüsünde başka akımlara değinecek olmamın nedeni, İslambilimde söylediğim gibi, bu dersin aslında Marksizm-egzistansiyalizmİslam üçgeninde ya da Marksizm-egzistansiyalizm-din üçgeninde ele alınmasıdır. Hangi anlamda Şu anlamda ki bu dersin muhatabı, az çok, Marksizm ideolojisinin ve egzistansiyalizm ideolojisinin doğurduğu fikri ve edebi, felsefi, toplumsal, ahlaki ve insanı bir havayı soluyan, algılayan ve böyle bir havada toplumsal bir hayat süren kimsedir. Yani bu

192 Şunu da hatırlatayı m ideoloji bakımından, sadece tek bir kitap seçmek istersem [elbette kendi kitaplarımdan]

islam-bilim'in sadece birinci ve ikinci derslerini seçerim.

1

All ŞERiATi 483

neslin kültürü, bu ideolojilerinetkisi altında bulunan bir kültürdür. Bu ideolojiler, günümüz dünyasında kafalaraegemen durumdadır.ı93 Dolayısıyla temel olarak bu dersin nı.uhatabı, egzistansiyalizmin, Marksizm'in ve başka ideolojilerin az çok düşünce, kültür ve topluın bakımından etkisi altında bulunan aydındır. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren başlayıp bugün de güçlü ya da güçsüz olarak varlıklarını sürdüren ideolojilerdir bunlar.

Dolayısıyla mezhebi, dini, İslaın'ı, Şiiliği ve kendını.ize özgü inanç

esaslarını bugün gündeme getirınek isteyenı94 [bugün ortaya konulabilecek biçimde, bugünkü kafaların anlayabileceği, bugünkü kulakların kulak verebileceği, ardından da etkilenip kavrayabileceği ve böylece kabul edilebilir göreceği biçını.de gündeme getirmek isteyen] herkes, her tebliğ kurumu, her araştırma kuruınu, her öğretiın kuruınu [bunu genel olarak arz ediyoruın, ihtisas işi değildir bu] zaınanın kültürel ve toplumsal gerçeldilderine

-ki onun muhatabını şekillendirınektedir- özen göstererek, o dille, o dertleri, o ihtiyaçları ve o duyarlıkları -ki bugün bu nesilde söz konusudur- göz önüne alarak gündeme getirrnelidir.

Kuşkusuz, bugün bir kimse, bir öğreti ya da bir üniversite veya havza, imaıneti -ki Şiiliğin asıl teınelidir- bir ınan, bir inanç ve bir öğreti olarak gerçekten Şiililte olduğu biçimde ortaya koyabilir. Gündeme getirilebilmesi ve bugünkü kafa yapısı bakımından kabul edilebilir olınası için bugün insanın kılavuzluğu adına, insana örnek olmak adına, ideal insan tipi sunnı.ak adına, aynı şekilde siyaset felsefesi, hüküınet felsefesi, toplumsal önderlik ve kılavuzluk felsefesi adıyla tam anlamıyla gündemde olan konuları göz önünde bulundurarak gündeme getirnı.

ek gerekir. Bu [yine söylüyoruın], inanç esaslarını zaınana göre değiştireliın, anlamına gelnı.ez; asla! Tanı. tersine, değişınez gerçeklerin kendi gerçek şekilleriyle gündeme getirilebilmeleri ve zamanın idraldnce algılanabilmeleri

için, zamana özgü değişken dil, araçlar, şartlar, imkanlar,

duyarlıklar ve yönelişler göz önüne alınarak söz konusu edilıneli, yorunı.

lanmalı ve irdelenip çözümlenmelidir. Dolayısıyla benim, saminı.i

193 Kafasına egemen olduklarını söylüyorum; kalbine egemen olmayabilirler. Yani aydın, ona inanmayabilir

ve hatta şiddetle karşı olabilir. Fakat bir ideolojiyle sürekli savaş içerisinde olan birinin kafasında o

ideoloji yer alır ve o kimse o ideolojinin diliyle ve konularıyla tan ışıktır; hep o hava içerisinde düşünür, hep

o açıdan bakar olaylara.

194 Gündeme getiren herkes bugün gündeme getirmektedir ama Bugün gündeme getirmelidir. demek,

gündeme getirdiği şeyi, bugünü şekillendiren, bugün anlam taşıyan şeyi temel olarak anlatmalıdır, demektir.

Bugünün ihtiyacı, bugünün güçlükleri, bugünün sıkıntıları, dünyanın hareketi, insanın hareketi,

toplumun, hareketi, düşünce konuları, ruh bunalımları, değer bunalımları, değerlerdeki değişim, düşünce

ve inanç bunalımları, geleneksel ilişkilerdeki sarsıntı ve bugün gündemde olan bütün konular ve aynı

şekilde şu son iki yüzyılda ortaya çıkan öğretiler hep birlikte bugünü ve bugünün insanını şekillendirmektedir.

olarak bu ideolojiyi, bu öğretiyi taın anlaınıyla kavranıak isteyenlerden

rica ve beklentını., beniın sözlerimi doğru anlanı.aları gerektiğidir [bu

ahiald ve ilmi bir gerekliliktir]. Bu, üzerinde mutaassıp olmamız gereken bir şeydir; hatta kendisi okuyan kişi de bu konuda mutaassıp olmalıdır ve bu dersleri ya da bu konferansları ya da bu yayınları incelemesi sonucunda anladığı şey doğru olmalıdır. Anladığı şeyin doğru olması ve anladığını doğru anl2unası gerekliliği, benim dersimden anladığı şeyin, benim söylediğim şeyin tartışmasız doğru olduğu anlamında değildir. Çünkü bu, kör bir taassuptur. Elbette derste zaaf, yanılgı, sapnı.a ve hata olacaktır. Bunlar olağan şeylerdir ve avaından insanlar için bu mesele olağan dışı bir şey olabilir. Yoksa yüz kez söyledim; her zaman hata ihtimali, yanılma ve zaaf ihtimali mevcuttur.

-Bir ideoloji [insanı ideoloji] canlı bir varlık gibidir. İnsanı ideoloji ile ilahi ideoloji arasındaki fark, insanın anlayışı ve insanın ilahi bir gerçek" likten, ilahı bir hakikatten [Kur'an ya da dünya, doğa] anladığı şey ile Allah tarafından yansıyan şey arasındaki fark, bunlarda evrimin olmaınasıdır. Kur' an, nazil olan ilk ayetinden son ayetine kadar üslup bakımından, içerik bakımından, düşünce bakını.ından aynı derecededir, kesinlilde fark yoktur. Fakat bir yazarın yirmi üç yıl önce yazdığı şeyle şimdi yazdığı şey arasında yerden göğe fark olduğu ortadadır. Düşünme tarzı, tavır alışı, bilirnsel kaynağı, anlatımı, edebi gücü, kalemi; tünı. bunlar değişmektedir. Pekala. Normal insanlar, düşünme ve inanç tarzları [anladıkları şey, inandıkları şey, ortaya attıkları şey, düşünce ve

inançları; İnsaıun inançları] canlı bir varlık olan insanlardır. Bu inanç, ister dilli, ister ilmi, ister felsefi olsun, her ne olursa olsun beninı bir dış gerçekliğe olan inanç ve inanışımdır [bu dış gerçeklik vahiy ya da Kur'an olabilir]. Eksik ve değişinı. halinde olan benim anlayışımdır; yoksa ilmin nı.alumu ve mevzuu sabittir.

Bir düşünme tarzı, tıpkı canlı bir varlık gibi, tıpkı küçük bir çocuk gibi, ilk önce eksiktir. Hareket, izafl hareketler, düşnı.ek, kalkmak, dayak yeınek, dayak atmak, kavga, savaş, hastalanmak, hastalıkla savaşnı.ak, araştırma, iş, düşünce, güçlüklerle karşılaşrnak, eleştirilmek, eleştiriye cevap vermek, eleştiriye cevap verınemek, katlanınak, düşünıne, araştırnı. a, inceleıne, yanılgıyı anlamak, öz eleştiri, dostun eleştirisi, düşınanın saldırısı, garazlar, bütün meseleleri görnı.ek ve güçlükler ve aynı şekilde insanın her gün yeni bir şey anlaması, her gün önceki anladıklarını gözden geçirnı.esi, her zaman bilimsel bakını.dan mütevazı.kalması, bilimsel bakundan ileriediği oranda ınütevaziliğini koruması ve yanılma olasılığını daha çok düşünme tarzında ve görüşlerinde görınesi yolundaki sürekli çabalar sonucu -bütün bu konuların sonucunda- bu şekilde hareket kazanır, güç elde eder, beslenir, donanır, uyanır ve her

halükarda nisbi bir yeterliğe ve olgunluk duruınuna ulaşır. Açıkçası bu, bütün derslere, bütün eserlere, bütün düşüncelere, bütün kuruıniara

egeınen bir cebirdir ve kesinlikle bu kurunı, bu ders, bu genel beşeri yasadan müstesna değildir.

Bugün başladığın ders, çok tenıel bir derstir; yani çok temel bir aşaınadır; Marksizın boyutunda, aynı şekilde egzistansiyalizın, aynı şekilde Toynbee ve onun gibi düşünenler açısından tarih felsefesinin çerçevesi. Bunlardan som·a, eski dinlerde Doğu tarih felsefesine değineceğiın. Sonra da İslaın tarih felsefesine geleceğim. Bu üç aşanıa, birbirine bağlı ve ayrılınası olanaksız üç aşanıadır. Vakit olmadığı ve özellikle herkesin ilk dersten beri izlenıesi gerektiği ve notların kısa zamanda yayınlanıp yayınlanınayacağı belli olmadığı için bugün bu derse başlamıyorum. Bunu başka bir haftaya bırakarak bugün başka birşey yapacağırn.

Bundan sonra düzenlenen program şöyle; inşallah, cuma günleri daha az ders yapıp soruları cevaplamaya ve tartışnıaya yöneleceğiz. Jers ileriediği ölçüde dersin süresinin kısalınası ve ıneselelerin, güçlüklerin, tartışınaların, eleştirilerin ve görüşlerin ortaya konulinası için fazla zaman ayrılınası gerekınektedir. Çünkü bu dersleri bir yıldır takip edenler, öyle bir aşanıaya geldiler ki şinıdi dersler onlar için ve benim için tam anlaınıyla belirginleşti. Örnek olarak, genel programlarda bir konuyu ele aldığınıda, tekrar anlatsaın da, örnek verseın de, yeni gelmiş biri için, okuınuş-yaznıış biri de olsa, kavraınak biraz zor ya da çok . zordur, ya da kötü anlaınaktadır veya aniasa da çok daha zayıf bir düzeyde

kavramaktadır. Genellikle böyledir.

Fakat bu dille tanışık olan ve bu dersleri izlemiş olan birisi kesinlikle tek bir işarette anlaınakta, dersin geri kalanı onun için bıktırıcı olmakta ve artık örneğe, açıklaınaya, tekrarlaınaya ihtiyacı bulunınanıaktadır.

Bu da gösterınektedir ki biz birbiriınizle sözlü ya da yazılı olarak konuştuğunıuz şu bir iki yıl içerisinde birbiriınİzin diline o kadar aşina olduk ki artık birçok ınesele biziın için çözüınlenıniştir ya da birçok nıeselenin cevabı, ortaya konulmaksızın, sizin için bellidir; yani yaklaşık olarak, sahip olduğunuz bakış açısı ve görüş aracılığıyla, ıneselenin cevabının ne olduğu ya da onu nasıl algılayacağnnız anlaşılmaktadır.

Bu, tam anlamıyla bellidir ve artık ele alınnıasına bile gerek kalmamış gibidir. Derse ilk başladığınızda, burada birçok öğretiyi, birçok kuraını ele alnıak ve inceden inceye, ayrıntıları, öğretinin kurucusunu, kurucunun hayatını, düşünsel özelliklerini, özellikle de eserlerini, ardından ölünıünü vb. anlatınak, sonra da sırayla, birer birer eleştirilerini yapınak gerekiyordu. Bu, oldukça klasik ve çok iyi bir ders şeklidir. Fakat şimdi bu şekle ihtiyaç bulunmadığını düşünüyorum.

Çünkü bu aşanıayı geçtiniz. Ne mutlu ki oldukça az imkanlar içeri
sinde belki de bizim en büyük başarımız, şu anda İran' da, bu toplumda var olan güçlüidere karşın, var olmayan imkanlara karşın, tam anlamıyla

belirgin ve şekillenmiş bir grubun, fikri bir dalganın ve kanadın,
tam olarak aydınlık bir imanla ve tam olarak belirgin bakış açısıyla belirginlik kazanmış yükümlü ve donanımlı bir çizgi ve kapsamla var
olmasıdır. Bu gerçekliğin varlığı çeşitli belirtilerden, çeşitli eserlerden, çeşitli tepkilerden hissedilebilir. Siz de hissetmektesiniz. Hatta çeşitli topluluklarla, çeşitli insanlarla ve çeşitli tiplerle [özellikle basın, gazeteler, dergiler vb.] olan temaslarınızda, bu varoluşun gerçekleştiği, bu varlığın doğduğu ve herkesin onuii. varoluşunu hissettiği gösterilmiş olmaktadır. Hatta tarafsızlar ile bu konularda duyarlı alınayanlar bile varoluşunu hissettiler. Muhalif ise gösterdiği tepkiyle onun varoluşunu saldırgan bir ruh hali içerisinde şiddetli bir ağırlıkla hissetmiştir.
Toynbee'nin, Bir kültürün savunma ve saldırı hali vardır. dediği gibi,
bu kültür ve bu düşünme tarzı da tam olarak saldırı haline bürünmüştür.
[Elbette bu saldırı, düşünsel saldırıdır] Elbette muhalif taraftan da
saldırı hali söz konusudur; ama buradaki saldırı Toynbee'nin dediği
anlamda değil, gerileme durumunda, yenilgiyi itiraf durumunda ve
kendisinde zevali hissetme duruınunda ortaya çıkan tepki halidir. Böyle
bir yönelişin ve böyle bir görüşün varlığı, bu toplumda düşünsel katılaşmadan sıkıntı çekmiş ve çekmekte olan herkes için bir umut kapısıdır.
Bir millette düşünme başladığı zaman, herşey yoluna girmiş demektir.
Bir millet; bir topluın, bir çocuk, bir insan ve birey hükmündedir.

Bu çocuk, düşünme aşamasına girip soru sorınaya, cevap aramaya, eleştirıneye ve babasından, annesinden aldığı cevaplar onu tatmin etmemeye, itiraz etmeye, açıklama istemeye, konular üzerinde· kendisi düşünmeye, kendisi başka cevaplara varmaya ve düşünen ve bağımsız bir varlık olarak hissetmeye başlamışsa o artık adam olmuştur, sapmasına artık imkan yoktur, durağanlaşmasına imkan yoktur, geriye dönmesine imkan yoktur. Çünkü herşey geri dönebilir ama şuur geri dönmez; insanın kendisinde bile geri döndürme gücü yokken düşman geri döndürmesi ne mümkün.

Burada, pratik yönü bulunan küçük bir konuyu arz etmek istiyordum; Hepinizden ricam şu ki [birkaç kez rica ettim] çalışmamızla, dersin ilerlemesiyle ve zihinsel, biliınsel açıdan iledememizle orantılı olarak eylem aşamasına girmeliyiz. Henüz işin başında sayılsak da bu eylem aşamasını daha önceden başlatmalıydık. Eylem aşamasına ulaşmak, bilimsel çalışmamızın bittiği anlamına gelmez. Aslında düşünce çalışmamız başladığı içindir ki eylem çalışmamızı da başlatmalıyız. Eylem çalışması şu anlamdadır; Biz, dini deyişiyle marufu emredip münkerden alıkoymakla görevliyiz. Günümüz insanlığının kültüründeki deyişiyle

sorumluyuz. Toplumu ve başkaları karşısında soruınlu, özbilinçli bir aydınız. Bu ikisi, aynı anlamı taşımaktadır. Bu iki söyleyiş, birbirinden

çok ayrı olduğu halde ikisinin anlamı tam olarak birdir ve birbirinin eş anlamlısıdır. Aydın için, başkaları karşısında emir ve nelıiy [marufu emredip ınünkerden nehyetınek] görevi, bugünkü dilde kullanılan sorum' ıuluk, angajınan [engagement] ve yüküınlülük ile eş anlaınlıdır. Dolayısıyla eylemde bulunınak gerek Elbette, eylen1 dediğiıniz zan1an, herkesin eylemi kendi tipiyle uyuınludur. Şair aydının gerçek eylemi, halkın bilinçlenınesini sağlayacak, halka [şairle zihinsel teması bulunn1ayan halka] bir mesajı iletmekte aracı olacak bir şiir söyleınesidir. Yazarın ayağı kaleınidir, parası ise kelime. Dolayısıyla herkesin yaptığı eyleın ölçüsünde eyleıninin türü kendi türüyle ve tipiyle uyumlu olmalıdır.
Eylen1 dediğiın zaınan, sadece bu ders ortan1ındaki şeyleri ve burada gündeıne getirilen konuları an1açlıyorun1 kesinlikle.
Şu an söylen1ekte olduğuın, oldukça sade, açık ve hepinizin düşündüğü birşeydir. An1a sadece derli toplu ortaya konulınası açısından arz etınekteyim; Bizin1 birkaç bilinınez muhatabımız var [aydın için söz konusu olan ilk mesele muhatabını bulma ıneselesidir]. Bizlerin -her iki kesiının soruınluluğunu güçsüz ve cılız omuzlarımızda taşıyan bizlerintipinden olanlardan, aydın tiplerden ve dindar tiplerden hiçbiri bu insanlarla -birkaç bilinmez ınuhatapla- konuşınaz.ı9s Bu birkaç muhatap, bilinmez muhataplardır; yani aydının ınuhatabı olmalıdırlar, aına değildirler. Kiınse onlarla konuşmamaktadır. Din, tebligat ilim, edebiyata,

aydınlığa ve topluına ilişkin konular adına ortaya konan çalışmalar, hiç

bunlarla ilgili değildir. Elbette onlarla yeni yeni konuşmak, onlarla ilgilenmek,

onlar için yürekler tutuşturmak [elbette kendi yüreklerini değiL

onların yüreklerini] zorunda kalan kesimler ve gruplar bulunmaktadır.

Ancak bunların çalışınaları, çoğunlukla pek samimi, dürüst ve yararlı

değildir. Değinmek istediğim konu, özellikle dini tebliğ edip gündeme

getirmek ve insanların dertlerini, sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını ele almak

sorumluluğunu, kelin1enin bugünkü anlaınıyla ve dinin ilk gerçeğine

ve anlayışına uygun olarak taşıyan -buna ihtiyaçları da vardır- dindar

aydınların, yaptıkları çalışn1alarda bu grupları hiç göz önünde bulundurınadıkları,

bu grupların dindar aydınlar için bilinmez ülkeler olduklarıdır.

Birinci muhatap, dış dünyanın vicdanıdır. Aydının neden 'tarihsel

195 Beylerden biri anlatıyordu Tecrübesiz bir vaiz, örneğin, işin başında islam Dini'nin esaslarının yirmi

yedi olduğunu söyledikten sonra sırasıyla saymaya başlar, yirmi altıya dek gelir, yirmi yedincisini unutuverir.

O zaman herkes onu kınarnaya başlar. Fakat tecrübeli vaiz gelir ve islam dininin esasları şunlardır.

der. Beş tanesini bile hatıriasa başarılı olmuştur. Şimdi benim de şu ana dek aklımda olan şu birkaç

muhatabın sayısını unutuverdim.

vicdan'ı dikkate almadığını ve neden onunla konuşmadığını sorduğumda ilk önce onun kulaklarına ağır gelmekte ve şöyle demektedir;

Ne Benim için ne gibi sorumluluğu var Fakat her birinin kendisine özgü bir felsefesi ve hikmeti vardır. Bir ideolojinin bu temellere ,..dış dünya- sahip olması gerek. Bunların herbirinin bir altyapısı ve fels~fesi vardır. Bir ideolojinin kalıcı olması, köklenmesi, göreceği zararlar~n en aza indirgennıesi, güçlü bir biçimde yayılması ve başarı imkanlannın artması için, bu ideolojiyle, bu kültürle, bu dinle, bu inançla ve bu; yolla donanmış kimselerin bu çeşitli gruplan ve kutupları -ki birbirleri;ne hiç benzeınezler- dikkate almaları, onlarla zihinsel alışverişte bulunıhaları, mesajları ve sözlerini bu muhataplara ulaştırmalan gerekir.

Bu yüzden bu muhatapların her-birine bir nedenle değinilmektedir ve hepsini size aniatmarn gereksizdir. Çünkü onların çoğu, değindiğim ölçüde sizin için belirginleşnıektedir.

Öyleyse biri, 'dünyanın bugünkü vicdanı' dır. Dünyanın bugünkü vicdanı ne anlama gelmektedir Biz, bir Şia grubu olduğumuza göre bizim hedefimiz ve felsefemiz nedir Tek kelimeyle ilk Şiiliğe dönüştür. Ne, mevcut Şiiliği körü körüne, hiç gözden geçirmeden, irdeleyip çözümlemeden tebliğ etmek istiyoruz, ne de Şiilikte küçük bir bi d' at, küçük bir değişiklik ortaya çıkarmak ve yeni bir açıklama getirmek istiyoruz. Çünkü her iki iş de aynı ölçüde İslam' a aykırıdır ve esas olarak,

bir dine inanma esasıyla çatışınaktadır. Tek kelimeyle ilk Şiiliğe dönüş ya da ilk İslam' a196 dönüş, bizim taşıdığımız bir hedef, bir düşünme tarzı ve bir ideolojidir. Bu iş için bilgilendirmeli, sözümüzü dünyaya anlatmalıyız. İlk Şiiliğe dönmek, avamdan kimilerinin bazı inanç ve şiarlanyla -ki şu anda Şiilik adıyla mevcuttur- benzeşınediği için bizi Şiiliğe karşı olmakla suçlayanlar bulunmaktadır. Çünkü bugün mevcut olan şeyleri Şiilik sanmaktadırlar. Bu suçlamada kötü anlama vardır; bir düşünceyi bozmak, saptırmak, başkalanna ulaştırmamak ve üstü kapalı bırakmak da söz konusudur.

Tarihte, turistlere gösterilen binaların, kişilerin, yerlerin ve öteberinin ardına düşmeyin; yine herkese gösterilen şeylerin de ardına düşmeyin. Ancak gösterilmeyen şeylerin, kıyıların köşelerinardına düşün.

Aslında bu; tarihte kanundur. Çok az gündeme getirilmiş şeylerin ardına düşün. Hatta gündeme getirilmeyen sözlerin ve rivayetlerin niçin gündeme getirilmediğini, yaygın olmadığını ve her yerde söz konusu edilntediğini, insan tarihe bakınca anlar. Kişilerin, kitapların, hareketlerin, fikri ve itikadi konuların, kimi zaman, söz konusu edilmedikleri ölçüde değerli olnıa olasılıkları fazladır. Her yerde çokça söz konusu

196 'ilk islam' ile 'ilk Şiilik' iki eş anlamlı tabirdir. Şiilik, islam'ın baktığı açıdan bakmak demektir.

ı

İ

edildikleri ölçüde de az değer taşımaları olasıdır. Şu anda da bu tür insanlar Avrupa' da da vardır. Bu yüzden, bir düşüncenin başarı ve ilerlemesinin gereği olarak bütün bunlarla ve bütün cephelerde savaşmak için bu muhatapları dikkate almak gerekir.

Bir düşünceyi, bir dilin, bir kavmiyetin ve bir ülkenin sınırları içinde hapsolup, o zindanda ölnı.esine ve kolayca olumsuzlanmasına1 97 engel olan etkenlerden biri, her düşüncenin, hayatta kalmak için dış kapılarını açık tutmasıdır. Bu ise bir düşüncenin gereğidir.

Edward Brown der ki; Bir düşüncenin, bir milletin, bir kültürün hayatta oluşunun iki göstergesi vardırı9s; Birincisi, bu düşüncenin takipçilerinin özveriye hazır ve yetenekli oluşlarıdır. Yani yeni bir düşünce, genç bir inı.an, eski bir dinden kaynaklanan yeni bir inanç biçimi, yeni bir görüş biçiıni, yeni bir bakış açısı, taraftarlarını, canlarını ve mallarını feda etıneye [infak] yöneltme gücünü kendisinde barındırdığı ölçüde hayattadır.ı99 İkincisi, bu millette bu düşünce geliştiği ölçüde, dışarıdaki yabancıların ve başkalarının düşüncelerini etkisi altına alabilir; öyleyse bu düşünce hayat ve hareket taşımaktadır. Dolayısıyla bu ideolojinin bu yönü elde etınesi için,. sınırları ve duvarları yıknı.ası, böylece bu düşüncenin

etki alanının günüınüz insanının vicdanına ulaşması gerekir. Sınırlı ve yerel dillerle gündeme getirilen düşüncelerin bahtsızlıklarından biri, dilin dar bir kale. gibi o düşünceyi, başkalarına ulaşmasını engelleyecek biçimde kendi içine hapsetınesidir. Ne yazık ki bu düşüncenin Avrupa' da [Batı' da] yayılmamak bir yana, biziın bu yıllarda yaptığımız İslami çalışmalarını.ızın burnuınuzun dibindeki Müslünı.anlara bile ulaşınadığını, bizim hangi ortamda düşünüp çalıştığımızı bilmediklerini görüyoruz. Bu yabancılık olunca, bir düşünceyi, bir imanı ve bir inancı itharn etmek elbette, kolay olnı.aktadır.

Dolayısıyla birinci nı.uhatap, dış vicdan ve dünya kanı.uoyudur. El,. bette Avrupa'nın bütün sokak ve çarşılarındaki halkın kamuoyundan değil, doğu ile yirminci yüzyılın meseleleriyle, günümüz insanının meseleleriyle ve ideoloji, düşünce ve inanç dünyasıyla tamşık olan ve dünyadaki düşünce hareketleri ve topluınsal başkaldırı ve kıyamlar üzerine kafa yoran kimselerden söz ediyorum. Onlar, bir düşünce hareketini, bir inanç öğretisini tanımalıdır; en azından Şiililde ilgili veya herhangi bir ideoloji ve öğretiyle ilgili başka dillere çevrilmiş ve Avrupa' da birkaç vitrinde sergilennı.iş iyi örnek kitapların verdiği bilgiler ölçüsünde tanı-

197 Bir milletin sınırlarından, milli, siyasi ve dini çerçeveden dışarı çıkamayıp orada kolayca ortadan kalkan, olumsuzlanan, yok olan ve bozulan birçok canlı ve üstün düşünceler olmuştur.

198 Elbette Brown, sıradan bir konuyla ilgili olarak söylüyor bunu, ama bu, oldukça üstün bir kaıundur.

199 Bir düşüncenin hayatta kalması, sadece hayatta kalması hakikat taşıyıp taşımamasından başka bir

şeydir.

malıdır.

Bizim ikinci muhatabımız, Müslüman kardeşlerimiz ve İslam dünyasıdır;

oysa biz şu anda onlarla hiç konuşmamaktayız.

Üçüncüsü, şehirli avamdır. Bizim yaptığımız bütün yeni işler [bilimsel

çalışnı.alar vs.] okumuş aydın düzeyindedir. Şehirli avam için, o eski

geleneksel prograınları onaylıyoruz ya da hiçbir şey yapınanı.akla, bu

çalışmaların avam için iyi olduğunu onaylamış oluyoruz. Avama karşı

bizim bu ınansızlığınız, aydını halk kitlesinden ayırmaya yönelik düşünsel

girişimden kaynaklanmaktadır. Siz, avamla gerçekten zihinsel

teması ve alışverişi gerçekleştirirseniz, üniversitede, akademide, bir aydın

topluluğunda meslektaşlarınızın sizin söylediklerinizi bir avamdan

daha az, daha genç ve daha kötü anladıklarını görürsünüz. O, birçok

şeyi aydından daha açık, daha kolay, daha doğal ve daha sağlıklı anlamaktadır.

Bu, halk kitlesiyle sürekli teması olan kimselerin tam anlamıyla

yaşadıkları bir tecrübedir. Siz, en azından şu son zamanlarda, Azerbaycan

köylü çocuklarının, bir yazar olan Samed'in eserlerini, edebiyat

fakültesindeki bilim adamlarından daha iyi anladıklarını gördünüz.
Avam iyi anlar; biz onun iyi anladığını anlamayız bir türlü. Şunu da söyleyeyim; Halkla anlaşamadıkça hem biz kötü anlarız veya anlamayız, heın o zaınan da böyle bir ortanı.da mikropların ekilmesi için fazlaca yer açılmış olur. Dolayısıyla üçüncü muhatap şehirli avamdır.
Dördüncüsü köylülerdir. Köy, aydının yüzüne kapalı mezarlar gibidir. Elbette yeni yeni, köylülerin arasına giden ve onlarla temas kurup Batılı aydınları taklit edenler çıktı. Bu manzara, o kadar çirkin ki, Müslüman duymasın, kafir görınesin.ıoo
Yirminci yüzyılın tecrübesi, Doğu ülkeleri ve genel anlaında üçüncü dünyanın tamaını hakkındaki toplumbilimsel çözümleme tarzının, hatta Avrupa Marksizm'inin ve sosyalizminin yaptığı çözümlemenin bütünüyle ters, anlamsız ve yanlış olduğu yolundadır.
Martine' nin, Afrika' nın kuzeyinde ve bu ikinci, üçüncü sınıf ülkelerde, sanayi işçisinin [proleterin], toplumun en ınuhafazakar tipleri olup iş sahibinden, esnaftan ve tüccardan daha fazla olarak, orta halli, muhafazakar, hali vakti yerinde, yaşamaya ve zevke düşkün bir burjuvazinin toplumsal davranışını sergilediğini gösteren bir makalesi vardır. Dolayısıyla muhatabın biri de köylüdür.
Samed Behrengi, iranlı öykü yazarı.
200 Örneğin, filancanın tercümesinin etkisiyle aydın olan bu 'iyi yiyip iyi

uyumuş' adamlardan birkaçı bir

köye gider ve köylülerle oturup laflamak ister. Ancak öyle şekli şemaili var ki bunların, köylü bunlardan

ürkmekte. Tıpkı şehrin güney kahvehanelerine gidip şiiri kitle içine sokmaya çalışan 'Yeni Şiir' ekolünden

bırkaç bay ve bayanın yaptığı gibi. O kahvedeki insanın bu bayları ve bayanları - ki oraya yeni şiirin

taşıyıcısıdırlar- algılayışı çok ilginçtir. Onlar gittikten sonra kahvedekilere sorun Bu neydi Cin miydi peri

miydi Yoksa gördükleri bir kabus muydu

Beşincisi, bütünüyle ınuhatap olmayan ve aydınların ortaya koydukları

yeni çalışma ve programlardan hiçbirinin onların kafalarına,

düşünsel gelişimlerine, dini ya da toplumsal ve bilimsel birikimlerini

dikkate almadığı grup durumundaki hanımlardır. Bu kelimeyi kullanmak

duruınunda olduğum için üzgünüm. Elbette özür dileıniyorum.

Çünkü kriterinin burada olınadığını biliyorum. Fakat burada bu konuyu

gündeme getinnek durumundayım. Zira buraya teşrif eden ya da

buradakine benzer birçok toplantıya katılan hanımlar, düşünsel olgunluk

ve bilinç açısından bir yere gelmiş olup bu mesele üzerinde bizden

daha çok düşünıneleri ve bunu kendi sorunı1ulukları arasına almaları

gereken kimselerdir. Bugün, kültürel bakımlardan o kalıtsal yerel kültürden

aynlınış geniş bir hanını kesiini bulunmaktadır. Fakat hala din

adına bu kesüne bile sunulan şey, ancak geçmiş kesimi ya da nesli -ki bu nesilden bütünüyle farklı bir nesildir- doyurabilecek ve razı edebilecek birşeydir. Bundan başka ulaşabilecekleri birşey yoktur hanımlann;

Sürekli olarak hanıınları, var olan yüksek düzeyli, aydının diliyle konuşan ve gerç'ekten yeni bakış açısıyla ortaya konulan yeni prograınlardan [kütüphane, ders çalışmaları, tebliğ kurumlan vs.] ya da işe yarayabilecek bütün çalışmalardan dışlamakta ve onları dinin doğrudan muhatabı olarak algılayamamaktadırlar. Sanki bizim çalışınalarımızın çoğu ya da tamamı bir erkek İslam' ıdır.

Mevcut ihtiyaç açısından şu anda var olan çalışınalar çok az olnı.akla birlikte muhatap için [yani kinı.ler için yeni birşeyler yapalım diye] oluşturup göz önüne aldığınız bir kurumda hanımlan, halkı ve ·köylüleri dışlıyorsunuz; kendiniz farkında olmaksızın sadece ve sadece orta ya da üst sınıfı, kısacası şehir buıjuvasını göz önüne alıyorsunuz. Sadece ve sadece şehir burjuvasına -ister tahsilli olsun, ister olmasın- özgü olan bir İslam, kesinlikle bu sınıf darboğazından ve aynı şekilde bu kendine özgü sınıfsal renginden kurtulamaz; bu ise İslam değildir. Bugün hanımlara özgü makalelerin bulunduğu, güvenilir olmak şöyle dursun işlevi bulunmayan bir dergi ya da yayın bile bulunmamaktadır. Şu anlaında ki kadın için hem ilginç, heın öğretici, heın de okunabilir bir yayın yoktur. Hayır olsun diye birkaç makalenin yazılınış alınasından söz etıniyoruın.

Kadının arayacağı, satın alacağı, işine yarayacak ve okuyunca birşeyler öğrenebileceğini gördüğü bir nı.akaleyi kastediyorum. Birtakım işler yapılınışsa da bunları başkaları yapınışiardır ve ne için ve hangi çizgide yaptıkları da bellidir. Keşke okunnı.asaydı.

Meçhul olan altıncı ve son grup, kendileriyle nasıl konuşulabileceğini hiç bilınediğini.iz çocuklardır. Hatta tahsilli kiınseler bile, çocuklan soru sorma aşamasına geldiği zaınan artık karşılarında aciz kalmakta ve ne yapacaklarını bileıneınektedirler. Şimdi biz, bu iş için ne yapabiliriz

Yapılması gereken çok iş var. Yapabileceğin1iz çok iş var. Fakat ne yazık ki iş yapabilen ve hatta ne yapılmak gerektiğini bilen kimseler, oldukça ikincil, oldukça küçük ve oldukça değersiz birçok konu yüzünden bunu yapmaınaktadırlar. Bu yüzden, mevcut sınırlar içinde ve sahip bulunduğumuz imkanlarla [sadece birkaç imkan, şu var olan şeyler, asıl şart olan sermaye olınaksızın] dil bilen, dilbilgisini bilen kimselerden, en azından başlangıç olarak, oldukça düşük düzeyde de olsa, oldukça kısıtlı sayıda da olsa çeviriler yapmalarını isteyeliın, diye düşünüyorum.

Çeviri, iyi bir iştir. Elbette zordur çeviri.

Bu yolda çalışahilen kimseler de oldukça azdır. Fakat öteki yollarda -mevcut dört beş muhatapla ilgili- sizlerden her biriniz kendinize özgü buluşlarınızırt izinde ve kendi zevkinize, çalışma yönteminize ve tipinize

uygun olarak, aynı şekilde içinde çalıştığınız konum, makam ve çevre Şartlarına uygun olarak, şu birkaç grup için zihinsel bir çevirınen olabilirsiniz. Siz, okumuş ve aydın birer tip olduğunuz için doğal olarak biz burada üst düzeyde konuşınalı, sizin düşünıne ve birikıın düzeyinizde ve sizin dilinizle konuşmalıyız ki bu doğaldır ve başka türlü yapılaınaz da. Bizim yaptığınız iş, bütün toplum genelinde ve büyük bir sınıf bazında değil, sadece okuınuş bir grup bazında ve aydın bir kesimin zihinsel hazırlığı çerçevesinde oln1aktadır. Bu yüzden birkaç aşamalı zihinsel bir çeviri ye ihtiyaç vardır. ZHün çevirmeni, dil çevirmeninden başkadır. Şu anlamda ki siz birtakım dersleri bu tür kitaplarda ve bu düzeylerde [İslam-bilim, İslaını konular, Şia araştırınaları ile ilgili konular, toplumsal ve düşünsel konularla inanç konuları] öğrenmektesiniz. Meseleler, sizin için bu düzeyde gündeme gelince, sahip olduğunuz birikim ile örneğin şehadet tezinin ne olduğu, Şia' da in1ametin ne anlama geldiği, Şia'nın ·niçin ve hangi anlamda akla dayandığı ve bunun hangi eğilimi anlattığı ya daAdem kıssasının ne anlam taşıdığı, nasıl söz konusu edildiği, ondan ne gibi yararlar elde edilebileceği, bize ne öğretmek istediği sizin için bellidir.

Dolayısıyla siz, bugünkü bakış açınızla bakılmış, bu bakış açısına göre incelenmiş, irdelenmiş, çözümlenmiş ve terimleri sizin kabul edebileceğiniz şekilde anlamlandırılıp düşünce temelleri bütünüyle yeni bir

düşünsel yöneliş içinde ele alınmış bu çeşitli konuları aynı içeriği, aynı düşünceyi ve aynı yeni yorumu, başka bir dille, oldukça düşük bir düzeyde ve bilimsel ve teknik terin1leri kullanmadan, belirttiğim bu toplumsal gruplardan birinin hatta çocukların zihinsel düzeyine uygun olarak aşağıya indirebilirsiniz. Bu şekilde, ilk çıktığı havuzda kalan bir düşünceyi daha aşağı düzeydeki topraklara akıtabiliriz. Böylelikle, bir düşünce, bu toplumun bütün yüzeyine yayılır ve tüm toplumu kaplar. Dünyada ateşten bile daha çok sirayet edici olan, düşüncedir. Hatta şu

bizim toplumuınuz yeni bir düşünceyi kabule o denli hazırdır ki denerseniz görürsünüz. Sizin için tasavvuru inıkansızdır, ama bir kelimeyle [eğer kelinıe bilinçli olarak seçilip bilinçli olarak kullanılır, saıniini olarak üzerinde durulur, seçilen kelime gerçeği sergiler ve bu kelime ınuhatabın bilgisine göre seçilirse] herkesin kendi halinde olduğu ve sanki taş devrinde yaşayan bir köyü zihin, düşünce, toplumsal görüş, İslami bilinç ve dini özbilinç bakımından bütünüyle değiştirnıek nıümkündür. Bu sizin de tecrübe edebileceğiniz birşeydir. Bu iş için yapılacak tenıel çalışına, burada özel bir düzeyde ele alınan konuların sizin aracılığınızla genel düzeyde halk için çevirisinin yapılıp yeniden şekillendirilınesi olmalıdır. Örneğin, filancaya ait bir tezi anlatmak istediğinizde o kişiye değinıneniz gerekmez.2o1 Bir düşünceyi gündeme getirip kiıne,

nereye ve hangi kitaba ait olduğunu belirtmemişseniz ve başlıbaşına bir düşünce olarak ele alınışsanız daha çok kabul görecek ve muhatap için kaynağının neresi, bu düşünce tarzının kime ait olduğunu ve bu sözün liinin kitabından alındığını belirtmekten daha çok kabul edilebilir ve güvenilir olacaktır; bu konuda beninı tecrübeın var.

Orada üniversite sınıfı, yılsonunda fotokopileri işe yarayan ders notları yoktur. Bir yükümlülük, bir görev ve bir ihtiyaç dolayısıyla buraya gelmişlerdii- kesinlikle. Bu yüzden, biziın gibi düşünenierin çabalarından biri, burada uzmanlık düzeyinde öğrendikleri şeyi halk düzeyine indirip halkın hizrnetine sunnıak olmalıdır. Bunun için, her birinizin, başlangıç alnıası bakımından, ilk çalışmanızı, ilk görevinizi deneyeceğinize inanıyoruın. Bu, bizinı içinde bulunduğuınuz özel aşamada ve özel d uruında, öz bilinç vernıek ve aydınlık yolunda -bizinı tek hedefimizin bu olduğunu söyleıniştiın- çalışnıak isteyen aydının en büyük çalışınasıdır.

İkinci konu ise şu; Gündeme gelen konuları, bir ders, bir konferans ya da bir ideoloji olarak çeşitli şekillerde yerine ve konunıuna uygun olarak ele alabilirsiniz. Eğer oranın konuınu, bir düşünceyi kendinize ya da bir başkasına ait olarak sunmanızı gerektiriyorsa bunu yapılı. Hiç kimseyi anınaınanız gerekiyorsa böyle yapın. Bağıınsız ve ilk olarak, muhataba bir gerçeği ve konuyu anlatınanız, isim zikretınenizden daha iyidir. Şu anda bizim düşünnıe tarzıınızın ilerlemesinde tek zaaf etkeni

ya da en büyük zaaf etkeni, bu düşünnıe tarzının belirli bireylere ve belirli bir kurunıa ait olnıasıdır. Düşünce, henüz genç ve yeni olduğu ve yeni başlaınış bir hareket olduğu için herkes belli bir yeri adres göster-

201 Kimileri, Bizim kitabımızdan altarıp kimin olduğunu belirtmemişseniz Allah'ın ve Resulünün lanetine uğrayın. diye beddua etmelteler.

mekte, belli bir yere bağlamakta ve isnad etmektedir.ıoı Buysa bir düşüncenin zaaf noktası ve bir düşüncenin ilerlemesinin ve toplumca doğal ve kolay bir biçimde kabullenilmesinin engelidir. Dolayısıyla birşeyi başlatmak gerek; çünkü başlayınca, düşünce . artık bağımsızlaşmakta, kişilik kazanmak ta ve başarısı kesinleşmektedir.

Bence sizin en büyük yükümlülüğünüz203 [Buna çok dikkat edin; çok hassas bir konu. Bunu ne bir tevazu olarak ne de bir iddia olarak söylüyorum], bu düşünce mektebinin ve bu inançların bütününün o kaynakla, o kişiyle ve o bireyle -ister bir kurum olsun, ister bir yazar ya da konuşmacı veya herhangi bir kimse olsun fark etmez- olan bağlantısını koparmamzdır. Yani bir kuruma ya da birtakım bireylere, bir yazara, bir şaire vb. ilgi besleyen ve o kurumu büyütmek ya da o bireyi veya bireyleri daha çok gündeıne getirmek isteyen kimselerin tersine davranınalısınız.

O kimselerin yaptıkları, bireysel açıdan iyi bir propagandadır elbette,

ama düşünce bakımından bir zaaf noktası, büyük bir sapma ve bir tecrübesizliktir.

Bu ideolojiye, bu görüşlere ve bu inanç şiarlarına karşı taşıdığınız bilinç ve inancınız ölçüsünde bu düşünce tarzını bağımsız kılmakla görevlisiniz. Yani onu ilk kaynaklarından koparmalı ve belli kişilere bağlı olmaktan, özel bir kimliği, özel bir sahibi, mütevellisi ve kaynağı bulunmaktan kurtarmalısınız. Kopardığınız ölçüde düşünce bağımsızlaşır.

Düşünce tıpkı otlar gibidir; ana kökünden kopardığınız ölçüde kendisi köklenir bağımsızlaşır ve kişilik edinir. Psikolojik deneyler de göstermiştir ki kimi zanı.an filan bey, kime ait olduğunu bilmediği bir sözü [kitaplarda yazıldığını ve onun naklettiğini sandığı bi! sözü] tam bir iştiyak, iman, ihlas ve inançla benimseyip her yerde nakletmiş, dile getirmiş ve tebliğ etıniştir. Fakat bu düşüncenin ya da buna benzer bir düşüncenin falan kişiye ait olduğunu anlayınca, o düşünceyi kabul ederse onun karşısında teslim olmuş sayılacağını görmüş ve bu adam kim oluyor da ben onun karşısında teslim olayım, demeye başlaınıştır. Sonuçta o düşüneeye karşı direnmiş ve bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde o düşünceyi kabul etmemiştir. Bu yüzden bir düşüncenin kabulü, vicdanı bakımdan bir bireyi dayatınakla eştir. O düşünceyi kabul etmek, bencilliğini zedeleyeceği için o düşüneeye karşı direnir, onu olumsuzlar, reddeder, hafife alır ya da binlerce kusur bulur. Dolayısıyla başkalarını

ve başka vicd'anları incitmemek, bir kişiyi, bir bireyi ya da bi-

202 Örneğin bir öğretmen, kurumun odasında soru sorup cevap veriyor ve bir konuyu işliyor. Aşağı

yukarı, onun hangi düşünce ortamından geldiği, hangi düşünce akımına, hangi görüşe bağlı olduğunu

oradakiler anlıyorlar.

203 Ödev belirlediğim için özür dilerim. Kendi kişisel tecrübelerimi bir öğretmen olarak sizin kullanımınıza

sunuyorum. isterseniz kabul edersiniz.

All ŞERiATi 495

' reyleri halka dayatmamak için en iyi yol, düşünceleri ve inançları [elbette

sahiplerinin razı oldukları düşünceleri] bireylere mal olmaktan

kurtarmak ve toplumda bir düşünme tarzına, bir öğretiye bağımsızlık

kazanciırarak kendi ayakları üzerinde dunnasım sağlamaktır. Böylelikle

o düşünce hem tasavvur edilemez bir hızla yayılıp kabul görecek, hem

de herkes gönüllü olarak o düşüncenin mübelliği olacaktır. Çünkü kimsenin

ya da bir yerin mü belli ği olmayacaktır.

Bir düşünce, bir çocuk gibi ailesinden, annesinden babasından ayrılıp

bağımsizlaşırsa, kendi kendine beslenip nefes alıp verirse, kendi

ayakları üzerinde durup hareket ederse, belirli bir kurumun, bireyin ve

kişilerin takipçisi olmazsa, işte o zaman o düşüncenin zarar görmesi,

bireyin zarar görmesi düzeyinde olmayacak ve bireylerin ayrılmasıyla,

birtakım çalışınaların felç olmasıyla o düşünce kuşkulu hale gelmeyecek, darbe yeıneyecek ve her birinin tam anlamıyla birbirinden bağımsız hayatı olacaktır. Düşüncenin bireyden, bireylerden ve dünyadan bu ayrılışı, sadece o düşüncenin sigortalanmasına, garanti altına alınmasına, iledeyip başanya ulaşmasına neden olmakla kalınaz, bireylerin zarar görmesini azaltır; çünkü artık bireylerin hayatiatı o düşüncenin hayatına bağlı değildir. Benim inancıma göre, temel işlerden biri, bu sınırlı çerçeve içinde ele alınan şeyi, bildiğinin herhangi bir şekilde, bulduğunun herhangi bir yöntemle, halk için, her zaman kapıları bize kapalı olan ve kendileriyle hiçbir zihinsel temasımızın bulunmadığı [temasımız olmadığı sürece de bizim düşüncemiz tam anlaınıyla özel bir toplumsal grubun sınırları içinde ve büyük kentlerden birinin bir köşesinde ınahsur kalacaktır] şu dört beş grup için gündeme getirmenizdir.

Yapılması gereken başka bir iş de bu düşünceyi, çeşitli şekillerde, romandan tutun da tiyatroya varıncaya, piyes yazmaktan tutun da şiire, edebiyata vb. varıncaya dek çeşitli tarzlarda halk için ve bu gruplar için gündeme getirmenizdir. Özellikle, çeşitli şekillerde bir düşünceyi gündeıne getirmek için, bugün söz konusu olan sanatsal icatları ve· yaratıları kullanabilirsek, bir düşünceyi yaymak için en büyük başarıyı elde etmiş oluruz.

Bir başka büyük iş ise, bir kuruma ya da belli birtakım yazariara ya

da belli bir gruba inananların o kurumları, o yazarları, o düşünceleri, o düşünce sahiplerini, o şairleri övıneyi ahlaki bir görev bildikleri ya da adet haline getirdikleri mevcut geleneğin tam tersine sizin bunu olumsuzlama [ortadan kaldırma ve yine sövüp sayma değil, olumsuzlama; hayır, biz artık o kadar hazır değiliz] yolunda çabalamanızın gerekli oluşudur. Bir yerde örneğin birtakım bireylere ya da filan kişiye veya filan bireye veya filan yere saldırıldığını gördüğünüzden savunmaya geçmemelisiniz. Bu tür savunmalar, bu tür kapışmalar ve mücadeleler

kesinlikle hiçbir işe yaramaz. Bunun yerine, düşünce ortaya konulmalıdır; bağımsız bir düşünce olarak, Ben dine inanan bir insanım, ben bir öğrenciyim, bir öğretmenim, bu dünyada yaşayan biri olarak böyle düşünüyorum, bu kanıdayım, bu güçtür, şu işi yapmak gerek diyerek, inanç esaslarınızda ve dininizin düşünce ve inanç temelleriyle ilgili içtihadınızda yer alan haklar olarak ve aklınıza gelen ve gerçekten size ait olan bir düşünce olarak bu şekilde ortaya konulmalıdır. Böylelikle biz, bugün ne yazık ki bireyler, yerler vb. arasında çekişme haline gelen meselelerden, olaylardan, çekişme, kargaşa ve çatışmalardan kurtarıp bunun yerine zihni ve fikri çarpışma oluşturalım ve böylece her zaman, bir konu gündeme geldiğinde bir düşünceyi çağrıştırsın, filan kişiyi ya da

filan yeri değil. Bu yüzden bireylerin, kişilerin ve birtakım yerlerin övgücüsü olmaya çalışılmamalıdır. Tam tersine, halkın aydınlahcısı olunmalıdır. Bu ikisi genelde birbirine terstir.

1 1

1

YiRMi iKiNCi DERS

TARiHSEL BELIRLEYiCiLiK

Öncelikle, size arz etmem gereken iki küçük d uyuru var; Birincisi fikirdaşlarımızdan ve dostlarımızdan birkaçı, girişimleriıniz sonucu, kısıtlı imkanlarla da olsa, bu merkezde ders ya da konferans veya yayın yoluyla ortaya konulan düşünce ve inançları alabildiğince yayınak yolunda kısıtlı imkanlarla da olsa gönüllü olarak çalışmalar yapmayı kabul ettiler. Bu imkanlardan biri, her halükarda bugün, yeni araçlara yabancı olmayan ve orta halli bir yaşayışları bulunan kimselerin ulaşabileceği kasetlerdir. Kaset, belki mali bakımdan pahalıya mal olmakta ve bir dereceye kadar külfetli görünmektedir. Fakat kullanıın açısından iki nedenden dolayı kaset kitaptan daha elverişlidir; Birinci neden şu ki, doğal olarak, kitabı sadece kitap okuyucusu okur, fakat kulağı olan herkes kaset dinleyebilir; çoğunlukla da herkesin kulağı vardır elbet! İkincisi, kaset dinleme ortamı ile kitap okuma ortamı arasında fark

vardır. Bu ortam farklılığı, kasetten çıkan sözün, kelimelerle dile getirilen sözden çok daha etkili oluşundari kaynaklanmaktadır. Yazarlardan . biri şöyle diyor; Telaffuz edilen kelime [ağız yoluyla telaffuz edilen kelime] canlı bir varlıktır; oysa yazılı kelime ölü bir gövdedir, bir işarettir. Bu yüzden lafızla işi olan ldıusenin hareket, hayat halindeki sıcaklığı ve ruhu bulunan düşünceyle işi vardır hep. Fakat defterde ya da kitapta yazılı keliınelerle işi olan kimsenin belirli ölü işaret ve imlerle işi vardır ki işaret ile birtakıın anlamları çağrıştırmak durumundadır.

O, bu sözleri, kimi kelimelerin yazılırken farklı yazılıp telaffuz edilirken farklı telaffuz edilmeleri konusuyla ilgili olarak söylemiştir. Önceden böyle bir farklılık yoktu. Çünkü önce lafız ortaya çıknuştır. Sonradan da gelip bu lafzı bir taşın, bir tuğlanın, bir kağıdın üzerine kaydetınişlerdir. Ardından harfleri ya da şekilleri oluşturınuşlardır. Böylece yazılı kelime ya da yazıın oluşmuştur. Yazıın, bir belirleme ve ölü bir varlıktır. Ölü bir varlık olduğu için de sabit kalmakta ve hareketten, değişiınden, devinimden, aşınmadan ve yıpranmadan yoksun bulunmaktadır.

Fakat söz -konuşma yoluyla telaffuz edilen kelime- canlı bir varlık500

tır ve her canlı varlık gibi değişime uğrar, değişimle, başkalaşmayla, yıprann1ayla ve evrimle karşı karşıyadır. İşte bu yüzden, kimi zaınan bir kelimenin lafzının bin yıl içinde değişime uğradığını, an1a yazıın şeklinin

olduğu gibi kaldığını görüyoruz. İşte bu bakın1dan, duyulan keliınenin -ister doğrudan, ister kaset ya da radyo vb. yoluyla olsun- bir kitapta kişinin o ölü şekliyle okuduğu kelimeden daha fazla ve daha doğrudan etkisi bulunmaktadır. Elbette insanın düşüncesini, duygusunu ve anlatınak istediği şeyi ortaya koyn1ak için ölü keliıneleri kullanması, kesin olarak, muhatabının karşısında bulunmaması yüzündendir; hiçbir zaman kintse yanı başında bulunan birine ınektup yazmaz.

Bu yüzden, kaset şeklinde yayınlanan ya da doğrudan doğruya dinlenilen konuşınanın ya da dersin ya da konferansın etkisi daha fazla olmaktadır. Başka bir n1esele de şu ki, genelde kitap yalnızken okunur. Kaset ise genellikle toplu olarak dinlenir ve bir kiınsenin yalnız başına kasetteki konuşmayı dinleınesi nadirdir. Genellikle bir aile topluluğunda, bir topluınsal grup içinde ya da bir düşünsel grup içinde veya bir arkadaş topluluğunda kaset dinleınek zorunda kalır. Fakat kimse kitabı toplu olarak okumaz, herkes kendi kendine okur. Düşüncenin etkileyiciliğini artıran topluluğun etkileyiciliği ve çarpıcılığı şunun la ilgilidir; İnsan bir düşünce ve bir keliıne ile yalnız başına ilgilendiğinde, sadece kendinde bulunan enerji gücü onu etkiler ve kalbine işler. Fakat bu keliıne bir toplulukta dinlendiğinde bireylerin bütününün duygulanna yansır ve böyle bir sözü dinleıneye katılınış olan ya da katılan kimseler bütünü arasında bir duygu ve anlaına alışverişi varlık kazanır. Bu yüzden, duyulan

her keliine ve her söz, bütün olarak, bu sözü duyup anlayan her bireyin anlaına ölçüsünce birey üzerinde etkili olur. Yani bu etki, kulak yoluyla kişi üzerinde ortaya çıkan etkiden farklı olarak, sizde, başkalarında ve topluluk içinde meydana gelen duygu ve tepki yoluyla bir birey üzerinde etkili olur. Bu yüzden, toplulukta dinlenen şeyin etkilernesi fazla olınaktadır. Kinli zaman bazı sözlerin toplulukta söylenebileceğini, oysa orada bulunan bireylere tek başlannayken söylenen1eyeceğini görüyoruz. Çünkü bu uygunsuz, etkisiz ve anlamsızdır.

Öbür mesele ise kasetin yayınlanıp çağaltılına meselesidir. Kaset şeklinde yayınlanan konuşına ya da ders, doğal olarak çoğaltılmakta ve teknik ve m.all hazırlıklara gerek bulunmamaktadır. Kasetin kendisi, bir düşüncenin etkileme alanının artınası için büyük bir vesiledir. Bu bakımdan, doğal olarak asıl mesele, özellikle bu tür konular üzerinde düşünen -ki genellikle paralı olmayan kiınselerdir- kimseler için bütçe meselesidir. Bu arkadaşların yapabilecekleri tek iş, konferans ya da dersin banda alınn1ası konusunda gönüllülereve talep edenlere maddi külfet

getirrrıeınesini sağlanıaktır. Böylece isteyenler, boş kaset fiyatına dolu kaseti -İrşad' da gerçekleştirilen hangi prograının kasetini istiyorlarsaçabucak

edinebilıneliler.

Arz etmek istediğını. bir başka konuysa şu; Ramazan ayı yaklaştığı ve Hüseyniye'nin özel prograınlan başlaınakta olduğu için, doğal olarak bu progranılarla dersler [geçen yıl oluşturulan ve inşallah bu yıl da üzerine birkaç adet daha eklenecek olan ders programları ve araştırma grupları] çakışnı.akta ve karışıklık ortaya çıkınaktadır. Bu yüzden o derslerin ve araştırnı.a gruplannın topluca raınazan ayından sonra çalışnı. alara başlanı.ası kararlaştırılnı.ıştır. Daha dakik, daha düzenli ve güzel bir progranı.ın başlaınası hatırına bu bir aylık tatile katlanalıın. Bu yıl, buranın öğretim programiarına oranla daha iyi bir sonuç alacağını.ızı urnuyorum. İngilizce bilen, aynı zanı.anda İslanı.1 bilgiler edinmek isteyen ve İslanı.1 kaynaldar -itikad1 kaynaklardan tutun da tarihsel ve toplumsal kaynaklara dek- üzerinde çalışma ihtiyacı duyan okumuş kiınselerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek daha çok araştırmaya dayalı bir sınıfıınız var. Bir kültürü anlaınanın anahtarlarından biri, bir kimse o kültürün dilini de bilse, terimlerdir. Terimler, özel bir inancı, özel bir teoriyi ve özel bir görüşü kendisinde barındıran ve sözlülde ve dilde değil, sadece o kültürde anlamlı olan özel teriınsel anlarnlar taşıyan kapsüllerdir. Bu yüzden bir kelını.enin sözlük anlanı.ıyla teriınsel anlaını arasında fark vardır. Biz İslam kültürünün ve maddi-nı.anevi nı.edeniyetin yayılnı.asında en büyük paya sahip ınilletlerden biri olmaınıza

karşın, ne yazık ki Fars dilinin bütünüyle nı.emduhun ve ınaşukun vasfına tahsis edildiğini görüyoruz; hem de öyle bir ınaşuk ki bu, ıneınduhu övgüye giriş olarak kullanılınaktadır. Kısacası, başka birşey görmedik.

Elbette bir ınıktar tasavvufl eser var, aına bizim işiınize yaraınıyar ve ne yazık ki her gün bu tür eserler tashih edilip yayınlanmaktadır. Her gelen bu eserleri yeniden yayınlıyor. Yirnı.i yıl önce okuduğum yetıniş seksen sayfayı geçmeyen bazı kitaplar, şiındi tashih edile edile beş yüz, altı yüz sayfa olnı.uşlar.

Her halükarda, İslan1'ı tanını.ak, hatta kendi tarih ve kültürüınüzü tanımak için başka bir dil bilmek kaçınıln1az bir zorun! ul uktur. Birinci

derecede, belgelere ve kaynaklara ulaşınak için Arapçayı bilıneliyiz.

İkinci derecede, bugün d ünya da İs lanı. hakkında, kültür ve tarihiıniz hakkında yapılan araştırınalar ve çalışınalada ilgili bilgiler edinnı.ek için İngilizce bilnı.eye ve bir sonraki derecede de Fransızca, Rusça, Alnı.anca vb. dilleri bilıneye ınecburuz. Bunları bilı11eden biziın bugün doğru iş yapn1anı.ıza olanak yoktur. Elbette onların ınukallidi olalun ve onların yediklerini geviş getireliın anlanı.ında söylemiyoruın. Tan1 tersine şu anlamda söylüyorurn; Günümüzün düşünce ve araştırnıa düzeyine ula502

şahın ki böylece bağımsız olarak araştırma yapabilelim ve ardından da onların söylediklerini eleştirip iyisini kötüsünden ayırdetme gücünü taşıyabilelim.

Her halük1rda, çoğunluk yabancı dil [İran' da genellikle İngilizce -neden böyle olduğu belli-] biliyor. Böylece bu dille, kendiliğinden, oldukça zengin olan İslami kaynaklarazo4 ulaşabiliriz. Bu yüzden, İngilizce ya da başka bir yabancı dil bilmek, bilimsel İslam-bilimini, İslami toplumbilimini ve günüınüz İslam dünyasını tanımak için büyük bir kapıdır.

Bu yolda söz konusu olabilecek güçlük, iyi İngilizce bilenler için bile, İslam-biliminin, İslam kültürünün, İslam tarihinin, İslam fıkhının, hadisin, tefsirin, kelamın, felsefenin vb. kendine özgü terimlerini bilmemektir.

Üzerinde çalıştığımız metinleri anlayabilmemiz için bu terimierin anlamlarını yerli yerince öğrenmemiz gerekmektedir.

Bu iş için iyi İngilizce bilen ve aynı zamanda İslami terimlerle bilimsel tanışıklığı bulunan kimselerin gözetimleri altında burada özel bir grup oluşturuluyor. Bu tür şeyleri bilmek isteyen ve bu yolda çalışmak isteyen öğrenciler [hanımlar ve beyler] bu sınıfa katılabilirler. Böylece İngiliz dilinde İslanı kültürünün itikadi ve teknik terimlerinin incelenmesiyle ilgili olarak grup halinde araştırma ve öğretimi hedefleyen karma bir çalışma yapılacaktır. Bu yolla, en azından, İslam bilimini anlan1ak için zorunlu araç durumundaki anahtar terimler dizgesi, İngilizce olarak öğrenilecek ve bu terimlerle aşina olunacak. Böylelikle bu derslere katılanlar, bu dildeki birinci el İslam bilimi kaynaklarına başvurabileceklerdir. Elbette bu çalışmanın da ramazan ayından sonra başiayacağını sanıyorum. Fakat daha önceden, adlarınızı yazdırabilir, bu çalışmanın ve grubun sorumlusu olan Dr. Kasıini ile konuşabilir ve grup çalışınası için toplu olarak karar alabilirsiniz. Şu anda kendileri buradalar. Dersten sonra onunla konuşup birlikte söz konusu çalışma programını hazırlayabilirsiniz.

Tarih felsefesi konusunda -ki dersin kendisidir- belirtmek istediğim mesele şu; Şu anda Marksizm öğretisinde tarih felsefesinin özüne gelmem gerek. Elbette sizin az çok bildiğiniz bir yere geliyorum. Bu, aydınların genel dilinde Marksizm'in çok tanınmış tek yönü olup sık sık

da yinelenmekte ve öteki yönlerine göre daha çok bilinmektedir. Ben de

çeşitli münasebetlerle bu konudan söz ettim; herhalde okumuşsunuzdur.

Dersle ilgili olmakla birlikte bu konuyu hızla geçip bu alanla ilgili

pek gündeme gelmemiş olan konulara eleştirel [Farsçada kullanılan ve

herkesin yapıp durduğu eleştiriden değil, kelimenin bilimsel anlamından

söz ediyorum] açıdan değineceğim ve bu çerçevede ınevcut konu-

204 Hem son zamanlarda islam hakkında ingilizce olarak yapılan çalışmalar oldukça zengindir; hem Amerika,

hem ingiltere· bu dille çalışmakta ve hem de ingiliz olmayan pek çok bilim adamı ingilizce olarak

yazmaktadır. Ayrıca Hindistanlı, Pakistanlı ve islam ülkelerinden birçok bilim adamı ingilizce eserler yazmışlar

ya da yeni çalışmaların önemlileri ingilizeeye çevrilmiştir.

yu ya da konuları inceleyeceğim. Başka bir yerde de daha önce belirttiğini

gibi, Marksizını.'in tarih felsefesi, tarihsel belirleyiciliğe dayanmaktadır;

orada tarihsel belirleyicilikten neyin amaçlandığını da açıklaınıştıın.

Bu terinı. [determinizın] Farsça ya 'tarihin cebri' şeklinde çevrilmiş

olup yanlıştır ve yanlış kullanılınaktadır. Cebrin, Fars dilinde, İslam

felsefesinde ve kültürüroüzde kendine özgü bir anlanı.ı vardır. Tarihi

cebir dediğiıniz zanı.an tam olarak başka bir anlaına gelmekte, cebrin

verdiği anlanı.ı verınektedir. Dolayısıyla farklılık taşımaktadır. Tarihi

cebrin, tarihin cebri olnı.adığını söyleınek zorundayız. Benim hep 'tarihi cebir' terimini kullanınam, bu terimin yerleşmesinden ve kimsenin başka bir teriinİ anlaınaınasından kaynaklannı.aktadır. Ancak bundan sonra bunun yerine başka bir terimi kullanalıın, diye anlaşırsak başka. Böyle bir fırsat ortaya çıkmadığı için bugün bu meselenin bilını.sel olarak tanınnı.asının başlangıcı olınak üzere şuna değinınek istiyoruın;

Cebir dediğim zaınan, iradeyi, yetkiyi ve özgürlüğü oluınsuzlayan tahınlll duruınu kastetınekteyiın. Dolayısıyla cebir, insan iradesinin üstünde bir irade olup insan ya da hayvan ya da bitki veya tabiat adlı varlığın yazgısını, durumunu ve nasıllığını dayatmakta ve belirlemektedir. Öyleyse cebir [terim olarak bellidir] insan iradesinin, özgürlüğünün ve seçnı.e hakkının üstündeki etken ya da etkenlerden, duruın ya da duruınlardan, neden ya da nedenlerden ve irade ya da iradelerden ibarettir. Öyle ki insanın iradesinin, seçını.inin ya da ihtiyannın, ona en küçük etkisi bile olanı.az. İnsan iradesi nötr olmuştur. Ya da cebrin bir başka şekli olarak insanın ihtiyar, irade ve özgürlük özü, dış etkenin, durumun ya da şartın ürünü olnı.uştur. Her iki şekilde de, ister dış etkenin ürünü olan bir irade ve özgürlüğe sahip olalını., ister hiçbir ihtiyar ve seçıne gücüne sahip olmayalım cebre ınecbur ve bağını.lıyız demektir. Sonuçta cebir, ilahi cebir, bilimsel cebir, nı.addi cebir, doğal cebir şeklinde ayrılinaktadır ve insan ötesi etkenin türünü ne olarak alırsak

ona bağlı bulunınaktadır. Materyalizın, maddi cebre, ilahiyatçılann birçoğu da meşiyyet ya da providence denilen ilahicebre inanınaktadır. Ancak Farsçada 'tarihin cebri' diye bilinen şey cebir olmayıp 'deterininizın' [deternı.inisnı.e] keliinesinden yapılnı.ış uygunsuz bir çeviri dir. Determinizni. kelinı.esi, 'determiner' den, deterıniner ise 'terme' kökünden alınmıştır. Dolayısıyla kelime kökü 'terme' dir. 'Terıne', biziin 'had' dediğiiniz, felsefe ya da ınantıkla ilgili bir teriindir.

Had ne anlaına gelmektedir Birşeyin varoluşunun son sının anlaınına gelınektedir. Birşeyin varlığını başka birşeyin varlığından ayırıp belirleyen, had' dir. Öyleyse bu masanın bir varlığı bulunmaktadır ve bu masanın bir haddi vardır; bu masanın türünü, örneğin ınasanın üzerin504 iSLAM BiLiM

deki ınikrofonun ve kağıdın türünden ayırmaktadır. Bu haddir. Mantık bakımından bu masanın haddi ahşaptır, ahşap olınak masanın haddidir. Elbette sözlük anlamıyla masanın haddi, eninden, boyundan ve yüksekliğinden ibarettir. Fakat mantık terimi olarak bu masanın haddi, 'ayrım' dediğimiz başka bir terime karşılık gelmektedir. Bu masanın haddi, iki bakış açısından iki şeydir; Türünü göz önüne aldığımız birinci bakış açısından, şu ınikrofonu, şu bardağın türünden ayıran bir haddi bulunmaktadır. Bu duruında onun haddi, ahşap olmasıdır. Öyleyse bu masanın ahşap olduğunu söylediğimizde ınasanın sadece ahşap sınırları

içinde olduğunu, madenden, demirden, sudan, havadan, ruhtan, ilimden, iradeden, duygudan, yoğurttan, salatalıktan vs. olan herşeyden ayrı ve belirgin olduğunu söylemiş oluruz. Bu masa, ahşap olan bütün şeylerin arasında yer almıştır. Buysa 'had' dir.

Önceki sımrın bu ınasayı başka türlerden ayırdığı gibi, bu masanın türünden olan başka çeşitlerden [yani ahşap olan bütün şeylerden] ayırması gereken başka bir sınıra daha ihtiyacımız vardır. Bu masanın şeklini ve yaptığı özel işi belirttiğim zaman, bu ınasayı, ahşap olan bütün şeylerden ayırınış olurum. Bunu başka türlerden ayıran ve türünü gösteren şeyin adı 'had' dir. Bunun çeşidini hemcinslerinin çeşidinden ayıran şeyin adıysa 'ayrım' dır. Her ikisinin işi de ayırnı.aktır. Fakat türü ayınnak başka birşey, çeşidi ayırmak başka birşeydir. Örneğin, insanı2os, beşeri ve kendi çeşidini belirgin kılmak için özellikle kendi türümü başka türlerden ayırınarn gerekir. Cansız varlıklar bir tür, 'bitkiler bir tür, hayvanlar da bir başka tür. Dolayısıyla biz hayvan türündeniz. Öyleyse ineklerle, eşelderle vs. aynı tavlada yer almış olduk, ama dağdan, ovadan, denizden vs. ayrıldık Fakat insanı öteki hayvanların arasından çıkarınak isterseksadece bu çeşitte bulunan ve türdeş hayvanlarda bulunmayan özellikleri araınamız gerekir. Örneğin insan konuşan, s~natçı, üretici, araç-gereç yapan ve düşünendir ki öteki hayvanların bu özellikleri yoktur. Onlar hayvandırlar, ama bu özellikleri taşımazlar. Öyleyse

hayvan keliınesi, bizi canlı olmayan bütün varlıklardan ayırdı. Bu 'had' dir. 'Düşünen' kelimesi ise bizi öteki hayvanlardan ayırdı. Öyleyse iki sınır vardır; Had sınırı ile ayrım sınırı. Bu, tam olarak belirgindir. Mantıksal açıdan birşeyin tanımı, o şeyin haddini ve ayrımını belirgin kılmaktır. Öyleyse siz her şeyin hem haddini, hem ayrıınını bulabilirseniz, hem türünü ayırmış, hem de türdeşlerinden ayrıldığı sınırı tam olarak belideyip ayırmış ve tanımını da yapnı.ış olursunuz. Öyleyse tanım, bir şeyin haddini ve ayrımını tanıtnı.ak ve o şeyin türünü ve çeşidini başka türlerden ve çeşitlerden ayırıp belirgin kılan bu iki sınırı

205 'insan' tabiri, irsl tabirler ve örnekler gibidir. Aristo'dan beri hiç değişmemiştir Örnekler oldukça basit

de olsa örnek verme bakımından işe yarıyor; yoksa bir anlamı yok.

All ŞERiATI 505

ortaya koymak demektir. 'Sınırlandırmak' dediğiınizde de zihindeki haddin, bir türü başka türlerden ayırmasını düşünmekteyiz. Bu yüzden bir şeyi deterınine etmek, bir şeyin sınırlarını, varlığının başka türlerden ayrıldığı son sınırı belirlemek ve belirgin kılmak demektir. Öyleyse bir türün haddini ve ayrımını gösterip onu belirleyişim gibi, bir şeyi determine etmek, onu hem tür olarak, hem de çeşit olarak başka varlıklardan ayıran varlık sınırlarını belirlemeın dem.ektir. Öyleyse determine etmek, bir varlığı belirlemek ve belirgin kılmaktır ki bu varlık

her şey -cisiın ya da cisim dışı birşey, zaman ya da mekan, manaya da madde- olabilir.

DETERMiNiZM NEDiR

Determirıizm, her türlü şeyin belirliliğine inanınak deınektir. Yani Yani her şeyin belli haddi ve ayrımları vardır; hiçbir şey, belirsiz, sınırsız, anlaınsız, türsüz ve ayrımsız değildir. Öyleyse determinizm, bir şeyin, bir nesnenin ve bir gerçekliğin, belirli sınırlarının, kurallarının ve ayrımlarının bulunduğuna inanmaktır. Tabiatta determinizm vardır. Benim geleceğim deterınine değildir. Sahip olduğum iradeye, etkenlere, olaylara, rastlantılara ve her şeye bağlıdır. Benim tipiın determine değildir. Çeşitli etkenierin [rastlantıların, irademin, liyakatiinin ve herşeyin] beniın üzerimde etkisi vardır. Dolayısıyla kendiini istediğim gibi şekillendirebiliriın; istediğıın her yolu seçebilir, istediğıın her kararı alabilirim ya da hayatıında, yaşama şeklimde, toplumsal ilişkilerimde, işimde, ınekanıında ve zamanında istediğim değişikliği yapabilirini. Öyleyse bunlar detennine değildir; belirsizdir, saptannıamıştır ve benim karannıla bağlantılıdır. Yazgı, olup bitenler, hayat, toplunısal yaşama şekli ve durumu, iş ve tip, insanların iradesine bağlıdır. Bunun için de insanlar, bunlar karşısında sorunıludurlar. Öyleyse bunlar d etermine değildir. Çünkü insanların kendileri bunlara bir 'terim' yükleyebilirler ve had ve aynınlarını belirleyebilirler. Fakat hayattaki, işteki,

tipteki ve ahlaktaki bu belirlenınenıişliğin yanında detennine olan başka birşey vardır; Biz, tabiattaki ·canlı bir varlık olarak, determiine bir nesneyiz. Şu anlaında ki doğuyoruz -burada irade işin içinde yoktur- sonra gelişiyoruz; bu belirlidir. Çocukluk döneınini, ilk gençlik dönenıini, ergenlik döneınini, olgunluk dönemini, yaşlılık dönemini, güçsüzlük dönemini ve ölüın döneınini geçiriyoruz; bu detenninedir.

Eğer özgürlük, değişını, şekil venne, karar alına, değiştirnıe söz konusuysa, ancak bu belirlenmiş sınırlar içinde söz konusudur. Bu sınırlar içinde iradeni ve özgürlüğünü harekete geçirebilir ve istediğin gibi yaşayabilirsin.

Fakat kesinlikle, tam olarak belirlennı!ş bu aşamalardan, ·çocukluğun, gençliğin, yaşlılığın, güçlülüğün ve ölüının d etermine çiz

gisinden kaçamazsın. Bu determinedir. Bizıın çeşitli iradelerimiz olabilir, çeşitli kararlar alabiliriz, ama bizim vücudumuzun fizyolojisinin azaba, oksijene, kalsiyuma, demire ve proteine ihtiyaç duyması, determine, kaçınılmaz ve belirlenmiş birşeydir. Yani ilmi etkenierin ve nedenlerin ürünüdür; sizin kararınız, zevkiniz, iradeniz, eğiliminiz ve arzunuz değil, ilmi bir kanun belirlemektedir onu. Öyleyse tabiatın hareketi determinedir, eşya determinedir. Hayat, tür, tip, canlı varlıklar; her biri, belirli bir sınır ve ayrıına sahiptir. Suda yaşayan determinedir.

Karada yaşayan determinedir. Akciğeri ile su ile solunum yapan, okyanusta yaşayan, uçan, sürünen şeyler determinedir; kimsenin dahili yoktur. Belki de [Belki'yi başka anlamlar da bulunabilir, diye ekliyorum] takdirin anlamlarından biri de tain anlamıyla bu olmalıdır.

Kur' an' da, insanın yaratılışı, dünyanın yar atılışı, bütün nesnelerin yaratılışı konusunda takdirin tekrar edildiğini görüyoruz. Mukadder, insanın iradesinin hareket çerçevesinin ilmi olarak belirlenmiş haddinin ve sınınnın bulunduğu ve insan iradesinin, bütün varlığa ve tabiata hakim olan ilmi belirlemeye bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu ise egzistansiyalizmdeki -eğer onun terimleriyle tanışıksanız- 'situation humaine' adıyla dile getirilen şeyle çelişmektedir. Şu anlamda ki Sartre, insanın mutlak iradesinin bulunduğunu, hatta bir felçli sporda şampiyon değilse bunun sorumlusunun kendisi olduğunu söyler. İnsan iradesi işte bu ölçüde kendi yazgısı üzerinde takdir edici ve egemendir.

Fakat Sartre'ın kendisi, insanın 'situation humaine' çerçevesi içinde sınırlı olduğunu söyler.ıo6

Sartre, d ünyadaki her filozoftan daha çok inanmaktadır insan iradesine. Bununla birlikte insanın 'konum' [situation] adı verilen bir cebre mecbur olduğuna da inanmaktadır. Buysa, meşiyyete ya da maddi cebre inanan filozofların inandıkları cebirden başka birşeydir. Bunlar, insan iradesinin kendisinde cebir bulunduğunu ve Ben şu işi yapayım

ya da şu işi yapm;,ıyayıın. diyen 'nefis'te de cebrin söz konusu olduğunu

söylemekte ve Sen takdirin ya da maddi kanunların ortaya çıkardığı

şey dışında bir seçiın ya da iş yapamazsın. demektedirler. Sartre ise

şöyle der; Hayır, sen her türlü işi ya da seçimi -olumlu veya oluınsuzyapabilirsin.

Çünkü senin gücün ve iraden mutlaktır. Ama senin gücün

tabiat, ölüm ve yetkinlik çerçevesindedir; sınırlı ve determinedir. Bu

206 Situation, 'sitner' kelimesinden gelmektedir. 'Structure' kelimesi hakkında da söylediğim gibi yine

burada da 'S' ve T harfleri tekrarlanmıştır. 'Situer', yer almak, imek, olmak, konum, bir şeyin konulması,

bir şeyin durumu, bir şeyin pozisyonu anlamını vermektedir. Dolayısıyla, odaya salıverdiğimiz bir kuş, her

yerde uçabilir, fakat bir 'situation' içindedir ki artık 'situation'un o dört duvarından çıkamaz. Bu kuş, bu dört

duvarla, bu tavan ve zemin le sınırlandırılmıştır. Fakat bu sınırlar içinde istediği gibi uçabilir ya da uçmayabilir.

Ama bu durumu değiştiremez.

All ŞERiATI 507

yüzden Sm-tre, heın mutlak iradeye, hem mutlak cebre inanmaktadır.

Ancak, iradede cebir yoktur; tersine, iradenin alanını belli bir sınırla

sınırlandırır.

'Determinisme Historique' tarihsel deterininizni. demektir. Tıpkı biyolojik

determinizm, tabiatın deterininizmi, maddenin deterininizni.i,

varoluşun deterininizmi, eşyanın deterininizini, topluınun determinizmi, matematiğin determinizmi, fiziğin determinizrni gibi, tarih de deterınine bir olgudur. Yani tarihin başlangıcından sonuna dek olan hareketi, başından sonuna dek ortaya çıkan değişimler çizgısı determine bir olgudur. Tarihin geçtiği yerler ve aşamalar, deterınine, belirlenmiş ve sınırlannı.ış yerler ve aşamalardır. Dolayısıyla tarihsel deterininizni., cebir anlanı.ına gelınenı.ektedir. Tarihsel cebir, insan iradesini oluınsuzlaınaktadır. Oysa tarihsel determ.inizme İnananlar, insan iradesine de inannı.aktadırlar.zo7 Buna göre., tarihsel determinizının, tarihsel cebir diye anlaınlandırılınaması gerekir. Tersine 'tarihsel belirleyicilik' diye anlamlandırılmalıdır. Ya da 'tarihsel takdir' [biziın terminolojiinizde kötü anlaın verilmiştir], tarihsel determinizme karşılık gelecek en iyi, en dakik teriındir.zos Buna göre tarihsel determinizm [şiındiye dek ön bilgi olnı.ası bakımından tanıını yapıldı, şiındi tarihsel deterininizmi, kavram bakunından anlaınını açıklaınak istiyorum. Bu cümle biraz hassastır] şu anlama gelmektedir; Tarih, zamanda hareket halinde olan ve süreklilik gösterei~ bir birini. hareket olup belirli209 nedenlerin ya

207 Yirmi yıldır, kendimi bildim bileli, aydınlar, tarihsel cebre inanıyor diye birbirlerinin başlarının etini yiyorlardı. Çünkü tarihsel cebre inandığı zaman tarihsel determinizmin dünyada ne anlama geldiğini bilmiyordu.

O kelimeden, insanın mecbur oluşu anlamını hayal etmiştir. insan tarihte

olduğuna göre, tarihin

cebri de olduğuna göre, insan da mecburdur. Sonra da yanlış kelime seçmesi yüzünden, inandığı öğretiye

ters bir şekilde, insanın iradesini, bilincini, sorumluluğunu ve rolünü olumsuzlamaktadır. Bir başka grup da,

konuyu bilmedikleri için, o acemi takipçinin anladığı şekilde aniayarak reddetmekte ve şöyle demektedir

Tarihsel cebrin anlamı yok; her şeyi yapan insan iradesidir. Sonra da tarih, kişilerin eğilimlerinin ve tesadüfierin

elinde, şekilsiz, anlamsız, korumasız ve bilgisiz bir oyuncağa dönüşür. Yıllardır bu çekişme ve

tartışmaların kavramı yanlış algılamak yüzünden, boşuna olduğunu görüyorum.

208 Sizden rica ediyorum, islam'ın tarih felsefesine gelmeden önce, bildiğimiz terimlerle konuşmak bakımından

Kur'an'daki birkaç kelimeye bakınız. Çünkü sözlerin temeli orasıdır [ben şimdi sadece ders veriyorum].

Oldukça kolay. Kur'an fihristine bakarak bu kelimelerin kullanıldığı sure ve ayetler bulunabilir Bu

kelimelerden biri 'ümmet', biri 'sünnet' [özellikle sünnet kelimesi üzerinde dikkatle durun], bir başkası da

'ecel'dir. Ecel, tam olarak 'determine' anlamına gelir. Bir başka kelimeyse 'müsemma'dır [ağzınızın suyu

akmasın]. 'Ecelun müsemma', yani tarihsel determinizm [elbette anlam vermemeliydim]. Aynı şekilde

'malum', 'kaderun malum' ve 'k-d-r' kökünden türeyen bütün kelimeler Takdir, kadr, kadir, kadir gibi. Nerelerde

insanın yaratılışıyla, nerelerde tabiatla, nerelerde başka nesnelerle ilgili olduklarını tespit edin. Kavm, fie, hizb,

seyl [seyl, köküdür] ve 's-y-r' kökünden gelen bütün kelimelere bakın. Ayrıca 'kıbel' ve de 'h-1-y' kökünden gelen

kelimeler ve bütün türemiş fiilierine bakın. Bunlara baktığınız zaman, tarih felsefesinde değineceğim temel kelimeler

tanınmış olacaktır.

209 'Belirli', 'zorunludan başka bir şeydir. Fars dili belirli bir şeydir. Yani biz doğmadan önce, Fars dili, bizim

dilimiz olarak belirlenmiştir. Fakat bu dille konuşmak zorunda olduğumuz anlamına gelmez. Belirleyicilik ile

cebrin farkı anlaşıldı mı tam olarak Ben çatıdan düştüğüm zaman zorunlu olarak yere düşerim. Bu cebirdir.

506 iSLAM BiLiM

da etkenierin etkisi altında harekete geçı-rıiştir ve belirli [yani determine]

bilimsel kanunlara göre hareketini sürdürmektedir. Hareket ederken de

belirli etken ya da nedenlerin etkisi altında birtakım değişını.leri, sıçramaları

ve inkılapları kabullenmekte, belirli etken ya da nedenlerin etkisiyle,

dalaylı fakat belirli bir seyir çizgisinde ereksel nedenin [illet-i gayi] belirlediği

sona doğru gitnıekte ve sonunda bu belirlenmiş, doğal, bilimsel,

canlı olgunun [yani tarihin] oluşturulınasından anı.açlanan şeyi gerçekleştirir.

Burada bir önerme söyleyeyim; Eğer unutursaın, onun herşeyi karanlıktır.

Öyleyse anlaşılmaktadır ki tarih belirlennı.iş akışı bulunan bir ırınaktır.

Tıpkı ırmak gibi, hareketinin belirli etken ya da nedenlerin etkisi

altında olduğunu görüyoruz; Güneş, ırınağın suyunu buharlaştırır ya da doğal etkenler ırmağın akmasını sağlar. Öyleyse etken belirlenmiştir. Tesadüfi ve nedensiz değildir. Irmağın hareketi, bir çekimin ve etkenin etkisi altında deniz yönüne doğru belirlenmiştir. Kendi yatagında hareketler ve dalgalanmalar edinir, kimi zaman durur, kimi zaman şelale gibi dökülür, kimi zaman sıçrayarak akar, kiıni zaınan yavaşlar, kimi zaman hızlanır. I-Iepsi bilimsel neden ve etkenierin etkisi altında olnı.uştur. Fakat sonunda belirlennı.iş bitiş noktasına gelinir. Öyleyse ben -ki irademvarneyiın İradeın olduğu halde ben, nasıl olur da belirlenmiş bir çizgide seçim yapabilirim Öyleyse insanın, tarihin cebrinde olumsuzlandığı anlaşılmaktadır. Evet, insan tarihin cebrinde olumsuzlanır. Ama tarihsel determ.inizm de insan olumsuzlanmaz. Tarihsel determinizm, işte tarihin bu belirlenmiş gidiş çizgisi anlamına gelmekte olup bilimsel etkenierin ve nedenlerin etkisi altında bulunmaktadır [bilimsel kanunu vardır]. Öyleyse ben, insan olarak, tarihin akışında nasıl seçiın, irade ve ihtiyar sahibiyinı. İşte balığın hareketlerinin ve ırmalta seçtiği gidiş yolunun, ırmağın akış yoluna bir etkisi yoktur. Balık, ırınağın belirlenıniş akış yönüne ters de olsa istediği yönü seçmekte özgürdür. Ben, canlı bir varlığım. Bilimsel etkenler altında hareket etmeliyim; gelişip büyümeli, sonra da ölüp gitmeliyim. Bu, belirlenmiş bir kanundur, ama aynı zamanda, bana dayatılmış olan ve beni kuşatan bu belirlenmiş

kanun karşısında, aynı zamanda ihtiyar sahibiyim. Bu gidiş çizgisine

karşın bir yol seçebiliriın; intihar! intihar, kötü de olsa, insanın

Fakat yemek yemekzorunda olmam, yeme eylemi bende doğal ve fizyolojik bir belirleme olduğu için cebir değildir.

Yemek yemeyip ölebilirim bilerek. Oysa cebir, iradenin hiçbir şey yapamadığı ya da iradenin cebirden kaynaklandığı

şeydir. Oysa burada iradenin cebre hakim olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse cebir değildir, ama belirlenmiştir

doğal bir belirlemedir. Takdiri ve mukadder bir belirlemedir. Takdi'rin anlamını verdim. Tamamlayıcı

kelime olarak bir de 'kaza' kelimesi vardır ki islam inanç dizgesini tamamlarnaktadır. [Şimdi açıllamaya fırsat

yol tartışma kısmında sorulursa, fırsat bulursam arz ederim.] Dolayısıyla mukadder, belirli ve determine, cebir

anlamına gelmez. islam'dan bu tür güçlükler giderilirse hiçbir sorun kalmaz. Fakat aynı şeyi yeniden sorun

yapabilirler.

seçme özgürlüğünün büyük bir göstergesidir. intihar, insanın, varlığı

üzerine belirlennüş biliinsel kanuna karşı bir seçimde bulunabileceğini

ve isyan edebileceğini gösterir. Ve insan böyle bir isyankardır.

Soru; ... [banttan çözüleınedi]

Cevap; Fakat aynı kişi hakkında, kişinin, tabiatın, varlığına dayattığı

kanuna karşın isyan edebileceğine dair doğrulayıcı birşey var mı

Pekala, beniın örneğim de bu. Dolayısıyla bir kişi tarihin akışının tersine de yüzebilir.

Soru; ... [b anttan çözüleınedi]

Cevap; Ben, değişünden söz etmediın. Seçebileceğini söylediın. Bu determ.inizm de 'irade' adında bir şeyin varlığını göstennek istiyorum, hepsi bu. Dediın ki bu seçim, sükfıtu ve durmayı beraberinde getirdiği için kötüdür, ama bu seçimin kendisi, belirlenıniş durumun tersine seçimde bulunma ve başka bir durunı. yaratrrıa imkanını göstermektedir. Yasaklanmış meyve, Adem'in yazgısında belirlenmiş birşeydir.

Başka meyveler yenilrnek için belirlennı.işken, bu meyve yenilınernek için belirlenmiştir. Fakat Adem yer. İşte buradan başlayarak insan meydana gelir. O, tövbe edebilir. Çünkü günah işleyebilir. Böyle bir varlığın adıysa Adem' dir.

Şiındi artık olay bellidir; sadece tek işaret yeterlidir; Marx'ın tarihsel determinizminde belirli aşamalar vardır; Birincisinde, toplunı. sınıfsız olup üretinı_, avianına ile balıkçılığa dayalıdır. Dolayısıyla gerçekte asıl üretici tabiattır. İnsan, sadece tabiat sofrası üzerinde, tabiatın ürettiği şeyi devşirir ve tüketir. Bu durumda insan tabiatın tüketicisidir.

İnsan üretim aşaınasına ılaştıktan sonradır ki araç-gereç yapıp tabiatta şekil değişikliği meydana getirecektir. Öyleyse ilkel toplunı.da, tabii üretime, yani avianınaya ve balıkçılığa [Avlanrna ve balıkçılık, araçgereç

farklılığından değil, yaşanan çevrenin farklılığından kaynaklanır.

İnsanlar, ya deniz ve nehir kıyısında ya da arınanda ve derede yaşanı.aktadırlar.] dayalı bir toplumda, üretiın araç-gereci, üretim kaynağı bulunmadığı, üreten tabiat olduğu için bireysel mülkiyet bulunnı. aınaktadır. Mülkiyet alınayınca sınıflar da olınaz. Öyleyse, sınıflar ohnadığından, sınıfsız topluın eşit ve kardeştir. Bu, sınıfsız topluınun birinci aşamasıdır.

Yavaş yavaş insan, tarım aşaınasına girer. İlk kez, bir tek taneden, bir tek daldan çeşitli ağaçlar, çeşitli nı.eyveler elde edebileceğini keşfeder. İşte burada, tabiatın şeklini değiştirmek için araç-gereç yapar.

Araç-gereç, üretici olduğundan, insanın yazgısında en büyük değişiklik [ki insanlık tarihinde, bugüne dek ondan büyüğü olmarnıştır] meydana gelir. Bu değişiklik, insanın, üretünde tabiatın yerine geçınesidir. Tüketici -bütün hayvanlar gibi- olan insan, şimdi üretici olur. Bu du510

ruında 'iş' adında yeni bir varlık, yeni bir nesne oluşur. Bilimsel Marksizın' de -praxiste- söylediğim gibi, iş, tabiatın zıddıdır. İşin insanı aline etmesi, insanın tabii olmasından ve tabii bir tüketimi bulunması gerektiğinden kaynaklanır. Oysa iş, insana, çalışan, tabiatı değiştiren -tabiat karşıtı- öz adı verilen insanlık dışı bir 'öz' verir. Bu durumda insan, tabiat karşıtı bir varlık olmaktadır. Halbuki insan tabii bir varlıktır. İşte

burada iş, insanı aline eder. Dolayısıyla iş, insanın üretimde, tabiatı değiştirmede ve tabiatı istihdamında kullandığı yöntem ve araçtan ibarettir. Tarım aşamasında -ki iş ortaya çıkmıştır- üretim araçları, kaynakları ve şartları sınırlı olduğu için, mülkiyet, yani insan ile dış nesne ve üretim kaynağı arasında üretim ve tüketim ilişkisi tekeli oluşur. İşte burada özel mülkiyet ortaya çıkar. Burada çok büyük bir parantez açayıın; Burada mülkiyetİn oluşma etkeni kuvvettir. Ancak bundan sonra, Marksizın'in, Kuvvetin ortaya çıkış etkeni ınülkiyettir. sözü doğru çıkmaktadır. Mülkiyet, ortaya çıkmadan önce etken olamaz. Çünkü henüz mülkiyet yoktur.

Tarıma yarayan bir toprak parçası için fıiçbir ınıras belgesi, kanun ve örf bulunmamaktadır. Hepsi burayı işgal edemezler. Orman gibi değil ki hepsine birden cevap versin. Bir kısını sahip olurken, bir kısmı sahip olamayacaktır. Öyleyse bu hakkı hangi kesim elde edebilir Bileği daha güçlü, daha haşin olan ve başkalarını saf dışı bırakabilen kesim elde edebilir. Mülkiyet için sadece bu kayıt vardır. Bu duruınu açıklamak için zorla icad edilen kanunlar sonradan ortaya çıktı. Allah, dilediğine verir, dileınediğine verınez., İlıni kanunlar böyledir., Mülkiyet, insanın fıtratının bir parçasıdır. ve Mülkiyet olmazsa rekabet ortadan kalkar, ınedeniyet ortadan kalkar. gibi yargılar, mülkiyet sahibine bağlı artıkların zihniyetierinin ürünü olup din adına, felsefe adına,

toplumbilim adına, hukuk adına, medeniyet adına ve her şey adına onlara uygun açıklama getirmektedir. O zamanlar ne filozof vardı, ne hakim, ne de arif. Toprak parçası kiınindi 'Kimin' diye birşey yoktur. Tıpkı Amerika hikayesi gibi. Kimindi En varlıksız olan ve daha erken ulaşıp, daha çabuk alan, daha çok evladı, daha çok akrabası bulunan, çetesi kuvvetli olan ve başkalarını saf dışı bırakan kimsenindi. Amerika sonunda onların oldu. Onlar, sonradan mülkiyet belgesi icat ettiler. Sonra devlet ortaya çıktı; sonra adalet kurumu ortaya çıktı. Sonra insan hakları savunuldu. Sonra, herkesin hakkına sahip çıkması gerektiği anlaşıldı [yoksul düşenleri, tecavüzde bulunmasınlar diye sürdüler!]. Sonra da mülkiyet ortaya çıktı. Mülkiyet ortaya çıkınca toplum, iki kesime ayrıldı; Varsıl ve yoksul. Sahip olma ölçütü kuvvet olunca, insan hangi sınıra dek sahip olabilir; ihtiyacı ölçüsünde ını, gücünün yettiği ölçüde ~ını

Elbette gücünün yettiği ölçüde.21o Bu yüzden, kendiliğinden, yiyebildiklerinden daha fazla, çalışabildiklerinden daha fazla alıp varsıl oldu kimileri. Kimileri de çalışabilecekleri bir yere sahip olaınadan işsiz ve topraksız kaldılar. Oysa iş gücüydüler ve açtılar. Yazgı, kendiliğinden belli oldu; Yoksul kesiın, varsıl kesimin hizmetine girmeliydi. Ekmeğe ihtiyacı olanlar, iş gücüne ihtiyacı olanların hizmetine girdiler. Nitekim ilk kez olarak, insanın bilek gücü kiralanmış oldu ve insan alım satımı ortaya

çıktı; Kölelik. Dolayısıyla ikinci aşama, kölelik aşaması oldu.
Üçüncü aşama [Marksizın' dekinden söz ediyoruın, daha sonra arz edeceğim ideolojidekinden değil], köleliğin revizyona uğraınış aşamasıdır. Kölelik, insanın üretiın kaynaklarına ve araçlarına ınalik olma düzeni olup, üretiın araçları arasında insanın adı da görülür. Bu durumda kölelik, insanın, üretim aracına dönüştüğü bir 'düzendir. Köle, üretim aracı olarak bireyin mülkiyetine giren insandan ibarettir. Roma hukuku kanunlarında tam tecellisini bulan dünya hukuk kanunlarında ınülkiyet, maJiğin memluk üzerindeki hakkından, menfaatleri kullanma hakkından ve kendi memlukünü değiştirine, rehin bırakma, satma ve hatta yok etıne hakkından ibarettir. Bu, İslaın hukukundaki mülkiyet tanımından bütünüyle farklıdır. Dolayısıyla insan, malik insanın memlukü olunca, malik, ona karşı her türlü mülkiyet hakkını, hatta satma ve ortadan kaldırına hakkını kullanabilir. Sonunda memluk insanın ürettiği herşey, ister tarım alanında olsun, ister evliliği ile ürettiğinde olsun, efendinin malıdır. Bu yüzden, köle malik olamadığı için, çocuğu bile efendisinin malıdır [tıpkı memluk olan hayvanlar gibi].
Burada yavaş yavaş, köleler arasında insamn hukuki özgürlüğü ve bilinci, memluk insan lehinde elde edilir. Çünkü tarihsel belirleyicilik [tarihsel deterıninizm] mahrum ve mahkum sınıfın, varsıl ve hakim sınıftan, olabildiğince haklarını alması yönünde ilerlemektedir. Bu yara

daha da yaklaştıkça, mahkum sınıf, hakim sınıftan daha çok hak koparmaldadır.

Köle sınıfı, daha çok bilinçlenmesinin ve tarihsel belirleyiciliğin

etkisiyle daha çok hak elde eder. Köle,· tarihin üçüncü aşamasında

[tarihsel belirleyiciliktel serf [serve] durumuna gelir.

Serf, toprağa bağlı köle olup çiftçiden daha aşağı, köleden daha yukarıdır.

Yani özgür bir birey olup onun sahibi olmakla birlikte malikin

onu alıp satma hakkı yoktur. Bunlar, toprağa bağlı olup toprakla bir

bütün olarak algılanan ve toprakla birlikte alınıp satılan insanlardır.

Yani malik, toprağını satarken, toprakta çalışan köleler, önceki maliğin

tekelinde kalmayıp kendiliğinden sonraki maliğin tekeline geçerler.

Bunlara serf, bu düzene de serfiile denir. Bu, tarihsel determinizmdeki

210 Şu yirminci yüzyılda, caddeye para dökseler, kimse ihtiyacı kadar almaz; cebi, eli, avucu ve cüzdanı ölçüsünde

alır.

512 iSLAM BiLiM

üçüncü aşama olup önceki aşamayla sonraki aşamadan determine olan

bir aşamadır. Sonra serflerin insani haklarını elde etmek. için ortaya

koydukları baskı ve savaşımın etkisiyle serfliğin ortadan kalktığı bir

yere varılırın ve toprağa bağlı durumdaki bu köle-çiftçi, topraktan bağımsızlaşarak

artık alınıp satılınayan ve memh1k olmayan bir birey

durumuna gelir. [Gerçi yine başkası için çalışmaktadır.] O zaman onun

adı 'çiftçi' ol ur.

Mahkum sınıfın çiftçi olarak toprakta çalışmakta olduğu dönemde büyük birimlere, karşılıklı savunmaya, aynı şekilde dış tehlikeye ve toprağa bağlı kölelerin isyanlarına karşı merkezi güce ihtiyaç vardır; malikierin güçlerinin merkezileşmesi gerekmektedir. Bu durum, feodalite dönemine geçişi sağlar. Feodalite dönemi, büyük mülkiyetlerin, çiftçilerden oluşan geniş bir toprağa egemen mahalli bir düzende merkezileştiği dönemdir. Feodalite dönemi tarım üretimi temeline dayalıdır.

Üretim kaynağının yine toprak olduğu ve çiftçinin üretim aracıyla tarım araçlarının ilkel olduğu tarımsal üretimde şehirler gelişir, ilişkiler artar, teknik, sanayi ve sanat işleri ilerler; kentsel üretim, köysel [y«ni tarımsal] üretim karşısında kendisini gösterir. Kentsel üretim mallarının, yani sanat ürünlerinin [el ürünlerinin, mekanik işlerin, sanat ürünlerinin ve sanayi ürünlerinin] tüketimi artar. Aynı şekilde şehrin bilinçli ve teknik sahibi insanının tarım ürünlerinin ilk maddelerinin değişikliklere uğratıldıktan sonra kullanılması yolundaki çabası, birtakım yeni ürünler; yeni toplumsal ilişkiler ve yeni bir toplumsal ilişkiye sahip burjuvazi adında bir grubu oluşturur. Dolayısıyla burjuva ve burjuvazi, başlangıçta grup iken sonra sınıf olmuştur.

Burjuvazi, bir görüngünün toplumsal biçimi olup bu biçimde kentsel ürünün tüketilmesi, ticaret, kar, aynı şekilde el ürünleri, sanat ürünleri

gelişme gösterir. Piyasa oluşur ve feodalite dönemine özgü olan mal takası, burjuvazinin ·belirgin özelliği olan malın parayla takasına dönüşür. İşte burada kentsel işler, ticaret, para, kar, makine ürünü mallar o denli yaygınlaşır ki giderek tarım işini de etkisi altına alır. Sonra da tarım üretimi, şehirli sermayedarların, varsılların, fabrikatörlerin ve işyeri sahiplerinin etkisi altına girer. Ardından kentsel ve sınai tüketim, feodalite dönemindeki tarımsal ham ürün tüketiminin önüne geçmeye başlar. Böylelikle burjuva sınıfı yavaş yavaş gelişir ve tedrici olarak, sonra da devrim biçiminde egemenlik bulur. Aristokratların, beylerin, mahalli hükümdarların, büyük malikierin -ki iş başında olup tüccarlara, taeiriere ve sanatkarlara egemendiler-yerine tüccarlar, sermayedarlar, sanatkarlar, aydınlar, bilginler egemenlik elde ederler.

211 Serflik bazı yerlerde -Rusya gibi- on dokuzuncu yüzyıla dek sürmüştür. Hatta Tolstoy gibi birinin, yirminci yüzyılın-başlarında serfı vardır.

Burada, burjuvazi devrimi, Büyük Fransa Devrimi gibi oluşur.2ı2 İş ve sanayi, para değişimi, el ürünleri, kent ürünleri, ticaret ve kar teıneline dayanan burjuvazi ınerkezileşir ve öyle bir şekil alır ki toplumda birkaç özellik ortaya çıkar; Birincisi, sermaye yatırımı kendi mahallinden başka yerlere göç eder [büyük buıjuvazinin doruğunda

sermayenin dolaşımı]. İkincisi, büyük satış yerleri dükkanların, sermayedarlar tüccarların yerlerini alır. Özellikle, burjuvazinin sermayedarlığa dönüştüğünü gösteren özelliklerden birisi, burjuva sayısı azalırken sermayenin artınasıdır. Yani serınayenin merkezileşmesi ve artması sermayedar sayısının artmasına ters olarak ilerler.213 Bu, sermayenin hareketinin cebri çizgisidir.

Dolayısıyla önce sınıfsız topluın, sonra kölelik, sonra serflik, sonra feodalite, sonra burjuvazi, sonra da büyük serınayedarlık gelir. Büyük sermayedarlık, yavaş yavaş [gördüğümüz gibi] küçük şehirlerden toplanır ve bir memleket haline gelir. Memleketse birkaç sermaye koyucunun pazarı olur. Ardından da yavaş yavaş gelişir ve ınakinenin zorlaınasının etkisiyle zorunlu olarak sınırlan yıkar ve yabancı pazarları kuşatır. Yoksa sern1ayedarlık yaşayamaz, ölür. İşte bu yüzden, sınır ötesinde daha çok pazar ele geçirmek için sömürü savaşları, ardından da sömürü siyaseti oluşur.ı14

Ne mutlu ki size soınut bir örnek gösterebileceğim; Avrupalılar feodalitenin burjuvaziye dönüşümünü zihinsel bir şekilde görmektedirler; tıpkı bizim bugün sınıfsız topluınun sınıflı topluına dönüşümünü tarihte zihinsel ve görüngüsel bir şekilde görmeıniz gibi. Ya biri bize söyle-

212 Tıpkı meşrutiyetten itibaren iran'da ortaya çıkmakta olan değişim gibi Feodalitenin burjuvaziye dönüşümü;

feodalite ve de burjuvazi klasik ve bilimsel anlamında olmasa da. [Zaten bizim neyimiz bilimsel anlamda ki bu

olsun.]

213 Öyle ki siz Sebzevar gibi bir yere gidip, Burada kaç tüccar var diye sorsan ız, Eihamdülillah yetmiş seksen

-örneğin- civarında var. derler. Fakat Tahran'a gitseniz, herkesin tanıdığı en fazla üç beş sermayedar

görebilirsiniz. Geri kalanı kendi halindedir ya da üç beş sermayedara dönüşrnek durumundadır. Çünkü burada

bir grupta sermayedarlık gelişirken, burjuvazinin bulunduğu yerde, sermayenin merkezileşmesi söz konusu

değildir ve sermaye, tüccar ve tacir durumundaki birçok sermayedarı n elinde çoğalır. Sonra yavaş yavaş, sermayedarlık

hareketi, rekabetin, sermaye koymanın, büyük yatırımların ihtiyaç duyduğu yeni teknolojilerin ve olabildiğince

mütemerkiz ve organize durumdaki paylaşımın etkisiyle piyasayı daha çok geçirebilir ve daha·

ucuz yolla sermayeleri toplar. Büyük sermeyelerin ya da bilimsel teknik ve organizasyonla, büyük yönetim

ve sermaye ile piyasaya ürün süren büyük satış yerlerinin yanında küçük sermayeler yok olmaktadır. Bu

yüzden o yetmiş seksen tüccar, iki üç büyük tüccara dönüşür. Geri kalanlar da felaketzede ve kaderzede

olurlar. Bizim durumumuz niye böyle oldu bilmiyoruz, derler. Neden böyle olduğunu anlamazlar. O zaman

başka şeylere yapışırlar Solumuzdan kalktık!

214 Sömürüyle savaşmak için, sömürücüyü lanetiemek ahmakça bir iştir. Tam tersine sermayedarlığı

reddetmek gerekir. Sermayedarlık olduğu sürece en melek insanlar bile sömürücü olurlar. insanlar insan

türündendirler, fakat sömürücüyü, sömürüleni, aldatıcıyı ve aldatılanı meydana getiren hayat ve toplum

sistemleridir. Bütün yarı aydınların bahtsızlığı, hep sömürücüyle, zalimle ve 'kötü' ile savaşmış olmalarıdır.

Oysa zulümle, sömürüyle, bireysel mülkiyeile ve Adem'in öz oğlunu katile çeviren köle düzeniyle

savaşıimal ıdır.

514 iSLAM BiliM

meli ya da okumalıyız. Fakat biz feodalitenin burjuvaziye dönüşümünü

kendi gözlerimizle görebiliriz. Bu, Avrupalılardan daha iyi aniaya bileceğimiz

bir toplumbilim dersidir. İran köyünde köylülere bakarsanız,

her biri, kendi bahtsızlıklarına, var olan açlığa, eski bereketin niçin kalmadığına

vs. dair türlü türlü açıklamalar getirir. Çünkü kendi yazgılarına

dayatılan tarihsel determinizmin bilincinde değildirler ve bunu

aşabilmek için bunun nedenini bilmezler. Köyde iki olguyu bir arada

görmenizin nedeni budur; hala birçok köyde bu iki olgu bulunmaktadır;

Biri ağa, öteki dükkan sahibi. Ağa, feodalite döneminin tezahürü,

dükkan sahibiyse burjuvazi döneminin tezahürüdür. Ağa, kendi döneminin

sonunda ve determine oluşunun son sınırında bulunmakta ve

ortadan kalkmaktadır Fakat burjuva, yani dükkan sahibiyse, ağamn döneminin sonunda yetkinlik kazanmaktadır.

Ağamn gerçekten ağa olduğu dönemde burjuva kimdi Burjuva, eşeğiyle başka bir köyden buraya birtakım mallar getirip satan, buradan da yine bir miktar mal alıp öteki köyde satan kimsedir. Bu, feodalite döneminin burjuvazisidir. Sonra o bir dükkan açar ve şehirden bir miktar mal -ki başlangıçta pek önemli olmayıp sadece bir miktar giysi, ayakkabı, sabun, şeker, çay, tütün, ağızlık vb. den ibarettir- getirip orada satmaya başlar. Sonra yavaş yavaş bu köyde burjuvazi tüketiminin kök saldığını görürüz. Yavaş yavaş, ağanın ailesi, bu dükkanın önde gelen tüketicisi olur. Ağanın kendisi, şekeri, çayı, tütünü, çerezi, bisküviyi [misafirleri için] ve başka malları herkesten daha çok tüketir. Yine ağanın hanımı, kızı ve ailesi daha çok lüks mal tüketir. Çünkü paraları vardır. Dükkan sahibi de istedikleri kadar veresiye verir. Dolayısıyla en büyük tüketici, ağanın kendisi ve ailesi olur. Bu dükkancının, kendisinin katili olduğunu anlamadan koynunda yılan besler. Ardından yılsonunda bakar ki bu lanet dükkan yokken yedi sekiz yıl önceki masrafına ·yedi sekiz bin tümen eklenmiş. Ağanın tüketimi değişirken ağanın tebaasının ve küçük malikierin tüketimleri de değişir. Malik olmadıkları halde malik gibi davranmak isteyenlerin [tıpkı birşey olmayan, ama dünyanıh büyük maliklerine taş çıkartan bizler gibi] tüketimleri de

değişir. Bu, tüketimin, alım güçleri bulunmayan ve lüks bir şey alabilmek için boğazlarından kesen kimselerde bile yaygınlaşmasına neden olur. Bunun adı, 'tüketimin bulaşması' ya da 'tüketimin bulaşma etkeni' dir.

Meşhed' de Üniversite öğrencisi olan arkadaşlarımdan birine; Nasılsın Dedim. Dedi ki; Sizin bana verdiğiniz bu lisans diplaması bir para etmiyordu; ben de gittim, televizyon satış mağazası açtım [sen kim oldun ki senin verdiğin lisansın bize bir faydası olsun]. Dedim; Şimdi oralardan ne haber Dedi; İyilik. Dedim; Meşhed halkı içinde kaç teleAli ŞERiATI 515

vizyon müşterisi var da elli tane televizyon bayii var Dedi; Tüketiciye ve müşteriye kafanı takma. Alım gücü olmasına gerek yok ki. Bu, dünyanın en büyük iktisatçılarının bile anlaınadığı bir ınucize. Sadece biz anlıyoruz. Anladığımız da şu ki şehrin güneyinden -Tahranllların deyişiyle- telefon ediyorlar, biz televizyon ve nıobilya istiyoruz, diye. Biz televizyonu villalardan birine götüreceğiınizi sanıyoruz. Sonra görüyoruz ki tek katlı, beş altı odalı bir evde beş altı aile var. Sonra odaların içine bakıyoruz; biz televizyon isteınedik, diyorlar. Peki, kim istedi Sonra bakıyoruz ki bodrum katta oturan baba sipariş vermiş. Orada [rutubetli Meşlıed bodrumunda] çocuğunun ve karısının altına serecek yaygısı yok. O sıralar, dört bin tümenden daha aşağı televizyon, onun

haysiyeti için iyi değil!

Hiç ihtiyacı olmadığı halde şimdi o neden televizyon tüketicisi olmuştur

O, bütün sınıfsal sıkıntılarını, kendisi için tüketim yönü bulunmayan, fakat sembolik yönü bulunan bu tüketiınİ ile giderınektedir.

Buysa bir üst sınıfa bir yol ve bir penceredir; tıpkı biziın için şu Tahran' da lüks tüketimin daha ileri nı.illetlere bir pencere olması gibi. Lüks tüketimin bizim için tüketiın ve ihtiyaç yönü yoktur, seınbolik ve psikolojik yönü vardır. Bu yüzden onu dört bin tümene satın alır ve yedi sekiz yıl boyunca da bütün çalışıp kazandığını vermek ve ayrıca bir yedi sekiz yıl daha dişinden tırnağından artırınak durumunda kalır. Bu televizyon şöyle bulaşmıştır; Komşusunun televizyonu vardır; onun da olmalıdır. Onun televizyonu olmasa olmaz; çocuklar üzülür. Bu tüketim, tüketimin bulaşmasıdır.

'Tüketim çağrışması' adında bir şey daha var [burjuvazinin gelişıne etkeni olarak diyorum]; Ben, bir kalem tüketim maddesini evime getirdiğimde, eve giren, sadece bir kalem tüketim maddesi değildir. Bunun yanında bu maddenin kendisi, komşu ve aynı tipten olan tüketim maddelerini de evime getirmeme neden olur. Aslında aldığım bu tüketiın ınaddesi, hep eve birşeyler getirınekle meşguldür.

Biziın köyün yakınında bir köy var.21s Bu köy, tam olarak sömürü tarzında, feodalitenin yok olup burjuvazinin gelişmesinin etkenlerini

gösterınektedir. Bu köy, bütün üçüncü dünyanın, bütün doğunun, bütün

İslaın topluınunun ve bütün İran'ın sembolüdür.216 Orada, küçük

malikierin nı.ülklerini alıp bütün sahrayı kendi malı yapmak isteyen ve

215 Bizim köy derken bunu iki anlamda söylüyorum Birincisi, köyün bizim malımız olduğu anlamında,

ikincisi bizim köyün malı olduğumuz anlamında. ikinci anlamda arz ediyorum.

216 Feodalite döneminin özelliklerinden biri,· burjuvazi döneminin tersine -ki insan hep masraflarından

geride kalır; yani eski harcamalarımızı kapatmak için hep çalışmaktayız- 'zahire'dir. Yani çiftçinin bile hep

tüketiminden fazla üretimi vardır. Bunun için de açlık yeni bir olay olmaktadır; eski birolay değildir. Yoksullukla

ilgisi yoktur. Yoksulluk, açlıktan apayrı bir şeydir. Yoksulluk şu anda çok zayıflamış, açlık artmıştır.

Oysa eskiden yoksulluk fazlaydı ama açlık yoktu. Bu konuları birbirinden ayırt etmek gerekir.

baktığı her yerin ufka dek kendisinin olmasını amaçlayan büyük bir

malik vardı. Alınak istediği ınülklerin masrafı da gelirinden azdı. Masrafı

gelirinden az olan biri, mülkünü, toprağını, evini satmaz. Dolayısıyla

o, bu küçük nı_alikleri, mülklerini satmaya mecbur kalmaları için

borçlandırıp muhtaç duruma düşürecek bir iş yapmak gerektiğini anlar.

Onlar da nı_uhtaç olnı_azlar. Çünkü ne kadar nı_asraf yaparlarsa yapsınlar,

sahradan, koyundan, sığırdan ve tavuktan bunu karşılarlar.

O, Mekke'ye gitti ve hali vakti yerinde olan kişilerin, yani bir parça m ülkü olanların her birine sadece birer ipek aba [o döneın köy kıyafeti olan ipek elbise] getirmişti armağan olarak217 [hepimize getirilen bir armağandır bu]. Bunların hepsini birer birer verdi. Çok da memnun oldular. Dediler, gerçekten bir mucize. Böyle bir olay, bütün bölgede yankılandı. Çünkü günahını bile kimseye verıneyen bir adam, bir anda, cömertlerin bile yapınadığı bir işi yapmıştır. Şiındi, sadece birkaç yük buğdayı, bir ineği vs. bulunan küçük bir maliğin ipek abası vardır. Pekala, bu abayı diktirrnek ister. Çünkü abayı bu haliyle giyemez; astar gerekir. Mekke' den astarını getirmemiştir. Ancak, Mekke' den gelmiş mübarek -çünkü Japon ınalıdır- bir aba için pamuklu astar uygun değildir. Gidip abasına uygun bir astar satın alınalıdır. İlk kez olarak paraya ihtiyaç duyar. Oysa şimdiye dek paraya ihtiyacı yoktu. İlk kez olarak astar adında yeni bir ihtiyaçla karşılaşmaktadır ki şiındiye dek böyle bir ihtiyaç yoktu. İşte buradan başlayarak kaybetmiş ve sınıfını yıkmıştır. Çünkü astarı şehirden alınası gerekmektedir. İlk kez olarak burjuvazi pazarına adım atmakta, yeni tüketim onu pazara sürüklemektedir. O, böylece yeni tüketimin, burjuva tüketiminin alıcısı olur.

Şimdi bu elbiseyi dikmesi için Zeyneb Hala'ya vermek olmaz. Bu elbiseyi ve astarını iyi bir terzi dikmelidir. İlk kez dikiş parası olarak on beş yirmi tümen vermelidir. Oysa şu ana kadar böyle birşeyin adı anılmazdı,

onun için bir anlaını yoktu bunun. Ardından düğme de gereklidir;

düğme satın almalıdır. Şimdi elbiseyi giymiştir. Fakat bu elbisenin

altına boyalı paınuklu pantolon yakışmaz. Ne yapmalıdır Şehre gitmeli,

atlas bir kumaş almalıdır. Yeniden şehrin yolunu tutmuş, yeniden

para harcamış, yeniden kumaş almıştır pantolon için. Şimdi şehirde

dikilıniş astarıyla abası, atlas pantolonu yakışmıştır. Aına çarılda uygunsuz

olur. Ne yapmalıdır Yine şehrin yolunu tutmalı. Gidip on beş

yirmi tümenlik bir ayakkabı -nasıl olursa olsun fark etmez- satın almalı.

Ayakkabı adı verilen yeni bir nesneye ihtiyaç ortaya çıkar. O,

şimdi ayakkabısını, pantolonunu ve abasıiu giymiştir. Fakat o kirli

217 Bu çoraplar, her zaman mukaddes bir çehre yoluyla örülür insanın başına. Sömürü geldiği zaman,

onun da mukaddes bir çehresi vardı. Çünkü insanları kurtarmak, geri kalmış insanları medenileştirmek

için gelmişti! ·

şapkayla pek uygun düşmez. En azından iyi bir şaldan yapılınış bir

şapkaya ihtiyacı vardır. Çünkü ınuhtereın bir adamdır ve zaman zanı.

an misafirliğe ya da bir yere gitmektedir. Şiindi gördüğünüz gibi bu

efendi, bu haliyle ne kadar medeni, ne kadar temiz, ne kadar aydın vs.

olmaktadır. Artık bu haliyle ahıra gidemez. Önemli değil. Önceleri inek

gübresi karıştırırken, şiındi çoluk çocuğa bir ölçek arpa verip işini yaptırıyor.

Bu efendi, bu kıyafetiyle ağanın [büyük hacıağanın] yanına varıp

oturur; nargile içer, şurdan burdan, siyasetten, suni gökten, suni aydan, zarfın icadından [üstüne yazarsın, kendisi gider!] söz ederler. Pekala, o çocuk da çalışır. Sonunda çocuğa yüz ölçek arpa verir. Adaının hanımı da artık sıradan köylü karısı gibi paınuklu çarşaf ve basına şalvarla gezemez ve bu durumuyla onun hanını.ı olamaz. O daha duyarlıdır ve duygusu da daha latiftir. Herif gidip bir aba, bir ayakkabıyla bir astar alırken o gidip iki gömlek, iki çorap, iki çarşaf [basma çarşafla olınuyordu, çit ya da en azından gücleri çarşaf almalıdır.] satın alır. Som·a kızları, halalannın kızları, aıncalannın kızları, amcalannın oğulları, bu adaının ağabeyi aynı şeyi yaparlar. Bunların teyzeleri, fakir bile olsa, gerektiği şekilde bunlarla uyumlu olmalıdır. Bir kere köye girdiğimizde, hepsinin halinin vaktinin düzeldiğini, tertemiz olduklannı, dükkanıann lüks ve iyi mallada dolu olduğunu, fakat ambarların boşaldığını görürüz. Sadece ne kaldı Dükkaniarın her birinin yarım halı ölçüsünde alış veriş listeleri var. Çünkü hepsini silip süpürdüler. Üretim azalmıştır. Çünkü artık bu yunmuş yıkanmış adam çalışınaınaktadır. Dolayısıyla üretimi azalırken harcaması yüz katına, elli katına, on katı. na çıkmaktadır. Pekala. Yılın sonu gelir, harmanlar ambara gideceği yerde ağanın dükkanına gider [aınbardan bir haber yok]. Ertesi yıl, ekirrı için borç almalıdır. Aynı şekilde yiyeceği için de borçlanmalıdır. Sonra, sürekli olarak d ükkan harcaması da önceki yıldan daha fazla

olur. Çünkü tüketim çağrışmasıve bulaşmasıolduğu gibi, tüketim artışı da vardır. Som·a yılbaşı, aybaşı ve harman zaınanı geldiğinde, yetiştirernediğini görür. Ne yapar Der ki; Şu üç bin tümen, öteki altı aya kalsın ki yüzde yıı·ını faiz eklenir üzerine [Şer' i bakımdan önemli değildir; türlü düzenler yapınaktadırlar. Şeriat vs. için tasalanmazlar. Çünkü faizi, oldukça sevabı da bulunan bir işlem haline getirmişlerdir. Öyle ki Allah'tan bile alacaklı hale gelirler!] Ertesi yıl, bu üç bin tümene yedi bin tüınen masrafla, iki üç bin tümen de faiz eklenir ki hepsi birlikte on iki, on üç bin tümen eder. Ertesi yıl içinse yüzde yirmi faizle altı bin tümen borçlanır. Ertesi yıl da bunu ödeyemez ve sürekli artış olur. Bey, bir bakar ki sadece kendisi kalınış, bir de sarı bıyığı. Geri kalan ise dükkan borçları. Gece yarısı firar edip Tahran'ın lalezanna gelir.

Çünkü burada, öyle adamlariçin iş çoktur.

Sonra emlakı dükkancımn ele geçirdiğini, birkaç üzerlik otu, bir miktar eldiren, biraz şeker, çay vs. den başka birşeyi bulunmayan dükkanın, şimdi büyük bir mağaza haline geldiğini görüyoruz.

Köy ağasının uşaklarından biri olan dükkancı, şimdi büyük bir şahsiyet olur. Şimdi dükkancının çocuğu şehirde okur. Ardından da öğretmen, subay, mühendis, doktor, diploınat olup çıkar. Fakat .köy ağasının çocuğu ve velisi, aciz bir adam haline gelir ki, bir iş bulabilmek için dükkancının

oğlunun huzuruna giderek kendisi için bir tavsiye mektubu yazmasını u mar.

Bey köyden firar edince feodalite yıkılır ve dükkancı egemenliği ele geçirir, yani burjuvazi iş başına gelir. Ülkenin düzeyine bakarsanız, Büyük Fransa Devrimi öyle birşeydi. Bizim toplumumuza bakarsanız, şu anda feodalitenin ya da tarımsal üretimin burjuvaziye ya da burjuvazi tüketimine dönüşüınü yolundayız. Elbette burjuvazi üretimine· ilişkin daha fazla konuşmak gerekir. Fakat tüketim, burjuvazidir.

Böylelikle burjuvazi gelişir ve sermayedarlıkta artık para alışverişi ortadan kalkar ve bunun yerini çek, senet, kredi ve hisse senedi, ardından da sermaye ihracı alır. Sermayedarlığın özelliği, ınakineyi hizmetine almasıdır. Makine -belirttiğim gibi- sömürünün sürümünü artırır. Ardından, artık değer [surplus] meselesi ortaya çıkar. Bu da yine sermayenin merkezileşmesini artırır. Sanayi sermayedarlığı konusunda bilim, sermayedarlığın yardımına gelir. Oysa feodalite döneminde bilim adamı manevi bir kişiydi ve kilisede, mabette, mescitte, medresede ya da dinle ilgili bir köşede otururdu. Ama şimdi bilim adamı, bu sermayedarın hizmetinde bulunan, ona uşaklık eden kimsedir. Sermayedar ona emreder, o da baş üstüne der ve serrrıayedarın canı neyi isterse onu yapar. Bu yüzden teknik, bilim ve icatlar, sermayedarın hizmetine girer. Sermayedarlık,

sadece kendi toplumunun yazgısına egemen olmakla kalmayıp kendi sınırlarının ötesinin, başka milletierin yazgısına, ayrıca bilimin, icatların, düşüncenin ve sanatın yazgısına egemen olur. Sanat, sermayedarlığın propaganda aracı olurken, teknik de sermayedarın üretiminin emrine girer.

Köylünün, iş gücü olduğu ve sahranın genişliğine yayıldığı [öyle ki başka bir köylüyle konuşmak isteyen bir köylünün bağırınası gerekiyordu] feodalite döneminin tersine, sanayi sermayedarlığı qöneminin özelliklerinden biri şudur; İş gücü durumundaki köylüler, sanayi birimlerine akın ederler ve orada sıkı bir şekilde birlikte çalışırlar. Toplumbilimsel kanunlardan biri, diyalektikte niteliğin niceliğe dönüşüAll

mü konusudur. İşçilerin olabildiğince çok toplanıp yoğunlaşmalarıus - ki bu niceliktir- devrime dönüşmektedir [ki bu da niteliktir].

Tıpkı köy ağasının dükkan sahibini kendi kucağında beslernesi gibi, sanayi sermayedarlığı da işçiyi, proleteri ve devrim gücünü çevreden toplayarak bir araya getirir. Bu birbirine girme ve sıkışıklık, bilinçlenmeyi, uyanıklığı, harareti ve olgunlaşmayı daha da artırır. Sonunda toplumun patlaması, yani devrim, sermayedarlık sisteminin infilak etmesi, mülkiyetİn ve sömürü ilişkisinin ortadan kalkması gerçekleşir. Devrim, sınıflı toplumun sınıfsız topluma dönüşmesi anlamına gelir.

Burada tarihsel determinizın, ilk durağan sınıfsız toplumdan başlayarak, bilinçli, hareketli nihai sınıfsız topluma gelip son bulur. Tüın bunlar, tarihin deterınine aşamalarıdır. İnsanın bu determine aşamalardaki rolü -ki ilerde anlatacağım- tarihe egemen olan biliınsel yasalar değişmez yasalar olmakla birlikte, tarihsel determinizmikendi eline alabileceği insan irade ve bilincidir. Tıpkı tabiata egeınen olan yasaların değişmez determine yasalar olmasına rağmen, mühendisin kendi iradesine dayanarak tabiatta birtakım değişiklikler ortaya çıkarması gibi.

218 Ki arnele ya da köylü şeklinde proletarya şekline dönüşmüşlerdir.

YiRMi ÜÇÜNCÜ DERS

TOPLUMSAL DiYALEKTiK, SOSYALiZM, MÜLKiYEliN OLUMSUZLANMASI

Programların duyurulması bana havale edildi. Elbette bu benim için büyük bir tesellidir. Çünkü her haberi ben veriyorum. Bu düşüncenin, bu iınanın, bu hareketin ve bu halkın karşısında yükümlü ve sorumlu olan bir grubun, arkadaşlarımızın elde ettiği bir başarıdan haber var. Bu yüzden, bu haberleri vermem, dostların başarı müjdesini dostlara ulaştırmam, benim için büyük bir övünçtür. İki küçük duyuru var; Biri, İrşad öğrencilerinin sanat grubunun gerçekleştirdiği yerıi bir

çalışmadır. Belki de bu çalışma, Hüseyniye-i İrşad öğrencilerinin bağımsız olarak, başından sonuna dek kimsenin müdahalesi olmaksızın yapıp gerçekleştirdikleri dini ve İslami gösteri grubunun ilk genel programıdır. Bu, başlıbaşına, hepimiz için çok büyük bir başarıdır. Bu yolda düşünüp anlayan bütün kişilerin yardımıyla, gelecekteki büyük, eksiksiz, tam ve daha parlak işlerin öncüsü olacağını umuyoruz.

Bu öğleden sonra birinin evindeydim. Bir televizyon filmini, eğitim televizyonunda [herşeyi eğitimdir bu televizyonun!] seyrediyor ve ne yazık ki Yahudilik ve Hıristiyanlık lehine -ki şu anda İslam karşısında yeni bir akrabalık ve yakınlık buldular ve katil, maktül, cellat ve şehit birbirleriyle elbirliği ve gönül birliği ettiler- en iyi ve en etkili propagandayı gerçekleştirmek ve bize yutturmak için ne denli sanat, sermaye, iyi icra, kalem gücü ve teknik ortaya koyduklarını görüyordum.

Oysa bizim dinimizde [İslam' da, Şiilikte herşeyiyle hareket, insani değerler, yaratı, yeni buluşlar söz konusudur; bir uygarlığın, bir kültürün ve insan türünün onlara verdiği değerdir] var olan kültürel olanaklar, manevi, insani ve fikri sermayelerle karşılaştırılamaz bile.219

Biz, böyle büyük manevi ve fikri sermayelere sahip olmakla, birkaç ürıiversite öğrencisinin oynadığı ve iki yüz üç yüz tümen civarındaki

219 Kilisenin sözünü ettiği Mesih, [Kur'an'ıri sözünü ettiği ve Kur'an'da verilen bilgiden başka kendisi

hakkında bilgimizin bulunmadığı Mesih'i kastetmiyorum] nasihati beş para etmez bir nasihatçidir. Bizim

Sadi bile ondan yüz kat daha iyi ve güzel nasihat etmektedir. Savaşın, kargaşanın, cinayetin, Bizans

sömürüsünün ve milletinin kurban edilişinin hüküm sürdüğü bir dönemde şöyle nasihat etmektedir Eğer

bir tokat vurdularsa öbür yanağını çevir. Ya da Abanı çaldılarsa ridanı da takdim et. Ve Günahkara ve

düşmana kin besleme, çünkü kin en büyük günah ve en büyük düşmanlıktır. Zalim ve mazlum arasında

çatışma ve çekişmenin sürdüğü bir dönemde bu tür cacık nasihatler söz konusudur. Bu kilise Hıristiyanlığıdır.

Böylesine büyük bir eseri, böyle gevşek ve uyuşturucu malzemelerle, sanat, sermaye gücüne,

kendi işlerine karşı taşıdıkları bilinçli uyanıklık ve dikkate dayanarak oluşturmakta ve bize yutturmaktalar.

bir sermayenin kullanıldığı çok küçük bir çapta tiyatı·o sanatını dinin

hizmetine sokmak istesek, düşmandan önce dostun yaygara kopardığını,

engel olduğunu, karşı çıktığını ve taassup beslediğim görürüz.

Bilmezsiniz, bu iş ne kadar zor. Biz, oıiların düşünce, inanç ve kültürlerinin

hizmetine sokup onunla saldırıya geçtikleri büyük dev karşısında,

fiili olarak, teknik, sanat bakımından ve mali, iktisadi ve insani açıdan

elimizde bulunan oldukça cılız ve aşağı olanaklardan bile yararlanamıyoruz.

Sadece düşmanın düşmanlıkları yüzünden değil, dostun

taassupları yüzünden. Böylece dünyada olup bitenlerde, inançlar ve düşünceler savaşında yazgının kimin lehine olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü tabiat ve toplum düzeninde hep liyakat galip gelmektedir, hakikat değil. Bu yüzden kimi zaman, Şam vahşilerinin Amr İbn As önderliğinde, Ali'nin önderliğindeki Irak Şiilerine, Medineli Müslümanlara, muhacirlere ve ensara galip geldiğini görüyoruz. Kıini zaınan da Peyganı.ber'in eliyle yetiştirilmiş olan İslam tarihinin ilk oluşturucularının ve kahraınanlarının, Kureyş'in en pis canilerinin ve sernı.ayedarlarının karşısında yenilgiye uğradıklarını görüyoruz. Oysa Peygamber' in şahsının önderliğinde ve Ali'nin şahsının kamutasında savaşmaktadırlar. Çünkü asla bozulmayan ve istisna kabul etmeyen yasa, liyakatin galibiyeti yasasıdır. Hak her zaman galiptir. Sözü için bir açıklanı.a gerekmektedir; Soyut olarak söylenirse, somut gerçeklik değil, arzu konusudur; biliinsel birşey değil, zihinsel ve duygusal birşeydir; bir tür zihin saptırılınası ve aldatılması olup belki de bir tür kötü öğütlemedir. Çünkü hakikat, galip gelebilınek için liyakat kazanmalı, güçlü olmalıdır. Hak, batıla üstün gelebilmek için üstünlük liyakatini kazanmalıdır. Yoksa bir düşüncenin sadece hak olması -bunun kendisi- batıla üstüngelmesi için yeterli değildir. Çünkü hak yanlılarının sorumluluğu, hak cephesine galip gelme liyakati kazandırmaktır.

Bu yoldaki güçlüklerin ne olduğu tam anlamıyla bellidir. Yani dün

gece, bu faaliyete katılan birkaç arkadaşa arz ettiğim gibi, bizim olanaklarımiz sıfır olsa iyi, sıfırdan bile aşağıdır. Bu söyleyişi kullanabilirsek, olumlu olanaklarımızin olmaması bir yana olumsuz olanaklarımız da var; gerçi bu söyleyiş doğru olmayabilir. Fakat şu arida olan doğru değildir. Olumsuz olanakları sıfıra getirmek için bir miktar çalışıp çabalayıp savaşmamız gerekmektedir. Yani işbirliği yapan ve yardımlaşan kimselerle düşünceleri, kalemleri ve servetleri ile bu yolda öncü olmaları gereken kimseler, bir başarı elde ettiğimiz zaınan en azından engel olmamaya, galip olmak için en azından zamanın zorunluluğunun dinimizin hakikatini zamanın düşünce, kültür, toplum, yöntem, bilim ve liyakatleriyle donatnı.aınızı gerektirdiğini kabullennı.eye dikkat etnı.elidirler. İşte o zaman sıfıra ulaşıp sıfırdan başlayalım.

Bu yüzden, bu yolda çalışan bu öğrenci grubu -bu yol öyle bir yoldur ki üzeri hiç çiğnenmemiştir, yoldaşı, öncüsü, teşvikçisi yoktur; yol üzerinde ldınse bekleıneınektedir- her halükarda bu yola çıktı. Taşıdıkları ciddilik, hassasiyet ve oınuzlanndaki sorunıluluğun ağırlığı ölçüsünde bilinç taşıınaktalar; dayanma gücü, savaşma gücü, sıkıntı görıne gücü, ters beklentiler görme gücü ve bir hakikatİn -ki henüz toplum içinde ve zamanda bu hakikat tanınınaınıştır- karşısına hep çıkan bütün oluınsuz etkenleri gönne gücü elde etınekteler. Bir grup bu gücü elde

ettiğinde, başlangıçta güçsüz bir grup da olsa onun zaferi kesindir. Bu yüzden bunlar, bunun iyice farkındalar. Ben daha çok dikkatlerini çeknı. ek istiyoruın ki onların sorumlulukları bir sanatçı grubununkinden, düşünürlerin ve hatta yükünı.lülük sahiplerinin grubununkinden daha fazla ve daha ağırdır. Onlarınki bir yola başlayan grubun sorunı.luluğudur; uygun olmayan bir ortanı.da yeni bir olguyu ve yeni bir hareketi yaratmaya azıneden grubun sorunı.luluğudur. Bunların sorunı.luluk. ve emanet yükü, yükümlü bir aydınınkinden daha çok ve daha ağırdır. Sorumluluk yüklerinin ağırlığının farkında oldukları ölçüde, vicdanları ve ruhları daha fazla dayanına gücü kazanmaktadır. Müjdelerden birisi şudur; Ne ınutlu ki dini ve İslami gösteriler işini üstlenen bu grup ve çeşitli gruplar, yeni bir işe başlanı.alanna, hiçbiri ıneslekten olmamasına ve bu alanlarda daha önce Çalışınaınalarına, çalışınış olsalar bile bu konular karşısında hassasiyet taşıyan ve bu konuları inceleyip tanımaya çalışan bir amatör ve aydın biri ölçüsünde olınasına, profesyonel olmamalarına karşın çok başarılı olınuşlar ve tahınin edilebilenden ve bizim tahınin ettiğimizden daha çok ilerlemişlerdir. Şu ana dek bir kaç çalışma ortaya koydular ya da ortaya koyınak üzereler. Bunlardan biri, 'Serbedariye' adını taşıyan çalışmadır.

Serbedariye, gerçek Safeviyedir; öyle ki Safeviye de sahte Serbedariye hareketidir. Ne yazık ki her zaman tarihin haldm ve fatih

olana karşı yargısı oluınlu, yenilgiye uğrayana karşı olumsuzdur. Ancak yargılarının ölçütü tarih değil hakikat olan kimselerin yargısı böyle değildir. Bu yüzden, Serbedariye, Hazreti Peygamber'in vefatından som·aki yedi sekiz yüzyıl içerisinde, Şiilik hareketinin direnişçC aydın ve aynı şekilde devrimci savaşım çizgisinde en büyük tecrübesidir. Bu çalışma, ilk kez olarak, Serbedariyeyi Safeviyeden önceki Şiiliğin [Ali Şiiliğinin] bilinçlendirici ve ileri teıneline dayanarak, halkın dilinden ve kültüründen yararlanarak, halkın dertlerini, toplumsal dertleri ve sınıfsal cepheleşmeyi tanıyarak [öyle ki bilinçli bir Şii, sınıfsal temelinin ve savaşım yönünün neresi olduğunu, savaşımının keskin ağzını hangi kanada, hangi gruba çevirmesi gerektiğini bilir. İşte böyle bilinçlice cephe alarak] ve köylülerden oluşan en yoksun sınıfa dayanarak [bizim

entelektüelce çözümlemeleriınize karşın bilinçli bir ideolojisi bulunan] tam anlamıyla devriınci olan, -kelimenin bilimsel anlamıyla- köklü, altyapılı, oldukça zengin bir ideolojik dayanaktan yararlanan bir önderlikle ve çok canlı, hareketli ve akıcı bir tarihle birlikte oldukça derin bir hareket oluşturabildiler. Fakat her halükarda Serbedariye, tam bir zafer kazanaınayarak yenildL Ardından da Safeviye bu ortamdan yararlandı ve ne yazık ki başarılı oldu. Sonra da herşey ortadan kalktı. HakikatİN izi kayboldu ve hak ile batıl biri birine o denli karıştı ki üç dört yüzyıl geçmesine

karşın bizim, güçlükle hakkı batıldan ayırmak ve Ali Şiiliğinin gerçek çehresini bulmak için bir çabayı başlatmamız gerekiyor. Bu iş bizim için daha zordur. Oysa o dönemde [hicri sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda] Sebzevarın Beyhak ve Baştin köylüleri bile, Şiiliğin esas yönünü bizden daha kolay ve net olarak anlıyorlardı.

'Serbedariye' programının iki aşaması var; Birinci aşaması özel olarak, burada derslere katılan öğrenciler içindir ve derslere giriş kartına sahip olmakla tiyatro giriş kartı temin edilmektedir. Tiyatro, aşağıdaki salonda gösterime girmektedir. Çünkü tam anlamıyla yeni ve özgün olan gösteri formu böyle gerektirmektedir. Dolayısıyla bir hafta boyunca sadece öğrenciler görebilecek Cumartesi gününden [yarınki cumartesi değil, gelecek hafta cumartesi] başlayarak resmen icra edilecek ve sadece Hüseyniye bürosundan alabileceğiniz biletlerle girilebilir. Arz etmek istediğim bir başka konu da şu ki çocuk getirmekten sakının. Elbette bunu söylemem gereksiz. Fakat sizin elçi olarak başkalarına söylemeniz için söylüyorum. Yoksa sizin böyle soğuk bir tavsiyeye ihtiyacınız yok.

İkinci konu, yine aynı alandadır. Adem'in veraseti konusunda bir çalışma var. Önce eksik ve 'belirsiz bir fotokopi olarak pek hoşnut edici olmayan bir biçimde basılan Ade m' in Varisi Hüseyin broşürünü incelemişsinizdir

kuşkusuz. Bu broşür, ikinci basımında, öncekinden daha

iyi ve daha açık bir biçimde basılıp yayınlandı ve herkes temin edebilir. O yazının, konuya ortam hazırlayan ayrıntılı bir girişi bulunmaktadır. Sonundaysa oldukça karmaşık olan metnin işaret ve göndermelerini açıklayan yüz altmış, yüz yetmiş alt yazı bulunmaktadır. Çok karmaşık olmaları yüzünden bu metni anlamak için bu işaretleri bilmeye çok ihtiyaç vardır. Ardından metnin kendisi gelmektedir; nisbeten birinci baskıdan çok daha temiz çıkmış olmakla birlikte ne yazık ki yine de yanlışları bulunmaktadır. Ben, yanlışları düzeltmeden incelememenizi rica ediyorum. Bu metin, bir metin [texte] olarak değil, sadece bir 'tem', bir bütünsel görüş ve bir düşünce çizgisi olarak, piyes metni olarak yer almıştır; sanırım tam anlamıyla sembolik ve soyut formlar kalıbında -ki oldukça yeni ve duyarlı bir çalışnı.adır- çok yeni bir denemedir. Umarım, kendi dini ve itikad! içeriğimizi kendi çağımıza anlatabiliriz. Bu

deneme, oldukça duyarlı, oldukça ağır ve güç bir denemedir. Bu başarı elde edilirse -ki elbette zor elde edilecektir, fakat ben aynı zamanda eminim- çok büyük bir başarımız olacaktır ve kesinlikle tiyatro ve sanat çalışmasının yolu üzerinde bulunmayan başka birçok çalışmalar için bir örnek -hatta konuşrn_a ve yazma için, deneme için ve kesinlikle dini sunma tarzı için- olacaktır. Bu yüzden, Yarisin Ziyareti'ni tam anlamıyla modern soyut tiyatro tarzında ve tümüyle bu günkü abstre [abs tr ait]

ve soyut sembolizm içerisinde bu nesle aktarabilirsek büyük bir başarı elde etmiş oluruz. Bu, dostların ortaya koydukları bir çabadır ve ben sizden bu çalışmayı icra etmede yardımcı olmanızı diliyorum.
Sizi çağırmam, ilk olarak, Bu iş bize yaraşır mı yaraşmaz mı diye ya da, Biz bu işin ehli miyiz, değil miyiz diye bakınarnanız gerektiği içindir. Çünkü bu, bu günün elbisesi içinde, bu günün diliyle, bu günün muhatabı için marufu emredip münkerden nehyetmektir; her görev gibi bir görevdir. Bir kimse, çağı karşısında taşıdığı bilinç oranında, bu işin tıpkı bir ibadet ve bir fariza gibi olduğunu bilir. Bir kimse bu işi yapabilirse kuşku duymamalı, belki de sorumlu olmalıdır. Bu tiyatronun çok sayıda katılımciya ihtiyacı vardır. Bu yüzden, bu yolda adım atabilecek ve bu çalışmaya katılabilecek kimseleri çağırıyorum. Belki de bu yolda sizlerin aranızda, yeteneklerinin ve liyakatlerinin bilincinde bile olmayan ve bu yolda, bu dine, bu inanca ve bu düşüneeye hizmette yetişmiş yetenek, sanatçı, layık ve etkili olan bir takım yetenekler bulunabilir. Böyle bir iş ve böyle bir değişim olursa, o kişiler için büyük bir hizınet ve daha büyük bir başarı olur bu. Bu yüzden kendinizi değerlendirip yargılayın ve inceden ineeye ölçün. Belki bu yoldan, taşıdığınız bu düşünce ve iman işine girişirsiniz. Bu, sizin için bir deneyimdir. Dolayısıyla, bu yolda denemede bulunmaya ve bir adım atmaya hazır olan kimselerden rica ediyorum, salonda bulunan İkbal Bey'le, ilk otururnun

oluşturulması, piyes formunun sunulması, isterlerse ve beğeniderse provalara başlamaları konusunda görüşsünler. Bu, başlamakta olan ve inşallah gelecek hafta sunulacak olan bir çalışmadır. Dolayısıyla burada bütün bireyler, Ademin Varisi Hüseyin programına adlarını yazdırıp katılabilirler. Roller çok sade olacaktır. Çünkü çok sayıya ve kişiye ihtiyaç vardır. Buysa, ilk deneme için oldukça uygun bir ortam ve konumdur.

Bu konuda başka bir diyeceğim yok ve ne yazık ki pek fazla fırsat da yok

Ne mutlu ki bugünkü dersim, tamamlayıcı bir derstir. Başlangıç dersi değildir; önceki haftanın dersinin tamamlayıcısıdır. Birkaç konuyu dile getirmek istiyordum; siz sadece konunun ana hatlarını not alın. Çünkü ben bu sözlerden hiçbirini unutmam. Bugünkü derste ben, şimdi hem üniversitede, hem de aydınlar arasında 'bilimsel tarih felsefesi'

veya 'tarihsel determinizm' adıyla gündemde olan tarih felsefesi çevresinde sadece oldukça duyarlı ve oldukça derin konuları ele alacağım.

Bunlar birbiri ardınca gelmez ve kesin olarak mantıksal bir dizi taşımamaktadır. Önceki hafta dersin ınetnini hızlıca değinerek söyledim.

Şimdiyse, bu tarih felsefesi çevresinde bulunan bir konu ya da soru olarak çeşitli konuları ele almalı, gelecek haftada He gel' e değinerek egzistansiyalizmin

tarih felsefesini irdelemeliyim. İşte burada biz, İslam'
ın tarih felsefesini, özellikle Şia bakış açısındaki -ki bu bakış açısında ve bu düzeyde anlaşılmalıdır- İslam'ın tarih felsefesini, dakik olarak ele alıp çözümlernek için en iyi tarih bilgisi görüşünü ve en iyi düşünsel zemini bulacağız. İslam' ı, İslam'ın çeşitli boyutlarını ve İslam' da gündeme ·gelen çeşitli konuları tanımak için öteki öğretileri, öteki konuları ve bütün dünyada ve en üst bilimsel, felsefi ve ideolojik konular düzeyinde gündemde olan öteki kurarn ve tezleri bilmek gerekir. Ardından da o düzeyde, günümüz insanlığının bilinç, bilgi ve kültürünün doruğunda İslan{ a bakmak gerekir, üçyüz yıl, dört yüz yıl, yedi yüz yıl, sekiz yüz yıl önceki tarihin eski çukurlarının derinliklerinden bakmak değil. Burada İslam' ı artık doğru göremeyeceğiz ve değerlendirmemiz oldukça değersiz, eski ve pörsümüş olacaktır. Bu yüzden, İslam'ın zamanın yatağında hareket halinde olduğunu söylüyorum. Amaç, vahiyle gelen, Kur' an, sünnet ve itret adını taşıyan şey olarak İslam' ın dışsal somut gerçeği değildir. İslam değişmez bir gerçektir. Bizim İslam'la olan ilişkiıniz; zamanın değişimi içerisinde değişip gelişmek durumundaki bir ilişkidir. Tekamül etmesi gereken biziz. İslam tekamül etmez; çünkü İslaın tekmil olmuştur. İknıal ayeti, tamamlanışın duyurusudur. Tekamül etmesi gereken, bu Jslam bilinci ve İslam anlayışıdır. Bu yüzden temel konular olan bu konuları -ki ister istemez İslam tarih felsefesinde

de gündeme gelmektedir; çünkü insani, tarihsel ve toplumsal konulardır-burada ele almaktayıın; böylece bu ders tamamlanmış olacaktır.

Bugün gündemde olan esas konular, iki temelden iki tür konu biçiminde gündemdedir; Birinci temel, bilimsel tarih felsefesinin ya da Marlsizın'in tarih felsefesinin eleştirisi, yani Marksizm' e, bu arada da onun tarih felsefesine saldıran ve onu reddeden karşı Marksizm. Bu, muhalefetlerden ve eleştirilerden oluşan bir kümedir. İkinci temel, yirminci yüzyıl Marksistlerinin klasik Marksizm' e yönelttikleri eleştirilerdir.

Dolayısıyla, eğer -örneğin- bir öğretiye inanıyorlaı·sa hiç kimseye en küçük fakat en küçük eleştiri izni vermeyen, ilgi duydukları bir öğreti ya da bir düşünüre en küçük bir eleştiri yöneltirsek, sömürücü kesimin bir parçası olduğumuzu sanan ya da taassupla veya burjuvalıkla suçlayan [devletin resmi gruplarından ve Marksizm' de de var olan resmi

ideologlarından22o başka] kimi ınutaassıp aydınların tersine, bağıınsız aydınlar ve bağıınsız düşünürler vardır ki bir sistemde resmi bir makaınları yoktur ve aynı zamanda da Marksist eğilin1 ve Marksist inanç taşırlar. İşte eleştiri, inceleıne, irdeleme, çözüınleme, düzeltme ve değiştirıne gücünü taşıyanlar bunlardır.

Revizyonizm hareketi Tito'yla başlayan ve bugün her yere yayılan bir harekettir. Öyle ki yirminci yüzyılda artık revizyonist alınayan bir Marksist

bulunmamaktadır, ancak revizyonist olup da bunu açığa vurmayan resmi Marksistler hariç. Revizyon, yani bakış yenileme olmadan bir Marksist'in var alınasına olanak yoktur. Fidel Castro'nun bilinen cümlesi şudur; Marksizını revizyonsuz kesinlikle anlamaın. Buysa bence Fransa' da en büyük çağdaş Marx uzmanı olan Henri Lefebure ve hatta bilimsel bakundan Fransa' nın en büyük Marx uzn1anı olan Schwartz gibi büyük şahsiyetlerin hep tekrarladıkları ve üzerinde durdukları bir sözdür. Bu, bütün dünyada söz konusu olan bir ıneseledir. Revizyona n1uhalefet edenler bile revizyonizını eyleme dökmektedirler. Bu yüzden Marksizm' de bakış yenilenmesi, başlıbaşına klasik Marksizın' e yöneltilen bir tür eleştiriyle birliktedir. Ondokuzuncu yüzyıl Marksİzın' ini, konuları irdeleyip çözümleme, tavır alış, cephe alış, yirminci yüzyıldaki sınıfsal savaşunların ideolojik yönlendirilmesi yolunda yetersiz hisseden · kin1seler, revizyonizme yönelmişler ve görüş yenilenmesin. in zorunluluğunu kavrayıp belirtmişlerdir ve resınen şiddetli eleştiriler getirmekteler.

Bakış yenileme için, Marksizm' in temel dayanaklarında bile zorunluluk kazanan konuların bir bölümü Marksizm'in inanış alt yapısıyla - bildiğimiz gibi ınateryalizmdir- ilgili, bir bölümü de konuların irdelenip · çözümleniş yöntemiyle -ki diyalektiktir- ilgilidir. Materyalizmi yirminci yüzyıl için eleştirilebilir kılan Ondokuzuncu yüzyılda bilimin

materyalizme çokça ilgi gösterip materyalizmi savunurken yirminci

yüzyılın artık bilimin materyalizme karşı taassubunun bulunmadığı,

biliın dünyası içinde materyalizmi olumsuzlama eğiliminin oldukça

güçlü olmadığı, yeni fizik ve yeni tabii bilimlerin teorilerinin Feuerbach

materyalizminin ve klasik materyalizmin esas temellerini sarstığı bir

yüzyıldır. Bunlardan biri Einstein'ın 'nisbiyet teorisi' dir. Bu teori açık-

220 Bugün Marksizm de bir kilise, bir resmi kurum olarak, dinsiz bir keşiş kurumu ve bir ruhani kurum

olarak resmilik ve egemen güce bağlılık taşımaktadır ve sistemin bir parçasıdır. ideoloji komitesi, 'oryantasyon',

'kominform', 'komintern' gibi komiteleri vardır. Bunlar, bu düşünür ve alim güruhu, özetle bu

Tanrısız resmi dinin mabedieri ve keşişleridir. Bunların düşüncesi, hükmü ve yargısı, dinlerin gerileme ve

sapma dönemlerinde -ki ne yazık ki oldukça fazla ve oldukça uzundur- egemen dinlerin çeşitli resmi

gruplarınınki kadar değer taşımaktadır ve öteki dönemlerde para, kudret ve düzenbazlık arasında bulunan

teslis, günümüzdeki egemen sistemlerde de vardır; adı sosyalizm olsa da. Adlar insanı aldatmamalıdır.

530 iSLAM BiLiM

landığında Rusya [Sovyet] yönetimi, Einstein'ın nisbiyet teorisinin,

Avrupa burjuvazisinin, dünya çapında işçi sınıfının tavır alışıyla savaşına

yolunda ortaya koyduğu pis bir girişim olduğunu resmen bildirir.

Fiziksel-matematiksel bir tartışma olan Einstein nisbiyetinin işçi sınıfı meselesiyle ne ilgisi vardır İlgisi şudur ki klasik Marksizm' de· Marksizm'in temeli, materyalizm olarak alınmıştır. Materyalizmi çözümleyip tesbit etmesi gerekense ilimdir. ilimierin başında da matematik gelmektedir. Şimdi ise nisbiyet teorisiyle materyalizmin temel dayanakları ve doğması sarsılmıştır. Materyalizme indirilen ikinci darbe 'probabilite' ya da 'olasılıklar hesabı' dır.221 Olasılıklar hesabı, fizik ilişkilerine, tabiat ilişkilerine, matematiğe ve matematik mantığına, daha önce düşünülemeyen yeni bir formülü soktu. Elbette bunların ne olduklarını biliyorsunuz.222 Fizikte tehlikeli bir darbe olan ve tabi! bilimlerin öteki bölümlerinde de yeni yeni gündeme gelen üçüncü konu, belirlenmezlik ya da indeterminasyon konusudur.223

İndeterminasyon ya da belirlenmezlik ve adem-i kat' iyet [elbette incertitude de derler], yine materyalizme en büyük darbeyi doğrudan vurdu. Çünkü materyalizmin temel dayanakları dogmatizm üzerine, yani bilimin [yani bilgin insanın] tabiattan anladığı şeyin dogmalığı, yani kesinliği ve tabiatın bütün hareketlerinin belirlenmiş, değişmez ve kesin esaslara dayandığı konusundaki bilgi üzerine kurulu olup ikinci aşamada insan, dakik, doğrudan ve kesin olarak bunun hakkında bilgi taşıyabilir. Dolayısıyla belirlenmezlik etkenini klasik materyalizm kabul edemezdi. Fakat şimdi kabul etmek zorundadır, çünkü fizik söylemektedir.

Fizik bir söz söylediğinde maddi ya da madde dışı felsefenin,

onun karşısında direnmeye ve onu inkar etmeye hakkı yoktur.

Ancak metafizik bir felsefe olmalı ki kendine hak verebilsin. Fakat felsefesinin

dayanaklarını bilimlerin kendisinin, yani fiziksel bilimlerin

belirlediği materyalizm ya da natüralizm felsefesi, fiziksel bilimlerin

buyruklarından ve hükümlerinden yüz çeviremez. Bu yüzden yeni

bilimler, Ondokuzuncu yüzyılda materyalizmin bütün dayanaklarını

onaylıyordu ya da materyalizmi onaylama peşindeydi.

Yirminci yüzyıldaysa kuşku duymakta ve kaçınmakta olduğu, materyalizme

karşı tarafsız kaldığını ve savunmaktan yüz çevirdiğini görüyoruz.

Manevi, dini ya da madde dışı felsefi eğilimleri bulunmayan

221 Sadece değinip hızla geçmemin sebebi, birincisi konumun dışında olması, ikincisi de benim kültürümün

dışında olmasıdır. Sadece değiniyorum ve fiziğe, kimyaya, matematiğe, nisbiyete vs. ilişkin konuşarak

bilgiçlik taslayanlardan değilim. Bütün bilimlerin dersini verecek kadar da kültürsüz değilim. Bu çok

ince ve çok belirgin alanda bilmem gerekenin yüzde birini bilirsem, Allah'a çok şükrederim. Fakat bu,

düşünce, felsefe ve bilim dünyasında geçen gerçeklerin aktarılmasıdır; herkes bunları pekala aktarabilir.

222 Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Ali Şeriati, Tarih-i Temeddun, Toplu Eserler 12, c. ll.

223 Determine'yi geçen hafta söyledim, bu 'indetermine'dir.

filozofların çoğu, materyalizm konusu karşısında tarafsızlık ve fark görmezlik tavrı takındılar. Fark görmezlik tavrı, ınateryalizm anlaşılabilir değildir, madde anlaşılabilir değildir, dünyanın gerçeği anlaşılabilir değildir; dolayısıyla hakkında konuşmayalıın, anlamındadır. Bu yüzden materyalizni., yirminci yüzyılda, bilim bakını.ından savunınasız kalması yüzünden -bilim yoluyla darbe yeınekte olmasının dışındasosyalizmi üzerine bina edebileceğimiz tam anlamıyla sağlaın bir alt yapı olanı.az. Çünkü sosyalizm, milattan sonra on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar ile milattan önce yedinci ve onuncu yüzyıllardaki gerçekiikiere göre değişmeınişiir; Sosyalizm, söz konusu edildiği gibi, çelişki üzerine, bir insanı, başka bir insana zulınetmesi ve ondan yararlanması esasına dayanır. Dolayısıyla sosyalizın, herkes için -dinli ya da dinsiz, geri kalmış ya da ilerlemiş, sanayileşmiş ya da sanayileşememiş, Doğulu ya da batılı söz konusudur. Çünkü genel olan, herkesin toplumsal sistemle, sınıfsal ilişkilerle, toplumsal durumla, toplumsal katmanla ve kendisine, toplumuna ya da toplumuna egeınen olan toplumsal ve iktisadi sistemle Hintili olan şeye karşı itirazı olınasıdır. Bu, genel bir şeydir. Bunu, felsefi bir yanı bulunan ve on dokuzuncu yüzyılda bir grup felsefeci için ortaya atılan özel bir bilimsel teoriye yüklediğimizde, genel bir ihtiyacı, özel bir konuya yükleyip vakfetmişiz gibi görünür.

Bu yüzden bakış yenilerneye ihtiyaç vardır.

Diyalektiğe, aslında İnanmayanlar, formalistlerdir. Yani, daha çok Aris to' cular ve Aris to düşüncesindekilerdir, biçimsel mantığa İnananlar. Aynı şeyi bugün de biz mantık adına okumaktayız ve kimileri bunu 'İslami mantık' sanmakta. İslam tarihinde ve kültüründe Müslüman mantığı bulunabilir, fakat İslami mantık yoktur. İslaını ınantık İslam'ın Kur' an ve Hadis olan nutkunun özünden kaynaklanan dır. Bundansa Aris to' cu biçimsel mantık kaynaklanmaz. Benim inancım odur ki diyalektik Aris to' cu biçimsel nı.antıktan, İslam' a özgü mantığa çok daha yakındır. Bununla birlikte Müslümanlar, uygarlıkta, kültürde ve bilirnde Aristo mantığına çokça dayanmışlardır. Bu da bizim düşünsel gerilememizin büyük etkenlerinden biridir. Düşünsel bakımdan Ortaçağ, Aristo mantığının ürünüdür.224

Diyalektik, k~Unat ve toplum nizamıyla egemen en büyük ilahi sünnetlerden biridir. Batılılar, Aristo mantığını dini mantık olarak [diyorlar, bizim mantığımız biçiınsel ve sübutl mantıktır] bize bağladılar ve aydınlarımız da aynı şeyleri öğütlemektedirler [Olayın ne olduğunu, ne söylediklerini ve neye ilişkin söylediklerini anlaınaksızın].O zanı.an, hareketlilik mantığı, çelişıne mantığı, cedel mantığı ve evrimsel çekişıne

224 Belirttiğim gibi, ben kendim diyalektiğe inanırım. Çünkü böyle düşünmekteyim. Elbette bu görüştür.

Yanılmış olabilirim. Fakat şimdi inancım ve tarzı m budur.

nıantığı olan ve değişim, varoluş ve yok oluş esasına dayanan diyalektik nı.antık Avrupa'nın malıdır. İşte bu yüzden de onlar hareketli, ilerlemiş, bizse durgun ve taşlaşnı.ış! 225 Bunun tam tersine, diyalektik görüş, ilerici görüş, dini irfan görüşü ve bu doğrultuda İslami görüş olup İslam' da bunun üzerine daha çok, daha somut ve daha dakik bir dayanış vardır. Adenı'in yaratılışı felsefesinde, tarihte, Kur' an' ın ortaya koyduğu öykülerde, topluınsal sünnetlerde ve düzenlerde ternet sürekli bu genel kaide üzerine kuruludur.226 Diyalektik, tabiatta büyük bir ilahi meşiyyet ve büyük bir ilahi sünnettir, derken Marksizm' deki diyalektikten söz etmiyorum. Aslında Doğu' dan Batı'ya geçmiş diyalektikten söz ediyorum. Gerçekten Doğulu görüş, dini görüş, bu temelden dünyaya bakar, meseleleri irdeleyip çözümler ve konuşur. Sonuçta, bu diyalektiği heın Hegel, henı Marx -onun karşıtı- ve hem de başka bir temele göre düşünen bir başkası -' diyalektisyenler' denilen eski çağ Atina filozoflan gibi- kullanır. Dolayısıyla genel olarak diyalektiği onayladığımda, şu anda Marksİzın'in özel bir ınetodu olarak ünlenen diyalektik aınaçlanmaınaktadır.

Tersine, Aristo mantığı [formel mantık-Logique formelle] karşısında bulunan bir mantık olarak onaylanınaktadır. Fakat diyalektiğe

getirilen eleştiriler, ınutlak biçünde değildir. Tersine, bunlar diyalektiğin tarihsel konuların irdeleyip çözüınlenişinde kullanılış biçinıine yöneltilmiş eleştirilerdir. Şu anlanıda ki bilimsel tarih felsefesinde tarihsel hareket kaidesi, tarihin hareket nıantığı ve toplumun değişimi diyalektik temeline dayalıdır.

Tarihin diyalektik olarak irdelenip çözüınleniş biçimi, revizyonistlerin, yeni düşünürlerin ve hatta Marksistlerin -Schwartz gibi- eleştirilerine uğraınıştır. Schwartz'ın yönelttiği eleştiri, tek cümleyle şudur; Marksistler [özellikle klasik Marksistler], tarihin ve tarih akışındaki topluınsal değişimierin açıklanış ve hareketinin temel etkeninin diyalektik olduğu adı altında mutaassıpça, mantıksız ve hesapsız bir tahakkümle, bütün ikincil olayları, bütün oluşumları, bütün çarpışrnaları, çelişkileri ve hatta bir toplumda baş gösteren günün haberlerini diyalektik dayanaklara dayarnaya ve bu etkenle açıklamaya çalışırlar [Bu, diyalektik konusunda var olan en büyük sözdür. Buysa Schwartz'ın ortaya koyduğu bu olayın farkında olanlar dışında bütün dünya aydınlarının diyalektik konusundaki en büyük yanılgılarıdır. Ben bu tezi ilk kez ondan işittim ve bu yüzden onun ağzından naklediyorum]. Oysa diya-

225 Bu tezi onlar ortaya atıyorlar, bizim aydınlarımız da ellerine tutuşturulmuş kağıdı okuyup tekrarlıyorlar.

226 Dini mantık dediğimde bu, Avrupa'dan gelen ve Aristo mantığı olan mantıktır. Yani Avrupa hazırlamış,

ardından da bize yutturmuştur. Hem kendini bin yıl bedbaht etmiş, hem bizi. Sonunda o, yeniçağlarda,

kaydından kurtulmuş. Fakat biz hala meşgulüz.

!ektiğin tarihin hareketinin, yani toplumsal değişiınlerin açıklanış etkeni olduğu doğrudur. Fakat zamanın geniş yüzeyinde ve tarihin hareketinin uzun grafiği içir1 doğrudur, ikincil hareketler için doğru değildir.

Yoksa farkı var ını Evet var. Örneğin biz, soğuğun grafiğini ınevsiınler boyunca çizersek, bu grafik iki türlüdür; Örneğin sıcak, bahardan başlayıp olduğu gibi yaza dek gider. Pekala. Bu şekilde [tahtadaki grafiğe işaret edilinektedir] şunu yaz, şunu da bahar olarak alırsak orası sonbahar, şurası da kış olur. Biziın böyle bir grafiğimiz var. Şu anlamda ki nı.artın başından ba~layarak sıcaklık artnı.aktadır. Yazın ise doruğa ulaşmaktadır. Ardından soğuk, sonbahardan başlayarak azalmakta, kışın düşınekte ve sıfırın altına ınıneltedir.

Fakat bu grafik, iki türlü irdelenip çözümlenir; Birincisi, ikinciller irdelenip çözüınlenmelidir. Örneğin, on yedi martta sıcaklık on iki derece iken on martta sıcaklık on altı derecedir. Oysa tersine olması gerekir. Bu grafik nasıl oluyor da genel grafiğin tersine hareket ediyor Kimi zaman, örneğin şubatın onunda aralığın onunda alınayan soğuk olmuştur. Acaba yaratılış düzeni, güneşin ve bu iniş ve çıkışı açıldayan yerin güneş çevresinde dönüş düzeni birbirine mi girıniştir,

yanlış mıdır Hayır, birbirine girınemiştir, bu gelenek doğrudur. Sıcaklığın bahardan yaza doğru kerteli yükselişi ve yazdan kışa doğru kerteli düşüşü doğrudur. Hatta siz, örneğin şubatın sonunda ya da ınaı·tın başında sıfırın altında on derecelik bir soğuğa, ocağın on beşinde de - kışın ortasında- sıfırın üzerinde iki derecelik bir sıcaklığa tanık olsanız da genel grafik gene doğrudur. Bizim burada iki grafiğimiz var; Biri aynı grafik, biri düzenli grafik. Düzenli grafik, geniş düzeyde, sıcaklık grafiği bakımından, ardarda gelen mevsimlerin genel kanunu uyannca açıklanabilirdir. Fakat cüz'i düzeyde, örneğin martın onundan, on yedisine dek bakarsanız, grafik düzenli değildir. Kiıni zaınan terstir, kimi zaman bu yedi gün içerisinde sıcaklık değişmemiştir, kimi zaman da hatta genel grafiğin tersine hareket eder. Neden Büyük grafiği açıklayan, dünyaıun güneş çevresinde dönüşüyle, güneş karşısında dünyanın uzaklaşıp yakınlaşarak hareket etmesidir. Grafikleri ikincil düzeylerde açıklayan, ikincil etkenler ve atmosfer etkenleridir; yani bulut, fırtına ve rüzgar ıneselesidir. Bu şeklin ikincil düzeylerde, genel grafiğin tersine grafiğe başka bir hareket verdiğini görüyoruz.

Dolayısıyla topluınsal sistemin hareketinde ve tarihsel harekette, diyalektiği tarihin uzun hareketi düzeyinde, bir toplumun oldukça uzun bir zaınan içerisindeki değişim çizgisinde -ne denli uzunsa o denli doğrudur- değerlendirme ölçütü ve açıklama etkeni olarak aldığımızda,

diyalektiği doğru bir biçimde tarihsel hareketin ve toplumsal değişimlerinin keşfindeve çözümlenmesinde ölçüt olarak almış oluruz.

Bir toplumdaki ikincil hareketleri ayrıştırıp çözümlernek ve değerlendirmek için, diyalektikle açıklanamayan ikincil etkenierin ardına düşeriz.

İşte burada, Marksizm [klasik Marksizm] her türlü hareketin temelinin diyalektik olduğunu düşündüğü için başka etkenierin sonucu olan ikincil konuları ve olayları da diyalektik görüşe göre açıklamak ister; bu da hem o olayı ve akışını anlamamasına [çünkü olay, diyalektiğin ve diyalektik hareketin ürünü değildir], hem de o olayın ortaya çıkışında etkili olan etkenleri hiç bulamamasına neden olur. Bu yüzden yirminci yüzyılda, diyalektiğe inanan kimseler bile, toplumun kısa zaman birimlerinde ikincil hareketlerin irdelenip çözümlenişinde diyalektiğin yetersizliğini itiraf etmişlerdir. Dolayısıyla diyalektik, sadece tarihin uzun hareketlerini açıklar. ikincil hareketlerse, insanı konulara, dini konulara, düşünsel konulara, dışsal olaylara ve oluşumlara, ilişkilere, gruplara, savaşırnlara ve sınıfsal çatışmalara bağlıdır.

Tarihinin ve toplumunun bu ikincil hareketlerini anlamak için kişi, bunların ardına düşınelidir. Bu yüzden, örneğin biz, İslam döneminden -varsayalım- bugüne dek İran' daki toplumsal sistemin değişim hareketini resmedersek, dakik olarak diyalektiğe göre açıklanabilirdir.

Fakat meşrutiyeti -örneğin- diyalektiğe göre açıklarsak, bir hayli taassup göstermemiz, bir hayli yamalar yamamamız, olmadık tevillere ve açıklamalara yeltenmemiz gerekir. O zaman hem diyalektiği harap ederiz, hem olayı anlamayız ve meşrutiyette etkili olan gerçek etkenleri asla bulamayız. Çünkü başka bir etkeninardına düşmüş, ölçütü kötü seçmişizdir. Tıpkı bu ikincil olayları zamanın akışına göre irdeleyip çözümleyince, Orada [grafiğe işaret, ediliyor] 17 derece, buradaysa örneğin 10 derecedir; öyleyse burada 15 Mart, orası da 15 Nisandır. Ters oluyor. diyen kimse gibi.227

Bir başka konu da otomatik bir etken olarak diyalektik konusudur. Otomatik bir etken olarak diyalektik ne demektir Tek kelimeyle [bu konu çok önemlidir ve artık sizin için açıklamaya gerek yoktur] klasik Marksizm'in, diyalektik çelişkinin varlığımn cebri olduğunu söylemesidir. Toplum, diyalektik bir olgudur ve iki sınıfı vardır; biri tez, ötekisi anti-tez. Bir sınıf gelişme halinde, bir sınıf da yok sayılma halindedir. Eski sınıfın içinde yeni bir sınıf filizlenmekte ve bir cenin gibi gelişmektedir. Ardından da eski sınıftan geriye sadece bir kabuk kalmakta, yeni sınıf bu kabuğu parçahımakta ve doğmakta, eski sınıfsa gitmektedir. Burada toplum tarihsel bir aşamadan, başka bir tarihsel aşamaya taşınmıştır. Bu ilişliyse diyalektik ilişkidir. Kapitalist bir toplumda diya-

227 Bu tür çok yanlış irdeleme ve çözümlemeleri, sorumlu aydınlarımızın son

yıllarda işin içindeki konular

hakkındaki irdeleme ve çözümlemelerinde, hatta cephe alışlarında -dünya düzeyinde ya da yerel düzeyde-

gördük.

Ali ŞERiATi 535

lektik ilişki, proleter ve sermayedar arasındadır. Feodalite bir toplumda, bir katman, ardıllan ile birlikte [Egemen din vardır, resmi felsefe vardır, resını edebiyat vardır, resmi sanat vardır; tüm bunlar egemen sınıfın çevresindedir.] feodal katmandır. Yanı başında da köylü sınıfı vardır. Köylü sınıfı, feodal sınıfıyla savaşıın halindedir. Bu savaşım, diyalektik bir savaşırndır ve toplum kendisini oluınsuzlar. Dolayısıyla, nasıl ki bir kişi kendi çocuğunu yetiştirir ve o çocuk onun kanından beslenip geliştiği ölçüde onu kurutur ve yaşlandınrsa, bir toplumda da bir tez [bir sınıf], karşısındaki sınıf olan anti-tezini kendi kucağında büyü tür.

Sermayedarlık ileriediği ölçüde işçi sınıfı da kaçınılmaz olarak onun içinde hızla gelişir. Sermayedarlık güçlendiği ölçüde daha çok ölüm tehlikesiyle yüz yüze gelir, ölüme daha yaklaşır ve daha ölünıcül duruma gelir. Bir diyalektik olguda iki zıddın birleşmesi budur; sermayedarlığın gelişmesi, yani sermayedarlığın yok edilmesi. Güçlendiği ölçüde, ölüın karşısında gücünü yitirir. Bu, diyalektik ilişkidir. Şiındi, iki

sınıf arasındaki diyalektik ilişkide sömürünün ortadan kaldırılması söz konusudur; Egemenlik sağlamak isteyen sınıf ile bu egeınenlikten kurtulup onu yok etmek isteyen sınıf; biri özgürlük arar, biri istibdat. Bu, diyalektik bir kargaşadır. Yoksulluğun kendisi diyalektik bir olgudur ve yoksulluğun kendisi, yani enıen-emilen, yoksula eşittir. Bu, diyalektik ilişkidir. Klasik diyalektik diyor ki bir toplum, diyalektik bir olgu ve canlı bir varlık olduğu için, egemen sınıfın olumsuzunu, kendi karşıtını ve anti-tezini, zorunlu olarak kendi içinde besleyecektir [bu, determinedir]. Ardından da bu anti-tez [kendi karşıtı] gelişir. Tıpkı tavuğun altında gelişen, yumurtanın içindekileri yiyen ve ardından da bir civciv olan nutfe gibi. Geliştiği ölçüde yumurta yok ve hiç olur. Oraya kadar ki yunı.urtadan geriye sadece bir kabuk kalır. Kendi içinde, o küçük nüfteyi o denli besler ki kendisinden bir 'hiç' kalır; anti-tezi onu yok eder ve bir darbeyle kabuğu kırar. Sonrası civcivdir. Artık yumurta kesinlilde yok edilıniştir. İşte burada yeni bir doğum söz konusudur. Yani burada bilimsel şekliyle inkılap gerçekleşir.

Bu hareket cebri harekettir. Fakat benim söylemek istediğim [bu konuya dikkat etmenizi rica ediyorum] şu ki, diyalektiğe çok inanıyorsaın, hatta onu kendi görüşümüze ait sayıyorsam ve geniş boyuttaki toplumsal hareketlerin ve tarihsel değişını.lerin dakik olarak değerlendiriliş etkeni diye görüyorsam da, bunun yanında diyalektiğin kendisinin,

topluınsal hareket etkeni olarak, öz bilinçsiz, otoınatik ve cebri olarak var olmadığına da inanıyorum. Elbette bunu kabul ediyorum ve yok olinuş ilkel toplumla, gelecekteki henüz gelmemiş sınıfsız topluın dışında her topluınun iki sınıfının bulunduğunda hiç kuşku yoktur. Tarih

boyunca toplumlarda iki sınıf olmuş ve çelişki çeşitli şekillerle var olmuştur. Dolayısıyla da toplumlarda diyalektik ilişki kendini göstermiştir.

Buna göre bir tez, bir anti-tez bulunmuş; o topluınıarda yoksulluk ve sömürü, tutsak etmek ve tutsaklıktan kurtulma ilişkisi var olmuştur.

Bu, diyalektik ilişkidir. Eklemek, yani bir açıklama olarak söylemek istediğim şey şu; Bu toplumda çelişmenin ya da diyalektiğin varlığı, başlıbaşına, cebri olarak toplumun hareketinin, toplumun o aşamadan bir som·ald aşamaya zorunlu olarak geçişinin ve bir inkılap aşamasından geçişinin nedeni değildir.

Ne yazık ki çok derin ve basit bir yanılgı, uygarlık ve sanayinin, paranın ve kuvvetin ve Batı' dan gelen her haberin onlara ait olduğunun söylenınesi; biliınsel konulara, insanlığa, tarihe, uygarlığa, insani hareketlere ve hayata ilişkin konuşurken Batılıları bilimin kurucusu olarak görıneınizdir. Sanki biz hiç insan değiliz, hiç toplumumuz yok; tarih, hareket vs. bizimle ilgili değil. Tarih felsefesi dediğını. zaman yine bunu da genelleştiriyorlar. Oysa Marx, Batı'nın tarih felsefesini söylemektedir.

Geçen hafta söylediğim değişiklikler, insan toplumunun değil,
Batı topluınunun tarihsel değişiklikleridir. İnsan toplumu, zorunlu
olarak, o aşamaların tüınünden geçmemiştir. Marx' ın kendisinin dediği
gibi, Doğu Asya' da feodalite yoktur. Orada Asya'ya özgü, adını bilınediğiıniz
bir üretim vardır. Kendisi söylüyor, fakat biz diyoruz ki, Hayır,
feodalite vardır. Böylelikle, tarih felsefesi dediğinde, Batı'nın tarih
felsefesini, kendi tarih felsefesini söylüyor. Bizse o tarih felsefesini -
hepsi doğru da olsa, Batı toplumunun değişimlerinin tarihinde geçerlidir-
bütün insanlığın tarihine, bu arada da kendi toplumumuzun tarihine
genelleştiriyoruz.
Bu yüzden, bütün insan toplurolarına -sadece Batı'ya değil- bakarsak
[iyi bakın ne denli basit ve açık birşey] tarihte hiç hareketi bulunmamış,
yüzyıllarca, hatta bin yıllarca tarihsel, kültürel olarak, toplum
ve üretim sistemi ve yaşama şekli olarak ilkel aşamadan bir sonraki
aşamaya ulaşmaınış, ardarda gelen tarihsel aşamaları yaşaınaınış, durağan
kalmış ve tarihte öylece durmuş toplumlar görürüz. Bu toplumlar,
tarihte hareket içinde bulunan toplumlardan oldukça çokturlar.
Aslında biz -örneğin- bugün dünyada ya da tarihte var olan bin toplumu
araştırırsak, tarihte hareket etmiş ve kendisini feodalite ya da burjuvazi
ve ardından da sermayedarlık aşamasına ulaştırınış yirmi ya da
otuz toplumdan fazlasını bulaınayız. Biz, bugün hala ilkel insan şeklinde

avcılık ve balıkçılık dönemini yaşayan birçok toplum tamınaktayız.
Acaba, şimdi içlerinde insanların avlanıp balık tutarak yaşadıkları,
elbise taşımadıkları, sisteın bakanından tam olarak ilkel bulunan ve
hala teknik ve doğru dürüst araç gereç üretemeyen toplumların yüzyıl

önce meydana geldikleri ve yaratıldıkları, Avrupalı ve Batılı sermayedarlığa
ulaşan toplumlarınsa elli bin yıl önce yaratıldıkları söylenebilir
mi Böyle birşey söyleyemeyiz. Kesin olarak, toplumsal değişimler bakıınından,
filan bedevi topluınun, Afrikalı ya da A vustı·alyalı vahşi
kabilenin ömrü, sosyalizıne ulaşmış uygar ve ileri Rusya toplumunun
ve sermayedarlığa ulaşmış Amerika toplumunun ömrüyle birdir. Hala
köleliğin sürdüğü bu ilkel topluıniarda çelişme ya da diyalektik yok
nı.udur Vardır. Oldukça da şiddetlidir. Öyleyse neden hareket etmezler
Şimdi neden hareket etınediklerini söylemek istemiyoruın.
Çünkü siz beniın çözüınleıneıni kabul etnı.eyebilirsiniz. Çünkü nazariye
değil, gerçektir. Fakat şunu kaçınılmaz olarak kabul etmelisiniz ki
çoğunluğu beşeri toplumlar olan topluıniarın çoğu, tarihin hareketinin
akışında durmuştur, değişimleri yoktur, çeşitli tarihsel aşamalan yaşamamıştır.
Hala kimi toplumlar feodalite kalmışlar, hatta kimileri de
feodalite ve serflik aşarnalarına bile varmamışlardır; oysa takvimsel
zamanda -tarihsel zamanda değil- yaşadıkları ömürleri, öteki uygar

insanların hepsinin öınrüyle birdir. Tarih dediğimiz zaman, toplumsal değişime tarih diyoruz, takviınsel zamana değil. Elbette takvim bakımından hem onlar yirıninci yüzyıldadırlar, hem de biz yirminci yüzyıldayız. Heın de bizden daha iyi yirminci yüzyıldalar! Fakat herkes hangi çağda yaşadığını hesaplamalıdır. Hangi çağda bulunmak, hangi çağda yaşamaktan ayrı birşeydir. Pekala, hayvanlar da yirminci yüzyılda yaşıyorlar.

Tarih, topluınıın hareketi deınek Şu anda feodalite döneıninde bulunan bir toplum, üç bin yıl, iki bin yıl ya da bin yıl önce durduğunu ve bir dahailerlenı.ediğini ortaya koymaktadır. Ya da hala avianma aşamasında olan bir başka toplum da belki de kırk bin yıl önce durmuş ve bir daha ilerlemeınişiir. Bu duruş, bir yıl, iki yıl, üç yıl, on yıl, elli yıl ya da yüz yıl değil ki bunun geç ya da erken hareket ettiğini söyleyelim. Belli ki durmuş ve bir daha kımıldamamıştır. İçinde diyalektik çelişme olduğu halde neden durmaktadır Öyleyse kabul etmeli ki bir toplumun içinde diyalektik çelişınenin varlığı, toplumun içinde diyalektik çelişmeyi yaratan sınıf çelişkisi, yoksulluk, istibdat, söınürü ve kötüye kullanma gibi hareket etkeni olman1aktadır. Düşünsel bakımdan aydınlar birbirleriyle tartışırlarken bu, kabul edilebilir değildir. Fakat gözlerini açtıklarında var olduğunu görürler. Donuk diyalektik ya da tatil edilmiş diyalektik veya felç diyalektik adında bir diyalektiğin varlığını

kabul etmeliyiz. Ne demek yani Böyle şey olur mu Evet. Çünkü toplumda harekete neden olan şey, diyalektik çelişkinin varlığı değildir.

Tersine, toplumun, kendi toplumundaki diyalektik çelişkinin varlığına karşı özbilinç taşıınası hareket nedenidir. Sadece budur. Bir toplum,

kölelikle bin yıl, iki bin yıl yaşayabilir ve elhamdülillah Allah, kölelik nimetiyle kendisini donattı diye de şükredebilir! Bu toplumda diyalektik çelişki22B vardır, fakat diyalektik hareket yoktur.

Bu yüzden, yoksulluk hareket etkeni değildir. Bir toplumu harekete geçiren yoksulluk duygusudur. Öyle ki dert, dertlinin hareketinin etkeni değildir. Dertlinin hareketinin etkeni derdi hissetmesidir. Bunun için de bir kimse tehlikeli bir kansere yakalanıp da ölümüne birkaç gün kaldığı halde bunu hissetmiyorsa, bunun bilincinde değilse, en küçük bir adım bile atmaz. Fakat en küçük bir diş ağrısını hissettiğinde harekete geçer. Bu yüzden diyalektik harekete geçip toplumu tarih çizgisinde harekete geçirmeden önce toplumun bilincine ve vicdanına girmiş olmalıdır. Yani toplumun içinden toplumun bilincinin içine girmelidir.

Burada, büyük mesele, aydın ve entelektüel meselesinin [bütün o felsefe, kelam, yeni dalga vs. tartışmalarının yerine] ortaya konulması olup bir kelimeyle, toplumsal çelişkilerin, diyalektik çelişkilerin, toplumun

içinden, toplumsal ilişkilerin içinden, altyapıdan, üstyapıdan toplumun bilincine geçmesidir. Toplumsal çelişkiyi toplumun içinden insanın içine götürmektir. Bu geçiş, aydının eylemidir. Diyalektik geçmişse, o zaman toplum harekete geçer, çelişki şiddetle alevlenir. İşte o zaman artık tarihsel determinizm kesindir ve hızla kaynama aşamasına, yüz dereceye varır. Hızla kemik kabuktaki içeriği bitirir ve kolayIılda kabuğu parçalar. Fakat hareket, ancak insanın bilincine girdiğinde oluşur. Nefislerindekini değiştirmedikçe, Allah bir kavmi değiştirmez [Ra' d Suresi, 11], Kur' an' da toplumun değişme etkenlerinin sadece psikolojik ve zihinsel bir mesele olduğu anlamında değildir. Tersine Kur' an, somut konuları etken olarak ortaya koymuş, hatta yoksulluk ve zulmü de toplumun mutsuzluğunun ve zevalinin etkeni olarak ele almıştır. Fakat burada neden nefsi belirtiyor Çünkü mutsuzluklar, zulümler ve çelişkiler bir toplumun ve bir kavmin 'enfüs' üne girmezse, bu kavim öldürücü bir kanser virüsüyle, en küçük bir adım atmaksızın,

228 Adamın biri şöyle şükrediyordu [bir ara söylemiştim] Elhamdülillah, Allah, Batılıları mutsuz, bizi de mutlu kıldı ve nimetinden nasiplendirdi. O nimet şu ki onlar gidip [Müslümanların dünyadan haberleri yok ki nimetlerinin kıymetini bilsinler!] şu madenlerde, yani taş kömürü madenierinde -kimi zaman maden yı kılıyor ve bin kişi göçük altında kalıyor- ya da fabrikalarda, çamurun ve pisliğin içinde, zahmet, sıkıntı ve

zehirlenma tehlikesi içerisinde araba yapmak için, paket yapmak için eşşek gibi çalışıyorlar. Bizse onun

üstüne kurulup bir korna çalıyor, bir gaza basıyoruz, gidiyoruz. işte bu nimettir. Halka verdiği bu bilinçle,

bir toplum bin yıl, iki bin yıl, on bin yıl, belki de ölünceye dek durağan kalabilir. Yıllarca ve asırlarca bizi

sahte dinicebre d uçar ettikleri gibi yine bir tür sahte bilimsel cebre duçar olmayalım. Muaviye, cebri üretti

ve ardından da herkese, hatta kendi düşmaniarına bile yutturdu. Şimdi de felsefe adıyla, bilim adıyla,

bilimsel ideoloji vb. adıyla yine başka bir cebre duçar olmayalım. irademizi yine diyalektiğe kaptırmayalım.

Diyalektiğin mucizesini beklemeyelim. Yine o şekle dönüşmeyelim ki diyalektik inşallah üretip kendisi

cebri olarak inkılap aşamasına ulaştırır diye düşünmeyelim. Hayır, ulaştırmaz.

ölünceye dek yüzyıllarca durabilir.

Bir. başka konu [Sadece adlarını söyleyeceğim; geri kalanı, aşağıdaki

salonda yapacağımız tartışma ve eleştiriye bırakacağım. Zira ezan vaktidir.]

sermayedarlığın aklının başına gelişi konusudur. Bu, üretilmiş

yeni bir terimdir. Yani yirminci yüzyıl serınayedarlığı, aklını başına

toplamış ve akılsız olan ve Marx'ın kendisini zorunlu olarak yok edeceği

öngörüsünde bulunduğu klasik sermayedarlığın tersin~, akıllanıp

artık kendini yok etmeınektedir. Çünkü tehlike etkenlerinin ne olduğunun

bilincine vanyar ve onu engelliyor. Bu yüzden ona serınayedarın ya da sermayedarlık sınıfının rasyonalize olması [serationaliser] denilınektedir. Ne aracılığıyla rasyonalize olmaktadır Düşınanı olan işçi sınıfını amburjuvaze etmesi aracılığıyla. Yani kendi sahte elbisesini işçinin, yani düşınanın üzerine geçirmekte ve sön1ürücünün hayat tezahürlerini, yalandan, sömürülenin hayatına geçirerek, sömürülenin yalan yere, kendisinin de çıkarı olduğunu hissetmesini sağlaınaktadır. Buna derler, işçi sınıfının ambUJjuvaze olması. Fakat bu, beniın düşündüğüm gibi tuzaktır, hatta sömürü meselesidir. Sömürü de ne den1ek Olayla ne ilgisi vardır Marksistler diyorlar ki devriinİ [Marx'ın öngördüğü devrimi] Batı' da ortadan kaldıran ya da erteleyen [öyle ki artık bir haber yoktur ve ne zaman olacağı da belli değildir] sermayedarlığın aklının başına gelmesi değildir. Tersine, sömürü ıneselesidir.

Bir başka konu, toplumun altyapısı229 konusudur; Altyapının teınel etkeni ya da altyapıyı belirleyen etken meselesi, Marx'ın üzerinde düşünmediği, tam anlamıyla yeni olan sömürü olgusudur. Sömürü, altyapının belitleyicisidir. Oysa klasik Marksizm' de altyapı herşeyin belirleyicisidir. Şimdiyse biliyoruz ki sömürü herşeyin, hatta üretim altyapısının belirleyicisidir.

Bir başka konu, üçüncü d ünyanın yirminci yüzyılda sömürü karşıtı ve sosyalist savaşımlarda, özellikle son yüzyılın son çeyreğinde ve

ikinci d ünya savaşından s oma yaşadığı deneyimlerdir. Bu deneyimler, klasik Marksizm de tam bir bakış yenilemenin zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü üçüncü dünyada, özellikle ikinci dünya savaşından som·a [iç devrimler, sömürü karşıtı devrimler ya da savaşlar] ortaya çıkan bütün değişimler, klasik Marksizın' in ve onun sosyalizminin ve topluın biliminin, Marksist tarzda yorumlayıp çözümlernekten aciz olduğu ve ne diyalektikle, ne de toplumbilim yasalanyla çözümlen~bilir olan konuları gündeme getirmiştir.

Klasik Marksizm'in büyük meçhulü olan konu, Marksizm'in ortaya

229 Belirttiğim anlamda bir altyapı iktisattır.

çıkışından, işçi sınıfının uyanışından ve işçi sınıfının savaşımından soıu·a faşizmin ortaya çıkışıdır. Faşizm, hareketinin kuşkusuz Batı' da oluştuğunu görüyoruz; heın de Marksist ve proleterya savaşlannın merkezinde. Buysa garip birşey. Klasik Marksizm, bunu açıklayamaz.

Bir başka mesele, toplumsal değişimlerdeki güçlü ya da belirleyici etkenler ıneselesidir. Bu etkenler, ya araç-gereç, ya coğrafya, ya iktisat ya üretiın şekli ya da mülkiyet ilişkileridir. Arz etmek istediğiın teori, güçlü ya da en güçlü etken vardır, ama çeşitli sistemlerde en güçlü etkeni belirlemek m.ümkün değildir. Hatta toplumsal hareketi belirleyici etken, toplumsal sisteme göre değişir. Yani toplumsal değişim aşamalarının birinde coğrafya, herşeyi belirleyen etkendir. Bir başka yerde de

iktisadi üretim biçimidir. Toplumsal değişimin bir başka aşamasında aslında, bilinç ve teknik, bilim ve ideoloji, üretimin belirleyicisi, hatta alt yapısıdır. Öğretilerde ve ideolojilerde yapılan yanlışların çoğu, hep tek bir etkenin ardında gezmeleri [insan-iktisat-coğrafya-ırk], birşeyi alıp o şeyi çeşitli tarihsel değişimlerde, bütün toplumsal aşamalarda tam etken olarak görmeleridir. Oysa aldıklan bütün etkenlerİn, hatta birlikte aldıkları çelişik etkenierin doğru olduklarına inanıyorum. Fakat her biri, kendine özgü bir dönemde, bir toplum tipinde ve özel bir toplumsal sistemde güçlü etkendir. Başka bir sistemdeyse başka bir etken, tam ve belirleyici etken olmaktadır; ne olduğunu soıu·a söylerim. Bir başka mesele de şudur ki sermayedarlık döneminde rol aynaması ve diyalektik geleneğince serınayedarlığın içten parçalaması gereken diyalektik etkeni, biliınsel bakımdan doğrudur; fakat bütün dünyada Kabil' den bugüne dek gündemde olan sermayedarlık değişmiş, buysa rekabetçi sermayedarlığın [aslında sermayedarlık rekabettedir] uyuşum sermayedarlığına dönüşmesidir ki bugün günden1e geln1iştir. Aslında uyuşum sermayedarlığı, devrimin diyalektik açıdan çözümlenişinin ve devrimin diyalektik hareketinin en büyük katilidir. Uyuşum sermayedarlığıyla, sınıfsal diyalektik çelişki meselesi nasıl açıklanabilir

Bir başka mesel e de Proudhon' un eleştirisidir. Eleştiriye gelince; Biz,

serınayedarlıktan sonra [tarih felsefesinde öngördüğü gibi] sosyalizme değil, devlet kapitalizn1ine ulaşacağız. Bu ikisi, birbirinin zıddıdırlar ve bu yolla bir devletperestliğe ya da devlete veya polise tapınmaya [gulte de police] varacağız. Bu, 'Mülkiyet Hırsızlıktır'da sosyalizme yöneltilen bir eleştiridir. Aynı şekilde onun öteki yazılarında ve konuşrnalarında aynı eleştiriyi yapmaktadır.

Arz etmek istediğim oldukça önemli ve gündeme getirİlınemiş bir başka konu ise, aslında Batılı sosyalizının bir burjuvazi sosyalizrni, yani sınıfının toplumsat inançsat felsefi, ahlaki ve psikolojik görüşü proleter alınayıp buıjuva olan bir sosyalizm olduğudur. Bence bunun da nedeni vardır. N edeni de şu ki komünizn1i ve sosyalizn1i on dokuzuncu yüz-· yıldan bu yana Batı' da günden1e getiren aydınlar [entelektüeller] ve ideologlar, burjuva sınıfına bağlı okuınuş kirnselerdi [onlar, sonralan işçileri savaşuna sürüklediler]. Dolayısıyla sosyalizın n1eselesini Batı' da günden1e getiren entelektüel, okuınuş, bilgin, filozof, yazar vs. kesiinin sınıfsal dayanağı burjuvaziydi [işçi sınıfının öyle bir öğrenin1leri yoktur]. Sosyalizn1i burjuvazi karşıtı olarak günden1e getinnişler, burjuva ve sermayedar sınıfıyla oldukça derin ve görkemli savaşırnlar vern1işlerse de kendi sınıfsal psikolojilerini sosyalizmde bile korun1uşlar. Bu yüzden Batılı sosyalizn1 zafer kazanıncaya dek, hızla yenilgiye uğrar [dikkat ediniz ki şin1diki deneyünler daha yol göstericidir ve şiındi daha

iyi aniayıp daha iyi görüyoruz]. Şu anlan1da ki toplumu ele geçirinceye ve kültürünü buluncaya dek, buıjuvazi kültürü ayağa kalkınaktadır.

Bu topluında, Batı buıjuvazi toplunı.unun bütün zaafları, düşkünlükleri ve ınaddiyatı gündeine gelir. Burjuvazi, herşeyi, hatta kendini ınenfaati ve kara günü uğruna feda eden beş paralık bir tüccardır.

Bu yüzden, Batı sosyalizıninde söz konusu olan bir tür burjuvazi sosyalizını oluşur.

Bir başka konuysa şudur; Sosyaliznı, sadece ve sadece topluinsal ilişkilerin değişınesi ve ınateryalizıne tekelci yaslanınası ile mi gerçekleşebilirdir Sosyalizının teıneli bir tür ilahi dünya görüşü olursa [irticai dini çağrıştırmasın diye dini dünya görüşü deıniyoruın] sosyalizmi çürütür mü ve sosyalizinin ideolojisinin inanç altyapısı· gevşer n1i, ya da tek bir ilahi dünya görüşüyle, iktisadi bir sosyalizın, ahiald ve insani bir sosyalizın ile birlikte insan topluınunda ayağa kaldırılabilir nıi

YiRMi DÖRDÜNCÜ DERS

YiRMi DÖRDÜNCÜ DERS

.. Bu yüzden bu konular, hızlı bir biçimde de olsa kaçınılmaz olarak ele alınıp çözümlenmeli, sahip olduğumuz bakış açısıyla yeni bir biçimde bu konulara bakılmalıdır. Özellikle bunların kimileri şiddetli bir

biçimde sapkındır. Yani kimi zaman, bugün tıpkı din adıyla sahte bir biçimde var olup din! toplumu ve din! kitleyi saptıran etkeniere benzeyen birtakım etkenler, din dışı aydınlar arasında bulunmakta ve sapkınlığa neden olmaktadır. Yani din dışı yolla aydınları, tıpkı din! kitleyi din yoluyla sürüklediği mecraya sürükler. Her ikisi de oldukça akıllıca nifak doğurucu, sahtekar ve gerileticidir. Böylece, ömrü henüz bir yüzyıldan fazla olmayan bu öğretide, içine düştüğümüz eski eşekleştirmenin gücüyle aynı güçte yeni bir eşekleştirme ortaya çıkmıştır. Hatta inanç ve ideolojiyi halka dikte eden ve merkezden fetva ve buyruk yayınlayan bir kilisesi, düşünsel ve inançsal bir resını kurumu vardır.
Bu durum, toplumsal konuların bir tür kötü çözümlenmesinin nedenidir; mesele sadece bir düşünceyi, bilimsel bir konuyu ya da bir felsefeyi kötü anlamaktan kaynaklanmaz. Tam tersine, aydın kötü aniayıp kötü çözümlerse, bir milletinfaciası olan facia asıl o zaman ortaya çıkar. Bu, yanlış çıkabilen bir teoriden apayrı bir şeydir, yanlış olmuş tabii bir yasadan apayrıdır ya da göz boyayıcı laflar ederek iki üç bin yıldır hep buyuran filozoftan apayrıdır. Fakat çok da zarar etmez. ·Ama aydın, yani kendi toplumunun elçiliğini, nebilerin veraseti olarak -İslam! terimle-yüklenen kimse, evrensel konuları ya da toplumsal ve iç konuları yanlış ve kötü çözümlerse, bu, kabilenin elçisinin yanlış yol tutmasına benzer ki bu durumda meseleler çok hassaslaşır.

Sorumlu aydının bilincinde olması gereken [gelenekçiler ve eskici-.

ler bunun bilincinde olmaziarsa onların suçu yoktur] bir başka konu ysa,

sürekli olarak, doğru olan inancını bile gözden geçirmesinin gerekliliğidir.

Sürekli kuşku taşımalı demek değildir bu, hayır. Hatta doğruluğunda

hiç kuşkuya düşmediği inançlarını, hatta doğruluğunu deneyim

ve eylemin gösterdiği inançlarını bir kez de olsa, her çevrede bir

kez, her zaman değişiminde, her atınosfer değişiminde, koşulların değişiminde

en azından bir kez oturup gözden geçirmelidir [konuya iyi

dikkat ediniz]. Çünkü aydınları şiddetle eskiten, bu ilgi yokluğudur.

Bugün bizim dünyada karşı karşıya bulunduğumuz oldukça ağır ger-

Bu dersin başlangıcından iki üç dakikalık bölüm, hiçbir kasete kaydedilmemiştir. [Farsça yayıncı]

çekliklerden biri, birinci sınıf aydınların eskimeleridir; hep aşamanın

öncüsü olanların 'aşamadan kopma' larıdır; aslında özellikleri ve nitelikleri

bilim,· sürekli devrim, yenilikçilik, bidatçilik ve eskiyle savaşım

olan ileri ideolojiler aracılığıyla yeni gerçeklikleri anlamamaktır [yenilerin

es kimesi].

Neden böyle Çünkü konuları -bilimin konusu-23o değişmez olan

öteki bilimlerde, bir yasa ya da zihinsel bir biçim ve bir bilimsel teori,

doğrulamrsa, deneyler onun doğru olduğunu kanıtlarsa, her zaman ve

her yerde doğrudur. Oysa bunun tersine, toplumsal sistemin durumunu, insani ilişkileri, sınıfların ve grupların ilişkilerini, toplumsal temeller arasındaki ilişkiyi ve insan-çevre ilişkisini konu. edinen ideolojik meselelerde konu, değişkendir [ideolojik meseleler, bilimler [insani bilimler] temeline de dayansa] ve ideolojilerde geçmişi bulunmayan konular doğar, konular ölür. Açık toplumun değişken konusu gibi, dünya düzeyinde ve uluslararası iliŞkilerde, dış koşulları öyle değişir ki iç konular hakkındaki yargılarımız ve tavır alışlarımız doğru da olsa, kimi zaman yanlış çıkar ve yeniden gözden geçirmeye ihtiyaç duyar. En büyük örneği de işte bu Marksizm' in tarih felsefesidir.

Marksizm'in tarih felsefesi, 19. yüzyılda kuşkusuz, Batı'I(lln tamamında en bilimsel, en ileri ve en gerçekçi tarih felsefesi ve ideolojiydi ve ideolojilerin hiçbiriyle karşılaştırılamazdı [Arz ettiğim nitelikleri konusunda bilimsellik -kullanılan anlamıyla- ilerilik, gerçekçilik ve gerçeklik konusunda]. 19. yüzyıl Marksizm' inin ideolojisinde ve tarih felsefesinde bulunan tam anlaınıyla bilimsel, mantıksal ve doğru temeller içerisinde, toplumsal bakımdan yüzde yüz bilimsel olan bu temeller, yasalar ve esaslar içerisinde, tarihin hareketinin toplumsal meselesi ya da toplumsal esasının irdelenip ... · çözümlenmesinde yanlış yapılmaksızın muhasebenin doğru ve mantıklı olmasıyla birlikte- yanlışlık ortaya çıkmış ve çıkmaktadır. Bu, ideolojide sözü edilen yasanın yanlış oluşundan

değil, onun, Batı toplumunun değişiminden ibaret olari. ideolojisinin konusu, tarih felsefesi ve tarih diyalektiğinin değişken olmasından, birtakım konuların onda ölüp birtakım konuların doğmasından, dolayısıyla ilişkileri, onun yüzde yüz mantıksal olan tahminlerini doğru . çıkarmayacak ölçüde değiştirmesindendir. Buradan şu sonucu almak istiyorum; Toplumsal konularda soyut ve mantıksal bir esas -hem teori bakımından, hem pratik bakımından- kirnileyin zaman ve mekan değişiminde gözden geçirilmeye ihtiyaç duyar. Bu yüzden ideolojik konularda, insani konularda ve toplumsal bilimiere ilişkin olan şeyde, tam anlamıyla mantıksal ve bilimsel esas temellere bile her zaman için da-

230 Bu, teknik bir terimdir. Bilimin konusu, bilimin, hakkında konuştuğudur. Örneğin tıbbın konusu vücuttur ya da coğrafyanın konusu yer veya dünyadır. Fiziği n konusuysa tabiattır.

yanınak olınaz. Hatta bir ideoloji, hep değişim, eleştiri ve tashih duru- · · munda gelişını. kazanır.

Marksizını. adına fiksedilmiş dogmalara İnananlar, günümüz dünyasından yüz yıl geridedirler ve kaç'ınılmaz olarak, dünyanın bugünkü meselelerini bilmezler. Dünyanın bugünkü meseleleri nelerdir Ölmüş ya da ölınekte olan ve ölümü 19. yüzyıl için tahmin edilemez olan meselelerden birt 'sermayedarlıkta rekabet esası' meselesi dir. Sermayedarlıkta

rekabet nı.eselesi, birçok topluınsal meseleyi oluşturur kt başlıbaşına bir tarihsel cebir oluşturuyordu ve topluınsal değişünlerden oluşan bir cebri belidiyordu [deterınine ediyordu]. Nasıl Aslında diyalektik hareketiı-ı etkenlerinden biri, serınayedarlık rekabetidir; İç ve ulusal sernı.ayedarlıkla dış ve uluslararası serınayedarlık, birlikte iktisadi topluınsal ilişkilerde, tarihin değişimi ve hareketi üzerinde şiddetli etkisi bulunan bir dizi cebri değişiklikleri ortaya çıkardı. Şu anlanı.da ki serınayedarlar arasındaki rekabet tüketicinin yararınadır. Yani uluslararası sermayedarlığın, toplumsalınülkiyet karşısında dayanabiieceği tek olumlu özelliği rekabet konusudur. Rekabet, insanlara, yani üreticilere [serınayedar insanlara] aşağıdaki biçimlerde dayalılan bir cebirdir;

1- Onlar, ınalın alını. değerini, zorunlu olarak hep aşağı doğru, inişe doğru götürmek zorunda kalıyorlar. Malların ederlerinin günden güne ilerlediğini gördüğürnüz doğrudur [o dayatılan başka birşeydir], fakat aynı zanı.anda bu baskıdır; serınayedar, piyasayı ele geçirınek için, rakibinden -ki benzer bir nı.al üretir- piyasayı kapnı.ak içınınalı için daha az bir değer gösterıneye ve daha fazla alıcı kazanmaya çalışır. Bu durumda, piyasayı kapmak için fiyatı düşürür ki tüketicinin yararınadır.

2- Malın rağbet görınesi, bir yükseliş seyrini dayahr. Buna göre rekabet, fiyatta bir iniş cebrini, rağbette de bir yükseliş cebrini izler; bunların her ikisi de tüketicinin yararınadır.

3- İş zorunluluğu ve bütün iş yeteneklerinin işbirliği zorunluluğu;

Öyleki rekabette ne işçide, ne ınühendiste, ne işverende, ne de nı.akinede iş gücü atıl kalır; Yani işe dönüşebilecek en fazla güç -ister kol gücü, ister makine gücü, ister beyin gücü olsun- rekabet yüzünden ve malı rakibinden daha cazip ve ucuz kılmak için işe koyulur. Dolayısıyla sermayedarlıkta

rekabetin üçüncü ayrıcalığı, iş gücünden en fazla yararlanmasıdır.

4- Bilinı.sel araştırınalar, buluşlar, keşifler için istihdaın ve rnaddimanevi sermaye koyma zorunluluğu; Serınayedar, bu işi yapmak zorundadır.

Bu yüzden sermayedarlık kutuplarının, en iyi dehaları, okumuşlan, yetenekleri, mucitleri, kaşifleri kendilerine çektiklerini görüyoruz.

Eskiden böyle değildi. Eskiden sermayedar, masrafı az olam istihdam ediyordu. Fakat şiındi dehayı, yeteneği, bilgini, kaşifi, mucidi is548

tihdam etmek, icatları satın almak zorundadır. Yeni piyasalar edinmek, piyasaya daha cazip mallar, daha yeni ürünler sürebilmek ve benzeri mallardan öne geçerek yeni piyasalara nüfuz etmek için hem malın çeşitliliğini ve çekiciliğini artırmak, heın de malı ucuzlatmak zorundadır. Bunun için de üretimi artırması kaçınılmazdır. Bu işi sermayedar aı·tık yapaınaz, işçi yapamaz. Ancak zeka ve deha üretimin hizmetine girmelidir, giriyor da.

Bunlar serınayedarlık ınücadeleleri ve rekabete özgü şeylerdir. Tüketicinin -halk kitlesinin- sermayedarlığın baskısı altında tek soluk alabildiği yer, sermayedarlar arasındaki rekabettir. Öyleki küçük milletierin tek kurtuluş ya da soluk alma tünelleri, büyük dünya devlerinin birbirleriyle kavga içinde olmaları, rekabete girmeleri ve çıkar anlaşmazlığına düşmeleridir. Bu ortadan kalkarsa, artık hile kökünden kazınmış demektir.

UYU ŞUM SERMA YEDARLIGI

Uyuşum sermayedarlığı, tıpkı dünyadaki uyuşum kutupları ve blokları gibi gelir, rekabet meselesini bütünüyle ortadan kaldırır;

Marx'ın asla söyleyemeyeceği, kimsenin söyleyemeyeceği, dünyada öncesi olmayan birşey. Ortak pazar, Batı sermayedarlığında böyle büyük bir değişimin tezahürüdür. Ortak pazar Avrupa'dadır ve bir anda yeraltından bir yoldan Amerika'ya kavuştuğunu, bir yandan da Japonya'ya kavuştuğunu görüyoruz. Öte yandan da bir üçüncü dünya ülkesine kavuşur [dünya sermayedarlığının bir d okulu ve bir kutuplu kanseri]. Rekabet konusu artık ortadan kalkar. Dolayısıyla Marx'ın bütün doğru hesaplanıaları yanlış çıkmış ve konu değişmiştir.

FAŞiZM MESElESi

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan oldukça şaşırtıcı ve tarihin diyalektik değişiininde tahmin edilemez bir mesele de faşizmdir. Faşizm, diyalektiğin uzun mecrasında görmezden gelinebileceğini söyleyebileceğiiniz bir olaydan daha büyük bir olaydır. Faşizm, bir ihtilal değildir, örneğin iki kutup, iki dev ve iki bencil arasında ortaya çıkan tesadüfi bir savaş da değildir ki ruhsal, bireysel meselelerle ve köksüz gündelik toplumsal olaylarla açıklayalım. Faşizm nı.eselesi I-litler ve Mussolini meselesi değildir. Bu ınesele, İtalyan Faşist Partisi meselesi, ikinci dünya savaşı, nazizm ve benzeri bir mesele de değildir. Faşizın, bugün dünyada var olan en meçhul olgu, bugün toplumbilimin ve dünya aydınlarının boğuştukları en güç sorundur. Çünkü faşizmin eserleri, özellikle üçüncü dünyada varlığını sürdürmekte ve faşizın her yerde, gündernde olan bir

meseledir. Tıpkı bizim sorunumuz olan ve çözmek istediğimiz Adem'in

kızlan ve oğulları olayı gibi. Bu faşizm de gerçekten Adem' in kızları ve oğulları sorunudur. Çünkü hiçbir kurala uymaz; Ne Batı liberalizıniyle uyuşur, ne Marx'ın tarih felsefesiyle, ne de Hegel'in tarih felsefesiyle uyuşur. Hiçbir şeyle asla uyuşm_az aına vardır, henı_ de öngörülen her olaydan daha güçlü olarak.

Bu yüzden faşizınle ilgili dhni ve ınani bir tanıınlaına yapınalıyız;

Faşizrn, Batı tipi burjuva denı_okrasisi sistemine sahip liberal sanayi sernı_ayedarlığı toplunı_u içinde köksüz, geleneksiz ve kültürsüz bir nevzuhur, sınıfıı_ gerici hareketinden ibarettir.231 Bu sanayi sermayedarlığı topluınunda teknokrat-bürokrat orta sınıfı [bu sınıf tek dokuludur, tek dokulu bir çifttir; Teknokrat bürokrat] sanayi ve sernı_ayedarlık toplumunda artınakta olan topluınun teınelsiz öbekleri ve avare kesiınleriyle yoldaştır ve biri serınayedar ve biri de işçi olan iki sınıfsal ve ideolojik tenıel karşısında bu sınıfa özgü ukdelere dayalı intikamcı bir saldırı -aşağılama ve kofluktan ibarettir- şeklinde ortaya çıkınıştır. Bunun ikinci dünya savaşındaki üç şekli, İtalya faşizini, Alınan naziznı_i, İspanya Frankizmi ve Japonya'ya özgü şovenizındir. Bunun müzmin şekli olarak, Batı'nın her yanında sermayedarlık, kanservari ve durnı_adan ilerleyen bir egeınenlik taşımakta ve Batı'nın bütün demokratik

kuruıniarını yavaş yavaş altüst etınektedir. Bunun etkileri, özellikle Sovyet Rusya' daki on dokuzuncu kongreden sonra belirginleşınişti̇r.232 Bu faşizın -uç faşizını_- ıneselesi, tahınİn edilebilir değildi [iyi dikkat ediniz]; Komünizm manifestosunun Batı' da duyurulduğu tarihten başlatırsak 1860 dolaylarında başlamıştır. Faşizm ise, Hitler'in ve partisinin resnı_i olarak iş başına gelişini başlangıç olarak alırsak 1933' te başlamıştır. Yani proleterya hareketinin, Saint Simon'un öndediğini eskittiği, Proudhon'un ileri öndediğini arkada bıraktıktan, Marx'ın ve Engels'in öndediğini kabul ettikten, komünist manifesto belirginleştikten ve resınen düzenlendikten, proleterya hareketi, sınıfsal ya da ulusal veya düşünsel bir hareketin gelişimini gösteren tam anlamıyla belirli bir ideolojiye dayanarak Batı'nın her yanında, özellikle, o dönemin en büyük serınayedarlık ülkelerinde -Almanya, Fransa ve İngiltere- yazgılar üzerinde egemenlik sağladıktan ve hatta Batı'nın düşünsel, kültürel, iktisadi ve siyasi geleceğinin belirleyicisi olarak öngörüldüiden yetmiş küsur yıl sonra, ansızın bir dalga, bir inkılap [Farsça anlamıyla], şaşırtıcı bir bunalım, toplumsal bakımdan olağan dışı, beklenmedik ve çö-

231 Toplumu, bu özellikleri taşımalıdır.

232 Bunun neresinin ihtiyacı var açıklanmaya [Öğrenciler Hepsinin açıklanmaya ihtiyacı var.] Dersin çizgisinden uzaklaşmamamız için, inşallah soru-cevap bölümünden sonra açıklarım. Sonunda faşizmle

ilgili olan şu cümlede her şeyi topladım. Tıpkı bir [...] [banttan anlaşılmıyor-Yayıncı] gibidir. Faşizme ait

her şey ondadır.

zümlenemez bir sıçrama gerçekleşiyor. Yani, sanayi sermayedarlık sistemi güçlü olduğu ölçüde -iyi bakın- işçi sınıfı daha sıkışmış, daha bilinçli, daha kararlı ve partizan olduğu, yani resmen devrim komitesinin, hizbinin ve belirli bir önderlerinin bulunduğu ölçüde, tam olarak, Avrupa'nın ileri sendikalizminin Marksizm ideolojisinin temeli durumuna geldiği sırada -buysa ideolojinin sınıfsal ve özel çıkarlar uğruna ve ideoloji dışı olarak kurulmuş olan sendikaları bile etkisi altına alacak kadar güçlendiğini gösterir- ve Marksizm' in güçlendiği ölçüde, Marksizm'in beşiğinde, faşizm gelir ve Marksizmi bütünüyle olumsuzlar ve öyle geriletir ki şimdi bile Batı' da Marksizm' den haber yoktur. Yani Marksizm'in doğup Fransa'ya, İngiltere'ye geçtiği ve işçi sınıfının on dokuzuncu yüzyılda güçlenip teşekkül bulduğu, sosyalizıne ve tarih felsefesine olan eğilimin her yerden daha fazla olduğu [aslında tarih .felsefesi oradan Fransa'ya ve İngiltere'ye geçmiştir] Marksizm'in merkezi durumundaki Alinan ya' da bir yüzyıl sonı·a işçi sınıfının nereye vardığını görüyoruz. Yüz yıl önce Alman proleterya sınıfı o kadar güçlü ve o kadar öndeydi ki.

Şimdi, Alman sermayedarlığının, yüz katına ulaştığı, yani antitezinin -ki proleterya, sosyalizm ve sol sendikalizm hareketidir- daha güçlü olması gerektiği ve 1860 yılının yüz katı olması gerektiği yüz yıl sonra, o hale geliyor ki Almanya İsrail ajanı oluyor. Tahmine bakınız! Dünyada ilk önce başlaması gereken ülkenin nasıl başladığını görüyoruz. Bunun sonu nasıldır Bunun güçlüğü nerdedir Çıkınazı nerdedir Marx'ın tahmini yanlış mıydı Öyleki çoğu bu çözümlerneyi yapar. Yani benim gördüğüm herkes bunu yapmıştır, hatta Marksistlerin kendileri bile. Ben, bu çözümlerneyi Schwartz'ın [Fransa' da Marksizm'in büyük dehası] kendisinden dinledün [Elbette onun adını Lefebvre ile birlikte çok andığım için duymuşsunuzdur]; Ortaya çıkan ve Marx'ın tahminlerini yanlış çıkaran bu kusur ve güçlük, 'sermayedarlığın aklının başına gelmesi'nin ürünüdür. Marx'ın yaptığı biliinsel tahmin [keşfetti, yaratmadı] şuydu; Tarih zorunlu olarak, sermayedarlık sisteminin patlaması ve işçi sınıfının egemenliğiyle sonuçlanacaktır. İşçi sınıfı bu şekilde bilinçlenince, isteklerini de daha da artıracaktır, daha kenetlenmiş ve daha güçlenmiş olacaktır. Sermayedarsa, zorunlu olarak işçi sınıfını, kendi içinde, anti-tez olarak besleyecek, sonunda da onun kurbanı olacaktır. Tehlikenin bu yoldan gelmekte olduğunu anlayan sermayedarlık, yolu değiştirdi [anlayınca eşeğin başını büker!]. Schwartz, bunun Marx'ın sözünü ettiği sermayedarlığın bilinçsiz ve

doğal bir sermayedarlık olmasından ve cebri sermayedarlık yasasına göre, yani sermayedarın özelliği olan olabildiğince rekabet ve kar amaAU

cıyla hareket etmesinden kaynaklandığını söyler.233

Şimdiyse sermayedarlığın aklı başına gelmiştir. Bu, alnı.ak ve yağnı. alayıp götürınek isteyen ve artık yarını düşünıneyen, yannın tehlikesini düşünıneyen, işçilerin yavaş yavaş toplanıp bir araya geldiklerini, ardından bu toparlanma ve gerginliğin nitel bir devrime neden olacağını ve kendisini ortadan kaldıracağını düşünmeyen serrnayedardır. On yıl, yirıni yıl, otuz yıl soıu·a, içerde devriın tehlikesi vardır [sen de onu besliyorsun]. İşte bu sermayedarlık diyordu ki; Şu işçileri, köylüleri, buraya gelen şu farklı farklı insanları toplarız, onlara olabildiğince az para veririz, onları olabildiğince çok çalıştırırız234 ve onlara hiçbir şey verıneyiz; insanın ne gibi ihtiyaçları olduğunu kesinlikle anlaınazlar [başka bir deyişle ağızlarının tadını bilnı.ezler, gözleri açılnı.adığı için beklentileri artınaz] . Bu sermayedann, işçi de öfke ve kini uyandırına pahasına da olsa, onu sadece on gün bile elinde tutup ibadet, riyazet ve ahlakla, özetle herhangi bir şekilde onun başını bağlaına pahasına da olsa 5 tüınen yerine 4 ya da 4,5 tüınen verecek kadar aklı vardır. Fakat kişi düşüp bir yerlere çarpınca gözü daha iyi bir yere takılır ve işin farkına varır. Farkına vardığındaysa, kendisinden lokına lokına çalınanların intikaınını alacaktır

ve alır da. Fakat sennayedar bu lafları anlanı.az, tainamen habersizdir.

233 Klasik sermayedarlığın iki özelliği vardır Olabildiğince çok ve çabuk kar. Yani şimdi bir milyon tümen

sermaye koyarak zarar da etmek ihtimaliyle karşılığını elli yıl, kırk ya da otuz yıl sonra almaya hazır

değildir. Otuz yıl sonra bir milyon tümenlik sermaye yatırımından yüz milyon tümen kazanmak yerine,

hemen şu anda bu bir milyonu yatırıp yarın bir şey kazanmayı arzular; gelecekteki karlarını da yitirse.

onun için pek önemli değildir [kimi konularda da bunun böyle olduğunu görürüz]. Siyasetçilerle sermayedarlar

arasındaki fark [kimi zaman da anlaşmazlığa düşerler ve geri kalmış ülkelerin bahtsız aydınları

yanılgıya kapılırlar; örneğin Kennedy ile falan sermayedar arasındaki anlaşmazlık temeller konusunda

değildir; bir şeyde ortaktırlar. O da Amerika'nın sermayedarlıkta olabildiğince güçlenmesi ve dünyanın

hammaddelerini ve piyasasını olabildiğince çekmektir.] şu konudadır Siyasetçi genel bir planı göz önünde

bulundurmak ister ve falan ülkeyi pazar olarak önündeki yüz yıl boyunca koruyabilmek için, kendisi on

şirketini orada millileştirmeye ve bu kadar fiili çıkarlarından vazgeçmeye hazırdır. Siyasetçi bu işi yapmaya

hazırdır. Çünkü otuz yıllık muhasebede, bunun yüz yıl boyunca Amerika için varlığını koruyacak

fakat daha az bir kar getirecek bir pazar olduğunu görür. Fakat şu anda orada şirketi bulunan sermayedarın,

yüz yıl sonrasıyla, yirmi yıl sonrasıyla, otuz yıl sonrasıyla işi yoktur. Şu anda, Walt Street'teki

payının iki katına çıkmasını istemektedir. Ne pahasına olursa olsun bu işi yapmaktadır Hatta darbelere,

hatta bozukluklara, hatta facialara bile neden olsa, on yıl sonra ya da beş yıl sonra bütün çıkarlarını

yitireceğini de bilse şu anki çıkarlarından kesinlikle vazgeçmez. O sabredemez. Şu anda kapıp kaçmak

ister, halk tahrike de kapılsa önemli değil iyi, halk tahrike kapılırsa kapılsın. Kendilerini topariaya na dek

biz alacağımızı alıp gitmiş oluruz. Fakat sermayedarla siyasetçi arasındaki hesap ve görüş ihtilafı,

prensip konusunda değil, sermayedarlıkla ilgilidir. Öyle ki aydınlar şöyle zannederler Aydınlardan çoklarının

evlerine gittiğimde, örneğin Kennedy tabaklarının olduğunu gördüm. Garip bir durum. Hangi birinin

tehlikesinin geri kalmış ülkeler için daha çok olduğunu bilmez. Kendi buluşu ve düşüncesiyle bir ülkeyi

yüz yıl üçüncü dünyada tutmak isteyen o akıllı mı, yoksa kazana düzecek kadar korkunç olan boynuzsuz

ve kuyruksuz gulyabani mi

234 Bu şimdi de olduğu gibi, sermayedarlığın cebri kanunuydu. Fakat henüz bilimsel duruma gelmemiş

bir sermayedarlıktır bu.

552 iSLAM BiLiM

Birkaç fabrikası ve ınülkü bulunan bir bey vardı. Dinin üzerine min-,

net yüklemek bakımından23s, tanıdıklanından birine şöyle diyordu; Bell! fabrika ve emiakımın gelirinin bir miktarını dini işlere ve bu işçileret köylülere vs. tebliğ yapılmasına ayırdım; bunlar din bakımdan aydınl lansınlar diye düşündüm. Çünkü bunlarda fesat ve dinsizlik çok fazl~. Onlarda dinsizlik çok artmış. Kesinlikle halkın malını halkın malı olardk bilmiyorlar. Eskiden bizim arnelemiz vardı, karnı açtı. Falan şeyi ambardan alıp gel, diyorduk. Orada bir ekmek parçası vardı ve onu yemes~rne biz de razıydık, o da bizim bu kadar razı olduğumuzu bilirdi, fakat yemezdi. Çünkü halkın mahydı. Eğer bunu ben yersem, bu benim kanl!ffia karışır, etime, kemiğime işler. Çocuğum haramla beslenir, böylece nes~im harama batar, derdi. Nesilden nesile haram yemezdi. Fakat şimdi oıun gözünü eğriltirsen, yemeğe başlar. Dinsiz oldular! Bu yüzden, dinini gerekli olduğunun farkına vardık. Vaizlerden, sizin bildiğiniz kişile~Clen, dindar insanlardan [elbette daha dinsiz olmasınlar. Hatta dindarlar1 arasında da dinsizlik oldukça yayılmış!], o iyi dindarlardan birkaç kişi gönderinde şunları dine soksun!

Dedim; Bayım! Bu din bugün artık sizin çıkarıuza hizmet etmekten çıktı. O eskidendi. Ne yazık ki bugün artık din, senin ve senin gililerle senden daha yukarda olanlar için bir basamak değildir. Aslında artık kılıcının bu iş için keskin olmayışı bir yana, otoparladığın hayır hasenat bütçesini, o dini bütçeyi, bunların burunlarına din kokusu ve din düşüncesi

gelmesin diye harcamak duruinundasın. Çünkü şimdi din, tam olarak uyandırıcı bir rol taşımaktadır .Şimdi bir kimse, din kılığında ya da din adına ve dini tebliğ etınek adına, yirmi yıl önce yaygın olan ve her yerde söylenilen sözleri söylemeye kalksa çevresini bomboş bulur; bir kendisi kalır, bir kaç tane de sinek. Hiç kimse de halkın yük oluşunu telafi edemez; ne para ne de baskı. Bu yüzden, dinin kendisi öyle bir tarafa sürüklenmiş ve öyle bir bilince ulaşmıştır ki kolaylıkla ve işin küstahlığını hissetmeksizin, köyde ve şehirde, kan emen kimseierle sömürülen kilnseler arasında birlik sağlamak ve dini kardeşlik oluşturmak için dini aracı kılan236 [bütünüyle onu olumsuzlayıcı bir rol içinde] kimseler bile bugün başka türlü davranınaktalar.237

235 Bu artık gerçekten çok korkunç. Kabul eden kimse 'mehdQrü'd-dem' [kanı helal olan]dir. Ağır işkence edilmesi gereken biri varsa bu kişidir ki din tarafından, Allah tarafından ve bütün imamlarla şehitler tarafından beyefendiye teşekkür etmektedir.

236 Sadece iran'da değil, başka ülkelerde de fazlasıyla vaidır. Afrika'ya bakınız, islam ülkelerine bakınız.

237 Bakınız, bugün dinin ne tür bir rolü var. Artık, lise iki öğrencisinin bir fizik, kimya kitabı okuyunca, oksijeni, atomu, yerküreyi öğrenince başından uçup giden o dinin zamanı geçmiştir. Bugün, hala din metaının peşinde gezen klasik insanın tanımadığı bir din vardır. Bugün din satan yoktur. Kimileri olsa

da o kadar reziller ki herkes onları tanır ve kimse sözlerine inanmaz. Hatta çocuğunu bile kandıramaz.

· Hatta karısını, komşusunu, yüz yıllık müridini bile artık kandıramaz. Artık onların aralarında bir tek

All ŞERiAli 553

Sayın Ömer Uzgan'ın yazdığı Le Meilleur Combat adlı kitabı alıp bakın

[bir gün kendim bu kitabın bir miktarını çevirdim, aına ne yazık ki kayboldu]; Bu Ömer Uzgan, Cezayir Komünist Partisi'nin genel sekreteriydi. Sonra Marksizm eskiyince dünyanın yeni yönelişini, sadece Batı'

da değil, Afrika' da da anlamadı. Afrika'ya özgü meseleler için, Afrika'ya özgü sömürü karşıtı konular için, insanlık tarihine egemen olan diyalektiğe göre çözüınleyip zorla çekip çevirmek istiyordu. Sonra bir bakıyor, hep irtica merkezi, duraklama merkezi, Fransız zorbalara ve generaliere yaltaklanma merkezi olmakla, hatta Vahhabilikle, Suudilerin oyuncağı olmakla, onlardan para almakla suçladıkları İslam alimleri encümeni, sömürüyle savaşan bir merkeze dönüşmüş. Bunlar, Le Meilleur Conbat' un23S önsözünde yazılan şeylerdir, şu anda ilk kez duymuş olacağınız sözler değildir.

·Bu kişi, Afrika Marksizın'inin en büyük simasıdır [0, Bin Bella hükümetinde, koınünist olmasına karşın tarım bakanı olınuş bir kişidir].

Afrika' da bu gibi kişilerin sayısı üçü dördü geçmez [şimdiyse artık durum değişmiş, başka tipler de yetişmiştir]; Bunlardan biri Ömer

Uzgan' dı, biri Hanri Alg, biri de Beşir Ali. O zaman ikisi dönerler; Beşir

haysiyetli insan bile yoktur. Grupların kimlerden oluştukları bellidir. Bugün bu okullardaki talebenin rolü,

üniversitelerdeki öğrencininkinden daha ileridir. Fakat bizim onlarla temasımız yok. Teması ortadan

kaldırmalarının nedeninin ne olduğu bellidir. Okumuş genç nesil bir yana, halk bir yana gitsin diye. Bu

yüzden, talebenin öğrenciden, öğrencinin de talebeden haberi yoktur. Oysa bunların sadece adları

değişiktir. Yani birinin adı Farsça, birinin adı Arapçadır. Yoksa ne farkları var Fakat birbirlerini iki kavim

gibi ayrı hissediyorlar; sanki aralarında hiç ilişki yokmuş gibi. Ne kadar da başarılı oldular!

Gidip bakınız, bu talebe nasıl düşünüyor, meselleri nasıl irdeliyor, dini nasıl çözümlüyor, ne tür güçleri

korkutmuştur, bunları kendi köleleri olarak gören ve sahip oldukları her programı uygulayan gruplar,

nasıl olmuş da bunların elden gitmekte olduklarını hissetmişlerdir Hissetmişlerdir ki yarın köylerde,

şehirlerde, aydınların ve halkın arasında, bugün yirmi, otuz ya da kırk tümenle yaşayan bu gençlerin

ağzından tebliğ edilen ve edilecek olan bu din, artık o tezgahların ve dükkaniarın işine gelmeyecek bir

din olacaktır. Bu hissedildiği için resmi program uygulamaya konulur Buradan pılını pırtısını toplayıp

Meşhed'e gitsinler; sadece talebeleri aydınlatmak için! Onların okudukları görülen bazı kitaplar tehlikedir.

Talebeler arasında kitap görülmek neden tehlikedir Peki, kitabı ne zaman okumalı Neden bu

kadar korku Çünkü halk dinsizleşmekte! Bunlar, halkı dine çekmeliler ki açken kendi ekmeğini gördüğü

halde din yüzünden yemesin. O zaman bu, Ye efendi, vaciptir. diyen bir talebeyle uyuşur mu

Yavaş yavaş böyle olur En-nas musailatOn ala emvalihim ve Enfusihim [insanlar, kendi maliarına ve

nefislerine sahiptirler.] O eski dinin tek bu esası vardı; tevhid, nübüvvet ve mead, ikincil şeylerdi. Sen

konuşunca, diyorlardı ki, En-nas musallatun ala emvalihim ve Enfusihim. Şu anlamda ki 'insanlar' işte

bu para babaları demekti. Biz 'insanlar' [nas] değiliz. Biz, o 'Efgani nasları'yız. 'En-nas', yani sadece

feodaller, sadece sermayedarlar ya da eski dini çekip çeviren muhterem hacılar demek. Fakat şimdi, bu

ilişki bütünüyle kesildi, yön değişti. Meseleler, sadece iran'da değil, bütün dünya yüzünde değişti. Biz

hala geriyiz.

Bu kitap, 'Efdalui-Cihad' adıyla Farsçaya çevrilmiştir. [Yayıncı]

238 'Le Meilleur Combat', Ömer Uzgan'ın eseridir ve elbette Fransızca olarak yazılmıştır. Çevirisi yapılırsa

çok iyi olacaktır.[] 'Le Meilleur Combat' en iyi savaş ve en iyi Ci had demektir. Bl1. Peygamber'in

hadisinin başından alınmıştır Efdalui-Cihad, kelime tu hakkinde imami cair. [En efdal Cihad, zalim emir

yanında hakkı söylemektir.] 'Le Meilleur Combat' bu hadisin çevirisidir.

Ali ise son zamanlara dek kalmış ve kötü bir duruma düşmüştür. Sonra o hale gelıniştir ki Müslümanlar ne söylemişlerse, o bunu onaylanan bir bildiri yayınlıyordu. Tam anlamıyla açıktı. Hatta devrimden sonraki iki kanun, yani Cezayir ülkesinde -bir İslam ülkesi alınası nedeniyle- alkollü içkilerin yasaklanışı Cezayir Milli Cephesi'nde onaylanınca Komünist Parti [sadece Beşir Ali vardı, doğru dürüst başka adamı yoktu.] bunun çok iyi bir kanun olduğunu onaylayan bir bildiri hazırladı. O, artık onların ardı sıra o denli geri gitti ki onlar ne derlerse oda diyordu.

Bunların [Uzgan ve Alg] her ikisi geldiler. Zindanda Hanri Alg' e yapılan işkencelerden İtalya' da bile bir filın yaptılar, öyle ki efsane oldu, Ardından Bin Bella'yı davet ettiler. Gitti, gördü, d_edi; Biz kendimiz bundan daha iyisini yapacağız, .bu doğru değil, bu güzel değil. Kabul etmenı.işti. Bu adam, komünist ve La Republique Algerienne [Cuınhüriyu'l-Cezayir1] gazetesinin başkanı idi. Bu gazete, Komünist Parti' nin orgamydı, o da başyazarı. Sonra dindarlara döndü ve hatta cephede dindarlar kanadına katıldı. Zindanda gördüğü işkencelere dair bir kitap yazdı. Şöyle yazılıyordu; Benim bulunduğum zindanda facia o denlidir ki birinin kendi çektiği işkencelerden söz etinesi utanç vericidir. [o kadar işkence görınüş biri]. Bu yüzden, kendi yazgımdan söz etnıek istiyordum,

ama söz etmeyeceğını.. Sadece bir tek cünı.le söyleyeceğim. O da şu ki ben onca yıl bu gazetenin başyazarıydını.. Onca yıldır Konı.ünist Parti'nin sekreteriydını.. Onca yıldır Cezayir' de üniversite hocasıydıın. Onca yıldır Afrika' da tanınmış bir yazar ve Marksist' tim. Fakat şiındi hiç bir şeye inannı.ıyorum. Çünkü bazen geceleri, gece yanları, kadınların ve erkeklerin yarı canlı cesetleri, susmalda direnip konuşmadıkları işkencelerin ardından avluya attıklarını görüyorum. Benim odaını da tüm bu olanları görebileceğim bir yere yapınışlardı. Ve ben çoğu zaman, penceremin önüne, adama inen bunları görüyorum. Uzun ve sürekli geceler ve gündüzler boyunca işkence görmüşler, dudaklarını kıpırdatmamışlardır.

Kulak verdiğiın zaınan, dudaklarından Arapça bir duanın döküldüğünü görüyorum. Fakat ben onun anlamını anlamıyorum. [Çünkü elbette ölüm için şehadet getiriyorlardı, ama o bunun ne olduğunu biliniyordu.] Sonra da şöyle diyor; Ama şimdi; dünyada ideolojilerden, felsefelerden, öğretilerden vs. inandığım· tek şey, bunların dudaklarından dökülen ve anlaınlarım bilmediğim bu anlaşılmaz kelimelerdir; sadece buna inanıyorum.

Afrika devriminde Kur'an'ın taşıdığı rolü bilmek için Ferhat Abbas'ın yazdığı La Nuit Calaniale [Sömürü Gecesi]. adlı kitaba başvurunuz; Afrika hareketinin ve uyanışının başlangıcı Kur'an'ın başlangıcıdır.

Şu anlaında ki yerli eşekleştirkiler ve ardından da yabancı sönı.ürücüler, Kur'an'ın kıyınetten düşmesi ve onun yerini başka şeylerin, hatta

iyi şeylerin [kötü şeylerin demiyorum] alınası için çok çabaladılar; Sen sadece bu kitabı okuma da gönlün başka ne isterse oku. Gönlün hangi iyi işi yapmak isterse yap. Fark etn1ez. Bir hakkı ortadan kaldırmak için hep batılı kullanınazlar, hatta çoğu zaman hakkı da kullanırlar [işte burada hep aldanıyoruz]. Böylece, bunu ortaya koyup eleştirrnek istediğiniz zaman, Baynn, sen neye saldırdın diye yaygara kopar. Ben,

" Falancanın dua kitabı ve falan Mefatih dediğiın zan1an, İslam' daki duaya neden saldırdın diye yaygara kopar. Oysa ben duaya saldırınadıın. Hatta bu dua kitabının kendisine de saldırmadım. Beniın onunla ne işim var Ben, bu neden başka birşeyin yerine geçti, diye saldırdım. Siz, benim hacca karşı taşıdığıın duyguların nasıl olduğunu, benim için haccın ne denli görkemli ve yüce olduğunu bilirsiniz. Fakat ben, 'Veraset-i Adem'de Hüseyni kıyamın yerine geçen haccı alaya aldım; çünkü gülünçtür. Ne için dönüyorsun Dönüp de ne yapıyorsun Haccın ve hakkın teıneli olan bir kin1se gitmekte, bu daireden çıkn1akta ve daireyi kırmaktayken onu izleınelisin. Hac odur; o hacdır. Bunlarsa bilinçsizliktir.

Sadece bilinçsizlik değil, bir adım daha sürdürürsen hıyanettir.

Şianın mantığı böyledir. Bu formalite değildi, anlam taşıyordu.
İmamet de bu anlaındadır; bütün lıükümlerin gerçek ameli yönü anlamında.
Bu olınazsa, gerisi formalitedir. Mukaddes de olsa bilinçsizliktir.
Bunlar, bu kitabı kaldırıp yerine mümkün olan her şeyi koyınak içindir.
Senin tipinle ilgilidir, bayım! Sen sadece bu kitabı oku. Birinin mukaddes bir kişi olduğunu görünce ona dua kitabı verir. Genç birini görünce ona da başka bir şey verir ve başını başka bir yere bağlar. Herşey vardır.
Orada [Afrika'da] da Kur' an revaçtan düşmüş, ortadan kalkmıştır [evrensel bir prograın SÖZ konusudur]. Hatta büyük bir alim olduğu halde herifin Kur' an' a bakmaya ihtiyacı yoktu. Fıkıh kitaplarında yer alan bir kaç fıkhi vs. ayete ihtiyacı vardı. Başkaca hiç ihtiyacı yoktu. Kişi, Kur~an'ı okumadan ya da bilmeden· veya Peygamber'in hayatını bilmeden veya İslam tarihini bilmeden müçtehit olabilirdi. Hiç ihtiyaç yoktur. Bu yüzden Kur' an' a dönüş, Kur' an' ları yeniden mescide getirip açmamız anlamındadır. Şimdi bu bir bi d' attir, şu an için böyle değildir. Şu mescitlere bakın. Varsayalım, oralarda bir kitap var, ama içinde ne var Çok utanç vericidir ki İslam ülkelerinde Şii İr anıının sembolü, yanında dua kitabı bulundurmasıdır. Şia olmamanın seınbolü de böyle midir Görüyoruz ki böyledir. Neden ona itiraz etmiyorsunuz Siz itiraz edin de benim gibi küstah ve terbiyesiz bir adam itiraz etmesin, ağzım kapansın, söylemeye hiç yüzüın olmasın, bu sözleri

söylediysem, insanlar ağzıma yapıştırsınlar [yeter ki siz söyleyin]. Bunlar tümüyle rezilliktir, utanç vericidir, bütün bu kanların, alimlerin, Şia önderlerinin, bilinç sahiplerinin, Şia mücahitlerinin İslam tarihi boyun556 iSLAM BiLiM
ca yaptıkları savaşımıarı yele vermek demektir. Fakat sen anlamayınca, olayın farkında olmayınca ve dünyada neler olup bittiğini bilmeyince, ne yapmalı Görüyoruz, ne kadar sövüyorlar, ne kadar gürültü patırtı var, ne kadar töhmet var; nice etkisi oluyor bunun. Bu yüzden insanın burasına geliyor.
Diyorum, Bu kitap imaını küçük düşürüyor; bu kitapta Ben-i Ümeyye'nin teftiş memurunun söyleyemeyeceği sözleri söylüyorlar imam hakkında. Diyorum, Bunu yazmış mı, yazmamış mı Diyor, Evet. Diyorum, Pekala, saçmalamış dememiz gerekmez mi Diyor, Uygun olmaz; bu kitabın yazarı, oldukça ... bir adamdır. Bu nasıl bir adamdır ki imama sö vd üğü halde yirininci yüzyılda bile kendisini ve ·kitabını eleştirmeye cüret edemiyoruz; o bu hale nasıl getirilmiştir. Hem de bilimsel, teorik vs. bir tartışma da değil. Hatta ilahi velayetinin bulunduğuna inandığın imama hakaret etmiştir. İmam, ben Yezid'in hizmetkarıyım. demiştir. Aynı yerde onun Yezid'e şöyle dediğini yazmıştır; Ben senin hizmetkarınım, köleniın; beni satmak istersen sat, alıkoymak istersen alıkoy. Senin imaının bunu mu söylüyor Sonunda

onlar da beşer. İmam da olmasalar, en azından bir Arap'tır, bir Haşimidir; bunlar cahiliye döneıninde yiğitlik ve insanı şerefle meşhurdular.
Şimdi ıınam olunca -sen ki onun alem üzerinde ve alemin yaratılışı üzerinde onun tekvini velayeti olduğuna inanırsın- Yezid' e şöyle diyor;
Ben senin kölenim Bu 'aşura varisi' aşurayı yaşadıktan sonra böyle konuşur mu Diyorum, Peki bayını., deyin ki Eınevi ve Abbasi propaganda merkezleri bu yalanı uydurdular; aydınlar, özgür kişiler arasında, alemin doğusunda ve batısında bu imanı.lar nedeniyle baskı, zulüm ve cinayete karşı savaşan Şiiler arasında İınam'ı tahrip etmek için böyle yapıyorlardı. Şu propagandayı yapıyorlardı; Sizin ını.amınız Medine'de bize şöyle yaltaklandı, siz Horasan ve Belh' te ne için savaşmaktasın Bunun içindi. Şimdiyse Şia kitabı içine soktular bunu. Sonra da onu, kitabın yazarı muhterem olduğu için bizim imaını savunamayacağımız biçimde düzenlediler. Peki bu nasıl memleket, nasıl toplum, nasıl mezhep ve sen neye dayanarak böyle sözler ediyorsun Kendine dayanıyorsun elbette. Ben, Halkın hakkı ayaklar altına alınmıştır~ demiyorum [Halk bir hiç. İşin içinde halk yok ki] ya da Adalet ortadan kalktı, özgürlük ortadan kalktı. veya Bunlar, bilimsel açılardan sorunlar taşımaktadır. demiyorum. Hayır. Bunlar hiç. Ben senden böyle şeyler beklemiyorum. Senin kendi imamına saldırıp hakaret etmiş. diyorum. Bugün dünyanın her yerinde, kendisine yüzde bir

değer bile vermediğİn bir kimsenin, inancı yolunda ölümü nasıl özgür-

Bu kelime banttan anlaşılmıyor. [Farsça yayıncı]

ce, nasıl yüce bir biçimde, ne denli sabır ve görkemle karşıladığını görüyorsun. O zaman bu, senin imamını ve insanlara onu imam olarak tebliğ etmek istiyorsun. Ben neyse de, sen nasıl okuyarsun bunu ve irkilmiyorsun Nasıl, üç yüz yıl bu kitabı, bu rivayeti okudun da irldlınedin Bu çok tuhaf. Bu ne biçim maslahat Şimdi olayın eğriliğine bakınız; Ben, bunca facianın farkında değildim; bir zamanlar doğruyu yanlıştan ayıramamak yüzünden ortaya çıkan hurafeler olduğunu sanıyordum. Fakat bunlar artık o sözler değildir. Bu kitapların tümünde, Allah karşısında, imamlan Allah'ın ta kulağının dibine dek yanaştırınışlardır. Tıpkı tanrılar gibi. Bir Zeus ortada yer almaktadır; geri kalanlaı ·sa Promete' dir, Temistir, Ag1nadır vb. imaınlar adıyla. Bunları oraya dek götürmüştür.

Öte yandan, yeryüzünde hepsini halifenin beslernesi haline getirmiştir. Peki neden Nedenini ben biliyoruın, siz de biliyorsunuz. Çünkü insanlık örneği olan bu imamları halife karşısında o denli alçaltmalısın ki ardından kendinin Safevi şahı karşısındaki kulluğunu ve Şah Abbas karşısındaki dalkavulduklannı açıklayabilesin. Diyebilınelisin ki; Benim imaınıın, Sünni halifeye bu derıli yağcılık yapıp dua ediyor,

para alıyordu ve senin kulun um diyordu. İm.am lv1usa, Harun Reşid' e şöyle der; Karım ve çocuğum senin cöınertlik eline gözlerini dikmiştir. Bu senin imamındır. Pekala, artık sen orada bekçilik de etsen açıklanabilirdir. Bunun için imaını küçültüyorsun. Oysa bu, halifenin yakasına yapışıp Gerçek Fede·l~'i istiyorum. diyen imamdır. Halife, Fedeki size 'v~nnelerini emrediyoruın. deyince, der ki, Nasıl Fedek Hangi Fedek Ben gerçek Fedek'i istiyoruın. Der, Peki, gerçek Fedek'i, Hayher'in yansını sana veriyorum. Der ki, "Hayır, gerçek Fedek'in bir ucu Afrika'dır, bir ucu Maveraünnehr'dir. Bu bizim gerçek Fedeklimizdir. Bunu istiyorum. Bu ınam böyle konuşur. Bu, Ali Şiası imamıdır. Bu hitapta anlattığın kişi imam değildir.

Sıradan bir uşak, şu eşek kiralayıcılarından biri, şöyle der [çok ilginç]; Hükümet görevlilerinden biri olan falanca gelip eşeğe bindi ya da eşeğin1-i kiraladı. Sonra da dedi ki, 'Veresiye olsun; yarın parasını veririın.' [İtihallı bir adan1dı] Biz de onu götürmek zorunda kaldık. İn1am onu eleştirir. O, kendisini, I-Ialifenin ıneınurunu niçin bindirdin diye eleştirdiğini sanır. Ardından imaın der ki, Hayır, bindirdiğİn için değil. Elbette bindirmelisin. Sen bindirmezsen, başkası bindirir. Adaın sorar; Öyleyse n1esele nedir, hata nerede Der ki Hata, ondan veresiye kabul etmendir. Adaın derki [1], O itibarlı biridir, borcunu verir. Der ki Hayır, biliyoruın. Sen ondan çek, senet alınadın

-birşey değildi ki, üç dört riyal birşeydi- ve bu yüzden de onun sana

paranı vermesi için yarına dek ölmemesini arzuluyorsun. Sen bu derece zulme yardımcı oldun ve kalbinde zulmü onayladın.

Peki bu ne cinayettir, bu ne pisliktir [dinin sözünü etmiyorum asla] ki böyle değerleri, böyle şahsiyetleri bu derece aşağılara indirn1ektedir; öyle ki en pis insan varlığı bile ondan tiksinir. Buna nasıl katlanılır Bilmiyoruın, hangi maslahat Şiada imamdan daha üstündür; halk içinde imaının şahsiyetinden, izzetinden, özgür tabiatından, takvasından ve ismetinden daha yüce bir maslahat var mıdır Sen, ınan1ın n1asumluğunu bu denli vurgulayacaksın, ardından da ismeti bu hale getireceksin.

Sana göre isınet nedir İşte burada insan, olayın bizim sandığımızdan ve hissettiğimizden çok daha ciddi, çok daha güçlü ve çok daha hassas olduğunu anlıyor. Burada Hasan, Hüseyin, Taki, Naki meselesi söz konusu değildir. Mesele şu ki bu günüınüz nesli, bu günümüz dindarı, bu günümüz talebesi, günün1üzün bu bilinçli ve dini tanıyan genci, artık bunları okuyamaz, bunlara tahammül edemez ve sesini çıkaramaz. Bunları okuyamaz ve okuduktan sonra halka bu saçmalıkları tebliğ edemez. Eınevilerin ürettiği bu zehirleri din ve Şiilik adına halka yutturamaz. Olınaz. Kimseden böyle birşey beklenemez. Artık yarın hiçbir vaiz, hiçbir konuşmacı, hiçbir talebe, hatta hiçbir meddalı böyle şeyleri, ınuteber

kitaplardan da olsa, bollakaplı isimlerden biri de olsa söylemeyec.ektir. Böyle bir mezhebin sürmesi imkansızdır. Bunlara dayanınak istiyorsanız, inananları geriletmek için, bilinçli kimseleri dinden bıktırmak için bunu yapıyorsunuz deınektir. Din adaınları daha bilinçlidirler, bu rolü okumuşlardır; sıradan halkın böyle birdineve Şiiliğe boyun eğn1esi ve seçkinlerin, bu kurtuluş bağışlayıcı ruha, bu şehadet, bilinç ve kültür öğretisine ulaşmaktan bütünüyle uzaklaşmalarına ve Batı'nın uşağı olmalarına yol açacak şekilde dinden ürkmeleri yolunda hangi elierin işin içinde olduğunu belirler. Bugün bu, herkes için açıktır. Talebeden tutun da din! öğrenciye, esnafa, mukaddes dini kişilere varıncaya dek herkes bugün bilmektedir, bilinçlidir, artık bu zehirleri, bu ağaları, bu çürükleri, insanın, İslam'ın ve Şianın en kutsal kutsalları adına geviş getiren olmayacaktır; herkes işin farkındadır.

Özür dilerim, biraz konunun dışına çıktıın [bilmiyorum neden]. Hiç dayanamadım. Bu günlerde çok kötü bir ruh halim var. Şu 'Teşeyyu-i Alevi ve Teşeyyu-i Safevi' [Ali Şiası, Safevi Şiası] kitabını gözden geçirmek amacıyla okuyordum. Epey ilerledim. İki bölümünü yazdım; 'İmam Gökte', 'İmam Yerde'. Bu kitaplar, Safevi Şiiliğinde neler yaptılar. İmaını · gökte istedikleri yere götürdüler. Mesele değil, göğün neresinde istiyorsa orada olsun. Fakat sonunda yer meseledir. Yerde durum nasıl İmam Hü-

Bak. Ali Şiası Safevi Şiası, çev. Feyzullah Artinli, Yöneliş Yay. Ali Şeriati,

istanbul 1990; 2. Baskı, Ekin

Yayınları, istanbul, 2006. [Çeviren]

All ŞERiATi 559

seyin' den sonraki bütün ınamlar besleme olmuşlardır. Çünkü İmam Hüseyin' den öneeye dek birşey yapmak mümkün değil. Bir başka türlü yapmalı Nasıl Önce aşuranın kendisini bir başka şekilde taıutmalı; O gelip öldürüldüğü bütün hayatını ve ailesini bu yola verdiği için artık, sezdırıneden, takiyye nedeniyle para aldı ya da takiyye yoluyla halifeden ücret aldı demek olmaz. Bu tür şeylerden söz edilemez. Ücretin takiyyesi olmaz ki. Bu şekil de artık onu açıklamak da olmaz. O azarnet ve görkemiyle can vermiş; ona birşey yapmak olmaz. Peki, başka bir iş yaparız. Ne Olayın aslını çarpıtırız; Deriz ki, İmam Hüseyin'in şehadet olayı Allah'la kendisi arasında özel bir olaydı. Birlikte şart koşmuşlardı, susuz olarak Allah için şehid olınalıydı, elbette şehid old u. Su da vardı, ama içmedi. Çünkü böyle kaı;-arlaştırmışlardı. Bu, kararlaştırılınış ınaddelerden biriydi. Bu, Şimı·'i aklamak, halkı uyuşturmak için en iyi tevildir; böylece kan tüketiınini ortadan kaldırınış oluyorlar; Ümnı.ete şefaat içindir. Yani kıyanı.ette, kendisini üınmete şefaat için feda eden Hz. Mesih gibi. Bu kanın yeryüzü için hiçbir yararı yoktur. Oysa hepsinde de yeryüzü meselesi söz konusudur. Geri kalanını, ölüınden sonra, gökte, gönlün ne isterse söyleınekte serbestsin. İşte şu dünyanın dört miskal murdar toprağıyla

dört günlük öınür; ama bu dünya üzerinde bu üçkağıtlar var.

Heın de Kabil' de bile bunlar yoktu. [Yerden tavana kadarı bana ait;

çatıdan ~üreyya yıldızına kadarıysa kimin gönlü isterse ona ait.]

Bu yüzden' Ali Şiası Safevi Şiası'nda bu iki bölümü ['İmam Gökte' ve

'İmam Yerde'] okurken sükunetimi yitirdiın, normal yaşantımı yitirdim.

Ders veremiyorum. Başka hiçbir iş de yapamıyorum. Yazarnıyorum da.

Şunu itiraf etmeliyim ki yitirecek hiçbir şeyi olmayan ben, Neden maslahata

riayet etmiyorsun Neden dikkat etmiyorsun Bazı şeyler doğru

meselelerdir, ama söylemeıneli. Henüz vakti gelmedi. Henüz erken239

diye nasihat edilen ben, alabilecekleri hiçbir şeyim olmayan ben, ne iş,

ne hayat, ne rahat verecek hiçbir şeyim olmayan benz4o bununla birlikte

bu iki bölümde öyle konulara ulaştım, öyle hususlar, facialar, utanmazlıklar

ve hıyanetler gördüm ki söyleyemem; söylemeye korkarım. Özür

diliyorum.

239 Hep duyarım, Henüz erken. Meşhed'de bir dükkan var. Dükkanda bir levha asılı. Üzerinde şöyle

yazar Bugün peşin, yarın veresiye. Ne zaman gitsen aynı şey yazıyor. Üç bin yıl da geçse henüz

erken. Pekala. Vaktini belirle de biz de o zamana dek sabredelim. Belirlemiyorsun ki. Her gün aydınların

çoğunun, arkadaşların çoğunun, en samimi fikirdaşların ve nasihatçilerin nasihat etmelerine ve benim de

gücüm yettiği yere dek hep nasihatlerini kabul etmeme rağmen söylemek

gerektiği halde söylemeyip

hepsini maslahata kurban ettiğim sözler yüzünden kendime sitem ediyorum, gerçekten görevim bu

muydu diye.

240 Elhamdülillah rahat oldum. Bunun kaygısını çekiyor idiysem de, Allah çok güzel, doğru ve şerefiice

vesilelerle bunu tasfiye etti; rahatın kökü kazındı ve şimdi hiçbir şeyim yok. Şimdi, elden çıkarmak için en

iyi hayatım hazır.

YiRMi BEŞiNCi DERS

SERMAYEDARUGIN AKLININ BAŞINA GELMESi

Şiındi, daha önce birkaç kez değindiğim fakat ele alrrıadığıın teınel

bir konuyu ele alıyorum.241 Bu konu, serınayedarlığın aklının başına

gelınesi diye andığıın konudur.242

Bir biliın adaını, bir tarihçi ya da bir tarih felsefecisi, tarihin değişiın

yasalarını, topluınsal ve sınıfsal devriinin oluşuınundaki etkenleri ve

tarihin diyalektik esaslarını keşfettiği ve bir sınıfın hangi etkenlerİn etkisiyle

ve hangi şartlar altında oluştuğunu, geliştiğini, patlayacak hale

geldiğini, diyalektiğin cebri fesadının etkisiyle kendi karşıtı olan sınıfı

bir yana ittiğini, içerden bir devrün biçiminde egemen sistenı.i parçaladığını

ve ardından kendisinin işbaşına gelerek egenı.en sınıf olduğunu gösterdiği zamaı~, kendisi de bu bilını.sel cebrin kurbanı ve tarihin saldırısının hedefi olan egenı.en sınıf da elbette tehlikenin farkına varır. Yani proleter sınıfı, tarih felsefesini ve diyalektiğin tarihteki oyununu öğrendikten sonra, devrıınİ kendi lehine topluında gerçekleştiren ne tür etkenlerİn işin içinde olduğunun ve tarihin kendi biliınsel gidişi içerisinde nasıl onun lehine devrünlik bir duruın kazandığını ve serınayedarlığı içten infilak ettirdiğinin nasıl farkına varıyorsa serınayedar sınıfı da tıpkı bu duruın içerisinde ve aynı biliınsel yasalara göre ne gibi tarihsel, topluınsal ve sınıfsal etkenlerİn onun kendi varlığını tehlikeye attığını, nasıl bir gidişin, tavrın ve ne gibi sınıfsal ilişkilerin egemen sınıfı ve egeınen serınayedarlık sisteınini kesin bir infilakla tehdit ettiğinin farkına varır.

Marksizm' in de kabul ettiği bu esasa göre, insanın öz bilinci, top-

241 Sadece teorikmeseleve bilimsel ve ideolojik bir kuram olmayıp tam olarak özsel, fiili ve özellikle de

üçüncü dünyanın -ki biz bu dünyanın içindeyiz- alınyazısıyla ilgili bir mesele olması bakımından dakik

olarak irdelenip bağımsız olarak ele alınmalıdır.

242 Schwartz'ın kullandığı kavram, 'Le capitalisme se rationalise'dir; yani sermayedarlık akıllanır,

akleder duruma gelir, aklı başına gelir. Neden Çünkü yazarlardan birinin deyişiyle Marksizm, proletarya

sınıfının sınıfsal uyanışına ve bilinçlenişine yardım ettiği ölçüde, dolayi ı olarak sermayedar sınıfının

uyanışına ve bilinçlenişine de yardım etmiştir.

luınsal bilinç, işçi sınıfının sınıfsal bilinci ve işçi sınıfının öncü gücünün, karşı sınıfa karşı verilen savaşımda işçi sımfının önderlik nı.erkezi olan parti adıyla harekete geçmesi, bir etken ve bir neden olarak tarihin diyalektik ve cebd devrimini bu sınıf lehine hızlandırıp yönlendirebilir. Yine aynı esasa göre egenı..en ve sömürücü sınıf [yani bu son sistemdeki sernı. ayedarlık] da bilinçlennı.e etkenini, biliinsel bilinç etkenini ve tarihin hareketinin ve devrüninin yasalarını tanını.a etkenini, kendi sınıfını korunı. a yolunda, tarihin devrinı. hedefinden sapması yolunda ve sınıfsal devrinı.in gereklerini yok etnı.e yolunda kullanabilir.

Dolayısıyla, bir kiınse birini, Olayların gidişi şöyle şöyle senin lehine. diye haberelar ettiği zaman, düşman da olayların gidişini kendi lehine nasıl yönlendireceğinin bilincine varır. Dolayısıyla sermayedarlık, devriinİ oluşturan etkenlerden birinin rekabet olduğunu ve bu rekabetin serınayedarlığı kaçınılnı.az olarak, enflasyonun oluştuğu bir cebir içine soktuğunu, bunalun ve işsizliği nı.eydana getirdiğini ve bütün bunların işçi sınıfının devrinı.ine yardını. ettiğini bildiği zaman, bu etkenleri ortadan kaldırabilir. Başka bir deyişle, bu etkenierin -Marx'ın

dediği gibi- işçi sınıfı devrünine neden olduğunu o da bilnı.ektedir. Dolayısıyla bu etkenierin meydana gelmesini önleyebilir ya da o etkenleri değiştirebilir. Yani sermayedarlıkta rekabeti ortadan kaldırabilir. Kartel oluşturur, tröst oluşturur, ortak pazar oluşturur. Sonuçta bugün, büyük sennayedarların ya da fabrikaların üretmek zorunda oldukları için, ürettikleri milyarlarca dolarlık mali çaresiz yaktıkları ya da denize döktükleri 1920 ya da 1925 yılının hikayesi asla ıneydana gelnı.ez. Bir sermayedar üretınediği zaınan, onun rakibi olan benzeri bir sernı.ayedar pazarı kapar. Sonuçta da o personel giderini karşılayamaz. Dolayısıyla üretmek zorundadır ve üretimi tüketiın ölçüsünce azaltanı.az. Pazar olmadığı için fazladan ürettiklerini yakar, denize atar. Ya da üretiini tüketinı.in ulaşmadığı bir seviyede tutmak zorunda olduğunu görür. Kaçınılınaz olarq.k o seviyede üretir. Fakat ürettiği malların bir ınıktarını ırılı.a eder. Çünkü fazla üretinı. arzı artıracak ve fiyatları o kadar düşürecektir ki satış fiyatı, üretim harcamasından daha az bile olacaktır ve genel anlaında serınayedarlık zarar edecektir. Bu yüzden arzı azaltmak ve fiyatları yukarda tutmak için malını imha eder. Bunlar, sermayedarlık sistemini bunalıma düşüren ve zevale daha da yaklaştıran etkenlerdir. Ya da bu etkenler, işsizliğe [ınüzmin ya da aşırı işsizliğe] neqen olmaktadır. Buysa proleter sınıfının devrimini hızlandırmaktadır. Proleter sınıfı devrünini şiddetlendiren etkenlerden biri, diyalektik

bir esastır; Niceliğin niteliğe dönüşünı.ü. Niceliğin niteliğe dönüşüınü, bizim hissettiğını.iz topluınsal ve toplumbilimsel bir yasadır. Örnek olarak, siz bir şiiri tek başınıza okuduğunuz zanı.an duygulanmaz ve heyeAll

cana kapılmazsınız. Fakat hep birlikte oturmuş olsanız ve biri o şnrı okusa, sizde apayrı bir duygu ve çok olağan dışı bir heyecan oluşur. Burada eklenen nedir Eklenen niceliktir. Yani oturup aynı şiiri aynı niteliğiyle243 oturup okuyan iki üç kişi yerine bir topluluk oturup okunan bu şiiri dinlenı.ektedir. Örnek olarak, beş ya da altı kişinin okuduğu bir şiir, beş bin, iki bin ya da on bin kişi aracılığıyla okunduğu zamanki duygu ve ruh halini oluşturmaz. Yani eklenen nicelik niteliğe dönüşür. Yani duygusal, düşünsel bir durum, bir coşku, heyecan ve kararlılık hali ıneydana getirir. İşte burada nicelik niteliğe dönüşür.244 Marx, topluınbiliında bunu ele alır.

Sıiufsal sistenı.de de böyle olmaktadır. On dokuzuncu yüz yılda Marksizm'in, Köylü sınıfı devriinci ve bllinçli bir sınıf olaınaz, sınıfsal özbilinç köylü sınıfında ortaya çıkmaz ya da geç ortaya çıkar, o.nu uyandırınası gereken, ona önderlik etınesi gereken, ona sınıfsal özbilinç kazanciırınası gereken sınıf işçi sınıfıdır. deınesinin nedenlerinden biri, nicelik meselesi ve köylünün çalışma ınahallinde yoğun bir kitle oluşturnı.aktan yoksun oluşu meselesidir. Büyük bir ovada köylüler,

yüz metre, iki yüz ınetre, bir ya da iki kilometre aralıklarla, dağınık olarak çalışmaktadırlar. Oysa sanayi sisteminde işçiler yoğundurlar; omuz omuza ve el ele çalışmaktadırlar. Beş bin ınetı·elik, altı bin ınetrelik bir alanda .kinı.i zaınan bin ila iki bin işçi çalışmaktadır. Onların evleri de genellikle birbirine yakındır. Sanayi çevresine yakın olarak, birlikte yaşadıkları bir işçi çevresi vardır. Dolayısıyla sennayedarlık sanayi sistenı.inde işçi -genel anlamda işçi; yani çalışan kimse, sömürülmüş sınıf- yoğundur. Oysa feodalite sisteminde köylülerden oluşan işçi [ırgat] sınıfı dağınıktır. Sanayi ve sanayileşnı.iş sernı.ayedarlık sisteıni ilerledikçe tarıın ve feodalite sistemini hep geriletir ve işgüçlerinin nicelik bakımından daha yoğunlaşınasına ve bu yoğunluğun sürekli artmasına neden o 1 ur. Önceleri on kişilik, yirmi kişilik, otuz kişilik gruplar birlikte çalışırdı. Sonralan sernı.ayedarlık arttıkça serınaye yığılması meydana gelir ve yüz tüccann yerine beş serınayedar ortaya çıkar. İşgücünün, sernı.ayenin ve üretinı.in bu öbekleşmesi işçi güçlerinin öbekleşmesini nı.eydana getirir. Dolayısıyla yoğunluk245 bakunından işçinin niceliği yükselir. İşçi sınıfının artınaya yüz tutması, daha kalabalık ve daha yoğun olmaya doğru gitmesi, işçi sınıfının nitel değişiini,

243 Sizin duygu ve beyin niteliğiniz değişmemiş, şiirin içeriği aynıdır.

244 Bu, fizikte de vardır. Örneğin suda ısının niceliğini artırırız. Beş derece oları bir suyun, bir, iki, üç,

dört, yetmiş, seksen, doksan, doksan sekiz, doksan dokuz derece ısıdaki bir sudan farkı yoktur. Niceliği

yüz dereceye kadar çıkaralım. Isının niceliği, suyu başka bir niteliğe dönüştürür. Yani suyu buhar haline

getirir. Bu niteliğin dönüşümüdür. Etkeni ise niceliğin özel bir noktaya varmasıdır.

245 Bunun bilimsel terimi 'densite'dir.

devrimi, uyanışı ya da öz bilinci adını taşıyan nitel bir değişime dönüşen

nicel bir artıştır. Tıpkı suyun ısı derecesinin artması örneğinde olduğu

gibi. Genellikle gece gündüz kalınan çevrelerde [eğer görmüşseniz]

ders çalışılan, sonra da dağılınan ve herkesin evine ve mahallesine

gittiği çevrelere oranla grup bilinci ve duyarlığı daha fazladır. Bunun

nedeni, bireylerin iş ve yaşantı çevresinde yoğun durumda ve birbirlerine

yakın bulunmalarıdır. Fakat dağınık oldukları zaman böyle olmaz.

İşçilerin birbirleriyle sürekli teınas halinde olmalarıyla onların

densitelleri yükselir; yoğunlukları ve kalabalıkları daha da artar; anlaşınaya

ve zihinsel alışverişe, fikri çatışmalara, meselelerin ele alınnıasına,

bir ya da beş veya on kişi tarafından dile getirilen bir düşünce ya

da sözün bin, iki bin ya da beş bin kişiye yansımasınaneden olur. Bunlar,

bilinçliliği, uyanışı, sınıf duygusunu, sınıf ihtiyacını, aynı şekilde

kendine güvenip inanmayı, kendi gücüne inanmayı, kurumlaşmayı,

sınıfsal uyanışı, aynı şekilde muhalif sınıfı yenilgiye uğratma düşüncesini, çözümleme ve irdelemeyi, çevreyi, sorunları, şartları ve kendi hayatlarını tanıyıp değerlendirme gücünü onlara daha çok kazandıran etkenlerdir.

Dolayısıyla sermayedar da bunları bilir. Çünkü sermayedar da artık o eski bonkör değildir. Şiındi bonkör gitıniş, para uzmanı gelnı.iştir ve büyük toplumbiliıncileri, filozofları, bilginleri, hatta büyük Marx uzmanlarını ve büyük sosyalistleri kendi işinde istihdam edebilir.

Dolayısıyla hepsi tehlike etkenlerini ona bildirirler. O ise bu etkenler karşısında kendini hazırlayarak tarihin akışını, doğal olarak iledeyip patlaması gereken cebr1 gidişin tersine yönlendirir. Gördüğümüz gibi Batı sermayedarlığı bu başarıyı elde etmiştir. Söylediğim gibi, on dokuzuncu yÜzyılda işçi sınıfı devrimi ihtimali oldukça fazlaydı. Öyle ki günderne geliniş ve başlamıştı. Fakat yirminci yüzyılda bakıyoruz ki hiçbir haber yok. Hatta genelde proleter sınıfının Fransa' da bazı mahallelerde sağcılara oy verdiğini, Fransa ve İtalya seçim tablolarında sola ve sağa olan eğilimin tam anlamıyla belirginleştiğini görüyoruz.

İşçi sınıfı için seçimlerde tam anlamıyla belirgin olan siyasi tablo adlı bir tablo bulunmaktadır; Fransa'nın yaşayış durumu biraz biraz düzeldikçe siyasi tablo, sağa doğru eğilim olduğunu gösterir; yani Marx'ın andığı Avrupa' daki mahkum, mahrunı. ve proleter sınıf sağa doğru

yönelmektedir.

Yaşayış durumu aşağı düzeyde olduğu ve savaşın etkisiyle
ya da başka birşeyin etkisiyle çöküşe yüz tuttuğu zamanlardaysa tablo
sola doğru yönelir. Fakat şimdi on dokuzuncu yüzyılla karşılaştırıldığında,
tablo şiddetle sağa doğru yönelmiştir. Oysa tarihin cebri işçi
sınıfını sola doğru o denli yöneltmeliydi de işçi sınıfı devrime kavuşmalıydı.
Fakat tarihin akışından uzaklaşmaktadır. Bu, sermayedarın bu

etkenleri bilınesi ve 1 densite'yi, yani işçi sınıfının yoğunlaşınasını engellemeye
çalışnlası yüzündendir. Eski işçi çevrelerinde, bütün fabrikaları
bir köşeye toplaınak [İngiltere' deki Longshire gibi yaygındı. Böylece
fabrikalan bir noktada topluyorlar ve sanayi çevreleri ya da sanayi şehri
veya bir sanayi bölgesi oluşturuyorlardı. Genellikle de işçi seıntlerini ve
işçi çevrelerini fabrika çevrelerinde oluşturuyorlardı; böylece işçiler oralarda
yaşıyorlardı. Bu yüzden işçinin ortak yurtları, ortak havuzu, ortak
yaşantısı, ortak nıahallesi, ortak iş yeri, ortak sineması, ortak plajı vs.
vardı.

Fakat şimdi artık böyle yapmıyorlar; tanı tersine çalışına ınahallinin
evden daha uzak olnıasına, işçi için tek bir toplu konut yerine, dağınık
şekilde ve birbirinden uzak bir sürü toplu konut oluştunuaya çalışıyorlar.
Sanayi şehirlerinin birçoğunda yeni yeni, işçi ınahallesi adıyla şehre

iki kiloınetre uzaklıkta bir ınahalle yapıldığını görüyoruz. O ınahallenin ortasında ova, çöl ya da boş alanlar, parklar ve atıl topraklar yer alıyor. Ardından, üç kiloınetre uzakta başka bir ınahalleyi görüyoruz, sonra bir başka ınahalle, sonra bir tane daha. Yani oldukça geniş bir alanda, birbiriyle tenıası bulunmayan üç, dört, beş, altı toplu konut oluşturuyorlar.

Bu yüzden, onlar kendi sineınalarına giderler, onların kendi· yurtları var, bütün alışverişleri ve gezip dolaşnıaları kendi setntlerindedir. Bir başka yerdeyse aynı sınıftan olan başka toplu konutların birbirleriyle bağlantıları yoktur; olsa olsa bazen teyze oğlu, aınca veya teyze kızını gönneye gider hepsi bu. Yoksa karşılıklı doğal iletişim oluşınaz. Böylelikle sennayedar, 1 densite'yi ortadan kaldıı~ır.

İşçi sınıfında cebri devriinİ hızlandıran en büyük etken sınıfsal bilinçti. Yani belirttiğini gibi, işçi sınıfının yoksulluğu hareket etkeni değildir. Ancak hareket etkeni olan yoksulluk duygusudur. Diyalektik hareket etınektedir. Yoksa biz, bin ya da iki bin yıl, kavnıiyet ve bozulmuş uyuşturucu din gibi çeşitli vesilelerle tezi ve antitezi birlikte öyle güzel ve hoş geçinen ve barış içinde yaşayıp giden fakat hiçbir şekilde hareket etıneyen nice katı diyalektikler gördük. Sınıfsal bilinç, devriinin hızlanmasına ve diyalektik harekete neden olur. Sınıfsal bilinç nasıl birleştirilebilir

ya da saptınlabilir ya da geciktirilebilir Bir ldınse sınıfsal

bilincin etkenlerinin ne olduklannı bilirse, sınıfsal bilincin yolunu tıkayabilir. Bütünüyle açıktır; Tıpkı, hastalık etkenlerini tanıyınca, onunla nasıl savaşınası gerektiğini bilen bir tabip gibi.

İstisnıar edilnıiş sınıfı kendi mahrunıiyetinin farkına vardıran özbilinçz46 etkenlerinin en büyüklerinden ve en güçlülerinden birisi ya-

246 Özbilinç meselesi, zihinsel bir meseledir; dış etkeni somut bir etken, istismar edilmek ve mahrum bulunmak olsa da.

şama biçimidir ve tek kelimeyle faydalanmak ya da olumsuzu mahrumiyet. Dolayısıyla ben mahrumiyet duyduğum ölçüde, sınıfsal bakımdan özbilince yaklaşırım. Bu, doğal bir durumdur. Peki, şimdi beniın mahrumiyet duyınama hangi etken neden olmaktadır Toplumsal bakımdan deneyebilirsiniz ve görebilirsiniz; aç olmak, aç olanın aç olduğunu anlaınası için yeterli değildir. Gerçekten aç olup da açlık hissetmeyen, yaşayış durumları iyi diye Allah' a, dünyaya ve reisierine de şükreden kinı.seler görülmüştür. Mi d esi açlık hisseder ama bilinci açlığının farkında değildir ya da açlığının farkındadır da doğal alınayan malırumiyetinin farkında değildir ve onu doğal olarak hisseder.ı47

Bir yığın etken vardır ki insan onlar yüzünden kendini aldatır ya da insanı aldatırlar. Oldukça büyük mesele, nı.ahrum olanı mahrum oluşunun

farkına vardıran etkenin ne olduğudur. Doğal hayatı tanımak ve doğal refah; yani kendisi gibi sıradan bir insan, müreffeh ve orta halli bir yaşayışta temel olarak nelere sahiptir Dolayısıyla dünyada kendisinin sahip olmadığı nelerin bulunduğunun farkına varmalıdır.

Te zat

Mahruın insanı mahrumiyetİn farkına vardıran, gelirden mahrum olınak ve gelirin azlığı değildir, üretimin azlığı değildir, mülkiyetİn azlığı değildir, varlığın azlığı değildir. Öyleyse nedir Tüketimin azlığıdır.

Her alanda -ister gıda ve giyim gibi gerçek tüketimlerde, ister halı, otomobil vs. gibi lüks tüketirnde olsun- tüketiminin az olduğunu anladığı zaman maluumiyetinin farkına varır. Her ne olursa olsun, ınahrumiyet duygusunu ve İstisınar edilme bilincini, tüketilnde yetersizlik duygusu oluşturur.

İstisınar edilnı.e ya da mahrum olma duygusu, tüketirnde yetersizlik yoluyla tanınır. Tüketirnde yetersizlik nereden bilinir Sınıfsal çelişki; nede sınıfsal çelişki Varlıklı almada Üretimde Gelirde Hayır; tüketimde. Yani Yani bir sınıf başka bir sınıfın bir nı.ilyon katına da sahip olsa bu sınıf geri kalmışlığının ve ınahruınluğunun pek de. farkına varınaz. Ancak o sınıftaki tüketiınİn nasıl, ne düzeyde ve kaç kalemde olduğunu ve kendi sınıfında ne düzeyde ve kaç kalemde olduğunu hissedip gördüğü zaman işin farkına varır.

247 Arkadaşlardan biri -şu anda buradalar- anlatıyordu Birisi, yoksulluk, huzursuzluk, borç, mahrumiyet

ve benzeri şeylerden söz ediyormuş ve kendini bütünüyle kaybedip diyormuş, bu nasıl durumdur; durumumuz

günden güne daha kötü oluyor Ardından da kendini şu şekilde sakinleştiriyormuş Yine de

şükretmeli. Arkadaş sormuş, ne için Cevap vermiş, ya bu yaz sıcağında, Tahran'ın şu bunaltıcı havasında

bir de hastalansaydık da doktor kesinlikle sedirin altında yatacaksınız deseydi ne yapardık Elhamdülillah

şimdi böyle bir hastalığım ız yok. Ya Rabbi şükür, artık vaziyetimiz iyidir.

All ŞERiATi 569

Dolayısıyla insan aslında karşılaştırn1a ve tezat yoluyla bir gerçekliği

tanır ve anlar. Çünkü kapalı bir çevrede dört kelin1e bilen biri, kendisini

dünyadaki bütün alimlerden daha aliın sanır ve hiçbir ilnı1 yetersizlik

hissetmez. Fakat daha üst bir düzeye varıp başkalannın nereye dek düşündüklerini

ve neler bildiklerini görünce, işte o zan1an ne kadar biln1ediğini

anlar.

Dolayısıyla "Ben bilıniyorum.n Çok bilen, başkalarını gördüğüm ve

tanıdığım zaman beniın tarafıından hissedilir. Mahrumuın, istisn1ar

edilınişin1, yoksulum ve açımn duygusu, ancak başkalarının ve karşıtım

olan sınıfın neler yediğini, neler giydiğini, hayatında ne zevklerin bulunduğunu,

nasıl yaşadığını gördüğüın zan1an benin1 tarafıından hissedilir.

Bu durun1da, ınahruıniyeti yaratan tüketin1dir. Beni tüketin1de yetersizliğin1in farkına vardıran, başkalannın ve karşı sınıfın yaptığı tüketirndir.

Bu yüzden geçrnişte, bir klasik burjuvazi geleneği olan kendi piyasa geleneğimizde [sonuçta onlar ahlak ve din şeklinde yorun1ladılar, fakat bu bir tür sermayedarlık aklıdır ve dinle ilgili değildir; dinle, ahlak ve maneviyat meselesiyle açıkladıkları bir serınayedarlık aklıdır] örneğin bir şehrin yansını satın alıp yiyen filan tacirin taşların arasında, kıyınetsiz giysileriyle, felaket tozunun her yandan yağdığı oldukça izbe bir odada ya da bir bölmede dört tün1enden fazla etineyen bir n1asanın ardında oturduğunu, öyle olunca da bir tas yoğurtla ekınek yediğini ve, Hayatın bir kıymeti yok ağa!! dediğini görüyoruz. Neden Çünkü Hacı Ağa, onun eli altında bulunmasına rağmen değersiz elbisesinin onunkinden daha iyi olduğunu, hatta kılık kıyafet ve görünüş bakımından, karısıyla çocuğunun harcan1alan bakın1ından görünürde ondan daha iyi olduğunu görür. Bazen bunlar, gezıneye giderler, dinlenceye, restorana filan giderler. Oysa Hacı Ağanın bu taraklarda hiç bezi yoktur.

Mirza, Hacı Ağanın, kendisinden de ınahrum olduğunu görür. Dolayısıyla kendisinde kompleks, İstisınar ediln1e ukdesi ve ınahrum bulunınal ukdesi ortaya çıkmaz. Bakıyoruz da biziin eski serınayedarlığınız, Avrupa' dan önce akıllanınış.

Klasik şehirlerde [Kaşan ve Y ezd gibi] ve eski n1ahallelerde ev ler,

dışarıdan bakıldığında birbirlerinden pek ayırt edilmezler. Kapılar, beylerin ve valilerin evleri hariç, yaklaşık olarak birbirlerine benzerler.
Yoksa klasik bir esnaf hacının evi, başkalarının evinden pek farklı değildir. Genellikle duvarlar kerpiç ve birbirine benzer. Öyle ki Kaşan'ın bütününe dışardan baktığınızda sanırsınız şehrin hepsi bir ailedir. Olsa olsa bir ev daha küçük ya da daha büyüktür. Fakat sınıfsal düzeyler arasında fazla tezat yoktur. Ancak evin içine girdiğinde neyin nasıl olduğu anlaşılırdı. İç odaya, sandık odasına gittiğinde, halıları gördü570

ğünde, sofra yayıldığında, bitişik evle arasında oldukça fark bulunduğu ve kesinlikle onunla kıyaslanan;.ı-ayacağı anlaşılırdı. Oysa yeni şehirlerimizde ve yeni sınıfsal sistemiinizde bu tezat olduğundan daha çok görünüm kazanmakta ve tain tersidir. O, bütün çabasını evinin dış görünüşü için harcar. Evin içiyse kireçle badana edilmiştir. Fakat evin dışında en güzel taşların ve kendine özgü işleınelerin olmasına çalışır. O, başkaları için yapar bu işi. Kendisiyse bunu hiç görnı_ez ve bunun onun hayatına getirdiği bir rahat söz konusu değildir. Sınıfsal bakımından ötekinden ayrı ve üstün olduğunu göstermek ve böylece ruhsal bakımdan huzur bulmak ister. Yoksa somut yaşayış açısından evin dışının tuğla ya da taş olması bir sınıfsal ruh halidir. Genellikle eskiden evlerin kapıları birbirine benzermiş. Fakat şimdi herkes bilerek evinin kapısını '

öyle boyar ya da tasadar ki sokakta bu kapı tam anlamıyla başka kapılardan ayrılır. Hatta kapının üstünü, kapının tasarımını, çevresini ve süslemesirü, benzeri bulunmayacak şekilde yapar. Mahallede ve sokakta nı_ümtaz 9lına peşindedir. Her zaınan otoınobilinin rengini ya da nı_odelini taın olarak seçkin olarak bir şekilde seçer. Seçkin giyecekler peşindedir, seçkin olmak belirgin olmaktır; bunun başka bir tarz olduğu, bunun apayrı olduğu ve sınıf dışı olduğu gösterilmelidir.

Dolayısıyla hep görüntüye yönelir; hatta gerçek bakunından taşıdığı tezat ve ihtilaftan daha fazla olarak ihtilafı dışarda göstennek istei Dolayısıyla hep bu görüntüler, gerçek ya da gerçek dışı varsıllığı başkalarıyla gösterip onları aşağılamaya neden olur. Bu Batı'nın sınıfsal ruh hali olup refonnistler bu imtiyazın peşindedirler. Bu, başlıbaşına sınıfsal tahrik etkeni ve bu görünüşe sahip olaınayan mahrum sınıfın uyanış etkeni dir.

Bu aristokrasİ geleneği Batı' da bizdekinden daha fazla olmuştur. Çünkü bizim İslam topluınumuzda, hiçbir zaman İslami mülkiyet sistemi ve iktisat sisteıni bulunmamış olmasına karşın, İslam ahlakı hala aristokrasİ görüngüleri karşısında direnmekte, savaşmakta ve genel olarak servet, refah ve zevke erme bakımından bu gösteriş,- başkalarını aşağılama ve cakas atma haletinin oldukça zayıf kalınasına neden olmaktaydı. Oysa şimdi Avrupa' da bu ruh hali, Büyük Fransa Devrimi'nden

-ki aristokrasiyi ortadan kaldırmıştır-iki yüzyıl soma bile şiddetlidir ve hala yol yürüme ve giyinme tarzı bile aristokratiktir. Hatta bunların sahip olduklan restoranlar kapalı restoranlardır. Yani siz, ne kadar para verseniz de o restoraniara gitme hakkına sahip değilsinizdir. Kulüpler kapalıdır [kulüpler ailelik ve aristokratiktir, kartları vardır, özel üyeleri vardır, aristokratik ailelerin -memurlar değil- birbirleriyle iletişimi vardır]. Eğlence yerleri tanarnıyla kapalı yerlerdir. Evlilikler kapalıdır. Hareket tarzı, ilişkiler, kalkıp oturmalar ve onların topIili

luınsal etiketleri, bir tür sert kayıtlar taşır ve bunların toplamı, bu kesimi ve sınıfı bütün halk arasında seçkin kılmak ister ve aslında doğal olan ve kanında, hayatında, tabiatında ve yaratılışında var olan üstünlüklere sahipıniş gibi kendisini başkalanna dayatınak ister. Bu, bugün · bile vardır. Kiınsenin bunun alıcısı alınadığı doğruysa da o gene de satmaktadır.

Sınıfsal tezadı sergileme ve kendini gösterme psikolojisi, rnahrum sınıfın ukde kazanacağı, kendisinin yoksulluğunun, sınıfsal ayrılığın ve uçurumun farkına varacağı tüketüne-Avrupa'da daha çok, burada da başladı- neden olmuştur. Geçmişte -yüz, iki yüz yıl önce- birkaç serınayedar dışında varsıl ve sennayedar sınıfın ve genel olarak tüccarların, paralı kiınselerin ve mülk sahiplerinin orta ve alt sınıfa oranla ınesafeleri

fazlaydı, fakat ınesafe göstergesi azdı. Şiındi gerçek sınıfsal nı_esafe daha az, fakat göstergesi daha fazladır. Bu bay, ınaaşı iki yüz, üç yüz tümen artınca, heınen bu artışı her yere yansıtır. Herkesi otoınobille, elbiseyle, evin dış kapısıyla, görüntüsü ve şekliyle, perdeleri, halılan, ınobilyalan değiştirınekle ve herşeyiyle aşağılar; bütün aileye, arkadaşlarına, tanıdıklarına, sokak sakinlerine ve herkese kendisinin onlardan daha üstün olduğunu ve yükseldiğini gösterir. Hatta boş yere borçlanıp beyhfı.de ınasraflar eder. Sofrasından günden güne eksiiterek otoınobiline ekler [insanın midesini kimse gönnez, aına bu, insanın haysiyetidir, der]. Evinin güneş gören, sağlıklı olan, büyük olan, iyi olan yerini bütün servetini ve imkanlarını kullanarak ınİsafir odası olarak düzenler ki yılda bir iki kere kapısı açılır, fakat kendisi, karısı ve çocuğu, evin en kötü yerinde, en kötü biçiında yaşayıp gider. Beslenıne durunı_uyla, doğal ıınkanlarıyla ilgili olan ve çocukların gerçek ihtiyaçlarını oluşturan bütün imkanlanndan kısaı·ak, keserek gösterişi daha fazla olan şeylere öder [daha iyi bir otoınobile kurulur da ekmekle süzıne yoğurda taliın eder]. Tüketimdeki bu te zat, istismar edilen sınıfın uyanışına neden olur. Yani o, kendisinin hala sahip olmadığı şeylere onların sahip olduldannı sürekli kendi gözüyle görür. Dolayısıyla her gün akşama dek

11 senin yok, senin yok, senin yok, ll onların var, onların var, onların var, gözüne, kulağına ve d uygulanna çarpıp durur ve ne yapması

gerektiği konusunda onu uyandırıp bilinçlendirir. Bunlar, onu seferber eder ve onda kin yaratır.

Dedim ki bizin1 klasik zenginlerimiz ve burjuvamız, tüketiminin görüntülerini gizlerdi ya da aşağı çekerdi, kesinlikle masrafı azdı ve durmadan para yığardı. Fakat Schwartz'ın deyişiyle aklı başına gelen sermayedar olayı tersine çevirdi. Yani mahrum sınıfın ve işçi sınıfının tüketim görüntüsünü artırdı, fakat kendi tüketim görüntüsünü de azaltınadı ve işçi sınıfının gösteriş yollu tüketimini artırdı. Nasıl

Örneğin, ben, Fransa' da bir işçiyim. Aristokrasiye ve varsıllara ait olan ve bizim sahip almadığımız nimetler ve lezzetler neydi Onların plajı vardı; hep deniz kıyısına giderlerdi, deniz kıyısında dinlenmek aristokrata ve varsıllara mahsustu, çünkü onların plajları ve deniz kıyısına gidebilecekleri otomobilleri ve araç gereçleri vardı. Fakat yoksullar ve çaresizler, gidip Şuş Meydanı'nda dolaşmalıydılar. Sermayedar der, pekala işçi sınıfına deniz kıyısına [deniz kıyısının bir masrafı yok ki, git istediğin kadar yüz de iyice suyunu al!] gelebilinesi için imkanlar verelim de kompleksi ortadan kalksın. Neden Çünkü o refah hisseder, hatta refahtan da yüksek duygular. Onun ailesinin ve sınıfının bir ukdesi ve hasreti ortadan kalkar. Deniz kıyısı, bir sermayedar ve zengin için somut bir tüketiındir. Gerçekten sinirleri, sağlığı, eğlencesi

ve dinlencesi için gider. Fakat işçi, haysiyeti için gider. Bazen bir günden çok zamaıu olmadığı halde1 Tahran' dan hızla oraya gider, elini suya değip heınen geri döner. Sadece başkalarına, biz gittik diye göstermek için değil, ruhsal bakıından bir ukdeyi kırmak, hafifleınek ve gönlünde ki hasreti gidermek için. Bu bireysel ve içsel bir psikolojidir. Açlığını gidennekte, ardından da tatmin olmaktadır.ı4s

Paris' te, gidebilmek için on frank, on beş frank, yirmi frank vermesi gereken sineınalar vardır. Üç dört sineına vardır ki bunlar fakir ve biçare harcı değildir [o, şehrin içindeki Temeddün vs. gibi sinemalara gitmelidir]. O Şanzelize'de sineınaya gidemez. Bu bir hasret ve ukdedir. Kesinlikle kendisi, çevresindekiler, ailesi ve sınıfı oraya gidemez. Pekala. Sermayedarlık oraların yolunu ona açar, ona birşey vermeksizin. O tam olarak aristokrat sınıfının içine girdiğini ve aristokrasİ nimetlerinden yararlandığını hisseder. Ne yapar Hiç. Bu işçi, aynı sinemaya ve filme, patronunun ve dünyanın en büyük fabrikatörünün gittiği yere gidebilir. Aynı yere, aynı sandalyeye oturabilir. Patronunun sıcaklığının henüz kaybolmadığı koltuğa oturmaktan zevk alır. Eskiden sinemaya giden aristokrat gibi sandviç alır, ailesiyle birlikte durur. Patronu nasıl viski içiyorsa o da bira içer, fark etınez. Dünyanın en iyi sinemalarında bunları eda eder. İşçi sınıfıyla aristokrat kesim arasında sadece küçük bir kayıt vardır hepsi bu. Onun da pek öneınİ yoktur. Bu

kayıt, işçinin sadece perşembe günleri sineınaya gidebilmesidir. Yani o sineına her hafta sadece perşembe günleri bilet fiyatının bir frank olduğunu ilan etmiştir. Buna dayanarak, gidebilirim demektedir.

Öyleyse ben, her zaman benim sınıfıının yüzüne kapalı olan ve benim için sembolik yanı bulunan yerlere yol buldum. Artık tiyatro da var opera da [daha üst derecede opera]. Paris operası, aristokratın, çok

entelektüel bir kesimin, çok yüksek tahsillilerin, Louis'lere, Versailles' a bağlı bulunan sanatçıların malıdır. Aslında sanat ve yeri onlara aittir. O operaya gidemezdi. 'Çünkü böyle elbiselerle kapıdan geçirmezler. Aslında o hİzınetkarlar bile onun yedi ceddi kadar lüks içindedir ve insana kompleks verirler. O zaınan, kültürel bakundan Maliere ve Puşkin operasını görebilecek kadar seviyeli oln1ayan o işçi [o aslında anlaınaz ve zevk almaz, o şu 'Cigi Cigi Nene Hanım' ve 'Baba Kerem' şarkılarını sever.] bu haliyle oraya gider. Örneğin opera biletinin iki frank olduğunu ilan ettikleri gün, ailesiyle, çocuklarıyla ve hacı emınisiyle operaya gider. Oraya gitmiş olmak için gider. Sürekli ardından kendinin ve atalarının hasretini çektiği ve hasretle baktığı aristokrasİ hareıninin ınahreınlerinden birine olan ukdesi ortadan kalksın diye gider. Bu bir tür tüketiındir; ınanevi ve ruhsal tüketim.

Aristokrasİ tüketiıninin sembollerinden olan buzdolabı ve otomobili ona veririz. Nasıl Ona satın alma ıınkanı veriyor muyuz Hayır. Ona satın alına ıınkanı verirsek sınıfsal ilişki ortadan kalkar. Sermayedarlığın aklının başına gelınesi meselesi, işçi sınıfına, aynı İstisınar ve yoksulluğu içerisinde ona sahte bir tokluk ve refah duygusu vermesidir. Sermayedar, henüz birşey harcamamıştır. Bayıın! Senin buzdolabı alacak paran yoksa buzdolabı hasretin de mi yok Para vermeni istemez; al götür birader. Televizyon nıu istiyorsun On kuruş verıneden kap götür. Fakat televizyonu her açnı.ak istediğinde kumbarasına bir tüınen atınalısın. Birşey değil. Fakat aristokratlar ve burjuvalar istedikleri zaman açabilirler. Her h.alükarda o, aristokrasinin sembolü olan birşeye sahiptir. Yani Fransa'nın en büyük serrnayedan da televizyondan daha yükseğine sahip değildir. Pekala, senin de var. Fakat küçük bir şartı var. O zaman o ne yapar Eskiden çocuklan bozuk para alırlardı, harcarlardı, eğlenirlerdi. Karısı azar azar para biriktirirdi. Para iki yüz üç yüz tümen olunca bir derde yarardı. Kendisinin de bozuk parası olunca dilenciye verirdi ya da birine yardım ederdi veya örneğin kuınbaraya atardı yahut sağa sola harcaı·dı. Fakat şimdi bu paraların tünıü televizyon kumbarasının içine gidiyor. Neden Televizyonu açar, on beş dakika sonra kendiliğinden kapanır. Devcnnını görmek istiyorum der. Sonunda anı.acına ulaşmak için Hasan'dan Hüseyin'den bir

yolunu bulup borç almalıdır. Komşusu evine gelir. Ev sahibine, Gel de televizyonu aç. deıneye utanır. Mecburen cebinden para çıkarır. Serınayedar, komşulardan, arkadaşlarından, akrabasından ve yakınlarından durmadan emer. Ondan on kuruş bile istemez, rneccanidir.

Fakat ne olınuştur İşçi aristokrasinin en büyük tablolanndan ve alan1etlerinden birini, ınüreffeh hayatın en iyi, en lüks, en güzel ve en şerefli gerecini evinde banndırınaktadır. Sonunda der ki, Ya rabbi

şükür, durumlar pek düzeldi; rüyaınızda bile ·görınezdik, elhaındülillah durum iyileşti. Bu şekilde otomobil sahibi de olabilir. Çünkü taksit, hayat durumunu ve alıngücünü artırmaksızın ve sınıfsal ilişkiyi fazlalaştırınaksızın, hayatta bütün mucizeleri gerçekleştirir. Ona sahte bir alım duygusu verir; ardından da masraf.

Batılıların Doğululara verdikleri borçlar iki şey içindir; Birincisi, bu geri kalınış nlillet, ınallarıınızın fiyatlarını bir anda düşürecek kadar fakirleş memelidir. Bu millet, satın alanıayacak kadar fakirleşti ği zaman pazarıınız elden gitti demektir. İkincisi, kendisi üretecek kadar da zengin olnıamalıdır. Ancak orta halli kalmalıdır. Bu iş için ona sahte bir alım gücü veririz. Nasıl Bunlardan birisi 'borç'tur. Hatta bir miktar iltimasta da bulunulur; Örneğin uranyuınu Tanzanya'ya götürürdük, oradan da elınas getirirdik Onun her gramını 50 tümene alırdık Fakat

şimdi kendiiniz fiyatını 60 tümen yapıyoruz. Henı onları minnet altında bırakn1ış olduk, hem onlar dünyadan, vaziyetten ve her şeyden razı olurlar, hem de onlara alım imkanı vermiş oluruz; böylece n1allarımızı pazarda daha çok tüketiriz. Bu yüzden biz ona on tümen bağışlayıp elmasın fiyatını artırdığımız zaman, yarın o ülkeye sermayedar mallarının giriş grafiği % 30 artar ve fakir ülke memnun olur. Hem siyası bakımından gururu okşanır, hem toplumsal bakın1dan, hem iktisadi bakımdan ilerlen1e duygusunakapılmış olur ve hem de asılsız tüketiınleri artar. Çünkü şimdi daha çok satın alabiln1ektedir. Bu, geri kalmış ülkeden, geri kalınış sınıftan ve ınahrun1 sınıftan çıkına duygusu ona tattırılan sahte bir duygudur. Bunların hepsi bedavadır. Şin1di artık bu mahrum işçi sınıfı, en iyi aristokrat sinemasına ve deniz kıyısına gidebilir. Her ne kadar, aristokratın plajı daha yukarıda ve bunlarınki daha aşağıda olsa da fazla fark etınez. Onların daha iyi araçları var, sizin daha kötü. Fakat her halükarda siz de deniz kıyısına gitmektesiniz. İşte bu şekilde ona otoınobil, buzdolabı, televizyon, üç, dört, beş kalem -id burjuva sınıfının, ınüreffeh sınıfın sembolüdür- veririz. Dolayısıyla o, sınıfsal durumu değişmeksizin müreffeh olduğunu hisseder.

Bir başkası ise toplumsal ıntiyazlardır. Sigorta, toplumsal güvence [securite sociale], iş hukuku vs. gibi toplumsal ıntiyazların bir miktarını sermayedarlık ona verir. İşte burada sermayedarlık gerçekte maya tutturmaktadır.

Artık kandırıcı değildir. Ona maya vermektedir. İşçi sınıfını başkaldırıya iten durumlardan biri, geleceğinin güvencede olınayışıdır. O, Ben burada gençlik gücümü tüketiyoruın. Eğer yarın elim tut ınaz olursa beni işten çıkarırlar, yoksullaşırım. Yaşlanırsaın ve çalışamazsam kanınla, çocuğuınla aç kalırız. Hiçbir güvencemiz yok O, bütün hayatımıza ve yazgımıza n1usallat durun1da; ne zarnan isterse çıkarır bizi. diye hisseder hep. Dolayısıyla sermayedat, bu huzursuzluk ve

güvencesizlik249 psikolojisini ve bu saliantı haletini ortadan kaldırır ve sınıfsal bir güven ve güvence verir; O, çalışma süresi içerisinde belirli bir zaman İstirahat etme hakkına sahip olur, en1ekli olma hakkını kazanır. Sermayedar der ki onun kendi n1aaşından sosyal sigorta olarak yüzde beş keseriz, yüzde iki ona harcarız. Sonra karısını ve çocuğunu hayat sigortası -istediği kadar- ve sosyal teminat altına almak için yüzde on keseriz. Karısının doğum yapması karşılığında ona iki yüz elli tüinen ücret veririz. Bunlar ona çevrilen niinetlerdir.

Fakat serınayedarın onun için yaptığı bu kadar harcama, artık onun öfkesinin sürekli olarak kalbinden silinmesine neden olur. Sermayedarla arasındaki tezat psikolojisi onun kalbinden silinir ve yarış psikolojisi ortaya çıkar. Ne farkı var Farkı şu ki on dokuzuncu yüzyıl sermayedarlık sisteminde işçi sınıfı her zaman için umutsuzdu ve bütün etkenler

onu küçültürdü. Tam·ı seni böyle yarattı, çok şefkatli Hz. Mesih böyle istedi ve sen böyle olmalısın. Din, Allah tarafından derdi ki sen bu mahrumiyet içinde kalmalısın; böyle yaşamak için yaratıldın. Sermayedarlar, feodaller ve varsıllar da öyle yaratıldılar. Esasında seninle bu varsıl sınıf arasını ilahi iradenin kalın ve aşılmaz duvarı ayırmıştır. Bu etkenler onu umutsuz kılnuştır. O sermayedar sınıfının hizmetinde bulunan filozof, toplumbilimci, edip ve şair ~hepsi- necabet ve ahlak adına onu kendi durumunda kalmaya zorluyorlardı; eğer kalmazsa günahkir ve fasit bir insan olurdu; insanların hukukunu gözetineyen bir insan olurdu. Maneviyat, din, ahlak ya da başka her şey adına onu olduğu yerde kalmaya zorluyorlardı. O artık umutsuz o_lmuştu. Dolayısıyla aristokrat sınıfı, kendini olabildiğince fazla bir biçimde kendini üstün, seçkin, varsıl, tekelci ve bu sınıfı mahrum edici olarak gösteriyordu. O, bu duvarı yıkabileceğini ve onun hayatına ve nimetlerine bir ıniktar ortak olabileceğini düşünmüyordu. Fakat fiili sınıfsal biçimde o, kaçınılmaz olarak işin farkına vardığı ve sınıfsal bilinç kazandığı zaman, bunların görünürde Tanrı tarafından söyledikleri şeyi aslında Tanrı tarafından değil, efendiler tarafından söylediklerini anlıyordu. Dolayısıyla dini bir yana bırakıyordu. Gördüğünüz gibi, on dokuzuncu yüz yılın sınıf savaşımları, materyalizme dayanır. Çünkü din para babalarının hizmetindeydi ve kilise hepten onların vakfıydı, onların hizmetindeydi.

Aslında kilisenin kendisi, hem para, heın kudret hem de

aldatınaca -her üçü- kalıbı içerisindeydi.

Gördüğümüz gibi Batı' da sermayedarlığın en büyük hisseleri Roma

kilisesinin malıdır. Dünyanın en büyük serınaye yatırımları bunlara

aittir. Dolayısıyla halkın hizmetinde olmamıştır. Bu yüzden o, dine kar-

249 Bazen hiç bir şeyinin olmadığı, hatta çalışma ve yeme içme imkanının da bulunmadığı on dokuzuncu

yüzyılda olduğu gibi.

şı ve sınıfsal sisteme karşı başkaldırır. Yolunun devrim olduğunu, her

şeyi kırıp dökmek ve birbirine katmak olduğunu bilir. Bu yolda yitirecek

birşeyi de yoktur. Marx der ki; Devrimci olan işçi sınıfıdır, çünkü

devrimde yitirecek birşeyi yoktur. Bu durumda sermayedarlık, işçinin

eline birşeyler verınek gerektiğinin farkına varır. Böylece işçi, devrimde,

elindekini yitirme endişesiyle, hasbelkader sahibi olduğu şeyi elden

çıkarma kaygısıyla riske girmekten kaçınır. İşçi 'sahip' olunca artık muhafazakarlaşır.

Düşünce olarak devrimci kalmak istiyorsa kalabilir. Düşüncede

devrim yapmak istiyorsa yapsın; isterse kan akıtsın, mesele

değil. Mutlak özgürlüğü vardır. Fakat devrim düşüncesini ortaya çıkarmamalıdır.

Fransa' daki bu sınıf, on dokuzuncu yüzyıldaki aynı devrimci

sınıftır, aynı devrimci proleter sınıftır. Fakat geçen yıl sekiz saat

çalışırken bu yıl yedi saat çalıştığını görür, sınıfsal savaşım verir, grev yapar. O, çalışma saatini yarım saat azaltabilir, maaşım artırabilir. Durumu daha da iyileşmektedir. Daha fazla sosyal tazminat almaktadır. Sigortası iyileşmekte, genişlemektedir, refahı artmaktadır, imkanları artmaktadır. Birkaç grev daha yapabilir. Sermayedar, çok sıkıntı çekti, bir iki saat de grev yapsın, diye sendikalizn1i bir teneffüs yolu olarak ona verir. Çünkü sonunda işçi liderleriyle bir araya gelirler ve sorun çözülürıso.

Arz etmek istediğim konu şudur; Üretim ihtilafını, mülkiyet ihtilafını ve sımf ihtilafını korumak için tüketim ihtilafının ortadan kaldırılması. Bu, 'sermayedarlığın aklının başına gelmesi' dir. Bu sözün ne kadar tutarlı ve mantıklı olduğunu görüyorsunuz. Yani sermayedarlık, açlığı

250 Ben filan beye itiraz etmiştim Nasıl oluyor da siz falan litapta imam Musa Kazım'ın ağzından -ki her halükarda Şia imamıdır ve onca devrimci sözler etmektedir- onun halifenin huzuruna giderek ona yalvarıp kendisini kucaklayıp kendine bastırmasını rica ettiğini ve bu yolla halitede muhabbet ve yakınlık duygusu doğar da kendisini bağışlar, halifenin öfkesi ve huzursuzluğu ortadan kalkar ve kendisine karşı şefkatli davranır diye umduğunu aktarıyo~sunuz Acaba bu Şia imamı mı Bu, senin yarattığın bir imam. Bu Safevi imamıdır. Şia imamı şöyle diyen imamdır Bir nefes bile olsa, size olan borcunu ödemesi

için bir zalimin hayatta kalmasını arzularsanız, bu zulüm nizamına yardım etmiş olursunuz. Bu,

nasıl. bir imamdır Ben, başlangıçta o beyin, Kesinlikle bu rivayet uydurmadır. ya da Böyle bir şey

kesinlikle yoktur, yalandır. veya Bu rivayeti o kitaba ben ekledim. yahut Rivayet zayıftır. diyeceğini

sanıyordum. Fakat benim, Neden o rivayete sarıldın itirazıma, bir minberde şöyle demişlerdi Hayır

efendi! Bu rivayetti. Fakat sen söylerken onu kötü gösteriyorsun. Bazılarının laf getirip götürmeleri sonucu

Halife Harun Reşid ile imam arasında ihtilaf, kırgınlık ve yanlış anlama meydana gelmişti. Sonra

imam, halifenin yanına gittiler ve Peygamber'in bu rivayetiyle, kendisinin akraba olduğunu hatırlattılar ve

bunlar birbirleriyle musafaha edip kucaklaştılar. Böylece onların ihtilafları ve yanlış anlamaları, elhamdülillah

ortadan kalktı. Dedim, pekala. Ya Rabbi şükür, yine de Ya Rabbi şükür. imarnet ve hilafet ihtilafı,

onca kanlara, onca sıkıntılara, onca işkencelere, imamların, Peygamber sülalesinin, Şia şehitlerinin onca

mücadelelerine rağmen, halifenin habercisinin yüzünden bir problem ve yanlış anlama olmuş da Allah'a

şükür şimdi giderilmiş. O zaman, ben standartiaşmış Şiayım, o değil, diye beni suçlamaktadır. Eğer Şiilik

senin dediğinse Ali'den birnebze koku almış olan herkesin görevi, bu düşünce tarzıyla savaşmaktır.

Evet, sınıfsal ihtilaf giderildi.

yatışıp böylece birşeye sahip olması ve bunu devrin-ı yolunda tehlikeye atmaması ve riske 3ökmaması, isyan etmemesi, öfkelenrnemesi, hatta sınıfsal bilincinin körleşınesi için işçiye birşey vermektedir. Çünkü o, patronunun sahip olduğu herşeye elhaındülillah kendisinin de sahip olduğunu görmüş olur. Sonuçfa, belirttiğıın gibi, hiçbir şeyinin olmadığı ve birşeye ulaşmak için serınayedarlık toplumunu ve sisteınini ortadan kaldırınası, parçalaması, yok etmesi ve devirmesi gerektiği psikolojisini yaşarken yavaş yavaş k~ndisine birşeyler [grev, sendika hakları, sigorta, deniz kıyısına tatile gitme imkanı, buzdolabı vs.] verildiğini ve kendisinde uınutsuzluk yerine umut belirdiğini görür. Uınutsuzluk, sermayedarlık ve sınıf düzeninin korunmasıyla bu sınıfın insanı bir hayata sahip olamayacağından kaynaklanıyordu ve ister isteınez devriine girişmek gerekiyordu. Fakat yavaş yavaş işçiye birşeyler vern-ıek ya da sahte bir refah duygusu kazandırmak veya ideoloji yerine sendikalizmin kapılarını ona açmak25ı -bütün bunlar- yoluyla bu yedi sekiz yıl içerisinde daha iyi bir duruına gelen işçi, mevcut duruınu korumak yoluyla sendikal mücadele sayesinde daha çok ayrıcalık elde edeceğine umutlanır. Bu yüzden uınut insanı sakinleş-Ürir ve sahte refah duygusu hoşnutluk meydana getirir. Tüketiındeki farklılığın azalınası ve aristokratİk seınbollerin ortadan kalkınası, bunalımın ve çelişkinin hafiflernesine

neden olur. Se~dika da muhtemel tıkanıklıklar için yanlış bir teneffüs yolu oluşturur. Evet, bu, serınayedarlığın aklının başına gelmesidir ki bu uğur da kendisinden bile birşey ler harcaı·.

Burjuvazi döneminde, mutlak suretle çıkarlarının en fazlasını elde etmek istiyordu, fakat serınayedarlık döneminde devrimi yok etınek için bir n-ıiktar harcama yapar ve çıkarlarından vazgeçmeye de hazırdır. Yani yüzde yirmi yerine yüzde on beşe razıdır. Burada, devrimi yok etınek için işçinin lehine ya da işçi çıkarlarının lehine yüzde beşi feda etmeye hazırdır. On dokuzuncu yüzyıl sömürgeciliği bu durumda on yıl sonra devrimin gerçekleşme ihtimalini görürse sömürüyü biraz hafifletir ve bu ihtimali yirmi yıl, otuz yıl, yüz yıl geriye atabilmek için düşman lehine bir miktar çıkarından vazgeçer. Yahut böylelikle devrimi tamamen ortadan kaldırır. Bir dereceye kadar başarılı olduğunu da görüyoruz. Fakat bu başarının asıl nedeni nedir Ne yazık ki on dokuzuncu yüzyılda ve fikri gelişiminin zirvesinde bulunduğu bir sırada Marks, Batı sermayedarlık sisteıninde işçi sınıfı ile işveren ve istismar meselesi

251 Sermayedarlık, ideolojiyi yok etmek için sendikalizmi, ideolojik hizipleşmeyi yok etmek için de sendika

haklarını ortaya atmıştır. Böylece onun çıkarlarını toplum ve katman düzeyinde değil bir sınıf düzeyinde

ve sermayedarla olan ilişkileri düzeyinde halletmiştir. işçi, sermayedardan bu hakları zorla alsa

fark etmez. Ancak sendikalizm sermayedarlığı tehlikeye sokmaz, sadece filan sermayedarı ya da filan

.fabrikatörü baskı altına almış olur ve hedeften sapar. ·

hakkında son derece dikkatli davranan, eşitlik meselesine, sınıfların olumsuzlanmasına, İstisınarın reddedilişine, mahkum sınıfın hakkına, proleter sınıfın hakkına karşı son derece hassas olan, iktisadi sömürü konusunda en derin konuları gündenıe getiren ve uyanış ve bilinçlenişe neden olan biri olmakla birlikte bu meseleye hiç değinmez. Bilmiyoruın neden Bu, şaşırtıcı, inanılmaz ve hatta sinir bozucu birşeydir. Çünkü beklenti ve öfkeyi yaratanlar bu tiplerdir. Oysa on dokuzuncu yüzyılın filan sermayedarından ya da filan maceracı askerinden böyle birşey beklenilmez.

Yine aynı dönemlerde, yani 1850-6070 dönemlerindeısı sömürünün en feci, cani ve düşmanca şekli Latin Amerika, Afrika ve Asya için söz konusudur. Yani bugünkü deyişle, tıpkı kurtlar gibi halkının canına ve üçüncü d ünya milletlerinin canına kasteden ve onların canına kı yan sömürgecilik herşeyi, kültürü, maneviyatı, ahlakı, nornıal hayatı yok etmekteydizs3 ve etmektedir. Böyle bir dönemde sadece en güzel kültür ve sanat eserlerimiz değil, hatta bütün hamınaddelerimiz bu üçüncü dünyada bedavaya yağmalanınaktaydı. Bazen bu kırsal bölgelerden

birtakım kimseleri arnele sıfatıyla toplamaktaydılar, yani bütün Afrikalı kabileler, en kötü hayvanı şartlar altında köle olarak avlanmaktaydılar. Bunları Amerika' ya götürürler k en büyük gemilere özel bir şekilde yerleştiriyorlardı.

ıs4 Afrika yaşam tarzı içerisinde bu insanlar; kahve tarımıyla meşgul olan ve kendilerine yiyecekleri kadar yiyecek verilen ve elbiseleri bile olmayan arneleler konuınundaydılar. Bütün Doğu, bütün Afrika, Latin Amerika yağmalanarak böylece Batı serınayedarlığı meydana gelince böyle bir dönemde Batı' daki bütün gruplardan daha ileride olan, insan haklarınırt' gerçekleşmesi konusunda sömürüyle ve sınıf çelişkisiyle herkesten daha çok mücadele eden, hassasiyet gösteren ve hatta savaşan kimseler, nasıl olur da ınilletler arasında söz konusu olan böyle bir çelişki karşısında, korkunç sömürü çelişkisi -tıpkı kurt ile koyun çelişkisi gibi- karşısında ses çıkarmazlar Batı sermayedarlığının tahlilinde Doğu' nun hammaddelerinin yağmalanması meselesi bile gündeme getirilmez. Bu bana çok tuhaf geliyor Bunu neden söylemez ·ler

Bugün İngiltere' de, Almanya' da ve Fransa' da sermaye yığıp sizin

252 Mesel.eleri her zaman her yanıyla ve geniş bir bakış açısıyla ele almak gerekir. Meseleyi ortaya

çıktığı yerde değerlendirmek yeterli değildir. Çünkü o takdirde yargı değişmektedir.

253 Hatta sermayedar fabrikasını filan yerde çalıştırmak için halkın sıradan hayatını ve tarımını tamamen

ya da kısmen yok etmekte, ormanları ve doğal kaynakları ortadan kaldırmakta, resmen katliam

yapmaktaydı. Bunu, fabrikasına ucuz işgücü temin etmek için yapıyordu.

254 Normalde üçyüz kişilik kapasitesi olan bir gemiye bin kişi dolduruyorlardı. Köleleri Amerika'ya indirince

normalde bin kişiden geriye 650-700 kişi kalıyordu. Bin kişiden üç yüzü yolda ölüyordu. Böylelikle

yine de normalden fazla kişiyi köle olarak götürmüş oluyorlardı.

deyişinizle Avrupalı işçiyi sönıüren sermayedar bu sermayeyi nereden

sağladı Neden bundan hiç söz edilmiyor Bir de kalkıp diyorsunuz ki

bu sermaye işçi sınıfının elinde olmalıdır ya da bütün toplum sermayeye

sahip alnıalıdır ve sernıaye halk yönetiminin elinde olınalıdır. Halkın

malı alınası gereken nedir Sermayedann ınalı olmaınalı, topluınun

ınalı, Avrupalı devletin malı olmalı, nı.illi olnı.alı dediğiniz sernı.aye

hangi sennayedir Milli olması gereken nedir Esasen kimin malı İşçi

sınıfıyla işveren arasındaki ilişki konusundaki itiraz doğru ve uygundur.

Bunda şüphem yok, buna inanırım. Evrensel düzeyde inanırını.,

ilmi bir ınesele olarak buna inanırıın.

Fakat bu tartışınanın yapıldığı, savaşıın ortamının bulunduğu ve işçi

sınıfının devriine çağrıldığı Avrupa' da serınayedarla proleter sınıf ilişkisi

konusunda bütün kavgaların konusunu oluşturan serınayenin kını.
in ınalı olduğu ve nereden geldiği söz konusu edilmez. 'PSU'
Socialistes Unifies'in yani Birleşik Sosyalistler Partisi'nin kurucusu
Schwartz -ki ben onun ilmi düşüncesine ve topluınsal tavrına inanırını.
ve bazen ondan söz ettiğini.i görmüşsünüzdür- diyor ki şimdi sermayedarlığın
aklı başına geldi ve sermayesinin ve karının bir miktarını işçi
sınıfına veriyor ve onun için burjuvaca bir hayat temin ediyor. Devriinİn
Avrupa' da gerileınesi ve işçi sınıfının artık devrimci bir yapı taşıınarnası
-ve Marks'ın tahmininin doğru çıkmaması- birincisi serınayedar
sınıfının rasyonalize alınasından ve aklının başına gelmesinden,
ikinci olarak da proleter sınıfının amburjuvaze olmasından, yani
burjuvazede alınasından ve burjuvazi hayatını elde etmesinden kaynaklannı.
aktadır.
Diyorum ki, serınayedarlığın aklı başına geldi, haklar bakıınından
birçok ını.kanı, topluınsal ıntiyazları, sosyal sigortayı ve çeşitli kolaylıkları
işçi sıii.ıfına verdi diyorsun da bu paraları nereden aldığını neden
söyleıniyorsun Acaba bu yüzden mi aklı başına geldi. Yoksa bütün
üçüncü dünyanın gün geçtikçe artan bir felaket ve bedbahtlık içerisine
batınası, daha da gerileınesi, sizin işçi sınıfınızın burjuvalaşması için
midir Hangisidir Açlığın Coğrafyası adlı kitabı yazan Henry Lacost,
yirmi otuz yıl içerisinde geri kalınış ülkelerden Avrupa'ya giden hanı.ınaddelerin

ve onların yerine gelen işlenıniş nı.addelerin2ss listesini verınekte

ve nıukayese yapmaktadır. [Tuhaf ve inanılınaz birşey. Eğer o

dünyanın büyük iktisadi şahsiyetlerinden biri olarak bu ınetodik araştırınayı

yapınasaydı, bu bizinı bile aklırnıza gelınezdi]. Bu yirnı.i otuz yıl

içerisinde Avrupa'nın ülkeleriınize ihraç ettiği tüketim ınaddelerinin

fiyatları bazen yüzde üçyüz, yüzde dört yüz, yüzde beş yüz ila yüzde

255 Yünü biz veriyoruz, o da bize pantolon ve gömlek üretiyor. Allah'a ş ük ür bizi medenileşti riyor.

altı yüz artmıştır. Oysa bizden ve geri kalmış ülkelerden Avrupa'ya

giden ve götürülen hammaddelerin çoğunun fiyatı, dünya şartlarına

göre, otuz yıl öncesinden daha düşük hale gelıniş, bazen yarı yarıya

düşmüştür. Yani onların ihraç mallarını edinmek için ödeyebileceğimiz

tek şey olan hammaddenin kıymeti düşmüştür. Bu yüzden sosyalist

devrimci ve ilerici2S6 düşünürlerin en üstün tahlillerinin tersine, devrimi

yok eden, sermayedarlığın akıllanması değil, bilakis bizim yoksulluğuınuzdur.

256 Bunlar şöyle diyorlar Avrupa'da devrimin ortadan kalkması ya da ertelenmesi, sermayedarın toplumu

tanır hale gelmesinden, bilinçlenmesinden, aklının başına gelmesinden ve karının bir kısmını işçi

sınıfına vererek işçi için bir tüketim hayatı oluşturması gerektiğini, onlarda tüketim esasını geliştirmek

gerektiğini, işçiyi 'amburjuvaze' ve sonuçta muhafazakar kılmak gerektiğini,

hasılı devrim ve sınıfsal

özbilinç riskine muhalif kılmak gerektiğini anlamasından kaynaklanmaktadır.

YiRMi AL TlN CI DERS

ENBiYA SURESi'NiN TEFSiRi

Derse başlamadan önce, fikirdaşlarıma iyi bir haber verınek istiyordum. Vereceğıın haber şu; Bu, sahip olduğumuz hedef yolunda gerçekleşecek bir iştir. Ta başından beri bunun gerçekleşmesini arzuluyor ve hep sözünü ediyorduk Ne mutlu ki bugün başlıyor. Çocuk hikayesi olarak kaleıne aldığıın Bir Önünde Sonsuz Sıfatlar adlı kitapta belirttiğim ve burada da bir ara zikrettiğim gibi, biziın257 temas kurmadığımız, ya başkalarının konuştuğu ya da kimsenin konuşmadığı altı meçhul muhatabımız var.

Şu altı muhatapla bağlantımız yok; Birincisi, dünya kamuoyudur.

İkincisi, İslam dünyasındaki Şii alınayan Müslüınan kardeşlerimizdir. Onların bizden haberleri yok ve düşman hep bizlerle onlar arasına yerleşiniş bizi onlara, onları bize tanıtıp durmaktadır.

İçeride, köylü kitlesi, kadınlar, şehirli kitlesi ya da şehirli avam bizim muhatabıınızdır. Bunların dinlerini nasıl alıp anladıklarını ve nasıl basit yargıda bulunduklarını ve kendi aleyhlerine nasıl da kolay kışkırtıldıklarını görınekteyiz. Son muhatabımız, evlerünizin içinde bulunmakla,

vücudumuzun bir parçası ve varisimiz olmakla birlikte, kendileriyle hiçbir şekilde zihinsel irtibat kuraınadığıınız ve konuşamadığımız çocuklardır. Çocukların, en hassas ve en bunalımlı döneınleri, özellikle ilk gençlik döneınidir. Bu dönemde beyin, açılnı.aya, konuşmaya, ölçüp biçıneye, değerlendirm~ye ve araştırmaya başlar. Fakat biz onların karşısında sessiz kalırız; onlara söyleyecek hiçbir şeyimiz yoktur. Onlar,. ya olduğu gibi donuk, bunalımlı ve geri kalırlar ya da içinde zehir bulunan başka yollarla doyarlar. Sonunda çocuğumuzun sağlığını yitirdiğini anlarız. Anlamadan bağırırız. Oysa kendiınize bağırmalıydık. Ne onu ne bunu suçlanı.alıyız. Çünkü ilk suçlu biziz.

Her ne olursa olsun, bu işten bir çıkarları alınayan bilinçli, aydın, şöhretsiz ve iddiasız dostların himmetleriyle başlattığımız çalışma, gençler için İslami eğitiın merkezinin tesisidir [çocuklar ve ilk gençler için İslanı.i eğitim merkezinin faaliyete başlaınasıdır]. Çalışınaya başlaınal için ilk önce gelip görsünler, ıneseleler onlara anlatılsın, inşallah başlayacak çalışınanın atmosferini hissetsinler diye çocukların çağrılıp

257 Bizden kasıt Müslüman ve Ali Şiası olan aydın lesimdir. Şiilik tarihi, Ali mektebi ve aynı şekilde

Fatma'nın evi, böyle zuimet ve cehalet günlerinde, bilinçli aşıklarının omuzlarına bir yükümlülük ve

sorumluluk yüklemiştir.

konunun kamu önünde ele alınmasına ayrıldı. İrşad' da çocuklara ve gençlere yönelik iki haftalık program başlıyor. İyi bir başlangıç olması için, ramazan bayramını çalışmaya başlangıç olarak düşündük. Bayram günü öğleden sonra program başlayacaktır. Program, dört grup halindedir. Kütüphane grubu, gösteri ve sergi grubu [fotoğraf, slayt, film, resim sergileri], tiyatro grubu [çocukların kendilerinin çalışıp oynadıkları dini piyesler] ve yazarlık grubu [çocuklar oynamak ve zıplamak dışında düşünmeyi ve anlamayı da öğrensinler]. Elbette böyle bir çalışmanın başarılı olması, sizin yapacağınız yardımların türüne bağlıdır.

Bilinçli olan, şuur taşıyan ve böyle bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu hisseden kimseler gelecekler, derdİmizi paylaşacaklar, işin bir ucundan tutacaklar, görüş belirtecekler ve sorumluluk alacaklardır.

Gelip bakan, sonra da eleştiren, çalışınanın bir kısmını beğenmeyince çekilen bütün zahınetleri ve çalışmanın taşıdığı bütün faziletleri inkar eden, sonra da başkalarının anlamadığı büyük keşifler yapmaktan hoşlanan ve böylece aydın olma sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünen kimseler, hiçbir sorumlulukları olmayan insanlardır ve onların eleştiri ve görüşlerinin hiçbir değeri yoktur. Fakat gelip de ağır yüke omuz veren ve çalışan kimselerin görüşleri, soruları, eleştirileri, hatta itirazları kabule şayandır ve eleştiride bulunmalarını, kılavuzluk etmelerini ve yönlendirmelerini tam bir hürmetle onlardan rica etmek gerekir.

Bu yolda, başlangıç için hiçbir gücümüz -ne maddi ne. insani- yok. Ancak burada sizin bu çalışmayı başlatıcılar olarak bulunmanız bize güç vermektedir. Her biriniz, heraberinizde evlerinizden .getirdiğiniz çocuğun, kardeşinizin sorumlusususunuz. Çalışma boyunca, genel anlamda hem o çocuğun sorumlusu olarak, hem bu programların sorumlusu olarak bu çalışmaya katılın. Burada kendi çocuğunuz için sağlıklı ve ayıu şekilde öğretici bir örtarn oluşmasına çalışın ve burada çocuk için fikri, duygusal, itikadi ve imani bir gıda hazırlayın. Her halükarda hepimizin birbirimiz gibi düşündüğümüz böyle bir ortamda başkaları size yardım edeceklerdir. Dünyayı kaplamış olan ve çocukları bile sağlam bırakmayan böylesine büyük bir bataklıkta, gücümüzün yettiği ölçüde ve. yeteneğimizin elverdiğince sağlıklı bir ada oluşturacağımızı umuyoruın. Bu yüzden bu iki hafta, ramazan bayramının ilk gününden itibaren başlıyor' ve ondan sonra çocuklara ve gençlere yönelik sürekli programlar [sergiler, konferanslar, İslami eğitim dersleri, aynı şekilde İslami inanç esaslarına dair dersler] burada başlayacaktır. Sizlerden her biriniz bu merkezde kurucu rol oynayacağına inanıyorsa böyle bir rolü üstlensin ve bu merkezin kurucusu ve sorumlusu olarak bir şeyler yapıp bir adım atsın. Umulur ki büyük bir merkez oluşur ve böylece şu an var olan bu büyük boşluk bir ölçüde doldurulur.

Bu yüzden, bu işi başlatan kimseler, çalışmanın başlaması için size şunu iletınemi istediler; Bizim kitap alacak maddi imkanımız olmadığından, program başladıktan sonra, yararlı olduğunu görenlerin maddi ve manevi yardımda bulunacaklarını umuyoruz. Çalışmaya başlamak ve bir çocuk kütüphanesi kurmak için iki şey yaptık; Birincisi, şimdiye kadar bu yolda çalışan, uzmanlıkları da olan ve bizimle ortak düşünen çeşitli gruplar, çocuk için sağlıklı kitaplardan oluşan bir liste hazırladılar. Bu listenin hazırlanması görünürde basit birşeydir, fakat en azından güvenilir ve zararsız olması gereken bunca kitap arasından bir kitabın seçilmesi oldukça zor bir iştir. Her halükarda onlardan son derece memnunuz ve çalışmalarından yararlanacağımızı ve sonuca ulaşacağımızı umuyoruz. Bu listeyi hazırladık ve artık bu listenin bir bölümünün ya da tamamının bütçesini temin edecek veya kendisi bu listeyi alıp kitabını satın alacak, böylece çocuk kütüphanesinin ilk taşını yerine koyacak himmet sahibi kişiler aramaya başladık. Biz sadece öğretmen, öğrenci ve kitap okuru olarak bu kitapları seçebiliriz. Sonra da kütüphaneyi idare edebilir, çocuklarla iletişim kurabilir ve onlar için kitap seçebiliriz. Onlara kitap verebilir, onlardan kitap alabiliriz. Sorularına cevap verebiliriz. Fakat kitapların ve kütüphane araç gereçlerinin hazırlanması, maddi imkanları olan kimselere bağlıdır. Eğer onlar, işleri fikir işi olanlara yardım ederlerse -birbirleriyle ortak ve dertdaş oldukları

yolda önemli bir adım atmış olacaklar ve iyi bir iş gerçekleşecektir.
Fakat bizim [cepleri boş olan kimseler] bu yolda öncü olmamız için [her zaman biz başlamalıyız; esas işi halk yapacaktır ama başlatan entelektüeldir] her birinizden şunu rica etmemi benden istediler; Ramazan bayramında öğleden sonra ailenizdeki çocuklardan biriyle ya da ikisiyle veya üçüyle -ya da ne kadarsa- buraya geliniz ve bir kitabın arkasını kendiniz ya da heraberinizdeki çocuk -özellikle o- yazınız ve kütüphaneye hediye ediniz. Böylelikle biz elimiz ve cebimiz boş olmakla birlikte ilk çocuk kütüphanesini başlatmış olacağız.
Dolayısıyla birinci ricamız bayram günü öğleden sonra çocuklar ve gençler için hazırlanan ikişer haftalık programlara katılmanızdır. İkinci ricamız ise çocuğunuzu ya da çocuklarınızı, kendi sorumluluğunuz altında buraya getirmeniz, hem çocuğun sorumlusu olarak, hem de böyle bir merkezin kurulmasında ve böyle bir programın başlatılınasında sorumluluk taşıyan biri olarak gelmenizdir. O gün her birinizin beraberinde bir çocuk ya da birden fazla çocuk bulunacağına göre en azından bir ya da iki veya üç -ne kadar olursa- adet çocuk kitabını kendiniz seçerek -her halükarda sizin düşünme tarzınız bellidir ve çocuk için hangi kitabın iyi olduğunu bilirsiniz- çocuğunuzun o kitapları kütüphaneye hediye etmesini sağlayınız.

Bu hafta pazartesi günü Hüseyniye-i İrşad'ın aşağıdaki salonunda çocuk ve gençlik programlarımn geçici sorumluları [elbette çalışına başladıktan sonra yetenekler keşfedilecek ve inşallah onlar arasından dai-
. mi sorumlular seçilecektir] toplanacak ve bu programı başlatanlar sizin hizmetinizde olacaklardır. Hanımlardan ve beylerden -ya da beylerden ve hanımlardan- herkes maddi ve manevi olarak, sanatsal ve düşünsel bakımdan, ders açısından vs. bu iki hafta sonunda daimi programlar başlayınca bu çalışmaya katılmak ve bir hizmette bulunmak isteyenler [ellerinden hangi iş geliyorsa, nasıl bir yardımda bulunabileceklerse, hangi sorumluluğu kabul edebileceklerse ve ne tür eleştiri ve önerileri varsa] pazartesi günü saat 19.00' da iftardan sonra buyursunlar, o sorumlularla oturup konuşsunlar, onlara yardım etsinler, onlarla görüş alışverişinde bulunsunlar ve her ne olursa olsun bu işe yardım etsinler.
Size duyurmak istediğim haber buydu.
Genel bir mesele olarak şunu arz etmek istiyoruın; Ortaya konulan maceralar karşısında, zorluklar karşısında, güçlükler karşısında, tehlikeler karşısında tahammül etmemiz kaçınılınazdır. Çünkü bütün zorluklara, güçlüklere, zulümlere, insafsızlıklara, suçlamalara, karalamalara, alaya alınalara katianınayan ve çevresinde bu tür olaylar meydana gelmeyen hiçbir yeni düşünce ve düşünme yoktur. Sonuç olarak, böyle bir sorumluluğu yerine getirme liyakatini taşıyanlar bütün bunlara

katlanacaklardır

-İslaıru anlamıyla- başarıyla mü'min olacaklar, bu yolda ne pahasına olursa olsun, ölüm de olsa, bir adım bile geri atmayacaklardır. Bunu ben, bir birey ve bir kurum olarak söylenı.iyorum. Çünkü sözünü ettiğimiz şey, ne Hüseyniye-i İrşad'la ne benim şahsımla ya da benim gibi başka bireylerle sınırlı değildir. Bilakis bir cereyan, bir gerçek ve bir doğuştur. Toplum da insan gibi, başka varlıklar gibi normal ve durağanken sakin, dertsiz ve donuktur. Fakat toplumda hareket ve hayat ortaya çıkınca nabzı atmaya, gövdesi gelişıneye ve ayakları hareket etmeye başlar ve kendi kendine bu bitkin, yaşlı ve donuk bünye içerisinde doğuş meselesi, yeni bir neslin oluşma meselesi ortaya çıkar ve yeni bir fikir, yeni bir ruh ve yeni bir hareket oluşur; Doğuş! Toplum da gebe kalır, döl tutar, gebelik ve zorluk yıllarına, doğum sancısına, doğuma özgü bütün sıkıntı ve zorluklara, iniemelere ve ağlarnalara katlanmak zorundadır. Bu sancılar büyük bir müjdedir. Sıkıntılar ve ağlamalar, başarının ve hayatın belirtisidir. Meydana gelmemesinden, endişe duyduğumuz, ne zaman meydana gelecek diye endişe duyduğumuz, düşük olacak diye korktuğumuz şeyin doğınakta olduğunun belirtisidir. Artık tek bireyin ve tek yerin önemi yoktur. Burayı kapatırlarsa, büyük bir hata yapmış olurlar. Çünkü bu fikrin ve bu hareketin bu dört duvara ve bu binaya özgü olduğunu sanırlar. Bu, çok yanlış bir değerAli

lendirmedir. Çünkü bu dört duvar kapanırsa toplurnlara ve tarihe egemen olan ilahi irade ve yaratılış kanunu bize, bu dört duvara hapsolmuş olan şeyin, toplunı_un bütün vücuduna yayılınakta olduğunu ve o zaınan her evin, her gönlün bir Hüseyniye ve bir İrşad olacağını kesinlikle ınüjdeler. Elhaındülillah, bu sınıf artık sınıf alınaktan çıktı. Tek tek sizlerin, sorumluluk duymada, değerlendirmede, dikkatli çalışnıada sizin son derece bilinçli, aydın ve yükümlülük sahibi olduğunuzu görüyoruın ve artık ben sizden birşeyler öğreniyorum. Oysa size hep ben öğretiyorduın ve öğretmendim. İşte bu, bütün zorluklara karşın, ümmet zayıf olmasına ve diğer güçler güçlü ve herşeyle donanımlı olmalarına karşın kesinlikle insanı uınutlandırıyor. Sabret, Allah'ın vadi haktır; yakin sahibi olınayanlar, seni umutsuzluğa ve zayıflığa sevk etmesin.

Hicretten önce, bi'setin on üçüncü yılında Asr Suresi, onca zorlukların, baskıların, töhınetlerin, alayların, kargaşaların ve sıkıntıların altında çile çeken Müslüınanların sloganıydı.

Zamana dayanış ve zamanın hareketine inanış, bilinçli ve sorumlu insanlarda, bugünkü durumuna karşın bu düşünüşün ilerlemekte olduğu, zamanın, tarihin, tarihin cebri ve ilmi hareketinin -ilahi irade- hakkın ve bu düşünüşün zaferini, batılın ve cehaletin yenilgisini tazmin ettiği inancım yaratıyordu.

Vel asr zaman demektir. Zaman, Allah'ın bize verdiği en büyük niinettir. Dayanmanıız gereken, zamanın ve tarihin hareketini keşfetInerniz gereken ve ışığında yürümemiz gereken en büyük nimettir. Asra andolsun, bütün insanlar ziyandadır. Hakkı tavsiye edenler, sabrı tavsiye edenler ... Bunlar bisetten on üç yıl sonra, hicretten önce ve kudret ve zaferin başlangıç günlerinde, zorluk ve perişanlık döneminin işkence altındaki Müslümanlarının bağlantı içinde olmalarını. sağlayan iki slogandı. Müslümanlar birbirlerine rastladıkları zaınan sıradan hal hatır s arına yerine [hava nasıl vs.], onu bunu çekiştirmek, onu bunu suçlamak ve karalamak yerine, gıybet yerine hak ve sabır sloganlarını söylüyorlardı ya da hakkı ve sabrı birbirlerine tavsiye ediyorlardı, birbirlerine gönül veriyorlar, birbirlerine destek oluyorlar ve birbirlerinden ilhaın alıyorlar dı.

Böylece, iınkanları bizden de az olan ve uyanış imkanının, genel bilinçlenme imkanının, kitle iletişim araçlarının ve düşünsel iletişiın imkanının az olduğu bir çevrede yaşayan insanlar, on üç yıl içerisinde - fazla bir süre değil- ve öyle bir zamanda, tarih yazgısını değiştiren büyük bir devrim gerçekleştirebildiler, medeniyetleri eritip başka bir medeniyet oluşturabildiler.

Şimdi aynı kitap bizim elimizdedir. Mesajı getiren yoksa da mesajı vardır ve o mesaj bize sorumluluk yüklemektedir. Bu yüzden bu tarih

dersini bu aşamadan itibaren Kur' an' dan alıyorum. Bu yüzden, bundan sonra bütün incelemelerimi Kur' an üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdim. Şu ana kadar çeşitli alanlarda çeşitli konuları ele aldığımı ve Kur' an' dan delil getirmekten ve Kur' an' a dayanmaktan pek fazla yararlanmadığını

görmenizin iki nedeni vardı; Birincisi, öncelikle düşünmeye, bağımsız ve mantıklı düşünmeye, nakle dayanmadan düşünmeye2ss başlanması amaçlanmaktaydı. İkincisi, ben sıradan bir araştırmacı olarak, teorik bir meseleyi, bilimsel bir konuyu ele aldığında, çıkarsamam-. da, çıkardığın sonuçta, getirdiğim delilde yanılma payı vardır [yüzde bir ya da yüzde on, yirmi otuz veya elli]. Dolayısıyla benim tarafından ya da benim gibiler tarafından ortaya konulan kesinlikle böyledir ve başka türlü olmaz denilebilecek hiçbir görüş yoktur, olamaz da. Bizim inandığımız ve emin olduğumuz şey, hep daha iyi anlama ve daha doğru anlama çabasında olmamız ve bu iş için herkesten yardım istememiz gerektiğidir. Hatta düşmanlar bile bu yolda bize yardım edeceklerdir, etmektedirler. Görmekteyiz.

Bu yüzden, ben bir tezi ve ilmi bir teoriyi ortaya koyarken ya da inandığım bir ekolü anlatırken eğer Kur' an' daki büyük bir sureden bir ayeti alıp o konunun altına yazarsam ve o ayete dayanırsam bu,

Kur' an' m kendi fikrıınİ is bat yolunda kullanılmasıdır. Kur' an hep bu tür araştırma yönteıninin kurbanı ve propaganda malzemesi olmuştur.

Kur' an, bizim buyruklarımızın -her ne olursa olsun- is batı için alet olmuştur.

Hiçbir zaman biri -dinli ya da dinsiz, ilmi ya da edebi- çıkıp da her şeyi, her düşündüğünü, her bilgisini bir kenara koyarak önceki görüşlerinden [akıl değil görüş] arınmış bir zihinle K ur' an' a girmemiştir.

Söylediğim gibi şöyle bir hadis vardır; Kim Kur' an' ı kendi reyince tefsir ederse onun yeri ateştir. Bu rey'e akıl dediler. Yani kim Kur'an'ı aklıyla tefsir ederse. Peki, neyle tefsir edelim Akılsızlıkla mı tefsir edelim Tıpkı yaptığımız gibi! Anlamak, tefsir etmek, doğru anlamak ve gerçeği, sözü, ayeti ya da rivayeti tanımak için akıldan başka yolumuz yok. Sonra da diyorlar ki, hayır, bizim görüşüınüz o ki her ayetinaltına imamdan bir rivayet getirelim. Bayım, bu rivayeti akıl yoluyla seçmek gerekmiyor mu Bu ayetin tefsiri olan o rivayeti seçmesi, anlaması, ayetinaltına nakletmesi ve ayetin anlamının ne olduğunu kavraması gereken bizim aklımız değil mi Akılsız adamın başına ne kadar rivayet ve ayet döksen faydası olmaz. Sağır kimseye işittiremezsin. Bu sağır ve

258 Bizim bütün düşüncelerimiz naklidir. Hatta babamızdan, ninemizden ve amcamızdan da olsa nakli

düşünürüz. Bizim için tek bir Arapça cümle yeterlidir. Bu durumda bu cümle mantık! bir dayanak olmakta,

delil kabul edilmektedir. Esasen, bizim mantığımızı ve milletimizin mantığını

nakli mantık haline

getirdiler. Bu yüzden ben büyük şahsiyetlerin ve imamların sözlerini nakletmekten kaçınmakta,

Kur'an'dan bile az istifade etmekte ve Kur'an üzerinde ayrıca çalışmayı yeğlemekteydim.

Ali ŞERiATi 589

dilsiz insan, üzüntülüyse, sinirliyse, bıkkınsa, kaçıyorsa, sırt çeviriyorsa,

artık peygarnber bile ona işittiremez.

Öyleyse mesele şudur; Kur'an'ı reyimize göre tefsir etmemeliyiz.

Rey nedir Biziın öncel inanç ve düşüncelerimizdir. Önce filan biliinsel,

fiziksel, kimyasal, fıkh1, dini ve fırkasal görüşe inanırız, sonra da gidip

Kur' an' da bu öncel inanç ve reyin1izin is batını ararız. Bu yüzden Şia

Kur'an'ı inceliyor Şia çıkıyor, Sünni inceliyor Sünni çıkıyor, Nasıbi gidiyor

Nasıbi çıkıyor, Vahhabi gidiyor Vahhabi çıkıyor, Cebri gidiyor

Cebri çıkıyor, ihtiyar gidiyor ihtiyari çıkıyor. Peki Kur an ne yapıyor

Bunlar reylerdir, rey ile tefsirdir. Öyleyse nasıl olalım Verasetin bize

yüklediği bütün öncel görüşlerden ve akidelerden arınınış bir akıl ile,

tecrübeli ve zeki bir zihin olarak, ınantıki ve akll bir bakış açısıyla, güçlü,

uyanık ve keskin fakat taassupsuz, öncel bir görüşü isbat yükümlülüğü

duymayan bir bakışla gidip Kur' an' da ne olduğuna bakılmalı.

Böylece ben şimdi İslami tarih felsefesine varınak istiyorum.

Hangi alanda çalışırsa çalışsın herkesin yönteıni şudur; Tarih felsefesi,

çeşitli iliınler ve rivayetler ile ilgili çeşitli incelem.elerine, dinlerle ve çeşitli ekollerle ilgili ınütalaasına ve aynı şekilde İslaın'la ilgili mütalaasına dayananık kendisi için bir tarih felsefesi oluşturur. Mesela İslaın' da tarih felsefesi budur. der. Ardından da işine yarayan bazı Kur' an ayetlerine dayanır. [Bütün bir sure de değil. Bir teoriyi is bat için bir sureye dayanan ve bütün bir sureyi delil olarak getiren birini gördünüz ınü Hiç kiınse böyle yapmaz. Hep bir ayet ya da yarım ayet veya arka arkaya iki ayet aktarılır.] Bir kitaptan ya da herhangi bir kitabın bir bölüınünden bir cümleyi alıp nakletsem ve halka bu kitabın yazarının görüşü budur desem bunun ne denli saptırıcı ve yalan olduğunu hatta yazarın görüşünün aksine olduğunu görürüz. Böylesi bir kötüye kullanma bir tür yalancılık ve halkı aldatınadır; özellikle de ayetlerinin ve kelimelerinin bağlantısı ilmi olan Kur' an gibi bir kitap söz konusu olunca ...

Bu yüzden, bir ayet aktarıp bir yazarın ya da bir araştırmacının görüşünü isbat için bu ayete dayanmak, benim hiçbir zaman sevmediğim bir iştir; tam anlamıyla açık ve kesin bir ınesele söz konusuysa o zaman başka. Bu bakıından, ben buraya tarih felsefesini sizin için İslami tarih felsefesi olarak ortaya koyınaya, sonra da nerede işime yarayan ayet ve rivayet varsa, yer yer, tıpkı yüzük kaşı gibi yerleştirip süslemeye ve kutsal ve benimsenebilir bir metı1i -zira içerisine onca ayet ve rivayet serpiştirdik-

halka yutturn1aya gelmedim. Bilakis, bu iş için, şimdiye kadar burada az çok ele alınan n1eselelerden yararlanırım; Tarih felsefesine ve tarih felsefesinin çeşitli ekallerine dair bilgilerin1iz, tarih sorumluluğunda insanın rolüne ve tarihin hareketinde maddi, iktisadi, insani, psikolo590

jik, coğrafi, düşünsel, teknolojik, bilimsel, iklimsel ve ırkı etkeniere dair edindiğimiz bilgiler, aynı şekilde tarihin hareketinin ve kavimlerin tarih içerisindeki gelişiminin gerçekleşmesinde etkili olan neden ya da nedenlere dair edindiğiıniz bilgiler sorumluluk doğurınaktadır. Ayrıca nı.illetlerin düçar olduğu etkenler ya da etkenierin etkeni, insanın ne dereceye dek yazgısının sorumlusu olduğu ve tarihin hareketine ve tarihin cebrine ne kadar nıüdahale edebildiği ve bu 'insan'ın faşistlerin söylediği gibi kahramanlar olup olmadığı ya da genel anlamda halk olup alınadığı veya peygamberler olup olmadığı yahut paralarını ve güçlerini kullanarak bir topluınu yöneten liderlerin ve güç sahibi kimselerin tarihin hareket ve değişmelerinin sorumluları olup olınadıkları, insanın aslında tarihin hareketinde ve tarihin cebrinde hiç bir rolünün bulunmadığı, tarihin cebrinin tıpkı fiziksel, kimyasal ve biyolojik hareketler gibi bilını.sel ve cebri kanunların ürünü olduğu ve insanın da' mutlak'ın ürünü bir oyuncak olduğu hakkındaki mülahazalar ...

Şu ana dek ortaya konulanların hepsini kendi görüşünüz olarak değil,

bilgileriniz olarak alın. Aklınızı her şeyden özgür kılın. Fakat bunca bilgiyle donanmış olan akıl, sahip olduğu bakış açısı ve düşüncesiyle ve şimdiye dek ideolojiler, felsefeler ve . tarih felsefesi hakkında yaptığı mütalaalarla, bilinçli bir bilimsel bakış açısına, kelamın gerçek içeriğinin keşfine ve Kur' an' da topluma, tarihe ve insana dair ortaya konan meselelerin bilimsel, felsefi ve düşünsel tahliline ulaşmıştır. Dolayısıyla eli boş fakat özgür bir akılla, bilinçli bir bakışla ve böyle bir bilimsel birikiınle fakat taassupsuz olarak ve daha önceden hiç bir inancı heraberinizde getirmeıneyi ve bu inancı is bat için Kur' an' ı kullanınaınayı taahhüt ederek gideliın, görüş olarak ne söylemişsek bir yana bırakalım ve onunla yaşayalım.

Bu iş için fırsat olmasa da ben Enbiya Suresi'nt süratle okuyaynn.

Kur'an'ın büyük bir bölümü tarihtir [en büyük bölümü tarihtir]. Bu bakımdan sizden ricam -çünkü görüyorsunuz ne fırsat var, ne de fırsat lazıın- bu günden itibaren öğretim yönetiminde bir satır başı olmak bakımından Kur' an' la başlamışken, artık hoca talebe ilişkisini bir yana bırakalım ve kendimizi birer birer bir öğretinen ve tebliğci olarak donatalım. Böylesi zorlukların ve güçlüklerin yaşandığı bir dönemde bu düşüncenin destekçileri olursa ve Allah aşkımız, arzumuz ve ideallerimiz için dert ortakları ve dostlar gönderirsene ınutlu. Sizler varsınız ve sizden başka kiınsemiz yok. Elbette bu, kimsesizlik anlamında değildir,

bilaids okuduğuın bir recezdir ve duyduğuın bir övünçtür. Fakat sizlerden her biriniz, zorlukları, güçlükleri ve karanlıkları gördükçe daha çok yükünı.lülük altına girıneli ve bireysel hayattan, kişisel ideal ve zevklerden, kendi geleceğinize, kendinize, kendi hayatınıza, kendi ihtiyaçlarıAli ŞERiftTi 591

nızı teınine ve hatta kendi haklarınızı elde etmeye, Allah' ın, Kur' an' ın, aklın, Inantığın ve herşeyin size caiz kıldığı şeyleri sağlamaya yönelmekten daha çok fedakarlılda bulunmalısınız. Çünkü siz sorumlu bir insansınız. Her biriniz nübüvvet verasetini ve risalet verasetini omuzlanıalısınız. İslam diyor ki; Benim ümmetiinin bilinçlileri, peygaınberlerin varisleridir. Anlayan insanlar toplumun fikri sorumluluğunu ve toplumun İslami kılavuzluğunu ne ölçüde üstlenmişlerse aynı ölçüde kendi insanı, şer'1, mantık1, tabii ve gerekli haklanndan halkın hakkı için -çünkü nasıl tehlike içinde olduğunu, nasıl ayaklar altına alındığını görüyorsunuz- vazgeçmelidirler.

Bu iş ~çin artık ben bu şekliyle hiç ders yapmayacağım. Yani önce derse giriş yapıp ardından bütün esaslarını anlatarak daha sonra da sonuca ulaşma yoluna gitıneyeceğim. Bilakis, bir arada çalışan ve araştırma yapan araştırma grubu içinde ve sizin aranızda olacağıın. B-q bakımdan ben sınıf gibi başından sonuna dek tarih felsefesini, anlattığım

diğer tarih felsefeleri gibi ders olarak anlatmayacağıın. Ancak tarih felsefesi için sadece birkaç ide vereceğiın. Böylece İslaın'ın tarih felsefesini çıkarırsınız [Lütfen bu ideleri not edin. Çok basit. Bundan başka araştırma yolumuz yok]. İslami tarih felsefesini [ki son derece önemlidir ve tarih felsefesi yeni bir görüş olduğundan bu konuya el atılmamıştır] Kur' an' da bulabilınek için öncelikle boş ellerle Kur' an' a yönelmek lazımdır. Şunu hatırlataynn ki bir kimse İslam-bilimizsg yirminci yüzyılda ve İslam' ı yirminci yüzyıl kafasına hakiın bütün ideolojilerin ve düşüncelerin üzerinde ele alabilir ve böylece bu günkü ilmi aşabilir. Yirminci yüzyıl ideolojilerinden geride kalmış bir İslaın gidicidir. Bilimden, ideolojiden, sosyalizmden, bilimsel tarih felsefesinden ve egzistansiyalizmden aşağı bir İslaın gidicidir ve muhafaza etmekınümkün değildir. Gerçek İslaın, gerçek Şiilik, Çağımız Ali'yi Arıyor dçı söylediğim gibi bilim ötesi bir ideolojidir. Yani biliine ulaşınalı ve bilimden sonra İslam' ı almalıyız. Yoksa biziın donuk ve durağan zihnimiz bilimi anlayamaz ve bilimsel aşamaya ulaşınadan İslaın' ı, sakinleştirici ve cehaletini yok edici bir ilaç olarak alaınaz. Bilim aşamasım geçiniz ve biliinin cevaplayamadığı şeyleri İslam' da arayınız. Son derece modern, bilimsel ve çok ileri ideolojilere ulaşıp onları öğrenip anlayalım, soma onları geçeliın ve bu ideolojilerin sahip olmadıklan ve az değindikleri şeyi İslam' da arayalım.

Aynı şekilde Şiilik, bugün sadece kalıtsal bir sevgi olarak ya da sadece

form ve kalıplardan oluşan bir dizge şeklinde günümüz dünyasında aydınlar düzeyinde, fikri, itikad1, ideolojik ve topluınsal maceralar dü-

259 islam-bilim, bizim burada ele alınıp tamamlanmasını isteyip arzuladığımız anlamdadır.

zeyinde söz konusu edilebilir birşey değildir. Ali Şiası, Safevi dönemi Şiası değildir; Safevi döneminin ve sonraki iki yüz yılın ihtiyaçlarına cevap veren bir Şia değildir. Ali Şiası, insanın fikri ve manevi gelişimi, insanın kavrayışı ve aynı şekilde insanın dertleri, ihtiyaçları ve susuzluğu arttıkça daha bir açılım gösteren ve varlığı bütün dünyada ve insanın vicdanında daha bir güçlenen Şiadır. Ali'nin kurduğu mektep, onun ve oğullarıyla varisierinin seçtikleri yol öyle bir yoldur ki eğer bu yol dünya çapında doğru tanımrsa, bugün iyilik, olgunluk ve insanı güzellikler için, beşeri yücelikler ve gelişmeler için, eşitlik ve kardeşlik için, sömürü, istismar, bölücülük, cehalet ve zulüm ile savaşmak için mücadele eden bütün özgürlükçü ve adalet taraftarı aydınlar onu seçecekler ve arzuladıkları yolun bu yoldan pek uzak olmadığım hissedeceklerdir. Bu, Marksizm' den yukarda olan bir Şiiliktir. Kur' an' daki yaratılış felsefesi, hümanizmden yukarıdadır. Kur' an' daki Adem kıssasında ve İslam' da söz konusu olan {nsan sorumluluğu meselesi Heidegger' in, Sartre'ın vs. egzistansiyalizminden yukarıdadır. Biz onun peşindeyiz. Bu yüzden İslam

bizim için egzistansiyalizm-sosyalizm-irfan üçgeninden sonra söz konusudur. Bizim için İslam ve Şiilik, tarih boyunca günümüz insanının düşünce ve duygusunun üç yüksek zirvesi olan bu üç boyuttan daha yüksek bir mevki de söz konusudur ve bundan aşağısı, insana ve kendimize zulümdür. Bu durumda İslam'ın ileri bir biçimde, hak sever ve halk sever tarzda algılanışı olan bu büyük hakikate -ki adı Şiiliktirzulmetmişizdir.

İrfanız6o bugün dünyada, gündemde olan ve Heidegger ile zirveye çıkan egzistansiyalizm ve bir ideoloji ve iktisadi ve toplumsal bir sistem olarak sosyalizmle birlikte olmak ve sorıra bu üçünü aşarak İslam' a ulaşmak lazımdır.

Tarih felsefesini, insanın tarih felsefesindeki rolünün niteliği bakımından Enbiya Suresi'nden yararlanarak anlamaktayız. Gelip bütün Kur'an'ı alsaydım ve geçmişe, geçmiş zamana, ümmetiere ve sorumluluklara ilişkin bütün ayetleri derleseydim ders açısından belki çok daha iyi olurdu. Fakat ders benim için önemli değildir. Yeni görüşler ve bilgiler olarak verdiklerim önemli değildir. Önemli olan, çalışma yöntemi ve bakış açısıdır. Kur'an'ın birtakım parçalarını oradan buradan alıp montaj etmek ve kendimize bir metin oluşturmak yerine, doğal olarak ve

260 Amacım, şu anda şeriatte söz konusu olan irfandır. Dünyada irfana şekil veren Hindistan'dır. Batı'da bulunmayan maneviyata, ruha ve manevi tekamüle ihtiyaç duyan maneviyatçı

genci dünyada kendine

cezp etmiştir. Gerçi yanılmakta ve kamil anlamda maneviyatın var olduğunu sanmaktadır ama her

halükarda doğunun hep peşinden gittiği bir maneviyat söz konusudur. Bu arı duru, derin ve latif irfan,

insan ruhundan, kainata ve melekOta kanat açan bir kuş yaratır. Mevlana'nın oluşturduğu ve bugün 'Rad

ha Krishnan'ın oluşturduğu irfandır bu.

Ali ŞERiATi 593

sağlıklı, uyumlu ve canlı bir gövde olarak bu tek parça bırakın da bize

birşey öğretsin.

Enbiya Suresi'ni hızlıca geçiyorum. Surenin ayrıntılarına girınem

n1ümkün değil. Sadece şunu belirtrneliyim; Kur' an' ı böyle açıp okursak

anlarız deıniyorum, fakat diyorum ki eğer biz -ki şimdi bu çağdayız ve

felsefi, sanatsal, toplumsal, edeb1 ve biliınsel kitaplar okuyoruz- çabalarsak,

. İstersek, çalışmamıza süreklilik kazandırırsak ve bu dile hep

aşina olursak Kur'an'ı anlayabiliriz. Birtakım insanlar Kur'an'ı bir yana

bırakınak için savaşan verdiler. Birtakım insanlar da Kur' an' a karşı

düşn1anca bir rintlikle hareket ederek, Biz bu kitabı anlayamayız.

deyip Kur'an'ı bir yana bıraktılar. Dediler, Bu kitap çok derindir,

ayetlerinin her birinde özel sırlar vardır, bu sırlar zamanla açıklık kazanacaktır,

elbette bu sırların açığa çıkarılması insan tarafından olınayacaktır.

İnsan anlayamaz. Öyleyse Kur'an'ı bir yana bırakalım! Bir

kiınseyi zorla ya da saygı olsun diye261 bir yerden uzaklaştırmak aynı

kapıya çıkar. Birçokları Kur'an'ı bir yana bıraktıklarının farkında bile değiller. Çünkü her yerde acayip hatlarla yazılmış ayetler görüyorlar. Kur' an öyle güzel ciltler ve öyle tuhaf tezhipler le bezenmiş ki her cildin bir milyon tümen değeri var. Kur'an'ı nasıl kullandıkianna bir bakın. Kur'an'ın sayfaları açılmamalıdır. Kur'an üzerinde düşünmek haramdır, fakat başkaca her iş caizdir.262

Enbiya Suresi, peygamberlerin tarihteki rolünü anlatınaktadır. Bu rol etken olarak söz konusu değildir; bu çok ilginçtir. Bunlar tarih tarafından tarihin ve Tanrı'nın namusu olarak seçilen en seçkin insanlardır, faşizm tarih felsefesinin elit diye adlandırdığı seçilmiş insanlardır. İnsanlar arasında üstün soy olarak bulunanlardır. Kimsenin sahip olmadığı bir şeyle, yani vahiy silahıyla donanmış olan böyle kimseler, tarihin hareketinde doğrudan sorumluluk taşımazlar; sadece ve sadece tebliğ etmek, uyarmak ve mesaj ulaştırmak soruınluluğunu taşırlar. Öyleyse sorumlu kimdir Enbiya Suresi'nin tainamı, insanların mesajla ne ilgileri bulunduğunu göstermektedir; Mesaj-halk, halk-mesaj. Bu

261 Bir ara bir fakültede ders veriyordum. Geldiler dediler ki, siz oldukça bilgili ve muteber bir şahsiyetsiniz.

Bu kadar bilgili olan birinin ders vermesi yazık değil mi Gidin araştırma yapın. Yakamı tutup dışarı

atmalarıyla bunun arasında ne fark var Bu daha kötü. Zira başkaları bizi dışarı attıklarını anlamazlar.

262 Bundan sonra küçük bir Kur'an temin etmenizi rica ediyorum. Bu Kur'an'ın iki özelliği olmalı Birincisi

ayetlerinin altında tercümesi olmalı, ikincisi sonunda ayet fihristi olmalı. Genellikle bu Kur'anlar arasında

-onun için bu bir reklam da olabilir- tecritli, tercüme ve tefsirli [elbette tefsir değil] ve Muhammed Kazım

Muizzi tarafından 'Keşfüi-Ayat'ı hazırlanan ve Hattat Tahir hattıyla olan Kur'an tercih edilebilir. Tercümenin

kime ait olduğunu bilemiyorum, kendilerini tanımıyorum. Fakat edebi bakımdan normal tercümelerden

daha başarılıdır. Keşfüi-Ebyat'ı da oldukça dakik. Bu çalışmayla da herhangi bir Kur'an her zaman

cebimizde olsun ve bir kitap olarak mütalaa edelim de böylece mübarek bir şey olmaktan kurtarıp kitap

haline getireli m. Onun adı kitaptır ve bize de hitap etmektedir.

iki kelimenin dışında burada başka bir şey tekrarlanmaz. İşte buradan

yola çıkarak, tarih felsefesini Kur' an' ın öğrettiği gibi öğrenmek lazımdır.

O zaman onun ilmi değerini muhafaza etmiş oluruz, yoksa donuk

ve sınırlı şeyler olarak zihnimizden geçip gider.

Rahman rahim olan Allah'ın adıyla.

-. } • ' ~ ~ • ' J ' ' J J~ lll~ ' '

l)y.a J'I.A ' ı.P ~ _j r+ ' ı.Y ' y y9

İnsanların hesabı [ilk baştan 'insanlar' kelimesiyle başlıyor] yaklaşmıştır.

Fakat onlar gaflet ve cehalet içerisinde hesaptan, haktan ve mesajdan yüz çeviriyorlar. Oysa mesajın sözünü ettiği şey yakındır. Fakat hala uyanmadılar.

-. -~ ,-. 'J ' J J' ~·' 1 U ;. ~ ~~ . ~ Xj . • ~t Lı

l)~ ~ 3 o~ ' ,-ı ~_) ı..JA J-'- ı..JA ~ •.

O mesajın, o risaletin, o kitabın, hatta peygamberin kendisinin 'zikir' olarak adlandırılması ilginçtir. Yani sorumluluk size aittir. Fıtratınızın derinliklerinde sorumluluk gizlidir. İstediğiniz ve ihtiyaç duyduğunuz bütün kaynakları, bilgileri, ilimleri, gerçekleri ve her şeyi peygamberin ve hatta Allah'ın size vermesini beklemenı_elisiniz. Çünkü Allah bunları sizin fıtratınıza önceden yerleştirmiştir. Buna göre kimi beklen1eliyiz Kendinizi. Ne yapmalı ve nereden bulup çıkarınalıyız Kendinizden. Fakat oldunuz. Kokuşmuşlukların, alçaklıkların oyuncağı haline geldiniz ya da etten, taştan, topraktan yapılmış putların kulu oldunuz. Ruhunuz çirkinleşti, aciz ve güçsüz hale geldiniz.

Peygamber kitap ve mesajla, sadece, İnsan, sen kimsin diye hatırlatmaya gelir. Buda'ya yapılan ve çıtkırıldım bir beyzadeyi Buda'ya dönüştüren bu uyarı ve işaretler, İbrahim Edhem'in [gece gündüz avianan ve zevk içinde yaşayan bir beyzadenin] yakasına yol ortasında bir anda yapışıp Seni bunun için mi yarattılar diye soran bu uyarı, Gazzali'yi tutuşturan bu uyarı ve ınesaj, Gazneli sultanlarının n1eddahı olan Nasır

Hüsrev gibi bir adamı hakikatİn meddahı haline getiren [artık konuşınal yok olmakla yoldaştı] bu mesaj ve uyarı, İbrahim Gazne-vi'nin263 meddahı olan Senai-yi Gaznevi'yi bir anda değiştiren bu mesaj ... Ya da Şems; Bir kıvılcım. Bu uyarılardan hiçbiri bunlara birşey vermedi. Sadece ve sadece içlerine bir kıvılcım attı, bir kibrit çaktı, bir benzİrt döktü.

Bu patlamayla içlerinde alevler yükseldi.

Peygamberler sadece hatırlatırlar; İnsanın uyarılışı. İnsan için bu yeterlidir.

Hatta peygamber 'müzekkir' adını almakla kalmayıp 'zikr'

· adıyla da anılınaktadır. Yani mesajı ve hakkı beraberinde taşıyan insan zikr'in kendisidir.

263 Senai'nin işi Memduhlarına şiir söylemekten ibaretti. Karşılık olarak bir miktar para alıyqrdu [yani burs] ve gidip sevgilisiyle birlikte yiyor.du.

İnsanların hesaba çekilişleri [hak ile batılın ayrıştığı ve herşeyin gerçekleştiği yer] yakındır.2M Fakat insanlar kendi cehalet ve gafletleri içerisinde, yüz çevirirler. Arkalarını dönederse görıneyeceklerini sanırlar.

Ters yönde hareket ederlerse varılacak yere daha geç varacaklarını sanıı

·lar. Tarih, herkesi Allah'ın belirlediği yere ulaştıracak olan bir trendir.

Şimdi sen bu tren tünelinde trenin gittiği yönün tersine koş istersen.

Fakat başkalarıyla birlikte istasyonda vaktinde ineceksin. İnsanların

hesabı yakındır, fakat onlar gaflet içerisinde yüz çevirirler. İnsanın tek özgürlüğü tarihin cebrini keşfederek onunla birlikte hareket etmek ve kendini kurtarmaktır ya da karşısında d urarak kendi kendini yok etınektir. Yazgısını elinde bulunduran 'ben' budur. Tarih ve zaman, Allah'ın belirlediği şekilde tıpkı tabiatın hareketi gibi kendi yolunda hareket eder.

-. -~..ı~J.-' '" ııJı -~ % .~ .tj .• ·t;ı..ı

(.)~ ı-3 o~ ';-ı ~_) (.} J-- (.} ~ ..

Rablerinden kendilerine ulaşan her mesajı, her uyarıyı, her hatırlatınayı, her yeni zikri -her zanı.an anlatıla gelen birşey değil yeni bir şey-, her yeni sözü, her yeni gerçeği, her yeni olguyu ve her yeni daveti ancak alay ederek dinliyorlar.

', J o.t '.tt ','_ • ·ll ', ,Illit '_(1~. ~-.' ıJı ~~ 'r, 1 ~ ', ~~ '_'_ ~~~ 1 ~' t' 0 J' f~ ~u

U-.9~ r-u 3 ~ UY " .Y-4 , l)JI) --' U-L ı.$~ __9y..ıı 3 ~yı=ı .--

Ne kadar canlı bir mesaj. Rablerinden gelen bu yeni gerçeği, bu uyanyı, bu ınesajı alaya aldılar, oyunlarından başlarını kaldınnadılar. Çirkin işlerle ve kötülüklerle ıneşgul oldular. Kalplerini bu boş oyuncaklara verdiler. Ayrıca [tabire dikkat ediniz] gelen bu hak nı.esaj karşısında, Ey bu zillete düşmüş insan, nelerin var, ne kültürün var, ne tarihin var, nereye mensupsun diye soran bu uyarı karşısında, Bu mesaj nedir diye sorarlar. Bu yeni nı.esaj Hira' dan gelen adanı.ın ınesajıdır.

O, puthaneye çevrilıniş duruındaki Kabe'nin yanında zelil, geri ve

bedbaht bir grup görür. Bu kişilerin şiirler okuyan İranlı ve Ruın hİzınetkarları

vardır. Bir kaç yabancı, bunlara bir şeyler yazar.2Gs

Bu elçi ne diyor Diyor ki; Ey ınillet! Siz İbrahim kültürünün sahibisiniz.

Dünyada put kırıcılığın temelini atan bir peygamberin kültür ve

yolunun mensubu, takipçisi ve hamisi olan siz, neden putperestliğe

tutsak oldunuz O peygamberin takipçileri neden putperestliğin en

büyük tezahürleri oldular Neden putperestlik ve puthane İbrahiınini

264 Başlangıca dikkat edelim. Yazarlık bakımından apayrı bir stili vardır. Ağır ağır giriş yapmak yerine

[bugün hocaların önce bir giriş yapıp sonra konuya girdikleri gibi] bir anda ani bir atakla konuya girer.

265 Jean Paul Sartre'ın üçüncü dünya hakkında söylediği gibi Bunların yazıp konuşma hakları yoktu.

Biz buradan söylüyorduk onlar dikte edip yazıyorlardı. Biz sesleniyorduk onlar [Asya, Afrika ve Latin

Amerika] bizim sesimizi taklit edebilmek için ağızlarını açıyorlardı. Şu Fanon'a ne oluyor da biz konuşmadan

o konuşmaya başlıyor

bırakıp tevhidin İbrahimine dönmüyorsunuz Neden tevhid inancının

ilk ve en eski mabedi ve halkın sığınağı olan ve hakim mülkiyetten, güç

sahiplerinden ve zorbalardan bağımsız olan bu Kabe'yi oyuncak haline

getirip, Arap halkını sömürme ve· istismar etme aracı haline getirip puthane yaptınız Bu mesajdır. Eğer siz hakka ve o dine dayanırsanız [Rum Suresi'ni açıklarken söylediğim gibi] tarihin yazgısını üstlenip ele alabilirsiniz. Bu mesajdır ve aynı kıssadır. Fakat onlar boşluğa, pisliğe, zevklere, hurafelere, eskilerin masallanna, yalanlara, töhmetlere, alaya alınalara, insanları hapsetmelere, işkence etmelere, karalamalara, saldırmalara ve zulümlere yönelerek, aynı şekilde gece gündüz taassuba,
cehalete zevk ve safaya, içip içip sarhoş olmaya dalarak yeni sözü duymadılar.

--. ~ll 1 ~ - ı- ' ~~ ~u

lS~ .Jy.ıı .J ~y=ı •'

Gizli gizli birbirleriyle konuşmaya, planlar yapmaya ve gizliden gizliye kargaşa çıkarmaya koyuldular. Kimler Zulmedenler. Zalimlerin ve zorbaların planlarını gözlediler ve sonradan topluca töhnı.ette bulundular. Bunları herkesin kendi başına düşündüğünü sanıyorlardı insanlar.
Oysa bu düşünceler, gizlice herkese telkin edilmişti.

'_(~~~A ~-.- U ~~ ~

' ~

Bir ınesajım, yeni bir zikriın ve orijinal bir zikrim var. diyen bu kimse sizden farklı biri mi Hayır, onun bu sözünün etkisi altında kalmanız, kalplerinizi kendine bu denli çekmesi, onun sözleri karşısında kendinizi bir başka hissetmeniz 'hakikatten, vahiyden ve onun sahip

olduğu ve sizin sahip olmadığınız bilgiden değildir, size verdiği bilinçten değildir, hissettiğiniz şeyden dolayı değildir, hissettiğiniz fakat bilmediğiniz şeyden dolayı değildir, ihtiyaç duyduğunuz fakat hissetınediğiniz ve ancak onun dilinden işittiğiniz şeyden dolayı değildir, bu sözlerin içinde yatan hakiki ruhtan ve ifadenin güzelliğinden de değildir. Bilakis o büyücü ya da şair veya delidir. O _ancak sizin gibi bir beşer değil mi Onun bizler gibi olmakla birlikte sözlerinin başkalarının sözlerine benzemediğini görüyorsunuz. Sizi etki altında bırakınası büyücü olmasından ve büyü yapmasından dolayıdır.

,i ~.A~ .. , ,, ")ır ~~ 'J'.' '_~ ~- (j.§ ', 1 ,~ '·t' '.'...~. ', ~ını ~ ~ ~.J u-a.J .J ç. c.P Y" ~ ~.J o u.Jy..ı+l ~ .J ~ u.J-1

Dedi; Beniın rabbim sözü bilir ve göklerde ve yerde söyleneni işitir. O, işitendir, bilendir. Bunun sebebi nedir İnsanlar bu tür sözleri sadece İslaın Peygamberi'ne karşı söylemediler; bilakis bu, tarih boyunca, duraklaınış ve eskimiş bir topluma sunulan her yeni mesaj karşısında gösterilen karşı tepkidir. Kur' an' ın burada söylediği şu; Gördüğünüz bu entrikalar [gece bir araya geliyorlar ve ertesi gün bir bakıyoruz ki halkı kışkırtmışlar ve hepsi aynı karalaınayı ortaya atmaya başlamış]

kendilerini savunma gücü bulunınayan kimseler zorlanıp işkence edilerek tertiplenmekte. Fesat çıkarmak, karalaınak ve saptırınak için özel

duruınlardan yararlanınaktadırlar. Mutaassıp kimseyi taassubundan yararlanarak, sennayedan ticaret faktörünü ortaya sürerek, güç sahiplerini enıniyeti koruma bahanesiyle ve bu putperestliğe inananları da puta olan inancından ve kutsal tanrılarını koruma duygusundan yararlanarak, aynı şekilde İbrahim' e ve onun evine inananları da -ki bunlar Cahiliye Arapları arasında da vardı- Abdullah oğlu Muhammed [Peygamber], İbrahim' in emanetini ortadan kaldırı1ıak, İbrahim' in evinin saygınlığını yok etmek istiyor. diyerek tahrik ettiler.

Bugün ilahi bi' set karşısında, ilahi faktör karşısında, bu yalnız adam karşısında Mekke' nin bu durunıda olduğunu görüyorsunuz. Bu tarihin tekrarlanan hikayesidir. İnsan için yeni bir hatırlatmanın, eski ve geri bir toplum için yeni bir mesajın nazil olduğu her yerde, böyle pis ve kirli bataklıktan bu nıesaja karşı bu tür bir tepki yükselıniştir. Fakat yazgıya bakınız ki onca olaylar, yaygaralar ve kudretler yok olup gitti ve bugün -yirnıinci yüzyılda- Afrika'nın tamaını, zayıf ve fiyatı düşük bir kölenin adını, Ümeyye b. Halef [Bilal Habeşi] adını duyunca övünçten kaynayıp coşar. Fakat o olaylar, o işkenceler onca güçlerine rağınen nereye gittiler Eğer bugün adları lanetle anılıyorsa yine bunlar sayesindedir.

~~1-1· 1~)l.;..iü~tı tij"~o~ .. ı.-, ı~.A~ .. ıı-·- ·'~1- ~ı J'_!ıı~r.-. ,_ J..9 • _}.19 u.;
Y u- ~ v- yı .J ua .J .J ;. ~ .7'-' ~ c.F.J

-. f~ tıll1.ıı' f ~~lı Uitl19 Wi - J UY .J , .) , .. • - .. Y. Y,

Görüyorsunuz oldukça açık. Allah bilir ve yerde ve gökte söyleneni

duyar. Çünkü Allah bilendir, işitendir.266

)~.;.i b~i 1)1..9 ~

Sonra dediler ki onun getirdiği bu sözler, onun vahiy adına, yeni

söz adına, ınesaj adına, zikr adına söyledikleri saçnıa düşlerdir. Hatta

ona karşı töhmet ve iftirada bulundular ve o şairdir dediler. Dediler ki;

Bu sözlerin yerine önceki peygamberlerin yaptıkları gibi bir mucize

getirsin.

-. ~ ','o Ji tA~ i~' ... -~ 1'.~ ~~ ~ u~~~ , .. .J9UA~

. Bundan önce iman etmeyip de helak etmediğimiz hiçbir medeniyet,

hiçbir toplum ve hiçbir karye267 yoktur.

266 Bu, Allah'ın söz söyleme tarzıdır Ortada tekrar etmeksizin arka arkaya muhataptan başkasına ve

konuşandan muhataba geçmektedir. Bunları ayırt etmesi gereken, okuyucunun kendisidir.

267 Ben aslında 'karye' kelimesini 'medeniyet' diye tercüme ediyorum. 'Beled' ya da 'bilad' kelimesini

ise toplum diye tercüme ediyorum. Belirli bir köyden veya şehirden söz edilen yerler dışında Kur'an'da

genel anlamda karyeden söz edilen her yerde bir medeniyetten söz edilmektedir, beled ise toplum

anlamındadır.

-. -'.ı~-~ ·-~~t ·ı .t~ı -ı·.l' t.uU '_,',11 ~ ~G.. YI~ ULO t ~-

u~ ~ u, J-- (.)'O Y ~· r..,P-Y . .J , . .J 3

Sizden önce ve bu bi' setten ve nübüvvetten önce gönderdiğimiz kişiler de [kendilerine vahyettiğimiz sıradan kimseler] tıpkı bu elçi gibiydiler.

-. -'.1~- ~ ·-~·.t ·ı

(.)~ ~ (.),

Siz onların hikayelerini bilmiyorsanız, zikir ehline ve zikirden [zikir daha önce belirttiğim anlamdadır] haberdar olan kimselere sorun.

t-. .L.l-iG.. 1Y ~S ~-3 r- GJJI u-. y-;ttt _.ı. U t~. ~' ' ~. ~-3

Mesaj getiren ve insanlara yol gösteren kimseler olağanüstü ve harikulade insanlar değildiler. Bunlar, yemek yemeyen ya da yiyemeyen veya hiç ölmeyecek olan canlılar değildiler. Bilakis tıpkı diğerleri gibi sıradan cisimlerdiler ve sıradan yemekler yemekteydiler. Fakat tek mesele, mesajın onlara vahyedilmesi ve bu mesajı size bildirmekle yükümlü kılınmalarıydı.

-. ~ .. .r ın i ·_t' x~ 4....19 Lt.ıs o_t·.,ı ur· ·i ~

(.)~ ...r'- '•' . ' ~· y

Korku, ümit, tarih, geçmiş bir olayın nakledilınesi, tarihteki bir olaya dönüş, zamandan söz ediş, bir anda bütün kainata, yaratılışın başlangıcına, fizik dünyaya egemen sisteme kanat açış, yeni baştan bu nübüvvetin yazgısına ve insanların nübüvvete karşı gösterdikleri tepkiye

eğilmek, geleceğe dönük çıkarımda bulunmak gibi meseleler, bu derin dokuyla uyumlu olarak gündeme getirilir ve insanın önüne konulur. Öyleki bilinç ve duygu sahibi hiçbir kudret onun etkisinden kurtulamaz. Anlatım ve betimleme gücüne bakın;

-u. .u.-.·.ı Lı'.J S.. A~. u~r-3 t.J-Uı o'--•1 . ..~1 S A_. .•J•o . ..f.o. (.·) 'ol ~ r((-3

Tarih felsefesine dikkat edin. Bu hareketlerin, bu değişiınlerin sorumluluğu ve yine bunların nedenleri burada belirgindir. Nice büyük medeniyetleri ve toplumları -ki zalimdiler-altüst ettik, dize getirdik ve onlardan sonra, onların yerine düşünce sahibi, düşünen ve yükümlülük taşıyan bir millet, bir nesil, bir topluluk yerleştirip eski medeniyetlerin harabeleri üzerine, o çökmüş toplumun yıkıntıları üzerine yeni bir bina inşa ettik.

-. u,-.·-~·.-.~- - · o IJr ~ı um..~- -. ~G.. r~ o·~ ... ·' r · ı~ ı....Jı-· w ~ ~ 3l)-'=l.) 3 ~ 3 O U.L .. , ~ . ~ ~ _JC .)

Burada birden bire yaratılış felsefesine girer. Zalim olan nice sınıfları, gurupları, toplumları ve karyeleri altüst etmedik mi Sonra bu yıkıntılar üzerine, bu mezarlar üzerine bilinçli, adaletli, uyanık ve yaşaırıaya layık insanlardan -ki bunlar daha önce egenı.en düzende sıkıntı çekiyorlardı, teçhizatsızdılar, işkence görüyor ve yok oluyorlardı- oluşan yeni bir bina yükseltmedik mi İçerisinden antitezi çıkan bu eski

tez, yani bu istisınarcı zaliın sınıf ve bu kokuşınuş fenoınen, nasıl ve ne sebepten yok oluyor, burada tam anlaınıyla açıklık kazanmaktadır;

Onlar zalin1lerdi. Peki, onların kalıntıları ve yıkıntıları üzerine yeni bir toplun1, yeni bir tarih ve tarihsel gelişim içerisinde yeni bir aşan1a oluşturanlara ne oldu Mesajı anlamayan ve uyanaınayan insanlar birden uyandılar ve sorun1luluğu kabul etmediler. Kenara çekildiler, sağırlığa vurdular, körlüğe vurdular, oyun ve oyalann1ayla meşgul oldular, hakkı yalnız bıraktılar, küfür ve zuln1ün vahşi darbeleri altında korun1asız ve savunn1asız bıraktılar. Peki, ne oldular O insanlar ne oldular Hayatta kaldılar mı Hayatta kalabilmek için herşeyi yok edenlere ne oldu Anlatıma dikkat ediniz;

~ wJI) w (Jı 1§-j

Davalarını, sapmalarını, zilletlerini, hakkı alaya almayı sürdürerek yaşadılar. Fakat ne zaınana dek

-. ~G..r~·'~ .. - ....8-- ·-- rA . ~

Olgunlaşn1ış buğday tarlası gibi, suskun bir haldeyken ve ah diyecek halleri bile kalmaınışken hasat edilineeye kadar.

-. u ı-.'.-. ı.ı- -~· oı- LıJilli.11. ı.ı- ~ ~ Jlu ..J Jll;- Jl

Tarih felsefesini ve hak ile batıl savaşıyla olan ilişkisini ortaya koyınak için bir anda yaratılış felsefesini açıklar; Biz, yeri, göğü ve ikisi arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık

~~ ~~~ (ı Q ~ ~3

Rabbinin azabı bunların üzerine üflenince ve artık kendilerini koruyamayacaklarını

anlayınca şöyle dediler;

Yazıklar olsun bize! Biz zalimler idik.

.b...ıSlı -. ·r---ı ı ' -· ~-

UU J' ~ Jl

O zaman adalet ve hak terazisini, mizanını kurarız.

-.. ~'-'~ r xj- ç.~- '·1.§' .~ıı -. '~-- - ' ~~ jgr

~ _r, Jl •' Jl (.) ._.J (.)_9..) Jl (.S'-'l.JA ~ Jl

Musa ne getirdi Takva sahibi kimseler için Furkan, ziya ve zikr getirdi.

Musa'ya ve Harun'a Allah ne verdi Furkan, ziya ve zikr; insanı

hatırlatma ve aydınlık verdi. Furkan, hak ile Batılı birbirinden ayıran,

olgunluğu ve haınlığı belirgin kılan ve insanların ve bir neslin gözleri

önünde eğri ve doğru yolu, kirlenmişliği ve arınınışlığı, doğruyu ve yanIışı

belirgin kılan ınesaj ve sözdür. Bu mesajdan önce hak ile batıl birbirine

öyle karışn1ıştı ki kimse cepheleri ayırt edemiyordu, yönleri ayırt

edemiyordu, insanları ayırt edemiyordu. Furkan gelince tıpkı şafak çizgisi

gibi geceyi gündüzden ayırır, gecenin ölmekte olduğunu, günün

yükseldiğini, çok geçmeden bütün dünyayı kapiayacağını ve ufku aydın600

latacağını tıpkı ufuk gibi ortaya koyar. Sonra oralarda şöyle der;

-.. -'w.l 1-•• ıı .1;' Lı ·~ı .. tl ı 11 tb ı- ~ y,;.r ~ -~ .J.ı..pı ı....;a.) r..,s-', Y3 ... 3

İbrahim'i, sonra Musa'yı, sonra da Harun'u gönderdik. O zorluklar, o güçlükler ve zaaflar içinde firavunun büyük kudreti karşısında ve kendisine bağlı mele ve sihirbazlar karşısında Musa'nın bir çobandeğneği vardır ve yalnızdır. Sadece bir kardeşi ve bir yardımcısı vardır.

Ebuzer, hem Kur'an'a sahip olan, hem dine sahip olan, hem Allah'a dayanan, hem hurması olan, hem imparator ve hem Allah Resulü'nün halifesi olan Osman karşısında yalmzdır. Ebuzer'in, deve kemiğinden bir sopası vardır. Onunla Osman' a bağlı olan Abdurrahman'ın ve Kabul Ahbar'ın ve Osman'ın başına vurur. Elbette hemen Rebeze'ye sürülür ve orada sessizce ölür. Fakat her nesilde yine onun haykırışı yükselir. Sonunda da yalnız haşrolacaktır. Yalnız yürürdü, yalnız yaşardı ve yalmz öldü. Fakat sonraki nesil, arka arkaya hak davetçileri, hak önderleri, o mesajı korumakla sorumlu olanlar onun mesajına sahip çıkarlar. Çünkü hiçbir kan boşuna dökülmez, hiçbir ölüm [eğer hak yolunda olursa] yokluğa sebep olmaz, hiçbir hafakan [eğer gerçeği söyleyen bir boğazdan geliyorsa] suskunluğa düçar olmaz. Bilakis her kan bir damlaya dönüşür ve o damlaya bu nesil daha iyi bir İslam-bilim yazabilir.

YiRMi YEDiNCi DERS

EGZiST ANSiY AliZM ÖGRETiSi

Çevrenin ve dış dünyanın etkisiyle ruhsal ve fikri durumun ınüsait olmaması nedeniyle ne yazık ki dersimi akademik ve mantıksal bir program çerçevesinde yürütemiyorum. Bu bakımdan dersin çerçevesini küçültmek durumundaydım. Ya bazı temel konuları ele almak ya da dersin bazı mantıksal aşaınalarının yerlerini değiştirmek zorundaydım. Esas derse bir giriş olarak öğrenilmesi gereken kısmı çıkarıp asıl derse başlamalıydıın. Sonradan fırsat olursa, giriş ve başlangıç yanı bulunan kısma dönebilirim diye düşündüm. Buysa dersin ve öğretmenliğin mantığına ters düşmektedir. Fakat normal olmayan bir duruın söz konusu olduğunda programı da şartlada uygun hale getirmek gerekir.

Arz etınek istediğiın konu şu; Dersin aslı İslam-bilimdir. Dinler tarihinden söz etmişsem ve çeşitli diniere değinmişsem bunun nedeni İslam'ın bugün ilmi olarak ortaya konulmasının imkansızlığıdır. Ancak zihinde dünyanın büyük küçük dinleri hakkında ve insanlık tarihinde dinin gelişiın tarihi hakkında birtakım bilgiler olursa İslam'ın da ilmi şekilde ele alınması sağlanınış olur. Yine bilinçli bir aydının kafasında İslam'ın insani, fikri, ahlaki ve topluınsal değerleri ancak çağdaş ideolojiler tanınırsa, maddi, dini, irfanl, ilmi ve ilmi olmayan ekoller bilinirse böyle bir ortamda ilmi olarak anlaşılabilir. Ancak bu şekilde İslam'ı kendi kafasında ilahi bir ideoloji olarak ele alarak ilmi bir değerlendirıneye

tabi tutabilir.

Eğer dini kesinlikle bir kulluk ve bir inanç olarak -ki her halükarda tarih, eğitim ve kültür bakımından miras almışızdır- kabul edersek böylesi araştırmalara, böylesi fikri ve ilıni irdeleınelere ihtiyacımız yoktur.

Öyle ki bazıları, İslaın'ı bir mekanda başka dinlerin ya da İslaın dışı veya din dışı ideolojilerin öğretilmesi gerekmez diye inanınışiardır. Fakat aydın insan İslaın' ı fikri, ilınl, ilahi ve ınantıld bir öğreti olarak tanımak, kavramak ve bir inancı göreviiniz olduğu üzere araştırarak inceleyerektaklit ederek değil- seçmek isterse başka dinleri ve hatta din dışı ve din karşıtı öğretileri ilmi olarak tanımak zorundadır. Ancak böylelikle İs604

lam'ı bilinçli olarak seçmiş olacaktır. Aslında insanın mantığı, insanın aklı sadece karşılaştırma yoluyla ve aynı şekilde tezat ve benzeriikiere bakarak bir konunun çerçevesini ve değerini kavrayabilir.

Bugün Şiiliğt İslam'ı, İslaın Peygamberi'ni, Ali'yt Fatına'yı, peygamber hanedanını vs. tanımada içinde bulunduğumuz güçlük şudur;

Örneğin Ali'yi küçük Medine çerçevesinde ve onun çağdaşı ol;ın birkaç kişiyle karşılaştırarak değerlendiriyoruz ve Ali'nin haklı olduğuna karar veriyoruz. Bizim güçlüğümüz budur. Oldukça küçük olan bu karşılaştırınalarda Ali' yi haklı çıkarmak Ali' yi dakik olarak tanımak değildir.

Bilakis Ali ancak, onu yedinci yüzyıl Medine'sinden çıkarıp o çağdaki

birkaç sahabiyle karşılaştırmaktan vazgeçerek insanlık tarihi içerisinde insanlığın üzerinde kafa yorduğu en büyük şahsiyetlerin yanına oturtulup değerlendirildiğinde onun gerçek faziletlerini hissetmiş oluruz. Bu yüzden İslam'ı tanımak için, öncelikle dünyada ideoloji olarak, iliın ve felsefe olarak gündemde olan fikri ve itikadi konuları ele alnıan1ız ve İslaın'ı tanıınak için böyle bir giriş yapmamız kaçınılmazdır. Ardından da İslaın'ı çağıınız düşüncesinin zirvesinde gündeıne getirıneliyiz. Yoksa yerel ve geleneksel çerçevede, miras aldığıınız şekliyle İslam' ı ortaya koymak birşey ifade etmez. Ancak bu şekilde yeni nesil ve günüınüzün bilinçli aydını İslam'la donanıp silahlanabilirler.

Toynbee olayında belirttiğim gibi bütün dinlerin ve kültürlerin iki aşaması vardır; Saldırı aşaması, savunma aşaması. Bir düşünce yaşlanıp eskiyince ve bekası konusunda salahiyetini yitirince savunına halini alır ve çevreden ona saldırılmaya başlanır. o sadece çırpınır, ağlayıp sızlar, kendinden başka herşeyi mahkum eder, sonra bütün kafaları, dünyanın bütün akıllarını mahkum eder. Bunlar hakikatçi ve hakikati anlayan kimseler değildirler. Hiçbir zaınan kendilerini kuşku konusu etmezler.

Din adına sahip olduklarının ya da din adına anladıklarının zayıf olabileceğini, onu yanlış anladıklarını hiçbir zaman anlayamazlar. Bu yüzden, dini yanlış anlayan ya da İslam' ı ve Şiiliği eksik veya yanlış algılayan herkes şiddetli bir savunma psikolojisine ve zamandan geride kalına

psikolojisine düşerler. Bu psikoloji içerisinde kendilerini gözden geçirmek, dakik bir yargıya varmak, kendilerini mahkum etmek ve dinlerini doğru anlamak için çabalamak yerine, bütün dünyayı ve bütün aydınları mahkum ederler ve böylelikle kendi eksikliklerini başkalarının boynuna atarak gizlemek isterler.

Böylelikle, İslam'ı çağımızın düşünce düzeyinde gündeme getirmek için, dünyanın en temel ideolojik akımlarla dakik, bilimsel ve bilinçli bir tanışıklığımızın olması kaçınılmazdır. Elbette insan yüzeysel olarak ve ikinci elden yeni ilimler hakkında, egzistansiyalizm, sosyalizm, Marksizm vs. hakkında ufak tefek bilgiler edinebilir ve bunları tanıdığını,

öğrendiğini düşünebilir. Fakat bunun bir değeri yoktur. Çünkü ben bir Müslüman olarak böyle eksik, teınelsiz ve delilsiz bilgilerle ilıni, fikri ve ideolojik cephede yer aldığımda eliının boş olduğunu o zaınan anlannı, uzınan ve bilgili bir kesinı_ karşısında kendiini güçsüz hissederiın. Dinin savunucusu olarak oldukça nı_ahkı1ın ve ınustazaf bir savunucu olarak tanınının ve savund uğu m şeye zarar verirını_.

İslaın' ı bir ideoloji olarak bugünkü dünya vicdanında gündeıne getirmek isteyen kiınse, çok güçlü olınak zorundadır. Özellikle İslan1 karşıtı ya da İslam dışı ideolojilerden söz ederken bir kutup ve bir üstat olarak, iyiden iyiye bilen biri olarak kendini düşüncelere dayatınak zorundadır.

Yoksa hiçbir şey yapanı_ayacaktır.

Egzistansiyalizın düşünce akıınlarının en öneınlilerinden biri olup Batı' da ortaya çıkışı l1arksizm' den sonra değildir, MarksİzınTle çağdaştır. D animarkalı Kierkigard' ı egzistansiyalizm görüş ve hareketini başlatan ilk kişi olarak sayarsak MarksİzınTle çağdaş olduğunu görürüz.

Fakat egzistansiyalizın hareketi özellikle ikinci dünya savaşından sonra genel bir güç kazanır. On dokuzuncu yüzyılda oldukça zayıf bir düşünce akımı olarak söz konusuydu ya da birkaç filozofa özgü bir ekol biçimindeydi. Fakat şiındi, özellikle ikinci dünya savaşından sonra derin, geniş ve birkaç boyutlu fikri bir hareket olarak ve yirminci yüzyılın fikri sını_ası olarak tanındı ve dünyada ideoloji olarak Marksizm' den sonra gündeıne geldi. Heidegger ve Sm-tre' ın gelişinden sonra -özellikle Sartre ile- bu ekol ve ideoloji, birkaç filozofun felsefesi alınaktan çıkarak yirminci yüzyılın derin bir fikri ve ideolojik akırnı haline geldi. Bu yüzden bu ekolün tanınması, yinninci yüzyılda düşünmek ve Müslüınan olnı_ak isteyen Müslüınan aydın için çok zorunludur.

Bu yüzden programı_larını_ız içinde egzistansiyalizn ı_ de vardı. Fakat bunu programdan çıkarnı_aının iki nedeni vardı; Birinci neden şudur; Aslında arz ettiğim gibi, dersin asıl konusuna, yani İslam tarihi felsefesine gelnı_eye fırsat ve zanı_an kalınayacağından korkuyordum. İkinci ınesele kişisel ve duyg~al bir ıneseledir. Bu ınesele şu; Sizin hissettiğiniz

gibi, siz hiçbir zaınan kendını_i egzistansiyalist, metafizisyen, Marksist, sosyalist, materyalist, idealist ve arif olarak tanıttığını, bunları kendime yakişır bir sıfat olarak benimsediğiınİ duymamışsınızdır. Çünkü gerçekten bunların hiçbirinden değilını_ ve bu kalıplardan hiçbirinin içinde kalnı_ak isteıniyorum. Bu kalıplardan birini kabul ettiğiinde kendını_i ölınüş gördüın ve ben diri kalınak istiyoruın [bu söylediğiınİ bir iç konuşınası şeklinde değil, bir düşünce tarzı olarak söylüyorun1]. Fakat bugün dünyada söz konusu olan bu ideolojilerden hangisi seni düşünıneye [inanmaya değil], araştırmaya z9rladı, hangi ideolojiden daha çok etkilerıdin ve hangi düşünür üzerinde daha ciddi durursun

diye soracak olursanız, egzistansiyalizm diye cevap verirdiın. Birinci sırada Heidegger' in egzistansiyalizmi, ikinci sırada Gabriel Mareel ve Jaspers'inki ve üçüncü sırada Nietzsche'nin egzistansiyalizmi [kendisini tam anlamıyla egzistansiyalist olarak adlandıramasak da fikri temellerinin birçoğu nedeniyle egzistansiyalist diye kabul edebiliriz.], daha sonraki sıralarda da Kierkigard'ın ve Sartre'ın egzistansiyalizmi gelmektedir. Sartre'ın başkalarına karşı bir üstünlüğü vardır. Bu üstünlük şu; O, sadece bir filozof değildir. Aynı zamanda yazardır, şairdir, tiyatro yazarıdır, senaryo yazarıdır, siyasetçidir, toplumsal bir savaşçıdır. Bütün bu boyutlarıyla egzistansiyalizm ideolojisini, kendi zainanı içerisinde bir

hareket etkeni olarak gündeme getirebilmiş, onu felsefi bir ekolden bir ideoloji haline getirebilıniş ve Marksizm'le birlikte savaşçı bir ideoloji olarak ortaya koyabilıniştir. Sartre'ın Heidegger ve başkalarına olan bu üstünlüğüne karşılık onlar da Sartre' a karşı bir üstünlük taşımaktadırlar. Kierkigard'ın, Marcel'in, Jaspers'in ve Heidegger'in egzistansiyalizmı. inin, Sartre'da bulunmayan maneviyatçilığı ve. insani boyutudur. Dolayısıyla bir kelimeyle karşılaştırmak istersek, Sartre daha mantıksal, topluınsal, bilimse,l ve halk için ve mahrum kesiın için işe yarar bir egzistansiyalizıne sahiptir. Ötekilerin özellikle Heidegger'in egzistansiyalizmi daha derin, daha irfani ve o sırra daha yakındır. Sartre ise bundan uzaktır.

Egzistansiyalizmle ilgili olarak ortaya koyınak istediğim şeyi ruhsal bir mesele yüzünden bir nı.iktar erteledim. Çünkü ben esas olarak heın bu öğreti üzerinde oldukça ciddi olarak düşünmekteyim, hem de egzistansiyalizmin temel ruhunun benim için heyecan verici ve etkileyici olduğuna inannı.aktayım ve bu öğreti karşısında özel bir ruh hali taşımaktayın. Aslında egzistansiyalizmi, Marksizmi yaptığım gibi ve diğer öğretiler gibi kuru bir ders havası içerisinde ele almak istemiyorum. Kuru kuruya anlatıp sonunda da Bu öğretiyi bitirdik ve yerine yerleştirdik demek istemiyorum. Böyle birşeyi söyleyemem. Aslında konunun

kendisi ve egzistansiyalizm hareketi, insan varlığının en derin gizlili,

klerine dokunup onu harekete geçirerek kışkırttığından insana çok

şiddetli bir ızdırap ve heyecan verir. İnsanın sadece birikim ve bilgilerini

harekete geçiren öteki öğretilerin tersine egzistansiyalizın varlığı harekete

geçirir. Beniın için söz konusu olan ikinci mesele egzistansiyalizmde

-Marksizm' de belirttiğim gibi- öteki öğretilerden çok daha kötü

bir şekilde gündeme getirilen bir meseledir. ',

Egzistansiyalizmin anahtar terimlerinin aydınlarca yanlış algılanması ikinci meseleyi oluşturmaktadır.

Şeriati bu konuyu asıl derse ek olarak anlattığından bu konu birkaç sayfa sonraya alınmıştır [Yayıncı].

Ali ŞERiATi 601

Egzistansiyalizm konusunda burada sadece birkaç kelimeyi yazıyorum,

siz bunları not alınız. Çünkü egzistansiyalizm ıneselesi, felsefeden

matenıatiğe, sanattan tasavvufa, dinden şiire uzanan çok karmaşık bir

konudur. Bu yüzden bu meseleyi topadamak çok zordur. Ancak insan

işin başından meselenin sınırlarını tam anlamıyla beliderse bu zorluk

hallolabilir. Bunlar egzistansiyalizme özgü terimlerdir. Bu terimleri akşaın

naınazından sonra tanımlarsaın dersin ne old uğu sizin için tam

anlaınıyla açıklık kazanınış olur.

Birkaç terinı var; Bunlardan biri 'varlık' anlamındaki 'egzistans'tır

[existence]. Onun karşısında mahiyet, zat ya da c ev her anlamındaki

'esans' [essence] yer alır. Bir başka konu da 'delaissement'26s konusudur.

Bu konuların hepsi birbirleriyle bağlantılıdır.

Delaisseınent, başına buyruk bırakılnıaktır. Başına buyruk bırakılan

268 Ben, sevgili dostum Emirpur Bey'in yol göstermelerinden, hatırlatmalarından ve eleştirilerinden hep

istifade ederim. Bir defasında bana diyordu ki Senin konferans, yazı ya da ders şeklinde ele aldığın

çeşitli konularda eksik olan ve doğrudan değinmediğin ve ancak uzaktan ve hızlıca değinip geçtiğin şey

'mead' konusudur. Oysa islam ideolojisinde mead, sadece konulardan biri olarak değil, tıpkı tevhid gibi

temel konulardan biri olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde tarih, ahlak, insani değerler felsefesi [hayır ve

şer], amel ve yaratılışın gayesi, islam-bilim içerisinde ele alınmalıdır. Mead meselesi ele alınmamıştır. Bu

doğrudur. Benim sohbet, ders ve konferansiarımdaki temel bir eksikliktir. Elbette bir bakımdan, bir eleştiri

olarak bunu kabul ediyorum. Fakat bu konuyu açıklamak istemeyişimin de bir nedeni vardır. Bu neden

şudur Bizim toplumumuzun fizik ötesi ve hayat ötesi konulara olan şiddetli ilgisi [gerçi bu meseleler temel

meselelerdir] o denli fazladır ki aslında bu durumda bizim yapmamız gereken işlerden biri Müslümanın

zihnini hayatın derin meselelerine yöneltmek olmaktadır. Çünkü din adına yapılan bütün tebliğler ölüm

ötesine gitmiş durumdadır. Bu yüzden kaçınılmaz olarak tepkisel bir şekilde -

gerçi eksik ve eleştirilebilir

bir tepkidir- bizim bütün ilgimiz ve dayanağımız ölüm öncesi islami görüşe ve islami bakışa yönelmiştir.

Bu yüzden her ikimizin yaptığı da yanlıştır. islam nasıl yaklaşıyorsa biz de öyle yaklaşmak durumundayız

Aslında ölümle hayat sınırını ve ölüm anın ı bizim anladığımız şekilde bir duvar, esas bir temel ve ayrı bir

etken olarak ortadan kaldırmalıyız. Çünkü bu varlık çizgisinde oldukça normal bir hal değişimidir. Meseleleri

bu şekilde ele almalıyız. Tefrite kaçılmış bir şeye gösterilen tepki, kendiliğinden ifrata kaçacaktır. ifratlı

bir şeye gösterilen tepki de tefritli olacaktır. Esasında insan böyledir. Ancak rnsan hep bilinçli olursa ya da

kendisini bilinçli kılariarsa bu durumdan kurtulabilir. Ben bu bakımdan çok memnunum. Bu konuyu burada,

sizin de buna dikkat etmeniz için gündeme getirdim. Yani ölümden öncesine ve 'mead' meselesine

tek yönlü olarak dayanıldığının farkına ben nasıl varmışsam, siz de bu eksikliği hissedin. Bizim bu dayanışımızın

tek taraflı bir dayan ış olduğunu, ölçülü olmadığını hissedin. Fakat mutlulukla kendilerine, bir iki

gündür bu konuyu düşündüğümü ve bir anda egzistansiyalizm konusu içerisinde, bu alanda benim gündemirnde

bulunmayan birtakım yeni konulara ulaştığıını arz ettim Biri 'mead' konusu, biri 'velayet' konusu,

biri de 'nübüvvet' konusu. Bu üç konu egzistansiyalizmin derin konuları içerisinde bir başka şekilde,

bugüne dek bizim kafamızda söz konusu olduğunun tersine bir şekilde benim kafamda gündeme gelmiş,

ancak henüz olgunlaşmamıştır ve benim için henüz sınırları tam anlamıyla belirgin değildir. Fakat bir kıvılcım

şeklinde benim içimde parlamış olup şimdi bütün varlığım buraya yönelmiş durumdadır. Eğer tam

olarak çözümlenirse ve şimdi yöneldiğim yön doğru olursa, bu fikri çizgimizde çok temel bir iş ve büyük bir

olay olacaktır. Özellikle benim fikri çizgimde ... Çünkü bu konular bu şekliyle benim için tahmin edilebilir

değildi. Şu anda söz konusu edilen egzistansiyalizmde varlıkla ilgili konuların bunlarla [mead, nübüvvet,

velayet konusu, insanın yaratılış felsefesi konusu] bağlantısı bulunan konular olduğunu insan asla düşünemezdi.

Aslında egzistansiyalizm konusu hümanizmle ilgili [aslında hümanizmdir] ve varoluşsal bir konu

olduğundan, kendiliğinden her zaman insanın yaratılış felsefesiyle temas halindedir.

çocuk' delise' olur. Delise, bırakılmış· demektir. Kendi başına buyruktur.

Yani Yani bütün varlıklar maddi kanunların [tabiat] ya da ilahi iradenin

[Taıi.rı] yönetiın ve yetkesi altındadır. Bu bakımdan maddeci ile

Tanrı tanır aynıdır. İster Tanrı tanır olalım, ister maddeci olalım fark

etmez. Hiç bir varlık kendisi sorumlu değildir, kendisi yazgısını, varlığını

ve yaratılışını belirleyici değildir, hiç kimse kendisini yaratmaz.

Ya tabiat onu istediği ve gerek duyduğu şekilde yaratmıştır ve yönetmektedir ya da Tanrı aynı şeyi yapmaktadır. Bütün varlıklar arasında sadece ve sadece insan' delise' dir. Yani tabiat onu, kendi haline bırakmıştır ya da Tanrı, onu koyuvermiş ve kendi haline bırakmıştır.

Delaissement, yaratılış felsefesindeki hangi konuyu çağrıştırmaktadır Yeryüzüne indirilmeyi. Aslında cennetten, yeryüzüne inin ve orada uğraş, sıkıntı ve savaş içerisinde hayatınızı yaşayın diye buyrulur.

Bir sonraki konu aşamalar üçlemesidir [Sartre'ın anlanı.adığı birşey]; Hoşlanma, huy ya da ahlak ve son olarak da din. İnsanlık, tarihi boyunca bu üç aşamadan geçmektedir. Aynı şekilde her birey de insanlık tarihinin tecellisidir. Yani insanlık, ·yeryüzünde var olduğu ilk zamandan bu yana hangi aşamaları geçerse birey de varoluşundan ömrünün sonuna dek aynı aşaınaları geçer. Bu yüzden fizyolojide denilmektedir ki cenin -bir insan- cenin şeklinden doğduğu andaki şekle kadar insanlık türü içerisinde türünün değişim, gelişim ve dönüşüm dönemlerini tekrarlar. Elbette bu bir varsayımdır. Bu durumda insanlık önce hoşlanma aşamasında yer alır [zevk aldığı her şeyden hoşlanır, o şeyi iyi kabul eder ve hayat felsefesine temel alır]. Daha bilinçli bir aşamaya ulaşınca ahlak meselesi gündeme gelir [Burada ahlaktan kastedilen nedir Kastedilen, kabileler, aileler, karı-koca, çocuk ve büyükler,· yaşlılar ve gençler arasında konulmuş yasalar, ilişkiler, ahlaki, toplumsal ve yerel_ geleneklerdir

], sonunda insanı bilincin en yüce ve en kamil aşaması olan üçün-·
cü aşamaya ulaşılır. Bu aşama dindir. Din, artık insandan, varlıktan yaratılış felsefesinden, yaratılış felsefesi için hangi ölçütleri seçmen gerektiğinden ve hangi yolu bulup yürümen gerektiğinden söz eder. Din,
insanın varoluş ve varlık içindeki konumu karşısındaki belirgin bir bilince erme aşamasıdır.

Bu üç aşama, biraz Aguste Comte'un üç aşamasını akla getirir. O,
insanlık düşüncesinde ilk aşamaya rabbani ve ilahi aşama, ikinci aşamaya metafizik ve ilk felsefe aşaması, üçüncü. aşamaya da gerçekleşnıe ya da bilim aşaması adını verir. İlkel insanlar, inceleyip tahlil etmeden her eylem ve hareketi gaybl güçlere nisbet ederler. Sonraki aşamada daha bilinçli bir şekilde metafizik felsefe ve irfanl felsefe meydana· gelir. Fiili aşamada insan, tam anlamıyla özdeş, mantıksal ve gerçekçi bir bakış açısı kazanır. Bilimsel ve çözümlemed ölçütlere dayanarak dünyayı, kendisini ve büAli

tün değerlerini tanır. Elbette bu Aguste Comte'un üç aşaınası olup bugün artık aslı esası kalmamıştır ve sadece tarihinde anılır.

Bir başka mesele situation ıneselesidir. Situation humain ya da vaziyet meselesidir. İnsanın en büyük ayıncı özelliği nerede ve hangi zamanda bulunduğunu bilme duygusudur. Bu duyguyu taşıyan sadece insandır.
İnsan, nerede ve ne zamanda olduğunu ve bu maddi ve madde dışı etkenlerle,

zamansal, mekansal, insanı ve insanı olmayan etkenlerle olan bağlantısının nasıl olduğunu bilir. Kendisi kendi coğrafyasını bilir, varlığının nelerle sınırlı olduğunu anlar. Bu insanı'situation' ve 'vaziyet'tir.

Bir diğeri de 'delisınan' dır. Bir diğeri ise bilinç ve ihtiyardır; Farsça ya 'intihab' [seçıne] diye tercüme ettikleri şey. Egzistansiyalizında var olan konuların birçoğunu biziın talebeleriıniz aslında ilk derslerinde okuınaktadırlar. Fakat eski kültürü hiç bilıneyen aydınlar, bunları yeni arnı. ağanlar gibi oralardan getiriyorlar.269

İnsan seçebilen bir varlıktır [bu 'ihtiyar' teriminin aynısıdır, bizdeki cebir ve ihtiyar meselesiyle aynıdır]. Dolayısıyla 'irade, ihtiyar, seçme [choisir], özgürlük [liberte]' terimlerini nerede görseniz hepsi birdir. Esasen tek bir keliınedir. İnsan bunları kendinde barındırır. Bundan sonra ihtiyar meselesi içerisinde sorunıJuluk ya da yükümlülük konusu gündeıne gelir. Sadece özgür insan sorumludur. İrade ve ihtiyar sahibi olan insan sorumluluk [responsabilite] taşır. Zorunlu insan sorumlu değildir.

Egzistansiyalizm öğretisini ve hareketini belirgin kılan en temel mesele ve Kierkigard'ın egzistansiyalizmi [ki dinidir] ile Jaspers'in ve Mareel'in egzistansiyalizmi [bunlarsa mutaassıp katoliktirler] ve Sartre'ın [o da Tanrı tanımazdır] egzistansiyalizmi arasında ortak yön olan mesele angoisse yapı, ızdırap ve kaygı ıneselesidir. Bu neyi çağrıştırır Angoisse, uzak düşmüş bir insanın ruh durumudur. Yani yeryüzüne

gönderilişten sonra insanın ruh hali tam anlamıyla angoisse'tır.

Yeryüzüne indirildiğini hisseden insan ancak angoisse, ızdırap ve kaygı

sahibidir. [Bir takım insanlar vardir ki elhamdülillah henüz yeryüzüne

inmediler, hala Cennetteler!] İşte yeryüzüne indikten sonra Adem'in

tövbesi ıneselesi, kulluk Ipeselesi, nefs-i mutmainne meselesi, varoluşsal

ızdırap olan egzistansiyalizmin ızdırap meselesinde gündeme gelir. Egzistansiyalizmin

üzerinde durduğu ızdırap 'varoluşsal ızdırap'tır. Biziın

taşıdığımız ızdıraplar hayatı ızdıraplardır. Hayati· ızdırap nedir

Yani ihtiyaçlarımızdan biri karşılanınamıştır ya da karşılanınakta olup

alınadığından eının değilizdir veya tehlikeye düşmüştür; sonuçta

ızdıraba kapılırız. Oysa o ızdırap varoluşsalızdıraptır. Yani bütün ihti-

269 Ömrümde ilk kez bir hediye almak istemiştim. Kuzeye gittim. O zaman öğrenciydim. Baktım çok güzel

ve ucuz hasırlar var. Satın alıp Meşhed'e getirdim. Dediler ki Bunları Meşhed'de dokuyorlar, kuzeyde

bunlardan hiç yoktur. Oysa biz ta oradan zahmetle getirmiştik.

yaçları karşıianmış bir kimse bu ihtiyaçları belki hiç hissetmez.

uvaroluş, ben, ömür, dünya, yaratılış, ben kimim ve ben hangisiyim

gibi şeyler, onu endişe ve kaygıya düşüren temel konulardır. Sanırım

bu, İslam' da 'haşyet' adını taşıyan meseleyle aynıdır. Korku değildir,

varoluş endişesidir. İşte bu varoluş endişesi Ali'nin kendinden geçişlerini açıklar. Egzistansiyalizm varoluşsal endişenin kaşifidir. Fakat ne yazık ki buna cevap verınede her felsefeden daha acizdir.

Egzistansiyalizmin başlangıç kelimeleri varlık ve mahiyettir.. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın çeşitli egzistansiyalist öğretilerinde, ister dini olsun ister din dışı olsun, ister Katolik olsun, ister Katolik olmasın bu kelimeler ortaktır. Bu yüzden bu iki kelimenin, varlık ile zat ya da cevher veya malıiyetİn ne olduğunu anlamamız gerekir. Egzistansiyalizm, varlığın [existence] mahiyete [essence] öncelikli olmasıdır. Bu aslında var olan çeşitli ·ekollerdeki -dinli, dinsiz, tanrı tanır, tanrı tanımazegzistansiyalizm tanımıdır. Varlık zata ya da cevhere veya mahiyete önceliklidir.

Bütün alanlarda mahiyet, varlıktan önce gelir. Ancak insan bunun dışındadır. Tam tersine, insanın varlığı niteliğinden ve mahiyetinden önce gerçekleşir. Öyleyse ben, insani bir varlık olarak tabiatta önce varlık kazandım. Ama nasıl Bilinmez. Ne türlü Belli değil. Kötü, iyi, alim, cahil, mutaassıp, aydın görüşlü, şefkatli, kinci, aşağılık, yüce, sabırlı, aceleci, zayıf, güçlü, Tanrı tanır, para sever; bütün bunlar mahiyettir, niteliktir. Fakat varlık kazanmış olan bende bunların hiçbiri yoktur. Benim mahiyetiınİ oluşturan bu özellikler benim varlığımda ne zaman gerçekleşir

Varoluşumdan sonra. Ne yoluyla Kendim yoluyla. Öyleyse
eğer Tanrı tanır bir eg~istansiyalist ise, tabiat sadece ve sadece bizim varlığımızın yaratıcısıdır [burada yaratıcı egzistansiyalizm açİsından fark etmez], bize varlık verir. Benim zatımı oluşturan, öteki hayvanlardan, öteki varlıklardan ve öteki bireylerden beni ayıran ve bana nitelikler, güzellikler ve rezillikler veren özellikler, benim kendi irademle, bilincimle ve özgürlüğümle. sahip olduğum, gelişim yolu üzerinde, çatışma ve karşılaşma çizgisi üzerinde, tecrübe ve düşünüşümle toparladı-
. ğım ve kendi kendimi boyadığım sıfatlardır.
Bu kürsüde, bu mikrafonda ve bu sigarada alışahın bulunduğunu görüyoruz. Benim insan olduğumu kabul ederseniz[!] hepimiz tek bir şeyde eşit ve benzeriz. Neyde Varlıkta. Ben varım, bu var, o var. Hepimizin var olması eşittir. Bu bir mikrofon; punu bir sigara, beni canlı bir varlık, bunu cansız bir varlık kılan nedir Mahiyet. Fakat bu mikrofonu yapan kimsenin kafasında önce bu mikrofon vardı ve daha sonra ona varlık kazapdırdı. Sigarayı yapan kimsenin kafasında önce sigaranın mahiyeti vardı, sonra sigarayı yaptı ve ona varlık kazandırdı. Fakat

insan benini oluşturan kimse -ister tabiat, ister Tanrı- ona önce sadece ve sadece varlık kazandırdı. Sonra insan ne ohnak istiyorsa kendisi bilir, kendisi yapar.

Burada söz konusu olan en tenı_elınesele [egzistansiyalizmin en büyük fazileti ve aynı zanı_anda en büyük zaafı buradadır, hem egzistansiyalizının en büyük değeri buradadır, hem en büyük zaaf ve yenilgisi; çünkü buna cevap veremez.] materyalizmde ve natüralizmde olmayıp da egzistansiyalizında olan bir nı_esele ve problemdir. Materyalizm, insanı bir ot gibi, cansız bir varlık gibi, başka fizyolojik ve biyolojik bir nesne gibi görür. Yani onlar nasıl yapılmışiarsa biz de yapılmışız; bir problem yoktur. Fakat materyalizm ve natüralizın öğretilerinde insanın kurban edildiğini egzistansiyalizny_ anlar ve hisseder. Bu egzistansiyalizmin faziletidir. İnsanın bütün fenomenlerden ayrı bir fenoınen olduğunu hissetmiştir [insanın gelişmesi, sorumluluklan, insanın gücü]. Bu anlama mucizesini, insanda var olan bu mucizeyi, sadece biyolojik yasalara bağlaınaınız çok zordur. Çünkü anlamak, tın anlamıyla nı_adde dışı bir olgudur. Öyleki zayıf bir varlıkta bu olgu ortaya çıkar ve ardından, bilinen bir şey şeklinde, bir konu şeklinde ve cüz' i bir şey şeklinde kendi varlığına üstünlük sağlayabilir. Anlamak, budur. Kendisi cüz'i ve malul olan bir fenoınen nasıl olur da bütün varlığa üstün olabilir Dolayısıyla anlama meselesi, gıda maddesi türünden ve aynı şekilde biyolojik yasalara bağlı birşey değildir. İnsan sadece ınaddi yasalann ürünü olan. bir fenoınen olsa, insanın sahip olduğu bu iradenin ve gücün, insanı oluşturan ınaddi yasaları değiştirebileceğini, kendi hizmetine sokabileceğini,

tabiatı dizginleyebileceğini, kendi iradesi yolunda tabiatı hareket ettirebileceğini nasıl söyleyebiliriz Nasıl olurda malul, iliete karşı illet rolünü oynayabilir Ne söylemek istediğıın tam olarak açık mı Tıpkı şuna benzemektedir;

Siz suyu ateşin üzerine koydunuz diyelim. Kaynayan bu su, elde ettiği hararet gücünün tamamını ateşten edınıniştir, fakat kendisi de ateşi etkilemektedir.

Burada egzistansiyalizmin -materyalizme ve natüralizme karşı üstünlük taşıdığını söylüyorum- insanın maddi fenomenden daha güçlü bir fenomen olduğunu, neden-sonuç zincirinde bir halka olup 'neden' rolünü oynadığını, ayrıca diğer biyolojik, fizyolojik, ruhsal, ınaddi ve tabii özlerden ayrı bir öz olduğunu itiraf etmesi, felsefe ya da bilını_ teıneli üzerine kurulınuş olan ve fizik ötesi kavramını klasik anlamıyla ya da gaybın kaynağını veya yaratılışın yahut Tanı·ı'yı aradan çıkarıp böylece insanın aşağılanmasına ve insan üstünl üğünün inkarına neden olan yeni öğretiler arasında, insan türünün yeniçağlarda ayaklar altına alınıp inkar edilen üstünlüğünü itiraf eden ve tabiattaki bütün varlıkların önce mahiyetlerinin, daha sonra da varlıklannın şekillendiği,

sadece ve sadece insan türünün önce varlık kazanıp sonra mahiyet kazandığı konusunu ortaya koymakla insanın ayrı dokunmuş bir kumaş

olduğunu itiraf eden bir öğreti olduğunu gösterir.

Bu, dinlerin tarih boyunca söyledikleri şeyle aynıdır. Nasıl Çeşitli şekillerle; Mesela, Allah'ın ruhu ya da ilahı ruh insana üflenmiştir. İnsan Allah'ın halifesidir. İnsan sorumludur. Allah'ın emanetçisidir. Allah'ın özel öğrencisidir. ve buna benzer şeyler. Dinler, insan için maverai ve ilahi bir öze inanmaktaydılar. Hatta maddi egzistansiyalizm bile insan için böyle bir üstünlüğe, üstün makama ve yaratıksal bir özelliğe inanmaktadır. Buraya dek açık ve bellidir.

[...] Benim bildiğimi siz bilmezsiniz. meselesine Allah'ın kendisi, meleklerle insan arasında gerçekleştirdiği müsabakadan sorıra açıklık kazandırır. Meleklere ve Adem' e isimlerin anlamı konusunda birtakım sorular sorar. Melekler bilemezler, Adem cevap verir. Sonra burada, Siz bilmediğinizden bu üstünlüğü insana verdim. diye açıkça söyler. Bu her halükarda bilme meselesidir. Biz o isimlerin ne olduğunu ve anlamlarının ne olduğunu bilmiyoruz. Fakat Adem'i meleklere üstün kılan ve meleklerin ışıktan olmalarına rağmen çamurdan yaratılmış Adenı'in ayaklarına kapanmalarına neden olan şeyde bilgi meselesi söz konusudur. Allah'ın, ınüsabaka ve ıntihan ıneclisinden soıu·a duyurcluğu sonuç;. meleklerin bilınedikleri birşey konusunda Adem'in bilgi sahibi olması meselesidir. Önce melekler itiraz edip [bunlar hal dilidir]; Yeryüzünde kan döküp fesat çıkaracak birini mi yaratmak istiyor

diye sorarlar. Allah da orada müphem bir cevap verir; Ben sizin bilmediğinizi bilirim. Pekala, o nedir Sorıra imtihan oturumunda söylüyor [orada cevap veriyor]. Bu cevap şundan ibarettir; Adem sizin bilmediğinizi biliyor.

Tanrı tanır egzistansiyalist [Tanı·ı tanımaz olanın konusu ayrıdır];Tanrı yarattığı varlığın ne olacağından haberdardır. Fakat Tann' nın, insanın nasıl olacağı hakkındaki bilgisi insanın nasıl olacağının nedeni değildir. der. İnsanın 'nasıl olacağı'nın nedeni kimdir Kendisidir. Öyleyse Tanrı, insanın kendi kendisini oluşturacağını bilir.

Hayyam, Eğer şarap içmezsem, Tanrı'nın ilmi cehalet olur. der. Ben şimdi şarap içmek istiyorum; acaba Tanrı benim filan gece filan saatte şarap içeceğimden haberdar mıdır, değil midir Haberdardır; çünkü ilim sahibidir. Öyleyse benim şarap içmemem mümkün değildir. Eğer şarap içmezsem Tanrı'nın ilmi doğru değildir ve böyle bir şey olamaz.

Hace Nas!reddin [Tusi], bunun cevabını [oldukça güzel bir cevap] verir [bu cümleye iyi dikkat edin, çünkü çok güzel bir cümle]; Eşyanın ne-

Köşeli parantez içinde üç nokta, dinleyicilerin sordukları fakat banttan çözülemeyen soruları gösterir.

Bu parantez birkaç yerde daha kullanılacaktır [Yayıncı].

deninin ezeli bilgi [Taru·ı'nın ezelden sahip olduğu bilgi] olması hakimler

katında büyük bir cehalettir. Hayyanı'ın ezeli iliinden nasıl bir sonuç çıkardığı gayet açıktır. Hace Nasir ona cevap verir; Ezeli bilginin eşyanın varlığına neden olması [ki sen böyle bir çıkanmda bulundun] hikmet sahiplerine göre büyük bir cahilliktir. Meteoroloji ilmi yarın yağmur yağacağını bilir, bu konuda bilgi sahibidir. Bu bilgi yarın yağacak yağınurun nedeni midir Hayır. Bilmektedir, hem de dakiktir. Belirttiği dakikada yağınur yağar, fakat yağmurun yağış nedeni bu bilgi değildir. H2ke Nasir'in ne demek istediği gayet açıktır; Allall sizin hanginizin daha iyi iş işlediğİnizi bilmek ister. Öyleyse Allah'ın bizim hangimizin daha iyi işler yaptığı ve hangimizin kötü işler yaptığını bildiği, fakat bizim mahiyetimizi oluşturan sıfatlar olarak iyi işlerin ve kötü işlerin bizim seçını.ınize bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Benim hayattaki sıfat ve özelliklerimin ve arnelimin cebri, mantık! ve ilahi bir tepkisi olan kıyamet nasıl bir gündür İnsanın iki eliyle önceden gönderdiğini gözüyle gördüğü gündür. Burada insanın iradesi meselesini 'gündeme getirir.

Burada insanın -eğer egzistansiyalizm açıklık kazanırsa- İslam' da söz konusu olduğu ve bize öğretildiği şekliyle tevhidi, Tanrı'yla olan ilişkisi öyle derin ve yücedir ki heın egzistansiyalizmin sıkıntısını çektiği, hem ınateryalizının cevap veremediği ve hem de geçmiş dinlerin halledenı.edikleri bütün .güçlükleri ve olumsuzluklan açıkça halledebilir.

Ben şu anda konunun oraya varacağını sanınıyoruın, tevhid meselesini bu derinliğiyle aniayacak bir ortamın olacağını sanmıyorum. Egzistansiyalizmin bütün değerlerini ve eksikliklerini ilmi bir şekilde değerlendirebilirsek işte o zaman egzistansiyalizmin yetersizliklerini açığa çıkarabiliriz.

Tevhid meselesi egzistansiyalizmde ne şekilde söz konusudur [...]

Hayır, biz henüz oraya varınadık. Bunlar egzistansiyalizını bitirdikten sonra sorulabilecek sorulardır. [...] Niçin Taınanı.en doğrudur. Fakat ben bir defasında aşağıdaki salonda, temsil ve teşbihte sadece neyin dayanak yapılabileceğini belirtıniştiın. Sadece benzetine yönü. Sadece benzetme yönü dayanak yapılabilir ve örnek verilebilir. Yoksa bütün konulan birbirine benzer değildir. Eğer ben meteorolojinin bir hava olayı konusundaki bilgisini örnek verip özgür olan benim hayatımda yer alan bir olay hakkındaki ilahi bilgi ile karşılaştırıyorsam burada benzetine yönü hangisidir [...] Meteorolojinin bilgisi ilahi bilgiye mukayese edilemez. Burada birbirine benzeyen sadece nedir Bilgiyle bilinen ilişkisi. Orada ve burada. Yani Benim bu eylemiın hakkındaki bilgi önceden haberdar olduğu için beninı. eyleıniinin gerçekleşınesi kaçınılınazdır. diyen kimseye diyor ki; Bilgi, senin eyleıninin gerçekleşme614

sinin nedeni değildir. Sen nasıl istiyorsan bu eylemi öyle gerçekleştirebilirsin.

Fakat önceden senin bu eylemini kuşatan bir bilgi vardır. Önsel bir bilginin sonraki bir eylemi kuşatmasının neden sonuç ilişkisi yoktur. Bilgi ve bilinenin ilişkisi neden sonuç ilişkisi değildir. Aynı şekilde meteoroloji yarın yağmur yağacağını tahmin etmektedir ve yarın yağmur yağacağına dair bilgisi -bu bilgi doğrudur- yarın yağmurun yağmasının nedeni değildir [başka şey vardır neden olarak; sizin söylediğiniz gibi tabiat yasaları vardır]. Aynı şekilde benim eylemim benim irademin ürünüdür, fakat ezeli bilgi bu olguya karşı önceden haberdardır. Bu iyice açık ını [...] Bu çok açık; Yani Allah'ın bilgisinin bilinenle yani insanın eylemiyle olan ilişkisi, meteorolojinin hava olayı hakkındaki bilgisi gibidir. Meteorolojinin bu bilgisi o hava olayının nedeni değildir ve o olaya müdahalesi yoktur. Fakat hiç bir etkisi olmadığı halde söz konusu olay hakkında eksiksiz bilgi sahibidir. Dolayısıyla meteoroloji, bir hava olayı hakkında bilgi sahibidir, onun bilgisi doğrudur; oysa hava olayı bir başka etkenin ürünüdür. Bu etken tabiattır. Aynı şekilde Allah insan ben'inin eylemini bilir, oysa insanın eylemi bir başka etkenin ürünüdür ki bu etken insanın iradesidir. Bu mukayesede benzetme yönü sadece budur.· Dolayısıyla önce konuyu tamamlayayım, sonra sorulara geçilebilir. Birinci derecede insan, varlığını başkasının verdiği ve sadece var ettiği bir fenomendir. Yani insan yeryüzünde 'var' dır. Bu eylemi kim gerçekleştirmiştir Tanrı ya da tabiat. Fakat nasıldır Bu fenoınenin eylem

ve seçmesine bağlıdır. Öyleyse benim varlığıını Tanrı ya da tabiat vermiştir. Fakat nasıl oluşumu kendim sağlamışıındır. Bu tam olarak anlaşıldı mı Öyleyse insanın iki yapıcısı vardır; Biri varoluşsal yapıcısı [Tanrı ya da tabiat], diğeri niteliksel yapıcısı [kendisi]. Burada hangi mesele söz konusudur

[...] Tanrı'nın insan adıyla ya da herhangi bir adla bana verdiği varlığın kendisi nedir Bu neyi sormaktadır Mahiyeti. Varlığı tanımlarsak neye düşeriz Mahiyete. İşte bu yüzden, felsefi konularla uğraşanlar, varlığın tanımlanamaz olduğunu bilirler. Tanımlarsak neyle tanımlarız Hep mahiyetle, özellikleriyle tanımlarız. Neden tanıınlanmaz Bu sigaradır, diye bize gösteren ve bizi haberdar eden nedir Bu sigaranın, kendisini başka nesnelerden ayıran renk, tat, şekil ve öz sınırlarıyla sınırlı olmasıdır bizi haberdar eçlen. Tanım dediğimizde, nedir dediğimizde, o nasıldır, başkalarından farkı nedir dediğimizde neden söz etmekteyiz Mahiyetten. Saf varlık aşamasında hiçbir şeyi tanımlayamayız.

Esasen tarif demek sınırları, ayrımları, cinsi ve türü belirgin kılmak demektir. Bütün bunlar nedir Mahiyet ve 'essence'tır.

Burada bu konu gündeme getirilmişken bir şeyi arz edeyim; Egzistansiyalizmde varlığın tanımı. Bu oldukça zordur. Bu konuda yanıln1ış

olan en büyük kitap Sartre'ın başyapıtı 'L'etre et le neant'tır [Varlık ve

Yokluk].

[...] Kaynar suyun neyin ürünü olduğunu söylemiştim. Tabiattaki ateşin ürünüdür. Kaynar sudaki sıcaklık ateş üzerinde 'neden' etkisi yapabilir mi Yapan1az. Eğer ateş üzerinde 'neden' etkisi yapmışsa, suda olan bu sıcaklığın ateşten değil, başka bir şeyden kaynaklandığı anlaşılır; ne olduğunu araştırınak gerekir. İyice anlaşıldı mı Fakat bu doksan ya da yüz veya birkaç unsurdan oluşan ve bu birkaç fizyolojik, doğal ve maddi yasanın ürünü bir fenon1en olan insanın kendisi bütün bunlar üzerinde değiştirici bir rol oynar. İnsan etkendir. meselesi insanı ve her filozofu buraya sürükler. Materyalizın burada tökezler. Tökezlediği yer şurasıdır; Tabiatı maddi sayarak, n1etafizik ve gayble işimiz olmayıp ve n1addenin yüzde yüz bilimsel yasalarıyla konuşarak insan meselesini ele alırsak sonuç böyle olur.

Saı-tre, işte bu yüzden çaresiz önce materyalizıni kabul eder, sonra n1ateryalizın onu egsiztansiyalizn1e -Tamı ve din meselesine değil- sürükler. Maddecilik kaçınılınaz olarak insanı madde dışı kabul etmeye kişiyi mecbur kılar. Sonra maddeci kişi aynı zamanda filozof olarak da kalmak ve Tanrı'nın varlığını itiraf etmemek istediğinden işi aksar. Peki neden Çünkü her maddi olayın -ister yağmurun yağması olsun, ister deprem olsun, ister filan hayvanın meydana gelmesi olsun, ister bir koyun görmeıniz olsun, ister güneş etrafında dönüşü olsun- bunlar hep

maddi fenoınenlerdir ya da A fenomenini göz önüne aldığımızda bunlar ne şekilde meydana gelmişlerdir Neden-sonuç zincirlerinin arka arkaya gelmeleriyle. Bunun sonucunda neyi meydana getirmişlerdir A'yı. Aynı şekilde A' dan neden sonuç zincirleri ortaya çıkar. İyice açık mı Bu neden sonuç zincirinin yönü nedir Şu şekildedir; Nedenden sonuca doğru. Her bir halka, varlığını, mahiyetini ve özelliklerini neyden alır Önceki nedenlerden alır. Anlaşıldı mı Dolayısıyla bu A halkasının özellikler ve imkanlar dizgesi neyden alınmıştır A'nın ona kazandırdığı özellikler ve imkanlar dizgesinden. Sonra da özelliklerinin gereği, bir başka sonucu ondan ortaya çıkarır. Anlaşıldı rnı Burada bir anda insana ve A.dem' e ulaşırız [varsayalım A, Ad em' dir]. Bir anda neden sonuç zincirinden ayrıldığını görürüz. Zinciri ne yapar Koparır.
Geri döner. Diziyi altüst eder. Kendisi ne haline gelir Bir başka neden haline gelir, maddi zinciri koparır ve bir başka zincir oluşturur. Tabiatta bu işi ne yapmaktadır Teknoioji. Teknik ne yapar Tabiatınınaddi neden sonuç zincirini değiştirir ve onun yerine yeni bir maddi nedenler zinciri oluşturur. Aynı maddeler, unsurlar ve maddi yasalar gene temeldir, fakat neden sonuç zincirini değiştirir. Anlaşıldı mı Yer çekimi kuvveti vardır, ağırlık vardır, beniın özüm vardır, merkezkaç vardır,

hava basıncı vardır; bütün bunlar maddelerdir. Bunları normal şekliyle

bırakırsak, ben bir hayvan şeklinde bunların çizgisi üzerinde yer alirsam, bu yasalarda en küçük bir değişiklik yapmazsam kuşlar gibi q1urum. Sonrafüze yaparım~ Füze neyi deler Atmosferi deler. Yer çekiminin üstesinden gelir ve ardından yeni bir maddi zincir oluşturur. Bu yeni maddi fenarneni kim oluşturmuştur Doğal olarak maddi yasalar ını oluşturmuştur yoksa insan adında yeni bir etken bu nedensellik zincirine mi gitmiştir yoksa başka bir neden zinciri mi oluşturmuştur Burada neden rolünü oynayan insandır. Bu nereden gelmiştir
Marks'ın dediği gibi insanlık tarihini kendi haline bırakırsak ne olduğunu görürüz Avianan ve bunu birlikte yiyen ilkel kavimler görürüz.
Bunlar cebri olarak neye dönüşürler Çiftçilik [serilik] dönemine dönüşürler. Ardından cebri olarak feodaliteye dönüşürler. Sonra cebri olarak onun içinde burjuvazi meydana gelir. Sonra burjuvazi sermayedarlığa ve emperyalizme dönüşür. Sonra cebri olarak parçalanır ve bir devrime neden olur. Bu cebri şeklidir. Bir anda bir insan daha orta yer-· de bilinçlenir, uyanır ve feodalitenin ortasında tarihin yakasına yapışır ve onu sosyalizme sıçratır. Kim geldi Ne oldu İnsan adında, irade adında, irade bilinci ya da bilinçli irade adında yeni bir varlık tarihin cebrinin ortasına dalmış, tarihin belirlenmiş silsile ve aşamalarını birbirine katmış ve sebebi ortadan kaldırınıştır. 'Delici sebep' Mevlana'nın deyişiyle aynı zamanda insandır -bu şekliyle elbette- çünkü iradesi -

eğer insansa- Tanrı'nın iradesinin tecellisidir. İşte burada insanın tanrısal bir rol oynadığını görürüz. Nerede Maddi cebirde, tabii cebirde, tarihin cebrinde, toplumun cebrinde, iktisadın cebrinde, araç gereç üretimi cebrinde -ki insanı etkiler- insan bedeni fizyolojisinin cebrinde, insanın psikolojik özelliklerinin cebrinde ve belirli bir neden sonuç zincirini takip eden diğer bütün bilimsel ve belirlenmiş cebirlerde insan bir darbe şeklinde, bir devrim şeklinde, bir isyan şeklinde bunları nakzederek gidişi değiştirir. Buna göre insan hangi rolü oynar Yeni bir etken olarak tarihin nedensellik cereyanına girer. İşte burada insan meydana gelir. Maddeci biri icadı nasıl açıklamak zorundadır İcat ne demektir İnsan iradesinin etken şeklindeki tecellisidir. Ne yapar İnsan, maddi neden sonuç zincirini değiştirir. Nerede Araç gereç ürettiği zamanda. Nedensel cebir, neden sonuç cebri, tabiat, ben, fizyolojim, ağırlık, yerçekimi, bunların toplamı_ benim için bir ce bir oluşturmuşlardır; iki üç metreden fazla sıçrarnam ınümkün değildir. Yüz kilodan fazlasını taşıyamam. Kaldıraç yapıp üç yüz kiloyu kaldırdım; bu tarihin cebrine aykırıdır. Maddi bir nesneyi oluşturduğum doğrudur. Fakat tabiatta böyle bir şey olmadığından ben onu yaratıp icat ettim. Kendimi sesten daha hızlı hareket eden bir kuş haline getirdim. Bu maddenin tabii silsiAli

lesinde yoktu. Bilakis, bir neden haline gelerek maddi yasaları ve bağlantıları

altüst eden insandır. Materyalizm nasıl açıklamak zorundadır
İhtiyaç, insanı araç gereç yapmaya ınecbur etti, demek zorundadır.
Materyalizının çoğu yerde dinden daha idealist olduğunu görürüz.
Gaybi bir olgu olan Taıu·ı'yı kabul etmemek için yüz tane zihinsel, hayali ve mantık dışı nesneyi kabul eder. Sen, tabiatı yaratan ve idare eden büyük bir şuur vardır, diyen dindar beni neyle suçluyorsun Bilim dışı olmakla. Pekala, ya sen nesin Ben bu yasaların, dünyaya hakim olan büyük bir şuurun ürünü olduğunu söyleyince, bu büyük ve haberdar şuur ve iradeyi kabul etmiyorsun. O zaman bu olguyu, hakim irade olan Taru·ı'ya bağlamak yerine ihtiyaca bağlıyorsun. Bir konu olarak ihtiyacı irdeleyip tahsil etsek ve bir şeyi böylesine bilinçlice ve dakik yaratan ihtiyacın ne olduğunu bir görsel. Materyalizm, bir buluşu insanın kendisine bağlayamaz. Çünkü o zaman insan maddi olmayan bir varlık olur. Tanrı'ya da bağlayamaz. Çünkü o zaman maddi olmayan bir varlığı itiraf etmiş olur.
Bu duruında ihtiyaca bağlar. İhtiyaç nedir İhtiyaç, insanın yokluğu ve güçsüzlüğü yüzünden duyduğu duygudur. Bu duygudur. Bu duyguya sadece insan değil, hayvan da sahiptir. Kargayı ağacın tepesinde gören ve yemek isteyen tilki çıkabileceği bir merdivene ihtiyaç duymaz mı Kesinlikle ihtiyaç duyar. Peki, bu aşamaya ulaşınca neden sadece insan merdiven yapar ve başka hiçbir. hayvan ihtiyaç aşamasında

birşey yapamaz Materyalizmin şartı etken yerine koyduğunu görürüz. Materyalizm, kaçınılmaz olarak, şartları etkenin yerine koyar ve ihtiyaç insanı icada zorlamıştır der. icadı yapan ihtiyaç mıdır Peki, ihtiyaç kimdir icadı gerçekleştiren bir iradedir, bir bilinçtir, bir bilgidir, bir şuurdur. Maddi yasaların eksiğini tamamlamak için maddi yasaların üzerinde bir güç olmalıdır. Sen de insanı bir neden fenarneni olarak inkar ediyorsun. Çünkü onu maddi bir ürün saymak istiyorsun. Tanrı duygusunu inkar ediyorsun, sonra da ihtiyacı Tanrı'nın ve insanın yerine geçiriyorsun öyle mi Pekala. Nice milletleri görüyoruz, ne kadar ihtiyaçları var. Fakat hiçbir icat yapmıyorlar. Mutsuzluktan, felaketten, zillete ve ihtiyaca açıklama getirmekten başka birşeyleri yok. ihtiyacı nimet sayıyorlar, muhtaç oldukları için Allah' a şükrediyorlar. · Yüzyıllardır her gün ihtiyacın bir aşamasına ulaşan [kıtlık, susuzluk, araç gereçsizlik, av araçlarının olmayışı, gıdasızlık, çevreye uyumsuzluk; bunlar hayvanların ve bitkilerin her türünün yaşadıkları ihtiyaçlardır] ve ihtiyacı hisseden, fakat bir icatla, bir yaratıyla tabiatı telafi edemeyen hayvanlar görmekteyiz.

Bir başka konu da şudur; İnsan bütün cebirlerin [maddi cebir, tabiatın, tarihin, toplumun ve insanın kendi fizyolojisinin cebri] akışı içeri616 iSLAM BiLiM sinde etken rolünü oynar. Oruç tutan kimse ne yapmıştır Rejim yapan

kişi ne yapmıştır Vücudunun esasını oluşturan bilimsel fizyolojik cebrin karşısında direnmiş, engel olmuş ve onu çürütmüştür. O etken nedir İnsanın etken şeklinde fizyolojisinin yolu üzerinde yer aldığını görüyoruz. Cinsel içgüdü cebri bir etken olarak onu evliliğe doğru sürükler. Fakat o, ömrünün sonuna dek evlenmez. Bir nedenle aldığı bu karar, onu bir etken .olarak fizyolojisinin ve psikolojisinin karşısına geçirir ve böylece psikolojiyi nakzeder.

intihar; Hiçbir varlık sonra intihar edecek şekilde yaratılmamıştır [yani bilimsel açıdan, sonradan intihara yönelecek şekilde yaratılmamıştır]. Fakat insan, irade halinde kendi maddi neden sonuç aşamasına girer ve her şeyi yıkar. Bütün bunlar insan iradesinin tecellisidir.

İşte burada, Heidegger'in ya da en azından Sartre'ın, bizim Mevlana'yı tanıınalarını hep arzulamışımdır. Keşke tanısaydı. Eğer tanısaydı hem Mevlana bizim elimizde bulunma gurbet ve zilletinden kurtulmuş olurdu, hem de tıpkı muzdarip bir kuş gibi, adı şark, irfan ve din ·olan bu gizemli kalenin etrafında hep uçtuğunu ve içeri girebileceği bir delik arayıp bulamaclığını hissettiği Heidegger kurtulurdu. Esasında egzistansiyalizm, ne yazık ki Batı'nın sahip olmadığı, Doğu'nun sahip olduğu fakat sunına liyakatinden yoksun bulunduğu bir maneviyata ihtiyaç ızdırabıdır. İrfan! meseleler, manevi meseleler, kültürel meseleler tıpkı ilk maddelere benzerler. Batı tüketim liyakatine sahiptir, ama bu maddeleri

bu1amaz, bizim vardır ama tüketime sunma liyakatimiz yoktur.
Zihinsel varlık meselesi ne anlama gelir Zihinsel varlık iki türlüdür;
Birincisi birşeyin zihinsel varlığı bulunmakla birlikte özsel [ayni] varlığı yoktur. Tıpkı üç başlı insan gibi. Bu zihinsel bir varlıktır ve şu anda bizim zihnimizde vücuda gelmiştir, fakat özdeş varlık taşımaz. İkincisi özsel varlığı da olan zihinsel varlıktır. Özsel varlığı da olan ınikrofon gibi. Şu anda nı.ikrofonun zihinsel varlığı da bizim kafamızdadır. Çünkü onun hakkında konuşmaktayız. Kesinlikle vardır, bu olmadığında o vardır. Bir başka zihinsel varlık daha vardır [ki Sartre'ın L' etre et le neant adlı kitabındaki bir bölümde bahsi geçer]. Mesela bu ağacın, şu ağacın ve bu lambanın varlığı özsel varlıktır, zihinsel şekli de vardır. Çünkü zihnimizde tıpkı bir aynada olduğu gibi onun yansıması vardır. Bu onun zihinsel varlığıdır. Bizim zihnimizde 'lamba' adında zihinsel bir varlık bulunmaktadır. Önüme hangi lambayı getirseler, diyorum bu değil. Mesela ağaç. Önüme hangi ağacı getirseler diyorum hayır, bu elmadır, şu armuttur, fakat ben armut ağacını kastetmedim. Gidip başka bir ağaç getiriyorsunuz. Nedir, diyorum. Diyorsunuz, vişne. Vişne demedını, diyorum. Bir ağaçtan söz ettim aına o ne elmadır, ne arnı.uttur, ne de bir başka meyve ağacıdır. O nedir [...] Ne buyurdunuz Küll1 varAli

lık. O nedir O külli varlığın özsel varlığı mı vardır, zihinsel varlığı mı

Yoksa özsel varlığı yok mudur [...] Materyalizm külli varlığı itiraf edebilir ya da reddedebilir mi Acaba külli bir 'matiere' ınidir yoksa bir 'ide' midir[...] Materyalizm ideyi kabul edenıez.

Mir Fendereski'nin çok güzel bir sözü vardır [fikri meselelerde bir takım şeyler hallolduğunda oldukça basittir, ama hallolnıadığında bütün güçlükleri doğurur. Bu söz ne kadar akıllıca ve ne kadar yalındır ve sanırım dünyada hiçbir filozofun aklına gelmeınişţir]. O söz şudur; Zihinsel varlık da özsel bir varlığın kendisidir. Doğru mu

Şimdi varsayalım burada bir şey ya da bir küp var. Bunun varlığı nasıl bir varlıktır. Özseldir. Doğru· mu Mesela varsayalım rengi de mor olsun [bir rengi olmak zorundadır, bir ölçüsü olmak zorundadır, olmasa olmaz, külli bir küp olamaz, kendisine özsel bir varlık kazandırdığımizda kesinlikle belirli bir ölçüsü vardır]. Bu özsel varlıktır. Önüne bir ayna koyalını. Yansınıası aynaya düşsün. Bu nasıl bir varlıktır. Tasvirinin varlığıdır, yansımasının varlığıdır. Dolayısıyla bu küpün varlığı özsel varlıl tır. Bu nedir [...] Yazılı varlığıdır. Doğru mu

Bu varlıklardan birinin özsel varlık, diğerinin yansıma varlık olduğunu söyledim. Biri yazılı varlıktır, diğeri de zihinde vardır ve zihinsel varlıktır.

Bizim Mir Fendereski'mizin sözü şudur [egzistansiyalizmin bile çelişkiye düştüğü ve halledemediği bir şey]; Aynı zihinsel varlık özsel

bir varlıktır, fakat türü öteki varlıktan farklıdır. Ne deınek Yani bu bir varlıktır ve aynaya yansıyan da [tahtaya çizdim] küpün bir varlığıdır. Bir varlıktır, özsel bir varlıktır, fakat şekli ve mahiyeti bundan farklıdır. Ancak her ikisi de aynı ölçüde vardır. Bunun mahiyeti üç boyutludur, onun mahiyeti iki boyutludur. Bunun mahiyeti ponza taşındandır, bu· ise tebeşirdendir. Bu şekle girdiği zaman mahiyeti bir alaınettir, dolayısıyla varlık taşır. Varlığı k-ü-p' den yapılmıştır, bunun varlığı ise ponzadan yapılmıştır. Fakat bu da bir varlıktır ve dolayısıyla özsel bir varlıktır.

[...] Siz dışsal varlık diye hangi anlamda söylüyorsunuz [...] Dışsal varlık ve içsel varlık, kesinlikle varlıkla ilgili olmayan bir sınıflandırmadır. Konuşınakta olan insanın nerede olduğuna bağlıdır. Mesela bu mikrofonun iç mikrofon olduğunu, çarşıda satılan mikrofonun da dış ınikrofon olduğunu söyleıneme benzer. Pekala, ben çarşıya gitsem bu dış ınil;rofon olur ve o da iç ınikrofon olur. [...] Neden, gözle, kulakla, dokunınayla hissedilnıese bile hissedilınektedir. Siz evinizi şu anda hissediyor musunuz hissetıniyor musunuz [...] Hissediyor ınusunuz, etmiyor musunuz [...] Evinizden kafanızda söz konusu olan zihinsel şekle karşı bir bilinç taşıyor musunuz taşımıyor musunuz [...] O halde hissediyorsunuz. Ancak bu uzuvlarla hissetmiyorsunuz. Mesele, sizin

evle ilgili zihinsel bir varlığa karşı sahip olduğunuz bilgidir. [...] O cin

de [bunu söylemek istiyor] o üç başlı insan da sizin deyişinize göre dışsal varlık taşımaz, içsel varlık taşır. Pekala. Her halükarda vardır. O özsel varlıktır. Yani bununla üç tane varlık taşımaktadır. Yansımalı, yazılı ve zihinsel. Üç başlı insanın kaç varlığı vardır İki tane varlık taşır; Yazılı ve zihinsel. Fakat cismi ve nesnesel varlığı yoktur. Dolayısıyla zihinsel ve ide olarak vardır. Soyut ide de başlıbaşına bir varlıktır.
[...]Öyleyse onun kendi hayali bir varlıktır. Yani dışsal varlığı da -sizin deyişinizle- olsa dışsal gerçeklik taşır. Eğer taşımazsa sadece zihinsel bir gerçekliktir. Fakat yine de gerçeklik taşır. Ancak madde değildir. Cinsi nedir Zihindir. Ne söylemek istediği iyi anlaşıldı mı Bu söz oldukça güzel bir sözdür ve övüncü İslam felsefesinindir.
Burada ortaya konulan mesele şudur; İnsanın kendisi kendi mahiyetini oluşturduğundan burada iki mesele meydana gelir; Biri insanın özgürlüğü ve iradesi meselesidir. İnsan kendi mahiyetini kendisi oluşturup da kendisi özgür olnı.azsa, özgürlük sahibi olmazsa olınaz. Buraya kadar anlaşıldı mı Ben kendi mahiyetiınİ kendim gerçekleştirdiğimde, ihtiyar sahlbiyimdir, seçme hakkım vardır, özgürümdür. Burada insan için çok büyük bir mesele gündeme gelir; İnsan özgür bir iradedir dediğimiz zaman, neyden özgürdür insan [...] Hangi kayıttan [...] Neyin çerçevesinden [...] Bunları aydınlatmak istiyoruz. Bunun şimdi özgür olduğu kaydın ne olduğunu görmek istiyoruz. Esasen

bunların ne olduğuna açıklık getirmek istiyoruz. [...]Ben, insanın özgür olduğunu söylüyorum. Özgür dediğimiz ölçüde hangimesele-bu mesele çok önemlidir- söz konusudur [...] Sadece düşünce değil, eylem de vardır. [...] Tartışma şuradan başladı; Ben kendi mahiyetiınİ oluşturabilirim. Öyleyse sadece düşünsel ve hayali bir mesele değildir. Eylem meselesi de söz konusudur. Özgürlük ve irademvardır. Bir söz vardır; İnsan özgürlük sahibidir. Yani cebrin özgürlüğünün zıddıdır. Cebrin-ilahi cebirden başka birşey- maddi yasalarda ne olduğuna bir bakalım; Cebir; maddi neden sonuç silsilesine tabi olmak demektir. Buna derler cebir. Neden sonuç silsilesine tabi olmak cebirdir. Yani ben bitkisel ya da hayvani bir olgu olarak ya da maddi bir olgu olarak diğer maddi olgulara ve yasalara bağlıyım. Yaptığım her harekette dışardan bir etken beni harekete geçirmiştir. Her d ur aksama m, bir engelin benim hareketimi durdurması nedeniyledir. Kazandığım her özelliği, bir etken cebri olarak bana dayatılmıştır. Öyleyse ben bilimsel cebre bağlıyımdır. Bu bilimsel ce bir kaç tanedir

Birincisi tabiatın bilimsel cebri [fizik yasaları], ikincisi tarihin cebri [toplumun zamandaki hareketi, insanları istediği şekilde oluşturan bir cebri meydana getirir], üçüncüsü toplumun ya da toplumsal sistemin

cebri [yani topluınsal çevre bireyleri gerektiği gibi kılar], dördüncüsü

bireyin fizyolojik-biyolojik cebridir [bunun adı vitalizmdir, yani özellikleriın, düşüncelerim, inançlarım, duygulanm ve hareketlerim, hepsi benim bedensel ve ruhsal yapıma tabidir]. Burada ben bir hayvan gibi, bir bitki gibi, cansız bir nesne gibi neden sonuç cebrine bağlıyını.. İnsanın iradesi vardır, dediğimde, birbirine bağlı bütün halkalar arasında bir halka özgürdür demiş oluyorum. Anlaşıldı mı Bu insandır. İnsan özgür olduğu için de kendisini bu neden sonuç zinciri üzerinde bırakabilir, bunun kıyısında ahmakça durup yok olabilir [intihar eden kimse gibi] ve neden sonuç zincirini öyle seçebilir ki kendi iradesi yolunda tabiatın cebrini kullanabilir ve tabiatı tabiatın gerektirdiği yere değil, kendi gönlünün istediği yere götürebilir. İnsan kesinlikle bağımsızdır, yani neden sonuç zincirinden bağımsızdır. Anlamı da temelde budur. Dolayısıyla deriınİn rengi, ağırlığım, soyum, boyum-bütün bunlareğer bu şekildeyse, coğrafya ve tabiatın cebri böyle gerektirmiştir. Edebi özelliklerim, konuşma tarzım, düşüncelerim ve inançlarım böyleyse, tarihin cebri bunu gerektirmiştir. Fakat sadece birkaç kaleın tarım ürününün yetiştiği çölde ılıman ikiünde yetişen bir meyve dikersem kendiınİ coğrafyanın neden sonuç cebrinden kurtarmış olurum. Teknik aracılığıyla çölü arınana dönüştüren bir insan, özgür bir halka şeklinde tabiatın cebrinden çıkmıştır. Bir toplumun bir aydın grubu ve sorumluları, tarihte geri kalınış bir aşamada bulunan ve tarihin cebri gereğince

uygar toplumsal gelişim aşamasına ulaşınak için üç aşamayı geçmesi gereken toplumlarını bir devrimle, bir sıçramayla bilinçlendirir, harekete geçirir ve uyandınrlarsa ve iki aşaınayı birden geçerek üç aşama öne sıçrarlarsa bunlar kendilerini !ağımsız bir etken olarak tarihin cebrinden çıkarmış olurlar.

Sartre'ın kendi deyişiyle, anne-babasından felçli olarak dünyaya gelmiş bir çocuk, spor oyunlannda şaınpiyon olarak kendisini fizyolojisinin ve psikolojisinin cebrinden kurtarır. Son derece geri ve düşük düzeyli bir ailede yaşayan ve bu şekilde yetişmesi gereken bir çocuğun tam tersi bir şekilde yetiştiğini görmekteyiz. Çünkü o kendisini çevrenin cebrinden kurtarmıştır. Fakat bunlar, insanın [her insan değil elbet' te; insanların çoğu çevrenin, tabiatın, toplumun ve mizacın cebrine tabidirler] bir halka şeklinde neden sonuç zincirinden kapabilen ve kendisi tıpkı bir etken gibi, kendisi ve çevresi üzerinde etkileyebilen bir varlık olduğunun göstergesidir. İşte burada insanın sorumluluğu gündeme gelir, işte burada kendi yazgısının sonunu insanın kendisi oluşturur.

Burada, İslaın' da şu şekliyle söz konusu olan Allah-insan ilişkisi meselesi taın anlamıyla heyecan verici ve ilginçtir; Genellikle, ilahı ceb622

ri gündeme getiren ve cebre inanan kimseler, insan iradesinin bağımsız bir irade olduğunu söylemek istemezler. Çünkü o zaman Allah'ın iradesi

karşısında ikinci bir irade daha olmaktadır. Anlaşılır mı Bir yandan, insanın Allah'ın irade ettiği şeye bilinçsizce uyduğunu ve buna mecbur olduğunu söylersek insarun soruınluluğu yok sayılmış olmaktadır. Öyleyse ne yapalım Allah ile insan arasında hangisini seçelim İslam'ın tevhidi bunu çözümlemiştir; Allah, bir varlığı yaratmış ve kendisini onu hayatında kendi kendine özgür bir etken olarak davranacak şekilde var etmiştir. İşte burada benim başka bir etken yoluyla bağımsız bir etken olduğumu, Allah'ın iradesi yoluyla bağımsız bir irade olduğumu görmekteyiz. Fakat bu bağımsız iradeyi bana kim vermiş ve bağışlamıştır Allah bağışlamıştır. Dolayısıyla ben bağımsız iradeyiın, fakat benim irademi Allah yaratmıştır. Dolayısıyla Allah, ilahı irade tarafından tabiatta belirlenen yasalara bağlı olan birtakım varlıklar yarattığı gibi, kendi seçimine göre hareket eden bir varlığı ve insanı da yaratmıştır. Yani burada özgür bir varlığı seçmiş ve yaratmıştır. Dolayısıyla eğer benim irademin, ilahı olmayan bir kaynağı olsa ve kendi irademi kendi iraderole yaratmış olsam şirk meydana gelir. Özgür insan, irade sahibi olan insan, Ben seçeriın. diyebilen insan, Ben kendi mahiyetiınİ oluştururum., Kendi yazgımı oluştururını. diyebilen insan, Sahip olduğum, özgür olan, seçebilen, isyan edebilen, temkinli davranabilen, seçmeyi bilen iradeyi, bu özgür iradenin kendisini de kendim yarattım. diyebilir mi Meselenin nerede söz konusu olduğunu

görmekteyiz. Ben, seçen kişi olarak bu işi yapabilen ve bu işi yapmayabilen bir insanım, ben buyum. Beniın iradembağımsızdır. Hatta Allah'ın sevmediği bir iş bile yapabilir. Adem kıssası ortadadır; Allah ona yeme diyor, o yiyor. Öyleyse Adem, Allah'ın iradesi karşısında kendi iradesini kullanabilir. 'İhtiyar'ı savunan İslam alimlerinin -sayıları çoktur- deyişleriyle, eğer insan iradesini sırf Allah iradesine bağlı kabul edersek, insanın gerçekleştirdiği çirkinlikleri ve kötülükleri kime ait sayacağız Bu eleştiri çok yerindedir. Çünkü bunları ezeli iradeye değil, insana bağlamak kaçımlınazdır. Burada egzistansiyalizmde temel bir konu daha söz konusudur. Bu konuya egzistansiyalizm cevap verememiştir. Aynı konu İslam'da da söz konusudur ve İslam buna cevap vermektedir.

Egzistansiyalizm, anne-babasından felçli olarak dünyaya gelen çocuğun sporda birinci .olmamasından kendisinin sorumlu olduğuna bile inanmaktadır. Çünkü Taha Hüseyin'e bakıyoruz, çocukluktan beri gözleri görmemektedir, fakat çağının en büyük yazan ya da en büyük yazarlarından biridir. Dünya olimpiyat oyunlarında herhangi bir dalda şampiyon olan felçli ve özürlü insanlar görmekteyiz. Bunlar, insanın

bedensel ve maddi eksikliğine, ailesinin şartlarına, sağlık durumuna, topluınunun gereklerine ve çevresinin gereklerine rağmen kendi iradesiyle

başka birşey olabildiğini göstermektedir. Fakat şu soru söz konusudur; Böyle bağımsız ve özgür bir irade taşıyan kişinin iradesini ve tabiata, toplumuına, çevreme, fizyolojime ve biyolojime rağmen, Allah' ın buyruğuna rağmen kendim karar veren, kendim seçip uygulayan ben' im ir ademi, dünyada bir etken gibi hareket edebilen bu özgür ve bağımsız iradeyi ben kendim mi yarattım Böyle birşey söylenebilir mi Çünkü şu anda, bütün bu işleri yapan irade söz konusudur. Egzistansiyalizmle geldiği yere kadar geliyoruz; İnsanın varlığının mahiyetinden önce olduğunu ve Tanrı'nın ya da tabiatın insana sadece varlık kazandırdığını kabul ediyoruz. Bütün özelliklerini, mahiyetini, yaşama şeklini, düşünme şeklini, ahlakının şeklini -hepsini- özgür iradesiyle insanın kendisinin yarattığını kabul ediyoruz. Benim irademin bir insan varlığı olarak, Allah'ın iradesi, tabiatın iradesi, kanunun iradesi, tarihin iradesi, toplumun iradesi, üretimin ve iktisadıri iradesi ve eğitim ve öğretim iradesi [her şey] karşısında bağımsız bir rol oynayabileceğini, başka bir yol seçebileceğini kabul ediyoruz. Bunları kabul ediyoruz. Fakat böyle bir iradeye sahip olan ben, başka varlıkların yoksun oldukları böyle bir iradeyi kendim yaratabilir miyim ve bu iradenin oluşumunu keridime bağlayabilir miyim Yapamam. Çünkü bu iradeden önce ben bütün başka varlıklarla aynıyımdır. Henüz ·özgür iradem yokken kendiın için özgür bir irade yaratabilsem, öteki varlıklar da yaratabilirler.

N eden öteki varlıkların böyle bir şansları yoktur

İkinci mesele ise şudur; Acaba insan, tabiatın ya da Tanrı'nın yarattığı bir varlık olarak, sadece boş bir varlık olarak mı yaratılmıştır, yoksa özgür bir varlık ya da özgür irade sahibi bir varlık olarak mı yaratılmıştır İnsan henüz mahiyet kazanmamıştır, mahiyeti kendim yaratmalıyım, sıfatlarını kendim oluşturmalıyım, kendim seçmeliyim [bunlar kabul], fakat diyorsun, sen sadece varlığı bulunan ve bundan başka Tanrı'nın hiçbir şey vermediği bir varlıksın; mahiyeti kendin yaratmalısın. Peki, neyle yaratayım Salt varlılda mı Sen diyorsun, irade sahibisin, iradenin mutlak özgürlüğüne sahipsin. Öyleyse ben özgür irade sahibi bir varlıktan ibaretim. Öyleyse ben özgür varlıktan ibaretim. Hiç ınahiyetim yok; doğrudur. Fakat salt varlık değildir. Eğer salt varlık olsa, irade ve özgürlüğü olmaz ve tabiatın ürünü olur. Fakat insanın iradeye ve seçme gücüne sahip bir varlık olduğunu sen kendin söylüyorsun. Öyleyse cümle şu hale geldi; Tanrı, insanı yarattığı ilk andan itibaren, özgürlük, ihtiyar ve irade taşıyan varlığı yaratmıştır. Öyleyse cümle şöyle oldu; İnsan irade sahibi bir varlıktır [hiç mahiyeti de yoktur]. Bu cümle varlıktan mı söz ediyor, mahiyetten mi [...] İnsanın

kendi varlığının bir parçasıdır. Fakat onda henüz seçme ve tercih etme iradesi vardır. Varlık kazandım, hiç malıiyetim yok mu Fakat kendim

mahiyetiınİ seçebilir miyim, seçemez miyim Öyleyse mutlak varlıktan başka, adı 'özgür irade' ve 'seçme gücü' olan bir özellik, bir imkan ve bir güç taşımaktayım. Bunlar mahiyetten mi, varlıktan mı söz etmektedir Bunlar mahiyetten söz etmektedir. Eğer Allah sadece katıksız ve sade varlığı yaratmış olsa bu varlığın ne sorumluluğu olur, ne iradesi olur, ne özgürlüğü olur. Bu ilahi gücü olan bir varlıktır. Çünkü katıksız ve sade varlıktaherşey birbiriyle eşittir.

Burada, ta başlangıçtan, öteki varlıklardan insanı ayıran yeni bir sıfat vardır; Özgür varoluş. İnsanın var olup olmadığından değil, 'özgür varlık olan insan' dan sqz edilmektedir. Öyleyse Allah insanı yaratırken sadece bir varlık mı yarattı, yoksa onunla birlikte ve onun içinde, insamn hayatında mahiyetini seçebilecek özgür bir irade de yarattı mı Öyleyse Allah, insamn yaratılışından önce mahiyetini belirlemiştir. Fakat Allah'ın, öteki hayvanlar gibi insanın özelliklerini, sıfatlarını, imkinlarını, yaşama şeklini, toplumsal şeklini önceden belideyip onlara dayatmadığını, bütün bu işleri ancak insan iradesinin yaptığını kabul ediyoruz.

Fakat insan iradesi, Allah'ın insana varlık kazandırdığı anda insanın varlığına bağışladığı bir imkandır. Öyleyse insanın -varlık olarakilahi irade olan en büyük mahiyeti, temeli ve özü, egzistansiyalizm mantığına göre zorunlu olarak itiraf edilmelidir. İşte burada egzistansiyalizm kendi kendini olumsuzlar.

EKLER

BiRiNCi DERSiN SORU VE CEVAPLARI

Soru Gaib imamla, gerçekte hiç olmayan imaın arasında ne gibi fark vardır

Buna göre, İmam-ı Zaman' ın varlığına inanmanın anlaını nedir

Cevap İmam-ı Za~an'ın varlığına inanmanın ne anlaın taşıdığı 'İntizar Mezheb-i İtiraz' [İrşad yayımlamıştır] adlı konuşmamın konusu olmuştur; bu sorunun cevabı o yazıda bulunınaktadır. Gaib imamla gerçekte hiç olmayan ınaın arasındaki fark ise, evde benimle babam arasındaki fark gibidir.

Soru Acaba İmamlar, ideal toplumu İslam ideolojisiyle mi oluşturdular

Cevap Bu cümlenin yüklemini değiştirirsek sorunun cevabı olumlu olur;

Acaba İmamlar, ideal toplumu İslam ideolojisiyle mi oluşturmalıydılar Evet.

1. Soru Biliyorsunuz ki Allah'ın varlığını kabul, insanın ruh ve kalbinde ispat ve hatta araştırma olmaksızın bulunması gereken bir durumdur [Şeriati; Bileıniyorum]. Şimdi niçin ayrı bir konu olarak ortaya konuluyor Siz, yazılarınızın birinde, her sonucun bir nedeni bulunduğunu ve bu durumun sonsuza dek, insanın algılayamayacağı, durmak zorunda kalacağı bir yere dek sürdüğünü yazmıştınız. Yine bu konu, o adına, varlığın derinliklerinde bir varlık bulunan kişi için kabul edilebilirdir ve bu yargıyı daha da güçlendirir, demiştiniz. Ama Bertrand Russel kitaplarından birinde okuduğuma göre şöyle demektedir;

Ben, beşerin üstünde bir güç olduğunu kabul ediyorum, ama onu yaratan kimdir Sonuçta, bu konu, Russel' in yandaş ı olan, kitaplarını inceleyen ve gerçekte varlıklarında bir işrakın bulunmadığı kimselere intikal etmiştir ve bu kimseler bu yolla onu izlemişlerdir. Bu filozofun bir ölçüye değin bilimiere ve bu cümleden olarak matematiğe vakıf olduğunu bilerek, siz ne dersiniz

2. Soru Bir kişi, incelemelerinin etkisiyle, kendisi için şu sonuca varmıştır; Hiçbir şey, mutlak olarak doğada bulunmadığına göre, bizim· mutlak olarak tanıdığımız biri de bulunmamaktadır. Bunun, bilimsel ve mantıksal bir ispat olmadığını biliyorum, ama ona bilimsel bir cevap verebilmek, hatta onu ikna edebilmek için ne demeliyim

1. ve 2. Cevap İkinci sorunuzdan, birinci sorunuza bir cevap çıkarabilirim.

Birinci sorunuzda buyurdunuz; Allah, işraki olduğuna ve herkesin kalbinde bulunduğuna göre, araştırma ve ispata gerek yoktur. Oysa ikinci sorunuzda Allah'ı sizin için tahkik ve ispat yoluyla kamtlamamı istiyorsunuz [elbette arkadaşınız

için]. Öyleyse Allah'ı araştırmaya ve ispata gerek duymaktayız. Değin şöyle buyurdunuz; Ben Russel'in, kitaplarından birinde, mutlak yaratıcının, fizik ve insan ötesinin varlığına inamyorum ama o kimseyi kim yaratmıştır diye yazdığına inamyorum.

Sizin belirttiğiniz konu; Bertrand Russel'in makalelerinin birinde bulunmaktadır.

Bu sözleri, Russel, Katalik kilisesine bağlı filozof ve bilgin düşünürlerden

biriyle yaptığı söyleşi sırasında söylemiştir. Bu söyleşide Bertrand

Russel, bu kuramı [sizin aktardığınız cümleyi] kendi kuramı olarak değil, karşısındakine

bir cevap olarak söylemektedir. Ne demek istediğim tam olarak

anlaşıldı mı Russel, Ben, insanın yaratıcısı olan fizik ötesi mutlak olan bir

varlığa inanıyorum, ama onu ldının yarattığını bilmiyorum. demiyor, tersine

bunu, Tanrı'yı kanıtlamakta olan karşısındaki kişiye eleştiri olarak söylüyor.

Ben, dünyanın ve insanın yaratıcısı olan bir ınutlak olarak senin Tanrı'na inanıyorum,

ama sana onu kimin yarattığını sormuyorum. diyor Russel. Dolayısıyla

bu, Russel' in kuramı değil, karşısındakine felsefi bir söyleşide yönelttiği

bir sorudur. Burada ruhani keşişin Russel' a verdiği cevap, benim Russel' a

vermek istediğim cevaptır. Bu, benim diliınden, bir teksirden aktardığınız cevaptır.

Fakat yarım bir aktarma yapıldı. Yani ben, daha sonra çürütmek amacıyla

giriş bölümünü eleştirdim, konuyu sonradan çürütmek için söz konusu

ettim. [Siz de benim söz koi.1usu ettiğıın konuyu gündeme getirdiniz. Getirdiniz

ama çürütülüşünü söz konusu etmediniz]. Ben şöyle demekteyim; Nedenler

zincirinde [Tanrı tamr bir kişinin Russel'ın sorusuna verdiği cevap] ve nedensellik

yasasına göre A'nın B'ye, B'nin C'ye, C'nin D'ye neden olduğuna

inanır ve böylece O'nun [Tanrı'nın] tümünün de nedeni olduğu bir milyar olguya

ulaşırsak, burada ikiden çok yolumuz yoktur; Birinci yol olarak, Onu kiın yaratmıştır, sonuç var olduğuna göre, nedeni nedir diye sorarız.

Nedeni nedir diye sorduğumuzda onun kendisi de sonuç [ma'lul] olmaktadır, tıpkı öteki sonuçlar gibi. Tıpkı şu soru gibi; Suyu ne kaynatır Ateş.

Öyleyse ateş sonuçtur. Onun ardında bir neden aramalıyız. Bunun nedenini bulduğumuzda yine onu ortaya çıkaran etken nedir sorusu çıkar karşımıza.

Bu durumda bu neden de bir sonuçtur. Bu böyle sürüp gider. Sonunda bir, yerde durınamız gerekecektir.

Çünkü zaman sınırlıdır ve bizim inandığımız neden-sonuç sisteminde sonsuz ve mutlak, zincirlenme açısından yanlıştır. Doğanın ise bizim anladığımız zihinsel betimlemede başı ve sonu bulunmaktadır. Neden-sonuç zinciri, sınırlı ve tikel bir olaydır ve bu zincir hiç durmadan izlenilemez. Kaçınılmaz olarak,. neden-sonuç zincirinde bir yerde -zihinsel olarak- durmamız gerekir. Şu anlamda ki artık zihinsel olarak nedenini soramayacağımız bir nedene ulaşırız.

All ŞERiAii 629

Eğer onun da nedenini sorarsak yine zincire takılmış oluruz. Benim yaptığım delillendirme, heın Russel'ın ve heın de söyleşide bulunduğu kişinin inandığı nedensellik yasasına inanmaya göre yapılmıştır. Bunu tek delil olarak dile getirıniyorum.

Eğer her ikiıniz -ben ve siz- nedensellik yasasına inanıyorsak, buna dayanarak zincir ve döngü içerisine düşmernek gerekir. Kaçınılınaz olarak

zinciri bir yerde, kendisinin ardında bir nedenin bulunmadığı ve başka bir nedenin nedeni olan bir yerde durmamız gerekir. İşte bu iki kişi, söyleşi sırasında burada durmaktadırlar. Aına nedensellik yasasına inanınazsak, Allah'ın ispatı konusu -beniın inancıına göre- daha güçlenir. Her olguyu doğrudan doğruya Allah'a bağlamamız gerekir bu durumda. Kant, Doğanın ve her şeyin göreli olduğu bir yerde bir mutlak olarak Tanrı yoktur. denilmesine karşılık şöyle der; Doğrudur tüm varlıkta ve tüm doğada mutlak bulunmadığı için de -iyi dikkat ediniz- mutlak varlık olarak Tanrı vardır.

Varlık dediğimizde şunu kastediyoruz; Mir Fender eskıı7o [bizim kendi filozofumuz

var ki bu sözü çok üstündür] şöyle der; Zihinsel varlığın kendisi de özdeş varlıktır; çünkü bir varlıktır, cinsi zihinsellik cinsindendir. Öyleyse nasıl bir nesne varlıksa ışık da varlıktır. İnsan zihniyetindeki zihinsel ide de bir varlıktır.

Öyleyse özdür ve varlığı bulunmaktadır. Sonunda, varlık türleri dünyadadır; Biri, zihinsellik cinsinden olan varlık, biri ahşap cinsinden olan varlık ve biri de yıldız cinsinden bir varlıktır. Bu görüşe göre Kant'ın sözü daha iyi anlaşılabilir.

Şu örneği Kant'ın anlaşılması için vereceğim;

Evrende mutlak yoktur, ama her birimizin zihninde mutlak varhktan birtakım anlarnlar bulunınaktadır. Neden Çünkü evrende mutlak yoktur dediğimizde, zihniınizde ·dış dünyada varlığını olumsuzladığımız mutlak varlığın

bulunduğu anlaşılmaktadır. Güzel, benim zihnimde bulunan bu mutlak varlık,

bir yerden gelmiş olmalıdır; dış dünya göreli olduğu için mutlak, ondan, kaynaklanmış

ve benim zihnime girmiş olamaz. Eğer benim zihnimde ortaya çıkınışsa

ben de göreli bir varlığımdır, demektir. Öyleyse ınutlak kavramın! yaratamam.

Öyleyse benim duygumdaki mutlak kavramı ne benim varlığının sonucudur,

ne de doğanın varlığının sonucudur. Bu durumda ınutlak bir varlığa

aittir.271

270 Mir Fendereski, idealistlerin, objektivistlerin ve realistlerin savlarım çürütmektedir. Çünkü Avrupa'da Eflatun

ve Aristo döneminden Berkeley ve Sartre vb. dönemine dek -Feuerbaeh'ın Berkeley'le olan anlaşmazlığı gib1- şu

konu gündemdedir Temel olan, zihinsellik ve zihinsel idedir, ayni alem ise zihinsel ideyi doğurmaktadır. Bunun

tam tersi olarak da materyalistler şöyle derler Maddi ayni dış alem temeldir ve zihinsel olan bulunmamaktadır.

271 Burada dinleyicilerden biri felsefi konuya değgin ve ayrıca Şeriati'nin. söz ettiği konunun ikinci bölümüne

karşı eleştiride bulunmaktadır ki bantta anlaşılmamaktadır. Şeriati ise şöyle cevap vermektedir Söylemediklerimden

dolayı, beni eleştirrnek istiyorsanız, idama mahkumum! Söylediğim sözlerden dolayı eleştirin beni. Elbette

felsefi konular test değildir. Fakat buyurduğunuz gibi, benim. Allah'a inanışım bu delillerden dolayı değildir.

Elbette, birtakım deliller okudum ve biliyorum, fakat iman bu yolla doğmaz. Telkin yoluyla da imanın gerçekleştirildiğini

söylemiyorum ki telkin edelim de sonra iman gerçekleşsin. Güzel. Başka bir şey gerçekleşebilir ve biz

onun Tanrı oluğunu hayal edebiliriz [tıpkı öteki zihinsel ve duygusal kavramlar gibi] Duygunun aynı zamanda

bilimsel ve mantıksal açıklaması da olmalıdır. Yoksa boş duygu ancak edebiyatın işine yarar!

Alexis Carrel'in güzel ve değerli bir cümlesi vardır;ın Tanrı, anlamaktan

başka bir şey bilmeyen kimseler için geç anlaşılırken, sevmekten başka bir şeyi

anlamayan kimseler içinse kolaylıkla gül kokusu verebilir. ·,

Soru Merhum Frantz Fanon, size yazdığı bir mektupta şöyle demiş; İslaın,

kulluk ve toplum olanaklarından çok sömürü karşıtı bir kapsam, Batı karşıtı

bir yapı taşımaktadır. Fanon açısından İslam'ın bu sömürü karşıtlığını içerişini,

Kur' an' da göstermenizi rica ediyorum.

Cevap Fanon'un İslam konusunda işaret ettiği sömürü karşıtı kapsam konusu,

İslami bir inanç olarak değildir. Yani mektupta, İslam'ın inanç esaslarının

temelde sömürü ve Batı karşıtı bir kapsama sahip olduğu şeklinde gündeme

getirmemiştir bu konuyu. Bumedyen'in2n işbaşına gelmezden önce söylediği

bir sözünü aktarayım. [Ondan bu sözü aktarmam oldukça anlamlı olacaktır,

çünlü bunu Frantz Fanon'un sözüne cevap ve açıklama olarak aktaracağım.]

Bu aynı zamanda arkadaşımızın sorusuna da cevap olacaktır; Herkes,

Asya' da, Afrika' da ve Latin Amerika' da sömürüye kurban olan soylardan,

kültürlerden ve toplumlardan söz etmektedir, ama en büyük sömürüye uğrayanın İslam olduğundan kimsenin haberi yok. İslaın, sömürüye uğramış tüm ülke ve toplumlardan daha çok kurban edilmiş ve sömürünün kültürel, düşünsel, tarihsel ve ahlaki saldırısına uğramıştır. Buna neden olan nedir İslam'ın sahip olduğu sömürü karşıtı kapsamdır nedeni. Sömürünün, hepsinden çok, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında, onu felce uğratmak ve huzura kavuşmak için İslam' a saldırması, İslam inançlarının da hemen -General Soustel'in deyişiyle- siyasi harekete dönüşmesindendir. Bu, toplumsal hareket ile dilli inançlar arasında bir duvarın bulunmadığı İslam düşünce tarzının özelliklerinden biridir. Dolayısıyla sömürü, Asya ve Afrika ülkelerine saldırmak ve onları anlamak için girdiğinde, İslaın' ı manevi ve ahlaki bir kültür ya da gaybi bir inanç olarak değil, kendi toplumunu yönetmek ve yönlendirmek savında olan bir karşı set olarak karşısında görmektedir. İslam' ı ve tarihini bildiği için sömürgeci, bu İslami düşünme tarzının özelliklerini hepsinden önce felç etmesi, bu kışkırtıcı özellikleri İslam' ın elinden alması gerektiğini görmektedir.

Böylece, güven içinde, İslam'ın ülkelerini ele geçirebilecektir.

Dolayısıyla, hem son derece toplumsal olan ve hatta parlaınento ve mabedi birbirinden ayrılmaz durumda bulunan İslam düşünce tarzı, hem son iki yüzyılda sömürüden yediği büyük darbeler hem de İslam tarihinin Batı'yla [Bizans

272 Ne yazık ki kitaplarda sadece teknik yaratılan yayımlamaktadırlar. Örneğin biri iki ağızlı ibrik yapsa hemen

kayıtlara geçer, ama yapı değeri televizyondan, elektrikten ve elektronikten daha fazla olan cümlelerin yaratılışından

ve keşfedilişinden kimsenin haberi yoktur. Beşeri yaratılardan biri yukarıdaki cümledir işte.

273 Bumedyen [Cezayirli lider]. Franz Fanon hayranlarından biridir, yani biriydi. Şimdi nasıl olduğunu bilemiyorum.

Uzun süredir kendisinden haber alamadığım bir arkadaşım ın hanımı [eskiden beri düşüneedaş idik ve çok

özel düşünceleri vardı] bana şöyle yazmıştı Falanca genel müdür olalı beri, bütün düşünsel rahatsızlıklarından

kurtuldu Şimdi Bumedyen'in rahatsızlığının da ortadan kalkmış olması olasıdır. Fakat ben, henüz genel müdür

olmadığı dönemlerden söz ediyorum!

All ŞERiATi 631

döneminden, Anadolu, Roma, İspanya ve sonra günümüz Avrupa'sı] sürekli

bir çekişme içinde olduğu bin yıl ve İslam ve Hıristiyanlık arasındaki savaşın

tarihte hep Doğu-Batı savaşı olarak ortaya çıkışı -bunların tümü- söınürü ve

Batı karşıtı içerik denilebilecek -Frantz Fanon'un deyişiyle- yeni bir içerik vermiştir

İslam'a. Bu yüzden, Afrika'nın l1üslün1an olan ya da olmayan ülkelerinin

coğrafya haritaianna baktığımızda, sömürü karşıtı aşamaya ve bağımsızlığa

ulaşan Afrika' daki sömürge ülkelerin bağıınsızlığa ulaşma süreleri, Müslüman

olup olmadıklarına bağlıdır.

Afrika haritasını bir kez daha göz önüne getiriniz; Afrika' da söınürü karşıtı

savaşın ilk öncüleri İslam ülkeleridir. Toplumlar, İslam ülkelerinden uzaklaştıkça,

onlarda sömürü karşıtı savaşım daha geç başlamaktadır. Nasıl aslında

sömürü karşıtı savaşım Afrika' nın kuzeyinden güneye doğru akış halindeyse

[19. yüzyıldan şu ana dek] İslam da kuzeyden güneye doğru [coğrafya bakımından]

ilerlemiştir. Bu ikisi birbiriyle uyum içindedir.

Ben, sömürüyle savaşmak için, sömürü karşıtı bütün toplumların öncelikle

Müslüman olmaları gerektiğini söylemek istemiyorum; böyle bir şart koşmuyorum

ama İslam toplumlarının, İslam' ın sadece bir din olarak [d inin Latin

Amerika' da ve Batı' da taşıdığı kavram olarak] değil, söınürü karşıtı saldırıcı

güçlü bir sistem olarak -ki bu dinin kendisi de toplum gibi Batı karşıtı bir içeriğe,

söınürü karşıtı bir yapıya sahiptir- algılanması gerektiğini söyleıneliyim.

Oysa Latin Amerika' da sömürü karşıtı savaşımcılar, Ka to lik mezhebini böyle

algılamamaktadırlar ve algılamamalıdırlar. Çünkü Katolik mezhebi, Latin

Amerika' da esas olarak, Aınerika veya Batı kilisesinin yarattığı bir mesaj dır;

Latin Amerika' daki din, Amerika ya da Avrupa' daki dinin bir şubesidir. Hıristiyanlığı

Latin Amerika' da yaymakta olan din! !iderler, büyük din! çehreler,

din! kuruınlar ve kiliseler, Amerika ya da Avrupa sömürü gücünün beşinci

koludurlar. Öyle ki aynı Hıristiyanlık, Uzak Doğu' da, azınlık fırkası olmakla

birlikte, hem Batı sömürüsünün merkezi, hem de haldmidir. Dolayısıyla kendiliğinden,

Amerika ve Batı karşıtı savaşımcılar, sömürü karşıtı, yani Amerika ve

Batı karşıtı bir temel diye Hıristiyanlık dinine dayanmazlar. Fakat bizim aydınlarımız

Doğu' daki benzer eylemlerinde din karşısında, benzer bir yöntemi seçerlerse

büyük bir yanlışa düşmüş olurlar.

Bu konu üzerinde çalışanlardan biri, Afrikalı Marksist Ömer Uzgan' dır.

Yazdığı araştırma kitabında şunları söylemiştir; Uzakdoğu ve Latin Amerika'

da bu ideolojiyle toplumun yazgısını tümden değiştiren hiziplere benzer

hizipler, İslam ülkelerinde, sahip olduklan hazır çevreye karşın istisnasız olarak

başarısızlığa uğradılar. Sonra, birer birer, İslam ülkelerinin tümünü, bu

hiziplerin tarihiyle birlikte inceleyip şu sonuca [bu sonucu Henri Martine

Express Dergisi'nde aktarmıştır] varmıştır; Bu ideolojiler, İslam toplumunun

başka cinste bir ülke olduğunu ve orada başka bir biçimde çalışmak gerektiğini

kavrayamamışlardır .

~; ._ ~ . -

-- iKiNCi DERSiN SORU VE CEVAPlARI

Soru Aydın, ideolojiyi ihya ederse, kültürü bir yana mı bırakmalı dır

Cevap İdeoloji ve kültür arasındaki çelişki olarak anlattığım eğriye yöneltilmiş

çok güzel bir soru bu. Burada, dünyanın taİünmış öğretilerinden bir öğreti

olarak tanıyabileceğimiz öğretinin Spengler'in öğretisi olduğunu açıklayayın. Kimi sözlerimin yanlış anlaşılabileceğini de ayrıca açıklamalıyım. Bunlardan biri, bir öğretiden ya da bir düşünürden söz ederken ya da bir görüş ve kuramı birinden aktarırken oldukça övgülü konuşmamdır. Buysa, genelin zihninde, benim, bu kişinin ya da öğretinin tam partizanı olduğum izlenimini doğurmaktadır. Bu anlamda değildir bu. Bizim şu anki toplumumuzdaki gerilik belirtilerinden biri mutlakçılıktır. Avam insanın zihni mutlakçıdır. Avam insan, tüm dünyayı, insanları ve mezhepleri, hak-batıl, çirkin-güzel ve kötü-iyi [hiçbir şey bunun dışında olamaz] olarak sınıflandırmaktadır. Sonra bu sınıflamaya göre, her şeyle ilgili olarak yargıda bulunmaktadır. Bu yargılara göre de her şeye ve herkese karşı eylemde bulunmaktadır. Bu yargıları ve değerlendirmeleri, çok yönlü bir bakışa dayanmamaktadır; Tek bir temele, tek bir beğeniye ya da tek bir beğenmeyişe dayanarak iyi davranan bir beyi gördüğünde onu mutlak olarak iyi olan ve hiçbir kusuru ve eksikliği olmayan biri olarak değerlendirir. Ya da onun üzerinde kötü bir etki bırakan başka biri içinse bu kötü izlenimi, o kişinin bütün ruh düşünce ve yaşayış boyutlarının kötü temel uzerine oturduğu algısına yöneltir onu. İdeolojik ve bilimsel konularda da böyledir durum. Toplum avamca düşündüğünde, toplumun bilginleri de avamca düşünürler. Çünkü toplumun bir ruhu ve bir görüşü vardır. Bireylerse

birbirleriyle

bağıntılı kaplar gibi toplum ruhunun sıvısını içlerinde taşımaktadırlar.

Herkes aynı yüzeydedir ve avamla bilginierin de aynı yüzeyde olduklarını - .

görürüz.

Bilgin bir adam Avrupa'ya gitmişti. Orada bir otele girmişti o toplumun tarihini,

kültürünü ve iktisadi sistemini tanımaksızın. Hatta onlarla konuşmak

için onların dillerini de bilmiyordu. Örneğinotelci ya da onunla görüşen veya

onun için çay getiren kişi kendisine birkaç kez 'mösyö' demişti. Sonra Avrup~'~

an döndüğünde yolculuktan iyi biranısı vardı. Uzun süre, bu tek kelimed~

f'ı- dolayı Avrupalıların erdemlerinin bedava tebliğciliğini yapmıştı.
Avrupalıların

erdemlerini dile getiren dallı budaldı ilginç öyküler anlatıyordu ki Avrupalıları

utand~rıyordu nerdeyse; Efendim, Avrupa buradan apayrı bir yer.

Orada caddede yürürsünüz ve sonra yorulup bavulunuzu caddenin ortasına

bırakırsınız, canınız nereye isterse -yolculuğa ya da başka yerlere- oraya
gidersiniz.

Sonra yedi sekiz gün sonı·a dönersiniz, bavulunuzun yerinde olmadığını

görürsünüz. Şaşırmayın. Orada duran polise sorarsınız; Bayım bizim bavuluınuz

nerede Sizin ıniydi der polis. Filan yere bıraktık, der ve gidip kendisi

getirir. Bu tip efsanelerden nicelerini anlatır. Oysa orayı tanıyanlar, bavul

bir şey değil, adaının kendisini274 burada bıçaklarlar, insanın başını belaya

sokarlar.

Orada çocukları, üç kurşun uğruna öldürürler275.

Bir keresinde tesadüfen bir doktora gitmişti. Doktor da onun İran' dan geldiğini ve iyi parası olduğunu anlayınca, Tam zamanı, hemen çaresine bakalım efendiın. Demiş. Uygun olmadığı halde adamı ameliyat edip tümüyle perişan etmiş. Bu kişi de oradan döndükten soma tüm Avrupa'yı açgözlülük, katillik, paraya taparlık, düşmanı ve yabancıyı ezme teıneline göre yorumlamaya başlamıştı.

Bu genelleştirıne ve tek bir olaya dayanarak mutlak yargıda bulunmak, hep uzak durmaınız gereken avam zihninin ürünüdür. Falanca, falan kişinin mürididir. Eğer o kişiye -ki onun şeyhidir- iyi bir adam ve büyük bir alimdir, aına organik kimyayı bilmez, alanı başkadır, derseniz, şeyhini karaladığımızı düşünerek size çevirir bakışlarını. Efendi, her şeyi bilir, bütün kuşların dilini bilir. Bu, mutlakçılıktır.

Bu durumda, bu kişi birine kınlmışsa ya da biri onun inanç ve beğenisinin tersine davranmışsa, onu mutlak olarak olumsuzlar ve artık onun hiçbir şeyini kabul etmez. Oysa bilimsel zihin, asla kötü ya da iyi demez, asla yanlış ya da haklı demez; şu bakımdan iyi, şu bakımdan kötüdür, der. Şu bakış açısından iyi, şu bakış açısından iyi değildir; şu bakımdan güçlü, şu bakımdan zayıftır, der. Bu, değerlendirıne tarzıdır ve Allah'ın yaptığı değerlendinne de budur. Allah, bir bireyi yargılarken, onun bütün kötülük ve iyiliklerini yargı tartısında

tartmalda ve sonra hüküm vermektedir. Bu, doğru yargıda bulunmak isteyenlere veriliniş bir tür derstir. Kıını zaman ben, düşünsel ya da akll bakımlardan · birini överim. Bu, ona inandığıının belirtisi değildir. Ya da bir eleştiride bulunduğuında bu, onu bütünüyle olumsuzladığımı göstermez. Bunlardan biri de Spengler' dir.

Spengler, kaleınİ beni şiddetle etkisi altında bırakan tanınmış çağdaş yazarlardan biridir [eserlerini okuyup bu derecede etkisi altında kaldığım çağdaş Avrupalı yazar sayısı oldukça azdır]. Onun kendine özgü bir kalemi vardır. Ne edebiyatçılar ve romantistler gibi akıcı ve fantazili şeyler yazar [fantazili süslü, içeriksiz ve derinliksiz cümleleri bulunan Lamartine gibi], ne de filozoflar gibi karmaşık, kuru ve çirkin şeyler yazar. Tam tersine en derin insanbilimsel, tarih bilimsel ve felsefi düşünceleri, son derece latif şiirsel ve irfani bir anlatırola dile getirir. Her iki gücü de kendinde toplayan bu tür insanlarıınızın sayısı oldukça azdır ve Spengler bu özelliğin doruk noktasını yakalamıştır. Fakat inanç bakımından ona inanmıyorum. Ona inanınamam bir yana, bu konuda şiddetle kar-

274 Banttan bu kısım aniaşılamamıştır [Farsça yayıncı]

275 Le Monde'da yazdığına göre, birkaç daireden oluşan binada adamın biri, küçük çocuğunu karşı daireye [ya da alt veya üst kata] gönderir. Bunlar, birbirlerini de pek tanımazlar, ama aynı binada yaşadıklarını bilirler. Çocuk gidip şöyle der Babam lütfen yedi kurşun vermenizi, operasyonu olduğunu,

kurşunları sabah getireceğimizi

söyledi! O da çocuğun istediğini verir -ödünç tencere verir gibi- Misafirimiz var, tencerenizi verir misiniz!

şıyım. Çünkü o faşisttir, bense faşizmin düşmanıyım. Yani ona karşıkinim var. Ona sadece karşı olup batıl olduğunu söylemek bir yana ona kişisel kinim var. Fakat anlatım gücü, düşünce derinliği ve ruh zarifliği bakımından Spengler' e -ki faşisttir-karşı son derece saygı duyuyorum. O, iki konuyu birbirinden ayırd etmektedir; Biri kültür, ötekisi ise uygarlık

Diyor ki; Kültür, toplumu hayata, devinimeve yaşamaya zorlayan harekete geçirici ruhtan ibarettir. Fakat bu kültür, gittikçe uygarlığa toplumbilime, ruhbilime, felsefeye, bilim ve sanata dönüşmektedir. Uygarlık oluşur, ama kültür yok olur. İşte burada toplum, gücünün doruğundayken donuklaşır.

Batı'nın Çöküşünde [Spengler'in büyük eserlerinden biri] ve Karar Yılları

nda [en güzel eserlerinden biri] şöyle diyor;

Batı dağılmakta ve gerilemektedir. Çünkü kültür ölmüş ve artık Doğu da yeni kültür doğurmamaktadır, ama Batı'nın bütün gücü uygarlık yaratmaya dönüşmektedir. Uygarlık, toplumsal sistemin ve hayatın çıkarlarının iskeleti, tarih boyunca insanlık yaşayışının ınanevi ve maddi birikim ve kaynağıdır. Kültür ise, iman, hayat, hareket, devrim, onarım ve yıkımdır. Bu ikincisini Batı yitirmiş ve insanların tüm çabası, donuk ve sabit bir şey olan uygarlığı yaratmaya

dönüşmüştür.

Elbette ben, Spengler'in söylediği şekildeki kültürü kabul etmiyorum. Çünkü o ırksal kültürü benimsemektedir; Batı ırkını, Cermen ırkını kültürü doğuran ırk olarak görmekte ve öteki ırkları aşağılamaktadır. Dolayısıyla buradan, o bize, düşünce ve inanç tarzımıza düşmandır. Spengler, kültürü ideolojiye - konuşmamda- verdiğim anlamda anlamlandırmakta ve o bakış noktasından ele almaktadır.

Tam tersine benim, adını kültür koyduğum şeyi uygarlık diye adlandırmaktadır. Nedeni nedir Bunu, Öğretmen Yüksek Okulu'nda yaptığım 'kültür ve ideoloji' adlı konuşmada somutlaştırmıştım. O konuşmada, kültür ve ideoloji farkından neyi amaçladığımı dakik olarak anlatmıştım. Bu konuda fazla bilgi edinmek istiyorsanız Meşhed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde verdiğim medeniyet tarihi derslerine bakınız; bu dersler yaklaşık olarak 200-300 sayfalık teksir halindedir.

[Soruda] yazmışlar ki, kültür ve ideolojiyi hep birbirinden uzak olarak mı algılamak gerekir ideolojiye dayanmak isteyen biri, kültürü bir yana mı bırakmalıdır

Hayır, kesinlikle. Kültür aziz bir şeydir, uygarlık da değerli bir şeydir. Ama kültürün ideolojisi olmazsaiskeleteve 'institution'a dönüşür, üniversiteye, akademiye, eski ve yeni ilim havzalarına, matbaaya ve kütüphaneye dönüşür. Ruhu, hedefi ve hareketi kalmaz. İstatistik için iyidir. Ama bunlar,

ideolojiyi ruh olarak özlerinde taŞırlarsa, o zaman uygarlık ve kültür yeni bir

iman giysisine bürünen bir ·gövde haline gelir .. Böylelikle, taşlaştırıcı ve alıkoyucu

bir durumda bulunan kültür ve uygarlık, bilimsel ve kültürel serınayeler

olarak yeni id~olojinin elinde bulunurlar ve onu zenginleştirip donatırlar. ÖyAli

leyse uygarlık, kültür ve biliınler, ideoloji olmaksızın yığınlar dizgesinden ibarettir;

aynı şekilde bir toplumun felsefe, sanat, bilim, tarih ve edebiyat adıyla

yığılmış ürünlerinden ve tarihsel miraslarından oluşan bir dizgeden başka bir

şey değildir bu durumda. Bunların ideolojileri olmazsa, değerleri olmaz tıpkı

kimsenin barınmadığı büyük yapılar gibi. Ama tüm bunların ideolojileri olursa

değer kazanmış olurlar. Dolayısıyla ideolojiye dayanırsak kültürü olumsuzlamamalı,

tam tersine kültürü ideolojinin hizmetine sokmalıyız. Tarihte, bir di'

nin, hareketin ya da öğretiınİn kültür ve ideoloji eğrilerinin ters yönde hareket

ettiklerini söylersek, bili~sel zorunluluğun böyle olduğu, ideolojinin her zaman

düşüşe, kültürünse yükselişe gittiği anlamında anlamamak gerek bunu.

Bu, tarihin acı bir gerçeği dir; bu acı gerçekle savaşmamız gerek bizim. Yani

ideoloji ve kültür eğrisini tek bir eğri üzerine yerleştirmemiz gerek Şimdiye

değin ideoloji ve kültür aynı çizgide olmadıkları halde onların aynı çizgiden

hiç ayrılmadıklarına da inanamayız. Toplumsal bir devrimin sapması şuradadır;

Devrim gerçekleşirken ideolojiye dayanmaktadır, fakat sonra devrim duraklayıp donuklaşır, kültür ve uygarlığa dönüşür. İşte bunun tersine, bilimsel sistemi ve uygarlığı, birer araç olarak ideolojinin hizmetine sokmak ve bu iki grafiği aynı çizgiye oturhnak gerekir. Anlaşıldı mı ne söylemek istediğim

Soru Materyalist dünya görüşü, tarihin belirleyiciliği ya da bilimsel belirleyicilik görüşüyle aynı mıdır Yukarıdaki soruya cevaptan başka bilimsel belirleyiciliğin açıklanınasını ve onun tasavvufl ve zühdi belirleyicilikle karşılaştırılmasını da rica ediyorum.

Cevap Akıllılık ettiniz ve iki soruyu tek soru şeklinde bir araya getirdiniz. Sorunun biri şu; Materyalist dünya görüşü, tarihin belirleyiciliği midir Tarihin belirleyiciliği, aynı ideolojik iskelette -ki ben burada çizdim- dünya görüşünün içinden çıkan boyutlardan biridir. Materyalizm, maddeci dünya görüşüdür. Materyalizm, dünya görüşüdür. Tarihin belirleyiciliği ise diyalektik materyalizmin dünya görüşünde tarih felsefesinden ibarettir. Öyleyse ikisi bir değildir.

İkinci olarak da bilimsel belirleyicilikle tasavvufl belirleyiciliği [ınetafizik belirleyicilik demek istiyorsunuz] karşılaştırmaını istediniz. Tarihte, bilimsel belirleyicilik ya da materyalist belirleyicilik -sizin deyişinizle- ile tasavvufl belirleyicilik, metafizik belirleyicilik ve ilahi belirleyicilik -benim deyişimle- kaynak açısından birbirleriyle çatışıktırlar, fakat etki açısından ikisi de birdir. Kaynak açısından, Allah'ın mukadder kıldığı şeyin olacağına inanırsam, şu anlaında ki

bireysel ve toplumsal yaşayışımı belirlemede en küçük bir etkim olmazsa ilahi belirleyiciliğe ve meşiyyete [providence] düşmüş olurum.

O materyalist ise, biz maddi bir olguyuz -öteki maddi olgular gibi- bu yüzden neden-sonuç yasalarının belirleyiciliğinin oyuncağıyız, diye inanırsa maddi belirleyiciliğin ağına düşınüştür. Ben ve o, bu durumda bir şeyde ortağız;

Her ikiıniz de insan iradesini olumsuzlayan bir şeye inanmaktayız. Bununla birlikte iki şeyde anlaşmazlık var araınızda; O, insan iradesini ortadan kaldıran

şeyin maddi yasalar olduğunu düşünürken, ben ise insan iradesini ortadan kaldıran şeyin ilahi takdir olduğunu düşünmekteyim. Tam olarak açıklık kazandı mı Zaman olur ki maddi olanla manevi olan, dilli olanla din karşıtı

olan, birbirleriyle ortak olurlar. Şu anda avam insanımızın zihninde olan cennet, materyalist bir cennettir, materyalist burjuvazi cennetidir. Ölümden sonra cem1ete [şu anda zihnimizde bulunduğu anlamıyla cennete] inanan biriyle, fizik ötesine kesinlikle inanmayan ve bu dünya yaşayışına, refahına ve zevkine inanan maddeci bir burjuvalı, bir açıdan çatışıktırlar; O mü'min ölümden sonrasına

inanmaktayken, o kafir ise ölümden sonrasına inanmamaktadır. Ama

bir yandan da birbiriyle fikirdaştırlar. Fikirdaş oldukları yön, her ikisinin de insanı gereksinimi bilinen maddi nesnelerle ve sofralada özetlernesi ve her ikisinin de bir cennete inanmasıdır. Ama o mü'min, ceımetin yerinin ölümden

som·ası, kafir ise ölüınden öncesi olduğunu-söylüyor. Öyleyse anlaşmazlık 'yer' konusunda dır.

Soru Niçin Yahudilikle Hıristiyanlığın çözümlemesini yapmadan bıraktınız

Cevap Evet. Ben, İslam-bilim' e, arkadaşların düşündükleri gibi başlamadım. İslam Peygamberi'nden bu yanayı kastetmiyorum· İslam-bilimde. Dolayısıyla İslam-bilime, İslam'ın İbrahim' den başladığı anlamında başladım ve onda Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam -her üçü de- yer alınaktadır ve buna değineceğim.

Dolayısıyla, İbrahim'in öğretisini İslam-bilim adıyla tanıtırsak tüm bunlar aydınlık kazanır. Ben onları bağımsız dinler olarak aniatmadım bilerek Bu yolla İslam' ın tek bir din -çeşitli .şekilleri yle- olduğunu göstermek istedim.

Soru; Anlattıklarınızdan anladığım kadarıyla kültür ve ina.ncın birbirinin karşıt iki yönü bulunmaktadır. Oysa sizin İslam' ı algılayışınız ve ondan çıkarımınız

derinlemesine tanımaya ve bilmeye dayanmaktadır. Çünkü siz, büyük bir olasılıkla, bilim, araştırma ve irdeleme sahnesine girmeden önce İslaın' ı başka türlü taniyordunuz. Benim bu sözüm doğru mu değil mi Cevabımz belirsizliği giderecektir.

Cevap Evet.

Soru İnsanın karşısında d11rmak yerine Tanrı karşısında yer almak daha iyi değil midir Çünkü insan, tarih boyunca kendisini temize çıkarmakta ya da temize çıkarılmaktadır. Örneğin, Firavun'a saldırıp onu mahkum ettiğimizde

cevap olarak şöyle diyor; Benim hiçbir zaman bir kusurum olamaz. Gerçek kusur, gücü bana veren kimsenindir. Bu durumda bu karanlık ve zulümle kuşatılmış tarihin sorumlusu kimdir Ben mi, sen mi yoksa Tanrı'nın kendisi mi

Cevap Yine belirleyicilik [cebir] konusunu dile getirdiniz. Her şeyi Allah yarattığına göre, yapılan her şey Allah' a aittir. İslam' da Cebriyecilerle ihtiyar· [seçme özgürlüğü] yanlıları arasındaki ayrılıklardan biri -oldukça tatlıdır- şudur; Cebriyeci bir alim, seçme özgürlüğüne inanan bir alimin yanına gelir [O

zaman iliın canlı olduğu için karşıt öğretileri savunan kimseler bile birbirleriyle arkadaşlıklarını sürdürürken bir yandan da birbirleriyle düşünce savaşına girişiyorlardı,

aına insani bakımdan birbirleriyle dosttular. Düşünce bakımından birbiriınizle uyuştuğumuz, ama insani bakımdan birbirimizle uyuşaınadığınız çağımızın tersine. Karşı olacağımız bir düşünce yok zaten. Bir iki görüşüp konuşunca

düşünce ayrılıklarımız ortadan kalkıverir. Görüşmezsek, eleştiri, köstekleme, tekınelerne vb. gırla gider. Fikir ölünce o zaman birbirlerinin başlarını kazırlar].

Cebre inanan kişi, seçme özgürlüğüne inanana şöyle der; Seçıne özgürlüğüne inanan sen, Allah' ın iradesi karşısında başka bir iradeye mi inanıyorsun Öyleyse sen müşriksin. Bunun itirazı tam anlamıyla açık ını Bir ben, hıyaneti

kendi irademle yaptım, derse Allah' ın iradesi karşısında başka bir iradenin olduğu anlaşılır ki bu şirktir. Öyleyse ilahi cebre inanınamız gerekir. Fakat

seçme özgürlüğüne inanan kişi cebriye şöyle cevap verir; Ey cebri! Sen, hıyanet ve pisliği Allah'a mensup kılan biri misin En az 2700-2800 yıl sürmüş bir dava olduğunu görüyoruz bunun. Bunu bu gece çözüme kavuşturabilir miyiz biz Kimi sorunların çözüm yolu, onları asla gündeme getirmeınektir. Bu sorunlardan biri de işte bu cebir ve seçme özgürlüğü sorunudur. Bizin1 daha ivedi sorunlarımız var bir yığın. Onları çözümleyelim de ondan som·a gelelim cebir ve seçme özgürlüğüne. Bunlardan biri, hayatanızın cebir ve ihtiyarıdır; henüz çözümlemedik bu sorunu. Bunu çözıneden felsefi cebir ve ihtiyar sorununu çözıneye girişebilir miyiz

Bilal'ı göz önüne alın. Ümeyye bin Hale'nin kölesidir. Onuncebir ve ihtiyar konusu nedir Allah yarattığında, beniın yaptığım bu irade, önce Allah'ın bilgisindeydi. Acaba onun bilgisinde bu, neden miydi, değil miydi gelip görmelidir bunu. Hayır bayım. Çok basit, çıplak ve açık; Şu anda ne olduğunu duyuınsadığımız, kaçış yolunu bildiğimiz ve kaçılabilecek olan bu cebirden kaçalım, sonra Allah'ın yüklediği ödevi belirtiriz.

Soru Bugün İslam'ın açıklık kazanması konusuna bir ideoloji olarak değindiniz. Bu İslam'ı tanıtma biçimi konusunda kapsamlı bir açıklaına yapmanızı ric~ ediyorum.

Nasıl Doğrudan savaşla mı Uzun süreli savaşla ını Bu işi kim yapmalı

.Alim mi herkes ını

Cevap İyi bir soru. Arz ettiğim gibi, ideolojiye dönmemiz gerektiğinden söz ederken, birinci aşamada yapılması gereken, toplumsal sorumluluk duygusu taşıyan bilinçli insanların düşünen bir grup olarak bu ideolojik bilinci kendilerinde yaratınaları ve bu ideolojik bilinç doğrultusunda olgunlaşmalarıdır. Bu, birinci aşamadır; ikinci aşaına daha soma ele alınmaktadır. Buna göre biz, birinci aşamadayız ve ben sadece bu aşama üzerinde [bulunduğumuz aşamada] düşünmekteyiın, gelecek aşama üzerinde değil; gelecek aşamada, geleceğin koşullarına göre ne yapacağımıza bakmamız gerekir. Şu anda toplumun1uzda

bir düşünür [entelektüel] azınlığı bulunmakta olup birkaç kola ayrılmaktadır;

Birincisi, bir grup entelektüeller, yani beyinler ve beyin gücüyle İslami bilimlerde çalışan ve ne gibi yükümlülükleri olduğunu bildiğim kimselerdir. İkinci- . si, beyin güçleri bulunan ve yeni bilimlerde çalışan ve toplumsal bir işlevi bulunmayan kişilerdir. Bunlar modern yaşayışın araçlarıdır ve ücretlerini de alırlar, yaşarlar.

Kendileri de modern olup modernizmin aracıdırlar. Bu tür entelektüeller yeni harcamalara aracı olmaktadırlar. Üçüncüsü, bir yol seçmek isteyen bilinçli düşünürlerdir. Bunlar iki türlüdürler; Birincisi, yollarını seçmiş bulunanlardır.

Fakat bu birtakım çözüm yollarından ibaret olup insanın, kapağını açıp biraz ısıtarak yediği konserve gibidir. Fakat düşünen, bilinç taşıyan, toplumsal sorumluluk duyan, toplumsal asalet taşımak isteyen ve inanç taşıyan bir grupta bulunan bir başka tür düşünce daha vardır; Bunlar, seçmek istemektedirler. İdeolojisini seçmek isteyen ve inançları bulunan bilinçli ve toplumsal sorumluluk sahibi bu düşünür grup için şunu söylüyorum; İslam' a bir ideoloji olarak dönelim ki böylece hem tarih ve kültürümüzle bağlantı sağlayalım, hem dindar kitlemizle bütünleşelim, hem dünyanın kültürel saldırısı karşısıı.da kültürel bir kimlik kazanmış olalım ve hem de toplumsal savaşım için bir sermaye elde etmiş olalım.

Birinci aşama tamamlandığında ve bu grup, bu ideolojiye göre hazırlaıup bilimsel ideolojik bir bilinç kazandığında toplum düzeyinde ikinci aşama başlar. Bir sonraki aşamada toplumsal koşulların nasıl olduğuna bakmak gerekir. Çalışma taktiği, hep toplumsal koşullara göre belirlenir. İşte bu yüzden, önceden kehanette bulunmamak ya da idealist tahminler yapmamak gerekir. Birinci aşamada bu işi kimin yapınası gerektiğine, bu işi alimierin mi yoksa herkesin mi yapması gerektiğine değgin sorunuza gelince, buna cevap olarak 'herkes' dedim. Alim ya da herkes değil, daha çok herkes. Çünkü alimler de sermayedarlar ve güç sahipleri gibi, yüksek bir toplumsal makama ulaştıklarında kendiliklerinden

muhafazakarlaşmakta, toplumsal koşulları değiştirmek istememektedirler. Yeni değerler karşısında yeni bir cephe almak ve sembol ve tezahürü oldukları eski değerleri yıkmak istememektedirler. Böylece kendi kendilerini frenlemektedirler. Arkadaşlardan biri anlatıyordu; Sınıf arkadaşlarımızdan biriyle tartışıyorduk. Sonra da ne yazık ki biz 'molla fren' iz dedik Arkadaş dedi ki; Keşke 'molla fren' olsaydık, biz 'molla arkadişli'yiz!

Soru Bizans İmparatorluğu, Hıristiyanlığı kabul ettiğinden dolayı mı birliğe doğru yürüdü, yoksa imparatorluğun birliğini kabul ettiğinden dolayı mı Hıristiyanlığa doğru yürüdü Bizans, Hıristiyanlık tevhidini kabul etmekle mi birliğe doğru gitti, yoksa imparatorluğun birliğini kabul ettiği için mi Hıristi- ..,, yanlık yönüne gitti

Cevap Güzel bir soru. Soru açık mı Yani Bizans İmparatorluğu birliğe doğru gittiği için ını kendiliğinden Hıristiyanlığa yöneldi, yoksa Hıristiyanlığa

ulaştığı için mi kendiliğinden birliğe yöneldi [çünkü Hıristiyanlık tevhid diniydi] Bu ilişkiyi bir keresinde 'toplumbiliın' de nasıl bir toplumbilim ilişkisine inandığımı anlatırken söz konusu etmiştim; Neden ile sonuç arasında sürekli karşılıklı neden-sonuç ilişkisi. Toplumbilirnde hiçbir zaman, bu nesne 'neden', bu nesne de 'sonuç' tur denilemez. Bu birbirine bağlı iki nesne arasında sürekli olarak karşılıklı neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Şu anlamda ki Roma, imparatorluk

sistemi olduğu için toplumsal bakımdan birlik istiyordu. Bu, kendiliğinden, Roma'nın Yunan şirkini değil, Hıristiyanlık tevhidini almasına neden olmuştur. Sonraysa aldığı bu Hıristiyanlık tevhidi kendiliğinden,· Roma İmparatorluğu'nun birliğine yardımcı oldu. İyice açıklık kazandı mı Öyleyse Hıristiyanlık tevhidiyle Roma İmparatorluğu birbirlerinin neden-sonucu olup birbirleriyle, Roma İmparatorluğu'nun gerçekleşmesi yolunda karşılıklı etkileşimlerde bulunmuşlardır.

Soru Siz ikinci bölümü belirttiniz, oysa İslam bunun tersinedir. Onları birliğe sürükleyen şey tevhidin kabul edilişidir. [Şeriatİ; Anlamadım.] Siz çeşitli konuşmalarınızda her iki yönü de söz konusu edip savundunuz. Biz şimdi sizin hangi sazınıza göre oynayalım

Cevap Bu artık sizin seçiminize bağlı.

Soru Doktor, siz cennet konusuna değindiniz, ama ben avamca ve aliınce algılayış tarzını anlamadım. Farklılık yönü nerededir Benim söylediğim ve tasavvur ettiğim avamca görüş, bizim cennet ve cehennem konusundaki tasavvurumuzdur.

Bu tasavvur, aliınce olabilir. Ben, yaptığım küçük araştırmaya göre [aynı şekilde bir araştırmacıdan işittiğime göre] Kur' an' daki 1600 dolayındaki ayetin, yani Kur'an ayetlerinin 114'ünün miad ve cennetle ilgili olduğunu biliyorum. Şimdi biz bunu bir önderin şanıyla nasıl uyumlu görebiliriz

Bir önder, bizim için -kitle için- ne denli· m uarnınalı konuşabilir Cennet ve cehennem konusundaki ayetlerin tümü [örneğin cennetin altından akan ırmaklar ya da bağlar ve üzümler] muamma ve remiz yönü taşısalar, biz bunları söyleyen kişiyi önder kabul edemeyiz. Bunları oldukları gibi benimsemenin nehirlerin, hatta hurilerin varlığına inanmanın ne sakıncası var Hiçbir sakıncası yok Başka bir husus da şu; Eğer böyleyse, ilk Müslümanların tümü yanılmış olurlar. Çünkü savaş sırasında, eğer öldürülürsek cennete gideriz, eğer öldürülmezsek Allah yolunda cihat etıniş oluruz; fetih ve zafere kavuşmak ne güzel bir şey diye inanıyorlardı. Hepsi, cennetin mızrak ve kılıçların gölgesinde oluğunu söylüyor ve cennete gidebilmek için bütün yaralara, kılıçiara ve mızraklara katlanıyorlardı. Ayrıca şu da var ki her hareket, bir ölçüde müjdelerken

bir ölçüde de korkutmaktadır. Yani yine aynı cennet ve cehennem konusu.

Bu bakımdan bunu biz, bütün hareketlere uyar kabul edebiliriz.

Cevap Çok teşekkürler. Konuları iyi ele aldınız; benim cennet ve cehennemİ mutlak olarak ortaya getirmediğimi dikkate alarak. Avaının zihnindeki

cennetin hangisi olduğunu söyledim. Bu cennet, zevke düşkün burjuvazinin zihnindeki cennettir. Sonunda yer olarak farklıdır. Ama doğrusu, siz şimdi Ebu Zer'in hüri'l-iyn düşüncesiyle savaştığı yargısında bulunsanız, sizin üzerinizde bunun ne etkisi olur Onun kılıcı, hüri'l-iyn' e etki etmelidir.

Öyleyse Ebu Zer' in zihninde bulunan cennetin hüri'l-iyn cenneti olmadığı anlaşılmaktadır. Bir mücahit kılıç vurup cihad eder, işkence görür ve hatta ölümü karşılar; bunu gerçekten sadece hüri'l-iyn için mi yapar Hem beylerin hem de hanımların okudukları şu dua gibi Ve zevvecena min hüri'l-iyn Oysa ilk Müslümanların, Huneyn' den sonra sloganları şuydu; Savaşın, eğer ölüıseniz cennete gidersiniz [o epikürist anlamıyla cem1et], diri kalırsanız ganimet elde edersiniz. Bu, bütün bedevi ve vahşi Arap kabilelerinin Peygamber'in çevresinde

toplandığı ve sadece siyasi bir anlaşma ile savaşa geldikleri bir konumda söylenen bir slogandı. Bunlar, İslam Peygamberi'nin yaronda

Huneyn' de savaşsalar da bir grup bedevidir. Bunlar ashabın -Muhacir ve Ensar' ın- dışında kalanlardır. Muhacir ve Ensar, Öldürülürseniz cennete gidersiniz, muzaffer olursanız ganimet alırsımz. sloganıyla gitmemişierdi cihada.

Bunlar, cennet ve cehennemden, ganimetten -o anlamıyla- çok daha büyük idealleri bulunan insanlardı. Bundan çok daha yüksek düşünüyorlardı çok İslam Peygamberi'nin eğittiği ashab için [Ashab, Muhacir ve Ensar' dır, bedevi kavimler değil. Bunlar sadece bin küsur kişi civarındaydılar.] yüce insani ve ilahi erekler doğrultusunda değil de yağlı lokmalar ya da tüba gölgesi veya hüri'liyn

elde etmek için bir alışveriş olduğunu söylemek oldukça aşağılayıcı ve karalayıcı olur. Böyle olsaydı, insanlık için bir değeri olmazdı. Çünkü bir alışveriş yapmış olurlardı. Ölümden sonra yeşil ve mutlu bir bahçeye, yiyip içmeye

ulaşmak için cihad eden, işkence gören, kılıç yiyen, hayatı, ailesi ve kendisi riske giren kişi, bu dünyada bu hedeflere ulaşmak için çabalayan kişiden bile daha mahkumdur düşünce açısından. Çünkü her ikisi aynı şeydir. Bu peşin, o ise veresiyedir. Hangisi daha mantıklı ve akılcı

İslami eğitimin ashab üzerindeki tezahürü Ali'nin dilinde görünüm kazanmaktadır;

Rabbim, kimileri sana cehennem korkusundan dolayı taparlar.

Bunlar, korkak ve ödleklerdir. Kimileri sana cennete tamah ederek taparlar.

Bunlar, tüccarlar ve alışverişçilerdir. Kimileriyse sana senin için taparlar. Bunlar özgürlerdir. Bu yüzden özgürlerin cennetleri, yiyicilerin cennetlerinden başkadır.

Başka bir konudan da söz ettiler; Kur' an' da yer sofraları, ırmaklar, lezzetler ve benzerleri diye belirtilen şey, peygamber rehber olduğuna ve Allah, insanın diliyle konuştuğuna göre insamn dilindeki söyleyişten başka bir söyleyiş kullanmaz,

Dolayısıyla şehidin yazgısının sonunda bekleyen tasavvur edilemez nimetleri normal beşeri kelimelerle anlatamadığı için bu şekilde anlatmıştır. Bu, orada yemek ve uyumak adıyla var olan şey, çok büyük ve insanı anlamlar taşımaktadır, ama bunun anlatımı için, kaçımlmaz olarak, Kur'an'ın muhatabı

olan geri insanın -ki o biziz- kelimeleri seçilmiştir. Ne demek istediğiın tam anlaşılıyor mu

Öyle ki biz şimdi kendi dilimizde de bir yazar ve şair olarak aynı işi yapıyoruz.

Düzeyi insanlardan biraz daha yüksek olan bir şair, düzeyi başka insanlardan

biraz daha yüksek olan bir yazar ya da romancı yeni anlamları, yeni

duyguları, yüksek çileleri, daha büyük tatları, arzuları ve aşkları anlatmak istediğinde

kelime bulamaz. O görkemli, derin ve gizemli acılar için çaresiz,

'ateş', 'yara' ve 'yanış' kelimelerini seçer. Oysa bu kelimeler neyle ilgilidir

Gövde ve deriyle. Bir insanın içinde açılan o ınelekut derin ve irfani bilinç için

seçecek kelimesi yoktur. Ne söylemelidir Hiçbiri, kendi anlamında olmayan

sabahı, güneşi ve yüreği kullanır.

Bir insanın -büyük bir insan-, kendi yalnızlık düşüncelerinde düşüncesi

yerden daha yukarılara sıçrar, varlığın fezasında dalgalanıp devinir. Onca düşünceden

sonra, o aşamaları anlamayan bana bunları anlatmak ister. Şöyle der;

Düşünce kuşum, göklerde, bulutların ardında kanatlandı. Ne kuş vardır, ne

bulutların arkası ne de kanatıanma vardır, ama bu kelimeleri kullanmadan

anlatabilir mi Dolayısıyla eğer bu kelimeleri sözlük anlamlarıyla kullanırsak

cenneti bir burjuvazi ceımeti olarak, sonuçta ölümün öte yanında coğrafi açılardan

tasavvur etmiş oluruz. Aşk, iman ve büyük idealler yolunda kendini

feda etmenin anlamını bilen büyük insanları ceımet tüccarları olarak algılamamız,

şehadetlerini aşağılamamız ne kadar küçültücüdür, öyle değil mi

Gelecekte şehadet geleneği hakkında bir konuşma yapacağım. Bu konu, bunlardan

çok daha derindir, alışveriş değildir. Bizim kültürüroüzde şehadet, insani

kahramanlık olayı da değildir. En büyük insani ziynettir. Tarihimizin övünülesi

en büyük simaları şu şekilde betimlenmiştir; Her birinin kırmızı şehadet

cübbesi vardır. Şehadet ise, bir asalet -huri'l-iyn için bir alış veriş değil- bir

gelenek ve bir temel olarak algılanmıştır. Göstergesi ise günlük dilimizde kullandığımız

söyleyiştir [Eğer anlamını anlamıyorsak anlayışımızı yitirmemizdendir,

ama söz olarak hala dilimizde bulunmaktadır]. Adı, 'şehadet derecesi'

dir. Ne demektir şehadet derecesi Umarız herkese kısmet olur.

Soru Bugün sanat ve edebiyattan bir parça -özellikle Avrupa' da ve sonraysa

ülkemizde- şeklinde olan bir oyuncu İslam açısından nasıl yorumlanabilir

Tiyatro sanatı, bir tür düşünce ve duygu anlatımı olarak görülebilir mi

Cevap Evet, sadece görülebilir değil, görülmelidir. Şimdi ben konuşuyorum,

yoksa dilim oynamıyor mu Ben, tavırlarımla konuştuğum, hareketlerimle

konuştuğum bir sanat yaratırsam, yeni bir dil keşfetmiş olurum ve bu dilin

değeri, bu dille söylediğim sözlerin değeriyle bağıntılıdır. Ne söylemek istediğim

tam olarak anlaşılıyor mu Avaınca bir şey söyleyeceğim; Efendim, televizyon

kötü ınü yoksa iyi mi Mikrofon iyi ını kötü mü Sonu buraya varmadı

mı Ne demek yani Tiyatro iyi mi yoksa kötü mü Film iyi mi kötü mü Bunlar

ne biçim sorular Bunlar, anlatıın dilidirler, tıpkı kelime gibi. Sanat, kimi

zaman kelimeyle yapılır [parçaları hep kelimedir]. Bir sanat eserinin yapısı kelimeyle yapıldığında şiiri, düz yazıyı ve sözü oluşturur. Kimi zaman hareketlerle

yapılır ve tiyatroyu oluşturur. Kimi zaman sesle yapılır ve müziği oluş.

turur. Kimi zaman da renkle yapılır ve resmi oluşturur. Tüm bunlar, düşünce ve duygunun anlatım dilidirler. Dolayısıyla her dilin değeri, hangi görüşü, hangi duyguyu anlatmak için hizmete sokulduğuna bağlıdır. Biz, bu sanat eserlerini bir yana bırakıp onları lanetleyip mahkum edersek, tümünü muhalifin eline bırakmış oluruz ki bu bizim liyakatsizliğimizin göstergesi olur. Bütün bunların haram sayılması, bizim bu çağın en yüce ve en etkili dillerini hizmete sokmaktaki beceriksizliğimizi ve yetersizliğimizi açıklamaktadır. Ne yazık ki tarihte üç şey birbirinden ayrıldı ve bu, her üÇünün de zararına oldu; Felsefe, din ve sanat. Bu üçü birdi ve bir memeden süt emiyordu. İnsanlık tarihinde bu üçü aynı duyguyu ve aynı yükümlülüğü taşıyordu ve aynı cinstendi. Bu üçünü birbirinden ayırdılar. Din, hem derin felsefi düşünceden [Yunan felsefesi ve bu tür oyunlar anlamında söylemiyorum]; hem de sanatta bulunan dilden, çözümlemeden,

duygudan ve güzelliklerden yoksun kalarak sanat ve felsefeden

uzakta yüzeysel ve kuru gelenekler şekline girdi. Felsefe dinden ve sanattan uzaklaştı ve zihinsel, malihulyalı ve sözel düşüncelere daldı. Sanat da felsefe ve dinden uzakiaştı, hem derinliğini, hem de aşk ve ruhunu yitirdi ve kof

oyunculuk yaratılan şekline girerek bugünkü burjuva hayatının kofluğunu ve kayıtsızlığını açıklaına aracı oldu. Dolayısıyla en büyük yükümlülük, bir tek gövdenin bu üç parçasını birbirleriyle barıştırmamızdır. Böylece sanat hem felsefenin derinliğini, hem de dinin derinliğini kazanmış olacaktır. Felsefe ise dinden, iman, yükümlülük, duygu ve coşku almış olacak, din de felsefe ve sanattan hem anlatım, hem de açıklama kazanacaktır.

Diyelim -bu çok tuhaf bir şey- Ebu Zer adıyla bir tiyatro yapmak istesek, efendim din elden gitti, diye bir sürü yaygara kopar. Fakat diyelim ki şebih [bir tür diru piyes] düzenlemek istiyoruz; o zaman din ihya oldu derler. Şebih ile tiyatro arasındaki fark, şebihin çirkin, geri ve ahmakça bir şey, tiyatronunsa modern, etkili ve yüce bir şey olmasıdır.

Yoksa kötü olan, eski olan, çirkin olan her şey dini midir Yeni olan, geçmişi bulunmayan ve 'efendi' nin tanımadığı her şey küfür müdür Eşek kadar bir adam Sekine rolünü oynar; önemi yok, dinidir! Sonracığıma davul, zurna ve zil müziktir, ama çirkin olduğu için ve nefrete neden olduğu için dini bakımdan bir sakıncası yoktur, gına değildir.

· Soru Niçin bütün ilahi peygamberler doğudan çıkmışlardır

Cevap Bunu daha önce söylemiştim.

Soru Lütfen İslam ideolojisini biraz açıklar mısınız

Cevap Aslında şimdiden geriye, İslam ideolojisi ile ilgili her şeyi açıklayacağım.

Soru 'Egzistansiyalizm ve Beşerin Asaleti' adlı kitaptan [Sartre'ın eseri]

aşağıdaki iki konuyu göz önüne alalım; 1- Egzistansiyalizm, fen adamlarından ve filozoflardan başkası için değildir. [Şeriati; Egzistansiyalizm üç türlüdür. Sar tre' ın ve Heidegger' in egzistansiyalizminden söz ediyor ve Sartre'ın diliyle söylüyoruın; Biri, cafeler egzistansiyalizmi, biri filozoflar egzistansiyalizmi, biri de insan egzistansiyalizınidir. Biz şu anda onun cafeli olanına sahibiz.] 2-Ne kendimizde, ediınierimize hareket veren asil bir ruh durumu bulunabilir, ne de ahlaki esaslarda biziın edimlerimizin nedeni ve onaylayıcısı olabilecek kavramlar

bulunabilir [Şeriatİ; Evet bu doğrudur]. Bu iki hususa dikkatle; acaba bu öğreti, ideal toplumu yaratmak için, bireyler, seçim ya da beşeri konumu anlamak

için başka öğreti ve ideolojilere gerek duymadan, yeterli görülebilir mi

Cevap Hayır.

Soru Seçme özgürlüğünü korumak ve kendine sadakat ve asalet yaratmak

için hiçbir düşünsel ortama ve kılavuzluğa gerek yok mudur

Cevap Neden olmasın

Soru Bütün bireylerin sadık oldukları hayaliyle, beşerin seçtiği şeyin hep

iyi olduğunu kabul edebilir miyiz

Cevap Asla! Sartre'ın düşüncesinin en büyük doruk noktası olan yerde Sartre egzistansiyalizminin zaafı vardır yalnızca ve o da ahlak konusundadır. Ahlak konusunda, insanın dışında benim seçimimi üstlenip belirleyen başka

bir temel [Tamı vb.] bulunmadığına göre seçici olan benim kendimdir, der.

Öyleyse ben, iyi ve kötüyü nereden ayırabilirim Şöyle der; Sen, başkalarının

da yapmalarını istediğin bir iş yapınak istersen bu iyidir ve başkalarının yapmalarını

isteınediğin bir iş yapmak istersen, bu da kötüdür. Bir dükkancı sahte

mal satmak istediğinde bunu sadece kendisinin yapmasını, başkalarının sahtekarlık

yapmamalarını ister. İyi bir iş yapmak istediğindeyse bütün dükkaniarın

böyle davranmalarını ister.

Dolayısıyla ikincisi ile ilgili olarak Sartre 'bon sens' [iyi niyet] deyişini kullanmalda

ve şöyle deınektedir; Yani sen bir şeyi seçtiğinde, bir iş yaptığında,

bu seçime değin genel bir yasa ve bir insanlık kuralı ortaya koyınuş oluyorsun.

Sözü tam anlaşıldı mı Örneğin diyelim ki sıradan bir bireyim. Odama

gidiyoruın ve bir kravat seçip takmak istiyorum. Burada hangi kravatı seçersem

seçeyim hiç önemi yoktur. Ama büyük ve sevilen bir sanatçıysam benim

kravat seçimim iktisat ve moda üzerinde, güzellik ve genelin taklidi üzerinde

etkili olur. Çünkü o taklit eder ve soma kravatın satışı artar, sonra üretimi artar,

sonra iktisadi savaşırnlar ortaya çıkar, sonra piyasa birbirine girer. Burada

seçim sırasında benim için ikilem ortaya çıkar. Niçin Çünkü bu seçimde sadece

benim bireysel gereksİnınem karşılanmamış, benim seçmeınİ bekleyen yüzlerce

bireyin gereksinmesi de beniın seçiın türümde kendini göstermiştir. Öyleyse,

seçiın anı, benim için nasıl seçmek ve en iyiyi seçmek ·konusunda bir ikilem ve ıstırap ortaya çıkmış olur.

Öyleyse iyi niyette [yani işte iyinin esas oluşundal birey, sevdiği ve başka6114 iSLAM IBliLiM larının da yapmalarını istediği bir işi yaptığında [yani herkesin yapmasını istediği iyi bir iş yaptığında] bu durumda bütün insanlar için de bir ödev ortaya koymakta ve çalışma kuralı sunmaktadır. Dolayısıyla her birey, her seçimi sırasında, iyi niyetle davranırsa, bütün insanların sorumluluğunu üstlenmiş olur. Buna göre her birey bütün insanlardan sorumludur; Hepiniz çobansınız ve hepiniz bir sürüden sorumlusunuz. sözü bunu anlatmaktadır.

Zaaf konusuna gelince [bu, başkalarının ve on dokuzuncu yy. düşünürlerinin sahip olmadığı Sartre düşüncesinin doruk noktasıdırt işte burada aksamaktadır. Sorun şu; Adı hayır kuralı olan bir kuralı bütün insanlar için ortaya koymak istediğimde hangi nedenle iyiyi tain olarak seçip ortaya koyuyorum Hangi nedenle Yüzlerce seçim arasından halkın yazgısı için en iyi olanı seçmeye ve başkaları için kötü de olsa benim açımdan iyi olanı seçmemeye beni hangi etken zorlamaktadır Seçiın ölçütü olmaması bir kusurdur.

Egzistansiyalizmde iyinin seçilme zorunluluğu, iyi niyet üzerinedir, bireylerin iradeleri üzerinedir. Bundan başka bir de iyinin kendisi meselesi var. Kızıiu diri diri görnen filan Arap iyi bir edirnde bulunduğu duygusunu mu yoksa

kötü bir edirnde bulunduğu duygusunu mu taşımaktaydı O hayırlı bir seçim yaptığı ve iyi insanların da onu izlemeleri gerektiği duygusunu taşımaktaydı. Acaba o, egzistansiyalizm açısından doğru bir seçim mi yapmıştır Evet. Sartre, bu edirnde de zorunlu olarak 'evet' demelidir. Bu, onun öğretisinin zaafını göstermektedir. Ancak, o böyle bir seçimde bulunmaz. O, canını başka bir ulusun

özgürlüğü için verir.

Sartre'da bu çelişki bulunmaktadır; Bir yandan o denli toplum karşıtı ve bireysel bir açıklamada bulunurken öte yandan, insanlık yolunda ve başkalarnun özgürlüğü uğrunda kendini bu denli feda etmektedir. Onun düşüncesiyle eylemi arasındaki çelişki nereden gelmektedir. Kendisi, biyografisiyle ilgili olan 'Kelimeler' adlı kitapta [burada bir ara söylediğıın gibi] şöyle demektedir; Ben sadece ve sadece iki kişi tarafından eğitildim, yetiştirildim. Strogoff ve Parveillan. Her ikisi de sadece ve sadece Tanrı'mn eğitip yetiştirdiği kimselerdi. Oysa ben Tam·ı'ya inanmam.

Bu çelişkidir ve beniın söylediğim bunu çözmektedir.

ÜÇÜNCÜ DERSiN·SORU VE CEVAPLARI

Soru Lütfen söyleyiniz, bir kişinin bir hedefe ulaşmadaki düşünce çizgisinde, bu kişi için, başkaları aracılığıyla bir başkasının düşüncelerinin sunulınası, bu düşünceler doğru da olsalar niçin hıyanet olsun

Cevap Benim, oturduğum bir eviın vardır. Evde bir yangın çıkar. Ev bireylerini

bu yangını söndürmekten alıkoyan her çağrı ve eylem hıyanettir, isterse bu Allah huzurunda namaza çağrı olsun.

Soru Kur'an'da Furkan Suresi'nde, Kaıneran muniran [aydınlık bir ayj buyrulur. Oysa ay, ışığını güneşten alır ve kameran musten1ran [ışık alan bir

ay] olmalıdır. Konunun aydınlanması için açıklar mısınız lütfen

Cevap Elbette 'mustenlran', buyurduldan gibi ışık almak anlamınadır, yani bir şeyin başka bir ışık aracılığıyla aydınlanması. Ama şunu arz etmek isterim. Eğer bir şey, başka bir ışık aracılığıyla aydınlanırsa kendisi de aydın olmaz mı 'Munir' aydın anlaınına gelir, ışık veren anlamına değil. Aydın ve ışıklı, kendisi ışıklı olsun ya da başka yerden ışık alsın, her iki durum için de geneldir. Gündüz, hem Güneş' e, hem de yeryüzüne aydınlık diyebiliriz. Fakat Güneş'in ışığıyla ayın ışığı arasında Kur' an' da bir ayrılık vardır. Ziya ve nur farkı. Ziya çoğuldur, nur ise tekildir. Yani ay, nuranidir ve yeryüzüne ışık verir. Kur'an, sadece bunu söylemektedir. 'Munir'in bunun dışında bir anlamı yoktur ve bizim bir şeyle ilgili algımızla bağıntılıdır. Zaman olur, biz ayın kendisinin ışık verdiğini ya da ışığı başka bir küreden aldığını tartışırız. Konuyu bu yuvarlağın aydınlık olduğu ve yeryüzüne ışık verdiği yönünde ele alırsak bu duruında 'Munir' niteliği, onun için mutlak hale gelir; ışığın kaynağının neresi olduğunu söz konusu etmeksizin.

Soru Uygarlık tarihi dersinde Medine'nin bir site, bir kültür, bir uygarlık,

bir toplum olarak, söz konusu olduğunu, bir siyaseti, bir kültürü, bir ideolojisi ve bir sınıfsal sistemi bulunduğunu ifade buyurdunuz. Fakat sizin andığınız örnek bir toplumda sınıfsal sistem ne anlamda varlık taşımaktadır Gerçek İslam topluınunda sınıf var mıdır

Cevap Meşhed' de uygarlık tarihi dersinde, Medine'yi 'ilke-şehir' diye çevrilen 'site' ya da 'polis' ten ibaret olan bir toplumbilim kavramı olarak anlamlandırdın1.

Bunun anlaını şu; Site ya da polis, eski Yunan d üzeninde ya da eski uygarlıklarda bir ülke şeklinde algılanan bir şehirdir. Oysa İslam-bili1nde İslam'ın

ideal Medine'sinden söz ettiğimde bunun Yunan uygarlığındaki site tanımıyla hiçbir bağlantısı yoktur. Orada ideal bir toplum olarak bundan söz ediyorum ve ideal toplum, sınıfın bulunmadığı toplumdur.

Soru Ayet, gerçek varlık ve özden bir belirti olarak anlaınlandırıldı. Kendisi bir ayet olan zararlı sinek -örneğin- gerçek özden ne gibi bir belirti taşıyabilir

Cevap İlginç bir soru. Kur' an' da bunu ayet anlamında almakta ve nesnelerin ya da canlıların yararlı ve zararlı diye sınıflandırılmasının özsel ve dışsal bir sınıflandırma olmayıp göreli ve adsal bir sınıflandırma olduğunu göstermek istemektedir. Dolayısıyla tevhid dünyayı kötü ve iyi, hayır ve şer diye, iyi ve kötü varlıklar diye bölümlere ayırmaz. Bütün varlıklar ayettirler ve varlığa egeınen olan ruhun kendilerine yüklediği evrensel yükümlülük uyannca davranıp yaşamaktadırlar. Nesnelerin ya da varlıkların kendimizle olan ilişkilerine

göre varlıkları iyi ve kötü diye ayıran biziz. Bu sınıflama dünya görüşüne bağlı değil, beşeri hayata bağlıdır. Dünyanın Ahura alanı ve Ehrimen alanı şeklinde ikiye ayrıldığı ikicililde nesnelerin kendisi de Ahura'nın güdümünde olan nesneler

ve Ehrimen'in güdürrLünde olan nesneler diye ikiye ayrılır. Hatta

Avesta' da kelimelerin kimileri Ahuracı, kimileri de Ehrimencidirler. Örneğin din ya da mezhep için bir kelime vardır. Küfür ve kötü olan o dinin adı din değildir, 'kiş' dir. Hayır ve hak olandinin adı ise 'kiş' değil 'ayin' dir ya da din. Çünkü din kelimesi Avesta' da ya da Pehlevi dilinde vardır; 'dad sitan-ı dilli' [dini mahkeme] evrakı gibi. Dolayısıyla ikili sınıflandırmada, evrensel ikicilik uyarınca eşyanın kendisi bizzat, zulmani ve nurani, kötü ve iyi, Ahuralık ve Ehrimenlik diye sınıflandırılmaktadır. Ama tevhidde böyle bir sınıflandırma yoktur. Fakat insan beninin ya da biz insanların yaşayış alanında nesnelerin ya da hayvanların, alıkoyucu ya da onaylayıcı olarak var olması doğaldır. Bu zararlı ve kötü oluşları, nurani ya da zulmani oluşları, bu nesnelerin özüne ait bir şey değildir. Bu, bizimle olan ilişkilerindeki role ait olup bizim onlarla olan bağlantımızcia yaptığımız yargıya göre bir şeydir.

Soru Öyleyse sözünü ettiğiniz 'Habill' ve 'Kabili' nedir

Cevap insanla olan ilişkidir, Habil ve Kabil'in dünyasında yoktur. Kabil ve Habil sistemi, tarihin sisteminde vardır [Tarih sistemi, insanın yaşayış sistemidir].

Habil ve Kabil kutbu, beşeri toplumlarda vardır. İnsan beninde balçık ve Allah'ın ruhu vardır. Ama dünya tek parçadır, birdir; vahdet vardır dünyada. Derste, Şeytan-Allah çatışkısının dünyanın yaratılışında değil Adem' in yaratılışında söz konusu olduğunu söyledim. Dünyanın yaratılışında şeytan yoktur, şeytanın rolü yoktur. Varlıkta şeytan, Cebrail gibi, Adem gibi, dağ, yıldız ve deniz gibi başkalarıyla hiçbir farkı olmayan bir yaratıktır. Allah ile olan ilişkide şeytan, mutlak bir kuldur; tıpkı bütün öteki nesne ve varlıklar, tıpkı melek ya da madde, tıpkı kıvılcım ve insan gibi. İnsanın yaratılışında, Adem'in yaşayışında, bireyin ahlaki vesveselerinde, İnsanın manevi hayatında, insanların aralarındaki ilişkilerde ve amaçlarda söz konusudur Şeytan-Allah konusu. Öyleyse Allah'ın ruhu [balçık] dediğimizde dünyadan değil, insandan söz ediyoruz demektir. Allah-Şeytan dediğimizde dünyadan değil, insandan söz ediyoruz demektir.

Dünyada sadece Allah'ın ruhu vardır, çatışma yoktur, rakip yoktur. Çatışma insandadır. Dolayısıyla seneviyet ve ikicilik esası, İslami dünya görüşünde, şirk dünya görüşünün tersine, varlıktan koparılmış ve insanın ahlaki alanıyla sınırlandırılmıştır.

Soru İnsan iradesi nedir

Cevap İnsan iradesi, insanın iki olanağı arasında seçim yapma gücünden ibarettir; Şeytani olanak, ilahi olanak. Dolayısıyla şeytan, insan iradesinde,

insan için bir tür seçimdir. Allah'ın, insan için başka bir tür seçim oluşu gibi.

Dolayısıyla, insan -ya da Adem- Allah' ın ruhu artı balçıktan yaratılmıştır ya da

Allah-Şeytan eşittir insan, dediğimiz zaman, burada fizyolojiden söz edilmemektedir.

Gerçekte bu beşeri varlığın balçıktan ve ruhu da Allah'ın ruhundan

yapılmış olması söz konusu değildir. Gerçekte bilimsel bakımdan biz ne balçıktan,

ne de Allah' ın ruhundan yapıldık; Allah'ın ruhu ve balçık, insan beninin

çatışık iki olanağıdır. Bu, hiçbir öğretide -maddi ya da madde dışı- bulunmayan bir olgu ve gerçektir. İnsanın ikiliği herkesçe kabul edilir; egzistansiyalizm bile kabul eder bunu.

Adenlle ve Habil ile Kabil'le ilgili olarak konuşurken bir öğrenci beni eleştirdi. [Çok iyi bir eleştiriydi bu.] Bu eleştiri şu; Ben, Adem' den söz edilince, insan türü gösterilmek istenmektedir, ama Kabil ve Habil' den söz edilince insan tarihi amaçlanmaktadır, dedim. Adem, henüz tarihe girmemiştir. Ama Habil ve Kabil, insanın tarihe girişidir. Çünkü çatışkı başlamış ve iki insan karşı karşıya gelmiştir. Som·a [eleştirici] şöyle dedi; Adem'in kendisi de yaratılınca zevc ve zevce şeklinde yaratıldı, yani iki insandırlar, öyleyse tarihe girmiştirler. Adem ve Havva ilişkisi, Habil ile Kabil'in ilişkisinden başkadır. Habil ile Kabil ilişkisi, birbirine karşı çelişik ve çatışık iki insan kutbunun ilişkisidir. Oysa Adem ile Havva ilişkisi, bir eş, bir insanın insan adıyla tamamlanması olarak söz

konusudur.

Adem, Havva'nın eldenişiyle insana eşittir. Kabil ile Habil'in eklenmesiyle tarih olayıyla eşittir. Adem, insanın bir yarısı, Havva da öteki yarısıdır. İkisi ise bir insandır. Dolayısıyla orada çelişki yoktur. Tersine tamamlama vardır burada. Ama Habil'le Kabil arasındaki ilişkide birbirinden bağımsız iki insan, çıkar çatışması içindedir. Öyleyse tarih başlamıştır.

Soru ... 276

Cevap Toplumsal ilişkileri gelenek [sünnet], görüngüleri de ayet olarak adlandırırsak,

insanla ilişkide, gelenekler ve ayetler, hayır ve şer diye ayrılırlar.

Ama öz olarak, o anlamda ne hayır vardır, ne de şer. Dünyayı hayır ve şer diye ayıran insanın kendisidir. İnsan olmazsa, ne hayır olur, ne şer.

Soru Siz, bu dünyada mutsuz olan herkesin, o dünyada da mutsuz olacağından söz ettiniz. Mutsuzluk ve çaresizlik konusunda daha fazla açıklama yapasınız istedim.

Cevap Benim mutsuzluktan amacım -bir kelimeyle- şudur; Ahiret dünya arnelinin sonucudur. Dünya ve ahiret ilişkisi çatışkı ilişkisi değil, nedensellik ilişkisidir. Ahiret, bizim yoksunluğumuzu, zilletimizi ve zaafımızı gidermek üzere bize verilmiş bir karşılık değildir. Ahiret, bizim bu dünyada kendi elimizle yazdığımız bir kitaptır. Ahiret, insanın, iki eliyle önceden yapıp göndereceği şeyleri kendi gözüyle gördüğü gündür [Nebe Süresi, 40]. Öyleyse o birey

yapmamışsa ya da eli boşsa orada eline bir şey vermezler Orası dilenme yeri değildir.

Soru Sizce Farsça yazılmış en önemli kitap hangisidir

Cevap Cevabı, bir fetva gibidir. Meşlıed' de büyük bir alim vardı. Onun, bir şehristandan gelmiş konuğu vardı. Bir grup da onu görmeye gelmişti. Onunla şakalaşıyordu. O şehirle de alay ediyordu. Sonra şöyle dedi; Konuğumuz, o şehrin en alimidir. O şehrin bilginlerinin tümü onun öğrencileriydiler ya da 276 Soru, banttan anlaşılamamıştır. [Farsça yayıncı]

öğrencileridirler. İlmi bakımdan onunla yarışacak kimse yoktur. Ama kendisi, bir eşek kadar bile anlamaz. Toplumbilimle ilgili olarak Farsçayla yazılmış en önemli kitaplar ise ...

Soru Aydın ile halk arasında nasıl köprü kurulabilir

Cevap Aydın ile halk arasındaki bu köprüden 'Nereden Başlayalım' adlı konuşmamda söz etmiştim. Aydın meselesi -benim inancıma göre- bir uzmanlık, bir fizikçi, bir kimyacı, bir cerrah meselesi gibi değildir. Aydın, her kültüTde, her zamanda ve her toplumsal sistemde farklıdır. Bu yüzden büyük biT aydını Fransa' dan İran' a getirirsek olaydan uzak bir kara düşünce olur bu. Tersine Avrupa'ya, Amerika'ya giden bir İranlı fizik, kimya ya da cerrahi okursa İran'ın işine yarar. Ama o, ben orada aydın bölümünde okudum ve şimdi ben aydınım, diyemez. Aydın, kendi toplumunu dakik olarak ve doğrudan

-çeviri yoluyla değil- tanıyan, zamanını kavrayan, zamanının hareketini önceden görebilen, kuşağının gereksinmesini anlayan ve dolayısıyla bu tanımaya dayanarak sorumluluğunu toplumunda koruyan ve bu yolda eylemde bulunan kişidir. Bu, aydındır, toplumbilim okumasa da, dünya ideolojilerini tanımasa da. İşte bu yüzden, kimi zaman, toplumbilimleri ve ideolojileri okumuş,

ama sıradan bir mütercim olma işine yarayan büyük bilginlerimiz var bizim. Oysa bir mal satıcısı [eşek satıcısıl ya da settarhan veya bakırhan denilen kişi, büyük bir aydındır.

Soru Buyurduğunuz konuları göz önüne aldığımızda, tevhid1 dünya görüşleri olmayan kişiler, nasıl olup da kendilerinden geçmekte, özveride bulunmakta, kendilerini sorumlu duymakta ve savaşım vermektedirler

Cevap Ne güzel bir soru. Öğrenciliğimden, sonra öğretmenliğimden ve sonra da hem öğrenci hem öğretmen oluşumdan bir deneyimiin var; sizin de bu deneyiminiz var. Henüz bölümlerin bulunmadığı ilkokullarda -o zaman sonuna kadar bölüm yoktu- yaşları oldukça ilerlemiş çocuklar vardı. Özellikle mill! liselerde birinci sınıftan son sınıfa değin üç dört kuşak bir arada bulunuyordu.

Lise ikinci sınıfta ben henüz çocuk olduğum için ön sırada otururdum. Sınıfın arkasında üç dört kez hapse girmiş, kaçak mal satmış, bıçak çekmiş ve yirmi tümen verip kaydolmuş biri vardı. Bu sınıflarda küçük çocuklar, sadece bu ders kitaplarını okuyarlar ve anne-babalarının öğütlerini dinliyorlardı. Bunlar,

iyi not alan, hocalarının sevdikleri öğrencilerdi. Ama sınıfta her işten anlayan sınıfın dayılan vardı. O kadar çok şeyden haberleri vardı ki öğretmen onların yanında gözü kulağı kapalı bir adam gibiydi. Onlar konuştuklarında öğretmen kızarırdı. Yarın biz çocukları düşünün. Bunlar, sinemaya, kahveye gitmiş kimselerdi ve yaşları da büyüktü. Bu yüzden ders çalışmıyorlardı. Ya zorla, ya zorunluluk yüzünden, ya öğretmen beyle iyi geçinmekle ya da tehditle not alıyorlardı. Gelenek ve genel yargı şuydu; Bunların matematiği ve tabi! bilimleri iyiyse onların -ki matematikte ve fen bilimlerinde bütünüyle kusursuzdular!- edebiyatları güçlüdür.[!] Edebiyatları güçlüyse sadece ve sadece

matematik bilmedikleri için güçlüydü. Kıyas yoluyla edebiyatların mutlaka iyi olduğunu söylerlerdi.

Bu, maddiyat ve maneviyata benzer tıpkı; Diyoruz ki Doğu maneviyat merkezidir, Batı ise maddiyat merkezi. Bu oldukça büyük bir yanılgıdır. Eğer Batılılar da böyle söylüyorsa, işine geldiği içindir, inanılmamalıdır. Orada madde olduğu ve burada olmadığı ve biz aç ve yoksul olduğumuz için, maneviyatımızın güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Ne maneviyatı Yoksulluk ve cehalette maneviyat mı olurınuş Maneviyat nedir Maneviyat, zihinsel ve hayali bir şey değildir. Maneviyat da uygarlık ve bilim gibi çalışmayı gerektirir.

Uygarlığa,

gelişmeye, yeteneğe ve bilince gereksinim vardır maneviyat için. Bilgisizliğin ve yoksulluğun bulunduğu bir toplumun maddi hayatı olmadığı gibi manevi hayatı da yoktur. Maneviyattan artakalan artık gelenekler vs.' dir. Kuru ve boş sevgileri, buyurun eve -ki eğer eve gelirse rahat edemeyecek- gibi lafları ınaneviyat sanan İranlılar gibi tıpkı. Eskiden maneviyat vardı. Doğu, manaile dolu bir tarihtir. Batı'ysa maddeyle doludur bugün. Bir öğe olarak za-. manı unuttular. Bugün Batı, Doğu'ya gelip yağmalamakta ve Doğu'yu aç bı. rakmakta, açiarı da yağınacıya araç olma yolunda kışkırtmaktadır. Nasıl maneviyat

olabilir ki Dünyada tevhide inanmayan ve aynı zamanda da maddeci

olan kimseler, yarına ve Allah' a inananlardan daha çok özveride bulunmaktadırlar.

[gerçek de bunu göstermektedir] sözünüze gelince, bunlar Allah' a

kulluk ettikleri ve onlar da maddi oldukları için değil, onlar, erekli insanı

maddeciler oldukları ve bunlarsa hiçbir şey olmadıkları içindir bu. Allah ve

yarın diye bir kuruntuya, geleneksel, kalıtsal olarak ve telkin sonucu inanmaktadırlar277.

Hangi tevhidden hangi tanrıya taparlıktan söz ediyoruz Hangi inançtan

söz ediyoruz da bunu sonradan ölçüyoruz İnsanın, beşeri güdüsü uyarınca

birtakım erdemleri vardır, ama insani erdeınierini dine dayanarak açıklayan ve

sonra dinini de yitiren dinli insanın artık hiçbir şeyi kalmaz. Bu yüzden, dini

olmayan bir diniiden daha aşağı bir hayvan yoktur. Bunun için, dindışı toplumda

bana şöyle diyorlar; Başkalannın sana yalan söylememeleri için sen de

yalan söyleme, zulmetme ki zulüm görmeyesin -işte maddi sitem- topluma

hizmet et ki toplum da senin hizmetinde olsun, toplumun için özveride bulun

ki toplumda başı dik yaşayasın.

Bizi, akılcı, maslahatçı ve toplumsal ölçütlere göre eğitmekteler. PekahL

277 Eski zamanlarda, toplumda herkesin kılıcı ve kalkanı vardı

Zamanın imamı Mehdiyi bekliyoruz, imam zuhur edince hemen silahlanıp hazır olalım, amacıylaydı bu. Bu,

gelenek olmuştu ve herkesin evinde bir kalkanla kırık bir kılıcı -ki kimi zaman yas töreninde işe yarıyordu- vardı.

Bu, kılıç ve kalkanı bulunduran kişi imam'ın askeridir ve hizmete hazırdır, anlamına geliyordu. Ruslar 20

Şehriver'de Meşhed ordu karargahım almışlardı. Sıcak silahı bulunan herkesin karargaha teslim etmesi çağrısı

yapıldı. Hacıağayı yolda, kalkanını ve kılıcım götürürken gördüler. Ağaya, Şu anda imam zuhur etse, ne yaparsın

Sıcak silah dediler, sen soğuğunu niye götürüyorsun dediler. O şöyle dedi Bedeni korumak vacipler

cümlesindendir.

650 iSLAM BiliM

Aynı esas uyarınca da davranmaktadırlar [eğitim ve uygarlık esasınca]. Bizim

dini görüşte ise, tüm bu edimler, Allah rızasına ve yarının yazgısına teslim

edilmiştir. Sonra benim Allah' a, yarına ve fizik ötesi yazgıma olan inancım

ortadan kalktığında ahlaki ve insanı meseleler -ki her insanın bu tür meseleleri vardır- altyapısını yitirir. Tam olarak açıklık kazandı mı Burada biz, Allah' a tapanla maddi olanı karşılaştırmadık, tersine, bir inanca göre yetiştirilmiş bir maddiyi, kesinlikle hiçbir inanca göre yetiştirilmemiş biriyle karşılaştırdık insanlığı, insanlar için bir eğitim sistemi olarak ortaya koyabiliriz. Ama insanlığın

tevhidi olmazsa, evrensel altyapısını yitirir. Örneğin, radikalistler,

1700 yılında, çocukları din dışı ahlaki değerlere göre yetiştirelim diye bir bildiri yayımladılar. Dediklerini de yaptılar ve kendi çağlarında olumsuz bir sonuç gördüler. Yani insanları hayır, özveri, isar, başkaları için, toplum için ve bir inanç için feda etme esasına göre eğitirsek, özveri, isar ve kendinden geçme, evrensel altyapısını ve bilimsel temelini yitirir ve altyapısız bir idealizm şeklini alır. Bu nedenle de Jean Isoulet, Sakrat zamanından bu zamana kadar, tanrısal inanç altyapısından yoksun insanı ahlaki bir sistem yaratmaya çabalayanların çabalarının boşa çıktığını söyler.

Soru .... [Banttan çözülememiştir-Farsça yayıncı]

Cevap Bu bizim açımızdandır. Allah için gayb ve şehadete gelince, hepsi şehadettir.

Soru ... [Banttan çözülememiştir-Farsça yayıncı]

Cevap Allah, bizim açımızdan gayb' dır. Ancak Allah, kendi duyu, bilgi ve özü için gayb değildir.

Soru Aydın olan benim, dünyayı anlamsız bir leş olarak görmemem ve iyinin kötünün ayrılması için, kendim için, tanrının olmadığını gördüğüm ve duyduğum halde sahte bir tanrı yaratmarn bir aldatmaca değil mi acaba

Cevap Güzel, niçin olmasın. Fakat burada bir bağıntı var; O da ben aydın şeklinde yazmanızdır. Bu bakımdan, Allah'a tapan kimselere ihanet edilmemesini

anımsatmalıyım. Çünkü biz de Allah'ı kabul etmekle birlikte en azından aydın olabiliriz.

Fakat benim derste ele aldığım bu konuda Allah'ın varlığını kanıtlamadım ben. Çeşitli dünya görüşlerini insanı açıdan çözümledim, Allah' a dayanan dünya görüşüyle Allah'tan başkasına dayanan dünya görüşünü karşılaştırdım. Ben, kanıtlamadığım gibi, reddetmeyede gelmedim. Gördüğünüz gibi, maddi dünya görüşünü de reddetmedim [dersimin konusu bu değildi]. Natüralizmi ya da materyalizmi, hatta şirki de inkar etmedim. Benim konum, metafiziksel konuların kelam1 inkarı ya da ispatı degildi. Benim konum, iki, üç, dört dünya görüşünün insanı ve bilimsel çözümlemesiydi. Bunlardan biri, Allah' a ve tevhide

dayalı dünya görüşüdür; Bu dünya görüşünün bunlarla karşılaştırılınası ve onun öteki dünya görüşleri karşısında olumlu değerlerinin değerlendirilmesi. Ortaya koyduğum şeyde aniaşılamaz bir yer varsa belirtin. Ama ele almadıAli

ğım şeyde bir sorun varsa bırakın ele alayım.

Soru ... [Banttan çözülemedi-Farsça yayıncı]

Cevap Ben bilim dışı bir iş yapmıyorum demeıniş ki Allah. Fakat Allah, alemin işlerinden hiçbirinin nedensiz olmadığım söyler. Ne ki bu nedenler ve etkenler, sonuçla olan ilişkide kimi zaman bilimseldir. Şu anlamda ki bizim ilmimiz onu anlayabilir. Bir şeyin bilimsel olduğunu, bir şeyin bilimsel olmadığını

söylediğimizde bu, bilimsellik gerçeğin kendisiyle uyumludur; bilimsel olmayan da gerçeğin kendisiyle uyuınlu değildir demek değildir. Bu mesele bilimseldir dediğimizde, bizim bilimlerimiz -ki zihnimizdedir- onu çözümleyebilir

demektir; mesele bilimsel değildir dediğimizde, bilim bunu çözümleyemez deınektir. Mucize bizim bilimlerimizle açıklanabilirse mucize değildir; istediği kadar olağanüstü de olsa. Öyle ki renkli televizyon oldukça olağanüstüdür.

Ama şu anki bilimimizle açıklanabilir olduğu için mucize değildir. Ama küçük bir eylem -örneğin doğa yasalarının tersine bir an yeşil kalan bir yaprakmucizedir.

Çünkü onu açıklamak için teknik ya da bilimsel bir olanak yoktur.

Bunu kim yapsa mucize gerçekleştirmiş olur. Mucize, adı mucize konulduğu için mucizedir. Bilim ve tekniğe sığmayan olaylara mucize diyoruz. Yani var olan bir gerçekliktir, ama teknik onu yapmaktan, bilim de onu anlamaktan acizdir. B.u gerçeldik biziın açımızdan bilim dışıdır. Kimileri bu mucizelere bilimsel açıklama getirmekteler. Oysa o, üstesinden gelemediğimiz bir şeydir.

Oldukça da yakıştırmaktadırlar. Ama bu başka bir konudur. Gerçeği şu ki Kur' an dilinde meselelerden ve olaylardan kimileri doğal değildir -ınucize gibh bir algılayış içinde değildir. Kur'an, Vahiy doğa yasalarının tersinedir, doğa dışıdır, bilimsel yasaların tersidir. demez. Yağmurun yağması, doğa yasalarına uygundur, doğanın bir parçasıdır. Bizim yaptığımızın tersine -ki kimilerine gayb1 mucize, kimilerine ınadd1 yasalar diyoruz- Allah, her iki olguyu

-bizim açımızdan bilimsel bir açıklaması olan yağmurun yağışını ve de bizim açımızdan, inansak bile bilimsel açıklaması olmayan vahyin inişini- tek bir kelimeyle, 1 ayet' kelimesiyle açıklamakta ve her iki olgunun bir olduğunu göstermek istemektedir. Ancak senin açından metafizik ve fizik diye bölünmüştür

olaylar. Kimileri bilimseldir, kimileri bilim dışıdır. Kimileri nedensellik esasınca, kimileriyse nedensellik dışı esaslara gôredir. İyice anlaşıldı mı

Açıklama Aşağıdaki konu beşinci ders kasetinin sonunda anlatılmış olup metinle uyuınlu olmadığından 1 ekler' bölümüne alınmıştır.

IŞehadetten Sonra' adlı konuşmamda şöyle demiştim;

Hüseyin' in devrimine, Hüseyin' in, diril tmek, kalıcılaştırmak için şehadeti seçtiği dine İnananlar, o mesaja ve bu öğretinin insan toplumunu kurtaracağına, arkadan gelen toplumun ona yücelik bağışlayacağına İnananlar, bir öğretinin, bir devrimin ve birdinin iki yüzü bulunduğunu bilmeliler; Kan ve mesaj. Hüseyin, birincisinin, Zeyneb de ikincisinin sembolüdür. Bu yüzden Hüseyin

ile birlikte ve onun yolunda gidenler Hüseyn1 bir iş yapınışlardır. Geriye ka652

lanlarsa Zeynebi bir iş yapmalıdırlar; yoksa yezididirler demektir.

Öğretiye inanıyorsak [ve en azından kendimize doğru söylüyorsak], gerçekten duygu ve imanımız bu öğretiyle gerçek bir uyum içindeyse, dinimiz varsa ya da en azından özgürsek, donuklaşmış, sapmış ve toplumumuzu da donuklaştırmış olan imanıınızdan sorumluyuz demektir. Hayat bağışlayıcı, harekete geçirici, Mesih' çe diriltici, vahşiyi uygarlaştıran, köleyi h ür leştiren bu imanı [tecrübe bunu, gösterıniş ve örnek de vermiştir] harekete geçirme sorumluluğunu taşıyoruz demektir. Bu imanı, yüreklerden alıp zihinlere ve akıllara aktarmalıyız ki böylece yüreğe yeniden geri dönsün. Bilinç kazanmalı ve bilinç aşılamalıyız; işte bu aydınlık yükümlülüğüdür. Bir toplum bilinç kazanırsa artık aydının onun için program sunmasına gerek yoktur. Bu iş için - bilinçlenmek ve bilinç vermek için- yeni bir dili, çağımızın dilini tanımalıyız, çağımızın öğretim sistemini tanımalıyız, çağımızın kültürünü anlamalıyız ve bilimsel bir bakış, bilimsel ve ciddi bir öğretim sistemi ve düşünsel donanım elde etmeliyiz. İşte böylece, bu çağların, bu güçlerin ve tarihin aldatmacalarının ardında gizli bulunan o ilk kaynaklara ulaşmış oluruz ve çağımızdaki pınarlar için temiz berrak suyu getirmiş oluruz. Bu iş için bir dershane, ortam ve inanç öğretimi havası yaratamaz, sadece birtakım bilgiler aktarabilir. Bu dershane -ki

bu şekilde süreceğini umuyorum- yanlı öğretimler şekline ayrılmalıdır ve biz, çağımızın teknik olanaklarını kullanmalıyız.

Bu yüzden İslaın Peygamberi, Mekkeli olan [ınuhacir] ve Arapların fasih konuşanlarından olan büyük sahabilerinden hiçbirini müezzin olarak seçmemiştir

[Bunlar küçük örneklerdir, sünnet bunların toplamıdır]. Bilal'i, Arapça telaffuzu iyi olmayan Habeşli yabancıyı şu yüzden müezzin olarak seçmiştir; Bilal'in etkileyici bir sesi vardır. Bu çağın dili 'ses'tir. Bu yüzden, Kur'an'ı en güzel şekilde sesli olarak okuyun. diye huyurmaktadır Peygamber. Ezaıun da güzel bir gırtlaktan çıkmasını, Bilal' in güzel ve etkileyici sesiyle kulaklara ulaşmasını istemiştir. Bunların tümü, kendi çağının etkileme araçlarını, anlatım ve mesaj araçlarını kullanmaktır.

Safeviler zamanında, ravzalar, nezirler, şebihler ve benzerleri [bunlardan kimilerini bugün de görüyoruz ki bunların tümü Doğu Avrupa' dan alınmıştır] Şiiliği ve onun kendine özgü inancını kendi çağında [kimin için olduğundan söz etmiyoruz şimdi] sadece şehirlerde ve şehir halkının içinde değil, uzak köylerde ve kasabalarda da [ki onlar için Şiilik-Sünnilik konusu, kelam ve tarih konuları söz konusu değildir; kültürleri yoktur bunu gerektirecek] ortaya koyan, her bilginden ve filoz.oftan daha fazla olarak, Şiilik tarihinin kutsal kişilerini canlandıran en büyük etkenlerdir. Bunlar, kendi çağlarında bu duyguların, bu düşüncenin yayılması ve düşüncelerin ve ruhların cezbedilmesinde araçtırlar.

Bu araçların kasıtlı ya da kasıtsız olduklarını tartışmıyoruz, işin tekniği önen1lidir.

Bugün iki şey yapmak gerek; yoksa hiçbir şey yapılamaz. Kalmak için deAll

ğil, İslam'ı bulmak ve yükümlülüğü biziın omuzlarımızda olan şu mesajı duyurmak

için; Hem bilinçli İslaın' a -bilimsel maddeler olarak- araştırma, inceleme ve yeni bakış yoluyla ve akıllıca ulaşmalı, heın de bunu duyurmak ve mesaj haline getirip kulaklara ulaştırmak, çağımızda ve yeni kuşağımızda etkili kılmak için, karşıınızdakinin elinde bulunan araçları [tekniği, dili, dünyanın beyin yıkamak, düşünsel sapmalara yol açmak ahlaki sapmalar yaratmak, hatta bu kuşağı bomboş hale getirmek için kullandığı kaynakları] hizmete sokmalıyız. Böylece hem imanıınızı, sözümüzü ve mesajımızı yeni ınesaj ve anlatım silahıyla donatmış, hem de bu şekilde karşıınızdakini silahsızlandırmış oluruz. Biz şimdi, heın iman, düşünce ve kültür oluşturabilen, hem de düşünce ve kültürü yok edebilen kitle iletişim araçlarının tümünü karşıtımızın tekelinde görüyoruz. Onlarla savaşım için yaptığımız en büyük tek çaba; bunların haram olduklarını söylemektir ki bu yeterli değildir. Radyo ve televizyonun, film ve tiyatronun etkisini -ki bugün vücutla dolu, uyuşturucu, ahmaklaştıncı maddelerle dolu kaplar ve eşekleştirİCİ araçlar haline gelmişlerdir- toplumumuzda ve kuşağımızda caiz değil, satın almayınız ve haramdır laflarıyla eksiltrnek

olanaldı değildir. Bunları hizmete sokmak gerek, kendi çağımızda yaşamamız gerek araçları düşmanın elinden, karşıtımızın elinden almamız gerek

Lafla, karşıtımızın planlarını, programlarını engelleyemeyiz. Bu araçları kullanarak, inançlarımızı silahlandırmakla, sadece bilimsel bilinçle, İslam' a uyumlu, bu çağın ihtiyacıyla uyumlu bir ideolojiye sahip olmakla değil, anlatım dilini ya da eğitim dilini, düşünceleri çekiş dilini ve yeni düşünceler yaratma dilirıi -ki bugün dünyada karşıt kutupların eli bulunınaktadır- kullanarak kendimizi düşmanın bizimle savaştığı silahla, her kutbun -bizden başkaelinde bulunan silahla silahlandırmalıyız. Yoksa yavaş yavaş çağımızdari geriye gideriz; biz kalırız ve zaman bizden ileri gider. Sonı·a da yavaş yavaş dilimiz ve anlatıınımız çağımız için yabancı olur; böyle olduğu da görülmüştür.

Dini ve mezhebi toplantılar üzerinde istatistiki bir araştırma yaparız. Dinleyenlerinizden

yüzde kaçının otuz yaşından aşağı, yüzde kaçının otuz yaşından

yukarı olduğuna bir bakın. Bu, geri kaldığınızın dakik bir göstergesidir.

Sonra tiyatrolara, filmlere, sinemalara, tiyatro eseri okurlarına, yeni sanat eserlerine,

sergi salonlarına bir bakın; hepsi adresini yitirmiş kuşakla doludur. Yeni seçin1 için korkusuz olmak gerek. Ebu Zer'in kardeşi diyor; Kardeşim, inanç da eskiyince atılması gereken bir giysi gibi midir Ebu Zer şöyle cevap verir; Evet, inandığın şeyler, eğer gerçekten eskiiniş ve artık giyilecek gibi değilse, eski bir elbise gibi fırlatıp atmalısın. Kim taşır yeni bitiş yapmanın

korkusuzluğunu

inançlarını, mukaddeslerini ihya etmek için, o mesajı -bu çağda duyurn1a yükümlülüğünü taşıdığırnız mesajı- aktarmak için hiçbir kınayıemın kınamasından korkmayan kimse taşır bu korkusuzluğu. Onuru zedelenmeyen, sövgülere, saldırılara aldırmayan, umutsuzluğa kapılmayan, kışkırtınalara kapılmayan ve kendi içine kapanınayan kişidir o. O, zan1anını bir an bile boşa

harcamaz. Yükümlülüğünü bu çağda gerçekleştirmek için bu çağda yapılması gereken işi yapma kaygısını taşır. Sadece hayatından, zevklerinden, huzurundan ve hatta hayatta kalmaktan değil, kitle içindeki onurundan bile geçme

çabası taşır, temel bir hareketi başlatabiirnek için.

Biz düşünsel bir devrime, İslami bir devrime gereksinimliyiz, kaypak, baş

eğici, teslimci, geleneksel İslam' ı, bir inanç İslam' ına, itirazcı bir İslam' a, zamanın

yazgısına egemen bir İslam' a ve tarihin dizginlerini elinde bulunduran bir İslam' a dönüştürmek için. Bu iş için, kem küm etmekle, korkmakla, henüz erken demekle, uygun değil demekle, inşallah yedi yüz sekiz yüz yıl sonra

demekle çalışılamaz, çünkü fırsat yok Aklımıza gelen şey ve sizden beklediğimiz

şey uyarınca -ki bu gereksinmenin bizden çok sizde olduğunu biliyoruz- daha iyi çalışınakla ve halkı uyandırıp onlara bilinç vermekle bütün ukdelerimizi çözmeliyiz.

Belirteceğim şu dört gruptan her birinin adını yazınız. Elinizdeki olanaklara ve koşullara dayanarak kendiniz, aranızda bulunan ve· bu bölümler le ilgili bilimsel donamınlan olan dostların yardımıyla, her gün daha da artan olanaklarla ve bu qershanede bulunmamakla birlikte din için başka bir iş yapmak gerektiğini bilen, ama bunu nasıl yapacaklarını bilmeyen kişilerin yardımıyla toplu olarak bir program hazırlayabilirsiniz. Bu dört grubu açıklıyorum;

Birinci Grup; Bu türlü türlü fırkaları, bu ayrılıkları İslam topluınunda Doğu'nun ve Batı'nın ortasında duran bu büyük ve güçlü gövdeyi lokma lokma yapmak, sonra da rahatlıkla yutmak için yarattıkları düşüncesine dayanarak Müslüman'ın uyanması amacıyla Seyyid Cemaleddin'in şiarını seçtik Bu şiar hepimizin şiarıdır; Kur' an' a dönüş, avaının ve alimin Kur' an' a dönüşü, mü çtehi

din, fakihin, toplumbilimcinin, siyasetçinin, savaşımcının, mücahidin, sanatçının,

edebiyatçının ve aydının vs. Kur' an' a dönüşü, hem bilinç kaynağı olarak,

hem tarihte ortaya çıkmış olan şeyin -ki ona muhtacız- yine yenilenmesi amacıyla

ve hem de birbirimizi her yitirişimizde, kendimizi her yitirişimizde -ki

hem birbirimizi, hem de kitabı yitirdiğimizi görüyoruz- birbirimizi ve kendimizi bulmak için ona dönmeliyiz. Çünkü o, bizim miat yerimizdir. Bu grup, Kur'an'ı tanıyış [Kur'an-bilim] adını taşımaktadır. Kur'an-bilim kelimesini, başka adları çağrıştırabileceği için söylüyorum. Örneğin, bir dönem tefsir yapsak

Hz. Mehdi' nin zuhuruna dek tamamlanmayacak şekilde başladığını görürüz bu işe. Biri şöyle diyordu; Bakara Suresi fil kadar oldu.· Bu durumda Fil Suresi ne kadar olacak [Bunu göz önüne alarak yukarıda belirtilen grubun adına 'tefsir' demedik]

Kur'an'ı birkaç boyutu ve yönüyle incelemek gerek; yani birkaç ders bulunmaktadır;

Birincisi, Kur'an metni bir 'texte' olarak okunup öğrenilmelidir.

Metni, -okuduğumuz ders metinleri gibi- tanımalıyız. İkincisi, kitabiyat yöntemine

dayanarak kitap üzerinde ayrıştırma ve çözümleme yapılmalıdır; büyük bir edebi eserin, büyük bir düşünce eserinin ayrıştırılıp çözümlenişi, eleşAli

tirilmesi ve analizi gibi tıpkı. Bu durumda 'Kur' an analizi' adını taşıyan bir ders olacaktır. Üçüncüsü, bu Kur'an-bilim grubu da, Kur'an'ın çeşitli boyutları bulunduğu için ve çeşitli konularda ve çeşitli ortamlarda -bir grup sanatsal etkisi üzerinde, bir grup Kur' an müziği üzerinde, bir grup sözleri üzerinde, bir grup onun tarihsel izleri üzerinde, bir grup bilimsel ve doğal boyutu üzerinde ve bir grup da toplumbilimsel yönü üzerinde- birçokları çalışıp uzmanlaştığı ve çalışmak istediği için, Kur' an üzerinde bir yıllık, iki yıllık, on yıllık çalışmalar

yapan kimseler çağrılırlar, burada bütün araştırmalarını bir ya da iki ya da üç konferans şeklinde sunarlar. Biz, bu bir ya da iki yıllık dönemde hem düşünceyi

tanırız, hem onun çözümlenişini, analizini ve hem de çeşitli konuları

[çeşitli alanlarda çalışmış olan araştırmacıların onca yıllık araştırmalar dizgesinil

birkaç konferansla görürüz. Dördüncü ders, eğer yapabilirsek, çalışmalar

sırasında toplu olarak şimdiye dek yapılmış çeviYilerin yardımıyla, çeşitli dillere

çeviriler hazırlamak şeklindedir ki bu, topluma yapılan büyük bir hizmettir.

Bu durumda birinci ders metni tanıma, ikinci ders kitabın analizi, üçüncü ders

Kur'an üzerinde çalışmış araştırmalar aracılığıyla bilimsel konferanslar, dördüncü

ders ise kitapların çevirisi şeklindedir.

İkinci grup, tebliğ grubudur. Tebliğ grubundan aınaç, hazır, coşkulu ve sorumlu

öğelerin şu iki yönden hazırlanmasıdır; Bilimsel ve düşünsel bakımdan

donanmak [elbette bu donanım işe yaramaz olmamalı, kişi sonradan işine yaramayacak

çeşitli bilimsel konuları okumamalıdır]. Yani acil ve gerekli olan

maddeler gerektiği ölçüde seçilmelidir. [Şöyle diyen öğretmen gibi almayınız;

Ben otuz yıl ders okudum; şimdi birinin bu beynimi alıp eve götürerek boşaltmasına

ve boş kalanı bana geri vermesine razıyım.] Bilgili görünmek ve

tafra satmak için yarayışlı olan fazladan şeyler işe yaramaz. İnsanlara, ihtiyaçları

olan şeyler verilmelidir. Onlara bilinç, uyanıklık ve derman verin. Bunları

öğretmek, bu İslam' ı ortaya koymak ve bir tebliğci için gerekli olan nesnelerdir

önemli olan. Ayrıca, konuşma alıştırmaları yapmak da gereklidir bu tebliğci

için. Eski ilim havzasının erdemlerinden biri, daha çocuk yaşta, daha talebeyken hatipler yaratmasıydı. Ama ne yazık ki yeni kültürün oluşmasıyla bu zayıflamıştır.

Dolayısıyla tebliğ grubu, bu bireyin, toplumun her yerine girdiğinde orada aydınlık bir hava ve çevresinde düşünsel havadan oluşan bir mıknatıs yaratabilmesi için düşünce ve tebliğ kadrosunu eğitici grup anlamındadır. Eğitilen bu· kadro, söylediğini söyleyebilen, iyi sözleri iyi söyleyebilen bir kadrodur. Bu tebliğ grubu, İslam-bilimden bir miktar acil ders [benim söylediğim sözler anlamında değil, gerçek anlamda İslam-bilim] ile Kur' an' ı, Nehc'ül-Belağa'yı, Peygamber' in ve imamların hayatlarını tanımakla, bir miktar İslam tarihi, toplumsal bilimler bilgisiyle ve bir miktar da dinleri tanımakla tebliğ için donanmış olur. Sonra alıştırma yapılır. Şu anlamda alıştırmadan söz ediyorum. Grup bireyleri hem sınıfta öğrenim görmekte -alıştırmalı öğrenim- ve hem de dilli

çevrelere-gerçekten olanaklar elverirse-tebliğ için gönderilmektedirler. Böylece başkalarına hizmet ederken, kendisine de hizmet etmiş olur [her ikisinin karışık olduğunu söylemiştim]. Toplumumuz ve dinimiz böyle bir kadroya ve · böyle öğelere şiddetle gereksinim duymaktadır. Bu, mesaj yükümlülüğüdür.

Üçüncü grup, araştırma grubudur. Araştırma grubunda herkes her alanda [yazar olarak, çevirmen olarak, her türlü konu ve bölümde -görünürde dinle

ilgili olsun ya da olmasın- toplumsal bir meselede, tarih, edebiyat, şiir, sanat, felsefe, özel öğretiler ve özel kişilikler üzerine] araştırma yapmakta özgürdür. Fakat bizim aramızda bulunan görüş uyarınca ve halkın yararına olan veriler doğrultusunda çalışmalıdırlar. Yani herkes, ahlaki, insani ve ideolojik yükümlülükler

taşımaktadır. Bu araştırma grubuna araştırmasını sürdürmesi için çalıştığı her alanda, h~m bilimsel olanallar, hem fenni olanaklar ve hem de parasal olanaklar sağlanmaktadır. Sonunda da araştırmasının sonucunu konferans ya da çeviri vs. biçiminde sunmaktadır. Aynı şekilde çeviri işi yapabilir -ki toplum için bir araştırma işidir- hem de tashih yapabilir. Eski araştırmalardan ve araştırma belgelerinden birçoğunu ya da dünyada İslam üzerine ya da din üzerindeki konular çevresinde yapılmış çalışmaları veya toplumun yararına olan düşünceleri toplayabilir, çevirebilir de halkın ve araştırmacının kullanımına sunabilirse topluma ve bu düşüneeye büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır.

Dördüncü grup, sanat grubudur ki ben bu gruba sonsuz umut ve inanç besliyorum. Deneyim göstermiştir ki -buna inandım- bugün bir sanatçı, toplumda

ve ruhlarda, mesaj bakımından, görüş değişimi açısından ve iman yaratmak açısından bir konuşmacıdan, bir hocadan, bir öğretmenden, bir hatipten, bilimsel bir konferansçıdan, hatta bir yazar ve çevirmenden daha etkili olmaktadır. Bunun örneği şudur;

Bundan yirmi yıl önce, lisede öğrenciyken yazdığım, her yıl üzerinde çalıştığım

Ebuzer-i Gıfarf [örnek olarak veriyorum ve aynı şekilde bir haber biçiminde, inşallah] kitabına, eğer öir kelime bulsam ekliyorum. Bu kişilik, benim için hep kişisel bir yön kazanmıştır. Çünkü bu ruhla ve bu personajla büyüdüm. Benim çok değerli öğrencilerimden -kulakları çınlasın- bir grup -iki üç kişigelip bunu mizansen ettiler. Soma biri oynadı, biri de yönetti. Konular tekrarlanmış ve zihnimde yirmi yıldır yinelenen sözler yeniden söylenmiş olmakla birlikte benim için yeni bir eser gibiydi. Ebu Zer'in biyografisinin yazarı olan kendim o hale geldim ki bu sanatçı beni Rebeze Çölü'ne sürdü ve konuşmakta ve ölmekte olan Ebu Zer'in yanına oturttu. Caddede, aslında din karşıtı şiddetli taassupları bulunan -işte biz iki tür taassuba düşmüş bulunuyoruz- ve fakültenin yanından geçerken benden yüz çeviren [bir mü'minin küfre karşı taassubu, bu grubun taassubu gibi o denli katı ki bu ikisi arasında ne gibi ilişkinin olduğunu bilmiyorum.] öğrenciler etki altında kaldılar.

O şehadet konuşmasında -aynı yerde- kim olsa etki altında kalırdı. Benim

anlatımımdan değil, konunun ve ruhun kendisinden kaynaklanan bir etkiydi bu. Ama mukaddeslerden biri bu üç saat boyunca dinliyor, som·a da arkadaşına şöyle diyordu; Önce ey bacı, sonra da ey kardeş diyor Sonra Allah'ın bu tür mevcudatı niçin yarattığım anladıın. Bunlar ne kadar değerlidirler. Ben bu yüzden kendimden çok hoşnut oldum ve Allah'ın bana ve bizlerden çoklarına verdiği nimetten dolayı şükrettim. Elbette bu nimeti ne bilirdiın, ne de

şükrederdim.

Buysa, bizim de onun gibi olmamamızdı. Elhamdülillah olmadık. Bu,

bana büyük bir ders verınekte ve bir insanın ve bir duygunun ne denli kirlenebileceğini

göstermektedir. Burada Ad em' in Veraseti ni okurken bunlardan

biri şöyle diyordu; Hüseyniye-i İrşad demiyor, 'İrşad kurumu' diyor. Çünkü

Hüseyin' den hoşlanmıyor. Yine Allah' a şükürler olsun gerçekten. Bu

mü'minlerden ve katı mutaassıplardan birinin benimle din! ihtilafı vardı [Sen

sadece benimle uzaktan uzağa çekişiyorsun, şimdi gözlerin beni görse nasıl

olur]. Ama beni görmeye hazır değildi. Sonra bu adaını gördüm; salon boşaldıkt~

n ve perde indikten sonra, perdenin arkasında çocuklarla konuşurken

dediler, Burada bir öğrenci var, durumu kötü; gel onunla biraz konuş. Ben

gittim baktım. Başım öne eğmişti ve çocuklardan bir grup çevresinde toplanmıştı.

Salonda lambalar sö n ük ve salon karanlık olduğu için onu tanıyama dım ..

Oınuzları titriyordu, üzüldüm ve onunla konuşamadım. Çaresiz yanına oturup

sus tum.

Bir saat boyunca tuhaf bir suskunluk içindeydim. Sonunda başını kaldırdı,

onun ta kendisiydi. Tiyatro onu oldukça etkilemişti. Değişime uğratıcı bir etkiydi

bu. Tuhaftır ki o kesinlikle Müslüman değildi; dış görünüş bakunından

da Müslüman değildi. Sanat, yüreklerde ınan yaratmada mucizevi bir etkendir.

Öyle ki kara mucizeyi şimdi ellerine aldıklarını ve tarihte din adına yaptıkları şeyi, dininetkisini yitirdiği bugün sanat biçimine dönüştürdüklerini görüyoruz. Bu, dinin sanat gibi, sanatın da din gibi düşünceyi, ruhu, insan tipini, toplumu ve tarihi akışını bu denli değiştirici olabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, sanat nasıl görmezden gelinebilir Ne mutlu ki öğrencilerden ve başka bireylerden kimileri öylesine bilince ermişlerdir ki kimi zaman bana şöyle demişlerdir;

Biz, öğrenimi bitireli epey oldu, ama fazla bir maaşla istihdam edilirsel [sonra da ev, lüks, rekabet vs.] başka çizgiye düşeceğimizi ve bizi çizginin sonuna süreceklerini gördük [dünyada bütün gençlere egemen olan sistem; ister çirkince olsun, ister görünüşte soyluca olsun değişmez].

Bu nedenle, bu alanda imanımız ve inancımız için bir iş yapabilmek için, yaşamamaya karar verdik Öyleyse nasıl ve kiminle çalışmalı Ne yazık ki yazgısı o durumdadır ki dine olan inancı onu bir grupla birleştirmiştir. Ki bu gruba göre, bu sanat, çirkin ve nefret ettirici olursa din! olur, ama güzel, etkileyici iman doğurucu ve uyandırıcı olursa ne yazık ki dine karşı bir şey olur.

Sorumluluk duyan, yeni şeylerden yararlanmak gerektiğini düşünen, bu araçları kullanıma sokmak gerektiğine inanan ve zamanımızın diliyle konuşmak

gereğini gören bir grup da korkmaktadır, güçsüzdür, kuşkulu ve ikirciliklidir.

Fakat şimdi -Allah' a hamdolsun- bilinç o dereceye varmıştır ki artık bu ortam uygundur, toplum bunu kabul etmektedir ve ne mutlu ki duyduğum kadarıyla oldukça tanınmış, oldukça takvalı ve temiz gruplar ve hatta büyük ruhanı kişi. likler, bu gereksinimi duymuşlar ve bu alanda çalışmaya başlamışlardır. Bu ise umut vericidir.

Başlamak için bir sanat grubumuz var. Bu grup, şu anda tiyatro ve resim grubundan ibarettir. Tiyatro grubunda yine bir öğretim salonumuz olacak, bu alanda yetenekleri ve istekleri olanlar, çalışabiirnek için temel ve genel öğreniın görmek isteyenler için. Aynı şekilde İslam kültürüyle ilgili büyük bir eser hazırlama

çalışn1asını sürdüreceklerdir. Bizce o simaları, o gerçeklikleri ve o gerçekleri tanıtma ve duyurma zorunluluğu vardır. Bu yolda bu yıl birkaç eser ya da en azından birkaç örnek veya ne yapmak gerek sorusuna birkaç cevap şeklinde topluma sunmamız gerek. Sanat grubunun öğretim, çalışma ve sunma yönleri bulunmaktadır. Metinlerden kimileri hazırdır. Ebu Zer' in, ilki olmasını um u yorum.

Açıklama Aşağıdaki konu, dokuzuncu dersin sonunda yer almakla birlikte metinle ilgili olmadığı için buraya alınmıştır.

Tevhid, bireyin ve türün hayatının kurtuluş ve hidayetinin açıklamasıdır.

Tevhid, kurtuluş ve hidayetini bilimsel, düşünsel ve yükümlü bir şekilde açıklamakta

ve güvenceye almaktadır. Hac ise tüm bunların remzi olarak sergilenmesidir.

Çizdiğim harita, dakik bir coğrafi harita değildir, sadece bilimsel yön taşımaktadır.

Bu haritanın açıklanması, bir öğretinin bilimsel olarak ortaya konulmasıdır.

Bu büyük kas e -harita ya işaret ediliyor- yarımadanın Batı dağlık ·bölgesinin bir parçasıdır. Buranın, Afrika'nın bir parçası olduğu ve Kızıldeniz'in yarılması sonucu Arabistan Çölü tarafına kaydığı ve Asya' nın parçası olduğu söylenmektedir. Burada, ardında sahra Arabistan'ının bulunduğu bir sıradağlar dizisi bulunmaktadır. Bir yandan bu sahra [yarımada] İran'ın güneyine kadar uzanırken, bir yandan da Cezayir salırasına -Afrika'ya- kadar varmaktadır. Kızıldeniz'in yanlışında Afrika'ya ait olan ve Afrika'nın doğu kıyılarında bulunan birtakım parçalar, ayrılarak bu büyük çölün batısında bu sıra dağları oluşturmuştur. Bunun kanıtı şudur; Bu dağlık noktalar, su ve hava bakımından Arabistan ülkesiyle uyumlu değildir. Burada Afrika bölgesine ait su ve hava yapısı bulunmaktadır. Oysa öbür yanda Asya'nın kuru iklimi bulunmaktadır. Burada Kızıl deniz' e yetmiş kilometre uzaklıkta bulunan Mekke yer almaktadır. Mekke'nin kuzeyindeyse Medine bulunmaktadır. Dolayısıyla Mekke dağlık bir noktada bulunmakta ve bir dağ kasesini andırmaktadır. Kabe, küp

biçiminde olup 'Kabe' kelimesi de bu biçünden kaynaklanmaktadır.ı7s Allah'ın sembolü, İbrahim'in yadigarı ve insanlığın tavafının mihveridir Kabe. Peygamber'in

söyleyişiyle Allah'ın yeryüzündeki eli olan Hacer'ul-Esved, 'kara taş'

demektir, başka bir şey değil. Şu tür şeyleri yoktur onun; Ed-durru ve'lmercan,

bah-ru'l-mevvac, biharu'l-envar, muntehiyu'l-amal vs.

Bu sokaklar, dağ yolları şeklinde olup yukarıdan aşağı dökülmelde ve hepsi

bir sahneye -Kabe'ye- varmaktadır. Bu büyük sahnede Mescidu'l-Haram

bulunmakta ve Kabe -dünyanın en büyük açık hava mabedi- orada yer almaktadır.

Bu dağlık noktalarda sokaklar dere şeklinde olup279 bütün sokaklar ve

yollar, bu kaseden şehrin asıl merkezine -Kabe'ye- çıkmaktadır. Dostların birinin

dediği gibi; Görkeme doğru ileriediğimizde aşağıdan yukarı doğrudur

[bütün edebiyatta da durum böyledir, hepsi görkeın yukarıdadır, göktedir,

dağın üzerindedir demek istemektedir]. Oysa herkes Kabe'ye doğru gitmektedir;

yukandan aşağıya. Yani aşağıya gitmekle birlikte yücelme ve yükselme

duygusunu tatmaktadır. Bunun belki de güzel bir anlamı vardır; Görkem alçakgönüllülüktedir,

dik başlılıkta değil.

Mescid-i Haram' da Hucr-i İsmail adıyla hilalimsi bir şekil bulunmaktadır.

Hucr, etek anlamındadır; hücre vs. anlamında değil. İsmail'in eteği, kimin eteğidir

Hacer'in. Burada sembol, Hacer'in eteğidir; şekil de etek biçimindedir.

Bu, içinde İsmail'in büyüdüğü etektir. Hacer -kimi rivayetlerin doğrulamasıyla-

Kabe'de gömülüdür. Tavaf, her fırka ve her inanç içinEv'in çevresinde ve

aynı şekilde Hucr-i İsmail çevresinde olmalıdır. Yani Hucr [etek], tavaf edilen

yerin bir parçasıdır. Sadece Ev' i tavaf etmek de olanaklıdır, ama bu tavaf geçerli değildir. Şu mesele oldukça önemlidir; Neden Hacer'in -bir cariyenin- eteği, değer bakımından Allah'ın Evi'yle eş olarak yer almıştır Mekke'ye oranla uzun ve yakın noktalar vardır ki Peygamber döneminde 'Mikat' adıylaıso bir zamana dek kalmıştır.

Kimse her yerden Kabe'ye giremez. Mikata gelmeli ve oradan Kabe'ye doğru uyum içinde hareket etmelidir. Haram bölgelerin bulunduğu kentin çevresinde caiz edimlerden birçoğu tümüyle haram olmaktadır; bir ota zarar verınek bile. Mekke ve Mescid-i Haram' ın doğu bölüınünde, Arafat adını taşı-

278 Oldukça sıradan şeyler için, insanlar ve kitaplar için, koyunların kırkbayır! Gibi bir türlü sonu gelmek bilmeyen gösterişli, kocaman adlar koyan bizlerin tersine, islam'da ad koyma, oldukça sade ve hatta oldukça alçakgönüllülükle gerçekleştirilmektedir. Kitab!n adı da Kur'an'dır, yani okunacak şey.

279 Ebu Talib Deresi denildiğinde, özel bir dere olduğunu sanmak tadırlar! Hayır, bunlar sokaklardır! Her sokak bir kabileye bağlıdır. Ebu Talib zamanında, Beni Haşim kabilesi -Peygamberin Kabilesi- orada yaşamaktaydı.

Yaşadıkları bu yerde üç yıl mahpus kaldılar. Onları şehrin dışındaki bir dereye götürdüler, anlamında değil elbette. Orada yaşanılmaz! Yanılgıya düşen çoğu büyük tarihçilerin tersine Ebu Talib Deresi -ki şimdi adı budurmezarııktı ve bu bakımdan adını Şa'b Ebu Talib [Ebu Talib'in gömülü bulunduğu yer] koymuşlardır. Ebu Talib'i

oraya -Müslümanların üç yıl mahsur kalışlarından sonra- toprağa verdiler. Oysa Şa'b Ebu Talib -kuşatma döneminde-

burada değildir [ki yanlışlıkla tarihte bundan söz edilmektedir]. Burada genel bir mezarlık bulunmaktadır;

şimdi ise Şa'b Ebu Talib yer alır aynı yerde; onların oturduğu o aynı dağlık sokakta.

280 Mikat; zaman, görüşme zamanı ve randevu zamanı demektir.

yan bir çöl ya da düzlükle [27 kilometre uzaklıkta] biten bir yol bulunmaktadır.

Buradan hem.en dönüşte Meş'ar'ul-haram adını taşıyan ve Mekke'ye birkaç

kilometre uzaklıkta bulunan bir boğaz vardır. Bu noktada yine lVIina adıyla

dağlık bir boğaz bulunmakta olup tam olarak Mekke'yle bitişir. Mina, kurban

yeridir. Orada koyun kesilir. Orada kesim yerinden başka, üç şeytan adını taşıyan

üç anıt yapı -ki hacılarca taşlanrnaktadır- bulunmaktadır.

Hac törenine katılmak isteyen bir kişi, öncelikle mevsiminde gitmelidir, her

zaman gidemez. Gitse bile hac değeri taşımaz. Umre ya da sıradan bir ziyaret

olarak gidebilir hac mevsimi dışında. Dolayısıyla özel ve belirli bir zamanda

değer taşır bu eylemler. O zaman olmazsa değerini yitirerek sıradan bir ziyaret

durumuna gelir ve sıradan bir değer taşır. Bu şunu göstermektedir; Her amelAllah'

ı ziyaret bile olsa- zamanla uyumlu olmalı -kendi vaktinde olmalı- dır.

Bir an bile geçerse, erken ve olgunlaşmadan başlarsa aynı sonuç alınamaz.

Öteki esas ise bütün insanların toplanmasıdır; haccın değeri buradadır. Bir

birey, bu arnelleri tek başına yapmak istese -ki başaramayacaktır- meyvesiz kalacaktır. Bunlar, Allah'ı ve Allah'ın evini ziyaretin değerinin -ki büyük bir gelenektir- bile şunda olduğunu göstermektedir; Birincisi aınelin zaınanında yapılınasıdır. Eylem, zamanla uyumlu olmalıdır. İkinci olarak da insanlarla elbirliği, gönül birliği ve uyum içinde olunınalıdır. Yani halka rağmen ya da insanları görmezden gelerek Allah' a varılamaz. Bireyden Allah' a doğru giden yol insanlarla birlikte aşılır. Özel bir hesap söz konusu değildir. Eğer biri Allah . ile gizlice bağlantı kurmak isterse, insanların yazgısı onun arnellerini ve özverisini

bekliyorken yanlış yola sapmış ve sessizce cennete gitmek istemiştir. Gerçekte o şeytam vesveselere kapılınıştır; onunla konuşacak değildir Allah.

Herkes birlikte, elbirliği içinde, özel bir zamanda Mikat' a [belirli noktalara] gelmelidirler. Burada bütün giysiler çıkarılır. Herkes bulunduğu her çizgide ve düzende, giyim kuşamda ve davranışlarda belirginleşen bireysel benlerinin özelliklerini olumsuzlamaktadır. Herkes tek tip ve tek renk giysiyle 'belirsiz renksiz ben' şeklini almaktadır. Hepsi insandır ve başka hiçbir şeydir. Hiçbir lakap, hiçbir özellik onları ondan ya da onu onlardan belirgin kılmaz. Bu gösterinin

özel giysisi içine girdiklerinde bütün giysiler, elbiseler, süsler ve örtüler oluınsuzlanmıştır. Bu üç gösteri, İslam'ı oluşturan bütün gerçeklerin sergilenınesi ve bütün zihinsel ideallerin ve inançların eylemsel ve özdeş cisını.lenişidir.

Burada her şey, -bir sürü konu- haram ve yasaktır; bu cümleden olarak bir

başkasına emir vermek -sınıfsal davranışta bulunan sembollerden biridir- a1-l lanma, hayvana zarar vermek, bitkileri koparmak sayılabilir. İnsanın ota zarar vermesi niçin haraındır Çünkü tecavüzün kendisi reınzi ve sembolik olarak birkaç günlüğüne olumsuzianmış ve tatil edilmiştir. Hiçbir türün başka bir türe, hiçbir bireyin bir başka kişiye tecavüz ve tahakkümünün bulunmadığı -ki burada sembolik olarak anlatılmaktadır- insan hayatının idealinden ve insanın ideal hayatından bir remiz olarak bu gösteri gerçekleştirilmektedir. Hepsinden

önemlisi de -bu durumda kimi zaman son derece küçük ınenasik ve arneller bile çok büyük anlamlar taşırlar- aynaya bakılmamalıdır. O bireysel ben feda edilınelidir, asla anımsamnamalıdır. Bireysel ben aynada görülmemelidir. Hayatında

hep birlikte olduğu beni Mikafta terk etn1iş ve söyleşmeye gelmiştir.

Kabe'ye girildiğinde tavaf konusu gündeme gelir. Tavaf, yedi kez yinelenir. Burada Hacer'ül-Esved bulunmakta olup onun en iyi seınbolik yorumunu Peygamber'in kendisi yapmaktadır; Hacer'ül-Esved, Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir .

Bireyler tavafa girdiklerinde Hacer'ül-Evsed'e dokunmalıdırlar. Bu, kabilelerin birlikteliğinin, biatinin ve anlaşmasının göstergesidir. Başkalarının, kendisiyle biat ettikleri her birey, sağ elini Hacer'ül-Esved üzerine koyuyordu;

ötekiler de sağ ellerini o elin üzerine koyuyorlar ve bastırıyorlardı. Bu el veriş,

biat etınenin, buyruk altında olmanın, uyum içinde olmanın ve ona rey vermenin göstergesidir. Bir birey -birey ya da kabile ya da önder olarak- bir başka bireyle biat ettiğinde başka ellerle olan tüm biatlerini kesmektedir. Hayatta binlerce şeyle ve kişiyle biat eden ve hayatlarını çeşit çeşit anlaşmaların, bağlılıkların

ve biatlerin elinde rehin eden bireyler, Allah'ın eline ellerini koyınakla onunla biat etınelde ve o öteki bağların, anlaşmaların ve biatlerin tümünü kendisinden

uzaklaştırmaktadırlar. Sonra yedi kez dönmektedir. İsmail'in evinin, Hacer'in evinin ve de Hacer'in kabri ve eteğinin, Allah'ın evinin yanında tavaf edilen yerin bir parçası olduğu bir dönüş. Burada Safa ve Merve adında iki tepe bulunınaktadır. Bu iki tepenin arasında ise sa'y yapılmaktadır; yine yedi kez sa'y. Sa'y, Hacer'in durumunu sembolize eden bir gösteridir. [Kabe, Zemzem' in yaknundadır].

Hacer [0, her türlü soy ve topluınun övüncünden uzak olan kara derili bir kadın; çevresindekiler arasında yabancı ve soy bakımından aşağı bir kadındır, cariyedir. Kocası bir çocuk edinmek için almıştır onu, başka hiçbir şey için değil.]

çocuğunu, yaşamak için hiçbir şeyin buluıunadığı, ot bile bitmeyen bir yere götürme ve Allah' a uınut besleyerek bırakma buyruğu alquştır. Bu buyruğu kabul eder ve çocuğu buraya bırakır. Fakat som·a kalkıp dağların arasında ve çevresinde -bu söylediğim dağlık bölgede- yavrusuna su bulmak için

koşturur. Burada, beşerin zihnine, dinlere, felsefelere ve ahlakiara iki çatışık olgu montaj edilmiştir. Bu yüzden herkes yedi kez tavaf ettikleri gibi yedi kez de sa'y etmelidir. Bu ikisi arasında neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır ki biri olmadan ötekinin anlan1ı yoktur.

Sa'y, koşuşturarak çabalamak ve çalışmak anlamındadır. Rahat rahat yürümek, gezinerek sohbet etmek ve görüş alışverişinde bulunmak anlamında değildir. Sa'y -dilimizdeki anlarola aynı anlamda- bir hedef için çaba, devinim ve koşmaktır. Yedi kez oluşunun iki anlamı vardır; Birincisi, yedi kez, varlığın yaratılışını gösterir bir sözdür; Varlığın yaratılışı, yedi kez de ya da yedi aşama ve yedi basamakta ya da yedi günde olmuştur. Dolayısıyla yedi kez tavaf ve

yedi kez sa'y ettiğimizde edim ve zihnimizde varlığın yaratılışının başlangıcıyla bir bağ kurmuş oluruz. Bu hareket, varlıktayada yoklukta ortaya çıkan ilk hareketle bitişir. Bu hareketin evreni yaratan tüm hareketlerle bitişmesi, insanlığın

ve yaratılışın başlangıcıyla bağlantı kurması gerçekleşir, yedi kelimesiyle.

Ayrıca bütün Hint-Avrupa dillerinde, yedi sayısı, 6+1 ya da 8-1 değildir.

Yedi, sayısız ve ölçüsüz demektir, çokluğun ve sımrsızlığın sembolüdür. Edebiyatımızda,

folklorumuzda ve efsanelerimizde de vardır; Yedi aşk şehri, yedi

aşama, yedi gök vs.

Dolayısıyla tavaf ve sa'yda -her ne anlam verirse versin- yedi kez döneriz

ve her defasında da Hacer'ül-Evsed'le bir kez antlaşırız. Sadece 6+1 kez bu eylemi yapmış olmamız söz konusu değildir. Ondan kavradığım ve duyduğum şeyin anlamı vardır. Yani ben, hayatımı sürekli olarak, bu merkezin çevresinde tavaf halinde olan bir varlık ya da bir yıldız biçiminde geçiriyorum.

Ebedi olarak tavafta ve sa'ydeyim, sürekli olarak çaba ve telaştayım.

Tavaf, bir tür özel hareket olup geometrik bakımlardan da zihinsel ve manevi anlamıyla uyumludur. Tavaf, iki çelişik olgu üzerine kurulu tek harekettir;

Biri, hareket, ötekisi ise değişmezlik Hareket ve değişmezlik [sabitlik] hep birbiriyle çelişme içindedir. Sadece tavafta, hem süreğen hareket, hem de süreğen

değişmezlik bir araya gelmiştir. Süreğen bir tavaf halinde olan ben, asla bir adım bile durınam, her an başka bir durumda olurum, başka bir yerde olurum, 'gitme' durumunda olurum. 'Kalmama' durumunda olurum. Mutlak hareket ediciyim. Bunun yanında bu hareketlerin tümü, değişmez bir mihverde, tek bir hedef çevresinde sonsuz ve değişmezdir. İnsan beni, sürekli olarak, hicret, hareket

ve devinim içindeyken idealinin yönünü ve mihverini hep korur ve değiştirmez.

Değişmezlik ve hareket, birbirleriyle bileşmişlerdir [oldukça zariftir];

her adımda bir başka yerdeyimdir ve bir an bile yerimde kalmamışımdır.

Tavaf hareketinde bütün bu noktalar, odak noktasına göre değişmez uzaklıktadırlar.

Sürekli hareket halinde olmak ve odağa olan mesafeyi hiç değiştirmemek

[çok daha zarif olan şeyler de vardır; Tavafta eğer biri arkadaşım görmek için yüzünü çevirirse tavaf batıldır, bir adım dönerse tavaf batıldır], bu harekette hiçbir şeye aldırmamak, bu süreğen hareketten bir adım geri durmamak

Zihinsel bakımdan bu hareketin başka bir anlamı vardır.

Bu, onun aşkı gösteren tek fiziksel hareket oluşudur; Özü feda etmek, bütün edimlerini, hareketlerini ve tavırlarını bir hedefe, bir bireye, bir kutba vakfetmek

Eğer bir film yönetmeni ya da bir ressam, 'feda olma'yı ya da 'aşk'ı, hareket ya da şekil olarak göstermek isterse, o şekil kesinlikle dairesel olacaktır. Bütün anları, bütün adımları, bir odak noktası çevresinde süren bir hareket-· tir bu. Bu hareket, tevekkülün sembolüdür; O'nun buyruğuyla -insanı görevden alıkoyan bütün madd1 yasaların, akılcı çıkar düşüncelerinin ve sürekli olarak gerçeği yok eden maslahatçılann tersine- davranan Hacer'in ediminin sembolüdür. Bu, Allah' a mutlak tevekkül olup sürekli tavaf şeklinde görünüm

kazanmaktadır. Sonra Hacer [bizıın gibi -ki Allah ona çocuğunu bırakınasım söylemiştir ve kendisinin de ekmek verme görevi vardır. Diş veren ekmek de verir, deriz-çocuğu bırakıyordu ve sonra da sırt üstü yatıyordu ya da zikir ve duayla meşgul oluyordu, çünkü Allah, göksel sofralardan onun için göndermesini

bekliyordu. Böyle değil.] çocuğu bırakır ve buyruğa göre davranır.

Çünkü böyle bir iş yapıp tevekkül etmekte ve çocuğu için su arayışında telaşa

ve koşuşturmaya başlamaktadır.

Sa'y maddi çabadır. Tavaf ise işrald, duyumsal, dini ve ilahi tevekküldür;

Bu ikisi birbirlerini gerektirirler. Tavafsız hac, sa'ysiz hac yoktur. Bu hareket, yeryüzünde bir tür toplu gösteriyi anlatmaktadır. Bu gösteri, tevhidin sembolik ya da maddi ve fiziksel biçimlenişidir. Tevhid, bütün varlığın sürekli hareket halinde olması anlamını taşır. Tevhidin dünya görüşü, kapalı, donuk, durağan ve devinimsiz bir dünya görüşü değildir. 0, her gün bir iştedir [Rahman Suresi, 29]. Allah'ın kendisi, her an, her gün ve her aşamada bir iştedir. Dolayısıyla

tevhidi dünya görüşü, hareket ve değişınezlik dünya görüşüdür, donuk

ve cansız bir düzene dönüşmeyen uyumsuzluğa dayalı dünya görüşüdür. Bu anlamda -tam anlamıyla bir manzume gibi- bütün varlığın değişmez bir martevi odak noktası bulunmaktadır. Bütün gövde ve zerreler, olay ve nesneler, varlığın odak noktası çevresinde süreğen bir hareket halindedirler. Bu tevhidi

dünya görüşünde -ki felsefi ve bilimsel bir konudur- birey, kendisini bu yaşta

bu dünya görüşünün gösteri aracı haline getirmektedir. Birey, bu sistem içerisinde

o odak noktası çevresinde dönmekte olan bir gezegen durumuna gelmektedir. Uzaktan baktığınızda, yüz binlerce kişiden oluşan topluluğun dalgalanışını görürsünüz. Her birey, tam olarak öteki bireyin şeklini taşımaktadır,

yani her bir 'ben' insani durumunda bütün insanlarla eşittir. Birey yoktur, insan tek bir şekilde biçimlenmiştir. Sanki bütün bireyler erimiş ve tek renk olmuştur.

Tıpkı bir girdap gibi merkez çevresinde dönmektedirler, sürekli dönmektedirler.

Çünkü bu onların hayat felsefeleri ve dünya görüşü felsefeleri

olup evren, bir merkez çevresindeki sürekli hareketten ibarettir; Tevhid.

Hac buradan başlar. Mekke'nin neresinde olursan ol, ihrama bürünebilirsin.

Hatta otelinden, Mescid-i Haram'a ya da Kabe'ye gelmek için aralıksız -

belirli günde- hareket edersin, Mekke ve Kabe'yi -ki senin kıblendir- terk edip

Mekke'nin en uzak noktasına, menasilden olan en uzak nokta durumundaki

Araf at' a ulaşırsın. Arafat'ta öğleden akşamın ilk aniarına dek kalınak zorundasm.

Hiçbir amel de vacip değildir. Sadece orada 'kalmak' gereklidir. Sonra gecenin

başlangıcında hemen hareket edersin. Gece M eş' ar' da kalmalısın. Hiç bir

özel yer yoktur ve özel arnelleri de bulunınamaktadır; orada, bir sonraki menzilde

şeytan taşlamak aınacıyla küçük taşlar toplanmalıdır sadece. Burası

Muzdelife' dir.ıs1 Burası dar bir boğaz gibidir. Hacılar -ki yaklaşık bir milyon

281 Muzdelife yakınlaşma ve yakın anlamına gelen zlf kökünden gelmektedir. Bunun zülüf1 e ilgisi yoktur! Bu

anlamda benim zülüfdaşım olamaz.

kişidirler- kaçınılmaz olarak sıkışik bir durumda birbirleriyle yan yana durmaktadırlar.

Büyük bir çölÇte grup grup, parça parça, kervan kervan, millet

millet ve birey birey, birbirlerinden ayrılamazlar. Hem hareket halinde, hem de

dururken -tıpkı bir boğazdan geçerken sıkışan bir sel gibi~ birbirlerine yapışırlar. Muzdelife, bütün ziyaretçilerin ve bütün'ben'lerin orada birbirlerine yakın olmaları, birbirlerine sokulmuş olmaları ve yan yana hareket etmeleri anlamındadır.

Güneşin ilk ışıklarıyla [doğudan batıya geliriz ve Arafat doğudadır] insanlar, Mina'ya doğru hareket ederler ki yarın bayram günüdür.

Güneş onların başlarının arkasından doğar ve Mina boğazında ise yüzlerine karşı parlar. Menasikte, güneşin ilk ışıklarıyla Mina'ya girilmesi gerektiği vurgulanmıştır -Güneş doğmadan önce olmaz- bütün bireyler güneşin doğuşunu beklemektedirler Mina'ya girmek için. Bu, Mina'ya girişin ya da her hareketin zamanla uyumlu olduğunu göstermektedir. Zaman meselesini her yerde görüyoruz, her arnelin bir zamanı vardır, haccın bir zamanı vardır, Mikat'ta da böyledir. Her amel kendine özgü gününde yapılır, amellerin zamanlarından önce ve sonra olmaları anlamsızdır, yanlıştır, bekle. Bu hareket şu anlamdadır; Zamanla uyumlu olarak onuncu günün sabahında Mina'ya girmelisiniz.

On uncu gün, aynı zamanda bayram gününün de doğuşudur.

Yani başarının ve tüm amellerin başarıyla sonuçlanmasının güneşi demek olan bayram güneşinin doğmaya başlamasıyla Mina'ya girmelisiniz. Mina, hem savaş alanıdır, hem aşk alanıdır, hem zafer alanı, hem de bayram alanıdır.

Mina'ya girdiğinizde ilk önce, taşlama işlemini gerçekleştirmeli ve sonra da kurban kesmelisiniz. Sonra ihramdan çıkmalı ve başınızı tıraş etmelisiniz. Burada,

işiniz olmasa ile iki gün kalmalısınız sonra da dönmelisiniz. Ay sonuna kadar da -istediğiniz zaman- tavaf ve sa' ye devam edebilirsiniz. Önemli mesele şu ki büyük haccın başlangıcında niçin Kabe'yi -ki hepsinden kutsaldır- terk edin ve Kabe'ye en uzak noktaya gidin, demektedir Oysa biz Kabe'yi iman ve namazımızın kı b lesi, İbrahim' in yadigarı ve İslam Peygaınberi' nin en büyük övüncü olarak algılıyoruz; niçin böyledir Kabe'nin, kendisine doğru dönüp namaz kıldığımız, her gün birkaç kez kendisine yöneldiğimiz, ölümümüzle yöneldiğimiz,

kalbirnizle sürekli yöneldiğimiz bir yer olduğunu söylemek istemektedir. Demektedir ki Kabe'de kalma, çünkü Kabe'ye tapmak da puta tapmak demektir. Ondan uzaklaş, çünkü Allah Kabe'de değildir. Bu anlamda Kabe'ye varacak bilinç kazandığında -yoksa her yerde veresiye konuşulabilirKabe'ye

varmalısın, denemelisin.

İkbal'in deyişiyle; Kabe, yolunu kaybetmemen için bir işaret taşıdır. işaret taşına ulaştığında, yolu bulduğunda artık işaret taşının yanında kalına, çünkü mezhep [din], yol demektir,· gezinti yeri, put ve hedef değil. Seni Kabe'den uzaklaştıran en uzak noktaya [Arafat'a] doğru yürü. Arafat neresidir Hiçbir yer. Meş' ar neresidir Hiçbir yer. Sadece bir boğazdır; ne merasimi vardır ne de görülecek eserleri ya da yapılacak arnelleri vardır. Mina bir boğazdır, başka

hiçbir özelliği yoktur, hiç kimsenin ayak izi yoktur, kimsenin mezarı yoktur,

bir sahne yoktur orada. Bir varsayım olarak zihnime gelen şey, 'ben' in kendisinin

hiçbir şey olmadığı, Meş'ar'ul-haram'ın hiçbir yer olınadığıdır, tıpkı dünyada bulunan her kara parçası gibi. Aynı şekilde, Arafat da bir alandır, tüm öteki alanlar gibi. Önemli olan şeylerden biri adlardır, ikincisi bu üç aşamanın tertip dizgesidir2B2. Bu üç aşama konusunda, burada ya da istediğimiz her yerde [yerleri bir yana bırakın] düşünelim. Burası, hepimiz birlikte gelmemiz için belirlenıniştir, başka bir yer de belirlenebilirdi.

Arafat, biziın mitolojimizde, kıssalarımızda ve rivayetlerimizde vardır [İslam'ın kendisinde yoktur]; Adem ile Havva yeryüzüne inişten sonı·a birbirlerini orada tanımışlardır ve bunun için buraya Arafat denilmektedir [Bunun gerçek olup olmamasıyla ilgilenmiyorum. Aslında bunlara değin konuşmuyoruın. Çünkü bunları algılayamıyorum]. Burada iki ıneseleye bağlanmaktadır; Birincisi Adem ve Havva' nın tanışmaları [yani insan türünün tarihinin başlangıcıdır ve benim için bu esastır, ama gerçekten burada birbirlerini taıuyıp tanımadıkları konusunda fikriın yok, o zaman ben yoktuın], ikincisi ise bu olayla uygun düşen 'arere' keliınesinin kendisidir. Arefe, tanıma anlamında dır. Dolayısıyla tanıma, bilme ve haberdar alınayı insanda ve beşer türünün başlangıcında göstermektedir. Aslında Adem, tanıma ve bilgiye ulaşınca var olmuştur. Dolayısıyla biz Mekke' den -ki bizi geçmişe bağlaınıştı, İslam Peygamberi'nin geçmişini, İbrahim'in geçmişini bugüne taşımıştı- tekrar İbrahim çağında kalmamak,

tekrar İslam Peygamberi çağında kalınamak, dönınek ve bu büyük

beşeri gösteriye tarihin başlangıcından başlamak için yola çıkmaktayız. Her birey,

tarih boyunca birdinin tarih birliği, insan birliği, HabilljİbrahimI akımının

birliği felsefesini -başlangıcından bugüne- sergilemektedir. Dolayısıyla Kabe,

oradan bizi -coğrafyada değil, tarihte- Arafat' a götüren bir araçtır. Coğrafya

neyin sembolü olmuştur Tarihin anlatılmasının sembolü olmuştur. Bu maddi

konular ve özdeş hareketler, büyük felsefelerin, duyguların ve imanların sembolüdür.

Sonraki aşama -sadece aşama olarak düşünün- Meş'ar'ul-haram'dır.

M eş' ar, ism-i mekandır; bilinç yeri, bilinç makamı, bilinç alanı anlamında.

Mina ise ideal ve aşk anlamındadır. Tanıma, bilinç, aşk ya da ideal, Dante'nin

iki aşama olarak anladığı üç aşamadır. İlahi Komedya' da onu hidayet eden

Virgil vardır önce; aklın ve tanımanın sembolü. Sonra Beatrice vardır; aşkın

282 Bu ana dek yerler konusunda düşünüyordum. Ama aklımız gözümüzde olduğu için bu yerlerin nice olduklarını

anlamıyorduk. Kimileri bu yerlere kutsallık bağışlamak için birtakım şeyler üretiyorlardı Bunca yolu bir toprak

parçası için gitmiş olmamız! Buraya geldi çünkü yetmiş peygamber bu Mina mescidinde gömülüdür! Öyleyse

kabir ziyaretine gelmişiz! Bayım Peygamber gömülü değildir orada. Öyle de olsa, onun için gelmedik, ziyaret için

gelmedik. Hangi peygamber orada gömülüdür Kutsallaştırmak istiyorlar, ama nasıl yapacaklarını bilmiyorlar! Ya

da örneğin şöyle diyorlardı Dokuz yüz peygamber Kabe evinde gömülüdür. Değerleri kabre indirgediler! Niçin

Onun taşıdığı görüşle beyni, bir kadının ne denli övünç taşıdığını anlayamaz da ondan! Dolayısıyla onu erkekleştirmekte

ve peygamberleştirmektedir, sonra da mezarlığa çevirmeldedir orayı!

666 iSlAM BiliM

sembolü. Buradaysa üç aşama vardır; Tanımak [insanlık tarihinin başlama

aşaması], bilinç ve soma da aşk aşaması; İlahi insan beninin kanatlaruşının son

ve doruk noktası, o benin balçıktan bu görüngüsel ben' e mira cı. İşte burada,

Allah'ın halifesi olan büyük insan beni yaratılır. İşte bu yüzden bayram edilmektedir.

Hep, çocuğun doğumu kutlanır ama burada çocuğun kurban edilişi

kutlanmalıdır; oğlun kurban edilmesi, şehadeti ve iman yolunda ölümü seçişiyle

bayram edilebilir ve insan zafere ulaşabilir.

Meş' aru'l-haram' a -oldukça ilginçtir- gelince;

Haram, tecavüzün, hıyanetin, zulmün ve tahakkümün olmadığı korunmuş

bir yer anlamında dır. Günümüz insaru şu ura ulaşmıştır ve meş' arda yaşamaktadır

ama bu, meş' ar-i haram değildir. Bu, sadece tecavüz ve hıyanetin serbest

olduğu değil şu ura araç olduğu laubali ve pis bir meş' ardır. Onun meş' ari,

cinayet alanı durumuna gelmiştir. Bu yüzden İslam, ne tasavvuf gibi bilinci

olumsuzlamakta, ne de yeni uygarlık gibi bilinci mutlak olarak kabul etmektedir.

Bilinci taruma ve aşk aşamaları arasına yerleştirmekte, onun çevresine bir

koruma alanı çekmekte ve onu korunmuş bölgeye yerleştirmektedir; bu korunmuş

bölgede cinayet olanaksızdır, bilinç tecavüz aracı olamaz burada. İşte

böyle bir bilinç yoluyla ulaşılabilir ideale, zafere ve Allah' a. Meş' aru'l-haraın'ın

karanlık ve zulmetinde -bunlar ne tuhaf sırurlardır- silah toplanmalıdır. İnsarun

savaşım için kendini hazırladığı bu alan, tarumadan sonra gelmektedir -

cahilce değildir- cihad alanından öncedir; dolayısıyla da yerinde ve zaınanındadır.

Karanlıkta bu silahları toplar, ama bilinç·ve haberdarlık ışığıyla. Zamanla

birlikte ve aşk, zafer ve cihad güneşi olanonuncu günün güneşinin ilk

ışıklarıyla birlikte kan ve aşk sahnesine girer. Kan, üç sahnede benlikle savaşır

ve s oma İsmail' ini kurban eder. O zaman İsmail' in kurban edilmesi aşamasına

ulaşır, bayram eder. Oğula tapınmak değil, Allah'a tapınmaktır bu.

Kimdir bu üç kişi Burada sembolik olarak kendileriyle söyleştim aına özdeş

olarak her yerde bulunmaktadır. Bu menasilde tuhaf bir şey vardır [ne

yazık ki fırsat yok, yoksa söylenecek çok şey var]. Bu sahneye girdiğinde; haramı

tanıdıktan ve bilince erdikten sonra silahlanarak zamanında -tam olarak

güneşin doğuş arunda, güneşin doldurduğu açık ve aydınlık bir sahnede- savaşmalısın.

Birinci gün menasikte birinciyi terk et derler [ama kimse niçin diye

sormaz] ikinciyi bırak, üçüncüyü vur derler. Milyonlarca yüz binlerce kişi sahneye

girdiklerinde savaşa başlamalıdırlar. Birinciyi bırak derler, yanından geçer. Hemen karşısında olmakla birlikte onunla bir işin olmaınalı, yani kendini sahte, yalancı ya da sıradan savaş alanlarında kendini işe yaramaz duruma getirmemelisin. ikinciyi de bırak üçüncüyü vur. Yani ilk başından üçüneüye saldır ve onu alaşağı et. O düşerse, bu ikisi küçük bir vuruşla ya da hiç vurmadan kendiliğinden düşer. Bu ikisini koruyan üçüncüsüdür. O kaldıkça, bunları ne kadar alaşağı etsen de ikinci kez, üçüncü kez, yüzüncü kez, milyonlarca kez yeniden üretir. Tarih budur işte. Bu yüzden ilk günden, sonuncusuna saldır ve

onu vurunca ikinci ve üçüncü gün, mantıksal sıralamaya göre ancak altyapı ve esas temel alaşağı edilince hareket edilebilir. Bu üçüncüsü kimdir Kimi zaman bunun Karun olduğunu düşünüyorduın, kimi zaman Firavun olduğunu, kimi zaman Bel'am olduğunu düşünüyordum. Nas Suresi'ni ele alınca burada benim için anlattığını düşündüm.

Peygamber, Kur' an' ın sonunda Allah' tan şu mesajı almaktadır; De [kendin söyle J ki; Sığınırım. Yani peygamber olarak ben sığının m, işin başında değil Kur' an' ın sonunda hem de. Kur' an' ın yer seçınesinin felsefesi vardır. Yani Kur' an' ı tamamladığında bile tehlike desin. Öyle ki kurban da kestiğin bu meş' arda ve menasikte [yani İbrahim! doruğa ulaştığın bu meş' ar ve menasikte J aynı şekilde her zaınan benlik taşıyacağın için her gün her üçünü vurmalısın, çünkü aşka, ideale ve İbrahim! aşamaya ulaştıktan sonra da bu

üçünün tehlikesinin vesvesesinde bulunursun. Bu yüzden savaşi o aşamada, cihad gününün ve ınenasikin sonunda, kurbandan sonra, bayram gününde ve bayramdan sonra da bırakma. Gaflet ve gurur her an, hatta o başanlara ulaştıktan,

bütün aşamaları geçtikten sonra her şeyi yele verebilir. De ki sığınının ben, insanların Rabbine, insanların padişahına, insanların Tanrısına. Nas Suresi'nin

l-3 ayetleri, bu üç boyutu ve üç gövdeyi alaşağı etmektedir, bu üç gücü Allah'ın tekeline vermekle. Aldatıcı kimdir Hannasın şerrinden, insanlardaki düşünceleri, inançları, insanı duyguları, sorumluluğu ve bilinci, düşünceler, duygular içindeki iman ve dini yok eden, gerileten ve vahyin coşkularını şeytanın vesveselerine dönüştürmeye çabalayan hannasın şerrinden Allah' a sığınırım.

Bu şer gücün varlığıyla birlikte tüm bunlar vardır. Bunları ne kadar yok etsen de o gene üretir. Şimdi, fiks belirlememek gerektiğine inandım. Yani örneğin bu Firavun' dur, bu Karun' dur, bu Bel' am' dır ya da tersi dir, diye belirlememek gerek. Bunlar üç teınel semboldür. İslam ise ölümsüz bir anlatımdır.

Her sistemde bu mertebeler zincirinde her birinin hangisi olduğunu aydınlatmak ve belirlemek durumunda olan, bilinçli kişidir. Bir dönem ve sistemde sonuncusu Karun' dur. Başka bir dönem ve sistemdeyse sonuncusu Bel' am' dır. Daha başka bir dönem ve sistem de bu Firavun' dur. Biz ise her an onları belirleriz.

Bu, üç ölüınsüz sembol, üç süreğen kalıptır. İşte bundan sonra İsmail kurban edilınelidir. İsmail, sadece çocuk değildir. İnsanların hayatında, Allah'ın huzurunda ve insanlar için kurban oluşu, aşkı, ahlakı ve özveriyi dile getiren bir tip ve bir aşamadır sadece. Kendisi İsmail olan gencin nesi vardır Oğlu olmayanın nesi vardır Onun, İsmail'inden daha değerli gücü, makamı, ünü ve-parası vardır ve İsınail'ini ve bin tane İsmail'ini kurban etmeye hazırdır. İsmail'i [seni gözleyen ve seni insan hayatındaki, tarihte ve toplumdaki büyük ilah! yükümlülüğünden alıkoyan en değerli şey anlamında J boğazlamalı ve kurban etmelidirler. O, İbrahim için bir oğuldu. Senin için başka bir şey

olabilir. Her dönemde,_kişiyi aşka ulaştırmayan, !sara çağırmayan, başarının ve zaferin doruğuna sürüklen1eyen ve sürekli olarak o üç şeytanın vesveselerinin oyuncağı yapan bir İsmail vardır. İbrahim'in üç aşamada, İsmail'i boğazla! buyruğunu alınca tereddüt ettiğini gördük Çoğunlukla şeytan o üç aşamanın ve üç kez tereddüt geçirmenin seınbolüdür, derler; evet. Şeytanın üç kez tereddüde

düşürmesidir. Ama niçin üç kez Çünkü insan, insani ve inançsal sorumluluklarını yerine getirmedebu üçünün oyuncağı olmaktadır hep. Soma, İsmail'ini öldür; İsınail'in her neyse, her kimse, hangi konumsa, seni kendine bağlayan ve alıkoyan ne ise onu öldür. Hedef yolunda en değerli bağını kurban ettiğinde aşk aşamasına ulaşırsın. Bu aşkla tasavvuf aşkı arasında fark vardır.

Tasavvuf aşkı, insanı bu aşan1aya ulaştırır ama bilinç ve tanımadan soma gelmez bu aşk Hint, aşk aşamasında kalmıştır, Araf at' tan ve M eş' ardan geçmeksizin. Avrupa uygarlığı ise Arafat ve Meş' ardan geçmiş, ama bu Müzdelife' de kalmış, aşk ve benlik sahnesine ulaşamamıştır.

Biz ise her üçünden de uzağız. Bu İsmail'i olumsuzladıktan sonı·a -ki ben kendim, o yalancı, göstermelik benim olabilir bu- ben kalırım geriye. Kalışım, bayram edişim, ihramdan çıkışım, özgürlük ve kurtuluşuro şehadetten sonradır. İhram ise bendeki bütün bireysel kişilikleri silip yok eder. Aynı şekilde böyle bir toplanınaya giriş, bireysel 'ben' oluşu, 'biz' -biz yoldaş insanlar- de eritir.2B3 Allah'a ulaşmamız da 'biz' yoluyladır. Kişilik, milliyet, sınıf ve sülale sahibi beni uzaklaştırdığımda, sadece insan toplumunda yer aldığımda ve mikattan, Allah' ın çağrısıyla ve bütün insanlarla bu büyük sahneye -ki burada yüz binlerce şekilsiz ve belirsiz 'sen' bir birine kaynaşmış tır- girdiğimde, 'ben' remizli olarak 'biz' e feda olur. Sonra, aşıkane tavaftayımdır hep. Soma Hacer gibi, akıllıca -maddi hayatı elde etmek için- sa'y [çaba] deyim .. Putperestliği, Kabeperestlik, Hacer'ül-Esvedperestlik, peygamberperestlik ve imamperestlik şekline dönüştürmem, Allah' a doğru giderim, tarihin birliğini tarihin başlangıcından

-Adem' den, Havva' dan ve tanımadan- başlayarak sergilerirn. Oradan [Adem' den] tanıma aşamasından somasına, haram bilincine ulaşınaya dönerim. Arafat [tanıma] ve Meş'ar [bilinç] aşamasından sonra Mina'ya ulaşırım. Bu

mesafede -tarihin başlangıcından İbrahim' e dek olan mesafede- hareket ederin1. Burada, bilinçli ve silahlı bir çabadansoma [tarihe egemen olan şu üç putu yok etmek için; Cellat ve fare, kurt ve fare, tilki, bu hannaslar.] en değerli kimsemi, en değerli şeyimi -kimi zaman bu ben olabilirim- kurban etme aşaınasına vannın. O zaman insanların genelinde 'ben'imi ve 'kendi'mi eritmekle, İbrahim'in öyküsüyle bağ kurmakla, Adem'e kadar gitmekle, geri dönmekle, bilgi, tanıma, ilim ve bilinç aşamalarından geçmekle ve yükümlü, temiz insani bilinçten geçip aşka ulaşınakla o gerçek 'ben' imin yalancı 'ben' imden kurtuluşu aşamasına varırım.

283 insan, tavaf edilen yere -topluma- girdiğinde, benin bize girdiğini, bireyselliğin çözülmekte olduğunu, ince

bir ırmağın büyük bir girdaba girişi gibi nasıl çözüldüğünü duyar!

Ali ŞERiAJi 669

Tüm bunlar, İslam'ın ve tevhidin sembolik olarak biçiınlenişi olup her yıl

bir nesil, bu gösteride oynamak ve kavuşmak üzere gönderilir. Kavuşma; Güçlerin

ortadan kaldırıldığı şey hacla kavuşur. Toplanma; Tefrikalar, kavıniyetler

ve soyperestlikler ortadan kalkar, birbirine kaynaşır. Aynı şekilde, bütün sahte

sınırları, bütün sahte aralıkları, bütün sahte perdeleri, bütün sahte örtüleri altüst

eder; insana üç boyutlu sistemlerin bindirdikleri ve insanı tike tike eden ve

yan yana koyan şeyi. Orada 'ben', Allah yolunda kendini kurban etmekle insanlara

ulaşır ve halkın ayağında sahte 'ben' in eritiln1esiyle Allah'a varır.

ADEM'iN MiRASI ADLI KONUŞMANIN ÖNSÖZÜ

Bu, yinelediğiın bir şeydir. Ayrıca bu, bir bidattir ki hem bir yazıyı yüzünden okuyoruın, hem de daha önce bir kez ele alınınış olmasına karşın onu ikinci kez ele alıyoruın. Buysa konunun iki bakundan önemli olmasındandır; Birincisi, burada anılan konu bakın1ından söz konusu olan önen1. Bizim için bu öğreti ve ailenin takipçileri olarak ve ayrıca bu aile ve özellikle bu olay üzerinde düşünen, dini düşüncelerimizi, inancıınızı ve imanıınızı bu olayın işgali altında bulan ve onu hayatıınızın ta kendisi duruınuna getiren insanlar olarak İmaın Hüseyin' e aşk beslemek, Kerbela hikayesi ve onun verdiği teessür, bir başka açıdan bu olaya bakınaınız ve bu çehreyi resınedip tanımaınız bakımından önemlidir. Ayrıca, bu yaşta, esas olarak, doğallıkla bu konuyla doğrudan ilişkisi · olmayan, ama mantıksal olarak ilgili olan birçok konu, bilincimin, bilgimin ve kaleın gücüınün elverdiği ölçüde ele alınn1ıştır; Toplumsal konular, insanlık tarihinde dinin rolü, aynı şekilde toplumsal ve sınıfsal temeller, insanlık hayatı boyunca süren kesintisiz tarihsel olaylar, bu olaylardan bizim yaptığımız çıkarınının

türü, tarih felsefesine olan inancınuz, başlangıcından sonuna değin tarihin değişiinine ilişkin algı tarzımız -ki bunlar, dini inançların bir parçası olup aynı zamanda biziın biliınsel ve felsefi inanışlarımızdır- aynı şekilde bizim, bugünümüz için işe yarar bir bilgi ve bilinç kazandırabilecek nitelikteki bir

çıkarım, sadece bir kıssayı ya da bir derdi veya bir musibeti nakletmek değil, aydınlatıcı, yol gösterici, şu anki dertleri duyumsayıcı ve aynı şekilde geleceğe doğru kılavuzluk edici bir çıkanın. İşte tüm bunlar, bu konunun yinelenmesinde rolleri bulunan öneınli etkenlerdir.

Bu yazı, bir kez arz ettiğim ve girişte de söylediğim gibi, bilinçli bir iradenin bir maslahat için doğurduğu bir şey değildir. Bu konuyu anlatınak ya da bir konferans hazırlamak veya bir makale yayın1laınak istemiyorduın. Bunun tersine, bu yılın Aşure gecesindeydi; ben JVIeşhed' de bulunuyordum ve bir programım yoktu, ne yapacağın1ı bilemiyordum. Belirttiğim. gibi ravza meclislerinden birine gitn1ek istedim. O gece her ınahallede, belki de her sokakta bu tür ıneclisler oldukça fazlaydı. Epeydir gitmeıniştim, gitmek için heveslenmiş ve bir feyiz aln1ak istemiştim. Bir ara, beniın bu eğilimimin, çocukluk ve gençlik dönemlerinde bu tür meclislerle ten1asımın çok olınası yoluyla edindiğim

yaşama biçimimden ve toplumsal eğitimimden kaynaklandığını ve bunun etkisiyle de yeniden bir anı tazelemek istediğimi, ruhsal ya da düşünsel bir ilginin beni bir taziye dinlemeye çağırdığını düşündüm. Sonunda gitmedim. Fakat bu iyi de, bu tarihte, bu toplumda ve bu kültürle yetişen bir kimse için her ne olursa olsun Aşure gecesi olağandışı bir gecedir. İlgisiz kalınamayacak bir gecedir,

kendimi, yazmakla, araştırınakla ve günün koşuşturmasıyla avutamayacağım bir gecedir. Öte yandan da insan böyle bir geceyi geçirmek için başka bahaneler bulamazdı. Ne yapacağım konusunda kararsızdım.

Oysa dinlenınek, hiçbir şey yapmamak da benim için güçtü. Sonra bir ara tuhaf bir çelişkiyle karşı karşıya geldim; Dini ve kutsal bir şehir olan Meşhed' de, dili Farsça, mezhebi Şii olan bir İranlı olarak Hüseyin hakkında düşünme

ihtiyacını, çilesini ve duygusunu taşıdığıını düşündüm. O zaman bütünüyle taziyeden ibaret olan bir şehrin, her yıl bu işle, Hüseyin'in taziyesiyle uğraşan bir halkın benim gibi sıradan birine ihtiyaç duymayacağını düşündüm. Tıpkı Dallas, Cenova ya da Nis gibi bir şehirde bulmuştum kendimi.

Böyle bir duyguya kapıldım, hatta daha kötüsüne. Gurbette gurbet duygusu basittir, ama vatanda gurbet duygusu çok zordur. Hepsinden daha zoru, insanın, kutsama, saygı ve yücelt~e gözüyle baktığı bir dostu olduğunu ve sonra onun insanların düşüncelerinde, duygularında, algılayışlarında ve kafalarında ne denli küçüldüğünü, tarihin ve insanların içinden sivrilmiş, ölümsüzleşmiş ve bilinci, duygusu bulunan her ulusa her zaman hayat, özgürlük, yücelik ve hareket ruhu verebilen bir kişiliğin gelenekleri ve törenleri uygulamak için bir araç durumuna düştüğünü görmektir. Bunu yapanları mahkum etmek istemiyorum.

Fakat en azından onun hakkında konuşanlada o kişilik arasında büyük bir mesafe bulunduğunu belirtmek istiyorum. Kıyamını, eyleminin etkisini,

kişiliğini, söylediklerini ve hareketlerini ne denli küçülttüklerine bir bakınız. Onlar, onun hareketine, onun düşüncesine, onun kişiliğine yapılan ihanetlerden söz etmezler. Oysa Hüseyin'in öğretisinden birnebze insan olmayı, cesareti ve yüceliği öğrenen küçük bir insan -sıradan bir insan- düşman karşısında nasıl durulması gerektiğini bilir. Buna karşın, böylesine inanılmaz bir destan yaratan görkemli bir insan, şehadetinin yücelik ve görkeminin doruğa ulaştığı kıyamının son anlarında gelip düşmanının en alt derecedeki memurundan nasıl da dilek ve de istirhamda bulunur. Bunlar katlanılamaz şeylerdir, bunlar işkencedir.

Thomas Wolf der ki; Yazınak hatırlamak için değil, unutmak içindir. Eh bette bütün yazılar değil ama kimi yazılar, unutmak için sığındığımız yazılardır. Çünkü o anlamın, o derdin sert pençesinden biraz olsun kurtulmak istiyoruzdur. Bu yüzden kimi zaman kendimizden bir kaçış olarak yazmaya sığınırız.

Ben de böyle oturup kendi musibetime, bu şehirde, bu gecede tutsağı olduğum bu işkenceli yalnızlığa ilişkin bir şeyler yazmayı düşündüm. Biraz yazdım ve Hüseyin'in söz konusu olduğu bir gecede kendimden söz etmenin utanç

verici olduğunu gördüm. Artık ondan söz ettim. İşte bu yazı, öyle bir ruh durumuyla,

öyle bir gecede sabaha dek yazdığın yazıdır. Onu şimdi size okuyorum. Gerektiği yerde de size onun yoruınunu yapacağım. Burada size, bu yazıyı

anlama anahtarı olarak arz etmem gereken birkaç genel terim var. Ardından da asıl metne geçeceğim.·İşte bu birkaç kelime, beniın inandığım düşünce tarzının temel terimleri ve esas ilkeleridir; Bunlardan biri 'tevhid' dir. İkincisi, benim sözünü ettiğim başka bir anlamıyla 'ş irk' tir. Şirk, ikicilik ten, yani iki tanrılılıktan ve iki ayrı tanrıya tapınmaktan ibarettir. Ayrıca teslis, yani üç tanrılılık da şirkin bir başka şeklidir. Ben, toplumbilirnde ya da tarih felsefesindeki her ikisi de ortak sınırlar içindedir- insanlığın -topluınbilimleri açısından söz ediyorum- kendi tarihleri boyunca iki dönem geçirdiklerine inanıyordum. Toplumsal değişimler tarihinde altı yedi dönemin bulunduğunu ortaya atan bilimsel sosyalizm felsefesinde ve Marksizm' de bununla çatışan bir görüş söz konusudur; Ortaklık dönemi ya da ilkel komün döneıni, kölelik dönemi, serflik dönemi, feodalite döneıni, burjuvazi dönemi, daha soma ileri sermayedarlık dönemi ve en sonunda da sosyalizm yani ilk döneme geri dönüş dönemi. Ben buna inanmıyorum. Bunlardan kimileri dönemdirler; yani toplumun altyapısı değişmiştir. Kimilerindeyse üstyapı değişmiş, o da altyapının değiştiğini sanmıştır. İnsanlık tarihi boyunca dönemlerden biri, insanın kabileler biçiminde toplu olarak doğanın kucağında yaşadığı ilk dönemdir. Bu insanın işi denizde, ırmak kıyılarında ve ormanda avlanmaktır. Avianma ve balıkçılık dışsal bakımdan ihtilaf olarak görünmektedir. Fakat bu dönemde bir ortaklık

yönü bulunmaktadır. Bu ortaklık yönünü şöyle açıklayabiliriz; Bu dönemde iş aracı ya yoktu ya da çok küçük çaptaydı. Örneğin, ucu av için sivriltilmiş bir taş parçası. Herkes bir taş parçası alıp bu işi yapabilir ve bu· onun yetkisinde olabilir. İş araçları, kimilerinin sahip olup kimilerinin yoksun kalacağı, sonra da araçlara sahip olanların bu iş araçlarını, bu araçlardan yoksun olanları sömürmek için bir araç kılacakları ölçüde ileri değildi. İş aracı yoktu ya da olsa bile bunlar, herkesin doğadan elde edebilecekleri nitelikteydi. Üretim ve hayat kaynağı doğaydı. Deniz, ırmak ve orman bireyin mülkiyetinde değildi. Dolayısıyla bütün bir kabilenin, bütün kabile bireylerinin bir ormana girdiklerini, kuşların, av hayvanlarının, orman meyvelerinin tümünün hepsine ait olduğunu görüyoruz. Girdikleri ırmaklarda bulunan balıkların tümü eşit olarak hepsinin elindeydi. Çalışma araçları, gıda üretim ·kaynağı, hayatın temel öğeleri eşit olarak hepsinin elinde olduğu için bütün bireyler eşit olarak birbirleriyle kardeştiler. Çünkü birbirleriyle eşittiler.

Bu, toplumsal mülkiyet ve beşerin toplumsal yaşayış dönemidir. Bu dönemde bütün bireyler, birbirleriyle eşit ve benzerdirler. Aynı olanaklardan yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla bu insanlık kabilesi, bu toplum, yüz, bin ve beş yüz bin kişide var olan bir ruhtu. Tek 'biz' i ve tek bir aileyi oluşturuyorlardı. Hepsi birbirlerinin hacıları ve kardeşleriydiler. Hayat, bir grubun tekelinde

ve başka bir grubun elde etmesinden uzakta olmadığından aralarında rekabet ve düşmanlık oluşmuyor, iki üç gruba ayrılmıyorlardı. Bütün bireyler, doğanın ·cömert sofrasının başında konuktular. Dolayısıyla aralarındaki ilişki, dostluk, akrabalık, eşitlik ve sonuçta da kardeşlik ilişkisiydi. .Burada toplum bir tek 'biz' dir, bir ailedir, bir ruhtur. Eşit olarak bütün bireyler birbirlerine benzerler. Düşmanlık, aldatıcılık ve cinayet için hiçbir neden yoktur. Burası, ahlak! açıdan insanlık hayatının altın dönemidir. İleri bir uygarlık yoktu, teknik ve araç gereç yoktu. Şehirler büyük ve görkemli değildi, ama insanlar iyiydiler.

Sonra, bu bir tek 'biz' ve bir tek ruh, toplumsal bir vahdette yaşayan insanlık görüş ve ruhunu, dünyada da evrensel bir vahdet ruhu ve görüşüyle düşünmeye uygun kılmıştı. Onların toplumsal hayatlarında ihtilaf yoktu. Gözleri, doğa dünyasında ihtilaf görmüyordu. Siz, kimi zaman ruh durumunuzun kötümser bir şekle girdiğini, hayattan ızdırap duyduğunuzu görürsünüz; bu durumda dışarı çıktığınızda bütün insanlığı, bütün dünyayı, yeri ve göğü, işyerindeki ya da evdeki o iç hayatınıza koşut olarak gördüğünüzü hissedersiniz. Bunun tersine, evde, aşkla, mutlulukla ve sevgiyle dolu bir hayat sürüyorsanız, sevmekten, gönençten ve insanlıktan kaynaklanan bu ruh durumuyla dışarı çıktığınızda herkesin yüzünde kardeşlik ve eşitlik okursunuz, her türlü düşmanlığı boş görürsünüz, hatta size kötülük yapan, sizi inciten düşmanlarınızı bağışlamak istersiniz. Bu yüzden, beşerin hayatı eşitlik, kardeşlik ve birlik

üzerine

kurulu olduğunda dünyayı adalet ve birlik üzerine kurulu görür. Bu dönem, toplumsal tevhid, ilahı ve din! tevhid dönemiydi. Yani dünya görüşü, bir birlik, çelişkisizlik ve çatışkısızlık şeyi taşıyordu. Topluma ve dünyaya tek bir ruh egemendi. Dolayısıyla tevhid, dünyevi bir gerçek olmak yanında, genel eşitlik ve sınıfsal birlik temeline dayalı bir toplumsal sistemle uyumlu bir düşünüş

ve görüş tarzıdır.

Toplum değişti. Çiftçilik dönemi geldi. Balıkçılık ve avcılık tarım üretiinine dönüştü. Tarım alanı ve tarım için gerekli su kısıtlıydı. Bir kesimin sahip olup bir kesimin de yoksun kalması gerekiyordu. Pekala, kim sahip olacaktı Bu toprak parçasının şu birkaç kişinin ya da bir kişinin tekelinde olmasını ve ötekilerin

bundan yoksun kalmasını belirleyen ne gibi etkenler bulunmaktadır

Sadece tek bir etken Güç. Çünkü henüz güçten başka herhangi bir etken bulunmamaktadır.

Henüz hukuk, yasa, hukuk! ve iktisad1 yorumlar vs. bulunmamaktadır.

Orada insanlık ilk kez olarak böyle bir durumla karşı karşıya

kalmıştır. Ötekilerden daha güçlü olan kesiın, bu tarım alanlarını işgal etmiştir. Yapı yağma üzerine kurulursa elbette hiç kimse, gerektiği ölçüde yağmalayamaz. Bu genel bir yasadır. Böylelikle, herkes taşıdığı güç ölçüsünde, kullanabileceği alandan daha fazla alanı tarım için tekeline aldı. Bunun kaçınılmaz SO'

nucuysa çoğunluğun topraksız kalmasıydı. Çoğunluğun kendi rızkını sağlayabilınek

için çalışabiieceği bir toprağı bile yoktu. Topluın iki kutba ayrıldı. Bu

'biz' -bir tek 'biz'- 'ben' ve 'sen' şeklinde iki kutba ayrıldı. Ben ve sen bir ka biAll

ledendik Ama şimdi benim, ihtiyacımdan fazla varlığım var. Seninse günlük

ihtiyacını karşılayacak kadar bile varlığın yok Öyleyse benle sen artık bir değiliz.

Sen beni 'gasıp', 'zorba' ve 'zalim' olarak görüyorsun. Hep ya beni yenip

yok etmeye ya da hile ve aldatmacayla kendini bana yaklaştırmaya çabalıyorsun.

İlişki değişıniştir.

Ben, bu kaynaklann güçlü sahibiyim. Ya seni ihtiyacımdan fazla olan, kendi

toprağımda zorla çalışmak durumunda bırakmalıyım ya da seni aldatarak

burada çalışmaya ikna etmeli ve burada çalışman gerektiğine, Allah'ın seni

böyle yarattığına inandırmalıyım; başka yolu yok Dolayısıyla ben güce ya da

aldatmacaya ihtiyaç duydum; Makyavelci siyaset. O, Le Prince adlı kitabında,

bir ülkenin iki şeyle yönetilebileceğini söyler; Ya aslan olmakla ya tilki olmakla.

Ya sertlikle ya da aldatmacayla. Tıpkı bizim şu sözüınüz gibi; Memleketi

iki şeyle elde tutarlar; Biri parıltıyla, biri sarı renkle. Biri kılıç, biri altın. Dolayısıyla

tek 'biz', tek topluın iki parça olunca, iki kutba ayrılınca, güç, aldatmaca,

yaltaklamna, aşağılık, kölelik ve onun buna, bunun ona tecavüzü, insanı

ilişkiler biçimini oluşturdu. Toplum, 'ben' ve 'sen' toplumu oldu. Toplumda çelişki ortaya çıktı. Bu toplumsal çelişki insanın ruhuna yansıdı. Bu sınıfsal ve toplumsal ikilik, görüşümüze yansıdı. Gördüğümüz dünyayı iki tanrı olarak görür olduk

Toplum iki parça olunca dünya da iki parça olur. Toplumsal ruh iki tane olunca, dünyaya egeınen ruh da iki tane olur. Tek tanrı iki taıu·ıya dönüşür. İkicilik, iki tanrıya tapınma ve Ahura ile Mazda oluşur. Niçin Toplumun sınıfsal ikiliğini açıklayabilınek için. Ben daha üstünüm, sen daha aşağısın. Sen benim için ırgatlık etınelisin, bense senin için istediğıın gibi davranmalıyım. dediğimde bunu açıklamalıyım. Nasıl açıklayayım Gücümüz yetti de bu işi yaptık diyemeyiz. Buna karşılık o, gücün azalınca ben gelip sistemi değiştiririm diyebilir. Öyle bir iş yapmalıyım ki o, bu ikilik sisteminin ebedi ve doğal olduğuna inansın. Ebedi, doğal ve değişmez olduğunu söyleyebilmem için. Allah'ın istediği budur. demeliyim; Dünyanın iradesi budur. demeliyim; Doğanın tecellisi, yaratılışın hikmeti, varlığın ve oluşun gölgesi bu. demeliyim. Yoksa varlık ikilik üzerine kurulu değil mi Toplum da ikilik üzerine kurulmuştur. Toplumsal hayatta çelişki bulunmaktadır, hayır ve şer bulunmaktadır, hıyanet ve adalet buluıunaktadır, zulüm ve hoşgörü bulunmaktadır, üstün ve aşağı bulunmaktadır, iyi ve kötü bulunmaktadır. Bunlar geçici değildir, arız1 değildir; asıldır. Neden Çünkü hayır ve şer alemde vardır,

ve Ahura alemde vardır, karanlık ve ışık alemde vardır. Çirkin ve güzel aleında vardır. Öyleyse iki tabaka olan topluıngeçici ve arız1 değildir; ikili olan dünyadan bir yansıınadır. Dolayısıyla ikicilik ve iki tanrıcılık, iki tabakalı ve iki kutuplu -egeınen tabaka ve yönetilen tabaka- toplumun düşünsel altyapısı olmaktadır.

Bu, işin başıdır. Toplum ilerledikten sonra uygarlık oluştu. İleri toplumlar,

ileri dinler, ileri felsefe ve edebiyatlar ve oldukça ileri toplumsal kurumlar oluştu. Hükmedici bir güç durumundaki bu egemen tabaka -herkesin çalışmasını tasarrufunda bulunduran o malik- artık bir tek birey olarak kalamadı.

Egemen tabakanın kendisi bir birimdir, ama üç çehre kazanmıştır, evrim geçirmiş

ve uzmanlık daUarına ayrılmıştır; Biri, iktisadi mülkiyet boyutu ya da çehresi oldu [ancak yine de egemen tabakanın bir parçası olarak kaldı]. Biri, toplumun siyasi hükümetinin boyut ya da çehresi oldu. Biri de toplumun dini ve itikadi yönetiminin boyut ya da çehresi oldu. Toplum üç boyut kazandı. Bu üç boyut eskiden de vardı, ama gelişmeınişti, iç içeydi. Ama şimdi gelişti. Dini iman -dini inanç- halkın kalbinde mevcuttur. İktisadi güç toplumda vardır. Bu durumda toplumun gelişmiş üç gücü bulunmaktadır; Din, siyaset ve iktisat.

Tek egemen sınıfın tekelinde bulunan bu üç güç, şimdi egemen sınıfta üç çehre olarak cisimlenmektedir; İktisadın mazharı olan kimse, siyasetin mazharı olan

kimse, dinin mazharı olan kimse. Her üçü de egemen sınıfın yetkisindedir. Her üçü de resını çehrelerdir. Kur'an'ın diliyle konuşursak daha da aydınlanacaktır; Mele, mutı·ef ve ruhban.

Kur'an [Tevrat değil Kur' an], bu üç isimden hep yakınmaktadır. Mele, gözü doymazlardır. Mutref, iri cüsseli varsıllar olup hiçbir toplumsal sorumluluk duymayanlardır. Ruhhan ise resını din temsilcileri olan rahiplerdir. Egemen sınıfın sacayağını oluşturan bu üç güç, Kur' an' da üç çehrede somutlaşmıştır; Biri Firavun [melenin önderi, yani baskı gücünün cisimlenişi], ötekisi Karun' dur [para gücünün cisimlenişi]. Biri de Bel' am' dır [egemen sınıfın elinde bulunan toplum dininin ve zühdünün cisimlenişi]. Bu üçü -Yahudiliğin fasit bir ruhanisi olan Bel' am, büyük bir sermayedar olan Karun ve müstebit bir hakim olan Firavun- egemen sınıfı oluşturan üç çehredir. Bu üç çehre, bir egemen

sınıftır. İşte teslis; Üç tanrı, üç rab oluşmaktadır yeryüzünde. Bunların gökteki gölgeleri de üç tamıyı oluşturur. Dolayısıyla yeryüzünde üç tanrı ortaya çıktığında gökte de üç tanportaya çıkmaktadır. Üç tanrılılığın oluşması bu yolladır. Buna göre bu yasa [arz ettiğim yasa] doğrultusunda şirk döneminde her ileri toplum üç tanrılı olmalıdır. Ben hepsini buldum; Yunan' da Zagreus, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. Hint'te Vişnu, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. Orta çağda Mesih, üç çehresi bulunan bir tanrıdır. İran' da da sadece iki tanrının bulunduğunu gördüm. Fakat İran Sasaniler döneminde ilerlemiş durumda

olduğu için üç tanrılılık aşamasına ulaşmış olmalıdır. Bir süre dolaştım ve bir ara, bu aşamaya ulaşmış olduğunu gördüm. Ahuramazda ateşinin sembolü olan üç ateş -kutsal ateş- vardır; Biri, Azerbaycan' da bulunan ve şehzadelere özgü olan 1 Azergoşnesb' dir. Biri, ruhanilere özgü olan 1 Azerpars'tır. Ötekisi de Sebzevar yakınlarında bulunan ve köylülerle çiftçilere özgü olan 1 Azerborzinmihr' dir. Sıradan insanların ise ateşleri mateşleri yoktur; ne Ahuramazda ateşi vardır onların, ne de mangaZ ateşi. Ahuramazda'nın yine bu aşamada toplumsal değişimden dolayı, her biri bir toplumsal sınıfı ve toplumAli ŞERiATi 615

sal bir kesimi koruyan üç ateşe dönüştüğünü görüyoruz. Benim bu yoruınumu doğrulayan kanıtlardan biri, ikilik döneminde, yani toplumun iki sınıfa ayrıldığı dönemde iki sınıflılığı açıklamak için oluşturulan iki tarunun -iki tanrılı dinlerde- birbirinin karşıtı olmasıdır. Niçin Çünkü iki sınıf birbirinin karşıtıdır. Oysa üç tanrılılık döneıninde üç taıu·ı aynı zamanda birdir, tek tanrıysa aynı zaınanda üçtür. Bin yıldır Katalik alim ve filozofları, bu insanlara anlatıp durdukları halde bu insanlar, Mesih'in bir iken aynı zamanda nasıl üç olduğunu, üç iken de aynı zaınanda nasıl bir olduğunu bir türlü anlaınıyorlar. Papanın bir olmakla birlikte üç olduğunu, üç olmakla birlikte de bir olduğunu da bir türlü anlaınıyorlar. Yani papanın hem siyası gücü, heın iktisadi gücü, hem de ruharn ve dini gücü vardır. Güzel. Bu üçü aynı zan1anda bir papa eder. Anlaşıldı.

Bunlar, onun gök tanrısı olduğunu sanıyorlar. Hayır, kimi zaınan üç boyutlu hale gelen -tıpkı ortaçağdaki papa gibi her üç işi de yapan- yer tanrısıdır. Dolayısıyla, teslis, tek taıu·ının üç tanrı olmasıdır. Çünkü toplumda tek egeınen sınıf, aynı zamanda tek sınıf olan üç sınıfa dönüşmüştür. Öyleyse bu teslis, üç tanrıyı oluşturan egemen sınıfın üçlülüğünün açıklaması ve yansımasıdır.

ikicilik ise iki tanrıyı oluşturan toplumsal sınıf ikiliğinin açıklaınasıdır.

Tevhid ise eşitlik, kardeşlik ve uyum sistemiyle ve toplumsal vahdetle uyumlu tek tanrılılığın ve dünya vahdetinin açıklamasıdır. Bu toplumun değişiınidir;

Bizim tarih felsefemiz de bunu anlatmaktadır. Bizim inandığımız tarih felsefesine -özellikle Şia' nın tarih felsefesi tekmil dir- göre, insanlığın başlangıcından beri tarih bir çizgi üzerinde hareket etinektedir ve ahir zaınana, yani tarihin sonuna dek sürüp giden bir savaş olmaktadır. Sonunda orada cebri bir adalet ve eşitlik devrimi ortaya çıkar. Sonra da insanlık başka bir çizgiyi kat eder. Bu durumda, insanlığın başlangıcından başlayıp bir zamana dek olan bir dönemimiz vardır. Yani nihai ve beşeri devrim. Bunun başı neresidir.

Kur'an'da Adem'den söz edilirken insan türünden söz edilmektedir. Yani Adenı'in nitelik ve durumları, felsefi açıdan insan türünün nitelik ve durumlandır.

İnsanlığın tarihi, Kur'an'da ve Tevrat'ta, Habil ve Kabil hikayesinden başlar. Habil ile Kabil, iki kardeştir; Adenı'in oğulları. Babaları birdir. Dinleri birdir.

Anaları da birdir. Aynı soydandır lar. Aynı yerde yetiştirilmişlerdir. Çevreleri

de aynıdır. Bu yüzden, kardeşlerden biri sinemaya kafeye, biri de caıniye gitmiştir

diyeıneyiz. Çevre yoktu. Sadece iki insandılar. Çevreleri de aynıydı ama

biri insan öldürınenin, kardeş katilliğinin seınbolü ve tecavüzü ilk ortaya çıkarandı;

öteki de ruh sağlığının, hak karşısında tesliının, şefkatin, fedakarlığın

seınbolüydü. Niçin Bu ikisi her yönden denktir; Soy açısından, çevre açısından,

din açısından, ana-baba açısından denktirler.

Neden iki karşıt ve çatışık kutup oldular Gördüğüınüz gibi, Kabil ile Habil'in

iki nişanlısı vardır; Kabil kendi nişanlısına bağlı kalmaz ve onunla yetinmez.

Kardeşinin nişanlısını onun elinden alınak ister. O, kendi hakkıyla yetin676

iSLAM BiliM

mez. Sonunda işi o kadar ileri götürür ki onu öldürınekle tehdit eder. Habil der

ki; Sen benim kardeşimsin. Eğer hakkıma tecavüz edip beni öldürmek için

elini uzatırsan ben hiç tepki göstermem. Bu iki insanın birbiriyle nasıl konuştuklarına

bir bakınız. Babalarının [Adem'in] huzuruna varıp şikayette bulunurlar.

Adem şöyle der; Başka yolu yok. Siz Allah' a ve dine inanmaz mısınız

[Adem onların peygamberleridir.] Evet derler. O da der ki; Yarın Allah'ın

huzuruna birer kurban sunun. Allah hanginizin kurbanını kabul ederse o haklıdır,

öteki buna boyun eğsin. Derler ki; Çok iyi. Ben, olayın aslında ne olduğunu

buradan anladım. Habil gider ve sürüsü içinden kızıl tüylü en genç devesini Allah için seçip kurban eder. Kabil ise gidip bir deste solgun buğday alır ve kurban etmek için yakar. Yani o, dininde de sahtekarlık yapar ve inandığı Tanrı'ya şapka giydirmek ister!284

Elbette Kabil'in kurbanı reddedilir, Habil'in kurbanıysa kabul edilir. Şimdi Kabil en azından -kendi kararına uyarak- Allah'ın hükmüne boyun eğmelidir. Fakat boyun eğmez. Sonra da gidip Habil'i öldürür. İlk kez bir insan başka bir insan eliyle öldürülür. İlk kez Allah karşısında, din karşısında, ilk isyan başlar, ilk dini aldatmaca başlar. Tüm bunların seınbolü Kabil' dir. Kabil'in gidip solgun bir buğday demeti getirdiğini gördük Buradan ben şu sonuca vanyorum;

Bu ikisi birbirleriyle kardeş olmaları, eşit koşullarda ve aynı çevrede yaşarnalarına karşın yaptıkları işler farklıdır. İhtilaf iş türündedir. Habil, hayvancılık ve avcılık dönemi insanıdır. Kabil ise daha sonra gelen bireysel mülkiyet, tekelcilik ve tarım döneminin insanıdır. Dolayısryla Kabil'le Habil'in savaşı, insanlık tarihindeki iki toplumsal sistemin savaşıdır. Kabil'le Habil'in savaşı, iki çelişik döneme bağlı iki insanın savaşıdır; Genel eşitlik dönemiyle bireysel tekelcilik dönemi. Kabil bu dönemin, Habil ise o dönemin insanıdır. Habil'in ölüp Kabil'in

sağ kalışı, adalet ve eşitlik sisteminin, kardeş insanın, insanlık, kardeşlik ve

adalet ilişkileri esasınca yaşayan insanın gidip sisteminin mahkum olması demektir.

Kabil'in tarihte varlığını korumasıysa, dini araç kılan sistemin, Allah

karşısında isyan eden sistemin, ahiald kayıtları hiçe sayan sistemin, Kabiki

sistemin tarihe egemen olması demektir. Savaş, tevhid ile şirkin savaşı, dinle

dinin savaşıdır.

Şirk -belirttiğim gibi ikicilik ve üçleme- iki tanrıya, üç tanrıya ihtiyaç duyan

Kabil dinidir. Halk kitlesi -ümmet- ise tarih boyunca hep tevhid arayışı içinde

-olınuştur. Çünkü beşeri tevhidin arayışı içinde olmuştur. Dolayısıyla şirk, daha

sonradan Kabiki sistemi açıklamak amacıyla Kabiki sisteın tarafından yaratıl-mıştır.

Tevhid ise tarih boyunca, Habil'in varisieri aracılığıyla hep kıyam eden

bir hareket olmuştur. Egemen Kabiki sistemle -resmi din, bireysel mülkiyet,

284 Şimdi de bu tür kişiler var! Sorumluluklarını ya da dini borçlarını gidermek için türlü kalpazani ıkiara başvururlar.

Örneğin; vergilerini azaltmak için türlü yolları denerler. Bunu başardıysan şapka giydirmiş olursun! Acaba

kimin başına giydirmiş olursun şaplayı Kabil böyle bir adanıdır; çocukları da böyledirler! Tarih boyunca bu Kabil

kesimiyle Habilkesimi birbirleriyle savaşıp durmaktadır.

para, baskı ve sahte dindarlık karışımı bir sistemle- savaşımda bulunmuştur.

Öyleyse tarih, her zaman Habil ile Kabil'in savaşından, biri ilk gerçeğin ardında,

öteki de halkı dinle aldatmanın ardında olan iki din olarak tevhidle şirkin savaşından

ibarettir. Biri üç boyutlu egemen mele, mutref verahip sınıfı, biri de

çoban peygaınberlerin önderliğindeki halkjnas. Halka önderlik eden peygamberlerin

tümü çilenin, yoksulluğun, çalışmanın ve yoksunluğun içinden çıkmışlar

sonra da para, baskı ve din1 aldatmaca tamılarına saldırınışlardır.

Bu silsilenin başı olan İbrahim, gürzüyle meydana girer ve şirk dininin

sembolü olan putları, her biri bir ailenin ya da bir soyun ya da bir sınıfın çıkarlarını

koruyan putları gürzüyle parçalar. Soma Neınrut'la savaşa tutuşur.

Nemrut onu ateşe atar. O, savaşını sürdürür. Soma onun varisierinden Musa,

Firavun'la Bel' am' la, Karun'la ve zamanın mele, mutref ve rahibiyle savaşır.

İsa, Yahudilik dininin ınabedi ınağaza ve dükkan haline getiren fazit ruhanileriyle,

aynı şekilde Roma askerleriyle ve sömürme ve köle ticareti yoluyla halkın

kanını emen sermayedarlada savaşır. İslam Peygamberi ise Taif' in bahçe

sahipleriyle, Kureyş tüccarlarıyla, aynı şekilde Bizans ve Sasani imparatorluk

güçleriyle ve ayrıca zamanının Bel' amlarıyla savaşır. Sonra da onun varisleri,

savaşı aynı şekilde sürdürürler. Ne zamana dek Ahir zaınana dek. Bu savaşta,

bu iki saf Habil'le Kabil zaınanından beri karşı karşıya savaşmaktadır ve insanlık

sürekli olarak birbirinden uzaklaşmaktadır. Tek cins olan bu insanlık, şiındi

sürekli birbirinden uzaklaşmaktadır. Tek cins olan bu insanlık, şimdi sürekli birbirinden uzaklaşan iki cins olup çıkmıştır. Bu uzaklaşış ahir zaınanda evrensel bir devriın oluncaya, bu ikilik ve çelişki birieşineeye dek sürecektir. O zaman tevhid dünyaya, beşeri vahdet de yeryüzüne egemen olacaktır. Böylelikle hem sosyal adalet, hem de hakikat dünyada dirilecektir. O, ahir zaman devrimi sorırası sisten1 döneınidir. Bu, tarih felsefesidir. Soma, beniın söylediğim şekliyle

bu tarih felsefesinin rastlantı olarak Mezopotamya'da resmedildiğini gördüın. Sanki coğrafya, size anlattığım bu tarihsel hikayeyi Mezopotamya'nın

yedi bin yıllık bir tarihsel geçmişi olması nedeniyle, söylediğiın bu tarih dönemlerinin

tümü Mezopotamya'da varlık bulmuştur; Asurlular burada yaşadılar.

İbrahim'in öyküsü burada geçti. Nemrut'un öyküsü burada geçti. Yahya'nın

öyküsü burada geçti. Nuh'un öyküsü, Nuh'un geınisinin ve Nuh tufanının

öyküsü burada geçti [tüm bunlar Mezopotaınya' da olınuştur]. Soma, Ba'l'in, puthanelerin ve şirk sembollerinin öyküsü de burada geçmiştir. Hüseyin'in

öyküsü de burada geçıniştir.

Sonra, bu Dicle ve Fırat nehirlerinin, birbirlerine olan o denli dakik benzerlikleriyle

birlikte sanki bu iki sınıfı, bu iki safı temsil ettiklerini gördüm. O kadar

ki ben tarihi size bu durumda resmederken sanki harita üzerine bir çizgi

çekiyorum. Dicle ve Fırat, belirttiğim tarih felsefesine göre bu iki tarih akımının

sembolüdür. Burada [salondaki harita üzerinde gösteriliyor] İran, şurada Irak,

kuzey batıda Ermenistan ve Türkiye var. Ermenistan, Türkiye ve Ararat dağla678

rı, eriyen buzların ve karların kaynağıdır. Bu iki akım, hep tek kaynaktan ortaya

çıkar. Bu iki akım, sonra birbirlerinden yavaş yavaş uzaklaşır, uzaklaşırlar.

Sonra da yavaş yavaş yeniden birbirlerine yaklaşır lar. Bağdat' ın yakınına vardıklarında

-ki burası İslam tarihininmazharıdır-ikisi birleşirler. [Artık hangisinin

Dicle, hangisinin Fırat olduğu anlaşılmaz]. Şattu'l-Arab'ı yaparlar. Sonra

Dicle'yle Fırat el ele vererek Basra körfezine girerler. Basra körfezinde vahdete

erişirler ve ikilikleri ve savaşları ortadan kalkar. Dicle'yi, tarih boyunca süren

adaletçi ve Habilci hareketin çizgisi olarak Kara Fırat'ı da Kabiki egemen sistem

olarak alırsak, bu Dicle ve Fırat'ın, tıpkı Kabil ve Habil gibi birbirleriyle bir

olduklarını [Adem' den kaynaklandıklarını], sonradan azar azar birbirlerinden

uzaklaştıklarını ve sürekli uzaklaşmayı sürdürdüklerini anlarız.

Tarih boyunca hakim sınıfla ınahküm sınıf birbirinden uzaklaşır. Zulüm

safıyla adalet safı, şirk safıyla tevhid safı tam olarak ayrıdır. Aralarındaki ilişki

savaştan ibarettir. İslam gelince, hilafet gelince saflar karışıyar ve artık ne olduğu

bilinmiyor. Adresler kayboluyor. İslam tarihi adına Şattu'l-Arab yapılıyor.

Sonunda da bu Dicle'yle Fırat'ın yine Basra körfezine vardıklarını görüyorliZi

orada o ahir zaman devrimi bulunmaktadır. Bu devriınle, beşeri çelişki, ikilik, iki saflılık, yeniden beşeri vahdete, genel eşitliğe ve kardeşliğe dönüşür. İki ırmak bir denizde yaşamaktalar. Dolayısıyla, insanlığın ilk dönemindeki sınıfsız toplumda bir tek biz'in bulunması, sonradan ortaya çıkması gibi bu iki ırmak da birlik içindeydiler, sonra birbirlerinden ayrıldılar, en sonunda da Basra körfezinde yeniden birliğe ulaştılar. Fakat başlangıçtaki birlikleri dağ, taş ve buz etkeninin bulunduğu donuk bir birlikti. Sonundaysa onların birlikleri akış, deniz ve hareket birliğidir. Buna göre Mezopotamya tarihtir. Dicle ile Fırat da iki hak ve batıl, adalet ve zulüm düzeni dir. İşte Dicle ve Fırat' ın yatağında

Habil'in varisierinin tümü, Kabil'in varisierinin tümüyle, o üç boyutlu sistemle savaştadır. Bu savaş sahnelerinden biri, Fırat kıyısında bulunan Kerbela' dadır. Kerbela' da dökülen kan, Fırat'ın yatağında hareket eden ve Fırat yatağıyla olan sürekli savaşta Basra körfezine dekvarır.

Açıklama Aşağıdaki konuyu Şehid Ali Şeriati XII. dersin sonunda anlatmıştır. Dersin esas alanıyla ilgili olmadığından bu kısmı 'Ekler' e almayı uygun bulduk.

Saint Simon, Marx'tan iki kuşak önce toplumbilim konusunu çatışma ve sınıf sistemine göre ele alan, hatta sınıfsız toplum ideolojisini ortaya koyan Marx'ın tersine sanayi toplumu ideolojisini ortaya koyan ilk toplumbilimcidir. Her şey sanayi güdümündedir, sanayi temeldir. Din bile artık sanayileşmiştir.

Din ve ahlak, bir sanayi toplumunda bireyi, üretiıne ve sanayinin ilerlemesine yardımcı olan bir vida durumuna getiren değerler ve inançlar dizgesidir. Bu hümanizm olup Snint Simon dinidir. Bu, Saint Simonizm dinine hatta Saint Simonizm mabedine [mabed de yaptı, öteki işleri de düzenliydi!] dönüşmüştür.

Dünyada sınıf çatışması konusunu ilk olarak şiddetle ortaya atan

oydu.

Sınıfsal savaşımın ve sınıfsal görüşün, Büyük Fransa Devriıni'nde bu açıklıkta olmayan bir konu olduğunu görüyoruz. Savaş sınıf savaşı olmakla birlikte siyası, düşünsel, ideolojik, ahlak! ve insanı konular, temel ve dayanak olarak sınıfsal konuların gündemde oluşundan daha çok gündeındedir. Toplumsal sınıf konusunu, biziın bugün anladığımız -sonunda da Marx' a ait olduğunu sandığın1ız- bakış açısıyla kendi sanayi toplumunda gündeme getirmiştir. Fakat sınıfsal çıkarım biçiıni doğru değildi ya da şimdi kimse ona inanmamaktadır. Her bir topluınun birinci altyapısının kendi sınıfsal bölüınlenişi olduğuna, dinin, ahlakın, iktisadın ve üretiınin onun üzerinde yer aldıkiarına dayanmak ve sınıf çatışmasını -ki Marksizm bu yönüyle tanınmıştır- altyapı olarak almak, hiç kuşkusuz dünyada Saint Simon'a ait bir olaydır. Sonunda o, her topluın bireylerinin iki sınıfa ayrıldıklarını söyler; Biri sanayi sınıfı, ötekisi parazit sınıfı. Sanayi sınıfında heın işveren ve fabrika yöneticisi, hem sermayedar, hem de orada çalışan işçi tek bir sınıfı oluşturur. Sınıfı, sınıfsal sömürü bağlamında

alınaz; sınıfsal ilişkiler ve üretiıilin konumu -üretiının oynadığı rol- -bağlamında alır., Bu yüzden hem sermayedar, heın işçi, üretimde aynı rolü oynarlar. DolafısıyJa- sanayi üretimi kutbunda çalışan -ister işçi, sömürülen; ister sermayedat iömüren olsun değişmez- herkes tek bir sınıfı oluşturur. Geri kalanı hepten asalaktır; aklıınıza gelen herkes asalaktır, asalak sınıfındandır. Sanayi sınıfına bağlı olanlar bunun dışında yer alırlar [bürokratlar, toplumbilimciler vb.]. Bunlar, sanayi üretiınine katkıda bulunabilirler ve yan gruplar olarak sanayi sınıfına bağlı sayılırlar. Sanayide ve sanayi üretiminde payları bulunmayanın hayatta da bir hakkı yoktur. Bu, Saint Simon'un endüstriyel sınıfsal topluınbilimin ve endüstriyel dinidir [elbette bu kısacık değini de açıklayabildiğimiz kadarıyla]. Aynı görüşü Marx sınıfsal toplumbiliminde ve tarihsel konuları değerlendirişinde -ki sınıf çatışması tek etken olarak söz konusudur- Saint Simon' dan almaktadır; özellikle bireysel hayatının üçüncü döneminde. Öteki oturumda [XIII. derste] Marx'ın toplum bilimcilik dönemindeki tarih felsefesini metnin kendisinden anlaşıldığı biçimiyle arz edeceğim. Bu konular daha çok aydınların kafasını kurcaladığından, belki de bu Marx' ın tarih felsefesinden daha açık ve daha dakik bir çözümleme olacak. Belki bilinenleri taınam-lama yönünde olacak Yirminci yüzyıl Marksizm'inde ortaya atılan yeni konuların tarih felsefesini bütünleyici olarak anlatacağım.

EKlER ll

Açıkiama Aşağıdaki konu, XIII. dersten bir bölüm olup dersin asıl konusuyla uyumlu olmadığı için 'Ekler' bölümüne alınmıştır.

Bir duyuru olarak size iletmek istediğim konu, film ve slayt programıdır. Özel olarak cumartesi ve çarşamba günleri burada film ve slayt

programlarımız olacak. Bu işte her türlü çalışmayı yapanlar ve bu yolda teknik ve mali yardımlar yoluyla teşvikte ve manevi yardımda bulunanlar ve de bu yolda herhangi bir biçimde hizmette bulunabilecek herkes, kısacası meseleleri kendi başlarına ayırt edebilen ve klişelere ve markalara bakarak yargıda bulunmayan herkes, bu programlar görünüş ve dekor bakımından dini bir edim olmasa da, örneğin sevabı bulunmasa da [ahirette örnek olarak slayt için şu kadar 'ha sene' yazıldığını belirten bir liste yoktur] hiç olmazsa bugün gerçeğin mesajının bir nesle ve çağa ulaştırılmasında filmin, fotoğrafın, slaytın ya da tiyatronun ve gösterinin en azından halka yemek ikramı kadar etkili olduğunu ve belki bu nedenle sevabının da bulunduğunu bilmelidir!

Elbette bu yol, işin başlangıcı olduğundan eksik de olacaktır. Fakat eksik işi başlatmak, eylemde tamamlamak, hem tecrübe kazanmak, hem de işin özünü öğrenınek gerek. Bu yolda birşeyler yapmak isteyenleri işbirliğine çağırmak gerek. Belki de biz, birkaç yıla kadar, bu en büyük

propaganda ve düşünce silahını [ki her halükarda bizim dışımızdakilerin elindedir ve doğrudan doğruya bizim elimize geçmezse -ki geçmektedir- en azından bu büyük olanaktan da yararlanamayız] ve bu büyük silahı, imanımız yolunda, yani bugün dünyada bu araçları karşısında bulan yolda istihdam edebiliriz. Programlarda bildirildiği gibi, cumartesi ve çarşaınba günleri olacak bu program' Fakat bu cumartesi [yarın] program yapılmayacak Çünkü burası teknik açıdan henüz, yeterli değil; perdeler hazır değil. Çarşamba günü prograın var. Ayrıca İran mimari üslup ve stilleri ve İran şehirciliği konularında konferans da verilecek. Konferans, slaytlı örnekleıneler eşliğinde verilecek. Bu işin uzmanı olan kişiler, esas olarak şehireilik stillerini, mimariyi, ev ve caını mimarilerini vb. size anlatacaklar. Bu, yitmekte olan uygarlık ve kültürümüzün bir tür tanınınasıdır. Böylece, her şeyi ortadan kaldırmakta ve yok etınekte olan bu modernizm oyunları, bu korkunç ve acımasız değişiklikler altında, en azından, ortadan kalknı.ayanları fırsat olduğu kadar tanıyabiliriz. Kaşan ve Kirman şehirlerini -ki bunlar, sağlıklı şehirciliğimizin iki örneğidir- tanıınak çok öneınlidir. Hatta, bu mimari ve şehircilik formunda düşünsel, toplumsal, inançsal ve ahiald-dini konular bulunmakta olup ele alınıp çözümlenmeyi beklenı.ektedir. Çarşanı.ba günü bu prograın gerçekleştirilecek. Sonraki cuma günü; benim dersimden önce saat 15.00' ten başlayarak bu program daha kamil olarak

yeni yönleriyle, konferansla ve slayt gösterİiniyle birlikte dersimin başlayacağı saate kadar yinelenecek.

Dolayısıyla öbür cuma nasıl olsa geleceksiniz; biraz erken teşrif edersiniz. Çarşaınba günü de hanımlardan ve beylerden isteyenler bu programa katılabilirler. Bu program başlayalı birkaç hafta oluyor ve

gelecek haftadan başlayarak daha kamil ve dakik olarak gerçekleşeceğini uınuyoruz.

DiNLERiN TARiHi VE TANINMASI

KONUSUNUN iKiNCi DERSiNiN SORU VE CEVABI

Giriş

Size kısa bir açıklama yapmak istiyorum; Dün gece ve bu gece Şiraz' da ve Tebriz' de olman1 kararlaştırılınıştı. Sonradan o yolculuğum gerçekleşınediği için İrşad kuruınu, bu son iki oturumda verdiğim dersler ve aynı şekilde üniversitelerde verdiğiın konferanslar, kafalarda bir takım sorular oluşturduğundan ve kimi eleştiriler ortaya çıkardığından, hiçbir zaman ne İrşad' da ne de üniversitelerde bunları ele almaya fırsat bulunmayacağı için bu anı değerlendirmeınİ önerdi [çünkü İrşad' da bu ilk iki oturumda ders yeni başlamıştı, oldukça çok açıklamaya ihtiyaç vardı, ister istemez ders gereğinden fazla uzun sürüyordu ve oturumu üç saatten fazla sürdürınek olanaksızdı. Ayrıca üniversitelerde de çoğunlukla

uzun süren oturumlar yapıldı, dinleyici sayısı fazlaydı ve soru sormak güçtü]. Bu yüzden ben, bu oturumda ve yarın sabahki oturumda sizin hizınetinizdeyin1; bu son iki oturumda verdiğim derslerle ve ayrıca üniversitede ya da geçen yıl yine burada verdiğiın konferanslada ilgili olarak soruları olan ya da kitaplarda yazdığnn konulara ilişkin kendileri için belirsiz yerler bulunan ya da eleştirileri olan bütün dinleyenler- hanımlar ve beyler- ile birlikte oturup bu fırsatı değerlendirerek ele alınması gereken konuları ele alalım. Her ne olursa olsun ben haklıysaın daha fazla açıklaına yapma fırsatı bulmuş olacağım; bir konferansta ya da bir kitapta belki de tüm konular hakkında yeterli açıklaına yapılaınazken burada böyle bir olanak vardır. Ben yanılmışsam bunu öğrenmiş ve aynı yaniışı tekrarlamamış olurum.

Bilim konusunun gündemde olmadığı, sadece 'dikte' nin285 söz konusu olduğu biziın toplumlarımızın tersine, bilinlin gündemde olduğu toplumlarda çatışma ve ihtilaf vardır, ama bu, düşünce ve inançlardadır. Bunun tam tersine, gelenekçi ya da geri kalmış toplumlarda çatışma vardır ama bu, düşünceler arasında değil kişiler arasındadır. Geri kalınış toplumlarda kişiler arasında ihtilaf vardır. Bu onun tipinden hoşlanınaz, o bununla kavgalıdır. Bunun ona kini vardır. O, o gruba bağlıdır, buysa başka bir gruba bağlıdır. Bunlar birbirleriyle kavgalıdırlar. Anarşi çıkarırlar. Birbirlerine sövüp sayarlar, saldırırlar, suçlamalar yöneltirler

.. Geri topluınıarda bu tür konular gündemdedir, aına düşünce

285 Sayın Saidl'nin 'Dikte ve Zaviye' adlı piyesini görmüşsünüzdür. Dikte söz konusudur. Eninde sonunda

kimileri dikte öğretmenidirler ve eski metinleri dikte ederler. Kimileri de dikte öğretmenidirler ve yeni metinler

dikte ederler.

682 iSLAM BiLiM

konuları gündemde değildir. Filan grup tarafından hep hırpalanan falan kişi o gruptakilerle tanışıp, dost olduktan sonra kucaklaşıp öpüşürler ve birbirlerinin ellerini öperler, ardından da düşünce açısından da aynı olurlar. Ya da bir kişi, düşünce bakımından birkaç kişiyle ya da başka bir kişiyle ihtilaflıdır, ama karşılıklı gidiş gelişlerden ve arkadaş olduktan sonra düşünsel ihtilaflar hepten ortadan kalkar. Esas olan kişilerdir, görüşler değil. Fakat düşüncenin gündemde olduğu, düşüncenin temel olduğu topluınlarda. Dostluklar ve düşmanlıklar, uzaklıklar ve yakınlıklar, -ister din! çevrede olsun, ister akademik çevrede olsun- iman ve inanca göredir, bilime göredir, itikada göredir. Orada tezat vardır; Düşünsel tezat, bilimsel tezat; tıpkı İslam'ın uygarlık çağı olan ve İslam! çevrelerde ve İslam! merkezlerde düşüncenin, dehanın ve bilimin filizIeniş çağı olan birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzyılımızda olduğu gibi. Her bir kişinin kendine özgü ekolü ve görüşü bulunduğunu ve birbirleriyle savaş ve çatışma içinde olduklarını, ama bunun düşünce

savaşı ve inanç çatışması olduğunu görüyoruz. Yine bu çatışına ve savaşa karşın birbirleriyle arkadaştırlar, birbirlerine saygı duyarlar. Fakat düşünce açısından birbirleriyle ayrılık içindedirler ve ayrılıklarını da bilimsel toplantılarda, üniversite öğrencilerinin önünde, araştırmacıların önünde, öğretim ve araştırma oturumlarında ortaya koyarlar. Hiçbir zaman maslahat yüzünden ya da arkadaşlık yüzünden veya onu bunu desteklemek için, bilimsel açılardan ya da inanç konularıyla ilgili olarak birşeyi örtbas etınezler. Yine bu birinci, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda örneğin fıkıhta Basra mektebiyle Küfe mektebi arasında, Basra ve Küfe mektepleriyle Endülüs mektebi arasında ihtilaf bulunduğunu, yine bu üç nı.ekteple Tus, Rey ve Nişabur mektepleri arasında ihtilaf bulunduğunu görUyoruz. Bu ihtilaflar kimi zaınan o denli artmaldadır ki bugün bizim için, iki alimin islam'ı tanıyış açısından birbiriyle bu denli ihtilaflı olması oldukça şaşırtıcıdır. Bu, İslam'ı bir türlü anlarken, ötekiyse İslam' ı başka türlü ve öncekine ters bir şekilde anlamaktadır. Her ikisi de büyük İslam alimidir ve her ikisi de birbirine saygı duyar. Her ikisi de sürekli birbirlerinin düşünce mekteplerine karşı araştırmada, eleştiride ve itirazcia bulunmaktadır. Bu, bir toplumda düşüncenin hayatının, canlılığının ve hareketinin belirtisidir. Bilim ortamının iyi bir durumda olduğu ve görüş ve teoriler ortaya koyan bilim adamları bulunduğu Avrupa' da -bizse tam tersine o görüş ve teorileri

tercüme ve taklit ediyoruz- öğrenci olarak, örneğin Gurvitch'in dersine girdiğiınizde, iki saatin tüınünü Levi Strauss'u reddetmek için harcadığını ve onu şiddetle hırpaladığını, ardından S trauss' un dersine girdiğimizde de ders saatinin tümünü Gurvitch'in görüşlerini çürütnı.eye ayırdığını ve onu şiddetle hırpaladığını görürdük. Sonra, Levi

Strauss hakkında Gurvitch' e, Gurvitclı hakkında da Strauss' a sorduğumuzcia her biri ötekinin bilim ve düşünce alanında büyük bir kişiliği bulunduğunu, ötekinin büyük bir toplumbilimci olduğunu itiraf ederdi. Ama ben A' dan Z'ye dek ona karşıyın1. derlerdi.

Bunun tersine geri kalmış ve gelişn1emiş toplumlarda kiını zaman bir kişinin, bütün hayatını bir düşünce ve inanç yolunda harcadığını, ortaya koyduğu inançlarının çoğunun da falan grubun ya da falan bireyin desteklediği inançlar olduğunu görüyoruz. Aına bir yerde bir kelime, onun karakterine uymazsa, kişinin sadece tüm inançları üzerine değil, hatta kişinin geçmişinin ve özel hayatının üzerine iptal çizgisi çektiğini ve bu kişinin aslında samimi ını yoksa hain mi ya da aslında düşman olduğu veya gelip kökeni yok etmekte olduğu konusunda kuşku duyduğunu görüyoruz. Sonradan görüp anlıyoruz ki ihtilaf, bir kitapta falanca yazarın yazdığı yüz bin sayfada ya da falanca konuşmacının söylediği yüz bin kelimede sadece bir yerde beyefendinin beğenmediği

ya da hiç hoşlanınadığı bir örnek verınesinden kaynaklanınaktadır.
Ya da bir yerde bir basım hatası olmuş veya bir yerde gerçekten
bir yanlış yapmış ve örneğin bir sözü doğru söylenıeıniştir. O buna katlanamaz.
Bu yüzden genel bir esasa varmak gerekir; Toplum ve bireyin düşünce
bakımından ileri ve açık oluşunun belirtisi muhalifin inancına
tahammül gücünün fazla olmasıdır. Ama·geri insan, muhalifin inancına
tahammül gücü olmayan insandır. O kadar ki kendi kafasına yatmayan
bir yerde Belki de o haklıdır ya da belki bir yanlışlık vardır. Fakat
birçok yerde doğru konuşmuştur. Ona katlanmak gerek; gidip onu aydınlatmak,
gidip burad~ yanıldın, yanılgınızı tekrarlamayın, demek
gerek deınez. Onu düzeltmeye gelınez. Hatta ona tahamn1ül edemez.
Som·a da eline geçen her fırsatta, hatta oluşturduğu her vesileyle ve imkanı
bulunan herkesin eliyle karşı tarafı hırpalar. Hırpalamakla da kalmaz
ona çamur atar. Bu, geri kalmış toplumların özelliklerindendir.
Derler ki dini ruh, yakine ve bizim din adıyla taşıdığımız şeyin Allah'
tan geldiğine ve peygamberin bize anlattığına inanmaya dayalı bir
ruhtur; dolayısıyla sadece bu vardır, bundan başkası yoktur. Bundan
başka bir söz eden herkes küfür söz etmiş olur. Böyle derler. Dini düşüncenin
teıneli bu olduğu için dindar kişi esas olarak mantıklı sözü
dinlemez, ınuhalifin sözünü dinlen1ez, yeni görüşe kulak asmaz. Birinin,
kendi inancına ters gelen bir söz söylediğini görıneye dayanaınaz.

Onun düşünce ve delilinin ne olduğunu anlamadan Bu adam necistir.
der. Oysa tam tersine bu, geri toplumun, geri insanın belirtisidir, dindar adamın belirtisi değil. Geri toplum, dindar da olsa bu geri ve dar görüşlü taassubu taşır. Geri toplum dinsiz de olsa gene aynı derecede bu taas684

sup içindedir. Biz bugün bilimsel çevrelerde, İran' da bunun içindeyiz. Hatta dilli çevrelerden daha çok içindeyiz bunun. Örneğin falanca aydındır, din karşıtıdır ·bir 'izm' öğretisine inanır, ama bir kişinin ortaya koyduğu bütün inançlan o kişinin inançlarıyla aynı olmakla birlikte yeni bir örnek vermişse ya da o bunun yeni bir inancı bulunduğunu ve onun . düşünce kalıplarına uymadığını duymuşsaveya kendisi din karşıtı bir öğretiye inandığı halde benin1 dindar olduğumu işitmişse, dindar benle arasında yüzlerce ortak esas olsa bile bütün ortak inançlarımızı olumsuziamak ve esas olarak beni, bütün o esasları ortadan kaldıracak bir etken olarak son derece .insanlık ve ahlak dışı suçlamalarla ezmek ister.
Ben, sınıflarda ve konferanslarda hep söyledim; Düşünce ve inanç bakımından ınuhalifim olan biri karşısında, söylediğim tüm sözlerin doğru olduğunu söyleyecek kadar mutaassıp ve basit biri değilim. Böyle bir· sözü ya peygaınber söylemelidir ya da sadece sıradan insanlardan biri ve oldukça basit bir kişi bunu söyleme hakkını taşır. Oysa bir başkasının, bu cümleden olarak sadece düşünme, akletme, kitap okuma, anlama

ve fikretme yoluyla öğrenmek, birşeyler anlamak ve birşeyler söylemek durumundaki bizlerin, her zaman düşünce ve inançlanmızda bir yarolma payımız vardır. Bir yanılma payı. Bu yanılma payı, taşıdığımız akıl, taşıdığımız yetenek ve bilim özü ölçüsündedir. Çalışmamız ve samimiyetimiz

ölçüsündedir bu.

Dolayısıyla herkes ömrünün sonuna dek, düşüncelerinde ve bilirnsel çıkarın1larında bir yanılma payı, bir yanılma olasılığı payı bulunduğunu bildirmelidir. Ben de bunu yüzlerce kez söyledim. Fakat din karşıtı ve benim rakibim olan ve benim toplumsal ve ahlaki konuınuına inanan ya da konumumu bilen kişi, sadece, benim dinli olduğumu duyduğu için beni necis görür. Bu yüzden ben, şimdi çevremizde, dinli olan kimselerin kendilerini aydın~, din karşıtı, mantıklı, bilgili ve hatta diyalektisyen kişiler olarak görenler kadar, taassup bakımından karşıtların inançlarına katlanamadıklarını görüyorum. Onlar, bizlerden daha çok taassup duygusu taşırlar ve dar görüşlülük içindedirler. Öyle ki her iki çevreye de bağlı olduğum ve her iki çevreyi karşılaştırabildiğiın için her iki çevrede deneyimim oldu; Benim içinde çalıştığıın ve çalışmakta olduğum dini çevrede dindar samimi insanlar vardır. Ben onların inanç ve düşünme tarzlarına uymayan bir görüş ortaya koyduğumda karşı çıktılar, eleştirdiler, ama karalamadılar; onun bu sözü yanlıştır, dediler.

Ancak, falanca nereden para almış da böyle konuşuyor, diye çamur atmadılar. Böyle birşey yapmadılar. Ya da sövgücü ya da karalan1acı veya suçlamacı insanlar çıkmışsa da bunlar ikinci dereceden olan ve ruhani geçinen kişilerdir. Ruhani ilmi merci, büyük bir müçtehit, gerçek bir İslam alimi, kitaplarımı okumuş, yazılarımı görmüş, sözlerimi duymuş

ve birçok eleştiri yöneltnüştir, ama yaygaraya, karalamaya, sövgüye ve tekfire kalkışmaınıştır. Oysa bunun tersine, son derece ilerici ve öncü modern toplumsal çevrelerde, benim kitabıının dinle ilgili olduğunu, İslam' a ilişkin yazdığını duyan kişi, benim kitabıının kapağına bakıp reddetmiştir. Ona bakmadan kitap aleyhine yazılar yazmış, aklına geldiği gibi sövmüş ve ardından da Falancanın kitabını okumanız gerekmez. demiştir. Ben, bu tür taassubu diniiierden daha çok din karşıtları ve dinsizler arasında görmüşümdür.

Dolayısıyla dar görüşlülük ve karşıdakinin inancına tahaınmülsüzlük, dinin özelliği değil, aşağı topluınun ve dar kafanın özelliğidir.

Öyleki aynı dini ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzyıllarda göz önüne getirirsek Şii imamın, Müslüman imarnın -Müslüman ya da mü'min veya kutsal bir bireyin değil- ve İslaın'ın büyük önderinin ve merciinin mescitte oturduğunu görürüz. Hangi mescittir bu Alemin dini gücünün merkezi duruınundaki birinci ve ikinci yüzyıl mescididir.

Falan natüralist -dehri natüralist [tabiat-perest] demektir- gelip Allah' a sövmüş, hac menasikini birer birer alaya alınış, nübüvvete sövmüş, kıyametle alay etmiş ve İslam' a saldırıp onu sert bir biçünde eleştirıniş, Şii imanı ya da Sünni imam -din! bakundan halkın taklit nı.ercii- ise bugünkü modern üniversitelerdeki büyük bir alimin bile gösterenı.ediği tahammülle onun sözlerini birer birer dinlemiş ve büyük bir hoşgörü ve enginlikle bu görüşleri olumsuzlaınıştır. Öyle ki bu natüralist kişi bunun sonunda dine inanmamışsa da onun büyük bir kişi olduğuna inanmıştır.

Ebu'l~Alii, Seyyid Rıza'nın yanına gider ve tartışır. Ebu'I-Ala'nın nasıl bir kişi olduğunu biliyorsunuz. Çağında bir tür kendisine özgü nihilizmi vardıı~. O şöyle derdi; Dunyalılar iki türlüdür; Ya akıllı ve dinsiz ya da dinli ve akılsızdırlar. Onun söylediği bu söz, bu dönemde din için en büyük övünç kaynağı olup İslam'ın gücünün doruğunda ve mü'ınınlerle Müslümanların kılıçlarının dünyanın yazgısını belirlemekte olduğu sırada -böyle bir durumda- ne dini, ne kimsesi, ne işi gücü, ne hizbi, ne dayanağı, ne de gücü bulunan, heın yönetını.in, henı. · dinin, heın de halkın desteğinden yoksun olan sığınaksız bir şair -böyle bir adanı.- dine sövınekte ve sövebilmektedir. Kimse de ona ilişmeınektedir. Düşünce özgürlüğü bu derecededir! Böyle bir kişi, Seyyid Rıza'nın [biziın öğretiınize resrnilik kazandıran bilimsel Şii öğretisinin

kurucularından] yanına gider ve onunla konuşup tartışıp çıkar [Bunlar iki tezattır. O, buna Sen necisin. demeli, bu da ona Bu, katıksız bir hurafedir. demelidir.] ve şöyle der; JOnunla [Seyyid Rıza ile] sohbet ettiğimde bütün dünya halkını bir tek kişide, bütün tarihi ve zamanı onunla olduğum bir saatte, yeryüzü alariının tünıünü de üçe dörtlük

bir odada, onun odasında gördüm.286 Mutaassıp bir mürit değil, bu değerlidir. Düşünce ilişkileri bu derece ileridir!

İbn Ebi l-Avcfi da din karşıtı kişiler olarak tanınan bu Dehrilerden biridir. Birinci ve ikinci yüzyıllarda, bu din karşıtlarının tek tük oldukları bilinmektedir. Kitleler tümüyle Müslüman' dı. Yönetim İslamiydi. Güç İslamiydi. Ordu İslamiydi. İlim İslamiydi. Bütün toplumsal kurumlar İslamiydi. Bu kişiler işsiz güçsüz ve kimsesiz kişilerdi. Bunlar çok kolay öldürülebilirdi. Fakat bunlar, ömürlerinin sonuna dek savaşım vermekteydiler; düşünce özgürlükleri vardı ve her zaman da onlarla tartışılıyordu. Buysa İslam gücünün ve kılıcının bunlara gösterdiği bir tepkiydi.

İmam Sadık'ın olmadığı bir gün İbn Ebi'l-Avca, öğrencileriyle konuşur ve her zaman yaptığı gibi şiddet ve ihanetle, İslam'ın mukaddeslerine saldırır. İmam Sadık'ın öğrencileri -orada bulunanlar- onu şiddetle hırpalarlar Nedir bu saçmalıklar, ağzını topla. diyerek Bunun üzerine

o şöyle der; Tuhaf! Siz İmam Sadık'ın öğrencileri misiniz Ben İmam Sadık'ı görünce ağzıma ne gelirse söylüyorduın ve onun mukaddeslerine şiddetle saldırıyordum. O ise bir baba gibi bunu hazmediyor, sözleriınİ dinliyor ve ardından da bir bir bana cevap veriyordu. Şimdi, siz ki bana böyle tepki gösterdiniz; o adamın öğrencileri misiniz İlişkiler bu şekildeydi. Bu nedenle de o büyük İslaın uygarlığı oluştu. Uygarlık, kılıçla ve zorla yaratılmaz, töhmetle yaratılmaz. Kişiler için dosya hazırlamakla yaratılmaz. Hakkı çiğnemekle yaratılmaz. Kültür, dinin canlandırılması, insanların kafalannda bir imanın yayılması, zamanın önünde olmak, bu şekilde geçen zamanın zorunluluğu, durup bu döneıncieki İslam' dan söz etmek, bu dar görüşlülükle müınkün değildir. Bu ancak şu yolla gerçekleşir; Herkes, elinin yetiştiği, düşüncesinin yetiştiği, kaleminin yetiştiği, parasının yetiştiği ve ayağının yetiştiği ölçüde bu yolda samiıni olarak çalışmalı, belirlediği şey için samimi olarak özveride bulunmalıdır. Şunların bir araya gelmesiyle alemi kaplayan bu selin karşısında durulabilir ve bu nesil kurtarılabilir belki; Bunlardan biri, hep çalışmamız, hep konuşmamız, hep araştırmamız ve sadece şunun kaygısını taşımamızdır; Sözümüz doğru olmalı. Bununla birlikte, bu sözün doğru olmadığı olasılığımn bulunduğunu da bilmeliyiz. Hem muhalif, benim gibi kişilere karşı bu tahammülü göstermeli ve inandığınız bu yolda çalışmamıza izin vermelidir. Bu yolda çalışınakta olan

biz de çalıştığımız şeyin yüzde yüz vahiy olmadığına, hepimiz için ya-

286 Seyyid Rıza ŞiT'dir. Din karşıtı biri, büyük bir din merciinden böyle övgüyle söz etmektedir. Bakınız, .

çatışık kutuplar arasındaki düşünce ilişkileri ne derece ileridir. Her iki tarafta ilim ve inanç samimiliği bulunduğunda,

inanç bakımından hiçbir dini temele inanmayan bir kişiyle esas olarak en büyük din mercii ve

makamı durumundaki bir kişi arasındaki insanf ilişkiye bir bakınız.

ruhrta olasılığının bulunduğuna inanmalıyız. İşte böylelikle gelişir düşünce.

Düşünsel çatışma ve çelişme yoluyla düşünce olgunlaşır.

Bir genç olarak ben, İslam hakkında nasıl çalışabiiirim ve bu çalışınam

her yıl nasıl daha iyi duruına gelir Şu şekilde; Ben birşey yazarken,

birşey söylerken, bir görüş ortaya koyarken, bir araştırma yaparken,

daha çok çalışmış aliınler, konuyu daha iyi bilen kimseler ya da

beniıngibi bu yolda bir çalışma yapmış ve bir başkasının görüşüyle karşılaşmış

kişiler saldırı ve karalamaya yeltenmeyip eleştiriye yönelmelidirler.

Saldırı ve karalama, bende iki tür tepki doğurur; Ya umutsuzluğa

kapılır, işime bakarım ya da direnirim; kişiliğime saldıı·dıkları için içinde

bulunduğum hatada ısrar ederim ve ardından da muhalifiine saldırıp

ona misillernede bulunuruın. Her iki tepki de İslaın'ın zararınadır. Çünkü

bu arada gerçek ortadan kalkar. Yaptıklarımı düzeltmeli, eleştirmeli

ve zaaf noktasını göstermeli ki çalışmarnın üzerinden bir yıl geçtikten sonra, bu eleştirilerin, bu yol gösterınelerin ve bu haklı bilimsel kusur bulmaların toplamı, çalışmaını ve düşün'ceınİ düzeltmemde bana sermaye, düşüncemi kontrolde tutmama kaynak olsun.

Bir ara belirtmiştim; Dört yıl önce, bir İslam-bilim sınıfında, şifahi bir ders verdim. Sonra öğrenci arkadaşlarım bu dersi kaydedip.bastırdılar. Dört yıldan bu yana kafamda yüzlerce yeni şey oluştu ki bunlardan birçoğunu söyledim ya da yazdım. Dört yıllık tecrübeden sonra şimdi onları yayımlaınak isterken birçok görüş ve düşünce değişikliği, tashih, çalışma evrimi vb. oluştu kafaında. Fakat üzüldüğüm şu ki kitaba karşı yazılan ve yazılı ve sözlü olanları toplansa beniın kitabıının yüz katı kadar olabilecek bu sövgüler, saldırılar ve eleştirilerden bilimsel olarak yararlanamıyorum. Öyle ki kitabıını yeniden bastırnıak istediğim şu an, bunlar benim için bir kılavuz olacaktır; eğer bir yerde yanlışlığa düşmüşsem bu yolla düzeltebilirim, bir yerde zaafım olmuşsa bunu giderebilirim. Bir yerde gereken bir konuyu ele almayı unutmuşsam bu eleştirilerin yardımıyla bu açığı kapatabilirim. Bir yerde konuyu ele alma üslubum kötüyse düzeltebiliriın. Söz konusu etmemem gerektiği halde birşeyi söz konusu etmişsem bunu çıkarabilirim. Bu şekilde ikinci baskı'da daha yetkin bir çalışma sunabilirim. Ama Rey' den Rum' dan, sağdan soldan, gece gündüz hep saldırıldığını, ama hiçbirinin bu çalışmamda

işe yaramaclığını görüyoruın. Çünkü hiçbiri insaflıca yapılmış eleştiriler değildir. Beylerden birinin -ki soylu bir kişidir üstelik ve ben onu sayarım, ama benim kimseyle temasım olnıadığı için bunlar hep şayialardan yola çıkarak yargıda bulunurlar- iki üç gece önce bir yerde konuşına yapıp kitabıını eleştirdiğini ve kitabıma şiddetle saldırdığını duydum. Sonra arkadaşlardan biri demiş ki; Efendim, siz hepsine saldırıyorsunuz; yerlerini gösterin -Hangi cümle Hangi dayanak Hangi sayfa- ki anla688

şılsın. Şöyle demiş; Evet, arkadaşlarımızdan falan bey, bir süre önce ben sana falan kitabı getiririm dedi. O kitaptan söz etti. Dedim, getir okuyayım. Getiririm dedi, getirmedi. Evet, bu yüzden kitabı inceleme fırsatım olmadı. Fırsatım olursa inşallah incelerim.

Güzel; bu benim işime yaramaz. Senin işine yarar, anı.a benim çalışmama bir katkısı olınaz. Kültürlü bir kişi onu okuyup insaflı olarak inceleseydi, belki gerçekten onun eleştirisinin sonucu işime yarardı.

Ama sen okumadan reddediyorsun; çünkü senin işine yarıyor ama benim işime yaramıyor. Bu yüzden, çalışmarnın bu şekle geldiği -ki hem İrşad kurumuna, hem de bu sınıflarateşrif eden sizlere teşekkür ediyorum- ve çalışınamın bir ders biçimini aldığı -kalabalık olması nedeniyle artık benim için her zamanki ders verme tarzımla ders verme olanağı kalmamışsa da her halükarda bir çizgi ve bir ders akışı içinde çalışmaktayım-

şu anda iyi bir fırsat doğmuştur; Benim söylediklerün ya da yazdıklarım konusunda soruları bulunan herkes, özgürce, hiçbir çekinceleri olmadan, hiçbir kayıt ve şart bulunmadan sorularını ve eleştirilerini burada ortaya koyabilirler. Ben, 'hiçbir zaman yanılmadım' diyecek kadar büyük olmadığım gibi, yanlışımı itiraf etmeyecek kadar da küçük değilim. Bu yüzden şimdi hanımların ve beylerin sorularını cevaplamaya hazırnn. 287

Soru Toplumsal reformun, feodal zayıflığın ve burjuvanın güçlenmesinin yüzde yüz iktisadi bir köken ve teıneli mi vardır

Cevap Bunu çok özel olarak açıklamalıyım. Çünkü bu soru çok ayrıntılıdır. Yani şu soruya gelip çatmaktadır; İnsanlığın toplumunda ve tarihinde değişimin etkeni nedir Yani toplumbilimcilerin hep üzerinde tartıştıkları konu. İki hususu anımsatmalıyım; Toplumsal değişimlerin, her değişim ve olay gibi iki tür etkeni ve nedeni vardır. Biri uzak, ötekisi yakın neden. Uzak ve yakın neden nedir Açıklayayım; Örneğin, yağmur yağar; ovanın yeşermesi, yani doğrudan doğruya sonucu doğuran nedendir. Yağmur vardır, ama yağmurun yağmasının da bir nedeni vardır. O da bulutların .oluşmasıdır. Bulutların oluşmasının da başka bir nedeni vardır. O da havanın soğumasıdır. Bunun da bir nedeni vardır. Yerle güneşin arasındaki uzaklık ya da güneşin hava olaylanndaki ko.. nuinu. Bulutun kendisinin de bir nedeni vardır; deniz suyunun buharlaşması.

Nedenlerin hep böyle ard arda geldiğini görüyoruz. Öyleyse

ovanın yeşermesinin birkaç uzak nedeni ve birkaç da yakın nedeni var-

287 Her konuda, fakat dersle ya da yazılarımla veya burada yaptığım konuşmalarımla sınırlı olarak sorularınızı

sorabilirsiniz. Bir sınırlamadan daha söz etmeliyim. Bu sınırlama, sizden değil, kendi sınırlılığımdan

doğmaktadır. O da şu Sorular benim alanımla sınırlı olmalıdır ya da benim bildiğim konulardan soruimal ıdır.

Örneğin, fıkıhla, kelamla, usulle ve felsefeyle ilgili konulardan sorulmamalıdır. Çünkü ben bu alanlarda

uzman değilim.

dır. En yakın neden, nedenlerin en sonuncusudur ve bu, doğrudan doğruya

sonuca, yani hakkında konuştuğumuz olaya [ovanın yeşermesine]

neden olur. Yağmurun gelişi, ovada atların yeşerınesinin yakın nedenidir.

Deniz suyunun güneş yoluyla buharlaşınası, onun uzak nedenidir.

Topluınbiliınsel konular ve olgular da böyledir; Sonuca daha yakın

olan bir ya da birkaç yakın neden bulunınaktadır. Ayrıca bir ya da birkaç

uzak neden bulunmakta olup ard arda gelen birkaç nedeni doğurur.

Bu ard arda gelen nedenler, bu son nedeni doğururlar. Örneğin uçağın

icadı olayını göz önüne alalım. Uçağın icadı teknik, toplumsal bir olaydır.

Bu uçak, bir plan hazırlayıp ardından da uçağı yapan falan teknisyen

ve mühendis grubunun ürünüdür. Öyleyse uçağın ınucidi, uçağın

yakın nedenidir. Fakat bu icadı gerçekleştiren mucit, öğreniın gördüğü üniversitenin ve ona tekniği ve nıatenı.atiği öğreten hocaların ürünüdür. Bu mühendisi yetiştiren bu üniversite ve biliın ortaınıysa toplumsal duruınun ürünüdür. Bu üniversite, siyah Afrika' da oluşamaz mıydı Avustralya' da oluşamaz mıydı Bir feodal toplumda oluşamaz mıydı Bu üniversite, biliın, teknik ve sanayi bakımından ilerlemiş bir toplumda oluşabilirdi ancak. Öyleyse bu üniversite, yine toplumda ileri tekniğin ürünüdür. Toplumda tekniğin ileri düzeyde bulunması, yine toplumun topluınsal ve kültürel görüngülerinin ileri düzeyde bulunmasının ürünüdür. Çünkü teknik, toplum kültürünün bir parçasıdır; toplumun kültürü ilerleyip bu şekle gelmiştir. Kendisi, toplumun iktisadi bakımdan ilerleınesinin ürünüdür. Bu toplumu yüksek sermayedarlık ya da yüksek iktisat düzeyine çıkaran iktisadi ilerleme, topluınun iklimsel, siyasal, düşünsel, inançsal ve sınıfsal ilişki koşullarının ürünüdür; bu da yine bir ilksel nedendir. Dolayısıyla, uçağı yapan bu X Bey, uçağın yapılınasının yakın nedenidir. Ama söz konusu toplumun ilerleınesi, uçağın yapılınasının uzak nedenidir. Öyleyse toplumsal konuların uzak ve yakın nedenleri vardır.

Toplumsal konuların ve değişimierin yakın nedeni, genel olarak, inancın, düşünce hareketinin, biliın hareketinin ve ulus hareketinin, toplumsal koşulların, uluslararası siyasetin, toplunı.la öteki toplumlar

arasındaki ilişkilerin ve dünya olaylarının ürünü olan bir genel kanun ve kural doğrultusunda olabilir. Örneğin, nasıl Örneğin otoınotiv sanayi, petrol arıtma sanayi, dokuına sanayi -ki bu derecededir- ve Amerika'yla Avrupa' da televizyon üretıne sanayi, özel bir sınıfın yükselınesine, özel bir lültüre ve özel bir iktisadi alt yapıya özgü tekniğin ürünüdür. Fakat bu Avrupalı toplunı.un, örneğin kabileler döneminde yaŞayan Afrikalı ya da Asyalı bir ilkel toplumla kurduğu uluslararası ilişkinin kurulmasının, siyasi bağlantıların, söınürü bağlantılarının oluşmasının etkisiyle, Amerika'nın ya da İngiltere'nin iktisadi sisteınin690 iSLAM BiLiM
den yoksun olan bu ikinci toplum televizyon üretıneye başlar. Öyleyse geri kalmış Afrika ya da Asya toplumunda televizyon üretimi, bu toplumun öteki toplumla ilişkisinin ürünüdür. Anıa televizyon üretiıni, İngiltere' de İngiliz toplumunun iktisadi toplumsal altyapısının ve tarihsel değişiminin ürünüdür. İdeolojik konularla ilgili başka bir örnek vereyim; Örneğin faşizm, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa' da oluşan yarı bilimsel faşizm ya da şu anda resimde, müzikte, sanatta, sinema da ve tiyatroda ortaya çıkan sürrealizm ekolü, Avrupa tarihinin toplumsal değişİnıinin ürünüdür. Orta çağın ardından Avrupalı. toplumlar yeni bir döneme girdiler, bilime, tekniğe ve iktisada girdiler. Sonra bunlar gelişti. Din! inançlar ya değişti ya da bir yana çekildi. Ardından

da bu değişimler felsefi ekolleri doğurdu. Felsefi ekallerden biri teknokrat sınıfının ürünüdür. Almanya' da iş başına gelen teknokrat sınıfı daha çok faşizmle bitişti ya da faşizmi üretti. Öyleyse faşizm, Almanya' da teknokrat sınıfının oluşmasının ürünüdür. Sürrealizm sanat ekolü ise ikinci dünya savaşından sonraki düşünce koşullarının ürünüdür. Sonradan, İspanya' da, hala da varlığını sürdüren faşizmin ortaya çıktığını görüyoruz. Ana ülkelerde [Almanya ve İtalya] ortadan kalktığı halde İspanya' da varlığını sürdürmektedir. Sonra aynı faşizmin Latin Amerika' da varlık kazandığını görüyoruz. Aynı faşizmin çeşitli şekiller le Asya ve Afrika' da var olduğunu görüyoruz. Ya da şimdi sürrealizm ekolünün İran resminde, müziğinde ve tiyatrosunda da var olduğunu ve bir dalga gibi etkili olduğunu görüyoruz. İran'ın sanat ve edebiyatındaki bu ekol ya da İspanya' da ya da Bolivya' da ya da Afrika' da varlık kazanan faşizm ekolü ve hareketi, kendi toplumunun altyapısının ürünü değildir. ·

Bu yüzden Aime Cesaire, Avrupa ülkelerinde iktisat altyapısının bulunduğunu söyler. Doğrudur; altyapı üretimdir. Yani Avrupa'da bu şekilde ve ağır sanayi yoluyla üretim yaptılar ve burjuvazi sınıfı gelişti. Burjuvazi sınıfı sanayi sınıfı oldu. Ardından, büyük sermayedarlık oluştu. Sonrada Avrupa' da bu ekoller, bu toplumsal durum ve bu yönetim ortaya çıktı. Pek güzel! Ama Avrupa'da bulunan demokrasi -Batılı şekliyle-

ve burjuvazi tüketim ınalları -ki şu anda pazarlarımız bunlarla doludur- gibi toplumsal şekiller ve tüketim malları artık Doğu' da da vardır, Afrika' da da vardır. Afrika, Latin Amerika ve Doğu, aslında o toplumsal değişimleri yaşamamıştır ama bu olguları kendisinde barındırmaktadır.

Öyleyse Asya, Afrika ve Latin Amerika' daki bu toplumsal olgular, Avrupa' da var olan etkenin ürünü değildir. Avrupa' da esas etken oranın iktisadi üretim şeklidir. Buradaysa esas neden ve etken sömürüdür.

Ali ŞERiATi 691

Bu yüzden Aiine Cesaire ya da Sarel -veya her ikisi- üçüncü dünya ülkelerinde üretim şeklinin değil, iktisadi sömürünün altyapı olduğunu söyler. Yani Asya ve Afrika, kendi iktisadi üretim şekli yüzünden, dine saldırmak ve bir olgu duruınundaki dini bunalım gibi Batı toplunı.unun içinde bulunduğu teınellere ve üst yapılara [burada var olan tenıellere ve üst yapılara] düçar olınadılar. İlk dersilnde burada açıkladığıın gibizss Avrupa' daki dini bunalımla Asya' daki dini bunalım arasında fark vardır. Avrupa' da din karşıtlığını teınel alan ve d ine ve ruhaniliğe saldıran, aydın hareketi, feodalite dönemindeki efendi [feodal aristokrat] sınıfıyla reaya sınıfı ortasında gelişen burjuvazi sınıfının büyüınesinin ürünüdür. Burjuvazi, neyin etkisiyle gelişmiştir Haçlı savaşlannın, Afrika'ya gelişin,

Avustralya'nın keşfinin, Aınerika'nın keşfinin, uluslararası ticaretin ve sanayinin ilerleınesiyle burjuvazi gelişiniş, aristokrasiyi ortadan kaldırınış, reayayı kışkırtmış ve Büyük Fransa Devrimi'ni gerçekleştirıniştir.

Sonra bu sınıf, ruhaniliğe, kilise düzenine ve egenı_en dine karşı saldırıya geçti. Dolayısıyla kilise karşıtı, ruhanilik ve din karşıtı aydın hareketi, Avrupa toplumunun kendi doğal sınıfsal değişimlerinin v~ iktisadi üretiın tarzının ürünü olup üretim biçiini feodalite şeklinden ınodern burjuvazi şekline dönüşmüştür. Orada etken iktisattır. Ama okumuşların dine karşı savaşmaları olgusunu Afrika ve Asya' da da görüyoruz. Buralarda ruhanilikle savaşılınış, dinle savaşılnı_ış ve Avrupa' da 17. ve 18. yüzyıllardaki mevcut aydın hareketlerine benzer hareketler buralarda da oluşturulmuştur aına buralardakiler sömürünün ürünüdür.

Sömürü ne yapmaktadır Avrupa' da 15. 16. ve 17. yüzyıllarda nasyonalizm olayının ortaya çıktığını görüyoruz. Nasyonalizni_, her milletin kendi ana diline dönmesini, kendi diliyle eğitim öğretim görnı_esini aınaçlar. İncil ınilli dile çevrilıneli, her milletin kendisi için dini bir kurumu olmalı ve bütün milletler papa ve Latin kilisesinde erimeınelidir.

Pek güzel. Bu, burjuvaziye uygundu. Bu şiar, burjuvazinin şiarıdır. Çüılkü kendisi yönetimi ele geçinnek isteyen ve bu yüzden Latin kilisesinin nı_erkeziyetine bağlannı_ası olanaksız olan burjuvazi, bu nasyonalizm konusunu bayraklaştırdı. Yani Fransız Fransız olmalı, İngiliz

İngiliz olmalı, İspanyol İspanyol olmalı, İtalyan da İtalyan olmalıydı. Bütün Avrupa papanın bayrağı altında Latin dilini benimseıniş tek bir üınmet olınaınalıydı. Bu nasyonalizn_ hareketi, o topluınun ortaçağdan yeniçağa dek olan topluınsal ve sınıfsal değişiınininin ürünüdür. Aynı nasyonalizmi son iki üç yüzyılda İslam ülkelerinde de görüyoruz. İslaın topluınu, Afrika'nın kuzeyinden Fars Körfezi'ne dek uzanan bir topluındu. Oradan ta Çin ve Endonezya sınırına dek olan yerlerin

288 Dinler tarihinin birinci dersine bakınız. Bütün Eserler No14.

tümü, İslam ülkelerinin birer parçasıydılar. Bu, aynı düşünceyi, aynı imanı ve aynı duyarlığı paylaşan bir üınınetti. Hepsi de tek bir dinin öğretilerine ve güçlerine ve kişiliklerine bağlıydılar. Doğu'nun İslam adındaki bu tek parçadan oluşan tek dini gücü, Batı'nın yeni yetme imparatorluğunu her zaman sıkıntıya sokmuştur. Bu Osn1anlı kılıçları, İslam adına güçlenınekte ve Batı karşısında büyük bir set olmaktadır. Hatta 19. yüzyıla dek giderek Viyana'yı kuşatmakta ve Akdeniz'in tümünü İslam'ın egemenliği altında bulundurınaktadır. Bu güç bölük pörçük edilıneli, un ufak edilmeli, lokma lokma edilmeli ve böylece hem Doğu'nun direniş gücü ortadan kaldırılmalı ve içte tefrika yaratılmalı, hem de lokrna lokına yapmış oln1akla yenilir yutulur hale getirilınelidir.

Burada biri isyan ettiyse bir başkasını ona karşı kışkırtırız, beşini, altısını, onunu birbirlerinin caniarına düşürürüz. Birisi bir başkasının canına kastettiğinde bizden· güç ister ve rakibine karşı bize dayanır. Dolayısıyla bu, kendiliğinden bizim kucağınıza düşecektir ve böylelikle onu rahatlıkla ezebileceğiz. Onu ezdikten sonra kolay yutulur bir lokn1a haline gelecektir ve rahatlıkla onu işgal etme olanağını bulınuş olacağız. 'Arap Lawrence' filmi2s9 -eğer izlemişseniz- İslam ülkelerindeki nasyonalizının ne olduğunu tam olarak sergileınektedir.

Avrupa' da nasyonalizmi büyük adamlar yaratnuşlardır; hayatlarını bu yola koyup kendi nıilletlerinin özgürlüğü için kilisenin işkencesi altında canlarını vermişlerdir. Ardından orada nasyonalizmin neyi doğurduğunu gördük ·

Batı' daki bu büyük uygarlığı, bu büyük evrensel gücü doğurduğunu gördük nasyonalizının. Oysa İslam toplumlarında bu Lawrence [bir İngiliz casusu] gelip Arap'la Türkü birbirinin can düşn1anı yapar. I-Ier ikisi de Müslüman' dılar. Birine diyor ki; Sen Müslün1an olmaktan önce Arapsın. Ötekine de; Sen, Müslüman olmaktan önce Türksün ve İslam medeniyetinden önce Bizans n1edeniyetidir senin malın, Akdeniz ınedeniyetidir senin n1alın. Anadolu medeniyetidir senin n1alın. diyor. Sonra dönüp Araba diyor ki; Kıpti medeniyeti ·senin malındır, Arami ve Sami medeniyeti senin ınalındır. Iraklıya da şöyle diyor; Arami

ınedeniyeti senin ınalındır, bütün Asur, Babil, Sün1er ve Akad ntedeniyeti senin malındır. Mısırlıya da diyor ki; Sen aslında Arap değildin, Müslüman değildin, bundan önce İskenderani n1edeniyeti senin ınalındı. İskenderaniden önce Copte rnedeniyeti senin malındı. Sen aslında Coptistesin. Kuzey Afrika' da [Afrika'nın kuzeyinde bulunan Muslümanların medeniyetleri mağrip ınedeniyetiydi; Mağrip İslaın medeniye-

289 Burada gösterilen bu filmde ya da öyküde gördük. Bu, sonradan kitap haline getirildi. Kuşkusuz, tarih kitaplarında da okumuşsunuzdur.

ti.] halkın yarısına Sen Arapsın.29o Diye öğretiyor, öteki yarısına da, Sen Berberisin. diye öğütlüyor.

N asır-ı Hüsrev, Kuzey Afrika' dan ta Fars Körfezi'ne dek olan bölgeyi dolaşırken sınırlardan geçtiğini hiç düşünnıeınişti. Sadi'nin Gülistan'ındaki duruınuna bir bakınız; Şiraz' dan Şaın' a, Suriye'ye, Hindistan' a gider gelir, ülke sınırlanndan geçtiği hiç aklına gelmez. Der, Bu şehirden o şehre gittim, o şehirden şu şehre gittını.. Yani örnek olarak, N asır-ı Husrev, Belh'ten Nişabur' a geldiği gibi, Nişabur' dan da Bağdat' a gidiyor, Bağdat'tan da Mekke'ye geliyordu. Gelip geçtiği yerlerin nı.illi sınırlar olduğunu hiç düşünınüyordu. Dünyada itikadi bir sınır vardı. Nasyonalizni. böyle parça parça ettikten sonra İslaın topluınu lokına

lokma olur. Bu Lawrence gelip Arab'ı Türk'e karşı kışkırtır. Arap kavmiyetini koruınası gerektiğini söyler. Böylece öteki de Türk kavmiyetini, bir başkası Arami kavmiyetint biri Kıpti kavmiyetini korumalıdır. Onları birbirine düşürür. Osmanlı İınparatorluğu'na karşı savaşması gereken Ara b' a silah gereklidir. Ona silah verir. Der ki; Osmanlı uç aklarına karşı kılıçla savaşamayız. Ona uçak verir. Der ki; Biz bu uçaklan kullanamayız. Ona helikopter verir. Der ki; Biz atla, ınancınıkla savaşamayız. Ona ordu verir. Sonra Osınanlı İınparatorluğu'nu parça parça eder, bölük pörçük eder. Öyle ki artık yerinden kalkanı.az. Sekiz Arap ülkesi, on Afrika ülkesi vb. parça parça olnı.uş ve her biri birer lokma haline gelıniş. Türkiye'nin kendisine ne kalıyor Ankara ve İstanbul kalıyor; bir parça. Ardından da modernizni. geliyor. Sonra bakıyoruz ki Doğu' da İslam' ın gücü yok artık.

Görüyoruz ki nasyonalizm düşünsel-ideolojik bir olgudur, topluınsal bir olgudur, ama yanlıştır. Biliın felsefesi esasınca genel kalıplara inanan ve bu kalıpları her yere vuran ve bunu güzel gösterıneye çalışan kalıpçılar gibi buradaki nasyonalizmle 15. ve 16. yüzyıldaki -orta çağdan sonra ve orta çağın ortaları- nasyonalizni için topluınsal bir köken tasvir edip etkenin de iktisat olduğunu söylersek; burada etken söınürüdür, oradaysa iktisattır. Örnek çok. Fakat ben sadece genel bir kanunu belirtınek istiyorum. Bu örnekler yeterlidir.

Bu yüzden toplumsal konularda, Gurvitch'in deyişiyle, önce Topluın yoktur, toplumlar vardır. Yani Yani ben şimdi Sorbon Üniversitesi'ne gittiğiinde tıp okuyabilirirrı ve göz hastalıklan üzerine öğreninı. görebiliriın, mide hastalıkları üzerine öğreniın görebilirim, rnide hastalıkları uzmanı olabilirim. Ben Sorbon' da ınide hastalıkları uzmanı olduğum zaman bu öğrenimiın sayesinde hem Kuzey Afrika' da çalışabilirim, henı. Kuzey Amerika' da, heın Güney İran' da ve henı. de Uzak Doğu' da

290 Burada gösterilen bu filmde ya da öyküde gördük. Bu, sonradan kitap haline getirildi. Kuşkusuz, tarih kitaplarında da okumuşsunuzdur.

çalışabilirim, fark etmez. Çünkü herkesin midesi aynıdır. Orada, , Sorbon' da bana açıkladıkları on iki parmak bağırsağı, bütün insanların on iki parmak bağırsaklarıyla aynıdır; Bu durumda Budistlerin on iki parmak bağn·sağı uzundur. Müslüman birininkiyse örneğin kısadır. Hıristiyanınkiyse başka şekildedir, denilemez. Hepsi aynıdır fark etmez. Hastalıkları da birbirine benzer. Dolayısıyla, orada öğrendiğim tedavi yolları bütün dünya için geçerlidir. Fakat toplumbilin1 böyle değildir. Neden Çünkü tıpta beden vardır, bedenler yoktur; mide vardır, mideler yoktur. Yani mide hakkındaki yasa, göz hakkındaki yasa, kulak hakkındaki yasa bütün dünyada birbirine benzer. Fakat dünyadaki toplumlar

birbirlerine benzemezler. Her toplumun kendisine özgü nitelikleri vardır.

Toplumbilimci, toplumbilimin genel yasalarını Harward' da ya da Caınbiridge' te ya da Sorbon' da öğrenip gittiği her yerde bu yasalara bakarak siyası konuları, toplumsal konuları, iktisadi konuları ve dini konuları aniayıp çözüm yolları gösteren kişi değildir. Böyle bir şey olanaksızdır. O yasaları öğrenmeli; toplumbilim yöntemini, araştırına yöntemini, genel insanı incelemeler ve toplumların değişim tarihlerini anlaınalı ve ardından da kendi toplumuna dönünce olayı başından araştırmalı, nasıl ki Avrupalı topluınbilimciler kendi tarihlerinin değişim yasalarını ve kendi toplumsal hareketlerinin çözümlemesini ve yorumunu yapınışiarsa o da aynı araştırmaları kendi toplumunda yapmalıdır; biz böyle yapmalıyız. Biz kimiz Kara Afrikalıyız ya da Amerikalı, Kızılderili veya Sami veya Aryan ya da İranlı ya da Turk ya da Arap, hiç fark etmez. Dolayısıyla toplumbiliinci, her topluma tatbik ettiğimizde doğru sonuç verecek tek tip kalıplara benzeyen genel bir toplumbilim yasasının bulunmadığını bilmelidir. Gelecekte belki olabilir.

Bu yüzden toplumbiliın okunınalı ve sonra da unutulmalıdır. Sonra da en başından toplumu araştırmaya başlamalıdır. Bir olgunun, tek bir olgunun -nasyonalizm ve dine karşı savaş konusunda verdiğim örnekte olduğu gibi- Doğu' da bir nedeni varken Batı' da başka bir nedeni olabileceğini

bilmelidir. Birinde uluslararası ilişkilerden kaynaklanan bir neden, birinde de iç ilişkilerden kaynaklanan bir neden bulunabilir. Bir olayın Batı' da içteki toplumsal değişimierin ürünü, Doğu' da ysa sömürü ilişkilerinin ürünü olması mümkündür. Bir hareket, Batı' da olumlu, yapıcı ve ileri olabilirken aynı hareket, başka bir ülkede ve başka bir çevrede olumsuz, toplum karşıtı ve geri olabilir. İkincisi, topluınbilimde neden sonuç yasası tek taraflı değil, çift taraflıdır ve sürekli olarak karşılıklıdır. Yani Yani örnek olarak yalıniyi ocağa koyduğumuzda ateş nedendir; yahninin pişmesi ise sonuçtur. Yani nedensellik ilişkisi ateşten yalıniye geçer. Yani ateş yahniyi ısıtıp pişirir. Ama yahni~ ateşe etki

edemez. Doğadaki konuların ilişkisi o yandan [sonuçtan nedene] artık kapalıdır. Aına insani konularda, özellikle toplumbiliinde ve topluınsal psikolojide neden sonuç ilişkisi iki yönlüdür. Nasıl yani Yani neden, sonucu etkilerken sonuç da nedeni etkiler. Yani sonuç da neden üzerinde neden rolünü oynar ve kendi nedenini sonuç duruınuna koyar. Örnek olarak ben bir şair olarak burada oturmaktayıın, siz de bir topluluk olarak orada oturınaktasınız. Ben bir ağıt şiiri ya da örneğin tabiatla ilgili bir şiir okuyorum, benim şiiriıı.-ı ve bir şair olarak ben hazır bulunanları heyecanlandırmaktayıın. Öyleyse ben ve şiirim neden, topluluğun heyecanlanınası

ise sonuç olınaktadır. Benim sonucum olan topluluğun heyecanlamnası beni de etkiler ve beni de heyecanlandırır. Yani başka bir şiir okurken sesiınİ daha çok yükseltiriın ya da daha alçak sesle okurum şiiri. Bambaşka bir hale girerıın. Başka hale bürünüşüın, dinleyicilerin heyecanının ürünüdür. Dinleyicilerin hangi heyecanı Benim ürünüın olan heyecan. Sonra ben coşkuya kapılıp daha çok heyecanlanırını ve beniın bu heyecan ve eaşkum yeniden, dinleyenleri etkiler. Bu etkileşını_ ve neden sonuç ilişkisi ne zamana dek sürer Ben sizin huzurunuzda olduğum sürece bu neden-sonuç ilişkisi benimle sizin aranızda sürüp gider. Ancak bu iki olay kesilirse bu ilişki de sona erer.

Dolayısıyla iki olgu arasında -örnek olarak bir toplunı.da- sürekli olarak neden sonuç ilişkisidir. Bu neden sonuç ilişkisinde birinin neden, ötekinin de sonuç olduğunu söylemek yanlıştır. Öğeleri insan ve ruh olan insan toplumunu jeoloji, fizik ve kiınya yönteın ve bakış açısı ile değerlendirirsek doğru olmaz ve bu durumda bir tür dogınatizıne düçar oluruz. Öyle ki birçok topluınbilimci buna düçar olmuştur. Bu diyalektik ilişki, bu birbiri ardınca gelen karşılıklı neden sonuç ilişkisi ile birlikte hep bulunur. Max Weber'in oldukça güzel bir örneği vardır. Bu konu için değil de başka bir konu için söylemiştir, aına ben onu burada kullanmak istiyorum. Diyor ki -örneğin- Batı'ya bir bakınız; Aınerika'ya, Almanya' ya bir bakınız. Onların sermayedarlıkları, sanayileri ve ınaddi

uygarlıkları herkesten ileridir. İspanya ve İtalya Batı' da herkesten geridir. Fransa ve İngiltere orta hallidir. Pekala. Sanayi açısından ve sermayedarlığın ilerlemesi bakımından bu bir olgudur. Sermayedarlığın ilerleınesi bir olgu d ur.

Dini açıdan bakalını_ haritaya. Aınerika ve Alınanya protestandır, İtalya ve İspanya ise katoliktir. İngiltere ve Fransa'nın yarısı Protestan, yarısı katoliktir. Öyleyse dinle ınaddi uygarlık arasında bir ilişki vardır; Mezhebin Protestan olduğu ve Protestanların çoğunlukta bulunduğu yerlerde maddi uygarlık gelişnı_iştir. Çoğunluğun Katalik olduğu yerlerdeyse ınaddi uygarlık hepsinden daha aşağıdadır. Yarı yarıya her iki ınezhebin de bulunduğu yerlerdeyse maddi uygarlık da yarı yarıya

ilerlemiştir. İngiltere ve Fransa bu durumdadır. Fransa' da o meşhur savaşta [1562 din savaşları -Çev.] ve Aziz Bartolomeus Yortusu'nda Protestanlar katliama uğrayınca, Protestanların büyük bir bölümü - sadece Barselona' da üç yüz bin Protestan- öldürülünce ve nerede Protestan varsa yakılması, öldürülmesi İstenince bir kısını kaçtı ve Kanada ve Amerika'ya gitti. Şını.di Kanada'da bulunan Fransızlar bu döneının ürünüdür. Protestanların üstün olduğu o dönemde Fransa, maddi uygarlık bakımından birinci derecedeydi. Protestanlar gidince yirıni yılsonunda üçüncü dereceye düştü. Neden Protestan, bir Hıristiyanlık

mezhebidir; Katalik de öyle. Fakat Protestan, maddeci ve bu dünyacı bir ınezheptir ve maddi çalışmayı ve maddi uygarlığı Tanrı'nın rızasının alameti olarak görür. Katolik, yani çalışmayı ve maddi uygarlığı şeytanın rızasının alameti olarak gören Hıristiyanlık, nefsin köreltilınesini, içe kapanma yı, ruhaniliği, bir köşeye çekilmeyi ve i badeti Tanrı' nın ve Mesih'in rızasının gereği olarak görür ve şöyle der; Her gülümseme, Mesih'in yüzünde bir kırışıklığın oluşmasına neden olur.

Dolayısıyla dini görüş ahiretçi olunca -Katolik gibi- maddi uygarlık geriler (İspanya ve İtalya gibi); dini görüş maddeci ve dünyacı olunca maddi uygarlık doruk noktaya ulaşır. Amerika ve Almanya Protestan oldu ve maddi uygarlık bunlarda gelişti. Fakat İspanya ve İtalya' da Katolik uygarlığı korunduğu için maddi uygarlık oluşmadı. Ama Marksizm ne diyor Max Weber'in tersine Marksizm diyor ki; Hayır, uygarlık kuran ve dünyacı olan burjuvazi sınıfı gelişti önce, ardından da Protestan'ı oluşturdu. Ben derinı. ki her ikisi de doğru söylüyor ya da hiçbiri doğru söylemiyor. Protestan, dini bir görüştür. Burjuvaziyse toplunı.saliktisadi bir sınıftır. Bunlar iki olgudur ve aralarında neden sonuç ilişkisi vardır. Yani sanayi uygarlığı ilerleyince burjuvazi gelişir. Burjuvazi gelişince esas olarak Katalik zayıflar ve Protestan güçlenir. Halk Protestan olunca ve dini bakımdan çalışınaya, üretime ve maddi hayata zorlanınca çalışma, üretim ve maddi hayat gelişir ve burjuvazi sınıfını geliştirir.

Bu yüzden düşünceyle [yani insanla] maddi sistem [yani iktisadi üretim sistemi] arasında hep karşılıklı neden sonuç ilişkisi vardır. Her biri ötekinin nedeniyken aynı zamanda sonucudur. Bu karşılıklı neden sonuç ilişkisi hep vardır. Fakat şu soru karşımıza çıkabilir; Hangi neden daha güçlüdür

Burada -teksirde de söylediğim gibi- hangi nedenin daha güçlü olduğunu belirtmeliyim. Bir yanda insan vardır; insanın bilgi ve bilinci, bir din, bir teknik ve bir bilim biçiminde iktisadi sistem üzerinde etkili olur. Ardından da, ilerleyen iktisadi sistem, insanın düşünce ve inanç sistemi üzerinde etkili olur. Fakat bu insanın, daha fazla bilimsel bilinç, dini özbilinç, teknik ve toplumsal bilinç kazandığı ölçüde toplumsal

sistemin değişiminde daha çok payı bulunur. İnsanın söz konusu bilinci daha aşağı düzeyde olursa, toplumsal ve ınaddi sistemin onun değişmesinde ve yapısında daha çok payı bulunur. Bu yüzden ilkel topluınlarda insanı şekillendirenin onların çalışma durunılan ve maddi üretını sisteınleri olduğunu görüyoruz. Örneğin, tanınla geçiınini sağlayan insan, sonradan işçi olunca, iktisadi sistem onun üretin1 biçin1ini değiştirince kendisi de değişir. Bir köylüyü köyden şehre getirip işçi yapıyoruz ve ardından, onun düşünce tarzının değiştiğini, tipinin değiştiğini, hayatının değiştiğini, herşeyinin değiştiğini görüyoruz. Bu değişıneler,

hep iktisadi sistemin değişiminin ürünüdür. Fakat aynı insan bugün toplumsal bilinç kazandığında bir etken olarak kendi tarihinin ve iktisadi sisteminin belirleyiciliği içine girerek iktisadi sistemi değiştirebilir.

Bu yüzden Jaspers' in deyişiyle, Çevrenin ürünü olan insan, yavaş yavaş çevreyi yaratan insana dönüşür. Nasıl Tabiatta, insanları tabiat şekillendiriyordu. Çölde yaşayan ldıusenin üzerinde çölün havası ve suyu etkili olurdu. İnsanı tabiat oluşturup şekillendirirdi. Aına bugün tekniğe [tarım tekniğine, sanayi tekniğine] sahip bulunan insan, çölde deniz ikliin koşullarını oluşturur, sanayinin, makinenin, rnaddi üretıne ve arıtmanın yer aldığı büyük bir şehir kurar. O çevrede artık çölün etkileri büyük ölçüde azalır. İşte bu şehri, bu çevreyi ve bu yeni tabiatı insan oluşturmuştur. Oysa geçmişte bilinçsiz insanı şekillendiren tabiattı; şehir, köy, çöl ve dağdı dağ insanını, çöl insanını, deniz insanını, şehir insanını ve köy insanını şekillendiren.

Toplun1sal konular da böyledir. İnsan, toplumsal bilinç kazandıkça, toplurnunu tanıdıkça, iktisadi ilişkileri tanıdıkça, sınıfsal sisteıni tanıdıkça, üretimin insan üzerindeki etkisini tanıdıkça ve üretim aracının insan bireyi üzerindeki etkisini tanıdıkça bütün o nedenleri, bütün o ınaddi toplumsal yasalan -ki doğru olarak bilimsel felsefe olduğunu söyler- kendi yetkisi altına alabilir, değiştirebilir, istihdam edebilir ve kendi idealindeki sisten1i topluınsal sisteıne yükleyebilir. Öyle ki bugün Asya'

daki, Afrika' daki ve Latin Aınerika' daki topluınlar pek çok örnek sergileınişlerdir; başka bir toplumsal sisten1i doğurınası gereken mevcut topluınsal sisteınlerine rağmen insanlar başka bir sistem oluşturmuşlar ve toplumlarına yüklenınişlerdir.

Örneğin hayvancılık ve feodalite dönerninele bulunan bir Afrika topluınunda bu ınaddi topluınbilin1 kanunu uyarınca bu feodalite sistemi burjuvazi sistemine dönüşmeli, burjuvazi gelişıneli ve egemen olınalı, sermayedar sınıfı oluşn1alı, sanayi sern1ayedarlığı gelişıneli ve sanayinin sern1ayedar sınıfı oluşmalı, ardından da onun antitezi olan proletarya sınıfı ortaya çıkmalı, proletarya sınıfı gelişmeli, baskıya maruz kalmalı, çatışkı ortaya çıkmalı, proletarya sınıfıyla serınayedar sınıfı

arasında diyalektik savaş gerçekleşmeli, bunlar hep güçlenmeli, ser~ yedarların sayısı gittikçe azaimalı ve gitgide sistem infilak etmeli, ardından da proletarya sınıfı iş başına gelmeli, sanayi ve sermaye bireyden alınmalı ve toplum eline verilmelidir. Ne zaman O zaman. Sonra birtakım toplumların feodalite döneminin heınen başlarında, hatta feodalite henüz oluşmadan, henüz toplumda makine yokken, henüz sernı. ayedarlık yokken, burjuvazi yokken, o toplumsal sisten1. içindeyken, henüz feodalitenin haşlaına aşamasında bulunduğu sırada serınayedarlık sisteminden som·ali sistemi gerçekleştirdiklerini ve feodalite öncesi

bir aşanı.ada bulunan topluıniarına bunu yüklediklerini görüyoruz. Bu, insamn, bilinçli olduğu zaman etken olarak tarihe girdiğini, etken olarak iktisadi ve toplumsal sisteme girdiğini göstermektedir. Dolayısıyla soru şudur; Topluınsal değişimierin etkeni, insan mıdır yoksa iktisat mıdır Bu sorulardan hiçbirine basitçe cevap vermenin doğru olınadığını görüyoruz. Cevabı o ölçüde karmaşıktır. Ne deınek istediğim anlaşıldı mı Eğer anlaşılmadıysa ya da belirsiz bir nokta varsa rica ederim söyleyin açıklayayım.

DiNLER TARiHi DÖRDÜNCÜ DERSiNiN SORU VE CEVABI

Soru Bir özdeyiş haline gelmiş bulunan 'ışık doğudan gelir' sözüne ne ölçüde inanırsınız, bilnı.iyorum. Yani işrald medeniyetin seyri ve insanın işrak! yükselnı.e seyri Doğu' dan Bat~' ya doğru mu olmuştur Çin' den Hind' e, ardından Ortadoğu' ya, sonra da Mısır'a mı geçmiştir Hatta siz konuşınalarınızda Eflatun ve Pisagor'un Mısır'a yolculuk yaptıklarını ve orada bir miktar fikri ilham aldıklarını ve bu yüzden Yunanın felsefe, düşünme ve akletme bakımından oldukça derin bir bakış açısı kazandığını belirtmiştiniz. Ben şunu sormak istiyorum; Mısır ve Yunanistan'ın coğrafi açıdan aynı paralelde yer aldıklarını [biri Akdeniz' in kuzeyinde, biri de Akdeniz' in güneyinde yer alınaktadır] göz önüne alırsak, bu uygarlık göçünün Akdeniz'in güneyinden kuzeyine olmasının, fakat kuzey yönünden Anadolu'ya ve Yunanistan'a gitmemesinin

delili nedir Bu coğrafi sınır ve çizgilerin uygarlığın da sınır ve çizgilerini oluşturmasına delil nedir Acaba o tarafın irfana, bu tarafın da maddeye yönelmesi gerektiği, aslında insanda bir içgüdü durumu mudur

Cevap Sorunuzda iki konuyu birbirine karıştırdığımzı arz etmek isterim; Biri uygarlık ve felsefe konusu, öteki de irfan konusudur. Bir yandan, uygarlığın Afrika' dan-Afrika'nın kuzeyinden-ya da Asya' dan Yunanistan'a gitmesinin ve uygarlığın sınırının Akdeniz' den geçmesinin delili nedir, diye sorarken, öte yandan irfan duygusunun hangi delille Doğu' dan Batı'ya geçtiğini sormaktasınız. Siz hangisinden söz ediAli ŞERiATI 699

yorsunuz Uygarlığın Mısır' dan Yunanistan'a geçtiğini ben söylemedim. Uygarlık, irfan duygusundan başka birşeydir. İrfan duygusu, bir tür düşünsel çıkanın ve değişimdir; kültüre, sanata ve dine yansıyan insani bir yetidir. Bu, eskişarkın kültürel boyutunun en aşkın anlaınıyla şarkın ayıncı özelliğidir. Fakat uygarlık, irfan duygusundan apayrı birşeydir. Değişim ve hareketin seyri şu şekildedir [elbette çeşitli görüşler vardır, fakat beniın için kabule şayan olan, görüşsüz iliın adanıJarının söyledikleridir]; İlk başta, biziın tanıdığınnz çok eski bir uygarlık, Mezopotanıya'nın güneyinde Sümer' de gelişmiştir. Yani Fars körfezinin kuzeyinde Mezopotanıya'ya doğru giderseniz o bölgede Sümerler

bulunınaktadır. Gılgamış efsanesi ya da destanı -ki ben adını Gılgamış h·ajedisi koyduın- Sümer kaynaklıdır. Sümerler, astronoıni konusunu ortaya atan, gemicilik yapan, mimariyi, daha som·aları İslaın ve Hıristiyanlık ınimaı·isini etkileyen belirli bir üslupla yaratan, ilk kez tuğla üreten ilk topluındur; Sümer'in ticarette, üretünde, denizcililde ve aynı şekilde tarında ilerleınesinin nedenlerinden biri budur.

Dolayısıyla Sümer -gördüğümüz gibi- Dicle ve Fırat arasında ve Fars körfezinin kuzeyinde yer alan bir bölgedir. Burada birçok bataklık bulunınaktaydı.

291 Soıu·a, Sami ve Arami kökenli olan ve soy bakımından İbrahim'le aynı kökten olan Süınerler hicret ederler. Bunlar, Aryallerin İran ve Hind' e hicretlerinden önce Mezopotamya' nın kuzeyine gelip yerleşirler. Bunlar, Babiliiierin gelnıelerinden, Haınınurabi uygarlığının, Asur uygarlığının, Şuş uygarlığının, Hahaıneniş uygarlığının gelmesinden önce ve hatta Filistin uygarlığından önce buraya yerleşınişlerdir.

Birinci olarak toprakları bataklık olduğu için, ikinci olarak da dışarı çıkış yolları denizin güneyinden ve iki yanlarında bulunan Dicle ve Fırat ırınakları yoluyla olduğu ve eski Hind' e ya da İran' a gidebilmek için, bu yolu kullanmak zorunda oldukları için ister istemez bu uygunsuz coğrafya koşulları ve tarım yapabilmek için bataklıkları kurutmak zorunda oluşları onlarda tarımı güçlendirdi, ulaşınıda da deniz ve ırınak yolunu

kullanmak zorunda oluşlarıysa denizciliğin gelişmesini sağladı. Ayrıca,

tarımla geçimlerini sağlamak yönünden topraklarının yetersiz oluşu

iktisadi bir cebir uyarınca bu yetersizliği ticaretle gidermeye onları zorlcımaktaydı.

Bu iktisadi ve özellikle coğrafi koşullar dizgesi Sümer hal-

291 Fars körfezini -şu anki şekliyle göz önüne alırsak- kuzeye doğru, yani Mezopotamya'ya doğru zihninizde

çıkarmalısınız ki böylece yedi bin yıl önceki Mezopotamya'ya ulaşmış olalım. Coğrafi bir varsayımın

belirttiği gibi Fars körfezi daha önceleri Akdeniz'le bitişik olup sonradan ayrılmıştır. Yani Karadeniz, Akdeniz,

Hazar Denizi ve Fars körfezi büyük bir okyanus olup sonradan onların arasında kara parçaları ortaya

çıkmış, sular azalmış ve birbiri çevresinde dört ayrı deniz ortaya çıkmıştır. Eski Sümer'in yer aldığı Fars

körfezinin kuzey bölümünde ve şu anki Irak'ın güneyinde Fars körfezinin daha yeni geri çekilmesinden

kaynaklanan birçok bataklık vardı. Yani denizin suları çekilmiş, ama sular yeni çekildiği için toprak bataklık

olarak kalmıştı.

kım korkusuz, düşünen, çalışkan ve yaratıcı bir halk haline getirdi. Bu

yüzden, bir uygarlığın yaratılmasının gereği olan şey, c~bri olarak onlara

yüklenmişti; Bunlardan birt tarım için ve bataklıkları ekilebilir alanlar

haline getirmek için çok çalışınak, biri de ticaretti. Yani hem ticaret,

henı. üretim; hem tarıınsal bir hayat, heın de ticarete dayalı klasik bir burjuva hayatı onlar için zorunluydu. Bu iki yön yüzünden bunlar gelişmişlerdir. İlkel bir toplumun tarını.da ilerleınesi, orada çiftçiliğin gelişmesine -özellikle belirttiğim toprak durumuna karşın- neden oldu.

Onların ticaret yapına zorunluluklarıysa, iktisadi bakımdan oldukça zengin bir serınaye birikimi sağlamalarına neden oldu. Teknik bakını.dan da denizcilik yapınaları kaçınılmazdı; genı.iler yapnı.aları, deniz yolları bulmaları, ilk kez olarak büyük gemiler inşa etmeleri ve dışarıyla · temas için yeni yollar aramaları kaçınılmazdı. Denizcilik için, yıldızları tanımak zorundaydılar. Çünkü o zaman denizde yolu gösterici olarak sadece yıldızlar ve gök belirtileri vardı. Yine buda onları gökle ilgilenmek zorunda bıraktı.

Astronomiyi ilk kez olarak Sümerler geliştirdi, hatta yarattı aslında.

Sonra yavaş yavaş, her kabilenin kendi tarım alanında sınırlı kaldığı ya da hayvancılık düzeninde hapsolup kaldığı ve dar ve kapalı bir bölgede yeni bir tarım tekniği geliştirmelerinin yanısıra uluslararası ticaretin de buna eklehmesiyle, başka ülkelerle tenı.as kurmalarının etkisiyle daha geniş bir dünya görüşü de kazanınış oldular. Çünkü kendileri Süıner' de hapsolunmuş durumda kalınamalarıyla ve gemilerinin Fars körfezi yoluyla Afrika'ya ve özellikle Hind' e gidip gelmeleriyle birlikte başka kavıın ve milletlerle tenı.as kurmuşlar ve onların ilkel deneyimlerinden

yararlannı.ışlardır. Süınerlerden önce başka bir uygarlığın bulunma olasılığı da vardır. Bugün yeni araştırmaların gösterdiği gibi Irak' ta birkaç metrelik bir lığ tabakası bulunınaktadır .. Bütün araştırmacılar, bunun; Sümer ülkesini [Nuh ·tufanı Sümer' de olmuştur.] çamur ve lığ altında bırakan Nuh tufanının bıraktığı lığ tabakası olduğunda ınüttefiktirler.

Bu tufan, önceki uygarlığı, Nuh'tan ve tufandan önceki uygarlığı -ki bugün izleri bulunınaktadır- bu lığ tabakasının altında bırakmıştır. Sonra yine Mezopotamya arkeolojisinde tufandan sonraki bir uygarlık dönemine daha rastlıyoruz ki bu iki uygarlık karşılaştınlabilir; Tufandan önceki uygarlık altın uygarlık adıyla anılmaktadır. Bir de tufandan sonraki uygarlık vardır. Sümer ve Babilınitolojisinde de [tufan öncesi ve sonrası ile ilgili efsaneler] Sünı.er'in altın çağı, tufandan önceki dönemdir.

Tünı. bunlar, Sümerlerin, heın geniş bir dünya görüşü bulunan, hem ticareti bulunan, hem tekniği olan ve heın de bilimi olan bir ilkel uygarlık ıneydana getirmiştir. Tuğla yapımı oldukça önemli bir iştir. Kümbet yapımı ilk kez olarak Süınerliler tarafından gerçekleştirilmiştir; daha

sonra da Hıristiyanlığa, ardından da İran' a ve İslanı' a geçnliştir. Astrononıi, ilk kez olarak Sümer' de ortaya çıkınıştır. Aynı şekilde çok zengin bir edebiyat, bunun uzantısı olarak, aslında büyük bir insani ve felsefi tı·ajedi durumundaki Gılgaınış Destanı, ilk kez olarak Sümer' de nıeydana

gelıniş, ardından Babil' e geçmiş, orada başka öğeler buna eldennıiş ve bu destan, şu anda dünyada bilinen şeklini ahnıştır. Tüın bunlar, tarihte sözünü ettiğinıiz anianıında uygarlığın bildiğimiz yere kadar, Sümer' de ortaya çıktığını, ardından Babil'in Sümer' e varis olduğunu gösterınektedir. Babil uygarlığı, şimdiki Süıner'in kuzeyinde Bağdat yakınlarındadır. Oraya gidenler, Babil Kulesi'nin, Babil'in yaşadığı büyük Babil tapınağı olduğunu kesinlikle görnıüşlerdir. Sonra Babil uygarlığında Han1n1urabi'nin büyük uygarlığı ve birkaç yüz ınaddeden oluşan I-Iaınınurabi yasalarının yer aldığı yazıtlar oluşur. Som·a din ortaya çıkar; İbrahim'in dini burada, Nuh'un dini burada ortaya çıkınıştır.

Ayrıca Asurlular o yandan gelir, sonra Hahaınenişler gelir. Med ve Hahameniş uygarlıkları, İran'ın batısında, Niezopotaınya'nın doğu bölümünde ortaya çıkar ve bir MezQpotaınya uygarlığı yaratılnıış olur.

Tekniği, edebiyatı, felsefesi ye büyük dinleri olan bu Mezopotamya uygarlığı Girit Adası'na geçer. Ardından Girit Adası, Mezopotaınya uygarlığının girdiği bir ınerkez haline gelir. Bu uygarlık oradan Yunan' a sıçrar. Dolayısıyla soınut ve kesin uygarlık tarihinin anlattığı şekliyle - var olan çeşitli görüşler bir yana bırakılırsa- Sünı.er' de gelişip olgunlaşır. Elbette bu, başka yerlerde hiçbir uygarlığın bulunmadığı anlanı.ına gelınez. Çin' de de vardı, Mısır' da da vardı. Aına oluştuktan sonra harekete geçen ve başka yerlere göçe başlayan sonıut ve evrensel biçüniyle

uygarlık Mezopotanı.ya' daki Sümer uygarlığıdır. Bu uygarlık Girit Adası'na geçer ve oradan da Yunan' a girer. Tanrıları da birlikte hareket eder. Babil' de tanrı olan Babil, Girit adasına gelince Zeus olur [büyük tanrının adı Zeus'tur]. Yunan mitolojisinde görüldüğü gibi Zeus, Girit'ten Atina'ya gelmiştir. Dolayısıyla Zeus, uygarlık ve kültürün mazharı ve sembolü olup Mezopotamya' dan Girit' e, oradan da Atina'ya gelmiştir. Dolayısıyla Atina, Girit yoluyla aldığı Mezopotanı.ya uygarlığının varisidir. Ancak sözünü ettiğimiz ve Sümer, Babil, Akad ve Girit'ten Yunan'a geçen bu uygarlık, genel anlan1daki uygarlıktır. Yani, kültür, teknik, iktisadi sisteın, siyasi-toplun1sal sisten1, hukuk, nı.iınari ve sanat, bütün bunlar toplanı. olarak uygarlıktır. Fakat bunun hareket çizgisi Yunan' a doğrudur. Yunan, bu büyük uygarlığı aldıktan sonra elbette Mısır' dan da yararlanır. İran' dan da yararlanır. Hind' den de yararlanır; böylece evrensel Yunan uygarlığı oluşur.

Sizin ikinci olarak sözünü ettiğiniz konuya gelince, o konu irfan duygusu konusudur. İşte bu yüzden ikisini birbirinden ayırdın. İrfan

duygusu Doğu' da gelişmiş, Batı'ya doğru hareket etıniştir. Söylediğiın gibi İsa' dan önce irfan duygusu, Pisagor ve Eflatun aracılığıyla Mısır' dan Yunan'a geçmiştir. Bu ikisi irfam bakımdan tam olarak belirgin olup Yunan felsefesinin ruhi ve irfanl hareketinin kurucusudur. Bu irfan

duygusu, Yunan felsefesinden başka birşeydir. İrfan, Yunan felsefesinin bir şubesidir. Fakat Yunan felsefesi, hem Aristo'nun felsefesidir, hem Sakrat'ın felsefesidir, hem Epikür'ün, hem Demokritus'un ve hepsinin felsefesidir; ama bunların irfan duyguları yoktur. Eflatun ve Pisagor'un hayatında, bu ikisinin, Yunan filozofları arasında düşünce açısından tam olarak şarklı gibi ve irfanl olarak düşündüklerini ve Yunan filozoflarırun, sanatçılarının ve bilginlerinin, tersine, güçlü ve aşkın bir idealizme sahip olduklarını görüyoruz. Ayrıca biyografi bakımından konuyu ele aldığınızda bunların Mısır' da öğrenim gördüklerini ya da Doğu' da yetiştiklerini veya doğduklarını görüyoruz. Öyle ki -bir rivayete görePisagor böyledir. Ya da hikayelerde, Aristo'nun İskender zarnanında İran'abile yolculuk yaptığı anlatılır [Elbette bu efsanedir].

Her halükarda irfan duygusu konusu kesinlikle Doğu' dan hareket eder; İsa' dan önce Pisagor ve Eflatun aracılığıyla, İsa' dan sonra da kendisi Doğulu irfam birdinin mazharı olan İsa aracılığıyla Batı'ya geçer. İsa gidip Avrupa'yı kuşatır. Avrupa'nın bin yıl boyunca Avrupa olarak düşünemediğini görüyoruz. Büyük arifler, büyük zahitler, oldukça derin bir tasavvuf ve oldukça derin ve aşkın bir ruhi din söz konusudur. Düşünce, akıl ve toplum bakımından gerilikleri vardır aına bu ayrı bir konudur.

Bu yüzden, açıkça görüldüğü gibi sadece irfan duygusu -ki bütün

insanlarda vardı- değildir Doğu' dan Batı'ya geçen; aslında, görüldüğü gibi uygarlık da Doğu' dan Batı'ya geçmiştir. Başlangıçta da budunbilim tarihinde, araç gereç yapan insan Asyalı insandır. Avrupa' da ortaya çıkan ve maymun görünüınlü bir insan ya da insan görünümlü bir maymun olan Neanderthal' dan soru·a, araç gereç yapan Cro-magnon insanı gelir [insan şeklinde bir hayvan olan Neonderthal'ın tersine Cromagnon araç gereç yapmaktaydı]; adı Asya insanıdır. Yani budunbiliinin sözünü ettiği ilk insan, Asya insanıdır [Uygarlık tarihi artık konuşmaz; bu insan soyunun tarihidir. Fizyoloji söz eder ondan.].

Cro-Magnon Asya' dan Avrupa'ya göç eder. Avrupa' da araç gereç yapan ilk insan elli bin yıl önce ortaya çıkar. Araç gereç yapımı, her uygarlığın temel taşıdır. Uygarlığın başlangıcını Sümer' den alırsak gen~·· uygarlığın Asya' dan çıktığını görürüz. Kimileri, dünyada ortaya çıkan ilk uygarlığın Çin' de gerçekleştiğini düşünürler. Kimileri, Arilerin göçünden önce İran'ı, kimileri Mezopotamya'yı -belirttiğim gibi- kimileri Filistin'i, kirnileri de Mısır'ı uygarlığın başladığı yer olarak alırlar. Nereyi alırsak alalım, yine de doğudur; insan uygarlığının gelişmesi DoAli

ğu'dan başlaınıştır. Ayrıca [sanıyoruın bu konuları İslanı.-Şinasi'de bir yerde anlattıın] Neden dinler hep Doğu' dan çıkmışlar da Batı' dan çıkmamışlardır demek de doğru değildir. Dinler sadece Doğu' da ortaya

çıkınamışlardır. Ancak uygarlık Doğu' da ortaya çıkmıştır. Aslında doğulu insan, uygarlık aşaınasına daha çabuk varmıştır. Kuzey Aınerika'nın sadece beş yüz yıldır uygar bir yerleşim alanı haline geldiğini biliyorsunuz. Batı'nın, yani şu anki Avrupa'nın bin ya da bin beş yüz veya iki bin yıldır bu uygar şeklinde olduğunu görüyorsunuz. Hatta bizde Firdevsl' nin yetiştiği döneında onlarda ziyaretlerde azanların okudukları kıssa ve şiirlerden oluşan Chanson de Roland vardı. Bu Chanson de Roland, bizim Şahname'yle çağdaş olan en büyük eserleridir. Bu eser, basit bir eser olduğu halde Şahname, büyük bir sanatsal yaratıdır. Dolayısıyla uygarlık Doğu' da gelişir; Çin' de, Hind' de, İran' da, Mezopotaınya' da ve Filistin' de.

Şunu arz etmek istiyorum; İnsanın şiiri yüksekse, felsefesi yüksekse, mimarisi yüksekse, dini aşkınsa, uygar bir insandır. dediğimizde, o zaınan, uygarlık, mimari, sanat ve şehireilik Doğu' dan Batı'ya doğru gittiğine göre din de Doğu' dan Batı'ya doğru gitmiştir. Bu, Batılının dininin olmadığı, peygamberlerin sadece Doğu' da ortaya çıktıkları anlamında değildir. Çünkü din bütün milletlerde vardır; göçebe olsun, yerıleşik olsun fark etınez. Sonuçta M.Ö. üçüncü ya da dördüncü ya da onuncu yüzyılda Doğu'da geniş bir uygarlık vardır, Batı'da yoktur. Ayrıca büyük ve gelişmiş bir din de vardır Doğu' da. Nasıl mimari uygarlığı ve maddi uygarlık Batı'ya gitmişse, Doğu'nun manevi kültürü,

yani Doğu'nun dini de Batı'ya gitmiştir. Dolayısıyla dünya çapında varlığını koruyan, Doğulu dinlerdir. Bu, dinin Doğu' da ortaya çıkıp Batı' da ortaya çıkmamasından değil, Doğulu dinlerin uygar ve gelişmiş dinler olmalarından, Batılı dinlerinse ilkel dinler [totemcilik ve fetişizm gibi] olmalarındandır.292

Dolayısıyla büyük kültürler Doğu' da ortaya çıkmış, büyük dinler Doğu' dan doğmuştur. Dünyanın her yerinde din vardır. Batı, maddi uygarlığı nasıl bizden almışsa, uygarlık döneınİnin gelişmiş manevi uygarlığını ve irfan duygusunu da bizden almıştır. Yani Mesih Doğu'dan Batı'ya gitmiştir; tıpkı cebrin Doğu' dan Batı'ya gitmesi, tıpkı tuğla ve kümbetin Doğu' dan Batı'ya gitınesi gibi. Batı sadece teknik şeyler-

292 Şimdiyse nasıl ki televizyon Avrupa'dan geliyorsa, asfaltı Avrupalıdan alıyorsak, mimariyi Avrupalıdan alıyorsak felsefeyi de Avrupalıdan almıyor muyuz Bugün tüketirnde Avrupa'ya bağlı olduğumuz gibi, aydınlarımız felsefe açısından artık Batı felsefesine bağlıdırlar; artık Molla Sadra'nın felsefesini okumuyorlar, Sartre'ın felsefesini okuyorlar, Bertrand Russel'i okuyorlar, Descartes'ı okuyorlar. Niçin Çünkü bugün uygarlık onların elindedir ve dünya çapında yayılan onların fels~fesidir. Bu, filozofun sadece Batı'da ortaya çıkacağı ve Doğu'da filozof bulunmayacağı anlamına gelmez. Şu anda Doğu'da da filozof vardır ama Doğu'nun filozofları pek dikkate değer değildirler.

de gelişrniştir, ama irfan ve din bakımından hala Doğu'ya bağlıdır.
Öyle ki bugün de Avrupalı ve Amerikalı genç, o insani ruhuyla, Batı'nın insanlık dışı donuk ve geri düzenine isyan etmek istediğinde nereye gelir İran' a, Hindistan' a gelir.

Soru Sanatın bir pencere ve ayakta kalma haykırışı olduğunu göz önüne alarak, ayakta kalmanın ve yıkılmamanın her ne şekilde olursa olsun olanaksız olduğu şu anki koşullarda sanat hala risaletini yerine getirmeye güç yetirebilir mi

Cevap Oldukça güzel bir soru. Kimi soruların değeri, cevabından daha fazladır. Sorunun kendisi, bilmenin yarısıdır; kimi zaman da bilmenin tamamıdır. Ben, sanat hakkındaki o teoride diyorum ki tarih boyunca insan kurtuluş peşindedir. Yani benim insanbilimimin temeli buna dayalıdır. İnsan tanınmadıkça ne sanat hakkında konuşulabilir, ne din hakkında, ne felsefe ve ne de esas olarak uygarlık hakkında konuşulabilir. Önce insan taıunmalıdır. Bu teorilerin birbirine karışmasının, düşünürlerin sabit ölçütler ve değerler üzerinde buluşamamalarının nedeni önce insanı tanımamalarıdır. Bu düşünürler, insandan aşkın olan şeyler konusunda tartışmaktadırlar ki bu tartışma konusu olamaz. Kaynak insandır. İnsan ruhunun somut çehrelerdeki çeşit çeşit görünümlerinden biri irfan ve felsefe, biriyse özel anlamıyla din, bir başkası

da sanattır. Ben bu üçünün aslında aynı cinsten olduğunu, aynı kaynaktan kaynaklandığını ve ruhu sanat ya da din veya felsefe şeklinde tecelli ettiren ve harekete zorlayan insanı bir ihtiyaç olduğunu söylüyorum.
Pekala! Fakat falan din batıldır veya haktır ya da din nasıldır gibi konularla ilgilenmiyorum. İnsanı, dilli bir iş yaparken, dinine inanırken ya da sanatsal bir iş yaparken veya felsefi bir edim ve düşünüşü gerçekleştirirken göz önüne alıyoruz. İnsanın özbilince ulaşmasının başında ortak bir duygu elde eder. Bu duygu, onun, kendisini kuşatan çevreyle olan uyumsuzluğudur. Yani o ilkel insan bile bu ağaçla, bu hayvanla, bu bitkiyle, bu dağla, bu tepeyle aynı cinsten olmadığını hisseder ve bu toprağın, bu çevre ve tabiatın bunlar için, hayvan için, bitki için, haşereler için, yeryüzündeki varlıklar için yaratıldığını hisseder.
O, bunlarla ortak yönü olduğu ölçüde tabiattan ihtiyacını karşılayabilir; ama onlardan farklı olduğu ölçüde de tabiat ona hiçbir şey vermez.
İnsan, beslenmek istediği zaman hayvanın yaptığı gibi gıdasını tabiattan alabilir, barınmak istediği zaman barınma ihtiyacını tabiattan karşılayabilir, uyumak istediği zaman, bu ihtiyacını tabiattan karşılayabilir.
Ama insan havada yaşamak istediği zaman tabiat bunu anlamaktan yoksundur. İnsan hayatta kalmak istediği zaman tabiat onu anlamaz, onun ihtiyacını algılayamaz.
Canlı kalmak istediğinde -ki her insanın arzusudur- tabiat bunu da

anlamaz. İnsanın çok büyük aşkları, arzuları ve idealleri vardır ki tabiat bunları da anlamaz. Tabiat, insanın ızdırabını anlayamaz. Tabiatın duygusu yoktur. Burada insan yabancılık duygusuna kapılır. Bu, Sartre'ın çokça üzerinde durduğu bir konudur; İnsanın ve maddi dünyanın yabancılığı aynı cinsten değildir. Sonra bu yabancılık, insanda gurbet duygusunu doğurur. Öyleyse ben bu dünyada garibim. Ben, sadece birey olarak değil, tür olarak da garibim. Gurbet, insanda vatan duygusunu uyandırır. Yani Ben garibim ve burada garip pazarında tutsağım. duygusuna kapılır insan. Kendiliğinden antitezini zihninde barındırır. Bu durumda benim ait olduğum bir yer vardır. Bilmediğim bir yer var ki ben orada doğdum, oradan geldim. Orda olmam gerekiyordu ama buradayım. Orası neresi bilmiyorum. Oranın yeri, göğü ve varlıkları nasıldır, bilmiyorum. Ama buranın malı olmadığımı biliyorum, buralı değilim. Bu gurbet, vatanı oluşturur. Yeryüzünün çöl olduğu duygusu, onun kafasında cenneti ortaya çıkarır, onun ruhunda cenneti ortaya çıkarır. Yeryüzündeki bu esaret çilesi, onda yeryüzünden ve yeryüzünde tuksak olmaktan kurtulma şevkini uyandırır ve onu bitkin kılar. Dolayısıyla gurbet vatanı aklına getirir. Yabancılık duygusu, aşinalığı ve aşİnalığa olan ihtiyacı, buradaki yalmzlık başka bir yere alışık olma ihtiyacını, buradaki görüngülerle aynı cinsten olınayışı,

ne olduklarını ve nerede bulunduklarını bilmediği başka şeylerle aynı cinsten olma eğilim ve duygusunu onda ortaya çıkarır. Her halükarda, onunla hiçbir ortak duygu yönü bulunmayan varlıkların, eşyamn ya da dünyanın tutsağı olmak, yeryüzünde tutsaklık, yabancılık ve yalnızlık duygusunu onda ortaya çıkarır. Bütün mitolojilerde, bütün efsanelerde ve bütün din felsefelerinde -her yerde- insamn yalmzlığı söz konusudur.

Dolayısıyla, Ben burada yalnızım, burada garibim, ben burada eşyayla, bu görüngülerle aynı cinsten değilim. şeklindeki bu duygu tanışıklık ve yakınlık arzusunu, vatanıma doğru gitme yolundaki çabamı, benirn muhatabım olabilecek kimselere ulaşma isteğimi bende meydana getirir. Yani tek bir kelime; bir kelime ki Hindistan'ın bütün ruhunu hitap kılmıştır; Mukşa. Mukşa, kurtuluş anlaınındadır. Hint ruhu hep 'mukşa'yı aramaktadır, kurtuluşu aramaktadır. Kurtuluş kavramnun iki yanı vardır; Biri, sevmediği yerde tutsak olmak, biri de aşk beslediği yere gitmektir; kurtuluşun an.lamı budur. Kurtuluşun bu yanı, yabancı bir kıskaçta tutsak olmaktır. Kurtuluşun öte yanıysa kendi evime, kendi ülkeme gitmemdir. 'Kurtuluş'un -mukşa- bu iki yanı olmazsa onun anlamı olmaz.

İslam' daysa, yine bu felah ve kurtuluş duygusunun -neden kurtulmak istiyorsun- tutsaklık kavramını, bir yandan da özgür olma kav706

ramını, burası olmayan yere, ne olduğunu bilmediğim, ama olması gereken yere gitme kavramını ve kurtuluş ve felah için çabalamayı insanda meydana getirdiğini görüyoruz. Dolayısıyla kişi tutukludur ·ve adı insandır. Bu tutuklu, zindanda çeşitli işler yapar; Kimileri, bir köşeden bir delik açıp kaçmak için beklenmedik birşey arayışındadır. Bunun yolu büyücülükten geçer. Büyü, din, sanat ve felsefenin -tüm bunlarınınsanın ruhsal bir ihtiyacına cevap verdiğini görüyoruz. Hem de bu kurtuluş ihtiyacıdır. Fakat cevaplar çelişiktir. Kimi zaman insan, içinde boğulur gibi olduğu bu zindan hücresinden, kendi başına, bir sihirbazlıkla kurtulmak ister. İkinci olarak, bu hücrenin kapısını burası olmayan oraya doğru açmaya başlar. O 'burası olmayan', gayb adını taşır. Gayb, burası olmayan demektir. Dolayısıyla bir başkası hücresinden, olması gereken oraya bir kapı açmaya çabalar. Bu dindir. Din, bu dindar kişiye der ki; Bir kapı ve yol var.293 Öyleyse bunun, tutsaklıktan özgürlüğe giden bir yol olduğu ve insanın ihtiyacının tecellisi olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa' da yol yerine 'religion' yani 'religar' [oraya ikinci kez bağlanmak] denmesi bunun göstergesidir. Ben burada garibim dediğim zaman, önceden burada değildim, başka bir yerdeydim, uçtum, beni getirip buraya hapsettiler; şimdi asiıma kavuşmak istiyorum demektir, bu. Öyleyse din, kendi takipçisine, Çıkış ve kurtuluşta, 'mukşa'yı ya

da felahı ya da kurtuluşu sana gösteririm." der. Fakat sanat nedir Sanat senin tutuklu olduğunu itiraf eder; beniın bu zindan hücresinde buiunduğumu itiraf eder, bu evin benim evim olmadığını itiraf eder, .kurtulmam gerektiğini, evim ve vatanım olan yere gitmeın gerektiğini itiraf eder. Dinin itiraf ettiklerini sanat da itiraf eder. Fakat kimi zaman zindanın bir hücresinde, tutuklunun kendisine özgü çabalarının bulunduğu görülür; Zindandaki hücresini kimi zaman insan, bir çalışma odası gibi, ya da evindeki yatak odası gibi düzenleyip süsler. Yani evindeki bir tabioyu alıp zindandaki hücresine asar. Ranzasını evindeki gibi yerleştirir, tabioyla yatağı arasındaki bağlantı burada da vardır. Çalışma odasında bulunan eşyayı oraya taşımak ister, başka şeyleri değil. Çalışma odasında masasının önünde duran halıyı buraya getirip serrnek ister. Evde giydiğim pijamamı getirin burada da onu giyeceğim, der. Evindeki kitapları, kitaplığını getirtmek ister. [Bu ne demektir Ne gereği vardır Bu masayla başka bir masanın farkı nedir O tabloya ilgi duyqyorsan 'gönlünün istediği yere onu asabilirsin.] Arkadaşının, yakınının ve eşinin fotoğraflarını evden getirtip masasına iliştirir. Bu, ne yapmaya çalışmaktadır Bunun, zindandan kurtuluş yolu olmadığını bilir; bunu bilir. Fakat bu çaba nedir Bu, içinde bulunduğu zindandan dışarıya bir çıkış

293 Mezhep yol anlamındadır; tarikat yol anlamındadır, silkyol anlamındadır, şeriat yol anlamındadır, din

yol anlamındadır.

Ali ŞERiATI 707

kapısı açamayacağını bilen bir mahkCı.ınun çabasıdır. Bu çabayla o, bu hücrede bulunmak yüzünden duyduğu sıkıntıyı, hafakanı, çirkinliği ve nefreti azaltmak ister. Hatta bu hücreyi evi gibi döşeyerek, burasının zindan olduğunu bilmekle birlikte kendisini evindeymiş gibi hissetıneye çalışır. Yani Yani sanat, zindan hücresine, zindan hücresinde bulunmayan, evde bulunan şeyleri bağışlamaya, zindanı ev gibi tezyin ederek mahküma yalancı bir kurtuluş ve kendi evinde bulunma duygusu vernıeye ve ilham etmeye çalışır.

Bu yüzden, bu odadan çıkamadığım için -çünkü kapı kapalıdır- ben pencereyi açıyoruın. Kapı ne işe yarar, pencere ne işe yarar Nasıl olduğuna bir bakalım. Benim kapıyı açmam, odadan dışarı çıkmak içindir. Pencereyi açınam ise pencerenin dışındakini, dışandaki havayı odama getirmek, odamda olduğum halde dışandaki havayı solumak içindir. Dışarda akmakta olan ırmağın kıyısına gidemediğime göre ırmağın resmini odama asabilirim. Ufuk benden uzaktadır, ama ben hücremin yakın ve sert duvarlarına bakmak yerine, pencereyi açıp zindanın ötesindeki uzak ufuklara bakabilirim. Ufuk burada yoktur ama ben zinclanıının ötesinde bir manzara bulabilirim. Pencereyi açınca bu odaya yeni birşey girmemiştir, ama dışarda olan herşeyi odamızın içinde hissetmişiz,

odamızı ise hissetmemişizdir. Sanat böyle bir aldatmaca verir.
Bu aldatmaca oldukça aziz ve büyüktür. Neden Çünkü pencere açık old uğunda ve insanın bakışlan ovalara, tabiatın geniş yüzüne, uzak ufuklara ve büyük göğe yönelip güneşi, ayı gördüğünde ve dışarının taze havasını soluduğunda artık zindanla hemhal olamaz ve zindana inanmaz. Sanat, insanın içinde hep Sen, burada kalıcı değilsin. duygusunu canlı tutar.
Bu yüzden -sorduğunuz gibi- sanatın, ayakta kalma felsefesi olduğunu görüyoruz. Çünkü buradan bir kaçış yerinin olmadığını bilir.
Sanat, bizi dünyadan kurtaramaz, ama bizim arzuladığınız fakat tabiatın yaratmaktan aciz olduğu şeyi işte bu zindanda yaratır. Bu yüzden sanat, bir aldatmaca olmakla birlikte, yani tıpkı insanı aldatan bir pencere gibi yeni hiçbir şeyi odamıza getirmemekle birlikte bütün dışanyı gözümüzün önünde ve d uygumuzcia hep korur ve bu zindanın, bu baskının ve bu sıkıntının bizim gözümüzde hep ınahküm olarak kalınasını sağlar. Pencereyi açan kimseler, onu kapamak istedikleri zaman odanın darlığının ve hafakan duygusunun, göğsünü nasıl da sıkıştırdığını görürler. Aına hiçbir zaman pencereyi açmayanlar, dışanya bir delik açılmasından, grip olacağız, soğuk alacağız diye hep korkarlar. Bu yüzden sanat, insanın gurbet, ıztırap, daha çok isteme, arzu, idealeilik ve bir hedefe yönelme ruhunun koruyucusudur. Sanat, tabiatın geri

kalanını kendi isteğince ve Allah'ın verdiği yetenek ölçüsünde şekillen7!

dirmesi için Allah'ın insana verdiği bir emanettir. Sanat, ayakta kalma felsefesidir, ama bunun için insan kalmadı. Ne söylemek istediğim tam olarak anlaşıldı mı

Soru [Banttan anlaşılamadı. Farsça yayıncı].

Cevap Bu sanatın risaletidir; ama bu günkü sanatın değil. Bu günkü sanatın bir risaleti vardır. Eskiden, egemen sımf, insanın irfan duygusunun, insanın ilahi duygusunun tecellisi ve insan ruhunun en aziz ve en derin boyutu olan din yoluyla insan yığınlarını eşekleştiriyordu.

Ama bugün modern uygarlıkta dinin o kadar gücü yok. Dolayısıyla egemen sınıfın elinde bir araç olarak bulunamaz. Bugün sanatdinin-ki egemen sınıfın elinde bir araçtı- gördüğü işi görmektedir. Dolayısıyla ben, sömürünün temel neden olduğunu, istibdadın temel neden olduğunu, İstisınarın etken olduğunu kabul etmiyorum. Bunlar ikincil nedenlerdir. Gerilemedeki ve insanların çaresiz kalışlarındaki temel neden iki tanedir; Biri eşekleştirıne, biri de yine eşekleştirme; eski eşekleştirme ve yeni eşekleştirıne. Eski eşekleştirme, peygamberleri şehid eden Bel' amın diniydi. Yeni eşekleştirmeyse sanattır. İnsanı iktisadi bir hayvan haline, kendisinin ürettiğini tüketen bir hayvan haline getirmek için kılıfa, tüketimi sürekli artırmaya, insanlığı, hep yemeye, oturup

kalkıp yemeye yöneltıneye ihtiyacı vardır burjuvazinin. Çünkü o, bu yolla üretiınini sürekli kılacaktır. İnsanın düşünmesine engel olmak için, boş zamanları doldurmak için ne gibi araçlar bulabilir Yapay ihtiyaçlarını ve uydurma tüketimlerini karşılamak için gece gündüz çalışmasını, burjuvazi için zahmet çekmesini, sıkıntıya girmesini ve kendisini feda etmesini sağlamak için insanda nasıl edip de yapay ihtiyaçlar oluşturabilir Bunun için sanattan yararlanır.

Soru Yazılı olarak size sunduğum soru aslında soru olmayıp iki konuya getirilen bir eleştiriydi. Benim eleştirim, bugünkü aydınlara yönelttiğiniz eleştiriye ilişkindi. Aydınların, toplumun içinde yaşayacakları, toplumun dinini tanıyacakları, ancak ondan sonra karşı çıkacakları ve dini esas kaynaklarından tanıyacakları yerde, toplumun uzağında yaşadıkları ve toplum ve dini kurallar adına gördükleri şeylere dayanarak dine karşı çıktıklarım ve oysa gelip dini bilimsel olarak tammaları gerektiğini, ardından da isterlersedine karşı çıkabileceklerini söylemiştiniz. İkinci derste294 batıl inançlar konusunda örnek vermek için Araplar arasındaki bir adete değindiniz; Araplar öğleden som·aları çalışmazlar ve öğleden sonra çalışınayı haram sayarlarınış. Öğleden sonraları kahvehanelerde oturup çay ve nargile içerlermiş. İslam ortaya çıktıktan ve Asr Suresi nazil olduktan sonra, Allah asra yemin ettiği

294 Dinler Tarihi'nin ikinci dersi kastedilmektedir. Bal. Toplu eserler 14.

için, öğleden som·a çalışmanın uğursuz olacağı inancı ortadan kalkmıştır. Benim eleştirim bu konuya dair; Biz, dini esas kaynaklarından tanımaya çağırdığımıza göre, burada hatta Kur'an'ın vahiy oluşuna inanmasak bile bir tarihçi olarak tarihsel açıdan onun birincil bir kaynak olduğuna inanmaktayız. Bu durumda Asr Suresi Kur'an'ın ilk surelerinden olduğuna ve Peygamber' in bi' setinin başlangıcında Mekke' denazil olduğuna -ya da Muhammed tarafından söylendiğine- göre Müslümanların küçük bir azınlık olduğu ve halkın, hatta bütün halkın muhalefeti, düşmanlığı ve mücadelesiyle karşı karşıya oldukları, ileri gelenlerin kışkırtmalanna maruz kaldıkları, bu yüzden de kimi M üslümanların kaçmak zorunda kaldıklan ve durum düzelince geri dönmeyi düşünerek başka yerlere göç ettikleri bir durum söz konusuydu. Peygamber'in kendisine deli denildiği, Müslümanlara sapık denildiği bir dönemde Müslümanların söylediklerinin bir geçerliliği olur mu ki öğleden sonra çalışmanın uğursuz olduğu inancı bu yolla ortadan kalksın. Bence bu konuda Kur' an' a dayanış doğru bir dayanış değildir. Çünkü Kur' an, burada önemli bir konuyu ortaya koymaktadır; Yani Müslümanlar baskı altında oldukları için, insan toplumunda esasın ziyankarlık olduğunu anlatmakta, yani siz beklemelisiniz, geçmişte ve tarihte olduğu gibi ıslahçı azınlıklar hep şiddetli baskı altında kalmışlardır,

demektedir.

Öteki konuysa namazda ınühür kullanmak konusunda söylediklerinizüzerinedir. Bunu ben, din konusunun bilimsel araştırmaya göreele alınması açısından dile getiriyorum. Yani biz, dini bilimsel olarakaraştırınak istiyoruz. Mührün kutsal oluşuna getirdiğiniz eleştiri budoğrultudaydı ve haklıydı. Bu, herhangi bir yerden olabilir. Altı üstübir toprak parçası. Onun kutsallığı belirttiğiniz özelliğinden gelmektedir. Fakat kökeni hakkındaki araştırma bakımından İslam'ın esas kaynağınabakılmamıştır. Yani sadece İslam değildir toprağa secde edilmesiningerektiğini söyleıneyen; şimdiye değin hiçbir fakih de toprağasecde edilmesi gerektiğini yazmamıştır. Çünkü secde aslında sözlükanlaınında eğilmek, huşu ve başı eğınek demektir. Pratik şekliyse yerekapannıak, alnı yere koymaktır. Kur' an' da vardır; Yıldızlar ve ağaçlarAllah'a secde ederler. [Yani onun emirlerine boyun eğerler] Aynı şekildebaşka bir yerde daha vardır ki orada gökteki ve yerdeki bütünvarlıklar ve yaratıklar Allah'ın mülkiyeti altındadır ve dünyanın yaratıcısınınta bil buyruklarına itaat ederler, denilmektedir ki burada 's ec dеederler' söyleyişi kullanılmıştır. Amell şekli için de kullanılmıştır. Bucümleden olarak Yusuf Suresi'nde, Yusuf'un kardeşleri, babası ve annesionun yanına girdiklerinde babası onu tahta oturttu ve kardeşlerionun huzurunda secde ettiler. denilmektedir. Bu ne anlama gelir Yani

yere kapandılar. Önlerinde ne bir taş parçasının, ne bir tahta parçasının, ne de bir toprak parçasının bulunduğu ortadadır.

Ayrıca, İslam Peygamberi'nin, imamların ve bütün dini önderlerimizin alın yerine konulacak belirli birşey seçmedikleri de ortadadır.

Secde yere yapılır. Yer, insanın bulunduğu normal yerdir ve tek şart bu yerin temiz olmasıdır. Şu anda yaygın olan şey, İslam'ın ilk döneminden daha sonra ortaya çıkmıştır. Yani İslam Peygamberi için yapılan rivayette yer'i birtakım şeylerle tefsir etmişlerdir. Bu cümleden olarak, sonraları mühür şeklinde tefsir edilmiştir ki bu, elbette toprak değildir. Çünkü o mevcut şey, küçük bir kerpiçtir ve aslında lügatte buna 'mühür' denmez. Tarihi itibariyle ona mühür adı verilmiştir. Yine buna secde etmekle toprağa secde etmiş olmayız. Çünkü toprak pudra şeklinde olmalıdır. Eğer pudraya da secde edilebilir, desek, bu durumda dataharete aykırı bir durum ortaya çıkar.

Şeriati Eleştiriniz neydi

Soru soran Bu iki hususa ilişkin.

Şeriati Hayır, siz aslında konuşma yaptınız, eleştiri değil. Burada şurası yanlıştır, diye eleştirin. Şimdi ben size soru soracağım; cevap verin; Siz, mührün şu anda amaçsız olarak insanların elinde bulunduğunu mu söylüyorsunuz

Yani Şianın alnıiu mühre koyması batıl bir iş midir

Soru soran Hayır, batıl değildir, ama bid' at olduğunda kuşku yok. İslam' da, sahih dini kaynaklara göre, İslam'ın ilk döneminde kendisiyle amel edildiği sabit olan şeyin esas olduğu dikkate alınmalıdır, tamam mı

Yani İslam'ın ilk döneminde uygulamada olduğu sabit olmalıdır. Fakat sonraları ortaya çıktığından ve İslam' ın ilk döneminden sonra ortaya çıkmış olan ikinci kaynaklara dayandığından, bunun esas olmay~şı görülmektedir.

Şeriati Yani, İslam' da mührün kesinlikle olmadığıu mı söylemek istiyorsunuz

Soru soran Mühür mü Şimdi ha! Şimdi şu çantada bir sürü var.

Şeriati İslam' da diyorum bayım, İrşad' da demiyorum.

Soru soran İslam' da 'yer' vardır. Hatta sizin huyurduğunuz gibi hiçbir fakih, hiçbir yerde, toprağa secde etmek gerektiğini yazmamıştır. Ancak birtakıın şeyleri -o da yer' in tefsirinde- müstesna kılmışlar dır; taş, ahşap gibi. Sonraları 'mühür' de buradan kaynaklanmıştır. Örneğin madenierin de 'yer' kelimesi kapsamında olduğu söylenmiştir.

Şeriati Güzel; söylediklerіniz bitti mi Asr' a ilişkin olarak buyurdunuz ki sağlam kaynaklara göre konuşmak gerek. Sağlam kaynakları size arz edeyim; Biri Tantavi'nin tefsiri, biri Reşid Rıza'nın kaleminden Muhammed Abduh'un tefsiri, biri dünyaca tanınmış Kur'an uzmanı Blacher'in açıklaması, biri de Yeni Tefsir' dir. Bunlar, Şianın ve Ehl-i

Sünnetin kabul ettiği tefsirler olup asr'ın anlamını şu şekilde açıklamışlardır; Allah asra yemin etmiştir. Asr öğleden sonra anlamındadır ve aynı zamanda mutlak zaman anlamındadır. Kur' an' ın özelliklerinden biri, bir kelimeyi kimi zaman hem özel anlamıyla, hem de genel anlamıyla kullanmasıdır. Özel anlamıyla kullanması özel bir konu ve ayetin nüzulünün amacı gereğidir. Fakat ayetlerin anlamı indiği konuyla kısıtlı ve sınırlı değildir. Öyle olsaydı, bugün o konu artık olmadığı için o ayet temelsiz olurdu ve ayetin anlamı kalmazdı. Kelimeyi genel anlamında kullanırsak yine İslam' ın savaşmak istediği ya da insanları çağırmak istediği özel konuda kelimenin taşıdığı değer ortadan kalkar. Bu yüzden tefsirciler, burada asr'ın öğleden sonra anlamına da geldiğine inanmaktadırlar. Allah, öğleden sonrasına yemin etmektedir, Mekke Araplarının kafalarında bulunan öğleden sonra çalışmanın uğursuzl uğu düşüncesinin ortadan kalkması için. Çünkü birşeye yeinin edildiğinde, o şey kutsallaşır ve bu duruında artık o uğursuz olamaz. Ama bugün, kiınse öğleden sonra çalışmayı uğursuz saymadığına göre bu ayetin anlamı yok mudur Bu ayet şimdi, genel anlamıyla anlamlıdır, ilk anlaınından daha büyük bir anlamı vardır. İşte Kur'an'ın mucizesi;· Kur' an metni, cümlesi ve söyleyişi sabit kaldığı halde, birkaç boyutlu keliinelerin seçilınesi, her boyutun bir zamanda gerçeklik kazanıp

arılanı bulmasına, hatta kelimelerin anlaınlarının tarih boyunca tekaınül etmesine neden olur. Öyle ki Cahili Araplar döneminde Kur' an Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz [Saffat, 95] dediği zaman, taştan ya da ağaçtan yontulup tapılan putlardan söz ediliyordu. Bu, ayetin özel anlamıdır. Ama Putlara mı tapıyorsunuz demediğini görüyoruz Kur' an' ın. Böyle olsaydı, bugün putlara tapmayan bizler için bu ayetin anlamı kalmazdı. Niçin putlara tapıyorsunuz Biz şimdi putlara tapmadığıımz için bize hitap edilmeıniş olurdu ve ayetin anlamı olmazdı; sadece tarihsel bir değeri olurdu, bugün için bir değer taşımazdı. Fakat söyleyişin nasıl olduğunu görüyor musunuz Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz Cahil! Arap şöyle der; Öyleyse bizim şimdi kırdığımız putlar anlamsızdır; taptığımız putları kendimiz yapıyorduk Bu, ayetin anlamıdır. Peki şimdiki anlamı Şu anda biz puta tapınıyoruz.

Bizim şu anda yonttuklarımızın Cahili Arapların yontup taptıkları putlardan daha öneınli, daha derin, daha ağır ve daha feci olduklarını görüyoruz. Şimdi ayetin anlaını, bu geniş yüzeyde derinlik ve genişlik kazanmıştır. İsınailini kurban et. Ya da Rabbin için kurban kes. ayetleri de bu kabildendir. İslam Peygamberi der ki; Rabbin için deveni kurban et. Bu, Arap için en büyük fedakarlıktı. Bu yüzden sadece deve ve insan için 'nefer' diyordu. Birkaç nefer insan, birkaç nefer de112

veye eşti. Geri kalan hayvanlar için 'baş' kelimesini kullanıyordu [örneğin, üç baş koyun]. Deve, Arab'ın sermayesidir, nakliye aracıdır, can dostudur, bineğidir; hatta toplumsal prestijidir. Bu yüzden, Allah yolunda, inancın yolunda deveni kurban et. Peki, bugün bizim devemiz olmadığına göre, özel anlamını göz önünde bulundursaydık, bizim için en büyük fedakarlık, üç yüz tümen [İran parası] verip o ölümcül zayıf develerden birini alıp kurban etmemiz olacaktı. Allah yolundaki fedakarlığımız buydu. Bugünse artık benimle senin kurban etmemiz gereken şey, şu anki ·toplumsal ve iktisadi sistemde, yedinci yüzyıldaki - peygamberin zamanındaki devenin yerini alan şeydir. Bugün kurban etmem gereken İsmailim, yüz yaşından sonra Allah' ın bana verdiği çocuk değildir. Her dönemde insanın, Allah yolunda, halkı yolunda, inancı yolunda kurban etmesi gereken bir İsmail'i vardır. Her toplumsal ve iktisadi düzende de, insanın iktisadını, hayatını ve haysiyetini bağladığı bir varlık olarak kurban etmesi gereken bir devesi vardır.

Bunun genel anlan1ıyla yaygınlık kazandığını görüyoruz. Bugünkü anlamıyla 'vel-asr', yani zamana yemin edilmesi; Bugün zamandan daha kutsal olan nedir Her bireyin sermayesi, elinde bulundurduğu serbest zamandır. Burjuvazinin tüketime dayalı hayatı ne yapmaktadır

Bizim gelecekte elimizde bulunduracağımız serbest zamanı bizden satın

almaktadır. Şimdi bize verdiği buzdolabı, televizyon ve ev putu karşılığında bizden zaman satın alır, asr satın alır. Aynı şekilde, zamana yemin edilmesi, zamanın, öldüren, doğuran, yıkan, yapan, değerleri değiştiren, insanlara kendilerini ve toplumlarını onarmak ve gerçekleştirmek için fırsat veren tek etken olması nedeniyledir. Zaman insanı eğiten ·bir fırsat olarak, tarihse insanın gelişme ve oluşunu gerçekleştiren -egzistansiyalizmin değişiyle-bir etken olarak bu kutsallığı kendisinde barındırmaktadır ve ona yemin edilmektedir. Anlamın doruğa ulaştığım görüyoruz. Bu, zamanın mutlak anlamını göstermektedir.

Bu, tefsirlerde yazılan şeydir. Hem benim, hem de sizin, hepimizin kabul ettiği tefsircilerden ve Kur' an alimlerinden SÖZ ediyorum. Dolayısıyla bunlar bana ait şeyler değiL Ama burada, herkes belgelere bakıp alimierin görüşlerini görmekle birlikte kendisi de görüş belirtme hakkını taşımaktadır. Ancak, üstün körü değil de söylenenlerin metni görülmeli, tefsirlere bakılınalı ve alimierin görüşleri incelenmelidir. Ancak bundan sonra, elde edilen geniş birikime dayanarak görüş belirtilebilir. Bu yüzden ben, artık asr'ın öğleden sonra anlamına gelmediğine inanıyorum. Çünkü konunun yok olmasıyla, o anlam da yok olur. Asr, mutlak zaman anlamında da değildir. Asr, bizim zamanın1ızdır. Çünkü o dönemde 'zaınan' keliınesi de vardı ve Kur'an 'vezzaman' dememiştir. Zaman, matematiksel birşeydir, fiziksel birşeydir,

mutlaktır. Öğleden sonraysa günün özel bir kesitidir. Asr ise şu anki anlamında ne öğleden sonradır ne de mutlak zamandır. Asr, biziın zamanıınız demektir. Yani, her ınilletin_ ve neslin en büyük kutsal varlığı kendi zaınanıdır. Şiındi biz öğleden sonraları uğursuz saymıyoruz.

Aına kendi zaınanlarını uğursuz sayan, zamanlarına söven, 'kahbe felek' e ilenen, bu zamanın aslında bedba]ıtlık, uğursuzluk ve perişanlık zamanı olduğuna, zamanın aleyhlerine çlöndüğüne, zamanın insan idealinin tersine hareket ettiğine hayıflanan birçok aydın yok ınudur Hayır.

Kur'an, asrımızı aklaınaktadır; Asrınıza yemin etmekle asrımızı ve dönenıimizi, Arab'ın öğleden sonrasını nasıl aklanıışsa öyle aklaınaktadır.

'Mühür' konusuna gelince; Konuyu dile getirirken yeterince dikkat buyurmadığınızı düşünüyorum. Dikkat buyursanız iyi olurdu. Çünkü ben ınührü, İslaın' a göre ya da dini bakınıdan veya tarihsel açıdan incelemeye gelınedim buraya. Dinler tarihinde bir başka konuyu anlatıyordum; kilnilerine göre bu şeyde 'ınana' bulunduğundan söz ediyordum.

Sözünü ettiğiniz konunun İslaın'la bir ilgisi yoktu. Daha sonra bu 'mana'ya, yani kiıni nesnelere özsel bir kutsallık kazandıran gizeınli ruhun var olduğuna olan inancın bizim avam arasında da bulunduğunu söyledim. Cahiliye dönenıinin birçok inancı hala bizde mevcuttur ve İslam' dan sonra varlığını sürdürınüştür. Bunlardan biri de 'nıana' inancı

ya da ınanacılıktır; örneğiyse avamınızın ınühürde var olduğuna inandığı kutsallıktır. Bunu açıklamaktaydırrt. Kesinlikle İslami açıdan ele alnuyordum konuyu; Kur' an' la ilgili değildi, fıkıh ve kelaın konusu da değildi bu. Bu mü~rü alıp köşesini yontup onunla şerbet yapan[!] ve çocuğuna içiren, kendisi de içen kişinin ınührün 'mana'sı olduğuna inandığını belirtmek isterim.

Bu konu buradan geldi aklıma -bir dipnot ya da parantez olarak- ve mührün aslında niçin ortaya çıktığını anlattım. Benim mühürle ilgili açıklaınam -sizin söylediğiniz gibi- mührün Peygamber zaınanında olup olmadığını söylemek istemediğimi göstermektedir; konuın bu değildi kesinlikle. Mührü seçen Şia ve Şii alim ınührü böyle algılamaz; ancak bir toprak parçası olarak algılar. Som·a, niçin aslında toprağı aldığını, niçin maden cinsinden şeylere secde etınediğini, niçin yapay şeylere secde edileıneyeceğini açıkladım. Şunu açıkladım; İslam' da maden cinsinden şeylere secde edilebildiği halde yapay şeylere secde edilememesinin nedeni, yapay şeylerin ailevi, ırkı ve ınesleld övünmelerin, bireyler arasında ortaya çıkmasına engel olmaktır. Kimi bir süs eşyasına, kimi bir nıinyatüre, kiını başka birşeye secde ederse bireyler arasında karşılıklı övünmeler ortaya çıkacaktır. Ancak nıadenler üzerine, bir grup yaprak üzerine, tahta üzerine, toprak üzerine secde edilebilir.

Buyurdunuz ki ağaçlara ya da başka varlıklara secde etmektedirler ya da genel anlamıyla bir kişi, başka bir kişi önünde yere kapanır. Bu, secdenin anlamıdır. Ama bir gelenek haline gelen ve müstehap olduğu da söylenilen secdeden ve genel olarak toprağa secde etmekten ayrı olarak söz konusu olan namaz seedesinin bizim dinimizde, toprağa kapanmak konusundan apayrı olarak özel bir formu ve formalitesi vardır.

Dolayısıyla ben şu anda yola düşsem ve bir ara dini bir duyguyla yere kapansam namaz secdesi etmiş olmam; ancak yere kapanmış ve genel anlamda secde etmiş olurum. Tıpkı gusül, yani yıkanmak gibi. Ben, elimi yüzümü yıkarsam gusletmiş olurum; ama dini bakımdan guslün kendine özgü formalitesi vardır.

'Salat' dua anlamındadır. Ben bir ara caddenin kenarında, kaldırımda durup dua etsem genel anlamda salat eylemiş olurum; ama özel anlamda kendine özgü formalitesi bulunan salatı gerçekleştjrmemişimdir.

Üzerine secde edilebilen şey konusunda Şianın niçin mührü seçtiği konusunda dedim ki; Şia bu mührü ne bir bi d' at olarak, ne bir put olarak ve ne de kendisine secde edilen bir şey olarak seçmiştir. Bunlardan hiçbiri değildir. Mühür bir toprak parçasıdır. Her yerde toprak bulunaınadığı, maden cinsi şeyler her yerde bulunmayabileceği için temiz ve saf bir toprağın [bütün madenler arasında toprak, insanın acizliğinin ve küçüklüğünün sembolüdür] her zaman insanın yanında

bulunması amacıyla sıkıştırılmış bir toprak parçası alınmaktadır. Toprağın pudra şeklinde olması gerektiğini söylediniz. Hayır. Arz, kesinlikle pudra şeklinde değildir, toprak anlamındadır. Hangi şekilde olursa olsun topraktır. Kerpiç parÇası da topraktır, arzdır. Pudra şeklinde de olabilir; yine arzdır. Katı ya da sıvı halde de olsa fark etmez. Bu toprak parçasını bu şekle getirmesinin nedeni, her zaman yanında bulundurup gerektiğinde kullanmak istemesidir. Yani bir yerde temiz toprak varsa mühre ihtiyaç yoktur. Fakat her yerde toprak bulunmadığı için bir toprak parçası alıp gelmektedir. Şunu da belirtmek istiyoruın; Her zaman ve her yerde temiz toprağa secde etmek için, hepsi aynı ölçüde olan bu toprak parçaları alınmıştır. Daha sonra avamarasında bu toprak parçası esas haline gelmiştir.

Dolayısıyla mührün İslami bir esas olmadığını, İslami secdeyi gerçekleştirmek için bir taktik ve teknik olduğunu söyledim; Bizim yaptığımız, eylemsel bir iş olup bu İslami arnele [toprak üzerine see de etmeye] bir form vermektir. Şia, bu şekille [toprakla] see d eye form kazandırmıştır. 295

295 Arkadaşlardan biri diyordu ki Mekke'de mühre secde ettirmiyorlar; bunlar puttur, diyorlar. Çünkü bu mührün öpüldüğünü, ondan şifa istendiğini, yenildiğini görünce bizim bu mührün kendisine secde ettiğimizi sandılar. Artık Şia oraya gitmek istediğinde, Ehl-i Sünnetin yanında mühür koyamadığı için eline yelpaze almaktadır.

Yelpaze, doğal madenden yapılmıştır. Mühür yerine yelpaze koymaktadır. Sonra bir alim gitmiş, bu olayı

All ŞERiATi 715

Benim ele aldığım bu konu, fıkhi bir konu olmayıp toplumbilimsel bir konuydu aslında.

Daha çok konuyu ele alma fırsatının olması için başka bir soru sorınanızı rica ediyorum. İstesem daha çok açıklama yapabilirim, ama o zaman başkalarının sorularına fırsat kalmaz.

Soru Üstat, üçüncü oturumda, tanımadığımız bir dine inanıp iman besleınemizin herhangi bir dine· inanınakla aynı olduğunu söylediniz.

Biz, şu anda on iki imamainanan Müslümanlarız ve dinimizi tanımıyoruz. Başka dine inanan kimselerle farkımız var mı, yok mu Açıklar mısınız

Cevap Bu, çok güzel bir soru. Benim iddiam, benim ne olduğunu bilmediğim ve tanıınadığım A dinine olan inancımın, o din hak da olsa, başka bir kişinin, tanımadığı B dinine inanmasıyla aynı değerde olduğu şeklindedir. 29 6 Burada A ile B'ye inanmak aynıdır. Çünkü her ikisi de dinini tanıınamaktadır. Tıpkı şuna benzemektedir bu; Burada masamın üzerinde bulunmayan portakal, masamın üzerinde bulunmayan patates gibidir_. Bilmediğıın Japon dili, bilmediğıın İngiliz diliyle aynıdır. Japoncanın İngilizce gibi olduğunu söylemek istemiyorum, ama Japonca ve İngilizce bilmediğim için benim Japonca ve İngilizceyle olan ilgim aynı derecededir.

Adaının dediği gibi; Benim hiçbir şeyiın yok, ama elhamdülillah karımın var. Demişler, nesi var Demiş ki benden alacağı mehir var. Sıfıra sıfır, elde var sıfır.

Buyurdunuz ki örneğin biz Şia'ya inanıyorsak [iyi dikkat edin bu yerlİ bir konu; burada güzel bir soru söz konusu] örneğin Budizm' e inananla aramızda hiç fark yok ınu Neden olmasın, elbette var. Biz onlardan çok daha kötüyüz. Biz, Hüseyin' i kurban ettik ve meçhul bıraktık. Bir millet için hayat, hareket ve saadet yaratabilecek bir etkeni, kendi topluınumuzda felç ettik. Bu, büyük bir facia ve cinayettir. Onlarsa hayır. Onlar hakkı kurban ettiler; hak bulunsa da Hint milleti ihya olmaz.

görmüş. Diyormuş ki 'Yelpazeviye' adında yeni bir fırka türemiş. Ama bu yelpaze de ikinci bir mühür olursa,

yelpazenin içine de 'mana' girer.

296 Soru sorarken de doğrusunu söylediniz. Dinin kendisi değil, 'dine inanmak' demiştim. Kelimeye dikkat etmek

gerek. Hak da olsa tanımadığımız dinin, batıl dinle aynı olduğunu söylemiyorum. Biz tanımıyorsak dinin ne suçu

var